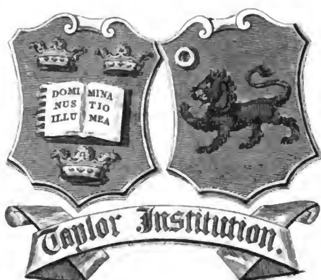

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

Den norske Kirkes Historie

under

Katholicismen.

Den norske Kirkes Historie

under

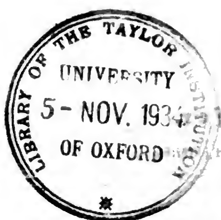
Katholicismen

af

R. Keyser,
Professor ved Universitetet i Christiania.

Andet Bind.

Christiania.
Chr. Tønsbergs Forlag.
1858.

Trykt af H. J. Gerum.

Andet Binds Indhold.

Tredie Tidsrum.

Hierarchiets senere store Kamp mod Kongedømmet. Den hierarchiske Kirkeordens bedste Tid i Norge. 1263—1350.

Fjerde Tidsrum.

Den hierarchiske Kirkeordens Forfald efter den store Mandedød og under Kalmarforeningen. Dens Omstyrtelse ved Reformationen 1350—1550.

Tredie Tidsrum.

Hierarchiets senere store Kamp mod Kongedømmet. Den hierarchiske Kirkeordens bedste Tid i Norge.

49.

Magnus Haakonsson Norges Konge. Haakon ellevte og Jon Raude tolfte Erkebiskop. Kong Magnus's Lovforbedring fornyer Spendingen mellem Kongedømmet og Kirken.

Ved Haakon Haakonssøns Død i Slutningen af 1263 gik Norges Kongedømme uden al Rystelse over til hans eneste gjenlevende Søn Magnus. Denne havde siden 1257 baaret Kongenavn, siden 1261 været kronet Konge og siden sin Faders Tog til Vesten om Sommeren 1263 Norges Riges Styrer. Hertil kom, at der Ingen fandtes, der med ringeste Skin af Ret kunde gjøre ham Kongedømmet stridigt. Siden Sigurd Jorsalfarers og hans Brødres Regjeringstiltrædelse havde ingen norsk Konge saa rolig og uimodsagt taget Kongedømmet i Besiddelse. Dette skede ogsaa, som det lader, uden nogen fornyet høitidelig Antagelse; og Kong Magnus regnede sin Regjeringstiltrædelse fra sin Faders Dødsdag.

Ikke saa let og hurtig gik det med Erkestolens Besættelse efter Einars Død, der som allerede sagt indtraf noget før Kong Haakons, om Høsten 1263. I Valget af hans Eftermand gik Chorsbrødrene i Nidaros udenfor sin egen Kreds og kastede, uvist af hvilken Grund, sine Øine paa Birger, Abbed af Cistercienser-Klostret paa Tautra, der ogsaa modtog Valget. Dette skede enten i Slutningen af 1263 eller i Begyndelsen af 1264. At Kongen herved har været adspurgt, omtales ikke. To Hindringer vare imidlertid i Veien for Birgers ordentlige Valg: han var Prestesøn og Klostermand. Han kunde derfor af Chorsbrødrene ikkun postuleres til Erkestolen; det tilkom Paven at dispensere ham for de canoniske Mangler og derpaa fuldbyrde Valget [1]). Allerede som Postulatus eller Erkebiskopsemne synes Birger at have stræbt at indynde sig hos Chorsbrødrene, deels

[1]) Fornm. s. X. 155.

ved at bekræfte Erkebiskop Sørles Gave til deres Kommune, hvilken, som før sagt, Erkebiskop Einar havde underkjendt og frataget dem [1]), — deels ved at bilægge ved Forlig en af de gjængse Tvistigheder mellem dem og Prædikebrødrene i Nidaros [2]). Man fristes til at antage, at foreløbige Løfter, især med Hensyn til det første Punkt, ikke have været uden Indflydelse paa Chorsbrødrenes gunstige Stemning for Birgers Udvælgelse. Om Kong Magnus har betragtet den med samme gunstige Øine, er meget at betvivle. Den afdøde Erkebiskop Einar havde, som før er sagt, stedse vist sig som Magnus's hengivne Ven, endogsaa i den Grad, at det havde vakt Kong Haakons Utilfredshed, og Magnus havde gjengjældt denne Hengivenhed med en lignende. Var nu, hvad der er høist rimeligt, Birgers Valg et Verk af et med Einar utilfreds Parti blandt Chorsbrødrene, saa lader sig deraf let forklare, at Kong Magnus ikke just optog det med ubetinget Bifald. Da Birger — heder det — om Sommeren 1264, paa sin Reise til den pavelige Kurie, fandt Kongen i Bergen, var Forholdet mellem dem koldt. Birger fortsatte imidlertid sin Reise til Rom [3]).

Hans Valg fandt dog ikke den af Chorsbrødrene ønskede pavelige Stadfæstelse. Pave Urban IV døde den 2den October 1264. Hans Eftermand Clemens IV blev først udvalgt i Begyndelsen af det følgende Aar og kronet den 22de Febr. 1265. Dette Paveskifte maa for det første have forsinket Afgjørelsen af Birgers Sag. Men derhos maa der have været Grunde tilstede, hvorfor Paven betænkte sig paa at stadfæste hans Postulation, hvad enten disse Betænkeligheder ere vakte ved Forestillinger fra Kong Magnus, eller ved oplyste Omstændigheder ved hans Udvælgelse, der havde kastet Skygge paa Chorsbrødrenes Fremgangsmaade ved denne Leilighed. Vist er det, at Birger ei meer nævnes — maaskee er han død under sit Ophold i Kurien —, og at Pave Clemens skred til den, i det mindste for Norges Vedkommende, hidtil usedvanlige Fremgangsmaade, at overdrage Valget af en ny Erkebiskop til fire norske Klostermænd, nemlig Cistercienser-Abbeden af Lyse, Cluniacenser-Abbeden af Holm, Prædikebrødrenes Prior i Nidaros og Minoriterbrødrenes Custos i Norge. Dette var en Suspension af Chorsbrødrenes Valgret, der tyder paa en begangen Feil fra deres Side, der havde paadraget dem Pavens Misnøie. De fire befuldmægtigede Vælgere valgte nu i 1265 Biskop Haakon af Oslo til Erkebiskop [4]). Han var paa den ene Side Kongens særdeles Ven, og havde paa den anden Side vist sig meget gavmild mod Oslo Biskopsstols Chorsbrødre [5]), en Omstændighed, som muligen har indgivet

[1]) N. Dipl. III. 10. [2]) N. Dipl. I. 49. [3]) Fornm. s. X. 155. [4]) Isl. Ann. 134. [5]) N. Dipl. III. 9.

Nidaros's Chorsbrødre Forhaabninger om, at han ogsaa vilde vise sig gavmild mod dem, og saaledes har kunnet nogenlunde forsone dem med hans Valg uden deres Medvirkning.

Det varede dog endnu over eet Aar før Haakon modtog sit Pallium og dermed sin egentlige Metropolitanverdighed. Skjønt Pallium ifølge Fundations-Bullen for Nidaros's Erkesæde skulde søges personlig i den romerske Kurie af den valgte Erkebisskop, saa gjordes dog Undtagelse fra denne Regel, især for det Tilfælde, at den Valgte allerede forud havde bisskoppelig Vielse, og saaledes ikke behøvede at modtage denne af Paven; da kunde Pallium oversendes den Udvalgte, ligesom allerede havde været Tilfælde med den første Erkebisskop i Nidaros, Jon Birgersson, der forud havde været Bisskop af Stavanger. Haakon søgte det heller ikke i egen Person; men det overbragtes ham ved Chorsbroderen Jon, der rimeligviis i denne Anledning har været afsendt paa Bisskoppens og Kapitelets Vegne til Kurien. Jon kom med Pallium til Norge den 5te Januar 1267, og den paafølgende 14de April, som var Skjærthorsdag, blev Haakon iført det i Nidaros. Dette skede med stor Høitidelighed. Kong Magnus og Dronning Ingebjørg vare tilstede; Bisskopperne Peter af Bergen og Thorgils af Stavanger, hvilke dertil af Paven vare bemyndigede, lagde Pallium over Haakon, og tvende andre Bisskopper, Olaf af Grønland og Gaute af Færøerne, stode hos. Derpaa viede Erkebisskoppen Andreas, der var valgt til hans Eftermand paa Oslos ledige Stol, og Jorund Thorsteinsson, til Bisskop af Hole, hvilken Stol han var bleven valgt til at beklæde, da Brand Jonsson efter et kort Bisskopsdømme var død i 1264 [1]).

Haakons Metropolitanstyrelse blev af kort Varighed, og det eneste Brev, man kjender, udstedt af ham som Erkebisskop, er et Gavebrev af 16de August 1267, hvorved han skjænker St. Andreæ Kirke paa Haug til sine Chorsbrødres fælles Bord, paa Grund — som det i Brevet heder — af deres Præbenders Ringhed. Elleve Chorsbrødre af Nidaros nævnes som nærværende ved og samtykkende Gaven, og blandt dem den ovennævnte Jon [2]). Gaven skulde vel være en Løn fra Haakons Side for Chorsbrødrenes Velvillie. Han overlevede denne Handling kun tvende Dage, da han nemlig døde den paafølgende 18de Aug. 1267 [3]). Han efterlod, rimeligviis af et Egteskab indgaaet før han blev Bisskop, en Søn, Thorer Haakonsson eller Bisskopsson, der allerede i Kong Magnus's Regjeringstid optræder som en af Norges meest anseede verdslige Høvdinger.

Til Haakons Eftermand valgtes den 28de October samme Aar Chorsbroderen Jon, som havde bragt Haakon hans Pallium fra

[1]) Isl. Ann. 134, 136. [2]) N. Dipl. I. 50. [3]) Script. r. Dan. II. 514.

Rom [1]). Han kaldes med Tilnavnet: Rauðr eller Rauði, d. e. den Røde. Han drog strax til Kurien, blev der indviet af Pave Clemens IV i 1268, kom tilbage til Nidaros lidt før Jul samme Aar og holdt sin første Messe i Christkirken paa Juledag [2]).

I denne Jon eller Johannes fik den norske Kirke en dygtig og for Hierarchiets Fremme høist ivrig Forstander, hvis Navn, som Forfegter af Kirkens Høihed ligeover for Kongedømmet, vel fortjener at stilles ved Siden af Erkebiskopperne Eysteins og Eriks. Man kjender ikke hans Æt, og veed heller ikke meer om hans tidligere Liv end hvad allerede er anført; men hans Metropolitanvirksomhed vidner i høi Grad ligesaavel om Aandskraft og Kløgt, som om grundige Kundskaber i den canoniske Ret. Man kan neppe betvivle, at han har følt hos sig selv et levende indre Kald til at optræde som Talsmand for hvad han ansaa for Kirkens Rettigheder, og at han i god Tro og med redelig Villie har kastet sig ind i en Kamp, som han aabnede under de bedste Forhaabninger, men som endtes med hans personlige Ydmygelse, om end ikke ganske uden Fordeel for Hierarchiet.

Tønderet til denne anden store Kamp mellem Kirken og Kongedømmet i Norge var, som allerede gjentagende paaviist, fra gammel Tid tilstede, — en Arv saa at sige lige fra Erkebiskop Eysteins og Kong Sverrers Dage. Den ubestemte Stilling, hvori begge Magter stod til hinanden, skulde endnu engang forsøges bragt til endelig Afgjørelse, og Opfordringen hertil gav udentvivl nærmest Kong Magnus's Lovgivningsvirksomhed.

Magnus besad vistnok ikke paa meget nær sin Faders Mod og Villiekraft, men Haakons Redelighed, lyse Aand og oprigtige Stræben for sit Folks Vel havde han i fuldeste Maal arvet, ligesom han og lignede ham i Dannelse og Sands for Videnskab og Kunst. Mildhed og Forsonlighed udmærkede hans hele Færd som Konge og Menneske; han var gjennemtrængt af Agtelse for Christendommen og den christelige Kirke; og han følte sikkerligen dybt det store Ansvar for Gud og Menneskene, som hans kongelige Kald paalagde ham. Hans Hu stod til Freden, den vilde han sikkre sit Rige baade fra Uden og i dets Indre, og paa dens Goder vilde han bygge sine Undersatters Lykke.

Striden med Skotland, som han havde arvet fra sin Fader, søgte han strax efter sin Regjeringstiltrædelse bilagt. Dette lykkedes ogsaa, skjønt først efter mange Forhandlinger, ved Freden til Perth den 2den Juli 1266 [3]). Norge afstod til Skotland Overhøiheden over Suderøerne mod en Pengesum og en aarlig Afgift; — en Afstaaelse, som forresten blev dadlet af mange Samtidige, og ligeledes

[1]) Isl. Ann. 136 Not. a. [2]) Isl. Ann. 136—138. [3]) Torf. hist. Norv. IV. 343—345.

er bleven af flere senere Historikere lagt Magnus til Last, som uværdig for Norge, og som den der gav Stødet til den norske Somagts Forfald. Man maa imidlertid, for her at dømme retfærdig, erindre, at Norges Overhøihed over hine Øer i sig selv var mindre naturlig baade paa Grund af deres Beliggenhed og paa Grund af deres Beboeres Folkeslegtskab, — og at den norske Somagts paafølgende Forfald egentlig havde sin Grund i mange samstødende langt dybere liggende Omstændigheder, med hvilke hine Øers Besiddelse lidet eller intet havde at gjøre. Søfart og Krigsvæsen tog ved denne Tid en ny Retning i Europa, en Retning paa hvilken ikke Norge, med sine mere indskrænkede Hjælpekilder, strax var istand til at slaa ind, og hvilken senere uheldige Begivenheder saagodt som spærrede for det i lange Tider. Det ligger imidlertid udenfor vort Maal her nærmere at udvikle dette. Her maa vi kun bemærke, at den nidarosiske Kirkes Ret med Hensyn til Suderøerne i Freden udtrykkelig blev forbeholdt, og at den nidarosiske Erkebiskops Metropolitanhøihed over den suderøiske eller manske Kirke og dens Biskopsstol blev staaende ved fuld Magt endnu i lang Tid, efterat den norske Konges Overhøihed over Øerne var opgiven. Efter at Krigen med Skotland var endt, indlod ikke Kong Magnus sig i nye krigerske Foretagender, uagtet hans Forhold baade til Danmark og Sverige meer end eengang dertil kunde synes at give Opfordring. At optræde som Megler i Sveriges indre Uroligheder, og at søge de med Danmark værende Tvistepunkter afgjorte paa Underhandlingens Vei, — det var en Fremgangsmaade, som stemmede med Magnus's Sindelag; og gav dette end Anledning til, at han ved enkelt Leilighed maatte gjøre betydelige Udrustninger, saa skeede disse dog kun for at han derved kunde give sit Ord en større Vegt, og sin Optræden en større Verdighed.

Idet han paa denne Maade opretholdt Norges Fred med dets Nabolande, var hans Opmærksomhed uafladelig henvendt paa at haandhæve og styrke Freden i sit Riges Indre. Dette var Hovedmaalet for hans omfattende Lovgivningsvirksomhed, hvilken har hos Efterverdenen skjænket ham det hædrende Tilnavn Lagaboter d. e. Lovbøderen, Lovforbedreren.

De voldsomme indre Uroligheder, som i det tolfte og trettende Aarhundrede havde raset i Norge og rystet alle dets ældre Samfundsforhold, havde aabnet baade Kongens og Folkets Øine for Nødvendigheden af en Lovforbedring, der kunde hele Samfundsordenens Brøst og tilstoppe for Fremtiden Kilden til lignende uheldsvangre indre Bevægelser. Det er omtalt, at Haakon Haakonssøn allerede havde lagt Haand paa Verket, og at han rimeligviis havde vidtløftigere Planer i Sigte, end som han i sin Regjeringstid fik bragt til Udfø-

relse [1]). Magnus, der ganske vist var nøie indviet i sin Faders Hensigter, traadte med Iver i hans Fodspor. Der er, efter de Verker af Faders og Søns Lovgivningsvirksomhed, hvilke ere os levnede, al Grund til at tro, at Haakon har havt en langsommere og meer tillempende Fremgangsmaade for Øie. Magnus derimod bestemte sig til en mere gjennemgribende Forandring, der saagodt som med eet Slag skulde indføre den paatænkte nye Orden i Stats- og Retsvæsenet. Der skulde bringes Eenhed og Samstemmighed i Landets Love, og det hele Lovgivningsverk bygges paa de Grundsætninger, som allerede i den almindelige Mening havde vundet Hevd, om de end ikke i selve Lovene vare gjennemførte. Og disse Grundsætninger vare med Hensyn til Kongedømmets Stilling i den norske Stat væsentligen de af Kong Sverrer i sin Tid udtalte.

Men heri laa just Anstødsstenen med Hensyn til Kirken og Geistligheden. Vel fandt Magnus sig ikke beføiet til at udtale i saa tydelige Ord, som Sverrer og hans ligesindede Samtidige havde gjort, Kongedømmets Beskikkelse af Gud for at have Overopsynet ogsaa med Kirken; dog stillede man det paa en Maade ved Siden af den biskoppelige Magt i denne Henseende, om end i mindre bestemte Udtryk. Allerede Haakon Haakonssøn havde, rimeligviis efter Overlæg med Geistligheden, sammensat en Indledning til den Deel af den forbedrede Lov, som skulde omhandle Kongedømmets Ret under Eet med Kirkens, i hvilken Indledning han udtaler denne lempeligere Anskuelse. Efterat Christendommens Hovedlærdom er fremstillet i de efter Kirkens daværende Lære udviklede Trosartikler, heder det: „Efterdi Guds Miskunhed seer, at det er det utallige Folks og den forskjelligartede Mængdes Tarv, har han beskikket tvende sine Tjenere til at være sine synlige Ombudsmænd med Hensyn til denne hellige Tro og hans hellige Lov, gode Mænd til deres Rettigheders Bevarelse, men onde Mænd til Revselse og Renselse. Disse tvende ere: den ene Kongen, den anden Biskoppen. Kongen har af Gud verdslig Magt til verdslige Ting, men Biskoppen aandelig Magt til aandelige Ting; og har den ene af dem at styrke den andens Magt til hvad der er ret og lovligt, og de have at erkjende hos sig, at de have Magten og Herredømmet af Gud, og ikke af sig selv. Og fordi de ere Guds Ombudsmænd, og for det andet fordi Alle see, at man ingenlunde kan undvære dem, og for det tredie fordi Gud selv verdiges at kalde sig med deres Navne, — da er den sandelig i stor Fare med Hensyn til Gud, som ikke styrker dem, der bære saa stor Omhu for Landsfolket, og saa stort Ansvar for Gud, med fuldkommen Kjærlighed og Ærefrygt i den Magt, hvortil Gud har beskikket dem, aller-

[1]) Se ovenf. I. 396.

helst i de Stykker, som Loven bestemmer med skarpe Grændser, — saaledes at hverken Hovdingerne, hvis de iagttage det, kunne plage eller betynge Folket, eller taabelige Mænd negte Hovdingerne lovlig, undersaatlig Skyldighed af Trods eller fortsynet Uforstand". Denne Indledning blev ordret optagen i Magnus's forbedrede Lovbog [1]. I selve denne maadeholdne Erklæring kunde ikke Geistligheden finde noget Anstod. Kongedømmets guddommelige Oprindelse var ogsaa Kirkens Lære, ligesom at Kirken i det Verdslige skulde støtte sig til Kongedømmet, benytte den verdslige Arm. Men Erklæringen havde dog ikkun nogen sand Vegt ligeover for Folket, som ved den indskjærpedes en streng Lydighedspligt baade mod Kongedømme og Kirke; — med Hensyn til Kongedømmets og Kirkens indbyrdes Forhold var den derimod ubestemt og ikke stort bedre end et tomt Mundsveir. Den kunde nemlig fortolkes, og fortolkedes ganske vist ogsaa, fra begge Sider med stiltiende Forbehold, — af Kongedømmet med Sverrers Anskuelse i Baggrunden, nemlig: Kongedømmets Overhøihed over Kirken; og af Geistligheden, eller i det mindste af dens hierarchiskſindede Ledere, med et Sideblik til Erkebiskop Eysteins anmasende Grundsætninger: Kirkens Overhøihed over Kongedømmet. Begge Magters tilsyneladende Sideordning var kun et Blendverk, saalænge det ikke var afgjort, hvor Grændsen var mellem det Aandelige og det Verdslige, og derved hver enkelt Magts Omraade i Virkeligheden anviist. Herom havde Striden før dreiet sig, og her var Stridsemnet endnu aabent. Det kunde først afgjøres ved Lovens og især Christenrettens nærmere enkelte Bestemmelser.

Kong Magnus's religiøse, fredelige og eftergivende Sindelag indskjød ham vistnok i mange Henseender en gunstig Stemning mod Kirken. Denne Stemning viste han allerede i Begyndelsen af sin Rigsstyrelse ved at stadfæste og indskjærpe sin Faders for Geistligheden meget gunstige Forordning om Tienden [2]), og ved at udstede en Forordning, ganske i Kirkens daværende Aand, imod Aager, det vil sige, mod at tage Rente af dødt Gods, hvilket fremstilledes som en dødelig Synd [3]). Han gjorde dette efter Overlæg og i Samstemmighed med Biskopperne. Men alligevel synes han at have været sterkt gjennemtrængt af sin Oldefader Sverrers og sin Faders Anskuelse med Hensyn til Kongedømmets Høihed og Magtfylde ogsaa i Kirkens Anliggender, forsaavidt disse berørte den verdslige Stat. Han ansaa det derfor sikkerligen som en afgjort Sag, at den nye almindelige Lov, paa hvilken han arbeidede, skulde omfatte efter gammel

[1]) Norg. gl. Love I. 262; II. 23, 193, 307. [2]) N. g. L. II. 453—455.
[3]) N. g. L. II. 484 f.

Viis ogsaa Christenretten, og at Kongedømmet med Hensyn til dens Ordning skulde have den afgjørende Stemme.

Magnus's Fremgangsmaade i Lovforbedringen var ganske i den gamle norske Statsforfatnings Aand. I fuldkommen Erkjendelse af Folkets lovgivende Myndighed, og dets Ret til paa sine Lagthing at handle som øverste lovgivende Magt, og med Erkjendelse af de fire Lagthings selvstændige Lovgivningsmyndighed drog han først omkring paa alle Norges Lagthing, gjorde Folket bekjendt med de Forbedringer, han troede Landets Love tiltrængte, hørte dets Ønsker i saa Henseende og modtog endelig dets Fuldmagt til at gjøre de Forandringer i Landets Lovbøger, som han fandt tjenlige. Dette skeede i 1267 paa Gulathing, i 1268 paa Oplændingernes og Vikverjernes Thing, d. e. Eidsivathing og Borgarthing, og i 1269 paa Frostathing [1]). Ved denne Leilighed er der al Sandsynlighed for, at ogsaa den udvidede Kongearvefølgelov, som Magnus havde bestemt til Optagelse i sin Lovbog, foreløbig er bleven antagen.

Ved denne vigtige Forberedelse, hvorved en udstrakt og overordentlig Lovgivningsmyndighed nedlagdes i Kongens Haand, omtales for de tre førstnævnte Lagthings Vedkommende ingen Undtagelse og intet Forbehold at være gjort med Hensyn til Christenretten eller den nye Lovbogs Christendomsbolk. Magnus har derfor utvivl paa Grund af hiin de tre Lagthings uindskrænkede Fuldmagt, allerede før Bemyndigelsen for Frostathings Vedkommende var indhentet, *lagt* Haand paa Verket og udarbeidet en Landslov, indrettet til at være almindelig for det hele Land, dog med Vedligeholdelse af de fire gamle Lagthing. I denne Lov synes han at have indført den Christendomsbolk som endnu er bevaret under Navn af Magnus's Christenret [2]). Den er væsentlig formet efter de ældre Christenretter, men har ogsaa Tillæg af flere vigtige nyere Bestemmelser f. Ex. om Geistlighedens Cølibat inden dens høiere Ordensgrader, om den meer udvidede Tiendeydelse, om Aager, om Indskrænkning af det Slegtskab, der forhindrede Giftermaal, inden det 5te Led (istedetfor det 7de) og flere lignende. I Spidsen stilledes den ovenomtalte Udvikling af Christendommens Troslærdomme [3]) og af Kongedømmets og den biskoppelige Magts Forhold indbyrdes og til Folket [4]), samt endelig den nye forud af Landsfolket vedtagne Kongearvefølgelov. Denne fastsatte Kongearvefølgen, i det Tilfælde at Mand af Mand ikke fandtes til at arve, ogsaa for Mand af Kvinde inden visse Led, og udstrakte saaledes Arveretten til Kongedømmet videre og ordnede den nøiagtigere,

[1]) Isl. Ann. 136, 138, jfrt. m. Indl. og Slutn. af Landsloven, N. g. L. II. 7, 178. [2]) N. g. L. II. 291—338. [3]) S. o. f. I. 441. [4]) S. o. f. II. 6.

end ved Haakon Haakonssons Arvefølgelov var skeet. Den opstillede derhos Regler for Kongens Valg i Tilfælde af at ingen i Loven nævnet Arving fandtes. Hertug og Jarl, hvis de gaves, alle Bisskopper og Abbeder, alle Lendermænd og Hirdstyrere med hele Hirden skulde da være selvstevnede til Nidaros „til den hellige Kong Olaf, til Overlægning med Erkebiskoppen"; og skulde af hvert Bispsdømme Biskoppen og de derværende Kongens Sysselmænd desuden nævne til Mødet tolv de viseste Bønder. Alle disse skulde have givet sig paa Reisen inden en Maaned fra den Tid, de have spurgt den sidste Konges Frafald, dog saaledes at Biskoppen og Sysselmændene forud tilsagde saamange af Lendermændene og Sysselmændene at blive hjemme i hvert Lagdømme, som fordredes til Ordens Opretholdelse. Naar de vare komne til Nidaros, skulde de skride til Valget, efterat de læge Vælgere havde aflagt Ed paa, at ville tage den til Konge, som dem synes for Gud bedst dertil skikket. I Mangel af Eenstemmighed skulde de raade „som blive flere sammen og ere de fornuftigere, og hvem Erkebiskoppen og de øvrige Biskopper følge". Hvo som anderledes lod sig tage til Konge havde Gods og Fred forbrudt og var i Ban.

Magnus's Christendomsbolk maa vistnok, især i sin egentlige kirkelige Deel, agtes for at være temmelig mangelagtig — rimeligviis en Følge af Kongens Ængstlighed for at støde an, paa den ene Side mod Kongedømmets gamle Ret, og paa den anden Side mod Geistlighedens Fordringer —, men den var dog, sammenligningsviis med de ældre Christenretter, Geistligheden gunstig. Navnligen hjemlede den, som sees, Erkebiskoppen og Biskopperne ved indtrædende Kongevalg en vegtig, og man kan sige, afgjørende Stemme. Artikelen om Kongevalget har aabenbare sit nærmeste Forbillede i hiin under Magnus Erlingssøn istandbragte Lov [1]), og holder sig til den saameget som Omstændighederne og Kongedømmets Uafhængighed paa nogen Maade tillod.

Alligevel viste det sig snart, at Magnus's Christendomsbolk ingenlunde fyldestgjorde det hierarchiske Partis Ønsker og Forhaabninger. Erkebiskop Jon var imidlertid ved Udgangen af 1268 kommen til sin Stol fra Rom. Han maa ganske vist allerede før sin Udfærd have gjort sig vel bekjendt med den paatænkte nye Lovbogs Indhold og navnligen med den af Kongen udkastede Christendomsbolk; og det kan neppe omtvivles, at han under sit Ophold i den pavelige Kurie har pleiet Underhandlinger angaaende denne Sag og modtaget Forskrifter for hvorledes han skulde fare frem. Ved sin Hjemkomst maa man antage, at han strax har gjort Indsigelse mod Kongens og enhver verdslig Øvrigheds Ret til at indblande sig i Kirkens Lovgivning,

[1]) S. o. f. I. 239.

hvilken det forbeholdtes Kirken selv at ordne paa den canoniske Rets Grundlag. Følgen heraf var udentvivl den Indskrænkning, som i det følgende Aar findes paa Frostathing at være gjort i den Kongen tidligere af de tre øvrige Lagthing meddeelte Fuldmagt til at udbedre og omforme Landsloven. I 1269, heder det nemlig, var Kong Magnus og Erkebiskop Jon begge tilstede paa Frostathing, og der modtog Kongen alle Frostathingsmændenes Samtykke til at ordne Frostathingsbogen i alle de Dele, som vedkom det Verdslige og Kongedømmet, saaledes som ham tyktes bedst være [1]). Herved henvistes Kongen i den ham meddeelte overordentlige Lovgivningsmyndighed til den verdslige Ret alene, og med det samme maatte hans Udkast til den nye Lovbogs Christendomsbolk ansees for henlagt. Men uagtet denne saaledes i sin Helhed ikke for Tiden vandt Lovgyldighed, saa synes dog paa dette samme Frostathing de enkelte nye Bestemmelser om Kongearvefølge og Kongevalg at have opnaaet ikke alene Frostathingsmændenes men ogsaa Erkebiskoppens Stadfæstelse [2]).

Erkebiskop Jons Plan var, som det snart viste sig, selv at udarbeide en ny Christenret for Norge [3]), i hvilken den canoniske Rets Grundsætninger skulde gjennemføres. Men at faa en saadan indrettet saaledes at den under Et med den almindelige Landslov, og som en Afdeling af denne, kunde vinde Kongedømmets og Folkets Samtykke, var en vanskelig Sag. Anskuelserne om Kirkens Forhold til Staten vare endnu altfor delte til at de i en Hast kunde forliges, og Længselen efter den nye Lovbog synes dog at have været almindelig. Under disse Omstændigheder fandt Erkebiskoppen sig i, at den nye Lovbog udgik, dog uden fuldstændig Christendomsbolk, idet nemlig under denne Titel ikkun optoges Trosbekjendelsen, den førnævnte almindelige Erklæring om Kongedømmets og Biskopsdømmets Forhold indbyrdes og til Folket, samt den nye Kongearvefølgelov og hvad dermed stod i Forbindelse. I denne Form fik da den nye af Magnus sammensatte Lovbog Folkets afgjørende Samtykke paa de fire Lagthing, og derved fuldkommen Lovskraft som almindelig for hele Norge. Dette skeede som det synes i Løbet af Aarene 1272—1276 [4]). Til Fuldstændiggjørelse af den verdslige Lov, der nærmest var indrettet for Landboerne, udarbeidedes og vedtoges siden en tilsvarende Bylov for Rigets fire vigtigste Kjøbstæder: Nidaros, Bergen, Oslo og Tunsberg.

I denne hele Fremgangsmaade var allerede en ikke uvigtig Indrømmelse gjort Kirkens eller rettere Hierarchiets Forkjæmpere. Der var bestemt skjelnet mellem den geistlige og den verdslige Lovgivning,

[1]) Isl. Ann. 138. [2]) N. g. L. II. 24 Note 36. [3]) By. Arnes S. c. 10.
[4]) N. g. L. II. 7 Not. 1, jfrt. m. 178 N. 18.

som forhen havde været saa nøie sammenknyttede i den norske Statsforfatning, og det var — i det mindste stiltiende — erkjendt, at den kirkelige Lovgivning, endog i hvad der angik Kirkens ydre Forhold, dens Forhold til Staten, ikke kunde og burde udgaa ganske fra den samme Kilde og paa den samme Maade som den verdslige Lov. Hvorledes og af hvem Kirkeretten skulde ordnes, var imidlertid ikke dermed afgjort, og herom viste sig snart, at stor Meningsulighed raadede mellem den verdslige og den geistlige Magt. Landets verdslige Høvdinger gjorde paa den ene Side fælles Sag med Kongen, og saa endogsaa Erkebiskoppens hierarchiske Færd i et ugunstigere Lys og med mere hadefulde Øine, end den gudfrygtige og fredelskende Magnus selv gjorde. Paa den anden Side stod Erkebiskop Jon heller ikke ene i den Kamp, som truede med at udbryde. Geistligheden i den norske Kirke, især den høiere, var nu besjælet af en ganske anden Standsaand end for hundrede Aar siden. Den sluttede sig med Enighed om sin dygtige Høvding, og flere af dens Formænd lignede ham ikke alene i Anskuelser, men ogsaa i Nidkjærhed, Kraft og Indsigter.

De med Erkebiskop Jon samtidige Biskopper i den norske Kirke maa her nævnes: — I Bergen levede Biskop Peter [1]) til 1270. Til hans Eftermand valgtes og indviedes samme Aar Presten Askatin, der nærmest forud var Kong Magnus's Kansler, og som endnu tidligere havde været Kong Haakon Haakonssøns Kapellan og i 1250 *samme* Konges Sendemand til Keiseren, ligesom han i Aarene 1264 —*1266* havde været Kong Magnus's Underhandler i Skotland og som saadan deeltaget i Afslutningen af Freden til Perth [2]). Askatin døde i 1277 og havde til Eftermand Prædikebroderen Narve, der blev indviet 1278 [3]). — I Stavanger levede Biskop Thorgils [4]) til 1276. Hans Eftermand var Arne, der blev indviet 1277 [5]). — I Hamar var Gillebert [6]) Biskop indtil henved 1278, i hvilket Aar Thorfinn blev viet til hans Eftermand [7]). — I Oslo var, som nys er omtalt, Andreas Biskop siden 1267 [8]). — Paa Orknøerne døde Biskop Henrik [9]) i 1269. Hans Eftermand Peter blev indviet 1270 [10]). — Paa Færøerne døde Biskop Gaute 1268 og havde til Eftermand Erlend, Chorsbroder af Bergen, der blev indviet 1269 [11]), og som i henved 40 Aar styrede Biskopsstolen. — Bi-

[1]) S. o. f. I. 435. [2]) Fornm. s. X. 48, 155; Torf. h. N. IV. 343—345; Isl. Ann. 140. Hvorvidt han, som Flere antage er samme Person som den Askatin, der i 1223 nævnes som Abbed af Hovedø, forekomme mig tvivlsomt. S. o. f. I. 346. jfr. Langes Klh. 626. [3]) Isl. Ann. 154, 156. [4]) S. o. f. I. 435. [5]) Isl. Ann. 146, 154. [6]) S. o. f. I. 427, 435. [7]) Isl. Ann. 156. [8]) S. o. f. II. 3. [9]) S. o. f. I. 435. [10]) Isl. Ann. 138, 140. [11]) Isl. Ann. 138; Bp. Arnes S. c. 5.

skop Olaf af Grønland [1]) levede til 1280 [2]). — Paa Island døde, som allerede er omtalt, Biskop Brand Jonsson af Hole i 1264, i hvis Sted valgtes Jorund Thorsteinsson, der blev indviet 1267; — og i 1268 døde Biskop Sigurd Thetmarsson i Skaalholt, der havde til Eftermand Arne Thorlaksson, indviet 1269 [3]). — Paa Suderøerne endelig døde Biskop Rikard 1274, og havde til Eftermand Markus, en Skotter af Galovay, der styrede længe. — Af de nævnte Biskopper i selve Norge var Askatin af Bergen uden tvivl den af Kong Magnus mest fortroede og ham mest hengivne, hvilket lader gjette, at han har været blandt de meer maadeholdne Hierarchiets Tilhængere. Det samme synes ogsaa at gjælde om hans Eftermand Narve. Derimod vil det Følgende vise, at Andreas af Oslo og Thorfinn af Hamar vare Erkebiskoppens ivrigste Hjælpere og holdt fastest ved hans Sag. Af den norske Kirkes Biskopper udenfor Norge udmærkede ingen sig meer i det hierarchiske Parti end Biskop Arne af Skaalholt, der med Hensyn til Island ganske traadte i sin Metropolitans Fodspor. Da netop paa Island den ulmende Strid mellem Geistligheden og Lægfolket først kom til aabent Udbrud, maa vi foreløbigen kaste et Blik paa denne Øs Tilstand ved den Tid, hvorom her handles, helst i kirkelig Henseende.

50.

Forholdene paa Island. Biskop Arne Thorlaksson af Skaalholt.

Islands Underkastelse under Norges Kongedømme var i 1264 fuldendt. Gissur Thorvaldsson, som fra 1258 bar Jarlsnavn, førte et Slags Bestyrelse af Øen paa den norske Konges Vegne, men blev heri meget indskrænket baade ved misundelige, fiendtligsindede og selvraadige Høvdinger blandt sine Landsmænd og ved Kongens Udsendinge, der jævnligen indfandt sig for at føre Tilsyn med Gissurs Fremfærd, og ved saadan Leilighed oftest røgtede Kongedømmets Erinder uden Jarlens Mellemkomst, og uden at tage synderligt Hensyn til ham. Gissur maa omsider have følt Lede ved sin ubehagelige Stilling, og han havde bestemt sig til at gaa i Kloster, da han uventet døde 1268. Siden fik Island ikke meer nogen Jarl. Kong Magnus overlod Øens Bestyrelse til tvende indfødte Høvdinger, Rafn Oddsson og Orm Ormsson, af hvilke den første ved den sidstes snart paafølgende Død for en Stund fik Styrelsen alene, og siden førte den i Forening med en anden af Kongen beskikket islandsk Høvding, Thorvard Thorarinsson. Men ogsaa disse indskrænkedes ligesom forhen Gissur ved Kongens Sendemænd, der fast aarligen besøgte Øen,

[1]) S. o. f. I. 431, 435. [2]) Isl. Ann. 158. [3]) Isl. Ann. 138.

overdragte kongelige Befalinger og besørgede dem satte i Kraft uden altid at benytte de egentlige kongelige Ombudsmænds Medvirkning. Sendemændene havde ved saadanne Leiligheder gjerne Anbefaling til Øens Biskopper og fandt hos dem kraftig Understøttelse.

Islands tvende Biskopsstole havde, som allerede er omtalt, i længere Tid været besatte ved Valg af Erkebiskoppen og hans Chorsbrødre, og med Nordmænd. Biskopperne havde derved vundet i Selvstændighed ligeoverfor de verdslige islandske Høvdinger, men tabt endnu meer ligeoverfor den norske Kirkes Metropolitan og den norske Konge, idet de nu i Grunden maatte vise sig som lydige Tjenere for disses Ønsker og Villie i Alt hvad Kirkestyrelsen og Kongedømmets verdslige Omgreb angik. Dette Baand, især med Hensyn til Norges Konge, syntes nu at løsnes noget, da under Magnus's Regjering begge Biskopsstole atter bleve besatte med Indfødte. Allerede i Kong Haakons sidste Dage havde, som før er fortalt, Hole 1263 faaet en indfødt Biskop i den lærde og dygtige Brand Jonsson; men han døde allerede det følgende Aar. Hans Plads blev dog, efterat have staaet ledig i et Par Aar, atter i 1267 besat med en Indfødt, den før nævnte Jorund Thorsteinsson; og da ved denne Tid den skaalholtske Biskop, den norskfødte Sigurd, der havde beklædt den skaalholtske Stol siden 1238, var bleven gammel og affældig, saa overtog Jorund ogsaa Indseendet med dette Biskopsdømme, og satte Sigurd til Medhjælper den allerede meget anseede islandske Prest Arne Thorlaksson. Islands Kirkestyrelse var saaledes atter i indfødte Mænds Hænder, der maatte antages at kjende sit Fædrenelands Forhold og Tarv bedre end de forudgaaende norske Biskopper, og af hvem man saaledes maatte vente meer Sind for Islands Selvstændighed baade i det Verdslige og det Kirkelige.

Den nævnte Arne Thorlaksson var født 1237 af anseet islandsk Høvdingeæt. Han fik en efter Tidens Forhold omhyggelig geistlig Opdragelse og udmærkede sig tidlig ved let Begreb, skarp Forstand og megen Lærelyst. I 1262 fulgte han som Diakonus sin Lærer Abbed Brand Jonsson til Norge, da denne blev valgt og viet til Biskop af Hole. Han tiltrak sig ved denne Leilighed baade Kong Haakons og Kong Magnus's Opmærksomhed; han traadte endog i et Venskabsforhold til den sidste, som ikke de senere Stridigheder mellem Stat og Kirke formaaede at bryde. Han ledsagede Biskop Brand tilbage til Island, og da Brand kort efter døde, blev Arne af Biskop Sigurd af Skaalholt, der midlertidig overtog Indseendet ogsaa med Hole Biskopsdømme, viet til Prest og indsat til at forestaa Hole Biskopsstol under dens Ledighed. Allerede i denne Stilling gav Arne Prøve paa sin Ridkjærhed og Villiefasthed. En rig Mand Odde, der var Diakonus

af Vielse, vilde indgaa Egteskab, uagtet den pavelige Colibatslov, der under Erkebiskop Sigurds Metropolitanstyrelse (1231—1252) var bleven gjort gjældende i den norske Kirke, forbød Subdiakoner og alle, som vare høiere end de i kirkelig Vielse, at gifte sig. Bestemmelsen var vel ikke endnu paa lovlig Maade indtagen i de bestaaende Christenretter, men den havde den canoniske Rets udtrykkelige Bud og allerede fast hele det romersk-katholske Europas Vedtægt for sig, og var desuden bleven indskjærpet af begge de nærmest foregaaende Hole-Biskopper, Henrik og Brand. Odde vovede at tilsidesætte den, deels vel paa Grund af at Bestemmelsen endnu ikke paa Island havde vundet fuldkommen Lovskraft, deels fordi hans paatænkte Giftermaal understøttedes af Gissur Jarl. Arne gjorde imidlertid Indsigelse mod hans Forehavende; men dette agtedes ikke. Bryllupet holdtes og Jarlen var selv nærværende. Da Arne hørte dette, lyste han Forbud over Odde og alle dem, som havde været tilstede i Bryllupet; og Jarlen fandt til sin Forundring, da han kom hjem til sit Sæde paa Stad paa Reynisnæs, at Kirken der var lukket. Det kom til et Møde mellem ham og Arne, ved hvilken Leilighed Jarlen beraabte sig paa gammel Landsskik og paa sit eget Exempel, da han, uagtet Diakonus af Vielse, havde været gift, for at bevise, at Oddes Giftermaal var lovligt; Arne derimod beraabte sig paa Pavens Bud, hvilket Alle vare skyldige at lyde. Enden blev, at Jarlen maatte give efter, og Odde igjen skille sig ved sin Hustru. Gissur yttrede dengang til Arne, at han troede denne vilde blive paastaaelig mod dem, med hvilke han havde Sag, siden han ikke havde veget for Jarlen; og deri tog han ikke Feil [1]).

Da Biskop Jorund Thorsteinsson i 1267 kom til Hole Stol med Beskikkelse ogsaa at have Indseende med Skaalholts Bispsdømme paa Grund af Biskop Sigurds Alderdomssvaghed, saa sendte han, som allerede sagt, Arne til Skaalholt for at understøtte Sigurd i hans Embedsførelse. I denne sin nye Stilling vandt Arne baade Biskop Sigurds og Landsfolkets Bifald, saaledes at, da Sigurd i 1268 døde, besluttede Skaalholts Bispsdømme med Biskop Jorunds Raad at foreslaa ham til den Afdødes Eftermand. Brev blev da i denne Anledning udfærdiget til Erkebiskop Jon, der erkjendtes for at være den som raadede for Valget, med Bøn om, at han vilde vælge Arne, og denne drog til Norge med Anbefalingsbrevet.

Ved Arnes Komme til Norge i 1268 var Erkebiskop Jon endnu ikke hjemvendt fra Rom. Men da han efter sin Tilbagekomst traf Arne og blev bekjendt med Islændingernes Ønske, viste han sig for Øieblikket ikke villig til at opfylde dette. Grunden anføres ingen-

[1]) Bp. Arnes S. c. 1—4.

stede. Man kan gjætte paa en dobbelt: — deels at han ved at gaa Islændingernes Ønske forbi, ret kraftigen har villet indprente dem, at Retten at vælge en Biskop til Skaalholt hvilede aldeles uindskrænket hos ham og hans Kapitel; — deels at han paa Grund af det Venskabsforhold, han maatte vide fandt Sted mellem Kong Magnus og Arne, har frygtet for at den sidste som Biskop skulde blive føieligere mod Kongen i de islandske Forhold, end Kirkens formeente Tarv krævede. Vist er det, at Erkebiskop Jon den 4de Marts 1269 valgte til Skaalholts Biskop en vis Thorleif, en Prest, og udentvivl den samme, som nævnes i Brev af 1267 blandt Nidaros Kirkes Chorsbrødre [1]). En norskfødt Prælat skulde altsaa atter, efter Jons Mening, paatrænges Islands vigtigste Biskopsstol. Men denne Thorleif døde allerede inden Marts Maaneds Udgang, uden at være bleven indviet. Inden Erkebiskoppen skred til et nyt Valg, er han udentvivl bleven bedre bekjendt med Arnes faste Karakter og Nidkjærhed for Kirkens Sag, og tog nu ikke i Betænkning at opfylde Islændingernes Ønske og kaare ham. Arne blev valgt den paafølgende 21de Juni og indviet den 30te i samme Maaned. Da han skiltes fra Erkebiskoppen for at drage til sin Stol, forærede Jon ham et Exemplar af Decretalerne, en betydningsfuld Gave under nærværende Omstændigheder, og Erkebiskoppen saavelsom Kongen medgav ham de mest smigrende Anbefalingsbreve. Arne kom tilbage til Island inden Udgangen af August og drog strax i Følge med Biskop Jorund til Skaalholt, hvor begge Biskopper holdt Stevne med Presterne og Bønderne. Ved denne Leilighed blev det Budskab oplæst, som Arne medbragte fra Erkebiskoppen, hvilket indeholdt følgende fem Punkter: 1) At Alle skulde knæle med oprakte Hænder, naar Christi Legeme og Blod blev hævet i Messen, og ligesaa naar det blev baaret til Syge. — 2) Ingen maatte gifte sig før efter tre Ganges Lysning i Kirken. — 3) Mænd, som holde Friller forbydes at tage Alterens Sakramente i Paaskeugen, med mindre de egte sine Friller eller skilles aldeles fra dem. — 4) Alle Kirker med Gods og Tiender skulde gives i Biskoppernes Vold. — 5) Ingen skulde udlaane dødt Gods paa Rente [2]).

Disse fem Artikler maa antages allerede at være forkyndte og paabudne i Norge, uden at man ved, hvorledes de der i det Hele ere blevne optagne. Med Hensyn til Island heder det, at de tre første Artikler bleve vel optagne af Almuen, men de to sidste med Uvillie. Bisko Arne sendte siden Erkebiskoppens Budskab over hele sit Biskopdømme, og det blev overalt optaget næsten paa samme Maade som paa Mødet i Skaalholt. Bestemmelsen om Kirkegodsets Overdragelse til Biskopperne greb, som allerede tidligere paa flere Steder

[1]) N. Dipl. I. 50. [2]) Bp. Arnes S. c. 5.

bemærket, saa overordentlig ind i de bestaaende islandske Forhold, da fast alle Landets Kirker vare Lægfolks Ejendom, at det let kan fattes, at den ikke kunde drives uimodsagt igjennem. Alligevel bleve virkelig mange af de mindre Kirker med deres Gods for Øieblikket givne i Biskoppens Vold. Men med de større var det en anden Sag. De vare i de rigeste og mægtigste verdslige Høvdingers Hænder, og disse holdt fast paa hvad de efter gammel Landsret ansaa for sin lovlige Ejendom.

Dette var især Tilfælde med Odde og Hitardal, tvende af de betydeligste Kirker paa Island, hvis mægtige Ejere ingenlunde vilde give dem i Biskoppens Vold. Arne lod sig dem alligevel tildømme paa Althinget 1270 og truede Ejerne med Ban, hvis de ei opgave dem. Nu begyndte flere af Kirkeejerne aabenlydt at gjøre Indsigelser mod Biskoppens Fremfærd, og mange, som fra først af havde vist sig eftergivende mod hans Fordringer, erklærede nu, at de holdt hans Fremgangsmaade for ulovlig og skjød sin Sag under Kongens Dom. Denne negtede heller ikke Arne at adlyde, forudsat at Erkebiskoppen billigede den. Stormen mod Biskoppen blev imidlertid heftigere og heftigere, især da Rafn Oddsson traadte paa hans Modstanderes Side og forsikkrede Almuen, at Kongen ikke vilde give sit Samtykke til, at Bønderne saaledes bleve berøvede sin Ejendom. Biskoppen skrev nu baade til Kongen og Erkebiskoppen og fremstillede for dem sin vanskelige Stilling. Den sidste opfordrede ham til at holde frem, som han havde begyndt. Kongen gav ham ogsaa venskabeligt Svar og lovede ham sin Beskyttelse, hvis Biskoppen til Gjengjeld vilde tjene Kongen ved af al Kraft at befordre Indførelsen paa Island af den nye Lovbog, som for Øen var udarbeidet efter norsk Mønster, men som Almuen gjorde Vanskeligheder ved at antage i dens fulde Udstrækning. Da i denne nye Lovbog, som allerede bemærket med Hensyn til den norske, Christendomsbolken var udeladt, saa havde Arne ingen Betænkelighed ved at understøtte Kongens Sag i det forlangte Stykke; og ved sin store Indflydelse paa Almuen drev han virkelig igjennem, at største Delen af den oversendte Lovbog paa Althinget 1272 blev antagen. Fra nu af holdt Arne fast og ufravigelig ved den Grundsætning, ivrigen at befordre Kongedømmets Sag paa Island i alle Dele, som ikke berørte Kirkens Ret; men hvor det gjaldt denne, var han urokkelig i dens Forsvar, selv om han derved noksaa meget kom til at støde an mod Kongedømmets Fordringer. Ved sin modige og aabne Færd lykkedes det ogsaa Arne efterhaanden at vinde selv sine Modstanderes Agtelse; og heri var han heldigere end sin Medbiskop Jorund af Hole, der ved sin forsigtige Kryben mellem de stridende Partier forspildte begges Tiltro og paadrog sig fortjent Dadel for slu Underfundighed.

Da det havde lykkets Biskop Arne efter Magnus's Ønske at bringe den nye Lovbogs Antagelse paa god Glid, og Kongen havde indbudet ham at være tilstede ved de vigtige Overlægninger om Kirkens Anliggender, som forestode, saa drog Arne om Sommeren 1272 til Norge. Derhen drog ogsaa ved samme Tid Rafn Oddsson og de i Kirkesagen indviklede fornemste islandske verdslige Hovdinger. Kongens og Erkebiskoppens Dom skulde nu afgjøre den for Island saa vigtige Sag om Kirkernes og Kirkegodsets Bestyrelse [1]).

51.

Provinsialconcilium og Hovdingemode i Bergen 1273. En Overeenskomst mellem Kirken og Staten sluttet, men ikke stadfæstet.

Sagen om Kirkerne synes dengang for selve Norges Vedkommende ikkun at have havt en underordnet Vigtighed. Den var der i det Væsentlige allerede tidligere afgjort til Kirkens Fordeel. Paa den ene Side havde nemlig Kongerne opgivet sin Patronatsret til Landets Kirker i Almindelighed, og paa den anden Side havde Sogne-Almuerne, der for det meste selv ejede sine Sognekirker, frivilligen lagt sin Ejendomsret til dem i Biskoppernes Hænder [2]). Men der var ellers andre Sager i Mængde, der stode uopgjorte mellem Kirke og Stat, Sager som det nu laa i Erkebiskop Jons Plan at fremdrive til en Afgjørelse. Han indsaa nemlig, at den nye Christenret, som han havde i Tanke at faa indført i den norske Kirke, maatte grundlægges paa en forudgaaende Overeenskomst med den verdslige Statsmagt, hvori Kirkens Omraade nærmere bestemtes, og en saadan Overeenskomst, saa fordeelagtig som muligt for Kirken, var det ham for det første om at gjøre at istandbringe og give behørig Fasthed. Rimeligviis har herom allerede været handlet paa et talrigen besøgt Møde mellem Kongen og Erkebiskoppen, der omtales at være holdet i Bergen 1271 [3]), men uden at Sagen der synes at være kommen til nogen Afgjørelse. Snart efter indtraadte imidlertid Forhold i den pavelige Kurie, som maatte styrke Erkebiskoppen i hans Forehavende og hæve hans Haab om dettes lykkelige Udfald.

Efter Pave Clemens IV's Død den 29de November 1268 stod Pavestolen i flere Aar ledig paa Grund af Kardinalernes Uenighed i Valget af hans Eftermand. Endelig valgtes i 1271 Gregorius X, og saasnart denne i Begyndelsen af 1272 havde tiltraadt Kirkens Bestyrelse, udfærdigede han Kaldelse til et almindeligt Concilium, hvortil ikke alene Kirkens høie Prælater, men ogsaa Konger og Fyrster indbødes at møde enten i Person eller ved befuldmægtigede Sendemænd.

[1]) Bp. Arnes S. c. 6—10. [2]) S. o. f. I. 443, 459. [3]) Isl. Ann. 140.

Tiden for Sammenkomsten fastsattes til 1ste Mai 1274, og Stedet ved en senere Skrivelse til Lyon. Kaldelsesbrevene, som udgik til Erkebiskopperne, og følgelig ogsaa til Erkebiskop Jon, indeholdt Opfordring til at anmelde de Punkter, hvori der inden enhvers Omraade kunde tiltrænges Forandring og Forbedring.

Denne Kaldelse og medfølgende Opfordring var naturligviis Erkebiskop Jon en velkommen Anledning til at røre op for Alvor i Kirkestyrelsens Anliggender: til at fremdrage alle de Privilegier, den norske Kirke fra gammel Tid havde erholdt, for at see dem gjorte gjældende, — og til at undersøge, hvilke Friheder den manglede, der dog ifølge den canoniske Ret tilkom den. Herved kom han — som han selv erklærede — til Vished om, at Kirken var bleven i mange Maader forurettet baade i sin almindelige Ret og Frihed, og i de den tilstaaede Særrettigheder. I første Henseende fremhævede han, at Kirken ikke var i Besiddelse af den samme tilkommende Dommermyndighed, idet næsten alle til Kirken hørende Sager paadømtes af Lægfolk i Egenskab af Kongedømmets Ombudsmænd. Herved sigtede han upaatvivlelig til den dømmende Myndighed, som ved den nye Landslov udtrykkelig var tillagt Lagmændene, hvilke beskikkedes af Kongen, — og vel ogsaa til den udvidede Myndighed i Rettergangens Bestyrelse, der var lagt i de kongelige Sysselmænds Hænder, hvorved i det Hele den gamle Rettergangsorden betydeligen forandredes, og Folkets dømmende Myndighed til Thinge i Virkeligheden ikke uvæsentlig indskrænkedes. Det er, som forhen omtalt, heel sandsynligt, at i den gamle Rettergangsorden, under Dommermyndighedens Udøvelse ved Folket, Geistligheden har havt bedre Anledning til at indvirke paa Afgjørelsen af de Kirken vedkommende Sager, end nu da Kongens Ombudsmænd deels optraadte som Dommere, deels som Rettens erklærede Bestyrere. I alt Fald synes den verdslige Dommermyndighed ved geistlige Sagers Behandling ved den nye Orden at have ligget meer for Dagen og vakt større Opmærksomhed. — I Henseende til Kirkens almindelige Friheder paapegede han det ringe Antal Folk, for hvilke Erkebiskoppen havde Ledingsfrihed. — Hvad endelig Kirkens Privilegier angik, da udhævede han, som let kan tænkes, Kong Magnus Erlingssøns Indrømmelser: Rigets og Kronens Offring til St. Olaf, og Kirkens Ret med Hensyn til den norske Konges Udvælgelse, om hvilken han endog ved en dristig Fortolkning af Magnus Erlingssøns Bestemmelse yttrede, at den henpegede paa, at Norges Konger burde udvælges, og at i Udvælgelsen Erkebiskoppen og Rigets Biskopper skulde have den fornemste Stemme.

Man gjenkjender de to første Ankeposter allerede fra Striden mellem Kong Sverrer og Erkebiskop Erik. Hvad den tredie angaar, da

var den utvivlsomt fremsat mere til Skræmsel, og for i andre Stykker maaskee, ved Eftergivelse af den, at udvirke bedre Vilkaar, — end fordi Erkebiskoppen har ventet, at kunne gjøre et saadant Privilegium gjældende. Derom vidner en vis Usikkerhed i selve Erkebiskoppens Udtryk ved denne Artikels Fremstilling [1]).

Om ovennævnte Poster erklærede Erkebiskoppen, at det var hans Agt paa forestaaende almindelige Concilium at indhente Pavens nærmere Bestemmelse. Dog for at ikke deraf en farlig Tvist skulde reise sig mellem Kongedømmet og Kirken, udviklede han dem først for Kong Magnus, med Bøn om, at denne vilde indgaa paa en foreløbig Ordning af Sagen. Kongen erklærede vel, at han havde tilstrækkelige Grunde at anføre imod hine Paastande af Erkebiskoppen, og navnligen mod Kongevalget og Kronens Offring. Det kunde — erklærede han — om dette Privilegium neppe bevises, at Nidaros's Kirke nogensinde havde været i virkelig upaatalt Besiddelse deraf. Det kunde derfor synes en ny Fordring, at dette nu forlangtes af ham, især da der handledes om intet mindre end en Underkastelse af Kongedømmet, hvilket han ved Arveret efter sin Fader og sine Forfædre havde modtaget frit, saaledes som han ogsaa havde i Sinde ved Guds Naade at overgive det frit til sine Arvinger og Efterfølgere. Desuagtet fandtes Kongen villig til at indgaa paa Underhandlinger med Erkebiskoppen om en nøiere Bestemmelse og Udvidelse af den norske Kirkes Rettigheder; og i denne Anledning fastsattes et Provinsialconcilium forenet med et Høvdingemøde eller Parliament i Bergen, til Sommeren 1273.

Forsamlingen holdtes paa det bestemte Sted i Løbet af Juni og Juli Maaneder, tildeels altsaa samtidigt med Gulathing (17de Juni). Den var talrig besøgt baade af verdslige og geistlige Høvdinger, og blev forherliget derved, at Magnus under dens Samvære den 2den Juli lod sin ældste femaarige Søn Erik give Kongenavn, og sin yngre toaarige Søn Haakon Hertugsnavn, idet han paa denne Maade vilde sikkre dem Arvefølgen for alle indtræffende Tilfælde [2]).

Af de kirkelige Anliggender kom først Sagen mellem Biskop Arne af Skaalholt og de islandske Kirkeejere under Erkebiskoppens Dom. Kongen havde først søgt at faa denne Sag indbragt for Paven, men herfor havde Arne undslaaet sig. Kongen befalede da tvende af Norges mest anseede Lendermænd, Thorer Haakonssøn, der var vel kyndig i Kirkeloven, og Audun Hugleikssøn, der ansaas for den viseste Mand i den verdslige Landslov, at være tilstede ved Rettergangen for at paasee, at Lægfolket ei blev forurettet. Sagen dreiede sig nærmest om to af Islands betydeligste Kirker, Odde Kirke og Vats-

[1]) N. g. L. II. 457. [2]) Fornm. s. X. 162, 163; N. g. L. II. 430 f.

fjordens Kirke, der begge fordredes som Arvegods og Ejendom af tvende af Islands rigeste og mægtigste Hovdinger. Men uagtet det viste sig, at Kongen heldede til disses Side, saa søgte dog Biskop Arne Kirkens Sag med saadan Kraft og Kyndighed, at Erkebiskoppens Dom, der afsagdes den 24de Juli, faldt ganske til Fordeel for Biskoppen. De verdslige Kirkeejere adlode Dommen og opgave for Øieblikket sit Krav [1]).

Kort efter kom ogsaa Foreningen mellem Kongedømmet og Kirken istand — som det heder — efter mange Forhandlinger fra begge Sider. Dens Indhold var følgende:

1) Erkebiskoppen afstod i Nidaros's Kirkes Navn for bestandig al Ret med Hensyn til Kongedømmets Underkastelse og Kronens Offring samt ligesaa til Kongens Udvælgelse, saalænge som nogen efter Loven arveberettiget var tilstede; hvorimod der, i Tilfælde at ingen saadan fandtes, forbeholdtes Erkebiskoppen og Biskopperne, blandt de øvrige Vælgere, den første og bedste Stemme.

2) Kongen afstod for sig og Efterfølgere al Ret til at afgjøre Sager Kirken vedkommende, og forbød sine Ombudsmænd og Lagmænd at dømme i saadanne eller paa nogen Maade indblande sig i dem, hvorimod alle disse Sager skulde frit afgjøres ved geistlige Dommere. Dette gjaldt om alle Sager, der angik Geistlige, hvad enten det var Trætter mellem dem indbyrdes, eller de sagsøgtes af Lægfolk, Sager der angik Egteskab, Fødselsret, Patronatsret, Tiender, Løfter, Testamenter, især til geistlige Stiftelser, Beskyttelse af Pilegrime, Kirkers Ejendom, Bansverk [2]), Meened, Aager, Simoni, Kjætteri, alskens Utugt, og alle andre Sager, der ifølge den almindelige (canoniske) Ret henhorte under Kirkens Dom.

3) Erkebiskoppen og Biskopperne skulde have Ret til at beskikke Prester til de af Kongerne grundede og doterede Kapeller ligesom til alle andre Kirker og Kapeller, hver i sit Biskopsdømme, uden at indhente Kongens eller andre Lægmænds Samtykke, eller følge deres Forslag (Præsentation).

4) I Biskoppers og Abbeders Udvælgelse skulde Kongedømmet ikke indblande sig, men Valget skee frit af dem, hvem det efter Kirkens Lov tilkom.

5) Kongen skulde ikke forandre Landets vedtagne og skrevne Love og deri fastsatte Pengebøder til Kirkens eller Geistlighedens Skade.

6) Erkebiskopperne skulde som hidtil have Ret til at kjøbe Falke.

[1]) Bp. Arnes S. c. 11. [2]) I den latinske Original: sacrilegium, hvilket Ord i den gamle norske Oversættelse gjengives ved: bannsverk.

7) I Erlæggelse af Tiende skulde Kongerne for sine Eiendommes Vedkommende ganske følge de canoniske Bestemmelser.

8—9) Erkebiskoppens ældre Ret med Hensyn til Kornudførsel til Island og Told af eet derfra kommende Kjøbskib hvert Aar stadfæstedes.

10) Alle Pilegrime skulde nyde Sikkerhed, og Forurettelser mod dem straffes ifølge geistlige Dommeres Afgjørelse.

11) Erkebiskoppen skulde have hundrede Mænd frie for kongelige Opbud og Kaldelser og navnligen fra Ledingsskat, og denne Frihed skulde for dem af disse Hundrede, som bare Skutilsvends Navn, udstrækkes til tvende Personer af deres Husfolk, og for de øvrige til een foruden dem selv. De fire norske Lydbiskopper skulde hver især have samme Frihed for firetí Mænd. Hver Sogneprest skulde med to Personer af sit Hus være fri for Ledingsskat og have een Person undtagen fra kongeligt Udbud til Krigstjeneste.

12) Erkebiskoppens Mænd skulde, hvis de forurettede hinanden indbyrdes paa hans Skibe eller i hans Følge, være underkastede hans Dom og bøde til ham, forsaavidt som Drab eller Lemlæstelse ikke fandt Sted; thi i saa Fald skulde de dømmes af Kongen eller hans Dommere. Forsaavidt de forbrøde sig andetsteds end før nævnt, havde den Skadelidte frit Valg mellem Kongens eller Erkebiskoppens Dom, og Boden skulde da deles lige mellem Kongen og Erkebiskoppen.

13) Fra alle kongelige Forbud med Hensyn til Kjøb, Salg, Flytning o. s. v. skulde Biskopper og Klerker samt Lægfolk i deres Tjeneste være undtagne, hvis ikke Erkebiskoppen og Biskopperne gave sit Samtykke til det Modsatte.

14) Erkebiskoppen skulde have Myntret overeensstemmende med tidligere (Kong Haakon Haakonssøns) Indrømmelse.

Denne for Geistligheden saa gunstige Overeenskomst blev den 1ste August 1273 skriftlig opsat og beseglet af Kongen, Erkebiskoppen, Biskopperne Thorgils af Stavanger, Andreas af Oslo og Askatin af Bergen, af syv Lendermænd og af Kongens Kansler Thorer; fem Chorsbrødre af Nidaros nævnes ogsaa som nærværende, naturligviis i Egenskab af Nidaros's Kapitels Fuldmægtige [1]).

Overeenskomsten var imidlertid efter begge Parters Anskuelse blot endnu at betragte som foreløbig, som et Udkast, der skulde have pavelig Stadfæstelse, og hvis denne udeblev, ingen bindende Kraft havde for nogen af Parterne [2]). Magnus sendte den ledsaget af en anbefalende Skrivelse, givet i Bergen den næstfølgende 15de August, til Pavens Stadfæstelse [3]). Erkebiskop Jon gav sig en Stund efter (i Begyndel-

[1]) N. g. L. II. 457—461. [2]) Sst. 456, 461. [3]) N. g. L. II. 461.

sen af 1274? [1]) paa Veien til det almindelige Concilium i Følge med Biskopperne Andreas af Oslo og Askatin af Bergen, hvilken sidste, der synes at have nydt Kong Magnus's særdeles Fortrolighed, maaskee har havt dennes Fuldmagt til Kirkemødet. Biskop Arne af Skaalholt derimod, der først var udseet til ogsaa at møde paa Conciliet, var allerede tidligere af Erkebiskoppen fritagen for at indfinde sig personligen paa Grund af hans Uundværlighed hjemme paa Island; hvorimod han overgav sin Fuldmagt til en Chorsbroder af Nidaros ved Navn Sighvat. Han drog derpaa kort efter Mødet i Bergen tilbage til Island, hvor nu for det Første Alt syntes at gaa efter hans Ønske [2]).

Det almindelige Concilium i Lyon, ved hvilket Erkebiskop Jon og de tvende ovennævnte norske Biskopper vare tilstede, aabnedes den 7de Mai 1274 og sluttedes den paafølgende 17de Juli. Fem hundrede Biskopper, sytti Abbeder og tusinde andre Prælater skulle have været tilstede. Mange vigtige Bestemmelser bleve der fattede med Hensyn til Biskoppernes og Pavens Valg. Der blev ogsaa vedtaget, at Geistligheden i de næste 6 Aar skulde erlægge Tiende af alle sine Indtægter til det hellige Lands Undsætning [3]). Strax efter Conciliets Slutning kom Overeenskomsten mellem Kong Magnus og Erkebiskop Jon til Pave Gregorius's Afgjørelse, og ved Brev af 26de Juli 1274 gav Paven den sin Stadfæstelse, dog med det Forbehold, at denne først skulde træde i Kraft, naar Kongen fuldkommen havde antaget og ratificeret visse Punkter, hvilke det pavelige Stadfæstelsesbrev udhævede, som noget der burde tilføies Overeenskomsten. Dette bestod i Følgende: — 1) Hvis Kongen eller hans Efterfølgere skulde aabenbare handle mod Foreningen, og Erkebiskoppen med sine Lydbiskoppers Raad forlange herfor en passende Fyldestgjørelse, og samme fra Kongedømmets Side negtes, da skulde Erkebiskoppen og den nidarosiske Kirke derved (eo ipso) gjenerholde den Ret med Hensyn til Kongens Valg og dennes samt Norges Riges Underkastelse, som den havde før denne Forenings Afsluttelse. Men hvis paa den anden Side Erkebiskoppen og Lydbiskopperne handlede mod Foreningen og afslog Kongedømmet Fyldestgjørelse, naar de dertil opfordredes, da skulde de have aldeles fortabt den Frihed, som var dem tilstaaet, Erkebiskoppen for 100 og hver af Biskopperne for 40 Mænd. Alt dog saaledes at Foreningen i sine øvrige Artikler blev staaende ved Magt. — 2) Hvis nogen Tvivl kunde opstaa angaaende en eller anden Artikel i Foreningen, da skulde til dens Forklaring tvende Personer udnævnes, den

[1]) Bp. Arnes S. c. 13: um várit eptir þenna vetr (1273—74). [2]) Isl. Ann. 142; Bp. Arnes S. c. 10. [3]) Isl. Ann. 144; Bp. Arnes S. c. 14.

ene af Kongen, den anden af Erkebiskoppen, hvilke igjen, hvis de ei kunde blive enige, skulde have Myndighed til at tilkalde en tredie, hvorpaa den Forklaring skulde gjælde, som alle tre eller tvende af dem afgave. — Endelig 3) Dersom det af en eller anden gyldig Grund skulde blive nødvendigt at beskikke Formyndere eller Kuratorer for Norges Konge, og dette skulde skee ved Valg, da skulde Erkebiskoppen og hans Efterfølgere i dette Valg have den første Stemme (unicam et primam vocem?) [1]. I dette Forbehold i den pavelige Stadfæstelse kan man ikke vel andet end see en Virkning af Erkebiskop Jons Indskydelser.

Efter udrettet Ærinde lagde de norske Udsendinge Hjemveien over Paris. Den franske Konge, Philip den tredie, der gjerne vilde vise Kong Magnus en Opmærksomhed, greb denne Leilighed og oversendte ham med Erkebiskoppen et Stykke af Christi Tornekrone, en efter den Tids Tro meget kostelig Relikvie. Erkebiskop Jon kom i October Maaned 1274 tilbage til Norge; den medbragte Relikvie blev modtagen i Bergen, og den 9de November, Dagen for dens høitidelige Hensættelse i det kongelige Kapel, Apostel-Kirken, blev siden høitideligholdt som en kirkelig Festdag [2].

For at den bergenske Overeenskomst kunde træde i fuld Kraft, skulde nu Kongen vedtage og stadfæste de af Paven tilføiede Artikler. Den første og den tredie af disse kunde imidlertid, som let begribeligt, ikke smage Kongen og Lendermændene i hans Raad. Den første maatte jo synes at holde Nidaros's Kirke en Adgang aaben til atter ved given Leilighed at faa sit Krav paa Kongedømmets Underkastelse draget frem for Dagens Lys; og dette Krav vilde Kong Magnus, i Gjengjæld for Indrømmelserne fra sin Side, eengang for alle have erklæret paa den bestemteste Maade for dødt og magtesløst. Den tredie Artikel omstyrtede aabenbart Norges Lendermænds gamle, ved Sedvane hevdede Ret, som Kongedømmets selvskrevne Raadgivere, ogsaa at føre Rigsstyrelsen i Kongens Navn, naar denne var mindreaarig eller ude af Stand til selv at føre den. Der blev heller intet af den forlangte Vedtagelse fra Kongens Side; og da denne med Rette kunde paastaa, at Overeenskomsten, i den Form, hvori den var afsluttet, ikke havde vundet Pavens Stadfæstelse, saa var den derved, ifølge Slutningsbestemmelsen i samme, igjen hævet, og begge Parter satte tilbage i den Stilling, hvori de befandt sig før dens Afsluttelse. Saaledes synes Sagen virkelig fra Kongens Side at have været opfattet, og Erkebiskoppen kunde ikke herimod gjøre nogen grundet Indsigelse, skjønt denne Vending visstnok ikke var stemmende med hans Ønske og Haab. Begge Magter stode da atter i det gamle spendte Forhold.

[1]) N. g. L. II. 455—457. [2]) Isl. Ann. 144; Bp. Arnes S. c. 14; Torf. hist. Norv. IV. 359.

52.

Stemningen i Norge og paa Island i Anledning af Overeenskomsten til Bergen. Ny Overeenskomst til Tunsberg af 1277. Kongens Indrømmelser.

Efter Conciliet og Høvdingemødet i Bergen i 1273 og efter Afslutningen der af den foreløbige Overeenskomst, synes saavel Erkebiskoppen som alle hans Tilhængere at have været sikkre paa Kirkens Seier. Biskop Arne af Skaalholt havde derfor, efter sin Hjemkomst til Island, udarbeidet en Christendomsbolk bygget paa de Grundsætninger, hvorom han med Erkebiskoppen var bleven enig, og som denne agtede at benytte ved Udarbeidelsen af den almindelige norske Christenret; og ved sin store Indflydelse paa Islands Almue drev Arne virkelig igjennem, at denne Christendomsbolk om Sommeren 1275 blev lovtagen paa Althinget, dog med det Forbehold, at den kun skulde ansees for midlertidig, indtil Kongens og Erkebiskoppens Stadfæstelse blev given. Samme Sommer blev det almindelige Conciliums Beslutning med Hensyn til Korstogsprædiken og Geistlighedens Tiende til Jerusalems Undsætning bragt til Island, og Biskop Arne tog sig af begge Dele med sin sedvanlige Iver. Ved Korstogsprædiken bleve betydelige Gaver indsamlede, og Indkrævelsen af Geistlighedens Tiende blev ordnet for Islands Vedkommende. Mange, vel især blandt Landets Høvdinger, vare imidlertid misfornøiede med Biskop Arnes Fremfærd og misundte ham desuden hans store Indflydelse paa Landets Almue, ikke alene i geistlige men ogsaa i verdslige Anliggender. Da derfor om Høsten 1275 Christendomsbolkens betingede Antagelse indberettedes til Kongen og Erkebiskoppen, lod de Misfornøiede Kongen tillige underhaanden tilstille flere Klagepunkter mod Islands Biskopper. Disse forbød — hedte det — sine Husfolk at udrede de almindelige Skatte, paalagde Bønderne nye Afgifter og Byrder f. Ex. Madgaver, ja det var end ikke frit for, at man lagde Biskopperne til Last, at de fordrede Bidrag til det hellige Lands Undsætning, ikke alene Tiender af Kirkens Indkomster, men ogsaa Almisser af Lægfolket. Disse Klager vare vist nok for en stor Deel bevirkede derved, at de islandske verdslige Høvdinger vare komne under Veir med, at Foreningen til Bergen var bleven forstyrret, og som Følge deraf den gamle Misstemning mellem Kongedømmet og Kirken igjen indtraadt. Kong Magnus fandt det ogsaa nødvendigt, sit personlige Venskab for Biskop Arne uagtet, at laane Øre til de forebragte Klager. Han tog imidlertid Sagen med sit sedvanlige Maadehold og lod om Sommeren 1276 en Skrivelse udgaa til Islændingerne, hvori han paa en lempelig Maade søgte at styre til Rette i Tvisten. Han bad Almuen nøie betænke sig, før den indvilgede nogen Lov, som ikke Kongen selv forordnede, enten i det Geistlige eller Verdslige, saalænge ingen Over-

eenskomst var istandbragt mellem Stat og Kirke om hvad der skulde gjælde. Han ansaa det nemlig for sit og Erkebiskoppens Kald og ei nogen Andens, at forordne Christenret og andre Love i Landet. Han yttrede imidlertid derhos, at det som skeet var vistnok var gjort i en god Mening. Med Hensyn til de Byrder, som Biskopperne sagdes at paalægge imod Ret og gammel Sedvane, forbød han Lægfolket at underkaste sig nogetsomhelst saadant, om end nok saa ringe, og bad dem heller indskyde sig under Kongen end indvilge det. Men med Hensyn til de frivillige Gaver til Korstoget, der blev prædiket efter Pavens Bud, erklærede han, at han var saa langt fra at ville forbyde saadant, at han meget meer vilde opmuntre dertil; kun at man ei bidrog, fordi man ansaa det for en Skyldighed, eller paa Grund af Tvang. Ligesaa syntes han vel om, at Enhver frivilligen gjorde Almisse for sin Sjæls Bedste, eftersom den guddommelige Naade indskjød ham. Nye Bestemmelser burde man imidlertid blot underkaste sig, forsaavidt de udgik fra Kongen. Vel udlagde Biskoppernes Tilhængere disse Kongens Yttringer, som om de havde sin Grund deels deri, at han, saalænge Jorsalstienden stod paa, ikke vilde lade Folket paatrænge nye Udredelser, hvilke siden kunde blive anseede som Skyldighed, deels deri at han vilde afvendte en almindelig Overeenskomst mellem Kirken og Kongedømmet. Men Biskoppernes Modstandere saa Sagen anderledes og troede, at Fordelen nu begyndte at helde til deres Side. De lagde heller ikke Dølgsmaal paa denne sin Synsmaade, men gav den aabenbar Luft ved Sidehug til Biskop Arne for hans Nidkjærhed. Men Arne lod sig ikke herved forurolige, saameget mindre, som han til samme Tid modtog Breve fra Erkebiskoppen, hvori denne opfordrede Biskopperne til efter bedste Evne at opretholde Kirkens Ret; og desuden Kongen i andre Breve, der angik Islands Bestyrelse, omtalte Arne med den største Agtelse. En af Biskoppens ivrigste Modstandere, den ene af Islands Bestyrere, Thorvard Thorarinssøn, kunde heller ikke i sine Skrivelser til Kongen give ham andet end det bedste Vidnesbyrd i Alt hvad Kongedømmets Anliggender angik, skjønt han tillige yttrede, at hans Indflydelse hos Landsfolket var saa stor, at Kongens Mænd vanskelig kunde hamle op med ham [1]).

Hvad her er sagt om Sagernes Gang paa Island giver et temmelig klart Indblik i Forholdene i selve Norge efter Erkebiskop Jons Hjemkomst fra Conciliet i Lyon. Man seer tydeligen, at Foreningen til Bergen fra Kongens Side har været betragtet som hævet, og det skimter derhos igjennem, at Norges verdslige Stormænd derover i Grunden have glædet sig; — thi de islandske Høvdingers Stemning

[1]) Bp. Arnes S. c. 14—19.

var i denne Henseende en blot Gjenlyd af de norskes. Man seer imidlertid ogsaa, at Kong Magnus har havt en ny Forening i Sigte, og at han kun betragtede den nærværende Spending mellem sig og Erkebiskoppen som forbigaaende. Man har saaledes ganske vist i Løbet af Aarene 1275 og 1276 atter gjensidigen nærmet sig hinanden, om end Tilnærmelsen gik noget langsomt. Kongen har stundet efter en Afgjørelse og har intet havt imod en ny Forening bygget paa samme Grundlag som den bergenske; og Erkebiskoppen har rimeligviis indseet, at den fredelige, godmodige og gudfrygtige Magnus's Rigsstyrelse var den rette Tid til at faa en Forening bragt istand, hvorimod en saadan, hvis han faldt fra, vilde henskydes i det Uvisse. Erkebiskoppen har derfor troet at burde give Slip paa de pavelige Fordringer, til hvilke han dog selv utvivlsomt havde givet Anledning, og som havde været Anstødsstenen, paa hvilken den ældre Forenings Stadfæstelse var strandet. Han kunde dette saameget bedre, efterat Pave Gregor X, der havde udtalt hine Fordringer, var død den 10de Januar 1276. Med en saadan Stemning fra begge Sider kunde en ny Forening ikke møde særdeles store Vanskeligheder, og den kom ogsaa virkelig i Stand.

Dette skeede om Sommeren 1277 i Tunsberg, som det lader paa et blandet verdsligt og geistligt Høvdingemøde, ved hvilket foruden Kongen og Erkebiskoppen tvende af Norges Biskopper, Andreas af Oslo og Arne af Stavanger (Bergens og Hamars Biskopsstole stode dengang ledige), Befuldmægtigede fra Nidaros's og de øvrige norske Kathedralkirkers Kapitler, samt flere af Rigets Lendermænd vare tilstede. Her blev da en Forening afsluttet mellem Kongedømmet og Kirken, hvilken har faaet Navn efter Stedet hvor den afsluttedes: den tunsbergske Forening, men i den ældre Tid almindelig blot benævntes: compositio, eller paa Norsk: sættargerð (Forliget). I alt Væsentligt er denne stemmende med den tidligere, i Bergen afsluttede, for største Delen endog ordlydende; dog vil man ved nøie Sammenligning mellem begge Dokumenter finde enkelte Afvigelser, som fortjene at mærkes.

I den historiske Indledning til nærværende Forening, hvor Hovedtvistepunkterne i Almindelighed opstilles, er ikke Tale om nogen Henvendelse fra Erkebiskoppens Side til Paven eller til noget Concilium, ei heller nævnes med et eneste Ord den tidligere Forening til Bergen. Der tales blot om Erkebiskoppens Anker og Kongens Indvendinger imod samme; hvorpaa der siges, at Erkebiskoppen, — der paa den ene Side ikke uden Samvittighedsskrupel kunde lade sine Fordringer falde, og paa den anden Side ved at fremholde dem kunde vække en farlig Strid mellem Kongedømmet og Kirken —, har henvendt

sig til Kong Magnus's prøvede Naade, med Begjæring om, at der maatte fattes Bestemmelser i denne Anledning, som kunde tjene Gud til Ære, Kirken til Gavn og deres egne og det dem betroede Folks Sjæle til Held. Efter mange Forhandlinger bestemte da — heder det videre — Kongen sig til at slutte den Forening med Erkebiskoppen, som følger.

Den første Artikel er saagodt som ordlydende med den tilsvarende i den bergenske Forening, kun med det Tillæg, at Erkebiskoppen og Biskopperne ved at afgive den første og vegtigste Stemme (voces primas et potissimas) ved indtrædende Kongevalg, — „skulde erklære paa Samvittighed, at de redeligen skulde arbeide til dens Valg, hvem de ansaa for den mest skikkede for Riget og Rigets Indbyggere“.

Den anden Artikel, indeholdende Kongens Affald paa Dommermyndighed i geistlige Sager, er ordlydende, kun at her til Slutning gjøres det ikke uvigtige Tillæg: — „forbeholdet bestandig Kongens Ret i disse Sager, overalt hvor der efter Vedtægt og Rigets Love er at betale Pengebod“ d. e. med Forbehold for Kongedømmet til den Pengebod eller Andeel i samme, hvilken i saadanne Sager efter Loven tilkom Kongen.

Den tredie Artikel er ligelydende.

Den fjerde Artikel om Biskoppers og Abbeders fri Udvælgelse har faaet det Tillæg: — at Vælgerne, før Valgets Stadfæstelse (confirmationem), skulle meddele Kongen Valget, enten selv, eller ved et passende Sendebud; eller den Valgte skulde selv, idet han reiste for at modtage sin Stadfæstelse, efter Skik og Brug fremstille sig personligen for Kongen.

Herefter indskjødes en Artikel, som ifølge Kongens egen Erklæring i hans Brev til Paven, hvori den tidligere Forening anbefaledes, var bleven forglemt i denne, nemlig: — Biskopper, Abbeder og Geistlige skulde ikke være forpligtede til at drage paa Krigstog med Kongen, eller dertil bidrage noget af deres, med mindre saa stor Nødvendighed var forhaanden, at saadant tilstodes af vedkommende Biskop og de visere Geistlige. I det første Udkast heder det: Biskopper, Abbeder eller Geistlige, „naar de ikke have regalia“ d. e. kongelige Forleninger.

Femte til og med niende Artikel ere ordret optagne.

I tiende Artikel om Pilegrimes Sikkerhed, er blot en Undtagelse gjort „forsaavidt de maatte mistænkes for at være Speidere“.

Den ellefte Artikel er uforandret optagen, kun med det Tillæg, at den Frihed, som er Erkebiskoppens Skutilsvende indrømmet, er „i Lighed med den, Kongens Mænd (Skutilsvende) pleiede have og havde paa den Tid, Foreningen blev afsluttet“.

Den tolfte er blot lidt tydeligere og bestemtere fremsat.

Den trettende og fjortende ere i det Væsentlige uforandrede.

Derpaa kom en Tillægsartikel, hvis Kilde man finder i Pave Gregorius X's Stadfæstelsesbrev af 1274, dets anden Artikel, nemlig: — Hvis nogen Tvivl skulde opstaa om nogen Artikel i denne Forening, da skulde til dens Fortolkning tvende skikkede Mænd udvælges, den ene af Kongen, den anden af Erkebiskoppen, hvilke, i Tilfælde at de ei kunde enes, skulde have Magt at tilkalde en tredie, og da skulde det gjælde som af dem alle, eller tvende af dem erklæredes for Ret.

Til Slutning heder det, at Foreningen fra begge Sider blev besvoren, og Edsformularen indføres, saaledes som den blev aflagt, paa den ene Side, paa Kong Magnus's og Efterfølgeres Vegne, af Rigets Høvdinger, hans verdslige Raadgivere, og paa den anden, paa Erkebiskop Jons og Efterfolgeres Vegne, af Prælaterne og Kapitlernes Fuldmægtige. Kongens og Erkebiskoppens, samt de i Brevet nævnte Biskoppers, Lendermænds (Baroners) og Kapitlers Segl bleve vedhængte Forenings-Dokumentet, hvilket blev udstædt i Minoriternes Kirke ved Tunsbergs Slot den 9de August 1277 [1]).

Lægger man vel Mærke til de udhævede Forandringer i nærværende Forening, fra det som fandtes i den tidligere, saa maa man vistnok indrømme, at disse Forandringer, hvor ubetydelige de end ere, dog maa ansees for i det Hele at være til Kongedømmets Fordeel. Det fortjener ogsaa at mærkes, at af de tre i Pave Gregorius's Skrivelse forlangte Tillægsartikler til den tidligere Forening, i nærværende ikkun den uskyldige og hensigtsmæssige om Opmænds Udnævnelse er bleven indført, medens de tvende andre for Kirken langt betydningsfuldere og vigtigere ere ladne upaaagtede. Endelig maa der ogsaa lægges Vegt paa, at denne Forening ikke som den foregaaende gjordes afhængig af Pavens Stadfæstelse, men i Følge sit Indhold maatte ansees som i sig selv afsluttet og ubetinget gyldig. Men uagtet den saaledes med Hensyn til Kongedømmet kunde betragtes som noget gunstigere end den foregaaende, saa indeholdt den dog saa mange og store Indrømmelser til Kirken, at Hierarcherne maatte ansee sig vel hjulpne med den, og i Hovedsagen ved den at have naaet sit Maal. At Rigets verdslige Stormænd derimod i det Hele vare util-

[1]) N. g. L. II. 462—477.

fredse med den, maa man af senere Begivenheder slutte; og at mange af dem for Øieblikket samtykkede og beseglede den, var uden Tvivl meer en Følge af deres Hengivenhed for og Føielighed mod Kong Magnus, end af deres Overbevisning om Foreningens Billighed og Gavnlighed. Man finder, at Kong Magnus i dette samme Aar 1277, og maaskee paa dette samme Hovdingemode i Tunsberg, har givet Lendermændene det nye Verdighedsnavn: Baroner (bárunar), og Hirdstyrerne (d. e. Hirdembedsmændene og Skutilsvendene) Verdighedsnavnet: Riddere (riddarar), og begge Klasser derhos Navn af Herrer [1]). Det er ikke urimeligt, at dette tildeels har været gjort for noget at mildne de verdslige Stormænds Stemning med Hensyn til de Begunstigelser, som i Foreningen vare Geistligheden og især Bisskopperne indrømmede.

Meer Misstemning end selve Foreningen synes en i Forbindelse med samme mellem Kongen og Erkebisskoppen sluttet Overeenskomst om Tienden at have vakt. Tiendeydelsen bestemtes herved nøiere end tilforn og udstraktes saagodtsom til alle mulige Næringsgrene. Tiende skulde erlægges af al Slags Leie: navnligen af den Leie som opbares af Gaarde, Bryggerier, Møller, Skove, Bagerier, Badstuer, Saltkjedler, Net og Not, Skibe, Kreature; derhos af Uld af Udgangssaar og af al Frugt, foruden hvad før havde været Brug, nemlig af al Slags Sæd, hvorunder ogsaa indbefattes: Rug og Hvede, Lin, Hamp, Næper og Erter, — samt endelig af Skreid, Sæler, Hvale, Haifisketran og af alslags Fisk [2]). At denne nye, udstrakte Tiendeydelse strax har vakt Uvillie, synes vise sig deraf, at i selve Bestemmelsen en Undtagelse maatte gjøres for Oplændingernes, Raumarikingernes og Soløyingernes Vedkommende, og deraf at Kongen, ved en særegen Skrivelse til Oplændingerne og Vikværingerne af 22de September 1277 fra Bergen, maatte paa en Maade bønfalde om, at man vilde underkaste sig den tunsbergske Tiendebestemmelse „for at en større Enighed mellem Lægfolk og Geistlige kunde opnaaes, end hidtil havde fundet Sted“ [3]).

Bisskopperne søgte Kongen imidlertid at vinde fuldkommen ved endnu at strække sine Indrømmelser til dem videre, end allerede ved Foreningen var skeet. Ved et Brev fra Bergen af 13de September 1277 eftergav han blandt andet Erkebisskoppen den halve Bod, som i visse Tilfælde tilkom ham for Fredbrud beganget af Erkebisskoppens Mænd, og de øvrige Bisskopper indrømmede han i lignende Sager halv Bod med sig, hvilken de efter Foreningen ikke havde Ret til. Ligeledes fastsatte han for Uvillighed i at møde paa Erkebisskoppens og Bisskoppernes Stevninger samme Bod, som i Lovbogen var fastsat for Ulydig-

[1]) Isl. Ann. 154; Bp. Arnes S. c. 20. [2]) N. g. L. II. 474 f. [3]) N. g. L. II. 483.

hed mod Stevninger i Kjøbstæderne. Han bestemte endelig nærmere Erkebiskoppens Myntret, og indrømmede ham Ledingsfrihed for de Arbeidsfolk, han stadigen havde i sin Gaard og til Christkirkens Bygning [1]). Magnus synes overhovedet nu at have villet gjøre alt, hvad der stod i hans Magt, for at befæste den sluttede Forening og bortrydde al Grund til Klage fra Geistlighedens Side. Han vilde, idet han paa den ene Side opretholdt Kongedømmet i dets fuldkomne Frihed, paa den anden knytte Kirkens Forstandere til det ved Fordelens og Taknemmelighedens Baand, saaledes at al Spænding mellem begge Magter for Fremtiden kunde være hævet. Magnus's Mening var god, men hans Bestræbelser viste sig dog til Slutning at være frugtesløse.

53.

Erkebiskop Jons Virksomhed i Kong Magnus's sidste Regjeringsaar. Kong Magnus Haakonssøns Død.

To Biskopsstole vare ved denne Tid ledige i Norge: Bergens ved Biskop Askatins Død 1277, og Hamars ved Biskop Gilleberts Død. Disse bleve begge, som forhen omtalt, besatte i 1278: Bergens med Narve, Munk af Prædikebrødrenes Orden, og Hamars med Thorfinn. I Anledning af den sidstes Valg kom igjen den gamle Tvist mellem Oslos og Hamars Biskopsstole paa Bane, idet den førstnævnte paastod sig berettiget til at have Indseende med Biskopsvalget i Hamar. Erkebiskop Jon dømte heri paa Tunsbergs Slot til Fordeel for Hamars Stol og paalagde Oslos Biskop og Kapitel evig Taushed [2]).

Ved Foreningen til Tunsberg syntes Veien banet for Erkebiskoppen til at bringe en norsk Christenret i Stand, stemmende med hans og Geistlighedens Fordringer. Al væsentlig Modstand fra den verdslige Magts Side var for Øieblikket forstummet baade i Norge og paa Island. De kongelige Sendemænd til sidstnævnte Ø havde Kongens Bud: at vise Eftergivenhed mod Biskop Arne og gjøre denne Indrømmelser med Hensyn til Søgsmaal af geistlige Sager; og Biskoppen viste igjen sin Erkjendtlighed ved at arbeide med Iver for Gjennemdrivelsen af Kongens verdslige Forordninger og Lovforslag [3]). Erkebiskoppen lod i Tide en Stevning udgaa til alle sin Provinses Biskopper, at møde til Bergen i 1280 til et Provinsialconcilium [4]), og paa dette var det aabenbare hans Hensigt at fuld-

[1]) N. g. L. II. 481—483. [2]) Suhm D. H. X. 779 (efr. Barth. Mscr. IV. E. 748—749); Br. af 21de Octbr. 1305, N. Dipl. I. 94; jfr. o. f. I. 222. [3]) Bp. Arnes S. c. 20—22. [4]) Bp. Arnes S. c. 20.

fuldstændiggjøre sit Verk ved at faa sin nye Christenret, der var bygget paa Tunsberg-Foreningens Grundlag, anerkjendt af den verdslige Magt og derpaa lovtagen. Kong Magnus var fra sin Side opmærksom paa Erkebiskoppens Forehavende og stevnede, som det lader, et Høvdingemøde at afholdes i Bergen samtidigen med Provinsialconciliet, hvilket ogsaa var stemmende med gammel norsk Brug. Han erklærede tillige, at han paa dette Møde vilde ved St. Hans Dags Tid lade sin ældste Søn, Erik, krone [1]).

Man har vistnok fra alle Sider med spendt Forventning seet denne Forsamling imøde, og gjort sine Forberedelser med Hensyn til hvad der antoges at ville komme paa Bane. Erkebiskoppen synes — som rimeligt kunde være — fremfor Alle at have været virksom, og man har fra Begyndelsen af Aaret 1280 et betydningsfuldt Dokument, der vidner herom. Han lod nemlig den 14de Marts, — efter forudgaaende Undersøgelser anstillede paa et Møde i Erkebiskoppens Auditorium (Maalstue?) i Nidaros af Kathedralkirkens Kapitel, Abbederne af Tautra og Holm, Prioren af Elgeseter, tvende befuldmægtigede Brødre fra hvert af de nævnte Klostere, tvende Brødre af Prædikebrødrenes Orden, samt 29 navngivne Sognepræster og Vikarier, for største Delen af Nidaros By, — udstede et Vidnesbyrd af samme Mænd, hvorved de erklærede: — „At Kirkernes Ejendomme i Throndhjem havde fra umindelige Tider og lige til dette Aar været frie for al Skat, Told og hvilkesomhelst Ydelser og al Byrde; at disse Ejendomme vare gangne over til Kirken under det Vilkaar, at Leiglændingerne, med Hensyn til Jorden, hverken vare Kongen eller nogen anden i nogen Henseende pligtige, men blot havde at udrede den aarlige Landskyld til dem, af hvem de leiede Jorden.“ Og i Indledningen til dette Vidnesbyrd heder det, at et saadant, udstedt af nogle faa, maaske kunde synes overflødigt, da det var alle vitterligt: „at Kirkernes og alle Geistliges Ejendomme og Gaarde, ligesom og Lægfolkets, i Throndhjem til denne Stund havde været frie for Skatte og hvilkesomhelst Ydelser“ [2]).

For at forstaa dette og overhovedet fatte Vidnesbyrdets Betydning maa man mindes, at hvor Leding udrededes — og dette var Tilfælde i Throndhjem og den allerstørste Deel af Erkebiskoppens Biskopsdømme — der var denne efter gammel Lov og Ret, hvad enten den fremtraadte i Skikkelse af personlig Krigstjeneste eller Skat, den eneste ordentlige og lovlige Ydelse til Kongedømmet. Men Ledingen havde lige fra sin Oprindelse af været en personlig Ydelse, hvilken, endog som Skat, udrededes efter Mandtallet uden Hen-

[1]) Brev til Kong Edvard af England, givet i Bergen, den 6te Mai 1280. Rymer V. I. P. II. 579. [2]) N. Dipl. II. 16, jfrt. m. 20.

syn til Jordbesiddelse eller Formue. Geistlighedens ældre Ledingsfrihed, ligesom og den nyere, ved den tunsbergske Forening udvidede, var bygget paa nævnte Grundsætning og lod derfor paa Personer, ikke paa Jordbrug eller Formue. Nu aabenbarede sig derimod i den nye Lovbog ganske tydeligen en Stræben for at overføre Ledingen fra Personerne paa Jordbrug og Formue; ja man kan vel sige, at en saadan Maalestok allerede i den nye Lovbog var opstillet som Lovens Fordring [1]), om endogsaa den nye Grundsætning efter al Rimelighed langtfra var almindelig gjennemdreven. Det forholdt sig hermed som med saamange andre af den nye Lovbogs Bestemmelser, at de udtrykke den lovgivende Magts Ønske, hvilket dog ikke tænktes voldsomt og pludseligen, men lempeligen og efterhaanden gjennemført. Nu kunde en Forandring, som den her tilsigtede, aabenbare blive Kirken og Geistligheden til Gavn eller Skade, alt eftersom den fortolkedes og tillempedes paa de ældre Forholde. Overførtes den Kirken og Klerkerne indrømmede Ledingsfrihed i fuld Udstrækning fra Personerne — Kirken som en abstrakt Personlighed med iberegnet — paa deres Jordegods og Formue, saa var det klart, at en stor Fordeel for Kirken deraf udsprang. Thi da blev ikke alene al Kirkens faste og rørlige Ejendom ledingsfri, d. e. skattefri til Staten, kunde altsaa leies bort til høiere Landskyld og Leie, end den, hvoraf Brugeren skulde svare Leding til Kongedømmet i Forhold til Brugets Størrelse, — men det samme blev ogsaa Tilfælde med al Ejendom, som tilhørte Kirkens Personer og Tjenestefolk, forsaavidt Ledingsfrihed ved den tunsbergske Forening var samme tilstaaet. Men paa den anden Side kunde Sagen ogsaa stilles saaledes, at Foreningens Indrømmelse toges strengt efter Ordene, at den ved samme givne Ledingsfrihed var blot og bar personlig, og da kom den, ved den forandrede Ydelsesmaade, ene og alene de i Foreningen nævnte Personer til gode, hvilket da blot kunde blive i Egenskab af Frihed for personlig Krigstjeneste, medens Ledingen, som Skat, kunde kræves ikke alene af dem der brugte Kirkens og de Geistliges Jordegods og Ejendom efter Brugets Størrelse, hvorved naturligviis Leien nedsattes, men ogsaa af de Geistlige selv, forsaavidt de vare Brugere af egen privat Ejendom. Ved den sidste Fortolkningsmaade kunde letteligen Kirken og Geistligheden komme til at tabe, især i Jordeleie; og i ethvert Fald vilde den vigtige Fordring: Kirkens Frihed for Statens Byrder, da ikke være opnaaet. Før havde dog Kirkens Jord, rigtignok kun i Lighed med al anden Odelsjord, været fri for Skatteydelser til Kongedøm-

[1]) Nyere Landsl. III. c. 6, i N. g. L. II. 38.

met; nu derimod kunde Sagen let tage den Vending, at Kirkens Jord med Landets øvrige Jordejendom kom til at blive lagt i Skat til Staten.

Under saadanne Forhold var det ganske naturligt, at Erkebiskoppen beredte sig paa at møde mulige Krav fra den verdslige Statsmagts Side med en Indsigelse, støttet paa det her omtalte Vidnesbyrd med Hensyn til tidligere Lov og Sedvane. Han havde, saavidt skjønnes, tvende Udsigter for Øie: — enten at opretholde for Kirkens Vedkommende den gamle Ydelsesmaade af Ledingen, hvorved denne udrededes efter Mandtallet af de Tjenestefolk og Leiglændinger, som vare udenfor den ved Tunsbergs-Foreningen indrømmede Frihed; herved var intet tabt, men derimod Kirkens og Kirkejordens Skattefrihed i Formen hevdet; — eller ogsaa at faa udvirket for Kirkens (maaskee ogsaa for Geistlighedens private) Jordegods og Ejendom en fuldkommen Frigjørelse fra Ledingsydelsen, ikke alene for Jorden og Ejendommen selv, men ogsaa for dens Brugere (Leiglændinger eller andre Leiere). I dette sidste Tilfælde vilde en stor Forøgelse i Indtægter kunne vindes, og Kirkens Skattefrihed med Hensyn til Staten være gjennemført i videste Udstrækning.

Hvorledes nu den verdslige Landsstyrelse har tænkt sig den nye Ledingsydelsesmaade gjennemført for Kirkens Vedkommende, vides ikke med Sikkerhed; men at man har villet gjøre det paa den Viis, som Erkebiskoppen synes helst at have ønsket, er ingenlunde sandsynligt. At Erkebiskoppen optog det her omhandlede Vidnesbyrd, var altsaa en Hentydning paa den Fortolkning, han med Hensyn til Ledingsydelsen vilde have gjort gjældende for Kirkens Vedkommende, og hvilken han utvivlsomt agtede at bringe paa Bane og, om muligt, faa godkjendt paa det forestaaende Høvdingemøde.

Den samvittighedsfulde og fredelskende Kong Magnus nærmede sig imidlertid sterkt sit Livs Ende. Han synes at have været af en svagelig Helbred. Om Vinteren 1271—1272 havde han været saa syg, at man havde ventet hans Død, og den sidste Salvelse allerede var ham meddeelt. Den Gang kom han sig igjen. Men den megen Bekymring, som Tvisten mellem Staten og Kirken voldte ham, har rimeligviis tæret paa hans Livskraft, ligesom den nedstemte hans Sind og udentvivl ængstede hans Samvittighed. Man har en mærkelig Fortælling, der vidner om den Uro og mørke Forudfølelse med Hensyn til Fremtiden, der omskyede ham i de sidste Aar af hans Liv. Engang — heder det — nogle Aar før sin Død, da Magnus sad med faa Mænd i sit Herberge, yttrede han, at Livet var fuldt af Tvang og Sorger og Møie, og at Døden var en Lykke. De Tilstedeværende, der kun agtede paa den ydre Ro og Fred og Lykke, der fulgte ham, kunde ikke forstaa dette og spurgte, hvorfor han talede

saaledes. Han svarede: „Det kan maaskee tykkes Eder, som om jeg har liden Møie og Vanskelighed at overvinde i min Rigsstyrelse; men mig synes den mangfoldig og stor. Det er i det Hele vanskeligt at styre paa den rette Maade et stort Rige; men den største Vanskelighed finder jeg dog er den, at styre til Rette i Tvisten mellem Geistligheden og Lægfolket, uden at gjøre mig skyldig i store Misgreb". De andre yttrede, at dette ikke forekom dem saa vanskeligt. „Jo — sagde Kongen — den Vanskelighed tykkes mig saa stor, at lykkeligere ere de døde end de levende". „Naar dette Hoved — lagde han til, idet han strøg sig over Panden — har hvilet tre Aar i Jorden, da monne I see, hvad jeg har havt at kjæmpe med" [1]). Man kan godt forestille sig, hvorledes en Konge med en øm Samvittighed og ikke uhildet af Tidens Fordomme, men ogsaa med et levende Blik for Kongedømmets Værdighed og Undersaatternes Tarv, hvorledes han, i en Stilling som Norges daværende, med en tidlig Død for Øie og med umyndige Sønner til Efterfølgere, maatte være ængstelig stemt, og see Fremtiden med Uro imøde. Magnus oplevede ikke Høvdingemødet i Bergen. Han døde nemlig i denne Stad den 9de Mai 1280, 42 Aar gammel, efter 16 Aars Rigsstyrelse [2]). De paafølgende Begivenheder viste, at Magnus's mørke Anelser ikke vare grebne af Luften, men vare grundede i et klart Indblik i Norges daværende Forhold.

34.

Erik Magnusson bliver Konge. Provinsialconcilium i Bergen 1280. Strid mellem Kongens Raadgivere og Erkebiskop Jon. Dennes Landflygtighed og Død.

Erik Magnusson, der allerede siden 1273 bar Kongenavn, var ved sin Faders Død kun tolv Aar gammel, og hans Broder Haakon Magnusson, der fra samme Tid bar Hertugsnavn, ti Aar. Rimeligt er det, at Kong Magnus allerede havde forordnet, hvorledes Rigsstyrelsen skulde deles mellem disse Brødre; men paa hvilken Grundsætning Delingen var bygget, vides ikke. Man skulde næsten tro, at Forholdet mellem Kong Haakon Haakonsson og Skule Jarl har været taget til Følge: at Hertugens Deel har været bestemt til en Trediepart af Riget og omfattet Oplandene, den nordlige Deel af Viken og rimeligviis noget mere. Deres Regjering viser sig ellers i det Væsentlige som en Fællesstyrelse, der ikke synes at have været splittet ved nogen indbyrdes Tvist mellem Brødrene. Kong Erik var vel i den Alder, som man efter gammel norsk Vedtægt synes at have anseet for en Konges Myndighedsalder; men det indsees let, at hans Selvstyrelse endnu blot kunde være i Navnet, og at den virkelige Styrelses-

[1]) Bp. Arnes S. c. 32. [2]) Isl. Ann. 156.

myndighed for det Første maatte hvile hos hans Raadgivere. De Lendermænd, som vare tilstede i Bergen ved Kong Magnus's Død, findes ogsaa strax, ifølge deres selvskrevne Ret, og vel ogsaa den unge Konges Tilnævnelse, i Egenskab af hans Raad at have overtaget Rigsstyrelsen. Ved Siden af dem ovede dog ogsaa Kong Magnus's Enke, den danske Ingebjørg, som Kongens Moder og kronet Dronning, en stor Indflydelse.

Tiden for det store Høvdingemøde og Concilium nærmede sig imidlertid. Man samledes fra alle Kanter til Bergen, baade Verdslige og Geistlige, og den 16de Juni, som var Trinitatis Søndag, ankom Erkebiskop Jon. Hans Optræden ligeoverfor den nye Rigsstyrelse synes ikke at have været mindre myndig, end den viste sig ligeover for hans egne geistlige Embedsbrødre. I sidste Henseende er det betegnende, at han i Begyndelsen endog kastede sin Unaade paa Kirkens trofasteste Tjener, Biskop Arne af Skaalholt. Arne havde efter sin Komme til Norge om Høsten 1279 opholdt sig i Bergen hos Kong Magnus og var af denne efter Sedvane bleven hæderligen og venskabeligen behandlet. Dette Forhold, og vel ogsaa enkelte Træk i Arnes forudgaaende Fremgangsmaade paa Island, vakte Erkebiskoppens Mistanke om, at Arne stillede Kongens Sag over Kirkens; og Mistanken var næret ved hemmelige Indskydelser af Biskoppens Fiender. Denne Unaade var imidlertid kun forbigaaende. Erkebiskoppen kom snart ved personligt Samvære til bedre Overbeviisning og skjænkede Arne igjen sin Gunst og Tillid. Af Biskopper vare foruden ham nærværende: Andreas af Oslo, Jorund af Hole, Erlend af Færøerne, Arne af Stavanger, Narve af Bergen, Thorfinn af Hamar og Markus af Suderøerne. Erkebiskoppen optraadte altsaa her i Spidsen for ikke mindre end otte Lydbiskopper foruden de mange øvrige Geistlige, som vare tilstede [1]); og alle disse dannede, saavidt man kan skjønne, en tætsluttet og sterk Hær om sin Formand. Faa eller intet Provinsialconcilium i Norge synes at have været sterkere besøgt; og det var ikke at undres, at Erkebiskop Jon, omgiven af en saadan geistlig Magt, tordе nære dristige Forhaabninger om at skræmme og kue en nydannet Rigsstyrelse med en tolvaarig Dreng og en Kvinde i Spidsen.

Kong Eriks Kroning var, som sagt, fastsat til St. Hans Dag, den 24de Juni [2]). Høitideligheden blev imidlertid forhalet i nogle Dage paa Grund af Uenigheder, som strax reiste sig mellem Erkebiskoppen og Kongens Raad med Hensyn til Kroningseden. Men hverken synes Raadet endnu at have ordnet sin Modstand, eller ret at være blevet sig sin egen Kraft bevidst. Erkebiskoppen gik derfor i denne første Tvist af med en let og som det lod fuldstændig Seier. Kroningseden

[1]) Bp. Arnes S. c. 25. [2]) Rym. V. I. P. II. 580.

blev ikke alene vedtagen, men i Forbindelse hermed det foreløbige Løfte givet af Kongens Raadgivere, at enkelte Lovbestemmelser, der syntes ugunstige for Kirken og dens Tjenere, skulde bortfalde. Udentvivl har Kroningen forekommet Raadet under Sagernes nærværende Stilling saa vigtig for Folkets Skyld, at de ei have vovet at udsætte Kongen for de farlige Følger af et Forbud fra Erkebiskoppens Side mod dens Udførelse. Kroningen gik derpaa for sig ved Erkebiskoppen understøttet af de tilstedeværende Biskopper i Bergens Kathedralkirke, den 2den Juli 1280. Eden, som den unge Konge paa Evangeliet aflagde, lød saaledes: „Det lover jeg Gud og hans Helgene, at jeg skal opretholde Fred og Ret for den hellige Kirke og det Folk, over hvilket jeg uverdig er sat. Biskopper og Geistlige skal jeg yde tilbørlig Hæder efter min Skyldighed og efter den Forstand, Gud giver mig, og jeg skal ubrødelig overholde hvad der af Kongerne er Kirken givet eller gjengivet, overeensstemmende med den Forening, som er sluttet mellem Kirken og Riget. Vrange Love og onde Sedvaner, navnligen dem som ere imod den hellige Kirkes Frihed, skal jeg afskaffe, og forordne bedre, eftersom jeg bedst bliver raadet af mine troeste Mænd" [1]) Det findes ellers, mærkeligt nok, ikke omtalt, at nogen af Kongens Raad eller Rigets Lendermænd har svoret denne Ed med ham, hvilket dog i andre Tilfælde ved Edsaflæggelse fra Kongens Side var sedvanligt. Muligen kan dette blot være en Forglemmelse i Beretningen fra deres Side, som opsatte Vidnesbyrdet om Kroningen og Kroningseden; men let tænkeligt er det ogsaa, at Kongens Raadgivere have undslaaet sig for et saadant Ansvar, som en Meded vilde paabyrde dem, og at af den Grund Kongen virkelig har svoret ene og følgelig som fuldmyndig Konge [2]). At Eden forresten er indrettet ganske til Kirkens Fordeel, og at den indbefatter en Forpligtelse til at overholde den tunsbergske Forening samt efter den at tillempe Landsloven, — falder let i Øinene.

Men syntes nu end Erkebiskoppen under Kroningen at staa som Seierherre med den verdslige Statsmagt for sine Fødder, saa var dette dog i Virkeligheden et Blendverk. Aldrig før var Kroningen forbi, før det viste sig, at Kongens Raad i sin Eftergivenhed kun havde raadspurgt Øieblikkets Fordringer, at det havde holdt gode Miner med hvad det ikke uden Fare kunde forhindre, og at det ingenlunde

[1]) N. Dipl. I. 62. [2]) Maaskee kunde dog Udtrykket i Pave Honorius's Formaningsskrivelse (Finn Joh. I. 406) fortolkes som en Henpegning paa, at Kongens Raad svor Kroningseden med ham, skjønt det formeentlig ligesaavel kan sigte til, at flere Lendermænd, som nu vare i Eriks Raad, havde i sin Tid, som Kong Magnus's Raadgivere været med at besverge den tunsbergske Forening.

var til Sinds i det Enkelte at indrømme, hvad det i almindelige ubestemte Udtryk havde lovet, og ladet Kongen love. Erkebiskoppen stod uventet ved Grændsen for sine seierrige Fremskridt, og mødte pludselig en afgjort Modstand i alle sine hierarchiske Planer.

Hvad der ganske vist har bidraget meget til at aabne Kongens Raadgiveres Øine for disse Planers Farlighed, og til at gjøre dem Nødvendigheden af en hastig og kraftig Modstand indlysende, — var udentvivl Kundskaben om de Bestemmelser, som Erkebiskoppen paa det forsamlede Provinsialconcilium tilligemed de tilstedeværende før nævnte Biskopper[1]) havde vedtaget, og hvortil han aldeles ikke synes at have bekymret sig om at indhente den verdslige Styrelses Samtykke. De angik Kirkens Ban og opstillede de Tilfælde, i hvilke dette indtraadte, baade efter ældre Bestemmelser Norge særligen vedkommende, og i Almindelighed ifølge den canoniske Ret. Bestemmelserne ere mærkelige:

1. Kardinal Vilhelms Forordning fornyes, at hver som forgriber sig paa Andens faste Ejendom og drager den under sig med Vold, skal være i Ban; hvortil føies, at hvis Kirken eller Geistlige heri formenes, da hører Sagen under Kirkens Dom.

2. Alle, der med ond Villie nedbryde den hellige Kirkes Rettigheder i Nidaros Provins, ere bansatte.

3. Sagsøgninger og Domme maa ei foregaa paa Søndage eller Helligdage under Straf af tre Maaneders Forbud (Interdikt).

4. Kirkerne maa ikke benyttes som Opbevaringssteder for Verdsliges Gods uden i Nødstilfælde som Ufred eller Ildsvaade; Overhørige og Modvillige i denne Heenseende falde i Forbud.

5. Den som ikke holder offentligt Bryllup inden 1 Aar og 3 Maaneder efter Egteskabs Indgaaelse, skal være i Forbud indtil han har givet Opreisning.

6. Hvilken Lægmand, der befatter sig med Afgjørelsen af Retssager henhørende under Kirkens Dom ifølge den mellem Kongedømmet og Kirken afsluttede Forening, eller drager slige Sager eller Geistlige for verdslig Dom, falder i Ban.

7. Hvo, som handler imod den Bestemmelse i Foreningen, at Geistligheden og dens Tjenere ere undtagne fra kongelige Forbud, falder i Ban, indtil Opreisning gives.

8. Ligesaa den, som berøver Kirkens eller Geistlighedens Arbeidsfolk og Tjenestefolk deres Frihed ved at paalægge dem en eller anden almindelig Skyldighed, eller hindre deres Færd.

9. Biskopperne skulle, til Forebyggelse af at Nogen uvidende skal falde i Bansstraf, aarligen ved alle Biskopsstole og i de største He-

[1]) Markus af Suderøerne nævnes dog ikke blandt Udstederne.

stemmelser, der strede mod den Frihed fra Statens Byrder, som han vilde bevise, at Kirken, dens Embedsmænd og Tjenere fra umindelige Tider havde nydt. Derom henvendte han sig til Kongen, Dronningen og Raadet, idet han beraabte sig paa det før Kroningen givne Løfte og bad dem betænke, at de der paalagde Geistligheden eller dens Ejendomme utilbørlige Byrder, vare faldne i Bans Straf. Raadet var imidlertid saa langt fra at føie Erkebiskoppen i denne Fordring, at de meget mere forsvarede Lovens Bestemmelser. Erkebiskoppen antog da en tilsyneladende meer maadeholden Tone og foreslog Eet af To: enten skulde de omhandlede Bestemmelser ved et aabent Brev under Kongens og Erkebiskoppens Segl, eller ved et eget Kapitel i Lovbogen erklæres for ikke gjældende, indtil Kongen naade en modnere Alder, og da, med vise Mænds Raad, ifølge sin Kroningsed, kunde føie gavnligere Foranstaltninger; — eller begge Parter skulde ved sikkre Bud sende de omhandlede Love til Paven og lade hans Dom gjøre Udslaget. Raadet vilde heller ikke antage noget af disse Forslag, men affordrede derimod Erkebiskoppen en Gjenpart af de paa Provinsialconciliet vedtagne og ovenfor omtalte kirkelige Bestemmelser eller Statuter. Denne Fordring blev opfyldt [1]). Men Statuterne fandt, som let begribes, ingenlunde Raadets Bifald; de vakte tvertimod dets bittreste Klager mod Kirkens Forstandere, som de der krænkede Kongedømmets Rettigheder, og betyngede Folket med utaalelige Byrder [2]).

Denne afgjorte Modstand fra Rigsstyrelsens Side synes at være kommen Erkebiskoppen noget uventet, efterat han havde faaet gjennemdrevet Kroningseden, og modtaget Raadets foreløbige Løfter om Føielighed; og netop hans Forbløffelse over Raadets kraftige og bestemte Optræden har rimeligviis skrækket ham fra strax at vove et afgjørende Skridt mod den udviste Trods. Han lod imidlertid til sin Sikkerhed et Vidnesbyrd om Kroningseden opsætte den 25de Juli og besegle af alle de tilstedeværende Biskopper [3]). Derpaa hævede han Conciliet og for den 29de Juli fra Bergen tilbage til sit Sæde [4]). At hans allerede fuldt udarbeidede nye Christenret under de forhaandenværende Omstændigheder ikke fik kongeligt Samtykke og Stadfæstelse eller vandt Lovs Kraft, var noget som fulgte af sig selv.

De norske Lendermænd og Hovdinger, som i Egenskab af Kongens Raad paa Kongedømmets Vegne stillede sig i Spidsen for Modstanden mod Erkebiskoppen, vare især følgende: Bjarne Erlingsson af Bjarkø og Giska, udentvivl den mægtigste, rigeste og høibyrdigste af alle Norges daværende Hovdinger, Gaut af Tolga,

[1]) Vidnesbyrdet om denne Forhandling af 17de Marts 1281. N. Dipl. III. 21.
[2]) Finn Joh. I. 406, 407. [3]) N. Dipl. I. 62. [4]) Bp. Arnes S. c. 25.

Andres Plytt, Kongens Kansler Bjarne Lodinsson, Erik Dugaldsson af den suderøiske Kongeæt, Halkel Ogmundsson, Thorer Haakonsson eller Biskopsson, Jon Brynjulfsson, Erling Alfsson og Audun Hugleiksson, hvilke tvende sidste stode i Frændskabsforhold til Kongen. Raadets Sindelag aabenbarede sig yderligere, da det lod Kongen udstede Forbud mod Geistlighedens Indkjøb af Sølv samt mod de Penges Udførelse af Landet til Rom, hvilke vare samlede til det hellige Lands Understøttelse ifølge Conciliets Beslutning i Lyon [1]) af 1274. Dette Forbud var saameget dristigere, som det paa en Maade kunde siges at være rettet mod Paven selv. Det fremkaldte ogsaa flere pavelige Formaningsskrivelser, som dog for det første, under den tiltagende Ophidselse, ikke bleve agtede. Derhos begyndte Kongens Raadgivere, ligesom og Sysselmændene omkring i Landet, meer og meer i selve Gjerningen at lægge for Dagen, hvorlidet de brøde sig om Geistlighedens Fordringer paa Skattefrihed og Uafhængighed af de verdslige Domstole.

Da dette skeede i selve Throndhjem, lige under Erkebiskoppens egne Øine, kunde han ikke længer forblive en rolig Tilskuer. Man var her ifærd med at indføre den nye Opkrævningsmaade af Ledingsskatten efter Jordebrug og Formue, og trods Erkebiskoppens før omtalte Indsigelse og optagne Vidnesbyrd, gjorde man ingen Undtagelse for Kirkens og Geistlighedens Vedkommende. Efter sin Hjemkomst til Nidaros indkaldte da Erkebiskoppen den 5te October 1280 for sig i sit Consistorium Lendermændene Hr. Halkel Ogmundsson og Hr. Jon Brynjulfsson, samt Sysselmanden Erlend, og paamindede dem — som det heder: paa en venskabelig og mild Maade — om ikke at krænke Kirkens Frihed eller betynge dens og Geistlighedens Ejendomme, da de herved vilde paadrage sig det af Paven bestemte Ban. Han erklærede derhos, at han paa ingen Maade og ingensinde vilde give sit Minde til, at Kirkens Ejendomme i Throndhjems Biskopsdømme underkastedes hidtil uvante Afgifter og Skatter, imod Pave Gregorius's Bestemmelse paa Conciliet i Lyon, saameget mindre som den indgangne og besvorne Forening mellem Kirken og Kongedømmet udtrykkelig fastsatte: „at Kongerne ei maatte forandre Landets skrevne Love og de vedtagne Pengebøder, hverken for Klerker eller Lægfolk, mod gammel Sedvane, til Kirkens eller Klerkernes Skade". Han tillagde, at han strax den her omgjældende Bestemmelse i Lovbogen blev ham bekjendt, havde gjort Indsigelse hos Kong Magnus, og at denne da havde svaret ham: „Hvis saa bedre behager Eder, da lad det være som forhen". Ved denne Erkebiskoppens Paamindelse vare tilstede foruden hans Chorsbrødre ogsaa Abbederne af Tautra og Holm samt

[1]) Suhm D. H. X. 832, 858.

Prioren af Elgesæter, hvilke medforseglede det herover optagne Vidnesbyrd [1]).

Dette Skridt af Erkebiskoppen maa imidlertid have viist sig frugtesløst; thi kort efter finder man, at han virkelig lyste Hr. Halkel i Ban [2]), og Hr. Jon Brynjulfssøn seer man i det Følgende optræde blandt Erkebiskoppens virksommeste Modstandere. Man synes dog endnu fra begge Sider at have næret nogen Betænkelighed ved at lade Sagen komme til det Yderste, og saaledes led det endnu en god Stund ind i det følgende Aar, før Tvisten tog en afgjørende Vending.

Noget har det vel ogsaa bidraget til denne Henstand, at Kongens Raad i Begyndelsen af 1281 var sysselsat med at skaffe sin unge Herre et Giftermaal. Det var Margreta af Skotland, Kong Alexander III's Datter, man udsaa til hans Brud. Ingen af de norske Biskopper vare herved Underhandlere. Hr. Bjarne Erlingssøn stod i Spidsen for Sendefærden, og som hans geistlige Ledsagere nævnes kun Biskop Peter af Orknøerne og Minoriter-Munken Mauricius. Kansleren Magister Bjarne (Bernhardus), som ogsaa fulgte med, havde maaskee ligeledes geistlig Vielse, men var i alle Fald ikke Erkebiskoppen og hans Parti god. Man maa heraf slutte, at Kongens Raadgivere ved denne Egteskabsunderhandling ikke har taget noget særdeles Hensyn til Erkebiskoppens og de i Norge værende Biskoppers Mening. Egteskabet kom i Stand. Bruden ankom til Norge den 14de August 1281, og kort efter holdtes Bryllupet i Bergen mellem den fjortenaarige Erik og den tyveaarige Margreta [3]).

Kongens Bryllup samlede, som man let kan forestille sig, mange af Norges fornemste baade geistlige og verdslige Hovdinger i Bergen, og Erkebiskoppen selv var blandt dem. Det var imidlertid saalangt fra, at denne Sammenkomst mellem begge de stridende Partiers Hovedmænd tilveiebragte en Udsoning, at den meget meer fremkaldte et voldsomt og afgjørende Brud. Ved selve Bryllupsgjestebudet viste der sig umiskjendelige Forbud herpaa. Da nemlig Erkebiskoppen blandt Bryllupsgjesterne saa den bansatte Halkel Ogmundssøn, erklærede han, at han ikke vilde deeltage i Gjestebudet, med mindre Halkel fjærnede sig; og denne maatte virkelig finde sig i at spise paa et andet Sted [4]).

Men seirede end Erkebiskoppen i denne mindre vigtige Sag, saa kunde han dog ikke stoppe Munden paa Kongens Raadgivere i vigtigere Forhandlinger, hvortil Sammenkomsten gav Anledning. Raadets Udbrud mod Geistlighedens Anmasselser bleve stedse heftigere og lydeligere, til Trods for alle Erkebiskoppens Advarsler og Trudsler; og til Slutning appellerede det paa Kongens Vegne til Paven. De verds-

[1]) N. Dipl III. 20. [2]) Bp. Arnes S. c. 75. [3]) Suhm D. H. X. 827—831. [4]) Bp. Arnes S. c. 75.

lige Hovdingers Forbittrelse havde imidlertid naaet en saadan Hoide, at den ei tillod dem at afvente den romerske Kuries Dom. Samme Dag som Erkebiskop Jon forlod Bergen for at fare hjem til Nidaros, udvirkede Hr. Bjarne Erlingssøn hos Kongen en Tilbagekaldelse af det Brev, hvorved Myntret var given Nidaros's Kirke [1]). Da Efterretningen herom naaede Erkebiskoppen, bansatte denne Hr. Bjarne tilligemed en anden af Raadet Hr. Andres Plytt. Men Bannet blev ikke agtet. De tvende bansatte Herrer forbleve i samme Anseelse som før, og da Hr. Andres strax efter døde i Bannet, blev han alligevel høitidelig begraven i Kongens eget Kapel, Apostel-Kirken i Bergen. Man negtede at ringe ved Begravelsen med Kirkeklokkerne i Staden; men Kansleren Hr. Bjarne lod Christkirkens Taarn opbryde for at faa Ringningen i Gang, og nu blev der ringet ikke alene i Kathedralkirken men over den hele By, tvertimod Geistlighedens Forbud.

Kongens Raadgivere satte nu alle Hensyn til Side. Stadens Prester bleve stevnede for Kongen, og tvende Kaar bleve dem forelagte: enten at forlade Landet, eller og forrette al Gudstjeneste efter gammel Sedvane, i hvad saa Biskopperne sagde. De valgte det sidste. Hr. Audun Hugleikssøn, som paa den Tid skal have havt allermest at sige i Kongens Raad [2]), holdt Thing paa Marie-Kirkegaard og erklærede den stavangerske Biskop Arnes Mænd utlæge, fordi de ei vilde udrede Kongens Leding; de flygtede af Landet, og Hr. Gaut af Tolga lagde deres Gods under sig. Ligedan for man frem i Throndhjem mod Erkebiskoppens Mænd uden at bryde sig om hans Advarsler eller Bansættelser [3]). Bjarne Erlingssøn holdt et Møde paa Brudarberg i Vaagen paa Haalogaland og forbød her alle nye Tiender, som vare indførte efter Erkebiskop Sigurds Tid, og erklærede tillige, at den Christenret skulde gjælde, der gjaldt i samme Erkebiskops og Kong Haakons Dage. Han bød, at Kongens Lagmænd skulde sige Dom vedkommende Christenretten ligesaavel som vedkommende den verdslige Landslov, afskaffede Provsteembedet og gjorde mange flere Bestemmelser til Indskrænkning af Geistlighedens Rettigheder [4]). Alt dette viste noksom, at Kongens Raadgivere ansaa den hele tunsbergske Forening som død og magtesløs, at de ikke vilde vide noget af Erkebiskoppens Udkast til en almindelig norsk Christenret, og endelig, at de, i hvorledes end deres Appel paa Kongens Vegne til Paven kunde løbe af, vilde paa Forhaand ved egen Kraft befrie Kongedømmet fra de Baand, som Erkebiskop Jon, efter deres Mening idetmindste, havde paalistet det.

[1]) N. Dipl. III. 29—31 (Vidnesbyrd af 9de Marts 1291). [2]) Bp. Arnes S. c. 31. [3]) Bp. Arnes S. c. 32 og 36; N. Dipl. III. 30. [4]) N. Dipl. III. 30.

Ifølge Appelen til Paven indfandt sig imidlertid fuldmægtige Sendemænd baade fra Kongens og fra Erkebiskoppens Side i **Rom**. Pave Martinus IV, som beklædte Pavestolen siden 22de Februar 1281, henviste Sagens Undersøgelse til et Udvalg af tre Kardinaler, og for disse fremførtes da begge Parters gjensidige Besværinger. Men den første Fordring fra Kongens Side var den, at Paven skulde sende en Legat til Norge for at tilbagekalde alle de Byrder, som Biskopperne havde paalagt Folket, hvilket vel med andre Ord vilde sige: ophæve den tunsbergske Forening med alle dertil støttede erkebiskoppelige Forordninger. Skeede ikke dette, erklæredes, at Kongen tog sin Appel tilbage. Denne vist nok meget djærve Fordring blev afslaaet fra Pavens Side; og nu standsede, som det lader, hele Underhandlingen, idet de kongelige Sendemænd trak sig tilbage. Men da dette blev kundbart i Norge, steg det kongelige Partis Forbittrelse til det Høieste. Kongens Sendemænd kaldtes hjem fra Rom, og de strengeste Forholdsregler toges mod de gjenstridige Geistlige.

Til denne Tid hører udentvivl et strengt Brev, der endnu er os levnet, udfærdiget i Kongens og Hertugens Navn til deres Sysselmænd og haandgangne Mænd, navnligen Hr. Erling Alfsson og Hr. Thorer Biskopsson, hvilke begge synes at have havt Landsstyrelsen i Viken, eller i det mindste i Landets østlige Deel. Efter at Fyrsterne her først have takket de Tilskrevne for al udvist Troskab mod Kongedømmet, baade mod deres Farfader og Fader og mod dem selv, yttre de, at de have hørt et Rygte, som de dog neppe ville tro, at nogle Geistlige, og vel ogsaa Lægmænd i Biskoppernes og andre Geistliges Tjeneste, have villet unddraget sig den undersaatlige Skyldighed mod Kongedømmet, som fra gammel og ny Tid har bestaaet, med Hensyn til Boder, som mellem dem falde, hvilke de sige, at de ei have at svare Kongedømmets Ombudsmænd, — saa og med Hensyn til de almindelige Udbud til Landets Nødtørft, hvilke de aldeles negte at underkaste sig. Hvis saadant virkelig er Tilfældet, da lader det „som om man snart ikke skal savne Neskonger igjen i Norge," og derfor finder Kongen og hans Raad, at hvis de ville opretholde „Kongenavnet og Kronens Hæder," da maa de tillade dem alene Ophold i Riget, som iagttage sin undersaatlige Lydighed og rette sig efter Kongens Bud. „Men de som unddrage sig derfor, fare didhen, hvor de ingen behøve at lyde uden sig selv," i hvad Mænd de saa ere. Man skal vide, at Kongen, saalænge han det formaar, vil have og opretholde slig Frihed i alle Henseender, baade i Forhold til Lærde og Læge, som hans Fader og Farfader have besiddet, om han end nu i mange Dele er meer forurettet, end de fleste Konger for ham have været [1]).

[1]) N. g. L. III. 32. f.

Opraabet blev ikke uden Virkninger. Biskoppernes Ombudsmænd, hvad enten de vare Provster, Klerker eller Lægmænd, bleve fængslede eller drevne af Landet, naar de ei vilde rette sig efter Kongens og hans Raadgiveres Bud. Det var forgjæves, at Erkebiskop Jon optraadte med al sin Embedsmyndighed for at gjøre Modstand. Det kongelige Parti havde nu en afgjort Overmagt og tvang i 1282 Erkebiskop Jon selv og hans tvende ivrigste Tilhængere blandt Biskopperne, Andreas af Oslo og Thorfinn af Hamar, til at flygte af Landet [1]). Som en af de virksommeste ved Erkebiskoppens Fordrivelse nævnes den allerede før omtalte Lendermand Jon Brynjulfsson, der ogsaa fik Bestyrelsen af Erkestolens Gods og tillige underlagde sig alle Chorsbrødrenes Ejendomme. Han tog sin Bolig i Biskopsgaarden i Nidaros, og, hvad der hos mange af Geistlighedens Venner vakte en ikke ringe Forargelse, — han sov med sin Kone i Erkebiskoppens egen Seng [2]).

Erkebiskop Jon tog sin Tilflugt til Sverige, hvor dengang Magnus Birgersson (Ladelaas) regjerede. Han har rimeligviis fundet Underhold i sin Nød hos den svenske Geistlighed, men man finder intet Spor til, at enten denne eller Kong Magnus, som ellers var en Ven af Geistligheden, har gjort noget Skridt til Fordeel for hans Sag hos den norske Rigsstyrelse. Kampen havde faaet et Udfald, som Erkebiskoppen rimeligviis ikke ventede, og i sin Ydmygelse synes han at have tænkt paa et Forlig med sine Modstandere. Der siges i det mindste, at han igjen agtede sig tilbage til Norge [3]) mod Slutningen af Aaret. Men før han fik dette iverksat, døde han i Skara i Vester-Gautland den 21de December 1282 [4]). Hans Venner hædrede ham med Tilnavnet: den Standhaftige (hinn staðfasti) [5]). Hans Modstandere derimod synes at have udstrakt sin Forfølgelse mod ham endog til hans afsjælede Legeme, idet de ei vilde tillade, at hans Lig fik hvile ved hans Kathedralkirke; og Jon blev derfor først begraven i Skara [6]). Men snart indtraadte dog en mildere Stemning hos dem. Jons Lig blev i 1283 ført til Nidaros og der jordet [7]). Han havde i tretten Aar beklædt Norges Erkesæde. De tvende Biskopper, som havde deelt hans Landsflygtighed, Andreas og Thorfinn, droge til Rom for søge Pavens Beskyttelse [8]).

[1]) Finn Joh. I. 408—410; Bp. Arnes S. c. 36; Isl. Ann. 158. [2]) Bp. Arnes S. c. 47. [3]) Finn Joh. I. 410. [4]) Isl. Ann. 158; Bp. Arnes S. c. 36. [5]) Isl. Ann. 158. [6]) Bp. Arnes S. c. 47. [7]) Isl. Ann. 158. [8]) Finn Joh. I. 410.

55.

Nidaros's Erkestol staar længe ledig. Flere forgjæves Forsøg paa at faa den besat. Jorund trettende Erkebiskop.

Det kongelige Parti synes at have vundet sin Seier lettere end det fra Begyndelsen selv havde troet; og meget har dertil udentvivl bidraget den Uvillie, som den nye Tiendeberegning havde vakt mod Geistligheden hos Lægfolket i Almindelighed. Den blottede paa den ene Side Standens Havesyge og rammede paa den anden alle Næringsdrivende udenfor Geistlighedens egen Kreds. Den kunde saaledes bekvemmest paaberaabes for at drage Almuen bort fra Erkebiskoppens Sag, ja ophidse den mod ham; imedens Menigmand mindre forstod at vurdere Farligheden af hans øvrige Anmasselser og Fordringer paa Kirkens Vegne. Men det var ikke alene den nye forhadte Tiendeberegning, som Kongens Raadgivere havde sat ud af Kraft; den hele tunsbergske Forening var rokket i sit Grundlag og i Virkeligheden omstyrtet. Herpaa agtede rimeligviis Almuen mindre; thi Foreningen var endnu kun en Sag mellem Kirkens Formænd paa den ene Side og Kongedømmet med dets raadgivende Høvdinger paa den anden, medens Folket i dets Heelhed paa en Maade stod udenfor samme, saalænge som den ei var ingaaet i Landsloven, og de i denne dertil nødvendige Tillempninger efter Foreningens Grundsætninger vare istandbragte og paa lovlig Viis vedtagne af Folket til Thinge. At dette, hvilket Erkebiskop Jon ved sine Fordringer paa Høvdingemødet i 1280 aabenbart tilsigtede, ikke var drevet igjennem, var en stor Fordeel for det kongelige Parti, som nu kunde fornegte Foreningen uden derved at støde an mod Landsloven eller Folkets lovgivende Myndighed. Man tør vist nok ogsaa antage, at de kongelige Raadgivere ikke have ladet denne Synsmaade uberørt, i hvilke andre Grunde, reelle eller formelle, de forøvrigt have vidst at anføre til Forsvar for sit Brud paa en fra begge Sider samtykket og besvoren Overeenskomst. Men ihvorledes nu end dette har forholdt sig, — Kongedømmets Seier over det hierarchiske Parti var for Øieblikket afgjort; det gjaldt nu at benytte den vundne Overmagt rigtigen.

Maalet for det kongelige Partis Reisning var aabenbare Omstyrtningen af alle de nye Bestemmelser, som til Hierarchiets Fordeel vare fattede i Kong Magnus's Styrelsestid, og derhos Erkebiskop Jons fuldkomne Ydmygelse, hvilken man vel har anseet uundgaaelig nødvendig for hiint Øiemeds Opnaaelse. Begge Formaal vare opnaaede; men visnok ikke uden store Rystelser og uden megen Forvirring i de kirkelige Forhold. At bringe Orden igjen tilbage i Kirkens Anliggender, maatte nu være Styrelsens første og fornemste Kald, hvilket den heller ikke lod upaaagtet, om det end hermed gik noget langsomt.

Opbrusningen i Folkets Sind kunde nemlig ikke med Eet lægge sig, og de Angreb, som mange Lægmænd, under Skin af at forfegte Kongedømmets Sag, imod Ret og Billighed, vistnok og af egennyttige Hensyn, havde tilladt sig mod Kirkens Ejendomme og Personer, fortsattes udentvivl endnu en Stund, efter at Seieren havde erklæret sig for Kongepartiet.

Nidaros's Erkestol maatte ganske naturligt i denne Henseende være mest udsat, deels paa Grund af Styrelsens Had mod Erkebiskoppen, og deels paa Grund af dens Forsvarsløshed efter hans Flugt og paafølgende Død. For at raade Bod herpaa blev et Beskyttelsesbrev af Kongen og Hertugen udstedt i Bergen 1283, hvorved begge Fyrster tog Nidaros's Kirke, dens Chorsbrødre og al dens Ejendom, fast og løs, under sit Vern, idet de forbøde enhver uvedkommende at forgribe sig paa Kirkens Gods, for hvilket Chorsbrødrene havde at raade, saa længe indtil Gud gav en ny Erkebiskop. Derhos paabøde de Alle, „at de skulde være skaansomme og velvillige mod de Geistlige og lade disse rigtig erholde sine Tiender og øvrige Rettigheder, eftersom gammel Christenret vidner“ [1]). Dette var allerede under de nærværende Omstændigheder en vigtig og betydningsfuld Meningsyttring fra Styrelsens Side. Den tilkjendegav herved, at den erkjendte og overtog sin Skyldighed, at verne om Kirken i verdslig Henseende, og at føre Landsfolket tilbage til Jagttagelse af Kirkens Ret; — men ogsaa ved Siden heraf, at denne Ret ikke skulde være den, som ved Tunsbergs-Foreningen og de i Kong Magnus's Regjeringstid fattede Bestemmelser var opstillet, men den, som den ældre før Magnus's Tid gjældende Christenret medgav. Styrelsen forkyndte altsaa tydeligen, at den vendte tilbage til den Kirkeorden, som bestod i Kong Haakon Haakonssons Dage, og vilde have den baade fra Geistlighedens og fra Lægfolkets Side overholdt. Geistligheden var i sin overvundne Stilling ude af Stand til herimod at gjøre nogen Indsigelse, og dens Modstandere af Lægfolket fandt sig udentvivl ved hiin Erklæring tilfredsstillede. Rimeligt er det ogsaa, at mange af disse sidste, da deres første Ophidselse havde givet Rum for roligere Eftertanke, selv have følt sig ængstede i sin Samvittighed over den Haardhed, de havde udviist mod Landskirkens Hoved, og den Forvirring, de havde afstedkommet i Kirkens Stilling, og at denne Stemning har opfordret dem til kraftigen at arbeide imod videre Udskeielser fra Lægfolkets Side.

Hertil har det ganske vist og bidraget Sit, at forskjellige Ulykker paa denne Tid rammede baade Landet og Kongen, hvilke troligen mange flere end blot Erkebiskoppens Venner og Tilhængere have anseet og fremstillet som en guddommelig Straf for den Uskaansomhed,

[1]) N. Dipl. II. 20.

der var udviist mod Kirkens Formænd. Sygdomme baade blandt Mennesker og Kvæg udbrød saavel i Norge som paa Island; hermed forenede sig Uaar og Hungersnød; og disse Plager varede, som det lader, i flere Aar. Den unge Dronning Margreta døde den 9de Juni (el. 9de April) 1283, og flere af Norges meest anseede Høvdinger aflede ligeledes ved disse Tider. Kong Erik selv havde nær sat Livet til, da hans Hest løb ud med ham og kastede ham af; hans Fødder bleve hængende i Stigbøilerne og Hovedet slæbtes over Steen og Grus. Hans Følge fandt ham næsten død. Han kom sig vel igjen ved omhyggelig Pleie, men følte dog stedse noget Meen af de Stød han havde faaet. Ikke længe efter hendte det sig, at en Herbergesvend (Kammersvend) uforvarende løb ind paa Kongen med saadan Heftighed, at denne brød sit ene Been. Ogsaa denne Skade lægedes, men Uagtsomhed ved Forbindingen voldte, at det brudte Been for bestandig blev skjevt og kortere end det andet. Den der havde voldet Ulykken flygtede strax i sin Rædsel ind i en Kirke, men Kongen tilgav ham hans Forseelse. Saadanne Uheld vare i hine Tider betydningsfulde i den store Mængdes Øine, og de kunne vist nok ogsaa have vakt hos den unge Konge selv alvorlig Eftertanke med Hensyn til de Bestemmelser i Kirkens Sager, som hans Raadgivere hidtil i hans Navn og paa hans kongelige Ansvar havde fattet.

At den norske Geistlighed, især Biskopperne og Prælaterne, følte sig utilfreds med den Vending, Striden mellem Stat og Kirke havde taget, er let fatteligt; men Kongedømmets Overmagt var for Øieblikket saa stor, at Geistligheden maatte i Landet selv ty til dets Naade, istedet for at pukke paa sin egen Ret. Dens Forhaabninger maatte, under de forhaandenværende Omstændigheder, ganske naturlig vende sig mod Rom og den pavelige Kurie, som det eneste Sted hvorfra den kunde vente sig kraftig Hjælp. Paa den romerske Stol sad imidlertid ingen Gregorius VII eller Innocentius III. Med Gregorius X syntes for en Stund den gamle romerske biskoppelige Aand at være indslumret, og overhovedet vare Tegn allerede forhaanden, som klart antydede, at Pavedømmet havde naaet sit Høidepunkt, og at dets Dalen forestod. Efter Gregorius X's Død den 10de Januar 1276 fandt hastige Paveverlinger Sted, idet fire Paver, Innocentius V, Adrianus VI, Johannes XXI og Nikolaus III, i noget mere end eet Aar fulgte hinanden. Den sidste af disse, Nikolaus III, valgt den 25de November 1277, efter at Pavestolen havde staaet ledig i meer end sex Maaneder, regjerede rigtignok lidt længer end sine nærmeste Forgjængere, nemlig til 22de August 1280; men han var under sit Pavedømme mere ivrig for at fremhjælpe sine Slegtninge end for at paasee Kirkens Tarv. Efter ham valgtes den 22de Februar 1281

Franskmanden **Martinus** IV, som imidlertid synes at have havt altformeget at skaffe med de daværende sicilianske Uroligheder, der truede med at omstyrte hans Landsmænds, de Franskes Herredømme i Nedre-Italien, til at kunne alvorlig tage sig af den norske Kirkes Anliggender.

For Martinus var det, at de to landflygtige norske Biskopper Andreas af Oslo og Thorfinn af Hamar fremstillede sig for at søge Beskyttelse mod Kongedømmets Overgreb i Norge. Men hvad enten nu Paven har frygtet for at sætte sine egne Indtægter fra Norge paa Spil ved en streng Fremgangsmaade mod den norske Konge, eller det har lykkets dennes Udsendinge at fremstille Erkebiskop Jons Sag for Paven i et mindre gunstigt Lys, — nok er det, at de norske Biskopper udvirkede af ham, istedetfor hvad man skulde have ventet, en tordnende Banbulle, ikkun en saare lemfældig Formaningsskrivelse til den norske Konge [1]), — og det endog først efter et Par Aars Ophold i Rom. Udstedelsen af denne Formaningsskrivelse blev atter forsinket, da Pave Martinus døde pludseligen den 29de Marts 1285, før den var færdig fra det pavelige Kanselli, og en ny Paves Valg maatte opbies, før den kunde afgaa. Da **Honorius** IV var valgt den næst paafølgende 2den April, blev endelig Skrivelsen af ham vedtagen og affendtes med Biskop **Andreas**. Biskop **Thorfinn**, som rimeligviis forlængst mistvivlede om nogen virksom Hjælp fra den pavelige Kurie, havde allerede det foregaaende Aar givet sig paa Hjemveien, udentvivl for at ty til sin Konges Naade; men han kom ikke længer end til Flandern, hvor han døde i Cistercienser-Klosteret Doest den 8de Januar 1285, efterat han sammesteds den 22de August i foregaaende Aar havde gjort sit Testamente [2]). Biskop Andreas kom lykkelig til Norge med Pavens Formaningsskrivelse. Han synes uden Vanskelighed at være bleven tagen til Forlig af Kongen, hvorpaa han igjen overtog sin Biskopsstol og holdt sig siden rolig [3]).

Hvad Pave Honorius IV angaar, da synes det at have været ham, ligesom hans Formand Martinus, meer magtpaaliggende at faa sine tilbageholdte Indtægter af Norge, end at styre til Rette i Striden der mellem Kirke og Stat. De kongelige Raadgiveres Forbud i Aaret 1280 mod Opkjøb af Sølv og dets Udførsel fra Norge havde standset Forsendelsen af den indsamlede Tiende til det hellige Lands Undsætning, og Pave Martinus havde forgjæves i flere Skrivelser beklaget sig herover og forlangt Forbudets Ophævelse [4]). Ved den befuldmægtigede Indsamlers, Erkebiskop Jons, Død var denne for Pavens Skatkammer ikke uvigtige Sag kommen i en endnu misligere

[1]) Skrivelsen findes paa Norsk hos Finn Joh. I. 404—410. [2]) Suhm D. H. X. 1026—1028. [3]) Isl. Ann. 160; Bp. Arnes S. c. 54; Suhm D. H. X. 908—910. [4]) N. Dipl. I. 63—66.

Stilling. Nu gjentog Honorius IV sin Formands Begjæring om hiint Forbuds Ophævelse og udnævnte tillige under 1ste November 1285 sin Kapellan Huguitio til Overindsamler af Pavetienden i de tre nordiske Riger og meddeelte ham Fuldmagt til at bansætte alle dem, især Geistlige, som lagde ham Hindringer i Veien i hans Hverv [1]. Huguitios Sendelse var aabenbare fortrinsviis rettet paa Norge, og han kom did i 1286. For Kong Erik og dennes Raadgivere synes den hele Sag angaaende Pavetienden at have været af underordnet Betydning, da det ikke længer gjaldt om at benytte den som et Tvangsmiddel mod Geistligheden og den romerske Stol. Nu da den norske Geistlighed var ydmyget, og Paven viste en forsonlig Stemning, var der ikke meer nogen Grund til at forholde ham en Indtægt, som væsentlig og nærmest gik af den norske Kirkes egen Kasse. Huguitio og den norske Styrelse kom derfor, som det lader, let og hastig til Enighed. De allerede indsamlede Penge forsendtes til Florents, og Inddrivelsen af det Tilbagestaaende paaskyndedes. Den hele Sum, som i denne Tiende udgik fra Norge, skal have udgjort 2314 Mark reent Sølv. Huguitio opholdt sig i længere Tid i Norge, og maa uden tvivl have staaet sig godt med Kongen, da man finder, at denne senere benyttede ham i sine Underhandlinger med fremmede Magter [2].

Under den nu raadende Stemning, da den norske Geistlighed var forknyt over sit Nederlag, Kongedømmet maadeholdende i Benyttelsen af sin Seier, og Paven endelig ligegyldig for den norske Kirkes høiere Fordele, naar han blot fik sine Pengekrav opfyldte, — kunde en Ordning af Kirkens forstyrrede Anliggender, og denne Gang til Gunst for Kongedømmet, ikke længer synes saa vanskelig. Men dertil udfordredes nødvendig, at det norske Erkesæde atter blev besat, for at nemlig de Bestemmelser Kirken vedkommende, hvorom den verdslige og geistlige Magt enedes, kunde erholde et fuldkommen lovligt Præg. Heri viste sig imidlertid en Knude, som ikke var saa let at løse. En Erkebiskop, der kunde finde Gunst for begge Partiers Øine, og hvem man fra begge Sider tiltroede Klogskab og Kraft nok til at skikke sig i de nærværende vanskelige Omstændigheder, og til at bringe Kirkens Tarv i Samklang med Kongedømmets og Lægfolkets Fordringer, — en saadan Erkebiskop var ikke strax at opdrive. Mange høiere Prælater fandtes der vel heller ikke i Norge, som med de nærmest forudgaaende Begivenheder for Øie kunde føle Lyst og Kald til at træde i den norske Kirkes Spidse.

Først valgte Nidaros's Kapitel i 1284, efterat Erkestolen havde staaet ledig i henved to Aar, eenstemmigen Biskop Narve af Bergen.

[1] N. Dipl. I. 67—71. [2] Suhm D. H. X. 842—845, 903, 904, 916, 949; XI. 100, 129.

Men han kunde, som allerede bunden til en anden Bispopsstol, ikkun postuleres; og Postulationen oversendtes med Chorsbrødrene Sighvat (Lande) og Audun (Røde) til Pave Martinus IV's Godkjendelse. Der maa imidlertid have været meddeelt Martinus Omstændigheder, der have vakt Betænkelighed hos ham med Hensyn til Narve. Thi først lod han — hvad dog vel var almindelig Form — Postulationsdekretet undersøge af tre Kardinaler; men uagtet disse fandt Postulationen canonisk, saa udsatte dog Paven dens Stadfæstelse, som det heder „fordi han ønsker at forsørge den nidarosiske Kirke, der trænger til en klog Styrer, med en skikket Person, og han med Hensyn til den Postuleredes Personlighed i denne Henseende ikke har tilbørligt Kjendskab", — og overdrog Undersøgelsen heraf ved Skrivelse af 18de Januar 1285 til Abbeden af Tautra, Prædikebrødrenes Prior i Nidaros og Minoriternes Guardian i Bergen, med Paalæg, at hvis de fandt Narve skikket og verdig til Erkebiskopsdømmet, de da skulde løse ham fra det Baand, som bandt ham til Bergens Kirke og beskikke ham, ifølge apostolisk Bemyndigelse, til Erkebiskop, samt modtage af ham paa Pavens og den romerske Kirkes Vegne den sedvanlige Troskabsed; — men hvis ikke, da skulde de kassere hans Postulation og lade den nidarosiske Kirke ved dens Kapitel blive forsørget med en skikket Person enten gjennem Election eller canonisk Pustulation. Denne af Paven foranstaltede Undersøgelse skal have varet længe og endte med at Narves Postulation „af visse lovlige Grunde (hvilke siges ikke) retmæssigen blev kasseret," og Nidaros's Kapitel befalet til at skride til et nyt Valg [1]).

Narve synes at have været Kongens personlige Ven [2]); men som forhenværende Prædikebroder var han rimeligviis ikke Chorsbrødrene i Nidaros nogen synderlig velkommen Formand. Har nu Kongen, eller det kongelige Parti, ved den Indflydelse, som samme dengang var i Stand til at øve over det nidarosiske Kapitel, gjennemdrevet Narves Valg, tilsyneladende eenstemmigt, men i Grunden mod Kapitelets Ønske, saa have de Chorsbrødre, som overbragte Paven Kapitelets Postulationsbrev, havt god Anledning til underhaanden at stemme Kurien mod den Valgte, og foranledige den omtalte Undersøgelse. Dette har man idetmindste Grund til at gjætte. Derhos antydes, at Narve i Almindelighed ikke har været anseet for, og maaskee ei selv følte sig at være Manden til at beklæde den vanskelige og farlige Post, som det her gjaldt om at besætte [3]). Erkestolen blev saaledes fremdeles staa-

[1]) Bp. Arnes S. c. 47, 58, jfrt. m. Honorius IV's Br. (indeholdende Martin IV's) af 12te April 1285, og af 15de Febr. 1287, Afskrifter i norske R. Arch. [2]) N. Dipl. III. 72 jfrt. Saml. t. d. n. Hist. V. 543. [3]) Bp. Arnes S. c. 47.

ende ledig. Dog synes nu alle geistlige Forretninger igjen at være komne i sin ordentlige Gang, og Bisskop Andreas af Oslo, som den ældste i Embedet af Norges Bisskopper, forrettede under Erkesædets Ledighed de Ordinationer, som af Erkebisskoppen ellers skulde udføres. Han indviede saaledes i 1286 Jorund til Bisskop af Hamar efter Thorfinn og Dolgfinn til Bisskop af Orknøerne, hvis Bisskop Peter var død i 1284 [1]). Dette viser, at Andreas maa være tagen fuldkommen til Naade igjen af Kongen. Han døde ikke længe efter den 2den Mai 1287. Kort i Forveien, den 26de Marts samme Aar, døde Kongens Moder, Dronning Ingebjørg [2]), der under sin Søn havde taget saa virksom Deel i Rigsstyrelsen i det Hele og navnligen i Modstanden mod Erkebisskop Jon og hans Tilhængere. Det synes, som om hun af denne Grund en Tid har været belagt med Interdikt i Lighed med flere af Kongens fornemste Raadgivere [3]).

Et nyt Forsøg var imidlertid gjort paa at faa Erkestolen i Nidaros besat. Da Bisskop Narves Valg, som nys fortalt, af de pavelige Befuldmægtigede var forkastet, og disse ifølge sin Fuldmagt havde paalagt Nidaros's Kapitel at skride til et nyt Valg, saa kaaredes i 1286 eenstemmigen en vis Eindride (Arnessøn?) [4]). Denne var selv nidarosisk Chorsbroder; men var efter Stridens Udbrud mellem Kongens Raad og Erkebisskop Jon, som en ivrig Tilhænger af den sidste, flygtet fra Norge og havde siden opholdt sig i Bologna i Italien. Mod dette Valg satte sig, som man let kan tænke, Kongens Raadgivere alle som een, og de lode forstaa, at Eindride vilde komme til at fare samme Vei som Erkebisskop Jon. Alligevel sendte Chorsbrødrene fire af sin Midte, den foromtalte Sighvat (Lande) Vigfussøn [5]) og Audun (Rode) Thorbergssøn [6]) samt Jon (Elg?) og Thorer, for at frembære Valgdekretet og erholde dets Stadfæstelse af det apostoliske Sæde. Der meddeeltes derhos disse Udsendinge Myndighed til, saafremt Eindride ikke modtog Valget, eller dette af anden Grund blev forkastet, da at vælge eller postulere til Erkebisskop enten en af sin egen Midte eller en anden, som dem syntes mest skikket. De henvendte sig naturligviis først til Eindride. Men denne kjendte Stemningen hos de Raadende i Norge og afslog klogeligen Valget. Da droge Sendemændene til Rom, foreholdt Pave Honorius den farlige Stilling, hvori den norske Kirke befandt sig, bade ham forsørge den med en vel skikket Hyrde, og udpegede for ham som en saadan Jorund, der Aaret forud var bleven viet til Bisskop af Hamar. Deres (og især — som man i Norge troede — Sighvats)

[1]) Isl. Ann. 160. [2]) Isl. Ann. 162; Bp. Arnes S. c. 61. [3]) Bp. Arnes S. c. 36. [4]) N. Dipl. III. 43. [5]) Ssts. [6]) Ssts. Finn Joh. II. 154.

Forestillinger havde til Følge, at Honorius af sin Magtfuldkommenhed (per provisionem) den 15de Februar 1287 udvalgte Jorund til Erkebisskop af Nidaros, idet han af apostolisk Myndighed løste ham fra det Baand, hvormed han var bunden til Hamars Kirke. Samme Dag udstedte ogsaa Paven de sedvanlige Anbefalingsskrivelser for den Udvalgte til Norges Konge, Nidaros's Kapitel, Stadens og Bisskopsdømmets Geistlighed og til den nidarosiske Kirkes Lydbisskopper [1]).

I Norge ventede man intet andet, end at Eindride skulde blive Erkebisskop; men da Sighvat kom tilbage med Efterretningen om Jorunds Valg, synes dette ingen Indsigelse at have mødt fra Kongens og hans Raadgiveres Side. Jorund antog Bestyrelsen af Erkestolen som Udvalgt (electus), og det overdroges den samme Sighvat at søge hans Pallium i Rom. Pave Honorius IV var imidlertid død den 3die April 1287, og ved Sighvats Komme til Kurien var endnu ikke nogen ny Pave udvalgt. Denne Omstændighed udtrak atter Sagen. Pavestolen stod ledig i meer end 10 Maaneder. Da valgtes endelig den 15de Februar 1288 Nikolaus IV, og han overdrog Jorunds Pallium til Sighvat for af ham at bringes til Norge. Den 10de October 1288 blev Jorund i Nidaros høitideligen iklædt dette sit Metropolitanembedes Verdighedstegn ved Bisskopperne Arne af Stavanger og Eyvind af Oslo, Andreas's Eftermand, hvilke dertil af Paven vare befuldmægtigede, og Erkebisskoppen viede derpaa i den samme Messe Thord til Bisskop af Grønland, ved hvilken Handling Bisskopperne Arne af Skaalholt og Thorstein af Hamar vare ham behjælpelige [2]). Saaledes blev da endelig Nidaros's Erkestol igjen besat, efterat den i meer end sex Aar havde staaet ledig.

56.

Kirkens Kamp paa Island under Bisskop Arnes Ledning.

Den Strid mellem Stat og Kirke, som siden Kong Magnus's Død i otte Aar havde raset i Norge, strakte sig ogsaa til Island, hvor Emne til den, som forhen er viist, ikke manglede, og hvor Bisskop Arne af Skaalholt med Nidkjærhed og Klogskab vedblev at kjæmpe for Kirkens Sag uden at tabe Modet selv under de misligste Omstændig-

[1]) Bp. Arnes S. c. 58, jfrt. m. Honorius IV's fem Breve af 15de Febr. 1287, Afskrifter i norske Rigsarch. [2]) Bp. Arnes S. c. 58, 61, 67, 69, jfrt. m. Nikolaus IV's udat. Skr. Afskr. i norske Rigsarch.; Isl. Ann. 164. Jorund maa tidligere som Bisskop og Archielectus have indviet de tvende Bisskopper, Eyvind af Oslo og Thorstein af Hamar, den sidste hans egen Eftermand paa Hamars Stol.

heder. Af alle Erkebiskop Jons Lydbiskopper synes overhovedet ingen saa inderligen som Arne at have tilegnet sig sin Metropolitans Aand, eller saa klart at have opfattet det hele Stridsemnes Grundlag, eller saa stadigen og sikkert at have forfulgt den engang udpegede og betraadte Vei.

Arne havde, som forhen fortalt, tilligemed Biskop Jorund af Hole været tilstede paa Provinsialconciliet i Bergen 1280 og deeltaget i de der forefaldende Forhandlinger. Han vendte strax efter dets Slutning tilbage til Island, vistnok med en Forudfølelse af den Storm, som vilde reise sig mod Erkebiskoppen, men neppe af den Voldsomhed, til hvilken denne Storm vilde stige, eller den for Kirkens Sag uheldige Vending, den vilde medføre. Kort efter hans Hjemkomst indtraf ogsaa til Island den norske Rigsstyrelses Udsendinge, Ridderen Hr. Lodin Lepp og den islandske Lagmand Jon Einarssøn, med et dobbelt Erinde. De skulde nemlig først og fremst modtage Islændingernes Troskabsed til Kong Erik og Hertug Haakon, og dernæst faa lovtaget heel og holden og i fuldt udarbeidet Stand den nye islandske Lovbog, af hvilken hidtil, saavidt skjønnes, kun enkelte Afdelinger efterhaanden paa Althinget vare vedtagne. Det sidste Erinde maatte udsættes til næste Aars Althing, da Sendemændene først kom ud, efterat Althinget for 1280 var sluttet; derimod gjennemreiste de Øen om Høsten og den følgende Vaar og modtoge Folkets Troskabsed. Heri mødte de ingen Vanskelighed, saameget mindre som Biskop Arne, sine gamle Grundsætninger tro, tog sig af den Sag med Varme. Indførelsen af den nye Lovbog gik derimod ikke let. Folket, som i Løbet af Vinteren havde Anledning til at gjøre sig bekjendt med den, fandt den ikke i alle Maader stemmende med sin Tarv, og Geistligheden, ledet af Biskop Arne, havde især meget at udsætte paa den, navnligen paa den Ret, den medgav Lagmændene, at dømme ogsaa i geistlige Sager. Den almindelige Mening var, at man ei skulde antage Lovbogen ganske uforandret, og man optegnede de Punkter man ei vilde samtykke.

Paa Althinget om Sommeren 1281 deelte Lovbogens Modstandere sig i tre Partier: Geistligheden med Biskop Arne som Ordfører, — Bønderne, der i Grunden ogsaa ledede af Biskoppen igjennem dennes Søstersøn, Lopt Helgessøn, — og endelig de haandgangne Mænd, der dog meer end de tvende andre Partier synes at have heldet til Kongens Side. Alle fremsatte de i Lagretten sine Indvendinger mod Lovbogen. Den stolte og heftige Lodin vilde først tilbagetrænge Modstanden med store og truende Ord. Men dette lykkedes ikke, især da Biskop Arne beraabte sig paa Erkebiskoppens Brev, udfærdiget paa Conciliet i Bergen, hvori det udtrykkelig forbødes at antage visse af Lovbogens Bestemmelser, — og Almuen gav Biskoppens Paastand ly-

deligt Bifald. Lodin greb da til et andet Middel. Han tog af Arnes Indvendinger Anledning til at bringe Tienden paa Bane og at skildre dennes Ubillighed, saaledes som den ydedes paa Island. Herved lykkedes det ham at drage største Parten af Lægfolket bort fra Biskoppen og i det Hele at splitte Modstandskraften. Udfaldet blev som han kunde ønske. Lovbogen blev antagen paa enkelte Kapitler nær, som de haandgangne Mænd vilde lade henstaa til Kongens og Erkebiskoppens nærmere Betænkning, og hele Almuen gav sit Samtykke ved Haandtag foruden ni Mænd med Biskoppens Søstersøn i Spidsen, hvilke vedbleve sin Negtelse. Saaledes blev da, trods Biskop Arnes Indsigelser, den nye Lovbog vedtagen, hvilken kaldtes Jonsbog (Jónsbók) efter Lagmanden Jon Einarssøn, som overbragte den fra Norge.

Dette var i sig selv et tungt Slag for Biskop Arne, og endnu tungere blev det ved den Heftighed og Bitterhed, hvormed Hr. Lodin forfulgte Lopt Helgessøn og de øvrige Bønder, som havde modsat sig Lovbogen til det Sidste, idet han kaldte dem Høiforrædere og stevnede dem til Norge. Biskoppen kunde med Nød skaffe dem uforkrænkede bort fra Thinget i sit eget Følge, og maatte finde sig i, at de for at blive tagne til Fred af Lodin, maatte give sin Sag under Kongens Dom, og Lopt love at drage til Norge. Enkelte af de islandske Stormænd saa med Glæde Uvenskabet mellem Biskoppen og Lodin; men flere vare dog de, og blandt dem Hr. Rafn Oddssøn, som ønskede at styre til Rette mellem dem. Dette lykkedes ogsaa nogenlunde, idet endelig hver gav noget efter fra sin Side, og de skiltes som Venner.

Ved Lodins Fremfærd var imidlertid de norske Magthaveres Stemning mod Geistligheden bleven bekjendt paa Island, og Biskop Arnes Fiender blandt de islandske Høvdinger, som nu troede sig at have en Rygstød i Kong Erik og hans Raad, betænkte sig ikke længer paa at give sit Had mod Biskoppen frit Løb. I Spidsen for dennes Modstandere traadte nu Hr. Asgrim Thorsteinssøn, Kongens Sysselmand over en Deel af Islands søndre Fjerding. Han fordrede Skat og Thingfarekjøb af Biskoppens Husfolk i Skaalholt og tvang dem til at betale trods deres Herres Forbud. Asgrim tvang ogsaa Lopt Helgessøn, der gjærne vilde unddrage sig fra Reisen til Norge, til at fare didhen, og beredte ham ved sine Skrivelser til Kongens Raad den uvenskabeligste Modtagelse, uagtet Biskop Arne havde anbefalet ham til Kongen selv. Dette Medhold, som Hr. Asgrim fik i Norge, gjorde ham naturligviis end mere overmodig i sin Opførsel mod Biskoppen. Bedre blev det ikke, da Hr. Rafn Oddssøn i 1283 kom tilbage til Island, efterat han det foregaaende Aar havde opholdt sig i Norge og der taget virksom Deel i Forfølgelsen mod Erkebiskop Jon. Med ham fulgte Hr. Erlend Olafssøn, kaldet hin Sterke, norsk af Fødsel,

men paa mødrene Side af islandsk Æt, der ogsaa havde været blandt Erkebiskoppens Forfølgere, men nu var af Kongen udnævnt til Lagmand paa Island. Disse tvende Herrer, Rafn og Erlend, medbragte Kongebreve til Gunst for Lægfolket imod Biskopperne. Alt det Kirkegods, som uretfærdigen var frataget Lægmænd, skulde gjengives disse; og den Christenret skulde gjælde, som var i Kong Haakons og Erkebiskop Sigurds Dage. Kirken skulde altsaa paa Island, ligesaavel som i Norge, sættes tilbage i den Stilling, hvori den befandt sig før Kong Magnus Haakonssøns Regjeringstiltrædelse. Den slu Biskop Jørund af Hole bøiede sig strax for Magten; men Arne besluttede efter nogen Vaklen at forsvare Kirkens Rettigheder til det Yderste, i hvor truende end Forholdene for Øieblikket viste sig [1]).

Nu udspandt sig en Række af Tvistigheder mellem Biskop Arne paa den ene Side og Kongsmændene med Rafn Oddssøn i Spidsen paa den anden. Flere Gange kom det vel til Forlig mellem begge Parter, men Forliget brødes igjen, da det altid viste sig, at Biskop Arne udtydede Betingelserne for meget til Kirkens Fordeel og kom tilbage til sine gamle Fordringer paa Skattefrihed og den udelukkende Bestyrelse af Kirkegodset. Hvad der undertiden bragte ham til at give en Smule efter for sine Modstandere, var aabenbare kun Ønsket om at faa Tvistemnets Afgjørelse udtrukket, indtil den norske Kirke igjen havde faaet en Erkebiskop, i hvem han kunde finde en Støtte. Og herpaa lagde Arne i Grunden heller ikke Dølgsmaal; thi han fornegtede aldrig sit djærve, aabne Sindelag, der vandt ham selv hans Modstanderes Agtelse, medens disse langt fra ikke nærede en lignende for den underfundige Biskop Jørund af Hole, uagtet al dennes tilsyneladende Eftergivenhed og Føielighed. Rafn pleiede sammenligne Arne med en Bjørn, Jørund derimod med en slu Ræv. I 1285 og 1286 blev endelig Tvisten saa voldsom, at Kongsmændene gjentagende aabenlydt truede med at lade Arne vederfares samme Behandling, som var bleven Erkebiskop Jon til Deel i Norge: at man vilde overdrage Bestyrelsen af Biskopsstolens Gods til Lægmænd, forbyde hans Visitatsreiser og dømme dem utlæge, som han satte over Kirkegodset imod Kongens Brev. Hvad der for det første udhalede Opfyldelsen af denne Trudsel, var deels Rafn Oddssøns Betænkelighed ved at lade Sagen skride saa yderlig, og deels Biskop Arnes bestemte Erklæring, at han for sin Part vilde holde sig rolig indtil Kongens og den vordende Erkebiskops Dom kunde afgjøre Tvisten.

Imidlertid var, som allerede fortalt, en noget mildere Stemning mod Geistligheden indtraadt hos Rigsstyrelsen i Norge, og man gjorde sig her alvorlig Umage for at faa den ledige Erkestol igjen besat.

[1]) Bp. Arnes S. c. 26—27, 30, 32—36.

Dette blev ikke Biskop Arne ubekjendt og vakte atter hans Forhaabninger. Hertil føiede sig andre for Biskoppen gunstige Omstændigheder. Norge var blevet indviklet i en meget besværlig Krig med de vendiske Stæder, eller som de senere kaldtes Hansestæderne; derhos stod Riget paa en spendt eller fiendtlig Fod med Danmark; det truedes tilmed for en Stund med et Angreb ogsaa fra Sverige. Jarlen Alf Erlingsson, der paa denne Tid gjaldt mest i Kongens Raad, vilde, at Islændingerne skulde bære sin Deel af Krigens Byrder og fik af Kongen udvirket et Opbud til Øen: „at 40 Mænd af hver Fjerding samt alle haandgangne Mænd skulde indfinde sig i Norge", naturligviis for at deeltage i Landets Forsvar. . Dette Opbud bragte den islandske Prest, Gudmund Hallsson, i Begyndelsen af Sommeren 1286 til Island og havde Anbefalingsbreve med fra Kongen baade til Rafn Oddsson og til Biskop Arne. Hos den første mødte han Uvillie; Biskoppen derimod tog sig strax med den største Iver af Sagen og fik virkelig Bønderne i de Dele af Øen, hvor hans Indflydelse var størst, til at underkaste sig Opbudet, skjønt dette i Almindelighed blev ilde modtaget som en ganske ny Fordring, der syntes at stride mod Betingelserne for Islands Forening med Norge, og desuden mistænktes for at være unødvendigt og blot Paaskud for at aftvinge Folk Penge. Det faldt ogsaa virkelig hen; men den Ridkjærhed, Biskop Arne havde viist for Kongens Bud, blev høieligen rost af Gudmund Hallsson ved dennes Tilbagekomst til Norge, og vandt ham Kongens Velvillie. Hertil kom, at Biskoppen nu ogsaa i Hirden havde en varm Talsmand i sin Søstersøn Lopt Helgesson, der efter megen Modstand og mange Vanskeligheder endelig havde faaet Adgang til Kongen og vundet dennes Naade og Gunst. Alt dette hævede Biskoppens Mod, og da han derhos, ifølge de Efterretninger han fik fra Norge, havde Grund til at tro, at Erkestolen var bleven besat med en Mand, der ivrigen vilde tage sig af Kirkens Sag, nemlig Chorsbroderen Eindride, saa begyndte han atter at slaa sig løs, at fremsætte sine Fordringer paa Kirkegodset og excommunicere de Lægmænd, som havde taget det i Besiddelse.

Men nu satte ogsaa Lægfolket sig i Bevægelse med Rafn Oddsson og Erlend Olafsson i Spidsen, og den første lod paa Althinget om Sommeren 1287, med samtlige Thingmænds Samtykke, alle de Mænd dømme utlæge, der af Biskoppen lode sig overdrage Kirkegods, som efter gammel Ret tilhørte Lægfolk. Han erklærede ogsaa offentlig, at de, som Biskoppen havde bansat, fordi de — som denne udtrykte sig — havde ranet Kirken, vare sagløse; og for at hæve Almuens Fordom mod disse, omgikkes han dem selv uden al Sky. Biskoppen besvarede denne Adfærd ved at fortsætte sine Banlysninger

og ved at erklære baade Rafn og Erlend for selv at være faldne i Bansstraf, skjønt han endnu udsatte den egentlige Banlysning for ikke alt for meget at ophidse dem.

Rafn lavede sig nu til paa næste Aars Althing 1288 at skride end videre i Opfyldelsen af sine Trudsler mod Biskoppen, da han fik vide, at Kongens Sendebud vare komne til Island. Rafn blev glad herved, da han nemlig sikkert ventede at finde hos de Ankomne det samme Sindelag, som længe havde raadet hos Kongens nærmeste Omgivelser, og saaledes saa i dem en Støtte for sig i det Skridt, han var beredt at gjøre mod Biskoppen. Heri tog han dog Feil. Sendemændene vare Stallaren Hr. Olaf Ragnheidsson, en meget rig Nordmand, og Islændingen Hr. Sighvat Halfdansson. De fulgte Rafn til Althinget. Men da Rafn foreholdt dem Sagernes Stilling paa Øen og Nødvendigheden af at lægge Baand paa Geistligheden, fandt han til sin Forundring langt fra ikke det Medhold, han havde ventet; og da han lod sig forlyde med sit Forsæt, at forholde Biskoppen hans Tiender, erklærede Hr. Olaf sig ligefrem herimod og fik det afvendt. Da Biskop Arne kom paa Thinget, blev han venligt modtagen af Stallaren, der overrakte ham et naadigt Brev fra Kongen, hvori denne anbefalede ham sine Sendemænd. Senere da Sagen om Kirkegodset kom paa Bane, og Biskoppen og Rafn hver forfegtede sine Paastande med Stridighed, optraadte Hr. Olaf som Megler og formaaede, overeensstemmende med Kongens Forskrifter, begge Parter til at fæste deres Trætte til Kongens og Erkebiskoppens Dom. Indtil den faldt, skulde Kirkerne og Kirkegodset styres af de nuværende Besiddere, og Biskoppen skulde løse de i denne Sag bansatte. Biskoppen og Rafn bestemte sig begge til om Høsten at drage til Norge.

Før de gave sig paa Reisen ankom Breve til Arne fra den valgte Erkebiskop Jørund, i hvilke denne stadfæstede sin Formands, Jons, Dom angaaende Kirkegodset, og opfordrede alle Lægmænd under Bans Straf at opgive det til Biskopperne; ligesaa bød han at den Christenret, som Arne havde givet, skulde gjælde paa Island. Mange forestillede nu Arne, at han burde opgive Reisen til Norge, og derimod forblive paa Island for at paasee Erkebiskoppens Bud satte i Kraft. Men paa Hr. Olafs indtrængende Forestillinger blev dog Biskoppen ved sin Bestemmelse at underkaste sin Sag Kongens og Erkebiskoppens Dom og fulgte Olaf om Høsten til Norge, hvor han ankom saa tidlig, at han kunde overvære Erkebiskop Jørunds Iklædelse med Pallium, som før omtalt [1]).

[1]) Bp. Arnes S. c. 37—69.

57.

Erkebiskop Jørunds første Embedsvirksomhed. Hans Hevnforsøg mod Erkebiskop Jons Forfølgere lykkes ikke ret. Striden mellem Kirke og Kongedømme hendør. Provinsialconcilium i Nidaros 1290.

Allerede som Udvalgt havde Erkebiskop Jørund ved sine nysnævnte Befalinger til Biskop Arne viist hvad han førte i sit Skjold: at han ikke agtede at lade Hierarchiets Sag falde, men at han var bestemt paa igjen at optage Striden mod den verdslige Statsmagt. Jørund var, ifølge en saagodt som samtidig Sagas Udsagn, „en stor Høvding, god Klerk, fast i sit Venskab, meget gavmild mod sine Mænd og anseelig i sit Ydre“ [1]). Han synes ellers at have været en stolt Mand, der følte sig i sin nye Verdighed og gjærne vilde lægge sin Magt til Skue; men hans Aandskraft og Evner svarede, som senere Begivenheder antyde, visseligen ikke til hans Ærgjerrighed og Herskelyst. Ved sit Sammentræf med Biskop Arne yttrede han i Forstningen Misnøie med, at denne ikke strax havde bansat Rafn Oddsson og de øvrige Kirkeranere — som han kaldte dem — paa Island. Men Arne vidste at overtyde ham om Nødvendigheden af den Eftergivenhed, der var udviist; og siden lader det til at Jørund fuldkommen har forstaaet at skatte i Arne den kloge og ivrige Forfegter af Kirkens Sag. Begges Tragten faldt desuden for Øieblikket sammen i et særligt Punkt. Erkebiskoppen vilde gjærne sin Formands værste Forfølgere til Livs, om ikke for andet saa for Erkestolens og sin egen Æres Skyld, der fordrede, at de i det mindste erkjendte det Brødefulde i sin Fremfærd og underkastede sig Bod. Men blandt disse Forfølgere var netop Rafn Oddsson, som ogsaa Biskop Arne vilde have dragen til Ansvar for hans Fremfærd i Kirkens Anliggender paa Island. Mod ham, som nu var i Norge, forenede begge Biskopperne sig; paa ham vilde de lade det første Slag af Kirkens Straf falde og til en Begyndelse prøve sine Vaaben, før Erkebiskoppen skred videre i sine Opreisningskrav.

Rafn havde begivet sig til Bergen, hvor han blev vel modtagen af Kongen, og opholdt sig om Vinteren 1288—1289. Her traf den dobbelte Stevning ham: Erkebiskoppens, som lød paa, at han skulde indfinde sig i Nidaros, at svare og bøde for sin Deeltagelse i Forfølgelsen mod Erkebiskop Jon; — og Biskop Arnes: at han sammesteds skulde stande til Rette for sin Fremfærd mod Kirken og dens Tjenere paa Island. Da Rafn ikke adlød disse Stevninger, tilskrev begge hans Modstandere tidlig om Vaaren 1289 Biskop Narve af Bergen, at han skulde banlyse Rafn; og dette skeede, uden at Kongen lagde Hindringer i Veien eller for det Første tog ham i Forsvar. Kort efter gik Erkebiskoppen endnu et Skridt videre, idet han selv i Nidaros,

[1]) Biskop Laurentius's Saga. (Mskr.) c. 8.

den 3die Mai, banlyste den tidligere omtalte Hr. Jon Brynjulfsson, ligeledes fordi han havde medvirket til Erkebiskop Jons Fordrivelse [1]).

Til en anden Tid vilde rimeligviis disse Bansættelser have vakt en ikke ringe Bevægelse blandt Norges verdslige Stormænd. Men nu vare deels disse vante til at betragte dem med Ligegyldighed, deels vare alles Tanker optagne med og alles Dine henvendte paa det Tog, Kongen stod færdig til at foretage mod Danmark, og for hvis Skyld han havde samlet en stor Flaade i Bergen. Paa dette Tog skulde Kongen ledsages af Erkebiskoppen og flere af Norges Biskopper. Biskop Arne af Skaalholt drog ogsaa i Begyndelsen af Sommeren til Bergen, men for at udvirke Kongens Tilladelse til at vende hjem til Island. Kong Erik modtog ham venskabelig og meddeelte ham det forlangte Orlov. Men aldrig før fik Rafn dette at vide, før han henvendte sig til Hr. Audun Hugleiksson og bad denne indstændigen at faa Arnes Orlov tilbagekaldt, da nemlig Rafn, der selv maatte følge Kongen, frygtede for at Arne i hans Fraværelse fra Island skulde faa en afgjort Overvegt der. Audun, der ligesom de øvrige norske Stormænd ikke havde noget godt Die til Arne, benyttede sin Indflydelse til at faa Kongen omstemt, og Biskoppen fik nu ganske uventet Befaling til at følge efter Kongen øster i Landet og ei vende tilbage til Island, før Sagen mellem ham og Rafn var afgjort. Denne sidste blev i Tunsberg midlertidigen løst af Erkebiskoppen fra Bannet, og da Biskop Arne indhentede Flaaden ved Gautelvens Munding, blev rigtignok Rafns Sag tagen fore, men uden dog at komme til nogen endelig Afgjørelse. Biskoppen bad atter om Tilladelse til at vende hjem til Island, men fik den ikke. Han maatte følge Kongen til Danmark og forblive hos ham paa hans Skib, endogsaa efterat Erkebiskoppen og de øvrige Biskopper i Øresund havde faaet Hjemlov og havde forladt Flaaden med sine Skibe. Arne maatte mod sit Ønske blive med paa det hele Tog, og behandledes ikke altid just med den største Opmærksomhed af de norske Høvdinger, hvorimod Rafn viste ham Agtelse; og ligesaa gjorde Kongen, der endogsaa benyttede ham i sine Underhandlinger med de Danske [2]).

Efter Tilbagekomsten til Tunsberg fra dette Tog maatte Biskop Arne følge Kongen og Hertug Haakon paa en Pilegrimsfærd, som de om Høsten foretoge over Oplandene til Nidaros til St. Olaf. Biskoppen forlangte, at Rafn skulde følge med, for at Sagen mellem dem ved denne Leilighed kunde blive endelig afgjort; men Rafn var paa Toget bleven saaret, og tog heraf Anledning til at blive tilbage i Tunsberg. Biskoppen ansaa det for en Udflugt, men Rafns Saar, skjønt i Forstningen ubetydeligt, var virkelig blevet farligt, og en Stund

[1]) Bp. Arnes S. c. 70. [2]) Bp. Arnes S. c. 70, 73, 74.

efter Kongens Afreise til Nidaros, døde han den 22de November 1289 [1]).

Det ufrivillige Ophold i Kongens nærmeste Omgivelse havde imidlertid skaffet Biskop Arne en ikke ringe Indflydelse hos Kongen. Dette viste sig under Pilegrimsfærden til Nidaros. Paa Ringsaker paa Hedemarken befandt sig den bansatte Lendermand Jon Brynjulfssøn og havde beredt et Gjestebud for Kongen og hans Følge. Om Kvelden, da man skulde sætte sig til Bords, var der paa den ene Side af Kongen bestemt Plads for Biskop Arne, paa den anden for Jon. Men da Biskoppen saa dette, bad han Kongen lade Jon gaa ud og spise et andet Sted, ellers vilde Biskoppen fjærne sig. Kongen, heder det, rødmede og bad, til Kongsmændenes store Forundring, Jon forlade Bordet, hvilket og denne gjorde. Under hele Opholdet i Nidaros havde Arne Værelse i Kongsgaarden.

Hr. Erlend Olafssøn havde paa Biskoppens forudgaaende Stevning begivet sig til Norge for at staa til Rette i Kirkegodssagen; han var nu i Nidaros, var bleven løst af Erkebiskoppen fra det Ban, hvori han havde været sat, og hans Sag blev foretagen i Kongens, Hertugens og Erkebiskoppens Overvær. Biskop Arne var Sagsøger, og af ham lod Erkebiskoppen sig ganske lede, da han selv kun lidet Kjendskab havde til de islandske Forhold. Arne vidste nu saaledes at fremstille den hele Sag, at alle Dommerne heldede til hans Side, og Erlend saa ingen anden Udvei end at tage Rafn Oddssøns Fraværelse til Paaskud for at faa Sagen udsat. Rafns Død var endnu ikke bekjendt i Nidaros, og Sagen blev virkelig udsat til næste Aar, da Erlend forpligtede sig til atter at møde for Erkebiskoppens Domstol [2]). Denne Forpligtelse opfyldte han dog ikke, og blev derfor atter belagt med Forbud, indtil han endelig forligte sig med Abbed Runolf af Ver eller Thykkvabø, der var Biskop Arnes Ombudsmand under hans Fraværelse i Norge. Arne forblev her hele Aaret 1290 og kom ikke før end i 1291 tilbage igjen til sin Stol, uden at dog endnu Sagen angaaende det islandske Kirkegods (af Islændingerne almindelig kaldet: staðamál) var bleven fuldkommen afgjort [3]).

Meget af hvad her er sagt om Biskop Arnes Færd paa Island og i Norge kan maaskee synes ubetydeligt; men det tjener dog alt til at kaste Lys over Forholdet mellem de stridende Parter, mellem Stat og Kirke. Det viser sig klart, at Kong Erik fra den Stund af at han kom til en modnere Alder, og især, som det lader, efter sin Moders Død 1287, da han var nitten Aar gammel, aldeles ikke har væ-

[1]) Bp. Arnes S. c. 75, 78. [2]) Bp. Arnes S. c. 75, 77. [3]) Bp. Arnes S. c. 79, 80. Ordet staðr, eg. Stad eller Sted, brugtes i det gamle norske Sprog til at betegne Kirke med tilliggende Hovedjord og Prestesæde.

ret ugunstig stemt mod Kirken og dens Forstandere, men tvertom heldet til Eftergivenhed og stræbt at bringe Orden tilbage i de forvirrede Forhold. „Han raadede nu — heder det ved denne Tid om ham — meer end før, og hvad han bestemte, syntes alt at være Folk til Lindring“ [1]). Men hvorledes end Kongens personlige Stemning kunde være, saa fik denne ikke altid gjort sig gjældende for de raadende Stormænd. Disse havde som hans Raadgivere og Landsstyrelsens Ihændehavere i hans yngre Aar erhvervet et Herredømme over ham, som han gjennem sit hele Liv aldrig synes ret at have kunnet affaste, deels maaskee fordi han følte sig at skylde dem Taknemmelighed for udviist Troskab under farlige Omstændigheder, deels maaskee ogsaa, og det mest, paa Grund af en vis godmodig Svaghed i Karakteren, der lod ham meer end tilbørligt paavirkes af enhver kraftig Personlighed, som optraadte i hans nærmeste Omgivelse. Herom vidner netop hans Forhold til Biskop Arne under dennes Ophold i Norge 1288—1291, ligesom ogsaa hans Yttring til Erkebiskop Jørund, da denne engang ved given Leilighed spurgte ham, om han virkelig havde budet Rafn Oddssøn at handle i den islandske Kirkesag som han gjorde. Kongen svarede nemlig, som for at undskylde sig selv, „at man (de verdslige Stormænd) vendte hans Breve efter egen Villie“ [2]). Kong Erik viser sig overhovedet i Kampen mellem Stat og Kirke ingenlunde som den kraftige Styrer, hvortil nyere Historikere i Almindelighed have villet gjøre ham, som den urokkelige Forsvarer af Kongedømmets Ret imod det anmassende Hierarchies Overgreb; — han viser sig heller som en vakklende Aand, der maaskee endog kunde have været i Stand til at indrømme alle Bisloppernes Fordringer, hvis det havde lykkets disse at fortrænge en Bjarne Erlingssøn, en Audun Hugleikssøn, en Alf Erlingssøn og lignende Mænd af hans Raad og nærmeste Omgivelse og selv indtage deres Plads. Det var utvivlsomt de mægtige Lendermænd, der i Virkeligheden styrede Norge i Kong Eriks Tid, og det var dem, som væsentlig opretholdt Kongedømmets Verdighed imod det paatrængende Hierarchi og tilbageviste dette inden rimelige Skranker; medens man neppe kan tilregne Kongen selv meer end maaskee en forsonende Meglers Virksomhed mellem de ophidsede Yderligheder — en Fortjeneste, som imidlertid ogsaa tilfulde bør paaskjønnes.

Ligesom Erkebiskop Jon og Biskop Arne, saaledes indsaa ogsaa Erkebiskop Jørund fuldt vel denne Sagernes sande Stilling, og det var, som allerede viist, mod Magthaverne blandt Norges Lendermænd og verdslige Høvdinger, ikke mod Kongen selv, han rettede sine Revselser. Men medens han ved at forfølge hine med Kirkens Straffe stræbte at opretholde i det mindste Skinnet af den kirkelige Myndig-

[1]) Bp. Arnes S. c. 61 Slut. [2]) Bp. Arnes S. c. 71.

hed, hans Forgjænger en Tid havde øvet, og Erkestolens ydre Verdighed, maatte han opgive Kirkens Fordringer i et langt vigtigere Punkt; og, hvad der maatte være mest ydmygende, han maatte derved med det samme paa en Maade godkjende Bestemmelser, fattede til Ugunst for Hierarchiet i Kongedømmets Navn netop af de Mænd, han forfulgte.

Det er allerede fortalt, at der i 1283 blev af Rigsstyrelsen i Kongens og Hertugens Navn udstedt et Beskyttelsesbrev for Nidaros's Kirke og dens Chorsbrødre, hvori Lægfolket, med Hensyn til sine Skyldigheder mod denne Kirke, henvistes til den ældre Christenret; — ligeledes at Kongebreve i Anledning af Striden om Kirkegodsets Bestyrelse paa Island erklærede den Christenret, som gjaldt i Kong Haakons og Erkebiskop Sigurds Dage, for at være den, efter hvilken man havde at rette sig. Dette var dog altsammen kun at betragte som eensidige Bestemmelser af den verdslige Statsmagt, hvilke først da fik fuld Gyldighed, naar de *tiltraadtes* af den norske Kirke gjennem dennes lovlig valgte Formand, Erkebiskoppen af Nidaros. Den stolte Erkebiskop Jørund har ganske vist kun saare nødigen kunnet bekvemme sig til et saadant Skridt; — men det beviser, hvor mislig han nu maa have anseet Hierarchiets Stilling for at være ligeoverfor Kongedømmet, da han dog fandt sig deri. Under 14de Mai 1290 udstedte Kong Erik og Hertug Haakon et Brev fra Bergen, *hvori* de, efter en Indledning, der omtaler, at lige siden deres Regjeringstiltrædelse Almuen ideligen har klaget over de Tyngsler i Tiender og andre nye Bestemmelser, som Provster og andre lærde Mænd (Geistlige) havde paabyrdet dem mod gammel Sedvane, — kundgjøre, at de ere komne overeens med Erkebiskop Jørund og de øvrige Biskopper i Landet om, at den gamle Christendomsbolk, som gjaldt før Foreningen i Tunsberg, skal staa ved Magt med Hensyn til Tiendeydelse og Bøder og alt andet Geistligheden tilkommende. Herhos opfordres alt Folket, af hvad Stand og Verdighed hver er, til at gjøre den hellige Kirke og Geistligheden Ret; men det bydes ogsaa de haandgangne Mænd nøie at paasee, at intet yderligere paalægges Almuen, end Kongen og Biskopperne nu have samtykket [1]).

Vist nok erklæres ikke i dette Brev, ligesaalidt som i det ovenomtalte ældre af 1283, den tunsbergske Forening udtrykkeligen for ophævet; men naar man betænker, at den i Gjerningen allerede tidligere var tilsidesat i flere af sine Hovedpunkter, og at der her intet Forbehold er gjort med Hensyn til dens eller den derpaa byggede nye Christenrets Lovgyldighed i nogetsomhelst Stykke, — saa tør man vist nok ansee

[1]) N. g. L. III. 17 f.

den her omhandlede Overeenskomst for at indeholde en stiltiende Henlæggelse af begge Dele. Thi skulde der, efter det nærmest forudgaaende Aartis Tildragelser, endnu have været indrømmet den tunsbergske Forening nogen Lovskraft, da synes den, enten i sin Heelhed eller i enkelte Artikler, nødvendig at maatte være bleven paa ny stadfæstet fra Kongedømmets Side ved en Leilighed som denne. Men hverken blev den det nu, eller den blev det nogensinde senere i dette eller i det paafølgende 14de Aarhundrede, medens tvertimod i samme Tidsløb flere Bestemmelser gjordes, der ligefrem strede mod dens Indhold og det uimodsagt fra Kirkens Side. Og hvad Erkebiskop Jons Christenret angaar, hvilken er os fuldstændig bevaret, da blev heller ikke den, trods sit ubestridelige Fortrin i flere Henseender for de ældre Christenretter, nogensinde lovligen erkjendt som fuldgyldig norsk Kirkeret, men, høist taget, betragtet som en Hjælperet, til hvilken man ikke sjælden nødtes at henty paa Grund af de virkelig gjældende Christenretters Ufuldstændighed og Utidsmæssighed. Disse sidste findes derfor tilføiede Magnus's Landslov i mange gamle Haandskrifter, saaledes, at man tydelig seer, at hvert Lagdømme fremdeles har beholdt sin særskilte, og det den ældre kun noget tillempede, Christenret, ligesom i det forbigangne Lovgivningstidsrum, da hvert endnu havde sin særegne Lov i det Hele.

Man feiler neppe meget, naar man forestiller sig Sagens Sammenhæng omtrent paa følgende Maade: Erkebiskoppen har ikke villet see sin Formands Verk ved en aabenbar og udtrykkelig Erklæring fra sin Kirkes saavel som fra Kongedømmets Side tilintetgjort; dette har han fundet altfor nedverdigende og ydmygende. Han har foretrukket at lade det hendø i Stilhed, da han ikke længer saa sig i Stand til at opretholde det. Herpaa er Kongedømmet gaaet ind, da det nu alligevel i Gjerningen havde løsrevet sig fra de mest trykkende af de Baand, som Erkebiskop Jon havde paaført det, og desuden ikke kunde ønske ved unødvendigt Overmod at drive Geistligheden til det Yderste og derved vanskeliggjøre en heldbringende Forsoning. Desuden har man maaskee for Øieblikket fra begge Sider tænkt sig en ny Overeenskomst mellem Stat og Kirke som ønskelig og mulig, ja vel endog som snart forestaaende, hvilken da uden Anstød kunde formeligen afløse den tunsbergske Forening, efter at have optaget i sig af denne, hvad der kunde synes begge Parter, efter de senest vundne Erfaringer, hensigtsmæssigt.

Have saadanne Bevæggrunde fra begge Sider ved nærværende Leilighed gjort sig gjældende, da vidner det baade om Maadehold og om Klogskab. Men en ny Forening af samme Omfang som den tunsbergske kom aldrig i Stand; den er maaskee ikke heller nogensinde

forsøgt, da rimeligviis en modnere Overveielse har hos begge Parter vakt Frygt for, at de nødvendige forudgaaende Forhandlinger skulde oprive de gamle kun slet lægede Saar og lede tilbage til en Forvirring, som den, hvoraf man lykkeligen var undsluppen. Man gik frem paa samme Maade, som man havde gjort ved Aarhundredets Begyndelse, strax efter Kong Sverrers Død; og Følgen var, at en Forfatning, hvilken man oprindeligen tænkte sig som blot midlertidig, blev vedvarende for lange Tider. Men derfor var den ogsaa behæftet med alle en saadan ubestemt Tilstands Mangler, med al dens Spire til Lovtrækkerier, Trætter ja endogsaa gjensidige Overgreb, alt eftersom Omstændighederne begunstigede den ene eller den anden Magt. Imidlertid kan man ansee den anden Hovedkamp mellem Stat og Kirke, hvilken Erkebiskop Jon ved sine anmassende Fordringer maa siges at have vakt, for endt i 1290; og en lignende reiste sig ikke oftere i Norge før ved den store Kirkereformation.

Erkebiskop Jørund vedblev vistnok endnu en Stund at anstille kirkelig Forfølgelse mod enkelte af de Mænd, som havde staaet i Spidsen for Reisningen mod hans Forgjænger. Vi have allerede seet, hvorledes dette var Tilfælde med Herrerne Jon Brynjulfssøn, Rafn Oddssøn og Erlend Olafssøn. I 1290 kom Raden ogsaa til den mægtige Hr. Bjarne Erlingssøn, hvem Erkebiskoppen den 5te November formeligen indstevnede for sin Domstol, at stande til Rette for sin Opførsel mod Kirken, medens han var i den unge Konges Raad. Bjarne adlød imidlertid ikke Stevningen. Da lod Erkebiskoppen den 9de Marts 1291 optage et Vidnesbyrd om Bjarnes Fremfærd, hvori der fortrinlig lagdes Vegt paa, at han havde bevirket Nidaros's Kirkes Myntret hævet, og at han havde forbudt Folk at erlægge Tiende efter Bestemmelsen af 1277 [1]). Om det sidste var der imidlertid nu lidet eller intet at sige, da Erkebiskoppen selv, ved sin nys forud indgangne Overeenskomst med Kongedømmet havde opgivet den nævnte Tiendebestemmelse og var vendt tilbage til den ældre; og hvad Myntretten angik, da kom denne ind under den magtesløse tunsbergske Forening, og blev fremdeles, saavidt man kan skjønne, for meer end eet Aarhundrede Nidaros's Erkestol berøvet. Den hele Sagsøgning mod Bjarne synes saaledes i Grunden at have været betydningsløs og har neppe ledet til nogensomhelst klekkelig Opreisning for Kirken. Ligesaalidet finder man Spor til at dette har været Tilfælde med den tidligere kirkelige Forfølgelse mod Jon Brynjulfssøn. Begge Herrer have rimeligviis i det Høieste underkastet sig en let Skrift eller Bod, hvorved Kirkens Ære for Verdens Øine kunde synes nogenlunde fyldestgjort, og ere dermed blevne løste og tagne til Naade. Man

[1]) N. Dipl. III. 29 ff.

finder i det mindste Bjarne Erlingsson efter denne Tid som før i Kongens Raad og Fortroende og deeltagende i Statens vigtigste Anliggender.

En verdigere og gavnligere Virksomhed udviste Erkebiskop Jørund ved at holde et Provinsialconcilium i Nidaros samme Aar som hans Overeenskomst med Kongedømmet blev offentliggjort, nemlig i 1290. Paa dette Concilium vare tilstede foruden Erkebiskoppen selv Biskopperne Erlend af Færøerne, Arne af Skaalholt, Arne af Stavanger, Eyvind af Oslo og Thorstein af Hamar; og her bleve flere vigtige, reenkirkelige Bestemmelser fattede, hvilke den 29de August bleve vedtagne, skriftlig opsatte og paabudne til Efterlevelse. De ere følgende:

1) Alle Prester, som have curam animarum (d. e. ere virkelige Sjælesørgere eller Sogneprester) skulle prædike for sit Sognefolk hver Søndag om Troen og dens Artikler, om Daaben og om Confirmationen, samt lære baade Unge og Gamle Credo, Paternoster og Ave Maria, jævnligen prøve dem heri, især i deres Skriftegang, og straffe dem, som ei ville lære det.

2) Prester, Provster og andre Kirkens Forstandere skulle flittigen undervise Læge og Lærde om at tro paa og hædre Christi Legeme og Blod. Naar det opløftes i Messen, eller bæres til Syge, skal man falde paa Knæ med blottet Hoved og oprakte Hænder. Presterne, som bære det til Syge, skulle være iførte Messeserk og bære det under en reen Dug, og have foran sig Kors, Klokke og brændende Kjerte, med mindre Veiens Længde forhindrer saadant, i hvilket Fald de skulle bære det i en reen Pung om Halsen.

3) Presterne skulle af sine Overmænd undervises om sine Pligter, om Kirkesang, Daab, Salvelse og Ligsang, og heri ofte prøves.

4) Presten skal kun læse een Messe om Dagen, undtagen i de Tilfælde, som i Loven ere bestemte, nemlig paa Juledag, Paaskedag, Pintsedag, Søndag, og paa de største Fester (in festo dupplici), eller naar Lig kommer til Kirke, eller naar Biskoppen har givet ham Bestyrelsen af to Kirker; da maa han nemlig med Biskoppens Orlov synge to Messer paa een Dag. Ingen skal forresten synge Messe, uden at en Klerk er tilstede, der tjener med brændende Kjerte og andre Ting som tilhøre.

5) Chrisma og Eucharistia (det viede Brød) skulle Presterne gjemme under Laas og paasee, at Kalk, Sacrarium (det Gjemme i Alteret, hvor Eucharistia opbevaredes), Vandfad, Døbefad, Messeklæder og Corporale (Klædet, hvormed Nadveren dækkedes) ere rene.

6) Ingen Prest skal meddele anden Prests Sognemænd Sakramenterne, uden fuld Nødvendighed er forhaanden.

7) For at Sakramenternes Meddelelse kan skee med fuld Reen-

hed, forbydes enhver Prest at forlange Penge, eller indlede nogen Kontrakt, eller forevende nogen usand Forhindring, forend han forretter Salvelse, Ligsang, Brudevielse eller andet presteligt Embede. Men hvis nogen efter modtaget Sakrament ikke vil fyldestgjøre Presten efter Stedets Vedtegt, da skal han twinges hertil af Biskoppen eller dennes Ombudsmand (officialis).

8) Da Herredskirkerne vide omkring lide Tab paa sit Gods og sine Tiender, saaledes at de ikke alene maa undvære Bøger og Inventarium, men ogsaa forfalde, saa forbydes den, der er sat til at selge Kirketienden, at gjøre dette uden Kirkens Hovedprests og tvende andre skjellige Mænd af Kirkesognet, deres Vidende, og skal Selgeren ikke selv tage sig nogen Fordeel.

9) Hovedpresten ved Begravelseskirke skal saavidt muligt have sig en Vikarius, for at, naar den ene er borte i nødvendige Erinder, den anden da kan forrette for ham; saadanne Kirker have nemlig som oftest et vidløftigt Sogn.

10) Ethvert Collegium af Klerker, og især af Chorsbrødre ved Biskopsstolen, skulle bestandig have Læsning af hellige Skrifter ved deres Bord, for at deres Øren mindre skulle lytte til Sladder og Forfængelighed.

11) Hver Prest er skyldig i sit Sogn at lyse aabenbare i Kirken paa tre Helligdage til Egteskab, for at de, som have nogen lovlig Indsigelse at fremføre, kunne komme med denne, og Presten overveie om det forholder sig rigtigt, i hvilket Fald Egteskabet skal udsættes, indtil Sagen er afgjort for Kirkens Dommere. De som slutte lønligt Fæstemaal skulle straffes efter Fortjeneste, og Børn avlede i saadan Forbindelse være udelukkede fra alle geistlige Grader. Men de Prester, som ei forbyde Forbindelsen, eller ikke lyse den paa rette Maade, eller ei afholde sig fra at overvære saadanne Brylluper, skulle miste sit Embede i tre Aar og kunne derhos yderligere straffes efter Omstændighederne [1]).

Disse for Religionsunderviisningen, Kirkeordenen og Kirketugten vigtige Bestemmelser, maa vist nok for en stor Deel ansees som Indskjærpelse af allerede tidligere i den norske Kirke bestaaende Regler; men i nærværende Erkebiskop Jorunds Statuter ere de, saavidt vides, først sammenfattede til et Heelt og fremsatte som kirkeligt Paabud for hele den nidarosiske Provins under et Provinsialconciliums Autoritet. Man maa erkjende, at Kirkens Foresatte her ikke i noget Punkt skride udenfor sit kirkelige Omraade, men vise sig fuldkommen at have opfattet og iagttaget Grændserne for et Provinsialconciliums lovgivende Myndighed. Dette Concilium spores ei heller at have været sat i

[1]) N. g. L. III. 241—243.

Forbindelse med noget verdsligt Hovdingemøde, men synes at bære et reent geistligt Præg, — noget man ikke kan sige om det af Erkebiskop Jon i 1280 afholdte. Vel kan det samme muligen have været Tilfælde med enkelte ældre, men de paa dem fattede Bestemmelser ere os ikke levnede, og have maaskee ikke heller været skriftlig affattede i Statutform. Fra 1280 af derimod har man bevaret en, som det lader, fuldstændig Række af kirkelige Statuter for Nidaros's Kirke-Provins, affattede og udstedte paa dennes Provinsialconcilier i Tidsløbet af de næstpaafølgende 70 Aar, — Statuter, som kaste et fortrinligt Lys over den norske Kirkes daværende indre Forfatning. De vise hvilken vigtig Indflydelse hiin kirkelige Indretning under det nævnte Tidsrum har øvet til Kirkeordenens Opretholdelse og Udvikling, og hvorledes Kirkens lovgivende Myndighed i dem fandt sit rette Organ med Hensyn til alle reenkirkelige Anliggender. Provinsialconciliet i 1290 danner paa en Maade et Forbillede for de senere norske Provinsialconciliers Virksomhed.

58.

Tvistigheder inden den norske Kirkes eget Omraade. Strid mellem Chorsbrødrene og Prædikebrødrene i Bergen og mellem Chorsbrødrene og Minoriterne i Oslo. Strid mellem Erkebiskop Jorund og hans Kapitel. Forening til Tautra. Den skaalholtske Biskop Arnes seneste Virksomhed og Død.

Den Strid, som den norske Kirke havde udholdt mod Kongedømmet, og som nu lykkeligen var neddæmpet, afløstes ved Stridigheder i Kirken selv, hvilke ganske vist ei lidet have bidraget til den Eftergivenhed, der fra Biskoppernes Side i den næstfølgende Tid vistes mod den verdslige Statsmagt. Disse Stridigheder angik, som stedse i hiin Tid var Tilfælde i Norge, ikkun Kirken i dens ydre Former, ikke Christendommens Lære. Deres Gjenstand var deels Forholdet mellem den verdslige Geistlighed og visse Munkeordener, deels Forholdet mellem Biskopperne og deres nærmeststaaende Underordnede. I begge Slags var det Kathedralkirkernes Chorsbrødre der spillede Hovedrollen.

Det er allerede tidligere paaviist, hvorledes de tvende Tiggerordener, Prædikebrødrene og Minoriterne, fast ligefra deres Indførelse i Norge, der som andensteds bleve betragtede med avindsyge Øine af den verdslige Geistlighed. Biskopperne kunde i Almindelighed ikke vel lide dem, fordi de vare frigjorte fra alt biskoppeligt Overtilsyn og lode umiddelbart under Paven. Presteſtanden kunde endnu mindre lide dem paa Grund af den dem tillagte Prædikeret, ved hvilken de jævnligen gjorde Afbræk i Sognepresternes Indflydelse paa sit Sognefolk, og derved tillige i deres og deres Kirkes Indtægter. Sogne-

presterne ansaa overhovedet Alt, hvad der gaves og offredes hine Ordensbrødre paa Grund af deres Prædikevirksomhed, for at være sig selv, saa at sige, fraranet. Men Chorsbrødrene vare de dog især blevne forhadte, da de i Norge havde sine Conventer eller Klostre i de samme Stæder, hvor Biskopperne og Kapitlerne havde sit Sæde, og hvor netop Chorsbrødrene for en stor Deel havde sine Præbende-Kald.

Det var Prædikebrødrene, som i Norge tidligst og oftest kom i fiendtlig Berøring med den verdslige Geistlighed. Baade i Bergen og Nidaros havde de allerede oftere, som forhen fortalt, været udsatte for Chorsbrødrenes Forfølgelse [1]). Men ved denne Tid, omkring 1290, fandt dette i høiere Grad end før Sted i Bergen. Chorsbrødrene der havde nemlig faaet istandbragt et Forbud mod Prædikebrødrene: at Ingen inden Bergens Biskopsdømme, som nød kirkelige Indtægter, maatte give dem Husly eller Mad eller Almisse. Den bergenske Biskop Narve, der selv havde været Prædikebroder, fandt, som rimeligt kunde være, dette ubilligt og uchristeligt, og paa en Synode eller et Prestemøde søgte han at faa Forbudet tilbagekaldt. Men da reiste de tilstedeværende Chorsbrødre sig med de heftigste Beskyldninger mod Ordenen og forhindrede ikke alene den af Biskoppen forsøgte Tilbagekaldelse, men fik endog, mod hans Villie, en Bestemmelse dreven igjennem, hvorved enhver Prest, som viste Prædikebrødrene noget Venskab, skulde være berøvet sit Embede. Alle de nærværende Prester forpligtedes derhos under Trudsel om Ban og Afsættelse, at holde denne Synodalbeslutning fuldkommen hemmelig. At Biskoppen her intet kunde udrette, viser noksom, i hvilken Afhængighed han allerede var bragt af sit Kapitel. Den fiendtlige Synodalbeslutning blev imidlertid Prædikebrødrene bekjendt, og disse tøvede nu ikke med at henvende sig til Kongen om Beskyttelse. I sin mærkelige Bønskrivelse fare de med Heftighed løs paa sine Modstandere og erklære til Slutning, at de skrive dristigen, fordi de vide, at deres Brev ikke vil komme over i deres Fienders Hænder [2]). De have altsaa sikkert stolet paa Kongens Velvillie og Hjælp, hvilken efter al Sandsynlighed ikke heller har ladet denne dengang saa meget yndede Orden i Stikken. Hans Forholdsregler kjende vi imidlertid ikke. Kapitelet har ganske vist maattet give noget efter; men Tvisten fortsattes dog endnu i mange Aar og kom først en Stund hen i det følgende Aarhundrede til et Slags Afgjørelse [3]).

En ikke mindre Hadskhed udvistes ved samme Tid af Kapitelet i Oslo mod Minoriterne. Hertug Haakon, til hvis Omraade Staden Oslo hørte, havde, ifølge Kongens Villie og Folkets Ønske did-

[1]) S. o. f. I. 411, 453, II. 2. [2]) Brevet af Juli Maaned men uden Aar, N. Dipl. II. 26. f. [3]) Langes Klhist. 518 ff.

hen indkaldt en Deel Minoriter-Brødre og havde skjenket dem en Tomt for derpaa at opføre en Kirke og andre nødvendige Bygninger. Da nu Brødrene begyndte at bygge et Bedehus (oratorium) paa den dem givne Grund, forbød Oslos Kapitels Erkeprest (archipresbyter), Simon, dem dette, som han sagde, ifølge Bemyndigelse af Biskop Eyvind. Brødrene paaberaabte sig sine Privilegier, der fritog dem for al biskoppelig Overhøihed og stillede dem umiddelbart under det apostoliske Sæde; de forlangte paa Grund heraf det udstedte Forbuds Gjenkaldelse. Erkepresten vilde imidlertid ikke høre paa disse Forestillinger. Brødrene appellerede til Paven; men Erkepresten foragtede denne Appel og forkyndte endogsaa Ban over Brødrenes Arbeidsfolk ved hiint Bygningsverk. Ja han gik saa vidt, at han lod Herjulf, Kapitelets Skolemester (scholasticus) og en Deel andre seculære Klerker, ledsagede af bevæbnet Folk, nedrive til Grunden alt hvad der var opbygget af Bedehuset. Brødrene henvendte sig nu til Biskoppen selv; men denne, saa langt fra at tage dem i Beskyttelse, truede dem meget meer med at ville offentlig lyse Ban i sit Biskopsdømmes Kirker over Brødrene selv samt deres Velgjørere og Velyndere. Brødrene paa sin Side paastode, at Erkepresten og Skolemesteren ved den udøvede Vold vare faldne i Ban, og henvendte sig ifølge sit Privilegium umiddelbart til det apostoliske Sæde. Den daværende Pave, Nikolaus IV, hørte selv til Minoriternes Orden og maatte paa Grund heraf finde sig saa meget mere opfordret til at tage sig af de Forurettede. Han udstedte den 11te November 1291 en Skrivelse til Erik, Abbed af St. Michaels Benediktinerkloster i Bergen, samt til Provsten og en Chorsbroder ved Apostelkirken sammesteds, hvori han bød disse at indstevne Biskop Eyvind personlig eller ved Fuldmægtig, Erkepresten og Skolemesteren personlig, samt Oslos Kapitel ved Fuldmægtig, at møde for Paven inden fire Maaneder fra Indstevningen for „at gjøre og modtage, hvad Rettens Orden tilsagde“ [1]). De nærmere Omstændigheder ved Rettergangen kjendes ikke; men vist er det, at Biskop og Kapitel maa have givet efter, thi i 1298 finder man Minoriter-Conventet i Oslo i fuld Stand [2]).

Det er mærkeligt ved disse omtrent samtidige Tvistigheder mellem de tvende Tiggerordener og Kapitlerne, at Minoriterne henvendte sig lige til Paven om Vern, medens Prædikebrødrene foretrak at ty til den verdslige Statsmagt. Det synes antyde, at de sidste, under den foregaaende Strid mellem Kirke og Kongedømme, have gjort sig dette paa en eller anden Maade forbundet og derfor staaet høit i dets Gunst. Det kan vel ogsaa hende, at Prædikebrødrene, paa Grund af den Spending, som allerede dengang fast overalt i Europa var indtraadt

[1]) N. Dipl III. 31—33. [2]) Langes Klhist. 677.

mellem dem og Minoriterne, mindre have stolet paa Pave Nikolaus's Hjælp, end dennes egne Ordensbrødre, Minoriterne. Pavernes Partiskhed for enkelte Klosterordener var nemlig ved mange Leiligheder kjendelig.

De her omtalte Stridigheder vare dog af mindre Indflydelse paa den norske Kirke, end de, som til samme Tid udspandt sig mellem et Par af Norges Biskopper selv og deres Kapitler.

Kapitlerne ved alle Norges Kathedralkirker vare i Løbet af dette Aarhundrede blevne rige ved Gaver, tildeels af Biskopperne selv. Beviser paa dette sidste ere allerede givne med Hensyn til Nidaros's Kapitel. For flere andres Vedkommende kan det samme godtgjøres af endnu tilværende Gavebreve [1]). Med den voxende Rigdom udviklede sig ganske naturligen hos disse Collegier en vis Selvstændighedsfølelse, og denne tiltog meer og meer alt eftersom deres Ret til at vælge vedkommende Biskopper lidt efter lidt erkjendtes af Kongedømmet. Men deres Stilling som Valgcollegier ved Bispestolenes Besættelse aabnede igjen en Udvei for dem til at gjøre sig Biskopperne forbundne, ja vel endogsaa til foreløbigen at afæske den, paa hvem de vilde lade sit Valg falde, Betingelser til deres egen Fordeel, f. Ex. en Deeltagelse i Udøvelsen af den biskoppelige Embedsmyndighed, der gik ud over deres egentlige medgivne Ret som Biskoppens Raad, Deelagtighed i visse af Bispestolens Indtægter, og andet lignende. Hertil kom, at Kapitelet under vedkommende Bispestols Ledighed var sammes Bestyrer og havde alt dens Gods under sine Hænder; ogsaa deri var en Anledning til at paasee eget Tarv. Endelig maa betænkes den Lethed, hvormed visse Grundsætninger i saadanne stedsevarende Collegier kunne forplantes og paaholdes, noget som giver dem en ikke ringe Fordeel ligeover for skiftende Embedsmænd, som Biskopperne vare. Alt dette samvirkede til at hæve Kapitlerne i Almindelighed til en høi Betydning og en stor Magt i Norges Kirke, som i andre Landes. Vi have allerede seet Exempel paa, hvorledes Bergens Kapitel vovede at trodse sin Biskop og vidste at sætte Synodalbeslutninger igjennem, der ganske stred mod hans Anskuelse og Ønske; vi skulle ogsaa see Beviser paa andre Kapitlers dristige Opførsel.

Erkestolens Kapitel var, som let kan tænkes, fortrinlig udstyret baade med Indtægtskilder og Rettigheder, og var derhos et talrigt Collegium. Allerede under Kampen mellem Kong Haakon Haakonssøn og Hertug Skule have vi seet det optræde med en vis Selvstændighed, og det ikke altid i fuldkommen Samklang med sin Erkebiskop (Sigurd). Det er viist, hvorledes Erkebiskop Einar stræbte at beklippe

[1]) For Oslos: Bisk. Haakons Brev af 1264, N. Dipl. III. 9; — for Stavangers: Bisk. Thorgils's Brev af 1266, N. Dipl. II. 11, Bp. Arnes Br. af 14de Septbr. 1283, N. Dipl. II. 21.

dets Indtægter, men hvorledes det siden benyttede Erkebiskopsvalget til at gjenvinde alt det Tabte. Den ellers saa myndige Erkebiskop Jon synes at have handlet i fuldkommen Eendrægtighed med sit Kapitel, hvis Præbender han endog forøgede [1]). I de fer Aar Erkestolen stod ledig efter Erkebiskop Jons Død havde Kapitelet dens Bestyrelse i sine Hænder og forsømte da neppe Leiligheden til at bestyrke sine egne Rettigheder, ligesom det og ret fik Smag paa Magtens Udøvelse. Nu blev endelig Jørund Erkebiskop. Hans Udvælgelse kunde vistnok ikke siges at være foregaaet uden Kapitelets, i det mindste visse af dets Medlemmers, Indflydelse; men i Formen var den dog fremgaaet ved pavelig Provision, altsaa umiddelbart fra Pavens egen Magtfuldkommenhed. Kapitelet kan vel neppe heller have havt Anledning til at paabinde ham nogen foreløbig Valgbetingelse. Man maa udentvivl tænke sig Stillingen noget nær saaledes: Jørund har paa sin Side betragtet sig som aldeles ubunden ved nogensomhelst Erkjendtlighed mod Kapitelet, som Ihændehaver af sin biskoppelige og erkebiskoppelige Myndighed ved Guds og Pavens Naade alene, uden nogen Mellemkomst af Kapitelet, han har derfor troet sig at staa til dette i en overordnet Formands ubetingede Forhold, og følgelig at kunne fordre af det fuldkommen Lydighed; — Kapitelet derimod har holdet fast ikke alene paa sin i selve Institutionen medgivne almindelige Ret, men ogsaa paa alle de Særrettigheder, som det troede sig hjemlede ved længere Tids Sedvane og ved forudgaaende Erkebiskoppers lydelige eller stiltiende Indrømmelser. Desuden have ganske vist de af Kapitelets Medlemmer, som for Paven havde bragt Jørund i Forslag, troet sig at eje et selvskrevet Krav paa hans Erkjendtlighed, om end ikke mod Kapitelet som et Heelt, i hvis Fuldmagt de dog kun havde handlet ved at foreslaa ham, saa dog i det mindste mod dem personligen; hvorfor man ogsaa netop gjenfinder flere af dem som hans bittreste Modstandere. I dette gjensidige Forhold laa naturligviis en frugtbar Spire til Uenighed: — en Opfordring til Erkebiskoppen at gjøre sig uafhængig og adlydt; til Kapitelets Chorsbrødre, at vise ham Modstand for at gjøre sin egen formeente Ret gjældende. Følgen blev en langvarig, forargerlig og for Hierarchiet selv farlig Strid.

Allerede i 1291 skal denne Strid have taget sin Begyndelse [2]). Den dreiede sig deels om Nidaros's Kapitels Ret til visse Præbender og Indtægter, deels om dets Forhold til Erkebiskoppen i Udøvelsen af dennes Embedsmyndighed. Hvad Kapitelets Chorsbrødre i begge Henseender paastode som hevdet Ret udvise flere, deels i 1293, deels maaskee noget senere, til deres Fordeel optagne Vidnesbyrd. Disse forklare Chorsbrødrenes Ret til en Deel Præbendekirker, som maa være

[1]) N. Dipl. III. 14. [2]) Isl. Ann. 166; Bp. Laurentius's S. (Mskr.) c. 5.

blevne dem formeente af Jorund, samt til visse Indtægter af Kathedralkirken og Fordele af Erkebiskoppens Gaard, hvilke ligeledes maa have været dem forholdte. Desuden gives Forklaring over mange Rettigheder, de havde nydt lige til Jorunds Tid, og navnligen under Erkebiskop Jon. De havde bestyret og opbaaret Indtægterne af alle dem tilkommende Præbender ogsaa under disses Ledighed, og Erkebiskoppen havde aldrig besat samme uden efter Overlæg med og Samtykke af Chorsbrødrene. Med deres Raad og Samtykke havde Erkebiskoppen stadfæstet vedkommende Kapitlers Valg af Biskopper, Abbeder og Abbedisser, eller beskikket saadanne der, hvor ingen Kapitler fandtes, som f. Ex. Priorerne af Kastel-Klosteret i Konghella og Elgesæter Kloster ved Nidaros, — ligesaa beskikket Embedsmænd ved Kathedralkirken, og det ikke alene de vigtigere, som Raadsmand i Erkebiskoppens Gaard, Skolemester, Skatmester, Pønitentiarius (den som hører Skriftemaal og paalægger Pønitens) og Sakristan (Seglbevarer og Secretær samt Tilsynsmand med det hellige Inventarium), men ogsaa de lavere Bestillingsmænd lige ned til Klokkere, — endelig foretaget Ordination og bestemt Skrift. Ingen Mand læg eller lærd var lyst i Ban uden Chorsbrødrenes Raad og Villie. Erkebiskoppen havde aldrig visiteret Kirker eller Klostere uden at have havt to eller flere af Chorsbrødrene med sig. Naar Erkebiskoppen ei var ved sit Sæde, havde Chorsbrødrene øvet al biskoppelig Dommermyndighed samt besat ledige Kirker, tilsat Vikarier, holdt Prestemøder, givet Dispensationer og saadant mere. Endogsaa i Erkebiskoppens Nærværelse havde de ofte ladet paagribe, fængsle og straffe urolige Klerker. Endelig havde de med Erkebiskoppen ført Tilsyn med Kirkens Inventarium [1]). Man seer hvilken Magt Nidaros's Kapitel havde vidst at tilegne sig, og kan let begribe, hvor bunden en stolt og myndig Erkebiskop maatte finde sig ved at have et saadant Collegium ved sin Side, der ikke alene paastod at være hans Raad, hvilket skulde høres af ham ved Udøvelsen af hans Embedsmyndighed, men ligefrem fordrede at dele denne med ham i flere vigtige Stykker.

At Jorund, ledet af sit heftige, herskesyge Sindelag, har i mange Maader forgaaet sig imod Chorsbrødrene ved at krænke deres hevdede Rettigheder, er utvivlsomt, ligesom og at han har behandlet dem paa en uforsigtig, udfordrende Maade uden billigt Hensyn til den vigtige Plads, Kapitelet canonisk retligen indtog i Kirken; men ligesaa vist er det ogsaa, at Chorsbrødrene i sin Modstand gav ham Lige for Lige uden synderlig at agte hans erkebiskoppelige Høihed og sit eget underordnede Forhold. Erkebiskoppen, som naturligviis helst vilde kue dem

[1]) Tre Vidnesbyrd, det ene af 20de Febr. 1293, og de andre to udaterede, N. Dipl. III. 34, 36—41.

ad Lovens Vei, søgte dertil en lovkyndig Hjælper og Raadgiver, og fandt denne i en udenlandsk Geistlig, i en vis Jon Flæming (Johannes af Flandern), der længe havde studeret i Paris og Orleans en god Klerk og en saa dygtig Lovkyndig, at hans Magt i den Henseende ei skal have været at finde i Norge. Han var rigtignok ikke det norske Sprog mægtig, og dette var ham i Begyndelsen ei til liden Hinder i at virke for Erkebiskoppens Sag hos Lægfolket; men ogsaa denne Mangel blev afhjulpen, da den dygtige og velstuderede Islænding, Presten Laurentius Kalfsson, der i 1294 var kommen til Norge, det følgende Aar traadte i Erkebiskoppens Tjeneste. Laurentius var en ung, kraftig og dristig Mand, dengang 28 Aar gammel; han sluttede et nøie Venskab med Jon Flæming og nød af ham Underviisning i den almindelige Kirkeret, hvorimod han til Gjengjæld tjente Jon som Tolk, og benyttedes af Erkebiskoppen i de vigtigste Erinder. Jon og Laurentius vare Jørund en stor Støtte i hans Forhandlinger med Chorsbrødrene [1]). Men paa den anden Side vare heller ikke disse blottede for Hjælpemidler. Deres største Styrke synes at have ligget deels deri, at de virkelig, i det mindste i Formen, havde Retten paa sin Side, og deels i deres indflydelsesrige Forbindelser i Rom og i den pavelige Kurie. Man maa nemlig vel mærke, at to af de Chorsbrødre, der udtrykkeligen nævnes som Hovedmændene for og Lederne af Kapitelets Modstand lige fra Begyndelsen af, Sighvat Lande og Audun Thorbergsøn Raude [2]) havde begge været Kapitelets Fuldmægtige i Rom baade i Anledning af Narves Valg i 1284, og i 1286—1287 dengang da Jørund blev af Pave Nikolaus IV valgt til Erkebiskop. Sighvat for sin Deel havde desuden været der tidligere, ligesom ogsaa senere, da han i 1288 søgte Jørunds Pallium. Han især maa saaledes antages at have knyttet Forbindelser i Kurien, og det var, som forhen fortalt, egentlig hans Indflydelse hos Paven man i Norge tilskrev Jørunds Valg [3]). Den tredie navngivne Formand for Reisningen var Eilif Kortin eller Korte, Arnesøn [4]), der siden blev Jørunds Eftermand paa Erkestolen, og følgelig maa have nydt stor Anseelse blandt sine Brødre. Endelig finder man ogsaa Jon Gudmundsson Elg mellem Forkjæmperne for Kapitelets Sag; men han er ganske vist den samme Chorsbroder Jon, som tilligemed Sighvat og Audun havde Kapitelets Fuldmagt ved Kurien, da Jørund valgtes. Chorsbrødrene havde saaledes Anførere, som ikke alene vare nøie kjendte med den pavelige Kurie og vidste, hvorledes denne bedst skulde paavirkes, men ogsaa efter al Sandsynlighed havde høitstaaende Venner der, paa hvis Hjælp de kunde lide. Det var der-

[1]) Bp. Laur. S. c. 7—11. [2]) Bp. Laur. S. c. 12. [3]) Bp. Arnes S. c. 58. [4]) Br. af 18de Aug. 1303, N. Dipl. II. 60.

for intet Under, at de førte et djærvt Sprog mod Erkebiskoppen, naar denne vilde behandle dem som sine i Et og Alt undergivne Klerker, og at de besvarede hans Fordring paa Boder for deres Ulydighed og hans Trudsler om Fængsel og Ban med Appel til det pavelige Sæde.

I 1294 maa det rimeligviis allerede været kommet temmelig vidt med Striden, og Erkebiskoppen have skredet til, eller i det mindste truet med at bruge verdslig Magt imod Chorsbrødrene. Dette maa man formode deraf, at Kongen under 29de Juni dette Aar udstedte et Brev fra Bergen til Hr. Erlend Amundessøn og Lagmændene Nikolaus og Eilif, at de skulde hjælpe Chorsbrødrene i Nidaros til Lov og Ret, hvis de kunde behøve det, saaledes at Lægmænd ei skulde tilføie dem nogen Vold enten paa deres egen Person, eller paa deres Svende eller deres Gods [1]). Erkebiskoppen nævnes vel ikke her, men man har efter Omstændighederne Grund til at tænke paa et eller andet Spil fra hans Side til Chorsbrødrenes Skade, hvori visse Lægmænd skulde række Haanden til Udførelse af hans fiendtlige Hensigter. I alt Fald forudsætter Brevet, at Chorsbrødrene maa have følt sig truede fra en eller anden Kant, og ikke stolet paa Erkebiskoppens Beskyttelse, siden Kongen har fundet sig opfordret til at tage sig af dem.

I 1295 viser Striden sig tydelig at være i fuld Opblussen. Erkebiskoppen havde under et Ophold paa Haalogaland kaldet Chorsbrødrene eller disses Ombudsmand til sig der for at afgjøre visse Sager. Denne Kaldelse havde Chorsbrødrene ikke adlydt, da de fandt det ubilligt, at de eller deres Ombudsmand mod Sedvane skulde fare en saa lang Vei, og det ovenikjøbet uden Sikkerhed om at træffe Erkebiskoppen, der ikke havde fastsat hverken bestemt Tid eller Sted. For denne og maaskee ogsaa for anden før udviist Ulydighed havde Erkebiskoppen ved sit Brev tilkjendegivet dem, at de vare forfaldne i en Bod af ikke mindre end 1000 Mark Sølv, og havde, som det synes, tillige erklæret dem for midlertidig bansatte, indtil Boden udrededes, en Bansættelse som dog Chorsbrødrene af egen Myndighed underkjendte. Hertil kom, at Erkebiskoppen ei vilde erkjende den for Kapitelets Ombudsmand, som Chorsbrødrene dertil havde udseet af sin Midte, og det uagtet de gave ham Valget mellem tvende: Jon (Elg?), som de fortrinsviis ønskede og vel allerede havde beskikket, og en ved Navn Askel; — hvorimod Erkebiskoppen havde taget paa Raad med sig en vis Helge, som senere var død, hvilken han erklærede for Kapitelets Ombudsmand, men som Chorsbrødrene ikke vilde erkjende i denne Egenskab.

Da Erkebiskoppen var kommen tilbage til Nidaros, søgte Chorsbrødrene at opnaa et Forlig med ham og formaaede Lagmanden Eilif,

[1]) N. Dipl. II. 31.

Nikolaus af Husabø og Vilhjalm af Torg til at optræde som Meglere. Disse gik da den 4de Juni for Erkebiskoppen, fremsatte Chorsbrødrenes Undskyldning for at de ei have adlydt hans Kaldelse til Haalogaland, og derhos deres Ønske om, at Erkebiskoppen nu vilde uddele de Præbender og Beneficier, der vare ledige, da han herved kunde tage enten samtlige Chorsbrødre paa Raad, eller deres Ombudsmand, Jon eller Askel, hvilken han selv vilde. Til det sidste svarede Erkebiskoppen, at de nu kom for seent; han havde allerede anordnet meget efter Overlæg med den afdøde Helge, Kapitelets forhenværende Ombudsmand, og siden havde Chorsbrødrene ikke indfundet sig personligen eller ved Ombudsmand paa hans Kaldelse inden 15 Dage. De Udsendte bemærkede, at Stevnedagen, der var Chorsbrødrene forkyndt, havde været senere, og at Chorsbrødrene nu tilbøde at afgjøre hvad der endnu var uafgjort. Men hertil svarede Erkebiskoppen: „nei! ikke ere de Chorsbrødre; i Ban ere de, og ei ville vi have med dem at gjøre.“ De Udsendte bragte det imidlertid ved sine Bønner dertil, at Erkebiskoppen indgik paa en Sammenkomst med Brødrene næste Dag.

Til denne Sammenkomst indfandt sig da, i Følge med de tre Mellemmænd, fem Chorsbrødre: Erlend Styrkarssøn [1]), Magister Oblaud Vegardssøn [2]), Audun (Raude), Jon (Elg) og Askel Kolbeinssøn [3]), paa Kapitelets Vegne. Der blev da talet adskilligt mellem dem med Rolighed, og blandt andet tilbøde Chorsbrødrene sig, hvad de allerede længe før havde tilbudt, at antage Askel til Ombudsmand, dog med den Erklæring fra Jons Side, at han i ingen Deel erkjendte sig uegnet til Ombudet, og fra de øvrige Brødres Side, at de indrømmede Askels Valg „for Fredens Skyld.“ Hertil svarede Erkebiskoppen som tidligere, at dette nu kom for seent; han havde allerede forordnet alt i Overeenskomst med Helge. Askel vilde han kun antage paa det Vilkaar, at Alt skulde forblive ved Magt, som forhen var bestemt. Chorsbrødrene erklærede da reentud, at de ei erkjendte Helge for at have været en Chorsbroder af deres Midte, eller for at have havt deres Kapitels Ombud. De erklærede derimod alt det for ugyldigt, som Erkebiskoppen i Overeenskomst med ham havde bestemt foregaaende Vinter og Vaar, ligesom og alt andet, som Erkebiskoppen havde forordnet uden Chorsbrødrenes Samtykke, forsaavidt som de havde Ret til heri at raade med. Denne uforbeholdne Erklæring synes at have slaaet Erkebiskoppen, og han erklærede sig omsider tilfreds med, at Askel var Kapitelets Ombudsmand. Jon har han altsaa ikke kunnet taale.

Men nu fremkom Chorsbrødrene med Anke over det Brev, de

[1]) N. Dipl. III. 43. [2]) Sst. [3]) Sst.

havde modtaget fra Erkebiskoppen, hvori han paalagde dem en Bod af 1000 Mark. De havde, sagde de, strax appelleret i denne Anledning for hans Ombudsmand; de forelæste nu paa Stedet Appellen, og overleverede den til Erkebiskoppen. Denne lod dem da vide, at han fremdeles ansaa dem for bansatte, da de ikke, imod hans Samvittighed, havde kunnet dømme dem frie for Ban, som han havde bansat. Hertil svarede Chorsbrødrene, at da de havde appelleret til Paven, var Bansættelsen ugyldig; hvis Erkebiskoppen vilde nyde Dom for sit Vedkommende, maatte han og finde sig i, at samme Ret kom dem til Gode. Erkebiskoppen erklærede da, at han ei vilde lade sig dømme af sine Undermænd. Chorsbrødrene vare faldne i Straf, fordi de ei vare komne paa hans Kaldelse. Han troede sig berettiget til at kalde sine Klerker for sig, og hvis de ei kom, eller udredede hvad han paalagde dem, da til at lade dem strax sætte fast. De tilstedeværende Lægmænd søgte at jævne paa Sagen og bringe Parterne til et mindeligt Forlig, — men, som det lader, forgjæves [1]). Den hele Forhandling bærer Vidne om begge Parters ophidsede Sindsstemning samt om den Hadskhed og det Overmod, hvoraf Erkebiskop Jorund i denne Sag lod sig lede.

Ikke mindre viste sig dette hans Sindelag i en anden Sag, hvori han nærmest havde med en Enkelt af Kapitelet at gjøre, nemlig den oftere nævnte Jon Elg. Erkebiskoppen havde affsat Presten til Ølveshaug (Alstahoug i Skogn), Jon med Tilnavnet Ovidius, som det lader, fordi han var en Tilhænger af Chorsbrødrene [2]), og havde beskikket i hans Sted en vis Paal med Tilnavnet Bjert. Over dette var blevet anket for Kurien, og Bonifacius VIII, der var bleven Pave den 24de December 1294 [3]), overdrog Chorsbroderen Jon Elg, som det apostoliske Sædes for Tilfældet beskikkede Dommer (judex delegatus), at dømme i Sagen, — en Omstændighed, som viser, hvor anseet denne Chorsbroder maa have været i den pavelige Kurie, og hvilke mægtige Forbindelser han der fra ældre Tider maa have havt. Jon dømte Paal Bjert til at vige Ølveshaugs Kirke, og da han ikke vilde lyde Dommen, lyste han ham, ifølge pavelig Bemyndigelse, i Ban for hans Halstarrighed.

Denne Bansættelse, der naturligviis var høist krænkende for Erkebiskoppen, meddeelte Jon i en Skrivelse af 21de Februar 1296 ni

[1]) De tre Underhandleres Brev om denne Sag, N. Dipl. III. 41. [2]) Jon af Ølveshaug er blandt Udstederne af et Vidnesbyrd til Chorsbrødrenes Fordeel, N. Dipl. III. 38. [3]) Pave Nikolaus IV døde den 4de April 1292. Efter ham stod Pavestolen ledig i 2 Aar paa Grund af Kardinalernes Uenighed. Først den 5te Juli 1294, valgtes Celestin V, hvilken dog igjen nedlagde Pavedømmet den 23de Decbr. samme Aar; og nu valgtes Dagen efter den bekjendte Bonifacius VIII.

Sogneprester i Nidaros By, med det Paalæg, at de, under Bans Straf over dem selv i Tilfælde af Ulydighed, skulde forkynde Paal bansat i sine Kirker hver Søndag under Messen med Klokkeringen og slukkede Lys, indtil han adlød Jons og Kirkens Befalinger. Sognepresterne kom herved i den største Forlegenhed, da de maatte frygte alt af Erkebiskoppens Forbittrelse, hvis de opfyldte Paalægget. De henvendte sig derfor til Erkebiskoppen og forlangte hans Raad. Denne udfærdigede da under 24de Februar en Skrivelse til dem, hvori han erklærede, at han ved at undersøge de pavelige Breve, til hvilke Jon Elg støttede sig, havde overbeviist sig om, at de vare udvirkede ved Fordreielse af Sandheden og falske Angivelser. Der var nemlig sagt, at Paal Bjert imod al Ret havde fortrængt Jon Ovidius fra hans Kirke, da dog Paal var canonisk indsat af Erkebiskoppen, og den anden afsat med Rette paa Grund af sine Forseelser. Da nu desuden Paal havde stillet sig og alle sine Ejendomme under det apostoliske Sædes Beskyttelse, saa erklærede Erkebiskoppen hele Jon Elgs Fremgangsmaade for ganske ubeføiet og forbød Sognepresterne at foretage sig noget imod Paal.

Sognepresterne vidste nu ingen anden Udvei end i en Skrivelse af 1ste Marts at meddele Jon Elg Erkebiskoppens Forbud. Som enfoldige Mænd -- sige de — og ukyndige i Retten ere de ganske tvivlraadige om hvad de i denne indviklede Sag skulle gjøre; men da de see, at Straf og Fare fra en af Siderne vanskeligen kan undgaas, saa have de troet helst at burde tilsidesætte Jons Befaling, da de hos ham lettere vente at erholde Tilgivelse. Da det altsaa er deres ordentlige Dommers Forbud og Trudsel med Ugunst, som har bevæget dem til at være Jons Befaling overhorige, bede de ham ydmygeligen ansee deres Handling med Mildhed og holde dem deres Ukyndighed til Gode [1]). Man kan let sætte sig ind i de her omhandlede Sognepresters ubehagelige Stilling, da de saaledes vare satte mellem tvende Ilde. Tonen i deres Brev vidner om deres Frygt for Erkebiskoppens Heftighed og lader skimte igjennem en vis Tiltro til Jon Elg, af hvem de idetmindste ventede en mildere Bedømmelse af deres Overhorighed mod hans Befaling.

Omtrent samtidig med disse Forhandlinger finder man, at Kapitelet har indgivet Klage til Paven over en Prest ved Navn Nikolaus Golia, der forurettede Chorsbrødrene med Hensyn til deres Præbendekirke Mæren (i Sparboen). Ogsaa heri maa Erkebiskoppen have havt Haand med, da Kirken hørte til Nidaros's Biskopsdømme. Klagen fremkaldte en Skrivelse fra Pave Bonifacius af 16de December 1296,

[1]) Dipl. Arn. Magn. II. 170.

hvori denne forordner Abbeden af Holm til Dommer i Sagen uden Appel [1]. Abbed Arne af Holm optraadte senere som en erklæret Tilhænger af Kapitelet og var det utvivlsomt allerede nu. Man seer saaledes ogsaa i hans Udnævnelse til Dommer i nærværende Sag et Beviis paa, hvorledes den romerske Kurie begunstigede Kapitelet, og i Grunden var Erkebiskoppen imod.

Kapitelets almindelige Appel til det apostoliske Sæde i den før omtalte større Sag havde imidlertid nydt Fremgang. Ikke mindre end 14 Chorsbrødre nævnes som Appellanter, og blandt disse findes paa Eilif Kortin nær alle de Personer, der før ere betegnede som Hovedlederne af Modstanden mod Jørund: Sighvat Vigfusson (Lande), Mgr. Odlaud Vegardsson, Audun Thorbergsson (Raude), Jon Elg og Askel Kolbeinsson. Ved Skrivelse af 1ste Februar 1297 forordnede Pave Bonifacius Baard Serksson, Chorsbroder af Bergen, til Dommer i Sagen, med Paabud at kalde Parterne for sig, høre dem og derpaa dømme uden Appel og see Dommen udført med pavelig Myndighed [2]. Denne Baard Serksson var en Mand af stor Anseelse, Chorsbroder ved Kongens Kapel Apostelkirken i Bergen og for Tiden Kongens Kansler [3]. Før denne kom til at skride ind, synes dog Kongen at have fundet det nødvendigt at tage sig af Sagen, og allerede i 1296 lader det til, at han ved sin Indflydelse har faaet et foreløbigt Forlig bragt i Stand mellem de stridende Parter. For yderligere at see dette stadfæstet begav han sig om Sommeren 1297 til Throndhjem, og her blev nu paa Tautra den 23de Juni en Overeenskomst mellem Erkebiskop Jørund og hans Chorsbrødre vedtagen fra begge Sider og skriftlig opsat.

Denne Forenings Bestemmelser ere følgende: — 1) Chorsbrødrene skulle vise Erkebiskoppen al skyldig Ærbødighed og Lydighed, men han være dem en mild Fader og behandle dem hæderligen i alle Dele. — 2) Chorsbrødrene skulle være paa Raad med Erkebiskoppen og give sit Samtykke ved Valg af Biskopper til Island, Grønland, Færøerne og Suderøerne, samt ved Stadfæstelsen af Rigets øvrige Biskopper, samt af Abbeder, Abbedisser og Priorer i Erkebiskopsdømmet. — 3) Med deres Raad og Samtykke skulle bortgives alle Kirker i Staden, alle Præbender, alle Beneficier ved Christkirken, alle Veitslekirker (til Erkestolens Gods eller Indtægter hørende Kirker?) i Herederne og de Beneficier, hvortil ikke er Sogn; alle andre Kirker paa Landet maa derimod Erkebiskoppen besætte uden deres Samtykke. — 4) Al Dommermyndighed skal Erkebiskoppen udøve med Chorsbrødrenes Raad,

[1]) N. Dipl. II. 33. [2]) N. Dipl. III. 43. [3]) Som saadan har han beseglet flere kongelige Breve mellem 1294 og 1298. N. g. L. III. 26; N. Dipl. II. 31, 37, I. 81 o. f. St.

ikke skal han interdicere eller bansætte Lærd eller Læg, eller foretage andre saadanne vigtige Ting uden deres Raad eller Samtykke. — 5) Med deres Raad og Samtykke skal Erkebiskoppen beskikke Skolemester, Sakristan, Skatmester, Vikarier og Diakoner. — 6) Kirkens Gods og Liggendefæ skal gjemmes med Chorsbrødrenes Vidende, og en eller tvende af dem dertil have Nøglerne. — 7) Alle Testamenter, der gives til Nidaros Kirke uden nærmere Bestemmelse, skulle deles lige mellem Erkebiskoppen og Kapitelet; hvad før er givet, holdes efter gammel Sedvane. — 8) Tilladelse til at begraves paa Kirkegaarden (til Christkirken) skal først begjæres af Erkebiskoppen, hvis han er tilstede, siden af Chorsbrødrene; de sidstes Tilladelse er tilstrækkelig, hvis Erkebiskoppen er fraværende; i Kirken selv skal ingen begraves uden begges Samtykke. — 9) Hver Chorsbroder skal af Kirkens Offer og Gods have een Mark reent Sølv og et Pund Vox om Aaret. — 10) For det Tab, Chorsbrødrene have lidt ved ikke at erholde den sidstnævnte Indtægt, siden Erkebiskop Jorund kom til Embedet, samt for det Tilgodehavende, de forøvrigt kunne have at fordre af Erkebiskoppen, skjænker denne til deres Kommun Kirken paa Stein med alle de Indtægter, som Erkebiskoppen deraf opbærer, med Ret til at beskikke Prest til samme Kirke, dog med Erkebiskoppens Samtykke. — 11) Han skjænker dem ogsaa sin Halvdeel af St. Olafs Kirke (i Nidaros), saa at de for Fremtiden skulle have denne heel, og ligeledes Haugs Kirke. — 12) Skatmesteren skal gjøre Regnskab for Erkebiskoppen og Chorsbrødrene hvert Aar. — 13) Inventarium skal stedse optages ved en Erkebiskops Død. — 14) De Kirker og andre Beneficier, hvilke Erkebiskoppen paa egen Haand, eller Chorsbrødrene paa egen Haand have bortgivet, skulle forblive efter den engang gjorte Bestemmelse for næste Aar; men de Beneficier, som fra nu af blive ledige, skulle besættes efter de ovenfor givne Forskrifter. — 15) Denne Forordning skal staa ubrødeligen i Erkebiskop Jorunds Dage, ubeskaarne for begge Parters Vedkommende Sedvaner og Rettigheder, som een af dem eller begge kunne ville underkaste Prøve af sin Dommer (Paven?). — Foreningen blev sluttet i Overvær af Kong Erik, Hr. Bjarne Erlingsson, Hr. Jon Røgnvaldsson og Hr. Baard (Serksson) Kansler, hvilke alle satte sine Segl med Erkebiskoppens og Kapitelets Segl under Brevet, der blev udfærdiget tredobbelt, eet for Kongen, eet for Erkebiskoppen og eet for Chorsbrødrene [1]).

Jævnfører man dette Forlig med hvad før er udhævet angaaende Kapitelets Fordringer og Stridspunkterne under den forudgaaende Trætte [2]), saa indsees letteligen, at Fordelen i det Hele bliver paa Kapitelets Side. Man faar af dette Aktstykke et tydeligt Begreb om, hvad der

[1]) N. Dipl. III. 44—46. [2]) S. o. f. II. 72, 73.

har været dømt som Kapiteletś uomtvistelige Rettigheder. Disse ere i Sandhed meget store og lægge et ikke ringe Baand paa Erkebiskoppens Myndighed baade som Metropolitan og Biskop. Den sidste Artikel er noget uklar og synes at udtale et Forbehold, som let kunde give Anledning til ny Tvist, i det mindste i kommende Erkebiskoppers Dage. Imidlertid maa vel denne Forening, der blev afsluttet i Overvær ikke alene af Kongen men ogsaa af Pavens delegerede Dommer, nemlig Kansleren Baard Serksson, i alle sine udtrykkelig optagne Artikler være anseet som endelig; og man har vel tænkt sig, at dermed den hele forargelige Strid skulde være sluttet, — noget hvori man dog, som det Følgende vil vise, høieligen bedrog sig.

Foreningen til Tautra sluttedes under Frostathingets Afholdelse. Paa dette var ogsaa Kongen og Erkebiskoppen tilstede, og der gjorde Erik med Jørunds Raad og Samtykke flere Anordninger, hvis Indhold dog ikke nærmere opgives [1]). Udentvivl var det ved denne samme Leilighed, at Kongen gjorde Erkebiskop Jørund til sin Jarl og lod ham som saadan sverge sig Troskab [2]), — et Skridt, som er uden Sidestykke baade før og siden i den norske Historie. Hvilke Bevæggrundene hertil have været, siges ingensteds. Kun saameget meddele senere Oplysninger, at Kongen gjorde det „paa nogle af sine Raadgiveres Tilskyndelse," — at det skeede „uden Pavens Vidende og særlige Tilladelse", — at Erkebiskoppens Ed betragtedes som „homagium" d. e. han blev derved Kongens haandgangne Mand, eller om man saa vil: Vassal, — og at der „fra begge Sider, fra den ene under Kongens Segl og fra den anden under Erkebiskoppens og det nidarosiske Kapitels, blev udstedt aabent Brev angaaende visse Rettigheder, som meddeltes Erkebiskoppen i Egenskab af Jarl til Gjengjæld for hans Ed" [3]). Rimeligviis har Erkebiskop Jørund i sin mislige Stilling følt, at han trængte til Kongedømmets kraftige Beskyttelse, og Kongen eller rettere hans indflydelsesrige Raadgivere have med Glæde grebet Leiligheden til at bringe den norske Kirkes Overhoved i et verdsligt Underdanighedsforhold til Kongedømmet, — et Forhold ganske modsat det, hvorom Erkebiskop Eystein i sin Tid, og vel ogsaa Erkebiskop Jon engang havde drømt. Fra hvem end dette Raad har havt sin Oprindelse [4]), tør man visseligen betegne det som ubesindigt og farligt. Tænkte man sig det som en Udvei til at afskjære al videre

[1]) Isl. Ann. 172. [2]) Sst. [3]) Brev af 13de Jan. 1310, hvorved denne Foranstaltning efter Jørunds Død gjenkaldes, N. Dipl. I. 113. [4]) Som af Foreningen til Tautra viser sig vare Herrerne Bjarne Erlingssøn og Jon Rognvaldssøn samt Kansleren Baard Serkssøn derved tilstede; de samme Herrer have muligen ogsaa med Hensyn til Erkebiskoppens Jarledømme været hans Raadgivere.

Strid og Forvikling mellem Kirke og Stat, og til at gjøre den første for bestandig afhængig af den sidste, saa vilde man vist med Tiden have kommet til at føle, at man havde forregnet sig. Thi en saadan Sammenblanding af geistligt og verdsligt Embedsforhold, for hvilket Norge hidtil havde gaaet fri, vilde upaatvivlelig der, som i saa mange andre Lande, have ledet til endnu større Forviklinger og til en endnu større Spending mellem begge Magter, end nogensinde før havde fundet Sted. At Erkebiskop Jørund gik ind paa en saadan Foranstaltning, ja maaskee selv bidrog sit til at fremkalde den, er kun et yderligere Beviis paa den Forfængelighed og Uklogskab, der ved meer end een Leilighed fremlyser som Træk i hans Karakter. Lykken var, at dette ukirkelige Forhold blev uden kjendelige Virkninger, ja, som det lader, næsten ubemærket i Jørunds Dage, og formelig ophævet ved hans Død.

I det samme Aar 1297 blev endelig den langvarige Strid paa Island om Kirkegodsets Bestyrelse og Patronatsretten til Kirkerne afgjort. I 1291 var Biskop Arne af Skaalholt, som før fortalt, vendt tilbage til Island. Han havde vundet Kongens Yndest i Norge; men hans Modstandere i Hjemmet synes fremdeles at have havt altformegen Indflydelse hos de egentlig raadende Stormænd i Norge, til at Kongens personlige Gunst kunde komme ham synderlig til Gode. De kongelige Sysselmænd, Thord Hallsson og Kristoforus Vilhjalmsson, der i Aaret 1293 kom til Island, traadte i Grunden i Rafn Oddssons Fodspor, og havde Kongebreve for sig, paa hvilke de beraabte sig. Hr. Thorvard Thorarinsson i Spidsen for Lægfolket slog sig paa deres Side. Biskop Arne satte imod dem sin gamle Fasthed og slog om sig med Bansættelser, hvor intet andet kunde hjælpe. Han synes i 1295 at have faaet udvirket et Kongebrev til sin Fordeel, og da Thorvard samme Aar var dragen til Norge for at tale Lægfolkets Sag, saa benyttede Arne hans Fraværelse til at gjennemdrive i 1296, at tolv Bønder af Skaalholts Biskopsdømme, i den hele derværende Almues Navn, tilsvore ham alle Kirker og Kirkeejendomme i Biskopsdømmet. Thorvard Thorarinsson døde samme Aar i Norge, men dog først efterat det havde lykkets ham igjen at faa Kongen omstemt; og da Gudmund Skaldstikill kort efter kom til Island for at træde i den Afdødes Sted, var det saa langt fra at han medbragte Kongens Stadfæstelse paa det af Arne foretagne Skridt, at han meget mere stevnede de tolv Bønder til Norge at staa til Rette for Kongen. Arne besluttede at følge dem og drog i 1297 til Norge. Da han her traf sammen med Kongen og Erkebiskoppen, blev endelig den islandske Kirkesag bragt til Afgjørelse. Det blev nemlig med alle Parters Samtykke bestemt: — at alle de Kirker, hvis Gods for

Halvdelen eller mere ejedes fra gammel Tid af Lægfolk, skulde overgives til disses Bestyrelse, frie for alt Paakrav af Biskoppen; men for alle de øvrige Kirker skulle han ene raade. Denne Overeenskomst blev afsluttet og ved et kongeligt Brev, forkyndt paa Øgvaldsnes den 2den Mai eller den 13de September 1297 [1]). Udfaldet var neppe ganske stemmende med den ivrige Hierarchs Ønske; men han har vist nok indseet, at bedre Kaar for nærværende ikke var at opnaa, helst da han vel fandt, at han i Erkebiskoppen ei havde nogen ret kraftig Støtte, deels fordi denne ei var inde i de islandske Forholde, og deels fordi han nu havde ganske andre, for ham personligen meer magtpaaliggende Sager i Hovedet.

Biskop Arne vendte ei meer tilbage til sin Fædreneø. Han blev Vinteren over i Norge og døde her i Bergen den 17de April 1298 i sit 62de Aar efterat have beklædt sin Biskopsstol i 29 Aar [2]). Han var utvivlsomt baade med Hensyn til Lærdom, Aandskraft og Standhaftighed en af sin Tids meget udmærkede Geistlige. I den hele Strid mellem Kongedømmet og Kirken have vi seet ham spille en fremragende Rolle, som de hierarchiske Grundsætningers Forfegter. Han vakte sig mange og mægtige Modstandere, men selv disse kunde ikke negte hans aabne Færd og velmeente Iver deres Agtelse. Arne Thorlakssons Eftermand paa Skaalholts Stol blev, efterat denne i flere Aar havde staaet ledig, hans Søstersøn, Arne Helgesson, der først indviedes i 1303.

59.

Strid mellem Biskop Arne af Stavanger og hans Kapitel. Striden i Nidaros mellem Erkebiskop Jørund og Kapitelet opblusser paa ny. Kong Erik Magnussøns Død.

Under det at den føromtalte Strid mellem Erkebiskop Jørund og det nidarosiske Kapitel var i fuld Gang, udbrød en ikke mindre alvorlig Tvist mellem den stavangerske Biskop Arne og hans Kapitel. Tvisteemnet var ganske af samme Beskaffenhed i denne som i hiin, og den førtes ogsaa paa en lignende hensynsløs og for Biskoppen lidet hæderlig Maade.

Biskop Thorgils af Stavanger (1255—1276) havde i 1266 med Kong Magnus's Samtykke skjænket sit Kapitel Biskopsstolens Tiende af Finnø [3]), og derved tilkjendegivet samme Kapitel sin Yndest. Da Arne i 1277 var viet til hans Eftermand, synes han i Begyndelsen at have staaet sig godt med Chorsbrødrene, til hvis Kommune han

[1]) Brevet findes hos Finn Joh. I. 401, jfrt. II. 39; men der er Urede med Hensyn til Tiden. [2]) Bp. Arnes S. c. 80, jfrt. m. Isl. Ann. 172 og Jon Espolins Aarb. þ. I. c. 10—13. [3]) N. Dipl. II. 13.

endog den 14de September 1283 skjænkede Gaarden Farstad i Sands Prestegjæld [1]). Men siden forandrede Forholdet sig, uden at man kjender den første Anledning. Allerede i 1292 skulde man næsten tro, at en eller anden Spending var indtraadt, der har foranlediget et endnu bevaret Brev af Hertug Haakon af 12te Mai nævnte Aar, hvorved han tager Stavangers Chorsbrødre, „sine kjære Venner og Klerker", samt deres Svende, Ejendomme og Indtægter, navnlig Tiender, under sin Beskyttelse, og derhos fritager den samtlige Kommunes Tjenere fra al Told og Paalæg fra Sysselmændenes Side, ligesom og fra Nævninger og Ledingsfærd, uudtagen paa hans eget Krav [2]). En Deel af Stavangers Bispsdomme, eller maaskee det hele, maa nemlig antages at have hørt til Hertugens Andeel af Riget, og i Kraft heraf har han kunnet træffe en Forføining som den her omhandlede og andre lignende, som senere i Anledning af nærværende Tvist skulle berøres.

Men dette Beskyttelsesbrev uagtet angreb Biskop Arne Chorsbrødrenes Ret til Tienden af Finnø, og fradømte dem den 10de December 1294 samme, ikkun paa den Grund, at den af hans Formand var bortskjænket fra Biskopsstolen til dennes store Skade, og at Gaven var gjort efter Verdsliges (Kong Magnus's?) Raad, hvilket stred mod de canoniske Bestemmelser. Chorsbrødrene kunde med Rette kalde denne Dom uretfærdig. De appellerede under 11te Januar 1295 til det apostoliske Sæde, og Biskoppen kunde ikke negte at antage deres Appel, som derpaa ved en vis Nikolaus Hvide overbragtes til deres Fuldmægtige ved Kurien, deres Medchorsbroder Gaute [3]).

Pave Bonifacius VIII udnævnte Hertugens Kansler Aake, Chorsbroder ved Apostel-Kirken i Bergen, til Dommer i Sagen, og denne tildømte Chorsbrødrene den omtvistede Tiende, idet han tillige udtalte Bansstraf for den, som mod Dommen forurettede Kapitelet, — hvis det var Biskoppen: Forbud mod Indgang i Kirken (Interdictum qvoad ingressum ecclesiæ), hvis det var nogen ringere: fuldt Forbud (excommunicatio). Men uden at bryde sig herom, lod Biskoppen strax efter Dommens Afsigelse sine Mænd opkræve Tienden af Finnø, og erklærede derhos aabenlydt, at han ei vilde agte Dommen [4]).

Baade Hertugen og hans Kansler kom nu Chorsbrødrene til Hjælp. Hertugen stadfæstede ved sit aabne Brev, givet i selve Stavanger den 24de November 1296, Aakes Dom og erklærede dem for utlæge, der hjalp til at forholde Chorsbrødrene Tienden [5]). Aake selv forkyndte ved et aabent Brev af 25de November, ogsaa givet i Sta-

[1]) N. Dipl. II. 21. [2]) N. Dipl. I. 73. [3]) Dipl. Arn. Magn. II. 157.
[4]) Aakes Brev af 25de November 1296, Dipl. Arn. Magn. II. 182. [5]) Dipl. Arn. Magn. II. 181.

vanger, at Biskoppen var falden i det ved Dommen udtalte Interdikt, samt paamindte ham om ikke at forurette Chorsbrødrene imod Dommen, i modsat Fald suspenderer han ham fra hans biskoppelige Embede, og hvis Biskoppen endda otte Dage efter Suspensionen vedbliver i sin Forhærdelse, lyser han, ifølge apostolisk Bemyndigelse, Excommunicationsstraf over ham, idet han tillige erklærer enhver Dom lydende paa Interdikt, Suspension eller Excommunication, hvilken Biskoppen maatte have fældet over nogen af Kapitelet eller nogen Lægmand, for hævet og magtesløs [1]).

Men heller ikke dette synes til Gavns at have hjulpet. Biskop Arne maa allerede forud — ved hvilke Lovkneb kjendes ikke nu — have vidst paa ny ved en Appel at bringe Sagen ind for Kurien; i det mindste finder man, at han selv har paastaaet dette, om end hans Modpart betvivlede det [2]). Desuden havde han imidlertid tilføiet Kapitelet nye Forurettelser paa dets Indtægter og Ejendomme, hvilket havde fremkaldt fra dettes Side en ny Appel til Paven, som under 20de Januar 1296 havde bemyndiget Biskopperne Eyvind af Oslo og Thorstein af Hamar samt Broder Halle, Abbed af Hovedøens Kloster, til at indkalde begge Parter til Oslo og der dømme mellem dem og uden videre Appel bringe Dommen i Udøvelse [3]). Disse Omstændigheder gav udentvivl Biskop Arne Paaskud til, under et Skin af formel Ret, at sidde Aakes Dom overhørig; og imidlertid fremturede han i sine Angreb mod Kapitelet med forøget Voldsomhed. Han berøvede det endnu flere Tiender, bemægtigede sig Afgrøden paa visse det tilhørende Marker og tilegnede sig Varer, som Kapitelet paa lovlig Maade havde indkjøbt, — og alt dette trods Hertug Haakons gjentagne Bestræbelser for at verne om Chorsbrødrenes Ret [4]).

I disse Voldshandlinger blev Biskoppen understøttet ikke alene af sine egne læge og geistlige Tjenere, blandt hvilke nævnes Skolemesteren Magister Steinar, men ogsaa af en Deel af sit Biskopsdømmes Prester [5]). Foruden Kapitelet i det Hele forfulgte han ogsaa et enkelt af dets Medlemmer, Chorsbroderen Ingemund, med stor Hadskhed, sagsøgte ham under det Paaskud, at han blandede sig i verdslige Sager, og havde begaaet Udskeielser, der kom Stavangers Kirke til Skam og Skade, og dømte ham fra Embede og Beneficium. Ogsaa Ingemund appellerede til Paven [6]), som under 11te November 1296 gjentog sin Fuldmagt til de ovennævnte beskikkede Dommere (judices delegati) og tillige henviste Ingemunds Sag til deres Afgjørelse [7]).

[1]) Dipl. Arn. Magn. II. 182. [2]) Brev af 13de Juni 1298, Dipl. Arn. Magn. II. 218, 220. [3]) Dipl. Arn. Magn. II. 169. [4]) Dipl. Arn. Magn. II. 188, 201, 203, 211, 214, 233. [5]) Dipl. Arn. Magn. II. 229, 234—239. [6]) Dipl. Arn. Magn. II. 178. [7]) Dipl. Arn. Magn. II. 178, 179, 184.

I 1297 satte de beskikkede Dommere sig for Alvor i Bevægelse. Den 27de Mai udgik deres Stevning, som blev Biskoppen forkyndt ved de dertil forordnede Mænd: Abbeden af Utstein, og tvende Sogneprester af hans Biskopsdømme. Han skulde møde selv eller ved Fuldmagt i Oslo næste Søgnedag efter Mariæ nativitas (9de September) næstkommende [1]). Kapitelet adlød Stevningen og indfandt sig ved rette Befuldmægtigede, ligesaa gjorde Chorsbroder Ingemund personligen; Biskoppen derimod mødte hverken selv eller ved Fuldmægtig. En ny Stevning udgik, udentvivl lydende paa en vis Dag efter Midten af April Maaned 1298; ogsaa dennegang mødte Kapitelets Befuldmægtigede og Ingemund, men ingen paa Biskoppens Vegne, uagtet man udsatte Retten i flere Dage. Dommerne dømte nu Biskoppen til at erstatte Modstanderne deres Omkostninger, men lode ham dog — saa hed det — „i Betragtning af hans Verdighed og Person“ tredie Gang peremtorisk stevne. Denne Stevning var udstedt den 21de April 1298, og blev Biskoppen forkyndt den 7de Mai ved tre dertil udnævnte Sogneprester af hans Biskopsdømme. Den paalagde ham at møde for sine Dommere første Søgnedag efter Trinitatis, d. e. den 2den Juni, næstkommende i det bispoppelige Consistorium i Oslo, og det tilkjendegaves ham, at hvad enten han kom eller ikke, vilde Sagen paa den bestemte Tid blive foretagen og afgjort [2]).

Men under det Ophold, som den tredie Stevning foranledigede, medens Retten midlertidig havde udsat sine Forhandlinger, og en af Dommerne ligesom og Kapitelets Fuldmægtige havde fjærnet sig fra Oslo, indtraf i Slutningen af April Maaned to Fuldmægtige paa Bisskop Arnes Vegne, dog kun for at føre Klage over den hele Rettergang og for at indlevere Biskoppens Indsigelser samt en Appel til det apostoliske Sæde, støttet paa allehaande Udflugter og Retsforvridninger, blandt hvilke ogsaa den, at det urigtigen var i Pavens Fuldmagtsbrev opgivet, at Biskop Arne havde i Rom ved sin Befuldmægtigede givet sit Samtykke til de beskikkede Dommeres Udnævnelse, da een og samme Person havde uden Biskoppens Vidende underfundigen ageret Befuldmægtiget for begge Parter, — en Tilstelning, som han sagde, af Kapitelets List og Ondskab. Appellen blev oplæst og afgiven i Kathedralkirkens Chor den 7de Mai, hvorpaa de Befuldmægtigede igjen afreiste uden at opbie den nær forestaaende tredie Stevnedag.

Da denne kom, udeblev som sedvanlig Biskoppen, medens hans Modparter rigtig indfandt sig. Ifølge deres Forlangende og paa de af dem anførte Grunde blev først den af Biskoppen indgivne Appel afvist som ugyldig, og derpaa skrede Dommerne til Sagens Afgjørelse. Deres Dom af 13de Juni faldt ganske i Gunst af Kapitelet og Inge-

[1]) Dipl. A. M. II. 191. [2]) Dipl. A. M. II. 206, 208, jfrt. m. 215—221.

mund. Den lød paa, at Biskoppen for sin Gjenstridighed skulde bøde Kapitelet dets Omkostninger med en bestemt Sum (15 Mark gangbar Mynt) og igjen sætte det i Besiddelse af Alt, hvad han havde berøvet det, forsaavidt Sagen derom dreiede sig; ogsaa Ingemund frifandtes for Biskoppens Beskyldninger og Ban og skulde have tilbage hvad der var ham berøvet. En Forklaring over den hele Rettergang blev Paven tilstillet, og det blev tre Sogneprester, Thorkel af Kinsarvik af Bergens Bispsdømme, samt Baard af Ogvaldsnes og Erik af Gond af Stavangers Bispsdømme, paalagt at drage til Stavanger, der sammenkalde Klerker og Lægfolk, forelæse og forklare Dommen, og erklære alle dem bansætte, som i Anledning af denne Sag tilføiede eller lode tilføie Kapitelet eller Ingemund nogen Vold. Disse Prester skulde og paaminde Biskop Arne om at holde sig Dommen efterrettelig under Straf af Suspension fra det biskoppelige Embede [1]).

En endelig Dom var nu faldet i denne forargelige Sag. Men at faa sat Dommen i Udøvelse, mødte igjen ikke faa Vanskeligheder, helst da Dommerne i ægte canonisk Aand synes saalænge som muligt hertil at have villet benytte Kirkens egne Midler alene uden at paakalde den verdslige Magts Indskriden, — en Fremgangsmaade som naturligviis ganske faldt i den myndige og hierarchisksindede Pave Bonifacius's Smag. Dommerne havde beskikket de tre ovennævnte Sogneprester til Executorer paa sine Vegne, og disse skrede virkelig ind med Kirkens Vaaben for at fremtvinge Dommens Iverksættelse i alle dens Punkter og revse de Modvillige. Flere Excommunicationer bleve udtalte over Prester, der havde været Biskoppens Haandlangere i hans Voldsomheder, eller af ham vare indsatte i Chorsbrødrenes Præbendekald og nu ikke vilde vige. Men disse mødte med Appeller og vedbleve imidlertid at forrette sit prestelige Embede, som man troede, med Biskoppens Tilladelse, ja vel endog ifølge hans Befaling [2]). Chorsbroderen Ketil, som var blandt Kapitelets Fuldmægtige i Oslo, blev, rimeligviis paa Biskoppens hemmelige Anstiftelse, krænket ved allehaande Beskyldninger og forfulgt af en Prest i Bispsdømmet, Arne med Tilnavnet Cucilla, saaledes at han maatte klage for Paven, der under 22de November 1298 paalagde Abbed Erik af St. Michaels Kloster i Bergen at dømme imellem dem [3]). Da nu desuden Biskoppen selv ifølge Executorernes Indberetning ikke alene sad Dommen overhørig, men endog øvede nye Forurettelser mod Kapitelet og Ingemund, saa

[1]) Fire Breve, alle af 13de Juni, Dipl. A. M. II. 214—223, og desuden med Hensyn til Ingemund Brev af 12te September s. A., hvori Dommen for hans Vedkommende af 13de Juni indeholdes, Ssts. 226—229. [2]) Breve af 12te og 13de September 1298, Dipl. A. M. II. 226—229. [3]) Dipl. A. M. II. 232.

nødtes Dommerne (af hvilke Abbed Baard af Hovedøens Kloster var traadt i sin imidlertid afdøde Formand Halles Sted) til at gaa strengere frem.

Den 11te April 1299 tilskreve de Sognepresterne Thorkel af Kinsarvik, Arnbjørn af Thiore og Jon af Hjalmaland, de tvende sidste af Stavangers Biskopsdømme, at da de forrige Executorers Excommunication over de modvillige Prester af Biskop Arnes Tilhang, ei havde frugtet, saa skulde de Tilskrevne fare til Stavanger, og uden Hensyn til Vedkommendes Appel, hvilken dømtes ugyldig, forkynde og lade dem forkynde høitideligen bansatte paa alle Søn- og Helligdage, indtil de havde gjort sig fortjente til Afløsning af Dommerne. Og ikke nok hermed: de Tilskrevne skulde, hvis de fandt de fornyede Klager over Biskop Arne at være sande, ogsaa offentligen forkynde ham at være falden i Interdikt og Suspension [1]). Man seer, at i dette Brev tvende nye Prester af Stavangers Biskopsdømme ere tilforordnede med Thorkel af Kinsarvik som Executorer. Aarsagen er aabenbare den, at de tidligere, Baard af Ogvaldsnes og Erik af Gond, ikke have formaaet at gjøre sin Stilling som Executorer Fyldest paa Grund af Biskoppens Trudsler og Forfølgelser. Han var nemlig deres Overordnede og var som saadan endnu i Stand til at skade dem, hvorimod han ei kunde naa Thorkel af Kinsarvik, der hørte til et andet Biskopsdømme. At dette har været Tilfældet bliver klart deraf, at Biskop Arne virkelig berøvede Erik af Gond hans Kirke og overdrog den til en anden, Ivar, der netop var en af dem, som ifølge Dommernes Bemyndigelse vare excommunicerede. Et større Beviis paa overmodig Trods fra Biskoppens Side kunde vel neppe gives. Eriks Klage til Dommerne fremkaldte et Brev fra disse af 18de Juni 1299 til Thorkel af Kinsarvik og Arnbjørn af Thiore, hvori det paalagdes dem igjen at indsætte Erik og paa ny forkynde Ivar excommuniceret [2]). Erik døde før Sagens Afgjørelse, og Biskoppen lod hans Gods tage i Forvar, men indrømmede hans Lig Begravelse ved Kirken [3]). I et andet aabent Brev af 19de Juni s. A. indskjærpede Dommerne derhos sin forudgaaende Dom mod Biskoppen, idet de tillige, i Tilfælde af dennes Overhørighed, opfordrede den verdslige Magt til at hjælpe og forsvare Kapitelet [4]); og ved et Brev af samme Dag til Presterne Arnbjørn af Thiore og Jon af Hjalmaland paalagde de disse gjentagende, i Forening med Thorkel af Kinsarvik, under Straf af Excommunication i Tilfælde af frivillig Forsømmelse, at udføre deres Domme, naar paakrævedes af Kapitelet [5]).

[1]) Dipl. Arn. Magn. II. 234—239. [2]) Dipl. Arn. Magn. II. 243. [3]) N. Dipl. III. 48. [4]) Dipl. Arn. Magn. II. 244—246. [5]) Dipl. Arn. Magn. II. 247, 248.

Saavidt var det kommet med denne Sag i Kong Erik Magnussons Regjeringstid. Det synes nu, som om Biskop Arne endelig var bragt i den Stilling, at hans Modstand mod en lovlig Dom maatte opgives, eller i alt Fald forvandles enten til en magtesløs Indsigelse, eller til en aabenbar Opstand mod al baade geistlig og verdslig Magt. Og dog maa han alligevel have fundet paa nye Udflugter; thi Sagen blev ikke tilendebragt førend under den paafølgende Regjering.

Men førend den stavangerske Kirkestrid var bragt til dette Punkt, var den nidarosiske igjen opblusset med fornyet Heftighed. At Erkebiskop Jorund ikke fandt sig tilfredsstillet ved Forliget til Tautra, kan man let forstaa, ligesom og at Jarledømmet, som nu var forenet med hans Erkebiskopsdømme, ikke bidrog til at neddæmpe hans naturlige Overmod. Det lader til at have varet kort med hans Jagttagelse af det sluttede Forlig. Han gik atter ind paa Kapitelets Ret, og en fornyet Appel til det apostoliske Sæde blev Følgen. Kongen synes nu at have opgivet Erkebiskoppens Sag og overladt ham at styre sin egen Kurs. At han derimod fremdeles har omfattet det nidarosiske Kapitel med sin Velvillie, maa sluttes af hans Brev fra Bergen af 13de November 1298. Ved dette nemlig kundgjør han, at han har tilstaaet Chorsbrødrene af Nidaros, „sine egne Klerker" Dommerret over sex Kommunens daglige Svende og Boder af dem i alle Sager med Undtagelse af Drab, Lemlæstelse og Ubodemaal, — dog uforkrænket Erkebiskoppens Frihed og Len. Han meddeler dem derhos fuld Bemyndigelse til at søge og bilægge alle de Sager Kongedømmet vedkommende, som kunde forefalde i Kommun- og Præbende-Gaardene, i Hospitalsgaarden og paa Kirkegaarden nord for Christkirken, saaledes at de skulde have alle Boder i løst Gods, men Kongen faste Ejendomme. Denne Frihed skulde de have, saalænge som det behagede Kongen [1]). Man seer heraf, at Chorsbrødrene utvivlsomt have nydt Kongens Gunst, om han end vilde, at Erkebiskoppens nylig tilstaaede Rettigheder som Kongens Jarl ikke derved skulde formindskes.

Appellen til det apostoliske Sæde bevirkede imidlertid, at Bonifacius VIII udnævnte Biskop Narve af Bergen og Peter Mata Chorsbroder sammesteds til Inkvisitorer og delegerede Dommere i Sagen. Disse droge i 1299 til Nidaros, og her fremstillede sig for dem Kapitelets Fuldmægtige med Begjæring, at de skulde afhøre Vidner angaaende Kapitelets Anklagepunkter mod Erkebiskoppen. Klagen angik noget nær det samme, hvorom Striden før havde dreiet sig, og desuden det, at Erkebiskoppen havde berøvet Kapitelet dets Segl, Privilegier, Bøger, Prydelser, og alt det Gods, som tilhørte baade

[1]) N. Dipl. I. 80.

Kommunen og de enkelte Chorsbrødre. Dommerne fandt ved at forhøre de fremstillede Vidner, at Klagen i Eet og Alt medførte Sandhed, og det Tab, Kapitelet havde lidt ved Erkebiskoppen, vurderedes til 276 Mark gangbar Mynt. Erkebiskoppen udeblev gjenstridigen fra Retten. Alligevel skrede Dommerne, efter at have hørt flere kyndige Mænds Raad og selv nøie overveiet Sagen, til dennes Afgjørelse, som om Erkebiskoppen selv havde mødt. Dommen blev affagt den 10de Juni 1299: — Erkebiskoppen skulde betale Kapitelet den ovennævnte Sum, — erstatte det, hvad der var det forholdt af Offer og Gaver, — ikkun med Kapitelets Samtykke indsætte og afsætte Raadsmanden i sin Gaard, Sakristan, Skatmester, Pønitentiarius og Skolemester, — lade Kapitelet nyde den Dommermyndighed og de Rettigheder, det var vant til at nyde baade i hans Fraværelse og Nærværelse, — tage det med paa Raad ved Beneficiers og Prestekalds Bortgivelse, ved Provinsens Biskoppers Stadfæstelse eller Udvælgelse, og Abbeders og Abbedissers Indsættelse og Afsættelse, — tilbagegive Kapitelet Mærens Kirke, — og endelig lade Chorsbrødrene nyde Bespisning i Erkebiskopsgaarden i Julen, Paasken og paa de øvrige sedvanlige Dage. — Dommerne paamindede derhos „med skyldig Ærbødighed" Erkebiskoppen peremtorisk om, at have Dommen opfyldt i alle dens Artikler inden 8de September; i modsat Fald erklærede de ham for at være falden i Interdikt, og hvis han endda fortfor i sin Haardnakkenhed indtil den 29de September, saa erklærede de ham for excommuniceret fra den Stund, i det de i saa Fald opfordrede alle Prester i Nidaros's Biskopsdømme, i Kraft af deres Lydighedspligt mod det apostoliske Sæde, og under Straf af Suspension fra deres Embede, til, naar det nidarosiske Kapitel maatte forlange det, at forkynde Erkebiskoppen excommuniceret, og gjøre dette offentligen paa alle Søn- og Helligdage med Lys og Klokkeringning. Denne Dom blev affagt og forkyndt i selve Nidaros's Kathedralkirke i Overvær af Arne Abbed af Holm, tvende Chorsbrødre af Bergen og en utallig Mængde Klerker og Lægmænd [1]).

Sammenligner man denne Dom med hvad tidligere er fortalt,

[1]) Dipl. Arn. Magn. II. 240—243. Fortællingen i Biskop Laurentius's Saga c. 12 synes medføre, at Erkebiskop Jørund i 1297 skulde have været stevnet for Kurien, at han gav sig paa Veien, men blev syg i Paris og maatte ved Sendebud lade sin Sag føre i Rom, at han fik „sin Hæder tilbage" og kom hjem igjen efter et Aars Fraværelse 1298. Men hermed kan det neppe efter de forhaandenværende autentiske Breve forholde sig rigtigt. Sagaskriveren maa have løbet vild i Tidsregningen og henført fejlagtigen til 1297 og 98 hvad der skeede i 1301 og senere skal fortælles. Da var nemlig Erkebiskop Jørund ganske sikkert i Paris; men om hans Ophold der ved den Tid veed Sagaen igjen intet.

saa vil man see, at den tilkjendte Kapitelet flere Rettigheder paa Erkebiskoppens Bekostning og i det Hele var det endnu gunstigere end Forliget til Tautra. Den godkjendte i Grunden alle Kapitelets Fordringer fremsatte i 1293. Havde Erkebiskoppen ved hiint Forlig følt sig krænket og brøstholden, maatte han end mere føle det ved nærværende Dom. Og det var da heller ikke hans Agt, at lade det med den bero. Et nyt Uveir trak op, men dets Udbrud forhaledes noget ved den Forandring, som just nu indtraadte i den norske Rigsstyrelse.

Lidt over en Maaned efter den sidstomtalte Doms Afsigelse, altsaa en god Stund førend Terminen for dens Iverksættelse var udløben, døde Kong Erik Magnussøn i Bergen den 13de Juli 1299 i sit 31te Aar efter at have i 19 Aar været Norges Konge. Om hans Karakter er ovenfor sagt hvad der formeentlig kan siges, lige som ogsaa om hvorledes hans Forhold til Kirken bør bedømmes. Tilnavnet Prestehader, som i sildigere Tider er blevet ham tillagt, bør efter min Mening udslettes af Historien som ufortjent, hvad enten man maatte ville regne ham det til Ros eller Dadel. Han var aabenbare for sin Person hverken Kirkens eller Geistlighedens Fiende, end ikke i dens hierarchiske Optræden, naar kun Kongedømmets Ret ikke derved altfor meget krænkedes. Han viste sig tvertimod som en forsonende Megler mellem Geistlighed og Lægfolk fra den Stund af, hans Alder tillod ham at have en selvstændig Mening, og forsaavidt som hans indflydelsesrige Omgivelser levnede ham fri Raadighed. Man finder heller intet Spor til, at han — i det mindste af egen Drift — stræbte at benytte den indre Splid ved tvende af Landets Biskopsstole til at beskjære deres Selvstændighed og udvide Kongedømmets Indflydelse over dem. Han gjorde Sit for at de stridende Parter i Mindelighed skulde forliges, men da dette var forgjæves, lod han dem frit indbringe deres Sag for deres rette kirkelige Overdommer. Alt dette vidner om Velvillie mod Geistligheden, ikke om Had.

60.

Haakon Magnussøn bliver Norges Konge. Kirkestriden i Stavanger og Nidaros ender.

Kong Erik Magnussøn efterlod sig af sine tvende Egteskaber — med Margareta af Skotland, og med Isabella Grevinde af Carrik, Datter af Robert Bruce af Carrik, og Søster til den som Skotlands Konge saa berømte Robert Bruce — ingen Søn, men kun af det sidste en Datter, Ingebjørg. Ifølge Kong Magnus's Rigsarvefølgelov var altsaa hans Broder, Hertug Haakon, Arving til Norges Kongedømme. Han havde allerede under sin Broders Regjering taget er-

virksom Deel i Statsstyrelsen, og det udentvivl ikke alene som næsten selvstændig Styrer i den Deel af Riget, der var henlagt til hans Hertugdomme, men ogsaa som Kongens stadige Raadgiver, og man kan næsten sige Medstyrer, i alle Kongedommets almindelige Anliggender. Da det af Alt maa sluttes, at Haakon i Kraft og Karakterfasthed har staaet langt over sin Broder, er det høist sandsynligt, at han, fra den Tid han kom til sine myndige Aar, stedse har øvet stor Indflydelse paa Kong Erik, med hvem han uafbrudt synes at have levet i den bedste Forstaaelse.

Haakons Arveret var efter Loven uomtvistelig og lader heller ikke til at have mødt nogen Modstand. Han blev tagen til Konge i Midten af August Maaned 1299, fra hvilken Tid han findes at have regnet sit Kongedømmes Aar. Efter al Sandsynlighed er dette skeet paa St. Laurentii Dag den 10de August, paa Ørething i Nidaros; og troligen er han samme Dag bleven kronet i Christkirken af Erkebiskop Jorund [1]). Er denne Formodning om Stedet for Haakons Antagelse til Konge og Tiden for hans Kroning rigtig, saa er det rimeligt, at han har hastet med den sidste Ceremoni, for at ikke senere Indtrædelsen af Interdiktet over Erkebiskoppen ifølge Dommen af 10de Juni næst forud skulde lægge Hindringer i Veien. Nu var det vel ogsaa Erkebiskoppen, i den mislige Stilling, hvori han befandt sig, om at gjøre at vinde den nye Konges Gunst, og derfor har han neppe fra sin Side gjort nogen Vanskelighed med Hensyn til Kroningsed eller andet lignende.

I hvordan nu end dette er, saa findes udtrykkelig fortalt, at Kong Haakon under sit Ophold i Nidaros i Anledning af Kroningen fik istand et Slags Forlig mellem Erkebiskoppen og hans Kapitel [2]), hvilket vel ogsaa, om end blot for Øieblikket og for et Syns Skyld, maatte til, for at Kroningen med fuld Høitidelighed kunde udføres. Forliget, heder det, stod dog ikke længer ved Magt end til Kongen havde forladt Byen, da den gamle Trætte igjen udbrød [3]). Spørgsmaal er alligevel, om dette er skeet saa ganske strax. Erkebiskoppen

[1]) Rigtignok angives i yngre Annaler den 1ste November (Allehelgens Dag) 1299 for hans Kroningsdag, hvorimod de ældre Kilder ikke nævne Dagen. Det har imidlertid store Vanskeligheder at forene hans Ophold i Nidaros paa den Tid — og i Nidaros samstemme alle Kilder om at Kroningen er foregaaen — med Dateringsstedet for flere af hans i dette samme Aar udstedte Breve. Se Isl. Ann. 174, Bp. Laur. S. c. 12, jfrt. m. Kongens Breve af 1299 og 1300, der lade os see ham i Bergen 23—28 August, i Hvitingsøerne udenfor Stavangerfjord den 3die September, i Oslo den 24de November og paa Oplandene i Gudbrandsdalen i Februar 1300. Er muligen en gammel Læsefeil i en Annal af en Forkortning (allraheilagra messo f. á Laurentius messo) Aarsagen? [2]) Bp. Laur. S. c. 13 [3]) Bp. Laur. S. Sst.

findes nemlig at have forladt Nidaros paa samme Tid som Kongen, eller i al Fald ikke meget længe efter; thi i Midten af November Maaned var han i Oslo. Det er rimeligt, at han har fulgt Kongen paa dennes Reise syd efter til Bergen, hvor Haakon findes at have været i Slutningen af August Maaned (23de—28de August), at der Biskop Narve har slaaet sig i Kongens Følge, da denne drog længer syd efter, at ogsaa Biskop Arne af Stavanger senere er kommen til, og at nu alle disse Biskopper ere dragne med Kongen til Oslo, hvor han findes at være ankommen før 24de November [1]). I ethvert Fald er det vist, at Erkebiskoppen og de to nævnte Biskopper i den første Halvdeel af November vare samlede i Oslo med Biskopperne af Oslo og Hamar. Alle Norges Biskopper vare saaledes samtidigen der tilstede, efter al Sandsynlighed nærmest i Anledning af Haakons Antagelse til Konge i den sydøstlige Deel af Riget.

Under denne Sammenkomst blev Sagen mellem den stavangerske Biskop og hans Kapitel atter bragt paa Bane. De delegerede Dommeres Brev af 19de Juni næst forud var blevet Biskoppen forkyndt af de tilnævnte Executorer i hans Gaard i Stavanger den 3die September i flere Klerkers og Lægmænds (blandt de sidste Lagmandens, Sigurd af Randes) Nærværelse [2]); og samme Dag stevnede Kongen fra Hvitingsøerne ti af Biskoppens Tilhængere til at møde for sig een Maaned efter Stevningens Forkyndelse og staa til Rette, fordi de havde siddet de pavelige Dommeres og Kongens tidligere Breve overhørige [3]). Det maatte nu blive Biskop Arne tydeligt, at ikke alene Dommerne, men ogsaa Kongen var bestemt paa at gribe Sagen an med Alvor, og dette har bevæget ham til at indfinde sig i Oslo. Her optraadte, som det lader, Erkebiskoppen og Biskop Narve af Bergen, muligen paa Kongens Opfordring, der har villet have en Ende paa den langvarige Strid, hvori ogsaa den verdslige Magt var bleven paakaldet, som Meglere mellem Parterne, og udvirkede, at disse formeligen underkastede sin Sag de delegerede Dommeres Afgjørelse med høitidelig Forpligtelse til at holde sig denne efterrettelig under Straf af en Bod paa 20 Pund Sterling for Overtræderne. Dette Compromis, som det benævnes, blev indgaaet den 13de November 1299 og forkyndt ved et aabent Brev udstedt af Erkebiskoppen og Biskop Narve [4]). Herved var altsaa Biskop Arne den tidligere Udflugt afskaaren, at han ikke erkjendte Dommernes Berettigelse, da han ikke havde givet sit Samtykke til deres Udnævnelse. Ifølge dette Compromis afsagde nu Biskop Eyvind af Oslo og Abbed Baard (Biskop Thorstein af Hamar var forhindret fra at møde) den næstfølgende 1ste December en ny

[1]) N. Dipl. II. 49. [2]) Dipl. A. M. II. 248, N. Dipl. II. 48. [3]) N. Dipl. II. 48. [4]) Suhm D. H. XI. 932—934, jfrt m. 358.

Dom, hvorved alle forhen faldne Domme og Bansættelser hævedes, og Biskop Arne tilpligtedes at lade Chorsbrødrene nyde deres Beneficier, og deres Halvdeel af Testamenter, givne Kathedralkirken i Stavanger uden nærmere Bestemmelse, samt andre opregnede ringere Indtægter. Dog bleve nogle Posters Afgjørelse udsat til næstkommende 15de Mai [1]). Dommen blev imidlertid, som det lader, ikke fuldstændig fældet før den 14de Juni 1300, da der tildømtes tvende Lægmænd, den ene Kongens Hirdmand, den anden Lagmandens Ombudsmand, en Bod af en Deel Prester i Stavangers Biskopsdømme, fordi disse uretfærdigen havde excommuniceret de nævnte Lægmænd paa Grund af at de tidligere havde, ifølge Dommernes og Kongens Bud, borttaget fra Biskopsgaarden en Deel Korn, som var Chorsbrødrene fravovet [2]).

Med Opfyldelsen af den nye Dom gik det imidlertid ikke bedre end med Opfyldelsen af de tidligere. Endnu ved Udgangen af 1301 var Striden saa langt fra at være til Ende, at Dommerne, Biskop Eyvind og Abbed Baard, ved et Brev af 18de December fra Oslo maatte paalægge tvende Chorsbrødre af Bergen, Peter Mata og Nikolaus Pila, at drage til Stavanger og der ved Bans Tvang bringe Dommen af 14de Juni 1300 til Fuldbyrdelse, da hverken Biskop eller Kapitel vilde rette sig efter den, men tvertimod vare ragede i end større Strid med hinanden end forhen [3]). Dette er det sidste Dokument, som er os levnet i denne haardnakkede Tvist. Hvad de nævnte bergenske Chorsbrødre have udrettet, vides ikke. Alt blev vel neppe bilagt før ved Biskop Arnes Død. I 1302 den 16de September var han tilstede paa et Høvdingemøde i Oslo [4]), og det følgende Aar 1303 døde han [5]). Da hans Eftermand var af Kapitelets egen Midte og en af hans fornemste Modstandere, maa, om ikke før, saa ved dette Valg Freden ved Stavangers Biskopsstol antages at være gjenoprettet. Kong Haakon viser sig under den hele Strid at have vedligeholdt et velvilligt Sindelag mod Kapitelet, hvilket han ved sit Brev af 1ste Juni 1300 tog under sit kongelige Vern og tilsikkrede de samme Friheder, han tidligere som Hertug ved sit Brev af 12te Mai 1292 havde skjænket det [6]).

Striden i Nidaros's Kirke var imidlertid bleven voldsommere end nogensinde før. Den Stilstand, der var indtraadt i Anledning af Kongens Kroning, var, som allerede sagt, blot fremkaldt ved den øieblikkelige Nødvendighed, og ganske vist ligesaalidet fra den ene som fra den anden Side alvorlig meent. Man finder ikke Spor til, at

[1]) Suhm D. H. XI. 358. [2]) Suhm D. H. XI. 379, jfrt. m. 397. [3]) S. D. H. XI. 397. [4]) N. g. L. III. 46. [5]) Isl. Ann. 182. [6]) N. Dipl. I. 82.

Erkebiskop Jørund har gjort noget Skridt for at opfylde Dommen af 10de Juni 1299. Snarere skulde man tro, at han er faren øster i Landet til Oslo, for at have et Paaskud til at sidde den overhørig. Imidlertid udløb de fastsatte Terminer for dens Opfyldelse (8de og 29de September s. A.), og han var nu ifølge Dommen at ansee som excommuniceret. Han kan maaskee ved Retskneb, ved sin Indflydelse paa sit Biskopsdømmes Presteskab og de Midler, som hans Metropolitanmyndighed gav ham i Hænde, have forhalet Excommunicationens høitidelige Forkyndelse; men derved var Dommens Virkning ikkun udsat, ikke tilintetgjort.

Uagtet han nu selv var i denne meer end tvivlsomme Tilstand med Hensyn til Kirken og sin Embedsmyndighed, dristede han sig dog til at erklære Kapitelet i Interdikt, hvis det ikke inden en vis Termin opgav de Præbender og Privilegier, som han, trods den faldne Dom, frakjendte det. Han forkyndte ogsaa den oftere nævnte Chorsbroder Jon Gudmundssøn Elg, Kapitelets daværende Skatmester, for afsat fra Embede og Beneficium, hvis han ikke inden en bestemt Tid afgav til Erkebiskoppen de til Kathedralkirkens Bygning skjænkede Gaver, hvilke det dog tilkom Kapitelet ligesaavel som Erkebiskoppen at forvare og bestyre [1]). At under saadanne Omstændigheder Chorsbrødrene viste sig ulydige og opsætsige mod Erkebiskoppen efter dennes Tilbagekomst til Nidaros (maaskee i Slutningen af Aaret 1299), var ikke at undres over. De have naturligviis dertil fundet god Grund i hans Overhørighed af den sidst fældede Dom, og de have ganske sikkert ikke undladt at fremstille ham som en Excommuniceret, hvem de, saalænge han var i denne Stand, ei skyldte Lydighed. Mængden baade af Lærde og Læge i Nidaros maa heri have givet Chorsbrødrene Ret; thi baade den hele Skole, og Abbeden af Holm, og alt Byfolket erklærede sig aabenbare paa Kapitelets Side, og af Geistligheden fandtes der fast ingen, som vilde eller turde frembære noget Budskab, der var Chorsbrødrene imod [2]). Erkebiskoppen havde sin eneste Støtte i sine bevæbnede Svende og i Jon Flæming samt Presten Laurentius Kalfssøn, hvilken sidste han i 1296 havde givet Olafskirken i Nidaros [3]), ganske vist uden Chorsbrødrenes Samtykke og aldeles mod deres Villie.

Erkebiskoppen, heder det, for først frem mod Chorsbrødrene med Paamindelser, men da dette ikke hjalp, lod han Jon Flæming opsætte et Banbrev over de Opsætsiges Formænd, Sighvat Lande, Audun Raude og Eilif Kortin. Dette paalagde Erkebiskoppen Laurentius at

[1]) Dom af 11te April 1302, N. Dipl. III. 55. [2]) Bp. Laur. S. c. 12. Man har saa meget mindre Grund til at tvivle om denne almindelige Stemning i Nidaros mod Erkebiskoppen, som den bevidnes af en Saga, der ellers aabenbare er partisk for Erkebiskoppen. [3]) Bp. Laur. S. c. 9.

oplæse i Christkirken den følgende Dag, som var en stor Hoitid (hvilken siges ikke), under Gudstjenesten. Laurentius forudsaa, at han herved vilde gjøre sig Chorsbrodrene, der allerede vare uvenlig stemte mod ham, til uforsonlige Fiender; men han troede ikke at burde være sin Herre og Velgjører ulydig og paatog sig det farlige Hverv. Dagen efter, under Hoimessen, da alle Chorsbrødrene vare samlede i Choret, traadte Laurentius op over Choret og læste der med høi og klar Røst Bansættelsesbrevet, og bød, at Messen skulde ophøre, hvis ikke de tre Bansatte fjærnede sig. Sighvat Lande sagde blot: „Du behøver ikke at skrige saa høit Islænding! vi høre nok hvad Du siger". Derpaa forlode de Bansatte Kirken og gik hjem. Prestens Dristighed synes at have overrasket dem. Men fra denne Stund af kunde Laurentius — siges der — aldrig vise sig offentlig uden at være udsat for Chorsbrødrenes Efterstræbelser, endogsaa i sine Embedsforretninger [1]).

Engang blev han paa Gaden overfalden af Skoleklerkerne, der vilde fange ham. Han flygtede for dem op til Christkirken og fik grebet fat i Kirkedørens Ring. Men hans Forfølgere lagde ligefuldt Haand paa ham, reve Kjortelen af ham og vare i Færd med at drage ham bort fra hans Fredested, da Erkebiskoppens Svende paa hans Nødraab kom ham til Hjælp og friede ham af Faren.

En anden Gang skulde en anseet Husfrue af Staden begraves ved Olafs Kirke, til hvilken hun sognede. Laurentius sang Sjælemesserne med sine Klerker under megen Høitidelighed, omgiven af en Mængde Blus og Kjerter. Da kom Skoleklerkerne til i overlegen Mængde, borttoge Blus og Kjerter og afbrød hele Begravelsestjenesten. Laurentius og hans Medhjælpere maatte vige for Magten, og først den følgende Dag fik han under Dækning af Erkebiskoppens Svende forrettet Sjælemesserne og Liget jordet [2]).

Disse Træk af Voldsomhed tale vist nok ikke til Fordeel for Chorsbrødrenes Tilhang; men man maa vel mærke sig, at de ere fremstillede af en af Erkebiskoppens Venner, der helst dvæler ved hans Modstanderes Misgreb uden tillige at omtale de Udfordringer fra Erkebiskoppens Side, som ganske vist vare gangne forud og havde fremkaldt dem. Een Ting er klar: at Erkebiskoppen havde den almindelige Mening, i det mindste i Nidaros, imod sig; og det havde han utvivlsomt forskyldt ved sin Ubesindighed, sit Overmod og sin Herskesyge, hvilket Alt i Striden med hans Kapitel meer ledede ham end oprigtig Retsfølelse og Embedsiver.

Erkebiskoppens Sag stod i Grunden ikke godt. Dommen af 10de Juli 1299 hvilede paa ham. Saalænge han ikke havde opfyldt dens Bestemmelser, kunde Chorsbrødrene med Rette ansee ham for bansat

[1]) Bp. Laur. S. c. 13. [2]) Bp. Laur. S. c. 14.

og suspederet fra sin Embedsmyndighed, og følgelig den Bansættelse, han under saadanne Omstændigheder havde udtalt over dem, for ugyldig. Han følte vistnok ogsaa selv det mislige i sin Stilling og Nødvendigheden af at udvirke Pavens kraftige Mellemkomst for at rede sig ud af den. Han gav sig tidlig i 1301 paa Reisen til Rom, men kom ikke længer end til Paris. Her blev han syg, og lod, som det heder, ved Fuldmægtig sin Sag foredrage for Paven, medens han selv i Paris afventede Udfaldet. Dette skal have været til hans Fordeel — i det mindste maa han selv have foregivet noget saadant [1]); og ud paa Sommeren tiltraadte han Hjemreisen.

Chorsbrødrene havde imidlertid heller ikke siddet uvirksomme. Det gjaldt her om at møde Erkebiskoppens Tilstelninger ved Kurien i Tide, og i dette Øiemed havde de afsendt Jon Gudmundsson Elg for at føre deres Sag. Da Jon kom til Brügge i Flandern, var Erkebiskop Jørund netop der paa sin Hjemreise. Erkebiskoppen har ganske naturlig frygtet Følgerne af Jons Nærværelse i Rom, og for at hindre den, tog han sin Tilflugt til det voldsomme og retskrænkende Middel, at lade Jon den 30te Juli 1301 gribe paa Gaden i Brügge og med Magt slæbe i Fængsel. Jon blev dog, da ingen bestemt Beskyldning var fremsat mod ham, den følgende Dag sat i Frihed, efterat han havde stillet Borgen for at ville møde for Retten. Men da han den 1ste August, i Følge med Provsten til St. Marie Kirke i Brügge, gik til Erkebiskoppens Herberge for at spørge om Grunden til sin Fængsling, holdt Erkebiskoppen Huset lukket og negtede at give noget Svar paa hans Forespørgsel. Derimod henvendte Erkebiskoppen sig den 3die August med en Skrivelse til Officialen for Biskopsdømmet Tournai, under hvilket Brügge henhørte, og bad, at han vilde befale Dekanen af Brügge at sætte Jon Elg fast eller idetmindste sikkre sig hans Person. Som Grund angav kun Erkebiskoppen, at Jon i Biskopsdømmet Tournai havde begaaet visse Forbrydelser, hvorom Officialen senere skulde blive underrettet. Han ønskede nu Jon fastholdt, indtil Officialen med det Første selv kom til Brügge, forat da Erkebiskoppen for hans Domstol kunde faa Ret over den Anklagede.

Officialen, som uden Tvivl fandt Erkebiskoppens Færd noget mistænkelig, sendte strax (4de August) hans Brev til Dekanen af Brügge og paalagde denne at gjøre sig nøie bekjendt med dets Indhold, og saafremt han havde Sikkerhed for, at Jon storligen havde forbrudt sig der i Biskopsdømmet, da opfylde Erkebiskoppens Forlangende. I Kraft af dette Paalæg gik Dekanen til Erkebiskoppen og tilkaldte ogsaa Jon Elg. Erkebiskoppen maatte nu rykke frem med sin Beskyld-

[1]) Bp. Laurentius's S. c. 12, jfrt m. Isl. Ann. 180.

ning, og denne lød paa, at Jon der i Bispopsdømmet havde bestjaalet ham; Erkebispoppen fordrede sig det Stjaalne gjengivet, og indtil dette skeede, den Anklagede fastholdt. Jon negtede reent ud Beskyldningen, hvilken dog Erkebispoppen tilbød sig at bevise. Dekanen fastsatte da en Dag, paa hvilken Erkebispoppen skulde fremføre sine Beviser, for at Sagen derpaa kunde have sit videre Gjænge. Dagen var den 11te August; men den hengik uden at Erkebispoppen lod høre fra sig. Derimod rygtedes det, at han imidlertid havde efterstræbt Jon Elg for at fange ham og føre ham med sig til Norge paa det Skib, han havde fragtet til Hjemreisen. Efterstræbelsen mislykkedes, og Erkebispoppen seilede afsted fra Brügge uden at oppebie Afgjørelsen af den Sag, han med saa megen Ophævelse havde reist. At det Hele var et nedrigt Paaskud af Erkebispoppen for at faa Jon Elg i sin Magt og saaledes hindre hans Reise til Rom, er tydeligt nok. Efter hvad der var foregaaet, kunde naturligviis Dekanen af Brügge intet Videre gjøre ved Sagen, helst da Jons Uskyld nu maatte være ham indlysende. Han opsatte den 19de August, efter Erkebispoppens Afreise, en Kundgjørelse, hvori Sagens Gang fremstilledes [1], og dette Dokument, kan man vel begribe, blev et vigtigt Indlæg i Kurien mod Erkebispoppen, da Jon Elg endelig naaede Rom.

Erkebiskop Jørund kom imidlertid lykkelig hjem til Norge, forinden hans Sammenstød med Jon Elg did havde kunnet rygtes i sit sande Sammenhæng. Han undlod naturligviis ikke at fremstille Udfaldet af sin Reise i det for sig selv fordeelagtigste Lys, hvad enten han nu virkelig havde udvirket nogen gunstig Kjendelse af Kurien eller ikke. Men Chorsbrødrene lode sig — som det synes — ikke blende ved hans Fremstilling; de vilde opbie Udfaldet af sin egen Budsending i Rom, førend de underkastede sig. Under Erkebispoppens Fraværelse havde Abbed Arne af Holm, ifølge pavelig Beskikkelse, den 1ste Juli 1301, tildømt dem Indtægterne af den meget omtvistede Mærens Kirke [2]). Den samme Prælat havde ogsaa, ligeledes ifølge pavelig Bemyndigelse, bansat en vis Ingjald, Chorsbroder af Hamar, og en Prest Audun med Tilnavnet Joka, ganske vist Erkebispoppens Tilhængere, fordi de havde lagt voldsom Haand paa det nidarosiske Kapitels Medlemmer, — en Bansættelse, der senere voldte Abbeden Ubehageligheder, da de tvende Bansatte, og flere med dem, tilføiede ham Overlast i selve Christkirken, da han der den 29de October 1301 forrettede sin Andagt [3]). Den sidste Voldshandling foregik rimeligviis efter Erkebispoppens Hjemkomst og neppe uden hans Vidende og Villie. I ethvert Fald formildede saadan Fremfærd ikke Chorsbrødrenes

[1]) Dokumentet findes udg. N. Dipl. III. 51—53. [2]) N. Dipl. II. 55. [3]) N. Dipl. III. 53.

forbittrede Stemning, og hine gunstige Domme maatte naturligviis bestyrke dem i deres Modstand mod Erkebiskoppen. Da de saaledes fremturede i sin Ulydighed, besluttede endelig Jorund at tage sin Tilflugt til Kongedømmet for ved Hjælp af dettes verdslige Magt at twinge dem. Og han har rimeligviis hastet hermed saameget som muligt, for at faa udvirket et afgjørende Slag i Sagen fra denne Side, førend ugunstige Oplysninger om hans Færd mod Jon Elg, og derhos Efterretninger om dennes muligen heldige Bestræbelser i Rom kunde indløbe til Norge.

Kong Haakon havde hidtil, saavidt skjønnes, været en rolig og upartisk Tilskuer af Striden. Havde han maaskee i Anledning af sin Kroning vist Erkebiskoppen en eller anden Velvillie, saa havde han ogsaa tydeligt givet Kapitelet Prøver paa sin Yndest, idet han ved tvende Breve, af 28de August 1299 fra Bergen og af 10de Februar 1300 fra Lo (i Opdal?), havde taget Chorsbrødrene med Alt hvad deres var under sit kongelige Vern [1]). Nu lykkedes det imidlertid Erkebiskoppen, uvist ved hvilke Midler og hvilke Forestillinger, at drage Kongen for Øieblikket over paa sin Side. Erkebiskop Jorund — heder det — stod sig paa den Tid meget godt hos Kongen og tilskrev ham derfor om den Uro Chorsbrødrene voldte ham, idet han tillige bad Kongen at komme selv til Nidaros for at tugte dem med sin kongelige Magt. Haakon opfyldte Erkebiskoppens Bøn og for — rimeligviis om Vaaren 1302 fra Bergen, hvor han havde havt sit Vintersæde [2]) — til Throndhjem med et stort Følge af Lærde og Læge, blandt de første ogsaa — som det lader — en eller flere Biskopper.

Da Kongen var kommen til Nidaros, blev et Thing stevnet der i Kongsgaardens Sommerhal, og Erkebiskoppen og Chorsbrødrene tilsagte at møde for Kongen. Forsamlingen, heder det, var talrig, og mange Fremmede, som opholdt sig i Byen, vare tilstede. Kongen sad i sit Høisæde og hos ham Erkebiskop Jorund; ud fra Kongen sad Rigets verdslige Høvdinger og Riddere, ud fra Erkebiskoppen sad de tilstedeværende Lydbiskopper, Chorsbrødre og Prester; Almuen sad yderligere i Hallen paa Gulvet. Foran Høisædet var reist en Talestol. Paa den fremtraadte Kongens Kansler, Magister Aake, en lærd og veltalende Klerk, der længe havde studeret i Udlandet. Han skulde føre Ordet paa Kongens Vegne. Efter lydeligen at have opfordret Forsamlingen til Taushed, talede Aake først paa Latin, og udviklede vidløftigen, hvorledes Høvdingerne paa en rigtig Maade havde at benytte sin aandelige saavelsom sin verdslige Magt. Derpaa gik han over til at udvikle i det norske Sprog med megen Vel-

[1]) N. Dipl. II. 47, 51. [2]) Isl. Ann. 178, 180. — Breve fra Bergen af 5te October og 13de December 1301.

talenhed Undermænds Skyldighed mod deres Overordnede, hvorledes de skulde lyde disse, endog om der kunde være et eller andet at udsætte paa deres Fremfærd. Han vendte sin Tale med Skarphed mod Chorsbrødrene, viste hvor usømmelig deres Opførsel mod Erkebiskoppen havde været, og erklærede, at de havde fortjent Revselse af den verdslige Arm, ved Kongens Sværd.

Chorsbrødrene bleve forknytte ved denne haarde Tiltale; men endnu værre bleve de til Mode, da Kongen selv reiste sig og talede først paa Latin og siden paa Norsk i samme Mening som Kansleren. Kongen forelagde dem tvende Kaar: enten at de, som banlyste af Erkebiskoppen, skulde være utlæge af Norge med alle sine Tilhængere, eller og at de strax paa Stedet skulde falde Erkebiskoppen til Fode og lægge sin hele Sag i hans Vold med Kongens og de bedste Mænds Raad. De skulde uopholdelig forlade Modet, hvis de ei opfyldte dette Kongens Bud. Chorsbrødrene saa nu intet andet Raad for sig end at gjøre som Kongen bød. De stode op, faldt Erkebiskoppen til Fode og lagde sin Sag i hans Vold.

Den følgende Dag blev Forliget mellem dem og Erkebiskoppen forkyndt, og gjensidigt Løfte aflagt om Fred og Tilgivelse [1]).

Dette ved Kongens kraftige Mellemkomst istandbragte Forlig har man dog, de forudgangne Trudsler uagtet, al Anledning til at antage for støttet paa, og væsentlig stemmende med Forliget af 1297, og følgelig for ret gunstigt for Chorsbrødrene. Det gav imidlertid for Øieblikket Erkebiskop Jorund Skinnet af at være Seierherre; og dette har det vel ogsaa været Kongens fornemste Ønske at udvirke for Erkestolens egen Verdigheds Skyld. At gjøre noget virkeligt Skaar i Chorsbrødrenes hjemlede Rettigheder til Erkebiskoppens Fordeel, derpaa har han neppe nogensinde tænkt. Jorund synes at have ledsaget Kongen fra Mødet i Nidaros tilbage til Bergen, hvor han i Aaret 1302 indviede den nye Apostelkirke, Kongens Kapel, til hvilken Kong Magnus Haakonssøn havde i 1274 lagt Grundvolden i sin Urtegaard (grasgarðr). Den ældre Apostelkirke i Kongsgaarden blev da nedreven [2]).

Medens Erkebiskop Jorund i Nidaros ved Kongedømmets Hjælp feirede et Slags Triumf over sine Chorsbrødre, vandt disse en langt væsentligere Seier over ham i den pavelige Kurie. Jon Elg havde efter sin Ankomst til Rom arbeidet med Kraft og Held for sine Brødres og sin egen Sag. Han fik gjort en gjentagen Appel mod Erkebiskoppen gjældende og udvirkede, at Pave Bonifacius overdrog Sagens Undersøgelse og endelige Afgjørelse til sin Kapellan, Magister Baltram af Mailand, Archipresbyter og auditor causarum apostolici

[1]) Bp. Laur. S. c. 14, 15. [2]) Isl. Ann. 144, 180.

palatii. Denne stevnede paa lovlig Maade gjentagende Parterne til at møde for sig personligen eller ved Fuldmagt. Erkebiskoppen hverken mødte selv eller lod møde for sig paa de første Stevninger, hvorimod til enhver Termin Kapitelet og Jon Elg lode møde ved sin Prokurator, Frederik af St. Severino. Endelig mødte, som det synes paa fjerde Stevning, Thorstein, Chorsbroder af Hamar, med Erkebiskoppens Fuldmagt, og siden som hans Prokurator, Andreas af Pipernum. Da Sagen nu fra begge Sider var foredragen og af Dommeren undersøgt, og Erkebiskoppens Prokurator „per contumaciam" udeblev fra det endelige Møde, saa fældte Baltram omsider den 11te April 1302 den Dom: at Erkebiskoppens Anklage og Domme (deri iberegnede hans Bansættelser) mod Kapitelet, ligesom og hans Suspensionsdom mod Jon Elg, — Alt var ugyldigt og magtesløst, og Erkebiskoppen skyldig at udrede Sagens Omkostninger efter senere Vurdering [1]).

Denne Dom blev samme Aars Sommer bragt til Norge og strax paa Kapitelets Foranstaltning ved bekræftede Afskrifter udbredt over hele Landet. En Afskrift blev udstedt i Bergen den 14de August af Kathedralkirkens Kapitel og Official samt Minoriternes Convent og Guardian [2]). En anden blev udstedt i Oslo den 28de August af Biskopperne Narve af Bergen, Eyvind af Oslo og Thorstein af Hamar [3]). Erkebiskop Jorund, som selv var tilstede i samme Aars September Maaned i Oslo paa et der afholdt Høvdingemøde af Geistlige og Verdslige [4]), maatte saaledes her for Kongen, Rigets Lydbiskopper og Stormænd staa som overvunden af sit Kapitel, — vistnok en ikke ringe Ydmygelse for den stolte Metropolitan.

Endnu synes dog Jorund en Tid at have stampet imod Dommen, dog vistnok kun i magtesløs Fortvivlelse. Det følgende Aar 1303 maatte nemlig en med pavelig Fuldmagt udrustet Executor til Norge for at indsætte det nidarosiske Kapitel og Jon Elg i deres Ret. Denne Executor var Everard, Dekan af Upsal. Ifølge hans Paalæg og Bemyndigelse kundgjorde Biskop Narve af Bergen, hans Official og Kapitel ved Brev af 6te September 1303 den til Fordeel for det nidarosiske Kapitel og Jon Elg fældede Doms Bestemmelser, samt at intet Interdikt, ingen Excommunication og ingen Suspension hvilede paa dem, men at de tvertimod vare af ubesmittet Rygte og lydige Sønner af den hellige Moder, Kirken. Denne Kundgjørelse blev oplæst samme Dag under Gudstjenesten i Bergens Kathedralkirke for den samlede Mængde og siden i alle Stadens og Biskopsdømmets Kirker [5]). Den 7de September blev en Kundgjørelse af lignende Indhold, med Trudsel om Ban for dem, som handlede derimod, udstedt i Nidaros

[1]) Dommen i N. Dipl III. 55—59 [2]) N. Dipl. III. 59. [3]) N. Dipl. III. 60. [4]) N. g. L. III. 46. [5]) N. Dipl. III. 62, 63.

af Abbederne Kristian af Tautra og Arne af Holm [1]). I dette sidste Brev paaberaabes Biskopperne af Oslos og Hamars Bemyndigelse ved Siden af Dekanen af Upsals. Man maa saaledes antage, at den pavelige Doms Fuldbyrdelse er bleven stillet under i det mindste tre af de norske Lydbiskoppers Tilsyn, og at Dommen derhos har faaet den størst mulige Offentlighed over hele Norge baade blandt Lærde og Læge. Mod saadanne kraftige Foranstaltninger har vel Erkebiskoppen omsider maattet give tabt, saa meget meer som han nu ikke længer synes at have fundet nogen Støtte i Kongedømmet. Man sporer heller ikke nogen fortsat Gjenstridighed fra hans Side. Tvertimod synes Jorund i sin hele følgende Embedstid at have maattet bøie sin stive Nakke under sit Kapitels vistnok ikke lette Aag.

Udfaldet af de nu omtalte Kampe ved tvende af Norges Bispsstole maa nodvendigviis have bidraget uendelig meget til at hæve de norske Domkapitlers Anseelse og befæste deres Selvstændighed. Deres Ret til at staa sine Biskopper ved Siden ikke alene som Raadgivere, men ogsaa som virkelige Deeltagere i Udøvelsen af flere den biskoppelige Myndigheds vigtigste Forretninger, ja for Erkestolens Vedkommende endog i Erkebiskoppens Metropolitanvirksomhed, — var nu afgjort ved gjentagne Domme, udgangne fra og stadfæstede af selve det apostoliske Sæde, og denne Ret kunde vanskeligen igjen rokkes ved nogen enkelt Biskops vilkaarlige Herskelyst, saalænge som Kapitlernes Valgfrihed blev staaende ubeskaaren. I Domkapitlerne vare ogsaa paa denne Tid, ligesom i den næst foregaaende og næst paafølgende, øiensynligen den norske Kirkes bedste aandelige Kræfter sammentrængte. Deres Medlemmer vise sig dannede ved Studier baade i Hjemmet og ved de udenlandske Hoiskoler, og derhos i en stadig Forbindelse ligesaavel med disse som med den romerske Kurie. De maa derfor ansees for at have været sit Kald som Biskoppernes Raadgivere og Medhjælpere, baade i Kirkens Styrelse og Presternes Underviisning, fuldkommen voxne efter Tidens Fordringer.

Hvad ellers Pavens Optræden i hine Tvistigheder angaar, da dølger sig neppe visse Spor af den Avindsyge, hvormed allerede gjennem lang Tid den romerske Kurie havde betragtet ikke alene Metropolitanmyndigheden, men ogsaa den biskoppelige Myndighed i den under Rom lydende Kirke. I Metropolitanerne frygtede Paverne Medbeilere i den almindelige Kirkestyrelse og saa dem derfor gjerne ydmygede. Biskopperne vilde de gjerne, saavidt muligt, gjøre til sine umiddelbare Tjenere og saa afhængige af Kurien som muligt. Af den første Stræben kan man udentvivl for en stor Deel forklare sig den Omstændighed, at i den stavangerske Kirkestrid, som dog efter Kirkens

[1]) N. Dipl. III. 64.

Love og de af Kardinal Vilhelm i sin Tid opstillede Grundsætninger burde have været nærmest paadømt af Erkebiskoppen, saavidt skjønnes, aldeles unddroges dennes Dommermyndighed og afgjordes ved ham underordnede Prælater, der umiddelbart af Paven vare beskikkede til Dommere; — og ligeledes den Omstændighed, at i den nidarosiske Kirkestrid Paven satte en af Erkebiskoppens egne Lydbiskopper samt en Chorsbroder til hans Dommere, noget som neppe kunde ansees ret stemmende med en Metropolitans høie Stilling i Kirken. Af den sidste Stræben, nemlig efter at holde Biskopperne i stadig Afhængighed af Rom, seer man en Yttring i den aabenbare Gunst, som i begge Stridigheder fra Kirkens Side vistes Chorsbrødrene. Grundsætningen: divide et impera! var forlængst en Hovedregel i den fine, for ikke at sige underfundige, pavelige Statskunst; den afprægede sig ogsaa i denne Statskunsts Virksomhed paa det fjærne Norges Kirkeforhold.

61.

Jamtlændingernes Kirkeforhold. Biskopsskifter. Provinsialconcilium i Oslo 1306.

I Løbet af Kong Haakons tidligere Regjeringsaar blev visse Bestemmelser fattede med Hensyn til Kirkevæsenet i Jamteland. Dette Landskab hørte, som tidligere bemærket, til Norges Rige og stod under Norges Konge, men laa i kirkelig Henseende til Upsals Biskopsdømme og erkjendte Erkebiskoppen der for sit geistlige Overhoved [1]). Et saadant Forhold kunde neppe undlade oftere at fremkalde en og anden Forvikling, skjønt nærmere Underretning derom mangler. Jamterne lode i alt Verdsligt under den norske Frostathingslov, skjønt de havde sit eget Lagthing; men om de ogsaa løde under denne Lovs Christenret, eller de i kirkelig Henseende rettede sig efter den svensk-uplandske Lovs Kirkebolk, er ikke paa det Rene. Maaskee have de havt sine egne Vedtægter, ordnede mellem dem og Biskoppen af Upsal fra gammel Tid, og dette har ganske vist især været Tilfælde med Hensyn til de kirkelige Udredsler. Paa den Tid, hvorom her er Tale, havde Erkebiskoppen af Upsal en Provst i Jamteland, der besørgede de kirkelige Anliggender paa hans Vegne. Imidlertid, hvorledes det nu end med Christenretten forholdt sig, tilkom det naturligviis Norges Konge at paasee sine Undersaatters Tarv her som i enhver anden Deel af hans Rige, og dertil hørte da ogsaa at afverge alt ubilligt Tryk fra Geistlighedens Side i dens Krav paa Lægfolket, samt at iagttage, at den opfyldte sin Skyldighed. Haakon var i dette Stykke en nøieseende Landsstyrer, og han har rimeligviis fundet, at i de nævnte Punkter Forholdene i Jamteland ikke vare tilstrækkelig bestemt ordnede. Han

[1]) S. o. f. I. 89.

sendte derfor i 1303, da Erkebiskop Nikolaus Allesson af Upsal i Begyndelsen af Aaret besøgte Jamteland, den norske Prest Erlend Styrkarsson paa sine Vegne til Mødes med ham; og en Overeenskomst blev nu mellem dem afsluttet, hvorved Tiendeudredelsen, Betalingen for de vigtigste prestelige Forretninger, Ydelserne til Biskoppen paa hans Visitatsreiser, Sognepresternes Skyldighed i forskjellige Retninger, Provstens Dommerpligter og mere lignende fastsattes. Denne Overeenskomst blev senere, 1305 den 31te Mai, stadfæstet af Kong Haakon ved et Brev udstedt i Tunsberg, dog kun midlertidigen, indtil Kongen kunde faa Tid til nøiagtigere at granske Jamternes Forestillinger og fatte Bestemmelser, der fyldestgjorde dem. Overeenskomsten blev dog, som det lader, saadan som den var, staaende ved Magt ikke alene i Kong Haakons Regjeringstid, men ogsaa længe efter hans Død [1]).

Strax ovenpaa de nys ovenfor omtalte Kirkestridigheders Udjævning fulgte et næsten almindeligt Biskopsskifte i den norske Kirke. — Den skaalholtske Biskopsstol paa Island, der havde staaet ledig lige siden Arne Thorlaksøns Død i 1298, blev endelig i 1303 igjen besat med den Afdødes Søstersøn, Presten Arne Helgesson, en Islænding af Anseelse og Dygtighed [2]), samt derhos en fredeligsindet Mand, der ikke optog det gamle Stridsemne, for hvilket hans Forgjænger og Frænde længe saa haardnakket havde kjæmpet. At Skaalholts Biskopsstol saaledes i hele fem Aar stod ledig, var udentvivl for en stor Deel Følge af Striden i Nidaros mellem Erkebiskoppen og hans Kapitel, hvilke ved forenet Valg skulde besætte den.

Samme Aar 1303 døde den ovenfor ofte omtalte Biskop Arne af Stavanger [3]). I hans Sted valgtes af Kapitelet Ketil, ganske vist den samme Chorsbroder, som under Sagen mellem Biskop Arne og Kapitelet havde været dettes Fuldmægtig, og derved paadraget sig Ubehageligheder af Biskoppens Tilhængere. Ketil blev den 1ste Mai 1304 ved tvende stavangerske Chorsbrødre fremstillet for Erkebiskop Jorund i Bergen som Electus [4]) og udentvivl strax efter indviet.

Ligeledes døde i 1303 Biskop Markus af Suderøerne og Biskop Eyvind af Oslo, den sidste i Slutningen af Aaret [5]). I Markus's Sted kom en Allan af Galloway; i Eyvinds Sted valgtes Helge, forud Chorsbroder i Oslo, der blev indviet samtidig med Ketil af Stavanger om Sommeren 1304 [6]).

I 1304 døde Thorstein, Biskop af Hamar, til hvis Eftermand valgtes en vis Ingjald, Chorsbroder ved samme Kirke [7]), og uden-

[1]) Sv. Dipl. II. 694—696. [2]) Bp. Arnes S. c. 80; Bp. Laur. S. c. 16; Isl. Ann. 184. [3]) Isl. Ann. 182. [4]) N. Dipl. II. 63. [5]) Isl. Ann. 184; Sml. t. d. norske Hist. II. 180. [6]) Isl. Ann. 186, Sml. t. d. norske Hist. II. 181. [7]) N. Dipl. I. 94.

tvivl den samme, som i 1301 var i Nidaros blandt Erkebisskoppens Tilhængere og paa Grund af Voldshandlinger mod Kapitelet blev bansat af Abbeden af Holm [1]), men som senere maa være tagen til Naade af Kirken.

Endelig døde i 1304 den 16de October Bisskop Narve af Bergen. I hans Sted valgtes den 14de December samme Aar den bergenske Chorsbroder Arne Sigurdsson, der modtog sin Stadfæstelse den 14de September 1305, og indviedes tillige med den ovennævnte Ingjald af Hamar af Erkebisskop Jorund den 5te December næst efter i Jonskirken i Bergen. Bisskopperne Erlend af Færøerne og Ketil af Stavanger ydede sin Bistand ved Indvielsen, og Kong Haakon, hans Dronning Eufemia af Rygen, samt Dronning Isabella, Kong Eriks Enke, vare nærværende ved Høitideligheden [2]).

I Anledning af Ingjalds Valg til Hamar oprippedes den gamle Tvist mellem Hamars og Oslos Bisskopsstole, idet nemlig Bisskop og Kapitel i Oslo paastode, at det ifølge gammel Ret tilkom dem at tage Deel med det hamarske Kapitel i Valget af Bisskop til Hamar. Da nu tvende Fuldmægtige fra sidstnævnte Kapitel, Chorsbrødrene Botolf og Halvard, den 20de September 1305 havde fremstillet sig i Bergen for Erkebisskoppen og udbedet sig hans Stadfæstelse paa Ingjalds eenstemmige Valg, saa fremtraadte nogle Dage senere, den 24de September, Archipresbyter Simon og Thorkil Gunnarsson, Chorsbroder af Oslo, med en Skrivelse, som udtalte den oslofke Bisskops og hans Kapitels Paastand. Denne blev dog den følgende 21de October af Erkebisskoppen paa det bestemteste forkastet. Bisskopsvalget til Hamar — erklærede han — tilkom ifølge den almindelige Ret det hamarske Kapitel; og den oslofke Bisskop og hans Kapitel vare saa langt fra at kunne bevise Gyldigheden af sin Paastand, at det meget meer var vitterligt, at da den samme i 1278 var fremsat for Erkebisskop Jon, saa havde denne frifundet Hamars Kapitel for ethvert saadant Krav fra den oslofke Bisskopsstols Side, og paalagt denne i den omhandlede Sag evig Taushed. Og denne Dom havde i hele 27 Aar været upaaanket. Derfor afviste Erkebisskoppen nu den oslofke Bisskopsstols Paastand som intetsigende. Imidlertid opsatte han en Indberetning om den hele Sag til Paven, hvori han erklærede sig beredt til at overlade dens Undersøgelse og Afgjørelse til andre lovlige Dommere, saafremt Oslos Bisskop og Kapitel skulde ville itide og med gyldige Grunde gjøre Indsigelse mod hans Berettigelse [3]). Noget saadant findes ikke at være gjort fra den oslofke Bisskopsstols Side, og Erke-

[1]) S. o. f. II. 98. [2]) Bartholinske Mskr. Tom. IV (E). 383, 751. [3]) N. Dipl. I. 94, jfr. o. f. II. 30.

bisfoppen indviede — som allerede fortalt — Ingjald den paafølgende 5te December.

I det næste Aar 1306 tilsagde Erkebiskop Jørund et Provinsialconcilium at samles om Sommeren i Oslo. Den fastsatte Tid synes at have været omkring St. Johannes Baptista (24de Juni). Man finder i Anledning af dette Concilium den første Antydning om, at til disse Kirkemøder flere Prælater end blot Biskopperne, og navnligen at Domkapitlerne have været kaldede, samt om at det ikke alene var Domkapitlerne — hvilket var naturligt — men ogsaa de tilkaldte Biskopper og andre Prælater tilladt at lade møde for sig ved Fuldmægtige. Man har nemlig Breve af den bergenske Biskop Arne, udstedte fra Grøningiasund strax syd for Bergen den 11te Juni 1306, til Erkebiskoppen og Conciliet i Oslo, hvori han fortæller, at han selv „med sit Kapitels og de øvrige med Rette tilkaldte Prælaters Fuldmægtige (procuratores)" i betimelig Tid havde forladt Bergen, men var bleven liggende paa ovennævnte Sted for Modvind i otte Dage, hvorfor han beder sig undskyldt, om han skulde blive forhindret fra selv at komme, for hvilket Tilfælde „han giver sin Fuldmagt til Hr. Peter Haakonssøn, Chorsbroder af Bergen, og Hr. Botolf, Chorsbroder af Hamar, at møde og handle for sig paa Conciliet" [1]). Hvad enten nu dette imidlertid er blevet udsat for Biskop Arnes Skyld, eller dennes Reise siden er gaaet hurtigere, saa kom dog Biskoppen personligen tilstede og nævnes som deeltagende i Conciliets Forhandlinger og Beslutninger.

Conciliets Bestemmelser (statuta) ere udfærdigede i Oslo den 6te Juli 1306 af Erkebiskop Jørund og Biskopperne Erlend af Færøerne, Ketil af Stavanger, Helge af Oslo, Arne af Bergen og Ingjald af Hamar.

Den første Artikel fornyer og stadfæster de ældre Statuter, navnligen Erkebiskop Jons, ligesom og Jørunds tidligere; og for at holde dem i Hevd paabydes, at de eengang om Aaret skulle offentlig forkyndes i enhver Kathedral- og Hovedkirke, samt at vedkommende Prælater skulle straffe deres Overtrædere saaledes som i selve Statuterne er foreskrevet.

De nærmest følgende Artikler omhandle Klosterne og Klostertugten: — I Betragtning af den Skade, som Klostrene i Nidaros's Provins lide baade i aandelig og verdslig Henseende ved de deri levende Brødres Ukyndighed og Mangel paa lærd Dannelse, bydes, at vedkommende Biskop skal af ethvert Kloster udvælge skikkede Personer, hvilke paa dets Bekostning skulle sendes til Udlandet for at studere. — Da det er bragt i Erfaring, at Nonner, imod gode Seder og de hellige Fædres Dekreter, optage Mænd som Brødre, og omvendt, Munke

[1]) Barthl. Mskr. E. 308, 309.

Kvinder som Søstre i sine Klostre, saa forbydes dette strengeligen for Fremtiden, under hvilketsomhelst Paaskud det end skeer [1]). — Da stor Skade afstedkommes derved, at en altfor stor Mængde Personer optages i Munke- og Nonne-Klostere, „hvilket i sig selv ingen Ære medfører, men derimod under Paaskud af Fattigdom, foranlediger Simoni og andre Uordener“, — saa bydes, at Klostrenes Ejendomme, faste og rørlige, skulle nøie beregnes af vedkommende Biskop, og i Forhold dertil et vist Antal Medlemmer bestemmes, hvilket Antal ikke maa udvides, med mindre Klostrenes Evner forøges, og dog ikke uden vedkommende Biskops særlige Tilladelse.

Den sidste Artikel byder endelig, at da det paaligger Biskopperne, „som Sjælens Læger at sørge for sine Undergivnes aandelige Helbred“, saa skal i enhver Kathedralkirke ansættes en kyndig, skikket og paalidelig Prest, hvilken paa bestemt Sted til passende Tider kan være til Tjeneste i Kirken for dem, der ønske at skrifte for ham.

Ligesom ikkun de tilstedeværende Biskopper nævnes i Begyndelsen som disse Conciliestatuters Udstedere, saaledes siges i Slutningen ikkun de samme at have vedhængt Dokumentet, der indeholder dem, sine Segl [2]). Dette findes at have været i Norge paa denne Tid den sedvanlige Form for Concilie-Statuters Udstedelse, hvilken Form lader slutte, at om end, foruden Biskopperne, andre Prælater eller geistlige Corporationer vare tilstede paa Provinsialconcilierne, eller der ved Fuldmægtige repræsenterede, saa betragtedes dog endnu Biskopperne alene som Ihændehavere af den egentlige beslutende Myndighed.

Man kan ikke andet end høieligen rose Aanden ogsaa i dette Provinsialconciliums Bestemmelser, hvilke, forsaavidt de ere nye, ikke i noget Punkt gaa ud over det reenkirkelige Omraades Grændser. Ikkun den første Artikel synes at have maattet vække nogen Betænkelighed hos den verdslige Statsmagt. Den stadfæster nemlig udtrykkeligen Erkebiskop Jons Statuter, hvorved ikke kan menes andre end de bekjendte af 1280, hvori de forskjellige Banstilfælde opstilles paa en for den verdslige Statsmyndighed nærgaaende Maade, hvilke derfor

[1]) Herved maa sigtes til de saakaldte próventumenn og próventukonur, omtrent svarende til fratres conversi og sorores conversæ, nemlig Lægfolk, som for Betaling lagde sig ind i Klostrene, deels for der at nyde Ro og Pleie, og deels tillige for at nyde godt af Klosterlivets formeentlige Fortjenstfuldhed uden egentligen at underkaste sig noget Klosterløfte eller indtræde som Ordensmedlemmer. Den her anførte Bestemmelses Hensigt er da at afskaffe den hidtil herskende Sedvane, at Kvinder kunde indtages til Pleie i Munkeklostere og Mænd i Nonneklostere som Lægsøstre eller Lægbrødre paa ovennævnte Maade, — en Skik, som naturligviis let kunde bringe Livet i Klostrene i ondt Ord. Lægsøstre — vilde man have — skulde blot optages i Nonneklostrene og Lægbrødre i Munkeklostrene. [2]) N. g. L. III. 243—245.

ogsaa — som paa sit Sted fortalt — bleve saa ilde optagne af den daværende Rigsstyrelse [1]), og hvilke ikke nævnes som stadfæstede af Provinsialconciliet i Nidaros i 1290 [2]). Man kan her med Rette spørge, hvorledes Kong Haakon nu optog deres Fornyelse og Stadfæstelse paa nærværende Concilium, og om han ikke heri har seet et Skridt fra Biskoppernes Side, sigtende til atter at bringe Norges Kongedømme under det hierarchiske Aag, som Erkebiskop Jon i sin Tid havde arbeidet paa at sammensmede, men som dengang Rigsstyrelsen ved en overordentlig Kraftanstrængelse havde brudt. Herom give de forhaandenværende Kilder ingen bestemt Oplysning. Imidlertid vise kort efter indtrufne Begivenheder, som nu ret snart skulle fortælles, at Kongen med mistænksomt Øie betragtede visse Foretagender af Erkebiskoppen og Geistligheden, at han tog Forholdsregler, der ikke vare den biskoppelige Myndighed ret gunstige, og at der i det Hele i de næstfølgende Aar indtraadte en Spending mellem Kongen og Erkebiskoppen, der dog heldigviis ikke blev af nogen lang Varighed. Men for at see disse Forhold i det rette Lys, maa vi kaste et Blik paa Haakons verdslige Styrelse og følge den indtil det Tidspunkt, vi nu have naaet.

62.

Norges ydre og indre Statsforhold, da Haakon blev Konge. Hans Arvefølge- og Formynderstyrelseslov. Han trolover sin Datter Ingebjørg med Hertug Erik af Sverige. Dennes Indblanding i Norges Statssager og Forbindelse med Rigets geistlige og verdslige Stormænd.

Paa den Tid Haakon modtog Norges Kongedømme, paa Grændsen mellem Aarhundrederne, mærkedes en Gjæring i hele Norden, der spaaede store Omveltninger i Statsforholdene.

I Danmark var Erik Eriksøn (Menved) Konge, en ung, virksom, men ærgjerrig og glimrelysten Fyrste. Han havde i sit Riges Indre et Parti at bekjæmpe af Landets mægtigste geistlige og verdslige Stormænd, der i Egenskab af Kongens Vælgere og Kongedømmets Raad allerede dannede en selvstændig Magt i Staten, — der trodsede Kongedømmet og undertrykte Almuen, — og af hvilket flere indflydelsesrige Medlemmer endog laa i aabenbar Feide med Kongen, hvis Faders Død de havde voldet, og med hvis Fiende, Norges Konge, de havde ligefrem forbundet sig. Og alligevel stod hele den unge Konges Hu til at grunde en dansk Lenshøihed over sine sydlige Naboer, de smaa nordtydske Fyrster, uanseet disses gamle Lensforhold til det tydske Rige og Lydskyldighed under den tydske Konge og ro-

[1]) S. o. f. II. 37—40. [2]) S. o. f. II. 66.

merske Keiser, — en forfængelig Stræben, der ganske naturlig maatte svække hans Riges sande Kraft og bringe det i Forviklinger med Tydskland, hvis Farlighed for Danmarks Nationalitet og Selvstændighed kun altfor snart viste sig.

Sverige havde tre unge, saagodt som sideordnede Styrere: Kong Birger Magnusson og hans Brødre, Hertugerne Erik og Valdemar. Den svage Konge lededes ganske af sine Raadgivere blandt Sveriges Stormænd og af sin Dronning, den danske Konges Søster. Hans tvende ærgjerrige Brødre stræbte i Forening efter at gjøre hans kongelige Myndighed til en Skygge, eller vel endog fortrænge ham ganske fra den. Og under denne sig meer og meer udviklende Spending inden Kongeætten arbeidede de svenske Stormænd til samme Maal som de danske: Kongedømmets fuldkomne Ydmygelse under et Stormandsvælde, der paa een Gang i Kongens og Folkets Navn, men i Virkeligheden med Undertrykkelsen af begges lovlige Ret, kunde styre Riget og med det samme befordre sine Medlemmers personlige, egennyttige Hensigter. Nogle af dem troede at opnaa sit Maal ved at holde fast ved den svage Konges Sag, — Andre ved at understøtte de ærgjerrige Hertuger i deres oprørske Stræben. Et kongeligt og et hertugeligt Parti blandt Landets Store begyndte allerede at fremtræde, og en voldsom indre Splittelse truede Sveriges Fred.

Imidlertid havde de frodigt opblomstrende nordtydske frie Handelsstæder sit lurende, vindesyge Blik skarpt heftet paa hele Norden. De vogtede ufravendt paa de nordiske Rigers indre Splittelse og gjensidige Avindsyge, og paa deres Styresmænds Lidenskabelighed, Egennytte og Kortsynthed, for først umærkbart at trænge sig ind i de nordiske Handelsforhold, siden grundlægge et Kjøbmandsherredømme, og endelig, naar de havde befæstet sit Handelsaag paa de nordiske Landes Nakke, vel ogsaa, om Lykken var dem god, forandre dette til et Statsaag.

Og hvorledes var nu Norges ejendommelige Stilling under disse det øvrige Nordens Forholde? — Kong Haakon havde arvet efter sin Broder en Krig med Danmark. Denne fortsatte han nogenlunde heldigt, i det mindste uden Tab. Den afløstes snart ved Vaabenstilstande og Underhandlinger og Forlig, hvori Sverige stedse indblandedes, — Overeenskomster, som brødes ligesaasnart som de vare sluttede, og hvis hele Historie kun efterlader det Indtryk, at man fra alle Sider hyldede en undersundig, men derhos vaklende og kortsynet Statskunst. — Haakon havde videre arvet et spendt, næsten fiendtligt, Forhold til de nordtydske Handelsstæder. Dem betragtede han under sin hele Regjeringstid med mistænksomme Øine, og ved kloge Underhandlinger, i hvilke han stedse førte et bestemt og kraftigt Sprog, søgte han at hindre

deres videre Overgreb i Norge, ja vel endogsaa at indskrænke det de allerede havde vundet, — noget som vel tildeels lykkedes ham, dog ikke stort længer end for hans egen Levetid. — Fra Norden begyndte Norge meer og meer at foruroliges af Russerne, og de med dem forbundne eller dem underliggende Kareler. Det lykkedes vel Haakon at tilbagevise deres gjentagne Angreb, dog først efterat ikke alene Norges Skatland Finnmarken, men ogsaa det nordlige Haalogaland havde lidt betydelig ved deres Herjninger. — Endelig vare ogsaa Forviklinger med England tilstede, der deels reiste sig fra Norges Indblanding under Kong Erik i de skotske Uroligheder, deels fra uvenskabelige Sammenstød mellem begge Rigers Undersaatter i Handelsanliggender.

Norges Stilling til Udlandet var saaledes, om end ikke i nogen høi Grad truet, saa dog ingenlunde fredelig. Men hvad der var værre, — Rigets indre Tilstand synes ikke at have været ganske beroligende. Det maa ansees utvivlsomt, at der ved Haakons Regjeringstiltrædelse fandtes et Parti af norske Stormænd, hvilke med de ovenbeskrevne danske og svenske, ja vel og de daværende eller nylig forudgaaende engelske og skotske Forhold for Øie, stræbte at grundlægge ogsaa i Norge en selvstændig aristokratisk Statsmagt. Denne skjelnede sig fra den gamle, nu forfaldne patriarchalske Lendermandsmagt deri, at den, meer uafhængig baade af Folket og Kongedømmet, skulde væsentligen hvile paa et Forbund mellem hine Stormænd selv, deels til gjensidig Opretholdelse mod Indgreb baade fra oven og fra neden i den Styrelsesmyndighed, de som sluttet Samfund i Staten kunde tilvende sig paa Kongedømmets Bekostning, — deels ogsaa udentvivl til yderligere Indskrænkning af den Rest af gammel Folkefrihed, som endnu var Nordmændene levnet. Man kjender vistnok, paa Grund af de historiske Kilders Utilstrækkelighed, ikke de nærmere Omstændigheder ved hiint Partis Dannelse og Hensigter; men saameget sees, at Lendermændene have af Kongen været mistænkte for at udgjøre dets Kjerne, og at de Stormænd fortrinsviis have været anseede for dets Ledere, som i Kongens og hans afdøde Broders Mindreaarighed havde ført Rigsstyrelsen i deres Navn, og som under hele Kong Eriks Regjering havde vidst at vedligeholde den engang vundne Indflydelse. Spor til oprørske Bevægelser eller voldsomme Hensigter kunne ikke bestemt paavises; — og dog synes Hr. Audun Hugleikssons Henrettelse ligesom Hr. Bjarne Lodinssons og enkelte andre Stormænds Fængsling eller Flugt af Landet i de første Aar af Haakons Regjering at tyde paa Skridt fra deres Side, hvilke af Kongen ere tolkede og straffede som høiforræderske. Maaskee gik det omtalte Partis Stræben for Øieblikket nærmest ud paa at holde den Magt fast, som tidligere heldige Forhold havde lagt i dets Hænder; — men selv dette maa have forekommet

Kongen formeget, og han har været skarpsynet nok til derunder at skimte meer høitflyvende Planer, hvilke kun ventede en gunstig Leilighed for at fremtræde i Handling. Vist er det, at Haakon frygtede og hadede hiint Parti med al dets ærgjerrige Virksomhed, og at han opbød sin hele Aands og Villies Kraft for at tilbagetrænge dets Hensigter, — hvilket og i Hovedsagen kan siges at have lykkets ham.

Hvad der under disse Forhold især maatte ængste Kong Haakon var den Omstændighed, at han stod som det eneste tilbageværende Skud af Harald Haarfagers mandlige Stamme. Hans Broder havde kun efterladt en Datter. Han selv havde kun tvende Døttre: den ene, Ingebjorg, egtefødt af hans Dronning Eufemia, Hertug Vizlafs Datter af Rygen, den anden, Agnes, uegtefødt. Skjønt Haakon selv endnu var ung af Alder — han var ved sin Regjeringstiltrædelse 29 Aar gammel — synes han tidlig at have opgivet Haabet om at faa nogen mandlig Arving. Ingen af hine Kvinder kunde ifølge Kong Magnus Haakonssons Rigsarvefølgelov arve Kongedømmet. Thi den udelukkede udtrykkeligen enhver Kvinde fra Arven, skjønt den inden visse Led stedede Mand af Kvinde til den; men alle de nævnte Kvinder vare endnu Børn af Alder, og der var lange Udsigter til at nogen af dem kunde blive gift og i sit Giftermaal maaskee føde en arveberettiget Søn. Især var dette Tilfælde med hans egtefødte Datter, der først var født i 1301. Imidlertid kunde Haakon dø, og da vilde efter Loven — da ingen lovbestemt Arving var forhaanden — et Kongevalg indtræde med alle dets Misligheder.

De norske Konger havde stedse frygtet et saadant. Magnus Erlingssøns Valg i sin Tid, og dets fordærvelige Følger, synes stedse at have foresvævet Kong Sverrers Ætmænd som et advarende Exempel, og Kong Haakon Haakonssøns ligesom Magnus Lagabøters Bestræbelser havde ved deres Arvefølgelove netop gaaet ud paa at fjærne saameget som muligt et saadant Tilfælde. Nu stod det alligevel, efter ikke stort meer end een Menneskealders Forløb efter Haakon Haakonssøns Død, truende forhaanden; og Kong Haakon Magnussøn havde for sit Folks Skyld ei mindre Grund til at frygte det end nogen af hans Forfædre. Han havde nemlig for Øinene den Fordærvelse for Folk og Rige, hvortil Kongedømmets Valgbarhed baade i Danmark og Sverige havde ledet. Hvis det kom til et Kongevalg i Norge, maatte han forudsee ikke alene at Kongedømmet for Øieblikket kunde gaa ud af hans Linie, ja vel af hans Æt, men ogsaa at det ham forhadte aristokratiskksindede Parti af Rigets Stormænd vilde nytte Leiligheden til at gjøre Kongedømmets Valgbarhed stadig, og derved tillige begrunde sin egen Selvstændighed som en Kongedømmet sideordnet Statsmagt, — som et Rigsraad. Og det var meer end sandsyn-

ligt, at den høie Geistlighed hertil vilde laane Haanden i den sikkre Fortrøstning, at den selv vilde komme til at indtage en udmærket Plads, ja maaskee blive den ledende Kraft i et aristokratisk Valgrige. Den Indflydelse, der ved Kong Magnus's Lov hjemledes Erkebiskop og Lydbiskopper paa Kongevalget, saafremt et saadant indtraadte, maatte allerede være Geistligheden en Borgen for, at en heldig Anledning derved vilde aabne sig for den til at varetage egne Standsfordele.

Under disse Omstændigheder greb Haakon den Udvei atter at forandre Rigsarvefolgen, og i Forbindelse hermed at udstede en Forordning om Rigsformynderskabet i Tilfælde af Mindreaarighed, — begge Forordninger bestemt beregnede paa de forhaandenværende Forhold. Dette kom i Stand den 16de September 1302 paa et Høvdingemøde i Oslo, ved hvilket vare tilstede, foruden mange Lendermænd og andre verdslige Høvdinger, ogsaa alle Norges daværende Biskopper: Erkebiskop Jorund og Biskopperne Arne af Stavanger, Narve af Bergen, Eyvind af Oslo og Thorstein af Hamar.

Hovedforandringen i Rigsarvefølgen gik ud paa, først at give Mand af Kvinde nærmere Arveret end før var Tilfælde, ved nemlig at stille egtefødt Søn af egtefødt Datter nærmest efter egtefødt Sønneson og forud for egtefødt Broder, — dernæst, hvad der var det vigtigste, at stæde Kvinde selv, inden visse Slegtskabsgrader, til Arv af Kongedømmet, nemlig: Datter, Sønnedatter og Datterdatter, alle egtefødte, i 7de og 8de Arv, næst efter Farbroders Søn, og videre: Søster, Faster og Broderdatter, alle egtefødte, i tolvte Arv, — og endelig at indføre i Arvetallet ogsaa Frilledatters egtefødte Søn, nemlig i 9de Arv, næst efter Frillesøns egtefødte Søn og Frillesøn selv. Herved var Adgang til Kongearvefølgen sikkret Kong Haakons egtefødte Datter, baade for hendes egen Person og for hendes kvindelige saavel som mandlige Afkom, — hans Broderdatter for egen Person, — og hans uegte Datter for hendes egtefødte mandlige Afkom. Udsigterne til et Kongevalg vare saaledes betydelig fjærnede, saameget mere som den Slutningsbestemmelse i Magnus's Kongearvefølgelov optoges, at naar ingen af de udtrykkelig nævnte Arvinger fandtes, skulde man følge den private Arvelov, dog ogsaa her med den Udvidelse, at Kvinde, som hiin Lov altid udelukkede fra Kongearven, kunde, inden de i den private Arvelov nævnte Grader, træde til, naar ingen Mand fandtes, forudsat at Arvingen, hvad enten det var Mand eller Kvinde, kunde regnes paa en eller anden Maade som stammende fra den norske Kongeæt.

Rigsformynderloven bestemte Rigets Arvings Myndighedsalder

til det fyldte tyvende Aar, istedet for at før det tolvte Aar synes at have været Kongens ved gammel Vedtægt hevdede Myndighedsalder, eller i alt Fald, hvis man vilde henholde sig til den private Lov, da det femtende. Men idet Mindreaarighedstiden saaledes forlængedes, saa ophævedes paa den anden Side den gamle selvskrevne Formynderstyrelse ved Rigets Lendermænd. Der bestemtes nemlig en Formynderstyrelse ved et saakaldet Rigets Raad, nemlig tolv Mænd, blandt hvilke altid Kansleren og Merkesmanden skulde være, men som forøvrigt udentvivl tænktes tilnævnte af den sidste Konge, ligesom de ved senere muligen indtrædende Afgang selv udfyldte sit Tal. Af disse tolv skulde igjen fire, hvoriblandt Kansleren og Merkesmanden, stadigen være om den Umyndiges Person, og nærmest føre Rigsstyrelsen, dog saaledes at tvende Biskopper udenfor de tolv, skulde staa dem ved Siden i Tilsynet med Kronens Skat. De øvrige otte skulde være fordeelte omkring i Landet, men i forefaldende vigtigere Rigsanliggender, og i ethvert Fald eengang aarligen, samles med de fire og de tvende tilforordnede Biskopper til fælles Overlægning. Visse Indskrænkninger vare fastsatte i dette Formynderraads Styrelsesmyndighed, idet nemlig enkelte Regjeringssagers Afgjørelse forbeholdtes at henstaa til Regenten selv blev myndig. Endelig vare Bestemmelser opstillede for det særlige Tilfælde, at Rigets Arving var en Kvinde og endnu ugift, nemlig angaaende hendes Giftermaal, hendes Mands Forhold til Formynderraadet og saadant mere [1]).

Begge de nævnte Forordninger vidne om en for den Tid sjælden Omtanke og Statsklogskab hos Haakon; — og det at han fik dem vedtagne af sit Riges verdslige og geistlige Høvdinger, aabenbare imod disses egne, engere Standsfordele, tyder paa hans Evner og Kraft som Styrer. Men et Misgreb var det dog, hvis Haakon — hvilket mange Omstændigheder synes vise — forsømte, eller ansaa det for overflødigt, eller endogsaa kanskee ikke fandt det passende, at forelægge Folket de ovenanførte Bestemmelser til Samtykke og Vedtagelse paa Lagthingene. Derved unddrog han dem nemlig den Støtte og Bestyrkelse, de vilde have erholdt ved formeligen at indtages i Landsloven i den ældre Kongearvefølgelovs Sted, — noget som ikke findes at være skeet. Angaaende hans Bevæggrunde og Hensyn i denne Fremfærd kan vist nok Eet og Andet gjettes; men ligesom hiin Forsømmelse neppe kom til at have de særdeles indgribende Følger, den muligen kunde have havt, saaledes ligger formeentlig en nærmere Undersøgelse heraf ganske udenfor Kirkens Historie. De omtalte Foranstaltninger ere kun her berørte til Oplysning af Haakons Stilling som

[1]) Baade Arve- og Formynder-Loven findes i N. g. L. III. 44—55.

Konge i det Hele, — en Stilling, hvoraf naturligviis hans særlige Forhold til Kirken i mange Henseender blev paavirket.

Uagtet nu Haakon ved den omtalte Rigsarvefølge- og Rigsformynderskabs-Lov kunde synes at have sikkret sin Datter og hendes Afkom Kongedømmet, og Norge for, i det mindste i den nærmeste Fremtid, at blive et Valgrige, — saa maatte det alligevel være ham magtpaaliggende ogsaa itide at udsee sin Datter et passende Giftermaal. Dette blev nu det næste Maal for hans politiske Virksomhed.

Blandt Nordens daværende Fyrster stod udentvivl Hertug Erik Magnusson af Sverige høiest med Hensyn til glimrende Egenskaber. Med Skjønhed, det mest indtagende Væsen og ridderlig Færd forenede han tidlig en Statsmands skarpe Blik. Men Ridderligheden, maa man vel mærke sig, var i Ridderskabets Forfaldstid (og den var allerede indtraadt) en huul Glands, og det fjortende Aarhundredes Statskunst var renkefuld og samvittighedsløs. I begge Henseender var Hertug Erik en egte Søn af sin Tid. For at tilfredsstille sin Lyst til at glimre ved ridderlig Pragt blandt Sveriges Store tog han ikke i Betænkning at udsue Landets Almue ved de tungeste Byrder, og for at gjennemdrive sine ærgjerrige Planer brød han gjerne baade Tro og Love, og dækkede siden sit Brud med pralende og listige Ord. En saadan Karakter var ikke let at gjennemskue for den Tids Nordmænd, hos hvem Ridderskabet i sin egte anglonormanniske og tydske Betydning aldrig ret var indtrængt, og som meer kjendte det af overdrevne Ridderromaner, end fra det virkelige Liv. Dens glimrende Ydre blendede baade Norges Konge og Folk; og det var derfor intet Under, at Haakon, efterat have lært Hertug Erik personligen at kjende, fortrinsviis ønskede ham til vordende Svigersøn. Hertug Erik paa sin Side greb med Begjærlighed en Forbindelse, der lovede ham et Rygstød for sine ærgjerrige Planer med Hensyn til Sverige, aabnede ham Udsigter til en indflydelsesrig Indblanding i Norges Anliggender og overhovedet forespeilede ham Opfyldelsen af hans mest levende Ønske, at komme til at spille en glimrende Hovedrolle i hele Nordens Statsrørelser. Paa et Møde ved Solberg i Gautelvens Munding omkring Michaelsmesse den (29de September) 1302 fæstede den tyveaarige Hertug Erik den ikke stort meer end aarsgamle norske Kongedatter Ingebjørg til sin Brud. Sin uegte men ældre Datter Agnes trolovede Haakon samme Aar til en af Norges indfødte Stormænd, Hafthor Jonsson, som ogsaa egtede hende nogle Aar senere.

Hertug Erik havde ikke bedraget sig i sine Forhaabninger. Fra den Stund af at Kong Haakon havde kaaret ham til sin Svigersøn optraadte han i hele Nordens Anliggender med forøget Kraft og Virksomhed, og meget snart blev han, hvad han ønskede: det Driv-

hjul hvorom de nordiske Rigers politiske Bevægelser væsentlig drejede sig. Hvad Norge angaar, da vidste han strax ved sin Nærværelse der at indsmigre sig ikke alene hos Kongen og end mere hos den smukke og dannede Dronning Eufemia, men ogsaa hos Folket, baade Stormænd og Almue; og i flere Aar lykkedes det ham paa den ene Side at finde en Støtte i Norge under den Opstand, som han i Forening med sin yngre Broder Valdemar reiste mod Kong Birger, — og paa den anden Side at holde Uenigheden mellem Norge og Danmark aaben for saaledes at hindre den danske Kong Erik fra at komme sin Svoger Kong Birger med fuld Kraft til Undsætning. Hans Bevægelse mellem Nordens Fyrster var et uophørligt djervt Spil med List og Renker, hvilket neppe stod tilbage for noget andet lignende paa samme Tid i Europa.

Hertug Eriks mange Statskneb og især den Troløshed, hvormed han overrumplede og fangede sin Broder, Kong Birger, den 29de September 1306, synes dog endelig at have vakt hos Kong Haakon nogen Mistillid til ham og at have kjølnet Kongens Iver for hans Sag. Men Hertugen, som nu meer end nogensinde trængte til Norges Understøttelse for at kunne afvende eller svække den med Birger forbundne Danske Konges Angreb, var ikke raadvild. Han henvendte sig fra Vadstena ved Brev af 25de November 1306 til Norges geistlige og verdslige Stormænd, „Jorund Erkebiskop af Nidaros, Biskopperne Erlend af Færøerne, Ketil af Stavanger, Helge af Oslo, Arne af Bergen og Ingjald af Hamar, Abbeder og Baroner, hans kjæreste Faders Kong Haakons Raadgivere, til Riddere, Væbnere og øvrige Lærde og Læge i Norge“, med den Opfordring, at de skulde raade og bevæge deres Herre, Kong Haakon, til at beskytte Hertugens Venner — nemlig de for Deeltagelse i Kong Erik Glippings Mord fredløse danske Herrer —, om end derved gjordes Brud paa den nylig mellem Norge og Danmark sluttede Vaabenstilstand [1]). Siden da Hertugen under en personlig Sammenkomst med Kongen i Oslo havde overvundet dennes Betænkeligheder, henvendte han sig atter ved Brev af 14de Februar 1307 til de samme Rigets Stormænd med Opfordring til dem, at de vilde tro Alt hvad Kongen, paa hans Vegne, forebragte, og kraftigen understøtte Kongen i hvad han bestemte til Forsvar for Norges og de svenske Hertugers Ret [2]). Hertug Erik opnaaede ved denne Fremgangsmaade virkelig for Øieblikket hvad han ønskede. Kong Haakon drog til Throndhjem, og efterat have raadslaaet, som det lader, med Erkebiskoppen og maaskee flere der forsamlede Stormænd, udstedte han den 2den Mai 1307 en Erklæring, hvorved han, som det heder, „ifølge Hertug Eriks, sine Biskoppers og øvrige Raad-

[1]) Thorkel. Anal. 97. [2]) N. Dipl. II. 73.

giveres Raad", tog de danske Fredløse under sin Beskyttelse, og derved med det samme erklærede Stilstanden med Danmark hævet [1]).

Disse mærkelige Forhandlinger hentyde uden al Tvivl paa en tidligere aabnet umiddelbar Forbindelse mellem Hertug Erik og Norges Store, — en Forbindelse, som neppe har været uden egennyttige Hensyn fra begge Sider, og i saa Fald rettet mod Kong Haakon selv og mod Kongedømmet i Norge. Hertug Eriks Karakter og hans Adfærd ved saa mange andre Leiligheder giver god Grund til at slutte, at han for at skaffe sig et Tilhang i Norge uafhængigt af Kongen, har hemmeligen pustet til det aristokratiskſindede Partis Planer og derhos tillige smigret den høie Geistligheds hierarchiske Forhaabninger. Lykkedes det ham at svække Kongedømmet ved at faa stillet det en selvstændig aristokratisk geistlig-verdslig Statsmagt ved Siden, saa havde han i Norge skabt sig et Feldt for sine Renker lig det, han allerede havde at virke paa i Sverige og Danmark; og han kunde da, selv under Kong Haakons Modstræben, ved hiin Magts Hjælp drive mangt og meget igjennem til sine egne ærgjerrige Planers Fremme. Af de her fremstillede Forhold kan man maaskee ogsaa forklare sig, at Provinsialconciliet i Oslo i 1306, stolende paa den i Norge allerede saa indflydelsesrige Hertug Eriks hemmelige Bistand, har vovet, hvad Provinsialconciliet i 1290 ikke vovede, — at fornye og stadfæste Erkebiskop Jons Bestemmelser af 1280, et Skridt, som umulig kunde være Kongedømmet kjært, eller stemme med Kongens personlige Anskuelser.

63.

Kong Haakon møder og kuer det opstræbende Stormandsvælde. Hans Foranstaltninger i denne Henseende, vedrørende baade den verdslige og den geistlige Styrelse. En kongelig Kapel-Geistlighed dannes.

Skjønt Kong Haakon under de nys fortalte Forhandlinger endnu viser sig at gaa i den listige svenske Hertugs Ledebaand, saa kan man dog neppe omtvivle, at just disse Forhandlinger have aabnet hans Dine for den farlige Stilling, hvori det norske Kongedømme var indledet ved Forbindelsen mellem Hertugen og Landets Store. Han maatte indsee, at disse sidste gjorde sterke Skridt mod Selvstændighed, og at Hertugens Indflydelse i Norge var paa god Vei til at vore hans egen over Hovedet. Haakon biede nu heller ikke længe med at tage kraftige Forholdsregler for at møde Faren i Tide. Endnu i hele Aaret 1307 vedligeholdtes vel i det Udvortes et nogenlunde venskabeligt Forhold mellem Kongen og Hertugen; men den første viste

[1]) Thorkel. Anal. 91—94.

sig ikke længer villig til ubetinget at opfylde alle den sidstes Fordringer, og denne igjen lod fra sin Side et Overmod til Syne, som ikke kunde andet end krænke Kongen. Fortroligheden mellem dem var øiensynligen rokket, om end ikke Kongen strax vovede eller formaaede at sprenge de Garn, hvori det havde lykkets Hertugen at indvikle ham. Men i det følgende Aar 1308 kom det endelig til et aabenbart Brud mellem dem, og omtrent samtidigt hermed udstedte Haakon en høist mærkelig Forordning, rettet mod de norske Stormænds Selvstændighedsstræben og skikket til at knække denne i dens Fremspiren.

Denne Forordning er udstedt i Oslo den 17de Juni 1308 og omfatter de væsentligste Dele af den indre Styrelse. I Indledningen erklærer Kongen, at den er fremkaldt „ved adskillige Mænds Femfærd mod Kongens Thegner, ikke alene i hans og hans Broders Barndom, men ogsaa senere, da nemlig Kongen, siden han modtog under sin Styrelse hele Norges Rige, sin Fædrenearv, ved sine mangfoldige Regjeringsforretninger er bleven hindret fra at tage sig saaledes af disse Anliggender, som hans Skyldighed og Ønske var." Ved Forordningens første Artikel inddrages alle Sysler under Kongen, saaledes at denne altsaa forbeholder sig fra ny af at besætte dem efter eget Tykke. Ved den anden Artikel beskikker han flere Hirdembedsmænd: Merkesmand, Vicekansler, Fehirde og Drotsete. Ved den tredie og mærkeligste forordner han, at Jarlsnavn og Lendermandsnavn for Fremtiden ikke meddeles Nogen, dog saaledes at for Jarlsnavnets Vedkommende Undtagelse gjøres med Kongesønner og Jarlen af Orknøerne. De for Tiden værende Lendermænd beholde for Livstid deres Hæder og Ret. For sande Høiforrædere erklæredes de, som tilraade en mindreaarig Konge at taale flere verdslige Høvdinger i Norges Rige, end de, som ere komne af den rette Kongeæt. De øvrige Artikler omhandle udførligen Hirdens og Riddernes Skyldighed og Ret samt Embedsvæsenet i det Hele, hvilket sidste ordnes paa en saadan Maade, at paa den ene Side Folkets Bedste derved sikkres, og paa den anden Side Embedsmændenes Ansvarlighed for Kongedømmet skjærpes, og deres Afhængighed af samme forøges. Forordningen slutter med en Opfordring i Guds Navn til alle haandgangne Mænd: „ikke at tale ilde om Kongen eller samtykke dem, som gjøre det," men strengt opfylde sine Pligter, sin Skyldighed mod Kong Magnus's Afkom, og sin Troskab mod Kongens Datter Ingebjørg, — samt med en Opfordring til det hele Folk, „Hird og Almue" at overholde den Forordning, som er given om Rigsstyrelsen „saaledes som de ville forsvare for Gud paa Dommens Dag" [1]).

[1]) N. g. L. III. 74—81.

Satte Kongen ved denne Forordning det fremstræbende verdslige Stormandsvælde en sterk Skranke, saa satte han ogsaa Hierarchiet en lignende ved en Forordning udstedt noget senere, i den anden Halvdeel af 1308, eller den første Halvdeel af 1309 [1]). Den er i Form af en Befaling til Sysselmænd og Lagmænd, og dens Bestemmelser ere følgende:

Ingen Bøder maa paalægges udenfor den gamle Christenrets Bestemmelser. — Testamenter, om ogsaa gjorte til Fordeel for Kirker og Klostere, skulde ei holdes videre end Lovbogen vidner. — Landverns Segl og Udrustning skal forvares i Kirken efter gammel Sedvane. — Lægmænd skulle arve Klerker og Prester efter gammel Skik. — Alle Mænd skulle gjøre Leding efter Jordebrug og Formue overeensstemmende med Loven. — De Fattiges Fjerdedeel tages af alle Tiender. — Alle Klerkesvende skulle staa i samme Lydskyldighed til Kongedømmet som andre Thegner med Hensyn til Bøder, Sagsøgning, Skat, Skyld, Told og alle Paalæg, undtagen de Mænd, som ere Biskopperne indrømmede. — Disse ere: for Erkebiskoppen hundrede Mænd, hvilke skulle være frie for Ledingsudredelse, Skutilsvende for tre Personer, Huskarle for to; de skulle og være frie for Nævninger, Ledingsfærd med Kongen og Skibdragning. — Ligeledes for hver Biskop indenlands fireti Mænd. — Hvis Erkebiskoppens Mænd slaaes sig imellem i hans Nærvær, i hans Gaard eller paa hans Skib med tvende andre Skibe, da dele Kongen og Erkebiskoppen Boden, undtagen i Tilfælde af Manddrab eller Lemlæstelse, da Kongen tager den alene. — Men hvis de slaaes udenfor Erkebiskoppens Nærvær, sig imellem eller med Andre, har Erkebiskoppen ingen Bod derfor. — Ingen Bøder ere indrømmede de øvrige Biskopper, hverken paa deres Mænd eller Andre, udenfor den gamle Christenrets Lydende. — Fornævnte Erkebiskops- og Biskopsmænd nyde kun ovennævnte Ret, forsaavidt som de alle ere opgivne ved Navn i et Brev ved hver Biskopsstol. — Det forbydes at indvilge Provsterne eller disses Ombudsmænd nogensomhelst almindelige Afgifter. — Det er forbudt at betale for Begravelse, Barnedaab, Salvelse, Vor Herres Legeme eller deslige aandelige Ting, med mindre man gjør det af egen gode Villie; thi Presterne ere pligtige at yde Folk saadant frit. — I det Tilfælde, at Folks Forfædre have ladet bygge Kapeller, eller Bønderne selv have skudt til for at faa Gudstjeneste, og Biskoppen ei vil sætte Prest til efter gammel Sedvane, da er det billigt, at Bønderne heller ikke betale for den Gudstjeneste, de ikke erholde udført. — Hvis Provsterne eller deres Om-

[1]) Nemlig i Kongens 10de Regjeringsaar, d. e. mellem 10de August 1308 og samme Dag 1309; Udstedelsesdagen er ingensteds angiven. Forordningen findes trykt i N. g. L. III. 81—85.

budsmænd overtræder hvad nu er nævnt og betynger Kongens Thegner med Ban eller anden Haardhed for at faa dem til at underkaste sig nye Paalæg, da skal Lagmand eller Sysselmand, hvem som Bonden opfordrer, være skyldig til at hjælpe ham til gammel Lov; men har paa den anden Side Provsten ret Sag mod Bønderne, da skal Lagmand eller Sysselmand ogsaa pligte disse sidste til at gjøre Kirken Ret. — Tykkes det Lagmand eller Sysselmand, at Provsterne forurette Kongens Thegner, og ville Provsterne paa ingen Maade lyde hines Advarsler, men trænge Bønderne med Ban og andre Tyngsler til at underkaste sig deres Paalæg, da fortjener ei den at nyde Ret, som ei vil forunde Andre den, og skal Lagmanden eller Sysselmanden i saa Tilfælde erklære Provsterne eller deres Ombudsmænd dette, og derpaa forbyde baade Kvinder og Karle at arbeide for dem, eller tjene dem, eller leie af dem Gaarde, Huse eller Skibe.

Dette var i Grunden et Tilsvar fra Kongens Side i rene og klare Ord paa det osloske Provinsialconciliums Fornyelse af Erkebiskop Jons Statuter med Hensyn til Bans Anvendelse, da Kongen jo her tydeligen opstiller den Grundsætning, at Bannet ei maa anvendes til at fremtvinge noget, der strider mod gjældende Landslov, og at følgelig Geistlighedens Ret til at anvende Bansættelsen er betinget af Landsloven. Forordningen kan ogsaa paa en Maade siges at indeholde en Erklæring af Kongen om hvad han af Tunsbergforeningen agtede for bestaaende, eller rettere hvilke Bestemmelser han vilde lade træde i hiin Forenings Sted, hvilken altsaa ved nærværende Forordning end ydderligere, end før var skeet, fra Kongedømmets Side betegnedes som ophævet, magtesløs og intetsigende.

Det var ikke nok, at Haakon, som ved sidstomtalte Forordning skeede, henviste Geistligheden til den samme Lydighed mod Landets Love, som Kongens Undersaatter i Almindelighed skyldte disse; — han arbeidede ogsaa ved denne Tid paa at gjøre Kongedømmet, saavidt muligt, uafhængigt af Biskoppernes og den af dem ansatte høiere Geistligheds Bistand i verdslige Regjeringsanliggender.

Den europæiske Statskunst og de europæiske Staters indbyrdes Forhold var nemlig allerede saaledes beskaffet, at der til deres Ledning udfordredes en videnskabelig Dannelse, navnligen en Kjendskab ikke alene til den canoniske Ret, men ogsaa for en Deel til den civile romerske, som det endnu var sjældent at træffe udenfor den høiere Geistligheds Kreds. Denne spillede derfor i de fleste politiske Underhandlinger Staterne imellem Hovedrollen, om ikke altid just som Formænd i Navnet, saa i det mindste i Virkeligheden, i Egenskab nemlig af Skrivere, Tolke og saadant mere. En lignende Dannelse krævedes ogsaa i Bestyrelsen af de indre Statsanliggender, i det mindste forsaavidt

skriftlige Udfærdigelser angik, selv om disse, som i Norge var almindeligt, skeede i Landets Sprog. Kongens Kansler, der besørgede disse Udfærdigelser og havde Kongens Segl i Forvaring, maatte saaledes være en Mand af geistlig Dannelse, om han end ikke derfor nødvendigviis behøvede at være Geistlig af Vielse. Biskopperne og disses Chorsbrødre, eller og de høiere Ordensgeistlige, Abbeder, Priorer og deres Lige, vare altsaa de, til hvem Kongedømmet i de nævnte Regjeringsanliggender var nærmest henviist. Men alle disse geistlige Herrer havde sin særlige Standsinteresse, der ikke altid stemmede med Kongedømmets Anskuelser.

De norske Konger havde allerede længe indseet dette. Skjønt de ofte havde været nødte til at benytte Biskopperne og andre høie Prælater i Underhandlinger med Udlandet, saa havde de dog altid undgaaet at benytte dem ved skriftlige Udfærdigelser i Landets indre Anliggender, eller som Bevarere af det kongelige Segl. Hertil havde de altid valgt en af sine Hirdprester, Geistlige, hvilke i Egenskab af sin Stilling i Kongens Hird stode i et engere Afhængighedsforhold til Kongedømmet, og paa en Maade vare unddragne den biskoppelige Myndighed, om end ikke aldeles i Formen, saa dog noget nær i Virkeligheden. Den af disse, hvem Seglet var betroet, kaldtes Kongens Kapellan (kapallin). Efterat det anseeligere, høist vigtige Kanslerembede var oprettet, hvilket synes at være skeet ved Kong Magnus Haakonssøn, saa var dette, til hvilket Udfærdigelsen af alle kongelige Breve og Bevaringen af det kongelige Segl nu blev henlagt [1]), aldrig blevet overdraget nogen Biskop, men var blevet besat deels med en eller anden af Kongen beroende Geistlig f. Ex. en Provst eller Chorsbroder ved et kongeligt Kapel, deels, som det lader, undertiden med en vel studeret Lægmand [2]).

Forholdsreglen var klog og havde saa at sige vundet Hevd som en Grundsætning i den norske Statsstyrelse. At overholde, bestyrke og udvide den, var Kong Haakon magtpaaliggende, helst nu da han mistænkte Biskoppernes aristokratisk-hierarchiske Hensigter; og for dette Øiemed foretog han sig at udvirke oprettet en egen anseelig og talrig Klasse af Geistlige, hvilken saameget som muligt skulde unddrages den biskoppelige Diøcesanmyndighed, og derimod knyttes til Kongedømmet, — et Slags kongelig Hirdgeistlighed, om man saa maa kalde

[1]) Hirdskraa c. 21, N. g. L. II. 409. [2]) I Sverige og Danmark findes jævnligen, ja maaskee oftest, Biskopper at have været Kongernes Kanslere. I den norske Hirdskraa siges ikke engang udtrykkelig, at Kansleren skal være en Geistlig; og det synes han virkelig ikke altid at have været. Saaledes var vel neppe Kansleren Hr. Bjarne Lodinssøn (Bernhardus Ludovici) i Kong Erik Magnussøns Mindreaarighedstid nogen egentlig Geistlig.

den, hos hvilken Kongen kunde finde al den geistlige Hjælp, han i sine Regjeringsanliggender tiltrængte, uafhængig af Biskopperne og deres Kapitler.

Emnet til en saadan Indretning fandtes heldigviis allerede i Norge, deels i de omtalte Hirdprester, hvilke dog i Regelen kun vare twende [1]), deels og især i de saakaldte kongelige Kapeller. Disse vare visse anselige Kirker i forskjellige Dele af Norge, hvilke efterhaanden vare byggede og rigeligen udstyrede af Kongerne, og med hvilke der, da Biskopperne med Kongernes Indrømmelse havde erhvervet sig Patronatsretten til Landets øvrige Kirker, var gjort en Undtagelse til Gunst for Kongen, saaledes at Retten at kalde eller præsentere Prester og ringere Geistlige til dem blev ham overladt, kun at den canoniske Indsættelse forbeholdtes vedkommende Biskop, ligesom og den øvrige Diocesanmyndighed over dem. Disse kongelige Kapeller vare for Nærværende fjorten i Tallet, og de fire fornemste: Apostelkirke i Bergen, Mariekirke i Oslo, Michaelskirke i Tunsberg og Olafskirke paa Ogvaldsnes, — vare Kollegiat-Kirker, d. e. ved hver af dem underholdtes et Kollegium af Kanniker (canonici) eller Chorsbrødre, i hvis Spidse stod en Provst (præpositus) som Kirkens Bestyrer [2]). Kunde Kongen forene disse Kapeller med deres Geistlige til et eget Heelt under en fælles Formand, som Kongen kaldte, og som i alt Væsentligt var den bispoppelige Myndighed unddragen, saa kunde han siges at have opnaaet sit Formaal.

Og dette lykkedes ham virkelig ved Pavens Hjælp. Den overmodige og haardnakkede Bonifacius VIII var død den 11te October 1303. Hans Eftermand Benedictus XI, valgt den paafølgende 22de October, døde allerede den 6te Juli 1304, og nu valgtes, efterat

[1]) Hirdskraa c. 21, N. g. L. II. 409 f. [2]) Ved Apostelkirken i Bergen var Provst og Chorsbrødre indsatte under Kong Magnus Haakonssøns Regjering 1273 (Isl. Ann. 142, Fornm. s. X. 159). Mariekirken i Oslo havde Provst og Chorsbrødre før Haakons Regjeringstiltrædelse, og blev af ham rigeligen begavet og privilegeret (Haakons Brev af 22de Juni 1300, N. Dipl. I. 83—86). Michaelskirken paa Tunsberghus havde i 1317 Provst, fire Chorsbrødre og to Diakoner (N. Dipl. III. 107). Olafskirken paa Ogvaldsnes var en meget stor Bygning, som dens Levninger endnu udvise; Kong Haakon erhvervede sig Patronatsret til den i 1305 af Biskop Ketil af Stavanger (N. Dipl. I. 94). De ti øvrige kongelige Kapeller vare: St. Peters Kirke paa Saurbø, St. Laurentius Kirke paa Lister, St. Laurentius Kirke i Eikundasund, alle tre i Stavangers Biskopsdømme, Hellig Korses Kirke med Hospital paa Fane, St. Katharina og Allehelgens Kirker med Hospitaler i Bergen, St. Ludovicus Kapel paa Thysisøy, St. Nicolaus Kapel paa Herdla, alle fem i Bergens Biskopsdømme, St. Marie Kapel paa Trums „nær Hedningerne" i Nidaros Biskopsdømme og St. Stephanus Kapel med Hospital i Tunsberg i Oslo Biskopsdømme.

Pavestolen i næsten et Aar havde staaet ledig paa Grund af Kardinalernes Uenighed, endelig den 5te Juni 1305 Clemens V, forhen Bertrand de Got, Erkebiskop af Bordeaux. Hans Valg bevirkedes ved den franske Konges, Philip IV's, Rænker, og en af de hemmelige Betingelser for Valget var som bekjendt, at Paven skulde tage sit Sæde i Frankrige. Clemens opfyldte den, og med ham begynder Pavestolens Forflyttelse fra Rom til Avignon, — en Begivenhed, der i høi Grad medvirkede til Pavedømmets hastige Forfald.

Clemens V var en uverdig Biskop, der ved mange Midler lod sig paavirke, — noget som hans hele Forhold til Philip af Frankrige noksom viser. Kong Haakon vidste at stemme ham gunstig for sig og sin ovennævnte Plan, og den 5te Februar 1308 udstedte Paven fra Poitiers et Brev, hvori han, som det heder „paa Grund af Kongens Fortjenester, der gjøre ham verdig til det apostoliske Sædes Velvillie, gunstigen indvilger hans Ønsker, især naar disse øiensynligen fremgaa af hans brændende Gudsfrygt". Han bestemmer „paa Kongens Begjæring, af sin apostoliske Myndighed", at Provsten ved Apostelkirken i Bergen for Fremtiden skal forestaa (præsit) alle de fjorten i Brevet opregnede, kongelige Kapeller, og benævnes: „magister capellarum regis". Det skulde derhos være ham tilladt at benytte i sit Kapel, Apostelkirken, Biskopsstav (baculo pastorali), Biskopshue (mitra) og Ring i Kongens og dennes Efterfølgeres Nærværelse, at uddele biskoppelig Velsignelse sammesteds, naar ingen Biskop var tilstede, at visitere samtlige kongelige Kapeller og endelig at straffe de ved dem ansatte Geistlige i mindre betydelige Tilfælde — vedkommende Biskoppers Ret dog i alt andet forbeholdet [1]).

Ved et andet Brev af samme Dag og Sted indrømte Paven, at enhver Biskop i Kongens Rige, skulde være bemyndiget til at promovere til alle geistlige Grader (ordines) de kongelige Klerker, hvilke Kapelmagisteren personligen eller ved sit Brev præsenterede ham, naar de vare duelige, om de ogsaa vare af et andet Biskopsdømme [2]). Ved et tredie Brev meddeelte han samtlige fjorten Kapeller udstrakt Indulgens, idet nemlig Enhver, som med sand Anger og Bekjendelse aarligen besøgte et af dem paa dets største Festdag, skulde have eftergivet eet Aars paalagt Pønitens, og Enhver, som forrettede sin Andagt ved et af dem de otte umiddelbart efter hiin Fest følgende Dage, skulde have Eftergivelse for hundrede Dages Pønitens [3]). Endelig ved et fjerde Brev meddeelte han „paa Kongens Bøn" Biskopperne af Oslo og Bergen Fuldmagt til at dispensere 60 Klerker, hvilke Kongen tilnævnte, og deriblandt endogsaa 10 Prestesønner, fra uegte Fødsel, saaledes at de kunde befordres til geistlige Grader og erholde kir-

[1]) N. Dipl. I. 100. [2]) N. Dipl. I. 102. [3]) N. Dipl. I. 101.

keligt Beneficium endogsaa med Sognestyrelse (cura animarum), kun at de ei vare avlede af Klostermænd, eller i Hor eller i Forbindelse inden forbudne Led (in incestu) [1]). Det sidste vedkommer ikke umiddelbart Kapellerne, men viser, hvorledes Pave Clemens begunstigede Haakon endogsaa i Ting, som udelukkende hørte under Kirkens Omraade, og hvori den verdslige Magt ellers ikke havde at indblande sig. Med Paven paa sin Side torde nok Kongen vove en Dyst med sine Biskopper. Den første Kapelmagister var Finn Haldorsson, der allerede i flere Aar forud havde været Apostelkirkens Provst eller Præpositus.

Saaledes krydsede da Kong Haakon, ved kloge Foranstaltninger ad Lovgivningens og Underhandlingens Vei, sit Riges baade verdslige og geistlige Stormænd i deres aristokratiske og hierarchiske Planer, og det lykkedes ham virkelig ikke alene at opretholde Kongedømmets Uafhængighed, men endogsaa at sammentrænge i det den hele Landsstyrelse fastere end nogensinde før i Norge havde været Tilfælde. Lendermændenes eller Baronernes Verdighed og Navn forsvandt meget snart af den norske Samfundsorden, og dermed det fremstræbende Stormandsvældes egentlige Grundlag og Hovedstøtte. Ridderverdigheden, som nu kom til at indtage den første Plads næst Kongedømmet i den verdslige Stat, ikke alene meddeeltes udelukkende af Kongen, men knyttedes ogsaa, som en Hirdverdighed, paa det nøieste til hans Person. Landsstyrelsen i de engere Kredse lagdes væsentlig i en Embedsstands Hænder, som udgik fra Kongedømmet, og efter Haakons Plan, paa det skarpeste skulde tilsees af dette. Geistligheden, der ikke længer i Eet og Alt kunde underlægges Kongedømmet, blev i det mindste paa det verdslige Felt henviist til undersaatlig Lydighed mod Landsloven i alle de Dele, hvorpaa ikke Fritagelse var dem udtrykkelig hjemlet af Kongen, idet derhos den almindelige Geistligheds Benyttelse i Statens Anliggender gjordes overflødig ved den til Kongedømmets særlige Tjeneste skabte Kapelgeistlighed. Almuen endelig tilstødes det at bevæge sig nogenlunde i de gamle, om Folkefrihed og Folkemagt mindende Former, dog under én sterk Indflydelse af Kongedømmet gjennem dets Embedsmænd, — en Indflydelse, der under den vedligeholdte splittede Thingorden synes ikke at have levnet stort meer end en Skygge af den gamle, betydningsfulde Statsmagt tilbage. I Korthed og i vor Tids Talebrug: den Styrelsesform, som Haakon, for at møde det fremstræbende Aristokrati, vilde begrunde i Norge, og som det ogsaa i det Væsentlige lykkedes ham, i det mindste for sin Levetid, at istandbringe, var et i Kongedømmet centraliseret

[1]) Suhm D. H. XI. 903.

Bureaukrati, tilsat, dog kun svagt, med demokratiske og tildeels ogsaa aristokratiske Bestanddele.

64.

Brud mellem Kong Haakon og Hertug Erik. Spending mellem Kongen og Erkebiskop Jorund. Dennes seneste Leveaar og Død.

De nu omhandlede Skridt af Kong Haakon maatte nødvendigviis mishage mange af Norges Stormænd, baade verdslige og geistlige. Heraf den Spending, som man just paa denne Tid sporer imellem dem og Kongedømmet, og som giver sig tilkjende i Hertug Eriks aabenbare Brud med Kongen, i enkelte verdslige Stormænds Optræden paa hans Side mod deres eget Fædreneland [1]), og endelig i Erkebiskop Jorunds Lunkenhed i at hjælpe Kongen til Rigets Forsvar.

Det fuldkomne Brud mellem Haakon og Hertug Erik fremkaldtes i 1308 ved den Sidstes overmodige Afslag paa Kongens Fordring, at han skulde tilbagegive Norge Vardbergs og Konghellas Fæstninger, hvilke Kongen tidligere havde overladt ham som Støttepunkt for hans krigerske Foretagender mod den svenske og den danske Konge, — en Tilbagegivelse, som Hertugen ikke vilde indlade sig paa, før Egteskabet mellem ham og Haakons Datter Ingebjørg var fuldbyrdet. Følgen var, at den aftalte Egteskabsforbindelse hævedes, og at Haakon nærmede sig den danske Konge med Fredsforslag. En foreløbig Overeenskomst tilveiebragtes ogsaa mellem Norge og Danmark ved Fuldmægtige fra begge Riger i Kjøbenhavn den 29de August 1308, og ved den lovede Kong Haakon sin Datter Ingebjørg til Junker Magnus, den svenske Konge Birgers Søn, den danske Konges Søsterson. Den endelige Fred mellem Rigerne skulde afsluttes ved et Møde mellem Kongerne selv, der aftaltes at skulle finde Sted den følgende Sommer [2]).

Nu optraadte Hertug Erik som den norske Konges aabenbare Fiende. Enkelte misfornøiede norske Stormænd havde, som sagt, allerede forladt sit Fædreneland og vare traadte i hans Tjeneste; flere Overløbere har han rimeligviis ventet sig, naar han først med en Hærmagt havde viist sig inden Norges Grændser. Han gjorde midt i Vinteren mellem 1308 og 1309 et ødelæggende Indfald i Viken, trængte frem lige til Oslo, og beleirede, skjønt forgjæves, det sterkt befæstede Akershus. Man synes i Norge ikke at have været forberedt paa et hastigt Angreb; alligevel samlede Bønderne sig fra flere Kanter til Fæstningens Undsætning, og Erik fandt det raadeligst i Begyndelsen af 1309 at trække sig tilbage igjen til Sverige. En alvorlig Krig

[1]) Hr. Bjarne Lodinssøn og Hr. Thord Unge nævnes udtrykkelig som saadanne Overløbere. [2]) Thorkel. Anal. 98—103.

truede imidlertid Norge fra denne Side, nye Angreb kunde ventes, og Haakon skyndte sig at opbyde sit Riges Krigsmagt ogsaa fra Landets vestlige og nordlige Dele for at kunne have en sterk Flaade og Hær samlede ved Rigsgrændsen i sydøst, hvilken var nærmest udsat for Fiendens Indfald.

I denne Anledning henvendte Kongen sig ogsaa med sit Opbud til Norges Erkebiskop og Biskopper, af hvilke han vel med Grund kunde vente, at de ei under de nærværende farlige Omstændigheder vilde unddrage sig for at komme Fædrenelandet til Hjælp efter yderste Evne. Men Erkebiskop Jørund havde den 11te September 1308 fra Nidaros ladet udgaa en Kaldelse til alle Norges Biskopper at indfinde sig hos ham i Nidaros til et Provinsialconcilium, der skulde aabnes den 9de Marts 1309 [1]), men senere udsattes, som det lader, til en Dag i April eller Førstningen af Mai. Denne Kaldelse var vel tidligere end det kongelige Udbud, dog synes Kongen at have næret Mistanke om rænkefulde Hensigter; og heri maatte han bestyrkes, da Erkebiskoppen, anmodet af Kongen og dennes Raad om at tilbagekalde Conciliet, var saa langt fra at rette sig efter denne Opfordring, at han meget meer drev endnu sterkere paa det. Da nemlig Biskop Arne af Bergen havde begjæret Udsættelse af det berammede Concilium, eller bedet sig undskyldt for at møde dertil personligen, saa gjentog Erkebiskoppen i Skrivelse af 6te Februar 1309, paa en Tid, da han utvivlsomt havde modtaget Kongens Udbud, sin Kaldelse til Biskoppen, hvis Nærværelse, han siger, han paa ingen Maade vil savne, og hvem han opfordrer til at sørge for, at Kongens Raad ei hindrer dette og andre Kirkens Anliggender [2]). Biskop Arne lod sig stemme til at lyde Erkebiskoppen, og det samme var Tilfælde med Biskop Ketil af Stavanger.

Da Kongen nu den 20de Marts 1309 kom til Bergen for personligen at drive paa sine Rustninger, fandt han der begge Biskopperne, Arne og Ketil, rede at drage til Conciliet i Nidaros. Kongen optog, som naturligt var, denne Adfærd meget ilde, og endnu samme Dag forkyndte han, efter Overlæg med sit Raad og i mange tro Mænds Nærværelse, Forbud mod Biskoppernes Reise. Han paalagde dem i Kraft af sin kongelige Myndighed, „under Fortabelse af deres Gods, Friheder og Rettigheder“ ikke at lyde Erkebiskoppens Kaldelse, men derimod følge Kongen didhen, hvor Rigets Vel udkrævede deres Nærværelse. Skulde Erkebiskoppen i denne Anledning foretage sig noget imod dem, saa skulde Kongen forsvare deres Sag for Paven eller hvilkensomhelst gyldig Dommer [3]).

[1]) N. Dipl. III. 79. [2]) Erkebiskoppens tvende Breve N. Dipl. III. 81—83 og Bp. Arnes af 4de Marts 1309 Ssts. 82, af 16de Marts 1309 Ssts. 85 og af 23de Marts 1309 Barth. Mskr. E. 509—511. [3]) Om disse Forhandlinger i det Hele see Kong Haakons Brev af 20de Marts 1309, N. Dipl. I. 106.

Dagen efter indgav virkelig ogsaa Kongen forskjellige Appeller til det apostoliske Sæde angaaende flere Ulemper (hvilke vides ikke), der paaførtes ham samt hans Klerker og Lægmænd af Erkebiskop Jørund og nogle andre hans Riges Biskopper; — og herom underrettede han ved Brev af 26de Marts Magisteren for sine Kapeller med Provster, Kapellaner og øvrige Klerker ved samme, idet han tillige erklærede at skulle med det Første sende Fuldmægtige til Nidaros for at tilkjendegive Erkebiskoppen dette. De Domme, som muligen imidlertid kunde afsiges i omhandlede Sager af en eller anden Prælat mod hans Klerker eller mod Lægmænd under hans Beskyttelse, skulde ikke agtes [1]). Der blev nu intet af de to ovennævnte Biskoppers Reise til Nidaros; og da Biskopperne af Hamar og Oslo ligeledes maa antages at være udeblevne ifølge Kongens Forbud, saa maatte af den Grund det tilsagte Provinsialconcilium have faldet bort, om end ikke Erkebiskop Jørunds strax efter i April Maaned indtrædende Død havde forhindret dets Afholdelse. Alle de fire Biskopper, Ketil af Stavanger, Helge af Oslo, Arne af Bergen og Ingjald af Hamar, findes derimod, ligesom og Kapelmagisteren Finn Haldorssøn, at have fulgt Kongen om Sommeren paa hans Tog til Rigsgrændsen, og at have været tilstede ved Mødet mellem den norske og danske Konge i Kjøbenhavn, hvor Freden mellem Norge og Danmark sluttedes den 17de Juli 1309 [2]) paa de i forrige Aar aftalte Betingelser [3]).

Erkebiskop Jørunds sidste Leveaar synes hverken at have hengaaet ganske rolige, eller at have været for ham selv behagelige. I Striden med sit Kapitel havde han, som allerede fortalt, været den Tabende, og han synes siden lige til sin Død at have været meer afhængig af sine Chorsbrødre end en saa stolt Prælat uden Græmmelse kunde taale. Chorsbrødrene sees at have været begunstigede af Kongen, og det rimeligviis i saa meget høiere Grad, som Erkebiskoppen begyndte at blive ham mistænkt for hemmeligt Samhold med Hertug Erik og Rigets opsætsige Stormænd. Man finder, at Kongen under sit Ophold i Nidaros i 1307 skjænkede Chorsbrødrenes Kommune 100 Mark til bestandigt Aartideholl (aarlige Sjælemesser paa Dødsdagen) for sig og sin Dronning Eufemia [4]), og at han den 10de April 1308 ved et Vernebrev fra Øgvaldsnes i de allersterkeste Udtryk tog Chorsbrødrene og Alt deres, baade Kommunen og hver enkelt af dem tilhørende, under sin kongelige Beskyttelse [5]). Erkebiskoppen vilde nu gjerne vinde dem, rimeligviis for at nyde lidt Føielighed af dem paa

[1]) N. Dipl. I. 107. [2]) Thorkel. Anal. 103—110. [3]) S. o. f. II. 142.
[4]) Chorsbrødrenes Brev af 21de September 1307, N. Dipl. II. 75, jfrt. m. Kong Haakons Brev af 12te April 1308, Ssts. 77. [5]) N. Dipl. III. 77.

sine gamle Dage, og vel muligen især for ikke at krydses af dem i de Planer, han, som før omtalt, hemmeligen nærede mod Kongedømmet. Derfor var det udentvivl, at han ved Brev af 15de Mai 1308 skjænkede deres Kommune (ad mensam eorum communem) den forhen saameget omtvistede St. Michaels Kirke paa Stein [1]). Alligevel havde Chorsbrødrene endnu hans tidligere Adfærd mod dem i friskt Minde og undlode ikke at lade ham føle det, naar Leilighed gaves. Herom vidner deres strenge og vistnok ikke i Alt billige Opførsel mod hans Ven, den oftere nævnte Prest Laurentius Kalfsson.

Laurentius var fremdeles i stor Yndest hos Erkebiskop Jørund og blev af denne endogsaa beskikket til Pønitentiarius og til at gjemme St. Olafs Offer, en Gunst som misundtes ham af Mange. Det hørte til Erkebiskoppens Metropolitanskyldighed stundom at visitere, personligen eller ved Fuldmægtige, i sine Lydbiskoppers Omraade. En saadan Visitation var bestemt for Islands Vedkommende, og Erkebiskoppen besluttede efter Chorsbrødrenes Raad at sende Laurentius did som Visitator, et Hverv hvortil han maatte synes særdeles skikket baade formedelst sin Dygtighed og formedelst sit Kjendskab, som født og opdragen paa Island, til de derværende Forhold. Laurentius paatog sig det ogsaa, men udbad sig til sideordnet Medhjælper en vis Broder Bjørn af Prædikebrødrenes Orden, der skulde prædike for Landsfolket. Erkebiskoppen fraraadede ham dette, baade fordi — som han sagde — en deelt Magt indesluttede i sig Spiren til sin egen Ødelæggelse, og fordi han ikke havde nogen god Tro til Prædikebrødrenes Paalidelighed i det Hele. Chorsbrødrene derimod bifaldt hans Forlangende og skyndede ivrigen til dets Opfyldelse — som man troede — af gammel Uvillie mod Laurentius. Enden blev, at Erkebiskoppen gav efter, og Laurentius og Broder Bjørn udnævntes til Visitatorer med lige Myndighed. Erkebiskoppen viste dog Laurentius den særlige Gunst, at han overgav denne tre ubeskrevne Pergamenter, alle med det erkebiskoppelige Segl under, hvilke det tilstodes ham at udfylde, naar Leiligheden krævede det, efter eget Tykke. Han maatte imidlertid iforveien sverge, ikke at ville indføre i disse Breve noget, som kunde være Erkebiskoppen eller hans Kirke til Skade. Dette foregik hemmeligen, ikkun i Overvær af tvende Erkebiskoppens Fortrolige.

Begge Visitatorerne fore nu i Følge til Island i 1307, medførende Erkebiskoppens Anbefalingsbreve til begge Landets Biskopper, Jørund af Hole og Arne Helgesson af Skaalholt. De landede ved Eyrar (Ørebakke) paa Sønderlandet kort før Thorlaksmesse om Sommeren (20de Juli) og droge strax til Skaalholt, hvor

[1]) N. Dipl. III. 79.

de blev vel modtagen af Biskop Arne. Allerede her reiste sig en liden Uenighed mellem Visitatorerne, da Laurentius vilde, at Bjørn skulde prædike paa Thorlaksmessen om denne hellige Mands Fortjenester, men Bjørn negtede dette og gjorde Spot af Helgenen. Men denne Uenighed, heder det, blev snart bilagt, da nemlig Broder Bjørn samme Aften blev heftig syg, ansaa Sygdommen for en Straf, og nu fandt sig i at prædike paa Messedagen. Siden gik det godt med Visitationen i Skaalholts Biskopsdømme; nogle Prester bleve afsatte paa Grund af Ukyndighed, men den føielige Biskop Arne gjorde derved ingen Vanskeligheder.

Mindre godt gik det, da Visitatorerne om Høsten kom til Hole Biskopsdømme. Biskop Jørund havde nu i hele 40 Aar forestaaet Holestol, og havde i denne lange Embedstid vidst at erhverve sig en overordentlig Indflydelse paa Nordlandet baade hos Geistlighed, Høvdinger og Bønder. Men om end hans slue Aand havde bevaret sin gamle Smidighed, saa vare hans Lemmer ved Alderen stivnede. Han havde i den senere Tid undladt at visitere saa flittigen, som udfordredes, og han saa gjennem Fingre med Uordener, som fandt Sted ikke alene rundt om i Biskopsdømmet, men ogsaa ved selve Biskopssædet, lige under hans Øine. Han var derfor ikke synderlig vel stemt for Visitationen i det Hele, og dertil kom, at han oversaa Laurentius, hvem han i Fordumsdage havde fremhjulpet, og hvem han nu ikke kunde lide at see paa en Maade som sin Overmand. Jørund modtog begge Visitatorerne tilsyneladende vel, men viste dog strax Broder Bjørn større Opmærksomhed og beholdt ham hos sig om Vinteren paa Hole, medens derimod Laurentius maatte skaffe sig Vinterophold et andet Sted.

Strax i Begyndelsen af 1308 opkom der Uenighed mellem Biskoppen og Laurentius; og da Broder Bjørn altid holdt sig paa Biskoppens Side, kom der ogsaa alvorlig Misforstaaelse mellem Visitatorerne selv. Laurentius blev udsat for uverdig Behandling af Abbeden af Thveraa, der vovede at sønderrive et af hiin forfattet Domsbrev lige for hans Øine; og Biskoppen med Broder Bjørn tog Abbeden til Forlig uden engang at tilkalde Laurentius. Endelig erklærede Broder Bjørn ganske egenraadigen, at han ikke vilde visitere de nordøstlige Udkanter af Biskopsdømmet, og begav sig tidlig om Sommeren paa Hjemreisen til Norge.

Laurentius's Venner raadede nu denne, at han ogsaa skulde vende hjem, og det paa samme Skib som Bjørn, for at Bjørn ikke skulde faa Anledning til i hans Fraværelse at bagtale ham. Men Laurentius vilde fuldende sin Visitation i den nordlige Fjerding og blev tilbage. Folket lagde imidlertid nu alle mulige Hindringer i Veien for

ham, og Biskoppen selv erklærede, at han ikke længer agtede ham for Visitator, da hans Medbroder havde forladt ham. Laurentius maatte da opgive den videre Visitation og berede sig til Hjemreisen. Biskoppen gjorde Forsøg paa at forlige sig med ham i Forveien, men da Laurentius intet vilde give efter, skiltes de i Uvenskab. Laurentius gik den 20de August ombord fra Gaaseyre i Eyafjorden, og kom efter en lang og haard Reise til Throndhjem ved Slutningen af September Maaned 1308.

Broder Bjørn havde imidlertid vundet Forspranget for ham og var kommen til Nidaros allerede den 8de September med Biskop Jørunds Brev og Budskab til Erkebiskoppen og Chorsbrødrene. Hverken Bjørns Ord eller Biskoppens Skrivelse lød til Laurentius's Fordeel. Desuden havde Biskoppen noget senere om Sommeren sendt en Prest ved Navn Gudmund Haldorsson til Erkebiskoppen og Chorsbrødrene med mange Penge og Breve, der ligeledes indeholdt Beskyldninger mod Laurentius. Ogsaa dette Budskab var kommet Laurentius i Forkjøbet. Bjørn lagde i sine Klagemaal fortrinlig Vegt paa det, at Laurentius paa Island havde oplæst flere Erkebiskopsbreve, som han ikke vidste, hvorledes han var kommen til. Det var naturligviis de forhen omtalte blanke Breve, som Erkebiskoppen hemmeligen havde givet ham, hvilke Laurentius havde udfyldt og benyttet; men Chorsbrødrene, uden hvis Vidende dette var skeet, havde god Grund til at anke derpaa og at fremstille den brugte Fremgangsmaade som et Falskneri. Stemningen hos Chorsbrødrene var følgelig høist fiendtlig mod Laurentius, og Ulykken var derhos, at Erkebiskoppen, som skulde være hans Støtte, paa denne Tid var bragt i en fuldkommen Afmagtstilstand. Han havde nemlig tidligere havt Verk i Foden; men denne slog nu op i Bugen, og Chorsbrødrene havde — heder det — taget Anledning af hans Sygdom til at berøve ham al Magt baade i verdslige og aandelige Ting. De overlode ham til hans Tjeneste tvende Svende og en Kok, og fjærnede forresten fra ham alle hans Venner og fordums Tilhængere. I denne sørgelige Stilling kunde Erkebiskoppen kun lidet udrette for sin hengivne Tjener.

Ikke før kom Laurentius paa Bryggen i Nidaros, før Chorsbrødrenes Svende med bevæbnet Følge grebe ham og kastede ham i det værste Fængsel, som i Byen fandtes. De bemægtigede sig derpaa hans Gods og Brevskaber, som vare ombord, og bragte det alt under Chorsbrødrenes Forvaring. Dagen efter holdt Chorsbrødrene paa egen Haand Kapitel og havde i denne Forsamling mange hemmelige Overlægninger. I Spidsen for dem stod ved denne Tid Eilif Arnesson Kortin, som nu var Official, og Audun Thorbergsson Raude, der stod i stor Anseelse hos alle Høvdingerne;

hans tredie Hovedfiende, Sighvat Lande, var dengang død. Den eneste Geistlige af Betydenhed, der siges at have taget sig lidt af hans Sag, var Presten Salomon Thoraldesson, der nys var hjemvendt fra sine Studier i Udlandet, og siden blev Biskop af Oslo; men han kunde dengang ingen væsentlig Hjælp yde den arme Fange, da alle Chorsbrødrene vare imod ham. Meer Medfølelse vakte den haarde Behandling, der vederfores Laurentius, hos Erkebiskoppens Svende, hvilke kjendte ham og holdt af ham fra ældre Tid. De samlede sig og yttrede aabenbare, at det var uforsvarligt saaledes at gribe, fængsle og mishandle en Mand, hvis Forbrydelse ikke var bevist, og som ikke var domfældet. Men hertil svarede Chorsbrødrene, at det virkelig var bevist, at han havde havt falske Breve med sig til Island og havde tilsneget sig Erkebiskoppens Segl for dem. Mange spurgte da, hvorfor Laurentius ikke maatte stilles for Erkebiskoppen selv. Man svarede, at Erkebiskoppen, efter at have hørt Broder Bjørns Fremstilling og læst Biskop Jørunds Breve, var bleven Laurentius saa vred, at han ikke vilde see ham. Dette sidste var dog — heder det — aabenbar Usandhed; thi Chorsbrødrene havde selv modtaget baade Bjørns Udsagn og Biskoppens Breve, medens Erkebiskoppen under sin Sygdom ikke havde det ringeste at raade.

Det synes dog ikke at have varet ret længe, før Chorsbrødrene foretog sig Behandlingen af Laurentius's Sag i et Kapitel eller Møde, som de holdt paa egen Haand uden at Erkebiskoppen var tilstede. De lode Laurentius tilkalde, og modtoge ham siddende i al sin Herlighed paa kostbare Hynder, medens han, svag som han var efter den haarde Behandling, han havde lidt, blev sat lænket paa Gulvet. Da han med svag Stemme hilsede dem, var det saa langt fra at de gjengjældte hans Hilsen, at meget mere en af dem spottende sagde: „Høiere skreg du Laurentius, da du læste Bansbrevet over os." Der blev nu fremsat to Beskyldninger mod ham fra Chorsbrødrenes Side: først at han havde skrevet falske Breve i Erkebiskoppens Navn, — dernæst at han havde begaaet Underslæb med St. Olafs Offer, medens han havde at oppebære dette, en Beskyldning — heder det — som aldrig havde været gjort før han drog til Island. Endelig bleve de Breve oplæste, som Biskop Jørund af Hole havde skrevet for at klage over ham. Chorsbrødrene opfordrede ham derpaa til at vedgaa de fremsatte Beskyldninger; men dette afslog han paa det bestemteste. Et støiende Optrin fulgte. Endelig forelagde Kapitelet Laurentius tvende Vilkaar: enten at modtage slig Skrift i Norge, som Officialen maatte bestemme, — eller at fare tilbage til Island i Biskop Jørunds Vold, og indtil sin Afreise være i Fængsel. Laurentius valgte — som det lader mod Forventning — det sidste. Alt hvad Gods, han havde

ført med sig, tilegnedes Nidaros's Kirke; han selv blev sat i et noget mildere Fængsel, dog i Lænker.

I hans Fængslingstid hendte det sig engang, at han uden Chorsbrødrenes Vidende, ved sine Vogteres Godhed fik Lov til at komme med Lænker paa ud af Fængslet og hen til det Værelse, i hvilket den syge Erkebiskop laa. Han var allerede kommen i Døren, da han blev bemærket af nogle Chorsbrødre, der strax lode ham med Vold slæbe bort. Erkebiskoppen blev opmærksom paa Larmen og fik vide, at det var Laurentius, der havde villet tale med ham, men var bleven draget bort. Da udbrød han i Klager over deres begges Stilling: — han selv var saa langt fra at raade noget i vigtigere Anliggender, at han ikke engang raadede for hvad han skulde æde og drikke dagligen; og paa alle dem, som havde været hans hengivneste Tilhængere, kastede Chorsbrødrene sit bittreste Had. Laurentius blev fra denne Stund strengere bevogtet end før, og led meget om Vinteren, indtil han om Vaaren 1309 blev sendt i Lænker over til Island [1]).

Hele denne Skildring stiller de nidarosiske Chorsbrødre i et ugunstigt Lys og maler med mørke Farver Erkebiskop Jorunds Afmagt og sørgelige Stilling i hans sidste Levedage. Man maa imidlertid erindre, at hvor oplysende og underholdende end Skildringen kan være, saa er den dog given, ligesom Laurentius's Saga i det Hele, af en Mand, der var Erkebiskoppens Tilhænger og Ven, og derfor ilde stemt mod Chorsbrødrene. Man kan neppe ganske frikjende den for Partiskhed og Overdrivelser. Laurentius havde kanskee handlet i god Tro og efter sin bedste Overbeviisning. Men baade var Sagen med de blanke Breve under Erkebiskoppens Segl noget, hvorover Chorsbrødrene med Grund kunde føre Anke, naar de ei dertil havde givet sit udtrykkelige Samtykke; og hvad Laurentius's Bestyrelse af Offeret til St. Olaf angaar, da er det let tænkeligt, ja høist rimeligt, at han, ganske uden personlig Egennytte, kan have viist større Føielighed mod Erkebiskoppen end tilbørligt, og derved have krænket Chorsbrødrenes Ret til Medvidende om og Deelagtighed i Offerets Anvendelse. Om Retmæssigheden af Hole-Biskoppens Klager, kan ikke dømmes, da man ei kjender deres Indhold. Hvad endelig angaar den Umyndighedstilstand, i hvilken Erkebiskoppen holdtes, da kan denne vanskeligen have været fuldt saa streng, som Laurentius's Saga skildrer den; thi det er forhen viist, at Erkebiskoppen netop den sidste Høst og Vinter, han levede, bestræbte sig ivrigen for at faa et Provinsialconcilium samlet om sig, og i denne Henseende endogsaa trodsede Kongens Ønsker og vel grundede Forestillinger. Og der findes dog intet Vink om, at det var Chorsbrødrene, som her handlede i Erkebiskoppens Navn, da

[1]) Vp. Laurentius's S. c. 17—26, Espol. Aarb. I. c. 18—20.

de tvertimod synes at have staaet paa den bedste Fod med Kongen. Erkebiskoppen har derfor neppe i det Hele været saa aldeles svag og afhængig, som Sagaen siger, om end maaskee Chorsbrødrene i Laurentius's Sag have havt et sterkt Baand paa ham, og vel ogsaa have benyttet sig af hans legemlige Svaghed til at forhindre hans Mellemkomst til deres Fiendes Laurentius's Bedste. Dette kunde falde tungt nok for den stolte og egenraadige gamle Mand, og hans sidste Dage vare derfor ganske vist ikke de blideste.

Erkebiskop Jorund døde, inden Laurentius var bleven affendt til Island, den 11te April 1309, efterat han i noget meer end 20 Aar havde forestaaet den norske Kirke. At hans Metropolitanstyrelse ikke var uden Fortjeneste, og at han navnligen paa de tvende af ham holdte Provinsialconcilier udvirkede flere for Kirken gavnlige Bestemmelser, er paapeget. Han syntes tilmed hverken at have manglet Kundskaber eller Embedsdygtighed eller Virksomhed. Men de gode Egenskaber hos ham vare blandede med mange Svagheder og Feil. Stolthed, Egenraadighed, Voldsomhed, Mangel paa sand Retfærdighedsfølelse og streng Redelighed, Underordnen af Kirkens Gavn under personlige snart ærgjerrige snart hevngjerrige Hensyn, — dette er alt Pletter paa Erkebiskop Jorunds Karakter, hvilke klart fremlyse af hans hele Embedsfærd.

65.

Eilif Arnesson valgt til fiortende Erkebiskop. Biskop Arne Sigurdsson af Bergen, hans Virksomhed og Strid med Tydskerne i Bergen.

Kongen havde i Bergen før den 8de Mai, og inden han endnu havde tiltraadt sit Tog til Gautelven, Underretning om Erkebiskoppens Død, i hvilken Anledning han tog en Deel Erkestolen tilhørende og i Jonskirken under Abbed Peters Tilsyn henfatte Penge, nemlig en Kiste indeholdende Offer til St. Olaf, under sin Forvaring, idet han lod Pengekisten, efterat dens Indhold var optalt, henflytte til Apostelkirkens Sakristi [1]). Kort efter, paa Reisen sydover, tog han ved Brev fra Øgvaldsnes paa sedvanlig Maade, i Erkestolens Ledighed, Nidaros's Kirke og dens Chorsbrødre under sit kongelige Vern [2]).

Ved det dernæst foretagne Valg paa en ny Erkebiskop, kaarede Chorsbrødrene af sin egen Midte den oftere før nævnte, Eilif Arnesson med Tilnavnet Kortin eller Korti, der udentvivl dengang var det mest anseede Medlem af Kapitelet, og i den seneste Tid Erkestolens Official. Laurentius's Saga giver ham det Vidnesbyrd, at „han var en stor Høvding og af gode Seder" [3]). Han an-

[1]) Kongens Brev af 8de Mai 1309, N. Dipl. II. 82. [2]) N. Dipl. III. 86.
[3]) „var hann mikill höfðingi ok góðsiðugr maðr". Bp. Laur. S. c. 26.

kom som Electus til Bergen den 1ste September, udentvivl for derfra at tiltræde sin Reise til Kurien. Reisen blev imidlertid udsat til næste Aar paa Grund af den sildige Aarstid [1]).

Blandt Norges daværende Biskopper udmærkede sig Arne Sigurdssøn af Bergen ved stor Embedsiver men ogsaa ved en vis haardnakket Paastaaenhed paa sin Stols Bedste, som han undertiden drev vel vidt, og som indledede ham i mere end een Strid baade med Overordnede og Underordnede. Strax ved sit Embedes Tiltrædelse søgte han at bringe Orden i en af Bispopsstolens Indtægter, nemlig det saakaldte Cathedraticum, hvilket ved denne Leilighed først omtales i Norge, skjønt Afgiften maa antages der allerede tidligere at have været i Brug. Cathedraticum var en vis aarlig Kjendelse af hver Kirke i Biskopsdømmet, Klosterne alene undtagne, „til Moderkirken, ved hvilken Biskopsstolen er“. Af Biskop Arnes Brev af 16de Marts 1306 til Presterne paa Sunnhordaland seer man, at den ifølge flere Diocesan-Synoders Anordning skulde udredes med ½ Løb Smør af hver Prest (Sognepresť?), Vikarierne (Chorsbrødrenes Vikarier?) undtagne, og med ½ Løb af hver Kirke, liden eller stor. Han indskjærper Afgiftens ordentlige Indbetaling til hans Ombudsmand, der ogsaa har at hæve alt Efterstaaende siden sidste Synode i Bergen [2]).

Arne tog sig ogsaa med Iver af Kirketugten, og henvendte i saa Henseende især sin Opmærksomhed paa Colibatets Overholdelse blandt Presterne. Man kan skjønne, at paa denne Tid Colibatet for saa vidt har været gjennemdrevet i Norge, at Presterne ikke meer vovede at indgaa noget ordentligt Egteskab; men desto almindeligere har det ganske vist været, at de holdt Friller, undertiden aabenbare, men oftest under Navn af Husholdersker (lat. focariæ, i Danm. benævnte: Prestedeier). Denne Forargelse stræbte Arne at bortrydde ved Advarsler og Straffe. Paa en Synode i Bergen i 1307 varslede han twende Prester om at forlade deres offentlige Friller inden een Maaned efter deres Hjemkomst [3]). Siden finder man, at han har truet flere Sogneprester med Afsættelse fordi de holdt aabenbare Friller eller andre mistænkelige Kvinder i sit Hus; dog seer man ogsaa, at han har taget dem til Naade igjen, naar de rettede sig efter hans Befaling og skilte sig ved hine Kvinder [4]). Ogsaa over Egteskabets Hellighed holdt han med Strenghed og taalte ikke, at Egtefolk af Letfærdighed eller uden lovgyldig Grund skiltes ad [5]).

Biskop Arne førte omhyggeligt Tilsyn med de Klostere, der laa i

[1]) Suhm D. H. XI. 631, (eft. Bartholinske Mskr.). [2]) N. Dipl. III. 71. [3]) Suhm D. H. XI. 565. [4]) N. Dipl. III. 88, 89. [5]) N. Dipl. III. 87.

hans Bispopsdømme og ikke vare eximerede, d. e. med Pavens Tilladelse unddragne hans bispoppelige Overopsigt. Dette Tilsyn var rettet ikke mindre paa Klostrenes Formuesforfatning og indre Orden, end paa Jagttagelsen af Biskopsstolens Rettigheder over dem. De ovenomtalte Conciliebestemmelser af 1306 vise, at ikke Alt i de norske Klostre var som det burde være, og at Klostertugten i visse Dele var slap. Biskoppernes Indblanding i deres Bestyrelse var derfor ingenlunde overflødig.

Augustiner-Klosteret ved Jonskirken i Bergen var paa denne Tid udarmet, især, som det lader, derved at det havde optaget for mange Proventfolk. For at hjælpe herpaa tillod Biskop Arne i 1306, at Klosteret udsendte nogle af sine Brødre for at indsamle Gaver ogsaa i andre Biskopsdømmer. Man har hans Anbefalingsbrev af 3die Marts 1306 til Biskop Ketil af Stavanger for en saadan Indsamler [1]). Med de Onder, som fløde af det nævnte Klosters Fattigdom, fulgte ogsaa indre Uordener. Nogle af dets Novicer havde ikke alene lagt voldsom Haand paa hinanden indbyrdes, men ogsaa paa andre af Klosterets Folk samt paa enkelte Seculargeistlige, og havde herved, som og ved Ulydighed mod Abbeden Peter samt sine øvrige Foresatte paadraget sig Bans Straf. Desuden havde Flere ved Kjøb og Bestikkelser sneget sig ind i Klosteret og erholdt prestelig Vielse. Herom henvendte Abbed Peter sig til Paven, og dennes Pønitentiarius, Kardinal Berengar, meddeelte ved Brev af 4de Februar 1308 Abbeden de Forholdsregler, han havde at følge ved at bestemme Straf over de Skyldige, ligesom han og befalede ham, saafremt nogen af Brødrene eller Converserne befandtes at eje noget personligen, da at fratage dem dette og anvende det til Klosterets almindelige Bedste [2]). At Biskop Arne har medvirket baade til at disse Bestemmelser ere givne, og til at de siden bleve satte i Kraft, er høist sandsynligt.

Endnu klarere viser sig hans Virksomhed i visse Anliggender vedkommende Klosteret i Halsna paa Sunnhordaland. Ogsaa dette Kloster hørte til Augustinernes Orden, og dets Munke vare regulære Kanniker. Abbeden Jon og Munkene havde udstødt af Klosteret en Broder, Erik den Færøiske, paa Grund af dennes Ulydighed, og forlangte Biskoppens Stadfæstelse paa Udstødelsen. Biskoppen overlagde Sagen med sine Chorsbrødre, og man var enig om, at den Udstødte vel havde høiligen forseet sig, men at Straffen dog var for haard, især da Abbeden ikke, førend han skred til at uddrive ham, havde sat ham nogen Pønitens og afventet hans Opfyldelse af denne. Biskoppen lod Abbeden og Brødrene dette vide i en Skrivelse af 17de Februar 1307, hvori han tillige yttrede, at den udviste Fremfærd vidnede om Brødre-

[1]) N. Dipl. I. 96. [2]) Langes Klh. 510, 511; Suhm D. H. XI 601.

nes eget Overmod, da den hverken var ſtøttet paa Guds eller Menneſkenes Love. Han bød Abbeden for Fremtiden afholde ſig fra ſaadan Fremfærd, og ikke foretage ſligt, om end ſtørre Forbrydelſer vare begangne, uden forud at have indhentet Biſkoppens Raad [1]). Erik den Færøiſke blev atter optagen i Kloſteret, ſom af det Efterfølgende vil ſees.

Allerede denne Sag viſer, hvilken ſtor Myndighed Biſkoppen fordrede og virkelig øvede over Kloſteret. End meer lagdes dette fort efter for Dagen i Anledning af en ny Abbeds Valg. Fornævnte Jon døde nemlig den 12te Februar 1308, og tvende af Kloſterets Kanniker, Erik (ikke den Færøiſke) og Arne henvendte ſig nu til Biſkoppen ſom Kloſterets Diocesan for at erholde hans Veiledning med Henſyn til Valget af en ny Formand. Biſkoppen ſvarede dem imidlertid undvigende, at da Kloſterets lovbeſtemte Friſt til at vælge eller poſtulere en Abbed endnu ikke var udløben, hverken kunde eller vilde han blande ſig i Valget, ſaalænge ikke dette formeligen var ham overdraget. Hermed droge de tvende Brødre bort. Den 1ſte Juni næſt efter overbragte tvende Brødre Biſkoppen et Brev, der forkyndte, at Conventets Valg var eenſtemmigen faldet paa den ſidſtnævnte Broder Erik. Biſkoppen, der ſynes at have ventet, at Valget, efter det forud givne Vink, ſkulde have været formeligen overladt ham, var nu ikke tilfreds med hvad der var ſkeet, og hang ſig ved den Omſtændighed, at de tvende Fuldmægtige intet ordentligt Valgbrev havde at fremviſe. Han underkaſtede derfor Valget tvende ſine Chorsbrødres Underſøgelſe, og ifølge deres Indſtilling erklærede han den 12te Juli med ſit Kapitels Samtykke det ſkede Valg for ugyldigt, og Valget nu hjemfaldet til ham, efterſom den lovbeſtemte Friſt for ſamme var udløben [2]). Biſkoppen valgte imidlertid „per provisionem“ den ſamme Broder Erik. Det Hele opløſte ſig ſaaledes i en blot og bar Formalitetstviſt, ſom dog tjener til at betegne Biſkop Arnes ſtrenge Paaholdenhed paa Biſkopsſtolens Ret, endog hvor det gjaldt Formerne alene [3]).

Kloſteret i Halsna gav ſnart Biſkop Arne meer at tage Vare. Den gjenindſatte Broder Erik den Færøiſke gjorde nye Optøier, og Klage førtes desuden baade over Abbed Eriks og over Brødrenes ſlette Forhold. Biſkoppen maatte i 1310 ſende Inkviſitorer til Kloſteret, og flere ſlemme Ankepoſter opſtilledes baade mod Abbeden og Brødrene, hvilke Ankepoſter viſe, at det ſtod meget ſlet til med Kloſtertug-

[1]) Barth. Mſkr. E. 314; Langes Klh. 563. [2]) N. Dipl. I. 105. Havde nemlig ikke et Kloſters Medlemmer inden en vis i Regelen beſtemt Tid kunnet enes om en Formands (Abbeds eller Priors) Valg, ſaa tilkom det vedkommende Biſkop per provisionem at beſkikke dem en ſaadan. [3]) Langes Klh. 563, 564.

ten der [1]). Om Brødrenes urolige Aand og ukløsterlige Færd vidner ogsaa den voldsomme Adfærd, som nogle af dem i 1310 tillod sig mod et Par af den stavangerske Biskops Leilændinger, hvilke de næsten sloge til Døde. Biskop Ketil kunde ikke faa Ret af Abbeden, før Kongen selv i 1313 maatte blande sig i Sagen [2]). Biskop Arne synes paa Grund af alle disse Misligheder at have havt en Reformation af Klosteret for Øie; i det mindste lod han Ord falde om en saadan. Dog er det sandsynligt, at der ved et Besøg, som Biskoppen selv gjorde i Klosteret i 1311 og maaskee ogsaa ved et senere i April 1313 er blevet i Mindelighed raadet Bod paa de værste Uordener, ligesom og at Abbeden og Brødrene ved at love Bedring for Fremtiden have formildet Biskoppens vrede Stemning mod dem [3]).

Med de tydske Handelsmænd og Haandverkere i Bergen havde Biskop Arne en alvorlig og langvarig Strid angaaende Tiendens Ydelse. Under den fra Midten af det 13de Aarhundrede stedse tiltagende Handelsforbindelse mellem Norge og de nordtydske Handelsstæder, havde flere Tydskere taget Bolig i Norge, især i Bergen. De kunde henregnes til to Klasser. Den ene var de saakaldte Sutere (sútarar, sutores, eg. Skomagere), Haandverksmænd, der havde sine Boliger i Vaagsbunden. Den anden var de saakaldte Vintersiddere (vetrsetar), Handelsmænd, der forbleve Vinteren over i Byen og der ejede Hus eller havde leiet saadant for det hele Aar. De første synes at have staaet under Kongens særlige Beskyttelse, rimeligviis imod at betale ham derfor en vis Kjendelse. Med Hensyn til de sidste gjorde Loven ingensomhelst Undtagelse, at de jo skulde yde de samme Udredsler til Kongedømmet som Byens indfødte Husbønder [4]). At nu alle disse Udlændinger i Bergen ogsaa betalte sin Tiende i Lighed med de øvrige Bymænd, var i sig selv rimeligt, ligesom og at man deri fulgte den almindelig gjældende Vedtægt, at der hvor en Mand havde sit faste Bosted Julenat, der skulde han i Regelen yde sine offentlige Udredsler for det følgende Aar [5]).

Slig Tiendeydelse af de i Norge for længere Tid bosatte Udlændinger havde dog neppe tidligere været strengt overholdt. De tydske Handelsstæders Undersaatter vare overalt hvor de nedsatte sig i fremmede Lande tilbøielige til at unddrage sig saavidt muligt de almindelige borgerlige Skyldigheder, hvorimod de søgte at danne et eget Sam-

[1]) Tvende udaterede Breve af 1310, og Bp. Arnes Br. af 9de November s. A. Barth. Mskr. E. 405—407. [2]) Bp. Ketils Br. af 26de Februar 1311, Kongens Br. af 14de October 1313. [3]) Bp. Arnes Br. af 25de April 1313. Barth. Mskr. E. 409—10. Jfr. i det Hele Langes Klh. 564—569. Man har et Brev af Arne af 1ste April 1313 udstedt fra Halsna, Barth. Mskr. E. 539. [4]) Nyere By-L. III. c. 6, N. g. L. II. 203. [5]) Ssts. c. 7.

fund, der beskyttedes af den Stad, hvorfra de vare udgangne, og som vedblev, selv i det fremmede Land, at vise Moderstaden Lydighed fremfor Landets Styrelse. En saadan Tilbøielighed viste sig ogsaa sterkere og sterkere hos Tydskerne i Bergen, altsom de tydske Stæders Handel paa denne By udvidedes, og hine Stæders Magt og Selvstændighed med raske Skridt gik fremad. Udentvivl have Forsøg i denne Retning allerede i Kong Erik Magnussons Tid fremkaldt den Bestemmelse i hans Retterbod for Bergen af 9de Marts 1295, at det under Straf som for Høiforræderi forbydes baade Indenlandske og Udenlandske „at danne Foreninger (take sér nokor samheldni), eller oprette Samfund (gere nokor samhlaup *var.* samlag), eller forfatte Love og Bestemmelser for sig“ [1]). Hiin Tilbøielighed viste sig ogsaa — som det lader — tidlig, netop i Uvillie til at erlægge Tiende efter de i Norge gjældende Regler. Maaskee har man i Begyndelsen viist sig mindre nøieseende med dem heri, da deres Antal endnu ikke var ret betydeligt, og deres Ophold i Byen temmelig ustadigt. Men nu, da deres Tal bestandig var i Tiltagende ligesom ogsaa udentvivl deres Formue, blev Tiendekravet strengere og vakte fra deres Side aabenbar Modstand.

Dette kunde ikke den ivrige Biskop Arne lade hengaa upaatalt. I Aaret 1307 blev det ham af Tiendesamlerne tilkjendegivet, at alle Suterne i Vaagsbunden havde undladt at betale sin Tiende for det forløbne Aar før Paaske (26de Marts), hvortil de — som det heder — efter Ret og gammel Sedvane vare pligtige. Biskoppen kaldte dem for sig, paamindede dem om deres Skyldighed og erklærede, at han vilde fremfare mod dem paa Rettens Vei, hvis de ikke inden en vis Termin betalte. Suterne synes at have henskudt sin Sag under Kongen, og at have paaberaabt sig det Ansvar, hvortil denne kunde drage dem, hvis de ydede Tienden uden hans Tilladelse. Biskoppen tilbød dem nemlig, at hvis de frygtede nogen Paatale fra Kongens Side, da skulde Tienden indtil dennes Ankomst til Byen blive nedsat hos Biskoppen under Laas og Lukke, saaledes at de selv havde Nøglen. Herpaa vilde de imidlertid ikke indlade sig, men vedbleve i sin Modvillighed.

Nu blandede nogle af Kongens Raad sig i Sagen og bade Biskoppen om at udsætte Betalingsterminen, indtil han havde faaet tale med Kongen. Herpaa indgik Biskoppen. Men da han havde været sammen med Kongen (udentvivl i Nidaros i Slutningen af April og Begyndelsen af Mai 1307) [2]), og denne ikke havde talt et Ord til ham om Suterne og disses Anliggende, saa kaldte han dem efter sin Hjemkomst atter for sig, foreholdt dem paa ny gjentagne Gange at opfylde deres Skyldighed, og lod, da det intet frugtede, lyse i Stadens

[1]) N. g. L. III. 24. [2]) S. o. f. II. 115.

Kirker, at de paa Grund af Udeblivelse med Tiendens Betaling vare forfaldne i den Straf, som Landets Love fastsatte. Derpaa kaldte han dem endnu en Gang den 10de September samme Aar for sig i sit Consistorium, hvor hans Chorsbrødre og flere gode Mænd vare forsamlede, og opfordrede dem her baade selv og ved Andre til Lydighed, idet han lovede dem Eftergivelse af Straf og Bod, hvis de afstode fra deres Modvillighed. Men da de fremdeles trodsede, saa forbød han dem høitideligen alle tilsammen Indgang i Kirken, og lod denne sin Dom skriftlig opsætte [1]).

Man savner bestemt Underretning om de nærmeste Følger af dette Skridt fra Biskoppens Side. At i det mindste nogle af Suterne have givet efter, er rimeligt; men Modvillien hos dem var ikke ganske undertrykt. Dette viste sig tydeligen deri, at de kort efter gjorde fælles Sag med Vintersidderne i disses Ulydighed med Hensyn til Tiendeydelsen.

I Aaret 1309 maatte nemlig Biskop Arne atter optræde mod de forsømmelige Tiendeydere i Bergen. Denne Gang seer man, at de skyldige vare „somme Husbønder og andre Kjøbmænd“, men især „de udenlandske Vintersiddere og Suterne i Vaagsbunden“. „Det synes ham underligt — siger han i sit Brev af 4de Mai 1309 — hvi Vintersidderne og Suterne meer unddrage sig for sin Skyldighed mod Kirken end de øvrige indfødte Bymænd, da dog Christenretten paabyder alle Mænd i Landet Tiendeydelse af alt ret Erhverv paa det Sted, hvor Enhver befinder sig Julenat“. „Det er ogsaa — lægger han til — gammelt Løfte og Tilsagn af Bergensmændene, siden de lede den store Skade ved Byens Brand [2]), at erlægge ordentlig sin Tiende efter den gamle Christenret; og det er at befrygte, at de Mænd, som ei ville holde dette Løfte, lidet betænke, hvad Staden kan overgaa, hvortil og Sandsynlighed har viist sig“. Biskoppen opfordrede alle Geistlige i Bergen, og navnligen Sognepresterne, hver i sit Kirkesogn at kræve Tiende af de fornævnte Vintersiddere, blandt hvilke han udhævede tre ved Navn: Jon og Godik i Bredesgaarden og Engelbrikt Gamle Løning, at de skulde have betalt inden en vis kort Frist. I Tilfælde af Overhørighed erklærede han dem udstødte af den hellige Kirke og forbød dem Indgang i nogensomhelst Kirke, indtil de underkastede sig Bod og bedrede sig. Denne Udstødelse af Kirken skulde lyses hver Helligdag, saalænge de fremturede i sin Ulydighed [3]). Opfordringen blev udstedt under Kongens

[1]) Barth. Mskr. E. 388—391, jfr. Suhm D. H. XI. 565. [2]) Herved menes udentvivl den store Brand, som overgik Bergen i 1248 om Sommeren, 14 Dage efter Jonsmesse. Haak. Haakonss. S. c. 260; Isl. Ann. 118. [3]) N. Dipl. II. 81.

Ophold i Bergen [1]), og maa saaledes formodes at være skeet med dennes Vidende og Samtykke, skjønt han ikke yndede Geistlighedens Brug af Bannet for at tiltvinge sig sin Ret, og desuden kort i Forveien ved sit Brev af 26de Marts havde nævnt Suterne blandt de Lægfolk, som stode under Kongens Beskyttelse, og som af Geistligheden ikke maatte straffes, medens hans Appel til det apostoliske Sæde angaaende forskjellige Gjenstande stod uafgjort [2]). Sagen var maaskee, at denne Appel siden af Kongen var opgiven, som Følge af Erkebiskop Jørunds mellemkommende Død.

Biskoppens Opfordring frugtede som det lader paa de indfødte Bymænd, maaskee ogsaa paa Suterne, som i den næste Tid efter ikke udtrykkeligen nævnes i denne Strid, — men ikke paa dem, den fortrinsviis gjaldt, nemlig de tydske Vintersiddere. Disse fremturede i sin Modvillighed, og de tre Hovedmænd, som Biskoppen tilforn navnligen havde udhævet, bleve virkelig forbudne Indgang i Kirken. Men de foragtede Forbudet, og modtoges i Prædikebrødrenes og Minoriternes Kirker, under det Paaskud, at disse tvende Ordener vare unddragne den biskoppelige Myndighed. Allerede den næstfølgende 31te Mai udstedte nu Arne en ny Skrivelse i denne Sag til alle Geistlige i Bergen, Ordensgeistlige saavel som Verdsliggeistlige, i hvilken han advarede disse i strenge Udtryk mod at stede dem, som vare af Biskoppen erklærede i Forbud, Adgang til sine Kirker, og tillige udstrakte sit Forbud til alle de overhørige Vintersiddere.

De udenlandske Vintersidderes Trods — yttrer Biskoppen i sin Skrivelse — nøder ham til at gribe haardere til efter Kirkelovene, end hans Ønske ellers var. Han har ofte med megen Skaansel fordret, at de skulde opgive, hvad Vern de havde for sig, idet de ei vilde yde Tiende som Landets Indfødte, da dog udenlandske Vintersiddere i Biskop Peters (1257—1270) og Biskop Askatins (1270—1277) Dage betalte Tiende som Indfødte, ja endog i Biskop Narves Tid (1278—1304), skjønt somme da unddroge sig fra sin Skyldighed. Dette kunde gamle Folk bevidne. De havde imidlertid hidtil kun svaret Biskoppen med korte og store Ord, ja saaledes at det ei bør gjentages for gode Christne. Biskoppen havde forbudet tre af dem, Formændene for den udviste Opsætsighed, de ovennævnte Engelbrikt, Godik og Jon, paa Grund af deres Ulydighed, Indgang i den hellige Kirke. Men desuagtet hørte han, at disse Mænd gik i Kirke som Andre, idet de sagde, at de ikke vare udelukkede af de Kirker, over hvilke Biskoppen ingen Raadighed havde, nemlig Prædikebrødrenes, Minoriternes og visse andre. De ledede herved enfoldige Christne i stor Vildfarelse, da de bragte dem til at tro, at den hellige Kirke er i sit Indre søndret, og

[1]) Kongen var der endnu den 8de Mai, s. o. f. II. 132. [2]) S. o. f. II. 126.

at den, som er udelukket af een Kirke, ikke derfor er udelukket af alle, — medens det dog er de Christnes Tro og staar i Credo: at een er den hellige Kirke, et Forbund af gode Christne over hele Verden, saa vidt som Christendommen strækker sig, — hvoraf følger, at hver, som af Kirken er udelukket, ikke maa lovligen gaa i nogen Kirke, hvor han end er stædt. Nu da de fornævnte Vintersiddere, skjønt udelukkede fra Indgang i den hellige Kirke, fremture i sin Ondskab og Ulydighed, paaminder han dem om ikke at gaa i nogensomhelst Kirke, forend de have forbedret sig. Handler nogen af dem herimod, da sætter Bispen ham i Forbud og Ban, forbydende ham fra samme Stund al gudelig Betjening af Kirken og al Omgang med Christne i Mad eller Drikke, i Tale eller Handel. De Geistlige forbyder Biskoppen paa det Strengeste at lade nogen af dem Adgang til sine Kirker; indfinde de sig alligevel der, skal Kirkens Formand lyse Ban over dem med Udslukning af brændende Kjerter og under Klokkeringning. Ingen Geistlig maa meddele dem „det hellige Embede“ inden Kirken, thi man skal vide for vist, at hver Geistlig som vidende meddeler bansat Mand dette, er selv udelukket fra Indgang i den hellige Kirke, i hvad Slags Geistlig han end er, Klostermand eller Verdsliggeistlig, ja Prædikere og Barfodbrødre (Minoriter) saavel som Andre. Dette er overeensstemmende med Pavens egen Forordning. Biskoppen ytrer videre, at han nu med fuld Taalmodighed har ventet paa at andre udenlandske Vintersiddere (han nævner ved Navn tretten) skulle komme og bøde Kirken. Men da dette ikke er skeet, forbyder han ogsaa dem Indgang i Kirken, indtil de bedre sig og gjøre Bod [1]). — Den her paaankede Fremfærd af Prædikebrødrene og Minoriterne maa ganske vist agtes at have været høist uforsvarlig, dog var den slet ikke ualmindelig. Den maatte naturligviis give Biskopperne og Sognepresterne den gyldigste Grund til Anke mod hine Ordener.

Men heller ikke det Skridt, Biskop Arne nu havde gjort, ledede til det forønskede Maal. Da Vintersidderne rimeligviis oftest kun vare et Slags Handelsfuldmægtige eller Faktorer for større Handelshuse i tydske Stæder, og som saadanne let kunde omflyttes, saa maa man formode, at dette deres temmelig løse personlige Forhold til Bergens By har givet dem Leilighed til at komme bort derfra i Sommertiden med de tydske Handelsskibe, og saaledes unddrage sig de videre slemme Følger af den dem personligen paalagte kirkelige Straf, med hvilken de vanskeligen kunde forfølges i deres fjærne Hjemstavn. Denne Omstændighed har udentvivl gjort dem djærvere i deres Trods, især saalænge de, hvad vist ikke manglede, dertil havde sine Foresattes Bifald. Man seer, at Sommeren 1309 er hengangen, uden at Biskoppen fik

[1]) N. Dipl. II. 83—85, jfr. 88, 89.

Ret paa sin Fordring, og at Vintersidderne stadigen have besvaret hans Krav med den Paastand, at det aldrig havde været Sedvane i Bergen, at de derværende Tydskere betalte Tiende. Denne Paastand maatte Bisioppen søge at tilbagevise, og hertil valgte han den Tid, da Erkebiskop Eilif, som Archielectus, opholdt sig i Bergen om Høsten 1309.

Den 18de September blev nemlig et Vidnesbyrd optaget i Sagen. En Deel tydske Vintersiddere, hvoriblandt dog ingen af de tre tidligere bansatte Formænd nævnes, indkaldtes til Møde i den udvalgte Erkebiskops Herberge, og der, i dennes, samt flere kongelige Raadgiveres Overvær, krævede Biskop Arne atter Tiende af dem. Han forklarede derhos, hvad han før havde gjort i denne Sag, og lod derpaa oplæse tvende Breve af Kong Haakon, hvori denne bød, at alle udenlandske saavel som indenlandske Mænd, i hvad Stilling de end monne være, skulde yde ret Tiende og al anden Skyldighed til Kirken og dens Ombudsmænd efter Guds Ret og Landslov og gammel Sedvane. Da svarede paa de andre Vintersidderes Vegne Vernik Jungmeistar, at det hidtil aldrig havde været Sedvane i Bergen, at Tydskerne betalte Tiende; han og hans Brødre havde været der meer end 30 Vintre og havde aldrig tiendet. Biskoppen lod strax oplæse et Brev, der udviste, at i Aaret 1296 den daværende Lagmand i Bergen, Hr. Peter Gudleiksson, og tre Mænd med ham havde gaaet i Borgen for en Deel navngivne Tydskere, hvilke vare blevne satte i Ban, fordi de ei vilde gjøre sin Tiende, at de skulde betale inden en vis Frist. Nu vedgik Vernik, at han rigtignok for ni Aar siden havde betalt Tiende, men da tvang Kongens Ombudsmand i Bergen, Hr. Basse Guttormssøn, ham dertil med kongelig Magt. Baade Vernik og alle de øvrige tilstedeværende Tydskere erklærede atter reent ud, at de aldrig skulde yde nogen Tiende, førend Kongen tvang dem dertil; thi det havde aldrig — sagde de — været Sedvane.

Biskoppen derimod vedblev sin Paastand, at det var gammel Sedvane. Dette — sagde han — var under Ed vidnet for Biskop Narve, og han var derfor ikke pligtig til atter at optage Vidnesbyrd herom. Alligevel for Sikkerheds Skyld fremførte han to gamle Prester som Vidner, og spurgte Tydskerne, om de havde noget mod dem at indvende? Tydskerne svarede nei; men stode med det samme op og gik alle bort, uagtet Biskoppen forbød dem at gaa, førend Vidnerne vare afhørte. En Prest, med tvende andre Geistlige som Vidner, gik strax paa Biskoppens Bud efter dem og stevnede dem tilbage; men de lode ikke Stevningen. Biskoppen lod da Vidnesbyrdene ligefuldt fremføre. Det ene af Vidnerne erklærede, at han for femti Aar siden, medens Peter var Biskop, samlede Tienden i Bergen, og da betalte de Tyd-

skere, som vare Vintersiddere, ligesaavel som de Indfødte. Han opgav tre ved Navn, dog lagde han til, at dengang var der faa Vintersiddere i Bergen. Det andet Vidne udsagde, at han havde været tilstede og hørt paa, at en Husbonde i Bergen havde klaget for Kong Haakon Haakonssøn over, at Presten ved Peters Kirke vilde udstøde af den hellige Kirke en Tydsker, der boede hos ham, fordi Tydskeren negtede at gjøre ret Tiende. Hertil svarede Kongen: „Efterdi du leier til ham Hus paa tolv Maaneder som til vore Landsmænd og tager af ham den samme Skyldighed som af dine indenlandske Husleiere, da ville vi, at han skal staa i samme Forpligtelse til Gud og den hellige Kirke med Hensyn til Tiende og anden Udredsel, som vort Lands Mænd.“ Vidnet udsagde fremdeles, at en Tydsker laa syg, men Presten ved Korskirken vilde ikke meddele ham den sidste Salvelse, fordi han negtede at gjøre ret Tiende; da lod den Syge med Vidner betale Presten en halv veiet Mark i Tiende og modtog siden Sakramentet. Vidnet opregnede endelig ved Navn tre Tydskere, som dengang betalte Tiende, og det var for femti Aar siden eller længer. Begge Vidner erklærede, at de for otte Aar siden havde aflagt dette samme Vidnesbyrd for Biskop Narve i mange gode Mænds, indenlandskes og udenlandskes, Overvær [1]).

Dette optagne Vidnesbyrd godtgjorde i det mindste, at Tienden til forskjellige Tider havde været udredet af tydske Vintersiddere, og at dens Opkrævelse af dem havde meer end een Gang været billiget af Kongerne. Det lod vel tillige den Sandhed skimte gjennem, at Tydskerne oftest havde været uvillige til at udrede Tienden, at de havde deels ved kirkelig deels ved kongelig Magt maattet tvinges dertil, og endelig at de i lange Mellemrum have undladt det. Dette kunde imidlertid i og for sig ikke hjælpe dem, saalænge det ikke bevistes, at deres Modstand eller Undladelse havde Medhold i Lov eller Privilegium, hvilket ei var skeet. Saaledes opfattede Kongen Sagen, da den kom for ham. Thi Aaret efter 1310 udgav han tvende Breve af 10de og 30te November til Vintersidderne, hvori han siger, at det ved Vidner er bevist, at de i gamle Dage have betalt Tiende; og derfor befaler han dem at udrede den efter gammel Viis, idet han tillige byder sin Lagmand og Sysselmand i Bergen at staa den hellige Kirke og dens Ombudsmænd bi til at erholde Ret [2]).

Støttende sig til disse Kongebreve opfordrede Biskop Arne den 12te Januar 1311, i flere anseede Mænds Paahør, Kongens Fehirde (Skatmester) i Bergen, Presten Botolf Haakonsson (Chorsbroder af Orknøerne), at hjælpe Kirken til at erholde sin Tiende af Vintersidderne [3]). Hvad Fehirden i Anledning af Biskoppens Opfordring har

[1]) N. Dipl. I. 109—112. [2]) N. Dipl. II. 90, 91. [3]) N. Dipl. III. 94.

foretaget sig, vides ikke; men saa meget seer man, at Vintersidderne strax efter gik saa vidt i sin Forbittrelse mod Biskoppen, at de mellem sig kom overeens om ingen Handel at have med Bispsgaarden eller med andre Geistlige hverken i Kjøb eller Salg. Suterne i Vaagsbunden gjorde heri fælles Sag med dem, og nogle nys tilkomne tydske Kjøbmænd vovede paa Grund af dette Forbund heller ikke at handle med de Geistlige. Hvad der drev dem til dette Skridt var — som det heder — at Biskoppen havde ladet lyse Ban over den før omtalte Engelbrikt Løning og hans tvende Kammerater (Godik og Jon i Bredesgaarden,) hvilke altsaa fremdeles maa have været Formændene for Sammenrottelsen. Biskoppen lod da den 6te Marts 1311 forkynde for dem, at han for denne Gang, paa Kongens Bøn, ikke vilde foretage noget imod dem i Anledning af Tiendeydelsen, førend Kongen selv kom did. Men alle Vintersiddere, som vare i Byen, skulde inden otte Dage indfinde sig hos Biskoppen og bøde ham, hvad de havde forbrudt mod ham og Geistligheden ved den fattede Bestemmelse, og have tilbagekaldt denne inden samme Tid. Gjorde de ei dette, da vare de faldne i Ban, og det „ikke i den bergenske Biskops eller hans Chorsbrødres Ban, men i den romerske Paves Ban, hans, som er den almindelige hellige Kirkes Forstander og alle Christnes sande Dommer“. Og dette Ban vilde blive lyst over dem meget snart, efterat den givne Frist var udløben.

Vintersidderne maa for det første have siddet Paamindelsen overhørige; thi den 20de Marts 1311 blev den gjentagen [1]). Senere maa de dog sandsynligviis have hævet Handelsforbudet, om ikke før saa da Kongen kom til Bergen. Ved Midten af Mai Maaned 1311 finder man ham der tilstede [2]), og da et Forbud, som det Vintersidderne havde istandbragt, maatte ansees for indgribende i Kongedømmets Ret, har han ganske vist, med det Gode eller med Tvang, bragt dem til at opgive det. Ved Kongens Indflydelse maa det vel ogsaa være bevirket, at begge Parter fandt sig i at lade selve Tiendesagen komme til Afgjørelse for verdslig Dom. Man seer nemlig, at Vintersidderne have skudt sig under Landsloven, og at Biskoppen, skjønt saadant ganske vist ikke stemmede med hans Begreber om Kirkens Dommermyndighed i geistlige Sager, har modtaget Borgen af Husbonderne i Byen for at Vintersidderne skulde møde paa Stevne for Lagmanden i Bergen, Eindride, til dennes lovlige Orskurd eller Kjendelse.

Paa Mødet indfandt sig Biskoppens Ombudsmand fra den ene Side, og tvende af de udenlandske Vintersiddere, Jon Lybek og Ertman i Knausen, fra den anden, desuden Kongens Ombudsmænd i Byen og mange andre gode Mænd. Biskoppens Ombudsmand fremførte Søgs-

[1]) N. Dipl. III. 96. [2]) N. g. L. III. 90.

maalet og bad Lagmanden dømme som han vilde svare for Gud. Vintersidderne fremsatte sin gamle Paastand, at dem ikke tilkom at gjøre nogen Tiende, efterdi hverken de eller nogen anden Udlænding før gjorde Tiende i Bergen. Hertil blev dem svaret, at Loven selv lyder saa, at ingen udenlandske Handelsmænd skulde sidde Vintersæde i Bergen mellem Korsmesserne (d. e. fra 14de September til 3die Mai), og medens den Skik blev overholdt, da krævedes naturligviis ingen Tiende af dem; thi da var der ingen Udlændinger om Vinteren uden Suterne, og disse havde altid været vante til at udrede sin Tiende, netop af den Grund, at de sad i Byen Vinteren over. Tydskerne bemærkede herved, at Kongen dog havde i sin Magt at tillade dem at sidde i Byen om Vinteren, om end Lovbogen lød anderledes. Bisskoppens Ombudsmand indlod sig ikke videre herpaa, men fordrede afgjort, om Lovbogen nogensteds siger, at Udlændinger skulde være meer fri for Tiende end Indlændinger. Dette maatte besvares benegtende. Lagmanden spurgte nu Tydskerne, om de havde noget Pavebrev eller Kongebrev at fremlægge, hvorved de befriedes fra Tiendeydelse i Norge. Hertil havde de intet at svare. Da oplæste Lagmanden for dem baade den nye og den gamle Christenret og gjorde dem opmærksomme paa, at Bisskoppen er lige skyldig at gjøre dem christelig Tjeneste, der leie Hus for tolv Maaneder, som andre bosiddende Mænd i Byen, hvoraf naturligviis fulgte, at hine ligesaavel som disse ogsaa vare skyldige at yde Kirken dens Ret. Lagmanden afsagde derfor den lovlige Dom: — at de nærværende og vordende Vintersiddere i Bergen vare skyldige at yde Tiende ligesaavel som indenlandske Mænd, der boede i Bergen Aar og Dag om. For den Bod, som kæredes paa dem hidtildags, sagde han dem fri. Men hvis de herefter fandtes uvillige til at erlægge sin Tiende, da skulde de baade betale den og Tiendefald (Bod for Tiendeforsømmelse), eftersom Loven bestemte, med mindre Bisskoppen vilde bære over med dem. Denne Lagmandsdom blev afsagt i 1311, i Kong Haakons tolvte Regjeringsaar, altsaa før 10de August [1]).

Udentvivl have nu de tydske Vintersiddere givet efter. Havde de, som ikke er urimeligt, stolet paa noget Medhold fra den verdslige Magts Side i sin Opsætsighed mod Bisskoppen, saa fandt de sig nu bedragne i dette Haab; og Tydskernes Handelsvælde var endnu ikke saa fast grundet i Norge — og mindst i Kong Haakons Tid —, at de turde byde Landets baade geistlige og verdslige Øvrighed Trods. Ved yderligere Halstarrighed kunde de let udsætte sig for, at Kongen bragte Loven i streng Anvendelse, og reent ud negtede dem at sidde

[1]) Lagmandens Eindrides Kundgjørelse af nævnte Tid, uden Dag. Mskr. No. 331 fol. i den Arn. Mag. Saml.

Vinteren over i Bergen, hvilket vilde være deres Handel til stor Skade. De valgte vel derfor den efter Omstændighederne klogeste Udvei, at indrømme Bispoppen og Kirken deres Ret, helst da Lagmandsdommen dog forsaavidt var lemfældig mod dem, som den frifandt dem for alle Bøder for tidligere Tiendeforsømmelse. Hele denne Strid er forresten meget oplysende med Hensyn til de tydske Haandverkeres og Handlendes Forhold til Norge, og deres Opførsel i de Stæder, hvor det havde lykkets dem at indtrænge sig som Borgere.

66.

Biskop Arne Sigurdssøns Tvist med Erkestolen angaaende Besættelsen af Færøernes Biskopsstol, samt hans Angreb paa Kapelmagisterens Embedsmyndighed.

Med Erkestolen i Nidaros havde Biskop Arne en Tvist angaaende Besættelsen af Færøernes Biskopsstol. Denne blev ledig i 1308, da Biskop Erlend, som havde beklædt den i henved 38 Aar, døde under et Ophold i Bergen den 13de Juni [1]). Ved Færøernes Kathedralkirke var intet eget Kapitel, og Valget eller Provisionen af Biskoppen, tilkom, „ifølge det apostoliske Sædes Privilegier og billiget Sedvane", Nidaros's Erkebiskop og Kapitel [2]). Disse havde ved de tre seneste Besættelser valgt en Chorsbroder af den bergenske Kathedralkirkes Kapitel. Herved troede Biskop Arne, at Bergens Kirke havde erhvervet en Hevd, hvilken Nidaros's Erkebiskop og Kapitel var forpligtet til at agte ved Valget af Erlends Eftermand. Idet han den 17de Juni meldte Dødsfaldet til Nidaros, bad han derfor om, at man vilde iagttage at vælge „efter Sedvane" den nye Biskop af Bergens Kirkes Skjød [3]). Men desuagtet valgte Erkebiskop Jørund den 18de August 1308 med sit Kapitels Raad og Samtykke Lodin (Ludovicus), Sognepræst til St. Peters Kirke paa Borgund, af Nidaros's Bispopsdømme, i den Afdødes Sted [4]).

Det er aabenbart, at Erkebiskoppen og hans Kapitel ved dette Valg troede sig at være i sin gode og uomtvistelige Ret; derfor gav de ei heller Bergens Biskop nogen Underretning om hvad der var skeet, førend Erkebiskoppen i sin Skrivelse af 6te Februar 1309, ved hvilken han gjentagende opfordrer Biskoppen til at indfinde sig til det paatænkte Provinsialconcilium i Nidaros, i Forbigaaende tilkjendegav, at han blandt andre Kirkens Forretninger ogsaa vilde ved samme Leilighed indvie den udvalgte Biskop til Færøerne [5]). Men Biskop Arne saa heri en Forurettelse mod Bergens Kirke. Han var ikke seen med

[1]) N. Dipl. II. 78. [2]) Kapitelets Brev af 10de Mai 1309, Barth. Mskr. E. 526—28. [3]) Suhm D. H. XI. 596 (cfr. Barth. Mskr. E. 325 og 336). [4]) Ovenn. Br. af 10de Mai 1309. [5]) N. Dipl. III. 82, jfr. o. f. II. 125.

at indgive under næstfølgende 4de Marts i Forening med sit Kapitel en Appel til det apostoliske Sæde mod Lodins Valg. Han udhævede heri den nævnte Omstændighed med de tre foregaaende færøiske Biskopper. Den første af disse, Peter, — sagde han — var før sin Beskikkelse til Færøernes Kirke den bergenske Biskops Kapellan og senere hen Bergens Biskop (1257—1270); men i Mellemtiden bestyrede han Færøernes Biskopsstol i 10 Aar eller længer (1247—1257?). Næst efter ham toges Gaute, Chorsbroder af Bergen, til Færøernes Biskop og havde dette Sæde i 6 Aar eller længer. Hans Efterfølger var igjen den i forrige Aar afdøde Erlend, ligeledes forud Chorsbroder af Bergen, hvilken i meer end 37 Aar havde bestyret den færøiske Biskopsstol [1]). Til at overbringe Erkebiskoppen og siden retligen forfølge denne Appel udnævntes samme Dag af Biskop og Kapitel Chorsbroderen Peter Haakonssøn den ældre, hvis Bemyndigelse hertil gjentoges i Kundgjørelse af 23de Marts, under hvilken Dag samme Peter ogsaa beskikkedes til, som Biskoppens og Kapitelets Fuldmægtige, at møde paa det forestaaende Provinsialconcilium, hvis et saadant skulde blive afholdt inden Himmelfartsdag næstkommende (den 8de Mai). Han skulde efter Skik og Brug udbede sig Erkebiskoppens Følgeskrivelse (apostolos) med Appelen, som han derpaa, saavidt skjønnes, skulde bringe til den pavelige Kurie [2]).

Biskop Arne havde tidligere, i en Skrivelse til Erkebiskoppen af 16de Marts i Anledning af Conciliet, meddeelt denne Appelen underhaanden og i Afskrift, og med det samme yttret, at han inden en Maaned efter Appelens Udstedelse agtede at lade sine Fuldmægtige tiltræde Reisen til Kurien [3]). Denne kom imidlertid ikke til at gaa saa hastig for sig. Thi endnu den 10de April var Peter Haakonssøn i Bergen. Paa nævnte Dag og Sted udstedte nemlig Biskop Arne og hans Kapitel, blandt hvis nærværende Medlemmer Peter nævnes, en Kundgjørelse, hvori Appellen omtales som oplæst, og tillige Undskyldning anføres for det at Biskoppen ikke saa sig i Stand til at sende flere Fuldmægtige til det apostoliske Sæde i Anledning af Appellens Forfølgelse. Der var — heder det her — ved Bergens Kirke kun et bestemt Antal Chorsbrødre, nemlig 12 og ikke flere; og af disse vare for Tiden to i Paris for at studere, een i England, to i Kong Haakons bestandige Tjeneste, een i Erkebiskoppens Forretninger, saaledes at kun sex vare virkelig „residerende" d. e. tjenstgjørende ved selve Kathedralkirken, af hvilke oven i Kjøbet een ved Løfte havde forpligtet sig til

[1]) Tvende Kundgjørelser af 4de Marts 1309, Barth. Mskr. E. 501—503, 509, jfr. Suhm D. H. XI. 627; og o. f. I. 435, hvilket sidste Sted ved nærværende kan fuldstændiggjøres. [2]) Brev af 23de Marts 1309, Barth. Mskr. E. 509—511; jfr. Suhm D. H. XI. 627. [3]) N. Dipl. III. 85.

at besøge St. Thomas i England, og da han allerede stod færdig til at tiltræde Reisen, ikke heller kunde ansees for residerende. Dette ringe Antal hjemmeværende Personer til at tjene Kathedralkirken, og desuden de fiendtlige Indfald, hvormed Norges Rige netop forstyrredes, var Aarsagen til, at Biskoppen ikke kunde afsende flere Procuratorer i den Hast, som Anliggendet fordrede [1]).

Under denne Udhaling indtraf Erkebiskop Jørunds Død den 11te April 1309 [2]), og allerede den 17de i samme Maaned udstedte Nidaros's Kapitel, i Kraft af sin Myndighed medens Erkestolen stod ledig, Brev til Biskop Ketil af Stavanger (som den ældste af Norges daværende Lydbiskopper), hvori han underrettedes om Lodins lovlige Valg samt opfordredes til at indvie ham, efterat have tilkaldt tvende andre den nidarosiske Kirkes Lydbiskopper, og modtage paa samme Kirkes og dens Kapitels Vegne hans Troskabs- og Lydighedsed (fidelitatis et obedientiæ juramentum) [3]). Først en Stund efter indtraf den bergenske Kirkes Appel og blev formeligen forkyndt i Nidaros, skjønt den, som ovenfor viist, allerede en Maanedstid forud der var underhaanden bekjendt. Den lader ikke til at have gjort synderligt Indtryk paa Chorsbrødrene. De opfyldte uden Vanskelighed Biskop Arnes Forlangende om en Følgeskrivelse (apostoli), hvilken de udstedte den 10de Mai, affattet i Form af en Gjendrivelse (literæ refutatoriæ). Efterat have omtalt Lodins Valg ved Nidaros's Erkebiskop og Kapitel samt den bergenske Kirkes Appel herimod af 4de Marts, erklærede de, at da Kirkernes og især Kathedralkirkernes Provision og Valg ifølge den canoniske Ret burde være fuldkommen fri, saa, om end den nidarosiske Kirke har besat Færøernes Bispestol engang af sit eget Skjød, en anden Gang af en anden Kirkes, — havde den dog derved hverken indrømmet eller havt i Sinde at indrømme den bergenske eller nogen anden Kirke nogensomhelst Ret med Hensyn til Provisionen [4]).

Imidlertid havde, som sagt, det nidarosiske Kapitel, allerede før Appellens Modtagelse, givet Befaling til den udvalgte Lodins Indvielse, og Lodin synes nu, nagtet Appellen var ham bekjendt, at have drevet paa at hiin Befaling skulde bringes til Udførelse. Da Biskop Arne hørte dette, tilskrev han den 31te Mai 1309 sine tre norske Medbiskopper, meddeelte dem sin Appel, og bad dem paa det instændigste at udsætte Indvielsen, indtil han selv havde faaet dem i Tale. Handlede de anderledes, yttrede han, vilde det være farligt for dem

[1]) Brev af 10de April 1309, Barth. Mskr. E. 512—14; jfr. Suhm D. H. XI. 628. [2]) S. o. f. II. 132. [3]) Brev af 17de April 1309, Barth. Mskr. E. 519. [4]) Brev af 10de Mai 1309, Barth. Mskr. E. 526—28.

selv, som det var fornærmeligt mod ham [1]). Han skrev ogsaa den paafølgende 4de Juni til Kapitelet i Nidaros, og idet han bevidnede Chorsbrødrene sin Sorg over Erkebiskop Jørunds Død, opfordrede han dem tillige, hvis de med Hensyn til den færøiske Kirkes Anliggender maatte have noget ham ubekjendt at indvende, at de da derom maatte underrette ham, før Sagen gik til Kurien. Thi saafremt han maatte finde, at nogen canonisk Indvending af dem med Beviser kunde anføres mod hans Forehavende, da vilde han derfra afstaa og indvilge hvad dem syntes rigtigt [2]). Kapitelet havde i Grunden allerede afgivet Svaret paa denne Opfordring i det Appellen tilføiede Følge- og Gjendrivelsesbrev, og rimeligviis har det ikke indladt sig paa nogen udførligere Beviisførelse for Biskoppen.

Lodins Indvielse blev dog for det første udsat. Man finder, at han, tilligemed Norges fire Lydbiskopper, har fulgt Haakon paa dennes Tog til Danmark i Juli Maaned 1309, og at han paa Tilbageveien fra Mødet i Kjøbenhavn har været samlet med dem ved Ekerøerne i Gautelvens Munding. Her forlangte han den 26de Juli af Biskopperne af Stavanger og Hamar at blive indviet ifølge det nidarosiske Kapitels Mandat. Men da foreviste Biskop Arne ham sin Appel i Original og kundgjorde den selv i de øvrige Biskoppers Paahør. Lodin maatte nu for det første opgive sin Paastand om at blive indviet, og den appellerede Sag gik til Kurien, hvor den omtales som henstaaende den 17de September 1310 [3]). Man ventede, at Lodin personligen skulde begive sig til Kurien for der selv at forsvare sin Sag, og Biskop Arne har, som det lader, formeligen opfordret ham dertil. Han undskyldte sig imidlertid med en gammel Fodskade, hvilken dog Modparten paastod allerede for længst var læget. Rimeligviis har Lodin fundet det unyttigt at paatage sig den besværlige og kostbare Reise, saameget mere, som den udvalgte Erkebiskop Eilif allerede havde overdraget ham den færøiske Kirkes Gods, saa at han indtil Sagen afgjordes havde tilstrækkeligt Underhold for sig og sit Folk [4]).

I Kurien henstod Sagen længe, og den var endnu uafgjort, da det almindelige Concilium, som siden nærmere skal omtales, i 1311 traadte sammen i Vienne. Men strax efter Slutningen af dette Concilium, ved hvilket baade Erkebiskop Eilif og Biskop Arne samt Fuldmægtige fra Nidaros's og Bergens Kapitler vare tilstede, blev

[1]) Brev af 31te Mai 1309, Barth. Mskr. E. 515—16. [2]) Brev af 4de Juni 1309, Barth. Mskr. E. 517—18. [3]) Om alt dette oplyser Brev af 26de December 1310 eller 26de Januar 1311, Barth. Mskr. E. 551—555, og af 30te Januar 1311, Sst. 555—56. [4]) Vidnesbyrd af 1ste Februar 1311, Barth. Mskr. E. 556—58. Om det Hele jfr. Suhm D. H. XI. 676.

Sagen igjen bragt paa Bane, og det paa den Maade, at Erkebiskop Eilif paa egne og den fraværende Lodins Vegne, samt Nidaros's Kapitel ved sin Fuldmægtige, paa den ene Side, og Biskop Arne selv samt Bergens Kapitel ved sin Fuldmægtig paa den anden, valgte til Voldgiftsmand Erkebiskop Nikolaus (Ketilsson) af Upsal, som ogsaa havde været ved Conciliet, og som tidligere under et Ophold i Bergen 1309, rimeligviis paa Tilbagereisen fra Kurien, hvor han havde søgt sit Pallium, var bleven noget bekjendt med den omhandlede Sag [1]). Dette skede i Vienne den 10de Mai 1312. Det bestemtes, at Voldgiftsdommen skulde være afsagt inden 30 Dage, efterat Erkebiskoppen af Upsal og begge Parterne vare komne til Brügge i Flandern, naturligviis paa sin Hjemreise; og Parterne skulde holde sig Dommen efterrettelig under en drøi Straf af 400 Florener i Guld [2]). Dette er den sidste Oplysning der haves om Sagens Gang. Erkebiskop Nikolaus's Dom er, saavidt vides, ikke bevaret; men man maa antage, at den er falden til Gunst for det engang skeede Valg, og at derpaa Lodin endeligen er bleven indviet. Thi baade findes Lodin opført i Rækken af færøiske Biskopper [3]), og han nævnes som Færøernes Biskop i Annalerne der hvor disse omtale hans Død i 1316 [4]). Biskop Arnes Paastand synes ogsaa virkelig, efter alt hvad der af det nys anførte om denne Sag kan dømmes, at havet være ganske blottet for gyldige Grunde; og hans Fremfærd ved denne Leilighed giver saaledes udentvivl et Beviis blandt flere paa denne Prælats Stridbarhed og haardnakkede Fastholdenhed paa sin Kirkes Rettigheder, de være sig virkelige eller indbildte.

Det lader sig let begribe, at for en Biskop af Arnes Karakter maatte Kapelmagisteren og den hele Indretning med de kongelige Kapeller være en Torn i Øiet. Alle Norges Biskopper følte vistnok nogen Uvillie mod Indretningen; thi om end ikke de kongelige Kapeller, med samt deres Forstandere og øverste Formand, ved de tidligere omtalte pavelige Bestemmelser vare aldeles unddragne den biskoppelige Myndighed, saa var det dog altid en ikke uvigtig Indskrænkning i denne, at Kongen kunde beskikke Kapelmagister, og han igjen, eller og Kongen selv, de enkelte Kapellers Provster eller Prester. Rigtignok skeede Beskikkelsen under den mildere Form af en Præsentation eller et Forslag, men det laa dog i Sagens Natur, at vedkommende Biskop var forpligtet til at antage og indvie eller indsætte den Foreslagene, hvis ikke afgjørende canoniske Grunde kunde anføres mod hans Person. Ogsaa Kapelmagisternes Visitations- og Straffe-

[1]) Erkebiskop Nikolaus's Brev af 4de Marts 1309, Bergen, i Barth. Mskr. 503—504, jfr. Suhm D. H. XI. 627. [2]) Sv. Dipl. III. 62—64. [3]) Langes Tidsskrft V. 44. [4]) Isl. Ann. 210.

ret med Hensyn til Kapellerne, skjønt den som ovenfor viist var tilstaaet med et vist Forbehold til Gunst for den biskoppelige Myndighed, maatte ikke destomindre betragtes som et Indgreb i dennes Omraade. Retten endelig for Kapelmagisteren ved visse Leiligheder at optræde i bisko-peligt Skrud og forrette Gudstjenesten paa bisko-pelig Viis kunde i hine Tider ikke gjælde for noget uvæsentligt, men maatte fortolkes som et Tegn paa, at denne Prælat i ydre Verdighed paa en Maade sideordnedes Biskopperne; saaledes vilde Kongen i det mindste ganske vist have det forstaaet.

Men maatte alt dette gjøre et ubehageligt Indtryk paa de norske Biskopper i Almindelighed, saa var dog utvivlsomt Bergens Biskop den, som det allermest vedrørte. I hans Biskopsdømme var nemlig sammenligningsviis de fleste kongelige Kapeller beliggende, og hvad der var saarest, han havde Apostelkirken og Kapelmagisteren lige under sine Øine i samme By, hvor han havde sit Sæde og sin Kathedralkirke. Her laa altsaa Anledning til fiendtlige Rivninger nærmest.

Til at fremkalde saadanne bidrog ogsaa den Ubestemthed, som endnu i mange Stykker raadede med Hensyn til Kapelmagisterens kirkelige Stilling. Hans af Paven udtalte Forstanderskab for alle de kongelige Kapeller kunde forklares i en videre og i en engere Udstrækning. Kongen og Kapelmagisteren selv foretrak det første, Biskopperne naturligviis det sidste.

Strax efter Indstiftelsens Grundlæggelse kom det derfor til Tvist om dens Fortolkning. Man seer, at Kongen og Kapelmagisteren, vist nok med Uret, forklarede Pavens Udtryk: „forestaa (præsit)“ saaledes, at Kapelpresterne vare ganske unddragne vedkommende Biskoppers Dommermyndighed, — at det tilkom Kongen at foreslaa eller præsentere dem for Kapelmagisteren, og at det tilkom denne at ind- og afsætte dem, uden at adspørge Biskoppen, — og endelig at Kapelmagisterens Visitationsret over Kapellerne udelukkede Biskoppens. Sagen var aabenbar den, at Kongen ansaa Indstiftelsen, som den fra Paven var udgangen, ikkun for et Grundlag, hvorpaa der efterhaanden til Kongedømmets Fordeel skulde bygges videre. Biskopperne følte dette og fandt det bedst i Tide at rykke frem med sine Indsigelser og meddele Paven sine Ankeposter. Hvo af dem der har gjort det første Skridt, vides ikke sikkert, men ganske rimeligt er det, at det netop har været Biskop Arne.

Maaskee have allerede i 1308 Forespørgsler været gjorte i Kurien angaaende Udstrækningen af den Kapelmagisteren indrømmede Myndighed, og i Forbindelse hermed Klager førte og Oplysninger meddeelte. Pave Clemens V synes ogsaa nu at have seet, at den Indstiftelse, til hvilken han havde givet sit Minde, lettelig kunde op-

fattes paa en Maade, der var anstødelig for den biskoppelige Myndighed, og udvides saaledes, at den muligen kunde komme til at svække denne i utilbørlig Grad ligeoverfor Kongedømmet. I 1309 udstedte han derfor en Skrivelse, som nærmere fortolkede hans Indstiftelsesbrev af 5te Februar forrige Aar, og navnligen fremsatte hans Mening med Udtrykket: „forestaae (præsit)". Dette Ord, yttrede han, maatte ikke tages i en saa vid Mening, at Kapelpresterne skulde være unddragne den biskoppelige Jurisdiction derved at Kongen præsenterede dem, eller Kapelmagisteren have Ret til at indsætte og afsætte dem, Biskopperne uadspurgte. Kongen — siger han — havde Ret at præsentere, men Biskopperne til at ind- og afsætte. Nogle Kapeller vare desuden ei stiftede af Kongen eller hans Forfædre, og med Hensyn til dem havde Kongen og hans Kapelmagister aldeles ingen Ret [1]). Fordi Kapelmagisteren kunde visitere, derved betoges ei Bisopperne deres Visitationsret. Med Hensyn endelig til de mindre Forseelser, i hvilke der var tilstaaet Kapelmagisteren dømmende Myndighed over Kapelpresterne, da var dermed kun meent deres Forseelser vedrørende den canoniske Gudstjeneste (horæ canonicæ) og deres Overtrædelse af de for dem særligt givne Bestemmelser [2]).

At denne pavelige Fortolkning ikke stod i nogen egentlig Strid med hans Instiftelsesbreve, er klart; men alligevel har den ganske vist ikke været efter Kongens og Kapelmagisterens Sind. Om Kongen strax har gjort nogen Indvending imod den, vides ikke; saameget er dog vist, at alle Tvistepunkter ei dermed vare afgjorte. Allerede det følgende Aar 1310 opstod Trætte mellem Biskop Arne og Kapelmagisteren, Finn Haldorssøn. Den første beskyldte nemlig Kapelpresten ved Allehelgens Kirke og Hospital i Bergen for at tilegne sig andre Sognekirkers Lig, Offer og Tiende tvertimod Biskoppens Forbud. Han kaldte den 31te Marts Presten for sig og truede ham med Ban, hvis han ikke aflod hermed. Næste Dag bragte Presten Biskoppen et Brev fra Kapelmagisteren, hvori denne paastod, at Presten var i sin gode Ret, naar han meddeelte de geistlige Sakramenter til dem, som boede paa Grunde i det omhandlede kongelige Kapels Sogn, og henskjød Sagens Afgjørelse til Kongen, naar denne kom til Bergen. Tvisten har altsaa angaaet Grændsen for Allehelgens Kirkens Sogn. Da Biskoppen imidlertid ikke vilde laane Øre til Kapelmagisterens Forestilling, saa appellerede Finn til Paven og udbad sig Biskoppens Fol-

[1]) Man skulde heraf næsten formode, at der har været gjort Forsøg paa at udstrække Kapelmagisterens Myndighed over alle Landets Kapeller, ikke blot de 14 kongelige; eller have maaskee Bisopperne oplyst, at ikke alle de 14 vare virkelig funderede af Konger? [2]) Suhm D. H. XI. 626 giver Indholdet af Pavebrevet, hvis Datering ei anføres, efter Barth. Mskr. E. 523.

gebrev (apostolos), hvilket Arne den 14de April meddeelte, idet han dog erklærede Appellen for ugrundet [1]). Sagen var i sig selv ubetydelig, men viser hvor spendt Forholdet var mellem de to Prælater.

Biskopperne, og ganske vist især Arne, greb enhver Anledning til at bringe Kapelmagisteren og Kapelpresterne i Forlegenhed. En saadan Anledning fandt de deri, at Kapelmagisteren, som ikke havde biskoppelig Vielse, ikke selv kunde forrette, til Tjeneste for de ham undergivne Kapeller, visse kirkelige Handlinger, hvilke kun en virkelig viet Biskop kunde udføre, f. Ex. at indvie den hellige Olie og Chrisma, som Presterne skulde benytte ved Sakramenterne, rense Kirker og Kirkegaarde, naar disse vare blevne besmittede, og saadant lignende. Hermed gjorde Biskopperne Vanskeligheder, naar det gjaldt Kapellerne, naturligviis paa Grund af det uafhængige Forhold disse paastode at indtage i andre Henseender. Men paa denne Maade stod det i Biskoppernes Magt at lægge Kapelpresterne væsentlige Hindringer i Veien for en fuldstændig Udførelse af de gudstjenstlige Handlinger ved deres Kirker. Forestillinger imod en saadan Fremgangsmaade bleve naturligviis gjorte til Paven, og denne nødtes herved til atter at indskride med sin Magtfuldkommenhed, denne Gang dog til Fordeel for Kapellerne og Kapelgeistligheden.

Ved Brev af 12te Marts 1311 fra Avignon bød han de norske Biskopper, at de skulde meddele „hans kjære Søn“ de kongelige Kapellers Magister, hans Efterfølgere og deres Vikarier Chrisma og hellig Olie for de Kapeller, som fandtes i deres Biskopsdømme, rense disse Kapeller, deres Kirker og Kirkegaarde, samt velsigne deres Altere og Billeder, saa ofte som saadant tiltrængtes eller fordredes af Magisteren eller hans Vikarier. Og for det Tilfælde, at Ulydighed skulde blive udviist mod dette hans Bud, overdrog han Abbederne af Lyse og Hovedø fuld Myndighed til at tvinge de trodsige ved Kirkens Straffe til at efterleve det [2]). Ved et andet Brev af 13de Marts forkyndte Paven, at han, paa Kong Haakons Begjæring, havde udvidet sin tidligere Bestemmelse angaaende Kapelmagisterens Brug af biskoppeligt Skrud og Ret til at uddele biskoppelig Velsignelse i Apostel Kirken i Kongens Nærværelse, derhen, at han skulde være berettiget til begge Dele paa hver af de større (dobbelte) Festdage og ved Kapellernes Visitation, samt overalt hvor han forrettede Gudstjeneste i Kongens Nærværelse [3]).

Man mærker tydeligen, at Pave Clemens af de norske Biskopper er bleven gjort opmærksom paa de skadelige Følger for den biskoppelige Myndighed, som Kapel-Indretningen i Norge kunde drage efter

[1]) Suhm D. H. XI. 654, eft. Barth. Mskr. E. 530. [2]) N. Dipl. I. 115, 116. [3]) N. Dipl. I. 116, 117.

sig, og at han derfor nu klogeligen ved nærmere Fortolkninger gjorde al den Indskrænkning i Kapelmagisterens virkelige Selvstændighed, som hans første Justiftelsesbrev paa nogen Maade kunde tillade, medens han dog paa den anden Side ikke alene med Strenghed tilholdt Biskopperne at opfylde deres Skyldighed mod Kapellerne, men ogsaa, for at smigre Kongen, forøgede Glandsen ved Kapelmagisterens ydre Optræden. Kong Haakon var visselig altfor klog til ikke at skjønne Forskjellen mellem den sande Indflydelse og den tomme udvortes Glimmer; men han maatte her lade det forblive ved Pavens Bestemmelser og trøste sig med, at Grundlaget dog var der, og at heldigere Omstændigheder vel med Tiden kunde tillade Bygningens Fuldendelse. Det gik imidlertid her som med næsten alle Haakons med sandt Statsmandsblik udkastede Planer til den norske Samfundsordens Foryngelse: han døde for tidlig til selv at see dem grundigen gjennemførte; og den Tilstand, som ved hans Død indtraadte i Norge, var saa langt fra at begunstige en Fremskriden i den af ham udpegede Retning, at den tvertimod virkede hemmende paa al videre Fremgang til det Bedre; og om den end ikke formaaede at lede Samfundsordenen tilbage i den Udviklingsgang, som Haakon saa kraftigen havde afbrudt, gav den alligevel Statsforfatningen et Ustøhedens og Forvirringens Præg, som altfor snart førte Rigets Selvstændighed Undergangen imøde.

67.

Erkebiskoppens Jarlsværdighed ophæves. Concilium i Vienne. Erkebiskop Eilif indvies. Strid mellem ham og Biskop Arne af Bergen om Inddrivelsen af Palliehjælpen.

Under alle de senest fortalte Begivenheder, i hvilke Biskop Arne af Bergen optræder som Hovedpersonen, var den udvalgte Erkebiskop Eilif Arnesson endnu i Norge og havde ikke tiltraadt sin Reise til Kurien. Han var, som forhen [1]) fortalt, den 1ste September 1309 ankommen til Bergen, og forblev der lige indtil henimod Aarets Slutning. Her indfandt sig hos ham kort efter hans Komme to Fuldmægtige fra det orknøiske Kapitel, Stefan og Anakol, hvilke meddeelte, at Kapitelet efter Biskop Dolgfinns Død (1286—1309?) havde valgt sin Archidiaconus, Viljalm, til hans Eftermand, paa hvilket Valg de udbade sig Erkebiskoppens Stadfæstelse. Eilif underrettede ved Brev af 12te September Biskop Arne herom, idet han opfordrede ham til, i Geistlighedens og Folkets Nærværelse, i Kirken at indstevne Alle, som maatte have noget imod den Valgte, Vælgerne eller Valgmaaden at indvende [2]). Dette maa antages at have været en almin-

[1]) S. o. f. II. 133. [2]) Suhm D. H. XI. 630 (efter Barth Mskr. E. 520).

delig Form, der iagttoges for Metropolitanen udtalte sin Stadfæstelse af Biskopsvalg. Viljalm selv er rimeligviis først senere, efterat Stadfæstelsen er foregaaet, ankommen til Norge. Hans Indvielse sættes nemlig i Annalerne til det følgende Aar 1310 [1]), og maa da vel antages at være udført ved den ældste af Norges Lydbiskopper, Ketil af Stavanger, eftersom den udvalgte Erkebiskop selv endnu ikke havde modtaget biskoppelig Indvielse.

Endnu den 26de November sees Eilif at have været i Bergen. Paa denne Dag udstedte nemlig Biskopperne Thord af Garde paa Grønland, som just i dette Aar var kommen til Norge [2]), Ketil af Stavanger og Arne af Bergen, ifra sidstnævnte Stad, et Vidnesbyrd om, at den udvalgte Erkebiskop i behørig Tid efter sit Valg havde forladt Nidaros for at drage til Kurien, at han den 1ste September var kommen til Bergen, var der bleven opholdt længe af Modvind, og maatte nu opsætte sin Reise til Vaaren, da ingen torde betro sig til det store Hav om Vinteren [3]).

Ikke meget længe efter synes Eilif at være dragen øster i Landet, udentvivl for at finde Kongen, som denne Vinter havde sit Sæde i Viken. Det er rimeligt, at den udvalgte Erkebiskop selv har været tilstede i Oslo den 13de Juni 1310, da Kong Haakon ophævede det Lensforhold til Kongedømmet, i hvilket den afdøde Erkebiskop Jørund var indtraadt, idet han af Kong Erik i 1297 modtog Jarlsværdighed [4]). I det Brev, som Kongen i denne Anledning udstedte i sit Kapel, Marie Kirke, i Oslo, heder det, at han anseer hiin Handling af Erkebiskop Jørund og det nidarosiske Kapitel for ugyldig, og at han tilintetgjør og gjenkalder som magtesløs den hele Overeenskomst. Han gjorde dette — heder det — „ifølge Retfærdigheds Krav, til Guds og den hellige Moders, Kirkens, Ære, og især for Jomfru Marias Skyld og den hellige Olafs, sin Frændes, Norges Riges Patrons og særdeles Beskytters“, — idet han af kongelig Myndighed „ved nærværende offentlige og pragmatiske Sanktion“ bestemmer, „at den nidarosiske Erkebiskop ikke er skyldig at gjøre meer for Kongedømmet og Kronen, end hans Forgjængere have været tilvante efter de canoniske Love og Norges Riges Love og de fra umindelige Tider vedtagne Sedvaner“ [5]).

Kongens Udtryk falde som om han ved denne Bestemmelse befriede Nidaros's Erkestol fra en upassende Byrde og Indskrænkning. Fra den Side kan vistnok ogsaa Sagen sees; men neppe har dog den Anskuelse været den ene ledende i Kongens Fremgangsmaade. Det feiler ikke, at han jo har indseet, at det hele Forhold var ligesaa skadeligt for Kongedømmet og Landets Vel i det Hele, som stridende mod

[1]) Isl. Ann. 200. [2]) Isl. Ann. 196. [3]) Suhm D. H. XI. 631 (efter Barth. Mskr. E. 317). [4]) Jfr. o. f. II. 81. [5]) Thorkel. Anal. 110.

Kirkens Kald og Værdighed, og at han ikke mindre af den første end af den anden Grund har søgt det ophævet saasnart passende Leilighed dertil gaves. Et Gode for Norge var det utvivlsomt, at denne Kilde til mangfoldige Forviklinger snarest muligt tilstoppedes. Ligesom det udtrykkelig i det omhandlede Brev siges, at hiin Overeenskomst i sin Tid var sluttet „uden Pavens Vidende og særlige Tilladelse", saaledes findes heller intet Spor til, at Paven ved dens Ophævelse er bleven adspurgt, eller i mindste Maade har blandet sig i den Sag.

Kort efter finder man Eilif i Tunsberg, hvor han den 20de Januar 1310 modtog Pavens Kaldelse til et forestaaende almindeligt Concilium [1]). Pave Clemens V havde ved den franske Konges, Philip den Smukkes, Indskydelser ladet sig bevæge til at laane sin Haand til den rige og mægtige Tempelordens Undertrykkelse. Denne Voldshandling begyndte i 1307 med alle Tempelherrers Fængsling i Frankrige. Den blev billiget af Paven i 1308; og idet nu denne ved en Rundskrivelse af 12te August samme Aar underrettede alle den romerske Kirkes Prælater i hele Europa og ligeledes alle Konger og Fyrster om de store Forbrydelser, for hvilke Ordenen beskyldtes, og paa Grund af hvilke dens Medlemmer skulde fængsles og dens Ejendomme lægges under Beslag, indbød han tillige til et almindeligt Concilium i Vienne, der skulde afholdes i October Maaned 1310 deels for denne Sags Skyld, deels for andre Christenheden magtpaaliggende Sager, blandt andre Christendommens Forsvar mod de Vantroende [2]). Det var udentvivl dette Brev, som Eilif modtog i Tunsberg den 20de Januar 1310. Beskyldningerne og den haarde Fremfærd mod Tempelherrerne vedrørte ikke særligen Norge eller dets Skatlande, da Ordenen der hverken vides at have havt Medlemmer eller Ejendomme. Men paa Conciliet maatte ligefuldt den norske Kirke repræsenteres. Conciliet blev imidlertid udsat til October det følgende Aar, og en ny Kaldelse udgik i denne Anledning den 4de April 1310, hvilken findes at være bleven Bisskop Arne af Bergen forkyndt den 15de Juni samme Aar [3]).

Det er sandsynligt, at Kaldelsen til Conciliet i Forbindelse med dettes Udsættelse har bevæget Eilif til ogsaa at udsætte sin Reise til Kurien, da nu hans Indvielse og hans Møde paa Conciliet hensigtsmæssigst kunde skee under Eet, og en dobbelt Reise derved spares. Foruden den udvalgte Erkebisskop vare Bisskopperne Helge af Oslo og Arne af Bergen udseede til at overvære Conciliet [4]), ligesom ogsaa Befuldmægtigede (procuratores) fra Nidaros, Bergens og rimeligviis

[1]) Isl. Ann. 198. [2]) Suhm D. H. XI. 597, (efter Barth. Mskr. E. 584), jfr. Sv. Dipl. II. 544—552, hvor Pavens Breve i denne Anledning til Sveriges Geistlighed og til Sveriges Konge findes. [3]) Suhm D. H. XI. 654. [4]) Suhm D. H. XI. 597.

de øvrige norske Kathedralkirkers Kapitler [1]), samt muligen ogsaa fra de Biskopper, som ikke personligen mødte, vare der tilstede. Enkelte af de gamle Annaler sige, at Eilif tiltraadte Reisen til Kurien allerede i 1310 [2]); men da man finder, at Biskop Arne endnu ved Udgangen af Marts Maaned 1311 befandt sig i Bergen [3]), og det vel er rimeligst, at alle de tre norske Biskopper gjorde Reisen i Følge, saa kan man med Grund antage, at Eilif først om Vaaren eller Sommeren 1311 har forladt Norge. I dette Aar blev han indviet af Pave Clemens [4]), rimeligviis i Avignon eller Vienne, kort før eller under Conciliet, altsaa hele to Aar efter sin Udvælgelse.

Conciliet i Vienne aabnedes den 16de October 1311, holdtes i tre Sessioner og sluttedes den 6te Mai 1312. Meer end 300 Biskopper vare tilstede foruden ringere Prælater og mange fyrstelige Personer. I anden Session den 3die April 1312, blev Tempelordenens Ophævelse forkyndt, og i den tredie og sidste Session en ny Tiende af alle geistlige Indtægter vedtagen til Understøttelse af et Korstog mod Christendommens Fiender i Østen. Om Sommeren 1312, rimeligviis mod dens Slutning, kom Erkebiskoppen og de tvende Biskopper igjen tilbage til Norge, efterat have lagt Hjemveien over Brügge [5]). Biskop Arne finder man hjemkommen til sin Stol før 12te September [6]), og Erkebiskop Eilif var i Oslo den 8de October [7]).

Reisen til og det langvarige Ophold ved Conciliet faldt, som let kan tænkes, de deeltagende norske Biskopper kostbart. Da Biskop Arne var kommen hjem til Bergen, klagede han strax over den megen Gjæld, hvormed han og hans Kirke (Kathedralkirken) i hiin Anledning var bleven betynget, og hvilken var saameget byrdefuldere, som Kirken selv til sin Istandsættelse fordrede store Udgifter. Han gjorde derfor den 12te September 1312 med sit Kapitels Samtykke den Bestemmelse, at det første Aars Indtægter af de Præbender og andre Beneficier (Præstekald?) i Staden eller hans Bispedømme, som i de næste fem Aar bleve ledige, skulde indeholdes til Afbetaling af ovennævnte Gjæld og til Kirkens Istandsættelse [8]).

I Forbindelse, som det lader, hermed gjorde han samme Dag en Bestemmelse med Hensyn til Besættelsen af de ledige Præbender ved hans Kirke. De ældre Medlemmer af hans Kapitel havde nemlig paastaaet, at der ved denne Besættelse tilkom dem den saakaldte Option, hvorved forstaaes, at naar en Præbende blev ledig, havde hver af Chorsbrødrene efter Embedsalder selvskreven Ret til at erholde denne Præbende, om han ønskede den, istedetfor den han tidligere havde.

[1]) Sv. Dipl. III. 62—64; jfr. o. f. 149. [2]) Isl. Ann. 200. [3]) S. o. f. II. 143. [4]) Isl. Ann. 200. [5]) S. o. f. II. 149. [6]) N. Dipl. I. 121. [7]) N. Dipl. II. 97. [8]) N. Dipl. I. 121.

Denne Paastands Rigtighed vilde Arne imidlertid ikke indrømme, fordi det, som han sagde, var usikkert, om en saadan Sedvane havde raadet ved Kirken i ældre Tid, og fordi den i ethvert Fald oftere var bleven tilsidesat i den nyere. Han erklærede derfor, i Nærværelse af alle sine for Tiden residerende (ved Kirken tilstedeværende) Chorsbrødre og med deres Pluralitets Samtykke, bemeldte Option for bestandig ophævet og ugyldig, idet han bestemte, at Bortgivelsen af de nu ledige og for Fremtiden ledigblivende Præbender i Kirken, frit og fuldt skulde udøves af Biskoppen med Kapitelets Samtykke, uden at Hensyn skulde tages til de ældre Chorsbrødres Ønsker, men Besættelsen skee alene efter personlig Fortjeneste og afhænge af Giverens (d. e. Biskoppens) Naade [1]). Man seer at Biskop Arne har vidst at holde igjen med sit Kapitel og nøie har paaseet sin Ret ogsaa ligeoverfor dette. — Hvorvidt forøvrigt Biskop Helge af Oslo har truffet lignende Forføining i sit Biskopsdømme for at faa sine Reiseomkostninger erstattede, vides ikke.

De største Omkostninger i hiin Anledning faldt dog naturligviis paa Erkebiskoppen, helst da denne, ved Siden af hvad Opholdet ved Conciliet kostede, ogsaa havde sin Indvielse og sit Pallium at bestride. Til det sidste havde han ifølge gammel sedvansmæssig og af Paven stadfæstet Ret, som før er omtalt [2]), at hæve den saakaldte Palliehjælp (subventio pallii) af sine Lydbiskopper, i det mindste af dem i selve Norge. Denne Hjælp har, som det lader, ifølge ældre Sedvane været ydet med en vis Pengesum af hver Biskopsstol i Norge, saaledes at det altsaa var vedkommende Biskop overladt at skaffe Pengene tilveie inden sit Biskopsdømme paa den Maade, ham bedst syntes, eller hvis ogsaa Maaden var nærmere bestemt, Opkrævningen i alt Fald var ham betroet [3]). Erkebiskop Eilif gik derimod en anden Vei, hvad enten han nu deri har havt ældre Exempel at følge, eller han selv dermed har gjort Begyndelsen. Han fordrede nemlig — som han sagde, ifølge pavelige Privilegier — i Palliehjælp af de norske Biskopsdømmer Halvdelen af eet Aars Kirketiende, det er af den Fjerdepart af Tienden, som tilkom enhver Sognekirke til dens Opretholdelse, og paastod derhos selv at opkræve den ved sine egne Fuldmægtige.

Maaden at skaffe Bidraget tilveie er efter al Sandsynlighed bleven aftalt mellem Erkebiskoppen og hans norske Lydbiskopper om Høsten 1312 strax efter Hjemkomsten fra Conciliet, paa et Møde i den sydøstlige Deel af Landet (i Oslo eller Tunsberg?), ved hvilket ogsaa Kongen har været tilstede [4]). Om Opkrævningen, ved hvem den nær-

[1]) N. Dipl. I. 122. [2]) Jfr. o. f. I. 422, 449. [3]) Jfr. Pave Alexander IV's Brev af 19de Marts 1255, N. Dipl. I. 39; f. o. f. I. 422. [4]) Jfr. Bp. Arnes Br. til Kongen af 1ste April 1313, Barth. Mskr. E. 539.

meest skulde skee, er rimeligviis slet ikke, eller kun løseligen handlet ved denne Leilighed. I alt Fald findes intet Forbehold fra nogen af Biskoppernes Side dengang at være gjort ligesaalidet angaaende Opkrævningen som angaaende Tilveiebringelsen. Men senere, da Biskop Arne af Bergen var kommen hjem til sin Stol, og Opkrævningen skulde tage sin Begyndelse, fik sidstnævnte Prælat pludselig Betænkeligheder ved Sagen i det Hele.

Tingen synes at have været den, at Erkebiskoppen til sin befuldmægtigede Indsamler i Bergens Bispsdømme ikke udvalgte Biskop Arne selv eller nogen af hans Kapitel — hvilket Biskoppen udentvivl havde ventet —, men derimod Provsten ved Apostelkirken, Kapelmagisteren Finn Haldorsson, med hvem vi have seet at Arne stod paa en meget spendt, ja vel endog uvenskabelig Fod, og hvis hele Embedsstilling var Biskoppen et Anstød. Dette var meer end den stivsindede Prælat kunde taale, og nu styrtede han sig ind i en Strid med Erkebiskoppen og hans Fuldmægtige, hvilken han paa sin sædvanlige Viis førte med skarpe Indsigelser og Appeller.

Striden synes at have taget sin Begyndelse seent paa Aaret 1312 (i October eller November), da Erkebiskoppen paa sin Hjemreise til Nidaros fra det sydøstlige Norge maa have opholdt sig en Stund i Bergen og maaskee netop da har meddeelt Kapelmagisteren sin Fuldmagt. Biskop Arne kom nemlig nu frem med Begjæring om at faa see de Pavebud, som Erkebiskoppen maatte have for sig i sin Fremgangsmaade, hvilken Biskoppen ellers fandt stridende mod gammel Sedvane og krænkende for hans Bispsstols Rettigheder. Erkebiskoppen agtede imidlertid ikke paa dette Biskoppens Forlangende, hverken da det fremsattes for ham i Bergen, eller senere da det gjentoges for ham efter hans Hjemkomst til Nidaros; og under dette begyndte Finn Haldorsson Opkrævningen. Men nu lod Biskop Arne ikke længe vente paa sin kraftigere Indskriden. Den 29de December 1312 [1]) udstedte han nemlig i Bergen en Appel mod Erkebiskoppen til Paven, og samme Dag lod han en Rundskrivelse udgaa over hele sit Bispsdømme, hvori han underrettede Folket om den foretagne Appel og under Banstrudsel forbød Tiendens Betaling til Finn paa Erkebiskoppens Vegne.

I sin Appel-Skrivelse paaanker Biskop Arne især, at Erkebiskoppen havde overdraget Tiendens Opbørsel til Finn. Han selv havde — siger han — medens Erkebiskoppen opholdt sig i Bergen oftere tilbudet

[1]) Brevene ere rigtignok i de Barth. Afskrifter daterede Thomasmesse Dag i Julen (d. e. 29de December) 1313; men hele Sammenhængen viser, at her menes 1312, og at Biskoppen maa have regnet Aarets Begyndelse fra Juledag, den 25de December.

sig, at ville tjene ham og Nidaros's Kirke i Henseende til subventio pallii med alt det samme som de øvrige Lydbiskopper indvilgede efter gammel Sedvane. Men desuagtet havde Erkebiskoppen overdraget Opbørselsen til Finn, da dog aldrig forhen nogen Erkebiskop havde overdraget den til nogen anden end vedkommende Biskop selv [1]).

I sin Rundskrivelse til Folket i sit Biskopsdømme siger han, at han har spurgt for Sandt, at Provsten til Apostelkirken i Bergen, Hr. Finn Haldorssøn, har, ifølge Brev og Budskab fra Erkebiskoppen, afhendet og solgt til Forskjellige Halvdelen af de Tiender, som tilhøre Kirkerne til deres Vedligeholdelse. Da Erkebiskoppen — vedbliver han — sidst var i Bergen, tilbød han denne paa egne og Kirkernes Vegne al den Tjeneste, som syntes de øvrige Rigets Biskopper passelig, — saa og, hvis Erkebiskoppen kunde bevise nogen videre Sedvane, hvilken hans Formænd havde fulgt, da med de andre Biskoppers Raad, at ville rette sig efter denne; men saafremt Erkebiskoppen havde for sig noget Bud af Paven i denne Sag, saaledes at Paven havde paalagt ham eller hans Formænd at indsamle den halve Kirketiende paa den Maade, han nu gjorde, bad han ham og lod ham bede, baade under hans seneste Ophold i Bergen og efter hans Komme til Throndhjem, at han vilde vise Biskoppen eller hans Ombudsmand de Pavebreve, hvorpaa han paastaar at dette grunder sig. Da nu Erkebiskoppen lod dette hengaa uden at fremvise de forlangte Breve, — da han for det andet ei vilde høre Arnes Bøn og Tilbud, — og da han for det tredie ved sine Breve tilegnede sig Kirkegods i Arnes Biskopsdømme, hvortil han ei for Biskoppen havde godtgjort sin Ret; — saa erklærede Arne, at han, paa Grund af den Betyngelse og Uretvished, som synes ham af Erkebiskoppen at være tilføiet Kirkerne i hans Biskopsdømme, har appelleret denne Sag fra Erkebiskoppen til Paven. Derfor er det Biskoppens Raad og Villie og fuldkomne Bud til alle dem, der have modtaget eller kjøbt Tiende af Hr. Finn, at de skulle betale alt det modtagne til de Personer, som Biskoppen eller hans Ombudsmand have beskikket til Opbørselen, og for Fremtiden ikke udrække sine Hænder efter Kirketienden. Dog skal — siger han til Slutning — Halvdelen af Kirketiendens Verd ligge urørt hos Kirkernes Ombudsmænd, Erkebiskoppen til Haande, hvis denne senere vil eller kan bevise sin fulde Ret til den. Han paaminder endelig alle Angjældende at handle efter dette Brev, hvis de ei ville udsætte sig for hans Ban [2]).

Dette Skridt af Biskoppen fremkaldte strax en Modappel til Paven fra Hr. Finns Side af 2den Januar 1313, i hvilken der ankedes over, at Arne havde truet dem med Ban, som kjøbte eller solgte Tienderne.

[1]) Suhm D. H. XI. 716 (efter Barth. Mskr.). [2]) N. Dipl. III. 100; Suhm D. H. XI. 917 (eft. Barth. Mskr. E. 571—573).

Og nu udspandt Striden sig i en langvarig Skriftvexling mellem de angjældende Parter.

Den 3die Januar gav Biskop Arne Thorstein, Sogneprest til St. Peters Kirke i Bergen, sin Fuldmagt til at overgive Erkebiskoppen Appellen af 29de December, og den 22de Januar tilskrev Biskoppen Paven, idet han fremsendte til denne Kapelmagisterens Appel. Den 31te Januar overrakte Presten Thorstein Erkebiskoppen Biskop Arnes Appel i Vidners Overvær. Ved samme Tid modtog Eilif ogsaa Kapelmagisterens Klager over de Hindringer, Arne lagde ham i Veien i Tiendens Indsamling. Erkebiskoppen tilskrev derfor den 12te Februar Biskop Arne og gjorde ham bekjendt med Hr. Finns Klage. Erkebiskoppen — heder det i Brevet — havde saavel ifølge sit personlige Kjendskab til Arne, som ifølge dennes aflagte Ed (nemlig til Metropolitanen), sikkert troet i ham at finde den ivrigste Forsvarer af Nidaros's Kirkes Rettigheder. Nu bod han Biskoppen under Suspensions Straf at ophæve alle de Hindringer, han havde lagt i Veien for de erkebiskoppelige Tienders Opbørsel, da det tilkom Nidaros's Kirke, saavel efter gammel Sedvane, som efter pavelige Privilegier, at lade dem indkræve ved sine egne Fuldmægtige. Et Brev af lignende Indhold blev samme Dag af Erkebiskoppen udfærdiget til Finn Haldorsson for af ham at meddeles Biskoppen, og heri opfordres denne til inden fem Dage efter Brevets Meddelelse at afstaa fra alle Hindringer imod Tiendeindsamlingen ved Finn, og gjenkalde de Breve, han i den Anledning maatte have ladet udgaa, under Straf af Suspension fra Indgang i Kirken. Den 2den Marts tilskrev Erkebiskoppen Paven med Klage over Arne: han gjendrev Grunden for dennes Appel og paastod at det tilkom ham selv i eet Aar at lade de omhandlede Tiender opkræve.

Erkebiskoppens Brev til Finn Haldorsson blev Arne forelæst den 15de Marts, men fremkaldte fra dennes Side ikkun en fornyet Appel til Paven af 19de samme Maaned. I denne Appel gjentog Biskoppen, at han forlængst havde bedet Erkebiskoppen vise sig de paaberaabte Privilegier, uden at dette var skeet. Hvad Suspensionen angik, da ansaa han den for ugyldig, eftersom den var udstedt ikke alene efter at han havde indgivet sin første Appel, men endogsaa efterat denne var i rette Tid bleven Erkebiskoppen foreviist. Hertil kom, at ingen Erkebiskop af Nidaros i Løbet af 40 Aar havde hævet den omhandlede Tiende, og aldrig betjent sig til at hæve Penge i Bergens Bispsdømme af nogen anden end den bergenske Biskop selv. Dette var Grunden til at han paa ny appellerede.

Samme Dag, som Biskop Arne udstedte Appellen, udnævnte han sin Chorsbroder Magister Paal til sin lovlige Fuldmægtig og særlige

Sendemand for at overrække Erkebiskoppen den og forlange hans Følgeskrivelse. Han tilskrev ogsaa Erkebiskoppen et Brev, hvori han vel erkjendte, at han ved sin Ed er forpligtet til at forsvare Nidaros's Kirkes Ret og Friheder, men — siger han — naar Bergens Kirkes Rettigheder og Friheder staa paa Spil, maa det heller ikke regnes ham til Ulydighed, at han efter Evne forsvarer disse; og han tror ikke, at han forgriber sig paa Metropolitankirkens Friheder, men at han tvertimod verner om dem, derved at han har befalet, at den omhandlede Halvdeel af Kirketienden, som skulde være Palliehjælp, bliver at forvare hos den bergenske Biskopsstols Ombudsmand, indtil en Samling af Prælaterne finder Sted. Han har heller ikke paa anden Maade hindret Hr. Finn i Indsamlingen, end ved at indlægge en Appel af den Grund, at de af det apostoliske Sæde givne Privilegier, paa hans og hans Mænds Fordring, ei bleve dem foreviste. Han beder Gud tilgive dem, der ophidse Erkebiskoppen mod ham „til en Latter for Folket, til Geistlighedens Skam og Guds Kirkes Forargelse", da han dog stedse med Troskab har sluttet sig, og skal fremdeles slutte sig til Nidaros's Kirke. Han bønfalder endelig Erkebiskoppen indstændigen om, at han vil indrømme hans Ansøgning i dette Anliggende, og desangaaende fæste Lid til Overbringeren af nærværende Brev (Magister Paal), i hvad han paa Biskoppens Vegne fremsætter [1]).

Man maa af dette Brevs Form, der heel igjennem er meer undskyldende end angribende, formode, at Biskop Arne nu i Grunden helst har ønsket et mindeligt Forlig med Erkebiskoppen, og at han for dette Øiemed har givet sit Sendebud, Magister Paal, hemmelige og mundtlige Forskrifter; men for Verdens Øine og for sin egen Æres Skyld har den stivsindede Prælat ikke troet, at kunne lade den engang indappellerede Sag falde, uden at der gjordes et imødekommende Skridt fra Erkebiskoppens Side.

Muligen kan i denne Henseende Kongens Indblanding i Sagen have øvet nogen Virkning paa Arne. Man finder nemlig, at Kong Haakon har opfattet Striden paa en for Biskoppen ugunstig Maade, hvortil vel den Omstændighed har bidraget sit, at den af Kongen beskyttede Kapelmagister, Finn Haldorssøn, var som Part i Sagen bleven angreben af Arne paa en Viis, som vidnede om denne sidstes personlige Uvillie mod ham og hans Stilling. Det kan ogsaa vel hende, at Kongen under sit Ophold i Nidaros i Slutningen af Vinteren (man seer af Breve, at han var der før 13de Marts og over den 2den Mai) har ladet sig undervise om Sagens Sammenhæng af Erkebiskoppen selv, og har fundet Arnes Fremgangsmaade upassende og uretmæssig. Vist er det, at Kongen skrev til Bergen med streng

[1]) Barth. Mskr. E. 538—39.

Befaling, at Halvdelen af Kirketienden skulde under Straf af Brevbrud (d. e. under Straf som for modvillig Overtrædelse af Kongens Forordninger) udbetales til Finn Haldorsson som Erkebiskoppens Ombudsmand. Han bød tillige, at dette hans Brev skulde offentlig forkyndes. Biskoppen vovede ikke at modsætte sig Kongens Bud, og Brevet blev virkelig oplæst paa et almindeligt Thing i Bergen den 16de Marts.

Man seer dog, at dette ikke har afholdt Biskoppen fra tre Dage efter, som forhen fortalt, at fornye sin Appel. Men samtidig hermed skrev han den 10de Marts et undskyldende Brev til Kongen. Han yttrede heri, at han indsaa hvilken Fare og hvilket Pengetab de udsatte sig for, der handlede mod Kongens Bud, og at han derfor ikke kunde formene nogen at rette sig efter dette. Alligevel fandt han sig ulovligen behandlet, da man ei havde villet forevise ham eller hans Ombudsmænd de paaberaabte Privilegier, saa ofte han end havde forlangt det. Skeer dette — siger han — saa er han rede som skyldig til at gjøre alt efter gode Mænds Villie, ligesom han og er rede til at yde Nidaros's Kirke al gammel sedvansmæssig Ret, og byder den i dette Stykke al den Tjeneste, som de øvrige Rigets Biskopper ville underkaste sig. Han beder til Slutning sin „gode Herre" lægge et godt Raad til, at ikke af denne Sag skal reise sig videre Forvikling og Sjælefare [1]).

Men allerede før Kongen havde modtaget dette Brev, havde han tilskrevet Biskoppen et nyt, hvori han med et Slags Bebreidelse yttrede, at det forekom ham underligt, at Biskoppen ikke den foregaaende Høst havde talt med ham om den Sag, hvorover han nu gjorde saa store Ophævelser. Denne Kongens anden Skrivelse blev sendt med den samme Prest Thorstein, som den 31te Januar havde overbragt Erkebiskoppen Arnes første Appel; Skrivelsen har altsaa været udfærdiget i Nidaros. Den kom Arne til Hænde den 30te Marts, og blev besvaret af Biskoppen fra Halsna den 1ste April. I sin Svarskrivelse undskylder han sin Taushed forrige Høst dermed, at han dengang ikke troede det nødvendigt at tale videre om den Sag, eftersom man sagde, at Privilegier vare Forhaanden, hvilke paa Forlangende kunde fremvises. Nu — vedblev han — kunde ikke hans Modparter sige, at saadant jo var blevet senere forlangt baade i Bergen om Høsten og i Throndhjem i Vinterens Løb, hvilket er vidnesfast. Maaskee har Kongen seet hine Privilegier, men Biskoppens Bøn er ikke bleven fyldestgjort, endskjønt det ikke var meer end skyldigt, at man oplyste, hvad Ret man havde til det man fordrede, helst da den omhandlede Hjælp søges paa en ny Maade, medens man kun har gamle og i

[1]) Barth. Mskr. E. 538—39.

lang Tid tilsidesatte Privilegier for sig. Biskoppen under sin Erkebiskop og Nidaros's Kirke al Hæder, Lydighed, Tjeneste og sedvansmæssig Ret, men til ingen nye Paalæg vil han, hvis han raader, pligte Bergens Kirke i sine Dage [1]). — Man mærker, at Tonen i dette sidste Svar er noget skarpere og mere trodsig end i det tidligere. Rimeligviis har den pirrelige Biskop stodt sig over Kongens Bebreidelse og har svaret i en ophidset Sindsstemning.

Har det virkelig, som ovenfor formodet, været Biskop Arnes Hensigt, ved Magister Paals Mellemkomst, at faa istandbragt et mindeligt Forlig med Erkebiskoppen, hvilket kunde gjøre den senere Appels videre Fremme overflodig, — saa er dette ganske vist dengang aldeles mislykkets. Da Magister Paal kom til Nidaros, var Kongen der tilstede. Hvilke Underhandlinger Paal har havt med Erkebiskoppen, og hvad Deel Kongen har taget i disse, er ubekjendt; men at Erkebiskoppen ikke har gjort Biskop Arne noget imodekommende Skridt, maa sluttes deraf, at Magister Paal den 22de April virkelig overgav Erkebiskoppen den fornyede Appel og udbad sig hans Folgeskrivelse til Paven. Dette skeede i Erkebiskoppens Kammer i Overvær af flere Vidner, blandt hvilke var Kongens Læge, Remundus Calmeta, og hans Notarius (Sekretær), Halvard [2]). Erkebiskoppen besvarede Anmodningen derved, at han den 10de Mai udfærdigede en ny Klageskrivelse til Paven over Biskop Arne, af samme Indhold som hans tidligere af 2den Marts, og denne Skrivelse, vilde han, skulde gjælde som Folgeskrivelse med Biskoppens fornyede Appel. Magister Paal maa imidlertid ikke have fundet sig tilfredsstillet hermed; thi den 12te Mai, siden den 14de, og endelig den 22de Mai gjentog han for Erkebiskoppen sin indstændige Begjæring om Folgeskrivelse, hver Gang i flere Vidners Overvær, og senest i Overvær af tvende Kongens Kapellaner, hvilket gjør det rimeligt, at Kong Haakon endnu da opholdt sig i Nidaros. Paals gjentagne Begjæring synes dog ikke at have udvirket nogen Forandring i Erkebiskoppens engang tagne Bestemmelse.

Paa dette Sagens Standpunkt slippe pludselig alle Oplysninger om dens videre Gang. Om den virkelig er kommen for Kurien, og hvad Udfald den i dette Tilfæde der har faaet, eller om Striden maaskee ved Kongens virksomme Mellemkomst er bleven stillet i Bero, — dette er aldeles ubekjendt. Det sidste er maaskee det rimeligste, helst da Sagen jo i Virkeligheden allerede ved Kongens Bud var afgjort til Erkebiskoppens Fordeel, idet den omtvistede Tiende var ham ikke alene tilkjendt men og paa Kongens Bud virkelig udbetalt til hans Ombudsmand Finn Haldorsson. I Midten af August Maaned synes

[1]) Barth. Mskr. E. 539—40. [2]) N. Dipl. III. 98.

baade Kongen og Erkebiskoppen at have været tilstede i Bergen [1]); mulligen kan da en Mægling have fundet Sted, der ledede til mindeligt Forlig. Der findes intet Spor til at nogen af Norges andre Lydbiskopper har gjort Indvending enten mod Tienden selv, eller mod Maaden hvorpaa den af Erkebiskoppen opkræved̈es. Heller ikke synes de Grunde, Biskop Arne anførte for sin Modstand, at have nogen sand Vegt. De røbe snarere usømmeligt Embedsnag og haardnakket Stivsind end varm Retfærdighedsfølelse og nidkjær Omsorg for Bispsstolens Bedste [2]).

Hvad der iøvrigt ved denne Strid, som ved saamange andre før omtalte Tvistigheder mellem Kirkens Personer indbyrdes, især maa tildrage sig Opmærksomhed, er deels den Iversighed, man kan sige Forhastelse, hvormed de Stridende appellerede til den pavelige Kurie, og deels den ubesindige Ødslen med Bannet, rigtignok som oftest i dets mildeste Grad, nemlig Forbud mod Indgang i Kirken (suspensio ab introitu in ecclesiam), — og begge Dele, skjønt Striden aldrig angik Kirkens Lære, men blot ydre kirkelige Forhold, som Embedsindtægter, Embedsrettigheder og Embedsmyndighed.

Appellerne til den pavelige Kurie vare vistnok smigrende for denne og skaffede derhos udentvivl flere af dens Embedsmænd en god Indtægt; — men for den norske Kirke vare de baade bekostelige og som oftest unyttige, idet de kun yderst sjælden synes at have frembragt nogen endelig Afgjørelse af de indappellerede Sager. De egnede sig derimod ypperlig til at fremkalde alle Slags Lovtrækkerier, til at forvirre og derved uddrage Sagerne fast i det uendelige, til at svække Lydighedsforholdet mellem Kirkens forskjellige Embedsgrader, især de høiere, og Kirkens Personers Samhold i det Hele, og endelig til at nære Paastaaelighed, Trættelyst og Rænkespind hos Geistligheden [3]). Det er aabenbart, at mange af de her omhandlede Trætter, ja man kan næsten sige alle, langt hurtigere og lettere havde kunnet lade sig afgjøre ved en kraftig Metropolitanmagts Indskriden, eller ved Kongedømmets oprigtige og faste Meglen, end ved Indstevninger for Kurien, der enten i sin Fjernhed, paa Grund af unøiagtigt Kjendskab til de for Norge ejendommelige Forhold, vel ogsaa af Partiskhed for enkelte Personligheder, som havde vidst at gjøre sig gjældende, dømte vrangt,

[1]) Af 7de August 1313 haves et Brev udstedt af Erkebiskop Eilif i Bergen (Suhm D. H. XI. 720), og af 12te August s. A. (Kgns. 15de Riges Aar) og s. St. et Brev udstedt af Kong Haakon (N. g. L. III. 106—108). [2]) Om denne hele Strid jfr. Suhm D. H. XI. 716—720, hvor Udtog leveres af alle den vedkommende Dokumenter efter Barth. Mskr. E. 536—580. [3]) Allerede Bernhard af Clairvaux beklager i Midten af det 12te Aarhundrede det Misbrug, som dreves med Appellerne til Rom (de consideratione l. III. ed. Mabillon Venet. 1750 II. 431—442, jfr. Gibbon T. XII. Cap. 69 Not. 7).

— eller saa sig nødsaget til alligevel at overdrage sin Dommermyndighed til Fuldmægtige i Landet selv, hvilke havde kunnet udfindes uden den lange Omvei om Kurien. Men Sagen var, at Pavedømmet var avindsygt ikke alene paa den verdslige Statsmagt, men ogsaa paa Metropolitanmagten og paa de nationale Kirkers Selvstændighed. Deraf de mange af Paverne selv fremkaldte Brud paa den engang opstillede Orden for den kirkelige Dommermyndighed og senere ogsaa paa Kirkens Valgfrihed. Et Gode var dog forbundet med det omtalte Appelvæsen, skjønt det blev dyrt betalt, — og det var den uafbrudte levende Forbindelse med Rom, eller med de sydlige Lande, hvor Paven havde sit Sæde; thi derved naaede ganske vist mangen Lysets Straale, om end ikke ublandet med Fordærvelse, med Hast til det fjærne Norden, hvilken ellers langt senere, maaskee først efter Aarhundreder, havde kunnet finde Veien did.

Hvad angaar den ødsle Anvendelse af Bannet inden Kredsen af selve Kirkens Personer, da falder det let i Øinene, hvor farlig denne Misbrug var for Kirkens egen Anseelse, og hvor undergravende for den hele hierarchiske Bygnings Fasthed. Bannets Anvendelse paa Geistlige i Sager, som hverken angik Lære eller Seder, men ene og alene reent verdslige Ting, maatte jo ganske naturligt svække dets Betydning i Almeenhedens Øine, give det Udseende af et blot og bart retsligt Tvangsmiddel, af en Gjenvei til at opnaa Øiemed, hvis Lovlighed, ja Christelighed ofte var høist tvivlsom. Og naar nu dertilmed Bannet, netop paa Grund af dets ubesindige Anvendelse, meget ofte blev underkjendt for en høiere Domstol, eller ganske frugtesløst paa Grund af Udstedernes Magtesløshed til at sætte det igjennem, — saa maatte jo dette end yderligere svække dets Virksomhed ikke alene inden, men ogsaa udenfor Geistlighedens Kreds. Man kan da ikke undres over, at den verdslige Landsstyrelse tidt og ofte haardnakket modsatte sig dets Anvendelse i Sager mellem Geistlige og Lægfolk og overhovedet betragtede det som et Slags Voldsmiddel i Geistlighedens Haand, hvilket man nøie maatte paasee, ikke blev anvendt paa Almuen blot for at aftvinge denne stedse vorende Bidrag til Kirkens jordiske Rigdom og Vælde.

68.

Pavelige Pengekrav paa den norske Geistlighed. Provinsialconcilium i denne Anledning i Nidaros. Kongens Omsorg for Finnerne. Biskopsskifter i Norge. Nye Pengekrav fra den pavelige Kurie.

Saagodtsom i Hælene paa de fra Conciliet i Vienne hjemvendende norske Prælater kom ogsaa Pave Clemens V's Pengekrav til

den norske Kirke. Allerede før Conciliet i Vienne samledes, havde Clemens bragt et nyt Korstog paa Bane og seet sig om efter Pengebidrag dertil. Korstogsiveren havde siden den franske Konge Ludvig IX's Død i 1270 mærkeligen tabt sig i Europa. Men da Ptolemais eller Acre, den sidste Besiddelse af Betydenhed, som den latinske Christenhed endnu ejede i Palæstina, faldt den 16de Januar 1291 efter en fortvivlet Kamp i den ægyptiske (babyloniske) Sultans Hænder, vaktes der igjen nogen Bevægelse i Vesten. Denne var dog kun øieblikkelig. Den svandt hen, da den ikke længer understøttedes af Pave Nikolaus IV's Iver; og efter hans Død i 1292 var der i flere Aar ingen alvorlig Bestræbelse for det hellige Lands Undsætning. Under Clemens V's Pavedømme blev imidlertid Johanniter-Riddernes, Kongen af Cyperns og Kongen af Armeniens Krav paa Understøttelse saa høitlydende, at Paven ikke kunde lade det upaaagtet.

I Forbindelse med sin første Kaldelse til Conciliet i Vienne lod Clemens en Rundskrivelse af 11te August 1308 udgaa fra Poitiers over hele Europa, hvori Geistligheden opfordres til at understøtte hans Bestræbelser ved Prædiken, Indsamling af Gaver og Bidrag af dens egne Indtægter. Saaledes skulde alle Prester bidrage med eet Aars Indkomst. Det Indsamlede skulde anvendes til et Korstog paa fem Aar, i hvis Spidse Johanniter-Ridderne vilde stille sig [1]). Derfor overdroges Bidragenes Indsamling til denne Ordens Fuldmægtige. Saadanne indfandt sig ogsaa i 1311 og 1312 i Danmark og i Sverige [2]), og disses Fuldmagter strakte sig ligeledes til Norge [3]). Da imidlertid en almindelig Tiende som før omtalt [4]) var bleven bevilget paa Conciliet i Vienne den 6te Mai 1312, tog Paven Indsamlingen meer umiddelbart under sig [5]). Allerede samme Aar skulle i denne Anledning pavelige Sendebud være komne til Norge [6]), og den 1ste December udgik fra Avignon Pave Clemens's Skrivelse til Erkebiskoppen af Nidaros og alle hans Lydbiskopper, hvori de paamindedes om, at der paa Conciliet var vedtaget, som Hjælp for det hellige Land, en Tiende i sex Aar af alle geistlige Indkomster, og at dennes Ydelse skulde tage sin Begyndelse i Norge med 1ste April næstfølgende Aar. En lignende Skrivelse udgik ogsaa til alle Klosterordener, de ridderlige undtagne [7]). Paven havde vel i disse Skrivelser givet nærmere Forskrifter for Opkrævningsmaaden, men disse vare for Norges Vedkommende ikke i alle Dele udførbare. Derfor sammenkaldte Erkebiskop Eilif for nøiere at

[1]) Jfr. den pavelige Cirkulær-Bulle i Sv. Dipl. II. 534—542 og flere didhenhørende Breve Sst. 542—544; jfr. Suhm D. H. XI. 570, 605. [2]) Suhm D. H. XI. 671; Sv. Dipl. III. 52, 69—72. [3]) Suhm D. H. XI. 720. [4]) S. o. f. II. 156. [5]) Suhm D. H. XI. 720. [6]) Isl. Ann. 202. [7]) Suhm D. H. XI. 693, 720, efter Barth. Mskr. E. 368—69, 640—49.

overlægge Sagen et Provinsialconcilium i Nidaros, hvilket blev afholdt den 24de November 1313, og hvis Bestemmelser bleve udstedte den 1ste December næstfølgende.

Paa Conciliet vare tilstede, foruden Erkebiskoppen selv, Biskopperne Helge af Oslo, Ingjald af Hamar og Audun af Hole. Arne af Bergen nævnes ikke; rimeligviis har enten Uvillie mod Erkebiskoppen i Anledning af den nys førte Strid angaaende Palliumshjælpen afholdt ham, eller og maaskee snarere Sygdom hindret ham fra personligt Møde. Da de forsamlede Biskopper mellem sig nøie havde overveiet — heder det —, hvorledes den apostoliske Befaling (mandatum) ved dem kunde udføres paa den virksommeste Maade, saa da det var umuligt, hvad Formen angik, at iagttage den i Alt, især for visse Dele af den nidarosiske Provins, bestemte de sig til at følge en Fremgangsmaade, hvorved de troede at komme Befalingen saa nær som muligt. De fattede Bestemmelser vare i Hovedsagen følgende:

Enhver Biskop skulde i sit Biskopsdømme udvælge to paalidelige Indsamlere, for at sammendrage Tienden af Biskoppens, Chorsbrødrenes og Kapitelets Indtægter. — I Kirkesognene og paa Landet skulde ligeledes beskikkes Indsamlere, hvilke paa eget Ansvar skulde opbære Tienden og bringe den til Staden (nemlig hvor Biskoppen havde sit Sæde), og der skulde beskikkes Fuldmægtige (procuratores), som i Biskoppens og Kapitelets Navn skulde modtage den i hele Biskopsdømmet indsamlede Tiende under nøiagtigt Regnskab og nedlægge den i sikkert Forvar. — Saavel Biskopper, Abbeder og andre Klostermænd, som Chorsbrødre, Sognepræster og andre Bestyrere af Kirker og Kapeller skulde af alle de Indkomster, der erlægges i Gjenstande, som ei kunde bevares, udrede Tienden i rede Penge efter bestaaende Verdi og rimelig Vurdering; hvis Indtægterne solgtes for en vis Pris, skulde Tienden deraf retteligen erlægges. — Vikarier skulde i Regelen ikke erlægge Tiende af sine Vikariater, da selve Præbendens Indehaver her skulde være den Ydende. — Af Begravelser og andre uvisse Indtægter skulde Enhver betale efter fornuftigt Skjøn, og hvis Indsamlerne ei dermed vilde nøies, efter den Overordnedes Dom. — Af Testamenter i Penge eller Løsøre skulde Tiende simpelt hen udredes (af selve Kapitalen); men af testamenteret urørligt Gods eller Kvæg, skulde Tienden erlægges af de deraf faldende Indtægter (af Renten). — Af Jorder, som Geistlige dyrke for egen Regning, skal Tiende udredes af deres Jordskyld (census?). — I ethvert Biskopsdømme skulde Tiderne for Udredelsen fastsættes af Biskoppen selv, dog saaledes at Tienden for hvert Aar kunde være fuldkommen betalt inden 1ste October [1]).

[1]) N. Dipl. I. 123—125 (eft. Orig. Br. paa Pergament i den Arne Magn. Dipl.-Saml. fasc. 31, No. 5); jfr. Suhm D. H. XI. 720.

Efter disse Regler blev altsaa i den nidarosiske Provins den vedtagne Pavetiende at opbære. Det paaskudte Diemed, det hellige Lands Undsætning, kom den forøvrigt lidet eller intet til Gode; den slugtes i det pavelige Skatkammers bundløse Svælg, for at bortsløses til et uverdigt Pavehofs ødsle Forlystelser.

Den Skatteydelse til Pavedømmet, som i Lighed med den her omtalte, foregik i Form af geistlig Tiende, faldt vist nok ikke, som Tilfældet var med Peterspengen, Almeenheden umiddelbart til Byrde; men middelbart gjorde den det dog, og det ganske sikkert i en ikke ringe Grad. Thi netop saadanne Udredsler benyttedes nu af Geistligheden som Paaskud til ikke alene at udpresse af Almuen Gaver — frivillige i Navnet, men dog som oftest i Virkeligheden aftvungne med en moralsk Tvang, — men ogsaa til at udstrække Kirkens Ret med Hensyn til Indtægter af Lægfolket saavidt, som dette paa nogen Maade, lod sig gjøre. Kongedømmet maatte derfor uafladelig holde et skarpt Die med Geistlighedens Fremfærd i denne Henseende, at den ikke skulde ove et altfor utilborligt Tryk paa Almuen. En saadan Omsorg fremlyser, som af flere Kong Haakons allerede omtalte Forordninger, saaledes ogsaa af en, som han udgav fra Bergen den 12te August 1313 til Bedste for sit Riges nordligste Dele, for Haalogaland og for de dertil nærmest grændsende Finner. I denne Forordning bestemmer han nemlig blandt mere, som nærmest vedkommer den verdslige Styrelse, Følgende Kirken anrørende:

De Prester, som høre lønligt Skriftemaal, skulle ei have Provstedømme, overeensstemmende med hvad allerede var paabudet i Kong Eriks Retterbod [1]). — Alle skulle udrede sine Tiender vel og redeligen, men Kongen vil paa ingen Maade, at nogen ny Tiende skal paalægges, eller at den skal kræves strengere end fra gammel Tid har været. — Paa Grund af Finnernes Trang og store Fattigdom, baade med Hensyn til Fortjeneste og Livets Nødvendigheder, har han gjort den Formildelse, at de i tyve Aar fra det de have antaget Christendommen, ikke skulde, hvad enten de falde i Sag til Kongedømmet eller til Christenretten eller Erkebiskoppen, betale meer end en Trediedeel af den Bod, som Lovbogen bestemmer. Men naar disse tyve Aar ere forledne, skulle de svare fuld Bod, som andre „Bomænd" (búmenn d. e. norske Beboere af Landet), dog med Skaansel og Miskunhed, hvor saadant sømmer. — Han advarer baade Kongedømmets og Erkebiskoppens Aarmænd (Ombudsmænd), at de ei maa sagsøge Finnerne uretfærdigen, eller naar de komme til dem i Fjordene, skræmme dem til at betale efter Aarmændenes Villie. Men hvorsomhelst saadant bliver beviseligt, der skulle Sysselmænd eller Lagmænd, eller hvo der er stedt

[1]) S. o. f. II. 39.

i Nærheden see til, at der gjøres ikke alene Kongen men ogsaa Finnerne Ret, eftersom Vedkommende ville svare for Gud og Kongen, samt saaledes at det kan tjene til Advarsel for dem, der fordriste sig til Sligt [1]).

Forordningen er mærkelig, deels fordi den giver et let forstaaeligt Vink om Geistlighedens Fremfærd i hine fjærne, under Erkebiskoppens umiddelbare Omraade hørende Egne, — deels fordi den saavidt bekjendt er den første, som giver et Indblik i Christendommens Tilstand blandt de Norges Kongedømme underkastede Finner. Man seer nemlig, at Omvendelsesverket vist nok endnu vare i fuld Gang blandt dem, men at kirkelige Udpresninger ogsaa have gaaet Haand i Haand med Omvendelsen; og man maa slutte, at Frygten for hine mangen Gang har været hinderlig for dennes Fremgang. Kong Haakons Bestemmelser til deres Tarv ere ligesaa vise, som de ere menneskekjærlige, og rigtig overholdte maatte de sikkert lede til Christendommens Fremme blandt Finnerne, ligesaavel som til Befæstelsen af disses Forbindelse med Norges Rige: Og det sidste var nu saameget meer paatrængende nødvendigt, som allerede i Løbet af det næstforgangne halve Aarhundrede, og især under Haakons egen Rigsstyrelse, flere haandgribelige Tegn havde viist, at Russerne og de med dem forbundne tschudiske Folkefærd higede efter Herredømmet over Finnerne, ja vel ogsaa efter at udbrede sin Magt over det til Finmarken nærmest grændsende Haalogaland [2]).

I Aarene fra 1313 til 1317 fandt mange Biskopsskifter Sted i den norske Kirke, og Omstændighederne ved disse ere ogsaa næsten det eneste af Vigtighed, som for de nævnte Aar, foruden hvad allerede er fortalt, lader sig øse af de gamle Kilder til Oplysning for Kirkens Historie. — Først døde nu den oftere omtalte Biskop Jorund Thorsteinssøn af Hole den 1ste Februar 1313 i en meget høi Alder, efterat han i hele 46 Aar havde forestaaet Hole-Stol [3]). Han skildres som en slu og verdensklog Mand, der i den for Islands Kirke saa stormfulde Tid ved Slutningen af det 13de Aarhundrede vidste at sno sig mellem de stridende Parter, saaledes at han uden egentlig at tage nogen iøinefaldende virksom Deel i Kampen, dog som oftest fik drevet sine Ønsker igjennem. Han havde Lykken med sig og var en Høvding i sit Væsen, pragtfuld, gavmild og vensæl; derhos roses han for den Omhu han skjænkede Underviisningen ved sin Biskopsstol, idet han drog til sig dygtige Lærere [4]). Han fik før sin Død Leilighed til at vise en Forsonligheds- og Retfærdighedshandling mod sin fordums Uven, Presten Laurentius Kalfssøn. Om denne er senest for-

[1]) N. g. L. III. 106—108. [2]) S. o. f. II. 110. [3]) Bp. Laur. S. c. 29.
[4]) Espol. Aarb. Þ. I. c. 24.

talt, at han om Vaaren 1309, paa de nidarosiske Chorsbrødres Bud, blev i Lenker sendt over til Island i Biskop Jorunds Vold [1]). Saasnart Kjøbskibet, der førte ham, var kommet til Havs, brøde Kjøbmændene Lenkerne af Laurentius og behandlede ham godt paa Overfarten. Da han kom til Hole og for Biskop Jørund, faldt han denne til Fode; men Biskoppen reiste ham strax, satte ham ved sin Side og samtalede med ham paa det blideste, og det uagtet Biskoppen allerede havde modtaget Chorsbrødrenes mod Laurentius ugunstige Skrivelse og tillige deri var bleven underrettet om hans varme Beskytters, Erkebiskop Jørunds, Død. Han bød Laurentius for det første at udhvile sig nogle Dage paa Hole og derpaa frit opholde sig, hvor han vilde, paa Island. Presteligt Embede — sagde Biskoppen — turde han ei give ham for Chorsbrødrene; men Laurentius kunde ligefuldt gjøre stor Nytte med sin Undervisning. Laurentius opholdt sig ogsaa i forskjellige Klostere, hvor han underviste Brødrene; og hermed vedblev han, uagtet Chorsbrødrene skreve over til Island og tilkjendegave sit Misnøie med at Laurentius behandledes saa vel, da han dog burde være Skrift (Pønitens) underkastet. Dette Vink lod nemlig Biskop Jørund upaaagtet. I Jørunds seneste Alderdomssvaghed beskikkedes Presten Kodran Ranesson ham af Erkebiskop Eilif til Medhjælper eller som det kaldtes: Coadjutor [2]). Da Biskop Jørunds Død om Sommeren 1313 blev indberettet til Erkestolen, saa udvalgte Erkebiskop og Kapitel til hans Eftermand af Kapitelets egen Midte den oftere før nævnte Audun Thorbergsson Raude, som paa den Tid var den mest anseede af Chorsbrødrene. Han var — heder det — meget yndet af Kongen, og havde i lang Tid været dennes Fehirde (Skatmester) i Throndhjem; han var en meget mægtig Mand og havde længe været Prest til Thrandarnes Kirke paa Haalogaland [3]). En Datter af ham ved Navn Olof omtales [4]), hvilket viser, at han enten har været gift, før han indtraadte i den geistlige Stand, eller ogsaa, hvad maaskee er rimeligere, at han ikke har holdt sig Colibatsloven saa strengt efterrettelig. Audun blev indviet i Nidaros den næst paafølgende 25de November, altsaa under det før omtalte Provinsialconciliums Samvær, i hvis Forhandlinger han derpaa som Biskop deeltog [5]). Først i 1315 kom han over til Island til sit Sæde [6]).

Omtrent et Aar efter Jorund døde Biskop Arne Sigurdsson af Bergen i 1314. Han har ofte været omtalt i det Foregaaende, og Træk ere der meddeelte, som kunne tjene til at bedømme hans Karakter og Embedsvirksomhed. Efter hans Samtids Anskuelser og

[1]) S. o. f. II. 131. [2]) Espolin þ. I. c. 21—24. [3]) Bp. Laur. S. c. 30. [4]) Sst. [5]) S. o. f. II. 167. [6]) Espolin þ. I. c. 26; Finn Joh. II. 156; Isl. Ann. 204.

Maalestok har han ganske sikkert været betragtet som en udmærket nidkjær og dygtig Bisop, trods hans umiskjendelige Stridbarhed og Stivsind. Han drev sin Kathedralkirkes, Christkirkens, Bygning med megen Iver. Dette viser sig af et mærkeligt, udateret latinsk Brev, rimeligviis skrevet mellem 1307 og 1309, til hans Broder Audfinn Sigurdssøn, senere Chorsbroder af Bergen, som dengang opholdt sig i Udlandet (rimeligviis i Paris, og nærmest for sine Studiers Skyld), og som havde i Sinde ogsaa at besøge den pavelige Kurie. Biskoppen beder nemlig Audfinn, hvis han kommer til Kurien, da der at overlægge med Nikolaus Gysonis (Biskoppens Commissionær sammesteds?), om det skulde være muligt at udvirke hos Paven, at af den Tiende-Fjerdepart, som tilkom Kirkerne i hans Biskopsdømme, Halvparten, eller en anden bestemt Deel, eller en vis Sum, f. Ex. 40 Mark Sterling, maatte aarligen til en vis, nærmere bestemmende Tid tilstaas hans Kirke til dens Istandsættelse (pro reparatione fabricæ). Audfinn skulde ogsaa skaffe ham en brav ung Mand, der forstod Tækningskunsten og at berede Steenheller til Tækning af Bygninger, samt om muligt ogsaa forstod Malning og Forfærdigelsen af Glasvinduer (fenestras vitreas); dog skulde han, før han antog Manden, lade Biskoppen vide, hvor kostbar han gjorde sig (qvam carum aut difficilem se faciat). Brevet indeholder forøvrigt ogsaa andre Erinder, der ikke ere uden Interesse til Oplysning af Tidens Forholde. Audfinn skulde, hvis Kurien for Øieblikket var gunstigt stemt for Uegtefødtes Dispensation, udvirke Biskoppen af Paven Fuldmagt til at dispensere en 20 eller 30 dygtige Personer for deres uegte Fødsel, endogsaa om de maatte være Prestesønner (nemlig saaledes at de kunde erholde prestelig Vielse og Embede). Kunde han lettere erholde denne Dispensation af en eller anden Kardinal, vilde Biskoppen dermed være tilfreds. Audfinn skulde desforuden raadføre sig med Kurien om, hvorvidt de Eximerede (exemti) f. Ex. Prædikebrødrene, naar de i nogen Deel overskrede sine Privilegier, kunde holdes i Ave af Stedets Ordinarius (regelmæssige geistlige Dommer, d. e. Biskop) med kirkelig Straf (per censuram ecclesiasticam), og hvis de ikke agtede denne, da kunde paagribes og holdes i Fængsel af Ordinarius. Biskoppen vil ikke raade Audfinn at drage til Kurien paa Grund af Veiens Længde og Reisens Kostbarhed, medmindre Kurien holder sig meer i Nærheden end tilforn (i en fransk By, istedetfor i Rom?). Dog hvis Kurien er naadig (si curia est graciosa), skal han ikke betænke sig paa at drage did, og Biskoppen sender ham en Membran (en beseglet ubeskreven Blanket?) for at han kan opsætte sig en Fuldmagt for hans Erinder i Kurien (ad faciendum tibi procuratorium ad negocia in curia). Nikolaus Gysonis skal han betale i Salarium efter nærmere Overeenskomst.

Til sine Udgifters Bestridelse skal Audfinn have de 10 Pund Sterling, som Biskoppen har sendt ham, og derfor intet kjøbe til Kirken. Hvis Audfinn selv var forhindret fra at reise (occupatus), skulde Ivar (?) fare, og ham skulde Audfinn da overdrage Membranen [1]. — Man sporer i disse Arnes Forskrifter et ikke ringe Kjendskab til Kurien, og til Maaden, hvorpaa man der skulde drive sine Anliggender. Man faar ogsaa et yderligere Vidnesbyrd om den livlige Forbindelse, der ved disse Tider fandt Sted mellem den norske Kirke og det apostoliske Sæde, samt om Arnes kloge Benyttelse af denne Forbindelse til sin Biskopsstols Gavn.

Arne havde, da han døde, været Biskop i noget over otte Aar; Biskoppernes Embedstid regnedes nemlig fra deres Indvielse, og Arne maa være død i Begyndelsen af 1314. Thi endnu i Løbet af dette samme Aar blev hans Eftermand baade valgt og indviet. Denne Eftermand var den Afdødes nys omtalte Broder, Audfinn Sigurdsøn (Audfinnus Sigvardi), Chorsbroder af Bergens Kathedralkirkes Kapitel, der som saadan i Egenskab af Kapitelets Fuldmægtig i 1311—12 havde mødt ved Conciliet i Vienne [2].

Samme Aar 1314 døde Biskop Ingjald af Hamar [3]. Han synes at have været en i Kirken mindre fremtrædende Personlighed. Hans Eftermand var Botolf, rimeligviis den Samme, der i 1306 nævnes som Chorsbroder i Hamar, og som udentvivl har været en Prælat af ikke ringe Anseelse allerede den Gang, efterdi man finder, at Biskop Arne af Bergen udnævnte ham, ved Siden af et Medlem af sit eget Kapitel, til sin Fuldmægtig ved Provinsialconciliet i Oslo [4]. Tiden for Botolfs Valg og Indvielse kjendes forresten ikke.

Ligeledes døde i 1314 Thord, Biskop af Garde i Grønland. Han var i 1309 kommen til Norge, uvist i hvilken Anledning, og havde, som det synes, siden opholdt sig der, hvor han ogsaa døde. Til hans Eftermand valgtes en vis Arne, der endnu samme Aar skal være dragen til sit Sæde [5].

I 1316 druknede Biskop Lodin af Færøerne [6], som i latinske Dokumenter benævnes: Ludovicus, — den samme, hvis Valg faa Aar forud havde voldet saamegen Strid mellem Biskopsstolen i Bergen og

[1]) Barth. Mskr. E. 315—16 (hvor Brevet findes mellem tvende andre, af hvilke det første er af 1307, det andet af 1309) jfr. Suhm D. H. XI. 631. [2]) Isl. Ann. 204, 206; jfr. o. f. II 155, samt Sv. Dipl. III. 62—64. [3]) Isl. Ann. 206; jfr. Suhm D. H. XI. 743. [4]) S. o. f. II. 106. Det kan nemlig ikke have været den Botolf Haakonssøn, der i 1311 og 1313 i Breve omtales som Chorsbroder af Orknø og Kongens Fehirde eller Skatmester i Bergen (se N. Dipl. III. 94 og Suhm D. H. XI. 716); thi denne nævnes endnu i samme Stilling i Brev af 1322 (N. Dipl. I. 143). [5]) Isl. Ann. 196—198, 206; Suhm D. H. XI. 763. [6]) Isl. Ann. 210.

Erkesædet i Nidaros. Som hans Eftermand nævnes i den færøiske Bisskopsrække en vis Signar, om hvem intet videre oplyses. Han skal dog først have været indviet i 1320 [1]), saaledes at, hvis ingen Bisskop har været mellem ham og Lodin, den færøiske Stol maa have staaet ledig i flere Aar, hvilket da muligen er foranlediget ved en eller anden ny Urede med Hensyn til Valget.

Endelig døde i 1317 Bisskop Ketil af Stavanger [2]). Han havde i sin Embedstid paa sit Kapitels Vegne havt meget udestaaende med Abbederne Jon og Erik samt Brødrene i Halsna angaaende et omtvistet Laxefiske ved Farstad i Suladal, — en langvarig Strid, hvori Klosteret paakaldte Kongedømmets og den verdslige dømmende Myndigheds Indblanding, medens Bisskoppen herimod gjorde Indsigelse, da Sagen var Klerker imellem og saaledes, efter hans Paastand, ikke kunde afgjøres ved Lægmænds Dom eller for verdslig Domstol. Sagen, som tog sin Begyndelse strax efter Bisskop Ketils Tiltrædelse i 1304, blev ikke afgjort i hans Levetid, men synes først at være endt ved en Lagmandsdom i 1322, hvorved begge de stridende Parter tildømtes Deel i Fisket [3]). Dette er et yderligere Exempel paa, hvorledes Retssager i den Tid kunde udtrækkes fast i det uendelige, og hvorledes geistlige Stiftelser og Personer i sine indbyrdes Trætter deels indskjøde sig under og deels nødtes at ty til verdslig Domstol for at faa sit Mellemværende afgjort, i hvor meget end Bisskopperne satte sig imod en saadan, som de kaldte det, ucanonisk Afgjørelsesmaade. Til Ketils Eftermand paa Stavangers Bisskopsstol valgtes en vis Haakon, om hvis tidligere Stilling intet vides, og hvis Indvielsestid er ubekjendt, undtagen for saavidt at den findes at ligge før 16de Juli 1318 [4]).

Den føromtalte Tiende til det hellige Lands Undsætning var allerede en streng Skat paa Kirken; men skjønt den lidet eller intet kom det allerede forlængst tabte hellige Land til Gode, saa var den dog ikke tilstrækkelig for det ødsle Pavehofs Behov. De avignonske Paver vare udmærket opfindsomme og virksomme baade i at efterspore nye Indtægtskilder og i at holde de ældre i god Gang. Den norske Kirke blev i denne Henseende heller ikke sparet.

Pave Clemens V døde i Frankrige den 25de April 1314. De i Carpentras forsamlede Kardinaler kunde ikke enes om et nyt Valg, da det romerske og det franske Parti blandt dem stod alt for skarpt mod hinanden, og Følgen blev, at Pavestolen stod ledig i meer end to Aar. Endelig gik de franske Kardinaler af med Seieren. Franskmanden Jo-

[1]) Isl. Ann. 216. [2]) Isl. Ann. 210. [3]) Bp. Ketils Br. af 21de Septbr. 1310, Orig. i d. A. M. S. jfr. Langes Klh. 562, 563, 566—570. [4]) Br. af denne Dag, hvori Haakon nævnes som Stavangers Bisskop, Suhm D. H. XI. 837.

hannes XXII blev valgt i Lyon den 7de August 1316 og kronet sammesteds den næst paafølgende 3die September. Derved var Pavestolens Forbliven i Frankrige for en lang Tid sikkret. Allerede den 8de December samme Aar lod Pave Johannes fra Avignon udgaa en Skrivelse til Erkebiskoppen af Nidaros og alle Geistlige under ham, baade Verdsliggeistlige og Ordensgeistlige, hvori paabødes, at det første Aars Indkomster af alle geistlige Embeder (beneficia) i Nidaros's Provins, hvilke nu vare, eller i de næstkommende tre Aar bleve ledige, skulde, paa Grund af trængende Nødvendighed for det apostoliske Sæde, henlægges til dettes Skatkammer. Undtagelse gjordes dog med Hensyn til de erkebiskoppelige eller biskoppelige Kirker (Kathedralkirkerne?), de regulære Abbedier (?), geistlige Embeder (beneficia), hvis aarlige Indtægt var under 6 Mark Sølv, samt Vikariater og Kapellanier, — til hvilke samtlige Afgiften ei skulde udstrækkes. Paven vilde besørge dette indsamlet ved Collectorer og Subcollectorer. Modsætsige skulde tvinges ved kirkelige Straffe, Forbud og Ban [1]). Ved et andet Brev af samme Dag overdrog Paven Erkebiskoppen af Nidaros og dennes Lydbiskopper samt de tvende Chorsbrødre af Nidaros, Magistrene Halvard og Thorkel, at beskikke de nødvendige Indsamlere og Underindsamlere i Nidaros's Provins; og maatte det Indsamlede ikke anvendes til noget andet Brug end det opgivne, men troligen indbetales til det apostoliske Kammer [2]). Dette er det første hidtil bekjendte Spor til de saakaldte Annaters (annalæ) Opbærelse i den norske Kirke og Henlæggelse til Pavestolen for en vis Tid. I Begyndelsen af det følgende Aar, den 3die Februar 1318, meddelte Pave Johannes fra Avignon Erkebiskoppen og Kapitelet i Nidaros Fuldmagt til herefter at indsamle Peterspengen i den nidarosiske Provins, samt til at inddrive det tilbagestaaende af denne Skat fra forbigangen Tid [3]).

69.

Kong Haakons stadige Opmærksomhed paa Geistligheden og de kirkelige Forhold.

Imellem den norske Kirke og Kongedømmet synes Alt i de senere Aar af Kong Haakons Styrelse at have været fredeligt, i det mindste i det Ydre. Man finder intet Spor til nogen større Tvist eller Spænding. Alligevel mærker man tydeligen, at Kongen fremdeles har fulgt Geistlighedens Foretagender med den største Opmærksomhed, at han har troet det nødvendigt at have et skarpt Øie med hvert dens Skridt, der tydede hen paa Indgreb i Kongedømmets Ret, og at han stod fast paa de Grundsætninger med Hensyn til Kirkens statsretlige Forhold i

[1]) Suhm D. H. XI. 788; samme Skrivelse for Sveriges Vedkommende, Sv. Dipl. 289—293. [2]) Suhm D. H. XI. 789. [3]) Suhm D. H. XI. 811.

Norge, hvilke under hans Broders og hans egen Landsstyrelse vare udtalte af den verdslige Statsmagt, men dog neppe i Eet og Alt havde vundet tilstrækkelig Fasthed.

Dette fremgaar af en Forordning udstedt i Bergen den 15de Mai 1311, vedkommende Ledingen. Kongen yttrer heri, at det er kommet til hans Kundskab, at haandgangne Mænd, Geistlige og Biskopsmænd unddrage sig denne Skyldighed for sine Jorders Vedkommende. Han vil ikke taale, at en saa vigtig Ret unddrages Kronen i hans Dage, men han vil paa den anden Side heller ikke paa nogen Maade indskrænke sin Hirds og Geistlighedens gamle Friheder. Han fastsætter derfor, at hver Ridder, Prest og Hirdmand skal selv tredie, og hver Gjest og Kjertesvend, selv anden, være fritagen for Leding paa de af dem beboede Gaarde (i ábœlum þeirra); hvad derimod de nævnte Personer forøvrigt skylde Kronen (af sine faste Ejendomme), paalægges det strengeligen Kongens Sysselmænd og disses Ombudsmænd at søge „med Thing og Indførsel (með þingum ok atferðum),“ forsaavidt Modvillighed udvises. Ligesaa paabydes Sysselmændene, hver i sin Embedskreds, at opgjøre nøiagtigen alt fra forløbne Aar tilbagestaaende og paa samme Maade indkræve dette [1]).

Man seer her, at Kongen slaar Verdslige og Geistlige sammen, deels vel for at gjøre Forordningen mindre anstødelig for de sidste, deels udentvivl fordi den omhandlede Frihed var bleven de nævnte Personer samtidigen indrømmet af Kongedømmet, nemlig i Anledning af den tunsbergske Forenings Afslutelse i 1277. Det viser sig nemlig, at den Ledingsfrihed, her nævnes som tilkommende Presterne, netop er den samme, der indrømtes dem i hiin Forening [2]), og som altsaa maa antages at være bleven overholdt fra Kongedømmets Side — i Lighed med enkelte andre Punkter af Foreningen —, skjønt denne i sin Helhed agtedes for ophævet. Denne Ledingsfrihed, hvilken var reent personlig, vilde Kongen holde ved Magt; men han vilde ikke, at nogen saaledes personligen begunstiget heraf skulde tage Anledning til at frigjøre sin Jord (eller anden faste Ejendom) fra den samme efter den nyere Lovgivning paahvilende Skyldighed til Kongedømmet. Hans Mening har altsaa, saavidt skjønnes, været den: at Leding i Almindelighed skulde udredes, overeensstemmende med Loven, af Jordebrug paa Landet og af Kjøbskab samt Gaardeleie i Kjøbstæderne [3]), kun at for de nævnte Privilegeredes Vedkommende et Fradrag skede svarende til det opgivne Personstal, — et Fradrag, som da maatte beregnes efter den ældre Maale-

[1]) N. g. L. III. 90. [2]) S. o. f. II. 21, 28. [3]) Nyere Landsl. III. c. 7 (N. g. L. II. 38).

stok, der gjaldt medens den hele Leding var reen personlig, eller med andre Ord, udredtes efter Mandtallet.

En lignende Omsigt fra Kongens Side i en anden Retning, nemlig med Hensyn til Dommermyndighedens Udøvelse, fremlyser af en senere Forordning, udgiven i Bergen den 28de Juli 1316. Kongen har erfaret — heder det i denne — at hans Lagmænd ei vilde „sige Lov" (lög segia d. e. udsige Lovens Bestemmelse, eller afsige Kjendelse efter Loven) i de Sager, som angaa Kirken, og om hvilke Christenretten gjælder, af den Grund, at der ingen Christendomsbolk er i den Lovbog, som hans Fader, Kong Magnus, lod sammensætte, og heller ikke Kongen, Erkebiskoppen og Biskopperne siden have faaet Tid til at ordne Christenretten saaledes som dem synes. Kongen vil dog ingenlunde, at den hellige Kirke eller dens Formænd skulle miste sine Rettigheder. Derfor byder han sine Lagmænd, at de og alle Geistlige (lærðir menn) skulde følge den Christendomsret, som har gjældet hos dem fra gammel Tid, „dog hverken den som hans Fader, Kong Magnus, lod sammensætte, eller den som Erkebiskop Jon lod sammensætte, men den som tilforn var"; den vil han skal gjælde, og at Lagmændene efter den skulle dømme og afsige Kjendelser, — dog saaledes, at al der nævnet Bod (sekt) falder til en Trediedeel (ligesom Tilfældet var i den nyere verdslige Lov). Hvis noget i denne ældre Christenret maatte befindes mangelagtigt, eller at burde udgaa, da skulle Lagmændene, med Vidende og Samtykke af Biskopperne, de Geistlige samt Kongens haandgangne Mænd (Embedsmænd), hvilke vide hvad Landet er nyttigt, skrive til Kongen herom og derhos meddele ham sit Raad og sin Mening.

Man kan let tænke sig, at der, med Hensyn til Christenretten, har paa denne Tid raadet en stor Forvirring. Kong Magnus's og Erkebiskop Jons særskilte Forsøg paa at skabe en ny tidssvarende Christenret, hvilken kunde egne sig til at optages i den nye, forbedrede Lovbog, eller i det mindste nogenlunde staa i Samklang med denne, vare, som ovenfor viist, mislykkede. Begge Udkast vare blevne underkjendte, og Folket var blevet henviist til de ældre bestaaende Christenretter, hvilke dog baade vare forskjellige for Landets fire Lagdømmer, og dertilmed i mange Maader forældede og usamstemmende med den nye Lovbog. Under en saadan Tingenes Tilstand var det ikke underligt, at Lagmændene, hos hvem efter den nye Retsorden den dømmende Myndighed i Virkeligheden væsentligst hvilede, ofte vare i Forlegenhed med sine Domme, hvor det gjaldt Kirken og dens Personer, og at de derfor gjerne, hvor det var muligt, unddroge sig for at afsige Dom i saadanne Sager. Men dette maatte paa den anden Side

ikke være Geistligheden saa ganske uvelkommet, da den netop under en saadan Retsuvished kunde haabe at faa gjort sin egen uafhængige Dommermyndighed saa meget meer gjældende, ja muligen faa givet den en saadan Udstrækning, som den tunsbergske Forening havde tilsigtet, — hvilket var dens høieste Ønske. Kong Haakon har indseet det i mange Maader farlige i denne Tilstand; og han har ved den ovennævnte Forordning søgt at raade Bod paa den. Man seer, at han, med sin sædvanlige Klogskab, har indrettet Forordningens Ord saaledes, som om den nærmest gjaldt Kirkens og Geistlighedens eget Tarv, — hvilket da ogsaa fra en vis Side betragtet kunde være ganske sandt. Men med det samme afskar han dog ved selve den opstillede Bestemmelse Geistligheden al Adgang til eensidigen at benytte den raadende Retsuvished til sin egen Dommermydigheds Udvidelse og Selvstændiggjørelse.

Udentvivl har Haakon kun næret ringe Haab om at faa, i eendrægtig Samvirken med Biskopperne, en ny Christenret, med hvilken Kongedømmet og Staten kunde være tjent, paa een Gang istandbragt. Han vilde da, i Mangel heraf, give den gamle fuld Kraft for det Første, men tillige aabne Adgang til Omændringer og Forbedringer i samme, hvilke efterhaanden kunde fremgaa ved Overlæg og Samvirken af baade den geistlige og verdslige Embedsmyndighed, og under Kongedømmets stadige Tilsyn og omhyggelige Meglen. Man sporer her Haakons sedvanlige Statsklogt; og høist sandsynligt er det, at mange — om ikke endog de fleste — Ændringer og Tillæg, der findes i de ældre Christenretter, saadanne som de nu ere tilstede, forbundne med den nyere Landslov, netop skrive sig fra Haakons Bestræbelser for, i denne Lovgivnings-Retning, at udjævne det Ældre med det Nyere, og efterhaanden fremkalde en kirkelig Retsorden for Norge, hvilken paa den ene Side kunde være frigjort for alt, hvad der bar Forældelsens Præg, og paa den anden Side ikke gav Hierarchiet og den geistlige Begjærlighed alt for fri Tøile, — en kirkelig Retsorden, som i det Hele var bygget paa en fast historisk Grundvold. Dog i dette Stykke, som i saa mange andre, skimte vi kun Haakons gode og kloge Hensigter, uden at kunne med Sikkerhed bedømme hans Foranstaltningers sande Verd af deres Følger. Thi disses rolige Udvikling blev desværre afskaaren ved senere Omstændigheders Magt, som det ikke stod til Haakon at forudsee, langt mindre at afverge.

Det er ovenfor omtalt, hvorledes Kong Haakon stræbte til Kongedømmets Tjeneste at skabe en egen Afdeling af den norske Geistlighed, nemlig en **kongelig Kapelgeistlighed**, under en særskilt Formand, en **Kapelmagister**, der skulde være Biskopperne saagodt som sideordnet. Det er ogsaa viist, at dette kun **tildeels** lykkedes

ham, og ganske sikkert i en langt mere indskrænket Maalestok, end han havde ønsket. I den nærmeste Forbindelse med denne Stræben stod Haakons Foranstaltninger med Hensyn til Kanslerembedet, hvis hensigtsmæssige Indretning maatte ligge ham saa meget meer paa Hjertet, jo klarere han indsaa dets Vigtighed for Kronen, og jo mindre fuldstændigt han fandt sin Hensigt med Kapelmagisterens Embede opnaaet.

Som Hertug havde Haakon havt sin egen Kansler, nemlig den oftere omtalte lærde Magister Aake, der da var Chorsbroder til Apostelkirken i Bergen. Denne vedblev at være hans Kansler ogsaa efterat han var bleven Konge, og beskikkedes tillige — maaskee ved Haakons Kroning — til Præpositus eller Provst ved Marie Kirke i Oslo, en Kollegiat-Kirke og det blandt de kongelige Kapeller, som Kongen mest synes at have yndet, og hvilket han ved et Brev af 22de Juni 1300 rigeligen begavede med Gods og Rettigheder. Til disse sidste hørte ogsaa den, at Provsten skulde have Lendermands Ret, de der ansatte Prester, Ridderes Ret, Vikarierne og Diaconerne, Hirdmænds Ret, og de lavere Klerker Ret som Kjertesvende [1]). Hermed gjorde Haakon sin Kansler til et høitstaaende Medlem af Kirken, idet han dog tillige holdt ham som kongelig Kapel-Provst, bunden til Kongedømmets Sag. For at ikke Aakes dobbelte Stilling, paa den ene Side som Provst og en stor Kirkes Bestyrer, og paa den anden som Kongens Kansler og Seglbevarer, skulde volde nogen Uleilighed, beskikkede Haakon ham senere, ved den foromtalte mærkelige Forordning af 17de Juni 1308 [2]), til Medhjælp en Vicekansler, nemlig Ivar Olafsson, Chorsbroder ved Apostelkirken i Bergen, en Mand, til hvem Kongen findes at have sat stort Fortroende, og hvem han benyttede i de vigtigste Statsanliggender. Vicekansleren skulde egentlig have Kongens mindre Segl (secretum) i Forvaring, men Ivar synes dog saagodt som lige fra sin Ansættelse at have udført alle en virkelig Kanslers Hovedforretninger.

I 1314, som det lader, døde Magister Aake, og nu fulgte Ivar Olafsson ham i begge hans Embeder, baade som Kansler og Provst ved Marie Kirke, hvilken sidste Stilling imidlertid, ved den pavelige Forordning om de kongelige Kapeller af 5te Februar 1308 [3]), var gjort end mere afhængig af Kongedømmet end forhen. Nu udstedte Haakon, rimeligviis netop i Anledning af Ivars Forfremmelse, den 31te August 1314 i Oslo et Brev, hvorved han bestemte: — At hver den, som Kongen beskikkede til Marie-Kirkens Forstander, tillige skulde være Kongens Kansler „med al den Hæder, som til Kanslerembedet har ligget fra gamle og nye Tider“. Men da han oftest bør sidde

[1]) N. Dipl. I. 84—86. [2]) S. o. f. II. 117. [3]) S. o. f. II. 122.

ved sin Kirke, med mindre Kongen kalder ham, da skal den af Kongens Hirdprester, være Vicekansler, som Kongen med Kanslerens Raad finder dertil bedst skikket. Dette tilsikkrede Haakon Marie Kirke for evindelige Tider, idet han kundgjorde, „at hver den, som herimod handler, falder i det haardeste Pave-Ban (pavabann), overeensstemmende med det Privilegium Kongen har for sine Gaver til hellige Steder", ligesom og hver den, som bryder eller lader bryde denne Forordning, erklæres for fuldkommen Ubodemand, og dertilmed „visseligen vil møde Himmeriges Dronnings Vrede" [1]). Kongen indleder sit Brev med den Yttring, at den efterfølgende Bestemmelse er gjort til Hæder for hans Kapel, den hellige Marias Kirke i Oslo, „til evig Afmindelse, sig og sin kjæreste (da afdøde) Hustru, Fru Eufemia, Dronning, samt alle sine Forfædre og Efterkommere til Sjælebod". Han giver altsaa ogsaa her sin Bestemmelse den Vending, at den er til Kirkens, navnligen en enkelt Kirkes, Hæder og Forherligelse. Man bør ikke betvivle, at et saadant gudfrygtigt Ønske kan have været en medvirkende Drivfjæder til Haakons Foranstaltning; men at det skulde have været den eneste, eller endog blot den fornemste, kan ikke den opmærksomme Jagttager af Haakons Karakter og Styrelsesgrundsætninger tillade sig at tro.

Vigtigheden af Kanslerembedet for den hele Rigsstyrelse, og især under en Formynderregjering, som den der ved Forordningen af 16de September 1302 var foreskreven, stod Haakon klart for Øie. Han indsaa, at en høitstaaende Kirkens Mand dertil udfordredes; men denne, som maatte blive Sjælen i en rimeligviis snart indtrædende Formynderstyrelse, vilde han gjøre saa uafhængig som muligt baade af det egentlige Hierarchi, der repræsenteredes af den biskoppelige Magt, og af Aristokratiet, der repræsenteredes af de endnu tilværende Lendermænd, men derimod knytte til Kongedømmet ved de sterkeste Baand, han formaaede at istandbringe. Og dette troede han at kunne opnaa ved uadskilleligt at forene hiint Embede, — som ellers let kunde falde i en af Standsfordomme opfyldt Biskops, eller i en ærgjerrig for Stormandsvældet indtagen verdslig Høvdings Hænder, — med en bestemt, udmærket og indbringende kirkelig Stilling, for hvis Besættelse dog Kongen ene raadede.

At forøvrigt Haakons Ytringer om sin Hengivenhed for Kirken og om sit Ønske at befordre dennes Hæder og Velvære, og navnligen hans sterke Forsikkringer om sin Ærefrygt og Velvillie for sine Kapeller, — at dette ikke var hykklerske Ord og tomt Mundsveir, hvorunder han alene skjulte politiske Hensigter, derom vidner noksom den Rundhaandethed, hvormed han begavede Kirker og kirkelige Stiftel-

[1]) N. Dipl. I. 127.

ser i Almindelighed og især sine Kapeller. Om hans Gavmildhed mod Nidaros's Kirke er allerede talt [1]); og af de kongelige Kapeller var det ikke Marie-Kirken i Oslo alene, som rigeligen blev fra hans Haand gjentagende udstyret [2]). Til den hellige Michaels Kirke paa Tunsberghus skjænkede han ved Gavebrev af Oslo, den 3die December 1317, paa eengang i Jordegods ikke mindre end 110 Markebol (omtrent ligesaamange Skippund Tunge efter senere Beregningsmaade) [3]); og af det Brudstykke, der er levnet af Haakons Testamente, sees, at han rigeligen havde betænkt flere, og rimeligviis alle, sine Kapelkirker efter sin Død [4]). Mod Gavnligheden for Kirke og Stat af saadanne overflødige Gaver kan vistnok de mest grundede Indvendinger opkastes; men Haakons oprigtige Mening med dem, nemlig at han derved hædrede Kirken og befordrede sin og sines Sjælssalighed, kan ikke drages i Tvivl. Det var Tidens Aand, som her ogsaa hos ham gjorde sig gjældende.

70.

Norges Statsforhold i den senere Halvdeel af Haakons Kongedømme. Kongens Død.

De vigtigste Begivenheder i den norske Kirke under Kong Haakon Magnussøns Rigsstyrelse ere nu fortalte, saavidt som de af de gamle Kilder lade sig uddrage. Det staar nu tilbage at give en kort Udsigt over Statsbegivenhederne i den sidste Halvdeel af Haakons Kongedømme.

Ved Freden til Kjøbenhavn den 17de Juli 1309 [5]) var der vendt op og ned paa de hidtil bestaaende politiske Forhold i Norden. Kongerne i Norge, Danmark og Sverige havde sluttet sig sammen og gjort fælles Sag mod de svenske Hertuger; Trolovelsen mellem Hertug Erik og Ingebjørg Haakonsdatter af Norge var hævet, og Kongedatteren derimod bortlovet til Junker Magnus, den svenske Konge Birgers Søn og den danske Konge Eriks Søstersøn; de svenske Hertuger vare saaledes prisgivne paa engang ikke alene for det kongelige Parti i selve sit Fædreland, men ogsaa for Norges og Danmarks fra tvende Kanter sig nærmende Stridskræfter. Men aldrig viste sig Hertug Eriks overlegne Aand, hans Mod og Klogskab, i et herligere Lys end netop i denne farefulde Stilling. Og Hertugerne gik ogsaa uskadte, ja man kan vel sige som Seierherrer, ud af den.

Med en frygtelig Hær faldt den danske Konge om Høsten 1309

[1]) S. o. f. II. 126. [2]) Saaledes ogsaa ved Brev af Tunsberg 28de Juli 1318, N. Dipl. II. 114, 115. [3]) N. Dipl. III. 107. [4]) Thorkel. Analecta 165—169.
[5]) S. o. f. II. 126.

ind i det sydlige Sverige og trængte gjennem de gotiske Landskaber frem lige til Nykjøping i Sødermanland. Men Angrebet løb frugtesløst af. Hertugerne undgik Overmagten ved kloge Bevægelser og et forsigtigt Tilbagetog, der omsider havde til Følge, at den danske Hær dybt inde i et fiendtligt Land, blev udsat for den største Mangel midt under en ganske usedvanlig kold Vinter. Hæren blev næsten ganske opreven uden Kamp, af Elendighed og Mytteri, og Kong Erik maatte prise sig lykkelig ved igjen at kunne undslippe med dens svage Levninger til Skaane, hvor han ankom i Aarets sidste Dage. Kong Haakon paa sin Side angreb Konghella Slot, som endnu var i Hertugernes Hænder, og vandt det ved Overgivelse. Men han tabte det igjen inden Aarets Udgang. Ved Begyndelsen af 1310 stode saaledes Hertugerne Erik og Valdemar som fuldkomne Mestere over Sveriges Rige.

Hertug Eriks overmodige Opførsel havde tidligere gjort det paa en Maade til en Æressag for Kong Haakon at bryde med ham, i hvormeget end Kongen vistnok i Hjertet maatte erkjende hans overlegne Dygtighed. Haakon har rimeligviis ikke selv gjort det uden med en vis indre Modstræben; og hans Dronning Eufemia skal have følt den største Sorg over et Brud, der berøvede hende en Svigersøn, i hvem hun var saa indtagen. Den skarpsynede, slu Hertug Erik gjennemskuede ganske vist disse hemmelige Følelser hos det norske Kongepar og vidste at benytte sig af dem med sin sedvanlige Behændighed. Strax efter at han havde gjenerobret Konghella indledede han i al Stilhed Underhandlinger med den norske Konge, havde en Sammenkomst med denne og synes endog foreløbigen at være kommen overeens med ham om en Fornyelse af det gamle Venskabs- og Svogerskabs Forhold. Kong Haakon var sikkerligen ingen Ven af Krig i det Hele; og han havde en afgjort Afsky for den Maade, paa hvilken den nu for Tiden baade i Sverige og Danmark førtes, nemlig ved Hjælp af leiede Krigsfolk, næsten udelukkende Udlændinger, især Tydskerne. Hertugerne havde et stort Antal af dem i sin Tjeneste; og hvad der meget afskrækkede Kongen fra paany at nærme sig Hertug Erik, var aabenbare Frygten for, at de fremmede Leiesvende ved ham skulde faa Indpas i Norge og tjene hans ærgjerrige Hensigter. Før Kongen derfor ved denne Leilighed vilde indlade sig med Hertugen, gjorde han det til Betingelse, at denne skulde skille sig af med de mange Udlændinger, af hvilke han var omgiven, og som Kongen ansaa for at være en stadig Fred i Veien. Heri indvilgede Erik, og det rimeligviis saameget lettere, som han neppe af det sterkt medtagne og udsugede Sverige stort længer kunde haabe at opdrive Midler til deres Underhold og Lønning. Først efterat Erik havde lovet at afskedige sine Leietropper blev

hans Tilbud om en hemmelig Underhandling modtaget; og Hertugen holdt denne Gang sit Løfte, idet han virkelig ved Paaskeτid 1310 opløste sin Hær. Ved Underhandlingerne blev forresten, som det lader, ikke alene Fornyelsen af Hertug Eriks Trolovelse med Ingebjørg Kong Haakons Datter aftalt, men ogsaa Planen udkastet og Betingelserne fastsatte for et Egteskab mellem Eriks Broder, Hertug Valdemar, og Haakons Broderdatter, der ogsaa hed Ingebjørg, Kong Erik Magnussøns efterladte Datter [1]).

Da Hertug Erik aftakkede sine Leietropper, havde han allerede temmelig sikkre Udsigter til ogsaa at opnaa et Forlig med den danske Konge. Denne følte sig udentvivl sterkt svækket ved det sidste uheldige svenske Tog, og var desuden vel meer og meer kommen til den Overbevisning, at hans Svoger, den svenske Konge Birger, ved sin Udygtighed selv forspildte sin Sag og ikke fortjente de store Opoffrelser, som den danske Konge allerede længe havde gjort for ham. Kong Erik er hertilmed ganske vist selv bleven smittet af den almindelige Beundring for den glimrende svenske Hertug, og kan af mange Grunde have ønsket at drage ham til sig, naar dette kunde skee uden at Kong Birger og hans Søn derved ganske opgaves. Dette fordrede nu ikke Hertug Erik. Han har neppe fundet Tiden moden for at han selv kunde gribe efter Sveriges Krone; men sin Magt i sit Fædreneland havde han saaledes grundfæstet, at han for det første en Stund kunde taale en elendig Skyggekonge ved sin Side. Større Vanskeligheder afstedkom den i Kjøbenhavnerfreden bestemte Trolovelse mellem den norske Ingebjørg og Junker Magnus Birgerssøn. Hertug Erik vilde nu igjen gjerne selv have Kongedatteren, og Kong Haakon havde intet imod en Fornyelse af den gamle Trolovelse; men Hertugen maatte da — fordrede han — selv bevirke Ingebjørgs Trolovelse med Junker Magnus paa en ærefuld Maade hævet. Dette var derimod ikke efter den danske Konges Ønske. Deels fandt han sig nemlig forpligtet til at paasee sin Søstersøns Junker Magnus's Tarv, deels havde han vel allerede opgjort hos sig en anden Egteskabsplan for Hertug Erik, hvorved denne ved nær Svogerskab kunde knyttes til ham selv.

Under disse Omstændigheder synes Hertug Erik, som oftere, at have spillet et høist tvetydigt for ikke at sige troløst Spil, om hvilket muligen Kong Haakon ikke har været ganske uvidende. Hertugen gav tilsyneladende efter for den danske Konges Ønsker med Hensyn til Egteskabssagen, og Fredsunderhandlinger aabnedes nu om Sommeren 1310. De dreves først i Kjøbenhavn, hvor Kong Haakon personlig var tilstede, og de fuldendtes i Helsingborg. Her sluttedes den 17de Juli en almindelig Fred mellem Nordens Riger og Fyrster, hvorved

[1]) Suhm D. H. XI. 672, jfr. Sst. 647.

Kong Birger gjenindsattes i Sverige; og den 20de Juli næstefter opgjordes ligeledes i Helsingborg, under den danske Konges Megling, en bestemt Deling af Riget mellem Kongen og Hertugerne. En af Artiklerne i Freden var, at Hertug Erik frasagde sig alle Fordringer paa Kongedatteren Ingebjørgs Haand og paa Norges Rige; hvorimod han lovede at egte den danske Konges Søsterdatter, Jomfru Sofia af Werle (i Meklenborg). Til Gjengjæld forlenede Kong Erik de svenske Hertuger paa Livstid med Nørre-Halland, der var et danskt Len og for Tiden i Hertugernes Hænder, men dog egentlig den norske Konges Ejendom, da Haakon havde kjøbt det i 1305 af dets daværende Besidder, Greve Jakob. Kong Haakon havde imidlertid i Kjøbenhavn givet sit Samtykke til Forleningen [1]), og Hertugerne lovede nu i Freden til Gjengjæld at opgive ham Konghella Slot [2]).

Kong Haakon synes kun med en vis Modstræben at have samtykket i denne Fred, hvorved han maatte afstaa sin egen Ret til det danske Len Nørre-Halland til Fordeel for de svenske Hertuger, uden at derfor Hertug Erik blev hans Svigerson. Men troligen har denne i al Hemmelighed beroliget ham med det Løfte, at Forbindelsen med Sofia af Werle ligefuldt ikke skulde komme til Fuldbyrdelse, men derimod Trolovelsen med Ingebjørg igjen blive fornyet, — og det uagtet Hertugerne i Freden udtrykkeligen havde forpligtet sig til at bidrage efter yderste Evne til, at Egteskabet mellem Ingebjørg og Junker Magnus Birgersson kunde komme i Stand. Imidlertid sporer man, trods hine ganske vist mellemkommende hemmelige Forsikkringer, en vis Mistænksomhed hos Haakon imod Hertugerne, som ogsaa kunde have sin gode Grund i deres tvetydige Fremfærd i det Hele, og som maatte bestyrkes ved deres Udsættelser med den lovede Opgivelse af Konghella Slot. Det er aabenbart, at den listige Hertug Erik vilde beholde dette vigtige Sted for ethvert Tilfælde, deels som et Baand paa Kong Haakon, hvis denne engang skulde vakle med Hensyn til Opfyldelsen af deres hemmelige Overeenskomst, deels som Udgangspunkt for et Angreb paa det sydlige Norge, ifald Omstændighedernes Gang skulde tvinge ham til at egte Sofia, og saaledes bringe ham i et afgjort fiendtligt Forhold til Norges Konge. Haakon kunde umuligt, med det Kjendskab han allerede havde til Hertug Eriks Ærgjerrighed og hemmelige Rænker, lukke Øinene for den farlige Stilling, hvori han ved sin Eftergivenhed for Hertugens underfundige Tilskyndelser havde indledet sig selv.

Hertug Eriks Plan var dog nu virkelig den, ikkun for Øieblikket at blende den danske Konge ved Løftet om Egteskab med hans Søsterdatter, medens den langt fordeelagtigere Forbindelse med Norges Ar-

[1]) Suhm D. H. XI. 694. [2]) Sv. Dipl. II. 624—626, 627, jfr. Suhm D. H. XI. 648—651.

ving fremdeles stod ham fast for Øie. Der var mellem ham og Sofia et Slegtskabsforhold, der ikke tillod deres Egteskab uden efter forudgaaende pavelig Dispensation; men denne havde han i Freden paataget sig at udvirke. Et lignende Forhold fandt Sted mellem Junker Magnus Birgersson og Ingebjørg af Norge, hvilket ogsaa en pavelig Dispensation maatte hæve, og denne tilkom det Magnus at udvirke. Endelig er det høist sandsynligt, at man desuden fra flere Sider har anseet Ophævelsen af den ældre Forlovelse mellem Hertug Erik og Ingebjørg for ligeledes at kræve en pavelig Tilladelse. Hertug Erik synes at have givet sig Mine af at ville ved sin personlige Underhandling jævne alle disse Anstød, og under dette Paaskud at have foretaget en Reise til Kurien i Slutningen af 1311. Rimeligviis har han truffet Pave Clemens i Vienne under det almindelige Concilium; men neppe har han for Alvor arbeidet paa at erholde de ovennævnte Dispensationer. Snarere har han arbeidet i lige modsat Retning, nemlig for at Dispensationerne maatte negtes, og saaledes hans seneste Egteskabsforpligtelse vorde hævet. Men i hvorledes end hermed er tilgaaet, saa maa Forhandlingerne og deres Udfald have været en dyb Hemmelighed for den danske Konge, der endnu i Begyndelsen af 1312 lader til at have fæstet fuldkommen Tro til den hjemvendende Hertug Erik [1]). Jomfru Sofia var ogsaa allerede sendt til Sverige eller i det mindste til Nørre-Halland, et sikkert Tegn paa, at den danske Konge ingen Tvivl nærede om Egteskabets hastige Fuldbyrdelse [2]). Men om Høsten samme Aar lod Hertug Erik pludselig Masken falde. Han og hans Broder Valdemar droge til Norge og holdt her i Oslo, den 29de September, med megen Pragt sit Bryllup med de tvende norske Kongedøttre, af hvilke Ingebjørg Haakonsdatter dengang var elleve Aar gammel, og Ingebjørg Eriksdatter sytten. Først i det følgende Aars September affendtes dog de tvende Brude til Sverige til sine Egteherrer.

Hvorvidt Kong Haakon i dette hele Rænkespind har været Hertug Eriks Medvider, ja vel hemmeligen spillet under Dække med ham, er af de forhaandenværende Kilder umuligt at udfinde med Sikkerhed. At han skulde være ganske uvidende om det Spil, der dreves af Hertugen, er efter hele Sagens Gang neppe tænkeligt; og utvivlsomt synes det at være, at Udfaldet af det Hele ganske stemmede med Kongens og endnu meer med Dronning Eufemias i mange Aar nærede Ønske, skjønt den sidste ikke oplevede det saameget attraaede Egteskabs Fuldbyrdelse, idet hun døde den 1ste Mai 1312. Usikkrere er det derimod, om Haakon selv har laant en virksom Hjælp, med Raad og

[1]) Suhm D. H. XI. 680 (Hertug Eriks Forpligtelsesbrev til den danske Konge, dateret Søborg paa Sjælland den 18de April 1312). [2]) Suhm D. H. XI. 697, 698 (Fredsforedrag til Helsingborg af 19de Juni 1313).

Daad til Hertugens snedige Fremfærd. Skulde dette have været Tilfældet, da ligger den Gjetning ikke fjærn, at en eller anden af de paa Conciliet i Vienne tilstedeværende norske Geistlige kan have paa Haakons Vegne hemmeligen samvirket med Hertugen i hans Underhandlinger med Kurien. Dog dette bliver altid en løs Formodning. Ganske vist maa dog Kongen i længere Tid have været forberedt paa den endelige Udgang, Sagen tog, siden han med saa stor Skyndsomhed, som lader til at have fundet Sted, kan have afgjort sin Datters Bryllup. Ved dette har forresten efter al Sandsynlighed Erkebiskop Eilif været tilstede, eftersom han findes at have opholdt sig Oslo i Begyndelsen af October Maaned 1312 [1]).

Man kunde nu vente, at en ny Krig skulde have udbrudt i Norden; thi baade Kong Erik af Danmark og Kong Birger i Sverige — ikke at tale om Nikolaus af Werle, den forladte Sofias Fader — maatte ansee sig som høieligen fornærmede og grovt bedragne ved de svenske Hertugers, og tildeels ogsaa den norske Konges Fremfærd. Men Omstændighederne vare Hertug Erik gunstige. Hans Broder Kong Birger og dennes Søn vare for Øieblikket altfor afmægtige til at vove en Kamp mod ham paa egen Haand. Den danske Konge var, efter et bekosteligt Tog mod Rostok, fra hvilket han vendte tilbage til Danmark i October Maaned 1312, kommen under Veir med en farlig Sammensværgelse i Jylland, hvilken det først lykkedes ham det følgende Aars Høst at underkue [2]). Han var følgelig for Øieblikket ude af Stand til at begynde en Krig mod Hertugen og dennes Medforbundne. Hvad endelig Nikolaus af Werle angik, da var han en Ubetydelighed, der overladt til sig selv og sine egne Kræfter, Intet formaaede mod Hertug Erik. Alt dette havde Hertugen utvivlsomt for Øie, da han gjorde sit afgjørende Skridt; og Følgerne viste, at han ingenlunde havde forregnet sig i sit Valg af Tiden. Istedetfor at gribe til Sverdet, sloge hans Modstandere ind paa Underhandlingernes Vei, og den 19de Juni 1313 kom en ny og endelig Fred istand til Helsingborg mellem den danske og den svenske Konge samt Nikolaus af Werle, paa den ene Side, og Kong Haakon og de svenske Hertuger paa den anden. Herren af Werle affandtes med en Pengesum og en Æreserklæring [3]) for den hans Datter tilføiede Fornærmelse, og Hertugerne bleve stadfæstede af den danske Konge i Forleningen af Nørre-Halland.

Det falder let i Øinene, hvorledes Hertug Erik ved alle disse

[1]) S. o. f. II. 156. [2]) Suhm D. H. XI. 679—684, 704—708. [3]) Nemlig at han ikke for nogen Udyds Skyld havde forladt Jomfru Sofia, eller gjort det hendes Forlovere til Spot, men ikkun for den Sag, at han ikke efter Guds Lov maatte tage hende. Suhm D. H. XI. 697—699.

Forhandlinger dreiede baade Venner og Fiender efter sit Tykke, — hvorledes han udviste en glimrende Aandssmidighed, men ogsaa en samvittighedsløs Underfundighed, hvilket tilsammen stempler ham som en af Tidens verdigste Repræsentanter for den sig udviklende nyere Statsklogt. Man kan ikke betvivle, at han nu, efter at have med sit skarpe Blik til Bunds gjennemtrængt alle Nordens Statsforhold, nærede de mest hoitstræbende Planer. Den korte Tid af Fred mellem Nordens Riger og Fyrster, hvilken indtraadte efter det sidstnævnte Forlig til Helsingborg, benyttede han til at befæste sin Indflydelse paa alle Sider. Over sin yngre Broder, Hertug Valdemar, synes han at have ovet en uindskrænket Magt; hans Villie var Valdemars, — de vare som een Sjæl; og det lykkedes dem nu meer end nogensinde før at fordunkle deres Broder Kong Birger. Hos den danske Konge søgte Hertug Erik at indsmigre sig paa alle Maader, og det med Held. Det var ham især — som det lader — om at gjøre at have en Støtte i Baghaand hos den danske Konge for det Tilfælde, at Kong Haakon i Norge skulde dø, førend han selv fik en Arving med dennes Datter. Thi Haakons Bestemmelse om Formynderstyrelsen i Norge maatte være ham bekjendt, og han indsaa, at hvis den strengt blev hevdet, vilde der blive ham, som Ingebjørgs Egtefælle alene, kun levnet liden Regjeringsmyndighed i Norge. Hensyn hertil maa antages at have ledet ham til en Overeenskomst med den danske Konge til Kolding af 19de Juli 1314, ved hvilken denne sidste lovede at hjælpe ham til Norges Rige efter Kong Haakons Død, imod at han siden til Gjengjæld skulde tjene den danske Konge imod hvemsomhelst med hele det norske Rige og dets Indbyggere [1]). Denne Overeenskomst maa naturligviis være sluttet Kong Haakon ganske uafvidende og være holdet i dyb Hemmelighed for ham. Men saagodt som umiddelbart efter dens Afsluttelse, drog Hertug Erik til Norge, hvor man finder ham i Oslo den 11te August [2]), og hvor han med sin Hustru opholdt sig Vinteren over 1314—1315 [3]), ganske vist for at betage Kong Haakon al Mistanke, og fæste sig i hans Yndest. Siden skal han i 1316 have fornyet hiin Overeenskomst med Kong Erik af Danmark [4]). Det er saaledes klart, at Hertug Erik bedrog Kong Haakon paa hans Bag, medens han smigrede ham i hans aabne Øine, og at han i al Hemmelighed forberedte sig paa at omstyrte Haakons Rigsformynderskabslov, saasnart Kongen var død, for derpaa selv — ved fremmed Hjælp om udfordre-

[1]) Sv. Dipl. III. 174, jfr. Suhm D. H. XI. 731—733. [2]) Sv. Dipl. III 175. [3]) Isl. Ann. 208. Han nævnes først igjen som nærværende i Sverige i Brev af 26de Juni 1315, Sv. Dipl. III. 217. [4]) Suhm D. H. XI. 777, 778.

des — at tilrive sig Styrelsen i Norge i sin Hustrues eller sit eget Navn.

At Kong Haakon under Alt dette, om han end ikke tilfulde kjendte Hertug Eriks hemmelige Rænker, dog med det Kjendskab han havde til hans Sluhed og Ærgjerrighed, maatte ængstes for Norges Fremtid, — er let begribeligt. Det vakte derfor en overordentlig Glæde ved det norske Hof, da Kongens Datter, den femtenaarige Hertuginde Ingebjørg, i 1316 fødte en Søn, der fik Navnet Magnus [1]). Nu var der da en mandlig Arving til Norges Rige, og Arvefølgen var for Øieblikket sikkret. Ogsaa Hertug Erik følte ganske vist ved denne Begivenhed sin Stilling i Norge meer befæstet. Thi at han som Fader til en mindreaarig norsk Konge nok skulde formaa at bringe Rigets Styrelse i sine Hænder, derom har han neppe næret den ringeste Tvivl. Den danske Konges Venskab og Understøttelse blev ham nu mindre magtpaaliggende, ja forekom ham maaskee, efter de indgangne Forpligtelser, at være en Byrde, som han maatte søge at afkaste. De svenske Hertuger synes virkelig at have i 1317 indladt sig i hemmelig Forbindelse med Kong Eriks oprørske Undersaatter, i hvis Spidse dennes egen Broder, den nedrige og uduelige Hertug Christoffer, samt Erkebiskop Esger af Lund stode; og Forbundet var høist rimelig stilet ikke mod den danske Konge alene, men og mod Kong Birger, der berøvet den Støtte, han hidtil havde havt i Danmark, vilde være let at styrte [2]). Alt tyder paa at Hertug Erik ved denne Tid nærede vidtudseende Planer, for hvilke en ny almindelig Røre i Norden skulde bane Veien. Hvorvidt Kong Haakon har været villig at laane ham Haanden hertil, eller tvertimod har stillet sig fiendtlig ligeover for hans Anslag, lader sig ikke afgjøre ved de gamle Annalers høist forvirrede Fremstilling [3]).

Men hvad nu end Maalet har været for Hertug Eriks ærgjerrige Stræben, saa var det ikke Forsynets Villie, at han skulde naa det. Alle hans Planer bleve pludselig afskaarne ved det uventede, skrækkelige Slag, som rammede ham og hans Broder i den sidste Maaned af Aaret 1317. Begge Hertugerne bleve nemlig af Kong Birger og hans Dronning under Venskabs og Forsonligheds Maske lumskeligen lokkede til det faste Nykjøpings Slot, der hørte til Kongens Besiddelser. De modtoges ved sin Ankomst den 10de December med tilsyneladende Gjestfrihed; men den paafølgende Nat bleve de grebne af Kongens Mænd og under haard Behandling kastede i et Fangetaarn. Her henlaa de en Stund, idetmindste over een Maaned, indtil de i det følgende Aar 1318 afledes [4]), ganske sikkert ved en voldsom Død. Et over hele

[1]) Isl. Ann. 208. [2]) Suhm D. H. XI. 815, 818. [3]) Isl. Ann. 210 (Flatø Ann. Beretning under 1317). [4]) Deres Testamente, som endnu er levnet, er udstedt i Fængselet den 18de Januar 1318 (Sv. Dipl. III. 345), da vare

Norden almindelig udbredt og troet Folkerygte sagde, at de bleve sultede ihjel paa sin Broders Kong Birgers Bud.

Ved denne Nidingsdaad tænkte Kong Birger at sikkre sig alene Sveriges Rige; men han bedrog sig høieligen. Saagodt som hele Sverige reiste sig imod ham, og sluttede sig til de dræbte Hertugers Parti, hvis Anførere vare dygtige Mænd og Hertuginderne samt deres Børn oprigtigt hengivne. Den danske Konge Erik lovede vel af yderste Evne at understøtte sin Svoger i hans Nød, og sendte ham ogsaa virkelig Hjælpetropper; men disse bleve slagne af de Hertugelige, og Birger flygtede i sin Forvirring til Gotland. Hertugindernes Tilhængere indgik aabenlyst Forbund med de danske Oprørere, Hertug Christoffer og Erkebiskop Esger, slog den danske Hær i Skaane den 26de October 1318 og oversvømmede derpaa hele dette danske Landskab. Allerede tidligere havde de faste Slotte, som endnu holdt Birgers Parti, maattet overgive sig, og Kongens Søn Magnus var falden i de Hertugeliges Hænder.

I hvordan end Kong Haakons Stemning mod de svenske Hertuger kan have været i den seneste Tid af deres Liv, saa kunde han naturligviis efter deres Fængsling og skrækkelige Død ikke andet end understøtte deres Parti med al sin Magt. Det gjaldt jo nu for ham om at opretholde sin egen Datters og Dattersøns Ret i Sverige. Et Tog af ham til Gautelven med en Flode omtales ved denne Tid i de gamle Annaler [1]), men paa en saa utydelig Maade, at man ikke ret kan see hvem det har gjældet. At han derimod har havt alle sit Riges Biskopper, og rimeligviis ogsaa dets fornemste verdslige Høvdinger, samlede om sig i Juli Maaned 1318, i Tunsberg, er sikkert. Man finder nemlig, at Kongen den 22de, 26de og 28de Juli har udfærdiget Breve fra Tunsberg, og i det første af disse nævnes Erkebiskop Eilif og Biskopperne, Helge af Oslo, Audfinn af Bergen og Botolf af Hamar som de der have medforseglet Brevet [2]). Af et Brev udstedt et Par Dage tidligere, som strax skal omtales, seer man, at ogsaa Biskop Haakon af Stavanger har været sammesteds tilstede. Man maa da antage, at Overlægninger om Norges Optræden i de svenske

de bestemt endnu i Live. I et Brev af 20de April s. A. omtales de af sine Tilhængere som fængslede, men endnu levende (Sv. Dipl. III. 361), da var man altsaa i alt Fald ikke sikker om deres Død. Men af paafølgende 26de Mai skal der være et Brev, hvori Hertuginderne kalde sig deres Efterleverske (Suhm D. H. XI. 821; jeg har dog ikke fundet det i Sv. Dipl.); og er dette rigtigt, maa deres Død dengang have været almindelig bekjendt. Fra 1ste August og senere, har man en heel Deel Breve, hvori Hertuginderne nævnes: „relictæ dominorum Erici et Valdemari qvondam ducum Sveorum“ (Sv. Dipl. III. 370—373, o. f. St.) [1]) Isl. Ann. 210. [2]) Thorkel. Anal. 112, 113; N. Dipl. II. 114, 115.

Uroligheder have været Mødets Gjenstand. Formodningen bestyrkes derved, at netop ved denne Leilighed Opfordring skede fra svensk Side til Erkebiskop Eilif, om at tage Upsals Kirke under sit Vern mod mulig Overlast.

Den tidligere indre Strid i Sverige mellem Kongen og hans Brødre, havde, som let kan tænkes, frembragt megen Retsusikkerhed i Landet, og selv i den senere Fredens Tid var denne Usikkerhed ei ganske forvunden. Hertil kom, at alle de tre Fyrster trængte til Penge og derfor bebyrdede sine Undersaatter med haarde Paalæg. Kirken gik heller ikke fri for det almindelige Tryk, og der blev ikke altid saa nøie hegnet om dens Ret af de forskjellige Styrere, skjønt de tre Brødre vistnok i det Ydre alle gave sig Mine af Gudsfrygt og Ærbødighed for Geistligheden. Kirkens Personer, især dens Prælater, vare desuden selv for en stor Deel Partimænd, der enten holdt med Kongen eller med Hertugerne, og som paa sine Partimodstanderes Bekostning søgte at tilvende sig hvad Fordeel de kunde. Hensyn til denne den svenske Kirkes mislige Stilling maa have bevæget den udvalgte Erkebiskop af Upsal, Olaf Bjørnsson, til at paakalde Pavens Beskyttelse for sig og sit Kapitel; og Johannes XXII udstedte i denne Anledning den 3die Februar 1317 fra Avignon en Skrivelse, hvori han paalagde Erkebiskoppen af Nidaros, samt de svenske Biskopper af Skara og Vesteraas at verne om den upsalske Kirkes Tarv og Frihed [1]), — et Paalæg som forresten, for Erkebiskop Eilifs Vedkommende, vidner om den Anseelse og Tillid, han nød baade i Kurien og hos den svenske Geistlighed. Den 16de Juli 1318 finder man, at Mag. Nikolaus Sigfastsson, Canonicus af Upsal og Pavens Sendebud i Sverige (summi pontificis . . ad partes regni Sveciæ nuncius deputatus), har i Præmonstratensernes Kloster i Tunsberg personligen foreviist Erkebiskop Eilif, i Overvær af Biskopperne Helge af Oslo, Audfinn af Bergen og Haakon af Stavanger, samt Eystein Klosterets Abbed, Finn Haldorssøn kongelig Kapelmagister, Ivar Olafssøn Kongens Kansler og flere troværdige Mænd, hiint pavelige Brev i Original, over hvilken Handling et Notarial-Dokument, indeholdende Afskrift af Brevet, blev optaget [2]). Dette kan ikke forklares anderledes, end at den svenske og særligen Upsals Kirke herved har forlangt den norske Metropolitans Bistand og Beskyttelse, og det paa Grund af den Forvirring, som efter de svenske Hertugers Død og den almindelige Opstand mod Kong Birger var indtraadt i hele den svenske Rigsstyrelse. Det bliver saaledes saagodt som utvivlsomt, at baade Kirke og Stat i Sverige have henvendt sig til Norge om Bistand; og om ikke kraftigere og meer umid-

[1]) Sv. Dipl. III. 308—310. [2]) Sv. Dipl. III. 369 (eft. Barth. Mskr. E. 671), jfr. Suhm D. H. XI. 837.

delbar Hjælp fra norsk Side i Sommerens Løb er bleven ydet det hertugelige Parti, saa maa det dog altid antages, at Sikkerheden fra hiin Kant har bidraget ikke uvæsentligt til de Hertugeliges Held og Fremgang om Høsten i Skaane.

Deres Seier der var tilintetgjørende for den ulykkelige Kong Birgers Sag. Da de Hertugelige nemlig raskt benyttede den vundne Fordeel og strax rykkede løs paa Helsingborg, tabte den danske Konge Modet og hastede med at slutte en Vaabenstilstand for Helsingborg, hvilken allerede den 11te November næst efter afløstes ved en Fred til Roskilde. Den sluttedes mellem Kong Erik af Danmark og Kong Birger af Sverige paa den ene Side, og Kong Haakon og de svenske Hertugers Mænd og Tilhængere paa den anden, og skulde for det første vare i 3 Aar, men siden forlænges. Birger og hans Børn maatte i denne Tid ikke opholde sig inden Sverige undtagen paa Gotland, saafremt Indbyggerne der tillode ham det, og hans Søn Magnus skulde forblive i Fængsel, dog sikker paa Liv og Lemmer. Dette sidste Tilsagn blev imidlertid kun slet overholdt. Da nemlig Magnus, endog som Fange, vakte Frygt hos det i Sverige raadende Parti, lod dette ham i 1320 den 21de October offentlig henrette i Stockholm. Kong Birger, der fra Gotland var tyet til Danmark og der levede som Landflygtig, overlevede ham kun kort. Han døde paa Holbek Slot i Sjælland den 31te Mai 1321.

Da Kong Birger i 1318 i Virkeligheden var afsat, og de Hertugelige havde fuldkommen Overhaand i Sverige, laa den Mulighed ganske nær, at Hertug Eriks unge Søn, den norske Haakons Dattersøn og Arving, kunde blive valgt til Sveriges Konge i den forhadte og foragtede Birgers Sted, med Forbigaaelse af dennes Søn, der nu desuden var en Fange i det hertugelige Partis Hænder. Noget bestemt Skridt i saadan Retning blev dog neppe gjort fra de svenske Magthaveres Side i Haakons levende Live; og troligt er det, at denne Konge, om han anede en slig Begivenhed, ikke har seet den i Møde uden Ængstelse. Hertugernes skrækkelige Død har ganske vist gjort et smerteligt Indtryk paa ham, og ikke mindre den betænkelige Stilling, i hvilken hans Datter og Broderdatter befandt sig midt inde i en Borgerkrigs vilde Tummel. Skjønt nu vel deres Parti, hastigere end ventes kunde, fik Overmagten, saa stod dog meget tilbage at ordne i Sverige og mange Vanskeligheder der at udjævne. Under en slig Sagernes Stilling kunde vel neppe Haakon med Rolighed tænke sig Norges mulige Forening med Sverige under et Barn som begge Rigers Konge.

Usandsynligt er det ikke, at i disse for hans Æt og for Norge betænkelige Omstændigheder Sorg, Uro og Bekymringer kunne have fremskyndet Kong Haakons Død. Rimeligviis har han følt den sterkt

nærme sig, da han den 20de April 1319 paa Tunsberghus havde samlet om sig Kansleren Ivar Olafssøn, Hafthorer Jonssøn sin Svissøn, hvem han i 1302 havde trolovet [1]) og før 1312 [2]) giftet med sin uegte Datter Agnes, sin Merkesmand Paal Erikssøn og fem andre norske Herrer, alle ganske vist høitfortroede Mænd. Disse tilsvore Kongen med de dyreste Eder paa Korset og andre Helligdomme, at ville holde hans Bestemmelser om Kongearven og Rigsstyrelsen, styrke Rigets Arving med forenet Kraft og ikke inddrage Udlændinger i Norge til Befalinger, Sysler, Raad eller Embeder, hverken i Rigets Arvings Umyndighed, eller efter at han var bleven myndig. Herpaa udstedte de sit Forpligtelsesbrev [3]). Disse otte Mænd vare naturligviis af Haakon udseede til at danne Grundlaget for det Rigets Raad, som efter hans Bestemmelse skulde overtage Rigsstyrelsen i den vordende Konges Umyndighed [4]); og man seer, hvorledes han, saagodt som allerede staaende paa Gravens Rand, har været omhyggelig for sit Lands Selvstændighed. Den næstfølgende 8de Mai 1319 døde han, ikke meer end 49 Aar gammel. Haakon endte Harald Haarfagers Mandsstamme, en værdig Ætling baade af Norges mange forudgaaende dygtige Konger, og af Kong Sverrer, Stamfader' til den Ætgren, han nærmest tilhørte.

Det er tidligere paa flere Steder bemærket, at den Higen efter Kundskaber og Sands for Videnskabelighed, som sees at have besjælet Kong Sverrer, gik i Arv til den Ætlinie, som udsprang fra ham, lige til dens sidste Mand. Om Haakon Magnussøn gjælder dette uden tvivl ligesaameget som om nogen anden af Sverrers Ætlinger. Om hans videnskabelige Skoledannelse vidner allerede den Øvelse han besad i Latinen, saa at han endog kunde holde Tale i dette Sprog [5]), men endmere dog den Bearbeidelse paa Norsk af en stor Deel af det gamle Testamentes Bøger efter den latinske Vulgata, som han foranstaltede, og som han besørgede udstyret med Jævnførelser og Tillæg af flere den Tids berømteste historisk-theologiske Skrifter. Verket blev, som Fortalen viser, udført under hans eget Tilsyn og Tilsagn; og dets nærmeste Bestemmelse var — hvilket næsten er det mærkeligste — at tjene til Forelæsning for Kongen og hans Omgivelse over Borde paa Søndagene. Verket bærer Navnet: Stjorn d. e. Styrelse (neml. Guds Styrelse) og udmærker sig ved et i det Hele taget fortrinligt Sprog [6]). Af Fortalen til dette Verk sees ogsaa, at Haakon allerede tidligere havde foranstaltet en Oversættelse eller Bearbeidelse af en latinsk Bog om Helgenernes Levnet, under Titel: Hellige Mænds Blomster,

[1]) Isl. Ann. 182. [2]) N. Dipl. I. 118. [3]) N. Dipl. I. 138. [4]) Jfr. o. f. II. 113. [5]) S. o. f. II. 100. [6]) En Udgave ved Lector Unger er under Arbeide, af hvilken tre Hefter allerede ere udkomne.

hvilken ligeledes var bestemt til Forelæsning i Hirden over Borde paa de forskjellige Helgeners Høitider og Messedage. Og medens Kongen selv saaledes tog sig af de historisk-theologiske Kundskabers Udbredelse i Norge, især ved sin Hird, var hans Dronning Eufemia ligesaa virksom for Udbredelsen af sin Tids anglonormanniske eller franske Roman-Literatur, ved at besørge norske Oversættelser af flere af dens Frembringelser. Ja hun gav endog, udentvivl ved sin Indflydelse paa og jævnlige Omgang med den aandrige svenske Hertug Erik, Stødet til mange af de samme Verkers Overførelse paa Svensk, som det lader mest i en rimet Form, der nærmede sig Originalernes. Alt dette kan ikke andet end give et efter Tidens Forhold saare fordeelagtigt Begreb om den religiøse Følelse og det aandelige Liv i det Hele, der raadede ved den norske Kongehird i Haakon Magnussons Dage.

71.

Magnus Eriksson bliver Norges og tillige Sveriges Konge. Det norske Styrelsesraad. Hertuginde Ingebiørgs Indflydelse.

Kong Haakon Magnusson havde, som ovenfor sagt, før sin Død, udnævnt de Mænd, der skulde føre Rigsstyrelsen i Norge under hans Efterfølgers Mindreaarighed. De otte af disse, Kansleren og syv verdslige Personer, kjendes som nærværende hos Kongen i Tunsberg kort før hans Død. De fire øvrige derimod kjendes ikke, ligesaalidt som det vides med Sikkerhed, hvilke de tvende Biskopper have været, der ifølge Forordningen af 16de September 1302 skulde bistaa Styrelsesraadet i Indseendet med Rigets Skat. Nærmest maa man dog gjette paa Erkebiskop Eilif og Biskop Haakon af Stavanger, eftersom disse tvende kort efter Kongens Død findes at være tilstede i Oslo og der deeltage i de mellem de norske og svenske Herrer aabnede Underhandlinger.

En Aftale angaaende Norges og Sveriges indbyrdes Stilling maatte nemlig, paa Grund af de stedfindende Forhold, snarest muligt træffes mellem begge Rigers styrende Hovdinger. Norges Rige havde vistnok i den afdøde Konges Dattersøn, den treaarige Magnus Eriksson, sin lovbestemte Arving; men baade var denne for Øieblikket udenfor Rigets Grændser, og desuden havde Kong Haakon i sin Forordning om Rigsstyrelsen ingen Bestemmelse gjort for det Tilfælde, at hiin Norges Arving ogsaa kunde blive et andet Riges Konge. Haakon var i sin Rigsstyrelseslov gaaet ud fra den Forudsætning, at hans umyndige Efterfølger ikkun skulde bære Norges Krone; og de seneste Omveltninger i Sverige, forsaavidt Haakon oplevede dem, havde endnu ikke ganske kunnet rokke hiin Forudsætning. Thi om end Kong

Birgers Affættelse maatte agtes for ugjenkaldelig udtalt, for en allerede indtraadt Kjendsgjerning, saa havde dog hans Søn, Junker Magnus, skjønt for Øieblikket det hertugelige Partis Fange, ingenlunde ved sin Faders Brøde fortabt sin egen Ret, som tidligere valgt til sin Faders Eftermand. Men Stemningen hos det seirende Parti i Sverige var nu saa ophidset, at det ligesaa lidet vilde vide af Magnus Birgersøn, som af Birger selv til Sveriges Konge; hvorimod det med een Mund fordrede Hertug Eriks Søn, som det havde i sin Midte, hævet paa Sveriges Trone. Denne Svenskernes Beslutning, som Haakon ikke med Sikkerhed havde kunnet forudsee, kom saaledes strax efter hans Død til Modenhed, og sattes uopholdelig i Værk med den største Bestemthed og Kraft, idet Folkets almindelige Stemme kaarede Norges Arving til Sveriges Konge.

Dette Tilfælde laa, som sagt, udenfor Haakons Formynderskabslov, hvilken de af ham udnævnte Rigsstyrere havde edeligen forpligtet sig til at overholde, og fra hvilken deres hele styrende Myndighed udgik. Under saadanne Omstændigheder synes det norske Styrelsesraad ikke at have troſtet sig til at handle paa egen Haand med den fulde kongelige Myndighed, som Haakon havde lagt i dets Hænder, saa meget mindre da det ikke havde den unge Konge, i hvis Navn det skulde styre, i sin Midte. Maaskee har det heller ikke fundet Stemningen i Norge, helst blandt Rigets øvrige Stormænd, saa gunstig for sig som det kunde ønske til ene at optræde afgjørende i en saa vigtig Sag. Vist er det, at Norges og Sveriges indbyrdes Stilling i den forestaaende Forening under een og samme Konge bestemtes fra norsk Side ikke ved det norske Styrelsesraad, men ved en større Forsamling af Norges fornemste Stormænd, der kaldede eller ukaldede havde indfundet sig til et Raadsmøde ikke længe efter Kong Haakons Død.

Medens ogsaa i Sverige de geistlige og verdslige Høvdinger samlede sig i Upsal til en Herredag eller Rigsdag for at vælge sin Konge, afgik i Juni Maaned et svenskt Gesantskab til Norge med Biskop Karl af Linkjøping i sin Spidse. Dette traf sammen i Oslo med ovennævnte Rigsforsamling. Tredive norske Herrer, nemlig Kansleren Ivar Olafssøn og 29 deels Lendermænd deels Riddere, nævnes som tilstedeværende, samt desforuden Erkebiskop Eilif, der rimeligviis i Egenskab af et Slags Rigsvikar har indtaget Forsædet, og Biskop Haakon af Stavanger, maaskee som den anden Rigsstyrelsesraadet tilforordnede Biskop. Andre norske Biskopper nævnes ikke udtrykkelig som nærværende. Underhandlingerne mellem de svenske fuldmægtige Sendemænd og de norske Herrer dreves den 26de, 27de og 28de Juni i Oslos Biskopsgaard og ledede til en Overeenskomst, der beedigedes

og besegledes fra begge Sider. Ved denne forpligtede Sveriges Mænd sig til snarest muligt at vælge den unge Magnus Eriksøn til Konge over hele Svea- og Gøta-Rige. Derpaa skulde de føre ham til Norge, hvor han da ogsaa skulde tages til Konge efter Norges Lov. Han skulde skifteviis opholde sig i begge Riger, og ikke ledsages af det enes Mænd længer end til det andets Grændser. Rigerne skulde forresten være fuldstændig adskilte, og Norges Indtægter alene anvendes efter Hertuginde Ingebjørgs og det norske styrende Rigsraads Skjøn [1]).

Da dette var afgjort hastede de svenske Sendemænd tilbage til Sverige, og her blev nu paa den i Upsal forsamlede Rigsdag Magnus Eriksøn valgt til Svea- og Gøta-Konge den 8de Juli. Kort efter gav man sig paa Veien med ham til Norge, hvor han ankom i den senere Halvdeel af August, og blev, som det lader, modtagen i Baahus (Bagahus) af Norges geistlige og verdslige Høvdinger.

Alle Norges Biskopper synes der at have været tilstede. Den 23de August havde nemlig Norges Prælater [2]) paa Baahus Slot en Sammenkomst med de svenske Biskopper Karl af Linkjøping og Benedikt af Skara for at overlægge om Pavetienden, baade den af Clemens V og den af Johannes XXII udskrevne [3]). Der fattedes ved denne Leilighed en Deel vigtige Beslutninger, sigtende til at gjøre hiin Skat til den pavelige Kurie mindre byrdefuld for begge Rigers Geistlighed: En Fjerdepart skulde fradrages alle Prælaters og Klerkers Midler, før Tienden fastsattes og betaltes. Af Offer skulde ingen Tiende ydes. Indbragte en ledig Kirke meer end 6 Mark Sterling, da skulde Tienden først fradrages til det hellige Lands Undsætning, derpaa 6 Mark Sterling afholdes til dem der forrettede Tjenesten ved Kirken, og saa skulde Resten gaa til det pavelige Skatkammer. Afstod en sit Beneficium for at faa et bedre i Stedet, saa skulde det første ei ansees for ledigt, medens Paven tog Indtægterne af det andet [4]).

Strax efter at dette geistlige Møde var afholdt, førte de norske Herrer Magnus over til Tunsberg, hvor rimeligviis allerede forud Haugathing var stevnet, og paa dette Thing blev Magnus Eriksøn høitideligen taget til Norges Konge den 26de August [5]). Derpaa for-

[1]) N. g. L. III. 146—149. [2]) Prælatis de solida terra regni Norwegiæ convenientibus. [3]) S. o. f. II. 166 f., 173 f. [4]) Sv. Dipl. III. 417, Suhm D. H. XI. 857 (eft. Barth. Mskr. E. 558). [5]) Magnus's Regjeringsaar i Norge regnes fra en Dag efter 23de og før 27de August. Man kan her gjette paa enten den 24de (Bartholomæus Dag, en Apostels Dag og altsaa en større Fest) eller paa den 26de (Søndagen næst efter). Da nu Biskopperne, der rimeligviis ikke have skilt sig fra den unge Konge ved en saadan Leilighed, endnu den 23de vare i Baahus, saa synes Tiden at være vel knap for at de og Kongen allerede Dagen efter kunde være paa Haugathing ved Tunsberg. Søndagen den 26de bliver altsaa den Dag, som har

blev han Vinteren over i Norge tilligemed sin Moder Hertuginde Ingebjørg.

Ingebjørgs Stilling som Kongens Moder, og den Indrømmelse der var gjort paa Rigsmødet i Oslo, at hun i Forbindelse med Styrelsesraadet skulde tilsee Anvendelsen af Norges Indtægter, aabnede hende en Indflydelse paa Rigsstyrelsen, som ingen egentlig Hjemmel havde i den afdøde Konges Formynderlov. Ung som hun var, og dertilmed som det lader temmelig letsindig, misbrugte hun snart denne Adgang til Indblanding i Regjeringens Anliggender. Hun tilsidesatte Styrelsesraadet og lod sig paavirke af udenforstaaende Yndlinger, af hvilke den mest fremtrædende endogsaa var en Udlænding. Det var den unge danske Ridder Knut Porse, en urolig og ærgjerrig Eventyrer, der havde været en ivrig Tilhænger af Hertug Erik og efter dennes Død en af Hovedmændene for det hertugelige Parti.

Knut Porse havde sine egennyttige Hensigter, der især vare rettede paa Danmark. Her døde Kong Erik den 19de November 1319, og dennes Broder Kristoffer blev den 25de Januar 1320 valgt til hans Eftermand, tildeels, som det synes, ved Knut Porses indflydelsesrige Bistand. Kristoffers Udueligbed og Danmarks indre Søndersplittelse aabnede nu en vid Mark for Knuts Herskesyge; og i at tilfredsstille denne, hjalp Ingebjørg ham baade ved egenmægtigen at benytte Norges Kongesegl mod Kanslerens og Styrelsesraadets Vidende og Villie, og ved at bortødsle til hans Fordeel Kongedømmets Skat og Indtægter.

Snart vakte Hertugindens Egenmægtighed og Styrelsesraadets Afmagt Opsigt i Norge, og et Parti synes at have dannet sig mod hende og hendes fremmede Tilhang, maaskee allerede i Slutningen af 1319. En anseet ung Nordmands, Ulf Saxessøns, Fangenskab, som man i Norge troede paa svensk Anstiftelse, gav Anledning til Klager fra Norge til det svenske Rigsraad. Men dette oplyste, at Ulf var bleven fangen ved Udlændinger fra Vardberg i Nørre-Halland, hvor Knut Porses Tilhængere, med Ingebjørgs Vidende, havde sit Hovedsæde, og det svenske Raad opfordrede endog det norske til at have strengere Indseende med Hertugindens Fremfærd. Imidlertid havde hun ganske vist endnu mange Tilhængere blandt Norges Stormænd, og Rigsstyrelsen i Norge gik et Par Aar sin skjæve Gang under hendes ufornuftige Ledning.

størst Sandsynlighed for sig. At Magnus blev tagen til Norges Konge paa Haugathing siges udtrykkeligen i Brev af 20 Februar 1323 (Saml. til Norges Hist. V. 534—541).

72.

Tvivst mellem Biskop Audfinn i Bergen og den kongelige Kapelmagister. Provinsialconcilium i Bergen 1320. Biskop Vilhjalm af Orknøerne tiltalt. Trætten mellem Biskop Audfinn og Kapelmagisteren afgjøres.

Under denne Sagernes Stilling var det ganske naturligt, at den norske Geistlighed, befriet fra den Tvang, der under Haakons kraftige Styrelse havde hvilet paa den, igjen reiste Hovedet i Veiret, følte sin Betydning som en Magt i Staten, og søgte at gjøre sin Indflydelse gjældende.

Erkebiskop Eilif var en klog og maadeholdende Mand, besjælet, som det lader, af et oprigtigt Fædrenelandssind, der forbød ham at misbruge sin ophøiede Stilling, til nu at fremkomme med hierarchiske Fordringer, der ikkun vilde have fremkaldet nye Splittelser og gjort Rigets Tilstand misligere end den allerede var. Hans Optræden var fredelig og meglende, dog, saavidt man kan skjønne, ingenlunde blottet for den nødvendige Kraft. Den Omstændighed, at han i Mellemtiden mellem Kong Haakons Død og Magnus's Antagelse til Konge var paa en Maade bleven anerkjendt som Rigsvikarius, maatte give ham en fastere Holdning og stille ham over de opdukkende Partier.

Hos en anden af Norges Prælater raadede derimod en mere urolig og hierarchisk Aand. Biskop Audfinn af Bergen var uden tvivl den første af sine daværende norske Standsbrødre i canonistisk Lærdom og i Embedsiver. Han lignede heri sin Broder og Formand, Biskop Arne, ligesom og i Kraft og Dygtighed; men han var besindigere end denne, og, som det synes, mindre haardnakket i uvæsentligere Ting. For ham, som tidligere for Arne, var den kongelige Kapelmagister og den hele Kapelindretning en skarp Torn i Øiet, og han ansaa nu udentvivl Omstændighederne gunstige for at komme den til Livs. Han tilbagekaldte i 1319 Gaven af Fane Kirke, som Biskop Narve i sin Tid havde skjænket Apostelkirkens Chorsbrødre [1]) og kom derved i en heftig Strid med disse, især tvende af dem, Johan Eriksson og Grimar Ormsson, hvilke appellerede til Erkebiskoppen og Paven [2]). Hertil sluttede sig udentvivl ogsaa den forargelige Tvist, han i Begyndelsen af 1320 havde med Botolf Haakonsson, Chorsbroder af Nidaros, hvilken havde i Apostelkirken øvet Haandgribeligheder mod en Prest, som der paa Biskoppens Vegne skulde oplæse nogle Breve, indeholdende Forbud mod visse overtroiske Valfarter i Bergen. Botolf appellerede til Erkebiskoppen, men blev alligevel sat

[1]) N. Dipl. III. 113. [2]) Breve af 13de October — 21de November 1319. Suhm D. H. XI. 858 (efter Barth. Mskr. E. 15—22.

i Ban af Audfinn [1]). Endelig tog Audfinn sig af Sognepresterne i Bergens By, der førte Klage over Presterne til Apostelkirken og visse Klostermænd, fordi disse trængte sig ind i deres Embedskreds ved at meddele deres Sognemænd Kirkens Tjeneste, og derved tilsnege sig det Offer og den Skyldighed, som tilkom Sognepresterne. Audfinn forbød ved Kundgjørelse af 27de Marts 1320 saadant strengeligen under Bans Straf og fastsatte med det samme Grændsen for visse af Byens Kirkesogne [2]).

Alt dette voldte ikke ringe Optøier i Bergen, om hvilke Erkebiskoppen baade af Audfinn selv og af Andre blev underrettet [3]). Erkebiskoppen synes ingenlunde i Et og Alt at have billiget Audfinns Fremfærd; men hans Brev til denne af 18de April vidner om hans Maadehold og sunde Sands. Han synes ilde — siger han — om den Støi og Uro, som finder Sted i Bergen; men det er hans Raad, at de, som ville bedre sig og med Ydmyghed bede om Naade, ogsaa blive tagne til Naade, paa det at den hellige Kirkes Uvenners Flok maa blive saa meget mindre, som Biskoppen viser Folket større faderlig Kjærlighed, hvortil Erkebiskoppen veed, at Gud har givet Audfinn baade Vid og Villie. Forresten lover Erkebiskoppen at styrke Kirkens Ret og revse dens Fiender efter Evne og Skyldighed. Han agter at komme til Bergen til Pindse (18de Mai) og venter der at træffe Kongen [4]).

Paa den anden Side bleve Klager over Biskop Audfinns Fremfærd indbragte for Kongen og dennes Moder, som om han havde gjort Indgreb i Kongedømmets Ret med Hensyn til de kongelige Kapeller. Ophavsmanden til disse Klager er ikke vanskelig at gjette; det var selve Kapelmagisteren, Finn Haldorsson [5]). De fremkaldte irettesættende Kongebreve til Biskoppen, hvilke denne imidlertid besvarede med Negtelse af de gjorte Beskyldninger, Anker over Bagvaskelse og Forsikkringer om sin Ærefrygt og Hengivenhed for Kongen [6]).

I al denne Trætte indtraadte en Stands ved et Provinsialconciliums Samling i Bergen. Et saadant synes allerede længe at have været paatænkt af Erkebiskoppen. I 1318 havde han udstedt Kaldelse

[1]) Akterne i dene Sag af 20de Marts 1320 i Barth. Mskr. E. 36—51, jfr. Suhm D. H. XII. 29—31. [2]) Suhm D. H. XII. 30, 337. [3]) Suhm D. H. XII. 31, 338. [4]) Barth. Mskr. E. 61. [5]) Biskop Signar af Færøerne hans Brev til Audfinn, rimeligviis af April Maaned 1320 (Barth. Mskr. E. 61): Signar har erfaret, at nogle af Biskoppens Avindsmænd, hvoriblandt især Finn, skrive meget til Forskjellige mod Biskoppen. Men Erkebiskoppen er Audfinns og Sandhedens Ven; og omendskjønt man taler om, at mange Sager skulle oprippes mod Audfinn i de øvrige Prælaters Nærvær, saa behøver han dog ikke at frygte. [6]) Breve af Marts? 1320 til Kongen og Hertuginden, Saml. t. d. N. F. S. og H. I. 525.

til de islandske Bisper[1]), ifølge hvilken den skaalholtske Biskop Arne Helgesson i 1319 drog til Norge, medens derimod Audun af Hole, der ogsaa havde tiltraadt Reisen, blev dreven tilbage til Island[2]). Kongeskiftet i Norge har rimeligviis voldet Udsættelse af Conciliet, og i Mellemtiden døde Biskop Arne Helgesson i Norge den 21de Januar 1320. Han havde i sin Embedstid havt den Sorg, at Skaalholts Kathedralkirke, en stor og pragtfuld Tømmerbygning, afbrændte i 1309 ved Lynild; men han havde viist stor Virksomhed for at faa en ny Kirke reist, og havde dertil modtaget stor Hjælp ved Gaver baade fra Island og Norge[3]). Han havde viist sig som en fredelig men dog nidkjær Kirkens Forstander. — Omtrent ved samme Tid, i 1319 eller Begyndelsen af 1320 døde ogsaa Biskop Botolf af Hamar, til hvis Embedsførelse lidet eller intet kjendes. I hans Sted valgtes en vis Magister Halvard. Han omtales som Electus nærværende i Bergen den 19de Juni 1320[4]), men som Biskop den næst paafølgende 7de Juli[5]). Mellem disse Dage falder altsaa hans Indvielse, hvilken maa være foregaaet i Bergen lige under Provinsialconciliet. — Broder Signar skal ogsaa i dette samme Aar være indviet til Biskop paa Færøerne[6]); men dette maa være skeet tidligere paa Aaret, eftersom han allerede kalder sig Biskop i et Brev af April Maaned, og udentvivl i Nidaros[7]).

Provincialconciliet var af Erkebiskop Eilif berammet at samles til St. Hans, 24de Juni, 1320 i Bergen[8]); og allerede før den Tid havde Hertuginde Ingebjørg med den unge Konge og en heel Deel verdslige Stormænd indfundet sig sammesteds. Conciliet har saaledes rimeligviis staaet i Forbindelse med et almindeligt Høvdingemøde eller Rigsmøde. Som tilstedeværende Bisper nævnes foruden Erkebiskop Eilif: Helge af Oslo, Vilhjalm af Orknø, Audfinn af Bergen, Haakon af Stavanger, Halvard af Hamar og Signar af Færøerne, altsaa alle Bisper af selve Norge og tvende af Skatlandene. Paa dette Biskopsmøde fattedes en heel Deel vigtige kirkelige Bestemmelser, hvilke af samtlige Bisper vedtoges og udfærdigedes den 9de Juli. De mærkeligste ere i Korthed følgende:

1) Klostrene vedkommende:

Ingen Klosterformand maa, under Straf af Afsættelse, indtage Nogen i Klosterregelen ved Kjøb eller Overeenskomst.

Hver Biskop skal i sit Biskopsdømme paasee, at der i Klostrene ikke indtages flere Personer end som Klosterets Gods tilsteder; Antallet

1) Isl. Ann. 214. 2) Isl. Ann. 212. 3) Isl. Ann. 194, 198. 4) Brev af denne Dag Mskr. 5) Suhm D. H. XII. 33. 6) Isl. Ann. 216. 7) See hans Brev til Audfinn omtalt o. f. II. 197. 8) Erkebiskoppens Kaldelsesbrev til Biskop Audfinn af 7de Januar f. A. Suhm D. H. XII. 28.

af Klosterets Beboere skal ei forøges uden dets Rigdom vorer, og selv da ikke uden Biskoppens Samtykke.

Ingen Klostermand, der efter aflagt Klosterløfte ejer noget for sig selv, maa tages til kirkelig Begravelse, med mindre han forud har bødet for sit Brud.

2) Bansstraffen vedkommende:

Alle foregaaende Biskoppers Forordninger om Troens Bestyrkelse, om Ærefrygt for de hellige Ting og om gode Seder stadfæstes; men alle ulovlige Bansstraffe (bannspinur), Suspensioner og Interdikter, som ere bestemte af tidligere Biskopper, tilbagekaldes.

Hvis de Mænd, der ere udstødte af Kirken, forlige sig med den før sin Død, skal deres Lig føres til Kirken, med Undtagelse af dem, som efter gammel Landsskik ei maa begraves ved Kirke, som Tyve og Røvere eller lignende domfældte Forbrydere, hvilket skeede til Afskrækkelse (et hoc ad terrorem).

Forlanger bansat Mand i Livsfare Prest, og tilbyder sig under Ed at bøde til Gud og Kirken efter sin Biskops Dom, da skal Presten lade ham love dette for Vidner; løse ham derpaa, hvis Døden er overhængende, og yde ham Tjeneste som en anden Christen. Bliver han maalløs, før Presten kommer, men lovlige Vidner beedige, at han var rede til det før nævnte, da løse Presten ham. Kommer han sig efter Afløsningen, da søge han snarest muligt til sin Biskop og være hans Dom underkastet. Bryder han hvad Andre have svoret paa hans Vegne, straffes han som om han havde svoret selv. Den som er falden i Paveban af selve Verket, skal, før han løses, sverge at fare til Paven eller Erkebiskoppen, med mindre Biskoppen anderledes vil ordne Sagen. Men hvis bansat Mand dør uløst, da maa ingen løse ham uden den, som havde Magt dertil, medens han var i Live, og selv det kun paa Vilkaar, at Alt, hvad han har forbrudt, forud er bødet, og det derhos er beviist, at han selv vilde have forligt sig, hvis han havde kunnet. Ikke maa den kaldes løst, som ei er løst af den, som dertil har Magt.

3) Vedkommende de geistlige Personer, deres Stilling til Kirke og Stat, samt deres Skyldighed med Hensyn til kirkelige Forretninger:

Hver Klerk, som med Raad eller Daad hjælper Nogen imod den hellige Kirke til Nedbrydelse af dens Frihed, skal være af selve Verket suspenderet fra Embede og Indtægt (ab officio et beneficio). I samme Straf falde de Klerker, som med Vidende og Villie underkaste sig nye Baand eller Paalæg (tolla), eller give sig under Lægmænds Vold, og derved tilintetgjøre Klerkernes Privilegier. Hver den, som overbevises om aabenbar Sammenrottelse mod det biskoppelige Sædes

Lov og Frihed eller mod den bisfoppelige Verdighed, skal ikke kunne kaares til nogen Plads ved den Bispopsstol eller blive Canonicus der, hans Straf efter Loven forøvrigt uformindsket.

Alle Klerker skulle holde sig fra Strid og Trætte og al Usedelighed, holde sig til Dyd og Guds Tjeneste, som deres Stand tilkommer.

Enhver Prest eller Klerk af de høiere Grader (infra sacros), af hvad Stilling han end er, skal afholde sig fra Frilleliv. Hvis han har Frille aabenbare i sit Hus eller paa sin Bekostning een Maaned efter at have hørt nærværende Forordning, da bøde han Bispoppen: hvis han er Hovedprest, 4 Mark, hvis han er Kapelprest eller Diakonus, 2 Mark. Holder han siden Frille to Uger, bøde han det dobbelte. Retter han sig ikke herpaa inden 10 Dage, har han forbrudt Kirke eller Beneficium. Paasee ikke Hovedpresterne dette overholdt af sine Underprester, da være de selv samme Straf underkastede.

Naar en Bisop dør, skal hver Prest (i hans Bispopsdømme) i de næste tolv Maaneder synge syv Sjælemesser for hans Salighed; for hver Prestes Sjæl skal synges tre.

Eftersom Børn ofte dø udøbte, naar man ei kan faa Prest, paa Grund af deres Ukyndighed som ere tilstede, da skal Sognepresten ofte og nøie underrette sit Sognefolk om Adfærden med Daaben i saadant Tilfælde. — Det skal ogsaa ofte lyses for Folket, at Egteskab er forbudt mellem Frænder nærmere end i 5te Led, og mellem aandelig Beslegtede.

Alslags Frilleliv og Hor er forbudet af den hellige Kirke. Hver som har fæstet sig en Kvinde efter Guds Lov, skal holde Bryllup med hende inden tolv Maaneder efter Fæstemaalet, dog saaledes at det bliver lyst i Kirken tre Søndage før Brylluppet, paa det at den, der ved lovlige Forhindringer, derom kan vidne. De Børn, der avles efter en saadan Lysning, ere at betragte som egtefødte, om end Hindringer for Egteskabet siden aabenbares, hvorimod, hvis Lysningen ei er forudgangen, Børnene ere uegtefødte.

Presterne skulle holde sine Døbefunter rene, tætte og vel lukkede. De skulle tage (af Bispoppen) ny Chrisma (viet Salve), hver tolvte Maaned og gjemme den, ligesom og Nadveren (eucharistiam) omhyggeligen i Kirken, saa at intet ureent kommer dertil, i modsat Fald skal Presten suspenderes fra Messesang i tre Maaneder.

Presten skal være tilstede hver Tid, han lovligen bliver kaldet for at døbe Barn eller til syg Mand; og dør ved hans Skyld Barnet udøbt, eller den Syge uskriftet, da være han af selve Verket suspenderet fra Embede og Indtægt, og have forbrudt til Bispoppen alt det Gods, han af Kirken har erhvervet. Dog skal Presten hentes ordent-

ligen, hvad enten det er til Lands eller Søs, med Hest baade frem og tilbage, eller med Baad, saaledes at han ei selv behøver at ro.

Presten skal lyse for sit Sognefolk, at hver Mand eller Kvinde, som dertil har Skjøns Alder, skal i det mindste een Gang om Aaret gaa til Skrifte for sin Sogneprest, og kun med dennes Tilladelse for nogen Anden. Hvis Udensognsmand, med mindre det er en Pilegrim eller Langveisfarende, kommer uden Orlov til en Prest, da skal denne strax sige ham, at han hverken har Magt til at løse eller binde ham, og vise ham tilbage til hans Sogneprest.

Ingen Prest skal høre den Mands Skriftemaal, som han ved er i Ban, forend han heraf er løst ved den, der har at løse ham efter Loven. Herom skal Presten allerførst spørge i Skriftemaalet, og dernæst om den Skriftende kan sin Religionslærdom: Credo, Paternoster, Ave Maria og Adfærden ved Barnedaab; kan han ei dette, skal Presten paalægge ham at lære det saasnart som muligt.

Ingen Prest skal i Skriftemaalet opfordre nogen til at sverge, at han aldrig oftere skal begaa den skriftede Synd; thi hvis den Skriftende siden bryder sin Ed, forsynder han sig dobbelt.

Presten skal undervise sine Skriftebørn om hvorledes de retteligen skulle gaa til Skrifte: at de skulle aabenbare sin egen Synd, uden derfor at navngive nogen anden, samt at de uden Fordølgelse skulle skrifte alle sine Synder med Anger. Han skal videre opmuntre den Skriftende til at afholde sig for Fremtiden fra de skriftede Synder; vise ham paa den ene Side den Løn, han derfor kan vente af Gud, og paa den anden Side den store Straf, han vil paadrage sig, om han dør i disse Synder. Og hvis han med Anger lover Forbedring, skal Presten sætte ham Pønitens (skrift), lægge Haand paa hans Hoved og udsige Absolutionen: „Et ego absolvo te auctoritate domini nostri Jesu Christi et beatorum apostolorum Petri et Pauli et officii mihi commissi ab iis peccatis, qvæ confessus es, et ab omnibus aliis, qvæ oblitus es; in nomine patris et filii et spiritus sancti. amen." d. e. „Jeg løser dig af vor Herres Jesu Christi og de salige Apostles Peters og Paals og det mig betroede Embedes Myndighed fra de Synder, som du har bekjendt, og fra alle andre, som du har forglemt, i Navn Faders og Søns og Helligaands. Amen." Men hvis Nogen siger, at han ikke vil aflade en eller anden Synd, da skal Presten høre hans Skriftemaal og give ham følgende Raad: „Om du end ejede hele Verden og vilde give den i Almisse, og om du end fastede dit hele Liv, da erhvervede du dig dog ikke derved Himmerige, saalænge som du ligger i en Hovedsynd, eller har Villie til fremdeles at begaa den. Dog raader jeg dig til at faste, give Almisse og udføre andre gode Gjerninger, samt stedse bede; thi desto før mon Gud op-

lyse dit Hjerte og vække dig til Anger og Bod". Men Presten skal ikke meddele ham nogen Absolution, med mindre han følger hans Raad, og kommer som først tilbage til ham. Ikke heller skal Presten give Nogen Absolution for enkelt skriftet Synd, med mindre han skrifter alle og vil bøde dem.

Enhver Prest skal iagttage, at han ikke sætter Nogen en saadan Skrift, som denne erklærer, at han umulig kan holde; thi hans Synd bliver større, hvis han ei holder den.

Presterne skulle ogsaa noie lægge Mærke til, at der er visse Synder, f. Ex. Tyveri, Ran og Besiddelse af uhjemlet Gods, hvilke ei kunne bødes, med mindre Ejeren eller hans Arvinger faa Sit tilbage om end lønligen. Lader dette sig ikke gjøre, da gives Almisser efter Prestens Raad. Har Synderen ei Gods til Erstatning, da sætte Presten ham Skrift og give ham Absolution med Paalæg at give fuld Erstatning, saasnart han formaar.

Alle Prester, som have Kirker efter Guds Lov og have taget Sjæleforsørgelse (curam animarum) af Biskoppen, have fuld Magt, hver i sit Sogn, til at sætte Skrift og løse sine Sognemænd fra alle lønlige Synder, som de skrifte for ham. Men i følgende Tilfælde skal henvises til Biskoppen, og ei Afløsning gives af nogen anden: — først hvis Nogen er falden i det Ban, som Loven giver Biskoppen alene Ret til at løse af, nemlig, om Nogen har lagt hadefuld Haand paa Klerk eller Klostermand; — og for det andet, om nogen Geistlig, Prest, Diakonus eller Subdiakonus, har udført nogen Tjeneste i Kirken under en større Excommunication (in majori excommunicatione), eller om Nogen har overskredet eller forglemt sine Vielser, eller orlovsløst taget Vielse af nogen Anden end sin egen Biskop. Undtagelse kan dog finde Sted, om den er Døden nær, som skrifter; thi da maa enhver Prest løse ham af alle skriftede Synder, dog paa den Betingelse at han skrifter dem for Biskoppen, hvis han kommer sig igjen.

Hvis en Prest „bryder Skrift" (rysr skript: bryder den Pønitens, som er ham paalagt? eller: bryder Skriftemaalets Hemmelighed?) da være han berøvet sine Vielser, have forbrudt sit Gods til Biskoppen, og hensættes i det strengeste Kloster for der bestandig at bøde med sin Anger. — Syg Mand skal man ikke sætte nogen Skrift men høre hans Skriftemaal og sige: „Du skal have fuld Tro og Haab og Paakaldelse til den almægtige Gud, at han verdiges at tilgive dig alle dine Synder, og du skal kalde Dig til Forbøn Jomfru Maria og alle Guds Helgene, og give for din Sjæl til Kirker og Fattige, hvad Gud indblæser dig; men ingen anden Skrift sætter jeg dig, med mindre du kommer dig. Indfind dig da hos mig saasnart som muligt."

Presten skal foreholde ham at angre, lægge Haanden paa hans Hoved og give ham Absolution.

Ingen Prest maa nogen Dag sige Messe, førend han i Forveien har holdt ordentlig Ottesang og Prima.

Ingen Prest, der ved sig stedt i nogen Hovedsynd, fordriste sig til at sige Messe, førend han redeligen har skriftet denne Synd for den Prest, han først naar; med mindre Nødvendighed er forhaanden, da skal han angre Synden med det Forsæt at ville skrifte og bøde den, saasnart han naar en Prest.

Presten skal paa det omhyggeligste tilsee, at ingen Urenhed kommer til den indviede Vin eller det indviede Brød i Alterens Sakramente, og at intet deraf spildes: Kommer en Draabe af „Christi Blod" ved Uagtsomhed paa Corporalet eller Alterdugen, skal Presten to det af over selve Kalken, paa Alteret, i tre Vand og selv drikke Vaskevandet. Kommer den paa noget Træ, skal han omhyggeligen afslikke Draaben, siden skave Træet, brænde Spaanerne og kaste Asken i Alteret, saaledes at den ei bliver traadt under Fødder. Finder han en heel eller bruden Oblat og er i Uvished om den er indviet, skal han nyde den efterat have nydt Vinen (post receptionem Sangvinis). Presten skal, naar han farer i Herredet til nogen Syg have med sig det viede Brød (viaticum) reenligen gjemt. Han skal selv bære det paa Brystet til og fra Kirke og ikke give det nogen anden i Hænde, som ei er Prest eller Diakonus af Vielse.

Presten skal ikke betjene nogen anden Prests Sognemand uden Fornødenhed under Bod af tre Mark til Biskoppen.

Han skal holde Messeklæder og Alterklæder og alt hvad som hører til Gudstjenesten reent, og Vaskningen skal forrettes med den største Omhu, tildeels i selve Kirken. Hvad der af indviede Klæder eller Redskaber er udslidt, skal brændes i Kirken og Asken lægges under Altergulvet.

Enhver skal begraves ved sin Sognekirke, med mindre han frivilligen har valgt sig Gravsted ved en anden Kirke; da skal han begraves ved denne, men hans Sogneprest skal have Fjerdeparten af alt Offer, som følger Liget. Skeer derimod saadant paa Grund af Lokken eller Overtalelse, da være Kirken, hvor han begraves „i Pavens Forbud", saaledes at der hverken Lig maa begraves eller Messe synges, indtil Sognekirken har sin fulde Ret. Hver Prest, som har lokket en andens Sognemand til at vælge sig Begravelse ved hans Kirke, er skyldig at føre Liget tilbage til den Dødes Sognekirke tilligemed alt Offer, som følger Liget. Pilegrime, Reisende og Udlændinger maa med Rette begraves i det Kirkesogn, hvor de dø, med mindre de gjøre en anden Anordning for sig.

Lig skal ikke nedsættes paa Skjærthorsdag efter Messen, paa Langfredag, paa Paaskeaften efter Messen og paa Paaskedag.

Hvis en Mand bliver dræbt, som er i store Synder, eller i Ban, eller i Forbud af den hellige Kirke, maa hans Lig ei nedsættes i Kirkegaarden. Gjøres dette med Vold, da skal ingen Tjeneste forrettes ved denne Kirke, før man har henvendt sig til Bispoppen. Imidlertid skal Presten yde sit Sognefolk al Tjeneste (udenfor Kirken), og hvis han behøver at indvie Sakramentet til Syge, da tillades ham at sige Messe i den samme Kirke lønligen med een Mand eller tvende.

Den hellige Kirkegaard skal negtes Alle, som ere i Ban, eller udelukkede af den hellige Kirke (excommunicerede), med mindre de paa Dødssengen ere løste af Presten, eller med Anger forlangte Afløsning uden at kunne erholde den, og døde i denne Anger; da skal Presten løse den Afdøde og derpaa begrave ham.

Aabenbare Aagerkarle, Kjettere eller Selvmordere skulle ei jordes paa Kirkegaard, med mindre Biskoppen selv tillader det.

Den sidste Salvelse (olean) skal ikke negtes nogen Egtehustru i Barselseng; men en Frille skal den negtes, med mindre den, som holder hende, lover at fæste hende, eller og hun lover at skilles fra ham, hvis hun kommer sig.

Gjør en Kone Barsel tre Uger før Paaske, være det hende tilladt at gaa i Kirke paa Paaskedag og der tage Tjeneste (Alterens Sakramente).

Friller, Horkvinder og de Kvinder som avle Børn med Frænder i forbudne Led, skulle ei ledes i Kirke efter sin Barselseng; hvo der leder dem bøde til Biskoppen en halv Mark.

Ingen Prest maa skifte, give eller selge bort noget af den Indtægt eller de Messeklæder, som ligger til Prestekaldet, eller af andet Gods, som fra gammel Tid ligger til Presteborbet, uden med sin Biskops Raad; ellers er Kjøbet ugyldigt, det dobbelte tilbagebetales, og 3 Mark bødes til Biskoppen. Samme Straf er den underkastet, der ved Efterladenhed og Vanrøgt lader Jord eller andet Gods gaa fra sin Kirke, medens han bestyrer den. De „Kirke-Kjør", som tilhøre Presteborbet, eller gives dertil i hans Embedstid, skal han tage Nytten af eller bortleie, medens han forestaar Kirken; men han eller hans Arving skal overlevere dem alle til Eftermanden, eller bøde fuld Erstatning til denne og desuden i Søgsmaalsfald 3 Mark til Biskoppen.

Den Prest, som modtager en Kirke efter Gudslov, bortbygsle de Ejendomme, som ligge til Presteindtægten paa saa mange Aar, som skjønsomme Mænd finde tjenligt for Jorden. Har han fuldt Bol (fullt ábœli, fuld Prestegaard) og leier sig en anden Jord til, saaledes at

han derved lægger Bolet øde, da bøde han som sex skjønsomme Mænd vurdere. Ødelægger han Jorden ved at betinge sig større Landskyld af den, end den kan bære, erstatte han efter sex Mænds Vurdering og bøde 6 Ører til Biskoppen. Forøvrigt skal Presten med Hensyn til Prestejordens Benyttelse og Bebyggelse samt Bortflytningen fra den være samme Bestemmelser underkastet, som Landsloven opstiller for Leilændingen (naturligviis saaledes, at Eftermanden træder i den tilflyttende Leilændings Sted, og Biskoppen paa Kirkens Vegne betragtes som Landsdrotten).

Af enhver Jordens Grøde skal Tiende gjøres i det Sogn, hvor den voxer, hvor saa Ejeren opholder sig.

Alle Geistlige (lærðir menn) skulle opføre sig sømmeligen og vogte sig for al Slags nye, iøinefaldende Moder i Klædedragt, baade hvad Snit og Farve angaar. De skulle i Overklæder have eenfarvet Tøi, dog ikke gult, grønt eller rødt; sit Skjæg og sin Krone (Jøse) skulle de lade rage saa ofte som behøves, og have Haaret rundt afskaaret om Hovedet saa kort, at Ørelappen sees, eller og bøde een Mark. Alt usømmeligt Erhverv er dem forbudet, nemlig at indkjøbe noget for igjen at sælge det dyrere.

De skulle ei tage Ombud af Lægfolk til nogen Sagførsel, eller møde paa Stevne for Lægmands Dom, undtagen de søge sin eller sin Kirkes Ret, eller og dens Ret, som Loven tillader dem at søge, nemlig Frænders, Enkers eller faderløse Børns. Det er alle Klerker under Bansstraf forbudet at sidde i nogen Dom, skrive Breve eller Domme, eller være i noget Raad eller Samtykke i Sager, hvor det gjælder Mænds Liv eller Lemmer; heller ikke skulle Geistlige bære Vidne eller aflægge Ed for Lægmænd, eller underkaste sig eller sine Sager disses Dom uden sin Biskops Orlov. Det er dem forbudet at deeltage i Bryllupper, som ei i Forveien ere lovligen lyste, under Straf af tre Aars Suspension og yderligere Revselse, hvis Biskoppen saa synes.

Det er Presterne forbudet under Suspensions Straf at synge Egteskabs-Messe (pusanar messu) for Enker, naar de giftes; det maa kun skee for Jomfruer.

Presten maa ikke, under Bans Straf, forud gjøre nogen Handel eller noget Vilkaar eller kræve Betaling for Egtevielse (pusan), Begravelse, den sidste Olies Meddelelse (olean), eller for nogen prestelig Tjeneste; thi enhver er skyldig at yde dette uden Tingen (kauplaust). Men efterat det er forrettet, tillades at kræve gammel Skyldighed (forna skylldu) og at modtage med Tak hvad Enhver godvilligen vil give. Den Prest, som uden lovlig Grund forholder Nogen Tjeneste

(Alterens Sakramente) paa Paaskedag, bøde til Biskoppen 3 Mark og være suspenderet fra Messesang i tre Maaneder.

Alle Hovedprester og Kapelprester, som have Sogn, skulle prædike Troen (telia trú) for sit Sognefolk hver Søndag.

Hovedpresterne skulle under Straf af Suspension fra Embedet selv synge Messe, navnligen paa alle Høitidsdage, og høre sine Sognemænds Skriftemaal ligesaavel som Vikarierne.

Presten, som synger Messe, skal selv blande Vand med Vin i Kalken, men ikke Klerken; der skal være meer Vand end Vin.

Ingen Prest skal tillade at sætte i Kirken Kister, Husgeraad eller Skibsredskab. Saadant maa indflyttes til Redning for Fiendehaand eller Ildsvaade, men skal igjen bortføres saa snart som muligt under een Marks Bod.

Gjør Nogen Almisse til en anden Kirke end sin Sognekirke, men hans Sogneprest anvender den anderledes end Giveren bestemte, da bøde Sognepresten til hiin Kirke og dens Prest det dobbelte, men til Biskoppen to Mark.

Ingen Prest maa synge Messe uden i Messeklæder, med Messebog foran sig, og med Kors og brændende Kjerter paa Alteret; en Klerk skal svare ham. I andet Fald bøde Presten til Biskoppen een Mark for hver Ting som mangler; med mindre der er nødvendigt Forfald, som f. Ex. at hans Klerk er død. Ganske er det forbudet, at nogen Kvinde maa tjene Presten for Alteret i Messen.

Det er ei Lægmand tilladt at staa i Choret (Sanghuset) hos Klerkerne, medens disse forrette Gudstjenesten (flytia tiðir), undtagen dem alene, der læse og synge med.

Prester skulle ei uden i Nødsfald bære Kampvaaben (fólkvapn) under Bod af en halv Mark.

Alle Apostelmessedage skulle holdes dobbelt (dupplex festum).

Naar en Prest dør, ere alle de nærmest værende Prester skyldige at indfinde sig og lade læse Psalmer for hans Sjæl, eller bøde Biskoppen en halv Mark.

Ingen Prest skal paa Paaskedag indvie mere Tjeneste, end han siden uddeler; det tiloversblivende skal være nydt inden en halv Maaned, eller bøde tolv Ører.

Presterne skulle paa Paaskedag eller de andre Dage, da de skulle meddele Guds Legeme, undervise sit Sognefolk om, at man skal gaa med Rolighed og Velanstændighed til denne hellige Tjeneste; hver skal falde paa Knæ foran Alteret og ikke staa op, før han har nydt Guds Legeme og skyllet sin Mund vel med Vin eller Vand. Klerken skal have tilrede et reent Kar med Vand og give enhver, som tager Tjeneste.

Ligger en Prest syg, da sende han Bud efter en anden Prest, og

den som er ham nærmest, er skyldig at hjælpe ham og hans Sognemænd.

Hvis en Prest bagtaler Nogen for Kongen eller Biskoppen, bøde sligt som hiin skulde, hvis Beskyldningen var sand. Men hvis en Geistlig bagtaler en Biskop for Kongen, da skal han fæste for sig Setter-Ed (sex Mænds Ed) af Geistlige og selv være den syvende; men bliver han overbeviist derom, da være alt hans Gods, baade i Land og Løsøre, ligesom og hans Embede og Indtægter i Biskoppens Vold.

Med Ede skulle Geistlige verge sig i saadanne Sager, som Kirkelovene nævne, men ikke med andre Renselser.

Alle Prester, som have Kirker, skulle sidde ved dem og være inden Sognet, og forlade det ikke uden fuld Nødvendighed. Det er dem aldeles forbudet at fare i Pilegrimsfærd eller nogensteds udenfor Biskopsdømmet uden sin Biskops Orlov.

Udenlandske Mænd og saa alle andre skulle erlægge sin Tiende af al Næring og Erhverv der, hvor de have sit Vintersæde og hvor de ere Julenat; medmindre de da ere i Gjestebud et andet Sted, i hvilket Tilfælde Tienden gaar efter Vintersædet.

4) Vedkommende Prestemøderne (Diocesan-Synoderne):

Hver Geistlig, som bliver nævnt til Prestemøde, indfinde sig forfaldsløst, eller bøde Biskoppen tre Mark; saa bøde og den, som møder ukaldet, med mindre han har Sag at søge eller verge.

Hovedpresterne skulle nævne Geistlige til at fare og til at sidde hjemme, saaledes at heri verles; og skal hver Hovedprest, der undlader at nævne Prester til Prestemødet hvert Aar, naar Prestemøde skal være, bøde som før sagt, og ligesaa hvis han ei indfinder sig selv, saafremt ikke gyldigt Forfald volder hans Udeblivelse, og da nævne han en af de Kapelprester (kapellu-prestar) som nærmest ere, til at møde for sig for den Gang.

Hver Prest skal, førend han farer hjemme fra, skrifte og berette (husla) enhver Syg og døbe Børn i sit Sogn; men de Geistlige, som ere hjemme, skulle uden Godtgjørelse røgte alle Kirkesognene under deres Sognepresters Fraværelse. Enhver bortreisende skal, næste Søndag før sin Afreise hjemme fra, lyse i Kirkedøren, hvo der skal betjene Sognet, medens han er borte.

Hver Prest skal have med sig til Synoden Stola, Haandbog og Overkjole (yfirsloppr); bøde een Øre for hvert, som han ikke har. Den Prest, der har sunget (været i Embede) fem Aar, skal eje Messeklæder og Tidebøger (tiðabækr d. e. de til Gudstjenesten hørende Bøger), og fremvise dem paa Prestemødet.

Hvis en Prest paa sin Reise til Prestemødet kommer i en andens

Sogn, medens denne er fraværende i samme Erinde, da maa hiin ustraffet forrette den Tjeneste, som forlanges af ham; han maa ei herfor kræve Løn, men vel modtage, hvad frivilligen gives ham, dog saaledes at den fraværende Sognepræsts Indtægter ei derved formindskes.

Der skal ringes til Prestemødet efter at Evangelium er læst i Kathedralkirken og indtil Sanctus synges. De Geistlige skulle indfinde sig fastende og være samlede i Choret, naar Bisskoppen indtager sit Sæde, eller bøde een Øre. Hver Prest skal paa Mødet sidde i Overkjole (i yfirsloppi) under Straf af een Øres Bod, og Høgendesprésterne sidde hver hos sin Hovedprest.

Naar Mødet er sat, og Bisskoppen, eller den som holder Mødet, har forrettet Tjenesten, undersøges om alle Prester ere tilstede. Den, som er i Byen og ikke forfaldsløst indfinder sig til Forhandlingerne, bøde tre Mark; men den som forfaldsløst gaar fra Mødet uden Tilladelse bøde to Ører.

Indtræder nogen Uvedkommende i Kirken orlovsløst, bøde han een Øre.

De Prester og Diakoner, som ikke have Kirker og ikke have Sag at forsvare eller søge, skulle ei være paa Mødet uden Tilladelse, og heller ikke de Prester, som ville fare af Bisskopsdømmet, under en Bod af tre Ører.

Paa Mødet skal undersøges, om Presterne i det forløbne Aar have ret tilsagt Messedage eller Festdage; ogsaa skal lyses naar Fasten og Advent indtræder i det kommende Aar.

Alle skulle opføre sig ordentligen paa Mødet, lytte opmærksomt til Bisskoppens Tale, og andre Geistliges, som have noget at foredrage; Ingen begynde noget Kæremaal uden Bisskoppens Tilladelse; hvis Nogen gjør dette eller paa anden Maade volder Forstyrrelse, bøde han hver Gang een Øre.

Ingen skal gjøre Anden falsk Beskyldning paa Prestemøde; den som det gjør, bøde som hiin skulde, om Beskyldningen var sand; med mindre han sander med enkelt Eed, at han troede sig at søge en ret Sag.

Paa Mødet skal oplæses Navnene paa alle de Geistlige, som i det forløbne Aar ere døde; hver Hovedprest skal gjøre det for sit Fylke. En Dag under Mødet skal Bisskoppen selv synge Sjælemesse, og i den skulle alle paa Mødet tilstedeværende Geistlige offre hver en engelsk Penning eller en halv Ørtug Sølv, hvilket Offer skal skiftes mellem de Fattige.

Hvo som aabenbarer Sager, forhandlede paa Mødet, hvilke Bisskoppen vil have hemmeligholdte, han bøde tre Mark til Bisskoppen og

være suspenderet ved selve Gjerningen fra Indtægt og Embede i sex Maaneder. Biskoppen skifte Boden mellem de Fattige.

Den Prest, som bryder hvad Biskoppen vedtager paa Prestemødet, og de Geistlige der enes om, bøde tre Mark.

Hver Fylkesprest skal ordentligen bringe med sig til Prestemødet Romerskatten af hele sit Fylke, eller bøde en halv Mark; hvis nogen Kapelprest modvilligen undlader at udrede den til Fylkespresten forinden, da bøde han det samme.

Alle ere og skyldige at betale „Preste-Sølv" (presta silfr) paa Prestemødet: hver Chorsbroder og Fylkesprest een Øre, hver Fjerdingsprest en halv Øre, og hver Kapelprest een Ørtug.

Hovedpresterne ere skyldige, inden een Uge efter sin Hjemkomst fra Prestemødet, at underrette de Kapelprester, som hjemme sidde i Heredet, om hvad der paa Mødet er blevet forhandlet og vedtaget. Hvad heraf rører Lægfolket, det skal baade de som vare paa Mødet, og de som sad hjemme, lyse og forklare for sit Sognefolk i Kirkedøren inden en halv Maaned efterat det bliver hver bekjendt, og siden saa ofte som det synes nødvendigt [1]).

Disse provinsiale Conciliebestemmelser for den norske Kirke ere de vidtløftigste af det Slags, hvilke ere os levnede. De ere hovedsageligen uddragne af de pavelige Decretaler, og ere ganske vist for den allerstørste Deel at betragte ikke som Nyheder i den norske Kirke, men som en Samling af kirkelige Sedvaner, der forlængst og efterhaanden allerede vare indførte og havde vundet Hevd, hvilken Samling, idet den nu stadfæstedes og udgaves af et Provinsialconcilium, fik fuldkommen Lovskraft i hele den norske Kirkeprovins.

Bestemmelserne om Klostrene ville sees at stemme i det Væsentligste med hvad allerede tidligere var forordnet paa Provinsialconciliet i Oslo 1306 [2]). Bestemmelserne om Bannet ere, som det lader, Indprentning af ældre Brug. Med en vis Forsigtighed ere de selvskrevne Banstilfælde antydede, maaskee for ikke ligefrem at støde an mod den

[1]) Disse Conciliebestemmelser ere os bevarede i tre forskjellige Dokumenter, af hvilke det ene mest opholder sig ved Bestemmelserne angaaende Klosterlivet, det andet ved de Geistliges Stilling med Hensyn til deres Stand og ved den Adfærd, de have at iagttage med Hensyn til Bannet; det tredie, som er det vidtløftigste, ved Presternes Forhold til deres Menigheder og til Gudstjenesten og de dermed forbundne Handlinger, samt ved Prestemøderne eller Diœcesansynoderne, om hvilke sidstnævnte desuden udførligen handles, især med Hensyn til Nidaros's Bispsdømme, i et eget Tillæg. Bestemmelserne, der rimeligvis, som alle Statuter givne paa Provinsialconcilier, egentlig have været affattede paa Latin, ere levnede i en udentvivl samtidig Oversættelse, og findes trykte i N. g. L. III. 246—270 og 307. I nærværende Udtog ere de for en bedre Oversigts Skyld ordnede nogenlunde efter Indholdet. [2]) S. o. f. II. 106.

verdslige Styrelse, der i Kong Haakon Magnussons Aand hadede Bannet, navnligen anvendt som et Middel til at søge Kirkens Rettigheder uden Lovens Mellemkomst, samt til at aftvinge Lægfolket Ydelser, hvortil det ikke ifølge Loven var udtrykkelig forpligtet. Hvad endelig de talrige Bestemmelser om Presterne og Prestemødderne angaar, da vidne disse alle om en virksom Stræben efter at overholde streng Orden baade i Kirkestyrelsen og Gudstjenesten og Sogneforholdet, hvilken Stræben sikkert maa have baaret sine gode Frugter. Det bergenske Provinsialconcilium af 1320 maa overhovedet agtes for et af de mærkeligste for det Indblik, dets Bestemmelser give i den norske Kirkes daværende indre Forholde, hvilke med Hensyn til Tidsalderen vise sig i et gunstigt Lys.

Mod Biskop Vilhjalm af Orknøerne [1]), der var en af de i Conciliet deeltagende Prælater, fremsattes under hans Ophold i Bergen flere Klagepunkter fra Erkebiskoppens Side.

Da Biskop Vilhjalm, heder det, i hele Provinsen havde et ondt Rygte, saa havde Erkebiskoppen tidligere ladet hans Bispedømme visitere ved Kormak, Archidiaconus af Suderøerne og Grimar Ormsson Præbendarius af Nidaros. Disse havde under sin Visitation eller strax efter dennes Fuldendelse afgivet en Indberetning til Erkebiskoppen, der var til Biskop Vilhjalms Fordeel. Han havde, sagde de, modtaget dem med Forekommenhed og understøttet deres Visitation. De havde paa denne erfaret, at Manglerne ved Kirkerne meer havde sin Grund i hans Formænds Efterladenhed, end i hans egen; han havde ikke i kort Tid kunnet bøde paa disse Mangler, men havde lovet at det skulde skee og anviist Midler dertil af sine Indkomster. Hvad de onde Rygter om hans Opførsel angik, som Erkebiskoppen især havde paalagt dem at undersøge, da kunde de forsikkre, at de vare usande; og især var dette Tilfælde med de Beskyldninger, der vare ham gjorte for Ukydskhed [2]).

Men ganske anderledes maa Visitatorerne senere have forklaret sig for Erkebiskoppen, hvad enten dette nu er skeet ifølge nye dem tilkommende Oplysninger, eller fordi de i sin første Indberetning have ladet sig utilbørligen paavirke af Biskoppen og dennes Venner, til hvilke Magnus Jarl af Øerne og hans Brud Catharina synes at have hørt. De sees nemlig nu at have udsagt, at de ved nøiagtig Ransagning havde fundet, at Biskoppen, til Skade baade for Kathedralkirkens og de biskoppelige Bygningers Vedligeholdelse og for Presternes Underhold, havde formindsket Stolens Gods ved Afhændelse og Forlening; — at han ei canonisk havde bortgivet noget geistligt Embede, men antaget

[1]) Indviet 1310, s. o. s. II. 153 f. [2]) Suhm D. H. XII. 37 (efter Barth. Mskr. E. 134—136.

paa visse Aar, ja Maaneder, Fremmede, Omløbere, og Frafaldne mod en vis Afgift til Biskoppen; — at han havde tilsidesat den biskoppelige Anstændighed ved at overlade sig til støiende Jagtforlystelser, for at tie med andre Usømmeligheder; — at han havde været ligegyldig i sit Embede og ikke søgt at rette paa sine Underhavende, der vare Afgudsdyrkere, Troldkarle, Kjettere og i andre Maader Ugudelige, han havde endog blandt sit Tyende holdt aabenbare Bansatte. — Paa Grund af alle disse Beskyldninger afsatte Erkebiskoppen ham ved Brev af 17de Juli fra Bispsgodsets Bestyrelse, idet han formanede ham til Forbedring.

En anden Anklage mod Biskop Vilhjalm var, at han havde fængslet en Canonicus af Orknøerne, Ingilbert Lyning, hvilken Erkebiskoppen havde sendt til ham for at forhøre om Peterspengen, ja havde frataget Ingilbert hans Præbende og alle hans Ejendomme, og havde dem endnu i sin Besiddelse, trods Erkebiskoppens Advarsel. Vilhjalm havde desuden i 15 Aar hemmeligen tilegnet sig selv en Deel af Romerskatten indtil et Beløb af 53 Mark Sterling. Erkebiskoppen forelagde ham i denne Anledning ved Brev af 20de Juli, en Frist af 3 Maaneder, inden hvilken han under Bans Straf skulde udrede hine 53 Mark og gjenindsætte Ingilbert i hans Præbende.

Endelig beskyldtes Vilhjalm for at have tilbageholdt paa Orknøerne en nys afdød Frues Lig, uagtet hun havde erklæret at ville begraves i Nidaros's Kirke (Kathedralkirke?). Ved saaledes at bryde den Afdødes sidste Villie var han falden i Interdikt efter Kirkeloven, hvorfra Paven alene kunde løse ham. Erkebiskoppen paalagde ham imidlertid ved Brev af 28 Juli paa egen Bekostning, og under Straf af Suspension fra Indgang i Kirken, at føre Liget til Throndhjem, og forbeholdt sig desuden at paalægge ham anden Straf for hans Ulydighed.

Disse tre Erkebiskoppens Breve bleve, rimeligviis efterat denne selv havde forladt Bergen, den 5te August oplæste af den førnævnte Grimar for Biskop Vilhjalm i den bergenske Biskops Consistorium. [1]).

Biskop Vilhjalm maa udentvivl have været en Prælat af det Slags, hvorpaa det sydlige og vestlige Europa ved denne Tid afgav saa mange Exempler, — meer verdslig og fri i sin Levemaade, end Kirkeloven tillod, og den norske Kirke endnu havde vant sig til at taale. Han har vel taget sig enkelte engelske og skotske Biskopper til Mønster, og hans Adfærd har maaskee vakt mindre Anstød paa Orknøerne, hvor den megen Berøring med Skotterne allerede tidlig synes at have givet Folkets Seder Præget af en vis Vildhed og Tøilesløshed. Men Erkebiskop Eilif har ikke villet see gjennem Fingre med sligt; og man maa for-

[1]) Suhm D. H. XII. 33—35, efter Barth. Mskr. E. 137—145.

mode, at Biskop Vilhjalm har lovet Bedring og i det mindste for det første rettet paa sin Opførsel og afhjulpet de væsentligste Ankeposter. Imidlertid seer man, at Erkebiskoppen fremdeles har holdt et vaagent Øie med ham. Thi i 1321 finder man, at Erkebiskoppen atter har havt Visitatorer over paa Orknøerne, nemlig de førnævnte Grimar og Ingilbert. Disse indgave dengang hver for sig en Indberetning, der havde saadanne Besynderligheder ved sig, at Erkebiskoppen ved Brev af 25de Marts 1322 opfordrede Biskop Audfinn af Bergen til, paa sine Vegne, at kræve af dem en canonisk og rigtig Underretning, navnligen om Processen med den orknøiske Biskop, ja endog paalægge dem Ban for deres Forsømmelighed [1]).

En anden Sag, som ganske vist under de norske Biskoppers Samvær i Bergen har været bragt paa Bane, var Tvisten mellem Biskop Audfinn og Kapelmagisteren.

Audfinn havde allerede gjort alle Forberedelser til at forfølge denne Sag for den pavelige Kurie. Han havde beskikket sin Chorsbroder, Paal Baardssøn, der studerede i Paris, til sin Fuldmægtig og havde oversendt ham rigelige Pengebidrag for dette Øiemed [2]). Alligevel har sandsynligviis den fredeligsindede Erkebiskop ved sin personlige Nærværelse omstemt ham. Sagen undergaves nemlig nu fra begge Sider Erkebiskoppen, Biskop Halvard af Hamar og Salomon Thoraldessøn, Chorsbroder af Nidaros, som Voldgiftsdommere til endelig Afgjørelse. Dette er rimeligviis skeet i Bergen; men Voldgiftsdommen blev afsagt i Tunsberg den 16de August samme Aar (1320). Efterat nemlig Mødet i Bergen var sluttet, drog Kongen og hans Moder, efter den 19de Juli [3]), øster i Landet, og ledsagedes didhen af Erkebiskoppen og flere af de paa Provinsialconciliet samlede Prælater. Under alle disses Ophold i Tunsberg blev rimeligviis den nævnte Voldgiftsdom fældet.

Dommen lød paa Følgende: 1) Alle, som „endog i tvivlsomme Ting“ havde stødt an mod Biskop Audfinns Verdighed, skulde bede ham om Tilgivelse, hvilken denne uden Vanskelighed „naadigen“ burde skjænke dem. Alle Bansættelseserklæringer (sentenciæ), der fra den ene eller anden Side vare afsagte, skulde være tilbagekaldte, alle Voldsomheder og Forurettelser glemte, og Biskoppen skulde uden Vanskelighed løse eller lade løse alle dem, som i denne Anledning trængte til Afløsning. — 2) Begrændsningen af Kirkesognene i Staden Bergen og Betroelsen af Sjæle-Omsorgen burde fremdeles som forhen umid-

[1]) Suhm D. H. XII. 64. [2]) Suhm D. H. XII. 147 (efter Barth. Mskr. F. 107). [3]) Paa denne Dag var nemlig Kongen endnu i Bergen, da en Stadfæstelse paa denne Bys Rettigheder blev udstedt og beseglet i hans Overvær, N. g. L. III. 149—151.

delbart høre under Biskoppen, dog med den Tillempning for den forbigangne Tid, at af alle de Tiender, som uden Biskoppens Anordning ere ydede, skulde Halvdelen erstattes, men den anden Halvdeel naadig eftergives „for Fredens Skyld.“ — 3) Fane Kirke skulde nu som tidligere tilhøre Apostelkirken, med al Ejendom, hvilken inden een Maaned efter Dommens Lysning skulde gjenerstattes. — 4) Hvis Kongen, Dronningen og deres Børn maatte ønske at modtage i Apostelkirken Herrens Legeme, da skulde det og være tilladt deres Følge af Riddere og Svende der at communicere, for saavidt ingen af dem var i Kirkens Forbud. I Kongens og Dronningens Fraværelse skulde det samme være tilladt Fehirden, „der sidder i Kongens Gaard,“ hans Kone og Børn. Alle samme kongelige Kapels Klerker skulde det være tilladt at begraves der i Kirken eller paa dens Kirkegaard, og ligesaa alle Andre, som der frit vælge sin Begravelse, dog med Forbehold af den Ret, som i sligt Tilfælde tilkom Sognepresten. I Apostelkirken maatte Kongens Børn døbes, og de som Kongen, Dronningen eller deres Børn selv holdt over Daaben, og skulde til en saadan Forretning Chrisma og Olie leveres fra Kathedralkirken. I Apostelkirken maatte endelig ogsaa de Egtefolk vies, hvis Bryllup Kongen eller Dronningen holdt i sin Gaard eller paa sin Bekostning. — 5) Provst, Chorsbrødre og Prester af omhandlede Kapel skulde forøvrigt aldeles ikke befatte sig med Uddelingen af Sakramenter eller med Administration af hvad Sognepræsterne tilkommer, med mindre Biskoppen af sin Naade dertil gav særlig Fuldmagt. — 6) Hvis nogen Tvivl kunde vækkes med Hensyn til nogen Artikel i Dommen, da forbeholdtes Voldgifsmændene Afgjørelsen og den nærmere Fortolkning [1]).

Denne Dom, der i det Hele bærer Upartiskhedens Præg, synes at være bleven adlydt af begge de stridende Parter, skjønt den neppe fuldkommen behagede nogen af dem. Om Parterne selv vare tilstede i Tunsberg, siges ikke. Den paafølgende 18de September var Biskop Audfinn i Bergen, hvor han afgjorde et tvivlsomt Abbedissevalg i Nonneklosteret (Nunnusetr) [2]).

73.

Biskopsskifter i den norske Kirke. Hr. Erling Vidkunsson bliver Kongens Drotsete og Rigsforstander. Spendt Forhold mellem ham og Geistligheden, især Biskop Audfinn i Bergen.

I den norske Kirke var der nu i de nærmest følgende Aar roligt. Imidlertid foregik flere Biskopsskifter.

[1]) Mskr. i den Arn. Magn. Dipl. Sml. jfr. Suhm D. H. XII. 35—37. [2]) N. Dipl. III. 115. (Der var 36 vælgende Nonner).

I den skaalholtske Bisskop Arne Helgessons Sted, der døde i Norge i Begyndelsen af 1320 [1]), kom den islandske Prest Orm Thorsteinsson paa Valg og reiste til Norge; men han døde samme Aar før sin Indvielse. Derpaa valgtes en vis Orm Steinsson, men han frasagde sig i 1321 Valget, lovede en Pilegrimsreise til Rom og døde kort efter [2]). Nu valgtes Grimar Skutesson, Abbed af Holm, til Skaalholts Bisskop tidlig i 1321. For at spare sine Lydbisskopper en besværlig Reise til Nidaros for at overvære hans Indvielse, lod Erkebisskoppen ham drage til Bergen, og bemyndigede ved Brev fra Nidaros af 3die Mai Bisskop Audfinn til at indvie ham i Overvær af Bisskop Signar af Færøerne, der altsaa endnu ikke var dragen til sin Stol, og Bisskop Haakon af Stavanger [3]). Audfinn udførte Indvielsen den 28de Juni, modtog Grimars Ed, og gjorde Indberetning om det Hele til Erkebisskoppen [4]). Grimar kom imidlertid ikke til Skaalholt; thi medens Kjøbskibet, der skulde føre ham over til Island, laa i en norsk Havn og ventede paa Bør, døde han. De islandske Annaler sige, at han kun var Bisskop i tre Maaneder, men i denne Tid havde han i Gjestebud og Overdaad bortødet meget af sin Bisskopsstols Gods. Han havde derfor intet godt Lov af Islændingerne, der, fordi han lod slagte en Mængde Fæ til sine Gjestebuder, gav ham Ogenavnet Skurdgrimar, det vil sige Slagtergrimar [5]). Nu traf endelig Erkebisskoppens og Chorsbrødrenes Valg en Mand, der virkelig kom til Skaalholts Stol. Det var en norsk Prædikebroder Jon Haldorsson, eller som han ogsaa kaldes efter sin Moder: Freygerdsson, en redelig, veltalende og meget lærd Mand, der for sine Studiers Skyld længe havde opholdt sig ved Universiteterne i Paris og Bologna. Der bemærkes om ham, at han talede Latin med samme Færdighed som sit Modersmaal. Jon blev indviet den 1ste August 1322 og kom til Island til sin Bisskopsstol det følgende Aar [6]).

I Aaret 1322 døde Bisskopperne Haakon af Stavanger og Helge af Oslo. Den første døde før 30te Mai [7]). Begge synes at have været meget anseede Mænd. I deres Sted valgtes og indviedes samme Aar: Erik til Stavanger, og Salomon Thoraldesson, Chorsbroder af Nidaros, til Oslo. Om den sidste veed man, at han havde studeret i Udlandet, og var allerede i 1305 Chorsbroder i Nidaros [8]). Han er oftere ovenfor nævnt. Maaskee ere begge disse Bisskopper indviede samtidig med Jon Haldorsson, altsaa den 1ste August 1322.

[1]) S. o. f. II. 198. [2]) Isl. Ann. 216. [3]) Finn Joh. II. 60, 61. [4]) Suhm D. H. XII. 55, 347. [5]) Isl. Ann. 216. [6]) Isl. Ann. 218, Finn. Joh. II. 61, 62. [7]) Suhm D. H. XII. 64 (cft. Barth. Mskr. E. 171). [8]) Sml. II. 192.

Ved denne Tid døde endelig ogsaa Bisskop Audun Thorbergssøn Raude til Hole. Uagtet han i sin Embedstid havde adskillige Stridigheder med enkelte af Nordlandets Prester, og i Begyndelsen ikke var saa ganske vel anseet, fordi han var en Udlænding og ikke ret vant ved Landets Skik, saa erhvervede han sig dog efterhaanden et godt Lov af Folket baade for Embedsvirksomhed og for Gudsfrygt, geistlig Lærdom og Veltalenhed. Han holdt Skolen ved sin Kirke i god Stand og forsørgede den med velskikkede Lærere. Allermest blev han dog priset for sit Hovdingesind, sin Pragt og Gjestfrihed. Han byggede meget baade paa sin Kathedralkirke og paa sin Bisskopsgaard, og ved sin Gjestfrihed gjorde han sig mangen Modstander til Ven. Det fortælles om ham, at naar han, som ofte kunde skee, havde Stevnemøde hjemme paa Hole med sine Uvenner, og der saa under deres Forhandlinger meldtes, at Maaltidet var rede, pleiede han at sige til sine Modstandere: „Lader os nu gaa til Bords! vi skulle ikke give Maden Skyld for, at I ere utilfredse med mig.“ Naar han da med Munterhed havde bevertet dem rigeligen, havde han tillige som oftest omstemt deres Sind, saa at de forligede sig med ham og lagde sin Sag i hans Vold. Hans Adfærd mod sin fordums Modstander Laurentius Kalfssøn viser ogsaa hans Sindelag fra en fordeelagtig Side. Laurentius holdt dengang til i Thingøre Benedictiner-Kloster, hvor han i 1316 endogsaa lod sig vie til Munk, samtidig med sin unge Søn Arne, som han havde avlet i Norge, og som kort forud var kommen over til ham. I Forstningen gav Bisskop Audun kun liden Agt paa ham, men siden drog han ham meer og meer til sig, forligede sig fuldkommen med ham og satte sin Dattersøn Eystein Raud i Skole hos ham i Thingøre. Audun kom ikke til Provinsialconciliet i 1320; men senere samme Aar, eller ogsaa i det følgende drog han til Norge og opholdt sig i Nidaros hos Erkebisskop Eilif den sidste Vinter af sit Liv. I Julen 1321 holdt han et herligt Gjestebud, som varede i mange Dage, og i hvilket Erkebisskoppen selv var tilstede. Men under dette Gjestebud blev Audun syg, og hans Sygdom tog til under Lægebehandlingen. Længe stred han imod og var hver Dag hos sine Gjester og deeltog i deres Glæde. Men før Gjestebudet var sluttet, blev han saa svag, at han maatte gaa til Sengs, hvilket han gjorde efterat have taget en vakker Afsked med sine Gjester, og paalagt dem at forblive der Gjestebudet til Ende, hvorledes det end gik med ham. Hans Sygdom tiltog nu, og da han nærmede sig Døden, kom Erkebisskop Eilif til ham for at raadføre sig om hvo der helst skulde kaares til hans Eftermand. Audun anbefalede da fremfor alle Andre Broder Laurentius Kalfssøn baade paa Grund af hans Gudsfrygt og hans Lærdom og Dygtighed. Erkebisskoppen gjorde nogle

Indvendinger, idet han mindede om ældre Forhold og Laurentius's Opførsel imod dem begge under Striden mellem Erkebiskop Jørund og Chorsbrødrene. Men Audun vilde ikke høre noget herom; han talte for Laurentius med saadan Varme, at det fremkaldte Taarer hos alle Omkringstaaende. Han døde derpaa den 27de Januar 1322 og blev begraven i Marie Kirke i Nidaros.

Erkebiskop Eilif fulgte hans Anbefaling, og paa et kort efter holdet Kapitelsmøde blev Laurentius Kalfsson kaaret til Biskop af Hole. Tidenden om Valget kom samme Aar til Island; men Laurentius drog først det følgende Aar til Norge, hvor han led Skibbrud ved Haalogaland og blev Vinteren over hos Erkebiskoppen i Nidaros under den venskabeligste Behandling. Da han kom for Erkebiskoppen, heder det, faldt han denne til Fode og bad om Tilgivelse for hvad han havde forseet sig mod ham. Men Erkebiskoppen gik ham imøde, reiste ham, udbad sig selv hans Tilgivelse og bød ham velkommen som sin Gjest. Laurentius blev indviet St. Hans Dag, den 24de Juni, 1324 i Overvær af Biskopperne Audfinn af Bergen og Vilhjalm af Orknøerne; Stedet nævnes ikke, maaskee har det været i Bergen. Samme Aar seilede han over til Island, tog sin Stol i Besiddelse og holdt den første Biskopsmesse paa Allehelgenesdag, den 1ste November [1]).

I noget over tre Aar stod den Rigsstyrelse ved Magt i Norge, som efter Kong Haakon Magnussøns Død havde dannet sig. Maaskee har den i Formen nogenlunde svaret til denne Konges Bestemmelse; men i Gjerningen ledredes den, som allerede bemærket, af Hertuginde Ingebjørg og hendes Yndlinger, — og det paa en meget mislig Maade. Uvillien over hendes Fremfærd tiltog imidlertid baade i Sverige og Norge, og da Sveriges misnøiede Stormænd i Juli Maaned 1322 havde i Skara indgaaet en Forbindelse til Indskrænkning af hendes Anmassefser, begyndte ogsaa Utilfredsheden at give sig Luft i Norge.

Ønsket om en Forandring i Rigsstyrelsen synes at være blevet almindeligt i Norge og deeltes, saavidt man kan skjønne, ogsaa af Styrelsesraadet, der følte sig tilsidesat og afmægtigt. Man henvendte sig i denne Spending til Erkebiskop Eilif. Han kom ogsaa paa Opfordring om Vinteren 1322—23 til Oslo, hvor efter hans Kaldelse, Rigets fornemste verdslige Store og Kongens haandgangne Mænd, samt Biskopperne Halvard af Hamar, Salomon af Oslo og Jon af Skaalholt samledes til et Møde den 20de Februar 1323. Efterat her bittre Klager vare førte mod den hidtilværende Rigsstyrelse i Norge, over-

[1]) Isl. Ann. 218, 220, 226; Bp. Laur. S. c. 34, 35; Finn. Joh. II. 163, 164, 178; Espol. Aarb. þ. I. c. 26, 32, 34, 37.

drog man ved eenstemmig Beslutning Erkebiskoppen at udvælge Riget en Formand, hvem de Forsamlede paa Forhaand lovede at lyde, saalænge han overholdt sin Troskab mod Kongen og Riget. Ifølge denne Fuldmagt kaarede Erkebiskoppen Hr. Erling Vidkunssøn til Rigets Formand. Valget blev samtykket paa et almindeligt Thing i Oslo, hvor Erling lovede i sit Formandskab at paasee Kongens og Rigets Hæder og Gavn [1]). Hermed var da den af Kong Haakon indsatte Rigsstyrelse ved et Raad af 12 Mænd hævet, og een enkelt Rigsforstander sat i Stedet.

Diemedet med denne Forandring var aabenbare deels at give Rigsstyrelsen større Kraft og Eenhed, deels og især at udestænge Hertuginde Ingebjørgs og hendes Yndlingers Indflydelse. Dette sidste lykkedes ogsaa. Vel finder man endnu en Stund Hertuginden en og anden Gang optrædende ved Siden af Rigsforstanderen og det norske Raad i vigtige Statsforhandlinger; men dette er mest i Tilfælde, hvor hendes Stilling som Kongens Moder nødvendig maatte fordre saadant. Paa den egentlige Statsstyrelse øvede hun ei meer nogen Indflydelse, skjønt hun stedse synes at have været behandlet af Nordmændene med Agtelse og Opmærksomhed. Efterat hun i 1327 havde egtet Knut Porse, der tidligere var ophøiet til Hertug af Søndre-Halland og Samsø, blev hun stedse meer og meer fremmed for sit Fædreneland. Hun blev atter Enke i 1330, men havde fremdeles sit stadige Ophold i sine danske Besiddelser, udenfor Norge, som hun kun ganske enkelte Gange synes at have besøgt.

Erling Vidkunssøn, som nu i henved ni Aar, stod i Spidsen for Norges Rigsstyrelse med Navn af Drotsete, var en Mand i sin kraftigste Ungdomsalder, udentvivl den rigeste af alle Landets verdslige Høvdinger og af en Æt, som altid havde været agtet næst Kongeætten for Landets første. Han var nemlig af Arnmødlinga- eller Arnunga-Ættrn, af dens bjarkøske Linie, som i forrige Aarhundrede havde ved Giftermaal erhvervet alle den samme Æts giskøske Linies Ejendomme. Han havde arvet sin Farbroder, den oftere før nævnte Hr. Bjarne Erlingssøn af Giska, der døde i 1313, og var nu den eneste Repræsentant for den mægtige og indflydelsesrige Æt. Hans Farbroder Bjarne var i sin Tid, som vi have seet, en af de virksommeste Forsvarere af Kongedømmets Ret imod Erkebiskop Jons Anmasselser, og Bjarnes Grundsætninger angaaende Kongedømmets og Kirkens gjensidige Forhold synes at være blevne optagne af Brodersønnen. Erling maa alligevel have staaet sig godt med den maadeholdne Erkebiskop, hvis Raad og Bistand i Landsstyrelsen han ogsaa senere sees jævnligen at have benyttet. Erling var nemlig ingenlunde

[1]) Saml. til N. F. og H. V. 534—541.

aldeles uindskrænket i sit Rigsformandskab. Man finder, at han jævnligen har havt Samtræde og Overlægninger med de Rigets Stormænd, som efter ældre Anskuelse betragtedes som Kongedømmets naturlige og selvskrevne Raadgivere, og blandt disse indtog Erkebiskoppen og Biskopperne fremdeles, som allerede i meer end eet Aarhundrede havde været Tilfælde, den første Plads.

Norge stod, som allerede før er berørt, ved denne Tid i et fiendtligt Forhold til det russiske Rige i Novgorod og de dette underlagte tschudiske Folkefærd. Landets nordlige Dele havde i Kong Haakons Tid været udsatte for Russers, Finners og Karelers Herjetog, og efter hans Død blev det hermed endnu værre [1]). Da Angriberne deels vare, som det lader, virkelige Hedninger, deels hørte til den græsk-russiske Kirke, hvilke den romersk-katholske ansaa som kjættersk, og hvis Tilhængere den ikke regnede for bedre end Hedninger, — saa var det ganske i sin Orden, at den norske Styrelse henvendte sig til Paven for at erholde dennes Bestemmelse for, at Nordmændenes Kamp mod hine Fiender skulde ansees for en hellig Krig til Christendommens Forsvar. Pave Johannes XXII udstedte ogsaa fra Avignon den 10de Februar 1323 et Brev til alle Troende i Norge, i hvilket han meddeelte alle dem, som døde i Kampen til Norges Forsvar mod de hedenske Finner og Bjarmer, den samme Syndsforladelse, som Enhver fik, der drog det hellige Land til Undsætning [2]).

En saadan Opmuntring fra Kirkens Side kunde ogsaa høielig tiltrænges. I dette samme Aar 1323 skede nemlig et ødelæggende Indfald af Russerne paa selve Haalogaland, hvor de brændte Bjarkø, Drotsetens egen Gaard [3]). Opfordringen til Erling, at tage sig kraftigen af Rigets Forsvar paa disse Kanter, blev saaledes, endog af private Hensyn, saa meget meer paatrængende. Men der maatte foruden de pavelige Løfter ogsaa overordentlige Pengebidrag til for at gjøre Forsvaret virksomt, og Rigets Skat var ved Hertuginde Ingebjørgs ufornuftige Ødslen udtømt. Under disse Omstændigheder kastede Drotseten sit Blik paa den norske Kirke, som den der i en Sag, hvilken saa nær angik Christendommens Opretholdelse i Norge, var skyldig at hjælpe Staten efter Evne med Pengemidler. Han indledede Underhandlinger herom med Norges Biskopper, og, da han fandt i det mindste enkelte af disse uvillige til at komme hans Ønsker imøde, ogsaa med selve den pavelige Kurie. Udentvivl har han handlet herom allerede paa et Raadsmøde i Bergen i September eller October Maaned 1324, ved hvilket Erkebiskoppen og Biskopperne Salomon af Oslo og Audfinn af Bergen vare tilstede [4]); senere paa et Raadsmøde i Nidaros

[1]) Suhm D. H. XII. 148. [2]) Suhm D. H. XII. 82 (efter Bzovius og Raynald).
[3]) Isl. Ann. 218. [4]) Suhm D. H. XII. 94; Saml. V. 543—547.

i Marts 1325 [1]), samt endelig paa et lignende i Bergen, maaskee og=saa i Viken. Men paa alle har han mødt Indsigelse fra Geistlighe=dens Side. Bisskop Audfinn af Bergen, der efter Erlings Indsættelse til Rigets Formand synes at have sluttet sig nærmere til Hertuginde Ingebjørgs Parti, var hans skarpeste Modstander. Erkebisskop Eilif derimod synes, ledet af fædrenelandssindede Hensyn, at have været meer villig til at imødekomme Drotsetens Forlangende, da denne gjen=tagende skriftlig henvendte sig til ham i denne Sag, i hvilken Drot=seten forresten ganske vist understøttedes af Raadets verdslige Med=lemmer [2]).

Der fandt paa denne Tid en liden Spending Sted mellem Erke=bisskoppen og Bisskop Audfinn. Anledningen var Tiendeforhold. En Knar (et stort Handelsskib) kom fra Grønland til Bergen med Lad=ning af grønlandske Varer. Audfinn fordrede Tiende af Kjøbmæn=dene; men nogle af disse, som det lader de fornemste, havde hjemme i Throndhjem, og paastode, at de der havde at betale Tienden. Audfinn stod paa sin formeentlige Ret, opbar Tienden, men viste dog Erkebi=skoppen den Opmærksomhed at lade den henligge i Erkebisskoppens Gaard i Bergen til videre Opgjør og tilskrev ham herom den 24de Juli 1325 [3]). Erkebisskoppen paastod i sit Svar af 5te August samme Aar, at Tiendeydelsen skulde rette sig efter Sogneforhold og Vinter=sidden, at Thronderne, som fore paa Grønland, ifølge gammel Skik, havde tiendet til Erkebisskoppen og hans Prester, og at deres Gods ogsaa, saavidt han vidste, havde sin Oprindelse og Tilvert fra Thrond=hjem. Han udtrykte sig forresten med meget Maadehold og takkede endog Bisskoppen for den Opmærksomhed han havde viist ved at hen=lægge Tienden i Erkebisskoppens Gaard til nærmere Opgjør [4]). Man hører ikke videre til denne Sag, og rimeligvis er den bleven bilagt i Mindelighed. Den forhindrede heller ikke, at Erkebisskoppen i Slut=ningen af 1325, som det lader fortrinsviis, henvendte sig til Bisskop Audfinn om hans Raad og Hjælp med Hensyn til Drotsetens For=langende.

Audfinns Svar fra Begyndelsen af 1326 kaster meget Lys baade over hans egne Tanker om Sagen og over de daværende norske For=hold i det Hele. Han og hans Chorsbrødre — siger han — tro, at der, paa Grund af det Uaar, som nogen Tid har hvilet over hans Bisskopsdømme, og som rammer Geistligheden ei mindre end Lægfolket, ingen Hjælp fra dets Geistlighed kan ventes til noget Krigsudbud; saa meget mindre, som den Tiende, Paven selv har paalagt, ikke uden

[1]) N. Dipl. III. 134. [2]) Se Bp. Audfinns Brev til Erkebisskoppen fra Begyn=delsen af 1326 (Sml. 550—553), hvilket strax nærmere skal omtales. [3]) Sml. V. 547. [4]) Sml. V. 548—550.

stor Nod erholdtes formedelst Fattigdommen. Erkebiskoppen ved desuden bedre end han, hvor strengt Paven forbyder Kirkens Beskatning og Betyngelse ved den verdslige Ovrighed. Det tykkes Folk underligt, hvor der bliver af Kronens Gods i Norge, hvilket dog skulde spares for saadanne Landets høist vigtige Anliggender. Det synes ham farligt nu at indrømme slige Forlangender, der eengang indrømmede, letteligen blive gjentagne, — Forlangender, som selve Norges Konger aldrig fik drevet igjennem, hvormeget de end stræbte derefter. Kunde endogsaa Biskoppen og hans Brodre samtykke dette, hvilket de ikke kunde, saa troede han, at den ovrige Geistlighed i Biskopsdømmet aldrig godvilligen indrømmede det. Erkebiskoppen — lægger han til — har vistnok ogsaa erfaret af Magister Paals (Paal Baardssons) Breve, at der i Kurien ivrigen ansoges (fra den norske Styrelses Side) hos Paven om, at Geistligheden over hele Norge maa blive skatlagt. Det kan da omsider blive tungt nok for fattige Klerker, naar de forst af Biskopperne i selve Norge, og siden af Paven skulde lægges under slig Tvang. Han beder til Slutning Erkebiskoppen indstændigen, at han ei vil lade sig det mishage, at Audfinn, af anforte Grunde, ikke har skaffet denne Sag nogen Fremgang hos sin Geistlighed [1]). — Her yttrer sig fra Biskop Audfinns Side en bestemt Modstand mod Drotseten og hans Styrelsesmaade; og da Biskoppen heri ganske vist ikke stod ene, men i det mindste i sin Stand fandt meer end een Tilhænger, saa maa man deraf slutte sig til en allerede fremtrædende Spending mellem den verdslige og geistlige Magt i Staten.

Imidlertid vare den norske Regjerings Sendebud (ambaxiatores) ved Kurien, Bertrandus de Suciolis og Raymund de Lamena (den sidstnævnte havde i sin Tid været Kong Haakon Magnussons Læge) heldige i sine Underhandlinger. Pave Johannes XXII udstedte fra Avignon den 13de August 1326 et Brev til sine Nuntier, Prædikebroderen Johannes de Senone og Bernardus de Ortolis, hvilke han var i Færd med at sende til Norden for i Norge og Sverige at opkræve og berigtige den sex Aars Pavetiende, der var indrømmet paa Conciliet til Vienne, — at de paa Grund af de ved Kong Magnus's Sendemænd fremforte Klager over den Nod Kongens Riger, og især Norge, led ved Indfald og Herjninger af de hedenske Kareler og Russer, skulde overlade Kongen Halvdelen af den i hans Riger indkomne Pavetiende til Landets Forsvar [2]). Dette var en Hjælp, der maatte agtes for

[1]) Sml. V. 550—553. [2]) Sv. Dipl. III. 728, 729, jfr. Suhm D. H. XII. 148 (begge Steder efter Raynaldus). Mon ikke den her nævnte Erkebiskop af Narbonne, der med tvende af sine Lydbiskopper skulde fore de nærmere Anordninger om Delingen, er kommen ind ved en Feiltagelse eller Feillæsning af Raynaldus istedet for Erkebiskoppen af Nidaros?

ganske betydelig; kun Skade, at den kom for seent. Thi allerede en god Stund før Pavens Brev udstedtes, og endnu meget længer, før dets Indhold kunde blive bekjendt i Norge, var Fred mellem dette Rige og Novgorod sluttet i sidstnævnte Stad den 3die Juni 1326 ved Kong Magnus's Sendebud, en vis Haakon[1]). Der blev saaledes rimeligviis for det Første ikke videre Tale om nogen særskilt Pengebevilgning af den norske Geistlighed til Landets Forsvar.

Dermed var dog ikke den paa ny optændte Tvist mellem Rigsstyrelsen og Kirken neddæmpet. Tvertimod begyndte just nu den gjensidige Uvillie mellem Drotseten og Biskop Audfinn at træde klarere for Dagen, og det lykkedes den sidste meer og meer at drage de øvrige norske Biskopper med ind i Striden. Saaledes pustede han aabenbare til den Uenighed, som ved denne Tid opstod mellem Biskop Salomon i Oslo og de kongelige Klerker, der beskyttedes af Raadet, i det mindste af visse Medlemmer af dette og blandt dem Drotseten.

En af Salomons Chorsbrødre, en Magister Arne, havde om Sommeren indgaaet i Cistercienserklosteret paa Hovedø, og havde strax efter opgivet i Biskoppens Hænder sin Præbende i Kapitelet. Men efter en meget kort Tids Forløb gik han atter ud af Klosteret og traadte i Drotsetens Tjeneste. Herover klagede Klosterets Abbed for Biskop Salomon, der fandt sig opfordret til først at advare Arne, og derpaa fælde en Excommunicationsdom over ham. Arne appellerede til det apostoliske Sæde og forlangte af Biskoppen Følgeskrivelse (apostolos). Men da Biskoppen meddeelte ham denne i Form af en Gjendrivelsesskrivelse, vilde han ikke modtage den. Arne blev imidlertid betragtet som Kongens Klerk, havde sit Tilhold i Kongsgaarden, og erklærede aabenlyst, at han gav Biskoppens Bud eller Ban en god Dag, og at han uden Hensyn dertil vilde omgaaes hver brav Mand. Biskoppens Fremfærd blev derimod udskregen som fornærmelig mod Kongen, skjønt i Virkeligheden ingen Uærbødighed mod Kongen af Biskoppen var udviist. Om denne Sag tilskrev Biskop Salomon Audfinn og søgte hans Raad, idet han tillige erklærede, at hvis Audfinn fandt, at han havde baaret sig urigtigt ad, da vilde han gjerne gjøre sin Feil god igjen[2]).

I sin Svarskrivelse gav Audfinn ham fuldkommen Ret i hvad han havde gjort, og bestyrkede ham ved forskjellige Anførsler af Decretalerne. Hvad det angaar — yttrede han videre — at Arne nu kalder sig Kongens Klerk og kryber i Skjul under den verdslige Magt for at erholde Hjælp i sin Ulydighed mod Kirkens Lov, og ikke vil rette sig efter Biskop Salomons Bud og Ban, da er han derved selvbansat. Bisskopperne i Norge skulde have lidet at gjøre, hvis Kongens

[1]) Sml. V. 553—555. [2]) Brev af 28de September, Barth. Mskr. E. 195.

Klerker skulde drive alt det igjennem, som de onskede, og der ingen skulde være, som over dem kunde domme. Gud mon heller ikke ville, at Paven skulde give dem saa sterke Privilegier. Kapelmagisteren og hans, det vil sige Kongens, Klerker, ere ikke unddragne den biskoppelige Myndighed uden alene i de Punkter, som udtrykkeligen ere nævnte i Pave Clemens V's Privilegium. Herunder horer ikke det forhaandenværende Tilfælde; og Biskoppen har derfor her med Rette anvendt sin straffende Myndighed. Biskop Salomon kan ogsaa — siger han til Slutning — hvis ham og hans Chorsbrodre tykkes raadeligt, forlange af Erkebiskoppen og de ovrige Biskopper, at de hver i sine Kirker offentlig erklære Arne excommuniceret, indtil han vender tilbage til sin Skyldighed [1]).

Man kjender ikke videre til denne Sags Gang eller Udfald; men der er Anledning til at tro, at den er bleven mindeligen bilagt, helst da Biskop Salomon ingenlunde i sin Skrivelse lægger den Paastaaelighed for Dagen, som fremlyser af Audfinns Svar; Salomon træffes desuden i det folgende Aar som den eneste norske Biskop ved Hr. Erling Vidkunssons Side ved Fredsslutningen mellem Norge og Danmark til Konghella den 14de Juni 1327 [2]). Men hvad Biskop Audfinn angaar, da seer man tydeligen af hans Optræden som Raadgiver i hiin Sag, hvor dybt han bevarede Naget til Kapelgeistligheden, og hvor gjerne han vilde Drotseten til Livs.

74.

Provinsialconcilium i Bergen i 1327. Bestemmelser fattede paa samme, hvilke sigte til Kirkens og Statens indbyrdes Forhold. En Kansler stilles Drotseten ved Siden. Fortsat Spending mellem Drotseten og Biskop Audfinn.

At Biskop Audfinns og Tilhængeres Modstræben mod Drotseten og hans Styrelse ikke blev uden vigtige Folger, viiste sig snart. I 1327 om Hosten sammentraadte i Bergen et Provinsialconcilium under Erkebiskop Eilifs Forsæde, paa hvilket Biskopperne Vilhjalm af Orknoerne, Audfinn af Bergen, Halvard af Hamar og Erik af Stavanger nævnes som tilstedeværende. Samtidigen indfandt sig der Drotseten, som det lader i Folge med den unge Konge, og „andre Kongens bedste Mænd", til et storre Raadsmode.

De af Conciliet fattede Bestemmelser bleve vedtagne og beseglede den 1ste September:

1) Forst og fremst fornyes udtrykkeligen Erkebiskop Jons Forordning (udfærdiget paa Conciliet i 1280), hvorved han advarer mod de Bansgjerninger, der ere bestemte i Kirkens Love, og paabyder, at disse

[1]) Barth. Mskr. E. 197—199. [2]) Sml. V. 555—557.

Banstilfælde eengang om Aaret skulle oplæses ved Bisskopsstolene og i de større Kirker paa Landet; i det han tillige paaminder Bisskopperne om at opføre sig saaledes, at de ikke med Rette skulle beskyldes for ufornuftig Taushed, idet de ikke ville eller tør sige Menneskene deres Synder og Forbrydelser [1]).

2) Presterne skulle undervise Folket i Credo, Paternoster, Marie Vers (Ave Maria) og Ærefrygt for Gudstjenesten, navnligen Messen, og for Helgenerne, forklare dem de syv Hovedsynder og Storheden af Helvedes Pine, som man ved dem paadrager sig, „paa det at Folket kan fly Djævelens Snarer og List og tjene Christus med Hjertets og Legemets Reenhed“.

3) Paa det at de verdslige Magthavere, der ilde bruge sin Magt, ei skulde tildække sin Ondskab med Uvidenheds Kappe, forordnes, at en Deel Bestemmelser af Pave Bonifacius VIII's Decretalers 6te Bog skulle oversættes paa Norsk, skrives paa en Tavle og ophænges ved Bisskopsstolene og i de større Kirker paa Landet, for at hver, som vil, kan læse og afskrive dem. Disse Bestemmelser gaa ud paa Følgende: — Ingen Geistlig af hvilkensomhelst Vielse eller Stand maa indrømme nogen Lægmand Afgift under hvilketsomhelst Navn; men Keisere og Konger, eller andre Hovdinger, Hertuger, Jarler, Baroner, Drotseter, eller verdslige Magthavere, hvilke paalægge Klerker eller Kirke Afgifter, eller bemægtige sig deres Gods eller byde Andre gjøre det, eller hjælpe dem dertil, de falde i Ban formedelst selve Gjerningen, og af dette Ban kan Ingen løse dem uden med det pavelige Sædes særegne Fuldmagt og Tilladelse [2]). Ingen maa forhindre eller forbyde, at de Sager, som efter Lov og gammel Sedvane ligge under Kirkens Dom, virkeligen underkastes denne; hvo som gjør det er falden i Ban af selve Verket. Ligesaa de verdslige Styrere, der forbyde sine Undermænd at drive Handel med eller arbeide for Kirkens Personer.

4) Alle Bisskopper i Nidaros's Provins skulde paa passende Steder have sine Officialer for at ransage og bilægge de Sager, der høre under Kirkens Omraade.

5) For at indskrænke den blinde Begjærlighed, som mange Geistlige vise, og den upassende Kjærlighed, de bære til sine Frænder, især til sine „i utilladeligt og fordømt Frilleliv avlede Børn“, i det de,

[1]) S. o. f. II. 37 f.; jfr. N. g. L. III. 232. [2]) Denne Artikel findes i Decretalerne VI. lib. III. tit. XXIII. c. 3 (Bonifacius VIII Anno 1296). Der er intet Verdighedsnavn, som egentlig svarer til det norske dróttseti, skjønt denne Verdighed vistnok maa tænkes indbefattet under de af Paven opregnede: „imperatores, reges seu principes, duces, comites vel barones, potestates, capitanei, vel officiales vel rectores, qvocunqve nomine censeantur.

naar de, hævede fra Fattigdom, ere blevne fede og mægtige af Kirkens Gods, dog ikke betænke denne efter sin Død, men give al sin af Kirken erhvervede Ejendom til sine Frænder, — saa stadfæstes en Forordning af Erkebiskop Jon, hvorved bestemmes, at Prester og Klerker, der have Kirker og Beneficier, skulle tillægge disse en Tiendedeel af det Gods, de af Kirken have erhvervet. Den Prest, som ikke iagttager dette, skal ei tage Kirkens Tjeneste og ei begraves ved Kirke, om han ei bøder før sin Død, og skal han adspørges herom i sit Skriftemaal.

6) Christi Korsmærke, „som Alle bør hædre efter Evne", maa ikke anbringes paa Steder, hvor det fodtrædes eller forurenes, under den tungeste Straf.

7) Dobbelt Fæstemaal eller dobbelt Egteskab medfører Ban af selve Gjerningen.

8) Ingen Mand eller Kvinde maa fare i andet Bispsdømme for at slutte Egteskab, med mindre de have til Beviselighed sin Biskops Brev. Ellers maa ingen Prest, under Straf af Embeds og Indtægts Fortabelse, sammenvie dem eller være tilstede ved deres Bryllup. Undtagelse maa dog finde Sted med Mænd, der ere saa fornemme, fornuftige og mærkelige, at ingen Frygt kan opstaa for at Nogen skal gjøre Indsigelse mod deres Egteskab.

9) Den Uskik har længe fundet Sted i Norge, at der, af de Chorsbrødres Indtægter, der med sine Formænds Tilladelse ere fraværende (i Udlandet) for at studere (ibrott at studium), udredes Godtgjørelse til enhvers Vikarius og andre Skyldigheder til Kirken, medens dog de hjemmeværende, om de ikke gjøre Tjeneste i Kirken, alligevel opbære sin Andeel af Kommunens Indtægter. Da nu Følgen heraf er, at faa eller ingen Chorsbrødre findes ved Bispsstolene, der ere i Stand til at fare udenlands for at studere, — saa forordnes, at hine Chorsbrødre skulle nyde den fulde Indtægt af sine Præbender; men Betalingen for Vikarius og anden Skyldighed til Kirken skal tages „af det Kommune, som ligger til Samtliges Bord".

10) Ingen Kirkens Formand eller Styrer maa overdrage Kirkens Ombud eller Gods til nogen Lægmand, hvis han kan faa en Klerk som er brugelig dertil.

11) Hver den Klerk, som aabenbarligen indgaar i Sammenrottelse mod Kirkens Ret og Frihed eller den biskoppelige Verdighed, skal blot af den Grund ikke kunne befordres til nogen Hæder i den biskoppelige Kirke, hvortil han hører [1]).

Man skjelner let i disse Conciliebestemmelser mellem de Artikler, der

[1]) N. g. L. III. 270—277.

angaa Kirken, og de, der have en statsretlig Betydning og ere stilede mod den styrende verdslige Statsmagt. Blandt de første findes flere, hvis Hensigtsmæssighed ikke lader sig benegte, saaledes navnligen den der angaar Chorsbrødre, der studere i Udlandet. De sidste antyde en Tilbagenærmelse fra Geistlighedens Side til Erkebiskop Jons Grundsætninger, hvilken maatte synes den verdslige Styrelse høist betænkelig og farlig.

At man ved den første Artikel, Fornyelsen af Erkebiskop Jons Bansbestemmelser, og ved den tredie Artikel, Indskjærpelsen af Pave Bonifacius's Bud angaaende Kirkens Immunitet: dens Fritagelse for Beskatning ved verdslig Statsmagt, og dens Unddragelse fra verdslig Dommermyndighed, — har havt for Øie Drotsetens nys forud omtalte Bestræbelser, at skaffe Staten Pengebidrag af Kirken, og i det Hele hans Fremfærd ligeoverfor denne i Udøvelsen af sin styrende Myndighed, det er saameget mindre tvivlsomt, da man endogsaa har faaet hans Verdighedsnavn ind i den norske Oversættelse af Pave Bonifacius's Forordning [1]). Man tager neppe heller synderlig Feil, naar man heri seer en Virkning af den overveiende Indflydelse, som Biskop Audfinn ved sin Kraft og canoniske Lærdom øvede paa sine Standsbrødre.

Men Erling Vidkunsson var paa den anden Side ikke den Mand, som uden Modstand lod det Kongedømme i Stikken, hvis Ret han var sat til at forsvare; og han har ganske vist havt de verdslige Stormænd i Raadet paa sin Side. At en skarp Tvist mellem begge Partier har fundet Sted i Anledning af de senest udhævede Conciliebestemmelser, har man fuld Grund til at antage, ligesom og at Trudsler mod Biskopperne ere blevne udtalte fra den verdslige Statsstyrelses Side. Forholdene lignede paafaldende dem, der fandt Sted i Kong Erik Magnussons tidligste Regjeringsaar, og Striden kunde vel ogsaa nu have taget en ligesaa voldsom Vending som dengang, hvis den hierarchisksindede, stridige Audfinn havde været den norske Kirkes øverste Forstander, istedet for den maadeholdende forsonlige Eilif, og hvis ikke den tidligere Strids fordærvelige Følger endnu havde været mange af de ældre baade geistlige og verdslige Høvdinger i friskt Minde. At begge Partier for dette Sinde endelig maa være komne hinanden i Møde, og et Slags Overeenskomst bragt i Stand, kan med Sikkerhed sluttes af den Forordning, som næstfølgende 14de September, altsaa fjorten Dage efter Conciliebestemmelsernes Udfærdigelse, blev udstedt i Kongens Navn.

Kongen forkynder i denne, at han med Raad og Samtykke af „den verdelige Herre og aandelige Fader, sin kjæreste Ven", Erkebiskop

[1]) S. o. f. II. 223.

Eilif og de Herrer Biskopper Audfinn, Halvard og Erik, samt „andre hans bedste Mænd, som da vare tilstede hos ham“, har gjort følgende Bestemmelse: — at den Christenret, som Kong Haakon den Gamle og Erkebiskop Sigurd gave og samtykkede med de bedste Mænds Raad og Samtykke, som da vare i Riget, den skal nu holdes alle Mænd imellem, saaledes som den dengang gik. Derfor byder Kongen sine Lagmænd at afsige Kjendelse (leggia orskurð á) efter dens Udsagn i alle de Sager, som Lagmænd dengang havde at dømme og kjende i [1]).

Forordningen lader med temmelig Sikkerhed formode, at Biskopperne atter have fremstukket Erkebiskop Jons Christenret som den Kirkelov, der burde gjælde i den nidarosiske Provins, og dermed naturligviis fordret dens Bestemmelser baade med Hensyn til Geistlighedens Skattefrihed, selvstændige dømmende Myndighed, Tienderet o. s. v. tagne til Følge. Men den verdslige Styrelse har svaret dem paa samme Maade, som Tilfælde havde været i Kongerne Erik Magnussøns og Haakon Magnussøns Dage, nemlig med at frakjende hiin Christenret al lovlig Gyldighed og henvise til den ældre Christenret, som den eneste gjældende. Og Biskopperne maa omsider have fundet sig i ikke alene at opgive sin Fordring, men have endogsaa givet sit formelige Samtykke til den ældre Christenrets Opretholdelse som den norske Kirkes fremdeles gjældende Lov.

Men paa den anden Side bærer ogsaa selve den omtalte Forordning Spor af, at Biskopperne ikke have gjort den nævnte Indrømmelse uden at erholde af den verdslige Styrelse en modsvarende, der gik ud paa en Afændrig i den bestaaende Styrelsesform, hvilken Afændring er bleven udtolket Geistligheden til Fordeel. Forordningen slutter nemlig saaledes: „Og til sandt Vidnesbyrd om, at vort (Kongens) Raad har samtykket dette, satte med vort (Kongens) Segl Hr. Erling Vidkunssøn, vor Drotsete, sit Segl for dette Brev . . . . . . Hr. Paal Baardssøn, vor Kansler, beseglede (satte Kongeseglet for), Ivar Audunssøn skrev“.

Her optræder efter flere Aars Forløb igjen en Kongens Kansler, der er det kongelige Segls Bevarer og den som dermed besegler de i Kongens Navn udfærdigede Breve. Ligesom Hertuginde Ingebjørg, i de Aar hun paa en Maade anmassede sig Rigsstyrelsens Ledning, havde skudt Kansleren, Ivar Olafssøn, tilside og efter eget Godtykke benyttet det kongelige Segl, — saaledes havde ogsaa Drotseten Erling Vidkunssøn i sit hidtilværende Rigsforstanderskab, efter alle kongelige Brevskaber at dømme, som fra den Tid ere levnede, ikke benyttet nogen Kansler, men selv bevaret det kongelige

[1]) N. g. L. III. 153.

Segl, og dermed beseglet de Breve, som udferdigedes i Kongens Navn. Derfor maa man visseligen ikke tro, at han førte Rigsstyrelsen ganske uindskrænket, uden Raadets Raad. Man seer tydelig — som allerede forhen paapeget [1]) — at han jævnligen har traadt sammen med Rigets verdslige og geistlige Store og raadført sig med dem, som Kongedømmets selvskrevne Raadgivere, om vigtige Regjeringsanliggender. Ja det synes endydermere, som han endogsaa har havt stadig ved sin Side til daglig Raadførsel et engere Raad, nogenlunde svarende til det af Kong Haakon indsatte Styrelsesraad, i hvilket han dog selv har havt den afgjørende Stemme. Men i dette Raad har ingen Kansler, neppe engang nogen høiere Geistlig været, i det Ivar Olafsson fremdeles er bleven fjærnet fra Kanslerforretningerne, og efter hans rimeligviis i Mellemtiden indtrufne Død, baade Kanslerembedet og Vicekanslerembedet ja vel muligt endog Provstiet ved Mariekirken er ladet ubesat, og underordnede kongelige Klerker ere blevne benyttede til at opsætte Styrelsens skriftlige Udfærdigelser. Formen for disse sees at have været den, at de udstedtes i Kongens Navn, om end ikke Kongen selv var tilstede, og at Drotseten selv satte Kongeseglet for samt sit eget ved Siden, som et Vidnesbyrd om, at Udfærdigelsen havde hans og Raadets Samtykke.

Paa denne Maade udelukkede — som det lader — Drotseten den høiere Geistlighed ganske fra Indseende med og Deelagtighed i Rigsstyrelsens daglige Gang, om han end ikke kunde udelukke Biskopperne fra Forhandlingerne i Kongedømmets større Raad, naar dette samledes; — og i denne sin Fremfærd er han ganske vist bleven understøttet af en stor Deel af Rigets verdslige Stormænd, der helst ønskede Geistligheden saa meget som muligt udenfor Statsstyrelsen. Slig Styrelsesform var imidlertid ikke efter Biskoppernes, og allermindst efter Biskop Audfinns Sind. Man seer jo netop, at han i Forhandlingerne om Geistlighedens Beskatning til Landets Forsvar mod Russerne anker over, at Folk ingen Besked vidste om Anvendelsen af Rigets Pengemidler [2]). At faa indskudt igjen et fast geistligt Medlem i det engere Styrelsesraad, der stadigen kunde staa Drotseten, i det mindste controllerende, ved Siden, maatte være deres høiste Ønske, — og det nærmeste Middel frembød sig i Kanslerembedets fornyede Besættelse med en høi Geistlig, og Kanslerens Overtagelse af Kongeseglets Bevaring. Drotseten kunde nemlig da ikke uden hans Vidende og Samtykke faa udstedt nogetsomhelst Brev i Kongens Navn. Dette Ønske maa det være lykkets Biskopperne, rimeligviis under Audfinns Ledning, at drive igjennem paa det store Rigsmøde i Bergen; — og først da dette var opfyldt, have de gaaet ind paa den ovennævnte Bestemmelse angaaende

[1]) S. o. f. II. 218. [2]) S. o. f. II. 220.

Christenretten. Indskjærpelsen af Erkebiskop Jons og Pave Bonifacius's Forordninger til Kirkens Beskyttelse mod verdslige Magthaveres Vold har saaledes fra Provinsialconciliets Side været et Skræmmemiddel mod Drotseten og det verdslige Raad, der ikke blev frugtesløst. Formen for de i Kongens Navn udstedte Breve blev fra nu af den, at Kansleren i Slutningen nævntes, som den, der beseglede dem med Kongens Segl, altsaa var ansvarlig for dettes Anvendelse, medens Drotseten forud nævntes som den, der satte sit Segl ved Siden af Kongens, til Vidnesbyrd om, at Kongens Raad samtykkede Udfærdigelsen. Hvad Geistligheden saaledes ved Forordningen af 14de September 1327 paa den ene Side tabte i hierarchisk Selvstændighed, vandt den paa den anden Side ved en forøget Indflydelse paa Statsstyrelsen i Kongens Mindreaarighed.

Den Mand, som nu optraadte i det vigtige Kanslerembede, var ganske vist særligen udseet dertil af de paa Conciliet samlede Biskopper. Paal Baardsson havde i længere Tid været Chorsbroder ved Bergens Kathedralkirke. Udentvivl er han den Magister Paal, der i 1313 nævnes som Biskop Arnes Fuldmægtige i dennes Tvist med Erkebiskoppen [1]). Allerede tidligere maa han have studeret i Udlandet og der erhvervet sig Magistergraden. Senere havde han i flere Aar studeret baade den civile og canoniske Ret i Paris og Orleans. Han stod paa en fortrolig og venskabelig Fod med Biskop Audfinn, der i 1320, under hans Ophold i Paris, havde udseet ham til sin Fuldmægtige ved Kurien i Anledning af Sagen med Kapelgeistligheden, hvilken Sag dog, som forhen fortalt, blev bilagt hjemme [2]). Biskoppen havde baade i den Anledning, og siden da Paal erholdt Doktorgraden i Orleans, rigeligen understøttet ham med Pengemidler [3]). Han var kommen hjem til Norge i Begyndelsen af 1326, var ogsaa bleven Chorsbroder ved Nidaros's Kathedralkirke og benævntes nu: utriusque juris doctor et professor [4]). Paals Lærdom og især Retskyndighed maa, efter alt dette at dømme, have været almindelig erkjendt, og en yderligere Anbefaling for ham i Biskoppernes Øine maa det ganske vist have været, at han ei hørte til de kongelige Kapelklerker, men derimod var og længe havde været biskoppelig Chorsbroder. Om Paal Baardsson, idet han blev Kansler, tillige, ifølge Kong Haakon Magnussons Bestemmelse, er bleven Provst til Marie-Kirken i Oslo, er uvist. Han nævnes aldrig, saavidt vides, i sidste Egenskab.

Den Forandring, som Biskopperne havde — man kan vel sige —

[1]) S. o. f. II. 160. [2]) S. o. f. II. 212. [3]) Suhm D. H. XII. 147 (efr. Barth. Mskr. E. 107). [4]) Suhm D. H. Ests.; Brev i Barth. Mskr. E. 160 jfr., Sml. V. 353.

fremtvunget i Styrelsesformen, forøgede for Øieblikket Spendingen mellem dem og Drotseten, der ikke savnede et mægtigt Tilhang blandt Lægfolket, især blandt de verdslige Stormænd. Man sporede allerede dette om Høsten og Vinteren næst efter Provinsialconciliet i adskillige Optrin i Bergen, hvor Drotseten og muligen ogsaa den unge Konge forblev Vinteren over 1327—1328 [1]). De verdslige Store bare, som let kan tænkes, især Nag til Biskop Audfinn, hvilken de vistnok, og det med Grund, ansaa for Sjælen i det hierarchiske Modstandsparti; og de synes at have villet prøve hans Standhaftighed ved at vække Uvillie og Opsætsighed mod ham hos Folket i Bergen.

Man valgte til Udgangspunkt Tiendespørgsmaalet, der endnu i mange Henseender maatte ansees som uafgjort, saalænge der fandt en Vaklen Sted mellem ældre og nyere Grundsætninger for Tiendes Ydelse, især med Hensyn til Tiende af Gaardleie. En vis Svein Sigurdssøn [2]) Klerk, Underschirde eller Underskatmester i Bergens Kongsgaard, altsaa en af Kongedømmets Embedsmænd, vegrede sig haardnakket for at erlægge Tiende af sine Gaarde i Byen, hvilken Tiende, i Følge Biskoppens Paastand, nu udrededes af de bedste Mænd ordentligen og godvilligen. Hvergang Biskoppen tiltalte ham i denne Sag, svarede han kun trodsende, at han aldrig havde betalt og aldrig heller skulde betale Tiende af sine Gaarde; og da han mærkede, at Biskoppen om Høsten 1327 agtede at gribe til alvorligere Midler mod ham, satte han hele Byen op mod Biskoppen og Kirken, og fik Drotseten samt Lagmanden i Kongens Gaard, Hr. Guttorm Kolbjørnssøn [3]), til at deeltage i Stemplingen. Biskoppens Modstandere holdt i denne Anledning mange Møder hos Prædikebrødrene, hvilke altsaa nu som oftere forhen maa have optraadt fiendtligsindede mod den verdslige Geistlighed; og man tilkaldte til et saadant Møde alle Herremænd (herramenn), som dengang vare i Staden og alle Husbønder. Guttorm Kolbjørnssøn førte Ordet paa Mødet og yttrede blandt andet, at Biskopperne og deres Chorsbrødre ei vilde standse, før der blev

[1]) At Drotseten og Kansleren begge vare i Bergen den 14de September 1327, seer man af det ovenfor Anførte; at de ogsaa vare der den 12te Marts 1328, sees af et Beskyttelsesbrev for Michaels Kloster i Bergen af denne Dag, udstedt i Bergen af Kongen og hans Raad med følgende Slutningsformular: „Til sandt Vidnesbyrd, at vort (Kongens) Raad har saa samtykket, satte med vort (Kongens) Segl Hr. Erling Vidkunssøn, vor Drotsete, sit Segl for dette Brev — — — Hr. Paal Baardssøn, vor Kansler beseglede, Ivar Audunssøn skrev“ (Munkelivsbogen). At begge have været i Bergen Vinteren over, synes allerede heraf klart, og bestyrkes fuldkommen ved den nu følgende Beretning, der egentlig skriver sig fra Biskop Audfinn. Den unge Konges Nærværelse hos Drotseten og Kansleren ved denne Tid er usikkrere, men dog ganske sandsynlig. [2]) Suhm D. H. XII. 172, 198. [3]) Om denne see Saml. I. 160—164.

spillet dem et saadant Puds, som Lybekkerne for ikke længe siden havde gjort sin Biskop og sine Kanniker, idet de forviste dem fra Staden og nedbrøde deres Huse [1]).

Det kom nu saa vidt, at alle de tilstedeværende med Haandtag indgik den Overeenskomst, at Ingen i Bergen heden af skulde erlægge Gaardetiende (garðatiund), men kun en godvillig Ydelse, der ei skulde bære Navn af Tiende. Herom udfærdigede man endogsaa et Brev til Erkebiskoppen, hvorunder de fleste Husbønder satte sit Segl. Men nu krævede man Kongens og Drotsetens Stadfæstelsesbrev herpaa. Drotseten, der vel fra først af havde pustet til Ilden, men, som det lader, ikke selv deeltaget i de omtalte Møder, i det mindste neppe i det sidste, kom ved dette Forlangende i en vanskelig Stilling. Han havde udentvivl paa den ene Side Betænkelighed ved ligefrem at bifalde et Skridt, der kunde synes Mange oprørsk og ulovligt; og han kunde paa den anden Side ikke længer raade for Kongens Segl uden Samtykke og Medvirken af Kansleren, som ganske vist, baade af Hensyn til Sagen selv og til sit personlige Forhold til Biskop Audfinn, kraftigen har modsat sig det Hele. Det forlangte Stadfæstelsesbrev blev ikke givet, hverken under Kongens eller Drotsetens Segl.

Dette var en Streg i Regningen for de Opsætsige, som de neppe havde forudseet, da de fattede sin Beslutning. De havde aabenbare foretaget det dristige Skridt, de gjorde, i fuld Forventning om høiere Stadfæstelse, hvilken vel Hr. Guttorm paa Forhaand havde lovet dem; men da den udeblev, ræddedes de for sin egen Dristighed, og hver enkelt af det omtalte Brevs Udstedere rev igjen sit Segl fra Brevet og tilintetgjorde derved den hele Overeenskomst.

Imidlertid fremfor Biskop Audfinn, uden at lade sig skræmme af Stemplingen, imod Svein Klerk med de almindelige Paamindelser og satte ham omsider i Ban for hans Trodsighed (den 29de Januar 1328). Svein tabte Modet. Han henvendte sig til Biskoppen og tilbød denne først en godvillig Ydelse, der dog ikke maatte kaldes Gaardetiende; men da dette Tilbud ikke modtoges, gav han fuldkommen efter, forligede sig med Audfinn og blev løst af denne (den 8de Februar) [2]).

[1]) Hermed sigtedes til Urolighederne, som havde fundet Sted i Lybek i Aaret 1299 mod den myndige og anmassende Biskop Burchard, der efter flere blodige Optrin virkelig forjoges fra Byen med sit Kapitel. Sml. V. 356 Not. 1.

[2]) Mon ikke den..e Svein Klerk, Kongens Underfehirde, er samme Person som den Svein i Grisen (Sveinn bondi i Grisenom), hvilken Biskop Audfinn i et Brev af 10de Januar 1328 (Barth. Mskr. E. 241) paalægger Presten Sigurd at advare om at betale Tiende af sine Gaarde i Byen, hvilken han i Brev af 29de Januar (Sst. 242) paalægger samme Prest at banlyse, og hvilken han endelig ved Brev af 8de Februar s. A. (Sst. 244) afløser af det Ban, hvori han er sat af Biskoppen?

Men skjønt saaledes Guttorm Kolbjørnssøns Anslag blev forstyrret, og Svein Klerk underkastede sig Bisskoppen, saa var dog ei dermed Stormen neddæmpet. Drotseten havde ikke vovet eller formaaet at give den af Guttorm istandbragte Beslutning kongelig Stadfæstelse, men han var, som tydelig skjønnes, nødig vegen tilbage, og hans Stemning mod Bisskopperne var i Grunden uforandret. Han havde engang, da han indfandt sig for at understøtte Svein Klerks Sag, ligefrem yttret i Chorsbrødrenes Paahør, at Bisskopperne vel ikke vilde aflade med sine Anmasselser, før man igjen gjorde dem slig Leg, som blev gjort med Erkebisskop Jon; og der tør vel have ligget nogen Mening i denne Trudsel. I alt Fald gjorde det almindelige Kjendskab til Drotsetens Stemning Bisskop Audfinns Modstandere dristigere. Paa en Hirdstevne i Kongens Gaard stadfæstede de sig imellem, at hverken Tiende eller anden Kirkens Rettighed herefter skulde søges med Ban, — en Beslutning som i Grunden stemmede med en ældre, før omtalt kongelig Forordning af Haakon Magnussøn [1]), — og de reiste en formelig Forfølgelse mod Svein Klerk for den Eftergivenhed, han havde viist mod Bisskoppen. Guttorm Kolbjørnssøn, Lagmanden i Kongens Gaard, paastod at Svein skulde dømmes Ubodemand, fordi han havde forligt sig med Bisskoppen; men saa vidt vilde dog ikke Hr. Baard Peterssøn, Gulathings-Lagmand [2]), og de andre tilstedeværende Lagmænd gaa. De dømte derimod Svein i 13 Marks og 8 Ørtugers Bod, den almindelige Bod for Brevbrud, d. e. for Overtrædelse af Kongens Forordninger, og Svein, der herved blev skræmmet, erklærede nu paany, for at behage Hr. Guttorm, at han ingen Gaardtiende vilde yde.

Bisskop Audfinn holdt alligevel sit Mod oppe og lod oversætte paa Norsk saamange af de paa sidstafholdte Provinsialconcilium vedtagne Bestemmelser, som særligen angik Tvistens Gjenstand, — naturligviis for derved, til Lægfolkets Advarsel, at gjøre dem almindelig bekjendte. Han understøttedes ogsaa troligen af Kansleren, som imidlertid herfor havde meget at døie af Drotseten. Mellem disse tvende høie Rigsembedsmænd raadede i det Hele en saare bitter Stemning, navnligen fordi Kansleren negtede at sætte Kongens Segl for flere Breve, som Drotseten vilde have udstedt; og Lægmændene i Raadet lagde ikke Dølgsmaal paa sit Ønske, at faa Seglet igjen fra Kansleren tilbage i sine egne Hænder. De søgte at volde ham Bryderi paa alle Maader. Saaledes, da han krævede af Fehirden Penge for at reise øst i Landet, bleve disse ham negtede, i det man paastod, at han selv skulde koste sin Reise. Man satte al sin Hu til at bringe ham i Forlegenhed ved saadanne Anslag, for igjen at faa Fingre paa Seglet og faa

[1]) S. o. s. II. 119. [2]) Om ham see Sml. II. 201 Not. 3.

Kansleren stødt ud af Raadet. Da kunde de opnaa sit Ønske, atter at raade ene for Kongedømmets Gods og Rigsstyrelsen [1]).

Den her givne Skildring af Forholdet mellem Kongens daglige Raad og Biskop Audfinn, samt inden Raadet selv mellem Drotseten og den nys beskikkede Kansler, skriver sig fra en Part i Sagen, nemlig Biskop Audfinn selv, der saaledes fremstillede den for Erkebiskop Eilif. Man kan mistænke Skildringen for at være noget eensidig, men de fremsatte Kjendsgjerninger har man ikke den ringeste Anledning til at betvivle. Audfinn opfordrede i sin Indberetning Erkebiskoppen til at hjælpe ham med sit Raad og mage det saa, at alle Biskopper i den nidarosiske Kirkeprovins kunde gaa frem paa een og samme Maade. Audfinns Hensigt var, som man klarligen seer, at skabe en fast ordnet geistlig Modstandskraft til Hierarchiets Fordeel mod den verdslige Rigsstyrelse.

Biskop Audfinns fiendtlige Forhold til Drotseten og Raadets verdslige Medlemmer viser sig end yderligere i den Stilling han ved denne Tid indtog til Hertuginde Ingebjørg og Hertug Knut Porse. Venskabet mellem disse tvende var som allerede antydet blevet meer og meer fortroligt. Den 14de Juni 1327 var en Fred kommen i Stand til Konghella mellem Norges Rige og Kong Valdemar Erikssøn af Danmark, rimeligviis ved den da i Danmark saa indflydelsesrige Hertug Knuts Medvirkning [2]); og Dagen efter, den 15de Juni, blev sammesteds et Forlig sluttet mellem Hertugen selv og „Norges Riges Mænd", hvori Drotseten dog ikke udtrykkelig nævnes blandt Forligsbrevets Udstedere [3]). Derpaa fulgte efter ganske faa Dages Forløb Knuts og Ingebjørgs Egteskab den 22de Juni, ganske vist uden Drotsetens Samtykke og mod hans Ønske. Ingebjørg havde naturligviis ikke ubetydeligt Gods i Norge, hvilket hun og hendes Mand ei vilde give Slip paa. Men Drotseten og hans Parti synes, i sin Uvillie over hendes Egteskab, ikke at have agtet hendes Krav; ja de have vel endogsaa inddraget en Deel af hendes norske Gods under Kongedømmet. Herover opstod Tvist mellem Hertug Knut og den norske Rigsstyrelse, og under denne Tvist finder man, at Biskop Audfinn tog sig af Hertugindens Sag [4]), ligesom det var til ham og Bergens Bymænd Hertugen henvendte sig i Breve af 6te April og 14de October 1328 om Bistand for at faa gjennemdrevet sin Hustrues formeente Ret mod Drotseten [5]). Dette viser i alt Fald, hvilke Tanker Hertugen og Hertuginden have havt om Audfinns Sindelag mod Drotseten og Raadet. Man kjender

[1]) Brev fra Biskop Audfinn til Erkebiskoppen af første Halvdeel af 1328. Sml. V. 352—359. [2]) S. o. f. II. 222. [3]) Sml. V. 557. [4]) Audfinns Brev til Hertuginden (af Halland og Samsø) af 18de April 1328. Barth. Mskr. E. 122. [5]) Thorkel. Anal. 79; Sml. V. 558.

forresten intet til Audfinns Virksomhed i denne Sag; men hvad enten den nu har været stor eller ringe, saa maa den ikke have ledet til noget Tilfredsstillende for Hertug Knut. Denne findes nemlig at have feidet paa Norge i Slutningen af 1328 eller Begyndelsen af 1329, dog, saavidt skjønnes, uden derved at opnaa nogen Fordeel [1]).

I en eller anden Forbindelse med Striden mellem Biskop Audfinn og Drotseten stod udentvivl nogle Trætter, som Biskoppen i 1328 havde med Bønderne i Sogn og Firdafylke, der viste sig ulydige og opsætsige mod ham. Til Sogningerne klagede han i Brev af 25de Juli over, at adskillige af dem havde fort et ondt Levnet, og vilde dog ei underkaste sig Skrift af den, som havde Biskoppens Fuldmagt til at løse, nemlig Hovedpresten paa Stedja. Der var ogsaa Nogle, der ophidsede Bønderne og forbød dem at søge Provstestevne eller Møde af Kirkens Mænd. Slig Ulydighed — siger han — maa ikke taales, og derfor kundgjør han, at Presten Thorer paa Stedja har hans Fuldmagt til at afgjøre alle Sager, som der kunde forefalde, og til at anvende Bansstraf, hvis sligt maatte behøves [2]). — I et Brev til Folket i Firdafylke af 21de September, klagede han over den Ulydighed, somme udviste i ikke at ville erlægge ret Tiende af sit Erhverv, navnligen af Nødder, som af anden Grøde, skjønt Gud gav dem hiin Frugt uden nogetsomhelst Arbeide og Bekostning fra deres Side. Han byder sine Provster at søge de Ulydige efter Christenretten og Kirkens Lov [3]). — Det er klart, at Opsætsigheden mod Biskop Audfinn i Bergens By har smittet paa Landbefolkningen sommesteds i hans Biskopsdømme, og det er rimeligt, at hans Hovedmodstandere ei derved have været uvirksomme. Men Biskoppen synes at have været heldig nok til at kvæle denne Landfolkets Opsætsighedsaand saagodt som i Fødselen.

Der var saaledes paa denne Tid Stof nok forhaanden til Splid mellem Stat og Kirke i Norge, og urolige Hoveder fandtes, som man seer, paa begge Sider, hvilke pustede til den ulmende Ild. Det er ogsaa vanskeligt at sige, hvorvidt det kunde have gaaet, ifald en heftig og stivsindet Mand, som Biskop Audfinn, havde staaet i den norske Kirkes Spidse istedet for den fredelige og maadeholdne Erkebiskop Eilif, — og hvis ikke Drotseten og Kansleren, uagtet det spendte Forhold dem imellem, alligevel, som det lader, havde underordnet sin gjensidige Uvillie Hensyn til Fædrenelandets Gavn. Den i 1327 indførte Styrelsesorden, hvorved Kansleren stilledes ved Drotsetens Side i Rigsstyrelsen, forblev, uagtet de paapegede truende Tegn, staaende ved Magt i flere Aar, og Landet har ganske vist dermed fundet sig vel tjent.

[1]) Isl. Ann. 226. [2]) Barth. Mskr. E. 235. [3]) Barth. Mskr. E. 236.

Udentvivl har ogsaa den af Paven udviste Føielighed, i det han, som før sagt, indrømmede Kongen Halvdelen af Pavetienden i Norge til Landets Forsvar mod Russerne [1]), bidraget sit til at stemme Drotseten og Raadet mildere mod Geistligheden. Uagtet nemlig Freden til Novgorod for Øieblikket havde gjort denne Pengehjælp mindre nødvendig, finder man ikke, at de pavelige Nuntier og Overindsamlere, Johannes de Senone og Bernhardus de Ortulis, der allerede i Begyndelsen af 1327 befandt sig i Norge [2]), have gjort nogensomhelst Vanskelighed ved at oplade den [3]). Under sit Ophold i Norge i det nævnte og følgende Aar paaskyndede de Pavetiendens Indsamling, men afgav tillige, efter hvert som den indkom, den for Kongedømmet bestemte Andeel, hvilken Erkebiskoppen og Biskopperne modtoge paa Kongens Vegne [4]). Ogsaa efterat Nuntierne selv havde i 1328 forladt Norge [5]), vedbleve deres Fuldmægtige at udvise den samme Opmærksomhed mod Kongedømmet, og baade Erkebiskoppen og Biskop Audfinn, hvilken sidste var særligen bemyndiget af Erkebiskoppen og Landets Store (Kongens Raad) til at opbære Kongens Deel, paasaa i denne Henseende med den største Nidkjærhed Kongedømmets Tarv [6]). Pavetienden synes for de fem norske Biskopsdømmers Vedkommende alene at have udgjort henved 5000 Mark Sterling, hvortil for Orknøernes og Grønlands Biskopsdømmer kom 256 Mark Sterling. Kongedømmets Halvdeel kan altsaa i det Hele — de islandske Biskopsdømmers Tiende medtagen — regnes for at have udgjort omtrent 3000 Mark Sterling, en for den Tid ganske anselig Sum [7]).

I hele denne Forhandling aabenbarer sig — som man seer — ikke det ringeste Misnøie fra Biskoppernes Side med den Gavmildhed, Paven havde viist mod Kongedømmet; og man maa heraf slutte, at de daværende norske Biskopper langtfra have været saa ganske forblindede af sin hierarchiske Aand og af sin Ærefrygt for det pavelige Sæde, eller saa ganske blottede for Fædrenelandssind og Hengivenhed for Kongedømmet, at de jo gjerne saa, at noget kom Kongen og Landsstyrelsen til Gode af hvad Paven udpressede af deres Kirker, heller end at dette skulde kastes i det bundløse umættelige Svælg, som det apostoliske Skatkammer forlængst viste sig at være.

[1]) S. o. f. II. 220. [2]) Deres Brev dateret Hamar 18de Marts 1327. N. Dipl. II. 137. [3]) Bernhards Kvittering til Erkebiskoppen dateret Bergen 11te August s. A. Suhm D. H. XII. 160. [4]) Suhm D. H. XII. 173—175. [5]) Suhm D. H. XII. 173. [6]) Erkebiskoppens Breve af 26de December 1328 (el. 1329) Suhm D. H. XII. 198, 200. [7]) Suhm D. H. XII. 173—175. Beregningen der skjønner jeg imidlertid ikke. Jeg har beregnet omtrent 3 Mark norsk Mynt i Vegt at udgjøre 1 Mark Sterling. Pavetienden i Sverige, hvoraf ogsaa Kongen opbar Halvdelen, var, mærkeligt nok, mindre end den i Norge.

75.

Nidaros's Kathedralkirkes Brand. Biskop Audfinns Virksomhed og Død. Flere Biskopsskifter. Erling Vidkunsson afgaar som Drotsete, og den unge Kong Magnus Eriksson optræder som selvstyrende. Erkebiskop Eilifs Død.

Paa denne Tid hendte i Nidaros en stor Ulykke. Den pragtfulde Kathedralkirke, Christkirken, afbrændte den 4de April 1328, som var 2den Paaskedag. Ikke alene alt Træverket i den brændte, men ogsaa meget af Murverket, Steenpillarer og Steenbuer baade foroven og forneden, tog Skade, ligesom Klokker og mange andre Klenodier ødelagdes. Erkebiskop Eilif udstedte den 12te August fra Nidaros Rundskrivelser til alle sine Lydbiskopper, hvori han forkyndte dem denne Ulykke. Christkirken — siger han deri — kunde kaldes en Krone og Prydelse ikke alene for Norge men og for flere Lande, paa Grund af den hellige Olafs Anseelse, „der hædrede den ved sin Nærværelse, og med sine herlige Jærtegn og sit Forbønsord (árnaðarorð)". Han skildrer Ødelæggelsen paa Murene som saa stor, at man kunde vente sig end større Skade, hvis de ei snarligen bleve istandsatte. Men hertil havde han ei selv Evne. Derfor henvendte han sig til alle „Guds, den hellige Olafs og sine Venner" med Bøn om Hjælp til Kirkens Gjenopbyggelse, idet han mindede om den Ære og Sjælehjælp, hvori de derved kunde vorde deelagtige, og særligen om de Indulgenser, som Paven havde forundt alle dem, der bidroge til dens Opførelse [1]). Dette Erkebiskoppens Opraab havde til Følge, at der overalt i Provinsen blev bedet for Nidaros's Kirke, og at store Gaver til den bleve samlede [2]).

Biskop Audfinn af Bergen havde, samtidigen med sin ovenomtalte Tvist med Drotseten og Raadet, mange andre vigtige Sager at tage Vare paa, og hans Adfærd med Hensyn til disse vidner, ligesom alt hvad før om denne Prælat er berettet, om hans Virksomhed og Nidkjærhed for sin Biskopsstols Tarv og Ære.

I 1325 kom for Audfinns Domstol i Bergen en Heresag. Den for Anvendelse af Trolddom beskyldte var en Enke, Ragnhild med Ogenavnet Tregagaas. Hun havde allerede i sin Mands levende Live havt utilladelig Omgang med en vis Baard, skjønt hun var beslegtet med ham i forbudne Led. Af Kjærlighed til ham og for at forstyrre hans egteskabelige Forbindelse med en Bergliot havde hun nu indladt sig paa at øve overtroiske Trolddomsgjerninger og fremsige visse „kjetterske" Besvergelser, hvilke hun havde lært i sin Ungdom. Da Rygtet herom blev meer og meer udbredt, stevnede Biskoppen hende for sig den 28de Januar, men kunde da ingen Tilstaaelse faa af hende. Hun blev imid-

[1]) Sml. V. 561—563; Bp. Laur. S. c. 57; Isl. Ann. 224. [2]) Bp. Laur. S. c. 57. At dette ikke alene skeede paa Island, følger af sig selv.

lertid fængslet, og tilstod endelig ved et nyt Forhør den 8de Februar, skræmmet ved Sysselmandens Trudsler, alle de mod hende gjorte Beskyldninger. Da hun imidlertid siden yttrede overordentlig stor Anger, og det desuden erfaredes, at hun under Udøvelsen af sin Forbrydelse ikke havde været ved sin fulde Forstand, saa dømte Biskoppen hende, efterat hun havde afsvoret sin Vildfarelse, til en meget streng livsvarig Pønitense i Faster, samt til en syvaarig Pilegrimsfærd til hellige Steder udenfor Norge [1]).

Under Audfinns Biskopsstyrelse — Aaret vides ikke — kom et Forlig og en Overeenskomst i Stand mellem Bergens Presteskab og Prædikebrødrene sammesteds, der sigtede til at gjøre en Ende paa de mange forargelige Tvistigheder, som næsten uafbrudt i en lang Række af Aar havde været yppede fra begge Sider. Overeenskomsten sluttedes ved en Voldgift, i det Sagens Afgjørelse overgaves visse af og blandt begge de stridende Parter udvalgte Mænd; — paa Presteskabets Side: Biskop Audfinn og tvende af hans Chorsbrødre, paa Prædikebrødrenes Side: Prioren Olaf og tvende Ordensbrødre, alle af Conventet i Bergen. Blandt Overeenskomstens Artikler maa udhæves: — at Prædikebrødrene skulde beholde et omtvistet Legat af Biskop Narve; — at Chorsbrødrene og Prædikebrødrene ikke skulde forstyrre hinandens Begravelser og Sjælemesser, men holde disse i en vis bestemt Orden; — at Prædikebrødrene skulde strengeligen agte de Bansættelser, som ved Bergens Biskop eller hans Official forkyndtes, og ikke styrke eller hjælpe den bergenske Kirkes Fiender eller arbeide til dens Skade, saalænge ingen Uret øvedes mod dem af Biskoppen eller hans Kapitel; — at Prædikebrødrene i sine Skriftemaal og sine Taler skulde formaa Folket til retteligen at yde Tiende; — endelig at alle forhenværende Tvistigheder hermed skulde være for evig glemte og neddyssede, og at Prædikebrødrene skulde udvirke nærværende Overeenskomst stadfæstet af sin Provinsialprior i Aarets Løb [2]).

I 1328, i Begyndelsen af Aaret, havde Audfinn en Trætte med Abbed Arnald og Klostret i Halsna angaaende Forsømmelse i Udredningen af Kathedratikum (den aarlige Afgift til Biskopsstolen) samt om visse Tiendeforholde. Efter nogen Brevverling i Marts og April, endtes denne Trætte dermed, at Abbeden, som først havde vist sig noget stridig, lagde hele Sagen i Audfinns Vold, hvis Kjendelse af 24de April faldt meget lempelig for Modparten [3]).

Siden efter afgav han den 8de Juni samme Aar Kjendelse i en Trætte mellem Nonneklosteret i Bergen og Abbed Arne af Lyse om et

[1]) Sml. V. 479—484. [2]) Barth. Mskr. E. 165—171; Langes Klh. 520—523.
[3]) Breve herom af 1ste og 21de Marts, 11—13, 24de April 1328 i Barth. Mskr. E. 228—231, jfr. Langes Klh. 571.

Laresiske i Os [1]). Kjendelsen var til Nonneklosterets Fordeel. Abbeden var dog hermed utilfreds, appellerede den 12te Januar 1329 til Erkebiskoppen og forlangte Følgeskrivelse (apostolos) af Audfinn. Denne stevnede ham for sig, men Abbeden erklærede, at han ikke havde at møde eller svare for Biskoppen ifølge sit Klosters Immunitet, og fortfor med sin Appel. Audfinn gjendrev den 1ste Marts Appellen som ugyldig foruden af andre Grunde saa især af den formelle, at den forsildig var indgiven, nemlig hele 7 Maaneder efter Biskoppens Kjendelse, istedet for at det skulde være skeet inden 10 Dage. Med saadan Følgeskrivelse kom Sagen for Erkebiskoppen, som den 26de Juni 1329 stadfæstede Biskop Audfinns tidligere Dom [2]).

Den sidste Trætte Audfinn vides at have havt var med selve Erkebiskoppen, og angik Besættelsen af Dals Kirke i Bergens Bispsdømme [3]). Erkebiskop Eilif havde erfaret, at denne Kirke havde staaet saa længe ledig (over et halvt Aar?), at Bortgivelsen af den, ifølge det lateranske Conciliums Statuter, var lovligen gaaen over til Erkebiskoppen. Han gav den derfor den 6te October 1329, i Overvær af sine Chorsbrødre, til en af disse, Baard Einarsson, og meldte dette ved et Brev fra Nidaros af 10de samme Maaned til Biskop Audfinn med Begjæring, at Biskoppen vilde oplade Kirken til Baard, naar denne med det første indfandt sig [4]). Hermed var dog Audfinn ingenlunde tilfreds, helst da han allerede havde bortgivet Kirken til en af sine egne Klerker, og desuden efter hans Paastand Erkebiskoppen havde feilet i sin Fremfærd paa Grund af mangelfuld Underretning. Da han den 2den November havde modtaget Erkebiskoppens Brev, svarede han denne tilbage i en høflig Skrivelse, at han gjerne, af Hensyn til Erkebiskoppen, skulde have samtykket Kirkens Bortgivelse til Baard, hvis han ikke allerede længe i Forveien, nemlig den 27de September næst forleden, under sin Visitation paa Stedja i Sogn, havde bortgivet Dals Kirke til sin egen Klerk Arnfinn, som for Tiden studerede i Canterbury. Biskoppen kunde og vilde saaledes ikke berøve Arnfinn den Ret, han ved sin Beskikkelse havde erholdt. Hvad det angik — vedblev han — at Bortgivelsen af Kaldet, paa Grund af det halve Aars Forløb, skulde være tilfalden Erkebiskoppen, da medførte dette ikke Sandhed, om end saadant var berettet Erkebiskoppen af Folk, som ikke vidste ret Besked. Thi Formanden, Biskoppens Chorsbroder, Hr. Haakon Thoresson, havde først indgivet sin Resignation den 13de August. Han beder Gud forlade dem, som ville sætte Splid

[1]) Breve herom af 8de Juni, Barth. Mskr. E. 255, 256. [2]) Langes Klh. 551—556. [3]) Der var i Bergens Bispsdømme flere Kirker af dette Navn; her er rimeligviis meent den i Sogn, nemlig nuværende Lyster Kirke. Munchs Norg. Beskr. i Middelalderen 105. [4]) Barth. Mskr. E. 269.

mellem Erkebiskoppen og ham, og besverger Erkebiskoppen ikke at sætte sig i Bevægelse for denne Sags Skyld, da hans Tiltale, hvis Ret skal fremfare, liden eller ingen Grundvold har. „Men hvis saa kan falde, siger han til Slutning, som I talede med os i Sommer i Tunsberg, at nogen af Eders Venner skulde ville tækkes et eller andet Beneficium hos os, for hvilket vi kunne raade, da ville vi gjerne heri opfylde Eders Villie, saavidt vi kunne efter Loven“ [1]. Dog udstedte Audfinn ved Siden af dette saa forsonligt lydende Brev, i sit Consistorium i Bergen den 7de November en formelig Appel til det apostoliske Sæde, under hvis Beskyttelse han — som han siger — stiller sig, for at ikke Erkebiskoppen ved Excommunicationsdom eller anden Straf skal søge at indtrænge Hr. Baard i det omhandlede Beneficium; — og til denne Appel forlangte han Erkebiskoppens Følgeskrivelse (apostolos) [2]. Erkebiskoppen svarede ham herpaa fra Nidaros den 6te December, idet han opkastede Tvivl, om Dals Kirkes Ledighed skulde netop regnes fra Hr. Haakons Resignation [3]. Forresten er dette Brev affattet i en ligesaa forsonlig Tone som Biskoppens, saa at det lader som denne Sag, om hvis Gang intet videre findes, er bleven bilagt i Mindelighed [4].

Det følgende Aar 1330 døde Biskop Audfinn af Bergen. Der findes Breve af ham fra dette Aar af 15de Marts [5] og 24de April [6]; han har altsaa overlevet den sidstnævnte Dag. Om hans Karakter, Virksomhed og høie Anseelse blandt de samtidige norske Biskopper er allerede tilstrækkelig talt i det Foregaaende.

Til hans Eftermand valgtes og, som det lader, indviedes i dette samme Aar Magister Haakon [7]), maaskee den samme Chorsbroder af Bergen, Haakon Thoresson, der nævnes i Anledning af Striden mellem Audfinn og Erkebiskoppen angaaende Besættelsen af Dals Prestekald. Haakons Magistertitel viser, at han har studeret i Udlandet, og den Samling af Breve, der er levnet fra ham [8], og som for en meget stor Deel ere af privat Natur og i det norske Sprog, vidner om at han har været en meget skolelærd Mand, der dog ved Siden af det latinske Sprog ogsaa benyttede Modersmaalet i sin Skriftverling, og det med en Smag og Reenhed, som minder om dets bedste Tid.

I 1330 døde ogsaa den i det Foregaaende ofte omtalte Provst til Apostelkirken i Bergen og kongelig Kapelmagister Hr. Finn Haldorsson [9], Biskopperne Arnes og Audfinns virksomme Modstander.

[1]) Barth. Mskr. E. 269—270. [2]) Barth. Mskr. E. 271—72. [3]) Barth. Mskr. E. 272. [4]) Jfr. Suhm D. H. XII. 199. [5]) N. Dipl. I. 171. [6]) Suhm D. H. XII. 218. [7]) Isl. Ann. 232. [8]) Iblandt Barth. Mskr. [9]) Isl. Ann. 232.

Efter Voldgiftsdommen af 16de August 1320 [1]) synes han at have holdt sig rolig og ikke oftere oprippet Tvisten med Bergens Bisskopsstol. Han har udentvivl følt, at de store Forhaabninger, der engang knyttede sig til Kapelmagisterens Embede, med Kong Haakon Magnussøn vare udslukkede, og at Stemningen hos den norske Rigsstyrelse ikke længere var for deres Gjenvækning. Hans Eftermand som Provst ved Apostelkirken var Guttorm Paalsson. Titelen af kongelig Kapelmagister findes efter denne Tid sjælden anvendt, sandsynligviis et Tegn paa, at man nu ansaa den geistlige Embedsmyndighed, som den egentlig skulde betegne, for mindre betydningsfuld, end den fra først af var paaregnet at skulle blive.

Det følgende Aar 1331 døde Bisskop Laurentius Kalfsson af Hole paa Island den 16de April, 63 Aar gammel [2]). Som Beviis paa hans ualmindelige Skolelærdom (klerkdómr) anfører hans Saga, at han gjorde latinske Vers ligesaa let og hurtigt som den Flinkeste ellers talede det latinske Sprog [3]). Om hans canonistiske Lærdom er tidligere berettet. Dertilmed havde han altid viist sig som en meget gudfrygtig, retskaffen og i sin geistlige Stilling, baade da denne var underordnet og i sit Bisskopsdømme, nidkjær Mand. Under sit Ophold i Norge havde han stiftet Bekjendtskab med en vis Thurid Arnesdatter af Borgund og avlede med hende, skjønt allerede dengang forlængst Prest af Vielse, Sønnen Arne, som han vedkjendte sig, og som siden samtidig med Faderen gik ind i Thingøre Benediktinerkloster paa Island [4]). Den samme Thurid havde senere en Søn, Baard, med Presten Salomon, ganske vist den samme nidarosiske Chorsbroder, som i 1322 blev Bisskop af Oslo [5]). Dette, i Forbindelse med hvad før er fortalt om Bisskop Audun Raude [6]), viser hvorledes Cølibatsloven overholdtes, og hvortil den ledede. Naar selv en Mand af Laurentius's almindelig priste strenge Seder kunde vitterligen forsynde sig mod den, og saa høitstaaende Prælater som de tvende andre ovennævnte kunde gjøre sig skyldige i samme Overtrædelse, uden at dette findes at have lagt den mindste Hindring i Veien for deres videre Forfremmelse, eller endog skadet deres Rygte, saa indseer man let, hvor daarligt det i Almindelighed maa have været bevendt med Cølibatets Sag, og hvor lemfældig den offentlige Mening baade i og udenfor Kirken maa have været i sin Dom om deslige Overtrædelser. Broder Arne, Laurentius's Søn, siges forresten at have slegtet sin Fader paa med Hensyn til Hoved og Lærdom; men trods sit Klosterløfte

[1]) S. o. f. II. 212. [2]) De fleste Annaler sætte hans Død til 1330, men de ældste, de saakaldte kongelige Annaler, til 1331, og disses Angivelse synes at burde gives Fortrinet. Isl. Ann. 228. [3]) Bp. Laur. S. c. 3. [4]) S. o. f. II. 215. [5]) Bp. Laur. S. c. 16. [6]) S. o. f. II. 170.

og Faderens Paamindelser forfaldt han til Drukkenskab og andre Udskeielser, der voldte hans Fader megen Sorg [1]). Paa sit Yderste lod Biskop Laurentius skikke et Brev til Erkebiskop Eilif, hvori han forestillede denne, hvormeget bedre det vilde være for Hole Kirke at have en islandsk Biskop end en norsk, fordi den første kjendte bedre til Landets Skik; og han anbefalede som sin Eftermand Presten Egil Eyjolfsson [2]). Denne reiste ogsaa samme Sommer til Norge, var Vinteren over der og blev virkelig valgt af Erkebiskoppen og hans Kapitel, ifølge Laurentius's Anbefaling. Han blev indviet paa Trinitatis Søndag, den 14de Juni 1332. Erkebiskoppen kunde ei selv paa Grund af Sygdom forrette Indvielsen, men denne blev udført af Biskop Haakon af Bergen, altsaa efter al Rimelighed i denne Stad. Samme Sommer for Egil til Island, hvor han ankom i August og holdt sin første Biskopsmesse den 8de September [3]).

Imidlertid var en vigtig Forandring foregaaet i den norske Rigsstyrelse. Endnu paa et Raadsmode i Oslo den 9de August 1331, ved hvilket Erkebiskop Eilif og Biskop Salomon af Oslo udtrykkelig nævnes som tilstedeværende, finder man Hr. Erling Vidkunssøn optrædende som Kongens Drotsete ved Siden af bemeldte Biskopper „og det øvrige Rigets Raad, som her nu var samlet", ved Udstedelsen af en Forordning om Udlændingers Handel og Liggetid i Kjøbstæderne; og i Forordningens Slutning anvendes den siden 1327 almindelig vedtagne Formel: „Til sandt Vidnesbyrd om at vort (Kongens) Raad har saa samtykket med os, satte med vort Segl Hr. Erling Vidkunssøn, vor Drotsete i Norge, sit Segl for dette Brev . . . . . Hr. Paal Baardssøn, vor Kansler, beseglede (satte Kongens Segl for Brevet), Paal Klerk skrev" [4]). Dengang var Drotseten altsaa endnu i fuld Udøvelse af sin Embedsmyndighed som Rigsstyrelsens Formand. Men i et Kongebrev af 24de April 1332, hvori Kongens Raad dog nævnes, omtales ei Drotseten, idet Paal Baardssøn, Kongens Kansler, alene nævnes ved Slutningen som den beseglende, og Paal Klerk som den

[1]) Espol. Aarb. Þ. I. c. 49. [2]) Bp. Laur. S. c. 59; Espol. Aarb. Þ. I. c. 50. [3]) Isl. Ann. 234; Espol. Aarb. Þ. I. c. 52. De Annaler, som sætte Laurentius's Død i 1330, sætte Egils Indvielse i 1331, og dette antager baade Finn Johnssøn i sin Kirkehistorie (II. 182) og Espolin i sine Aarbøger. I Tilfælde at Egils Indvielse virkelig er foregaaet i 1331, falder Trinitatis Søndag paa den 26de Mai. Er Egils Indvielse, som af mig antaget, foregaaet i 1332, da har den Sygdom, der hindrede Erkebiskop Eilif i at indvie ham, rimeligviis været den samme, af hvilken Erkebiskoppen mod Slutningen af 1332 døde. Er derimod Indvielsen foregaaet i 1331, maa Erkebiskoppen igjen have kommet sig af sin Sygdom, da man finder ham, som strax skal omtales, den 9de August dette Aar samlet med Drotseten og Rigets Raad i Oslo. [4]) N. g. L. III. 157—159.

skrivende [1]), og efter denne Tid omtales Hr. Erling ingensteds meer som Drotsete, skjønt hans Navn ellers i Brevskaber ofte forekommer. I Slutningen af 1331 eller Begyndelsen af 1332 maa han følgelig være aftraadt fra sin Stilling som Formynderstyrelsens Formand, og da ingen Anden findes at være kommen i hans Sted som saadan, men derimod alle kongelige Breve i de nærmeste Par Aar efter ere udstedte under Kongens Segl alene, maa man antage, at Erlings Aftrædelse er bevirket derved, at Kongen selv har overtaget Rigsstyrelsen som myndig.

Kong Magnus var født i 1316 [2]), følgelig fyldte han i Løbet af 1331 sit 15de Aar. Med denne Alder, det fyldte 15de Aar, indtraadte, ifølge den før Magnus Lagabøters Tid gjældende Lovgivning, i det private Liv Myndigheden [3]), og den samme Regel har vist nok ogsaa gjældt for Kongen, om ikke hans Myndighedsalder, i det mindste i den ældste Tid, endogsaa er indtraadt med det fyldte 12te Aar. Heri var nu vistnok ved Magnus Lagabøters Lovgivning gjort en Forandring, idet nemlig det fyldte 20de Aar opstilledes som Myndighedsalderen i det private Liv [4]), hvortil ogsaa Kong Haakon Magnussøn havde holdt sig i Forordningen af 16de September 1302 ved at bestemme Kongens Myndighedsalder [5]). Men denne Forordning var, som vi have seet, allerede i saa mange andre Henseender tilsidesat, at man vel ei heller har anseet sig synderlig bunden ved dens Bestemmelse om Kongens Myndighedsalder, naar de mest raadende i Rigsstyrelsen fandt sig bedre tjent med at fravige den. Uagtet nu Drotseten, efter alle Mærker at dømme, havde ført Rigsstyrelsen baade med Kraft og Klogskab, saa havde han, som forhen viist, mægtige Modstandere ikke alene inden Rigets store Raad i Biskopperne, i det mindste enkelte af dem, men ogsaa inden det mindre, saakaldte daglige Raad, i Kansleren. Desuden maa formodes, at Landsfolket i Almindelighed har stundet efter at see sin Konge som selvstyrende saasnart som muligt; dette var et fremtrædende og betegnende Træk i Folkeaanden allerede fra ældgamle Tider. Alle disse Omstændigheder have ganske vist i høiere eller ringere Grad gjort sig gjældende til at virke den indtrædende Forandring i Rigsstyrelsen; og Drotseten maa have fundet sig opfordret til at vige for dem, hvad enten han nu har gjort dette selvkaldet, eller ifølge Fordringer, som han ikke har seet sig istand til at afvise. Spørger man, hvo der ved Forandringen vandt den største Indflydelse paa Rigsstyrelsen, da synes Svaret at maatte

[1]) Orig. Dipl. i det norske Rigsarchiv, indeholdende Kongens Stadfæstelse paa en ældre Lagmandsdom. [2]) S. o. f. II. 187. [3]) Æ. G. L. c. 190 (N. g. L. I. 69); Æ. F. L. IV. c. 34 (N. g. L. I. 168) o. fl. St. [4]) N. L. L. V. c. 22 (N. g. L. II. 90). [5]) N. g. L. III. 50; jfr. o. f. II. 112, 113.

blive: Kansleren. Han beholdt nemlig, som man seer af Kongebrevene for de næst følgende Aar, Kongeseglet i sit Verge, og maatte, saalænge dette vedblev, unegtelig kaldes den mest raadende i den unge Konges daglige Raad, hvad enten Kongen selv var tilstede i Landet, eller Raadet under hans Fraværelse i Sverige førte Rigsstyrelsen i hans Navn.

Hvilken Virksomhed Erkebiskop Eilif har øvet ved denne Forandring, vides ikke med Sikkerhed; men da han som et Slags Rigsvikarius havde i sin Tid kaaret Hr. Erling Vidkunsson til Rigsformandskabet, maa man antage, at han ogsaa først og fremst maatte adspørges ved dette Rigsformandskabs Ophævelse, og at han dertil har givet sit udtrykkelige Samtykke. Det er derfor ogsaa rimeligt, at Forandringen er besluttet og iverksat under hans Nærværelse i Oslo og paa Raadsmødet der i August Maaned 1331, ikke længe efter at den ovenomtalte Forordning af 9de August var udstedt.

Det er forøvrigt høist sandsynligt, at Kong Magnus, omtrent samtidig med sin Optræden i Norge som myndig Konge, ogsaa i samme Egenskab selv har overtaget Rigsstyrelsen i Sverige, hvor siden 1322, en Drotsete ligesom i Norge stod i Styrelsens Spidse paa Kongens Vegne. Dette maa sluttes deels deraf, at den siden 1322 værende svenske Drotsete, Knut Johansson, just ved denne Tid findes at have ophørt at bære Drotsetenavn, uden at nogen ny forekommer i hans Sted, — deels deraf, at Kongen ved de i 1332 forefaldne Forhandlinger angaaende Erhvervelsen af Skaane, hvilke dreves af ham udelukkende i Egenskab af Sveriges Konge, findes at handle selvstyrende uden at noget Raad nævnes [1]). Maaskee staar ogsaa i Forbindelse med hans ved denne Tid indtrædende Myndighedsalder et Brev af Pave Johannes XXII, udstedt i Avignon den 20de August 1331, hvilket indrømmer Kongen den Begunstigelse, at maatte af sin selvvalgte Skriftefader meddeles den fuldkomne Syndsforladelse i Dødstilfælde, hvilken Paven undertiden ved særligt Priviligium pleiede meddele høitstaaende Personer [2]).

Erkebiskop Eilif overlevede ikke meer end et Aars Tid den omtalte Forandring i Rigsstyrelsen. Han døde den 2den November 1332 [3]) efter at have i 21 Aar, fra sin Indvielse at regne, og 23 Aar, fra sit Valg, forestaaet Nidaros's Kirkeprovins. Den norske Kirke synes under hans virksomme, kloge og milde Styrelse at have trivets vel baade i det Aandelige og i det Verdslige; der herskede for det meste Fred i dens Indre, ligesom ogsaa dens Forhold til Staten i det Hele forblev fredeligt, uagtet det, som vi have seet, eengang i det mindste, var temmelig spendt. Under Eilifs Styrelsestid synes den norske

[1]) Lagerbr. III. 262, 263. [2]) N. Dipl. II. 156. [3]) Isl. Ann. 236.

Kirke at have staaet paa Toppunktet af indre Orden, og ydre Glands og Velvære, hvad den katholske Tid angaar.

76.

Paal Baardsøn femtende Erkebiskop. Et paveligt Sendebud i Norge. Erkebiskop Paals Virksomhed. Provinsialconcilium i Nidaros 1334. Trætte mellem Biskop Erik af Stavanger og Abbeden af Utstein.

I December Maaned var Eilifs Død bekjendt i Oslo, hvor Kong Magnus ved Aarets Udgang synes at have opholdt sig. Herfra udstedtes nemlig den 27de December 1332 et Brev i Kongens Navn, beseglet ved Kansleren, i hvilket alle de Friheder, som Kirkens „Tjenestemænd" havde nydt af Kongedømmet i Erkebiskop Eilifs Tid, stadfæstedes for eet Aar [1]). Derpaa synes Kongen lige i Begyndelsen af 1333 at være dragen til Nidaros i Følge med Kansleren. Man finder ogsaa, at nogle af Kongens Raad have været der tilstede, om ikke en større Raadsforsamling har været afholdt.

Man finder nemlig, at der i Nidaros den 29de Januar 1333 er blevet udstedt et Brev i Kongens Navn, beseglet ved Kansleren Paal Baardsøn, til Fordeel for Nidaros's Kapitel under Erkestolens Ledighed. Det siges heri, at Kapitel og Chorsbrødre havde beklaget sig for Kongens Raad over at forskjellige Personer efter Erkebiskop Eilifs Død vare blevne siddende i den nidarosiske Kirkes Ombud, havde søgt dens Sager og opbaaret dens Indtægter, uden at være dertil særligen beskikkede af Kapitelet. Da nu Kirkens Lov vidner, at saasnart Erkebiskoppen dør, tilfalder al Kirkens Ret Kapitelet og Chorsbrødrene, saa forbyder Kongen Alle fra denne Stund at udføre Kirkens Ombud eller opbære dens Indtægt, førend de udtrykkeligen af Kapitelet dertil ere beskikkede. De som i Mellemtiden kunne have opbaaret noget, skulle have betalt det til Kapitelet inden een Maaned efter at have hørt nærværende Brev forkynde under Straf af Bod for Brevbrud (Overtrædelse af Kongens Forordninger) og desuden fuld Erstatning [2]).

Uagtet Kongens personlige Nærværelse ikke i Brevet udtrykkelig nævnes, saa er det dog ganske sandsynligt, at den unge Konge, som maaskee slet ikke i sin Umyndighedstid havde været i Throndhjem, nu som myndig har villet vise sig for Thronderne. Maaskee har man ogsaa havt for Øie ved Kongens personlige Nærværelse i Nidaros at virke underhaanden til at det forestaaende Erkebiskopsvalg maatte falde i den Retning, som Kongens nærmeste Raadgivere ønskede.

Til Eilifs Eftermand valgtes Kansleren Paal Baardsøn, der uden tvivl ogsaa stod høiest blandt Norges daværende Prælater i

[1]) N. Dipl. III. 154. [2]) Orig. i d. A. M. Dipl. S. fasc. 2 No. 12.

Lærdom og Anseelse. Valget er maaskee foregaaet under hans Ophold i Nidaros, og hvis Kongen virkelig paa samme Tid har været der tilstede, har Paal rimeligviis umiddelbar efter Valget overgivet det kongelige Segl i Magnus's egne Hænder. Det nys omtalte Brev af 29de Januar 1333 er nemlig det sidste, for hvilket han siges at have sat Kongeseglet. Endnu samme Aar for han til Kurien, modtog sit Pallium og blev indviet den 15de December [1]). I det næste Aar 1334 kom han hjem igjen til Norge og indtog sit Sæde.

Imidlertid var atter et paveligt Sendebud (apostolicæ sedis nuntius) ankommet til Norge, nemlig Petrus Gervasii, canonicus Vivariensis (Vevay ved Genfer Søen i nuværende Kanton Waadt i Helvetien). Hans Erinde var det samme, som alle pavelige Nuntiers i den senere Tid havde været: at indkræve og bringe Rede i de pavelige Indtægter af Norge og Sverige. Pave Johannes den XXII's Fuldmagts- og Instructionsbreve for ham, sex i Tallet, bleve udfærdigede fra Avignon den 29de Januar 1332 [2]).

Man lærer af dem, hvilke de pavelige Indtægter vare, som det var ham paalagt at besørge indsamlede: — 1) Det endnu tilbagestaaende af den paa Conciliet i Vienne paabudne sexaarige Pavetiende til det hellige Lands Understøttelse. — 2) Det tilbagestaaende af den visse Skat (certus census) eller Peterspengen (denarius beati Petri) af Norge og Sverige til det apostoliske Sæde; herom skulde han foreløbigen underhaanden indhente de fornødne Underretninger. — 3) Det tilbagestaaende Beløb af de for tre Aar det apostoliske Skatkammer forbeholdne første Aars Indtægter af ledige Beneficier. — 4) Ligeledes Beløbet af de samme, som senere vare Paven forbeholdne for to Aar. — 5) Det tilbagestaaende Beløb af hvad frivilligen var skjenket Paven til Kirkens og den katholske Tros Forsvar i Italien mod Oprørere og Kjettere. — 6) Det tilbagestaaende af forskjellige andre det pavelige Skatkammer tilkommende Bidrag, hvorom Nuntien foreløbig i al Stilhed skulde indhente Oplysninger. Alt dette var det Peter overdraget at indkræve, idet han derhos fik Fuldmagt til, at fremfare mod de Trodsende med kirkelige Straffe (per censuram ecclesiasticam), al Appel tilsidesat.

Peter gik først til Sverige, hvor han fra Skara, den 13de Februar 1333, tilskrev de norske Biskopper, Kapitler, Klostere, Kirkeforstandere o. s. v. underrettende dem om sit Erinde og om den ham af Paven overdragne Myndighed [3]). Da han ikke længe efter kom til Norge,

[1]) Isl. Ann. 238. — Indvielsesdagen maa sluttes efter den Opgivelse (Scr. r. D. III. 616), at han var Erkebiskop 12 Aar 1 Maaned og 15 Dage, og døde 1346 1ste Februar. [2]) N. Dipl. II. 158—164, 168—170; jfr. Suhm D. H. XII. 233. [3]) N. Dipl. II. 168—170.

maa han have optraadt med Strenghed og store Fordringer, hvorved han er kommen i ubehageligt Sammenstød med flere af Landets Bisskopper. Man finder nemlig omtalt, at Bisskop Salomon af Oslo blev sat i Interdikt af ham [1]), og dette staar udentvivl i Forbindelse med et retsligt Søgsmaal, som Nuntius sees at have anlagt mod Oslos Kathedralkirkes Kapitel i Begyndelsen af 1333 i Anledning af Regnskabet for den seraarige Pavetiende. Dette Søgsmaal blev imidlertid igjen hævet af Peter under hans Ophold i Oslo den 6te Juli samme Aar [2]), og ved den Leilighed er da sandsynligviis ogsaa Interdiktet over Bisskoppen blevet tilbagetaget. Ligeledes findes omtalt, at han i 1333 excommunicerede Bisskop Erik af Stavanger, eller i det mindste truede denne med Excommunication. Men Bisskoppen søgte strax Forlig med ham og opnaaede udentvivl dette [3]). For de islandske Bisskopsdømmers Vedkommende overdrog han Bisskop Haakon af Bergen sin Fuldmagt til Regnskabsopgjøret, og i denne Anledning bleve begge Bisskopperne stevnede til Norge, hvor ogsaa Jon Haldorssøn af Skaalholt indfandt sig i 1334, og Egil af Hole i 1335 [4]).

Det er saaledes aabenbart, at Petrus Gervasii ved sit Erende og den Myndighed, hvormed han udførte det, ikke har vakt saa ganske liden Rørelse i den norske Kirke og mellem dens Bisskopper, der vist nok for største Delen ikke have været synderlig gunstigen stemte for de pavelige Udpresninger og Efterregninger. Maaskee har Erkestolens Ledighed under den udvalgte Erkebisskops just dengang indtræffende Ophold i Kurien givet Petrus en bedre Anledning til ret at bære sin Myndighed til Skue. Hvor længe han har opholdt sig i Norge vides ikke; maaskee har han allerede igjen forladt Landet i 1334.

I denne pavelige Nuntius's Sendelse og i de ham meddeelte Fuldmagter aabenbarer sig tydeligere end ved nogen tidligere den Pengebegjærlighed, som raadede i den pavelige Kurie under Johannes XXII's Regjering. Man seer, hvorledes det var Petrus Gervasii paalagt, at efterspore i Norge og Sverige alle Indtægtskilder for det apostoliske Skatkammer, paa hvilke det fra ældre eller nyere Tider kunde have noget Krav; og han skulde, om han fandt dem i nogen Henseende standsede, bringe dem ved sin virksomme Indskriden i fornyet Gang og til at flyde rigeligen. De tvende første avignonske Pavers Regjeringstid var, saavidt man kan skjønne, en haard Udpresningstid

[1]) Isl. Ann. 240, 242. Her er vistnok Salomons Interdikt ved Peter henført til 1335; men dette er rimeligviis en Feiltagelse, da Peter neppe opholdt sig saa længe i Norge eller Sverige, og desuden Interdiktet over Salomon rimeligviis stod i Forbindelse med hans Proces med Oslos Kapitel. [2]) Orig. i d. A. M. S. fasc. 62 No. 13. [3]) Langes Klh. 591, 593, jfr. Suhm D. H. XII. 256, 257 [4]) Isl. Ann. 240, 242.

for den norske Kirke, og det er vel tænkeligt, at det ikke har været Billighedshensyn alene, der bevægede Pave Johannes til i 1326 at dele den seraarige Pavetiende af den norske og svenske Kirke med Kongedømmet, — men ogsaa Forsigtighed. Han havde nemlig vistnok al Grund til at frygte, at den norske og svenske Styrelse, hvis han ikke vandt den for sig ved en saadan Indrømmelse, ved en Deling af Byttet, kunde, ligesom den norske i Kong Erik Magnussøns Tid, lægge kraftige Hindringer i Veien for den nævnte Tiendes Opbørsel, og i denne Henseende vel tilmed vinde den saa tungt skatlagte Geistlighed for sine Anskuelser. Pave Johannes XXII døde ellers den 8de December 1334 i en Alder af over 90 Aar; og til hans Eftermand valgtes allerede den 20de i samme Maaned Benedictus XII. Dette var en redelig, velsindet Mand, der, skjønt fransk af Fødsel og valgt ved det franske Parties Indflydelse, dog havde Villie til at gjennemdrive Forbedringer. Men han formaaede intet synderligt at udrette mod sine mægtige Omgivelsers Ønske. Han skal imidlertid ved Sendebud til Norge i 1336 have tilbagekaldt et nyt Skattepaalæg paa Kirker og Kirkegods, hvilket hans Formand havde faaet i Stand under Paaskud at understøtte et Korstog, som den franske Konge vilde gjøre. Da der ikke blev mere af dette Korstog, end af tidligere forkyndte, har udentvivl Pave Benedictus skammet sig ved yderligere at skatlægge Kirken [1]).

Den nye Erkebiskop, Paal Baardssøn, synes strax at have udviklet megen Virksomhed i sin Metropolitanstyrelse. Allerede i September 1334 holdt han i Nidaros sit første Provinsialconcilium, paa hvilket vare tilstede Biskopperne Halvard af Hamar, Salomon af Oslo og Erik af Stavanger. Om et større Raadsmøde dermed har været forbundet, vides ikke med Sikkerhed, kun seer man, at Ivar Ogmundssøn, som ved denne Leilighed kaldes Kongens Drotsete i Norge, og saaledes maa antages at have for Tiden repræsenteret Kongens Person, rimeligviis under dennes Ophold i Sverige, har samtidig med Conciliet været tilstede i Nidaros [2]), — en Omstændighed, der synes hentyde paa, at idetmindste flere af Kongens Raad have været samlede.

Conciliets Bestemmelser, der fornemmelig angaa Kirketugten, bleve vedtagne og udfærdigede den 22de September:

1) Det paalægges Klerkerne at leve ærbart og afholdende; i denne

[1]) Isl. Ann. 244. [2]) Dom af 20de September 1334 i en Testamentstrætte mellem Erkebiskoppen paa den ene Side og Vigleik af Lyng paa den anden, hvilken Tvist, ifølge begge Parters Voldgift, afgjordes ved Biskopperne af Hamar, Oslo og Stavanger samt Ivar Ogmundssøn „Kongens Drotsete i Norge", Baard Peterssøn, Fehirde i Nidaros, og Olaf Hermanssøn, Lagmand sammestedø, som valgte Dommere. N. Dipl. III. 161.

Henseende stadfæstes tidligere Erkebiskoppers Bestemmelser, og navnligen Erkebiskop Eilifs paa Conciliet i Bergen udstedte, medens alle ældre Bestemmelser, der stride mod „canones“, sættes aldeles udaf Kraft.

2) I intet Kloster maa, mod Betaling eller paa nogetsomhelst Vilkaar, optages som „Præbendarier“ Mænd eller Kvinder uden vedkommende Biskops Samtykke. Skeer dette alligevel, da skal den, som optager dem, ved selve Gjerningen have forbrudt den hele Bestyrelse og sin Prælatverdighed, og baade de som give og samtykke skulle straffes efter Biskoppens Forgodtbefindende. Abbeder og Abbedisser skulle i sin Indvielse, og Nonner idet de velsignes (in suis benedictionibus) aflægge corporlig Ed paa, at de ei ville samtykke saadant.

3) Alle Klerker af hvilkensomhelst Stand og Stilling, som misbruge det pavelige Sædes Privilegier, eller anmasse sig Sager, der af Biskopper eller Synoder ere forbeholdne Andre, eller af egen Myndighed eftergiver Pilegrimsløfter eller formilde Pønitenser, ere ved selve Gjerningen underkastede Excommunication.

4) Hvilkensomhelst Klerk, der hemmeligen eller aabenbare forskaffer sig Beskyttelse af Kongen eller af den verdslige Magt for at undgaa Straf af sin geistlige Dommer, paadrager sig ved selve Gjerningen Excommunication.

5) Kardinal Vilhelms Statuter skulle nøie iagttages og aarligen forkyndes paa Synoderne (Prestemøderne).

6) Under Straf af evig Forbandelse forbydes, at Nogen forkynder ugrundede Indulgenser (indiscretas indulgentias).

7) Nonneklosterne skulle være under streng Bevogtning og fast Lukkelse, især om Natten, saaledes at det ei tillades hverken Geistlige eller Læge at komme derind efter Vesper (post earum vesperas), med mindre paatrængende Nødvendighed fordrer det.

8) Biskopperne, hver i sit Biskopsdømme, og Erkebiskoppen i den hele Provins kan fritage fra eller formilde Bestemmelser med Hensyn til Overholdelse af Faster og Helligdage.

9) Erkebiskop Eilifs Bestemmelse, at ingen Prest eller beneficeret Person maa stedes til Pønitens, med mindre han efterlader Kirken Tiendedelen af det Gods, han ved Kirken har erhvervet, fortolkes derhen, at den blot skal forstaaes om Pønitens, hvorved han for den Sag erholder Absolution; for andre Synder kan han ligefuldt absolveres.

10) Ingen Prest eller Klerk, inden de hellige Ordensgrader (d. e. de høiere), hvilken befindes indtil sit Livs Slutning at have levet i aabenbart Frilleliv, maa begraves inden Kirkens Vegge eller i dens Indgange, i hvor stor Pønitens han end har underkastet sig; den som

vidende tilsteder en saadan Begravelse, er derved suspenderet fra Embede og Indtægt.

11) Overeensstemmende med de canoniske Forskrifter skal der paalægges samme Klerkers Friller Pønitens som for Hor og Helligdomsbrud (sacrilegium), hvis deres Samliv er lønligt; men hvis det er aabenbart, og de ikke aflade sin Synd, skulle de excommuniceres, og hvis de endnu fremture, skal deres Excommunication offentlig forkyndes i Kirken.

12) Biskopperne og deres Officialer skulle have edsvorne Klerker til Skrivere.

13) Provsteembede eller dermed forbundne geistlige eller verdslige Sager skulle ikke overdrages til nogen Lægmand.

14) Provsternes Ombudsmænd eller Indkrævere skulle ikke opbære nogen Pengebod uden Sognepræstens Vidende, saaledes at dennes skriftlige Bevidnelse om det opbaarne paa Biskoppens Forlangende kan fremlægges.

15) Det forbydes Biskopper, Abbeder, Abbedisser og Kirkers Bestyrere at overdrage eller indrømme Nogen sine Kirkers Eiendomme; er dette nogensteds skeet, erklæres det for ugyldigt [1]).

Disse Conciliebestemmelser vise, at Cølibatsloven maa have øvet en fordærvelig Indflydelse paa Geistlighedens Seder [2]), en Indflydelse, som man nu ved strenge Lovbestemmelser søgte at betvinge, men som ligefuldt viser sig at være bleven større og større. Ligeledes give de anførte Bestemmelser Formodning om, at Tugten i Nonneklostrene har begyndt at komme i Forfald, siden deres Lukkelse indskjærpes. Ingen Bestemmelse kan siges at være ligefrem rettet mod den verdslige Statsmagt; det skulde være den 4de Artikel, som kanskee kunde synes paa en vis Maade at berøre den. Det her omhandlede Provinsialconcilium synes saaledes i Grunden at have blot kirkelig Betydning.

Ved denne Tid førtes en forargelig Trætte mellem Biskop Erik af Stavanger og Abbed Erik, Forstander for Augustinerklosteret i Utstein i Stavangers Biskopsdømme, — en Trætte som lader os kaste et Blik ind i Klosterlivet i Norge paa denne Tid. Den 8de September 1333 indfandt Biskop Erik sig ved Utsteins Kloster i Abbedens Fravær, og da han fandt Klosteret omhyggelig lukket, hvilket Abbeden havde foranstaltet for ei at modtage Biskoppens Besøg, lod han Portene aabne med Magt og holdt Gudstjeneste i Klosterets Kirke. Grunden til Besøget maa antages at have været onde Rygter om Abbeden, hvis Sandhed Biskoppen ved en Visitation nærmere har villet

[1]) N. g. L. III. 277—281, hvor Bestemmelserne findes baade i latinsk Original og i norsk Oversættelse. [2]) Cølibatstvangen underkastede vare de fire saakaldte ordines sacri eller majores, nemlig til og med Subdiaconer; nyere Borgth. Chr. c. 17 (N. g. L. II. 300).

ransage, hvorfor Abbeden nødig saa hans Ankomst did. Abbeden undlod ikke at fremstille Biskoppens Fremgangsmaade som en ulovlig Voldshandling, hvorover han indgav Klage i Nidaros. Biskoppen forlangte Afskrift af Klagen, hvilken negtedes ham, og da Abbeden heller ikke paa Biskoppens Stevning hverken mødte selv eller ved Fuldmægtig, dømte Biskoppen ham den 21de October 1333 „in contumaciam", til at have sin Ret forbrudt, om han end havde havt nogen, og paalagde ham bestandig Taushed i denne Sag.

Men hermed lod ikke Abbeden sig nøie. Han appellerede til Erkebiskoppen, fremdeles uden at meddele Biskoppen nogen Afskrift af Appellen, og fremsatte en Deel Klagepunkter mod denne. Da han imidlertid ikke førte Beviis for sine Paastande, fandt Erkebiskoppen sig beføiet til at dømme Appellen ugyldig og tom. Dette synes at være skeet under Biskop Eriks Ophold i Nidaros i 1334 i Anledning af Provinsialconciliet der og en Stund før dettes Afholdelse; og, som Følge udentvivl af Erkebiskoppens Dom, erklærede derpaa Biskoppen fra Nidaros Abbeden for excommuniceret. Nu ikke alene fornyede Abbeden sin Klage til Erkebiskoppen, men appellerede ogsaa den 29de October 1334 til Paven idet han indgav sine Besværinger over Biskoppen. Disse gik ud paa: — at Biskoppen, som for omtalt, havde brudt ind i Klosteret; — at han samme Dag havde holdt Gudstjeneste med Munke, som Abbeden havde excommuniceret, og det uagtet Biskoppen selv var excommuniceret af den pavelige Nuntius; — at han forholdt Abbeden Klosterets Ejendomme m. m. — Til Forsvar for at han ei havde mødt for Biskoppen paa dennes Stevning, anførte han, at Biskoppen havde truet ham med Arrest, og at han derfor ei havde turdet indfinde sig. Han protesterede mod Biskoppen som sin Dommer, idet han anraabte om, at hans Sag maatte blive paadømt af upartiske Mænd; og han paastod endelig Erstatning for Overlast og Tab.

Denne Abbedens Appel blev den 13de November næst efter foreviist Biskoppen ledsaget af Begjæring om Følgeskrivelse (apostolos). Biskop Erik meddelte ogsaa den 12te December det Forlangte, men som man let kan tænke, i Form af en Gjendrivelse, hvilken tillige indeholdt svære Klagemaal mod Abbeden. Biskoppen svarede paa de af denne fremsatte Ankeposter blandt andet: — at han, før han holdt Gudstjeneste med de af Abbeden bansatte Munke, havde absolveret dem, da han havde fundet deres Straf for haard; — at han selv ikke havde været excommuniceret af den pavelige Nuntius, da han paa dennes Trudsel havde forligt sig med ham; — forresten benegtede han Sandheden af de øvrige Klagepunkter, som Abbeden havde fremkastet mod ham. De Beskyldninger han derpaa fremsatte mod Abbeden gik ud

paa: — at Abbeden, efter egen Tilstaaelse i Nidaros for Erkebiskoppen og Biskopperne, havde i flere Aar ført et usømmeligt Levnet i natlig Svir med en fornem ung Pige; — at han havde overdraget denne samme Kvinde Brugen af betydelige Klosterjorder; — at han var berygtet for en ung Piges Mord; — at han havde behandlet sine Munke med umenneskelig Strenghed; — at han selv i Kapitelet havde aabenbaret for alle Brødrene hvad tvende af disse havde betroet ham i Skriftemaalet, og at han med Ris havde tvunget den Skriftefader, som Biskoppen havde beskikket Munkene, til at aabenbare de Synder, som Munkene havde skriftet for ham, hvorpaa han offentligen og grusomt straffede flere af dem; — at han havde bortsløset meget af Klosterets Gods og fordødet samme udenfor Klosteret i natlige Drikkelag og anden Overdaadighed, medens Brødrene „der sad hjemme og tjente Gud" knap havde anstændigt Livsophold. Om Alt dette, paastod Biskoppen, var Abbeden ved edelige Vidnesbyrd overbeviist. Biskoppen paastod videre, at Abbedens senere Appel til Erkebiskoppen var ugyldig, fordi han havde negtet Biskoppen Afskrift af den; og derhos gjorde han opmærksom paa, at Abbeden var excommuniceret i Nidaros, og skjønt dette var ham bekjendt to Maaneder førend han apellerede til det apostoliske Sæde, var dog ikke denne Biskoppens Bansdom nævnt i hans Appel.

Hvad Udfald denne Sag til Slutning har faaet, vides ei med Sikkerhed. Hvis Biskop Eriks Beskyldninger mod Abbeden have medførte den rene Sandhed, maa den sidste have været en høist uverdig Prælat, hvem Kirken ikke burde eller kunde taale som et Klosters Forstander. Abbed Erik findes ikke destomindre i flere Aar efter — endnu i 1341 — at have været i Besiddelse af sin Abbedverdighed og fremdeles havt Tvistigheder med Biskop Erik, der endogsaa kun med Pengetab kom ifra dem ifølge en pavelig eller paa Pavens Foranstaltning fældet Dom. Dette lader formode, at Abbeden, skjønt vistnok i Grunden sin Stand uverdig, dog er bleven forfulgt med haardere Beskyldninger, end som Biskoppen, trods sin Paastand, kunde tilstrækkeligen godtgjøre. Den hele Strid, som rimeligen fra Først af har havt sin Oprindelse fra Usikkerhed med Hensyn til Grændsen for den biskoppelige Myndighed over Klostrene, vidner for øvrigt baade om store Udskeielser inden det daværende norske Klosterliv, — hvad enten nu disse Udskeielser have været meer eller mindre almindelige, — og om en Trods og Hadskhed hos visse af den norske Kirkes Prælater i deres indbyrdes Tvistigheder, hvilken gjør deres Sindelag og deres Agtelse for kirkelig Sømmelighed liden Ære [1]).

[1]) Om denne Sag see Langes Klh. 591—596, jfr. Suhm D. H. XII. 256—259.

77.

Provinsialconcilium i Tunsberg 1336. Raadsmøde og Forhandlinger i Oslo om Kirkens Forhold. Den bergenske Biskop Haakons Indflydelse.

I 1336 i Juli Maaned holdt Erkebiskop Paal sit andet Provinsialconcilium i Tunsberg. Biskopperne Halvard af Hamar, Salomon af Oslo og Erik af Stavanger nævnes som tilstedeværende, hvorimod paa Biskop Haakon af Bergens og hans Kapitels Vegne tvende fuldmægtige Chorsbrødre mødte. Conciliets Bestemmelser bleve udfærdigede den 19de Juli og beseglede ikke alene af de tilstedeværede Biskopper, men ogsaa „til Vidnesbyrd" af de bergenske Fuldmægtige „med Biskoppens og Kapitelets Segl". De fleste af disse Bestemmelser gaa ikkun ud paa at stadfæste tidligere af Erkebiskopperne Jon, Jorund og Eilif samt af Paal selv paa hans første Provinsialconcilium, idet dog tillige bestemte Bøder tilføies visse af dem for deres Overtrædelse eller Forsømmelse.

Som nye maa udhæves: — 1) Forbud mod Sognepresters Omflakken udenfor deres Kirkesogne, saaledes at Sognefolket for længere Tid maatte undvære den dem tilkommende Tjeneste. Ingen Sognepræst maa fjærne sig fra sin Sognekirke saa lang Tid, at det kan bemærkes, uden sin Biskops Orlov, med mindre han skikker i sit Sted en anden antagelig Prest, der imidlertid kan forrette for ham. Men den Prest, som overbevises om at være en halv Maaned i Træk borte fra sit Kirkesogn uden antagelig Grund, skal bøde en halv Mark Norsk, og har Biskoppen Ret til at straffe ham yderligere efter Omstændighederne.

2) Gjentagelse af ældre Forbud mod, at nogen Prest maa indlede „Handel eller Betingelser" forinden han meddeler de hellige Sakramenter. Hver den Prest, der om sligt bliver overbeviist, skal først miste den Betaling, hvormed han efter Stedets lovlige Sedvane hædres efter Sakramenternes Uddeling, og dernæst ikke alene tilbagebetale hvad han uretmæssigen ifølge den forbudne Akkord modtog, men ogsaa bøde til Biskoppen ligesaa meget af sit eget Gods.

3) De tidligere Bestemmelser om studerende Chorsbrødres Ret til at opbære Indtægten af sine Præbender ubeskaaren stadfæstes. Derimod gjenkaldes den Artikel i Erkebiskop Jorunds Statut af 1306, hvorved paabydes, at af ethvert Kloster skulle nogle Personer, hvilke Biskoppen vælger, udsendes for at studere [1]), — ligesom og en Bestemmelse af Erkebiskop Eilif, at de, som falde i Ban af selve Gjerningen, siden skulle aabenbare forkyndes bansatte med Kjerters Udslukning og Klokkers Ringning.

4) De Chorsbrødre ved Biskopsstolene, som ere Sognepræster,

[1]) S. o. f. II. 106.

skulle selv synge Medse og prædike for sit Sognefolk, i det mindste een Gang om Aaret forfaldsløst, nemlig paa Aarsdagen for Sognekirkens Indvielse (kyrkiudagr), eller paa Kirkepatronens Festdag (d. e. den Helgens Dag, til hvem Kirken er indviet), eller paa en af de største Høitider.

Alle tidligere Provinsialstatuter, nemlig: Vilhelm af Sabinas, Erkebiskop Jons af 1280, Jørunds af 1290 og 1306, Eilifs af 1320 og 1327, Paals af 1334, skulle, tilligemed de paa nærværende Concilium udfærdigede, indføres i Statutbøger (skipanar bækr) og oplæses offentlig i det mindste een Gang aarligen af selve Biskoppen, eller af dem som i hans Sted ere, i enhver Kjøbstads Hovedkirke, men af Provsterne eller deres Vikarier i andre større Kirker, og forklares for Læge og Lærde i alle de Artikler, som dem kunne vedkomme [1]).

Man lærer af disse Conciliebestemmelser, blandt mere, hvilke Provinsialstatuter af samtlige norske Biskopper have været godkjendte som Regel for den hele Provinses Kirkestyrelse.

Der findes i de paa dette Provinsialconcilium fattede Bestemmelser, ligesaalidt som i Paals tidligere af 1334, nogen Artikel, der kan siges ligefrem at være rettet mod den verdslige Statsstyrelse, — hvis man ikke vil søge det i den gjentagne Stadfæstelse af Erkebiskop Jons Bestemmelser af 1280. Heri kunde man imidlertid — det maa indrømmes — see en bestandig fornyet Protest fra de norske Biskoppers Side mod ethvert Skridt af den verdslige Styrelse, der kunde agtes stridende mod de i hine Bestemmelser umiddelbart eller middelbart udtalte Grundsætninger, — stridende mod hvad i dem umiddelbart eller middelbart opstilledes som Kirkens Friheder og Rettigheder. Det er ogsaa rimeligt, at Biskopperne med fuld Bevidsthed altid stræbte at holde sig denne Dør aaben, for muligen ved given Leilighed gjennem den at gjøre et eller andet Udfald til Hierarchiets Bedste. Men dette Baghold havde udentvivl ogsaa Statsstyrelsen endnu aabne Øine nok til at see, og Kraft nok til nogenlunde at møde, naar Angreb derfra truede. Beviis herfor gav en mærkelig Forhandling, som fandt Sted i 1337.

Overeenskomsten af 14de September 1327 mellem Kongedømmet og Biskopperne angaaende Christenretten var ingenlunde saa bestemt affattet, at den for en kommende Tid ganske kunde udestænge Tvivl og Tvistemaal vedrørende Udstrækningen af Kirkens dømmende Omraade. Man maa derhos mærke sig, at siden hiin Overeenskomst sluttedes, var Kong Magnus's Myndighedsstyrelse indtraadt, der udentvivl har givet Biskopperne Haab om at kunne af den unge og svage Konge udvirke Fordele, som det ikke havde lykkets dem at gjennemdrive, da de havde

[1]) N. g. L. III. 281—284.

med Formynderstyrelsen at gjøre. Det maa nu antages, at Erkebiskop Paal, stolende paa sin ophøiede Stilling i den norske Kirke og Stat, muligen ogsaa paa et forudsat velvilligt Sindelag hos Kongen, hvis Kansler han havde været i hans første Myndighedsaar, — har gjort visse Skridt til at udvide sit dømmende Omraade i Nidaros By, der stod i en saa nær Forbindelse med Erkestolen, og desuden laa i en afsides Deel af Riget, hvor Kongen og hans Raad i senere Tider kun sjælden var tilstede. Men Erkebiskoppens Overgreb, hvori de nu end have bestaaet, vakte strax Kongens Raadgiveres Opmærksomhed, og bleve Gjenstand for Raadslagninger paa et større Hovdingemøde, der holdtes i August Maaned 1337 i Oslo, eller paa det tætved liggende Slot Akersborg, det nuværende Akershus.

Her var — som det heder — tilstede hos Kongen Rigets Raad, og af Biskopperne nævnes udtrykkelig som nærværende, foruden Erkebiskoppen, Halvard af Hamar og Haakon af Bergen. Ved denne Leilighed blev paa en Sammenkomst paa Akersborg den 30te August handlet om den Uenighed, der var opkommen mellem Kongen og Erkebiskoppen med Hensyn til Paadømmelsen af Sager, for hvilke Bøder vare bestemte i Christenretten, nemlig angaaende hvem af de nævnte Parter denne Paadømmelse tilkom i Nidaros. Og blev der da, med Raad og Mægling af de tvende ovennævnte Biskopper og med Samtykke af det hele tilstedeværende Rigets Raad, sluttet følgende Overeenskomst og Anordning:

Alle de Bøder, som i Christenretten forekomme, skulle dømmes og kjendes i Kongsgaarden i Nidaros, saaledes at derved baade Erkebiskoppens Official og Lagmanden ere tilstede og afsige Dom vexelviis, enten efter Dagskifte, eller paa den Maade, at de, den ene efter den anden, afgive lige mange Kjendelser i Rad. Men hvis saa vigtige Sager kunne forekomme, at Officialen og Lagmanden finde, at de ikke paa egen Haand kunne afgjøre dem, da skulle Officialen, Fehirden [1]) og Lagmanden gaa til Erkebiskoppens Gaard, og skal da Erkebiskoppen fælde Dommen i deres Overvær, paa begges (Kongedømmets og Kirkens) Vegne. Denne Anordning skal staa ubrødeligen ved Magt fra begge Sider, indtil Kongen kan komme til Nidaros, og han og Erkebiskoppen med deres bedste Mænds Raad faa fattet en varig Bestemmelse i denne Sag; og skal ved denne Overeenskomst intet Skaar

[1]) Hermed menes Fehirden i Nidaros's Fehirdsle. Norge var paa denne Tid deelt i fem Fehirdsler eller Overopbørselsdistrikter, nemlig: Nidaros's, Bergens, Oslos, Tunsbergs og Elvesyssels (Elfarsysla ok Ranriki), hvert under en Fehirde eller Skatmester (Munch Norg. Beskr. 9). Fehirden var en høitbetroet Embedsmand, og ved denne Leilighed er det tydeligt, at han paa en Maade har skullet repræsentere Kongen, og at han har været betragtet som høiereſtaaende end Lagmanden.

gjøres i den Ret, som hver af Parterne forud havde med Hensyn til den omhandlede Domsaffigelse. — Kongens og Erkebiskoppens Segl bleve satte for Bestemmelsen [1]).

Skjønt denne Overeenskomst er affattet i de mest forbeholdne Udtryk fra Erkebiskoppens Side og dertilmed erklærer sig for at være blot midlertidig, — og skjønt den i Grunden synes at være Erkebiskoppens Dommermyndighed gunstig, idet den overlader ham Domsaffigelsen i de vanskeligste og vigtigste Sager, saa maa den dog udentvivl have forekommet Erkebiskoppen at medføre en Indskrænkning i den Myndighed, han forud udøvede, eller efter den kanoniske Ret burde udøve, og har derfor vakt Betænkeligheder hos ham med Hensyn til hans Ansvar i denne Anledning for Kirken. Man finder nemlig, at de tvende Biskopper, Halvard og Haakon, før sin Afreise fra Oslo, der have den 4de September næst efter udstedt et Brev, hvori de offentligen vedkjendes at have raadet Erkebiskop Paal til at indgaa omtalte Overeenskomst med Kongen „for Freds, Kjærligheds og Roligheds Skyld og for at vise deres Herre, Kong Magnus, Hæder og Føielighed" [2]). Erkebiskoppen synes altsaa at have fordret en formelig Erklæring af de tvende Biskopper, at de deelte hans Ansvar for den udviste Eftergivenhed mod Kongedømmet, ja vel endog ved sit Raad havde fremkaldt den.

Det er ogsaa høist rimeligt, at i det mindste Biskop Haakon af Bergen ved denne Leilighed optraadte som en Megler mellem Kongedømmet og Erkebiskoppen, og ved sin Indflydelse hos begge væsentligen har virket til Overeenskomsten. Haakons egne Breve vise nemlig, at han paa denne Tid ikke alene har staaet vel anskreven hos Erkebiskop Paal, men ogsaa at han har nydt Kong Magnus's og hans franske Dronnings særdeles Yndest [3]). I 1335 havde den nittenaarige Kong Magnus egtet Blanca, eller som hun i Norge almindelig kaldtes Blantz, en Datter af Greve Johan af Namur og fjærnt beslegtet med den da regjerende franske Konge, Philip VI af Valois, — en smuk og aandrig Fyrstinde, der snart fik stor Indflydelse paa sin Egteherre, dog, som det lader, ikke altid til det Gode. Hun var med Kongen i Norge under det omtalte Høvdingemøde i 1337, og Biskop Haakon synes ved denne Leilighed at være kommen i stor Gunst hos hende og hendes franske Damer, rimeligviis paa Grund af sin smidige Opførsel og sine slebne Seder. Thi Alt vidner om, at han, foruden at være en lærd og dygtig Biskop, tillige har kunnet optræde som en fin Hofmand, der udentvivl ogsaa af sine Studier i Udlandet har høstet den Fordeel at være det franske Sprog fuldkommen mægtig.

[1]) N. g. L. III. 161. [2]) N. Dipl. II. 184. [3]) Bp. Haakons Breve, Saml. t. N. S. og H. V. 95—165.

Haakon stod tilmed i fortroligt Venskabsforhold og stadig Brevvexling med næsten alle Norges daværende mægtigste og mest indflydelsesrige geistlige og verdslige Høvdinger, blandt andre med den fordums Drotsete Erling Vidkunssøn, med hans Søn den unge Bjarne Erlingssøn, der lader til at have været en af Kongens og Dronningens særdeles Yndlinger, — med Brødrene Jon og Sigurd, Kongens Fættere, Sønner af Hafthor Jonssøn († i 1320) og af Kong Haakon Magnussøns uegte Datter Agnes, — med Brødrene Ivar og Finn Ogmundssønner, der lige siden Magnus's Antagelse til Norges Konge havde været blandt de første Mænd i Konges Raad, og af hvilke Ivar endog, skjønt vistnok kun for en ganske kort Tid, havde været Kongens Drotsete i Norge [1]). Haakon synes med Smidighed, og dog med Redelighed, at have bevæget sig mellem Hovedmændene for de forskjellige Partier, der utvivlsomt havde dannet sig i Kongens eller Rigets større Raad; og han har derfor været fortrinlig skikket til at virke som Megler, naar Partispendingen truede med at tage en alvorlig Retning.

Et Beviis paa Biskop Haakons Indflydelse ved denne Tid er hans Optræden i en slem Sag, der stod Biskop Halvard af Hamar og Ridderen Hr. Ulf Saressøn imellem. Denne Ulf var et uroligt Hoved. Han havde allerede tidligere deeltaget i voldsomme og, som det lader, oprørske Handlinger. Nu havde han groveligen forseet sig mod Biskoppen af Hamar og dennes Kirke — hvori vides dog ikke — og var derfor bleven sat i Ban. Siden gav han efter, søgte Forlig med Biskoppen og blev af denne løst i Oslo, foran St. Halvards Kirkes Dør — rimeligviis under det sidst omtalte Høvdingemøde —, efterat han paa Forhaand havde svoret at ville lyde Biskoppens Dom. Til denne Ed havde Biskop Haakon været Vidne. Den Dom, Biskop Halvard derpaa fældede, var meget streng. Den paalagde blandt andet Ulf at udrede til Kirken i Hamar 12 Markebol Jord og at gjøre en Pilegrimsfærd til den pavelige Kurie, begge Dele i Løbet af det følgende Aar. Ulf fandt Dommen ubillig og alt for tung, ja vel umulig at opfylde. Han tilskrev herom Biskop Haakon, der, som sagt, havde været Vidne til hans Forligsed, og forlangte Biskoppens Erklæring angaaende dennes Lydende, idet han — som det lader — lagde fortrinlig Vegt paa det Udtryk i Eden, at han skulde holde den hellige Kirkes og Biskoppens Dom „i Alt hvad der var ham muligt". Han oversendte tillige Biskop Haakon en Fortegnelse over alt det, som Biskop Halvard havde paalagt ham i Skrift eller Pønitens for desangaaende at høre hans Mening.

Man har tvende Breve af Biskop Haakon, som han i denne An-

[1]) S. o. f. II. 246.

ledning udfærdigede fra Bergen den 20de December 1337, det ene til Ulf, det andet til Biskop Halvard, — begge vidnende om Haakons milde Sindelag og hans Lyst til at stifte Fred.

I Brevet til Ulf beklager han dennes ubehagelige Stilling, hvilken han ønsker af Hjertet at lindre; hvilket han og efter Evne skal stræbe, dog saaledes at det er den hellige Kirke til Ære og Ulfs Sjæl til Gavn. Han indrømmer, at Ulfs Ed virkelig indeholdt de Udtryk „i Alt hvad der var ham muligt“; men han maa alligevel ansee den paalagte Skrift for lovlig i det Hele, navnligen fordi deri ikke forbydes Ulf at fremkomme med lovligt Søgsmaal, men kun at foretage uretfærdige Angreb paa den hellige Kirkes Gods, Ret eller Friheder. Han beder Ulf indstændigen, ei at finde det formeget, som er ham paalagt i Bønner, Gudstjeneste, Faster, Offer og Almissеydelser; thi Uleiligheden dermed er kortvarende og forbigaaende, men Belønningen og Fortjenesten evig velgjørende. Han finder, at det virkelig maa falde Hr. Ulf tungt at skaffe Jorder og Kostbarheder til Veie til samme Tid som han i slig Hast skal berede sig til en Pilegrimsgang, og derhos gjøre alle dem Ret, som have lovlige Kæremaal paa ham. Men Kurien har aldrig været og vil aldrig vorde miskundsløs mod dem, som Miskund ville søge. Han opfordrer Ulf til at søge Raad hos Kongen, Erkebiskoppen og sine øvrige Venner. Haakon skal gjerne gjøre Forbøn for Ulf hos Biskop Halvard i denne Sag; han haaber ogsaa, at Biskoppen vil vise sig desto føieligere, jo villigere Ulf viser sig til at lyde hans Bud i Alt hvad der er ham muligt: „det er vist — tilføier han — at Gud ei paabyder noget Umuligt, og end mindre skulle Menneskene gjøre det.“

I Brevet til Biskop Halvard yttrer Haakon: at meget af hvad Halvard havde paalagt Ulf i Skrift er faderligt og ret, men hvad angaar Pilegrimsfærden og den store Udredelse af Jordegods til Hamar Kirke samt det øvrige, som dermed staar i Forbindelse, da tror han det vil falde Ulf tungt at opfylde begge Dele paa eet Aar. Han erindrer Halvard om, at Ulf svor, at lyde Kirkens og Biskoppens Dom „saavidt det var ham muligt“, og beder derfor Biskoppen indstændigen at lempe og udtyde de nævnte Artikler, ligesom og andre, hvilke Biskoppen selv maatte finde at kunne formildes, saaledes som det efter hans eget Skjøn er bedst for begge Parter, havende ham for Øie, om hvem der er skrevet „hans Miskundhed overgaar alle hans Gjerninger“. Saaledes haaber han, at Biskoppen vil handle [1]. — Biskop Haakons Megling i denne Sag har vistnok ikke været frugtesløs; thi allerede den 7de April i det følgende Aar 1338 kan han i et Brev til Bjarne Erlingsson fortælle, at Biskop Halvard og Hr. Ulf med deres Venner paa begge Sider nu vare fuldkommen forligte [2].

[1]) Sml. V. 106—109. [2]) Sml. V. 117.

78.

Provinsialconcilium tilsagt i 1338, men igjen afsagt. Misnøie med Rigsstyrelsen i Norge. Aarsagerne hertil. Mangler ved Statsforeningen mellem Norge og Sverige.

I 1338 udstedte Erkebiskop Paal Kaldelse til et nyt Provinsialconcilium, der skulde holdes i Nidaros den 20de August. Biskop Haakon af Bergen undskyldte sig paa Grund af Sygdom for at møde personligen, hvorimod han skulde sende Fuldmægtige. Han udnævnte ogsaa den 28de Juli tvende Chorsbrødre for at møde i sit og Kapitelets Ombud. Erkebiskoppen afsagde imidlertid igjen Conciliet, uvist af hvilken Grund [1]).

I dette samme Aar overdrog Pave Benedictus XII Erkebiskop Paal et Hverv vedkommende den svenske Kirke. Her var Uenighed opstaaet mellem Erkebiskop Peter Filippusson af Upsal og Minoriterne. Peter havde tidligere været Prior af Prædikebrødrenes Orden, og synes som Prædikebroder ikke at have havt noget godt Øie til Minoriterne, hvilke han ved flere Leiligheder fornærmede i sit Biskopsdømme, ja endogsaa berøvede et Kloster i Upsal. Herover klagede Brødrene af Stokholm, Éenkjøping og Upsal til Kurien, idet de fremsatte mange Beskyldninger mod Erkebiskoppen og paastode, at denne haardt forfulgte dem. Paven tilskrev nu fra Avignon den 1ste September Erkebiskop Paal og gav ham Fuldmagt til at indkalde de stridende Parter for sig og afgjøre Tvisten [2]). At han betroede Paal dette Hverv vidner udentvivl om den Agtelse han bar for denne Prælat.

Udpaa Høsten 1338 kom Biskop Jon Haldorsson af Skaalholt til Norge ifølge Erkebiskoppens Kaldelse. Han var syg ved Ankomsten til Bergen, frisknede siden noget til, men blev atter syg og døde den 2den Februar 1339. Han blev begraven hos Prædikebrødrene i Bergen, til hvis Orden han, som før sagt, hørte [3]). Annalerne give ham, idet de anføre hans Død, det Vidnesbyrd, at han

[1]) Bp. Haakons Breve, Sml. V. 117, 119, 120, 123, 125, 126. Man seer af det sidstnævnte Brev, at Erkebiskoppen har i sit Brev ladet Haakon vide: „at han paa Grund af forskjellige Tilfælder, som man snarere kunde kalde Uheld" ikke kunde holde det bestemte Concilium; og Biskoppen „beder Gud bøde og bedre alt hvad Erkebiskoppen tykkes mangelagtigt." Sigtes hermed til de i dette Aars senere Halvdeel udbrydende Uroligheder, hvorom senere? og have disse foranlediget Conciliets Afsigelse? Ogsaa i et Brev til Biskop Salomon af Oslo (af 1338, Aarets senere Halvdeel), hvori Talen ligeledes er om Conciliets Afsigelse, ønsker Haakon, „at Gud maatte bøde og bedre hvad Salomon endnu tyktes mangelagtigt". Sml. V. 128. [2]) Sv. Dipl. IV. 622—624; jfr. Suhm D. H. XII. 303. [3]) S. o. f. II. 214.

var en mærkelig Prædikant, en stor Lærd og hæderlig i sit Levnet [1]). I hans Sted blev samme Aar valgt Jon Eindridesson, Abbed af Benedictiner-Klosteret i Selia, der modtog sin Indvielse den 25de Juli og kom til Island til sin Stol den 23de August [2]).

Annalerne fortælle, at i 1339 Biskopperne Salomon af Oslo og Halvard af Hamar bleve fangne og ranede af nogle norske Høvdinger, blandt hvilke Ulf Saresson nævnes som den ene [3]). Er dette rigtigt og ikke at henføre til et tidligere Aar og at sætte i Forbindelse med den føromtalte Tvist, der fandt Sted mellem Biskop Halvard og Hr. Ulf i 1337 [4]), — saa seer man, at Forliget mellem de to sidstnævnte ikke har været saa ganske alvorlig meent fra Ulfs Side, og at denne ved given Leilighed har kaldet gammel Fiendskab igjen til Live. Da flere Personer her udtrykkelig nævnes, end i Tvisten af 1337 — skjønt ogsaa der er Tale om begge Parters Venner eller Tilhang —, er det ikke ganske usandsynligt, at en ny Voldshandling af verdslige Høvdinger vedrørende Kirken kan have fundet Sted; men om denne gives i saa Fald ingen nærmere Oplysning. Voldsgjerningen maa, hvis den virkelig tilhører dette Aar, ganske vist have paa en eller anden Maade staaet i Forbindelse med den Gjæring i Norges Indre, som ved denne Tid spores, og som havde sin Grund i et, som det lader, almindelig udbredt Misnøie med Maaden paa hvilken Rigsstyrelsen fra Kongedømmets Side førtes.

Kong Magnus Eriksson havde tilsyneladende en Magt at raade over, som ingen af hans Forgjængere hverken i Norge eller Sverige gjennem flere Aarhundreder havde eiet. Som spedt Barn var han bleven tvende Rigers Konge, og lige ved den Tid, da han som myndig — skjønt kun femten Aar gammel — selv tiltraadte Styrelsen i begge sine Riger, havde heldige Omstændigheder, for hvilke i Grunden hverken han eller hans Styresmænd raadede, ogsaa bragt det danske Landskab Skaane under hans Herredømme (1332). Han skrev sig og var: Norges, Sveriges og Skaanes Konge (Noregs, Svía ok Skáne konungr). Men Magnus besad ikke de Egenskaber, der krævedes for rigtigen at benytte og for at opretholde den Magt, hvilken Forsynet, man kan næsten sige ved den blinde Lykke, havde lagt i hans Hænder.

Ældre svenske Historieskrivere have skildret Magnus's Karakter og Seder fra den allermørkeste Side. Fra den Stund af — sige de — da han

[1]) Isl. Ann. 246, 248; Sml. V. 134; Finn Joh. II. 65. [2]) Isl. Ann. 248, 250. [3]) Isl. Ann. 250. Gjerningsmændene nævnes: Hroar, Sigurd og Ulf. Det første Navn er maaskee feilskrevet for Ivar og betegner da muligen Hr. Ivar Øgmundssøn; ved det andet forstaaes ganske vist Sigurd Hafthorssøn og ved det tredie Hr. Ulf Saressøn. [4]) S. o. f. II. 255.

begyndte at raade sig selv, hengav han sig ganske til Forlystelser og Usedelighed, til Svir og Overdaad, ja til unaturlige Laster. Han lagde sine ældre, klogere Raadgivere for Had, foragtede deres Advarsler og fjærnede dem fra sig, medens han derimod omgav sig med og lod sig lede af unge Mennesker, ligesaa fordærvede som han selv. Af hans usedelige Forhold til dem har man villet udlede Ogenavnet Smek, hvilket i Sverige tillagdes ham, og maaskee betyder: den Leflende, Smidskende. For at tilfredsstille sin Ødselhed og Pragtlyst betyngede og udsugede han Landet. Han var desuden som Styrer letsindig, upaalidelig og taabelig. Hans Styrelse saavel som hans Levnet paadrog ham almindelig Uvillie og Foragt. — Saaledes udtale svenske Oldskrifter sig om Magnus.

Man har imidlertid al Grund til at tro, at disse Skildringer i mange Stykker, helst med Hensyn til hans Seder, ere farvede af Partihad, og tildeels have sin Oprindelse i ondskabsfulde Rygter, udspredte af herskesyge Stormænd, der søgte at nedværdige Kongen, og med ham Kongedømmet i den almindelige Mening, for selv desto lettere at kunne raade for Rigsstyrelsen. Der findes Antydninger til, at den svenske Almue har bedømt hans Karakter mildere, da den senere hen i Tiden, efterat have prøvet Kong Albrekts og hans Tydskeres Overmod og Haardhed, ønskede sig „den ærlige og gode Herre, Kong Magnus" igjen til Styrer. Hvad Nordmændene angaar, da spores hverken i de gamle Annaler eller i de os levnede samtidige Breve nogen Anklage fra deres Side mod Magnus's Seder, ei heller at de have tillagt ham nogetsomhelst vanærende Ogenavn. Man seer tvertimod, at der i Norge og paa Island fandtes Mænd, der betegnede ham med Tilnavnet: den Gode [1]), og at der endog gaves Samtidige, som efter hans Død ansaa ham for hellig [2]), — en Omstændighed, der synes vidne om, at en skaansommere Opfatning af hans Karakter som Menneske, ja en ikke ringe Hengivenhed for hans Person i disse Lande har været raadende.

Maaskee kommer man i sin Dom om Magnus Sandheden nærmest, naar man antager, at han, ved Siden af mange og store Brøst baade paa Aand og Seder, har eiet et godmodigt og mildt Sindelag samt et blidt og indtagende Væsen. Ved de sidstnævnte Egenskaber, som mest traadte for Dagen i Magnus's offentlige Liv, heftede man i Norge fortrinsviis sin Opmærksomhed, idet man lod dem dække over hans private Livs, mere anede end vitterlige, Udskeielser. I Sverige derimod blottede man netop disse, og gav dem for Almeenheden det mest hadefulde Anstrøg; og det gjorde de ærgjerrige Store af egennyttige Statsøiemed, for derved at modarbeide og udslette ethvert gunstigt Indtryk,

[1]) Flatøbogen; Fornald s. II. 15. [2]) Isl. Ann. 326.

som Kongen i sin offentlige Fremtræden kunde gjøre paa Folket ved sin Personlighed.

Men hvorledes det nu end i Virkeligheden kan have forholdt sig med Magnus's Seder, — vist er det, at han manglede den Aandens og Villiens Kraft, den Smidighed, Standhaftighed og Virksomhed, der kunde gjøre ham til en dygtig Styrer. Dette synes Nordmændene at have erkjendt ligesaavel som Svenskerne; og jo mere Styrke Erkjendelsen heraf efterhaanden vandt, desto lydeligere maatte ogsaa Misnøiet med den bestaaende Tingenes Orden yttre sig.

Alligevel tør man nok paastaa, at ikke Magnus's Karakterfeil eller Uforstand have været den eneste, eller endog den væsentligste Aarsag til Misnøiet med hans Styrelse. Dette havde udentvivl sin dybere Grund i indviklede og vanskelige Forhold, hvilke Magnus ei fra først af havde fremkaldt, og hvilke rimeligviis en langt dygtigere Konge ikke havde magtet fuldkommen at betvinge, — nemlig i Norges og Sveriges gjensidige Stilling og i hvert enkelt Riges indre Forfatning.

Den fælles Konge var det eneste statsretlige Foreningsbaand mellem begge Riger, og dette Baand havde Tilfældighed snarere end Plan eller Statsklogt knyttet. Det var saa langt fra, at man fra nogen af Siderne tænkte sig Foreningen som et Gode, at man tvertimod fandt den at være et Onde, der for Øieblikket var nødvendigt, men som man dog burde søge snarest muligt at blive af med. Aarsagen til denne Anskuelse var atter ingenlunde nogen hadsk eller avindsyg Stemning mellem de tvende Folk, Nordmænd og Svensker, indbyrdes, — dertil findes ved denne Tid, og man kan sige under den hele Forening, ikke det minste Spor. Men Grunden laa i hvert enkelt Riges indre statsretlige Forhold og den ringe Udvikling disse endnu havde opnaaet.

I Sverige var Kongedømmet en ved Lov og Vedtægt erkjendt, uundværlig Statsmagt, den første i Rang og Hæder; og det besattes ved Valg: ved Folkets Valg, som det hed. Man havde dog derhos allerede vant sig til at sideordne denne første Statsmagt en anden: en selvsluttet Forening af Rigets geistlige og verdslige Stormænd, et Raad, hvad enten man nu benævnte det Rigets eller Kongens, og dette havde tiltaget sig den Ret at handle for Folket, endog ved Kongens Valg. Ifølge sin Stilling, paa den ene Side som en af det selv valgt Konges selvskrevne Raad, og paa den anden som Almuens Formynder, var det den sande Sjæl i Sveriges Rigsstyrelse. Det maatte føle sig kaldet til ikke alene at veilede og understøtte Kongen som Raadgiver, men ogsaa til at træde midlertidig ind i Kongedømmets Virksomhed,

naar tilfældige Omstændigheder maatte kræve dette, ja til at optræde mod Kongedømmet i eget og Folkets Navn, naar det selv maatte finde, at Kongen misbrugte sin Myndighed. Sverige kunde altsaa ikke siges ganske at mangle en styrende Statsmagt, om det end ikke havde en Konge i sin Midte.

I Norge derimod var Forholdet — som allerede oftere forhen paapeget — ingenlunde det samme. Kongedømmet var her, ikke alene i Følge Lov og Vedtægt, men ogsaa i den almindelige Mening, baade i Høvdingernes og Almuens, af endnu høiere Betydning end i Sverige. I Norge tænkte man sig vistnok ogsaa altid Kongen som styrende med gode eller de bedste Mænds Raad; og ved disse gode Mænd, der dannede Kongens Raad i videre Betydning, tænkte man sig fortrinsviis samtlige Rigets geistlige og verdslige Stormænd eller høiere Embedsmænd. Men dette Raad opfattedes aldeles ikke af den almindelige Mening, som en Folket repræsenterende, eller paa en Maade Folket umyndiggjørende, Statsmagt, der i slig Egenskab var Kongedømmet sideordnet. Det gjorde ikke engang selv Krav paa at opfattes saaledes. Det havde heller ikke den ringeste Indflydelse med Hensyn til hvo der skulde være Konge, saalænge nogen lovlig Kongedømmets Arving fandtes; thi Norges Kongedømme var, som vi vide, strengt arveligt efter visse i Loven foreskrevne Regler. Raadet kunde hverken ifølge Lov eller Vedtægt handle uden i Forening med Kongedømmet, som raadende og styrkende samme, og det endda kun — saavidt skjønnes — ifølge Kongens særlige Kaldelse. Det kunde, naar en lovlig og myndig Konge gaves, ikke med Retskraft træde i Kongedømmets Sted eller overtage dets Virksomhed, uden i alt Fald ifølge Kongens særlige Bemyndigelse. Det var, da det for største Delen bestod af Kongens haandgangne Mænd, indbefattet i hans Kongeed, og saaledes pligtigt til at understøtte ham med Raad og Daad ja vel og med Advarsler til hiin Eds Overholdelse — til Overholdelse af den deri besvorne Landets og Folkets lovhjemlede Ret; men det havde ingen ved Lov eller Vedtægt hjemlet Adgang til selvkaldet at optræde ligeoverfor Kongedømmet i Egenskab af Folkets Repræsentant, eller endog i Folkets Navn bruge Tvangsmidler mod Kongen, om og denne forsømte sin kongelige Skyldighed. I sin Tid, for et Par Aarhundreder tilbage, da Lendermandsverdigheden endnu var i sin fulde Kraft, og Kongens første selvskrevne Raadgivere vare Lendermændene, der væsentlig støttede sig til Folket, skjønt de tillige vare Kongens haandgangne Mænd og Medhjælpere i Landsstyrelsen, — da kunde man sige, at Lendermændene i Kongens Raad udtalte Folkets Ønsker og Villie, ligesom Bønderne selv udtalte den paa Thingene. Da vare Lendermændene virkelig Folkets stadige Repræsentanter ved Kon-

gens Side. Men denne Tingenes Stilling var først ved Lendermændenes næsten fuldkomne Overgang i Kongedømmets Tjeneste, og senest ved Lendermandsverdighedens endelige Ophævelse i 1308 ganske forrykket. Raadet i Norge var nu, hvad dets verdslige Medlemmer angik, — især som Følge af Kong Haakon Magnussøns Foranstaltninger — ifølge Retten ikkun at at ansee som en Deel af Kongedømmet, som en Medhjælp for dette i Rigsstyrelsen, som en Magt, der, udsprungen fra Kongedømmet, i dette alene havde sin Holdning, ikke i nogen Overdragelse eller udtrykkelig Erkjendelse fra Folkets Side, ligesaalidt som i nogen hevdet arvelig Selvskrevenhed; den første fandt nemlig aldrig Sted, og den sidste forsvandt med den i Grunden arvelige Lendermandsverdighed. Alle de verdslige Medlemmer af Raadet: Riddere, Hirdstyrere, Svende, Sysselmænd, Lagmænd, eller hvorledes de nu kunde nævnes, — vare blot selvskrevne til sine Raadspladse gjennem en Verdighed eller en Embedsstilling, som Kongedømmet, eller i de fleste Tilfælde endog Kongen i egen Person, alene kunde meddele dem. Ikkun Biskopperne kunde, som uomtvistelige Repræsentanter for en baade af Kongedømme og Folk erkjendt mægtig Stand i Staten, siges at være fuldkommen selvskrevne, af Kongens Valg uafhængige Raadsmedlemmer. Og deres Stilling i Kongens Raad var ikke alene paa Grund af dens fulde Selvskrevenhed af høi Betydning. Kong Magnus Lagabøters Lov havde desuden, som tidligere omtalt, ved indtrædende Kongevalg hjemlet dem en afgjørende Stemme blandt Vælgerne, — noget som let kunde udtydes og virkelig ogsaa synes at have været udtydet som en Indrømmelse af deres bestandige Forrang i Kongedømmets større Raad. Endelig havde lige fra Kong Magnus Erlingssøns og Erkebiskop Eysteins Forhandlinger, ja vel endog fra ældre Tider, den Forestilling efterhaanden meer og meer rodfæstet sig hos Norges Almeenhed: at den hellige Olaf var det norske Kongedømmes, ligesom den norske Lovgivnings og den norske Kirkes Ophav og Kilde, — samt at han, endog efter sin Død, fra sin Helligdom i Nidaros styrede Norge som dets usynlige Overkonge. Den raadende jordiske Konge, Hellig Olafs Frænde, var hans nærmeste arvelige Repræsentant og Vikarius. Men fandtes ei denne, stod Kongedømmet af en eller anden Grund ledigt, saa var Nidaros's lovlig valgte Erkebiskop midlertidig Hellig Olafs Repræsentant ligesaavel i Staten som i Kirken, og i slig Egenskab selvskreven til øverste Rigsvikarius, ligesom altid til den Første i Kongedømmets Raad. Denne Anskuelse havde tydelig aabenbaret sig og gjort sig gjældende, ja den var saa at sige bleven til en Kjendsgjerning, først ved Underhandlingerne med Sveriges Raad i Anledning af Magnus Erikssøns Valg til Sveriges

Konge, ved hvilke Underhandlinger Erkebiskoppen var første Mand fra norsk Side, — og senere end meer ved Beskikkelsen af en Formand for den norske Rigsstyrelse i Kongens Mindreaarighed, hvilken Beskikkelse eenstemmig overdroges Erkebiskoppen, og det upaatvivlelig som en Selvfølge af dennes Stilling [1]). Skulde der altsaa for Norges Vedkommende paa denne Tid være Tale om en anerkjendt Statsmagt, der selvskreven kunde midlertidig træde i Kongedømmets Sted, maatte det være Nidaros's Erkebiskop. Saaledes vil man ogsaa finde, at Sagen virkelig stillede sig senere hen i Tiden, da Norges Kongedømme gjentagne Gange maatte ansees for fuldkommen ledigt. Men herom kunde nu naturligviis ikke blive Spørgsmaal, da en lovlig og myndig norsk Konge gaves, i hvis Hænder Kongedømmets hele Magtfylde ubeskaaren hvilede. Man kan følgelig sige, at efter Norges da bestaaende Statsforhold Kongedømmet her ifølge Ret og Vedtægt ikke alene var en uundværlig Statsmagt, men meget meer den eneste i Lov og Folkemening erkjendte Kilde for al verdslig styrende Myndighed.

Sveriges og Norges indre Statsforhold vare altsaa for Tiden, i Korthed sammenstillede, følgende: — I begge Riger fordredes et Kongedømme og en Konge, styrende med Raads Raad, i Samfundsordenens Spidse. Men i Sverige besattes Kongedømmet ved Valg, og Kongevalget var væsentlig i Raadets Hænder. I Norge derimod var Kongedømmet arveligt. I Sverige var Raadet voxet baade Kongedømme og Folk over Hovedet, saaledes at der blot udfordredes et Skyggekongedømme, for at Statslivet kunde gaa sin Gang, medens Raadet egentlig, og det ifølge godkjendt Selvtægt, havde Landsstyrelsen i sine Hænder. I Norge derimod var Kongedømmet Landsstyrelsens eneste Ihændehaver, for hvilket baade Raad og Folk var traadt i Skyggen. I Sverige repræsenteredes Rigets Selvstændighed nærmest ved Raadet; i Norge ved Kongedømmet. Man seer strax, i hvilket af Rigerne Kongedømmet lettest kunde udfyldes ved en anden Statsmagt, og i hvilket af dem derimod et kraftigt, selvstændigt, altid inden Landets egne Grændser værende Kongedømme mest udkrævedes.

Men skjønt i Sverige Kongedømmet, efter de indre Statsforholdes Natur, lettere end i Norge kunde, i det mindste for kortere Mellemrum, undværes, uden at derfor Statsverkets Gang stod Fare for at komme i Ulag, saa var man dog dengang, der ligesaavel som her, vant til at have en Konge inden Rigets egne Enemærker. Den svenske Almue satte endnu Priis paa, at vide en Konge altid i Statssamfundets Spidse, hvem den kunde henvende sig til umiddelbart inden sit eget

[1]) S. o. f. II. 193, 216 f.

Land, naar vel undertiden Herreveldet forekom den noget trykkende; og Raadet, om det end fuldkommen var sig sin egen Magt bevidst, og gjerne i Et og Alt udøvede Kongedømmets Myndighed paa en saa selvstændig Maade som muligt, maatte for Almuens Skyld opretholde Skinnet af en kongelig Styrelse. En Konge fordredes altsaa i begge Riger, og det helst en, der saa stadigen som det lod sig gjøre var inden hvert enkelts egne Grændser. Vi have seet, at dette Krav allerede gjorde sig gjældende i Overeenskomsten mellem Rigerne i Anledning af Magnus Erikssons Valg til Sveriges Konge. Thi dens væsentligste Bestemmelse gik ud paa at fordele Kongens personlige Nærværelse ligeligen paa begge Riger. Dette gik nu endda nogenlunde an under Kongens Mindreaarighed, da hans personlige Styrelse alligevel af Alle og Enhver maatte skjønnes at være et blot og bart Skin, og da hvert af Rigerne havde sin Formynderstyrelse, der, aldeles uafhængig den ene af den anden, ifølge lovlig Bemyndigelse, handlede i Kongedømmets Navn. Men allerede den før omtalte Paaskyndelse af Kongens Myndighed, skjønt dog Formynderstyrelsen i begge Riger synes at have opfyldt sin Skyldighed, hentyder paa et Savn, som begge Steder føltes af Folket, især udentvivl af Almuen; — og dette var Savnet af en selvstyrende Konge. Man fik det afhjulpet. Men nu kom ogsaa Foreningens Brøst ret tydelig for Dagen. Nu opstod aabenbart en Veddestrid mellem begge Riger, om hvilket af dem nærmest kunde tilegne sig Kongens Person, som nu meer end før hvert af dem tiltrængte i sin Midte.

Man finder, at der i Norge, meget kort efter Magnus's Optræden som selvstyrende Konge, nemlig allerede i 1333 har reist sig Uroligheder. Anstifterne vare den afgangne Drotsete Erling Vidkunssøn, Kongens Systrunger (Fættere paa Mødrene), de unge Hafthorssønner Jon og Sigurd, samt den før omtalte Ulf Saxessøn. Disse forholdt Kongen det faste Tunsberghus. Urolígheden blev dog dengang snart dæmpet, idet Erling og Hafthorssønnerne gave sig i Kongens Vold mod fuldkommen Tilgivelse, men den trodsige Ulf midlertidig forlod Landet, enten frivilligen eller til Følge en Fredløshedsdom [1]). Maaskee har denne oprørske Bevægelse fundet Sted i Anledning af Kongens langvarige Ophold i Skaane og Sverige under Sommeren og Høsten i det nævnte Aar [2]), og er bleven stillet under Kongens Nærværelse i Oslo i Mai Maaned 1334, da Biskop Salomon og Kongens Raad ogsaa der var

[1]) Isl. Ann. 238. [2]) Suhm D. H. XII. 235—238. Han var i Helsingborg den 10de Juli, i Lund 12te Juli, i Ørebro 22de August, i Stokholm 20de September, i Sigtuna 29de September, i Skællvik 12te November og 6te December. Sv. Dipl. IV. 325, 326, 331, 333, 335, 342.

tilstede [1]). Det er heller ikke usandsynligt, at ved sidstnævnte Leilighed ligeledes Hr. Ivar Ogmundssøns Beskikkelse til Kongens Drotsete i Norge har fundet Sted, nemlig for at Rigsstyrelsen under Kongens Fraværelse i Sverige ikke ganske skulde savne en Formand [2]); men Beskikkelsen har neppe været for længere Tid, end indtil Kongen atter indfandt sig i Norge, hvilket skede den følgende Sommer 1335 [3]). Dengang seer man, at han, før han forlod Sverige, udnævnte til sin Drotsete der Hr. Nikolaus Abjørnssøn og bemyndigede ham til i Forening med Raadet at afgjøre alle Kongedømmet vedkommende Sager efter bedste Skjøn [4]).

I 1336 om Sommeren var Magnus igjen i Sverige, hvor han tilligemed sin Dronning Blanka blev kronet i Stokholm den 12te August [5]). Efter norske Beretninger skede dette „uden Erkebiskoppens og de øvrige Høvdingers Raad i Norge" [6]), og Nogle lægge til, at Erkebiskoppen og de norske Høvdinger gjorde sig Umage for at afholde ham fra at drage til Sverige og der modtage Riget og Kronen [7]). Man skulde af disse Udladelser næsten slutte, at man dengang har stræbt at beholde Magnus for længere Tid hos sig i Norge, ja vel endog overtale ham til ganske at opgive Sveriges Rige. Vist er det i alle Fald, at Nordmændene have været misnøiede med, at Kongen lod sig krone i Sverige; og udentvivl ledede de heri af en vis Frygt for, at han ved Kroningen knyttede sig fastere til Sveriges Rige end stemmende var med Norges Tarv. Erkebiskoppen og Raadet maa have gjort Kongen Forestillinger i denne Anledning, men som ikke have frugtet. Mærkeligt er det ogsaa, at det intet Sted, saavidt hidtil bekjendt, findes omtalt eller i mindste Maade antydet, at Magnus er bleven kronet i Norge. Maaskee har man anseet hans Kroning her, efterat han allerede var kronet i Sverige, for stridende mod det norske Riges Verdighed og derfor ganske ladet den fare. I alt Fald vidner den hele Forhandling om Misstemning i Norge, dog ingenlunde mod Kongens Person, men mod hans dobbelte Kongedømme.

[1]) Man har et Brev af Magnus af 1ste Mai 1334, givet i Oslo, (Or. perg. i det norske Rigsarkiv), hvilket synes forudsætte hans og hans Raads Nærværelse sammesteds; af Raadet nævnes dog blot Biskop Salomon udtrykkeligen ligesom en Hr. Haakon Ogmundssøn har forsynet Brevet med Kongens Segl, altsaa fungeret som Kansler. [2]) Jfr. o. f. II. 246. [3]) Han har den 27de Aug. og 25de Septbr. 1335 udstedt Breve i Tunsberg, hvilke siges at være beseglede i hans Nærvær. [4]) Udnævnelses- og Fuldmagtsbrevet, der er udstedt „med hans kjære Raadgiveres eenstemmige Raad og Samtykke", er givet i Stokholm den 18de Mai 1335. Sv. Dipl. IV. 440. [5]) Brev af denne Dag til Fordeel for Lübekkernes Handel i Sverige, hvori Kongens og Dronningens Kroning udtrykkelig nævnes, Sv. Dipl. IV. 514; Lappenberg II. 347. [6]) Isl. Ann. 242. [7]) Peder Clausens Norske Kgrs. Krønike 836.

Om Sommeren 1337 var Kongen med Dronningen atter i Norge, og hele Raadet var, som forhen fortalt, samlet om ham i Oslo og paa Akersborg i August Maaned. Alt synes her at være løbet af i Enighed og Venskab, uagtet de Forhandlinger, som førtes Kongen og Erkebiskoppen imellem angaaende Dommermyndigheden i geistlige Sager [1]). Endnu den 27de September var Kongen i Oslo [2]), og den 10de Marts 1338 var han i Tunsberg [3]). Man maa saaledes tro, at han har opholdt sig hele Vinteren over i Norge. Lidt senere i Aaret 1338, nemlig den 12te April, drog han til Baahus [4]), og der var han endnu den 2den Juni [5]), skjønt i Norge, dog ved Grændsen af begge sine Riger. I September var han i Upsal og mod Aarets Slutning i Skaane [6]). Den paafølgende Vinter 1338—1339 maa han have opholdt sig i Sverige, hvor han den 13de Februar 1339 var i Skara i Vester-Gotland [7]).

Man seer, at Magnus, i de første syv Aar efter sin Optræden som myndig og selvstyrende Konge i Norge, virkelig har opholdt sig meget ofte i dette Rige; — om fuldkommen ligesaa megen Tid som i Sverige, kunne vi ikke afgjøre, men Forskjellen kan i ethvert Fald ikke have været betydelig, da der saagodt som er Visshed for, at han har opholdt sig i Norge en Stund hvert Aar, eller i det mindste at ikke stort meer Tid end eet Aar kan have ligget imellem hver Gang han besøgte dette Rige. I saa Henseende kunde der følgelig ikke være nogen synderlig Grund til Anke fra norsk Side over hans Forkjærlighed for Sverige. Men ligefuldt maa Nordmændene have fundet Kongens Besøg i deres Land sjældnere og kortvarigere end deres Tarv krævede. Og saa ufuldstændig ordnet som Rigsstyrelsen dengang var, kunde de have fuldkommen Ret.

En Fællesstyrelse for begge Riger ved Kongen med et Raad af begges Mænd stred ligefrem mod Foreningens Natur og hvert enkelt Folks Selvstændighedsfølelse. At Kongen under sit Ophold i det ene Rige havde visse Raadgivere af det andet hos sig og med deres særskilte Raad styrede dette skjønt fraværende, det var ogsaa ikke alene stridende mod Foreningens Aand i det Hele men tillige udtrykkeligen hindret ved den Artikel i Overeenskomsten, der bestemte, at det ene Riges Mænd ikke maatte følge Kongen længer end til det andet Riges Grændse. Om ingen af disse Styrelsesmaader kunde der altsaa

[1]) S. o. f. II. 253. [2]) Brev af denne Dag i N. Dipl. II. 187. [3]) Br. af d. D. Or. perg. i A. M. Sml. fasc. 52 No. 3. [4]) Bp. Haakons Br. af 15de Mai, Sml. V. 117. [5]) Br. af d. D. Or. perg. A. M. S. fasc. 2 No. 13. [6]) Brev af ham fra Upsal af 22de September, og fra Helsingborg af 15de November 1338. Sv. Dipl. IV. 627, 637; jfr. Suhm D. H. XII. 296; Lappenb. II. 357. [7]) Sml. V. 564; Sv. Dipl. IV. 649.

blive Tale, saameget mindre, som de forudsatte en høiere politisk Udvikling end den, der endnu var bleven noget af de tvende Folk til Deel.

Der gaves imidlertid endnu andre Udveie at vælge mellem for Norges Vedkommende. — En var, at Kongen, hver Gang han forlod Landet, overdrog sit Raad, eller et Udvalg af dette, eller en enkelt Mand som Rigsforstander med Raad ved Siden, en midlertidig Udøvelse af Kongedømmets fulde Myndighed i Kongens Navn og under hans norske Segl. Dette vilde da omtrent være den samme Styrelse, som fandt Sted i Kongens Mindreaarighed. Men en saadan Rigsstyrelse, naar en myndig Konge gaves, var, som forhen udviklet, ikke stemmende med den i Norge raadende Anskuelse af Kongedømmets Væsen og Verdighed. Styrelsen ved et Raad, hvorledes nu end dette var sammensat, uden nogen bestemt, med overveiende Myndighed udstyret Formand, havde allerede engang viist sig magtesløs, og vilde sikkert heller ikke nu finde sin tilbørlige Støtte i Folkets Agtelse og Lydighed. En med fuld kongelig Myndighed udstyret Rigsforstander, hvad Navn nu end denne bar, kunde maaskee noget bedre fyldestgjøre Folkets Ønske. Men var en saadan Mand, hvilket nødvendig udfordredes, dygtig og Folket kjær, og var han saa dertilmed ikke ganske fri for Ærgjerrighed, kunde han, saaledes som i Norge al styrende Myndighed engang var sammentrængt i Kongedømmet, let blive Kongen selv farlig. Han kunde, med Folkegunsten i Ryggen, sætte Raadet ganske tilside, udstrække sin Indflydelse ogsaa til den Tid Kongen selv var i Riget, tilvende sig et afgjort Herredømme over ham og saa blive den sande Styrer under Skyggen af en villieløs Konges Navn. Noget sligt synes Magnus og hans nærmeststaaende Yndlinger at have frygtet; derfor synes han at have skudt den fordums Drotsete, Erling Vidkunssøn, der maatte synes nærmest selvskreven til en midlertidig Rigsforstanders Post, til Side, og den ene Gang, da han i 1334, vistnok kun for en ganske kort Tid, beskikkede en Drotsete i Norge, havde han dertil valgt en Anden. Kongen kunde have stillet en geistlig Kansler, som ansvarlig Seglbevarer og Medlem af Raadet, ved Rigsforstanderens Side, ligesom Tilfældet havde været i de sidste Aar af Formynderstyrelsen. Dette vilde have været et Baand paa Rigsforstanderens mulige Vilkaarlighed og Herskelyst. Men baade kan det være, at Kongens verdslige Raadgivere, nu som tidligere, nødig have seet en saadan Magt i en Geistligs Hænder, — og desuden antyder meer end een Omstændighed, at Magnus selv i det Hele ikke har ønsket nogen høiere staaende Seglbevarer, netop for at have Kongeseglet til saa meget friere Raadighed.

Efter Paal Baardssøns Fratrædelse fra Kanslerembedet i Anledning af hans Valg til Erkebiskop i 1333 findes nemlig i et Tidsrum

af meer end ti Aar aldrig nogen Kansler nævnt i Kongens Breve, ligesaa-lidt som ellers omtalt, og det uagtet en Provst ved Mariekirken i Oslo i denne lange Tid nødvendigviis maa have været, og virkelig ogsaa mod dens Slutning (i 1340) udtrykkelig omtales, nemlig Hr. Erling Gullessøn [1]). Kun een Gang, i 1334, rimeligviis ved den Tid da Kongen, som ovenfor omtalt, beskikkede Hr. Ivar Ogmundssøn til sin Drotsete i Norge, findes en Mand med Herrenavn, altsaa en høiere staaende Høvding, et Medlem af Raadet — om geistlig eller verdslig vides ikke, dog snarest maaskee det sidste —, Hr. Haakon Ogmundssøn nemlig, at have handlet som Kongens Seglbevarer dog uden at nævnes Kansler [2]). Derimod nævnes stadigen i Kongens Breve Presten Paal Styrkaarssøn, Kongens Klerk, som den der baade skrev og beseglede dem. Heraf maa man slutte, at Magnus i al denne Tid ingen Kansler har villet udnævne, men at han selv har havt sit Kongesegl i Forvar og ladet sine Breve dermed besegle ved en af sine underordnede Klerker, hvilken han benyttede paa engang baade som Skriver og som Vicekansler, dog uden engang at tillægge ham denne sidste Titel.

Dette maa, saavidt skjønnes, noksom godtgjøre, at Magnus har været lidet tilbøielig til at betro nogen af Raadet sit Kongesegl, endogsaa under sin Nærværelse i Norge, da han dog personlig kunde have Indseende med dets Brug. End mere uvillig maatte han da vel være til en saadan Overdragelse under sit Fravær. Men Kongeseglet maatte, ifølge Tidens Anskuelse, en midlertidig Regjering nødvendig have i Hænde for at kunne handle i Kongens Navn med fuld kongelig Myndighed. En Styrelsesmaade som den her beskrevne var altsaa ikke efter Magnus's Sind, ligesom den vel neppe, under hvilkensomhelst af de antydede Former, ganske fyldelstgjorde den norske Almenhed, eller i dens Øine udfyldte Savnet af Kongens personlige Nærværelse. Den kom ikke heller i den her omhandlede Tid til Anvendelse, i det mindste ikke stadigen eller tilbørlig gjennemført.

Men vilde man nu — af de ovenfor gjetningsviis anførte Grunde, eller af andre ubekjendte — ikke slaa ind paa denne Udvei, hvilken maa forekomme os at ville have været den naturligste og mest tidssvarende, saa laa kun tvende andre aabne, der dog begge vare forbundne med store, let iøinefaldende Misligheder. Enten maatte Kongen under sin Fraværelse fra Norge vedblive at træffe de for dette Rige fornødne Regjeringsforanstaltninger, ligesaafuldt som om han der var personlig tilstede, og saaledes udfærdige Breve og Forordninger Norge vedkommende og under sit norske Segl fra et fremmed Land, og fjærnet fra alle sine naturlige Raadgivere. Eller ogsaa maatte alle i hans Fraværelse forekommende Regjeringssager henstaa

[1]) N. Dipl. I. 212. [2]) S. o. f. II. 265, Not. 1.

uafgjorte, og Rigsstyrelsen saa at sige ligge i Dvale, indtil han igjen indfandt sig i Norge. Det første ansaaes vist nok, og det efter hine Tiders Forhold ikke uden Grund, for høist betænkeligt og som noget der let kunde give Anledning til Misbrug og Paavirkning af udenlandsk Indflydelse, ligesom det jo ligefrem stred mod den Grundsætning, at Kongen altid skulde styre med Landets bedste Mænds Raad. Det andet, som i Grunden kan kaldes en Opgivelse af enhver rimelig Udvei, frembragte uundgaaelig en yderst skadelig Sinkelse og Lammelse i hele Statsstyrelsens Gang.

Der findes Beviis for, at Kong Magnus i den her omhandlede Tid, i det mindste ved een Leilighed, har benyttet den første af disse senest nævnte Udveie. Man finder nemlig, at han i 1336 under sit Ophold i Sverige har havt baade det norske Kongesegl og sin norske Klerk, Paal Styrkaarsson, hos sig, og benyttet samme ved Udfærdigelsen af et Kongebrev for Marie Kirke i Oslo, altsaa Norge alene vedkommende, givet i Stokholm den 8de September [1]). Men han synes selv ved denne Leilighed at have følt nogen Betænkelighed ved Udfærdigelsesmaaden, idet han i Brevets Slutning tilføier, at den indeholdte Bestemmelse „skal staa ved Magt, indtil han selv kommer til Oslo og med de bedste Mænds Raad yderligere kan stadfæste den". Han har altsaa dengang, som det lader, tænkt sig en Benyttelse af sit norske Segl udenfor Norge ikkun anvendelig til midlertidige Forordninger, hvilke han siden i selve Norge, med sit norske Raads Samtykke, agtede at see stadfæstede. Han har følgelig her vaklet ogsaa i Brugen af denne Fremgangsmaade og ikke vovet at anvende den i fuld Udstrækning, naturligviis fordi han har frygtet, at den skulde vække Nordmændenes Mishag. Exemplet er desuden — saavidt vides — enestaaende, og man maa saaledes med fuld Føie slutte, at heller ikke den Styrelsesmaade, selv med den Indskrænkning Exemplet udviser, er bleven stadig Regel.

Alt synes derimod hentyde paa, at den anden af de senest paapegede Fremgangsmaader har været den stadigst benyttede, — at nemlig Styrelsen i Norge, naar Magnus var udenfor Riget, oftest har været, saa at sige, hovedløs, har enten gaaet sin egen skjæve Gang uden nogen høiere Anordning, eller ligget ganske i Dvale. Et Raad var der af Navn, men uden tilstrækkelig Myndighed, og som det lader næsten aldrig ordentligen samlet. Imidlertid handlede Kongedømmets Embedsmænd, hver i sit Omraade, som dem selv bedst tyktes, uden Samhold, og sikkert ogsaa uden stadigt Hensyn til det hele Statslegemes Tarv. Naar saa Kongen atter kom til Landet, vaagnede Styrelsen

[1]) Dr. Perg. i A. M. S. fasc. 52 No. 2.

for et Dieblik af sin Døs. Der holdtes gjerne et større Raadsmøde, en eller anden Regjeringssag blev afgjort, nogle Overlægninger fandt maaskee Sted om Rigsstyrelsens bedre Ordning, hvilke dog ikke ledede til nogen gjennemgribende Forandring, — og derpaa, naar Kongen igjen forlod Riget, sank Alt tilbage i den gamle Søvn eller Forvirring.

Saaledes tør man vist, uden at gaa Sandheden for nær, forestille sig den indre Tilstand i Norge under den første Tid af Magnus's Selvstyrelse. Et stort Gode under denne Tingenes Forfatning var det, at dog den norske Kirke var vel ordnet, at dens Erkebiskop og Biskopper vare dygtige og redelige Mænd, og derhos at deres Stilling i Staten og Raadet var saadan, at de ved sin Indflydelse baade paa Høvdinger og Almue, ja paa Kongen selv kunde forhindre meget Ondt, om de end ikke for det første, udenfor sit egentlige Omraade, Kirken, kunde drive nogen væsentlige Forbedringer igjennem. Erkebiskoppen, som Hellig Olafs kirkelige Repræsentant og den første Mand i Riget næst Kongen, frembød altid en Magt, som man saa op til med Ærefrygt, og som var i Stand til at danne et Slags Samholdskraft i Statslivet, naar Kongedømmet aldeles glippede. Et stort Gode var det ogsaa under disse Omstændigheder, at den dømmende Myndighed i Norge var selvstændig ordnet og ikke tiltrængte Kongedømmets stadige Indblanding for at gaa sin lovlige og ordentlige Gang; ligesom og at Loven for det private Livs Vedkommende, overhovedet synes at være holden i Agt og i Ære af de norske Stormænd, der endnu ikke havde vant sig til at stille sig over den, til at ansee den given for at rette Bønder og Almuesmænd imellem, men ikke for sig, — noget der paa det nærmeste var blevet raadende Anskuelse i Sverige og Danmark.

79.

Misnøiet i Norge med Rigsstyrelsen kommer til Udbrud, men dæmpes dog igjen tilsyneladende. Erkebiskop Paal og end mere Biskop Haakon af Bergen øve Indflydelse paa Statsverkets Gang i Norge. Provinsialconcilium i Nidaros i 1341. Biskopsskifter.

Var nu den indre Tilstand i Norge saadan som den næst ovenfor er skildret, var Rigsstyrelsen saa slap og magtesløs, — maatte vistnok de dybere Tænkende blandt Folket med Grund frygte en mørk Fremtid, hvis der ikke snarligen blev raadet Bod paa den herskende Uorden. Men det var, som allerede udviklet, ikke saa let at finde en hensigtsvarende Maade, der paa eengang kunde fyldestgjøre baade Konge, Raad og Menigmand.

Vi have seet, at flere Udveie bleve forsøgte, men at Forsøgene,

der ledebes af en famlende Haand, stedse kun bleve halv gjennemførte, og derfor nødvendig maatte strande. Heri aabenbarede sig meer og meer Magnus's Mangel paa Styrerkraft og Bestemthed. Det er klart, at han med en vis Iherdighed holdt paa den udstrakte Kongedømmets Myndighed, som i Norge baade Lov og Folkemening tilkjendte ham; men han forstod ikke at benytte den til at indføre nogen stadig Styrelsesorden. At han ikke — hvad man i Norge i 1336 meest synes at have ønsket — opgav Sveriges Krone og Rige for ganske at offre sig til Norge, det kan af flere Grunde undskyldes. Han vilde nemlig paa den Maade ikke alene have sluppet sig af Hænder en Magt, som det maatte smigre hans Forfængelighed at eje, men han vilde ogsaa ligefrem have sveget sin Forpligtelse mod hiint Rige, som dog ved Valg havde betroet sit Kongedømme til ham, medens han endnu var et Barn, som endog havde i sin Tid mod Tro og Love opoffret Kongesønnen Magnus Birgerssøn for at sikkre Magnus Eriksson Kronen [1]). Men stod han fast paa at beholde begge Riger, saa maatte han ogsaa sørge for, at Norges billige Krav paa en ordentlig Styrelse bleve opfyldte. Dette ventede man, som det lader, forgjæves under Kongens Ophold i Norge i 1337—1338; han forlod igjen Riget uden at have truffet nogen Foranstaltninger for Rigsstyrelsen under sin Fraværelse.

Men havde man hidtil baaret over med Magnus's Vaklen og Raadvildhed med Hensyn til Rigsstyrelsens Ordning, saa gav sig nu endelig det ulmende Misnøie Luft, og det netop paa en Tid, da det var uroligt baade i Sverige og Skaane [2]). Der var et Parti blandt de norske verdslige Høvdinger, der synes at have i Stilhed næret den samme Aand, som lod sig tilsyne i Urolighederne i 1333; og dette Parti satte sig nu i Bevægelse baade med Ord og Handling. Som dets Hovedmænd optraadte atter begge Hafthorssønnerne, Jon og Sigurd, den sidstnævnte yngre Broder udentvivl virksomst, og ved Siden af dem Brødrene Ivar og Finn Øgmundssønner. Erling Vidkunsson synes derimod denne Gang at have holdt sig tilbage; men hans Søn, den unge Bjarne Erlingsson, der ellers var Kongen meget hengiven, stillede sig paa de Misfornøiedes Side, dog rimeligviis meest for ved sin personlige Indflydelse hos Kongen at virke til Fred. Man seer ogsaa at Biskop Haakon af Bergen, hvis oprigtige Velvillie for Kongen fremlyser af alle hans Breve, ikke misbilligede Bjarnes Virksomhed, men anbefalede ham Klogskab og at have sin hæderlige Slegts Ære for Øie [3]). I Slutningen af

[1]) S. o. f. II. 190. [2]) I Brev af 15de Mai 1338 fra Biskop Haakon til Hr Erling Vidkunsson siger Biskoppen, at han fra Biskoppen af Hamar har faaet sikker Underretning om, „at det staar meget ilde til i Sverige og end værre i Skaane." Sml. V. 117. [3]) Sml. V. 133.

August 1338 holdt de misfornøiede Høvdinger et Møde i Tunsberg, og derpaa for Bjarne Erlingsson i Følge med en Gunnar Hvidt paa deres Alles Vegne til Kongen, uden tvivl for at gjøre denne alvorlige Forestillinger. Men dermed udrettedes Intet. Kongen synes endog at have optaget deres Andragende meget ilde; thi han lod Gunnar sætte i Fængsel, hvorfra dog Bjarne snart befriede ham [1]).

Denne Kongens Adfærd maa have forøget den oprørske Bevægelse. De misfornøiede Høvdinger manglede ikke Hjælpemidler, og Sigurd Hafthorsson havde det vigtige Slot Akersborg i sine Hænder. I Begyndelsen af 1339 maatte Kongen finde sig i at underhandle med dem, snarere som Ligemænd end som Undersaatter. Et Møde fandt den 13de Februar Sted i Skara i Vestergotland mellem Kongen, som just da havde en Deel af sit svenske Raad samlet hos sig, og Sigurd Hafthorsson. Her blev en Stilstand sluttet, ganske som mellem tvende Partier, der laa i aabenbar Feide. Kongen lovede den næstkommende 15de August at indfinde sig paa Baahus Slot, ligesom samtidig Ivar Øgmundsson og Sigurd Hafthorsson skulde komme til Konghella By; og da skulde de underhandle om at gjøre en Ende paa Fiendtlighederne dem imellem. Fra begge Sider skulde man ogsaa i Mellemtiden sørge for, at „alle Kongens Raadgivere og andre de Fornemste af Norges Rige, baade Lærde og Læge“ samledes til denne Underhandling. Det tilstedeværende svenske Raad var Forlover for Kongen ved denne Stilstands Afsluttelse, ligesom og for et Leide, Kongen samme Dag tilstod Ivar Øgmundsson og Sigurd Hafthorsson, hver med 30 Følgere, at indfinde sig hos Kongen, hvor og naar de selv vilde, for at underhandle med ham, hvilket Leide skulde gjælde fra Udstedelsesdagen indtil næstkommende 29de September [2]).

I Marts Maaned 1339 drog Bjarne Erlingsson til Kongen, som rimeligviis endda har opholdt sig i Sverige [3]). Bjarnes Hensigt hermed har maaskee været den, at hindre mulige Misgreb af den letsindige Magnus under de nuværende spendte og farlige Forhold. Længer ud paa Aaret finder man Magnus i Skaane, hvor han var i Helsingborg den 1ste Mai [4]). Sammestedsfra udstedte han den 9de Mai et Brev vedkommende Norge, nemlig et Vernebrev for sin Moders, Hertuginde Ingebjørgs, Gods i Bergens Fehirdsle. Dette er skrevet af en Nordmand, rimeligviis en af Kongens Klerker, og beseglet i Kongens Nærværelse. Altsaa maa Magnus dengang have havt sit norske Segl med sig udenfor Riget [5]).

[1]) Sml. V. 129 jfrt. m. 133; Udtrykkene i Biskop Haakons Brev ere dog noget dunkle. [2]) Sml. V. 564—567. [3]) Bp. Haakons Br. af 11te April 1339, Sml. V. 137. [4]) Sv. Dipl. IV. 657; Lappenb. II. 357. [5]) N. Dipl. II. 196; Sv. Dipl. IV. 659.

Imidlertid udgik, ifølge hvad aftalt var i Skara, Kaldelse baade fra Kongen og Ivar Ogmundssøn til Norges fornemste geistlige og verdslige Høvdinger, at de skulde indfinde sig til Underhandlingerne i Baahus den 15de August. Biskop Haakon af Bergen modtog Kongens og Hr. Ivars Kaldelsesbrev allerede den 12te Marts. Kongen yttrede i sit, at Mødet var berammet „til Almuens Gavn og Nytte,“ og han bad Biskoppen indstændigen at komme „saafremt han vilde gjøre noget for Kongens og Rigets Skyld“. Ogsaa Ivar „bad og raadede“ ham i sit Brev til at møde[1]) Dertil opfordredes han ligeledes paa det mest indtrængende af Bjarne Erlingssøn, der var Biskoppen meget hengiven, ligesom denne igjen nærede stor Godhed for Bjarne[2]). Det lader saaledes som om man fra alle Sider har heftet sine Øine paa Biskop Haakon, og ventet sig meget af hans meglende Optræden, da han besad Kongens særdeles Tillid og paa den anden Side stod i Venskabsforbindelse med de mest raadende af Modstandspartiets Høvdinger. Bjarne Erlingssøn især, der selv var optraadt som en Fredsmegler, maatte ønske den indflydelsesrige Biskops personlige Medvirken. Den kloge Biskop synes imidlertid ikke at have lovet sig særdeles store Følger af det Hele, og nødigen at have villet indblande sig i Sagen, skjønt han til Bjarne erklærede, „at han gjerne vilde indfinde sig, om han kunde stifte noget Gavn, Bjarne til Behag og Norges Rige til Ære“[3]).

Kongen kom til Baahus til den bestemte Tid. I det mindste finder man, at han har været der tilstede den 23de August, da han derfra udstedte et Vernebrev for Chorsbrødrene i Nidaros, der er beseglet i hans Nærværelse[4]). Man maa ogsaa antage, at det opsætsige Partis Høvdinger og flere Stormænd have indfundet sig, da det heder, at „Thingstevne“ holdtes paa Baahus fra 8de til 29de September (fra senere Mariemesse til Michaelsmesse)[5]). Er den her opgivne Tid rigtig, da maa det store Raadsmøde være blevet udsat længer end først var bestemt; og Anledningen hertil har da igjen rimeligviis været, at hverken Erkebiskoppen eller Biskop Haakon naaede frem til den fastsatte Tid, men endnu den 28de August laa veirfaste i Nærheden af Lindesnæs[6]). Hvorledes forresten Underhandlingerne paa Baahus løb af, vides aldeles ikke. At de have ført til noget fuldkommen tilfredsstillende Endemaal, derom maa man tvivle. Bi-

[1]) Bp. Haakons Brev af 29de Marts 1339, Sml. V. 136. [2]) Bp. Haakons Brev til Bjarne af 11te April 1339, Sml. V. 137. [3]) Sml. V. 137. [4]) Orig. perg. i A. M. Sml. fasc. 2 No. 2 C. [5]) Isl. Ann. 250. [6]) Bp. Haakons Brev af 28de August til Erling Vidkunssøn, Sml. V. 140. Biskoppen var da i Ulveyasund (ved Ulvø noget øst for Christianssand) og Erkebiskoppen i Seløerne (Selø, strax vestenfor Lindesnæs), begge sinkede ved Modvind.

skop Haakon synes, efterat være bleven paa Reisen nøiere underrettet om Sagernes Gang, at have anseet sin Nærværelse overflødig og at have vendt om paa Veien. Den 21de September var han nemlig kommen hjem igjen til Bergen uden at have truffet sammen med Erling Vidkunssøn, der lader til at have overværet Mødet og i alt Fald var øster i Landet [1]). Om Erkebiskop Paal kom der tilstede, er ikke sikkert, men dog ikke ganske usandsynligt [2]). Mødet maa forresten være hævet lidt før den 29de September, og Kongen umiddelbart efter dets Slutning være reist til Skaane. Den 30te September og 1ste October holdt han nemlig Retterthing i Helsingborg i Anledning af Uroligheder, som den skaanske Herremand Jon Offessøn havde vakt [3]). Men den 18de November, rimeligviis under Kongens Fraværelse, holdtes en Overlægning (samtal) i Tunsberg, ved hvilken Hr. Erling og hans Søn Bjarne vare tilstede, men hvis Gjenstand vi ikke kjende [4]); og af Biskop Haakons Yttringer til den sidstnævnte mærkes, at denne, efter hvad Biskoppen havde erfaret, var bekymret over sin Sags Stilling [5]). Gjæringen i Norge var saaledes sikkerligen ikke ganske dæmpet ved Underhandlingerne paa Baahus, om end disse kunne have ledet til en overfladisk Udsoning mellem Kongen og hans Modstandere. Med Ivar Øgmundssøn maa i det mindste en saadan være kommen i Stand; thi ikke længe efter ved Biskop Haakon at fortælle, at Kongen har tilskrevet Hr. Ivar ligesom og Erkebiskoppen „meget kjærligen" [6]).

Hvad der udentvivl for Øieblikket har mildnet noget de misnøiede norske Høvdingers Stemning mod Kongen, var en Bemyndigelse, som Kongen ved denne Tid meddeelte Erkebiskop Paal til at stille sig i den norske Styrelses Spidse for med „Rigets øvrige Raad og andre forstandige Mænd" at anordne og iverksætte flere vigtige Regjeringsforanstaltninger, blandt andet sørge for Ordningen af Rigets Mynt. Erkebiskoppen skulde heri handle „som han saa rettest og nyttigst at være for Landets Mænd og Riget"; og Kongen erklærede, „at ville holde og fast iagttage alt hvad Erkebiskoppen i de opgivne Sager retteligen foretog til Rigets Gavn og Nytte" [7]). Det er ganske rimeligt, at Forhandlingerne paa Baahus have middelbart eller umiddelbart fremkaldt dette Skridt af Kongen, og hvis Erkebiskoppen har været personligen tilstede ved hine Forhandlinger, kan muligen Fuldmagten allerede da have været ham mundtligen meddeelt. Rimeligere er det

[1]) Bp. Haakons Brev til Erling Vidkunssøn af 15de December 1339, Sml. V. 142. [2]) Bp. Haakons Brev til Arne Chorsbroder af Nidaros, Sml. V. 143. [3]) Sml. V. 568—572; Sv. Dipl. IV. 682—684; Suhm D. H. XII. 308. [4]) Sml. V. 143. [5]) Bp. Haakons Brev til Bjarne Erlingssøn af 19de Januar 1340, Sml. V. 144. [6]) Bp. Haakons Brev til Erling Vidkunssøn af 11te Februar 1340, Sml. V. 145—147. [7]) Sml. V. Sfts.

dog, at den først er ham meddeelt senere og skriftlig, og at det netop har været i Anledning af denne Sag, at Kongen skrev saa kjærligen til Erkebiskoppen og Ivar Øgmundssøn, hvilken sidste han da uden- tvivl har opfordret til at yde Erkebiskoppen virksom Medhjælp. Dette Skridt af Kongen kunde ganske vist have banet Overgangen til en bedre Tingenes Orden. Thi Erkebiskoppen af Nidaros var, som ovenfor udviklet, baade ifølge Landets Lov og Almeenhedens Anskuelse, den af Rigets Høvdinger, som var nærmest selvskreven til at staa i Styrelsens Spidse, naar Kongen personligen var hindret derfra. Skade kun at ogsaa denne Forholdsregel kun blev halv gjennemført, som snart vil vise sig.

Erkebiskoppen satte sig strax i Virksomhed for at opfylde det ham betroede Hverv og raadførte sig i den Anledning med Biskop Haakon af Bergen, Ivar Øgmundsson og Kongens Fehirde i Bergen, Gunnar. Dette var allerede før 11te Februar 1340, og maa have skeet skriftlig, da Erkebiskoppen ved den Tid ikke var i Bergen. De Adspurgte udbade sig Betænkningstid, saa meget meer som de hørte, at Flere ansaa det for vanskeligt at afgjøre saadanne vigtige Sager, førend „et større Møde af gode Mænd“, altsaa en større Raadsforsamling, var afholdt. Herom underrettede Biskop Haakon Hr. Erling, hvem man aabenbare vilde have med paa Raad i denne Sag [1]).

Da Erkebiskoppens nærmere Bestemmelse med Hensyn til det forestaaende Raadsmøde maatte afventes, og en Udsættelse derved voldtes, benyttede Fehirden Gunnar Tiden og drog til Kongen, som i April Maaned maaskee har for en kort Tid opholdt sig i Oslo [2]), for at underrette sig om hans Mening. Kongen paaskyndte en endelig Afgjørelse af Myntsagens Ordning ved Hr. Erling, Gunnar og de bedste Mænd, som man kunde faa samlet. Med denne Besked og Kongens Brev til Biskop Haakon kom Gunnar tilbage til Bergen. Omtrent paa samme Tid indfandt ogsaa Erkebiskoppen sig der, og paa Gunnars Bøn, sammenkaldte han strax de „gode Mænd“, han kunde

[1]) Bp. Haakons Brev, Sml. V. 145—147. [2]) Man har nemlig et Brev af Magnus til Fordeel for Hr. Erling Gullessøn, Provst til Marie-Kirken i Oslo, givet i Oslo den 23de April 1340, beseglet og skrevet af Kongens Klerk Paal Styrkaarsson (N. Dipl. I. 212). Kongens Nærværelse ved Beseglingen, nævnes rigtignok ikke udtrykkeligen, men er dog rimelig, da en underordnet kongelig Klerk vel neppe kunde udfærdige et Brev under Kongens Segl, hvis denne ei selv var tilstede. Imidlertid maa paa den anden Side mærkes, at der haves Breve i Kongens Navn af 15de og 19de Marts 1340 fra Telge og Stokholm, og af 6te Mai ligeledes fra Stokholm (Sv. Dipl. IV. 700—702, 712), hvilke gjøre Magnus's Nærværelse i Oslo den mellemliggende 23de April høist tvivlsom. I Begyndelsen af Marts Maaned seenest seer man, at Gunnar har begivet sig paa Reisen til Kongen (Bp. Haakons Brev til Kongen af 1ste Marts 1340, Sml. V. 147).

naa, og blandt dem Biskop Haakon. Erling Vidkunssøn var blandt de Tilkaldte; men da han ikke kunde indfinde sig før ved den 29de Juli, fandt man det uhensigtsmæssigt at afvente hans Komme, og i Slutningen af Juni Maaned begyndte Erkebiskoppen Forhandlingerne om Mynten med de Raadgivere, som vare komne tilstede. En Forringelse af Mynten blev af Forsamlingen besluttet, „dog med Forbehold af Kongens høieste Afgjørelse“; og Beslutningen blev af Biskop Haakon ved Brev af 1ste Juli tilkjendegivet Kongen med Anmodning om dennes hastige Stadfæstelse. Biskop Haakon meddeelte ogsaa under samme Dag Erling den fattede Bestemmelse med et Slags Undskyldning for, at man ikke havde opbiet hans Komme. Det Hele var aabenbare en af den Tids daarlige Finansoperationer, nemlig ved Myntforringelse og tvunget Myntverd at drøie Pengene i Kongens Kasse. Biskoppen tilkjendegav selv dette i sit Brev til Kongen, idet han lægger ham paa Hjerte at stadfæste Bestemmelsen: „ellers — siger han — tro vi, at det vil falde Eders Fehirde vanskeligt at gjøre store Udbetalinger af liden Indtægt“ [1]).

De her omtalte Forhandlinger oplyse godt Beskaffenheden af Kongens Fuldmagt til Erkebiskoppen og Maaden hvorpaa den er bleven fortolket af dem, der udentvivl vare bedst indviede i Kongens Anskuelser. Fuldmagten angik for det første ikke Rigsstyrelsen i Almindelighed, men blot Afgjørelsen af visse navngivne Styrelsesanliggender; og dernæst fortolkedes den som forbeholdende Kongen den endelige Stadfæstelse af de fattede Bestemmelser. Den var altsaa i tvende vigtige Stykker indskrænket. Man kan passende stille Kongens Fremgangsmaade heri ved Siden af hans ovenberørte Fremgangsmaade, naar han benyttede sit norske Segl udenfor Norge [2]), og deraf uddrage Kongens egentlige Mening med den Erkebiskoppen givne Fuldmagt: — Kongen skulde have Ret til, udenfor Norge, at udstede midlertidige Anordninger dette Rige vedkommende under sit norske Segl, dog saaledes at de kun fik blivende Gyldighed, naar hans norske Raad senere under hans Ophold i Norge samtykte dem; Raadet derimod, eller dets Formand eller enkelte af dets Medlemmer, skulde, dog kun ifølge Kongens særlige Bemyndigelse, og for de af ham opgivne Tilfælde, have en lignende Ret under Kongens Fraværelse, saaledes nemlig, at Kongens senere Stadfæstelse forbeholdtes, for at det Anordnede kunde faa varig Gyldighed. Man seer let, at denne Ordning af Rigsstyrelsen, om end et Skridt paa Forbedringens Bane, alligevel holdt Kongen Veien aaben til mangehaande Vilkaarligheder, ligesom den ingenlunde afgav

[1]) By Haakons Brev til Kongen og Erling, Sml. V. 148—151. [2]) S. o. f. II. 269.

et tilstrækkeligt Forebyggelsesmiddel mod Slappelse og Standsning i Statsverkets Gang.

Skjønt Erkebiskoppen ved denne Leilighed egentlig var den, som Kongen i Navnet betroede Ledningen af Kongedommets Anliggender, saa synes dog Biskop Haakon at have været den Mand blandt Norges Høvdinger, til hvem Kongen med størst Tillid henvendte sig, for at søge Raad og Understøttelse i Regjeringssager. Der synes ikke at have manglet avindsyge Personer, der stræbte at nedsætte Biskoppen i Kongens Omdømme. Men Kongen var — som det lader — i dette Stykke ikke saa let at besnakke, og Biskoppen vidste at forsvare sig. I et Brev til Kongen af 1ste Marts 1340 nævner Biskoppen udtrykkelig Guttorm Paalsson, Provst til Apostelkirken i Bergen, som den der havde travlt med at sætte ondt for ham hos Kongen ved at fortælle denne meget og mangt om Uret, som Biskoppen og Kirken i Bergen skulde gjøre sig skyldig i. Biskoppen sigter imidlertid Provsten ligefrem for heri at vise Løgnagtighed og Vrangvished og yttrer, at Gud nok engang vil lade det komme for Dagen, hvorledes det egentlig staar til med den Troskab, Guttorm hykler mod Kongen og dennes Venner [1]). Magnus viste hvorlidet Indtryk Provstens Snak gjorde paa ham derved, at han længer ud paa Aaret befalede denne, der maa have bestyret Bergens Fehirdsle, før Gunnar der blev Fehirde, at aflægge Regnskab for Indtægterne af nævnte Fehirdsle til visse af Kongen opgivne Mænd, saaledes at Biskop Haakon førte Overtilsyn med Opgjøret, — noget som denne dog bad sig fritagen for, da han, som han sagde, var ukyndig i slige Sager, men vel egentlig ikke har villet have noget hermed at gjøre i dette Tilfælde paa Grund af sit Forhold til Provsten [2]). Senere undlod nemlig ikke Biskoppen at give Kongen gode Raad med Hensyn til de omtalte Indtægter, med hvis Opbørsel i det Hele det stod saare ilde til.

Under Bergens Fehirdsle laa flere Dele af Riget end netop Bergens Bispedømme, saaledes Haalogaland og de vestlige Skatlande; og de kongelige Indtægter af disse skulde følgelig med Rette afgives til Kongens Fehirde i Bergen. Men nu var det Tilfælde, at Kongen, rimeligviis for at omgaa det Indseende, Raadet burde have med Kongedommets Indtægters Anvendelse til Rigets eget Gavn, havde befalet de underordnede Opbørselsbetjente i hine Rigets Dele at bringe Indtægterne umiddelbart til ham selv og ikke aflægge Regnskab til nogen Anden. Og uagtet han saaledes unddrog Bergens Fehirdsle en Deel af de Indtægter, som burde tilflyde den, synes baade han og Dronningen at have gjort store Fordringer paa samme. Dette indsaa

[1]) Sml. V. 147. [2]) Bp. Haakons Brev til Kongen af 21de Juli 1340, Sml. V. 151—153.

Bisfoppen var galt og til Skade for Kongen selv, som det ved en saadan Fremgangsmaade var let at bedrage. Allerede i sit Brev til Kongen af 1ste Juli 1340 angaaende Ordningen af Mynten bad han ham overveie, hvorledes en bedre Indretning kunde gjøres med Bergens Fehirdsle [1]); og i et senere Brev af 8de August samme Aar udtalte han sig bestemtere om de Misgreb, som fandt Sted. Kongen — siger han — var udentvivl af Gunnar (Fehirden) underrettet om, hvorledes det stod til med de kongelige Indtægter i Bergens Fehirdsle. Næsten alle Opbørselsmænd, som komme baade nordenfra (fra Haalogaland) og vestenfra (fra de vestlige Skatlande), paaskyde, at Kongen har budet dem at bringe det Opbaarne til ham selv og ikke staa nogen Mand Regnskab eller Ansvar derfor uden ham. Dette finde de sig vistnok fortræffelig tjente med, da det jo er Kongen ubekjendt, hvor store Indtægter der falde paa hvert Sted og hvori de bestaa; han maa tro dem paa deres løse Ord, og da kommer det an paa, hvor redelige de selv ville være. Bisfoppen skulde ansee det for langt tjenligere, at disse Opbørselsmænd aflagde fuldt Regnskab for Fehirden, og denne igjen bragte det Indkomne til Kongen paa hans nærmere Bud. Skal Fehirden ikke tage meer end som falder i Bergens Bispsdømme alene, vil det falde ham vanskeligt at tjene Kongen og Dronningen som ret og sømmeligt kunde være. Brevet ender med det Ønske, at Kongen om dette og Andet vidste saa god Besked som maatte behøves [2]).

I samme Retning yttrede Bisfop Haakon sig i et senere Brev til Kongen af 3die November 1340. Bisfoppen skulde tro — heder det her — at det var bedst, at Indtægterne fra ethvert Sted afgaves til Kongens Fehirde i Bergen, som derfor skulde gjøre fuld Rigtighed og Regnskab, saaledes at Kongen deraf kunde erfare, naar hans Indtægter minke eller voxe. Fehirden skulde da siden lade det komme an paa Kongens nærmere Bestemmelse, hvorledes Indtægterne skulde anvendes. Bisfoppen kan med Sandhed sige, at Gunnar (Fehirden) har viist sig i Kongens Ærinder som en brav Mand, og han har nu et Kjendskab til Forholdene i sin Fehirdsle, som er Kongen nyttig. Derfor tror Bisfoppen, at det vil være skadeligt at omskifte ham med en anden. Thi Kongen bør i dette Embede beholde een og samme Mand, saalænge han har Tiltro til denne, og Manden viser sig Tiltro verdig [3]).

Man seer altsaa, at Bisfop Haakons Raad til Kongen i denne ganske vigtige Styrelsessag har været, at han skulde lade alle Opbørsler af Kongedømmets Indtægter nærmest gaa til vedkommende Fehirdsle, og lade Fehirden, som forstod samme, gjøre nøie Regnskab

[1]) Sml. V. 149—151. [2]) Sml. V. 153. [3]) Sml. V. 157.

for det Modtagne og derpaa besørge Anvendelsen efter Kongens Bud. Det vides ikke, om Magnus har fulgt Biskoppens Raad; men hvad enten han nu fulgte det eller ikke, saa var Raadet i sig selv godt, og Biskoppen viste deri et klarere Statsmandsskjøn, end da han tilraadede eller samtykte Myntens Forringelse. Og dog finder han ogsaa med Hensyn hertil sin Undskyldning i Tidsalderens vrange Begreber om Myntens og Myntrettens sande Betydning.

Hvilken Indflydelse Biskop Haakon har øvet paa Landsstyrelsen, i det mindste inden sit Biskopsdømmes Grændser, og hvilken overordnet Myndighed Kongen der maa have betroet ham, viser ogsaa visse Forhandlinger i det følgende Aar 1341. Lybekkerne fandt, at deres ældre Handelsrettigheder i Norge ikke bleve ret overholdne, at de bleve betyngede med utilbørlige Afgifter, og at deres Handlende bleve forurettede af Kongens Mænd. De indgave Klage herover til Kongen under dennes Ophold i Sverige. Kongen svarede dem først ved et Brev fra Stokholm af 4de Mai 1341, at han intet herom kunde afgjøre, før han selv kom til Norge, hvor de da maatte henvende sig til ham [1]; men senere under 10de Mai anbefalede han dem at sende to Fuldmægtige til Bergen ved næstkommende St. Hans, da Kongen skulde byde sin Ridder Hr. Erling Vidkunssøn og sin Fehirde i Bergen at træde sammen med dem for at underhandle og træffe Overeenskomst med Hensyn til de indgivne Klagepunkter [2].

To lybekske Sendebud indfandt sig ogsaa i Bergen ved den bestemte Tid med Anbefalingsbrev af 14de Juni fra Raadet i Lybek til Biskop Haakon [3]. Men hverken Hr. Erling eller Fehirden vare tilstede, og man skulde næsten tro, at de ei have modtaget nogen bestemt Befaling fra Kongen med Hensyn til Underhandlingen. Biskop Haakon, som ved Brev af 13de Juli underrettede Erling om Sendemændenes Ankomst, yttrer nemlig heri, at Erling selv maa vide Besked, om hvad der er ham paalagt i denne Sag. Han finder det passeligt for Kongens Skyld, at der blev handlet i Overeensstemmelse med hvad han havde tilskrevet Lybekkerne, eller at der i det mindste blev gjort en høflig Undskyldning, paa det at man ikke altformeget skal klage over Kongens Glemsomhed [4]. For det første blev der saaledes intet af Underhandlingen.

Biskoppen meldte Kongen ved Brev af 23de Juli de lybekske Sendemænds Andragende, samt at hverken Hr. Erling eller Fehirden vare tilstede i Bergen, og udbad sig Kongens nærmere Bestemmelse [5]. Om nogen saadan senere er indløben, og om tilfølge samme Underhandlingen er kommen i Gang, vides ikke. Men om saa har været, har den

[1]) Lappenberg II. 372. [2]) Sml. V. 572. [3]) Sml. V. 573. [4]) Sml. V. 162.
[5]) Sml. V. 163.

neppe ledet til nogen endelig Afgjørelse af Sagen. Thi i 1342 findes der at have været aabenbar Feide mellem Kongen og de nordtydske Stæder, blandt hvilke ogsaa Lybek [1]), og under samme Aar fortæller en Annal, at mange Tydskere i Bergen bleve dræbte af Hr. Bjarne, der neppe kan være nogen anden end den oftere omtalte Bjarne Erlingssøn [2]). Feiden sluttede først ved en Fred til Helsingborg den 17de Juli 1343 [3]).

Ogsaa her aabnes os et Indblik i den norske Rigsstyrelses uordentlige Gang, og vel tillige i Kongens letsindige og skjødesløse Færd i de vigtigste Statsanliggender, — en Færd, som vi see Biskop Haakon gjerne efter Evne vilde dække.

I 1341, om Høsten, holdt Erkebiskop Paal atter et Provinsialconcilium i Nidaros. Biskop Haakon af Bergen modtog Kaldelse den 31te Juli, men synes ikke at have mødt personligen; i det mindste udnævnte han ved Brev til Erkebiskoppen af 20de August tvende af sine Chorsbrødre til at møde for sig, hvis det skulde blive umuligt for ham selv at komme [4]). Ingen Bestemmelser ere levnede fra dette Concilium. Man ved kun, at det der blev afgjort, at Erkebiskoppen det næste Aar skulde visitere det hele Rige. Ved Brev af 27de Januar 1342 underrettede han Biskop Haakon af Bergen herom, samt om at han til Sommeren vilde visitere Bergens Bispedømme og begynde med Firdafylke, hvor han vilde indfinde sig den 1ste Mai. Haakon forkyndte igjen dette ved en Rundskrivelse til sin Geistlighed af 4de April og ved en lignende af 17de samme Maaned til Geistligheden i Firdafylke [5]). Allerede forud, i 1341, havde Erkebiskoppen affendt en af sine Chorsbrødre ved Navn Aslak til Island for at visitere begge dets Bispedømmer, og denne kom tilbage fra sin Visitation i 1342 [6]).

I Forbindelse med sin Visitationsreise satte Erkebiskoppen uden-tvivl et nyt Provinsialconcilium, hvilket han ved Kaldelse fra Nidaros af 18de Januar 1342 sammenkaldte til Bergen den 1ste August, ved hvilken Leilighed ogsaa den udvalgte Biskop til Skaalholt skulde indvies [7]). Men hverken kom Visitationsreisen til at gaa for sig, eller Conciliet til at afholdes saa tidlig som bestemt var. Den 4de Mai var nemlig Erkebiskoppen endnu i Nidaros, hvorfra han udstedte en Skrivelse, der udsatte Tiden for Conciliet til omkring samme Aars 15de August, og bestemte Konghella til Samlingssted. Dette skede — som i Brevet siges — af Hensyn til Kong Magnus's Ønske, paa samme Concilium at forhandle adskillige vigtige Sager Norges Rige

[1]) Suhm D. H. XIII. 66. [2]) Isl. Ann. 260. [3]) Lappenb. II. 373.
[4]) Bp. Haakons Breve af 13de og 20de August 1341, Sml. V. 163, 164.
[5]) Suhm D. H. XIII. 59 (eft. Barth. Mskr. E. 488). [6]) Isl. Ann. 256, 258. [7]) Suhm D. H. XIII. 60 (efter Barth. Mskr. E. 493).

vedkommende. Forresten tilsagdes Bispopperne at møde personligen, og deres Kapitler ved Fuldmægtige, og paamindedes de særligen om at indfinde sig, som havde forestaaet Indsamlingen af Peterspengen, for at aflægge Regnskab. Kaldelsesbrevet til Bispop Haakon af Bergen er bevaret i den Meddelelse af paafølgende 28de Mai, hvilken han derom gjorde sit Kapitel [1]).

Ved denne Tid indtraf igjen Bispopsskifte ved flere af de under Nidaros's Provins hørende Bispopsstole. — I 1341 den 16de Marts døde Bispop Jon Eindridesson[2]) af Skaalholt efter en kort Embedsførelse, under hvilken intet synderlig mærkeligt findes at være foregaaet [3]). I hans Sted valgtes det følgende Aar 1342 en Klostermand, Broder Jon Sigurdsson, der synes at have været en Islænding, og altsaa vel paa en eller anden Maade har været anbefalet fra sin Fædrenes til at blive den afgangne Bispops Eftermand [4]). Det var denne Jon Sigurdsson, hvis Indvielse Erkebispoppen havde bestemt at skulle foregaa paa det tilsagte Concilium i Bergen [5]). Dog maa med Conciliet ogsaa Indvielsen være bleven udsat; thi den findes først at være foregaaet det følgende Aar.

Ligeledes i 1341, den 12te August, døde Bispop Egil Eyolfsson af Hole [6]). Annalerne give ham det Vidnesbyrd, at han var en forstandig Mand baade i aandelige og verdslige Anliggender, streng i Sæder og Levemaade, samt omhyggelig for at berige sin Kirke uden dog derfor at betynge sin underordnede Geistlighed. Der bemærkes endog udtrykkelig om ham, at han paa sine Visitationsreiser ingen Gaver vilde modtage, hvilket ellers var Bispoppernes Sedvane og tilladt ifølge Kirkens Lov. Til hans Eftermand valgtes, naturligviis af Erkebispoppen og Nidaros's Kapitel, i 1342 Orm Aslaksson, Chorsbroder af Stavanger [7]), hvis Indvielse heller ikke foregik før i det paafølgende Aar. Ved Bispopperne Jons og Egils Død i eet og samme Aar blev Island aldeles bispopsløst, og det netop som Erkebispoppens Visitator, Aslak, ankom did [8]). Derfor skal der heller ikke være blevet noget af dennes Visitation, og han drog som før fortalt allerede i 1342 igjen tilbage til Norge [9]).

I 1342 døde den i mange Henseender mærkelige Bispop Haakon af Bergen [10]). I ham tabte hans Kirke en lærd og nidkjær Forstander, ligesom Kongen en tro, oplyst og dygtig Raadgiver. Hans ofte anførte Breve have i det sidste Aarti afgivet en uvurderlig Kilde til

[1]) Barth. Mskr. E. 293—295, jfr. Suhm D. H. XIII. 60. [2]) S. o. f. II. 258. [3]) Isl. Ann. 252; Finn. Joh. II. 97—99. [4]) Isl. Ann. 256, 260; Finn Joh. II. 99. [5]) S. o. f. II. 280. [6]) S. o. f. II. 240; Isl. Ann. 256; Finn Joh. II. 194. [7]) Isl. Ann. 250; Finn Joh. II. 196. [8]) S. o. f. II. 280. [9]) Finn Joh. II. 97, 194. [10]) Isl. Ann. 258.

Landets og Kirkens Historie, som de ogsaa afpræge Forfatterens egen Karakter, i hvilken Mildhed, Overbærenhed, Forligelighed og Oprømthed synes at have udgjort Hovedtræk. Hans Dødsdag kjendes ikke. Det sidste Brev af ham, som er bevaret, er af 28de Mai 1342 [1]); den Dag har han altsaa overlevet. Til hans Eftermand valgtes, rimeligviis inden det bergenske Kapitels Midte, en vis Magister Thorstein, om hvis foregaaende Levnetsomstændigheder intet vides, undtagen at han ifølge sin Magistertitel maa have studeret i Udlandet [2]). Tiden for hans Valg kjendes ikke, hvad enten det nu er foregaaet i 1342, eller først i det følgende Aar, i hvilket sidste han blev indviet.

I samme Aar 1342 døde ogsaa Biskop Erik af Stavanger. Til hans Embedsvirksomhed kjendes lidet foruden hans tidligere omhandlede Strid med Abbed Erik af Utstein, hvilken stiller Biskoppens Karakter i et noget tvetydigt Lys [3]). Til hans Efterfølger valgtes i samme, eller i Begyndelsen af det næstfølgende Aar, den oftere før omtalte Guttorm Paalsson, Provst til Apostelkirken i Bergen.

Ved denne samme Tid maa ogsaa Færøernes Bispsstol have været ledig, rimeligviis ved Biskop Signars Død [4]). Men Aaret for denne vides ikke. Kun finder man, at i 1342 eller 1343 en vis Halvard [5]), til hvem man forresten intet kjender, maa være valgt til Færøernes Biskop, eftersom han regnes blandt de Biskopper, som i sidstnævnte Aar indviedes.

I 1343 foregik nemlig, som allerede antydet, alle de ovennævnte fem nye Biskoppers Indvielse, uden at dog Tiden eller Stedet opgives [6]). Ogsaa en sjette Biskop blev dette samme Aar valgt og indviet, nemlig til Garde paa Grønland, en vis Jon Eriksson med Tilnavnet Skalle, som maa have tilhørt en eller anden Klosterorden, da man senere finder, at han kaldte sig: „Broder Jon". Med denne sidste indtraf dog et ganske underligt Tilfælde. Da han indviedes troede Erkebiskoppen, naturligviis paa Grund af Underretninger, som han ansaa for fuldkommen paalidelige, at Biskop Arne, der i 1314 indviedes til Grønlands Biskopsstol [7]), var død. Men siden spurgtes det, at Arne endnu levede [8]). Jon Skalle kom saaledes ikke for det første i Besiddelse af den Biskopsstol, til hvilken han var valgt og viet, men forblev i Norge.

[1]) S. o. f. II. 281. [2]) Isl. Ann. 260. [3]) S. o. f. II. 248—250. [4]) S. o. f. II. 173. [5]) I den gamle Biskopsrække i Langes Tidsskr. V. 44 nævnes Signars Efterfølger: Gafuardr, men rimeligviis er dette kun en Feilskrivning for Halvardr, hvilket sidste har Annalerne for sig (Isl. Ann. 260). Naar forøvrigt her nævnes blandt de i 1342 døde Biskopper ogsaa en Halvard, saa er dette udentvivl feilagtigt. I ethvert Fald kan dermed ei være meent Halvard af Hamar; thi ham finder man nævnt i sikkre Breve lige til 1349. [6]) Isl. Ann. 260. [7]) S. o. f. II. 172. [8]) Isl. Ann. 260.

Om de tvende norske Biskoppers, Haakons og Eriks, Død eller andre mellemkommende Hendelser kan have bevirket en Udsættelse af det til 15de August 1342 berammede Provinsialconcilium i Konghella, lader sig ikke afgjøre. Men at en Udsættelse har fundet Sted, bliver høist rimeligt, da man ingensomhelst Oplysning finder om dets Afholdelse, eller om hvad der er blevet forhandlet, uagtet det, som ovenfor sagt, hed sig, at Kongen paa Conciliet vilde foredrage vigtige Sager. Den lange Henstaaen ikke alene med den nye skaalholtske Biskops, men med alle de senest valgte Biskoppers Indvielse gjør ogsaa en saadan Udsættelse trolig. Man ved heller ikke den ringeste Besked om, hvorvidt Erkebiskoppens almindelige Visitation er kommen til at gaa for sig, og om han i den Anledning om Sommeren 1342 har været syd i Landet. Den paafølgende Vinter er det sikkert, at Paal har været nord i sit eget Biskopsdømme; thi den 1ste December 1342 (1ste Søndag i Advent) finder man, at han har visiteret Steins Kirke i Orkdola-Fylke. Han var ved denne Leilighed i Følge med tvende Chorsbrødre af Nidaros, Thorstein Eriksson og Sigurd Andresson, samt havde en Notarius eller Skriver, Thorer Gunnarsson, med sig. Erkebiskoppen spurgte „efter gammel Sedvane" de Bønder, som vare komne til Kirke og med deres Børn til Fermning eller Confirmation, om de havde nogen Ting at klage paa „Provster, Prester, Klerker eller andre hans Tjenestemænd," da han i saa Fald vilde gjøre Ret for, hvad de kunde have forseet sig, og straffe den Skyldige. Men Bønderne svarede, at de ei havde paa Nogen at klage, og havde ei heller klaget paa Nogen, „hverken de som paa Frostathing vare i Sommer, eller andre," men Alle takkede Erkebiskoppen og sagde, „at hans Prester og Mænd vare dem til Hjælp i alle gode Ting" [1]. Man lærer her at kjende en ikke uvigtig Forretning, som „ifølge gammel Sedvane" paalaa Biskopperne ved deres Kirkevisitationer, nemlig offentlig at indhente Sognemændenes Erklæring om, hvorvidt de havde noget at klage paa de geistlige Embedsmænds Fremfærd imod dem.

Hvad forresten angaar Provinsialconciliets videre Udsættelse, da er den i sig selv ganske rimelig ifølge de i 1342 stedfindende Forhold. Gjæringen truede nemlig paa den Tid baade i Norge og Sverige med et Udbrud, uden at dog endnu i August Maaned, da Conciliet var samlet, Alt synes at have været ganske forberedt fra Høvdingernes Side til det afgjørende Skridt. Under en saadan Spendig har vel neppe Kong Magnus fundet sig oplagt til at forhandle med de norske Biskopper, og disse fra sin Side kunne vel ogsaa have ønsket at see

[1] Kundgjørelse, udstedt af de tre førstnævnte Mænd samt ni andre, Or. perg. A. M. S. fasc. 10 No. 5.

en mere bestemt Vending af Sagernes Gang, især i Sverige, før de valgte sit Parti i Norge. Det forventede Udbrud lod imidlertid ei længe vente paa sig.

Misnøiet med den bestaaende Tingenes Orden havde, som det lader, i de seneste Aar været i stadig Tilvext baade i Norge og i Sverige, og i begge Riger synes de mest raadende Hovdinger efterhaanden at være komne til den Overbeviisning, at det ikke var Kong Magnus's Udueligheд alene, som voldte Styrelsens uordentlige Gang, men ogsaa selve de tvende Rigers Forening, idet denne, under de stedfindende Forhold og Statsindretninger, ikke tillod Kongedømmet at indtage sin rette Plads i noget af dem. Og saaledes kom omsider det Forsæt til Modenhed i begge Lande, at udvirke eller i det mindste forberede en Ophævelse af Foreningen.

80.

Norges og Sveriges Adskillelse forberedes og fastsættes, idet Kong Magnus's yngre Søn Haakon tages til vordende Konge i Norge, og hans ældre Søn Erik vælges til Faderens Eftermand i Sverige.

Vi have seet, at den Styrelsesforanstaltning Magnus i 1339 eller 1340 traf for Norges Vedkommende, idet han paa en Maade stillede Erkebiskop Paal i Landsstyrelsens Spidse, hverken i sit Anlæg eller i sin Udførelse rammede Maalet, skjønt maaskee selve Tanken, som laa til Grund, kan have været rigtig. Foranstaltningen, som den fremtraadte for Dagens Lys, var en halv Forholdsregel, hvilken, utilstrækkelig som den var i sig selv, Kongen ovenikjøbet hverken forstod eller magtede at gjennemføre. Den opgaves udentvivl ogsaa næsten ligesaasnart, som den var traadt i Virksomhed, og det er blot i 1340 man finder det enkelte svage Spor af den, som tidligere er paapeget [1]).

Det er ovenfor yttret, at Kong Magnus muligen i April Maaned 1340 for en ganske kort Tid har været i Oslo [2]); men naar dette undtages, saa findes intet Tegn til at han har besøgt Norge, hverken i det nævnte Aar, eller i de tvende paafølgende. Han synes i denne Tid uafladelig at have opholdt sig deels i selve Sverige, deels i Skaane og deels i Nørre-Halland, hvilket sidste Land egentlig var en Arv efter hans Fader, et oprindelig dansk Len, som ikke kunde regnes hverken til Norge eller Sverige, men hvor han var ganske nær Grændsen af begge. Under denne hans lange Fraværelse fra Norge finder man ingen ordentlig indrettet eller fuldkommen bemyndiget almindelig Rigsstyrelse i Norge, der kunde paa Kongedømmets Vegne endelig afgjøre forefaldende Regjeringssager, meget mindre handle i Kongens Navn,

[1]) S. o. f. II. 274—277. [2]) S. o. f. II. 275.

eller, hvad der var det samme, udstede Anordninger under hans norske Segl. Dette synes tvertimod Kongen den hele Tid selv at have havt i Forvaring, og at have benyttet det udenfor Norge i norske Anliggender med større Frihed og Egenraadighed end nogensinde før. I 1341 finder man ham den 29de Juni i Stokholm udstede tvende Breve for den nederlandske Stad Kampen angaaende dens Borgeres Handelsfriheder i Norge, hvilke maa have været beseglede med hans norske Segl, uden at dog hverken norsk Kansler eller norsk Raad nævnes [1]). I 1342 den 18de Januar forordnede han ved et Brev fra Kalmar Høitideligholdelsen af den hellige Eriks Fest ved Mariekirken i Oslo; hans Klerk Sira Arne Aslaksson beseglede i Kongens Overvær Brevet, hvilket en anden Klerk Helge Ivarsson havde skrevet [2]). Den 9de Januar 1343 udfærdigede han fra Vardberghus Brev angaaende en Gave til Mariekirken i Oslo; Brevet var beseglet i hans Overvær [3]). Den 21de Mai samme Aar gav han ligeledes fra Vardberg en Forordning Bergens Byvæsen vedkommende, beseglet af den fornævnte Klerk Arne Aslaksson [4]). I ingen af disse Kongebreve, af hvilke dog det første og det sidste ere temmelig vigtige, gjøres, som tidligere [5]), noget Forbehold med Hensyn til det norske Raads senere Samtykke. At heller ikke den som Seglbevarer handlende Arne Aslaksson den Tid var Kansler og som saadan Medlem af Raadet, viser noksom den Omstændighed, at han kun nævnes paa den for Presterne almindelige Maade: Sira, — ikke som Kansleren tilkom: Herre. Han har altsaa høiest taget været Vicekansler, og i denne Egenskab kunde han neppe ansees som kongelig Raadgiver i Navnets høiere Betydning. En saadan Styrelsesmaade kunde ikke andet end nære og forøge Misnøiet i Norge.

I hvilket af begge de forenede Riger Ønsket om Adskillelsen først har givet sig Luft i offentlig udtalt Ord, lader sig ikke med Bestemthed afgjøre. Vel synes det utvivlsomt, at Magnus for sin Person var meer forhadt i Sverige end i Norge; men denne Omstændighed var her ikke den, der gjorde Udslaget. Norge var det af Rigerne, der ifølge sin Statsforfatning og Folkets gamle Anskuelser mest savnede Kongens stadige Ophold inden Landets egne Grændser, — det Rige, som altsaa led, eller troede sig at lide mest ved Foreningen; i Norge maa man derfor snarest gjætte, at dens Ophævelse er først kommen paa Tale. En Udvei til at hæve den paa en nogenlunde lempelig Maade tilbød sig. Kong Magnus havde allerede i sit Egteskab med Dronning Blanka tvende Sønner. Den ældre, Erik, var udentvivl

[1]) Lappenb. II. 367. [2]) N. Dipl. I. 221. [3]) Orig. perg. i A. M. S. fasc. 53 No. 4. [4]) N. g. L. III. 162. [5]) S. o. f. II. 269.

født 1338, den yngre, Haakon, 1340[1]). Her havde da hvert af Rigerne sin egen vordende Konge, hvis de derom kunde enes; og saafremt begge Kongesønner naaede Myndighedsalderen, og hver af dem overtog sit Riges Styrelse, da var dermed Foreningen mellem Norge og Sverige paa en fredelig Maade opløst. Man skulde næsten tro, at en saadan Tanke er opstaaet i Norge strax efter Haakons Fødsel, at Kong Magnus, meer eller mindre frivillig, har indgaaet paa den, og derfor har sendt Haakon i hans spædeste Alder til Norge for der at opfostres. Thi man seer, at de norske Høvdinger, da de — som vi strax skulle see — kort efter udtalte som et forud næret Ønske, og gav sit Samtykke til, at Haakon bestemtes til Norges Konge, anførte som en Grund: „at samme Haakon har været opdragen hos os i Norges Rige"[2]).

Før imidlertid et saadant Forsæt fra Nordmændenes Side kunde iverksættes, udfordredes naturligviis Overlægninger med Svenskerne. Thi ikke at tale om mange andre Spørgsmaal, som kunde fordre en foreløbig Afgjørelse, saa var det jo aldeles nødvendigt at erfare, hvilken af Kongesønnerne man i Sverige vilde udsee til sin vordende Konge. Sverige var nemlig et Valgrige, Norge et Arverige. Skulde Norge strengt holde sig til sin Kongearvefølge, da maatte den ældste Søn blive Faderens Eftermand i Kongedømmet; og kun en foreløbig Sikkerhed om at Sverige netop vilde vælge den ældste, kunde berettige Nordmændene, naar de vare bestemte paa at ville have sin egen Konge og see den hidtil bestaaende Forening opløst, til at fravige den i Loven opstillede Arvefølgeorden. Naar hine Overlægninger først have taget sin Begyndelse, hvor og paa hvad Maade de have været drevne, samt naar de endelig have frembragt en endelig Beslutning, — derom vides intet paalideligt[3]). Man maa imidlertid antage, at Nord-

[1]) Dette tør man med temmelig Sikkerhed slutte deraf, at Biskop Haakon af Bergen i et Brev af 11te April 1339 til Bjarne Erlingssøn omtaler Underretninger, han fra denne har modtaget, om Dronning Blanka og hendes Søn, Junker Erik, hvem han ønsker, at Gud vil give Lykke (Sml. V. 137). Erik maa altsaa være født en Stund forud. Derimod kan Haakon neppe dengang have været født; thi ellers vilde der ganske vist ogsaa have været Tale om ham ved samme Leilighed. Men paa den anden Side skal Haakon, ifølge temmelig gamle svenske Efterretninger, have været omtrent eet Aar yngre end sin Broder (Olaus Petri svenska Chrøn. i Scr. r. Sv. I. 2. 269), og hans Myndighedsalder (15de Aar) synes at være indfalden i Aaret 1355 (da han nemlig i eget Navn overtog Kongedømmet i Norge). Disse Omstændigheder sammenstillede maa lede til den Slutning, at Erik ei kan være født før end i Slutningen af 1337 eller 1338, og Haakon ikke før i Slutningen af 1339 eller, hvad der er rimeligst, i 1340. [2]) Sml. V. 576. [3]) Fortællingen om en svensk Rigsdag til Skenninge i November 1342 (Lagerbr. III. 293; Suhm D. H. XIII. 63. jfr. Werlauff i Nord. Tidsſk. III. 537), paa hvilken

mændene inden Udgangen af 1342, eller senest inden August Maaned 1343, have erhvervet sig den fornødne Vished om Svenskernes Hensigter, at de nemlig agtede at vælge Erik til Faderens Efterfølger i Sverige, — og at derpaa Nordmændene og Kong Magnus ere skredne til Sagens endelige Afgjørelse for Norges Vedkommende.

Man finder, at Kong Magnus først har raadført sig særskilt med Norges Prælater, hvilket vel vil sige, med Norges Bisskopper og Kapitlernes Fuldmægtige forsamlede paa et Concilium. Men naar og hvor denne Overlægning har fundet Sted, derom gives i vore gamle historiske Kilder ingen Oplysning. At den skulde ligge saa langt tilbage som i August Maaned 1342 og have foregaaet paa det til den Tid kaldede Concilium i Konghella, som da virkelig skulde have været afholdt [1]), — dette er ingenlunde sandsynligt, da i saa Fald et heelt Aar maatte være henledet fra den Tid Kongen med Prælaternes Raad fattede sin endelige Beslutning og indtil han forelagde samme for sine verdslige Raadgivere. Rimeligere er det, at et nyt Concilium har været tilsagt til Midten af 1343 eller henimod den Tid, og været afholdt enten i Konghella, eller et andet Sted ganske nær Rigsgrændsen, hvor Kongen med Lethed kunde indfinde sig fra Vardberg, som paa den Tid synes at have været hans stadige Opholdssted. Ved denne Overlægning blev da besluttet, at Kongen skulde give sin yngre Søn, Junker Haakon, Norges Rige, og et Brev blev udfærdiget af Kongen og Prælaterne, hvilket kundgjorde Kongens Beslutning og de samme tilføiede nærmere Bestemmelser.

Dette Brev, der maatte have kunnet oplyse meget, er desværre nu, saavidt vides, ikke længer til [2]); men det blev fremlagt ved det Raadsmøde, som Kongen senere, den 15de August 1343, holdt paa Vardberg Slot i Nørre-Halland, med Norges fornemste verdslige Høvdinger, og ved hvilket ingen Bisskopper eller andre Geistlige nævnes som tilstedeværende. De her optrædende Høvdinger, der navngives, ere elleve i Tallet, nemlig Ridderne (milites): Erling Vidkunsson, Ivar Og-

skal være bestemt, at Erik skulde blive Sveriges og Haakon Norges Konge, er meget mistænkelig; den findes først omtalt hos en nyere svensk Historieskriver (Messenius). Snarere skulde man tro, hvis det forresten forholder sig ganske rigtigt, hvad vedkommende Dokument udsiger, at nemlig ved Fredens Afsluttelse med Hansestæderne den 13de Juli 1343, „Kongens Raadgivere af Sverige, Norge og Skaane" vare tilstede (Sv. Brings Saml. I. 186—189), — at da ogsaa noget mellem Norges og Sveriges Raad kan være forhandlet angaaende de tvende Kongesønners Valg til vordende Konger, og at ved den Leilighed det norske Raad har modtaget det svenske Raads Forsikring om hvilken af dem det agtede at vælge. Usikkerheden ved sidstnævnte Dokuments Udsagn ligger egentlig deri, at ingen af de svenske, norske og skaanske Raadgivere nævnes ved Navn undtagen Erkebisskoppen af Lund. [1]) S. o. s. II. 280, 283. [2]) Werlauff i Nord. Tidsskr. III. 521, 537.

mundssøn, Jon Hafthorssøn, Haakon Ogmundssøn, Ogmund Guttormssøn, Ulf Saxessøn; og Svendene (armigeri, Væbnere): Sigurd Hafthorssøn, Bjarne Erlingssøn, Ogmund Finnssøn, Gerd Smidssøn og Eilif Eilifssøn. Muligen har Hr. Finn Ogmundssøn, den nævnte Ivars Broder og Ogmund Finnssøns Fader, skullet være den tolfte i Raadet, men er kort forud afgaaen ved Døden, eller ved sin Sygdom bleven forhindret fra at møde. Annalerne henføre nemlig hans Død netop til dette Aar [1]).

Ifølge deres egen Kundgjørelse, erfarede de, da de paa Vardberg Slot samledes til Raadslagning med Kong Magnus, at denne efter eget Overlæg havde besluttet at udføre, „hvad de i Forveien havde i Sinde indstændigen og samdrægtigen at bede ham om“. Han vilde nemlig gjøre sin yngre Søn, Junker Haakon, til Konge over Norges Rige, „noget hvortil de høieligen stunde“. Ifølge heraf „for at en fastere Fredens Pagt mellem hans Sønner og mellem Sveriges og Norges Rige sikkrere kan vedligeholdes“, beskikkede han i deres Overvær samme Haakon til Konge over Norges Rige med tilliggende Lande, og gav ham Kongenavn „med al Hæder og alt Herredømme, alle Rettigheder og Fordele, al Tjeneste og Lenshøihed, som ifølge Ret og Sedvane tilhører Norges Konge“. De indgik med Glæde paa denne Foranstaltning, overeensstemmende med „hvad Kong Magnus's og Norges Riges Prælaters Brev herom fuldstændigere udviser“, og toge strax paa samme Tid og Sted, paa egne og Arvingers, paa Venners og Tilhængeres Vegne, Junker Haakon „sig til ret Konge“, med Løfte om troligen at ville tjene ham, saameget mere som den samme Kong Haakon var opdragen hos dem i Norges Rige. “ Dog forbeholdtes Kong Magnus Ret til at foreskrive, forordne og beslutte med Hensyn til dem, hans Undersaatter, og Rigets Anliggender, hvad han fandt tjenligt for Riget og sin Søn, „indtil denne var kommen til Skjels Aar og Alder“. De lovede, aldrig at tillade, at nogen anden, saalænge Haakon levede, toges til Norges Konge imod hans Villie. Skulde Junker Erik, hans Broder, som ældre Søn, tvertimod Faderens Foranstaltning ville tilrive sig Norge, da forpligtede de sig til at modstaa ham af yderste Evne, ligesom de ogsaa haabede at Sveriges Riges Høvdinger og Herrer vilde love i saadant Tilfælde ikke at tjene ham. Skulde det paa den anden Side hende, at Haakon vilde trænge sig ind i Sveriges Rige, medens Erik og hans Børn levede, saa forpligtede de sig til deri ikke at hjælpe ham. Skulde det endelig hende, at begge Brødrene, eller een af dem vilde handle imod den nu af deres Fader gjorte Bestemmelse, og dertil benyttede udenlandsk Hjælp, da skulde begge Riger eendrægtigen og af al Magt mod-

[1]) Isl. Ann. 262.

staa saadant Foretagende, hvilket af dem saa først kunde komme i dette Tilfælde. De lovede derhos, at hvis Kong Magnus herefter fik flere Børn, der da skulde blive sørget for disse overeensstemmende med begge Rigers Lov og Sedvane. Alt dette ovennævnte skulde endnu kraftigere fastsættes, naar begge Rigers, Norges og Sveriges, Raad kom sammen, „da de Bedste og Klogeste“ i begge saameget modnere kunde overveie og bestemme, hvad der var mest heldbringende for Kong Magnus's Børn og for begge Riger, „paa det at sand Enighed kunde trives mellem Brødrene og stadig Fred befæstes mellem Rigerne.“ — En Kundgjørelse om denne Forhandling blev paa samme Sted og Dag (Vardberg Slot den 15de August 1343) udfærdiget under de elleve ovennævnte norske Herrers Segl [1]).

At den i Kundgjørelsen omtalte forestaaende Sammenkomst mellem det norske og svenske Raad virkelig har gaaet for sig, er der ingen antagelig Grund til at omtvivle, helst da den Samstemmighed, der finder Sted i alt Væsentligt mellem de af begge Riger fattede Beslutninger, bestemt antyder en forudgaaende fælles Overlægning, ved hvilken det svenske Raad for Sveriges Vedkommende maa have i Hovedsagen gaaet ind paa de i den vardberske Kundgjørelse opstillede Artikler, kun med de Tillempninger, som de særegne svenske Forholde nødvendig udkrævede. Men hvor og naar dette Samtræde mellem Raadene har fundet Sted, vides ikke. Sandsynligt er det imidlertid, at det er gaaet forud for den bekjendte Kundgjørelse fra Vardberg af 18de November samme Aar, hvorved Sveriges og Skaanes Prælater med Erkebiskopperne af Lund og Upsal i Spidsen erklærede Sveriges og Skaanes Forening til eet Rige for fuldkommen afsluttet. Thi i det herom udfærdigede Brev indeholdes tillige en Erklæring, at de samme Prælater vælge Erik, Kong Magnus's ældste Søn, til Sveriges og Skaanes Konge, samt love ham al Lydighed og Troskab, dog med det Forbehold, at Kong Magnus, saalænge han lever, skal føre Rigsstyrelsen. Døde han forinden Erik blev myndig, skulde en Indfødt vælges til Formynder. Forresten indeholder Brevet netop de samme Bestemmelser, som den norske Kundgjørelse, for det Tilfælde at den ene af Brødrene, Haakon eller Erik, skulde ville indtrænge sig i den andens Rige, eller begge skulde ville omstyrte Kong Magnus's Foranstaltning ved udenlandsk Hjælp, — ligesom og det samme Løfte om at ville forsørge Kong Magnus's øvrige Børn, hvis han fik flere, overeensstemmende med Rigets Lov og Sedvane. Til Slutning gjøres det Forbehold, at ved den gjorte Foranstaltning Sveriges og

[1]) Denne Kundgjørelse findes aftrykt efter Origin. i N. Dipl. II. 215—217; jfr. Sml. V. 575—579; Suhm D. H. XIII. 96, 788—791.

Skaanes gamle Ret til at vælge Konge skulde blive uforkrænket og træde igjen i fuld Kraft efter Kong Eriks Død [1]).

Denne de svenske og skaanske Prælaters Kundgjørelse synes — som den bestemt forudsætter en Godkjendelse af den norske Beslutning af 15de August — ogsaa at lade slutte til en lignende særskilt Kundgjørelse fra det svenske Raads verdslige Medlemmers Side. At en stor Deel af disse netop til samme Tid vare tilstede hos Kong Magnus i Vardberg, beviser det Fredsdokument, som samme 18de November fra Vardberg blev udfærdiget af Magnus, i Anledning af den da sluttede Fred med den danske Konge, Valdemar Christofferssøn, og som er medbeseglet, foruden af en Deel Prælater, ogsaa af nitten svenske og skaanske verdslige Herrer [2]). Hvorfor man iøvrigt ved denne Leilighed baade i Norge og Sverige har brugt den ellers, som det lader, paa den Tid usedvanlige Fremgangsmaade, at Raadets geistlige og verdslige Medlemmer have udstædt hver sit særskilte Erklærings- og Forpligtelsesbrev, — lader sig nu neppe afgjøre; maaskee har dette været anseet for meer bindende og betryggende i en saa vigtig Sag.

Prælater og Raad i begge Riger havde nu vedtaget den Foranstaltning af Kong Magnus, hvorved hans tvende Sønner erklæredes for Konger hver i sit Rige, og hvorved saaledes Norges og Sveriges fuldkomne Adskillelse i en ikke fjærn Fremtid udtaltes. Endnu manglede imidlertid i begge Lande Folkets Vedtagelse af det gjorte Skridt, uden hvilken ei dette havde den fulde Lovligheds Præg. I Norge maatte denne Vedtagelse fremtræde under Formen af Haakons høitidelige Antagelse eller Hyldning, i Sverige ved Eriks Valg. Begge Dele fandt Sted i Løbet af det følgende Aar.

I Norge var dog Fremgangsmaaden ved denne Leilighed, som det synes, noget usedvanlig. En Konges Antagelse skulde der foregaa paa et af de større Thingsteder, hvor den vordende Konge personlig fremstillede sig. Her tildømtes Riget ham efter Arveloven, og en af de anseligste tilstedeværende Mænd, geistlig eller verdslig, meddeelte ham nu høitideligen Kongenavn paa alt Folkets Vegne, hvorpaa de gjensidige Ede bleve aflagte. At denne gamle Sedvane ved Haakons Antagelse blev iagttaget, siges ingensteds; og muligen har den paa Grund af de særegne Omstændigheder været tilsidesat. Hvad vi med Sikkerhed vide er, at Bymændene af Norges fire vigtigste Kjøbstæder, Nidaros, Bergen, Oslo og Tunsberg, samt Bønder og Almue af Stjordølafylke, Gauldølafylke, Naumdølafylke, Sunnmøre og Gulathingslagen under sine Stads- og Bygdesegl udstædte et Brev paa

[1]) Man har, saavidt vides, kun Hvidtfelds Oversættelse af denne Statsakt, see Suhm D. H. XIII. 78—83. [2]) Suhm D. H. XIII. 73—75.

Baahus den 17de Juli 1344, i hvilket de erklærede: — at paa Grund af, at deres Herre Kong Magnus „med Rigets Raads Samtykke“ har givet sin yngre Søn Haakon Kongenavn „med en Deel af Norges Land“ paa saadan Betingelse, som nævnes i de desangaaende udfærdigede Breve, — saa love de alle „paa sin Tro, Sandhed og Hæder“, at de skulle være sin Herre Kong Haakon „tro Tjenestemænd til al Hæder, Lydighed og Føielighed, som de skylde sin rette Norges Konge, saasnart som han selv modtager Rigsstyrelsen i Norge efter sin Faders Anordning, forbeholdt og ukrænket indtil den Stund alt deres fornævnte Herres, Kong Magnus's, rette Vælde og Styrelse baade over Land og Thegner i Norge“. Skulde Kong Haakon falde fra uden egtefødt Søn, da „fare efter ret og gammel Kongearv i Norge.“ De love derpaa det samme, som Raadet i sit Brev havde lovet, for det Tilfælde, at „Junker Erik, hans Broder, som efter sin Faders Forordning og alt Rigets Raads i Sverige dets Samtykke der skal vælges til Konge efter sin Faders Frafald“, skulde ville indtrænge sig i Norges Rige, medens Haakon eller hans egtefødte Søn lever, — eller Haakon skulde ville indtrænge sig i Sverige, — eller de begge eller een af dem skulde ville bryde deres Faders Anordning ved Udlændingers Hjælp, — nemlig da at ville modstaa af al Magt. De love endelig, hvis Magnus kunde faa flere Børn, at skulle forsørge disse „efter som Lov og Landsret anviser og efter god og samtykket Forordning og Sedvane.“

Der er med Hensyn til dette Hyldingsbrev flere Dunkelheder: først deri, at langtfra ikke alle norske Landskabers Bønder ere nævnte som Udstædere, — og dernæst deri, at der er Tale om „en Deel af Norges Land“, som med Kongenavnet er Haakon givet. Det første kan man muligen forklare deraf, at flere lignende Hyldingsbreve ere blevne udstædte til forskjellige Tider, eftersom Almuens Fuldmægtige ere komne til Baahus, eller maaskee endog fra forskjellige Steder; — det andet deraf, at maaskee visse Dele af Norge ere blevne den unge Haakon anviste, for at Indtægterne af dem kunde anvendes til hans særskilte Hofhold i Norge, medens Indtægterne af det øvrige Rige fremdeles skulde opbæres af Magnus for at komme den almindelige Rigsstyrelse til Gode, saalænge som han vedblev at forestaa denne. Man kan ikke heller andet end fæste nogen Opmærksomhed ved den Sætning i nærværende Hyldingsbrev, som ikke findes i Raadets: at der, hvis Haakon dør uden at efterlade egtefødt Søn, da skal fremfares efter ret og gammel Kongearv. Heri ligger nemlig et tydeligt Vink om, at den norske Almue ingenlunde har lukket Øinene for det Ulovmæssige i den her anvendte Fremgangsmaade, i

det den yngre Søn fremdroges for den ældre til Norges Konge. Den har derfor gjort det nævnte Forbehold, paa det at ikke det nu foretagne Skridt senere skulde kunne paaberaabes som en Ophævelse af den gamle Arvefølgelov, eller endog som en Anordning, hvorved Norge for Fremtiden gik over til at være et Valgrige istedetfor et Arverige, — en Forandring, som Almeenheden i Landet baade nu og længer hen i Tiden slet ikke vilde indgaa paa. Men i hvorledes end med alt dette kan have forholdt sig, saa maa man betragte Foranstaltningen til Norges og Sveriges fremtidige Adskillelse som fuldbragt for Norges Vedkommende i Haakons Hyldning.

Den fuldbragtes ogsaa for Sveriges Vedkommende, da Magnus's Søn Erik den 6te December 1344 i Upsal formelig valgtes til dette Riges Konge [1]). Man maa tro, at Valget her er skeet under det samme Forbehold, som i det ovenomtalte de svenske og skaanske Prælaters Brev indeholdes, — nemlig, at Kong Magnus saalænge han levede, skulde vedblive at føre Rigsstyrelsen.

Der var altsaa den væsentlige Forskjel mellem Foranstaltningen i begge Riger: — at i Sverige Erik i Grunden kun valgtes til sin Faders Efterfølger, i det der dog, for des kraftigere at betegne dette, tillagdes ham Kongenavn, noget der var stemmende med Landets ældre Brug; — i Norge derimod toges Haakon til Konge under den Forudsætning, at han, saasnart han blev myndig, skulde overtage den hele Rigsstyrelse i Faderens Sted. Forresten fremgaar af de anførte Aktstykker tydelig nok, hvor alvorligt det fra begge Sider har været meent med Rigernes Adskillelse, da man gjensidigen har forpligtet sig til at modstaa med al mulig Kraft ethvert Forsøg af de unge Konger paa at omstyrte den vedtagne Anordning.

De ældste svenske Historieskrivere ere uvisse om, enten Kong Magnus gjorde det her omtalte Skridt for Sveriges Vedkommende frivillig, eller tvungen dertil af sit svenske Raad, der følte sig oprørt over hans lastefulde Levnet [2]). Hvad Norge angaar, da viser Raadets Kundgjørelse tydelig nok, at Magnus har givet efter for et af Landets Stormænd eendrægtigen udtalt Ønske, men at man dog for Høflighedssfyld har givet Sagen en Vending, som om Tanken var udgangen fra Kongen selv, fra hans Omsorg for sine Rigers og for sine Børns Bedste. Ganske frivillig har altsaa her Magnus neppe handlet; han har udentvivl kun grebet Initiativet, da ingen anden Udvei stod ham aaben, og forresten gjort gode Miner til slet Spil. Men er nu, hvad der formeentlig har stor Sandsynlighed for sig, Tanken om Rigernes

[1]) Wisb. Ann. i Script. r. D. I. 258; jfr. Suhm D. H. XIII. 121; Lagerbr. III. 370, 371. [2]) Ericus Olai, Olaus Petri, i Scr. rer. Svec. I. 1. 104, II. 2. 269.

Adskillelse først udgangen fra Norge og derfra forplantet til Sverige, og er den bleven billiget af dette Riges Stormænd med særdeles Hensyn til Nordmændenes Ønske, saa er det ganske rimeligt, at Kong Magnus, da han først havde fundet sig nødsaget til at komme Nordmændenes Krav imøde, virkelig for Sveriges Vedkommende har handlet meer frivilligen. Hans Fremgangsmaade i det ene Rige, drog nemlig en lignende i det andet paa en Maade med Nødvendighed efter sig. Den af de svenske Historieskrivere antagne Bevæggrund hos Sveriges Store til at tvinge ham i dette Stykke falder saaledes bort, eller bliver i alt Fald overflødig for at forklare Kongens og deres Handlemaade ved nærværende Leilighed. At forresten Nordmændene, ved det de her gjorde, skulde have tilsigtet nogen personlig Fornærmelse mod Magnus, er ikke sandsynligt, end mindre beviseligt.

Det er verd at lægge Mærke til, at Kong Magnus, den Tid Forhandlingerne dreves paa det ivrigste om hans Sønners Udnævnelse til Konger, nemlig fra Udgangen af 1342 til Midten af 1344, stadigen synes at have havt sit Sæde paa **Vardberg Slot** i sit fædrene Arvelen **Nørre-Halland**. Dette har neppe været uden Hensigt. Her var han nemlig, som allerede før bemærket, udenfor baade Norge og Sverige, paa en begge Riger uvedkommende Grund, men dog lige ved deres begges Grændse. Han har udentvivl her følt sig tryggere end midt inde i selve Gjæringen, meer udenfor de raadende norske og svenske Stormænds umiddelbare Paavirkning; medens denne Stilling paa den anden Side gav hans fattede Beslutninger et Udseende af Frihed, der maatte forvisse dem, han underhandlede med, om hans Tilsagns Oprigtighed og derhos tilfredsstille hans egen Verdighed. Han vedblev ogsaa, medens Folkets Stadfæstelse af den besluttede Foranstaltning endnu ikke var udtalt, fra Vardberg at afgjøre Styrelsesanliggender Norge vedkommende med fuld kongelig Myndighed og under sit norske Rigssegl. Saaledes finder man, at han i Vardberg den 9de September 1343 udstædte under Norges Riges Segl en Forordning om de tydske Hansestæders Told i Norge [1]). Den 21de September samme Aar modtog han sammesteds Regnskab af Sigurd Gautssøn for Indtægter af Tunsbergs Fehirdsle [2]). Den 28de September s. A. udstedte han der et Brev vedkommende Mariekirke i Oslo, hvilket hans Klerk Sira Arne Aslakssøn beseglede i Kongens eget Overvær [3]). Den 3die Januar 1344 gav han, ligeledes i Vardberg, en Forordning om de udenlandske Haandværkere og Kjøbmænd i Bergen, hvilken ogsaa Arne Aslakssøn, Kongens Klerk, beseglede [4]). Og ved ingen af

[1]) Dreyer. spec. jur. publ. Lub. 104, jfr. Lappenb. II. 373. [2]) Orig. perg. i A. M. S. fasc. 65. No. 1. [3]) Orig. perg. Transskr. A. M. S. fasc. 53 No. 5. [4]) N. g. L. III. 163.

disse Magnus's Regjeringshandlinger er der med et eneste Ord Tale om hans norske Raads Nærværelse, eller om nogetsomhelst Forbehold af dettes senere Samtykke.

81.

Den foretagne Forandrings Indflydelse paa Norges Statsstyrelses Gang. Uenighed mellem Erkebiskop Paal og Erkebiskoppen af Upsal. Ny Pavetiende paabydes. Erkebiskop Paals Død. Et mærkeligt Hyrdebrev af ham.

I 1344, da det norske Folk havde stadfæstet Haakons og det svenske Folk Eriks Udnævnelse til Konge, — var da endelig Rigernes Adskillelse en fuldkommen afgjort Sag. Spørger man nu om, hvilken Indflydelse den trufne Foranstaltning havde paa Rigsstyrelsens Gang i Norge, saa maa man, naar man seer hen til de forhaandenværende Kilder, visttnok ved et løseligt Diekast svare, at denne Indflydelse for det første ikke synderlig mærkes. Alle Regjeringshandlinger vedblive at gaa i Kong Magnus's Navn, og Haakon nævnes neppe engang som Konge. Men undersøger man Tingen lidt nøiere, vil man dog udentvivl finde Antydninger til, at en noget bedre Orden maa være kommen i Styrelsen.

Samme Dag, som Magnus's Søn Erik blev valgt til Sveriges Konge i Upsal, nemlig den 6te December 1344, udstædte Magnus i samme Stad en Kundgjørelse, hvorved han, efter Overlæg med sit svenske og skaanske Raad, indsatte Erkebiskoppen af Upsal og tre verdslige svenske Herrer til at føre Landsstyrelsen i Sverige, medens Kongen opholdt sig i Norge, hvorhen han agtede at reise for at ordne dette Riges Anliggender [1]). Dette tyder hen paa, at Magnus agtede at træffe Foranstaltninger i Norge, til hvilke et længere Ophold der muligen udfordredes. I Begyndelsen af 1345 findes han ogsaa virkeligen at være dragen til Norge, hvor han troligen endnu i Vintertiden har havt et Sammentræde med sine norske geistlige og verdslige Høvdinger, rimeligviis i Oslo. Der seer man nemlig, at Erkebiskop Paal har været tilstede den 25de Januar [2]); og den 9de Marts gaves sammesteds et Kongebrev, der er beseglet af „Hr. Arne Aslaksøn, vor Kansler" [3]). Her træffer man altsaa atter, efter meer end ti Aars Mellemrum, en Kongens Kansler, som Magnus's norske Seglbevarer. Rimeligviis er Arne, som allerede i flere Aar sees at

[1]) Hadorffs Rimkrøn. II. 30—31, jfr. Suhm D. H. XIII. 121, Lagerbr. III. 371—373. [2]) Erkebiskoppens Brev af denne Dag i N. Dipl. I. 232. Den 2den April var Erkebiskop Paal hjemkommen igjen til sit Sæde, da han ved Brev fra Nidaros af denne Dag kundgjør, at Biskop Guttorm af Stavanger, ved sin Chorsbroder Andres Aslessøn, har besøgt (visitasse) Nidaros Kirke og Erkebiskoppen. Orig. perg. A. M. S. fasc. 34 No. 9. [3]) Transskr. paa Papir i d. N. Rigsarkiv.

have forrettet en Slags Vicekanslers Tjeneste, under det ovennævnte Raadsmøde i Oslo bleven udnævnt til virkelig Kansler og Medlem af Raadet, i hvilket man herefter stadigen finder ham. Heraf maa vi igjen slutte, at det norske Raad ved samme Leilighed har modtaget en meer udvidet Bemyndigelse, og at Kongen har givet Kansleren sin Fuldmagt til at besegle Forordninger, udstedte af Raadet i Kongens Navn under hans Fraværelse, med Rigets store Segl.

Naar Styrelsen først saaledes var nogenlunde fast ordnet, naar Raadet med en Kansler i sin Midte kunde handle med fuld kongelig Myndighed, havde man lettere for i Norge at undvære Magnus's stadige Ophold der; og han synes ogsaa, kort efter at dette var afgjort, igjen at have forladt Landet, idet han over Jamteland drog tilbage til Sverige. I Jamteland finder man, at Magnus har udstedt Breve vedkommende dette Landskab den næstfølgende 15de og 16de Marts, hvilke ere beseglede i Kongens Overvær, og det ene skrevet af hans Klerk Helge Ivarssøn, der altsaa har fulgt Kongen paa hans Reise [1]). Lægger man Mærke til disse Dateringer, maa man formode, at de to sidstnævnte Breve ere forseglede med Kongens mindre norske Segl, hvilket Helge har forvaret, medens det førstnævnte Brev af 9de Marts har været beseglet efter Kongens Afreise fra Oslo med det store Segl, hvilket Kongen da har efterladt i Kanslerens Verge. Af senere endnu tilværende Kongebreve, beseglede ved Arne, maa man ogsaa tro, at enkelte ere udstædte i Kongens Fraværelse [2]). — Saaledes sporer man virkelig paa denne Tid en bedre og fastere Ordning af Rigsstyrelsen i Norge, end i de sidste ti Aar havde fundet Sted. Foranstaltningerne af 1343 og 1344 vare følgeligen ikke ganske uden gode Virkninger for sidstnævnte Rige.

Der findes intet sikkert Spor til, at den norske Kirke i væsentlig Mon er bleven forstyrret eller har lidt ved de Rørelser i Norges Indre, som senest ere omhandlede. Thi hvad angaar Voldshandlingerne mod Biskopperne Halvard og Salomon i 1339, bliver det, som ovenfor berørt [3]), altid høist uvist, hvorvidt disse have staaet i nogen Forbindelse med de større Anslag til Rigernes Adskillelse. Det er imidlertid, af hvad der nu om hine Rørelser er fortalt, tydeligt nok, at Geistligheden ikke ved den Leilighed har været ganske uvirksom, men at Biskopperne tvertimod have spillet en vigtig Rolle, og det udentvivl fortrinsviis som en meglende Magt mellem Kongen og de verdslige Store. Vi see jo Biskopperne forene sig med Kongen i dennes første

[1]) Brev fra Berg af 15de Marts, og fra Brekke af 16de Marts (begge Steder i Jamteland), det første i de Peringskøldske Samlinger VII. E. 10. i d. Sv. Rigsark. i Stokh. og det andet Orig. perg. Ssts. [2]) Saaledes bestemt et af 10de April 1350 fra Oslo, om hvilket senere vil blive Tale. [3]) S. o. f. II. 258.

Erklæring om Haakons Udnævnelse til Norges Konge, hvilken Erklæring lagdes til Grund for det verdslige Raads Kundgjørelse af 15de August 1343, som atter denne sidste for Almuens Hylding af 17de Juli 1344. Man kan vanskelig forklare sig dette anderledes, end paa den Maade, at Biskopperne, da de havde overtydet sig om Gjæringen i Landet og de verdslige Stores Ønske, samt havde fundet dette retmæssigt, — først have taget Bladet fra Munden og ved sine Forestillinger bevæget Kongen til at foregribe Høvdingerne i deres Hensigter, og til at gjøre det Skridt tilsyneladende frivillig og uopfordret, som han ellers meget snart vilde blive tvungen til at gjøre. Og forholder dette sig saa, da havde Folket og Kongen utvivlsomt Biskopperne at takke for, at Alt gik fredeligen af, og at Kongen skaanedes for større Krænkelser, som ellers neppe havde kunnet undgaas.

Der herskede paa denne Tid nogen Uenighed mellem Bispsstolene i Nidaros og Upsal i Anledning af de Svenskes Gaver til Hellig Olaf. Sammenhængen hermed var, som det lader, følgende. I de nordlige Dele af Upsals Biskopsdømme, til hvilket, som forhen omtalt, ogsaa det norske Landskab Jamteland hørte, havde det fra ældgammel Tid været Skik, at Indbyggerne hyppigen gjorde Løfter til den hellige Olaf i Nidaros; og som Følge heraf kom jævnligen betydelige Gaver fra disse Kanter til Helgenens Grav. Dette var blevet saa almindeligt, at de nidarosiske Erkebiskopper i Tidens Løb synes, ligesom Tilfældet var mange Steder i selve Norge, at have faaet forvandlet disse oprindeligen aldeles frivillige Gaver til en aarlig Skat, kaldet Olafsskat. Denne udrededes, ifølge den nidarosiske Kirkes Paastand, i flere Egne af Sverige, og navnligen i Angermanland og Helsingeland, som begge laa under Upsals Biskopsstol, i Form af en personlig Skat deels i Penge deels i Varer, hvilken af Indbyggerne bragtes til Nidaros som en Skyldighed.

Da Sagen først havde taget denne Vending, var det ganske naturligt, at den vakte den upsalske Kirkes Uvillie, ja betragtedes som et Indgreb i denne Kirkes Indtægter. Upsals Erkebiskop og Kapitel fik da oprettet et eget Alter ved sin Kathedralkirke for St. Olaf og St. Erik, ansatte derved en tjenende Prest, og paastod, at Olafsskatten af de svenske Landskaber skulde henlægges til hans Underholdning. Som Følge heraf blev der lagt Hindringer i Veien for den omtalte Skats fremtidige Udredelse til Nidaros, og flere baade geistlige og verdslige Personer viste sig herved fra svensk Side virksomme.

Dette synes at have taget sin Begyndelse ved den Tid da Paal tiltraadte Nidaros's Erkestol. Han biede ei længe med at indgive Klage herover til den pavelige Kurie, og Benedictus XII udstædte den 8de Januar 1336 fra Avignon en Bulle til den nidarosiske Kirkes

Fordeel, idet han forbød, at lægge nogensomhelst Hindring i Veien for at denne Kirke kunde komme i Besiddelse af hiin Indtægt [1]). Denne pavelige Bulle maa imidlertid ikke have øvet forønsket Virkning paa Upsals Erkebiskop og Kapitel; thi man finder, at Erkebiskop Paal ved Skrivelse fra Nidaros af 25de Marts 1344 har henvendt sig til den daværende Erkebiskop af Upsal, Heming (1342—1351), med Forestillinger om den samme Sag, ja endogsaa, skjønt i høflige Udtryk, truet med en Rettergang, hvis ikke hans Anke blev afhjulpen [2]). Ogsaa Nidaros's Kapitel satte sig i Bevægelse og tilskrev det upsalske Kapitel i dette Anliggende. Men baade Erkebiskop og Kapitel i Upsal gjensvarede med Modforestillinger, Kapitelet i Brev af 21de og Erkebiskop Heming i Brev af 22de April samme Aar. Kapitelet gjorde i sit Brev iblandt andet opmærksom paa, at det netop var til den hellige Olafs Ære, jo videre hans Dyrkelse strakte sig, og at det var i sin rette Orden, naar et Alter var oprettet for ham ved Upsals Kathedralkirke, at da den Skat, som betaltes til ham i Sverige, dertil henlagdes. Erkebiskoppen udhævede, at naar man gjorde Løfte om at hædre en eller anden Helgen ved Gave, da forpligtede man sig ei derved til at bringe denne just til det Sted, hvor Helgenen hvilede, hvis ikke saadant udtrykkelig i Løftet indeholdtes [3]).

Det er vanskeligt, af de Breve, som i denne Sag ere os levnede, nu at gjøre sig en fuldkommen klar Forestilling om, paa hvis Side den strenge Ret var. Fra Upsals Side paastodes dog ingenlunde, at Svenske jo nu som før maatte bringe sine frivillige Gaver til St. Olaf til Nidaros; det var kun den aarlige faste Skat til ham af Landskaber i Upsals Biskopsdømme, som paastodes henlagt til St. Olafs Alter i Upsals Kathedralkirke; og herfor kan vel ei negtes, at i det mindste Billigheden sterkt talte. Maaskee har ogsaa Nidaros's Erkebiskop og Kapitel til Slutning selv følt dette og derfor opgivet Sagens videre Forfølgelse. Nidaros's Kirke synes i alle Fald ikke at have faaet drevet sin Paastand paa Skatten igjennem.

Medens Pave Benedictus XII indtog det apostoliske Sæde, synes der at have været en Stands i Kuriens Udpresninger af den norske Kirke. Men Benedictus døde den 25de April 1342, og til hans Eftermand valgtes den næstpaafølgende 7de Mai Clemens VI, ogsaa en Franskmand, af mindre strenge Grundsætninger end Benedictus, men fiin og verdensklog. Han begyndte strax at sætte de gamle Drivhjul i Bevægelse for at skaffe Penge i det pavelige Skatkammer, og valgte til Paaskud et forehavende treaarigt Korstog mod Tyrkerne, hvilket skulde udføres af Paven i Forening med Kongen af

[1]) N. Dipl. I. 189. [2]) N. Dipl. III. 192. [3]) N. Dipl. III. 193—196; jfr. om denne Sag Suhm D. H. XIII. 115.

Cypern, Johanitter-Ridderne, Venetianerne og flere. I den Anledning gik i 1343 Skrivelser om til Erkebiskopperne, hvorved Korstogsprædiken, forbunden med Løfte om Syndsforladelse for dem, der lode sig betegne med Korset, paabødes, og Indsamling af frivillige Bidrag aabnedes [1]).

I Forbindelse hermed sattes siden en treaarig Tiende af alle geistlige Indtægter. Et paveligt Mandat med Hensyn til denne for Nidaros's Provinses Vedkommende indløb ogsaa til Erkebiskop Paal, og blev tagen under Overveielse paa et Provinsialconcilium i Bergen den 15de September 1345, ved hvilket nævnes som tilstedeværende foruden Erkebiskoppen: Biskop Thorstein af Bergen og Biskop Guttorm af Stavanger. Biskopperne Halvard af Hamar og Salomon af Oslo maa have ladet møde ved Fuldmægtige. Man fandt, at Mandatet i dets enkelte Punkter umuligen kunde bringes i Udførelse i den nidarosiske Provins, og besluttede derfor nærmere at raadføre sig med det apostoliske Sæde. Til Bestridelse af de hermed forbundne Omkostninger vedtoges en Udredelse af Biskopsstolene, Abbedierne og Domkapitlerne, saaledes at Nidaros's Erkebiskop skulde udrede sex Pund Sterling, Biskoppen af Hamar tre Pd. St., Biskoppen af Oslo sex Pd. St., de øvrige Biskopper i Nidaros's Provins (de af Garde paa Grønland og Færøerne undtagne) hver fire Pd. St., Abbeder, Abbedisser og Domkapitler hver ti Skilling St. [2]). Man kan af denne Bestemmelse see, hvorledes de forskjellige norske Biskopsstole indbyrdes taxeredes med Hensyn til Rigdom.

Det følgende Aar 1346, den 1ste Februar, døde Erkebiskop Paal [3]), efterat have bestyret Metropolitanembedet i noget over tolv Aar [4]). Han synes at have været en virksom Metropolitan, der jævnligen samledes med sine Lydbiskopper paa Provinsialconcilier og holdt god Orden i sin Kirkeprovins. Man har af Erkebiskop Paal, foruden de allerede omtalte Conciliebestemmelser, vedtagne under hans Forsæde, ogsaa en mærkelig Forordning, eller snarere et Slags Hyrdebrev for den hele Provins, uden Angivelse af Udstædelsesdagen.

Brevet aabnes med en kort og fattelig Trosbekjendelse, ved hvis Slutning det heder: „Hvo som anderledes tror, og ei holder denne Tro, som nu er fremsagt, foruden Tvivl, han farer til Helvedes Kvaler“. Der tilføies følgende Bemærkning: „De eenfoldige Mennesker, som ei kunne saa nøiagtigen opfatte og gjøre Rede for denne Tro, og

[1]) Clemens VI's Brev af 30te September 1343 fra Villeneuve ved Avignon til Erkebiskoppen af Lund og hans Lydbiskopper. Suhm D. H. XIII. 87. [2]) Kundgjørelse af ovenn. Dag og Sted, Orig. perg. A. M. S. fasc. 34 No. 8. [3]) Isl. Ann. 268. [4]) 12 Aar, 1 Maaned og 15 Dage, Scr. rer. Dan. VI. 616.

som ei ere skyldige dertil paa Grund af sin Vielse eller af sine Kundskaber, have nok med at tro, hvad den hellige Kirke tror; og om de end tro anderledes end de skulle tro, da ere de ei derfor Kjettere, hvis de tro det i den Formening, at Kirken tror det, og de have det faste Forsæt at ville tro, hvad den tror."

Der advares mod de syv Hovedsynder: Hovmod, Gjerrighed, Legems Vellyst udenfor Egteskab, Had, Overnydelse af Mad og Drikke, Avind og Ulyst til Gudstjeneste; „hvo som lever i nogen af disse Synder uden at skriftbære eller bøde dem, skjønt han dertil har Frist og Kraft, og dør i dem, han farer til Helvedes evige Kvaler."

Der advares videre mod Trolddom (lyf), Runer og Galdre; „thi det er ikke uden Djævelens Forvildelse."

Ligesaa advares mod Aager, af hvilken Synd ingen kan løses, med mindre han fuldkommen erstatter hvad han har taget i Aager. Kan ikke Erstatning foregaa til den Skadelidte, da anvendes den til Almisser efter Biskoppens Bestemmelse; „thi ingen mindre Mand end Biskop har Magt til at gjøre Forandring heri, eller at løse fra denne Synd."

Dernæst opregnes omstændeligen alle de Tilfælde af Overtrædelser, fra hvilke ingen Prest eller Broder magter at løse, med mindre Biskoppen meddeler ham dertil særlig Fuldmagt. Hvis saadanne Synder ikke skriftbæres for selve Biskoppen, men Skriftefaderen udvirker sig dennes Orlov til at afløse dem, da er det bedst, „at Skriftefaderen udbeder sig Tilladelse af Biskoppen uden at nævne Manden." Til Lettelse ved saadanne Skriftemaal skal ved hver Biskopsstol være beskikket en Pønitentiarius, som af Biskoppen er bemyndiget til at afløse i de fleste af saadanne Tilfælde.

Herpaa følger Advarsel mod at spilde det aandelige (det ved Daaben eller Confirmationen stiftede) Frændskab (guðsifiar); „thi dette er ligesaa farligt og farligere end at spilde det naturlige Frændskab." Alle saadanne aandelige Slegtsskabsforhold (tyve i Tallet) opregnes, og nærmere Bestemmelser tilføies vedkommende Daab og Confirmation. Saa faa som muligt burde (som Faddere) holde Barn til Daab eller Confirmation (under Biskops Haand) for det aandelige Slegtsskabs Skyld, som derved stiftedes; og der bemærkes, at der efter Kirkens Lov udfordres ikke flere til at holde Barnet end een Mand og een Kvinde. Det kunde til Nød taales, at den samme holdt Barnet baade til Daab og Confirmation. Det maatte iagttages, at skjønt Egteskab spildtes ved aandeligt Slegtskab, som var før det sluttedes, saa ophævedes dog ikke Egteskabet, fordi et aandeligt Slegtskab indtraadte efter dets Afsluttelse, hvad enten dette skeede mod eller med Vidende; dog skulde de underkastes Skrift, som gjorde det vidende,

eller uvidende paa Skrømt. Dør Barn før det bliver confirmeret, da tage Forældrene Skrift, som om det var døet udøbt, hvis deres Forsømmelse er Grunden. Børn skulle ei døbes uden i Kirke, hvor der er Funt til Daaben; Kongebørn og andre Storhøvdingers Børn kunne dog faa Tilladelse til at døbes hjemme. Fire Slags Mennesker maa ei være Faddere, nemlig: Klosterfolk (alskyns reinlífis fólk), Hedninger eller Udøbte, Uconfirmerede eller som ei kunne Credo og Paternoster, fordi Gudfaderen skal lære den han holder Credo og Paternoster og andre christelige gode Ting (góðindi), og det kan hverken Hedningen eller den Uconfirmerede, hvilken sidste ikke kan kaldes fuldkommen Christen, — endelig to Egtefolk. Ingen Mand, som er 14 Aar eller ældre, og ingen Kvinde, som er 12 Aar eller ældre, modtage Confirmationen uden fastende og skriftet; thi intet Sakrament skal meddeles, uden at baade den som giver og modtager er fastende. Er Karl eller Kvinde tilstede, hvor Kone pines i Barnefødsel, og det seer ud til, at hun ei skal blive forløst, men et eller andet Lem af Barnet kommer tilsyne og viser sig af menneskelig Skabning og levende, da skal den Tilstedeværende for Sikkerheds Skyld øse Vand paa det Lem og sige: „Jeg døber dig, Guds Skabning! i Navn Faders, Søns og Helligaands“. Kommer Barnet da levende til Verden, skal det døbes og gives Navn som andre Børn, om hvis Daab der er Tvivl.

Det paabydes videre, at hvert Menneske, som er kommet til Skjels Aar og Alder, skal skrifte sine Synder mindst een Gang om Aaret for sin Sognepræst, opfylde den Skrift, som bliver ham paalagt, og tage saa Herrens Legeme og Blod hver Paaske, med mindre hans Sognepræst af en eller anden antagelig Grund raader ham til at holde sig fra „dette Guds Embede“ nogen Tid; ellers skal han udelukkes af Kirken.

Ingen maa tage Guds Legeme, Salvelse eller Egtevielse af nogen anden end af sin Sognepræst, med mindre han har dennes særlige Tilladelse. Men hvis nogen Broder eller Klostermand meddeler Nogen disse Sakramenter uden Sognepræstens Orlov, da falder han i Ban af selve Verket, og Paven kan kun deraf løse ham. Den som modtager saadant af ham, er heller ikke uden Fare for at falde i samme Straf, især naar Forbudet forud er bekjendtgjort.

Paven forbyder under Trudsel af evig Forbandelse alle Brødre at tale ilde om Kirkens Formænd i sine Prædikener, eller forlede Lægmænd til at vanrøgte sine Sognekirker og derimod komme til dem, eller at bekjendtgjøre urimelig Aflad, eller, naar de ere tilstede ved Testamenters Afsluttelse, at overtale den Testamenterende til at gjøre Gaver til Brødrenes Kirke og Convent, Andre til Skade. De skulde ei heller anmasse sig at høre noget Skriftemaal videre end Sognepræsten er

tilladt; og selv dette kun paa den Maade, at Prædikebrødrenes Provinsialpriorer og Barfodbrødrenes (Minoritternes) Ministre, eller hines Vikarier og disses Custodes, henvende sig til Biskopperne med ydmyg Begjæring for sig selv eller for de Brødre, som de ansee dertil skikkede, at de, naar de blive dertil valgte i deres Biskopsdømmer, maa høre Skriftemaal og sætte Skrift.

Det forbydes baade Brødre og Prester at forlede Nogen ved Løfter eller Trudsler til at vælge Begravelse ved anden Kirke end sin Sognekirke. Gjør Nogen det, erklærer Paven Valget ugyldigt. Men hvis de samme Geistlige eller Klostermænd driste sig til at begrave dem, som kun ifølge deres Lokkelse valgte saaledes, i sine Kirker eller Kirkegaarde, da paalægger Paven dem at udlevere de begravede Legemer, hvis det forlanges, inden ti Dage fra Begravelsesdagen, ligesom og alt det, som de i Anledning af Begravelsen have modtaget. I andet Fald lægger Paven Interdikt paa Kirke og Kirkegaard, saaledes at der hverken maa synges eller begraves.

Formel gives til Lysning for Egteskab: „I Guds Navn, Amen. Det være alle Mænd vitterligt, at den Mand N. agter at søge sig lovligt Egteskab med den Mo (eller Kone) N. efter Guds og den hellige Kirkes Lov. Men hvis der er Nogen, som veed Hindring (einhveria meinbúgi) for, at dette Egteskab dem imellem lovligen maa sluttes, da have han aabenbaret det og lovligen viist det for Kirkens Dommere inden saa mange Dage. Give Jesus Christus disse gode Folk (sit Egteskab) saaledes at slutte, fuldkomme, fremholde og ende, at det vorder Gud til Hæder og Ære, dem selv til Gavn og Nytte, deres Venner og Frender til Glæde og Hygge“.

Endelig gives visse omstændelige Regler for Adfærden ved Confirmation (ferming): — Ingen maa holde eget Barn eller Stifbarn under Biskops Haand. Ingen skal holde til Confirmation, som ei selv er confirmeret. Ingen tage Confirmation meer end een Gang. De, som holde Børn eller Voxne til Confirmation skulle vel agte paa hvo disse ere paa Grund af det aandelige Slegtskab (guðsiviar), som derved stiftes ligesom i Daaben. De skulle nøie huske Vedkommendes Døbenavn, og nævne dem, naar de holdes under Biskoppens Haand, med det samme Navn, med mindre Nogen ved denne Leilighed vil skifte Navn; thi efter Confirmationen maa Navnet ei forandres. Alle som ere tolv Aar[1]) eller ældre skulle modtage Confirmationen fastende med stor Ærefrygt og Gudsfrygt; „thi dette er Christningens Stadfæstelse mod Djævelens Anfald“. Confirmationen maa ei meddeles uden af den, som retteligen har Biskops Vielse. Ingen skal fordriste sig til at fremgaa til Confirmation, som veed sig at være i Ban eller behæftet

[1]) Jfr. hvad strax ovenfor (S. 300) er sagt herom.

med nogen dødelig Synd. Først skulle Mænd fremgaa, siden Kvinder. De som lede Børnene skulle have i sin høire Haand et reent, passelig langt Baand (dregill), og saasnart de komme frem for Biskoppens Knæ, skulle de give dette Baand til den, som skal binde det om Barnets Pande, hvor den hellige Chrisma er paalagt. Disse Baand skulle være om Børnenes Hoveder i tre Dage og tre Nætter. Siden skulle Mænd løse dem af Drengebørnene, Kvinder af Pigebørnene, to Panden i varmt Vand og derpaa kaste baade Baand og Vand i Ilden. Den ene maa ved Confirmationen ikke trænge sig frem foran den anden. Saasnart Barnet er confirmeret, skal det ledes ud gjennem Chordøren og ind igjen i Kirkens ydre Deel, hvor de alle skulle bie indtil de have modtaget Biskoppens Velsignelse [1]).

Dette er Hovedindholdet af Erkebiskop Paals Brev, der synes at have været en Omgangsskrivelse, som baade har gjældt Lærde og Læge, skjønt maaskee nærmest de første, og rimeligviis har været bestemt til at oplæses i Sognekirkerne.

82.

Arne Einarsson Vade sextende Erkebiskop. Uordener paa Island. Sudersøernes Biskopsstol skilles fra den norske Kirkeprovins. Kong Magnus kriger mod Russerne. Erkebiskop Arnes Hyrdebrev. Den store Mandedød raser i Norge 1349 og 1350. Erkebiskop Arnes Død.

Til Erkebiskop Paals Eftermand udvalgtes Arne Einarsson med Tilnavnet Vade, en Søn af Erkebiskop Eilifs Søster Ingebjørg [2]). Han havde i længere Tid været Chorsbroder af Nidaros, og stod, medens han var i den Stilling, i fortrolig Brevverling med Biskop Haakon af Bergen. Han reiste efter sit Valg om Sommeren 1346 til Kurien [3]), og blev, som det lader, endnu samme Aar, i Slutningen af Aaret, der indviet og modtog sit Pallium [4]). Han kom tilbage igjen til Norge henimod St. Hans Tid 1347 [5]).

Kort efter sin Hjemkomst var Erkebiskop Arne tilstede i Lødøse i Vester-Gotland, da Kong Magnus og Dronning Blanka der, den 15de Juli 1347, gjorde sit Testamente for Norges Vedkommende. Et større norskt Raadsmøde synes ved denne Leilighed at have været afholdt, uden at man kjender Anledningen til, at det samledes udenfor Norges

[1]) N. g. L. III. 284—294. [2]) N. Dipl. III. 164. [3]) Isl. Ann. 268

[4]) De fleste Annaler, og blandt dem Flatø-Annalerne, sætte hans Indvielse til 1347; kun een sætter den til 1346 (Isl. Ann. 272). At det sidste imidlertid er det rigtigste, synes at kunne sluttes deraf, at der tillægges Erkebiskop Arne en Embedstid af 3 Aar 1 Maaned og 1 Dag (Scr. r. D. VI. 616), og han døde i Slutningen af 1349. [5]) Isl. Ann. 272.

Grændser, i en svensk By, der rigtignok laa Norge ganske nær [1]). Med Erkebiskop Arne vare alle de norske Biskopper: Salomon af Oslo, Halvard af Hamar, Thorstein af Bergen og Guttorm af Stavanger tilstede, og beseglede tilligemed Kongen og Dronningen Testamentet. Det samme gjorde Hr. Arne (Aslaksson, Kansler?), Chorsbroder ved Hamars og Oslos Kirker, samt 6 Riddere: Hr. Erling Vidkunsson, Jon Hafthorsson, Ivar Ogmundsson, Ogmund Guttormsson, Ogmund Finnsson, Halstein Simonsson, og 7 Svende: Bjarne Erlingsson, Sigurd Hafthorsson, Eilif Eilifsson, Orm Eysteinsson, Gunnar Hvit, Olaf Alfsson, Thord Krakesson. Til Testamentets Executorer udnævntes: Erkebiskoppen, Biskopperne af Oslo og Hamar, to Riddere, Ivar Ogmundsson og Ogmund Guttormsson, og to Svende Bjarne Erlingsson og Orm Eysteinsson [2]). Den 14de August samme Aar var Erkebiskop Arne kommen til Nidaros [3]).

I 1348, i Februar Maaned holdt Kong Magnus atter et Raadsmøde i Oslo, ved hvilket Erkebiskop Arne, samt Biskopperne af Hamar og Oslo vare tilstede. En Dom blev ved denne Leilighed, paa Kong Magnus's Opfordring, den 16de Februar fældet af de nævnte tre Biskopper, tolv Riddere, (hvoriblandt Kansleren nævnes) og tre Svende mellem Kongen og Almuen af Heidmarken og Raumarike angaaende Ydelsesmaaden af Visøre og Leding af de nævnte Landskaber [4]). Flere vigtige Forordninger og Breve bleve desuden givne [5]).

Paa Island var der paa denne Tid uroligt som Følge af Folkets Misnøie med de tvende norske Biskopper der. Baade Jon Sigurdssøn i Skaalholt og Orm Aslaksson i Hole viste sig strax ved sin Komme til Landet i 1343 haarde saavel mod Lærde som Læge. Biskop Jons Strenghed mod tre Munke i Tykkvabø Kloster, blandt hvilke den berømte Skald Eystein Asgrimsson [6]), lader sig ret-

[1]) I Begyndelsen af samme Aar, den 12te Januar, synes et Raadsmøde at have været afholdt i Oslo, hvorved Biskop Salomon, Kansleren Arne Aslaksson, ni Herrer og tvende Lagmænd have været tilstede. Dom af 12te Januar 1347, N. Dipl. I. 240, Sml. V. 588. [2]) Sml. V. 579—588. [3]) Kvittering af nævnte Dag og Sted for Romerskatten af Stavangers Biskopsdømme for Aarene 1345 og 1346. Orig. perg. A. M. Sml. fasc. 34 No. 13. [4]) N. g. L. III. 171. [5]) Nemlig: den 18de Januar Stadfæstelsesbrev paa Mariekirkens Friheder, beseglet i Kongens Overvær (N. Dipl. II. 240); af samme Dag en Forordning om Handelen i det nordlige Norge og Skatlandene, beseglet i Kongens Overvær (N. g. L. III. 170); af samme Dag en Forordning med Raadets Samtykke om Meened, Snigmord og Knivsting (N. g. L. III. 172); af 19de Febr. et Brev om Betaling af Skyld til Tunsbergs Provstedømme, beseglet i Kongens Overvær (N. Dipl. I. 246); af 20de Febr. et Brev for Marie Kirke i Oslo, beseglet i Kongens Overvær (N. Dipl. II. 240). [6]) Forfatter af det bekjendte endnu tilværende Digt Lilia.

færdiggjøre, hvis det er sandt, at de havde banket sin Abbed, Thorlak, samt at de vare overbeviste om løsagtigt Levnet. Biskoppen lod dem, i 1343 tage til Fange og sætte i Jærn. Det samme gjorde Biskop Orm med tre Brødre i Mødruvolds Kloster i Hole Biskopsdømme, dog, som det lader, paa mindre grundede Beskyldninger. Denne Strenghed var det dog neppe, som vakte den største Uvillie mod Biskopperne; det var deres Pengebegjærlighed og Udpresninger man især dadlede. Klagerne over Biskop Orm af Hole vare især hæftige, idet man tillige beskyldte ham for at bortødsle sin Kirkes Gods [1]). Biskoppernes Udpresninger vare saameget meer utaalelige, som der paa den Tid var Uaar og megen Elendighed paa Island. Biskop Orm synes at have staaet sig godt hos Kong Magnus, og han troede maaskee at kunne saameget tryggere udsuge sit Biskopsdømmes Bønder, da han i 1346 havde udvirket af Kongen et strengt Vernebrev for sig og sine Tjenere, givet i Oslo den 10de Marts 1346 og beseglet af Kansleren Arne Aslaksson i Kongens Overvær [2]). Men Nordlændingerne tabte omsider Taalmodigheden, og i 1347 gjorde de Opstand mod Biskoppen og indgave Klage over ham til Kongen. Orm nødsagedes til samme Aar at drage til Norge for der at tale sin Sag, og Biskop Jon af Skaalholt, der ikke var synderlig meer afholdt i sit Omraade, gjorde Følge med ham, saaledes at Landet Vinteren over var uden Biskop. Orm synes ikke for det første at have vovet sig tilbage til sit Sæde. Jon derimod kom igjen til Island den følgende Sommer 1348. Han forsøgte under Orms Fraværelse at megle for ham hos Nordlandets Bønder og drog i denne Hensigt til Hole. Men han maatte vende tilbage til Skaalholt med uforrettet Sag og døde kort efter, strax før Jul 1348. Island var nu atter for en Stund uden Biskop [3]). Dette Aar døde ogsaa Biskop Haavard af Færøerne [4]).

Paa Suderøerne havde siden Biskop Markus's Død i 1303 [5]) været fire Biskopper: Alan af Galovay, der døde 1320, Gilbert Mac Lelan, ligeledes af Galovay, der styrede 2½ Aar, Bernhard en Skotter, der styrede 4 Aar, og endelig Thomas, ogsaa en Skotter, der styrede i 18 Aar. I 1348, den 20de September, døde Biskop Thomas, og i hans Sted valgtes af Mans Geistlighed, i St. Germanus's Kathedralkirke der paa Øen, William Russel, Abbed af Cistercienserklosteret i Russin paa Man. Han drog til Avignon og blev her indviet af Pave Clemens VI [6]). Forholdet mellem Suderøernes Biskopsdømme og Nidaros's Erkestol synes altid at have været

[1]) Isl. Ann. 262, 264. [2]) Finn Joh. I. 431. [3]) Isl. Ann. 272, 274, 276; jfr. Espol. Aarb. þ. I. c. 58—62; Finn Joh. II. 99—102, 196—198. [4]) Isl. Ann. 276. [5]) S. o. f. II. 104. [6]) Johnstone: antiqvitates celto-normannicæ (Chronicon Manniæ) 46.

løst og noget ubestemt [1]). At dette blev værre og ikke bedre, efterat den norske Overhøihed over Øerne afstodes til Skotland i 1266, var naturligt, uagtet rigtignok ved denne Leilighed Nidaros's Erkestols Metropolitanrettigheder udtrykkelig forbeholdtes [2]), og uagtet man seer, at Nidaros's Erkebiskop og Kapitel endnu i 1297 regnede Valget og Indvielsen af Suderøernes Biskop for en sig tilkommende Ret [3]). Vi have seet, at i 1280 den suderøiske Biskop Markus var i Norge tilstede ved Kong Erik Magnussøns Kroning [4]); men dette er ogsaa den sidste Gang, at nogen suderøisk Biskops Nærværelse i Norge findes omtalt i norske Kilder. Alligevel bemærker en gammel Biskopskrønike, at ovennævnte Villiam Russel var den første udvalgte suderøiske Biskop, der blev stadfæstet og indviet af det apostoliske Sæde (per sedem apostolicam); „thi alle hans Forgjængere vare vante til at stadfæstes og indvies af den nidarosiske Metropolitan“ [5]). Heraf synes man at maatte slutte, at de fire suderøiske Biskopper, som nævnes mellem Markus og Villiam, endnu ere blevne indviede i Nidaros. Men efter Villiams Indvielse ved Paven selv, antages Nidaros's Kirke at have tabt sin Metropolitanhøihed over den suderøiske Biskopsstol. Thi ogsaa Villiams Eftermand, Jon Donkan, blev i 1375 indviet i Avignon af Pave Gregorius XI [6]), og sidenefter regnedes Suderøernes Biskopsdømme til Yorks Kirkeprovins, hvis Erkebiskop vi have seet allerede tidligere gjorde Erkebiskoppen af Nidaros hiin Høihed stridig [7]). Nogen Pavebulle i Anledning af denne Formindskelse i den nidarosiske Erkebiskops Omraade kjendes ikke, ei heller vides nogen Indsigelse eller Forestilling fra hans Side derimod at være gjort. Den norske Kirke var, som vi snart skulle see, efter Midten af det fjortende Aarhundrede, i en stadig Tilbagegang, og den Afmagt og Uvirksomhed, i hvilken den snart hensank, forklarer vel rigtigst dens Mangel paa Iver i at forsvare sin Ret med Hensyn til Suderøerne.

Opkrævningen i Norge af den treaarige Pavetiende, der rimeligviis er bleven noget udsat paa Grund af den i 1345 besluttede Forestilling til den pavelige Kurie [8]), var nu kommen i Gang, men vakte nogen Spending mellem Kongen og Indsamlerne. Hvilke disse fra Begyndelsen have været vides ikke med fuldkommen Sikkerhed, men rimeligviis var det de samme Personer, der senere omtales som Indsamlere, nemlig Johannes Guilaberti [9]), Decanus af Dørpt eller Dor-

[1]) S. o. f. I. 414 f. [2]) S. o. f. II. 5. [3]) S. o. f. II. 79. [4]) S. o. f. II. 35. [5]) Johnst. 46. [6]) Johnst. 47. [7]) Jfr. om denne Forandring: Sc. r. D. III. 238. not. l.; Usserii Britann. eccl. primordia 645; Pontoppidan II. 171; Suhm D. H. XIII 201; Münter Kgsch. II. 99. [8]) S. o. f. II. 298. [9]) Saaledes læses Navnet overalt i Norsk Dipl., hvorimod Suhm og Lagerbring læse det: Giulaberti.

pat (decanus Tarbatensis), det apostoliske Sædes Nuntius i Danmark, Sverige og Norge, og hans Fuldmægtige for sidstnævnte Riges Vedkommende, Arnulf, Abbed af Hovedø, og Ingjald, Munk i samme Kloster. De fordrede Pavetienden, under Trudsel af kirkelig Straf, ligesaavel af Bestyrerne for de kongelige Kapeller, som af andre med Beneficier udstyrede Klerker. Kapelforstanderne besværede sig herover for Kongen og denne henvendte sig igjen først mundtlig til Erkebiskoppen samt Biskopperne af Oslo og Hamar med sin Anke, siden til Indsamlerne med en skriftlig Forestilling, udstædt paa Baahus Slot den 13de April 1349. Heri paastod han, at det pavelige Mandat kun angik Indtægterne af reenkirkelige Beneficier og ikke vedkom de kongelige Kapeller. Disse vare stiftede af Kongens Forfædre, og de Indtægter, som de ved dem ansatte Klerker nøde, vare kun at ansee som en Løn for deres Tjeneste, anviist af Kongen efter hans Godtbefindende, i det nemlig den egentlige Ejendomsret til Kapellernes Gods var Kongen og Norges Riges Krone forbeholdt, ligesom Valget af deres Prælater og Provster tilhørte Kongen. Derfor har han udtrykkeligen forbudt alle Provster og Klerker ved sine Kapeller, under Straf af Verdigheds og Indtægts Fortabelse, at betale den omhandlede Tiende og derved gjøre Kapellerne skatskyldige, da han ligesom hans Forfædre vil have dem frie for al saadan Skat. Han bad Indsamlerne at lade alt Krav i denne Henseende fare, og agte den norske Krones Rettigheder og Friheder; han ventede, at det apostoliske Sæde i saa Maade vilde imødekomme hans Ønske, hvortil han som en lydig Søn vilde gjøre sig fortjent [1]).

Man maa vel antage, at Kong Magnus i denne sin Indsigelse har fulgt ældre Exempler fra sin Morfaders, Kong Haakons, og fra Formynderstyrelsens Tid. Hvorvidt Forestillingen har frugtet, vides ikke; men til nogen større Uenighed med Kurien kom det sikkert ikke denne Gang. Man finder nemlig, at Pavens Sendebud omtring denne Tid eller lidt senere har tilstaaet Kong Magnus et betydeligt Laan af de i hans Riger faldende apostoliske Indtægter til Hjælp i Krigen mod Russerne [2]); og det vidner om, at det venskabelige Forhold mellem Kongen og Kurien, trods hins Anker over Kapellernes uretmæssige Beskatning, er blevet uforstyrret for det første.

Kong Magnus var som sagt ved denne Tid kommen i en ny Krig med Russerne, hvilken saameget meer havde Krav paa det apostoliske Sædes Understøttelse, som Magnus skal have begyndt den tildeels i Haab om at „christne Folket i Rusland“, det vil sige: tvinge dem under Pavens kirkelige Overherredømme. Det var Magnus's

[1]) Orig. Perg. A. M. Sml. fasc. 53 No. 11. [2]) Lagerbr. III. 393; Suhm D. H. XIII. 200.

Plan at angribe det novgorodske Rige ifra Østersøens Kyster. Nordmændene skulle have gjort Vanskeligheder ved at følge ham „til Angreb paa en anden Konges Rige“. Men dog synes de at have ydet ham Understøttelse til Krigen, da denne fik Udseendet af en hellig Krig [1]). Magnus foretog Toget ved Midsommers Tid 1348 med en Hær af Svenske og af tydske Leietropper. At han benyttede de sidste var mod Svenskernes Ønske, og skal have givet Anledning til Uenighed inden Hæren selv, hvilket igjen virkede, at Kongen ingen synderlig Fremgang gjorde, uagtet Lykken i Førstningen var med ham. Efterat Magnus om Høsten havde forladt Rusland, tog Russerne alt det tabte tilbage og fore meget grumt afsted i de nærmeste Dele af Finnland. I det næste Aar 1349 fik ogsaa Norge sin Lod af Krigens Onder; thi da faldt Russerne ind i de nordlige Dele af Riget og herjede Haalogaland lige syd til Bjarkø [2]). Krigen, som Magnus begyndte under store Forhaabninger, ledede ikke til andet, end at norske og svenske Landskaber bleve haardt hjemsøgte af Russerne, og Magnus selv blev meer forhadt i Sverige, end han før havde været [3]).

At Erkebiskop Arne under sin Metropolitanstyrelse har udfærdiget et Statut, eller en Samling af kirkelige Bestemmelser, hvori alle tidligere saadanne vare optagne i en forkortet Form, eller — som det heder — med Bortskjærelse af hvad der var overflødigt, dette vide vi af hans Eftermands Udsagn [4]); men hverken er hiint Arnes Statut levnet, eller det er bekjendt, hvor det Provinsialconcilium har været holdet, paa hvilket Statutet har været udstædt. Derimod er os levnet af Erkebiskop Arne en Forordning eller et Hyrdebrev af samme Slags som det senest omtalte af Erkebiskop Paal, men hvis Udstædelsestid heller ikke kjendes.

Dette Skrift aabnes med et Slags Indledning, hvori læres, at der er tre Slags Folk i Christenheden, hvilke Gud har udvalgt sig til Tjeneste „under Kirkens Lydighed og under usvigeligt Haab om evig Salighed“. Den første Klasse er de Mænd og Kvinder, som ugifte alle sine Dage bevare sit Legeme og sit Hjerte reent fra al Besmittelse. „Denne Klasse er Gud den velbehageligste, saasom den ligner Englene i al Skjønhed“. Den anden er de som leve i Enkedom, „i Afholdenhed efter sin legemlige Besmittelse sig til Anger og Bod“. Til en af disse tvende Klasser hører Mængden af dem, som have bun-

[1]) Isl. Ann. 276, 284 [2]) Isl. Ann. 280. [3]) Om denne Krig se Suhm D. H. XIII. 200, 201, 218; Lagerb. III. 388—400. Her er imidlertid hos begge en Vildfarelse med Hensyn til Fredsslutningen. Den Fred som der omtales, tilhører den tidligere Russerkrig og Aaret 1326. Naar nærværende Krig endtes, vides neppe med Sikkerhed. [4]) Erkebp. Olafs Statut, N. g. L. III. 303.

det sig under Klosterlevnet, i Guds og Kirkens Tjeneste. Den tredie Klasse er Folk, „som leve i Egteskab med Kjærlighed til Gud og sine Medchristne, i Lydighed mod den hellige Kirke og sine lovlige Overmænd baade aandelige og verdslige, og navnligen overholde ubrødelig egteskabelig Troskab indbyrdes, idet de forresten tilbringe sit Liv med Almisseydelse og andre Miskundhedsgjerninger“. Til disse er det Erkebiskoppen især henvender dette Brev, idet han minder dem paa Guds Vegne om at holde de ti Guds Bud og vogte sig for de syv Hovedsynder og alt det, som den hellige Kirke og dens Formænd forbyde og have forbudet. „Nu hvo, som lever udenfor noget af disse trende Slags Levnet, han er uden Guds Naade“.

Brevet handler nu først om Egteskabet og hvad dermed staar i Forbindelse: Frieri, Fæstemaal, Lysning, Egtevielse (púsan) i Kirken ved Presten og Bryllupsgjestebud. Ingen, som engang har været egteviet, maa vies oftere af Presten, men denne maa vel synge en Messe paa Bryllupsdagen. Vielsen gjør saa meget, at om senere nogen Hindring for Egtefolkenes Samliv kommer for Dagen, saaledes at de maa skilles, da ere dog deres Børn arveberettigede og de selv frie for Straf, naar ordentlig Lysning i Forveien har fundet Sted. Ingen Prest maa være ved et Bryllup, som holdes uden forudgaaende Lysning.

Dernæst handler Skriftet om Barnefødsel, Daab og Confirmation. Den frugtsommelige Kvinde skal ti eller tolv Dage før hun venter sin Nedkomst gaa til Skrifte og anbefale sig Guds Naade og Jomfru Marias Forbøn. Ved Fødselen skal sørges for, at Vand er tilstede, saa at Barnet strax kan blive døbt, hvis det fødes meget svagt. „Thi Ingen — heder det — kommer i denne Sorgedal uden Smerte, Graad og Elendighed, saaledes at mange dø baade til Liv og Sjæl, førend de naa Christendommen og den hellige Daab, uden hvilken ingen kan frelses fra Helvedes Pine formedelst vore første Forældres Synd og Ulydighed“. Faderen maa døbe Barnet, hvis ingen anden er til, ja Moderen maa gjøre det, heller end at Barnet skal dø udøbt; og Egteskabet skal ikke hæves paa Grund af det aandelige Slegtskab, i hvilket Egtefolkene derved komme til hinanden [1]). I ingen anden Vædske maa døbes end i Vand [2]). Fødes Barnet saa sterkt, at man ei behøver at døbe det hjemme, da føre Fadderne det til Kirke, en Karl og en Kvinde i det mindste, og Presten skal døbe det, som hans Embede medfører.

Man skal lade Barnet confirmere (ferma), saasnart man kan komme til Biskoppen [3]); „thi i denne hellige Forretning gives Styrke mod Djævelen og hans Svig; den er en Fuldbyrdelse og Stadfæstelse

[1]) Jfr. o. f. I. 232. [2]) S. o. f. I. 414. [3]) Jfr. o. f. II. 301.

af Daaben, og den, som ei har modtaget den, kan ei hjælpes". Derpaa udvikles det aandelige Slegtskab, som ved Daab og Confirmation stiftes, med Advarsel mod at krænke det. Afsnittet slutter med de Ord: „Dette er Kirkens Lov og de hellige Fædres Forordning, hvilket Alle skulle overholde som de ti Guds Budord".

Næst efter følger Forskrifter for, hvorledes man retteligen skal søge Gudstjeneste. Man skal ideligen besøge sine Sognekirker; „thi det er Ens Pilegrimsfærd". Man skal berede sig til Kirkegangen i Hjemmet ved at bortlægge alt Had, al Ondskab og Avind. Naar man træffes ved Kirken, maa man vel tale med hinanden om sine Anliggender, men ei komme frem med noget Gjældskrav eller nogen Sagsøgning. Naar man kommer til Kirke, skal man først falde paa Knæ foran Kirkedøren og kysse den, siden gaa omkring Kirken og saa ind i den og besprenge sig med viet Vand. Derpaa knæle man for det hellige Kors, bede om Guds Naade og mindes hans Pine, hvorved han løste de fortabte Mennesker fra Djævelens Vold; fremsige sit Pater noster og hilse Jomfru Maria med Marie-Vers (Ave Maria), eller hvis man ei kan saa meget, da slaa man sig for Brystet og sige: „Gud den Almægtige være mig syndige Mand naadig og miskundelig"; dog, lægges der til, er hver Mand skyldig at kunne Credo, Pater noster og Marie Vers. Man skal derpaa signe sig med Korsets Tegn og sige: „jeg signer mig i Navnet Faderens og Sønnens og den hellige Aands". Hvis Presten ei er kommen eller endnu ei ferdig til Messen, da er det smukt, at hver, idet han gaar omkring Kirken, besøger sine Frænders og Venners Grave og der fremsiger sit Pater noster, eller og gjør det samme efter Messen, før han forlader Kirkegaarden.

Nu begynder Presten den hellige Messe; da falde Alle paa Knæ. Siden maa de staa, indtil Gloria in excelsis begynder; da skulle Alle igjen falde paa Knæ og slaa sig for Brystet, saa ofte som de i Messen høre de Ord læste eller sjungne: Jesus, Christus, Maria. Siden kunne de siddende høre Messen, indtil Evangeliet begynder; da skulle Alle staa op, blotte sine Hoveder og blive barhovedede, medens det oplæses. Dernæst bringe man sit Offer til Alteret „og hædre dermed det hellige Messeembede". Men naar Presten opløfter „Guds Legeme og dernæst hans Blod", da falde hver christen Mand paa Knæ med blottet Hoved og oprakte Hænder, og slaa sig tre Gange for Brystet; „thi paa tre Maader synder man mod Gud: i Tanke, Ord og Gjerning". Man skal erkjende, at det er den samme vældige Gud, der skabte Himmel og Jord og Alt hvad imellem er, baade over og under, og som løste alle sine Venner af Djævelens Vold, og som skal dømme hele Menneskeslegten paa den yderste Dag, enhver efter hans Gjerninger. „Det er og alle christne Menneskers usvigelige Tro, at

medens Guds Legeme helliges, opløftes og nydes i den hellige Messe, at da, ved de guddommelige Ords Kraft og Prestens Forretning, Himlene oplukkes, og Guds Engle fare ned at bøie sig for sin høie Skaber, saaledes at da samles de himmelske og jordiske Skabninger i al Ydmyghed og Glæde for at tjene den sande Gud, skjønt vi syndige Mennesker formedelst vor mangfoldige Usselhed og Legemsskrøbelighed ei formaa at see det med legemlige Øine".

Man skal med Ærefrygt gaa at tage Guds Legeme paa Paaskedag, og ved den Leilighed iagttage god Orden. Man skal staa i Kirken eller ligge paa Knæ, medens Paternoster synges. Naar „Pax" er given fra Alteret, da skal Mændene kysse hinanden og ligesaa Kvinderne indbyrdes; „og dette Kys skal være af fuld Kjærlighed; hvo som giver det med Svig eller ond Villie er Judas's Medskyldige". Dernæst skal man med Knæfald tage Guds Velsignelse under Prestens Haand, og fare saa med Fred, hver til Sit.

Man skal af Agtelse for Gud selv være velvillig mod sine Sognepréster, især saalænge de ere retfærdige i Levnet og lydige mod Gud og Biskoppen; thi Presten er skyldig at give dem aandelig Hjælp, naar de komme i Verden, medens de ere her, og naar de fare herfra; det er og Presterne paalagt at være dem hjælpsomme og velvillige som sine aandelige Børn. De maa dog ikke modtage nogen Prest, der siger sig at være nybeskikket, med mindre han forud i Kirken har forkyndt og oplæst sit aabne Beskikkelsesbrev med Biskoppens hængende Segl.

Alle Fuldvoxne skulle komme fastende at høre den hellige Messe, være stille i Kirken og paa Kirkegaarden, og mindes hvilken Sjælefare det er at begaa Synder der, hvor man skal sine Synder bøde.

Man vogte sig for bansatte Mænd „som for de værste Edderorme"; ligesaa for Runer, Galder og Trolddom, for al Overtro og Tro, som den hellige Kirke eller dens Formænd og Tjenere ei lære. Hvo som anderledes gjør, han er som en Kjætter i Guds Ban.

Hver som er kommen til den Alder, at han kan synde, og ved sig at være falden i nogen, navnlig dødelig Synd, han skrifte med Anger. Især skal man gaa til Skrifte i Langefasten; „thi hver Fastedag, Bøn, Almisse og Godgjørenhedshandling er det retskriftede Menneske til Sjælehjælp", men alle disse Ting komme ei dem til nogen Hjælp, som ikke med Anger og Bøn ville skrifte sine Synder og i Fremtiden vogte sig for dem. I Sygdom tilkalde man betimeligen Presten, skrifte og tage Guds Legeme og den hellige Salvelse, „for at man kan være forligt med Gud og Menneskene, og med god Samvittighed skilles fra dette Liv". Man skal da og helst gjøre sit Testamente: give Gud sin Sjæl, den hellige Kirkegaard sit Legeme, mindes Sognepresten, sine Frænder og Venner med nogen Trøst efter Evne;

„men ingen fattig Mand egges dertil, naar han ejer saa lidet, at det neppe er nok til Børnenes, navnligen de egtefødtes Underhold“.

Man skal for Guds Skyld vogte sig for Tyveri, Aager og ulovligt Erhverv, betale redeligen sin Tiende af alt ret Erhverv baade paa Sø og Land, saa og anden ret Skat og Told efter Lov og Landsskik.

Endelig opfordrer Skriftet til at vise de Døde Agtelse. Man skal vise christelig Kjærlighed mod de døde Menneskers Legemer og følge dem med Velvillie til deres hellige Leiested, ligesaavel de Fattiges som de Riges; „thi Alle ere da fattige“. Og man skal mindes det, „at skjønt Menneskets Legeme nu i sin Død er noget frastødende at skue, da have dog Menneskenes Legemer det forud for andre Dyrs, at i dem skal Sjælen komme tilbage paa Dommedag til evig Oplivelse efter Guds Dom, og siden skulle de aldrig skilles“.

Brevet sluttes med det Ønske: „Give Gud den Alvældige, at I maatte agte paa dette Brev, saa at I derved kunne erhverve Eder Gods og Fred, gode Aaringer og Glæde, Lykke i denne Verden og evindelig Fryd med selve Gud i Himmerige. Amen“ [1]).

Pave Clemens VI havde allerede i sit Pavedømmes første Aar, nemlig 1343 den 27de Januar, udstedt den bekjendte Bulle, som efter Begyndelsesordene kaldes: „Unigenitus dei filius“, hvorved han forkortede den af Pave Bonifacius VIII fastsatte Tid mellem Jubelaarene fra 100 til 50 Aar, og følgelig paabød et saadant Jubelaar til 1350. Alle troende Christne, som i dette Aar bekjendende og angrende sine Synder indfandt sig i Rom ved Petri og Pauli Kirker og ved den lateranske Kirke, og søgte disse Kirker dagligen, i det mindste i 15 Dage, skulde erholde den fuldkomneste Tilgivelse for alle sine Synder. Da nu Jubelaaret nærmede sig, udstædte Clemens Skrivelser til alle Kanter, for at bringe i Erindring den store Fest, der var beregnet paa at drage Skarer af Pilegrimme og med dem en Masse af Penge til Rom og det pavelige Skatkammer. En saadan pavelig Skrivelse, given i Avignon den 18de August, blev ogsaa afsendt til Erkebiskop Arne og hans Lydbiskopper. Bullen Unigenitus var deri indtagen, og det paalagdes Erkebiskoppen og Biskopperne at offentliggjøre den og forklare den for Lærde og Læge, paa det at man med Guds Bistand skulde gjøre sig rede til at fortjene den store Indulgens [2]). Pavens Brev maa man antage at være kommet til Norge henimod Slutningen af Aaret 1349. Hvad Virkning det her har øvet, vides ikke. Alles Opmærksomhed var ellers ved denne Tid fortrinsviis heftet paa den store Landeplage, som netop da rasede.

I 1349 kom nemlig „den store Mandedød“ til Norge, efterat den i et Par Aar forud havde herjet det sydligere Europas Lande. Et

[1]) N. g. L. III. 295—301. [2]) N. Dipl. I. 251.

sterkt bemandet Handelsskib fra England, der lagde ind paa Bergens Vaag, førte Smitsotten med sig. Før det fik udlosset sin Ladning, døde alt Mandskabet; og da Varerne bleve opførte i Byen, begyndte Dødeligheden ogsaa der med en rasende Hurtighed at gribe om sig. Siden gik Sotten over hele Norge, og udryddede efter de gamle Annalers Udsagn de to Trediedele af Landets Befolkning. I Bergen — heder det — rasede den saa frygtelig, at der paa een Dag ikke kom mindre end 80 Lig til een Kirke, og deriblandt 14 Prester og 6 Diakoner. Handelsskibene paa Havnen kunde ikke blive lossede, og mistede sit Mandskab; og flere af dem sank med Ladningen eller dreve om, uden at nogen skjøttede dem. Paa Agder skulle syv Kirkesogn paa en ganske kort Tid være blevne ødede, og de Geistlige, som Biskoppen af Stavanger sendte derhen, døde alle af Sotten. Den gik ogsaa over Hjaltland, Orknøerne, Suderøerne og Færøerne; men den kom ikke til Island. Den var af en saa voldsom Natur, at Folk, som angrebes af den, ikke levede meer end et halvt eller heelt Døgn; de havde først svært Sting, og derpaa fulgte en Blodbrækning, der medførte Døden. Geistlige synes imængdeviis at være blevne bortrykkede; — udentvivl et hæderligt Vidnesbyrd om, at de ei ved Smittens Fare lode sig afholde fra sin Skyldighed som Sjælesørgere. Erkebiskop Arne døde af Sotten, og som der siges alle hans Chorsbrødre paa een nær. Ligesaa døde ved denne Tid Biskopperne Thorstein af Bergen, Guttorm af Stavanger og Halvard af Hamar, saaledes at af Norges Biskopper ikkun den gamle Salomon i Oslo overlevede Plagen. For at standse Sygdommen, fortælles der, indførtes en ny Messe og en ny Bøn, hvilke Pave Clemens selv havde forordnet og sammensat; og fra den Stund aftog den [1]). Hvor længe Sotten har raset, opgives ikke, men rimeligviis har den varet ind i det følgende Aar 1350, da den ogsaa gik over Sverige og Danmark med lignende Ødelæggelse.

Det er ikke alene de noget nær samtidige islandske Annaler, der have bevaret Mindet om denne skrækkelige Farsots Rasen i Norge; Sagnet rundt om i Landet ved endnu at fortælle, hvorledes i den store Mandedød hele Bygdelag bleve ødede for Mennesker, og veldyrket Land i Tidens Løb overgroet med Skov, hvorledes Kirker længe efter gjenopdagedes skjulte i Vildnis, og hvorledes endnu Hustomter og Agerrener sees i mange Afdale og Fjeldheider, som efter Mandedøden ei have været nyttede uden til Betesmark og Sætergang. Meget er nu vistnok heri, ligesaa vel som i de samtidige Optegnelser, overdrevet, og det i Annalerne angivne Forhold mellem de af Farsotten bortrevne og de Gjenlevende faar staa ved sit Verd, som noget Sam-

[1]) Isl. Ann. 278, 280.

tiden med sine ufuldkomne statistiske Kundskaber umuligen kunde beregne, og vor Tid end mindre udgrandske. Men ioinefaldende ere ligefuldt de fordærvelige Følger, som Landeplagen drog efter sig for Norge, ikke alene i en nær, men ogsaa i en fjærnere Fremtid. Den rammede nemlig her et Land, der af Naturen var sparsomt udstyret med Hjælpekilder, og desforuden, hvad der var meget værre, allerede befandt sig i en kjendelig Stillestaaen eller rettere Tilbagegang baade i aandelig og materiel Retning. Folkeaanden var begyndt at svækkes, Folkelivet at hensygne, Samfundsordenen at slappes, og Landsstyrelsen at forvirres. Folkets livlige Søfart og friske Handelsrørelse var begyndt at synke i Dvale, medens et udenlandsk Handelsaag sluttede sig tættere og tættere om dets Skuldre, og fremmed Kjøbmandsgridskhed begyndte at binde dets næringsdrivende Hænder og tære paa dets Marv. Dets Foretagelsesaand var svunden, og dets Selvtillid paa Veien til at følge den. Paa et Land og et Folk, der forud befandt sig i en saadan Forfatning maatte naturligviis en Plage som den store Mandedød virke høist fordærvelig.

Vist er det, at fra Midten af det fjortende Aarhundrede, eller man kan gjerne sige fra 1350 af, skyder Norges allerede før indtraadte sagte Dalen en ganske forunderlig Fart, der for menneskelige Øine skulde synes at varsle dets Selvstændigheds fuldkomne Undergang. Og med den norske Stat gaar den norske Kirke Haand i Haand i dens Dalen. Ogsaa for Kirken er Aaret 1350 et sørgeligt Vendepunkt.

83.

Oversigt over den norske Kirkeforfatning i det tredie Tidsrum.

Den norske Kirkeforfatning havde allerede inden Udgangen af næst foregaaende Tidsrum — det vi her have betegnet som det andet — i de fleste Stykker, navnligen i indre Styrelse og Embedsvæsen, vundet en Fasthed, der gjorde videre gjennemgribende Forandringer overflødige. Det Nye, som kan siges under det tredie Tidsrum at være indført, er bygget deels paa de Anskuelser, som Erkebiskop Jon gjennem sin ofte nævnte Christenret søgte at gjøre gjældende, og som fra den tildeels, dog under flere Afændringer, gik ind i de, egentlig ældre, Christenretter, der sattes i Forbindelse med den af Magnus Lagabøter omarbeidede almindelige Landslov, — deels paa Bestemmelser af Provinsialconcilierne, hvilke Forsamlinger i det her omhandlede Tidsrum spillede en saa vigtig Rolle, og ved hvilke vi derfor i den forudgaaende historiske Fremstilling have dvælet med Udførlighed.

I. En af de vigtigste Nyheder med Hensyn til den norske Kirkes Embedsmænds Stilling er Cølibatets lovlige Vedtagelse. Vi have seet det indført ved Pavebud allerede i foregaaende

Tidsrum [1]). Men først i det her omhandlede finde vi det udtrykkeligen foreskrevet i de norske Christenretter, og det i Overeensstemmelse med den canoniske Ret, for alle Geistlige inden Kirkens høiere eller saakaldte hellige Vielsesgrader (ordines majores v. sacri), nemlig til og med Subdiaconus [2]). Hermed var Geistlighedens Standsafslutning fuldendt.

At Presternes Beskikkelse til Norges Kirker skulde skee ved Biskoppen alene, var nu at ansee som en afgjort Sag. Ikkun med de kongelige Kapeller fandt en Undtagelse Sted, som forhen udførligen er berørt [3]). Jons Christenret byder: „Biskop skal raade for Kirker og Christendom og tilsætte de Prester, han vil; og som han seer kan udføre Tjenesten" [4]); og hermed stemmer i det Væsentlige alle øvrige den Tids Christenretter [5]). Thi naar disse udtrykke sig lidt vidløftigere: „Vor Biskop skal raade for Kirkerne, eftersom den hellige Kong Olaf indrømte Biskop Grimkel paa Moster Thing, og som vi siden bleve forligte om. Vor Biskop skal sætte til alle Kirker saadanne Prester, som han ved kunne forrette Gudstjeneste og anden Tjeneste rigtig for Gud og Menneskene", — saa ere Tillæggene egentlig kun Talemaader fra en ældre Tid, hvilke ingen Hindring lagde i Veien for en Udtydning ganske i Erkebiskop Jons Aand. Endogsaa paa Island blev nu ved Biskop Arne Thorlaksson den samme Grundsætning gjort gjældende, idet hans Christenret siger: „Prester og Geistlige skal Biskoppen beskikke til Kirkerne overeensstemmende med disses Kontraktsforhold (svá sem máldagar standa til)" [6]). Thi det sidste Tillæg sigter ganske vist ikkun til de Indtægter, som ifølge gammelt Kontraktsforhold laa til de enkelte Kirker, og af hvilke Presten ifølge den nye Beskikkelsesmaade for en Deel skulde tage sit Underhold. Ogsaa paa Island ophørte saaledes fra nu af Prestens Beskikkelse og Underhold ved Kirkeejeren, idet den første gik over i Biskoppens Haand, og det andet udrededes af Kirkens Ejendom og Indtægter.

Hvad der i dette Tidsrum fordredes af Sognepresten som Sjælesørger: baade som Almuens Lærer og Udfører af de gudstjenstlige Handlinger, var udentvivl noget mere end tidligere. Derom synes forskjellige Conciliebestemmelser, og navnligen de af 1320 [7]), tydeligen at vidne. Der var ganske vist ogsaa nu aabnet fuld Adgang for de unge Klerker til at lære ved Kathedralkirkernes Skoler alt hvad man fordrede, at en Prest skulde vide til sit Embede.

Det viser sig ogsaa af samme Conciliebestemmelser, at Sognepresterne i Norge nu havde Prestegaarde (prestaból), og at der var sørget for, at disse ikke skulde misbruges eller den dertil hørende Ejendom

[1]) S. o. f. I. 459. [2]) N. g. L. II. 300, 320, 333; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 17. [3]) S. o. f. II. 120—122, 150—152. [4]) N. g. L. II. 346. [5]) N. g. L. II. 296, 313, 329. [6]) Bp. Arnes Chrr. c. 4. [7]) S. o. f. II. 66, 199—207, 223.

forødes“ [1]). Der blev ogsaa ved flere og gjentagne Bestemmelser paa Provinsialconcilierne indskjærpet, at hver Sogneprest strengt skulde holde sig til sit Sogn og ikke ukaldet forrette i nogen Andens og derved gjøre Indgreb i dennes Myndighed eller Indtægter [2]). Ligeledes stræbte man saameget som muligt at hindre de med Prædikeret udstyrede Munkeordener fra at falde Sognepresterne til Besvær og utilbørligt indtrænge sig i deres Rettigheder [3]).

En saare gavnlig Indflydelse paa den hele norske Prestestands Embedsfærd og Dannelse maatte nødvendig Prestemøderne eller Diøcesansynoderne (prestamót) have, helst naar disse afholdtes med den Orden og paa den Maade, som i Conciliebestemmelserne af 1320 foreskrives [4]). Man seer af disse, at Prestemøderne have været holdte aarligen, enten paa en vis Tid eller maaskee saaledes at vedkommende Biskop nærmere bestemte Tiden; — at de have været holdte, istedetfor tidligere, som det synes, i Forening med Lagthingene [5]), nu ved Kathedralkirkerne i disses Chor og i Regelen under selve Biskoppens Forsæde; — at Hovedpresterne (d. e. Fylkespresterne, hvor saadanne fandtes, eller de Prester, som indtoge en lignende Stilling) [6]) have havt mest at sige paa Mødet, og at de have været paa en Maade selvskrevne til at indfinde sig der, medens af de ringere Prester (Høgendespresterne og udentvivl ogsaa Heredspresterne) kun de mødte, som dertil af Hovedpresterne udnævntes, og da paa Mødet havde Plads hver hos sin Hovedprest; — at hvilken Hovedprest, som var hindret fra at møde personligen, skulde nævne en Høgendesprest til Mødet i sit Sted; — at de Prester, som ifølge Hovedpresternes Bestemmelse bleve hjemme, skulde besørge de Mødendes Forretninger under disses Fraværelse uden særegen Bekostning for Sognefolket; — at Hovedpresten havde at modtage af sine underordnede Prester og medbringe til Mødet Romerskatten af hele sit Omraade; — at der paa Prestemødet undersøgtes, hvorledes Sognepresterne i Aarets Løb havde bestyret sine Embeder, og forordnedes hvad der for dem var nødvendigt at vide for det kommende Aar; — at Kirken eller Geistligheden vedkommende Sager der føredes og rimeligviis ogsaa paakjendtes; — endelig at de paa Mødet tilstedeværende Hovedprester, naar de kom hjem igjen, skulde inden syv Dage efter Hjemkomsten underrette alle de hjemmesiddende Prester om hvad der paa Mødet var forhandlet og besluttet; og var dette noget, som ogsaa vedkom Lægfolket, da skulde hver Prest lyse det i Kirkedøren for sit Sognefolk inden en halv Maaned. — Af Forhandlingerne i Striden mellem Erkebiskop Jørund og hans

[1]) S. o. f. II. 204 f. [2]) S. o. f. II 66, 201, 203. [3]) S. o. f. II. 300 f. [4]) N. g. L. III. 307—319; jfr. o. f. II. 207—209. [5]) S. o. f. I. 207. [6]) S. o. f. I. 172—175.

Kapitel sees, at naar Bisoppen ikke var tilstede, forestod Kapitelet Prestemødet [1]); og at Kapitelets Chorsbrødre altid have været selvskrevne Medlemmer af dette og paa sammes Forhandlinger øvet en stor Indflydelse, viser sig af hvad før er fortalt om Striden i Bergen mellem den verdslige Geistlighed og Prædikebrødrene under Narves Bispopsdømme [2]), ligesom det forøvrigt af Forholdene maa sluttes.

Bisoppernes tidligere Anseelse og Indflydelse, baade som Kirkens Forstandere og som Kongedømmets selvskrevne Raadgivere, blev i dette Tidsrum ikke alene befæstet, men ogsaa udvidet. Erkebiskop Jons høitstræbende Planer strandede vistnok paa den verdslige Styrelses kraftige Modstand; men den hierarchiske Kirkeorden skred ligefuldt frem i Udvikling og Fasthed, og med den Bisoppernes Magt.

Biskopsvalgenes Uafhængighed af den verdslige Styrelse var nu en ubestridt Kjendsgjerning, og man sporer ikke, at Kongedømmet under Tidsrummets Løb har øvet eller fordret at øve nogen umiddelbar Indflydelse heri. Paa den anden Side var vedkommende Domkapitlers Ret til at vælge Bisopperne fuldkommen erkjendt fra alle Sider, og den Tid var endnu ikke kommen, da Pavedømmet selv undergrov denne Ret. Vi have seet, at Kapitlerne vidste at benytte sin Stilling som Valgkollegier til at udvide sin egen Magt og Selvstændighed, og at deres Indblanding i den bisoppelige Embedsmyndigheds Udøvelse til en Tid affstedkom Spending og Uenighed inden Kirkens egne Enemærker mellem enkelte af dem og deres Bisopper. Men dette var dog ikkun forbigaaende; og ved en nærmere Bestemmelse af Kapitlernes Rettigheder ligeover for Bisopperne bragtes Ro og Orden i denne Henseende igjen tilveie. Tidsrummets senere Halvdeel frembyder ingen iøinefaldende Exempler paa en saadan forargelig Tvist som den, der ved Overgangen fra det 13de til det 14de Aarhundrede opblussede ved Nidaros's og Stavangers Kathedralkirker.

Domkapitlerne indesluttede utvivlsomt paa denne Tid i sig den norske Kirkes bedste aandelige Kræfter, og for deres Medlemmers videnskabelige Uddannelse til Kirkens høieste Embeder var sørget derved, at der gaves dem Understøttelse til at fortsætte sine Studier ved udenlandske Høiskoler [3]). Bisopperne, som paa ganske faa Undtagelser nær, selv udgik fra dem, maatte indsee, at Enighed og oprigtig Samvirken fra begge Sider til Kirkens almindelige Bedste og navnligen til den hierarchiske Ordens Opretholdelse var begges naturlige Opgave. Derfor sluttede de sig vistnok i Almindelighed til hinanden. Bisoppen søgte sin fornemste Støtte i sit Raad, ligesom dette igjen hentede Glands og Magt fra sin Formands høie Verdighed. Det var kun en Jørunds og en Arnes Egenraadighed og Havesyge, der gjorde dem

[1]) S. o. f. II. 73. [2]) S. o. f. II. 69. [3]) S. o. f. II. 224.

blinde for deres eget og deres Bispopsstoles sande Tarv, og skilte dem fra deres Chorsbrødre. Ved deres Afgang indtraadte igjen Ligevegt og Enighed ved Bispopsstolene. Den bispoppelige Magt straalede atter i sin fulde Glands, og den Fare for Hierarchiet var bortfjernet, som med Grund maatte frygtes, saafremt lignende Stridigheder mellem Bispopperne og deres Domkapitler havde oftere gjentaget sig og vare komne til at blive Dagens Orden.

Et Vidnesbyrd om ikke alene den norske Kirkes men og den bispoppelige Magts fremskridende Udvikling i dette Tidsrum afgive de temmelig jævnt holdte Provinsialconcilier eller Bispopsmøder (biskupamót) under den nidarosiske Erkebispops Forsæde. Disse Forsamlinger dannede nemlig et Middelpunkt for Landskirkens Styrelse og et Organ for den kirkelige Lovgivningsmyndighed; begge Dele vandt herved Eenhed. Men det var de tilstedeværende Bispopper, som her egentlig vare de besluttende, og i hvis Navn Conciliebestemmelserne udstædtes, medens de øvrige tilstedeværende Geistlige, hvoriblandt maa udhæves Domkapitlernes Fuldmægtige, paa en Maade kun vare at betragte som Forsamlingens raadgivende Medlemmer, der tillige skulde stadfæste og bevidne de fattede Beslutninger. Ikke engang de Fuldmægtige, som en Bispop kunde sende i sit Sted, naar han selv var lovligen forhindret fra at møde paa Provinsialconciliet, og som almindelig vare Chorsbrødre af hans Kapitel, synes strengt taget at have havt nogen besluttende Stemme. Thi kun de Bispopper, som personligen mødte, nævnes i Conciliebestemmelserne eller Statuterne som disses Medudstædere [1]). Statuterne tillægges forøvrigt fortrinsviis den paa Conciliet ordførende Erkebispop og benævnes efter ham. Rimeligviis har ogsaa Erkebispoppen havt Forslagsretten med Hensyn til de kirkelige Bestemmelser, som kom under Overveielse paa Provinsialconciliet; men fuldgyldige for den norske Kirkeprovins bleve de sikkert ikke uden de tilstedeværende Bispoppers udtrykkelige Samtykke og Vedtagelse, — men da ogsaa, saavidt skjønnes, i alle Provinsens Bispopsdømmer, ligefuldt om disse havde været repræsenterede paa Conciliet eller ikke. Hvad Islands Bispopsdømmer angaar, synes dette aldeles klart, da næsten alle de norske Provinsialconciliers Statuter, — og deriblandt visse, om hvilke man med Sikkerhed ved, at ingen islandsk Bispop personlig var derved tilstede, — findes optagne i de udførligere Haandskrifter af den islandske Lovbog. Om Suderøernes Bispopsdømme kunde Tvivl i denne Henseende med størst Grund reises; men dette Bispopsdømmes nærmere Forhold til Nidaros's Metropolitansæde er i mange Stykker dunkelt. Mod Tidsrummets Slutning udgik det, som tidligere fortalt, af den norske Kirkeprovins [2]). Hvorvidt Provin-

[1]) S. o. f. II. 107. [2]) S. o. f. II. 304 f.

sialconciliernes lovlig affattede Statuter ogsaa trængte til Kongedømmets Stadfæstelse for at blive fuldgyldige i den norske Kirke, er ikke ganske klart. At saadant har været paastaaet fra Kongedømmets Side, aabenbarer sig i de kongelige Raadgiveres Færd i Anledning af Conciliet i 1280. Men her var der ogsaa Tale om Gjenstande, der paa det føleligste berørte Kongedømmet og derhos dybt grebe ind i den almindelige Lov og Landsret. Naar derimod Provinsialconcilierne i sine Forhandlinger og Bestemmelser holdt sig inden sit reenkirkelige Omraade, naar de holdt sig ved Ordningen af det kirkelige Embedsvæsen og Politi samt af Troslæren og Kirkeskikkene, — da synes ikke Kongedømmet at have fordret nogen Stadfæstelsesret; eller maaskee rigtigere udtrykt: da betragtedes dets Stadfæstelse som forud stiltiende given, og dets Hjælp til Bestemmelsernes Opretholdelse, for saavidt en saadan Hjælp behøvedes, som noget, der simpelt hen fulgte af dets Stilling og Skyldighed som øverste styrende Statsmagt og Landskirkens naturlige Verge. Saaledes indseer man, hvorledes en selvstændig lovgivende Myndighed i kirkelige Sager kunde, i en ikke ringe Udstrækning, af Kongedømmet indrømmes Provinsialconcilierne, uden at derfor disses Myndighed til eensidig at bestemme Landets Christenret i dens Heelhed erkjendtes.

Om de norske Biskoppers store verdslige Magt og deres virksomme Indflydelse paa Norges hele Statsudvikling, derom vidner klart nok det hele Tidsrums Historie. Det var inden Tidsrummets Slutning kommet dertil, at Biskopperne noget nær vare at ansee som de mest formaaende Medlemmer af Kongens Raad, i hvilket fra Kong Haakon Magnussøns Tid de verdslige Stormænds Stilling var langt mindre fast og selvstændig end Biskoppernes. Den afgjørende Stemme, som Magnus Lagabøters Landslov indrømmede disse i Tilfælde af et indtrædende Kongevalg [1]), var en vigtig Udmærkelse, der nødvendig maatte brede Glands over deres Forhold til Staten i Almindelighed. Høist betegnende var det ogsaa, at Kongevalget, hvis et saadant maatte udkræves, ved samme Lov stilledes under Landets første Biskops, Erkebiskoppens, St. Olafs Repræsentants, umiddelbare Bestyrelse [2]). Endnu vigtigere var den Følgeslutning, som heraf let maatte kunne uddrages og virkelig uddroges: at Nidaros's Erkebiskop, naar Kongedømmet var ledigt, efter Loven var dets selvskrevne Vikarius og Rigets øverste midlertidige Forstander, indtil Kongedømmet var atter besat [3]). Biskopperne vare altsaa paa en Maade, baade ifølge Lovens Ord og ifølge dens virkelige Anvendelse, erkjendte for en Magt i Staten, og det den Magt, som kom Kongedømmet nærmest. Hvad dette havde at sige, sees let. Norges Ve og Vel hvilede meer end eengang, næst i

[1]) S. o. f. II. 8, 9. [2]) Sst. [3]) S. o. f. II. 193, 216, 262.

Guds, i de norske Bisskoppers Haand. Det fuldendte Tidsrum har allerede antydet dette; i det følgende vil det klarere vise sig.

I Forhold til den verdslige Magt og Indflydelse, som Norges Erkebiskop og Bisskopper nu vare sig bevidste at øve, udviklede de ogsaa en stedse stigende verdslig Pragt i al sin Optræden. Deres Levemaade og Folkehold var som Fyrster egnede. Man seer af den tunsbergske Overeenskomst, at Erkebisskoppens Tjenere vare mindst hundrede, og at de fornemste af disse, i Lighed med hvad Tilfældet var ved Kongens Hird, benævntes Skutilsvende [1]). Hver Bisskop havde i Regelen mindst fireti Svende [2]). Og ved disse Erkebisskoppens og Bisskoppernes Mænd forstodes egentlig Vaabenføre og Væbnede, saaledes at deres talrige geistlige Betjening ikke deri var medregnet, ligesaalidet som ringere Arbeidsfolk i deres Tjeneste. Deres mange Forretninger og deres store Husholdning krævede Hjælp i Bestyrelsen af begge Dele. I dette Tidsrum er ogsaa hyppig Tale om tvende overordnede Embedsmænd ved Bisskopsstolene, som skulde være Bisskoppen til Lettelse, nemlig Officialen (officialis) og Raadsmanden i Bisskoppens Gaard (ræðismaðr i biskupsgarði). Officialen gik Bisskoppen til Haande i Udøvelsen af hans kirkelige Dommermyndighed; Raadsmanden var hans Hushovmester og Bestyrer af Bisskopsgaardens økonomiske Anliggender. Hertil kom endnu den saakaldte Pønitentiarius, der udførte Bisskoppens Forretninger i Skriftemaalssager, og havde Opsyn med de deraf flydende Indtægter. Disse Embedsmænd vare Prester eller Geistlige. Bisskopperne vare dog ikke eneraadende ved deres Beskikkelse, men maatte heri høre sine Kapitler [3]). Officialen synes ogsaa oftest at have været en af Kapitelets Chorsbrødre. En Officials og en Pønitentiarius's Ansættelse ved hver Bisskopsstol findes foreskreven ved Provinsialconciliers Bestemmelser [4]).

Det var Tidsaanden i Forening med tiltrædende gunstige ydre Omstændigheder, der væsentlig hævede den bisskoppelige Magt i Norge til hiin Høide. Kongedømmet rakte imidlertid ogsaa Haanden til dens Forherligelse, om end, som vi have seet, oftest kun henrevet af Strømmen, eller endog sterkt modstræbende og med kjendelig Følelse af den Fare for dets egen Myndighed, der laa truende i Baggrunden. Kongedømmets Modstand paa en Kant var gjerne ledsaget af Eftergivenhed paa en anden. Havde det stridt imod, ja endog maaskee vundet Seier over en farlig Grundsætning, saa vilde det igjen gjerne ved en eller anden Opoffrelse forsone eller vinde en agtet og dygtig Personlighed, der havde lidt under Kampen. Havde det viist sig paaholdende paa sin egen lovhjemlede Ret ligeover for Bisskopsdømmets anmassende

[1]) S. o. f. II. 21, 118. [2]) S. o. f. II. 118. [3]) S. o. f. II. 73. [4]) S. o. f. II. 107, 223, 299.

Fordringer, vilde det siden gjerne lægge for Dagen, at det ikke var karrig i sine Pengegaver og sin ydre Ærbødighed mod Kirkens Forstandere. Kongerne frygtede overhovedet hvert Skin af Ulydighed mod Christendommen og den christelige Kirke, hvis sande Væsen dog kun dunkelt foresvævede dem, idet de sammenblandede Christi Bud med Pavens, og den sande Kirke med den Indstiftelse, som udgik fra Roms Biskop. Og denne Frygtsomhed vidste de i den romerske Statsklogt oplærte Biskopper mesterlig at benytte for at lamme selv de dristigste og bedst beregnede Skridt af Kongerne til den geistlige Magts Indskrænkning. Paa den anden Side følte Kongerne hvert Øieblik, at de trængte til Raad og Hjælp af Biskoppernes høiere videnskabelige Dannelse baade i den indre og i den ydre Rigsstyrelse, og bøiede sig her for deres aandelige Overlegenhed. Lægger man nu til alle disse Omstændigheder endnu den, at Tidsrummets norske Biskopper for største Delen vare, baade som Kirkestyrere og som Kongedømmets Raadgivere, nidkjære, virksomme og dygtige Mænd, der nøde Almeenhedens Agtelse, og at de, opdragne i den romerske Kuries Grundsætninger, ikke vare bange for at benytte sin egen anseede Stilling og den store Mængdes religiøse Overtro til at befordre hvad de ansaa for Kirkens Tarv, — saa begriber man let, at Kongedømmet i sine Kampe mod den biskoppelige Magt, trods al Kraft og Forsigtighed, dog endnu til Slutning oftest maatte drage det kortere Straa. Hvad der imidlertid i denne betænkelige Stilling støttede det norske Kongedømme, og frelste det fra ganske at bukke under, ja endog, sammenligningsviis med hvad der fandt Sted i mange andre af Europas Riger, lod det endnu vedligeholde en vis ikke ganske ringe Selvstændighed, endog i visse kirkelige Anliggender, ligeover for Biskopperne, — var deels Kongernes og deres verdslige Raadgiveres Agtelse for og Vedhængen ved Sverrers Grundsætninger, deels den dermed i Forbindelse staaende Sammentrængen af al verdslig Statsmagt i Kongedømmet, hvilket saaledes blev sterkere til at møde Kirkehøvdingernes aabenbare og hemmelige Angreb.

Blandt Kongedømmets Planer til den biskoppelige Magts Indskrænkning er der ingen, som tildrager sig større Opmærksomhed, end den af Haakon Magnussøn istandbragte Dannelse af en kongelig Kapelgeistlighed, hvilken under en egen af Biskopperne uafhængig og dem paa en Maade sideordnet Formand, Kapelmagister (magister capellarum regis), skulde gaa Kongedømmet til Haande med sine geistlige Kundskaber, — af hvis Midte det vigtige Kanslerembede skulde besættes, — og som skulde gjøre Biskoppernes Indblanding i Rigsstyrelsens Anliggender mindre nødvendig, ja vel endog med Tiden overflødig. Vi have seet, hvorledes den Sag dreves, hvorledes Planen til en vis Grad lykkedes, idet Kapelgeistligheden og Kapel-

magisteren virkelig fik Pavens Stadfæstelse; — men vi have ogsaa seet, hvorledes Bergens Biskop modarbeidede den hele Indstiftelse, og hvorledes det lykkedes den biskoppelige Magt at afstumpe dens Brod og gjøre Indretningen i det Væsentligste uskadelig for sig [1]). Men skjønt den kongelige Kapelgeistlighed ingenlunde tilfulde blev hvad Kong Haakon havde tilsigtet, saa er det dog klart, at den i meer end een Henseende støttede Kongedømmet og ikke var et ganske uvigtigt Led i det norske Statsverk og i den norske Kirke.

Hvad de norske Lydbiskoppers Forhold til sin Metropolitan, Erkebiskoppen af Nidaros, og til Paven angaar, da blev dette i nærværende Tidsrum i alt Væsentligt uforandret. Pavernes Indflydelse paa den norske Kirke maa ansees for at have været i Stigende gjennem hele Tidsrummet, og Geistligheden fik den at føle i de Pengeudpresninger til det pavelige Skatkammers Fordeel, der nu begyndte at høre til Dagens Orden, og som dreves under forskjellige Paaskud og paa forskjellige Maader [2]).

I dette Tidsrum omtales ofte Provsterne som Embedsmænd i Kirken. Om Betydningen i Norge af Navnet Provst have vi tidligere talt [3]), og viist, at tvende forskjellige Slags kirkelige Embedsmænd derved forstaaes, nemlig deels Forstandere for Kollegiatkirker, saadanne Provster vare i dette Tidsrum Forstanderne for flere af de kongelige Kapeller [4]), — deels Biskoppernes Ombudsmænd. Dette sidste Slags Embedsstilling synes, som tidligere yttret, egentlig først ved denne Tid at have antaget sin bestemte Karakter som geistlig eller kirkelig, idet Biskopperne nemlig i Hierarchiets Aand søgte at fjærne Lægfolk fra Bestillinger vedkommende Kirkens Retsomraade, Ejendomsbestyrelse og Opbørsler, hvilke Bestillinger alle stode under deres Overtilsyn, og derimod besatte samme med sine underordnede Geistlige [5]). En saadan af Biskoppen beskikket geistlig Ombudsmand fik sin Embedskreds, omfattende flere Kirkesogne, i hvilken han, foruden at besørge de nævnte meer verdslige Forretninger, ogsaa udentvivl paa Biskoppens Vegne førte et Slags Tilsyn med Sognepresternes Embedsførelse. Som foresat denne Kreds af Biskoppen førte han Embedsnavnet: præpositus, hvoraf prófastr, Provst, er dannet. Hans Embede og Omraade benævntes Provstedømme (prófastdœmi, Provsti). En bestemt Inddeling af hvert Bispsdømme i visse Provstier maatte synes med Tiden at skulle følge af denne Indretning. Man veed ogsaa med Bestemthed at en saadan Inddeling ved det 14de

[1]) S. o. f. II. 120—122, 150—153, 177—179, 196, 212, 239. [2]) S. o. f. II. 22, 156, 165—168, 220, 234, 244—246, 298, 305. [3]) S. o. f. I. 450. [4]) S. o. f. II. 121. [5]) Erkebiskop Paals Forbud mod, at provsteligt Embede eller Forretning maatte overdrages Lægmænd. S. o. f. II. 248.

Aarhundredes Udgang fandt Sted for Oslos Bifkopsdømmes Vedkommende, da dette var deelt i ti Provstedømmer. Men man veed ikke hvorvidt den har været gjennemført i hele Norges Land [1]). Da Provsten i flere Henseender skulde være Sognepresterne overordnet, var det i sig selv ganske rimeligt, at Biskoppen udvalgte ham blandt disse; han var da egentlig kun den første blandt sine Lige og kunde ved Siden af sit Provsteembede tillige bestyre og nyde Indtægterne af sit Prestekald, saaledes at ingen særegen betydelig Løn udfordredes. Men som det geistlige Provsteembede i det Hele var ilde anseet af den norske Statsstyrelse, der endog til en Tid talte Mænd i sin Midte, hvilke ligefrem vilde have det afskaffet, — saa var det især dets Besættelse med Sogneprester, der vakte Paatale. Man seer nemlig, at det i Kong Erik Magnussøns Tid var en af Raadets Fordringer, at ingen Prest, der var Sogneprest og som saadan Sjælesørger, maatte tillige have Provstedømme [2]); et Forbud herimod kom ogsaa ind i Kong Erik Magnussøns store Retterbod, og det samme fastsatte ligeledes senere Kong Haakon Magnussøn for det nordligste Norges Vedkommende [3]). Man veed dog ikke om Forbudet i Tidens Løb blev agtet. Det var Sognepresteus Stilling som Skriftefader, der især vakte Betænkelighed ved at forene hans Embede med Provstedømmet. Da der nemlig var Anledning til i Skriftemaalet at øve Indflydelse paa den Skriftendes Samvittighed, forsaavidt Tvivl kunde raade om Lovligheden af visse Fordringer, som det netop tillaa Provsten paa Biskoppens Vegne at inddrive, — og da desuden den i Skriftemaalet paalagte Pønitens kunde bestemmes afgjort ved Pengebøder til Kirken eller dens høiere Foresatte, — saa har man udentvivl frygtet, at hiin dobbelte Stilling kunde give Biskoppernes, og vel ogsaa Provsternes egen, Begjærlighed for stort Spillerum. At det overhovedet var Provsternes Strenghed og Nærgaaenhed i Egenskab af biskoppelige Sagsøgere og Opbørselsbetjente, der gjorde dem saa ilde anskrevne hos Rigsstyrelsen og udentvivl hos Lægfolket i det Hele, er tydeligt [4]). Men herved paatrænger sig med det Samme uvilkaarligen den Tanke, at muligen Kirkens og Biskoppens tidligere Bestillingsmænd, medens disse vare Lægfolk, igjen paa sin Side have været alt for ligegyldige i Henseende til Kirkens Tarv, og derhos ikke heller frie for Egennytte, samt for at begunstige til Kirkens Skade de verdslige Stormænd, der over dem kunde have noget at sige.

Klostergeistlighedens Stilling i Norge undergik i dette Tidsrum ingen mærkelig Forandring. — Af de ældre i Landet værende Klosterordener, oprettedes i dette Tidsrum kun faa nye Klostere,

[1]) Munch, Norg. Beskr. 14. [2]) S. o. f. II. 39, 43. [3]) S. o. f. II. 168.
[4]) S. o. f. II. 118, 119, 248.

og disse næsten alle i dets Begyndelse. Augustiner-Klosteret paa Utstein i Stavangers Bispsopsdømme er muligen stiftet efter 1263 [1]). Minoriternes Kloster i Oslo blev oprettet omkring 1290 [2]); og sandsynligvis bleve den samme Ordens Klostere i Nidaros og Marstrand heller ikke stiftede førend i Begyndelsen af det her omhandlede Tidsrum [3]). Oprettelsestiden for Prædikebrødrenes Kloster i Hamar kjendes aldeles ikke; det kan være ældre end dette Tidsrum, men maaskee ogsaa først blevet til i det næste [4]). Paa Island oprettedes omkring 1295 i Hole Bispsopsdømme ved Biskop Jorund Thorsteinssøn et Kloster for Augustinermunke paa Modruvold [5]), og et Nonnekloster af St. Benedictus's Regel paa Reynisnes [6]).

Den eneste nye Klosterorden, der synes i dette Tidsrum, og det i dets første Begyndelse, at have fundet Indgang i Norge var Johanniternes. Denne Orden, oprindelig Hospitalbrødrenes Munkeorden i Jerusalem, var stiftet allerede i 1048; men den omdannedes under Korstogene 1113 til en geistlig Ridderorden, der dog ogsaa overtog Pilegrimes og Syges Pleie, og forresten iagttog St. Augustinus's Regel, af hvilken Orden den altsaa egentlig var en Congregation. Johanniterordenens Medlemmer vare deelte i tre Klasser: Riddere, hvis Skyldighed egentlig var Kamp mod de Vantro, Prestmunke, der forestode Religionstjenesten samt Hospitalerne, og tjenende Brødre, der gik de twende høiere Klasser tilhaande. Ordenens Overhoved var en Stormester, der først havde sit Sæde i Jerusalem, siden paa Cypern og fra 1309 af paa Rhodus. Ordenen udbredte sig snart vide om i Europa, og inddeeltes efter Nationaliteterne i otte Tunger (lingvæ). En af disse var den tydske Tunge (lingva allemannica), der igjen deeltes i fire Priorater (prioratus, ogsaa kaldte Provinser, provinciæ) hvert under Forstanderskab af en Prior eller rettere Generalprior. De enkelte Klosteres Munke havde til Forestander en Prior (prior domus hospitalis). Blandt den tydske Tunges 4 Priorater var Dacia (prioratus Daciæ), der omfattede Danmark, Sverige

[1]) Jfr. o. f. I. 451. [2]) Jfr. o. f. II. 90. [3]) Langes Klh. 2den Udg. 45. [4]) Langes Klh. 2den Udg. 50. [5]) Finn Joh. IV 97. [6]) Finn Joh. IV. 106. — Jeg benytter her Anledningen til at berigtige et Par Feil, som have indsneget sig i 1ste Deel, i Beretningen om Klostrene i Norge. S. 451, hvor Talen er om Augustinerordenen siges, at dens Klostere forestodes af Priorer. Det bør istedet herfor hede: af Abbeder eller Priorer. Halsna, Jonskloster og Utstein havde Abbeder; Elgesæter og Kastelkloster derimod forestodes af Priorer. — S. 453, hvor Talen er om de Stæder i Norge, hvor Prædikebrødrene havde Klostere, bør Hamar tilføies; og S. 454, hvor de Kjøbstæder opregnes, i hvilke Minoriterne havde Klostere, bør Nidaros tilføies, men Stavanger udgaa.

og Norge. Ethvert Johanniterkloster behøvede imidlertid ikke at have Medlemmer af alle de tre ovennævnte Klasser. I mange Klostere synes ingen Riddere at have været, men kun Munke og tjenende Brødre; og af dette Slags var udentvivl det eneste Kloster af denne Orden, som fandtes i Norge.

Det var Klosteret eller Hospitalet paa Varna (Værne) i Borgarsysla under Oslos Bispedømme. Det blev sandsynligviis oprettet af Kong Magnus Haakonssøn ved Tidsrummets Indgang, og, som det lader, fortrinsviis til et Hospital eller Tilflugtssted for udtjente, fattige og svagelige Medlemmer af Kongens Hird [1]).

De norske Klostere gik forresten ogsaa i dette Tidsrum fremad i Rigdom. Det er imidlertid nu ligesom tidligere yderst sjælden, at vore gamle historiske Efterretninger nævne Klosterforstandere, der spillede nogen ret fremtrædende Rolle i Kirken eller Staten. Man seer ligeledes, at Bispsstolene, i det mindste i Norge selv, kun undtagelsesviis bleve besatte med Klostergeistlige, uagtet der dog paa Provinsialconciliet i 1306 fattedes Bestemmelse for at deelagtiggjøre disse i den høiere videnskabelige Dannelse, som maatte søges ved Udlandets Høiskoler [2]). Verdsliggeistligheden var fremdeles den indflydelsesrigeste i den norske Kirke, og selv de andensteds saa virksomme og mægtige Tiggerordener synes i Norge ikke at have kunnet maale sig med Prestestanden, der havde sit stadige Vern i Biskopperne og Domkapitlerne, — noget som den forudgaaende Historie paa mange Steder viser. Om Klostertugtens og Ordenens Forfald i flere af den Tids Klostere vidner hvad der er fortalt om Tvistighederne mellem Forstanderne for Halsno og Utstein Klostere paa den ene Side og vedkommende Biskopper paa den anden [3]), ligesom og enkelte Bestemmelser af Provinsialconcilierne [4]).

II. Saa fast som den norske Kirke nu var indlemmet i den almindelige romerske, saa levende som Samfærselen var bleven mellem den norske Kirkeprovinses Erkebiskop og Biskopper paa den ene Side og deres anerkjendte Hoved, Paven, paa den anden, og saa ivrigen endelig som den romerske Stol fremdeles vedblev at virke for den hele Kirkes ydre Eenhed, — begribes let at der næsten ikke meer kan blive Tale om Ejendommeligheder i nogen enkelt under Rom lydende Kirke, — ikke at nævne med Hensyn til Troslære, hvilken man uden Indsigelser modtog saadan som den romerske Kirke havde stemplet den; men ikke engang med Hensyn til religiøse Skikke, endog saadanne, som maatte agtes for mindre væsentlige. Kirkelære og Kirkeskikke — Alt

[1]) Om Johanniterordenen se Langes Klh. (Udg. 1) 85—90, 702—718; jfrt. Udg. 2. 35—39. [2]) S. o. f. II. 106. [3]) S. o. f. II. 133—136, 248 —250. [4]) S. o. f. II. 107, 198, 247.

viser sig nu i Norge at være støbt i den egte romerske Form, der ingen Afvigelser tillod.

Der findes i de Udkast til norske Christenretter, som i dette Tidsrum udgik under Kong Magnus Lagaboters og Erkebiskop Jons Ledning, flere Bidrag til at lære den norske Kirkes Opfatning af Sakramenterne noget nærmere at kjende.

Om Daaben udtrykke hine Christenretter, især Erkebiskop Jons, sig i flere Dele bestemtere end de ældre. De forbyde al Daab undtagen i Vand, „hvad enten det er Sø eller andet Vand". Der tilføies: „Spyt gjør ingen Daab, heller ikke Is eller Sne, med mindre det optøes, saa at deraf bliver Vand". Det paalægges udtrykkelig Barnets Faddere som en Pligt at lære det „Credo og Pater noster;" og Jons Christenret byder, at Enhver syv Aar gammel eller ældre skal kunne „Credo, Pater noster og Ave Maria". Bliver Nogen femten Aar gammel uden at kunne det, og Aarsagen er Skjødesløshed og ikke Mangel paa Forstand, da er han skyldig Bod til Biskoppen [1]). Det er denne samme Børnelærdom, som vi have seet, at Provinsialconcilierne efter Erkebiskop Jons Dage idelig omtale, idet de indskjærpe Sognepresterne nøie at prøve sit Sognefolk deri ved Skriftemaalet [2]). Om Daab af Barnet, før det endnu er kommet heelt af Moders Liv, hvilken i Nødsfald kunde tillades, indeholdes Bestemmelse i Erkebiskop Paals Hyrdebrev, som ovenfor er omtalt [3]).

Om Confirmationen udtaler Jons Christenret sig med følgende Ord: „Næst Daaben er det Sakrament (helgan, eg. Helligelse, hellig eller helligende Handling), som heder Ferming, og nogle kalde: Biskupan (d. e. Confirmation). Det er Stadfæstelse i den modtagne Tro. Alle Christne skulle efter Daaben i denne Stadfæstelse modtage den hellige Aand ved Biskoppens Haandspaalæggelse med Chrisma. Disse Sakramenter (helganar): Daab og Confirmation, ere saaledes sammenbundne, at det ene ei kan undvære det andet, uden Døden kommer imellem. Thi som den hellige Aand, der falder fra Himmerige ned over Mennesket med heldbringende Tilkomst, giver fuld Renselse fra Synderne i Funten (Døbefadet), — saa er for Alle i denne Troens Stadfæstelse en fortfarende Styrkning til Naaden. Og skjønt Christningen (kristnin d. e. Daaben) er tilstrækkelig for den, der dør uden at have syndet (nægezt meinlausum framfarande), til den evige Salighed, saa er dog dette Sakramentes Hjælp nødvendig for de levende Mennesker til Bestyrkelse og Kamp mod Djævelen, da det væbner os med den syvfoldige Dyds [4]) Naade. Skulle alle Christne,

[1]) N. g. L. II. 341, 342, jfrt. m. 294, 311, 327, 327, og med de ældre Bestemmelser. S. o. f. I. 189, 232, 454, 455. [2]) S. o. f. II. 66, 223.
[3]) S. o. f. II. 300. [4]) Modsat de 7 Hovedsynder. S. o. f. II. 299.

som dertil have Skjønsomhed og Alder, fastende og skriftede modtage dette Sakrament med stor Ærefrygt, og ikke oftere end een Gang. Det kan ikke meddeles af Nogen uden af Biskoppen" [1]).

Med Hensyn til Nadveren og Skriftemaalet blive dette Tidsrums Christenretter i Hovedsagen staaende ved det, som allerede i foregaaende Tidsrum var vedtaget, og som i den ældre Frostathingslovs Christenret var indført [2]). Begge Sakramenter sættes fremdeles i den nærmeste Forbindelse, saaledes at det sidstnævnte altid maa gaa forud for det første, og med Skriftemaalet skal desuden Betalingen af Romerskatten eller Peterspengen følge, saaledes at hver, der gaar til Skrifte, med det samme erlægger denne til sin Sognepræst [3]). At Nadverens Meddelelse til Lægfolk blot i een Skikkelse, nemlig i Brødets, nu har været gjældende i den norske Kirke, derom findes vel, saavidt vides, hverken i norske Christenretter eller norske Conciliebestemmelser noget udtrykkeligt Paabud; men det lader sig dog middelbart slutte af flere enkelte Forskrifter i de sidste angaaende den Ærefrygt, man skal vise Nadverens Sakrament og den Omhu hvormed det skal behandles [4]). Om Bannet og dets Anvendelse i nærværende Tidsrum have vi under selve Fremstillingen af Begivenhederne og ved at omhandle de forskjellige Provinsialconciliers Beslutninger hyppigen havt Anledning til at tale [5]). Paa Grund af Misbrug i dets Anvendelse begyndte ganske vist dets Kraft allerede nu meget at tabe sig.

Ordinationens Sakrament er ligesaalidet i dette Tidsrums Christenretter som i de ældre omhandlet. Heller ikke finder man derom Forskrifter i Provinsialconciliernes Statuter. Aarsagen er vel, at dette Sakrament agtedes for at være saa udelukkende Geistligheden vedkommende, at ingen af de derom gjældende Forskrifter behøvede at komme til Almenhedens Kundskab gjennem nogensomhelst Lov.

Egteskabet er endnu i Magnus Lagabøters Landslov betragtet fra den blotte borgerlige Side, idet ikke kirkelig Indvielse opstilles som nogen Fordring med Hensyn til dets Lovlighed. I alle dette Tidsrums Christenretter derimod sporer man en bestemt Stræben efter at faa det opfattet af Almeenheden i dets religiøse Betydning, at faa det betegnet som Sakrament og indbragt under Kirkens Omraade. Egteskabet, — heder det — er, hvis det ret overholdes, Jagttagelse af en hellig Regel (heilagt regluhald eg. helligt Regelhold); thi Gud

[1]) N. g. L. II. 344; jfr. Bp. Arnes isl. Chrr. c. 3, hvor hele denne Betragtning ogsaa findes. [2]) S. o. f. I. 455, 456. [3]) N. g. L. II. 384, jfrt. m. 299, 318, 332, jfr. o. f. II. 201. [4]) S. o. f. II. 66, men især Conciliebestemmelserne af 1320, der ogsaa ere meget oplysende med Hensyn til Skriftemaalet. S. o. f. II. 201—207 (navnl. 206). [5]) S. o. f. II. 37, 38, 107, 165, 199, o. fl. St.

selv forordnede det i Paradis mellem Mand og Kvinde, før end de faldt i Synden. Derfor synder den saare, der ikke farer rettelig med det og overholder det omhyggeligen". Egteskabet skulde forberedes ved et ordentligt Frieri og derpaa følgende Fæstemaal, hvorved Kvinden selv i Vidners Overvær skulde give sit lydelige Samtykke til Forbindelsen, „efterdi det af Gud er forbudet, at nogen Mand fæster en Mø eller Kone mod hendes Villie". Derpaa skulde Presten tre Søndage lyse Fæstemaalet i Sognekirken, for at de, der maatte vide nogen Hindring for Egteskabet kunde anmelde dette. Først herefter skulde Brylluppet holdes [1]). Et Egteskab, ved hvis Afsluttelse ikke de anførte Formaliteter og fremfor alt Lysningen var iagttaget, betegnedes i Christenretten som et lønligt Egteskab (leynilegr hiúskapr) og som ulovligt [2]). Den egentlige Vielse paabydes kun i Erkebiskop Jons Christenret og i Biskop Arnes islandske, hvilken sidste næsten i Eet og Alt stemmer med den første. Det heder nemlig: „Før Brylluppet skulle de (Brudefolkene) fare til Kirke og lade sig vie (púsa, af det latinske sponsare gjennem det Franske épouser) og tage med god Villie og Ydmyghed høitidelig Velsignelse (blessan) af Presten". Dette gjaldt dog kun det Egtepar, af hvilket hverken den ene eller anden før havde været viet og velsignet [3]). Et andet Egteskab var det Presterne forbudet at velsigne, skjønt det vel var dem tilladt at synge en Messe paa Bryllupsdagen [4]). Var Egteskabet overeensstemmende med Kirkens Lov i alle Henseender fuldbyrdet, da erklæredes det for uopløseligt, undtagen i det Tilfælde, at en af Egtefællerne, forinden de havde havt legemlig Omgang, gik i Kloster, da det var den anden tilladt at indgaa et nyt Giftermaal; — eller og paa Grund af Hor, da vel den Part, som var uskyldig, havde Ret til at fordre Skilsmisse, men ikke til at gifte sig igjen. Biskoppen skulde i alle saadanne Sager være Dommer, og alene ifølge hans Dom kunde Skilsmissen efter Kirkens Anskuelse lovligen foregaa [5]). Dispensationer kunde imidlertid i enkelte saadanne Tilfælde erholdes enten hos Biskoppen eller hos Paven. Med Hensyn til legemligt og aandeligt Slegtskab som Hindring for Egteskab bleve fremdeles de gamle Regler staaende ved Magt, kun at det femte Slegtskabs- og Svogerskabsled nu i alle Christenretterne opstilles som det første, i hvilket Egteskab var tilladt, i Overeensstemmelse med det fjerde lateranske Conciliums Bestemmelse [6]). Christenretterne nævne nu udtrykkelig de Mænd,

[1]) N. g. L. II. 299, 318, 333, 367; Bp. Arnes isl. Chr. c. 16. [2]) N. g. L. II. 369, 370; jfr. o. f. II. 301. [3]) N. g. L. II. 369; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 16. [4]) S. o. f. II. 205. [5]) N. g. L. II. 301, 320, 334, 371; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 18. [6]) N. g. L. II. 302, 322, 334, 372; Bp. Arnes Chrr. c. 20; jfr. o. f. II. 336, 456.

som efter Kirkens Lov ikke maatte indgaa Egteskab, nemlig: Klostermænd, Prester, Diakoner, Subdiakoner, Vanvittige, Gildinger, Forgjorte og Saadanne, som ere udygtige til legemlig Omgang med Kvinder; heller ikke maatte Hedninger faa christne Koner [1]).

Angaaende den sidste Salvelse findes ingen nye Bestemmelser fra dette Tidsrum.

Kirkernes og Kirkegaardenes Fredhellighed indskjærpes i dette Tidsrums Christenretter end yderligere end i de tidligere, idet deres Asylret som Tilflugtssteder, der beskyttede Forfulgte, udhæves. „Efter hellige Fædres Forordning og de guddommelige og menneskelige Loves Bud — heder det i Erkebiskop Jons Christenret — skulle vi skaane Kirker og Kirkegaarde, saaledes at, hvad end En har gjort, naar han for sin Redning flygter til Kirke eller Kirkegaard, skal han fredhellig være for hver Mand, medens han er der; dog ere de herfra undtagne, som dræbe Folk for at vinde Gods, eller begaa Drab, eller tilføie Saar i Kirke eller Kirkegaard . . . . . Men den Prest, som forretter ved Kirken, skal hjælpe den, der søger Fristed, saa at han ikke dør af Frost eller Hunger, hvis Frender eller Venner ei formaa at hjælpe ham. Men hvo som hindrer Presten eller Andre at yde ham denne Hjælp, eller drage ham ud af Kirke eller Kirkegaard med List eller Magt eller nogensomhelst Svig, skal være skyldig som om han havde dræbt ham i Kirken, og være i Ban, indtil han bliver løst efter Biskoppens Raad. Biskoppen eller andre den hellige Kirkes Styrere skulle erholde for den, som flyr til en Kirke, Fred paa Liv og Lemmer, medens han iøvrigt skal bøde for sine Misgjerninger efter Loven" [2]).

Efter Jons Christenret udfordres Biskoppens Tilladelse til Opførelsen af nye Kirker, og den som agter at opføre en saadan, skulde forud bestemme den et saadant Udstyr, som Biskoppen fandt tilstrækkeligt for dens og dens Tjeneres Underhold. Biskoppen skulde derpaa mærke Tomten og reise Kors paa den og lægge den første Steen til Bygningen. „Til Gud — tilføies der — og hans Helgene skal man bygge enhver Kirke ei sig selv til Fordeel eller nogensomhelst Raadighed" [3]). Der skulde saaledes afskjæres Enhver, som byggede en Kirke, Adgang til at indblande sig i dens og dens Indtægters Bestyrelse. Til visse Kirkers Opkomst anvendtes ellers i dette Tidsrum hyppigen de saakaldte Indulgenser (indulgentiæ) eller Benaadninger, nemlig et Slags Aflad, som tillagdes dem af Biskopperne eller

[1]) N. g. L. II. 300, 320, 333; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 17. At Forbudet mangler i Jons Chrr. maa hidrøre fra en Forglemmelse af Concipist eller Afskrivere. [2]) N. g. L. II. 347, jfrt. m. 296, 314, 329; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 6. [3]) N. g. L. II. 345.

Paven. Disse bestode i Befrielse for et vist Antal Dages (f. Ex. hundrede Dages) paalagt Faste eller anden Kirkebod for dem, der paa visse Fester besøgte den begunstigede Kirke, hørte Gudstjeneste i den, og i Forbindelse hermed offrede til den. Dette gav vedkommende Kirke Anseelse, og var derhos i Regelen en god Indtægtskilde for den.

Kirketjenestens Pragt maa antages at have været fremdeles i Tilvert, i samme Forhold som de enkelte Kirker gik fremad i Rigdom, og Antallet af de ved dem tjenende Geistlige i det Hele forøgedes. At Biskopperne viste Omhu for Gudstjenestens verdige Udførelse og de Kirkesøgendes sømmelige Forhold, — derom vidne flere Forskrifter baade i Conciliestatuterne af 1320 og i Erkebiskop Arnes Hyrdebrev [1]). Forøvrigt blev Kirketjenestens Skikke, saavidt vides, aldeles indrettede efter de Forskrifter, som fra gammel Tid vare udgangne og senere Tid efter anden udgik fra den romerske Biskop, og som vare temmelig eenstemmig vedtagne i den hele vestlige Kirke.

Nu som før lagde den romerske Kirke særdeles Vegt paa saakaldte gode Gjerninger, som virkende til Lykke her i Verden og evig Salighed hisset [2]). Løfter om slige Gjerninger bleve hyppig aflagte ved vanskelige Foretagender og i farlige Tilfælde. „Løfter (heit) — siger Jons Christenret — ere af tvende Slags. De som Alle love i Daaben: at forsage Djævelen og holde den Christelige Tro, iagttagende Guds Bud; — og de som man lover af fri Villie: at give eller gjøre de Ting, som man ikke forud var skyldig til, f. Ex. Indtrædelse i Kloster, eller Pilegrimsfærd, eller andre Gjerninger for Guds Skyld, som Almisser. Skjønt det staar til Alles fri Villie at gjøre disse Løfter, saa er det dog nødvendigt at holde hvad der er lovet, og det er Ingen tilladt selv at bryde eller forandre det. Thi derved sætter han sin Sjæls Salighed paa Spil; med mindre det skeer med Orlov af Biskoppen, hvem det tilkommer at overveie Nødvendigheden og Aarsagen, om han nemlig maatte finde, at Løsningen er bedre og Gud behageligere end selve Løftet" [3]).

Almissevdelse (Ölmosogerð) anbefaler samme Christenret i sterke Udtryk. „Almissevdelse — siger den — er den største Miskundhedsgjerning (miskunnarverk). Skeer den retteligen og med god Villie, da nedbeder og nedbetler den af Gud Naade over Giveren, og slukker hans Synder, som Vand slukker Ild" [4]). Almisserne kunde gives deels til Fattige, deels til Kirken eller kirkelige Stiftelser.

I den nærmeste Forbindelse med Almissevdelsen sattes Testamenter, til hvilke ogsaa Erkebiskop Jons Christenret høieligen opmuntrer. „Den Anordning — heder det — som man gjør i sine

[1]) S. o. f. II. 205—207, 309. [2]) Jfr. I. 198, 199. [3]) N. g. L. II. 365 f. [4]) N. g. L. II 366.

sidste Levedage, kaldes Testamente. Det er Aabenbarelse af og Vidnesbyrd om hvad der skydes En i Hu (hugskotsens); og det er befalet af de hellige Fædre i Guds Lov, ligesom af Keiseren og Kongerne i den verdslige Lov, saa vide som Christendommen strækker sig, at Ens sidste Villie skal være fri og i alle Henseender overholdes. Og efterdi Sjælen er verdifuldere og herligere end alle verdslige Ting, bør den ikke berøves sit Gods, — og efterdi intet er Mennesket meer magtpaaliggende, end at han frit faar sørget vel for sin Sjæl med Gavmildheds Verker, — saa er det fastsat, at den Bestemmelse, som man i sine sidste Dage gjør for sig lovligen, i Overvær af to eller tre skjønsomme Mænd, for Presten, hvis han kan være tilstede, det skal fra nu af staa ved Magt og ubrødeligen holdes ligesom et Lovbud"[1]). Det var altsaa Erkebiskop Jons Mening, at Retten at gjøre Testamente, skulde, i Medhold af den canoniske og civile romerske Ret, og navnligen til Kirkens Fordeel, gjøres saa fri som mulig, og at følgelig den ældre Lovbestemmelse fra Kardinal Nikolaus's Ophold i Norge, der først indførte Testamenter, dog med den Begrændsning, at ei mere maatte borttestamenteres end en Trediedeel af arvet Gods og en Fjerdedeel af erhvervet[2]), — den skulde ophæves. Nogen Indskrænkning vilde Jon vistnok tilstæde i Testamentsretten, nemlig ved nærmere at bestemme deels hvo der havde den, deels hvorvidt den maatte strække sig i Forhold til den Testamenterendes Arvinger; men Indskrænkningen var dog høist ubetydelig i Sammenligning med den som tidligere i Loven var vedtagen. Udelukkede fra Testamentsretten skulde, overeensstemmende med den canoniske Lov, følgende være: „Trælle Vanvittige, Døvstumme, Umyndige, Sønner, som ei vare udløste af Fædrenehuset og Klostermænd", om hvilke sidste det heder, at „den har givet Alt, som har offret sig selv til Gud". Alle andre derimod „Frie og Myndige og som ere ved sin fulde Forstand" kunde i sine sidste Dage gjøre Bestemmelse om sin Formue, „hvad enten han vil gjøre eller give sin Hovedtiende, eller paa anden Maade vil skifte den til Kirker, Klostere, Frender eller Fattige". Med Hensyn til de lovlige Arvinger, hvis saadanne fandtes, var Indskrænkningen følgende: — Var Arvingerne fem eller flere egte Børn, maatte kun Halvdelen af Formuen borttestamenteres, den anden Halvdeel skulde tilfalde dem; var det fire eller færre, da maatte de to Tredieparter borttestamenteres, og Børnene skulde nøies med den ene Trediepart; var der ingen Børn, men kun fjærnere Arvinger, da kunde de tre Fjerdeparter borttestamenteres og Arvingerne beholdt een Fjerdepart. Trods mod lovligt Testamentes Udførelse og Brud paa dets Bestemmelser, skulde ifølge Pavens Bud drage Ban til Følge, og Biskoppen, paastødes der ifølge

[1]) N. g. L. II. 349 f.; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 9. [2]) S. o. f. I. 225, 350

den canoniske Ret og Overeenskomsten i Tunsberg, var Dommer i alle Testamentssager [1]). Saadan var den Anskuelse af Testamentsretten og den Lov om sammes Udstrækning, som Erkebiskop Jon vilde saa gjort gjældende, idet han fuldkommen indsaa, hvor umaadelig en friere Testamentsret vilde bidrage til Kirkens Berigelse. Men hans hierarchiske Stræben mislykkedes i dette som i flere Stykker. Hans Bestemmelse om Testamenter findes ikke optagen i nogen af de tillempede Chrristenretter; den forekommer kun i selve Jons Udkast og i den dermed i alt Væsentligt ligelydende Arnes islandske Christenret. Den kunde heller ikke paa nogen Maade staa ved Magt, med mindre den verdslige Lovs Bestemmelse om samme Gjenstand forandredes; og dette skeede aldrig. Tvertimod bød Kong Haakon Magnussøn i sin Forordning angaaende Kirkens og Geistlighedens Ret udtrykkelig: at Testamenter, om ogsaa gjorte til Fordeel for Kirker og Klostere, ei skulde holdes videre end Lovbogen vidner [2]). Retten og Lysten til at berige Kirken med Gaver for Ens egen og Andres Sjæls Salighed var stor nok; den trængte ei til at udvides og anspores ved nye Lovbud.

III. Den norske Kirkes Styrelse og statsretlige Forhold i det her omhandlede Tidsrum er i den forudgaaende historiske Fremstilling allerede skildret. Thi alle de Bevægelser i Kirken, som udgjøre denne Fremstillings Gjenstand, ere netop i større eller mindre Grad rettede paa hine Forholds Udvikling. Man kan ogsaa sige, at den norske Kirke i nærværende Tidsrum naaede sit Høidepunkt af hierarchisk Orden og statsretlig Selvstændighed. Det som endnu i begge Henseender muligen kunde fattes, lykkedes det den neppe senere at udfylde.

1. Geistlighedens Stilling som affondret Stand med Embedsmænd, i hvis Valg ikke nogen verdslig Statsmagt indblandede sig, var opnaaet. Biskopsdømmerne besattes paa fuldkommen canonisk Maade, ved Domkapitelets fri Valg, hvor saadant gaves, eller ved Erkebiskoppens og hans Domkapitels, hvor Bispestolen selv intet eget Kapitel havde. Biskoppen beskikkede Sognepræster og ringere Geistlige i sit Omraade, og styrede dette i kirkelig Henseende med al den Myndighed, som den canoniske Ret tillagde ham, og hvori ikke den pavelige Magtfuldkommenhed selv gjorde Undtagelser. Lydighedsforholdet til Paven blev iagttaget, og den romerske Kuries Aand havde gjennemtrængt det hele Kirkesamfunds Geistlighed fra den Øverste til den Nederste. I dette Stykke var saaledes Alt som det efter Hierarchiets Krav burde være.

2. Kirkens Uafhængighed i sin Formues Bestyrelse var ligeledes fuldstændiggjort, og det ikke alene i Norge selv men og-

[1]) N. g. L. II. 349, 350 (see Not. 30), 354 (Not. 1); Bp. Arnes isl. Chrr. c. 9, 10. [2]) S. o. f. II. 118.

saa paa Island, hvor de i Begyndelsen af Tidsrummet endnu bestaaende Uregelmæssigheder efterhaanden synes at være blevne hævede.

3. Hvad Kirkens Lovgivningsmyndighed angaar, da er det ikke let at afgjøre med fuldkommen Sikkerhed, hvorvidt de ivrigste Hierarchers Paastand eller Ønsker egentlig strakte sig. Biskop Arne Thorlaksson af Skaalholt udtalte i sin islandske Christenret den Grundsætning, hvilken han paastod var bleven lovligen erkjendt paa Island: „at der hvor Guds Lov og Landets Lov ikke stemmede med hinanden, der skulde Guds Lov raade“ [1]). Grundsætningen havde sin Berettigelse, hvis man ved Guds Lov forstod Christi Lære. Dette var dog ikke Tilfælde; thi ved Guds Lov forstodes den canoniske Ret, den af Paven stadfæstede almindelige Kirkelov. Altsaa skulde ifølge hiin Grundsætning al Lovgivning, den verdslige ligesaavel som den geistlige, udgaa fra den canoniske Ret; alt hvad der i de ældre Love ikke stemte med denne maatte bortskjæres, og ingen ny Lov gives, uden at den i Forveien var raadspurgt. Nu var Fortolkningen og Fuldstændiggjørelsen af den canoniske Ret Paven forbeholdt, og hans Bud udgik igjen til de forskjellige Statskirker gjennem Biskopperne. Følgelig maatte disse, hvis Grundsætningen skulde følgerigtig gjennemføres, i al Lovgivning have den afgjørende Stemme, og i alt, hvad der efter deres Dom paa nogen Maade angik Kirken, være de ene raadende, kun at Pavens Stadfæstelse indhentedes. En saadan Tanke udtalte sig virkelig ogsaa under den norske Lovforandring i Erkebiskop Jons hele Adfærd ligeover for Kongedømmet, om man end ikke finder hiin Grundsætning opstillet med klare Ord i den af ham udkastede Christenret. Men antog man den nævnte Grundsætning, saa var jo i Virkeligheden baade Kongedømmets og Folkets Lovgivningsmyndighed derved berøvet al Selvstændighed og gjort afhængig af Biskoppernes og Pavens Indvilgelse. Det var da ikke nok, at Lovene skulde stemme med Christendommens Lære og intet Uchristeligt indeholde, hvilket naturligviis laa i Begrebet: christelig Lov; — de skulde ogsaa stemme med det af Paven anordnede Forhold mellem Kirke og Stat, baade som dette allerede var opstillet, og som det i Tiden kunde blive. Paven var da i Grunden den øverste og eneste Lovgiver baade i Stat og Kirke, og Biskopperne Vogtere af denne hans Ret. Til en saadan Høide formaaede imidlertid ikke det

[1]) Bp. Arnes S. c. 28; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 9. Man har tillagt Islands første indfødte Biskop, Isleif, Gjennemdrivelsen af denne Bestemmelse (Finn Joh. I. 133, 263), men neppe med tilstrækkelig Hjemmel. Bp. Arnes Christenret og ligesaa hans Saga paa de ovenciterede Steder anføre Aaret 1253 som Tiden, da denne Grundsætning blev lovtagen, altsaa medens Sigurd Thetmarsson var Biskop i Skaalholt og Henrik Biskop i Hole.

romerske Hierarchi at opsvinge sig. I hvor megen Vegt end Tidsalderen lagde paa den ydre Kirke og paa den romerske Biskops Stilling som Kirkens synlige Hoved, saa var dog ikke den sunde Sands ganske udslukt hos Folkene, som tilsagde dem, at Biskopperne ja selve Paven, hele sin udmærkede Stilling uagtet, dog kun vare Mennesker, — at Gud ikke havde lagt Folkenes Styrelse udelukkende i deres Hænder, men at den verdslige Samfundsorden ogsaa var en Indstiftelse af Gud og som saadan havde sin Ret uafhængig af Pavens Bud, — endelig at Kirkens Maal var et aandeligt, hvorfra dens Styrere fjærnede sig ved altformeget at indblande sig i det Verdslige, som Staten af Gud var sat til at skjøtte gjennem sine Styrere. Dette var ogsaa i Hovedsagen hvad den nye norske Lov udtalte i Afsnittet om de to af Gud indstiftede sideordnede Magter: den kongelige og biskoppelige [1]). Erkebiskop Jon maatte, som vi have seet, for nogenlunde at opnaa sit Øiemed, Kirkens Frigjørelse fra Statens Lovgivningsmyndighed, slaa ind paa den almindelig nyttede Vei, først at istandbringe en Overeenskomst mellem Stat og Kirke, mellem Kongedømme og Biskopper, angaaende hvilke Sager, ifølge den canoniske Ret, hørte under hver af disse Magters Omraade; og naar dette var afgjort, da at tilvende Kirken fuld lovgivende Myndighed i Alt, hvad den var tildømt. Overeenskomsten blev, som vi vide, sluttet. Men vi vide ogsaa, at just som Kirken paa den skulde til at bygge sin selvstændige Lovgivning, faldt hele Grundvolden sammen, — Overeenskomsten frakjendtes al Kraft og Gyldighed, og Kirken henvistes atter i dette Stykke til de ældre Forhold. En selvstændig Lovgivningsmyndighed i den Betydning og det Omfang, som Erkebiskop Jon havde tilsigtet, fik den ikke, men maatte fremdeles finde sig i at lyde de af Staten givne Love i alle Dele, hvor Stat og Kirke berørte hinanden, kun at maaskee Biskoppernes raadgivende Stemme heri vandt større og større Vegt. Imidlertid have vi ogsaa seet, at den lovgivende Myndighed, som de norske Biskopper gjennem Provinsialconcilierne ovede i kirkelige Anliggender, ikke var ringe, helst da den verdslige Statsmagt afholdt sig fra al Indstriden paa hine Forsamlingers naturlige og lovlige Omraade, — nemlig Ordningen af Kirkens indre Anliggender, dens Embedsvæsen, Lære og religiøse Skikke. Nød altsaa Kirken i nærværende Tidsrum fuld Lovgivningsmyndighed i alle de sidstnævnte Stykker, og havde den en vegtig om end ikke afgjørende Stemme i Alt hvad som angik dens Forhold til Staten, — saa maa man vist erkjende, at den i sin Lovgivning ejede al den Selvstændighed, som Statssamfundet, uden ligefrem at arbeide mod sin Opløsning, kunde indrømme den.

[1]) S. o. f. II. 6.

Alligevel følte den sig ikke hermed fyldestgjort, og kunde heller ikke dette med de overspendte hierarchiske Ideer, som dens Forstandere fremdeles vedbleve at nære. Man sporer dette især deri, at det ei vilde lykkes at faa istandbragt en ny, almindelig norsk Christenret, der kunde svare til Tidens Fordringer, uagtet Trangen til en saadan maatte være indlysende baade for Lærde og Læge. Geistligheden foretrak den svævende Stilling, hvori Kirkelovgivningen befandt sig, fremfor en bestemtere Retstilstand, hvorved den rimeligviis vilde blive nødt til at indrømme den verdslige Statsmagt meer, end det hierarchiske Ideal, der foresvævede den, tillod [1]).

4. Med Hensyn til Kirkens Dommermyndighed raadede en ligesaa stor Usikkerhed. Man havde vistnok for sig de canoniske Bestemmelser om de kirkelige Retsinstanser: Biskoppen, Erkebiskoppen, Paven [2]). Man havde Kardinal Vilhelms Brev for, at disse Instanser vare vedtagne i Norge [3]). Man havde endelig i den tunsbergske Overeenskomst udtrykkelig opgivne alle de Sager, som ifølge den canoniske Ret hørte under Kirkens Domstol, og i hvis Afgjørelse den verdslige dømmende Magt ikke maatte indblande sig [4]). Men Ulykken var, at den tunsbergske Forening i dette Stykke, var, som i alle dens øvrige Artikler, sat ud af Kraft under Begivenhederne i 1280 og 1281; og Mængden af de der, som geistlige, opregnede Sager var igjen dragen ind under de verdslige Domstole ifølge ældre Retssedvaner og Lovbestemmelser. Kongerne Eriks, Haakons og Magnus's Forordninger af 1283, 1290, 1316 og 1327, om den ældre Christenrets Gyldighed [5]), vise alle, at en stor Deel Sager Kirken vedkommende endnu paakjendtes af Lagmændene, altsaa for verdslig Domstol, og at Kongerne tilskyndede denne Fremgangsmaade. Den midlertidige Overeenskomst mellem Kong Magnus Eriksøn og Erkebiskop Paal af 1337 leder til samme Slutning, om end ved den tilsyneladende Indrømmelse gjøres Erkebiskoppen for hans Vedkommende [6]). Rettergangen mellem Biskop Ketil af Stavanger og Klosteret i Halsna viser, at selv Retssager geistlige Stiftelser mellem, naar de angik verdslig Gjenstand, stundom ifølge den ene Parts Paastand afgjordes ved Lagmands Dom, endog uagtet den anden Parts Indsigelse [7]). I de store Kirkesager mellem Erkebiskop Jørund og hans Kapitel, og mellem Biskop Arne af Stavanger og hans Kapitel, seer man vel ogsaa undertiden den verdslige Magt optræde, — dog her vistnok, naar det skeer, ikke som Dommer, men som tilkaldt Voldgiftsmand, eller som Fuldbyrder af en allerede fældet geistlig Dom.

[1]) S. o. f. II. 176, 177. [2]) S. o. f. I. 209. [3]) S. o. f. I. 382 [4]) S. o. f. II. 20, 27; jfr. Jons Chrr. i N. g. L. II. 377. [5]) S. o. f. II. 47, 63, 176, 226. [6]) S. o. f II. 253, 254. [7]) S. o. f. II. 173.

hine Sager førtes forøvrigt i det Hele taget for geistlig Domstol [1]). Ifølge Voldgift var det ogsaa, at blandede geistlige og verdslige Dommere afgjorde Testamentstvisten mellem Erkebiskop Paal og Vigleik paa Lyng [2]). Sagen derimod mellem Biskop Erik af Stavanger og Abbed Erik af Utstein førtes for Kirkens Dommere [3]). At der gaves Sager, og det ikke ganske faa, hvilke erkjendtes at høre udelukkende under Kirkens Dommermyndighed, som f. Ex. geistlige Personers Forbrydelser mod Kirkeordenen (som Cølibatsovertrædelser, uforsvarlig Udførelse af Gudstjenesten, skjødesløs Omgang med Sakramenterne, Underslæb med Kirkens Gods o. s. v.), Pønitense- og dermed forbundne Banssager, Egteskabs- og Skilsmissesager, i det mindste naar Egteskabet var af Kirken indviet, og flere lignende, — derom kan ikke tvivles. Men overhovedet raadede ganske vist en stor Usikkerhed med Hensyn til Grændsen mellem den kirkelige og verdslige Dommermyndighed; og i mange Tilfælde, især hvor Sagen, skjønt geistlig eller Kirken vedrørende, angik Ejendomstvist, der skulde man næsten tro, at det har kommet meget an paa Parternes eget Valg, for hvilken Domstol, verdslig eller geistlig, de vilde have Sagen indstevnet, — eller at man mangen Gang har redet sig ud af Vanskeligheden ved at lade Sagen paakjende af en blandet Voldgiftsret. Kirken undlod rimeligviis ikke i saadanne Tilfælde, eller overhovedet hvor dens efter egen Mening canonisk-grundede Dommermyndighed tilsidesattes, at pukke paa sin Ret og at fremkomme med sine formelle Indsigelser, — men Enden blev ligefuldt som oftest, at den i Gjerningen gav efter, om den end erklærede, at dette skede „for Fredens Skyld", og „dens Ret i Fremtiden forbeholdt", eller andre lignende Reservationer. Saalænge Kongedømmet stod fast paa sine gamle nedarvede Grundsætninger, havde Biskopperne saare vanskeligt for at skaffe Kirken dens fulde canoniske Dommermyndighed, men maatte finde sig i, at gammel Retssedvane fra Tiden før Magnus Lagaboter og Erkebiskop Jon i det Væsentligste fulgtes. At Kirkens Dommermyndighed under Tidsrummets Løb i visse Retninger udvidedes, er høist sandsynligt; men nu at fremstille en nogenlunde skarp Grændse mellem dens og den verdslige Dommermyndigheds Omraade, er, som jeg tror, en Umulighed, saameget mere som Samtiden selv neppe var sig nogen saadan Grændse klart bevidst.

5. Hvad endelig angaar **Kirkens Fritagelse fra de almindelige Statsbyrder** i det sidst omhandlede Tidsrum, da hersker i dette Stykke stor Dunkelhed. At Kirken med Hensyn til hine Byrder burde og skulde have nogen Lettelse, — det var almindelig erkjendt. At dens geistlige Embedsmænd, eller overhovedet Geistlige af

[1]) S. o. f. II. 72—80, 83—90, 92—103. [2]) S. o. f. II. 246, Not. 2.
[3]) S. o. f. II. 248—250.

de høiere eller hellige Vielsesgrader, skulde gjøre personlig Krigstjeneste, eller deeltage med personlig Haandrækning i alle Arbeider, som Staten af sine verdslige Medlemmer havde Ret til at fordre, — faldt det vistnok ikke nu, meer end i lange Tider forud, Nogen ind at paastaa. Neppe tænkte heller Nogen paa at berøve Geistligheden den Frihed, som allerede forlængst var indrømmet dens **Personer** ogsaa med Hensyn til Ledings Udredelse som **Skat**. Men ved den Forandring, som i dette Tidsrum foregik med Skatteydelsens Grundlag, idet samme blev **Jordebrug og Formue**, istedet for at det før havde været **Mandtallet**, kunde der, som vi have seet, nu blive Spørgsmaal, enten om at lade Kirkens Indtægter af Jordebrug og Næringsdrift skatte til Staten, i Lighed med hvad der i Almindelighed fandt Sted, eller om at erklære al Kirkens Ejendom skattefri. Unegtelig var Spørgsmaalet af største Vigtighed for Kirken, med Hensyn til dens ydre Velvære, ligesom det var for **Staten**, med Hensyn til dennes Hjælpemidler. Vandt Kirken Skattefrihed for alt sit Jordegods, havde den derved opnaaet en uberegnelig Fordeel, idet Kirkens Leilændinger da, naar de ingen Skat ydede Staten, kunde sættes i desto høiere Landskyld til Jorddrotten, nemlig Kirken, og Bortbygslingen af Jorden blive saameget meer indbringende. De Geistlige, som forhen havde nydt Ledingsfrihed for sin **Person**, kunde desuden da gjøre sig Haab om muligen at faa samme Frihed overført paa sin private Ejendom. Men paa den anden Side vilde Staten, ved en saadan Indrømmelse til Kirken, give Slip paa en stor Indtægt, som i modsat Fald var at vinde. Vi have seet, at Spørgsmaalet indtog sin fremtrædende Plads blandt Tvistepunkterne mellem Stat og Kirke i Tidsrummets Begyndelse; men hvorledes det er blevet endelig afgjort, vide vi ikke med fuld Sikkerhed. At Spørgsmaalet stod paa en Maade svævende i Kong Eriks Tid, ligesom og i Kong Haakons tidligere Styrelse, synes rimeligt. I den førstes Retterbod af 1280 heder det, at Prester og Biskopsmænd skulle gjøre Udfareleding som Andre (d. e. efter Jordebrug og Formue) [1]), og det samme forudsætter Kongens og Hertugens senere strenge Brev [2]). I Kong Haakons Forordning Geistligheden vedkommende af 1308 eller 1309 heder det ogsaa, at Alle skulle gjøre Leding efter Jordebrug og Formue overeensstemmende med Loven [3]). Derimod tilsiger denne sidste Forordning Erkebiskoppen og Biskopperne Ledingsfrihed for et vist Antal Tjenestemænd, svarende til det i Tunsbergsforliget fastsatte [4]); og i samme Konges Forordning af 1311 vedkommende Ledingen heder det, at Kongen vist nok ikke vil taale, at „Geistlige og Biskopsmænd", unddrage sig Ledingspligten **for sine Jorders Vedkommende**, men at han

1) S. o. f. II. 39. 2) S. o. f. II. 44. 3) S. o. f. II. 118. 4) Sst.

heller ikke vil indskrænke deres gamle Frihed, og at derfor „hver Prest selv anden“ (d. e. for egen Person og for een Person til) skal være fritagen for Leding paa sin paaboende Gaard, men forøvrigt udrede sin Skyldighed (nemlig af sit Jordebrug og sin Formue) til Kronen [1]). Sammenholder man nu med Opmærksomhed disse Forordningers Udtryk, saa maa man, synes mig, komme til den Slutning, at det af Kong Haakon opstillede og godkjendte Forhold var følgende: — Lovbudet, at Leding til Kongedømmet skulde udredes af og efter Jordebrug og Næringsdrift, gjaldt ligesaavel de Geistlige som Statens øvrige Medlemmer; men de førstnævnte, der, i Lighed med enkelte Verdslige, fra ældre Tid, da Ledingen udrededes efter Mandtallet, nød i denne Henseende en Frihed for visse Personer, skulde beholde denne i gammel Udstrækning, saaledes nemlig, at et til de fritagne Personers Antal svarende Fradrag skede i deres Leding af Jordebrug og Næringsdrift. Kirkens Jordegods eller Ejendom derimod, forsaavidt samme ikke brugtes af Geistlige paa Grund af disses Embedsstilling, men bortbygsledes eller bortleiedes, kan neppe, efter det Anførte at slutte, have været tilkjendt nogensomhelst Ledingsfrihed eller Ledingslettelse, da det var Benyttelsen, der ved Ledingen skatlagdes, og Skattens Udredelse saaledes nærmest hvilede paa Brugeren eller Leieren, ikke paa Ejeren eller Odelsmanden. Er den her fremsatte Anskuelse rigtig, saa skattede Kirken umiddelbart til Staten af det Gods, den selv brugte, dog med en vis personlig Lettelse for de geistlige Brugeres Vedkommende; medens den af al Leilændings- eller Bygseljord, samt af al anden bortleiet Ejendom, i Lighed med alle andre Ejendomsherrer, kun skattede middelbart, nemlig gjennem Leilændingen eller Leieren (d. e. ved den Formindskelse i Leiens Beløb, som var en naturlig Følge af den Leietageren paaliggende Forpligtelse at skatte til Kongedømmet i Forhold til Størrelsen af hans Brug), — men i dette Tilfælde heller ikke nød nogen særegen Lettelse. Saaledes synes Forholdet med Kirkens Skattefrihed ligeover for Staten at stille sig under Kong Haakon Magnussøns Regjering, og er det rigtig opfattet, da kan Kirkens Fremskridt i dette Stykke neppe regnes for at have været synderlig stort, eller paa langt nær at have svaret til dens Forstanderes Ønsker eller de af Erkebiskop Jon muligen i sin Tid nærede Forhaabninger [2]). Om nogen Forandring i det under Kong Haakon Bestaaende har været udvirket til Kirkens Bedste under hans Eftermand, vide vi ikke; bestemte Antydninger til noget saadant ere i det mindste neppe endnu bragte for Dagen. — Hvad hidtil er sagt gjælder imidlertid kun Kirkens faste Formue. Hvad dens øvrige Indtæg-

[1]) S. o. f. II. 175. [2]) S. o. f. II. 31—33.

ter angaar, som Tiende, Offer, Bøder og saadant lignende, hvilke udgjorde meget store Summer, da sees Statsstyrelsen vist nok at have arbeidet paa at sætte en Grændse for disses altfor ubillige Udvidelse: men intet Spor findes til, at det har faldet den ind, uden i alt Fald med Biskoppernes fri Indvilgelse, eller ifølge Pavens særlige Bemyndigelse, umiddelbart at skatlægge dem til Statens Fordeel. Disse Indtægter bleve desuden, som vi have seet, idelig skatlagte af den romerske Kurie, som det hed, til den almindelige Kirkes Bedste; og ofte var sikkerligen denne Skat for den norske Kirke saare byrdefuld. Saaledes som Forholdene i Europa for Tiden vare ordnede, formaaede ikke den norske Statsstyrelse at hindre saadan Udpresning fra Kuriens Side. Den søgte kun, hvor nogenlunde antageligt Paaskud gaves, at faa Deel med i Udbyttet, og glædede sig da ganske vist over den Udvei, som paa den Maade aabnedes den til engang imellem at faa aftvunget Geistligheden lidt af dens Overflod [1]). Den norske Statsstyrelse fulgte heri andre Regjeringers Exempel. Denne Fremgangsmaade hørte med til Tidsalderens, i saa mange Stykker uretvise og usunde, Statsklogt.

[1]) S. o. f. II. 218 f., 220, 234, 306.

Fjerde Tidsrum.

Den hierarchiske Kirkeordens Forfald efter den store Mandedød og under Kalmar-Foreningen. Dens Omstyrtelse ved Reformationen.

84.

Den norske Kirkes slette Tilstand ved Mandedødens Ophør 1350. Olaf syttende Erkebiskop. De øvrige ledige Bispestole besættes. Provinsialconcilium i Nidaros 1351, i Bergen 1352.

Vi have seet den norske Kirke udvikle sig til et høit Trin af Kraft og Orden. Vi have seet den ved Midten af det 12te Aarhundrede indtage sin Plads i det romerske Hierarchies Kreds, — ved Midten af det 13de at vinde en fast og selvstændig Stilling, — i den første Fjerdedeel af det 14de at naa sin Glandses Høidepunkt, og at holde sig paa dette endnu ved den Tid, hvorom nærmest forud har været Tale. Men skjønt den norske Kirke under sin Velmagt, saavidt vi kunne skjønne, arbeidede sig frem til en fastere Styrelsesorden end den norske Stat, saa manglede den dog meget af den indre aandelige Kraft, som skulde give dens ydre Ordning Varighed. Den havde unegtelig Rom meget Godt at takke, men den kunde heller ikke være gangen ganske fri af den Fordærvelsens Smitte, som derfra, og det især siden det 14de Aarhundredes Begyndelse, udbredte sig over hele det romerskkatholske Europa. Den romerske Kuries Pengebegjærlighed og Udpresninger af Kirkens Personer opfordrede disse kun alt for meget, til at tage sin Mon igjen af Lægfolket og til at anvende sin Skarpsindighed for at udfinde Paaskud, under hvilke dette kunde skee uden for stort Anstød. Og den Sedernes Ryggesløshed, der vitterligen herskede ved Pavernes Hof og mellem deres nærmeste Omgivelser, blandt de avignonske Kardinaler og høie Prælater, og som man næsten ikke engang længer brød sig om at dække ved en ydre Anstands Kaabe, afgav Exempel og Undskyldning for lignende Udskeielser i Kirkens lavere Kredse. Hertil kom, at den norske Kirke kun altfor vel havde tilegnet sig de romerske Anskuelser med Hensyn til de ydre Kirkeformers Vigtighed, for hvilke Christenlæren maatte

staa ganske i Skyggen. Kirkeloven, det vil sige den canoniske Ret, var Kirkens Forstandere et vigtigere Granskningsemne end Evangeliet, og vi have allerede før havt Anledning til at bemærke, at canonistiske Kundskaber langt mere end theologiske banede Veien til den norske Kirkes høiere Embeder. Formen havde saa at sige dødet Aanden, og den hele Kirkebygning skjulte under et glimrende, vel samstemmende Ydre en stor indre Svaghed og en Mængde farlige Brøst.

Alligevel, som den norske Kirke havde hidtil skredet fremad under Ledning af flere christeligsindede, begavede, dannede og virksomme Forstandere, hvis Exempel og Bestræbelse havde virket nedad, og indgydt den norske Geistlighed paa dens forskjellige Trin Sands for kirkelig Orden, for Kundskaber efter Tidens Maalestok, og for Embedsnidkjærhed, — saa holdt den sig endnu opret under en lignende Indflydelse af verdige Erkebiskopper og Biskopper, Efterlevere fra en ældre og bedre Tid, dog med et vist Præg af Stillestaaen, der lod frygte en Tilbagegang. Men nu kom den store Mandedød og bortrev, som vi have seet, hine ledende Kræfter i den norske Kirke, hine Støtter for den ydre Bygning: Mængden af Landets Biskopper, Mængden af dets Domkapitlers Medlemmer, Mængden endelig af dets ældre Prester og Geistlige, — fast alle de Kirkens Formænd og Tjenere, hos hvem Mindet om den gamle Tingenes Orden endnu var levende, og i hvem den var indtrængt med Opdragelsen. En Skare af yngre Geistlige traadte med eet i de Aflednes Sted. Ifølge den canoniske Ret maatte i Regelen Ingen vies til Prest førend han havde fyldt sit 30te Aar, og kun i Nødsfald maatte det skee tidligere, dog ikke under det fyldte 25de [1]). Men ved denne Tid, sige Annalerne udtrykkeligen, bleve attenaarige Mænd viede til Prester [2]). Trangen til Prester omkring i Landet, nærmest efter Mandedødens Ophør, har altsaa været overordentlig stor, siden Biskopperne i den Grad nødtes til at overskride de canoniske Bestemmelser. Og hvad prestelige Kundskaber kunde man nu vel i hine Tider vente af attenaarige Ynglinger, som i Hast vare forfremmede gjennem de lavere geistlige Ordensgrader? eller hvad presteligt Væsen, eller hvilken Karakterens Fasthed, eller hvilken Indflydelse paa Sognefolket kunde man vente af saadanne unge Mennesker, hvis Opdragelse ligesaavel med Hensyn til Livet som med Hensyn til Skolen maatte agtes aldeles ufuldendt? Den pludselige Forfremmelse af saadanne Personer til gode Indtægter og en fri Livsstilling maatte nødvendig lede dem i mangehaande Fristelser, og, naar det behørige strenge Indseende fra oven manglede, hvilket nu netop var Tilfældet, da ogsaa Biskopsstolene og Chorsbrødrepladsene for største Delen vare blevne ledige og

[1]) Decr. I. Dist. LXXVIII. [2]) Isl. Ann. 282.

besattes med nye Mænd, uvante med Forretningernes Gang, — blev naturligviis Anledningen saameget større for hine unge Prester til at tage sig sine geistlige Forretninger let og til at slappe Kirketugten baade for eget og Sognefolkets Vedkommende. Idet saaledes Mandedøden berøvede Kirken dens mest erfarne Forstandere og Tjenere, fra de høieste ned til de laveste, og med det samme bragte nye, uprøvede, i Hast sammensøgte Personer ind i hines vigtige og ansvarsfulde Stilling, maatte nødvendigviis den ydre Kirkens Orden lide et høist fordærveligt Knek. Men forenede sig først Uorden i Kirkens ydre Liv med Svagheden i dens indre aandelige, tilsidesattes Loven ligesaameget som Evangeliet forsømtes, da maatte almindeligt Forfald og Hensygnen blive dens uundgaaelige Lod. Vel var det saa, at den maaskee netop nu, meer end nogensinde før, berigedes ved Overtroens Gaver, ved Offer og Testamenter af Folk, der tænkte sig det muligt paa den Maade at kjøbe sig Redning fra den overhængende Død, eller hvis de bukkede under for denne, Sjælens Salighed. Men den forøgede Rigdom var saa langt fra at være Kirken i dens daværende Forfatning til Baade, at den tvertimod tjente til dens yderligere Fordærv; den fremkaldte legemlig Ladhed og aandelig Søvn der hvor just et forynget Liv, og en Opvaagnen til anstrengt Virksomhed saa høiligen krævedes.

Saaledes var Forholdet inden den norske Kirkes egen Kreds, medens den udenfra kun lidet havde at vente til Stødning i sin Svaghed eller til Raad og Trøst i sin Ulykke. Den norske Stat var, som vi have seet, selv et Bytte for al den Afmagt og Raadløshed, som en slet Landsstyrelse og et hensovnende Folkeliv medfører; den havde selv nok med at holde sig nogenlunde opret efter Farsottens haarde Slag. Og den romerske Kurie, verdsligsindet som den da var og blottet for sand christelig religiøs Kraft, kunde ingen anden aandelig Trøst meddele end nye Messer og nye Bønner [1]), der saa langt fra at vække noget friskt christeligt Liv, kun nærede Overtroen. Et Sammenstød af mislige Omstændigheder gjorde saaledes den store Landsfarsot dobbelt fordærvelig for den norske Kirke. Den sank under Ulykkens Vegt, og indhylledes hastigen i et tæt og trykkende Mørke, der længe blev hvilende over den.

Under den store Mandedød bleve, som allerede fortalt, Erkestolen i Nidaros og tre norske Biskopsstole ledige. Det lader, som om Thorstein, Biskop af Bergen, er død først, og som hans Eftermand Gilsbrikt eller Gisbrikt er bleven valgt i 1349 inden Erkebiskop Arnes Død, og Valget stadfæstet af denne. Gisbrikt skal have været en Engelskmand af Fødsel, men var dog udentvivl Chorsbroder i

[1]) S. o. f. II. 312.

Bergen, da han valgtes. Erkebiskop Arne havde ogsaa valgt Gyrd Ivarsson, Abbed af Jonskirken i Bergen, til Biskop i Skaalholt efter Jon Sigurdssøn. Ingen af disse Biskopper kom han imidlertid til selv at indvie, men han skal før sin Død have truffet Foranstaltninger til at deres Indvielse kunde skee ved en af hans Lydbiskopper. Den blev udført, dog sandsynligviis ikke før langt ude i det paafølgende Aar 1350, ved Biskop Salomon i Oslo, og i Overvær af Biskopperne Orm af Hole og Jon Skalle, som var viet i 1343 til Garde paa Grønland. Disse vare, heder det, de eneste Biskopper i Norge, som havde overlevet Landfarsotten [1]). Hvad Erkebiskop Arnes Dødstid angaar, da veed man kun, at han gjorde sit Testamente den 23de September 1349, og at han endnu levede den 17de October samme Aar [2]). Hans Død falder følgelig henimod Aarets Slutning. Han havde været Erkebiskop i 3 Aar, 1 Maaned og 1 Dag [3]), regnet fra hans Indvielse. Som allerede nævnt skulle alle Chorsbrødre af Nidaros's Kapitel ligesom Erkebiskoppen være blevne bortrevne af Sotten paa een nær. Denne hed Lodin, og han skal som Repræsentant for Kapitelet have valgt til Arnes Eftermand: Olaf, Abbed af Holms Kloster [4]).

Hvorledes det end kan have forholdt sig med dette Erkebiskopsvalg, der i alt Fald ikke kan have været andet end en Postulation, eftersom den Valgte var Klostermand, — saa er det sikkert, at Pave Clemens VI betragtede det som ugjort. Aarsagen hertil har dog ikke været hverken Formfeil eller den Udvalgtes Uverdighed, men en tidligere af samme Pave truffen Foranstaltning. Clemens havde nemlig, som han selv sagde, medens Arne endnu forestod Nidaros's Kirke, forbeholdt sig, naar denne Kirke igjen blev ledig, at skaffe den en dygtig Forstander ved det apostoliske Sædes Forsorg, eller med andre Ord, ved pavelig Provision; og derfor havde han paa Forhaand erklæret ethvert paa anden Maade udført Valg, af hvemsomhelst dette foretoges, eller ifølge hvilkensomhelst Autoritet, Pavens Foranstaltning bekjendt eller ubekjendt, — for magtesløst. Nu, da den nidarosiske Erkestol virkeligen var bleven ledig, kunde altsaa ingen uden Paven selv igjen besætte den. Efter nøie at have overlagt Sagen med sine Brødre (Kardinalerne) har han endelig, som han udtrykker sig, kastet sine Øine paa Olaf, Abbed af den hellige Marias Kloster af Holm, om hvis Sedelighed, Klogskab i aandelige og verdslige Ting, og mangfoldige andre store Dyder han har tilforladelig Underretning, og forsørger af apostolisk Myndighed Nidaros's Kirke med hans Person, som dens Erkebiskop og Hyrde. Vi see, at Paven saa-

[1]) Isl. Ann. 280. [2]) N. Dipl. II. 250. [3]) Scr. r. D. VI. 616. [4]) Isl. Ann. 280.

ledes viſtnok tilintetgjorde ethvert Valg, forſaavidt noget ſaadant havde fundet Sted, men at han dog ved ſin Proviſion beſkikkede den ſamme Mand, om hvem det i vore Annaler ſiges, at han var bleven valgt eller poſtuleret af det eneſte tilbageværende Kapitelsmedlem. Pave Clemens VI's Brev, hvori han forkynder Olaf dennes Beſkikkelſe, er givet i Avignon den 3die November 1350. Af ſamme Dag ere ogſaa Pavens Anbefalingsbreve for Olaf til Kongen, det nidaroſiſke Kapitel, den nidaroſiſke Kirkes Lydbiſkopper, Geiſtligheden i Nidaros's Stad og Biſkopsdømme og Folket ſammeſteds [1]). I alle disſe Breve kaldes imidlertid Olaf ikkun „Electus". Denne Omſtændighed hentyder paa, at han den Gang ikke har været tilſtede ved Kurien, eller i alt Fald at hans Indvielſe førſt er foregaaet ſenere, og da muligen ikke før i det paafølgende Aar 1351. Men i Begyndelſen af dette maa den i det ſildigſte have fundet Sted; thi den 10de April 1351, Natten efter Palmeſøndag, kom Olaf fra Kurien til Norge med Pallium. Da var i Følge med ham Hr. Erling Vidkunsſon, der havde redet til Rom med to Svende, ganſke viſt i det foregaaende Aar for at nyde godt af Jubelaſladen [2]).

Hvor ſnart Hamars og Stavangers ledige Biſkopsſtole ere blevne beſatte, vides ikke med Sikkerhed. En gammel Biſkopsrække nævner ſom Halvards nærmeſte Eftermand paa Hamars Stol en Olaf [3]); men han findes ikke andenſteds omtalt, og hvis det med ham forholder ſig rigtigt, og han virkelig har været indviet, maa hans Biſkopsdømme have været af ganſke kort Varighed. Thi ſikkert er det, at i Auguſt Maaned 1351 var Haavard Hamars Biſkop og deeltog ſom ſaadan i et Provinſialconcilium i Nidaros, hvorom ſtrax nedenfor ſkal tales.

Biſkop Guttorms Eftermand paa Stavangers Stol var Sigfrid. Han ſynes endnu ikke at have været Biſkop i Auguſt 1351, da han ikke nævnes ſom nærværende paa det da afholdte Provinſialconcilium og ei heller ſom repræſenteret der ved nogen Fuldmægtig. Men at han var indviet før 1ſte Juni 1352, ſees af et Brev udſtædt denne Dag af Erkebiſkoppen, hvorved Sigfrid i Egenſkab af Stavangers Biſkop kaldes til et Provinſialconcilium i Bergen. Han findes imidlertid ikke opført blandt de ſtavangerſke Biſkopper i den ovennævnte gamle Biſkopsrække [4]), hvortil vel Grunden maa ſøges deri, at han kun beklædte denne Biſkopsſtol en kort Tid, og fra den blev overflyttet til en anden, hvilket ſenere ſkal omtales.

Samme Aar ſom Erkebiſkop Olaf kom fra Kurien til ſit Sæde holdt han i Nidaros et Provinſialconcilium, ved hvilket vare tilſtede

[1]) N. Dipl. I. 254—256. [2]) Isl. Ann. 282. [3]) N. Tidſkr. V. 44.
[4]) Smſts.

Biskopperne Gisbrikt af Bergen, Haavard af Hamar og Jon Eriksson Skalle af Garde paa Grønland, samt, som Fuldmægtig for Salomon af Oslo, Arne Ketilsson. Conciliets Bestemmelser bleve udfærdigede den 23de August 1351 og beseglede foruden af Erkebiskop Olaf og de ovennævnte Biskopper og Biskop Salomons Fuldmægtig, tillige af Fuldmægtige fra alle de norske Kapitler: to fra det nidarosiske, een fra det osloske, to fra det bergenske, to fra det stavangerske og een fra det hamarske. Noget i disse Bestemmelser er Nyt; men det Meste Gjentagelse af hvad paa ældre Concilier var besluttet:

1) Klerkerne skulle udmærke sig ved Kydskhed, Beskedenhed, Ærbarhed, Ædruelighed, Maadehold og alle øvrige Dyder; de skulle hengive sig til Betragtning og Prædiken, men ei befatte sig med Strid, Retssager og Trætter, paa det at de verdigen kunne tjene Gud. En forbryderst Sedvane maa med Sorg omtales: at nemlig den norske Provinses Prester og andre Klerker forglemme sit eget Vel og sin Ed, idet de ikke alene antage Husholdersker (focarias) og holde dem offentligen i sine Huse, men endogsaa, „hvad der er end afskyeligere og fordømmeligere, paa Lægfolks Viis, forene sig med dem ved Overeenskomster, Gaver og Troskabsløfter i Overvær af Kvindernes tilkaldte Frænder." Tidligere Erkebiskopper have ved Advarsler og paa anden Maade søgt at modarbeide og afskaffe dette, „men uden at nogen synderlig Frugt af deres Arbeide viser sig." Man vil desuagtet atter gaa „denne indgroede Ondskab" imøde med nye Midler, og derfor bydes: at hvilkensomhelst Prest eller Klerk inden de hellige Vielsesgrader (in sacris ordinibus constitutus), især naar han har kirkeligt Beneficium (beneficium ecclesiasticum), efterat være mindet af sin Biskop, alligevel holder i sit Hus eller paa sin Bekostning en Frille, — han skal, overeensstemmende med Erkebiskop Eilifs Statut, straffes med en Pengebod, og hvis han ei retter sig, med Suspension, Excommunication eller Afsættelse fra Beneficiet (privatio). Men de, som forbinde sig med sine Friller ved Overeenskomster eller Gaver (pactis vel donationibus), skulde bøde Halvdelen af sine aarlige Indtægter af Beneficierne, og straffes end haardere, hvis det saa synes Biskoppen.

2) Afdøde Beneficiaters Gods, naar det ei er adskilt fra Kirkens, skal nøie bevares af Biskoppen eller hans Fuldmægtige, indtil en retfærdig Deling mellem Kirken og den Afdødes Arvinger kan finde Sted. De Lægmænd, som støttende sig til verdslig Domstol ville tilegne sig saadant Opsyn, skulle, hvis de ei inden en Maaned efter Biskoppens Opfordring aflade sligt, være forbudne Indgang i Kirken, og hvis de endda fremture, være forfaldne i Excommunications Straf.

3) Prester, der have Sjælesørgerkald (d. e. Sogneprester), forbydes at forlade sit Sogn for længere Tid end fem Dage uden sin Bisſkops Tilladelse, med mindre den Bortreisende har en anden duelig Prest af samme Bisſkopsdømme til at forrette for sig. Overtrædelse heraf straffes med Bod af 1 Mark norſk. Reiser han under samme Omstændigheder udenfor Bisſkopsdømmet, bøde han 1 Mark reent Sølv.

4) Alle Klerker forbydes at bære offentlig „stribede eller flerfarvede Klæder."

5) „Da der i disse Tider, hvilket er sørgeligt at omtale, paa Grund af Mangel paa geistlige Personer, ofte tages til Sjælesørgere Enfoldige og Uvidende (simpliciores et ignari)," saa paalægges det de høiere staaende Prester (superiores presbyteros, Hovedpresterne?) at undervise de yngre i deres Embedsforretninger og især om Messens Regel (de canone missæ), om Daabens og den sidste Salvelses Sakrament, om Begravelsens Forretning og om andet henhørende til Prestens Embede, samt oftere nøie examinere dem i disse Ting.

6) Erkebisſkop Arnes Statut bekræftes, „i hvilket saa at sige alle de foregaaende Erkebisſkoppers Statuter ere samlede med Bortskjærelse af det Overflødige." Dog vil Erkebisſkoppen forøge enkelte Artikler af det med et og andet nyttigt.

7) Det paalægges Presterne nøie at undervise Klerker og Lægfolk om den Ærefrygt, de skylde at vise Naveren (eucharistia).

8) Ingen Prest eller Klerk af de hellige Grader, der har levet i Frilleliv, maa begraves inden Kirkens Mure uden Bisſkoppens Dispensation.

9) De Prester, som have Sjælesørgerkald, skulle undervise eller lade undervise sine Sognemænd i Trosartiklerne, Fadervor, Marias Hilsen, om Daaben og dens Virkninger, om de øvrige Sakramenter, om de syv Dødssynder og om Helvedes Straffe.

10) Hvilkensomhelst Klerk, der søger Beskyttelse af verdslig Magt for at undgaa Straf af sin geistlige Dommer, er af selve Verket excommuniceret.

11) Hvilkensomhelst Klerk, der imod Kirkens Ret og Frihed paakalder verdslig Magt (advocaverit?) eller conspirerer, falder i Excommunication.

12) Nonneklostrene skulle være strengt lukkede.

13) Ufornuftige Indulgenser maa ikke forkyndes.

14) Præbendarier maa ikke optages i Klostrene uden vedkommende Bisſkops Samtykke.

15) Lægmand, der vidende, „mod den Overeenskomst, som fordum (olim) mellem Kongedømmet og Kirken er indgangen og fra begge Sider besvoren" (den tunsbergske af 1277), tiltager sig Behandling

og Afgjørelse af Sager, der høre under den geistlige Domstol (causas ad ecclesiasticum forum spectantes), eller drager Klerk, imod hans Villie, for verdslig Domstol, eller dømmer angaaende Klerkers eller Kirkers Ejendom uden vedkommende Geistliges Opfordring eller mod deres Forbud, — falder i Excommunications Straf af selve Verket.

16) Den som lægger eller lader lægge voldsom Haand paa Klerk eller Klostermand, og den som adlyder Bud om saadant, er falden i samme Straf.

17) Ligesaa den, der ei forsvarer Klerk under saadanne Omstændigheder.

18) Ligesaa de Embedsmænd, der paalægge Kirker, Klerker eller deres Ejendom utilbørlige Byrder (angarias et exactiones indebitas).

19) Ligesaa disses Eftermænd, hvis de ikke inden to Maaneder rette Forgjængernes Feil.

20) Ligesaa de, der udstede Forordninger imod Kirkens Frihed, med mindre de inden to Maaneder tilbagekalde dem.

21) Ligesaa de, der føre saadanne Forordninger i Pennen, og de Embedsmænd, som dømme efter dem.

22) Hemmeligt Egteskab paadrager treaarig Pønitens; Presten, som ei forhindrer det, suspenderes for tre Aar.

23) Den som i sin Egtefælles levende Live vidende indgaar Forbindelse med en anden, falder i Excommunication af selve Verket, og kan ei løses, med mindre der bødes som for Hor.

24) Andet Egteskab skal ikke velsignes af Presten under Suspensions Straf for denne.

25) Klerker, der have Beneficium, skulle testamentere Kirken den tiende Part af det ved Kirken erhvervede Gods.

26) Chorsbrødre, der studere i Udlandet (existentes in studio), skulle nyde Indtægterne af sine Præbender ubeskaarne; Vikarieringen lønnes af det fælles Bords Indtægter.

27) De canonisk bestemte Sager, hvorved En falder i Excommunications Straf af selve Verket, skulle eengang om Aaret forkyndes i Modersmaalet (in vulgari) i Kathedralkirkerne og andre større Kirker, og derpaa skulle de, som maatte være faldne i saadanne Sager, i Almindelighed erklæres excommunicerede med slagne Klokker og tændte (men derpaa slukkede) Lys.

28) Klerk, som yder Nogen Beskyttelse mod Kirken, eller understøtter dens Fiender, er falden i Excommunications Straf.

29) Ligesaa hver den, som ved Tyveri eller Ran borttager hvad der i Kirke eller paa Kirkegaard er hensat i Forvaring, eller paa anden Maade forgriber sig paa Kirkens Immunitet [1]).

[1]) N. g. L. III. 301—306.

Hvad der i disse Conciliebestemmelser fortjener at udhæves er især følgende. — Man seer af deres første Artikel, hvor ilde det fremdeles blandt den norske Geistlighed stod til med Overholdelsen af Cølibatsloven, og hvorledes det endog var Sedvane, at Klerker, der ifølge sin Vielsesgrad vare hiin Lov underkastede, indgik ordentlige vidnesfaste Overeenskomster med sine Friller, saaledes at deres Forbindelse fik et for den verdslige Ret nogenlunde lovligt Præg og blev et Slags borgerligt Egteskab, medens den i kirkelig Henseende ved sin Vitterlighed netop blev desto meer afskyelig og fordømmelig. Tingen var, uagtet den ei udtrykkelig omtales i ældre Conciliebestemmelser, ingenlunde ny. Mangen Biskop, hos hvem en finere moralsk Følelse overdøvede den slaviske Lydighed mod Pavedømmets Bud, kan vel antages i sit stille Sind at have dømt Forbindelser som de her omtalte mildere end de meer uordnede men mindre vitterlige, og derfor at have seet saa meget som muligt gjennem Fingre med en slig Sagens Gang, uagtet de vare nødte til offentligen at fordømme den. Men om end i Virkeligheden saaledes et mindre Onde afløste et større, saa var det dog aabenbart, at den hele Cølibatslov derved blev et reent Spilfegteri. At Erkebiskop Olaf nu optraadte skarpt imod hiin saakaldte „afskyelige og fordømmelige Sedvane“ i Særdeleshed, nyttede ligesaalidet som tidligere Biskoppers Bestræbelser for at hindre Cølibatsovertrædelser i Almindelighed. De ovenomtalte Forbindelser vedbleve at have sin Gang og bleve i det følgende Aarhundrede, som det lader, snarere almindeligere end sjældnere.

Man finder videre i femte Artikel en Bekræftelse paa hvad ovenfor er sagt om Sjælesørgerembedets mislige Bestyrelse nærmest efter Mandedødens Ophør. Det var tildeels — som Erkebiskoppen selv erkjender — lagt i Hænderne paa „enfoldige og uvidende“ Personer; om disse ved hans vistnok velmeente Foranstaltning bleve forvandlede til dygtige og oplyste Prester, er der al Grund til at tvivle.

Mærkelig er endelig den Maade, paa hvilken i den femtende Artikel den **tunsbergske Overeenskomst** omtales; thi at den og ingen anden menes, er aabenbart. Den omtales nemlig som **værende ved fuld Magt og Gyldighed**. At den ikke var dette i 1337, viser noksom de ovenomtalte Forhandlinger i nævnte Aar mellem Kongen og Erkebiskop Paal [1]). At den i Mellemtiden mellem 1337 og 1350 skulde være bleven anerkjendt og stadfæstet af Magnus, dertil findes ingensteds noget Vink. Der er saaledes Grund til at antage, at Erkebiskop Olaf, idet han paaberaaber sig hiin Overeenskomst som gjældende, ikke har støttet denne Paastand paa nogen af Kong Magnus formelig udtalt Stadfæstelse af Overeenskomsten, men kun anvendt

[1]) S. o. f. II. 253.

den nidarosiske Erkestols gamle Fremgangsmaade i den Sag: aldrig at erkjende Overeenskomstens Ophævelse — noget den saameget mindre behøvede at gjøre, som Kongedømmet virkelig aldrig ved nogen Forordning udtrykkeligen havde ophævet den i dens Heelhed —, men tage sig dens Bestemmelser til Indtægt i den største Udstrækning, som Tidsforholde og Omstændigheder maatte tillade. Nu var aabenbare den norske Kirkes Stilling ligeoverfor Kongedømmet gunstigere under den svage Kong Magnus's Styrelse end i lange forudgaaende Tider, under kraftigere Konger og en kraftigere Rigsstyrelse. Det maa derhos betænkes, at mange af den tunsbergske Overeenskomstes enkelte Bestemmelser i Tidens Løb, med større eller mindre Afændringer, og med Kongedømmets stiltiende eller udtrykkelige Samtykke, virkelig vare indgangne i den norske Kirkes Ret. Man tør maaskee endogsaa sige, at Erkebiskop Jons Christenretsudkast, der jo heel igjennem var bygget paa Overeenskomsten til Tunsberg, ved denne Tid gjaldt mere i den virkelige Brug i Norge, uagtet den ikke var formeligen vedtagen af Folket eller samtykket af Kongen, end de ældre Christenretter, der vare godkjendte ved gjentagne kongelige Forordninger. Dette var en naturlig Følge deels deraf, at Jons Christenret i Hovedsagen var tidssvarende, medens de andre i mange Stykker vare forældede og nødvendigviis maatte fuldstændiggjøres af hiin, — deels deraf, at Provinsialconcilierne stedse havde meer eller mindre aabenlyst anerkjendt Erkebiskop Jons i Overeenskomsten og i Christenretten udtalte Grundsætninger som nøie stemmende med den canoniske Ret, og ved en klog og tildeels maadeholden Anvendelse af dem i sine egne Bestemmelser havde gjort dem efterhaanden meer og meer smagelige for den norske Almeenhed og ved sin Anseelse uformærket givet dem næsten Lovlighedens Præg. Under saadanne Omstændigheder kunde nok Erkebiskop Olaf vove, saagodtsom ligefrem og i tydelige Ord, at paaberaabe sig den tunsbergske Overeenskomst som gjældende Retskilde. Og han har rimeligviis ikke gjort det uden Virkning. Thi efter alt Udseende udvidede den norske Kirke virkeligen fra denne Tid af sin Myndighed i den Retning, for hvis Skyld Overeenskomsten her paaberaabes, nemlig med Hensyn til de geistlige Domstoles Omraade.

Forøvrigt synes de her fattede Conciliebestemmelser i det Hele at vidne om Erkebiskop Olafs Iver for igjen at bringe nogen Orden i den ved Mandedøden haardt rystede norske Kirke, samt især for at indprente de nye Biskopper og Kapitler de hierarchiske Grundsætninger, de i sin Kirkestyrelse havde at følge.

Biskop Salomon af Oslo var, som allerede anført, ikke selv per-

sonlig tilstede paa Provinsialconciliet i Nidaros, men lod møde ved Fuldmægtig. Aarsagen hertil har rimeligviis været hans Alderdomssvaghed; thi han maa paa denne Tid have været betydelig gammel, eftersom han allerede i 1305 var Chorsbroder i Nidaros, hvilket synes forudsætte, at han har været født mellem 1270 og 1280. Han døde i Slutningen af 1351 eller i Begyndelsen af 1352, efter at have i henved 30 Aar forestaaet Oslos Bispopsdømme. Til hans Eftermand valgtes af Kapitelet Gyrd eller Giurd, Chorsbroder ved Oslos Kathedralkirke, ganske vist den samme, som i Brev af 5te November 1351 benævnes Giurd Aslesson (Giurderus Aslonis), Officialis og Canonicus [1]). Gyrds Indvielse maa være foregaaen inden 21de September 1352; thi i et Brev af denne Dag benævnes han: med Guds Naade Bisp i Oslo [2]).

At Erkebiskop Olaf havde et aabent Øie for Provinsialconciliernes Vigtighed, viser den Omstændighed, at han allerede det næste Aar 1352 sammenkaldte et nyt til 16de August samme Aar, og denne Gang i Bergen. Man har hans Kaldelsesbrev til Biskop Sigfrid af Stavanger, givet den 1ste Juni. Han paaberaaber sig her „de hellige Fædres Decreter," der forpligte Metropolitanerne til „hvert Aar" at holde Provinsialconcilier med sine Lydbiskopper; og han opfordrer Biskoppen til ogsaa at lade sit Kapitel og sine Chorsbrødre møde ved Fuldmægtige (syndicos vel procuratores) til den bestemte Tid, under den Straf, som den canoniske Ret bestemmer for dem, der paa Kaldelse ei indfinde sig til Provinsialconcilium [3]). Conciliet er ogsaa ganske vist blevet afholdt paa det bestemte Sted om end maaskee lidt senere end i Kaldelsesbrevet var antydet. Man finder nemlig, at i September Maaned 1352 Erkebiskop Olaf og de fleste norske Biskopper: Haavard af Hamar, Gisbrikt af Bergen og Gyrd af Oslo, have været tilstede i Bergen. Af Biskop Haavard af Hamar har man Brev af 3die September fra Bergen [4]), af Erkebiskoppen af 19de September sammestedsfra [5]), og Biskop Gyrd af Oslo nævnes tilligemed sin Chorsbroder Arne Ketilssøn som nærværende der den 21de September [6]). At Bergens egen Biskop Gisbrikt ogsaa har været tilstede, kan man saa meget mindre betvivle, som man af et Brev seer, at han den næstforegaaende 30te Juni var ved sit Sæde [7]). Den eneste norske Biskop, om hvis Nærværelse paa Conciliet man kan tvivle, er Sigfrid af Stavanger, der muligen paa denne Tid kan have

[1]) N. Dipl. I. 259. Af dette Brevs Udtryk maa man slutte, at Biskop Salomon endnu paa Udstedelsesdagen, den 5te Novbr., var i Live. [2]) N. Dipl. II. 256. [3]) Brev af 1ste Juni givet „in Capelluvaghom." Or. perg. A. M. Sml. fasc. 35. No. 3. [4]) N. Dipl. I. 261. [5]) N. Dipl. I. 263. [6]) N. Dipl. II. 256. [7]) N. Dipl. I. 261.

været bortreist til den pavelige Kurie. Der er forresten ingen Bestemmelser levnede fra dette Concilium i Bergen; man finder kun, at flere Biskopper og Kapitler under den Sammenkomst have gjort Regnskab for den treaarige Pavetiende.

85.

Pavens Indblanding i de norske Biskoppers Valg ved Anvendelsen af sin Provisionsret. Pavetienden opkræves, og Kongen faar et Laan af den til Krigen mod Russerne. Uordener i Kirke- og Landsstyrelsen paa Island.

Det havde nu i henved halvandet hundrede Aar gaaet meget regelmæssigt til ved de norske Biskopsstoles Besættelse, idet overhovedet Kapitlerne frit og uden kjendeligt Indgreb fra Pavens eller Kongedømmets Side øvede sin Valgret overeensstemmende med de canoniske Regler. De enkelte Undtagelser, der for Erkestolens Vedkommende havde fundet Sted, vare for Ubetydeligheder at regne og havde desuden for det meste sin Grund i særegne Omstændigheder, som næsten gjorde en Afvigelse fra Regelen nødvendig. Men ved denne Tid begyndte Paven selv at forstyrre den gode Orden i Biskoppernes Valg.

Allerede Pave Clemens VI's Fremgangsmaade ved Biskopsstiftet paa Suderøerne i 1348, da han selv indviede den nye Biskop Villiam [1]), og derved gav Anledning til at Suderøernes Biskopsdømme unddrog sig Nidaros's Metropolitanhøihed, var et vilkaarligt og forstyrrende Indgreb i sidstnævnte Erkestols Ret, hvilket dog maaskee i Omstændighederne, i de forandrede Statsforhold mellem Norge og Suderøerne, kan finde en Undskyldning. Værre var det med Erkebiskop Olafs Beskikkelse. Pavens Adfærd i denne Anledning tydede aabenbar ikke paa noget godt. Idet han nemlig, medens Erkebiskopsstolen endnu var beklædt af Erkebiskop Arne, erklærede, at han havde forbeholdt sig, naar den blev ledig, at besætte den ved Provision, altsaa uden at lade Kapitelet øve sin Valgret, og han derpaa ifølge dette Forbehold beskikkede Olaf, -- saa gav han derved temmelig utvetydig tilkjende, at en saadan Beskikkelsesmaade vel for Fremtiden kunde blive Regelen med Hensyn til Nidaros's Erkestol.

Men endnu langt videre gik Pave Clemens, idet han forbeholdt sig Provision og Disposition af alle ledige og ledigblivende Biskopsdømmer, og forordnede, at enhver Besættelse, som paa anden Maade iverksattes, skulde være ugyldig. Man finder vel ikke, at dette Forbehold er blevet gjort gjældende ved Besættelsen af de første under Mandedøden ledigblevne norske Biskopsstole:

[1]) S. o. f. II. 304—305.

Bergens, Hamars og Stavangers; men da Oslos blev ledig efter Salomon, skede det. Gyrd blev, som vi have seet, regelmæssigen valgt af Oslos Kapitel og modtog ligesaa regelmæssig sin Stadfæstelse og Indvielse af Erkebiskop Olaf. Om alt dette blev Pave Clemens underrettet. Uagtet han nu maatte indrømme, at det maaskee var foregaaet uden at hverken Kapitel eller Erkebiskop kjendte hans Forbehold, og at Kapitel og Erkebiskop altsaa rimeligviis havde gjort hvad de gjorde i den Formening, at de handlede fuldkommen canonisk, — saa underkjendte han dog ligefuldt Valget, fordi det, som han paastod, i Virkeligheden var ucanonisk. Denne Kjendelse af Pave Clemens blev rimeligviis afgiven om Høsten 1352. Biskop Sigfrid af Stavanger var da netop tilstede i den pavelige Kurie, uvist i hvilket Erinde; og ham udnævnte nu Paven med sine Kardinalers Raad til at beklæde Oslos ledige Bispsstol.

At Sigfrid selv paa en eller anden Maade har virket til denne Sagens Afgjørelse, omtales vel ingensteds, men er dog ikke ganske usandsynligt. Oslos Bispsstol var langt rigere end Stavangers, og Sigfrid stod sig saaledes vel ved Byttet. Man finder ikke, at hverken Biskop Gyrd, eller Oslos Kapitel, eller Erkebiskop Olaf har nedlagt nogen Indsigelse mod den pavelige Foranstaltning; og de kunde vel ei heller godt gjøre det, skjønt den aabenbar greb ind i deres alles canoniske Ret. Gyrd veg, som det lader, uden Modsigelse sit Sæde for Sigfrid, og denne havde allerede den 6te Mai 1353 taget Oslos Stol i Besiddelse [1]), medens Gyrd i et Brev af 18de Juli samme Aar benævnes: fordum udvalgt til Oslos Biskop (olim in episcopum osloensem electus) [2]). Imidlertid var Clemens VI død i Avignon den 6te December 1352, og den 18de i samme Maaned blev Innocentius VI, ogsaa en Franskmand, valgt til Pave. Innocentius havde som Kardinal taget Deel i Sigfrids Udnævnelse; men han havde dog Medynk med den haardt behandlede Gyrd, om hvis Dygtighed han var overbeviist, og beskikkede ham den 8de Januar 1354 med sine Kardinalers Raad til Stavangers ledige Bispsstol [3]). Innocentius godkjendte saaledes sin Formands Fremgangsmaade og fulgte den. Det stavangerske Kapitel maatte naturligviis, uden at kunne øve sin Valgret, modtage Gyrd som sin Biskop.

Hvor forstyrrende saadanne pavelige Provisioner maatte virke paa

[1]) N. Dipl. II. 261. [2]) N. Dipl. I. 268. [3]) Hele denne Sags Gang findes oplyst i Pave Innocentius VI's Udnævnelsesbrev for Gyrd, givet i Avignon den 8de Januar 1354, bevaret i Transscript paa Pergam. ved „frater Johannes ep. Gardensis (Jon Skalle)" dat. Oslo in vigilia ascensionis Domini (21de Mai) 1354 A. M. Sml. fasc. 35. No 4. Allerede før den Dag var altsaa Pavens Brev af 8de Januar kommet til Norge, og Gyrd bleven bekjendt med sin Beskikkelse til Stavanger.

Kirkeordenen, er let at indsee, ligesom ogsaa hvilken Adgang herved aabnedes for ærgjerrige Prælater til at indsnige sig paa ulovlige Veie, ved Hjælp af Bestikkelser og Smiger, i Bisskopsembederne. Men Provisioner vare nu engang komne i Mode ved den pavelige Kurie, hvilken ved denne Besættelsesmaade af Bisskopsstolene udentvivl især tilsigtede tvende Ting: først at lægge den pavelige Magtfuldkommenhed i Kirken ret klarligen for Dagen; og dernæst at skaffe det apostoliske Skatkammer en Indtægt. Thi enhver Bisskops umiddelbare Afhængighed af Paven blev ved Provisionen paa det haandgribeligste tydeliggjort, og Provisionen gaves dertilmed sjelden gratis. Forresten gik Paverne med Hensyn til den norske Kirke samme Vei som med de øvrige Rom undergivne Kirker. De løste først Metropolitanforholdet i selve Kirken, idet de formindskede Metropolitanens Ret over hans Lydbisskopper, naturligviis for at han ikke skulde blive for selvstændig i sit Metropolitanomraade til Skade for deres egen Myndighed. Dernæst understøttede de Kathedralkirkernes Kapitler mod deres Bisskopper og tillod dem paa en Maade at sideordne sig disse i Bisskopsdømmets Bestyrelse, — dette var for at give Bisskoppernes Myndighed i deres Omraade en Modvegt, som Pavedømmet, naar det gjaldt at ydmyge en opsætsig Bisskop, kunde benytte til sin Fordeel. Endelig indtrængte de sig i Kapitlernes Valgret for ogsaa til egen Fordeel at svække disse betydningsfulde Kollegiers Indflydelse, der vel kunde tænkes under visse Omstændigheder at kunne blive Pavedømmet farlige. Ved denne Adfærd troede vistnok Paverne at befordre Pavedømmets Magtfylde, idet de indordnede under den umiddelbart alle Kirkens Kræfter. Men Tiden viste, at de høieligen bedrog sig, og at de ved egenmægtigen at gribe forstyrrende ind i den fra gamle Tider grundlagte, og af ældre Paver med saa stort Skarpsind og med saa megen Omsigt uddannede hierarchiske Kirkeorden, netop undergrove Hierarchiets Grundvold og fremkaldte Pavedømmets Fornedrelse og Afmagt.

Hvad den norske Kirke angaar, da tør man vel ikke paastaa, at dens Bisskopsstoles Besættelse ved pavelig Provision fra denne Tid af blev Regelen; thi ogsaa senere synes dog Kapitlerne at have faaet benytte sin Valgret. Men allerede den uafviselige Kjendsgjerning, at Paven, uden canonisk Grund, blot ved en vilkaarlig Anvendelse af sin kirkelige Magtfylde, tillod sig, naar ham saa lystede, at omstyrte Kapitlernes Valg og sætte sin Provision i Stedet, — allerede denne Kjendsgjerning maatte fratage det saa vigtige Valgsystem en stor Deel af dets Holdning og gjøre Kapitlerne lunkne i Opfyldelsen af deres Vælgerkald.

Imidlertid dreves Indsamlingen af den treaarige Pavetiende i Norge med Iver. Den pavelige Nuntius i de tre nordiske Riger for

dette Anliggendes Skyld, Overindsamleren, Johannes Guilaberti, Dekanus af Dorpat, var personlig tilstede i Sverige i Slutningen af 1350 [1]), og under hans Overopsigt dreve Abbed Arnulf af Hovedø og Broder Ingjald af samme Kloster som hans fuldmægtige Underindsamlere (subcollectores) Sagen i Norge, saaledes at de ogsaa modtoge Peterspengen. Biskopperne samt Kapitlerne besørgede den umiddelbare Indkrævning af begge Dele i de forskjellige Bispedømmer og afgave igjen det Opbaarne under Regnskab til hine Indsamlere. Den 20de August 1351 vare de to Indsamlere i Bergen og modtoge her af Kapitelet en Deel af hvad dette havde opbaaret, nemlig 431 Mark norsk Mynt, 50 Pd. Sterl. og noget meer i anden Mynt. Alt havde ikke kunnet inddrives paa Grund af den store Dødelighed, som havde raset [2]). Den 31te October næst efter modtoge de i Oslo 500 Mark norsk Mynt af den stavangerske Biskop Sigfrids og hans Kapitels Fuldmægtige paa Stavangers Bispedømmes Vegne [3]). Den paafølgende 5te November udbetaltes dem ligeledes i Oslo, paa Oslos Bispedømmes Vegne, den betydelige Sum 4757 Mark norsk Mynt i Pavetiende og 478 Mark i Peterspenge [4]). I 1352 den 3die September modtoge de i Bergen af Biskop Haavard af Hamar paa dennes Bispedømmes Vegne 750 Mark norsk Mynt i Pavetiende, men kun 15 Mark i Peterspenge [5]). Den næstfølgende 18de September modtoge de af Bergens Kapitel i yderligere Afbetaling 250 Mark norsk Mynt, 11 Pd. St. og noget mere i andre Myntsorter samt lidt over 27 Mark norsk i Peterspenge; dette var med Vanskelighed inddrevet paa Grund af den store Dødelighed, som havde herjet [6]). Endelig Dagen efter, den 19de September, betalte Erkebiskop Olaf, som det lader ogsaa i Bergen, til Kong Magnus's Sendebud, ifølge de tvende Indsamleres Forlangende, for sig og sin Kirke i Pavetiende 2100 Mark norsk Mynt, hvilket Kongen skulde modtage til sit Brug ifølge Overeenskomst mellem ham og den pavelige Nuntius [7]). Det følgende Aar 1353, den 18de Juli, i Oslo, aflagde Indsamlerne Abbed Arnulf og Broder Ingjald for selve Nuntius, Johannes Guilaberti, i flere Vidners Overvær, blandt hvilke Biskop Sigfrid af Oslo og Gyrd, fordum Electus til Oslo, — sit Hovedregnskab for Alt det i Norges 5 Bispedømmer Indsamlede, Peterspengen med beregnet. Det udviser: for Nidaros's Bispedømme 2100 Mark, for Oslos 5236 Mark, for Bergens 1396 Mark, for Stavangers 531 Mark, og for Hamars 765 Mark, tilsammen 10028 Mark, alt norsk Mynt, af hvilken $7\frac{1}{2}$ Mark gik paa 1 Pund Sterling, følgelig 1337 Pd. (el. Mark?)

[1]) Suhm D. H. XIII. 245. [2]) N. Dipl. I. 258. [3]) N. Dipl. I. 258. [4]) N. Dipl. I. 259—260. [5]) N. Dipl. I. 261. [6]) N. Dipl. I. 262. [7]) N. Dipl. I. 263.

Sterling d. e. godt Sølv. Men hele denne Sum havde Indsamlerne, ifølge den pavelige Nuntius's udtrykkelige Befaling, overgivet Kong Magnus eller hans Fuldmægtige, og derfor modtaget Tilstaaelsesbrev med Kongens Segl. Over det Hele blev et Notarialinstrument udfærdiget [1]).

Forholdet mellem Pavetienden af de forskjellige Bispedømmer er paafaldende: af Oslos meer end dobbelt saa stor som af Nidaros's, meer end tre Gange saa stor som af Bergens, omtrent sex Gange saa stor som af Hamars og næsten ni Gange saa stor som af Stavangers. I Oslos Biskopsdømme maa altsaa have været en forholdsviis stor Mængde rige Beneficier, ligesom vi have seet før, at Oslos Biskopsstol vurderedes lige med Nidaros's i Rigdom [2]). Af Peterspengens Størrelse kunne vi med mindre Bestemthed slutte noget, da vi ikke vide for hvor mange Aar den var samlet; men er de 478 Mark for Oslos Biskopsdømme Peterspengen for samme Tid som den for Bergens Biskopsdømme var 143 Mark og for Hamars kun 15 Mark [3]), saa faa vi ud, at Oslos Biskopsdømme efter den store Mandedød har havt en tre Gange saa stor Befolkning som Bergens, og en meer end tredive Gange(!) saa stor Befolkning som Hamars; thi Peterspengen udrededes efter Mandtallet. Udentvivl maa Oslos Biskopsdømme have lidt forholdsviis ringe ved Mandedøden, uagtet dog ogsaa der ved Sygdommens Slutning, eller strax efter dens Ophør i 1350 (om Vaaren), klagedes over Folkemangel, „saaledes at man ei kunde faa Folk til at treske Tiendekornet" [4]). Hamars Biskopsdømme (Oplandene) skulde derimod have lidt mest. Ellers er der fra Bergens Biskopsdømme alene udtrykkelig klaget over Vanskeligheden ved at inddrive Pavens Tilkommende paa Grund af den Ødelæggelse, Farsotten havde voldet [5]).

Det er allerede antydet, at de Penge Johannes Guilaberti inddrev i Norge for det pavelige Skatkammer, bleve overdragne Kong Magnus, og det samme var ganske vist ogsaa Tilfælde med de Summer, han samlede i Sverige og Skaane. Grunden hertil var, at Magnus fremdeles laa i Krig med Russerne, og da Krigen sagdes at gjælde disses Omvendelse fra deres schismatiske og kjætterske Tro til den romerske Kirkes Lære, paakaldte han Pavens Hjælp. Efter Krigsbegivenhederne i 1348 og 1349, hvilke ovenfor ere berørte [6]), indtraadte, som det synes, en Stands i Krigens Førelse, bevirket ved

[1]) N. Dipl. I. 264—268. [2]) S. o. f. II. 298. [3]) N. Dipl. I. 266, 267. [4]) Kongebrev af 3die Aug. 1350 fra Tunsberg, i Anledning af Biskoppen af Oslos Klage over Folkets Skjødesløshed i at udrede Tiende. Or. perg. i A. M. Sml. fasc. 35 No. 13. [5]) S. o. f. II. 353. [6]) S. o. f. II. 306 f.

Mandedøden, der ikke alene herjede Norge og Sverige, men ogsaa udbredte sig med al sin Ødelæggelse til Rusland, og saaledes lammede begge de stridende Magter. Magnus havde imidlertid ei opgivet sin Plan, at udvide sit Rige og derhos den romerske Kirkes Omraade mod Østen og paa de novgorodske Russers Bekostning, og han synes fra sit første Tog at have vedligeholdt sine Forbindelser med de til det svenske Rige nærmest grændsende Kareler og Ingrer. Nu var der saa meget større Grund til at søge Pavens Hjælp, som Pesten havde svækket hans Riger og sat ham ud af Stand til at modstaa med Kraft Russernes Indfald og Ødelæggelser i de ved hans tidligere Tog vundne Landskaber. Han lod Pave Clemens VI dette vide; og Clemens tilskrev den 15 Marts 1351 fra Avignon Erkebiskopperne af Lund, Upsal og Nidaros samt deres Lydbiskopper med Opmuntring til at lade prædike Korstog mod Russerne i de tre nordiske Riger, og formaa Nordmændene og Danerne at komme Sverige til Hjælp, der ved Pesten var udtømt for Folk [1]).

Før denne pavelige Skrivelse blev udstædt, havde allerede Magnus sat sig i Bevægelse og var dragen til den russiske Grændse med en Hær, til hvilken ogsaa Norge gav Bidrag. Han skal efter de norske Annaler i 1351 have vundet nogle Fordele, dog ikke af Betydenhed [2]). Magnus var, som af Breve viser sig, den 17de Februar 1351 i Riga og den næste 2den April i Hapsal i Lifland [3]). Paa denne Tid maa altsaa ganske vist Toget have fundet Sted, og er maaskee paabegyndt allerede i Slutningen af foregaaende Aar. Men den 15de Mai 1351 var han igjen i Aabo i Finland og den 8de Juni i Stokholm [4]). Toget var da, som det lader, allerede til Ende, og det før Virkningerne af den pavelige Korstogsopfordring kunde have vist sig. Rimeligviis bleve disse Virkninger heller ikke store, da de nordiske Rigers Lande endnu altfor meget maatte føle det haarde Slag, Pesten havde tilføiet dem. Magnus's sidste Tog havde desuden, efter alt Udseende, ikke havt et Udfald, der kunde opmuntre Folk til at stunde efter et nyt.

Men Sveriges Stilling var farlig: Russerne kunde ville hevne sig, Forsvarsmidlerne mod dem vare ganske vist daarlige, og Kongens Skatkammer tomt. Da nu just Indsamlingen af Pavetienden var i fuld Gang, og den pavelige Nuntius personlig tilstede i Sverige, saa var det, under de forhaandværende Omstændigheder ganske naturligt, at Magnus henvendte sig til ham om Pengehjælp. Pavetienden var jo bestemt til Christenhedens Forsvar; om den anventes mod Tyrkerne eller Russerne kunde gjælde lige meget, da begge vare Pavens, føl-

[1]) Suhm D. H. XIII. 259; Lagerbr. III. 397—398. Den sidste henfører Pavens Brev urigtigen til 1350. [2]) Isl. Ann. 284. [3]) Lagerbr. III. 413, 414. [4]) Lagerbr. III. 414; Lappenb. II. 412.

gelig ogsaa Christendommens Fiender. Johannes Guilaberti havde ikke godt ved ganske at afvise Kongens Ansøgning, og bevilgede ham, rimeligviis efter nærmere Overlæg med Kurien, en Sum af 15000 Florener eller Gylden, dog kun som et Laan, hvilket Kyngen senere skulde tilbagebetale det apostoliske Skatkammer [1]). Denne Sum har rimeligviis været Udbyttet af den hele Pavetiende af Norge, Sverige og Skaane, og den har, som det lader, gaaet i Kongens Kasse efterhaanden som den blev indkrævet.

Laanet blev dog neppe anvendt efter Bestemmelse. Man finder nemlig ikke Spor til at Magnus har foretaget flere Tog mod Russerne end de allerede gjorte; og Pengene ere rimeligviis blevne for største Delen bortødslede af den letsindige Konge paa andre Foretagender, som ingen Betydning havde for den romerske Kurie. Krigen med Rusland synes at være døet hen af sig selv paa Grund af det russiske Riges daværende Afmagt, og Kong Magnus's Ligegyldighed. Men vi skulle senere see, i hvilken Forlegenhed Kongen kom, da Laanet efter flere Aars Forløb fordredes gjenbetalt.

At der ved denne Tid ikke overalt var den bedste Orden i den norske Kirke, viste sig især paa Island. Vi have seet, hvor forhadte de tvende norske Biskopper Jon Sigurdssøn og Orm Aslakssøn der havde gjort sig ved deres Strenghed og Udsugelser, og hvorledes Orm, da Nordlændingerne gjorde aabenbar Opstand mod ham, i 1347 havde maattet ty til Norge for at søge Beskyttelse hos den mod ham gunstig stemte Konge [2]). Orm trøstede sig i flere Aar ikke til at vende tilbage til sit Sæde, og da imidlertid Jon Sigurdssøn af Skaalholt døde i 1348, og hans Eftermands Indvielse forsinkedes ved Mandedøden [3]), var Island i over to Aar uden Biskop. I 1350 lykkedes det Biskop Orm at udvirke af Kongen, under dennes Ophold i Bergen, et nyt Vernebrev af 2den Juni, (en halv Maaned før Botulfsmesse) beseglet af Kansleren Arne Aslakssøn i Kongens Overvær. Det var endnu strengere end det tidligere af 1346, indeholdt truende Ord mod de opsætsige Bønder og stevnede otte af disses Formænd, alle anselige Høvdinger til Norge for der at forsvare sin Sag for Kongen eller hans Drotsete [4]).

Forsynet med dette Vernebrev drog endelig Orm den følgende Sommer 1351, efter henved fire Aars Fraværelse tilbage til sit Biskopsdømme, udentvivl noget tryggere derved, at den nye Biskop af Skaalholt, Gyrd Ivarssøn, samtidigen for til Island og indtog sit Sæde. Men Orm fandt den gamle Opsætsighedsaand hos Nordlændingerne endnu i fuldt Liv, og han dæmpede den ikke ved at bansætte

[1]) Lgbr. III. 393, 394. [2]) S. o. f. II. 303 f. [3]) S. o. f. II. 304, 342.
[4]) Finn Joh. I. 433—435.

i 1352 en af sine Hovedmodstandere, Benedikt Kolbeinssøn, og fængsle dennes Svende for at paatvinge dem en streng Ponitens [1]). Hans Modstandere gave dog for saavidt efter, at de adløde Kongens Stevning og droge til Norge for at tale sin Sag. Denne tog en bedre Vending for dem, end Biskoppen rimeligviis havde ventet. De indstevnede Bønder skulle nemlig i 1353 være komne tilbage til Island med Kongebreve, der bøde Biskopperne at aflade alle nye Fordringer, og Biskop Orm at løse dem af sine Modstandere, som han havde bansat [2]).

Men Biskop Orm synes ikke at have været tilfreds med dette Sagens Udfald. Han vilde atter prøve sin Indflydelse hos Kong Magnus og for i 1354 paa ny til Norge [3]). Hans Stræben synes denne Gang især at have gaaet ud paa at udvirke en kongelig Bestemmelse for, at den Christenret, som gjaldt i Skaalholts Bispsdømme, ogsaa skulde gjælde i Holes, navnligen med Hensyn til Tiende og Biskoppens Visitations-Rettigheder. Dette lykkedes ham ogsaa. Thi den 19de October 1354 blev af Kong Magnus, eller i hans Navn, i Bergen udstedt et Brev, beseglet af Hr. Orm Eysteinssøn, der her kaldes Kongens Sekretær, hvori bødes, at den Christenret, der gjaldt paa Islands Sydland, ogsaa skulde gjælde paa Nordlandet, og at ingen Sag skulde søges efter nogen anden [4]).

Denne Forordning har almindelig været forklaret saaledes, at Biskop Arne Thorlakssøns Christenret af 1274, hvilken i Hovedsagen var den samme som Erkebiskop Jons, derved fik kongelig Stadfæstelse som den enegjældende paa Island, da den tidligere kun havde gjældet for Skaalholts Bispsdømme [5]). I Forordningen nævnes dog ingen Christenret udtrykkeligen, og Gyldigheden af Arne Thorlakssøns for Skaalholts Bispsdømmes Vedkommende kan neppe med Rette paastaas at have været nogensinde tidligere godkjendt af Norges Konge. Maaskee forklarer man rettest Forordningen saaledes, at den Christenret, som i Brugen havde vundet Hevd paa Sydlandet, nu ogsaa skulde gjælde paa Nordlandet; og dermed mentes udentvivl i Grunden den ældre, Thorlaks og Ketils Christenret, hvilken dog nu i Brugen var bleven betydelig afændret efter Arnes. Det er da gaaet til paa Island med Arnes Christenret ligesom i Norge med dens Forbillede, Erkebiskop Jons, — at den uden nogen egentlig kongelig Stadfæstelse, ved at anvendes til Berigtigelse og Fuldstændiggjørelse af den forældede og utidssvarende ældre, egentlig lovvedtagne og stadfæstede, efterhaanden og saagodt som uformærket har overfløiet denne og vundet Hevd i Brugen.

[1]) Isl. Ann. 284, 286. [2]) Isl. Ann. 286. [3]) Smsts. [4]) Finn. Joh. I. 436. [5]) Finn Joh. I. 539, 546.

Hvad forresten Bisskop Orm angaar, da vendte han, som det lader, ei meer tilbage til sit Sæde i Hole, men døde i Norge den 1ste November 1356 [1]). Islændingerne sørgede ikke over hans Død. Af de 14 Aar, han havde været Bisskop, havde han tilbragt henved Halvdelen udenfor Island, sysselsat med de Stridigheder, han havde med sine Undergivne, og der bemærkes om ham, at man ei finder Spor til at han paa nogen Maade har ophjulpet sit Bisskopsdømme enten i aandelig eller i materiel Henseende [2]).

Desværre bleve Bisskopper som Orm efter denne Tid ikke længer nogen Sjældenhed paa Island, og Misgreb fra den geistlige og verdslige Styrelses Side forenede sig med Uaar og Landeplager til Folkets Fordærvelse. Saalænge Bisskopperne der vare indfødte Mænd, der nøie kjendte Landets og Folkets Leilighed, og desuden tildeels i Slegtforbindelse med dets verdslige Høvdinger, vare de mægtige Støtter for den indre Orden og Talsmænd for det almindelige Bedste baade i Hjemmet og hos Norges Konge. Flere af de tidligere norske Bisskopper der vare ogsaa Mænd af Duelighed og god Villie, der stræbte at opfylde sin Skyldighed, om de end ikke altid havde Indfødtes aabne Blik for Landets Tarv og Landets Brøst. Men Jon Sigurdssøn af Skaalholt og Orm Aslakssøn af Hole vare Forløbere for en lang Række af Bisskopper, der med Udlændingers almindelige Ukyndighed om Landets Skik forenede verdsligt Sindelag, Ligegyldighed for sit geistlige Kald og for sine Undergivnes Tarv, samt som oftest en høi Grad af Egennyttighed. Fra nu af seer man jævnligen de islandske Bisskopper kappes med Landets verdslige Høvdinger i Herskelyst, Trættekjærhed og Almuens Udsugelse. Og den norske Styrelse gav dem heri ved sin Ligegyldighed og Kortsynthed frie Hænder. Norges Konger begyndte nu og vedbleve i lang Tid at ansee Island som et Skatland i Ordets egentligste Betydning, som et Land, der lød under Norges Kongedømme blot for at skaffe dettes Indtægter en Smule Forøgelse, ikke for at nyde dets kraftige Vern til indre Freds og Ordens Opretholdelse. Det bedste Beviis paa Kong Magnus's Anskuelse af sit Forhold til Island og paa hans Ligegyldighed for dets sande Vel er det Skridt, han i 1354 gjorde, idet han bortleiede alle kongelige Indtægter af Øen, faste og uvisse, ligesaavel Skat og Skyld som Sagøre, for tre Aar til en vis Ivar Vigfussøn Holm, hvem han for samme Tid udnævnte til Hirdstyrer

[1]) Baade Finn Jonssøn (II. 199) og Espolin (þ. 1 c. 56) antage, at han er død i Norge; de islandske Annalers Udtryk (288) er imidlertid utydeligt og kunde vel forklares som om Meningen var, at han døde i Hole, hvilket dog igjen deres senere Beretning (290) synes at modsige. [2]) Finn Joh. II. 199, 200; Espol. Aarb. þ. 1. c. 56.

eller Befalingsmand over Landet [1]). Denne Fremgangsmaade blev senere mange Gange gjentagen, og man kan let tænke sig til hvilke Udsugelser og Vilkaarligheder den maatte give Anledning. Og med alt det synes Islændingerne dog at have baaret Godhed for Magnus og at have tilskrevet ikke hans Udygtighed eller Mangel paa god Villie, men sine egne Stormænds Egennytte de Lidelser, de maatte udstaa.

86.

Styrelsesforandring i Norge i 1350. Orm Eysteinsson bliver Drotsete. Rigets indre Historie 1350–1355.

Vi maa nu igjen kaste et Blik paa Norges verdslige Styrelse og see hvilken Vending den havde taget i de senest omtalte Aar. Det er ovenfor paaviist, hvorledes Forandringen af 1343 og 1344, hvorved Norges og Sveriges fremtidige Adskillelse under hver sin Konge vedtoges, synes at have virket til mere Orden i den norske Rigsstyrelse, navnligen derved at Kanslerembedet efter flere Aars Forløb igjen blev besat, Raadsmøderne hyppigere, og Raadets Myndighed til at handle i Kongens Navn og ved Kansleren benytte hans norske Segl i hans Fraværelse fra Norge udvidet [2]). I Tiden fra 1345 til 1350 maa Kansleren, Hr. Arne Aslaksson, antages at have været den ledende Kraft i Styrelsen, som den der, i Egenskab af det norske Kongesegls Vogter, paa en Maade repræsenterede Kongen, naar denne ei selv var tilstede. Men i 1350 foregik atter en Forandring i Rigsstyrelsen, der ikke synes at have været af ganske ringe Betydning. En Drotsete blev nemlig i dette Aar atter udnævnt for Norge, og det norske Kongesegl givet ham i Verge.

I Begyndelsen af 1349 var Kong Magnus i Norge, hvorhen han maa være dragen ikke længe efter sin Tilbagekomst til Sverige fra det russiske Tog [3]). Fra Oslo udstedte han den 27de Februar 1349 et Brev, hvori han stadfæstede Nidaros's Kirkes Privilegier og Friheder, hvilket Brev blev beseglet i hans eget Overvær [4]); og den 1ste Marts udstedte han sammestedsfra tvende Breve: det ene angaaende en Almenning i Gudbrandsdalen, beseglet med hans Sekret (mindre Segl) i hans eget Overvær [5]), det andet angaaende Marie-Kirken i Oslo, beseglet af Kansleren Arne Aslaksson, ligeledes i Kongens Overvær [6]). Den 13de April s. A. var han paa Baahus Slot, hvorfra han udstedte det før omtalte Brev angaaende de kongelige

[1]) Isl. Ann. 286. [2]) S. o. f. II. 294 f. [3]) S. o. f. II. 307. [4]) N. Dipl. II. 246. [5]) Or. perg. i Bergens Musæum. [6]) Or. perg. i A. M. S. fasc. 53 No. 10.

Kapellers Frihed for Pavetienden [1]). Senere paa Aaret, maaskee da den store Mandedød var udbrudt i Bergen, synes han at være dragen til Sverige og at have opholdt sig der, medens Farsotten rasede som værst i Norge. Han var i det mindste i Vesteraas i Begyndelsen af Fasten, den anden Uge i Februar 1350, da han derfra forordnede Kostholb for sig i Jamteland, hvor han vilde opholde sig udover Paasken paa en Reise til St. Olaf. Brevet blev beseglet med hans Sekret i hans eget Overvær [2]). Men medens Kong Magnus maa antages at have været paa Reisen over Jamteland til Nidaros — thi Paaske faldt dette Aar den 28de Marts —, udstedtes i Oslo den 10de April et Brev i Kongens Navn (Stadfæstelse af en privat Gave), beseglet af Kansleren Arne Aslaksson [3]). Denne Omstændighed bekræfter, hvad ovenfor er sagt [4]), at Kansleren havde Kongens større norske Segl i Forvar og benyttede dette for Breve udfærdigede i Kongens Navn i hans Fraværelse, medens Kongen selv havde sit norske Sekret eller mindre Segl med sig under sit Ophold udenfor Riget.

Rimeligviis har Magnus's Reise til St. Olaf været en Pilegrimsfærd i Anledning af den store Farsot, der nu udentvivl havde naaet Sverige og der var ved at udbrede sig, medens den i Norge begyndte at aftage, eller vel endog i Landets vestlige og nordlige Dele, som den først synes at have angrebet, allerede var ophørt. Hvad Kongen forresten under sit Ophold i Throndhjem har foretaget, vides ikke; man har ingen Breve af ham, som derfra ved denne Leilighed ere udstedte. Ud paa Sommeren drog han til Bergen, hvor han var ved Begyndelsen af Juni Maaned og havde da sin Kansler hos sig. Thi den 2den Juni (en halv Maaned før Botolfsmesse, som er 17de Juni) udstedte han fra Bergen det før omtalte Vernebrev for Biskop Orm af Hole, hvilket blev beseglet af Kansleren i Kongens Overvær [5]); og den 7de Juni udstedte han sammestedsfra et Frihedsbrev for Kjøbmændene af den tydske Hanse, ligeledes beseglet i hans eget Overvær [6]).

At under dette Kong Magnus's Ophold i Bergen noget meget vigtigt er foregaaet, antydes i de gamle Annaler. Her heder det nemlig under Aaret 1350: „Kong Magnus og Dronning Blanz kom til Bergen; gav han sin Søn Erik Sverige, men Haakon Norge med Haandrækning (með handlögum) og satte dem i Kongesæde og forordnede dem Hird; men sig selv forbeholdt han (en sialfum sér ætladi hann til rikis) Haalogaland, Island, Færøerne og Hialtland". Og

[1]) S. o. f. II. 306. [2]) Br. til Folket i Rafund og Hambrudal. Or. perg. i den peringskøldske Samling i det svenske Rigsarkiv. [3]) Or. perg. i A. M. S. fasc. 53 No. 11. b. [4]) S. o. f. II. 295. [5]) S. o. f. II. 356. [6]) N. Dipl. III. 225 (af Andre urigtigen henført til 1357).

kort efter siges der: „Orm Eysteinsson blev Drotsete i Norge, beskikket af Hr. Haakon den Unge“ [1]).

Man seer, at de gamle islandske Annalskrivere, der ikke tale noget om Forhandlingerne i 1343 og 1344, ved hvilke egentlig Erik og Haakon antoges til vordende Konger i Sverige og Norge, — have troet, at denne Sag først blev afgjort i Bergen 1350, og at Dronning Blanka og begge Kongesønnerne derved have været tilstede. Hvad det sidste angaar, da har man ingen særlig Grund til at negte Rigtigheden deraf. Har Reisen til Norge fra først af havt et religiøst Formaal, været en Pilegrimsreise til St. Olaf, og har den derhos været foretagen for at fly Smitsotten, der nu rasede i Sverige, medens den var ophørt i det nordlige og vestlige Norge, — saa er det i sig selv ganske sandsynligt, at Magnus har taget sin Dronning og sine Børn med sig. Men hvad Forhandlingerne i Bergen angaar, da maa Annalskriverne udentvivl have tillagt dem en noget større Betydning, end de virkelig havde. Sagen angaaende Eriks og Haakons Kongedømme var som sagt allerede for flere Aar tilbage afgjort, medens Tiden for Norges Riges virkelige Overdragelse til Haakon endnu ikke var kommen, eftersom han ei havde naaet Myndighedsalderen. At en saadan Overdragelse heller ikke ved denne Leilighed har fundet Sted, viser nokſom den Omstændighed, at Haakon først fem Aar senere optræder som styrende og med Kongenavn.

Noget sandt ligger ikke desto mindre vist nok til Grund for Annalernes Udsagn, kun at den rette Sammenhæng er bleven misforstaaet. Magnus har udentvivl, da han med sin hele Familie var i det nordenfjældske Norge, der paa en høitidelig Maade kundgjort og stadfæstet den i 1343 fattede Beslutning med Hensyn til sine Sønner. Maaskee har han først gjort dette i Nidaros paa Ørething, skjønt herom intet er berettet. Men i Bergen, hvor rimeligviis et Raadsmøde med det samme er blevet holdt, er Stadfæstelsen foregaaet med størst Høitidelighed, og der har Magnus, for ret at udhæve sine Sønners Verdighed, sat dem ved sin Side i det kongelige Høisæde, medens han lod de tilstedeværende Raadgivere og Hirden med Haandtag forpligte sig til Overholdelse af den tidligere Beslutning. Hvad de Lande angaar, som han siges at have forbeholdt sig selv, da kan dette ogsaa gjerne være rigtigt, for saa vidt som Forbeholdet henføres til Bestemmelsen i dens Heelhed. Det er nemlig ganske rimeligt, at visse Dele af Norges Rige kunne have været udtrykkelig hjemlede Kong Magnus til hans særlige Underhold, naar han engang overgav Rigsstyrelsen til Haakon; og Skatlandene, til hvilke Haalogaland den Tid begyndte at henregnes, udentvivl paa Grund af dets Forbindelser med det virkelige

[1]) Isl. Ann. 282.

Skatland Finmarken, ere fortrinsviis blevne valgte, fordi de ikke ansaaes henhørende til Rigets egentlige Kjerne, hvilken man ikke vilde splitte. Om nu forresten dette Skridt af Magnus er gjort fuldkommen frivilligt, eller paa Raadets Tilskyndelser, hvilket derved kunde tænkes at have villet yderligere sikkre den vordende fuldkomne Adskillelse mellem Norge og Sverige, og derhos give Rigsstyrelsen i Norge en forøget Fasthed, — dette er noget, som umulig lader sig afgjøre.

Udnævnelsen af en norsk Drotsete ved samme Tid staar aabenbare i Sammenhæng med Magnus's Stadfæstelse af Beslutningen fra 1343. Vi have før seet, at de verdslige Medlemmer af Kongens norske Raad heller vilde have en verdslig Drotsete i sin Spidse, som Kongens Repræsentant, end ledes af en geistlig Kansler. Dette viste sig jo klart under Formynderstyrelsen, først da Kansleren Ivar Olafsson stødtes tilside for Drotseten Erling Vidkunsson [1]), og senere da Kansleren Paal Baardsson, der paa en Maade af Biskopperne var Erling paatvungen som Sidemand, havde heel vanskeligt for at holde sig i Raadet mod Drotsetens og de verdslige Raadgiveres Angreb [2]). Kongen paa sin Side synes, som før er udhævet, ikke egentlig at have undet noget af de tvende Embeder [3]); men naar han nødvendig maatte vælge en af to, have vi seet, at han foretrak at beskikke en Kansler; og en saadan, der, efter Alt at dømme, var Kongen fuldkommen tro og hengiven, stod nu i Raadets Spidse. Men heri kunde Raadet ønske en Forandring, og maaskee fandt det ved nærværende Tid Leiligheden dertil gunstig.

Man maa stille sig for Øie hvorledes det i 1350, strax efter den store Mandedøds Ophør, forholdt sig med Norges Biskopper. Erkebiskoppen og tre Lydbiskopper vare døde under Sotten; Oslos gamle Biskop Salomon var den eneste overlevende Biskop i Norge, og han havde endnu neppe dengang, da de ovenomtalte Begivenheder foregik i Bergen i Juni Maaned, indviet Biskop Gisbert [4]). Har der nu ved denne Tid, som formodet, været holdt et Raadsmøde sammesteds, saa er det aabenbart, at de verdslige Raadgivere, hvilke disse nu have været, ingen overveiende geistlig Modstand have havt at frygte, og derfor vel kunne have gaaet den svage Magnus paa Livet for at faa sit Ønske om en verdslig Formand drevet igjennem. Annalernes Udsagn, at „Drotseten beskikkedes af den unge Haakon," synes ogsaa at tyde hen paa, at dennes Stilling som snart vordende Konge, er bleven udhævet til Forsvar for Nødvendigheden af en Drotsete, da Haakon maatte selvstændig repræsenteres i Raadet, og hans Repræ-

[1]) S. o. f. II. 217, 227. [2]) S. o. f. II. 231. [3]) S. o. f. II. 267. [4]) S. o. f. II. 342.

sentant var nærmest til at være Bestyrelsens Formand, naar Kong Magnus ei var tilstede. Alt dette giver vistnok nogen Anledning til at formode, at det senest omtalte Skridt af Kong Magnus ikke har været saa ganske frivilligt, og navnligen at Beskikkelsen af en Drotsete i Grunden hverken har været efter hans eller Kanslerens Sind.

Men om det end muligen saaledes forholder sig med Styrelsesforandringen i 1350, at Kong Magnus's Medvirken til samme har havt sin Grund i en ikke fuldkommen frivillig Føielighed mod det norske Raad, — saa savnes der paa den anden Side ikke ganske Grund for den Gjætning, at Personen, der udnævntes til Drotsete, har været Magnus's særlige Valg, har været en Yndling af Kongen, om hvilken denne har haabet, at han som Kongedømmets Repræsentant i Raadet skulde i Eet og Alt tjene Kong Magnus's Sag, uanseet at Raadets Tanke med hans Udnævnelse muligen kunde have været, at han som dets Formand nærmest skulde træde i Stedet for Junker Haakon. Hvad der taler for den sidste Gjætning, skal strax nedenfor udvikles, hvor vi komme til at omtale den Udnævntes Personlighed og Stilling.

Hvad der imidlertid i al denne Usikkerhed og Famlen er ganske sikkert er: at en Drotsete blev udnævnt. Dette maa være skeet, eller idetmindste foreløbigen bestemt, allerede før den 2den Juni, Dagen da Vernebrevet for Biskop Orm af Hole blev udstedt; thi heri indstevnes Biskoppens Modstandere til at møde „for os (Kongen) eller vor Drotsete i Norge“ og til at svare „for Kirkens Formand i Nidaros og for vor Drotsete og Rigets Raad, hvis vi selv ei ere indenlands“ [1]). Kansleren Arne Aslakssøn har imidlertid beseglet dette Brev, ligesom ogsaa et andet givet af Kongen den 14de Juni i Karmsund (Karssund), altsaa efter at Forhandlingerne i Bergen vare sluttede, og paa Kongens Reise derfra øster i Landet [2]). Følgelig har ikke Udnævnelsen af en Drotsete strax bevirket Kanslerens Fratræden. Men denne maa have fulgt snart efter; thi det nævnte Brev af 14de Juni er det sidste, der kjendes, for hvilket Arne Aslakssøn som Kansler har sat Kongens Segl [3]), og senere finder man, at Seglet har været i Drotsetens Hænder, — at Kansleren følgelig har været funden overflødig. Arne Aslakssøn forsvinder efter den Tid af vore gamle Kilder. Han maa enten have trukket sig ganske tilbage fra det offentlige Liv, eller snart efter sin

[1]) Finn Joh. I. 434. [2]) N. Dipl. II. 252. [3]) I N. g. L. III. 175 findes rigtignok en Forordning af Magnus dat. den 8de Jan. „á átiánde are ok xx rikis vars“ d. e. 1357, beseglet ved Hr. Arne Aslakssøn; men heri er aabenbar en Feilskrift og „áttande“ maa læses for „átiánde,“ altsaa „otte og tyvende“ for „attende og tyvende,“ hvilket giver 1347; og her passer Arne Aslakssøns Navn.

Afgang som Kansler være død. Der findes ligesaalidt med Hensyn til ham som med Hensyn til Paal Baardssøn i hans Tid [1]) nogen Antydning til, at han med Kanslerembedet har forbundet Provstiet ved Mariekirken i Oslo. Arne benævnes, selv efter at han var bleven Kansler: Chorsbroder ved Hamars og Oslos (Kathedral) Kirker [2]).

Den som i 1350 udnævntes til Kongens Drotsete i Norge, var Hr. Orm Eysteinssøn. Han nævnes, saavidt vides, første Gang blandt Kongens Raadgivere i en Dom af 12te Januar 1347 [3]), og i Kong Magnus's og Dronning Blankas norske Testamente af 15de Juli samme Aar [4]). I det sidste nævnes han endnu Svend eller Væbner, men dog blandt Testamentets Executorer [5]). Det paafølgende Aar derimod, 1348 den 16de Februar, nævnes han: Ridder [6]). Han har saaledes efter alt Udseende hørt til de yngre af Raadsmedlemmerne, og maaskee været omtrent jævnaldrende med Bjarne Erlingssøn, ved hvis Side han flere Gange nævnes, og samtidig med hvem han synes at være bleven Ridder. Den Omstændighed, at Orm, skjønt blandt de Yngre i Raadet, udnævntes af Kongen og Dronningen til een af deres Testamentes Fuldbyrdere, synes antyde, at han allerede dengang, i 1347, har staaet høit i Yndest hos Magnus og Blanka; og denne Yndest har, som nys ovenfor gjetningsviis er yttret, muligen tre Aar senere væsentlig hjulpet ham til Drotseteverdigheden [7]).

Det første Brev, hvor, saavidt hidtil bekjendt, Orm Eysteinssøn nævnes: Drotsete, er fra Tunsberg af 3die August 1350 og angaar Kirken. Anledningen er nemlig en Klage fra Biskoppen af Oslo (Salomon) over at Folk undlod at gjøre sin rette Tiende, idet man paaskjød som Grund, at man ei kunde faa Folk til at terske Kornet. Og alligevel førte man dagligen Korn til Salgs i Kjøbstaden, og laa forresten i mere Drukkenskab, end før havde været Tilfælde. „De glemme — heder det — berøver Guds Ret og den hellige Kirke i sine Tiendeydelser, foruden at Landet lægges øde, upløiet og utilsaaet, paa Grund af Folks Uvornhed og mangfoldige Usedelighed“. Man

[1]) S. o. s. II. 228. [2]) Sml. V. 587; jfr. o. f. II. 303. [3]) N. Dipl. I. 240. [4]) Sml. V. 585, 587. [5]) S. o. f. II. 303. [6]) N. g. L. III. 171. [7]) Det er ellers vel verd at mærke, at Orm Eysteinssøns Ophøielse i Norge var paa det nærmeste samtidig med den bekjendte Benedikt Algotssøns Ophøielse i Sverige, hvilken der vakte saa stor Uvillie mod Kongen og Dronningen, og gav, som vi senere skulle see, Anledning til saa mange Krænkelser for dem begge. At der har været en vis Lighed mellem Orms og Benedikts Stilling, og at disse Mænds senere Skjebne ikke har været uden gjensidig Indvirkning, — dette er en Gjætning, der har tiltvunget sig Indgang hos mig, og som jeg vover at fremføre, uden at jeg dog formaar at belægge den med nogetsomhelst Bevis.

sporer i denne Klage de onde Virkninger, Mandedøden efterlod, baade i moralsk og økonomisk Henseende. De samme Klager lyde her fra Norge, som ogsaa løde fra andre Lande: at Folket, istedetfor ved den skrækkelige Pest at kaldes til Eftertanke og Forbedring, tvertimod, baade under den og næst efter den, overlod sig til et tøilesløsere og usedeligere Levnet end nogensinde før. Der erklæres i Brevet, at Kongen ikke vil vide af nogen saadan Ustik, hvorved Kirkens Ret lider Skaar; og Bøder og Straf sættes for dem, som ikke yde sin Tiende ordentlig, samt for de kongelige Sysselmænd, som vise sig lunkne i at skaffe Kirken Ret. Brevet er udferdiget i Kong Magnus's Navn og beseglet af „Hr. Orm Eysteinssøn vor Drotsete“ [1]). Kongen var, da dette Brev udstedtes, i Stokholm [2]). Vi see altsaa her Orm i Kongens Fraværelse som Drotsete forordne i hans Navn og selv besegle Brevet med Kongens norske Segl.

Fra denne Tid af og indtil Midten af 1355 finder man en Række af Kongebreve vedkommende indre Anliggender udstedte paa samme Maade fra forskjellige Steder i Norge [3]), medens man kun har et Par, udstedte fra Baahus, beseglede i Kong Magnus's eget Overvær, uden at Drotseten nævnes [4]). Større Raadsforsamlinger holdtes undertiden, ved hvilke Magnus selv var tilstede, men hvor ogsaa Orm Eysteinssøn nævnes først blandt de verdslige Raadgivere. Et saadant Raadsmøde omtales som afholdt i Baahus i Mai Maaned 1353, da Magnus den 6te Mai „med sin Søn Haakons og alt sit Rigets Raad af Norge, dets Samtykke“ ombyttede Dronning Blankas Morgengave, Tunsbergs Fehirdsle, med Landskaber paa Foldens østlige Side ved Gautelven og Sveriges Grændse. Brevet herom blev beseglet af Magnus og Haakon, samt af Erengisle Jarl af Orknøerne, Erkebiskop Olaf, Biskopperne Sigfrid af Oslo, Gisbrikt af Bergen, og Haavard af Hamar, Arnulf Abbed af Hovedø, Orm Eysteinssøn, Erling Vidkunssøn, Jon og Sigurd Hafthorssønner, Ogmund Finnssøn, Eilif Eilifssøn, Jon Bryniulfssøn, Peter Erikssøn, Provst til Mariekirke i Oslo, og tre Andre, som Forlovere [5]). Ligeledes vare i August 1354 flere geistlige og verdslige Stormænd samlede i Baahus med Kong Magnus, udentvivl ogsaa til et Raadsmøde, og her foregik et Mageskifte af en Deel Jordegods mellem Kongen og Erkebiskop Olaf. I

[1]) Or. perg. A. M. S. fasc. 53 No. 13. [2]) Brev af ham fra Stokholms Slot dat. 4de Aug. 1350, Lagbr. III. 596. [3]) 1352 u. D. Tunsberg. Org. perg. Deichm. Sml.; 1353. 10. Septbr. Throndhjem. Org. transcr. perg. A. M. S. fasc. 11 No. 1; 1354. 19. Octbr. Bergen. Finn Joh. I. 436; 1355. 21. Jan. Oslo. N. Dipl. II. 269; 1355. 19. Juni. Agvaldsnes N. g. L. III. 174. not. 6. [4]) 1352. 23. April. Baahus. Or. perg. A. M. S. fasc. 54. No. 1; 1354. 27. Juli Baahus. Or. perg. A. M. S. fasc. 54 No. 2 a. [5]) N. Dipl. II. 260.

det derom af Erkebiskop Olaf udfærdigede Brev af 2den August nævnes som de, der satte sine Segl med Kongens og Erkebiskoppens for Brevet: Biskopperne Sigfrid af Oslo og Gyrd af Stavanger, Hr. Orm Eysteinssøn Drotsete i Norge, Hr. Jon Hafthorssøn, Hr. Ogmund Guttormssøn, Hr. Sigurd Hafthorssøn og Hr. Peter (Erikssøn), Provst til Mariekirken i Oslo [1]). Her nævnes Orm: Drotsete, uagtet Kongen selv var tilstede.

I disse fem Aar synes saaledes Orm Eysteinssøn som Drotsete og Seglbevarer at have været Norges egentlige Styrer med Hensyn til dets indre Anliggender, i Kong Magnus's Navn; medens denne selv næsten kun befattede sig med de udenrigske Anliggender, som vedkom begge hans Lande. Magnus lader heller ikke i al denne Tid til at have været længer nord i Norge end i Baahus og Marstrand [2]). En overordentlig Myndighed har ganske vist været lagt i Hr. Orms Hænder, skjønt han, som vi see, havde Rigets Raad ved sin Side. Vi finde endnu ældre, indflydelsesrige Mænd blandt dettes Medlemmer, Mænd, der sikkert have kunnet lægge et kraftigt Ord ind med, saa at Drotseten neppe var fuldkommen eneragdende, om ogsaa Kong Magnus for sit Vedkommende maaskee lod ham styre som han selv lystede. Ellers døde Erling Vidkunssøn i Aaret 1355 [3]), efterat han et Par Aar i Forveien havde mistet sin eneste Søn, den oftere nævnte Bjarne Erlingssøn [4]), som i 1347 eller 1348 var bleven Ridder. Bjarne havde ingen Børn efterladt, og Erling endte saaledes den berømte Arnmødlinge-Ætts mandlige Linie. Af hans Døttre var Ingebjørg, der arvede Giska, gift med Hr. Sigurd Hafthorssøn.

Orm Eysteinssøns Styrelse tog en Ende ved Midten af 1355. Det sidste Brev, der vides af ham som Drotsete at være beseglet er af 19de Juni dette Aar [5]), og siden findes, saavidt hidtil bekjendt, hans Navn hverken blandt Raadets Medlemmer eller forresten i noget offentligt eller privat Brev. Hans Afgang fra Drotseteverdigheden staar udentvivl i en ganske naturlig Forbindelse med den Forandring i Norges Rigsstyrelse, som netop strax efter Midten af 1355 indtraadte, idet den allerede forlængst til Norges Konge udseede Haakon Magnussøn virkelig antog Kongedømmet, og Rigsstyrelsen begyndte at føres i hans Navn.

[1]) N. Dipl. II. 265—268. [2]) Br. fra Marstrand af 14de Juli 1352, Lappenb. II. 422. [3]) Isl. Ann. 288. [4]) Erlings Brev af 23de Jan. 1354, N. Dipl. II. 263. [5]) S. o. f. II. 365.

87.

Haakon Magnusson overtager Rigsstyrelsen som Norges Konge. Statsrørelser i Norden mellem 1355 og 1374. Kong Magnus's Stilling i Sverige. Han maa tage sin Søn Erik til Medkonge. Dennes Død. Oprør mod Magnus. Haakon af Norge bliver for en kort Tid ogsaa Sveriges Konge, men fortrænges af Albrekt af Meklenborg. Magnus's Fangenskab, Løskjøbelse og Død 1374.

Vi have før omtalt, at Haakon Magnusson efter al Rimelighed var født i 1340 [1]). Han fyldte altsaa i Løbet af 1355 sit 15de Aar. Ligesom for hans Faders Vedkommende denne Alder var bleven antagen som Myndighedsalderen, saaledes fandt det samme nu Sted med Sønnen; og ifølge hvad der i 1343 var blevet fastsat, skulde Haakon nu overtage Norges Kongedømme i sin Faders Sted. At dette er skeet ved en eller anden høitidelig Handling, kan ikke omtvivles, uagtet hverken Annaler eller Brevskaber derom give nogen Oplysning. Hvad der er fuldkommen sikkert er, at Haakon fra en Tid, som ligger mellem den 8de og den 26de August 1355 regner sit Riges Aar; og paa en Helligdag derimellem, maaskee den 15de August, Mariæ assumptio, er han bleven høitidelig tagen til Norges Konge. Fra nu af førtes ogsaa Regjeringen i Norge egentlig i Haakons Navn, skjønt han deels vel paa Grund af sin Ungdom, deels af sønlig Kjærlighed og Hengivenhed for sin Fader, vedblev at betragte Magnus, saalænge denne levede, som sin Medkonge, fortrinsviis i alle Regjeringssager vedkommende Udlandet. Forresten havde Haakon sit norske Raad ved sin Side, og man finder neppe nogen vigtigere Regjeringshandling afgjort af ham, uden hans eller Rigets Raad udtrykkelig nævnes som medvirkende. Men da Norge nu havde sin særskilte selvstyrende Konge, ophørte naturligviis Nødvendigheden af en styrende Drotsete, og Orm Eysteinssøn afgik som saadan.

At Hr. Orm ikke senere forekommer nævnt i nogen offentlig Forhandling, har sin utvivlsomme Grund deri, at han strax, eller i det mindste meget kort efter sin Afgang fra Drotseteverdigheden, kom under Anklage, vistnok for en eller anden større Statsforbrydelse, som man dog aldeles ikke kjender. Annalerne fortælle nemlig, at han i 1358 blev fængslet [2]), og i 1360 halshuggen „paa Kongernes Bud“ [3]). Det sidste Tillæg synes antyde, at ogsaa Kong Magnus har samtyk-

[1]) S. o. f. II. 286. [2]) Isl. Ann. 294; „turnsettr Eysteinn Ormsson“ d. e. Eystein Ormssøn sat i Taarnet; at Eystein Ormssøn her er en blot Feilskrivning for Orm Eysteinssøn, er aabenbart. [3]) Isl. Ann. 296: „Ormr Eysteinsson dróttseti var afsleginn undir konunganna boði;“ i andre: „Högginn Ormr dróttseti;“ Aaret angives noget forskjellig: 1360, 1358 og 1359, men Flatø-Annalerne og tvende andre have det første.

ket hans Død, og at Orm saaledes, om end maaskee tidligere hævet ved Magnus's Indeft, under sin Drotsetestyrelse maa have forspildt denne og af Kongen være given til Priis.

Omtrent samtidig med Orms Afgang som Drotsete maa Kong Haakon have overdraget sit Segl til Hr. Peter Eriksson, Provst til Mariekirken i Oslo, som man finder at have beseglet et Brev af Kong Haakon udstedt i Oslo den 3die Januar 1358, og som siden i en Række af Aar benævnes: Kongens Kansler. Provstiet ved Mariekirken i Oslo og Kanslerembedet bleve saaledes nu atter forenede overeensstemmende med den ældre Kong Haakon Magnussons Bestemmelse af 1314, noget som ikke kan paavises at have været Tilfælde hverken da Paal Baardsson eller da Arne Aslaksson vare Kanslere [1]).

Man sporer i det Hele fra Haakons Regjeringstiltrædelse i 1355 en langt anden og bedre Orden i den indre Styrelses Gang, end som havde fundet Sted under Magnus's Regjering. Med Hensyn til de ydre Forholde derimod, paa hvilke Magnus fremdeles, som allerede sagt, vedblev at øve megen Indflydelse, da hvilede over dem den samme ulykkelige Stjerne, der fra nu af endnu meer end før syntes at ledsage hvert af denne svage Konges Skridt. Og de uheldbringende Forviklinger, i hvilke han deels ved egen Skyld deels ved Andres Ledning bragtes, forspildte ikke alene hans egen og Sveriges Ro og Lykke; — deres Folger rammede ogsaa Kong Haakon paa en saare følelig Maade, og berøvede Norge den Fordeel, dette Rige kunde have havt ved at nyde Fred og sanke Kræfter under en Konge, der snart blev Folket kjær, og som med den bedste Villie synes at have forenet ikke ringe Evner. Vi maa i en kort Oversigt opfatte hine Forviklingers Gang, der uden just umiddelbart at virke paa den norske Kirkes Tilstand, dog maaskee middelbart, især gjennem deres endelige Løsning, have virket ikke lidet til dens yderligere Forfald.

Den Forandring, som i 1355 fandt Sted i Norge, var en fuldstændig Virkeliggjørelse af hvad der i 1343 var besluttet for dette Riges Vedkommende. Magnus havde overdraget sin Søn Haakon Kongedømmet, da denne naaede den myndige Alder; dermed var Nordmændenes længe nærede Ønske opfyldt, og deres Uvillie mod Magnus, om de end forud med Grund havde næret nogen saadan, udslettet. Haakon, der maa antages at have været opdragen i Norge, hvo som nu har forestaaet hans Opdragelse, havde her øjensynligen i sin Barndom og Ungdom kun lært at elske og agte sin Fader, og dette sønlige Sindelag svigtede ham neppe nogensinde i hans senere Liv, — maaskee det sikkreste Bevis for at Magnus aldrig har været almindelig hadet og foragtet i Norge.

[1]) Jfr. o. f. II. 228, 364.

Med Magnus's ældre Søn, Erik, der var opdragen i Sverige, forholdt det sig derimod anderledes. Han var ingenlunde kjærlig og sønlig stemt mod sin Fader; og dette kan man neppe forklare sig anderledes end deraf, at han tidlig faldt i svenske Stormænds Hænder, der indpodede ham det samme hadefulde Sindelag, hvilket de selv nærede mod hans Fader, den samme Opsætsigheds, Ustyrligheds og Ærgjerrigheds Aand, hvoraf de selv besjæledes. I Sverige blev det, som før fortalt, saavidt man af de os levnede Aktstykker kan slutte, ved Foranstaltningerne i 1343 ikke gjort den Bestemmelse, at Magnus skulde overdrage Erik Riget, saasnart denne kom til sine Myndighedsaar. Erik valgtes kun der til Sveriges vordende Konge med Forbehold, at hans Fader skulde vedblive at føre Rigsstyrelsen for sine Levedage. Magnus var altsaa ingenlunde skyldig til i Sverige at gjøre det samme med Hensyn til Erik, som han i Norge havde gjort for Haakon. Hermed synes imidlertid Erik at have været utilfreds, og en Spending mellem Fader og Søn indtraadte, der snart ledede til sørgelige Optrin.

Hvad der fremskyndede Udbrudet var den overordentlige Yndest baade Kong Magnus og Dronning Blanka paa denne Tid viste en svensk Herre, Benedikt Algotsson, der i 1353 var bleven ophøiet til Hertug af Halland og Finnland, og tilmed havde faaet Bestyrelsen af Skaane. Man talte om, at Magnus og Blanka elskede ham høiere end sin egen Søn, og at det vel kunde hende, at Magnus vilde gjøre ham til Sveriges Konge med Forbigaaelse af Erik. Dette var nu ganske vist et ondskabsfuldt og tomt Rygte, opspundet af Kongens Fiender og Benedikts Misundere; men det fandt let Indgang hos de urolige Stormænd, udspredtes blandt Almeenheden og hviskedes uden-tvivl ogsaa den unge Erik i Øret.

Endnu i Februar Maaned 1356, da Magnus var samlet med begge sine Sønner i Stokholm [1]), synes alt at have været roligt. Men noget længer ud paa Aaret blev Uenigheden mellem Fader og Søn aabenbar, efterat Erik havde besøgt Kong Valdemar Kristofferssøn af Danmark i Kjøbenhavn. Erik havde noget i Forveien egtet dennes Søsterdatter, Beatrix af Brandenborg, og de Indskydelser, han af Valdemar under Besøget modtog, have neppe tjent til det Gode, skjønt den underfundige danske Konge vidste at forstille sig som Magnus's Ven og som den der arbeidede til hans Bedste. Da Erik var kommen tilbage til Sverige, udstedte han den 19de October 1356 fra Kalmar et yderst fiendtligt Brev mod Benedikt Algotsson, hvori han kaldte sig Sveriges Konge, anklagede Benedikt for det hele Folk som

[1]) Br. af 23de Febr. 1356, udstedt i Stokholm af Magnus og beseglet tillige af hans Sønner Erik og Haakon. Or. perg. A. M. S. fasc. 54 No. 4.

Rigets Fiende, opfordrede Alle til at staa sig bi mod ham og undsagde ham med samt hans Hjælpere. Erik gav saaledes sin første Reisning Udseende af at være rettet mod Hertug Benedikt. Men den var i Grunden ligesaavel rettet mod Kong Magnus, der for det første ikke kunde overtale sig til at lade sin Yndling i Stikken og derhos synes at have stolet paa Hjælp baade fra Norge og fra Kong Valdemar i Danmark. Annalerne omtale ogsaa i 1356 et Ledingstog af Magnus fra Norge til Gautelven [1]), hvilket antyder, at han med en norsk Hær har søgt at komme Benedikt til Hjælp; og den underfundige Valdemar har ganske vist gjort Miner, som om han heldede til Magnus's Side, skjønt i Grunden intet var ham kjærere og for hans listige Planer meer tjenligt, end at puste til Striden mellem Søn og Fader og vedligeholde den saa længe som muligt. Erik paa sin Side forbandt sig med Greverne af Holstein og Hertugerne af Meklenborg, og drog tydske Leietropper til sig, med hvis Hjælp han bemægtigede sig Hertug Benedikts Slotte. Den almindelige Stemning i Sverige synes ogsaa at have været Erik gunstig, og saaledes fik hans Parti snart Overhaand. Den 28de April 1357 kom i Jønkøping et Forlig i Stand mellem Fader og Søn, hvorved Sveriges Rige deeltes mellem dem, og Magnus forpligtede sig til ikke igjen at indkalde den under Krigen fordrevne Benedikt Algotssøn.

Der indtraadte nu en kort Rolighed i Sverige, og Magnus var den næstfølgende 18de Mai samlet med begge sine Sønner i Lund [2]). Men endnu inden Aarets Slutning synes nye Uroligheder fra Eriks Side at have været i Gjære, hvis Udbrud dog forebyggedes ved Magnus's Eftergivenhed, da han den 27de November opgav til Erik paa to Aar en betydelig Deel af hvad der var ham selv tilkjendt ved Forliget i Jønkøping [3]).

Paa en oprigtig Fortrolighed mellem Begge var imidlertid ikke at tænke, saa meget mindre som Magnus og Dronning Blanka stedse sluttede sig nærmere til Kong Valdemar af Danmark, medens Erik i 1358 erklærede denne Krig og forenede sig mod ham med flere tydske Fyrster. Magnus mistænktes for at have hemmelig lovet Valdemar at spille Skaane i dennes Hænder imod at faa Understøttelse imod sin Søn. Om Mistanken havde fuld Grund, lader sig vanskelig afgjøre; men den vandt visselig Styrke ved Magnus's Adfærd. Thi tidlig i 1359, medens hans Søn Erik, som det lader, var paa en Reise i den nordlige Deel af Sverige, gjorde han fra Skaane i Følge med Dronning Blanka og sin Søn Haakon et Besøg hos Kong Valdemar i Kjøbenhavn, og ved denne Leilighed blev en Trolovelse istandbragt

[1]) Isl. Ann. 288. [2]) Suhm D. H. XIII. 344. [3]) Suhm D. H. XIII. 355.

mellem den nittenaarige Haakon og Valdemars seraarige Datter Margreta. Og, hvad der var endnu mistænkeligere, — strax efter dette Besøg gjorde Valdemar et Indfald i Skaane, som egentlig hørte til Eriks Deel af Riget, og indtog der flere Slotte. Rigtignok besatte han disse i Magnus's Navn, men Sagen blev i Grunden kun derved saa meget mistænkeligere. Valdemar lader nemlig til at have villet paa denne Maade gjøre Brudet mellem Fader og Søn fuldstændigt, imedens han til samme Tid vandt fast Fod i det Landskab, som han saa gjerne vilde gjenforene med Danmarks Rige. Erik samlede imidlertid paa Rygtet herom i største Skynding en betydelig Hær i Sverige, og var allerede i April Maaned i Skaane, som Valdemar da atter forlod. Et nyt Forlig skal nu efter Nogles Sigende være sluttet mellem Fader og Søn; men om dette saa har forholdt sig er usikkert, og i alt Fald har Forliget neppe fra nogen af Siderne været oprigtig meent.

Kong Eriks Bane tog en hastig Ende. Samme Aar 1359, rimeligviis i Juli eller August Maaned, døde han uventet ikke meer end 22 Aar gammel, og hans Dronning Beatrix og deres tvende Børn fulgte ham inden ganske kort Tid i Graven. Der opstod et Rygte om Forgiftning, hvilket dog ikke de ældste svenske Efterretninger stadfæste. Man blandede endogsaa senere Eriks Forældre ind i denne Sag. Man talte om, at Blanka havde rakt Erik Giftbægeret, og at han i sin sidste Sygdom, der dog varede i 20 Dage, selv skulde have udsagt, at det var hans Forældre, som voldte hans Død. Men saadan skrækkelig Beskyldning blev dog ikke fremsat af Magnus's Fiender, da de nogle Aar senere samlede sammen alle de Anker, de kunde finde imod ham, for at retfærdiggjøre sit Frafald; og man maa saaledes tro, at det Hele kun har været løst Folkesnak, som et Aarhundrede efter har fundet Indpas i de svenske Historieskriveres Optegnelser [1]).

Magnus tilegnede sig efter sin Søns Død igjen hele Sveriges Rige, og Ingen vovede sig for det Første til at gjøre Indsigelser herimod. Stemningen i Landet var imidlertid ikke Magnus gunstig, trods de gode Løfter han fra Søderkjøping den 18de November 1359 gjorde. Deriblandt var ogsaa, at han skulde fjærne Benedikt Algotsson, — noget som forudsætter, at han kun slet havde overholdt sit tidligere Løfte herom, eller at han i det mindste senere havde ladet ham igjen nærme sig. Denne forhadte Kongegunstling var ved denne Tid i Skaane og synes ikke at have været synderlig lysten paa at forlade Magnus's Rige. Men hans Avindsmænds Hevn rammede ham uventet. Nogle svenske Herrer af Kong Eriks fordums Venner og Tilhængere, overfaldt i 1360 Benedikt paa Rygnaholm (Ronneholm i Skaane) og dræbte ham, uden at mindste Bod eller Straf derfor synes at have rammet

[1]) Hos Ericus Olai og i Rimkroniken.

dem. En saadan Handling af Had og Selvtægt viste, at Opsætsighedsaanden hos Sveriges Store ikke var udslukt ved Eriks Død, og at Magnus endnu havde megen Modstand at frygte af dem.

Hvad der end mere forværrede hans Stilling var det mislige Forhold, hvori han var kommen til den pavelige Kurie. Det er forhen fortalt, at han under Krigen med Russerne havde af den pavelige Nuntius og Tiendeindsamler Johannes Guilaberti modtaget til Laans 15000 Gylden af de for Pavens Skatkammer indsamlede Penge [1]). Dette Laan vilde Pave Innocentius VI. efter nogle Aars Forløb have tilbagebetalt og sendte tildeels i den Anledning Johannes Guilaberti atter som sin Nuntius til de nordiske Riger [2]). Paven skrev ogsaa for ham et Anbefalingsbrev af 24de Februar 1356 til Dronning Blanka med Begjæring om, at hun vilde tage sig af ham og anvende sin Indflydelse hos Kongen, for at han kunde faa sit Ærende udført [3]). Dette mødte imidlertid Vanskeligheder, maaskee dog mindre i Magnus's Uvillie til at betale sin Gjæld, end i hans Pengemangel, der gjorde ham det umuligt, helst i saa korte Terminer, som Guilaberti synes at have fordret. Følgen blev, at den pavelige Nuntius erklærede Kongen for at være falden i Interdikt ved sin Forsømmelighed. Paven tog imidlertid ikke Sagen saa strengt. Thi paa Kongens Ansøgning blev Interdiktet ved Pave Innocentius's Skrivelse af 18de Mai 1360 udsat til det følgende Aars Paaske, under den Forudsætning, at Kongen inden den Tid gjorde Rede for sig. Og skjønt dette vistnok ikke skede, saa synes dog ingen høitidelig Bansættelse nogensinde at være bleven forkyndt [4]). Sagen var saaledes ikke i sig selv saa meget farlig; men af Kongens Fiender i Sverige blev den fremstillet fra den mørkeste Side. De paastode nemlig, og anførte senere som et Hovedanklagepunkt mod ham, at han i hele fem Aar stod i Interdikt uden at bryde sig derom og uden at afholde sig fra Deeltagelse i Gudstjenesten, — noget som naturligviis, naar det troedes af Almeenheden, maatte nedsætte Kongen i dens Øine, ja vække Afsky for ham som en Kjætter, der var falden fra Kirken.

Men det, som satte Topmaalet paa de svenske Stormænds Had mod Magnus og Misnøie med hans Styrelse, og det, som bragte den ulmende Oprørsild til nyt Udbrud, var Tabet af Skaane. Dette for Sverige saa vigtige og med store Pengeopofrelser erhvervede Landskab blev i Sommeren 1360 indtaget af den danske Kong Valdemar, og det, som det lader, i stor Hast, og uden at han mødte nogen al-

[1]) S. o. s. II. 356. [2]) Pave Innocentius's Pas for ham er udstedt i Avignon den 21de Decbr. 1355. N. Dipl. III. 236. [3]) Lgbr. III. 444, 445 Not. 5.; Suhm D. H. XIII. 320. [4]) Lgbr. III. 459—461, 620—623; jfr. Suhm D. H. XIII. 404.

vorlig Modstand. De Svenske paastode, at dette var skeet med Magnus's Vidende og ifølge hemmelig Aftale mellem ham og Valdemar; og denne Beskyldning blev ganske vist almindelig troet. Det følgende Aar 1361 bemægtigede Valdemar sig om Sommeren ogsaa Øland og Gotland, samt indtog og ødelagde den rige Stad Visby. Ogsaa heri saa de Svenske et Forræderi af Magnus, skjønt han virkelig findes at have truffet Foranstaltninger til Gotlands Forsvar. Hvorledes den rette Sammenhæng med disse store Tab for Sverige har været: om Magnus virkelig paa en landsforræderisk Maade har spillet under Dække med Valdemar for at hevne sig paa det svenske Rigsraad og de svenske Store for alt det Onde, han af dem havde døiet, — eller om det kun var hans Udygtighed, hans Mangel paa Omsigt og Raskhed, som her gjorde ham til et Offer for Valdemars Underfundighed og Snarraadighed, — det er noget, som nu er fast umuligt at afgjøre med Sikkerhed. Det første har stedse havt den almindelige Mening for sig; og vist er det, at meget findes til Støtte for en saadan Mistanke. Men paa den anden Side, hvo borger vel ogsaa for, at de svenske Store understøttede Magnus kraftigen til Skaanes og Gotlands Forsvar? Det Modsatte synes virkelig at have været Tilfældet. Stemningen var allerede saa slet i Sverige, at Magnus intet Skridt meer kunde gjøre, uden han af de Store mødtes med Mistanke og Vrangvillie; og vel kan det hende, at mangen svensk Stormand i sit stille Sind glædede sig over hvert politisk Feiltrin, Magnus gjorde, fordi han deri fandt en ny Grund til at besmykke sin egen Selvraadighed og sit eget Frafald med.

Vist er det, at fra den Stund Skaane og Gotland gik tabt for de Svenske, var Fordømmelsesdommen i Sverige uigjenkaldelig fældet over Magnus, idetmindste af Raadet og de Store. Forgjæves stillede hans Søn Haakon sig ved hans Side for at hjælpe ham med Raad og Daad; forgjæves føiede de det svenske Raads Ønske og sluttede i Gripswald den 9de September 1361 et Forbund med Hansestæderne mod Valdemar af Danmark, — et Forbund, til hvilket ogsaa det norske Raad for Norges Vedkommende gav sit Samtykke i Slutningen af samme September Maaned paa et Raadsmøde i Baahus, hvor foruden de to Konger og Dronning Blanka, ogsaa Erkebiskop Olaf, de fire øvrige norske Biskopper samt Jon og Sigurd, Hafthorssønner, og Ögmund Finnssøn vare tilstede [1]; — det svenske Raad troede ikke, eller lod som det ikke troede, mere paa Magnus's Oprigtighed i noget af hvad han foretog. Fra Haakon bortvendte dog de svenske Herer sig endnu ikke ganske, udentvivl fordi de haabede at

[1]) N. Dipl. II. 293 viser, at alle de nævnte vare samlede paa Baahus den 29de September.

kunne drive ham til den samme Adfærd mod sin Fader, som Erik før havde vist. Det syntes ogsaa som om det skulde lykkes dem. Haakon lod sig virkelig bevæge af det svenske Rigsraad til at tage sin Fader fangen i Kalmar den 11te November 1361 og derpaa optræde som Sveriges Fyrste og Styrer. Dog dette Skridt, der var saa uligt Haakons øvrige Færd mod sin Fader, gjorde han rimeligviis meer for at bringe Magnus i Sikkerhed end for at fyldestgjøre sin egen Herskelyst. Det førte ham imidlertid til Sveriges Kongedømme. Hans Valg hertil foregik med Jagttagelse af alle lovlige Former, i Magnus's og det svenske Raads Overvær, i eller ved Upsal, den 15de Februar 1362, og fra den Tid kaldte Haakon sig i sine norske Breve: Norges og Svearnes eller Svear iges Konge.

Snart kom de svenske Herrer under Veir med, at Haakon ei behandlede sin Fader som Fange og som afsat, men tvertimod viste ham al sønlig Hengivenhed og lod ham raade med sig. Og for at gjøre Ende paa de voldsomme Optrin, der endnu fandt Sted mellem de tvende Partier i Sverige, Magnus's Tilhængere og hans Modstandere, hvilke sidste nys havde hævet Haakon til Kongedømmet, — offentliggjorde Fader og Søn ved et Brev, udstedt i Lødose den 27de April 1362, at de havde indgaaet et Forlig, der sømmede deres naturlige Kjærlighed, og derfor forbød sine Undersaatter herefter at rane og fange hinanden [1]). Dette var ganske vist ikke efter de svenske Stormænds Sind; men de synes dog for det Første at have tiet dertil, helst maaskee fordi Krigen med Valdemar af Danmark just nu var ved at komme i fuld Gang fra Hansestædernes og begge Kongernes Side, og det svenske Raad har frygtet, at en ny Indskriden mod Magnus fra dets Side, kunde gjøre Haakon og Magnus lunkne med Hensyn til Krigsførelsen. Derimod gjorde Raadet sig, da det bestandig mistænkte Magnus for at staa under Valdemars hemmelige Indflydelse, al Umage for at faa udvirket et fuldkomment Brud mellem disse. Midlet hertil skulde være Tilintetgjørelsen af den i 1359 sluttede Egteskabspagt mellem Kong Haakon og Valdemars Datter Margreta, ved at bringe et Egteskab istand mellem den første og Elisabet, den holsteinske Greve Henriks Søster.

Det kom ogsaa virkelig dertil, at tolv svenske Herrer, de fornemste Mænd af Raadet, med Magnus's Fuldmagt, droge til Holstein for at underhandle om det sidstnævnte Giftermaal. Trolovelsen blev sluttet paa Slottet Pløn i Sommeren 1362 under strenge Betingelser fra begge Sider, dog helst for Kong Magnus's Vedkommende. Brød Henrik den indgangne Egteskabsovereenskomst — siges der — skulde han bøde Kalmar Slot, som han havde i Pant, og 60,000 Mark;

[1]) Suhm D. H. XIII. 461.

brød derimod Magnus den, skulde hans Undersaatter være løste fra sin Troskabsed og Sveriges Rige tilhøre Grev Henrik. Saaledes heder det i gamle tydske Skrifter [1]), der udførligst vide at berette herom. Men de tale ikke med et eneste Ord om Haakons Fuldmagt, om hvilken der dog nærmest maatte blive Spørgsmaal. Der siges kun, at en blandt de Udsendte, Ridder Herman von Vitzen, forestilte ved Ringenes Verling Kong Haakons Person. Hvad Deel Haakon selv har taget i disse Forhandlinger, vides saaledes aldeles ikke, ligesaalidt som hvorledes det egentlig har været fat med Magnus's paaberaabte Fuldmagt, eller hvorvidt de svenske Udsendinge have holdt sig troligen til den. Det Hele har et mistænkeligt Udseende og tyder i hvert Fald paa et Hastværk fra Sendemændenes Side, der udentvivl var beregnet paa strax at gjøre det foretagne Skridt ugjenkaldeligt for Magnus og Haakon.

Men hvor klogt nu end Alt syntes anlagt fra de svenske Stormænds Side, saa gik dog deres Planer op i Røg. Efterat Krigen med Valdemar i Sommertiden 1362 var ført med verlende Held og uden noget egentlig afgjørende Udfald, blev i November Maaned en Stilstand sluttet mellem ham og Hansestæderne, og Kongerne Magnus og Haakon i den optagne. Kort efter, skjønt det var Vintertid, gik Elisabet den 17de December til Søs fra Traven for at drage til Sverige. Men Skibet drev i Storm ind paa den skaanske Kyst, paa den lundske Erkebiskops Grund. Erkebiskop Niels, som stod sig godt med Kong Valdemar, og som desuden skal have misbilliget Brudet paa Haakons tidligere Trolovelse med Margreta, fandt sig opfordret til at anholde Elisabet og tage hende under sin Bevogtning i et Slags sømmeligt Fangenskab. Denne heldige Omstændighed vidste den slu Valdemar mesterligen at benytte. Medens Elisabet holdtes fangen, indledede han Underhandlinger med Magnus, Blanka og Haakon om en Sammenkomst. De fulgte alle tre Valdemars Indbydelse, og fore i Begyndelsen af 1363 til Sjælland, hvor en stor Festlighed var beredt i Roskilde. Under Opholdet her maa man antage, at den gamle Forbindelse mellem Kong Haakon og Margreta er bleven fornyet. Derpaa droge de alle til Kjøbenhavn, og her stod Haakons og den elleveaarige Margretas Bryllup den 9de April i Overvær af Erkebiskoppen af Lund, flere danske Biskopper og mange andre geistlige og verdslige Stormænd. Først en Tid efter blev Elisabet løsgiven og gik siden i Kloster. Under Bryllupshoitideligheederne i Kjøbenhavn døde Dronning Blanka og blev begraven i Ringsted. Et Rygte om Forgiftelse kom ogsaa ved denne Leilighed i Gang og naaede lige til Island; men hvem Udaaden tillagdes, nævnes ikke. At Valdemar

[1]) Corner og Cranzius.

skulde have været Ophavsmanden, er kun en Gjetning fra langt nyere Tider. Rimeligviis har det hele Rygte havt sin Kilde i løst Folkesnak, som reiste sig af det Uventede ved Dødsfaldet, maaskee ogsaa af den Omstændighed, at en fornem norsk Frue i Blankas Følge, Herdis Thorvaldsdatter, døde paa den samme Tid som Dronningen [1]).

Saaledes kom da ved Valdemars Sluhed Egteskabet istand mellem Haakon og Margreta, hvilket drog saa store Følger efter sig for Nordens tre Riger. Det er Kjendsgjerningerne, som her ere givne, saadanne som de lade sig opstille efter de dunkle og ufuldstændige Kilder; Bevæggrundene, der ledede de handlende Personer, kunne blot løseligen gjættes. Om Valdemar skulde man tro, at han saa dybest i Sagen; men alligevel bliver det et Spørgsmaal, om han i ringeste Maade anede, hvor skjæbnesvanger for Norden den Forbindelse var, som han fik istandbragt, eller om han, da den afsluttedes, havde nogensomhelst Tanke paa, at den kunde blive Middelet til de nordiske Rigers Forening; — om han derimod ikke snarere fremskyndede den blot for at splitte et mægtigt Forbund, der truede hans Rige med Undergang, og for med det samme at knytte to af Forbundets Medlemmer til sig med det nærmeste Svogerskabs Baand. Hvilke Fordele han kan have forespeilet, og hvilke Løfter han har kunnet gjøre den svage, vægelsindede og lettroende Magnus, samt den rimeligviis baade forfængelige og mod det svenske Raad hadefulde Dronning Blanka, — derom er sagt og kan siges meget, men som dog i Grunden kun bliver Gisninger, for største Delen grebne af Luften, som f. Ex. den, at Skaane skulde være lovet i Medgift med Margreta. Haakons Adfærd har man allervanskeligst for at tyde; thi ham kan man, efter det Kjendskab til ham, som Historien ellers giver, hverken tiltro Taabelighed eller Samvittighedsløshed. Man maa fristes til at antage, at den hele Trolovelse med Elisabet af Holstein har været et underfundigt Spil af det svenske Raad, hvortil dette maaskee har tvunget eller lokket Magnus at laane sit Navn, men som har været udført Haakon uafvidende, eller i alt Fald uden at han dertil gav sit Samtykke, og uden at han kjendte de Betingelser, som de svenske Underhandlere gave sig Udseende af at antage ifølge høiere Fuldmagt. De svenske Underhandlere beskyldtes senere, og det udentvivl med god Grund, for at have gjort sig skyldige i en Overskriden af sin Fuldmagt og Misbrug af Kongernes Segl ved Afsluttelsen af Forbundet med Hansestæderne i 1361;

[1]) Isl. Ann. 312. Naar det norsk-islandske Rygte ogsaa indbefatter Hertug Kristoffer, Valdemars Søn, i de ved denne Leilighed forgiftedes Tal, da maa dette strax vække Mistanke mod Rygtets Paalidelighed; thi Blankas Død maa være indtruffen i April Maaned, og Kristoffer døde først den 18de Juni samme Aar (Suhm D. H. XIII. 495).

en lignende Uredelighed have de troligen ogsaa øvet ved Afsluttelsen af Egteskabsovereenskomsten mellem Haakon og Elisabet, og muligen har den slu Valdemar aabnet begge Kongers Øine for Raadets falske Spil. Har dette været Tilfældet, da har Haakon ved at egte Margreta kun holdt sig sin ældre Forpligtelse tro, og med det samme erklæret det svenske Raads hele Giftermaalstilstelning for et uberettiget og forbrydersk Skridt. Haakons Adfærd kan paa den Maade, i det mindste fra Redelighedens Side, nogenlunde retfærdiggjøres, om end altid et sterkt Skin af Svaghed og Kortsynethed bliver klæbende ved den.

Hvad der end meer maa bestyrke Formodningen om det svenske Raads uredelige Færd ved den omtalte Leilighed, er den Forfølgelse, som netop nu brød løs mod det fra Kongernes Side. Magnus drev nemlig 24 af Sveriges Stormænd, hvoriblandt flere, som udtrykkelig nævnes mellem Underhandlerne ved den holsteinske Giftermaalssag, i Landflygtighed. Efter de svenske Beretninger blev det især lagt dem til Skyld, at de i sin Tid havde foreholdt Magnus hans slette Styrelse, og overtalt Haakon til at tage sin Fader fangen; men det kan vel være, at de meer fældende Beskyldninger mod dem, nemlig at de havde overskredet Kongernes Fuldmagt og misbrugt deres Segl baade ved Underhandlingerne med Hansestæderne og ved Afsluttelsen af den holsteinske Giftermaalssag, ere af de mod Magnus partiske Historieskrivere fortiede. Dog dette Skridt af Magnus, om det end muligen kan have været retfærdigt, vendte sig til hans yderligere Ulykke. Thi de landflygtige svenske Herrer droge om Vaaren 1363 til Meklenborg, til Hertug Albrekt, der var gift med Magnus's Søster Eufemia, og tilbød deres anden Søn, der ogsaa hed Albrekt, Sveriges Krone. Tilbudet blev modtaget. Et Forbund blev sluttet mellem Hertugerne af Meklenborg og Greverne af Holstein samt flere tydske Fyrster for at hjælpe den unge Albrekt til Sveriges Rige. Hansestæderne vare Foretagendet gunstige, og de landsforviste Herrers mægtige Venner i Sverige sørgede for at holde Oprørerne Adgangen aaben. Saaledes kunde Albrekt den 29de November 1363 drage ind i Stokholm, hvor han den følgende Dag af de der forsamlede Raadsmedlemmer foreløbigen valgtes til Sveriges Konge. Den ordentlige Valgdag fastsattes til Begyndelsen af det følgende Aar i Upsal. Til den skal Kong Magnus være bleven indstevnet for at forsvare sig. Men da han ikke mødte, blev han erklæret afsat, og Albrekt den 17de Februar 1364 valgt og hyldet.

Begyndelsen var for Albrekt heldig; men dermed var ei Sveriges Rige vundet. Kongerne Magnus og Haakon havde endnu mægtige Tilhængere der, de fleste Slotte synes at have været i deres Hænder,

Almuen, i det mindste i nogle Landskaber, lader ikke til at have været ugunstig stemt for dem, og Nordmændene vare villige til at understøtte hvad de holdt for at være sine Kongers Ret. Disse bragte saaledes i Begyndelsen af 1365 en anselig Hær paa Fode, bestaaende af Nordmænd, Vest-Goter og Danske, med hvilken de rykkede ind i Svealand imod Stokholm. Men Albrekt, der ogsaa havde samlet en Hær af Svensker, Øst-Goter og Tydskere, mødte dem uventet i Nærheden af Enkjøping og angreb dem den 3die Marts, før de havde faaet samlet sine under den hurtige Fremrykning spredte Krigsmænd. Slaget var blodigt, men tog snart en uheldig Vending for Magnus og Haakon. Den første blev fangen og sat i Stokholms Slotstaarn; men Haakon undkom ved Flugten.

Dette var et haardt Slag; dog var ei derfor Magnus's Sag ganske haabløs. Haakon havde endnu Tilhængere i Sverige og svenske Slotte i sin Magt; han havde desuden Norge at støtte sig til og en Forbundsfælle i Valdemar af Danmark. Han var saaledes endnu Albrekt fuldkommen voxen og for den Sags Skyld vel i Stand til at vove en ny Kamp for sin Faders Befrielse. Men Ulykken var, at Hansestæderne nu, af Had til Valdemar, sluttede sig fastere til Kong Albrekts Sag. De overvældede næsten aldeles Danmark, saa at Valdemar endog for en Tid fandt det raadeligt at forlade sit Rige. Alt Haab om Hjælp fra Danmark blev derved Haakon afskaaret. Og det var ikke nok hermed; Hansestæderne behandlede selve Norge som et fuldkommen fiendtligt Land, herjede i 1368 dets Kyster paa flere Steder og anrettede skrækkelige Ødelæggelser. Til Gjengjæld bleve vel de tydske Kjøbmænd udjagede fra Bergen; men en langvarig Kamp mod Hansestæderne oversteg paa den Tid Norges Kræfter. Haakon maatte i 1369 søge en Vaabenstilstand hos dem, hvilken ogsaa kom istand til Lybek den 3die August. Nu kunde han med større Alvor tænke paa sin Faders Befrielse. Han indlod sig først i Underhandlinger med Kong Albrekt. Men da disse glippede, gjorde han om Sommeren 1371 et Tog ind i Sverige, trængte med en sterk Hær frem lige til Stokholm og slog sin Leier for Staden.

I Sverige var Folket allerede forlængst kjed af Kong Albrekts og hans Tydskeres Udsugelser og overmodige Færd. Opsvearne havde endogsaa reist sig i Masse, negtet Kong Albrekt Lydighed og forlangt „den ærlige, gode Kong Magnus“ igjen til sin Herre. De havde opfordret Sveriges Almue til at gjøre det samme og Raadet til at sætte sig i Spidsen. Hvis Raadet havde fulgt Opfordringen, vilde det utvivlsomt have været forbi med Albrekts Kongedømme. Men det foretrak at handle som Megler og at benytte Albrekts Forlegenhed til at bringe Rigsstyrelsen fra hans i sine egne Hænder. Medens

Haakon med sin Hær laa leiret for Stokholm, blev i Staden selv en Overeenskomst sluttet den 9de August 1371 mellem Albrekt og Raadet, idet den første lovede en bedre Styrelse for Fremtiden, og opgav saagodt som hele den kongelige Myndighed i Raadets Hænder. Da nu dette udentvivl allerede i Forveien havde vidst at berolige Almuen, saa bleve Udsigterne for Haakon atter tvivlsomme. Dog Hovedsagen for ham synes denne Gang at have været hans Faders Befrielse for hvilkensomhelst Pris, og han indlod sig i Underhandlinger istedet for at lade det komme an paa Vaabenlykken. Den 15de August blev et Forlig sluttet, hvorved Magnus efter 7 Aars Fangenskab frigaves imod en Løsepenge af 12000 Mark lødigt Sølv. Han og Haakon frasagde sig Sveriges Krone, men Magnus skulde have de kongelige Indkomster af Vester-Gøtland, Vermeland og Dal til sit Underhold. Fader og Søn droge derpaa begge til Norge. De vedbleve, saalænge de levede, at bruge Titelen: „Norges og Sveriges Konge,“ uden dog, saavidt skjønnes, derpaa at grunde nogen Fordring mod Albrekt.

Haakon behandlede fremdeles sin Fader som sin Medregent i Norge de faa Aar, denne endnu levede. Kong Magnus Eriksøn druknede den 1ste December 1374 paa Bumlfjord i Sunnhordaland nær ved Lyngholm. Han var da 58 Aar gammel, og havde baaret Kongenavn i 55 Aar.

88.

Det næstforløbne tyveaarige Tidsrums uheldbringende Indflydelse paa Norges Stat og Kirke. Begivenheder i Kirken mellem 1375 og 1380. Uordener paa Island. Biskopsstifter. En pavelig Nuntius, Guido, i Norge. Erkebiskop Olafs Død i 1372. Thrond attende Erkebiskop. Kong Haakons seneste Regjeringsaar. Hans Søn, Olaf, bliver Danmarks Konge. Haakon Magnussøns Død 1380.

Af den korte Udsigt, som er given over Statsrørelserne i Norden i Tidsrummet fra 1355, da Haakon Magnussøn tiltraadte Norges Kongedømme, indtil 1374, da hans Fader Magnus Eriksøn endte sit urolige Liv, vil man allerede kunne slutte, at dette tyve Aars Tidsrum ei just var nogen gylden Alder for Norge. Vistnok er det saa, at Norge paa langt nær ikke led, hvad Sverige maatte lide ved indre Splid, ved de Stores Oprørsaand og Herskesyge, ved Almuens Undertrykkelse, ved Fremmedes Inddragelse i Landet, ved ustyrlige Krigerflokkes Færd igjennem det fra den ene Ende til den anden, kort ved Lovløshed og Selvtægt i mangfoldige Retninger. I Norge raadede, saavidt vides, i al denne Tid fuldkommen Enighed mellem Folk og Konge; ingen Undertrykkelse af de Store omtales at have fundet Sted mod Almuen, heller ingen Renker fra deres Side at være spundne mod

Kongedømmet; ingen Klager føres over, at Loven jo har været holden i Agt og Ære ligesaavel af Høvdinger som af Bønder; ingen Antydning findes til, at de første, som en egen Stand i Staten, har tilegnet sig Særrettigheder paa de sidstes Bekostning; Landsstyrelsen synes at have gaaet sin regelmæssige Gang, Kongen styrede med Raads Raad, og i hans Forfald Raadet med Kansleren eller stundom en Drotsete i sin Spidse; Rettergangen havde, efter alt hvad man kan dømme, sit lovlige Gjænge; — Alt stod i disse Forholde, som det lader, ganske vel til. Men ved Siden heraf medførte Haakons Stræben for at hjælpe sin Fader mod dennes Fiender i og udenfor Sverige, og for at opretholde sig selv som Konge i sidstnævnte Rige, da han dertil var bleven valgt i 1362, øiensynligen store Anstrengelser og Opoffrelser fra Norges Side baade i Leding og i overordentlige Pengetilskud, hvilket alt, omendskjønt det lader til at have været godvilligen givet af Kjærlighed til Haakon, nødvendigviis maa have faldet Landsfolket til stor Byrde, og hemmet dets Velstands og Næringsveies Udvikling. Saa kom hertil Krigen med Hansestæderne, — den heraf følgende Forstyrrelse i Landets Handelsforholde og Herjning af dets Kyster, — Fredens Kjøb ved Gjentagelse af ældre og Tilstaaelse af nye Handelsforretttigheder for Hansen, — hvilket tilsammen efterhaanden aldeles lammede Nordmændenes egen Handel og Søfart. Videre maatte Løsesummen for Magnus's Frigivelse udredes af Norge, og man finder, at Kongerne i den Anledning have i 1371 henvendt sig til Bønderne med Begjæring om et drøit overordentligt Tilskud, nemlig fem Mark (naturligviis norsk Mynt) af hver fuld Bonde og tre Mark af hver Halvvirkesbonde, at udrede inden Jul [1]). Saadanne Tyngsler paa et Land af indskrænkede Hjælpekilder, og som nys forud paa det skrækkeligste var blevet herjet af Pesten, efter at det i en Række af Aar havde vantrivets under en uordentlig, slap og ødsel Styrelse, — kunde umuligen andet end virke nedtrykkende, ja næsten ødelæggende.

Men det værste af Alt var dog den Hendøen af Folkeaanden, den Stillestaaen i Statslivet, som sterkere og sterkere spores, og det maaskee ikke mindst netop i den døsige Rolighed, der hvilede over Land og Folk, ret som et Forbud paa den sig nærmende Dødssøvn. Bønderne, tilfreds med at see sin huslige Virksomhed hver i sin nærmeste Kreds nogenlunde beskyttet af en mild og veltænkende Konge, tabte Staten ganske af Sigte; de gjorde sig neppe engang den Møie at iagttage de Former for en friere Selvstyrelse, som Loven fremdeles hjemlede dem, men de overlode Alt til de kongelige Embedsmænd. Bymændene fandt sig som oftest med Taalmodighed i det

[1]) Suhm D. H. XIII. 690 (Br. af Magnus og Haakon til Bønderne af Hardanger og Vors af 10de Septbr. 1371).

fremmede Handelsaag, der vistnok tyngede haardt paa deres Skuldre, men som de manglede Kraft og Bestemthed til at afkaste, selv naar gunstig Leilighed syntes at tilbyde sig. Hos Høvdingerne, de geistlige som de verdslige, der dannede Kongens og Rigets Raad, viste sig sjælden eller aldrig nogen alvorlig og kraftig Fremadstræben, ikke engang nogen personlig Ærgjerrighed eller Herskelyst; de lagde, naar Kongen ikke saa at sige tvang dem frem paa Statslivets Tumleplads, Hænderne i Skjødet og foretrak at nyde sin Overflod i Ro fremfor at uleilige sig med en selvstændig Statsvirksomhed, hvortil dog deres Livsstilling og Tidsalderens almindelige Anskuelse kaldte dem. Literær eller videnskabelig Virksomhed spores næsten ikke meer, hverken i national norsk, eller i almindelig europæisk Retning; og ikke nok med, at den frembringende Kraft i saa Henseende lidt efter lidt gik til Grunde, — ogsaa Sandsen for at nyde og bevare Forfædrenes aandelige Frembringelser, tabte sig. Selv det saa herligt udviklede og engang saa flittig dyrkede Landssprog begyndte sterkt at forvanskes, og det netop i de høiere Kredse, hvor Skriftsproget især skulde finde sin Støtte.

Fæster man alt dette skarpt for Øie, saa vil man vel neppe prise Norges Tilstand ved denne Tid, trods den indre Ro og Orden, der synes at have raadet i Landet, som nogen lykkelig og for Fremtiden lovende. Neppe vil man kanskee engang, vel overveiet, regne den for herligere end Sveriges Tilstand med al dennes Splid og Forvirring. Thi i Sverige seer man dog Livskraft, skjønt denne yttrede sig paa en vild, lovløs, næsten statsopløsende Maade; — der seer man dog Virken, skjønt denne viser sig uordnet, selvraadig, oprørsk, usamdrægtig, blottet for sand Statsklogskab og, hvad værre er, ogsaa ofte for Retsind og Sandhedskjærlighed; — der seer man, skjønt Folket selv sjælden fremtræder, dog en Høvdingestand, udsprungen af Folket, der handler i Folkets Navn, og er Rigets Raad, der er nidkjær, som oftest kanskee meer end tilbørligt, for sin Stilling som Magt i Staten, og for sit Lands Opretholdelse som selvstændigt Rige, om end med saare egennyttige Sidehensyn. For Staten er dog altid Liv og Virken, om end i visse Retninger udskeiende, at foretrække for en dødlignende Søvn. Det er ogsaa en Kjendsgjerning, som aldrig maa forglemmes, at i Sverige, ret modsat af hvad der fandt Sted i Norge, just paa denne Tid, da saamegen Tummel og Uorden herskede i Landets Indre, den aandelige Virksomhed først begyndte at fremtræde i en national Literatur, der benyttede Folkets Sprog, uddannede dette og gav det den Karakter, som det indtil denne Dag har vedligeholdt.

Men spores en Hendøen i den norske Stat, saa spores en

ikke mindre Hendøsen i den norske Kirke. Hvad enten man vender sig til Tidens Aarbøger eller til dens Brevskaber, da finder man ligelidet Tegn til Liv og Kraft i Kirken. Underretningerne om dens Rørelser blive meer og meer magre; Provinsialconcilier omtales saa godt som aldrig, endnu mindre ere Bestemmelser af saadanne levnede; endogsaa Biskopsrækkerne lade sig kun med Vanskelighed fuldstændiggjøre, og med end større Vanskelighed lader de enkelte Biskoppers Styrelsestid sig bestemme. Man begynder at famle i et næsten ugjennemtrængeligt Mørke, og splittes dette stundom af en Lysstraale, da er det man seer sjælden eller aldrig opmuntrende.

De første Efterretninger Kirken vedkommende, der møde os i Tidsrummet efter Kong Haakons Regjeringstiltrædelse i 1355, angaa Begivenheder paa Island, hvilke tydelig vise, at der nu i den norske Kirke, og navnligen i den islandske, skortede baade paa god Aand og god Orden. Da den oftere omtalte Hole-Biskop Orm Aslaksson drog til Norge i 1354 [1]), satte han Arngrim, Abbed af Thingøre Kloster, hvem han et Par Aar i Forveien havde indviet som saadan, til Official i Hole Biskopsdømme under sin Fraværelse. Denne Abbed Arngrim var en ilde berygtet Mand; og Presterne i Hole Biskopsdømme negtede ham Lydighed paa Grund af de mange slemme Klager, som førtes mod ham. Det gik ogsaa paa et Prestemøde i Skagafjorden i 1357 saa vidt, at Arngrim maatte frasige sig Officialembedet, til hvilket en Prest, Thorstein Hallsson, blev beskikket i hans Sted. Arngrim blev ligeledes affat fra sin Abbedsverdighed [2]).

Imidlertid døde, som allerede fortalt, Biskop Orm imod Slutningen af 1356 i Norge [3]). Dengang opholdt sig endnu der Jon Eriksson Skalle, som i 1343 var ved en Feiltagelse bleven viet til Biskop paa Grønland, medens Biskop Arne der endnu levede [4]). Senere var vel Arne død omtrent ved 1350 [5]); men hvad enten nu hans Dødsfald ikke var blevet bekjendt i Norge, eller Jon Eriksson ingen Lyst havde til at fare til Garde Stol, — nok er det, Jon eftertragtede nu den ledige Hole Biskopsstol. Det lader til, at Erkebiskop Olaf ikke har havt noget mod den af ham attraaede Forflyttelse; men da Jon allerede var indviet til en anden Biskopsstol, stod det ikke i Erkebiskoppens Magt at opløse det Baand, som bandt ham til denne, og derfor maatte Sagen overlades Pavens Afgjørelse. Jon ilede da i 1357 til Kurien i Avignon, udvirkede, som han i det mindste selv paastod, Innocentius VI's Løfte om Hole Stol, og vendte derpaa tilbage, uden dog at have kunnet erholde sit Beskikkelsesbrev,

[1]) S. o. f. II. 357. [2]) Isl. Ann. 290. [3]) S. o. f. II. 358. [4]) S. o. f. II. 282. [5]) Isl. Ann. 318, hvor det heder, at i 1368 havde Grønland i 19 Aar været uden Biskop.

hvilket skulde sendes efter ham til Flandern, og der udløses af ham med en bestemt Pengesum. Et Pavebrev indløb ogsaa efter Tilsagn, hvilket Jon hjembragte til Norge. Men, at dømme efter det Stykke af Brevet, hvis Indhold er os levnet, har det neppe været et egentligt Beskikkelsesbrev for Jon, men kun et Fuldmagtsbrev til Erkebiskoppen at beskikke Hole Biskopsstol en verdig Forstander, om han end dertil valgte en, der allerede før var Biskop [1]). Da imidlertid Erkebiskop Olaf, ifølge denne pavelige Fuldmagt, skal have valgt Jon, saa synes i Grunden Beskikkelsen at have været i sin Orden, og Jon Holes lovlige Biskop.

Efterretningen om Jons ordentlige Beskikkelse naaede til Island allerede i 1358 [2]), men han selv drog først derover i 1359. Han led Skibbrud ved Kysten, og Skibet ødelagdes; dog reddedes hele Besætningen. Da Jon kom til Hole, opgav Presten Thorstein strax, uden at raadføre sig med Presteskabet, sit Officialembede i hans Hænder; alle Nordlændinger, læge og lærde, gave sig under ham uden Indsigelse, og da han den 1ste November holdt sin første Biskopsmesse i Hole, modtog han et rigt Offer. Det synes dog snart at have vakt nogen Opmærksomhed, at de Breve, som skulde bevise hans Udnævnelse, ei efter Sedvane bleve oplæste i Choret; og det varede ei længe før det Rygte udbredte sig i Biskopsdømmet, at Jon ei var paa lovlig Maade kommen til sit Embede, og at han ingen Bevisligheder fra Paven havde at fremlægge [3]). Jon synes virkelig at have manglet saadanne, hvad enten han nu aldrig havde erhvervet dem, eller han havde tabt dem i Skibbrudet.

Da den forrige Official, Thorstein Hallsson, kom under Veir hermed, bragte han i 1361 alle Prester i Biskopsdømmets østlige Deel i Oprør, og drog med dem og mange Lægmænd til Hole for at affordre Biskoppen hans Bevisligheder. Ved deres Komme vilde Biskoppen ikke tale med dem; de derimod paa sin Side yttrede, at han var Grønlands men ikke Holes Biskop, og Thorstein krævede tre Gange Bevisligheder af Jon for at han var Holes lovlige Biskop, uden at Jon besvarede Kravet. De oprørske Prester toge da alt Stolens Gods i den østlige Deel af Biskopsdømmet under sit Forvar. Biskoppen, som havde en Deel af de vestlige Prester paa sin Side, erklærede de Opsætsige for afsatte fra deres Embede. Men Thorstein og hans Parti brød sig ei herom, forrettede ligefuldt Tjeneste i sine Kirker, og tillod sig adskillige Voldsomheder mod Jons Undergivne [4]). Et Forligsstevne om Vaaren 1362 i Hole løb frugtesløst af [5]), og da Oprøret mod Jon greb om sig, fandt denne det sikkrest endnu samme Høst at

[1]) Isl. Ann. 288—290. [2]) Isl. Ann. 292. [3]) Isl. Ann. 294. [4]) Isl. Ann. 300. [5]) Isl. Ann. 302.

ty til Norge for at søge Hiælp hos Erkebiskoppen. Han opholdt sig hos Olaf om Vinteren, men fik, som det heder, ingen Trøst hos ham [1]), — en Omstændighed, der, hvis den forholder sig rigtig, gjør Jons Sag mistænkelig.

Medens der saaledes i Hole Biskopsdømme herskede en fuldkommen kirkelig Uorden, stod det ogsaa i Skaalholts Biskopsdømme heel misligt til. Biskop Gyrd Ivarsson, som i 1351 havde taget Skaalholts Stol i Besiddelse [2]), synes at have været en ganske virksom Mand, dog gik hans Virksomhed, som det lader, mest ud paa verdslige Ting, paa at sikkre og brugbargjøre Biskopsstolens Gods og Rettigheder [3]). I de første Aar af sin Embedsstyrelse synes han at have staaet paa en venskabelig Fod med den før nævnte høit begavede og anseede, men derhos urolige og opsætsige Augustiner-Munk af Tykkvabø Kloster, Eystein Asgrimsson [4]), og at have benyttet hans Hjælp i Embedsanliggender. Siden reiste sig derimod Uenigheder mellem dem, som skulle have voldet Biskoppen megen Ærgrelse og meget Bryderi. I Aarene 1355—1357 var Gyrd i Norge samtidig med Broder Eystein [5]), og under dette Ophold synes den sidste at have indyndet sig hos Erkebiskop Olaf og Kapitelet i Nidaros. I 1358, Aaret efter at Gyrd var kommen tilbage til sin Biskopsstol, indfandt Broder Eystein sig paa Island i Følge med en vis Eyolf Brandsson, Chorsbroder af Nidaros; de vare beskikkede til Visitatorer paa Erkebiskoppens Vegne. I denne Egenskab fore de meget egenmægtigen frem, indsatte blandt andet den før nævnte, i forrige Aar afsatte Abbed Arngrim igjen i hans Verdighed i Thingøre Benedictiner-Kloster, trods alle de Klager, der førtes mod ham, og uagtet han havde svoret sig ind i Prædikebrødrenes Orden i Bergen. De udpressede ogsaa Penge af Læge og Lærde paa alle mulige Maader. Herved opstod der Spending mellem dem og Biskop Gyrd, og det fortælles, at Broder Eystein skal have digtet Nid om Biskoppen, som denne tog sig meget nær. Tvisten mellem dem gik saa vidt, at Eystein stevnede Gyrd for Erkebiskoppen, men Gyrd satte Eystein i Ban. Begge beredte sig i 1359 til at fare til Norge; dog kom før Afreisen et Forlig i Stand, og Broder Eystein modtog af Biskoppen Officialembedet i Islands vestlige Fjerding. Eystein erkjendte, heder det, den Brøde, han havde begaaet ved at digte Nid om Biskoppen, og for at udsone den digtede han det berømte religiøse Kvad Lilia (Lilien), som endnu er levnet, og med Rette holdes for et af den norrøne Skaldekunsts fortrinligste Frembringelser. I 1361 gik endelig Begges Reise til Norge for sig. Det Skib, paa hvilket Biskop Gyrd var,

[1]) Isl. Ann. 308. [2]) S. o. f. II. 356. [3]) Finn Joh. II. 103. [4]) S. o. f. II. 303. [5]) Isl. Ann. 288.

forgik med ham og hele den øvrige Besætning. Broder Eystein derimod kom til Norge og drog til Helgeseter Augustiner-Kloster ved Nidaros, til hvis Broderskab han i den senere Tid synes at have hørt, men døde der henimod Paaske 1362 [1]).

Udpresningerne, der paa denne Tid øvedes af Bispopper og Visitatorer, maatte falde Islændingerne saa meget tungere, som de tillige udsugedes af de kongelige Embedsmænd, til hvilke Landets Indtægter bortleiedes. Vi have allerede omtalt, at denne Skik indførtes af Kong Magnus Eriksson i 1354, da han bortleiede Landet paa tre Aar til Ivar Vigfusson Holm. Efter ham kom i 1358 fire Hirdstyrere, der atter havde leiet alt Landet af Kongen paa tre Aar, og viste sig ligesaa anmassende som til samme Tid de tvende kirkelige Visitatorer [2]). Nordlændingerne gjorde Opstand mod den af Hirdstyrerne, der synes at have været den værste, Jon Guttormsson med Tilnavnet Skraaveifa, mødte ham mandsterke og dreve ham i 1360 bort fra den nordlige Fjerding [3]). Selve Hirdstyrerne vare indbyrdes uenige, og i 1361 sloges deres Mænd paa Althinget [4]). Bedre blev det ikke, da de Fires Embedstid var forbi, og Kongen i sidstnævnte Aar udnævnte Smid Andresson, en Nordmand, til Hirdstyrer over hele Landet, atter for tre Aar, med Bortleining af alle kongelige Indtægter. Smid vilde i Forening med Jon Guttormsson straffe Nordlændingerne for deres Opstand, og de drog i 1362 med en Flok fra Sydlandet nord i Eyafjorden. Men her mødte Nordlændingerne dem ved Gaarden Grund, og det kom den 8de Juli til en blodig Kamp mellem begge Flokke. Nordlændingerne seirede, og baade Smid og Jon Guttormsson med mange flere bleve dræbte [5]). — Man seer, hvorledes Uordenen i den verdslige Styrelse paa Island gik Haand i Haand med Uordenen i Kirken; og naar man hertil regner de Uaar og Landeplager, som samtidigen rammede Landet, saa maa man indrømme Sandheden af Islændingernes Paastand, at Kong Magnus Erikssons Regjeringstid var en af de værste Ulykkesperioder for Island [6]).

Efter Gyrd Ivarsson blev Thorarin Sigurdsson, der troes at have været norsk, valgt og indviet til Skaalholt. Da han i 1363 drog over til sit Sæde, fulgte Biskop Jon Eriksson med ham og søgte at komme i fuld Besiddelse af Hole Stol. Men da Jon ingen Beviisligheder havde at fremlægge nu meer end tilforn, mødte han den samme Modstand af Eyfirdingerne som tidligere [7]), men erkjendtes dog af de Fleste i Bispopsdømmets vestlige Hereder, uagtet

[1]) Isl. Ann. 292, 294, 296, 298, 302. [2]) Isl. Ann. 292. [3]) Isl. Ann. 296. [4]) Isl. Ann. 298. [5]) Isl. Ann. 304—310; Espol. Aarb. I. þ. c. 70—72. [6]) Espolin Aarb. þ. I. c. 73. [7]) Isl. Ann. 310.

han, besynderlig nok, ikke heller i de nærmest paafølgende Aar var i Stand til at erhverve tilstrækkelige Bevisbreve enten fra Kurien eller fra Erkebiskoppen [1]). I 1366, da Styrelsen paa Island tildømtes Kong Haakon, naturligviis paa Grund af hans Faders, Kong Magnus's, Fangenskab, udkom et Brev af Haakon, hvori en høi Bod til Kongen fastsattes for hver den Lægmand, som ikke erkjendte Jon for lovlig Biskop til Hole [2]). Men heller ikke dette formaaede at neddæmpe Opsætsigheden mod ham. Da besluttede Jon sig endelig til selv at søge sine Beviisligheder i Kurien. Han drog did i 1371, erholdt hvad han ønskede, og kom i 1372 atter til sit Sæde med de fornødne Pavebreve. Nu først erkjendte alle Eyfirdingerne ham for sin Biskop, og fra den Tid var Jon i uforstyrret Besiddelse af sin Bispestol [3]).

Hvad Thorarin Sigurdssøn i Skaalholt angaar, da var han ikke længe Biskop. Hans Dødsaar angives i Annalerne forskjelligt: 1364, 1368 og 1369 [4]); det første antages af nyere islandske Historikere for det rette [5]). Hans Eftermand var Oddgeir Thorsteinssøn, der ogsaa troes at have været en Nordmand og tidligere Chorsbroder ved Bergens Kathedralkirke [6]).

Hvad vi i dette samme Tidsrum (1355—1375) vide om Biskopperne og andre høie Prælater i den øvrige norske Kirke, er ubetydeligt. I 1358 døde Biskop Sigfrid af Oslo [7]). Hans Eftermand var Halvard, om hvem man kun ved, at han maa have tiltraadt Oslos Stol før Udgangen af September Maaned 1361 [8]).

Ved samme Tid finder man ogsaa en ny Biskop af Stavanger, nemlig Botolf [9]). Biskop Gyrd maa altsaa før den Tid være død, men Dødsaaret kjendes ikke.

Som Biskop paa Færøerne nævnes i 1365 en Arne Svæla, om hvem dog intet andet vides, end at han i det nævnte Aar paa en Reise fra Færøerne blev dreven nord til Island, hvor han opholdt sig Vinteren efter hos Biskoppen af Skaalholt [10]). Om denne Arne har været en umiddelbar Eftermand af den Biskop Halvard eller Haavard, som ifølge Annalerne døde i 1348 [11]), lader sig ikke afgjøre. Biskopsrekken for Færøerne nævner her tvende Biskopper efter hinanden med Navnet Arne, af hvilke den sidste gives Tilnavnet Svæla [12]).

[1]) Isl. Ann. 314. [2]) Isl. Ann. 316. [3]) Isl. Ann. 320, 322. [4]) Isl. Ann. 318. [5]) Finn Joh. II. 117; Espol. þ. I. c. 73. [6]) Isl. Ann. 320; Finn Joh. II. 122. En Chorsbroder af Bergens Kirke af dette Navn forekommer blandt dem, der vare tilstede ved Provinsialconciliet i Nidaros 1351. N. g. L. III. 306. [7]) Isl. Ann. 294. [8]) N. Dipl. II. 292 (Brev af 29de Septbr. 1361). [9]) Sst. [10]) Isl. Ann. 314. [11]) Isl. Ann. 276. [12]) N. Tidsskr. V. 44.

Med Besættelsen af Grønlands Bispopsstol havde det altid gaaet noget uordentligt til, forsaavidt oftest et temmeligt langt Mellemrum fandt Sted mellem den ene Bispops Afgang og den næstes Tiltrædelse, — en uundgaaelig Følge af Landets Fjærnhed fra Norge og den ustadige Forbindelse mellem begge. Og denne Forbindelse var, efter alt hvad man kan skjønne, endogsaa meer afbrudt nu end i ældre Tider, medens Norges Søfart var i sin Blomstring. Den store Mandedød kan desuden hertil have virket sit, skjønt det ikke findes omtalt, at den naaede Grønland. Det er saa langt fra, at man kan antage en aarlig Samfærsel mellem dette Land og Norge at have fundet Sted paa denne Tid, at man tvertimod har al Grund til at tro, at mangen Gang en heel Rekke af Aar led hen, saa at intet norskt Skib kom til Grønland; og af andre Folkefærds Handlende besøgtes ei Landet, ligesaalidt som Folket selv der længere med egne Skibe udførte sine Handelsvarer, hvilke forresten vare verdifulde. Under saadanne Omstændigheder kunde lettelig en lang Tid henlide, før en grønlandsk Bispops Død blev bekjendt i Norge, og dernæst atter lang Tid, før en ny kunde faa Leilighed til at komme derover. Vi have seet ovenfor, at Bispop Arne, som i 1343 falskeligen sagdes at være død, virkelig døde omkring 1350, men at Jon Eriksøn Skalle, der tidligere var indviet til Garde Stol, ligefuldt forblev i Norge, og siden foretrak Hole Stol paa Island for hiin. Nogen Lunkenhed fra Erkebispoppens Side maa dog dertilmed have fundet Sted. Thi det varede ligetil 1365, før en ny Bispop til Grønland blev indviet, nemlig en vis Alf [1]); og han kom ikke til sit Sæde i Garde før i 1368, da det bemærkes, at Bispopsstolen havde staaet ledig i hele 19 Aar [2]). Naar man tænker sig, hvor uundværlig en Bispop i hine Tider maa have været til Kirkeordenens Opretholdelse i et saa afsidesliggende Land, maa man næsten undres over, at Christendommen der ikke reent gik til Grunde.

Paa Hamars Bispopsstol efterfulgtes Haavard af Magnus, der skal have været danst [3]). Der findes neppe af Bispop Haavard noget Brev senere end fra 1363 [4]), og inden 1369 maa han være død; thi i et Brev af sidstnævnte Aar, 19de Mai, nævnes Magnus som Hamars Bispop [5]).

Bispop Gisbrikt i Bergen døde i 1370. Hans Eftermand var en Broder Benedikt, altsaa en Munk. Denne havde allerede tiltraadt Bispopsstolen den 21de Februar 1371, da han udstedte et Brev i Bergen, hvorved han stadfæstede, paa Kong Haakons Opfordring, visse Apostelkirkens Rettigheder. Ved samme Brev er den Bemærk-

[1]) Isl. Ann. 314. [2]) Isl. Ann. 318. [3]) Hvitfeld. [4]) 3die Febr. 1363, N. Dipl. I. 291. [5]) Lappenb. II. 670.

ning gjort, at Benedikt kun forestod Bergens Kirke i eet Aar, at han berøvede Kirken og Kapitelet deres Privilegier, og at hans Bestemmelser bleve erklærede ugyldige [1]). Hvorledes Sammenhængen hermed har været, vides forøvrigt ikke, ligesaalidt som hvorvidt han efter sin korte Styrelse er død, eller er bleven nødt til at fratræde. Hans Eftermand var Jakob, kaldet med Tilnavnet: den Gamle eller den Ældre, dansk af Æt og tilforn Prædikebroder. Han skal være bleven indviet i 1372 [2]).

I 1371 eller omkring den Tid døde den nys forud nævnte Biskop Halvard af Oslo. Det sidste Brev, hvori han nævnes, er af 14de November 1370 [3]). Hans Eftermand var Jon, der første Gang, saavidt vides, nævnes som Biskop i et Brev af 31te Juli 1373 [4]).

Paa Orknøerne vare i Tiden mellem 1310 og 1383 tvende Biskopper af Navnet Vilialm; men hvor længe hver af disse har styret, vides ikke. Om den første af dem er forhen talt. Den anden var det udentvivl, som den 25de Mai 1369 i Kirkiuvaag sluttede et Forlig med „den velbaarne Mand Haakon Jonsson“ [5]).

Peter Eriksson, Provst til Marie Kirke i Oslo og Kongens Kansler, findes endnu i 1369 virksom ved Underhandlinger, som dreves med Hansestæderne [6]). I Aarene 1365 og 1366 nævnes dog ogsaa oftere Hr. Vinalde Henriksson, Chorsbroder i Oslo og Kongens Klerk, som den der har beseglet med Kongens Segl og følgelig har havt dette i Forvaring [7]). Denne Mand har altsaa dengang forrettet som Vicekansler; vi skulle siden see ham i høiere Stillinger i Kirken. Peter Eriksson maa være død inden Udgangen af 1373; thi i et Brev af 21de December dette Aar nævnes Henrik Henriksson som Provst ved Marie-Kirken [8]). Rimeligviis har han med denne Stilling tillige modtaget Kongens Segl, som senere i en Rekke af Aar var ham betroet. — Som Provst ved Apostel-Kirken i Bergen nævnes i 1373 Hr. Thorstein Halgrimsson [9]).

Af alle disse Prælaters kirkelige Virksomhed i det her omhandlede Tidsrum findes saagodt som intet Spor, ligesaalidt som af selve Erkebiskop Olafs. Ved sin Embedstiltrædelse synes Olaf,

[1]) N. Dipl. I. 313. Brevet viser forresten, at Biskop Gisbrikt dengang maa være død eller aftraadt, og at saaledes Annalerne udentvivl feile, naar de henføre hans Død til 1371, 72 eller 73. Isl. Ann. 324. [2]) Isl. Ann. 324, jfrt. m. Björgvinar Kalfskinn 6. [3]) N. Dipl. II. 322. [4]) N. Dipl. III. 296. [5]) N. Dipl. I. 308. [6]) Kg. Haakons Brev af 5te Septbr. 1369, Lappenb. II. 673—74. [7]) N. g. L. III. 186; N. Dipl. II. 307; Isl. Ann. 316. [8]) N. Dipl. II. 333. [9]) Br. af 23de Juli 1373, N. Dipl. III. 294.

som før omtalt, at have følt Provinsialconciliernes Vigtighed; men efter det, som maa antages at have været holdt i 1352 [1]), er intet saadant antydet. Vel finder man undertiden flere af de norske Biskopper samlede; men dette synes altid at have været i Egenskab af Kongens Raadgivere, som Medlemmer af Rigets Raad, og, i det mindste i Hovedsagen, for verdslige Anliggenders Skyld. Saaledes vare den 29de September 1361 Erkebiskop Olaf, og Biskopperne Halvard i Oslo, Gisbrikt i Bergen, Haavard i Hamar og Botolf i Stavanger samlede med begge Kongerne, Dronning Blanka, Jon og Sigurd Hafthorssønner og Ogmund Finnssøn paa Baahus, udentvivl i Anledning af Forbundet med Hansestæderne mod Kong Valdemar [2]). I 1366 den 24de Juni nævnes Erkebiskop Olaf samt Biskopperne Botolf af Stavanger og Gisbrikt af Bergen tilligemed de tre sidstnævnte verdslige Herrer som de, til hvilke Hansestæderne havde henvendt sig i sine Anliggender med Norge [3]). I 1369 den 19de Mai vare Biskopperne Halvard af Oslo og Magnus af Hamar blandt dem, der paa Akershus Slot beseglede Kong Haakons Fuldmagt til Fredsunderhandlinger [4]). I 1370 den 1ste Juli vare paa Baahus Slot Biskopperne Botolf af Stavanger og Halvard af Oslo med blandt Forloverne for Stilstanden mellem Kong Haakon og Hansestæderne [5]); og samme Aars 19de Juli vare Erkebiskop Olaf, og Biskopperne Halvard af Oslo og Magnus af Hamar i Marstrand Medbeseglere af Kong Haakons Brev om Rustninger mod Kong Albrekt [6]). At Biskopperne ved saadanne Sammenkomster som de nævnte i 1361 paa Baahus og 1370 i Marstrand kunne tilligemed de verdslige Overlægninger ogsaa have afhandlet kirkelige Sager, lader sig vel ikke benegte; men lidet sandsynligt er det dog, at de da have været samlede til noget egentligt Provinsialconcilium.

Af Kong Haakon kjendes kun ganske faa Foranstaltninger Kirken vedkommende, alle af underordnet Vigtighed. Man finder, at han, i Lighed med sin ældre Navne, har taget sig særdeles af Marie-Kirken i Oslo og udstedt flere Breve til Fordeel for den og dens Forstander [7]). Man finder ogsaa, at han under et Ophold i Nidaros har den 23de September 1366 med sit Raad stadfæstet de Vernebreve, som hans Fader og Oldefader havde givet Chorsbrødrene ved Christkirken der [8]). Endelig har man et Brev af ham til Folket i Oslos Biskopsdomme,

[1]) S. o. f. II. 349. [2]) N. Dipl. II. 292; f. o. f. II. 373. [3]) Lyb. II. 592. [4]) Lyb. II. 670. [5]) Lyb. 703—705. [6]) N. Dipl. 320. [7]) Br. af 1360 5te Febr., N. Dipl. II. 288; af 1364 22de Septbr., Or. perg. A. M. S. fasc. 54 No. 2 b.; af 1368 30te Novbr., sts. fasc. 55 No. 4; af 1372 eller 1373 sts. fasc. 55 No. 6; af 1370 14de Novbr., N. Dipl. II. 322. [8]) N. Dipl. II. 307.

givet i Oslo den 26de April 1365, hvori han indskjærper den ordentlige Udredelse af den aarlige Skat til St. Olaf og St. Halvard — „een tællet Pening af hvert Kreatur, der synes i Boet bedre at have end at undvære“ —, hvilken i hans Forfædres Dage frivilligen paa Alles Vegne var lovet under Navn af Olafsskot, men som i seneste Tid tilbageholdtes eller betaltes forsømmeligen; en Bod til Kongen af 6 Ører bestemmes for den som ikke rettede sig efter dette Kongens Brev og udredede den omhandlede Skat hvert Aar [1]).

Tegn til det apostoliske Sædes Virksomhed i Norge paa denne Tid see vi kun i dets Pengekrav. Den 31te August 1361 beskikkede Pave Innocentius VI fra Avignon Biskop Bertrand af Lybek til sin Nuntius i Danmark, Sverige og Norge med Fuldmagt til at modtage og kvittere for alle den romerske Stol tilkommende Penge [2]). Hans Fuldmagt har rimeligviis ogsaa omfattet Tilbagebetalingen af det Kong Magnus tilstaaede Laan, hvilken dog neppe paa den Tid har kunnet fyldestgjøres. Den 12te September 1362 døde Innocentius VI, og til hans Eftermand valgtes i Avignon, den 23de i samme Maaned, Urbanus V. Denne udnævnte den 6te August 1363 fra Avignon Guido de Cruce af Mirepoix's Biskopsdømme til sin Nuntius i de tre nordiske Riger [3]); men ogsaa hans Erinde var, som af Udnævnelsesbrevet erfares, at oppbære det pavelige Tilgodehavende. Den 25de Juni 1364 var Guido i Stavanger, hvor han kvitterede Biskop Botolf for Peterspengen af Stavangers Biskopsdømme for de sidstforløbne 7 Aar, samt for Resten af den ved Pave Clemens VI paalagte fireaarige Pavetiende [4]). I Bergen var han den næstfølgende 20de Juli, da han indsatte Ivar Holm til Underindsamler af de pavelige Indtægter af Islands Biskopsdømmer [5]). Denne Gang gjaldt hans Sendelse forresten ogsaa en ny treaarig almindelig Pavetiende [6]). Kong Haakon paastod ved denne Leilighed, efter ældre Skik, Frihed for de kongelige Kapeller og deres Bestyrere og Klerker, hvilken ogsaa den pavelige Nuntius ved deres Sammenkomst i Tunsberg indrømmede. Men alligevel maa Indsamlerne i Bergens Biskopsdømme, Abbederne Mathias af Munkeliv og Peter af Lyse, have forsøgt at opdrive Tienden ogsaa af de derværende kongelige Kapeller. Dette Skridt fremkaldte et Brev af Kongen, givet i Aalborg i Danmark af 8de Juni 1365, hvori han strengeligen forbød Indsamlerne at fordre noget af hans Kapeller og Kapelgeistlige, samt underrettede

[1]) N. g. L. III. 186. [2]) Suhm D. H. XIII. 447. [3]) N. Dipl. III. 262. [4]) Notarial-Transscr. perg. A. M. S. fasc. 35 N. 13. [5]) N. Dipl. III. 266. [6]) Br. af 14de Jan. 1365 af tvende Chorsbrødre i Stavanger, „generales collectores decime triennalis“ i dette Biskopsdømme. Or. perg. A. M. S. fasc. 35 No. 15.

dem om Nuntiusens Indrømmelse i denne Henseende [1]). Sagen omtales ikke videre, og Kongen har saaledes rimeligviis drevet sit Ønske igjennem. Urbanus V døde den 19de December 1370, og den 30te i samme Maaned valgtes Gregorius XI til hans Eftermand. Gregorius skjænkede ved et Brev fra Avignon af 3die December 1371 store Indulgenser og Aflad til Nidaros's Kathedralkirke i Anledning af en bekostelig Istandsættelse, som den tiltrængte, og skulde denne Pavens Gave gjælde i det mindste i tyve Aar [2]).

Efterat have i meer end tyve Aar forestaaet Nidaros's Kirke døde Erkebiskop Olaf, rimeligst i Slutningen af 1372 [3]). Til at bedømme hans Karakter som Metropolitan og Menneske savnes tilstrækkelige Oplysninger; kun saameget kan man sige, at ingen større Splid inden den norske Kirke selv, eller mellem den og Kongedømmet i hans Styrelsestid synes at have fundet Sted, — noget der muligen kan antages som Beviis paa hans maadeholdende og fredelige Sindelag.

Til Olafs Eftermand valgtes Thrond, om hvis tidligere Stilling intet vides. Han er rimeligviis indviet i Avignon af Pave Gregorius XI. Tiden for hans Valg og Indvielse er ligesaa lidet sikker, som Tiden for hans Formands Død. Den første Gang Thrond nævnes som Metropolitan er i Anledning af en Dom, afsagt i Bergen den 2de Juli 1373 af ham, Øgmund Finnssøn og Haakon Jonssøn, tilnævnte af Kong Magnus [4]). Han kalder sig ved denne Leilighed: „med Guds Naade Erkebiskop i Nidaros“, hvilket viser, at han allerede da var indviet; thi ellers maatte han efter almindelig Brug have kaldet sig Electus, Postulatus eller Erkebiskopsemne. Hans Indvielse i Kurien kan altsaa ikke være foregaaet senere end i Begyndelsen af 1373. Den 9de October 1374 finder man, at han har været i Tunsberg, da han skjænkede Indulgenser til St. Laurentius's Kirke sammesteds [5]).

Ved sin Fader Magnus's Død i December 1374 var Haakon Magnussøn bleven Enestyrer i Norge med alle tilliggende Lande;

[1]) N. Dipl. I. 296. [2]) N. Dipl. I. 316. [3]) Hans Dødsaar opgives forskjelligt i forskjellige Annaler, nemlig 1371, 72 og 73, men efter alle i et Aar, da en stor Mandedød herskede i Norge (Isl. Ann. 324). Efter en gammel Biskopsrekke skal han have været Erkebiskop i 23 Aar (Scr. r. D. VI. 616). Denne Angivelse kunde nogenledes passe paa Dødsaaret 1373, og dette Dødsaar har ogsaa Flatø-Annalerne, der ere skrevne før 1400. Alligevel maa han ganske vist være død tidligere. Sidste Gang han nævnes er ved det føromtalte Raadsmøde i Marstrand den 19de Juli 1370 (s. o. f. II. 389); men ved Midsommers Tid 1373 maa, som vi strax skulle see, hans Eftermand allerede være indviet i Kurien og hjemkommen derfra. Denne sidste Omstændighed synes bestemt at antyde Olafs Død som indtruffen senest mod Slutningen af 1372. [4]) N. Dipl. III. 294. [5]) N. Dipl. I. 324.

og med Aaret 1375 kan man sige, at et nyt Vendepunkt indtraadte i Udviklingen af Norges Statsforhold, ligesom og i Retningen af Haakons Styrervirksomhed. I dette Aar begyndte nemlig først de politiske Følger af hans Giftermaal med Margreta, Valdemars Datter af Danmark, for Alvor at fremtræde.

Da deres Egteskab i 1363 sluttedes, var Margreta 11 Aar gammel, og i denne Alder kunde hun naturligviis ingen Indflydelse øve paa sin Egteherre eller paa hans Rigers Anliggender. Men da hun naaede en modnere Alder, vidste snart hendes kraftige og slu Aand, en Aand, der fuldkommen betegnede hende som Valdemars Datter, at gjøre sig gjældende i begge Retninger. Maaskee kan hendes Indflydelse allerede regnes fra 1370 eller 1371, da hun i Oslo fødte Haakon Sønnen Olaf [1]): og det er ikke usandsynligt, at den ved den Tid lod sig tilsyne i den danske Jakobs Befordring til Bergens Bispestol [2]). Men i 1375 aabnede sig en videre Kreds for hendes Virksomhed. Den 24de October i dette Aar døde nemlig hendes Fader, Kong Valdemar Kristoffersson, paa Gurre Slot i Sjælland uden at efterlade sig nogen Søn. Vel var Danmark et Valgrige; men i Valget holdt man sig dog der, ligesom i Sverige, helst inden den kongelige Æt. Valdemars tvende Døttres Afkom stod saaledes nu nærmest. Den ældre Datter, Ingebjørg, der havde været gift med Henrik af Meklenborg, Søn af Hertug Albrekt den ældre og Broder til Kong Albrekt af Sverige, var død, men efterlod en Søn Albrekt. Den yngre Datter var Margreta, som ogsaa havde en Søn, Olaf.

Den unge Albrekt af Meklenborg, ansaa, som Søn af den ældre Datter, sit Valg for sikkert, kaldte sig strax Danmarks Konge, optog det danske Rigsvaaben og lod sig i Wismar den 6te November af Keiser Karl IV meddele et Anbefalingsbrev til det danske Riges Stænder. Haakon og Margreta derimod tillode sig ingen saadande foreløbige Anmasselser, men droge med deres Søn Olaf saa hastig som mulig selv til Danmark og vare der tilstede i Kallundborg allerede den 10de November. Paa det danske Rigsraad kom Kongevalgets Udfald an; og hos dettes vigtigste geistlige og verdslige Medlemmer vidste Margreta nu at indynde sig, især hos de geistlige, samt hos Rigets Drotsete og Forstander, den mægtige og af Valdemar høit fortroede Henning Putbusch eller Podebusk. En Herredag til Odense, der holdtes inden Aarets Udgang, løb frugtesløs af paa Grund af de forskjellige Meninger, der søgte at gjøre sig gjældende. Et Parti ønskede nemlig Olaf til Konge, et andet Albrekt af Meklenborg, et tredie endelig paa-

[1]) Isl. Ann. 320, 322; Lagerbr. III. 685, 686; Suhm D. H. XIII. 679.
[2]) S. o. f. II. 388.

stod, at da Kongeættens Mandslinie nu var uddød, en indfødt dansk Adelsmand burde vælges [1]). Kongevalget blev saaledes udsat.

I Mellemtiden arbeidede de forskjellige Partier hvert for sin Sag; dog synes det tredie hastigen at være traadt i Skyggen for de tvende førstnævnte. Disses Virksomhed yttrede sig dog paa en høist forskjellig Maade. Meklenborgerne søgte at styrke sig ved Forbund med Greverne af Holstein, hvem de paa Forhaand lovede betydelige Dele af det danske Rige; derved stødte de imidlertid ganske vist mange af de mere danskſindede Rigsraader bort fra sig, hvilke frygtede, at Tydskhedens Overvegt i Danmark, der allerede var stor nok, under et meklenborgsk-holsteinsk Herredømme skulde blive fuldkommen afgjørende. Margreta derimod søgte under sin personlige Nærværelse i Danmark at vinde den almindelige Stemning i Landet selv for sig og sin Søn. Til Hansestædernes Bistand beilede begge Parter; men de kloge Kjøbmænd fandt det sikkrest at see Tiden an, og udsatte under forskjellige Paaskud sin Erklæring.

Det viste sig snart, at Margreta havde slaaet ind paa den rette Vei; og skjønt hendes Fader, Valdemar, havde været mindre end elsket af Folket og de Store i Danmark, saa begyndte dog meget snart den almindelige Mening, oprørt udentvivl ved Meklenborgernes Anmasselser, at træde paa hendes Side. Jyderne erklærede sig først for Olaf og indbøde Skaaningerne til at forene sig med dem for at vælge ham. Skaaningerne gik den 4de Marts 1376 ind herpaa, og snart tiltraadtes denne Forening af flere danske Landskaber. Forgjæves stræbte det meklenborgske Parti imod denne Beslutning, og forgjæves lovede Keiseren den unge Albrekt sin kraftigste Bistand. Paa en Rigsdag i Slagelse valgtes Olaf Haakonssøn den 3die Mai 1376 til Danmarks Konge og vedtog den ham forelagte Haandfæstning, for hvis Overholdelse hans tilstedeværende Forældre, Haakon og Margreta, erklærede sig som Forlovere [2]). Den næstfølgende 14de August holdt Kong Haakon med sine norske Raadgivere — 4 Riddere og 5 Svende — et Møde med Hansestædernes Fuldmægtige i Kallundborg, og her blev en endelig Fred sluttet mellem Norge og Stæderne [3]), medens samme Dag i Korsør mellem Stædernes Fuldmægtige og det danske Raad blev afgjort, at den Fred, som allerede mellem Valdemar og Stæderne var sluttet, skulde af Kong Olaf og det danske Rigsraad stadfæstes [4]).

Ganske vist var det egentlig Meningen, at begge Olafs Forældre skulde føre et Slags Formynderskab for ham som Danmarks Konge i hans Mindreaarighed; men saavidt man kan skjønne, overlod Haakon

[1]) Suhm D. H. XIV. 2—7. [2]) Suhm D. H. XIV. 11—20. [3]) Suhm D. H. XIV. 22—24. [4]) Suhm D. H. XIV. 24.

denne Virksomhed ganske til Margreta, der ogsaa nu saagodt som stadigen synes at have opholdt sig med sin Søn i Danmark, medens Haakon i Norge sysselsatte sig med dette Riges Anliggender. Heri fulgte han baade Klogskabs og Billigheds Fordringer, og de Danske kunde ei andet end dermed være høist tilfreds, helst da Margreta fuldkommen var sit Kald voxen.

I Haakons seneste Regjeringsaar finder man, at Jamtelands kirkelige Tilstand har paakaldt hans Opmærksomhed. Vi have før oftere omtalt Jamtelands særegne Stilling, idet Landet udgjorde en Deel af Norges Rige og i alt Verdsligt lød under Norges Lov og Styrelse, men dog i kirkelig Henseende hørte til Upsals Biskopsdømme og under den upsalske Erkebiskops geistlige Omraade. Vi have ogsaa ovenfor seet, at dette indviklede Forhold i 1303 havde fremkaldt en Overeenskomst mellem Erkebiskop Olaf Allesson af Upsal og den ældre Kong Haakon Magnussons Fuldmægtige, Presten Erlend Styrkaarsson, hvilken samme Kong Haakon i 1305 ved sit Brev havde midlertidigen stadfæstet [1]). Ved denne Overeenskomst var det, saavidt vides, siden forblevet. Men nu i den yngre Kong Haakons senere Dage maa Klager være ham forebragte fra Jamterne over Krav fra Geistlighedens Side, hvilke ingen Hjemmel havde i den omtalte Forening. I denne Anledning udstedte Kongen den 16de Juni 1378 fra Bergen et Brev til Jamterne, hvori han erklærer, at han, efterat have med sit Raad gransket den Overeenskomst mellem dem og Erkebiskop Nikolaus, hvilken hans Oldefader Kong Haakon havde samtykket, nu byder, at denne stadigen skal overholdes, indtil han selv og hans Raad kan anordne noget bedre. Han forbyder navnligen Provsten hos dem og andre lærde Mænd at betynge dem over hvad bestemt er i Overeenskomsten, og paalægger Jamterne ikke at underkaste sig nogen Tyngsel, der gaar ud over den Ret, de hidtil have havt i kirkelig Henseende [2]).

I 1378 døde Biskop Alf af Garde, og saa ringe var Forbindelsen dengang mellem Norge og Grønland, at hans Død først 6 Aar efter, nemlig i 1383, blev bekjendt i Norge [3]). Efter Alfs Død hengik saaledes flere Aar før Gardes Stol igjen besattes. Men Aaret efter 1379 omtales for første Gang et større Herjetog af Eskimoerne, hvilke Nordmændene kaldte Skrælinger, paa Grønland, hvorved atten af de norske Indbyggere siges at være blevne dræbte og to Drenge at være bortførte i Trældom [4]). For den Gang synes Angrebet ikke at have havt videre Følger; men siden gjentoges disse Skrælingetog oftere og ledede endelig til de norske Indbyggeres Udryddelse.

I 1378 tog den langvarige Splittelse (det store Schisma) i Pa-

[1]) S. o. f. II. 103. [2]) N. g. L. III. 201. [3]) Isl. Ann. 330, 334; jfr. o. f. II. 387. [4]) Isl. Ann. 330.

vedømmet sin Begyndelse, en Splittelse, der forargede Christenheden og undergrov det apostoliske Sædes Vælde. Fra mange og forskjellige Sider havde allerede længe yttret sig stort Misnøie med Pavernes Ophold i Avignon og Fjærnelse fra deres rette Sæde i Rom. Urbanus V havde givet efter for den almindelige Stemme og var i 1367 flyttet til Rom; men allerede i 1370 lod han sig af sine Kardinaler bevæge til at vende tilbage til Avignon, hvor han, som før fortalt, samme Aar døde. Hans Eftermand, Gregorius XI, kunde heller ikke i Længden modstaa de Opfordringer, som stormede ind paa ham, og drog i 1377 til Rom for der at tage sit stadige Sæde; men han døde den 27de Marts 1378. De i Rom tilstedeværende Kardinaler valgte nu den 9de April Urbanus VI, en Italiener. Han vakte imidlertid snart ved sin Strenghed Misnøie hos et stort Parti af Kardinalerne, især hos de franske, der udgjorde Kardinalkollegiets overveiende Deel; disse fjærnede sig til Fondi, gjorde her en høitidelig Indsigelse mod Urbanus's Valg, som fremtvunget, efter deres Foregivende, ved Romernes Trudsler, og valgte den 21de September samme Aar, 1378, Clemens VII, en Franskmand, som det følgende Aar med sit Anhang af Kardinaler flyttede til Avignon. Det lykkedes Clemens at blive anerkjendt af en Deel europæiske Staters Styrere, i Frankrige, Spanien, Skotland, Sicilien, og flere mindre, medens dog den overveiende Deel erkjendte Urbanus, og blandt dem de nordiske Riger. Kong Haakon af Norge hilsede ham med en Lykønskningsskrivelse [1]). Saaledes var da den romersk-katholske Christenhed splittet mellem tvende Paver, der gjensidigen banlyste hinanden, og i hele 40 Aar fandtes ingen almindelig anerkjendt Pave. Urbanus's Bansbrev over Clemens kom ogsaa til Norge og blev der oplæst i Kirkerne overalt omkring i Landet [2]). Man kan let tænke sig hvad Indtryk sligt maatte gjøre paa Lærde og Læge, og hvorledes Troen paa Pavens Hellighed og Ufeilbarhed derved hos de mere Tænkende maatte svækkes.

Om Erkebiskop Thronds Virksomhed vides kun meget lidet. Han holdt et Provinsialconcilium i Bergen, rimeligviis om Høsten 1376, og han var endnu tilstede der i Byen den 4de December dette Aar [3]). Et andet Provinsilaconcilium skal han have holdt i Hamar i Midten af Aug. Maaned 1380 [4]). Men ingen Efterretning findes om hvad der paa disse Concilier er forhandlet, og end mindre ere Statuter fra dem levnede.

Kong Haakon Magnusson den Yngre, eller, som han og-

[1]) Suhm D. H. XIV. 54 (efter Bzovii Annaler). [2]) Isl. Ann. 334. [3]) Br. af denne Dag, hvori Erkebiskoppen nævnes som nærværende i Bergen, og et Concilium omtales, for nylig holdt sammesteds. N. Dipl. I. 332. [4]) Br. skal være udfærdiget af ham den 17de Aug. i Hamar under bemeldte Concilium. Suhm D. H. XIV. 92.

saa kaldes: den sjette, overlevede sin Fader kun i noget over fem Aar. Døden bortrev ham i 1380 i hans bedste Alder, ikke meer end 40 Aar gammel. Han døde i Oslo [1]), men Dødsdagen vides ikke. Saameget er kun sikkert, at han den 11te Juni endnu var i Live, og da opholdt sig i Tunsberg [2]), hvorimod hans Død ved Mikkelmesse Tid d. e. den 29de September var almindelig bekjendt [3]). Vist er det ogsaa, at et Par gamle Breve findes, hvilke ere daterede fra hans 26de Riges Aar, som først begyndte efter Midten af August 1380 [4]). Man kunde heraf ledes paa den Formodning, at han ikke er død før i Slutningen af August eller Begyndelsen af September det nævnte Aar [5]).

Gamle og troværdige Efterretninger give Haakon et meget godt Lov. De næsten samtidig nedskrevne islandske Flato-Annaler sige, idet de omtale hans Død: „man holder ham for en god (hellig?) Mand“ [6]); og den vel underrettede Historieskriver Æneas Sylvius Picolomini (Pave under Navnet Pius II fra 1458—1464) yttrer om ham, at „han skal have været en guddommelig (d. e. hellig?) Mand, overordentlig elsket og afholdt af sine Undersaatter“ [7]). Hvad vi af norske Kilder vide om ham, synes at bestyrke disse rosende Vidnesbyrd. Det betegner ham som en kjærlig Søn og som en Konge, der vilde sit Folks Vel, om han end ikke formaaede at vække dets hendøende Kraft til et forynget Liv.

89.

Olaf Haakonsson Norges Konge. Hans Moder, Margreta Valdemarsdatter af Danmark. Ogmund Finnsson Drotsete. Biskopsstifter. Erkebiskop Thrond død 1381. Nikolaus nittende Erkebiskop. Vinalde Henriksson tyvende Erkebiskop.

Kong Haakon efterlod, saavidt vides, ikke andre Børn end Sønnen Olaf, henved 10 Aar gammel, allerede siden 1376 ved Valg Danmarks Konge og nu ved sin Faders Død lovlig Arving til Norges Rige. Baade han og hans Moder Margreta vare udentvivl ved Haakons Død i Danmark; og det er en mærkelig Omstændighed, til

[1]) Visbys Annaler i Sc. r. D. I. 260; Ericus Olai i Sc. r. Sv. II. 112. [2]) N. Dipl. II. 360, 361. [3]) N. Dipl. III. 327. [4]) N. Dipl. I. 345, III. 326. [5]) Saameget er i ethvert Fald fuldkommen sikkert, at den Dødsdag, som Hvitfeld angiver, og som Flere efter ham have antaget, nemlig 1ste Mai 1380, ikke er rigtig. [6]) Isl. Ann. 330—332. [7]) Æneas Sylvius's Ord i hans Cosmographia c. 33 ere følgende: „In hac terra (Dania) patrum nostrorum memoria Valdemarus regnavit, in Svecia Magnus, Aqvinus in Norvegia, qvem ferunt divinum fuisse hominem, miro provincialium amore et obseqvio cultum, huic conjux Margareta fuit Valdemari filia.“ Jfr. Lgbr. III. 412 Not. 1, Suhm D. H. XIV. 82 (paa sidste Sted citeres urigtigen Æneas Sylvius's Skrift de Frederico III. c. 25).

hvis Oplysning endnu al Adgang savnes, — at uagtet Haakon maa være død senest i Begyndelsen af September 1380, alligevel hverken Margreta eller Olaf findes at være optraadt i Norge før i Begyndelsen af det følgende Aar, og da er det først Margreta alene, som der viser sig. Den 11te Januar 1381 var hun nemlig paa Akershus, hvor hun ved sit Brev kundgjorde, at hun, „efter sin kjæreste Herres, Kong Haakons, Død og Frafald ifølge Guds Villie, med Rigets Raads Raad og Samtykke, paa sin kjære Søns, Kong Olafs, og paa sine egne Vegne,“ havde stadfæstet alle Marie-Kirkens Privilegier, „indtil Gud af sin Naade har forundet hende, at hendes kjære Søn, Kong Olaf, selv kommer.“ Hun kalder sig i dette Brev: „Norges og Svearnes Dronning,“ altsaa med den Titel, der tilkom hende som den afdøde Konges Hustru [1]). Olaf var den Tid endnu i Danmark, hvor han den 19de Januar findes at have holdt Retterthing i Slagelse [2]). Først længer ud paa Aaret kom han til Norge, hvor han i Nidaros (paa Ørething?) den 29de Juli, St. Olafs Dag, blev tagen til Norges Konge, ved hvilken Leilighed „hans Drotsete Ogmund Finnssøn og flere gode Mænd af Rigets Raad, paa hans Vegne, tilsvore Almuen over hele Norge gammel Ret og Lov at holde og holdes lade.“ Blandt dem, som her vare tilstede, nævnes udtrykkeligen „Kongens Frænde, Hr. Sigurd Hafthorssøn,“ der tilligemed Drotseten har sat sit Segl under et Vernebrev for Indbyggerne af Jamteland [3]), udstedt samme Dag i Kongens Navn og med hans Segl. Olaf kalder sig i dette Brev, som i alle sine senere norske Breve: Norges, Daners og Goters Konge (Noregs, Dana og Gota konongr). Dronning Margreta kan ikke have været tilstede ved Olafs Antagelse til Konge i Nidaros; thi man har Brev af hende udstedt paa Vardberg Slot den 28de Juli [4]). Rimeligviis har Underhandlinger og Frygt for Angreb fra den svenske Konge Albrekts Side gjort Margretas Ophold i Nærheden af Gotelven nødvendigt.

Allerede før Olafs høitidelige Antagelse til Norges Konge har rimeligviis Bestemmelse været fattet af Rigets Raad angaaende Styrelsen i Norge under Olafs Mindreaarighed. Man finder, at den har været ordnet omtrent paa samme Maade som under Magnus Erikssøns Mindreaarighed i Aarene 1323—1332, idet nemlig Hr. Ogmund Finnssøn, med Titel af Kongens Drotsete, stod i Styrelsens Spidse og satte sit Segl med Kongens under de i dennes Navn udfærdigede Breve, medens Provsten ved Mariekirken i Oslo, Hr. Henrik Henrikssøn, Kongens Kansler [5]), havde hans norske Segl i Forvar og svarede for dets Benyttelse. Ved begges Side

[1]) Or. verg. i A. M. S. fasc. 54 No. 2 d. [2]) Suhm D. H. XIV. 93.
[3]) N. g. L. III. 213. [4]) Suhm D. H. XIV. 95. [5]) Jfr. o. f. II. 388.

stod Kongens eller Rigets Raad, af hvis Medlemmer idetmindste nogle vare tilstede ved alle vigtigere Regjeringssagers Afgjørelse. I Raadet sad endnu mægtige verdslige Høvdinger fra den ældre Tid, som Brødrene Jon og Sigurd, Hafthorssønner, Kongens Frænder, hvorhos Erkebiskoppen og Biskopperne der indtoge sin ældre Plads, ligesom og Provsten ved Apostelkirken i Bergen, nu den førnævnte Vinalde Henriksson[1]) oftere nævnes blandt dets Medlemmer, og det under den fra ældre Tider bekjendte Titel: kongelig Kapelmagister (Magister capellarum regis). I Formen var der, saavidt skjønnes, ikke levnet Dronning Margreta nogen bestemt Plads i Norges Styrelse; men hendes Indflydelse paa samme spores dog visselig i meer end een Retning, og det ikke alene i de udenrigske Forhold, hvor hun altid viser sig som den ledende Kraft, men ogsaa ofte i de indenrigske[2]).

Omtrent samtidigen med Kongeskiftet i Norge, indtraf ogsaa flere Bispsskifter i den norske Kirke. — I 1380 døde Biskop Magnus af Hamar[3]) og havde til Eftermand Sigurd. — I samme Aar døde ogsaa Biskop Botolf af Stavanger[4]). Til hans Eftermand valgtes Halgeir Asmundssøn og blev, som det heder, indviet af Erkebiskop Thrond. Men kort efter kom en vis Olaf fra Kurien i Rom, og havde der opnaaet at blive indviet til Stavanger. Han maa udentvivl have havt formaaende Anbefalinger hjemmefra, maaskee Dronning Margretas, og benyttet de schismatiske Forhold for at drive sit Ønske igjennem hos Pave Urbanus, som kun behøvede at nytte sin Provisionsret. Den lovlig valgte og viede Halgeir maatte naturligviis vige for sin af Paven Stavanger Stol paatrængte Medbeiler[5]); men han beholdt dog sin Biskopstitel og synes en Tid at have været Biskop Olaf paa en Maade tilforordnet som Vikarius[6]).

Ved denne Tid døde ogsaa Biskop Oddgeir Thorsteinssøn

[1]) Jfr o. f. II. 388. [2]) Det er saaledes urigtigt, naar nyere Historikere (f. Ex. Suhm D. H. XIV. 199) omtale Margreta, som den, der efter Kong Haakons Død styrede Norge i Egenskab af sin Søn Olafs Formynderske. [3]) Isl. Ann. 332. Om Magnus's Udvælgelse s. o. f. II. 387. [4]) S. o. f. II. 386. Aaret angives forskjellig: 1379, 80, 81, Isl. Ann. 332; det andet af disse Aar synes at have mest Rimelighed for sig, da Botolfs valgte Eftermand skal være indviet af Erkebiskop Thrond, der, som snart skal sees, døde i 1381. [5]) Isl. Ann. 332. [6]) Brev af 1392 i den A. M. S. fasc. 38 No. 2; ligeledes kalder han sig selv: „med Guds Naade Biskop" i et Transscript, som han i Forening med Abbed Mathias af Tautra udstedte i Nidaros den 14de Juni 1384. N. Dipl. III. 343. Det er vel ogsaa ham som nævnes sidst blandt Biskopperne, uden at noget Sæde tillægges ham, i 1388 den 16de Febr. ved Raadsforsamlingen i Oslo, da Erik af Pommern erklæredes for Margretas Arving (Paludan Müller, observ. crit. 105—108). Muligen er det ogsaa ham som i 1392 bliver nævnt: „Halgeir Biskop i Færøerne" (Suhm D. H. XIV. 568).

af Skaalholt [1]). Han synes at have været en af de bedre og virksommere Biskopper paa Island i den senere Tid. Han var i 1379 dragen til Norge og døde der i Bergen 1381 den 18de August ved et Ulykkestilfælde, idet han nemlig, rimeligviis under Forberedelserne til sin Tilbagereise, faldt fra Skibsdækket ned i det dybeste af Skibsrummet og slog sig ihjæl. Han blev begraven i Christkirken i Bergen [2]). Skaalholts Stol stod efter Oddgeirs Død ledig i et Par Aar og blev i denne Mellemtid bestyret af en Prest Paal som Official [3]).

Det mærkeligste Dødsfald blandt den norske Kirkes Biskopper var imidlertid Erkebiskop Thronds. Han døde i 1381; Dødsdagen kjendes ikke, kun saameget veed man, at han endnu levede den 18de Februar i det nævnte Aar [4]). Af hans Metropolitanvirksomhed ere, som allerede antydet, faa Spor levnede. Til Thronds Eftermand valgtes af samtlige Chorsbrødre Presten Haakon Ivarsson, uden tvivl en af Kapitelets egne Medlemmer. Haakon begav sig i 1382 paa Veien til Kurien for at søge sin Stadfæstelse og sit Pallium. Men da han kom i Tydskland, fik han vide, at en dansk Mand ved Navn Nikolaus allerede var indviet i Kurien til Erkebiskop af Nidaros [5]).

Dette var Nikolaus Jakobsson Finkenoghe, ogsaa kaldet Ruser eller Rusare, en dansk (maaskee egentlig tydsk?) Adelsmand,

[1]) S. o. f. II. 386. [2]) Finn Joh. II. 122, 123; Isl. Ann. 332. Dødsaaret 1381 antages af Finn Jonsson; Annalerne vakle mellem 1379, 80 og 81. [3]) Isl. Ann. 336; jfr. Finn Joh. II. 123. [4]) Br. af 18de Febr. 1381, hvori Thrond nævnes som værende i Live, i N. Dipl. II. 364; Isl. Ann. 332. Annalerne vakle mellem 1379, 80 og 81; men at det sidste er det rigtige, viser det anførte Brev. Naar en gammel Biskopsrekke siger om Thrond, at han var Erkebiskop i 13 Aaar mindre end 2 Maaneder, 2 Uger og 3 Dage (Sc. r. D. VI. 616), saa stikker heri ganske vist en Vildfarelse eller Feilskrivning. Er han, som rimeligt er (s. o. f. II. 391) bleven indviet i Begyndelsen 1373 og død tidlig i 1381, saa har hans Styrelsestid været omtring 8 Aar, og en Feillæsning af XIII for VIII kunde da tænkes mulig, skjønt de manglende 2 Maaneder ꝛc. vanskelig i saa Fald lade sig forklare, da Tiden snarere synes at overstige 8 Aar end modsat. Turde man maaskee gjætte, at i den nævnte Biskopsrekke ikke alene XIII var en Feillæsning for VIII, men ogsaa „minus" indkommet urigtigt, saaledes at Stedet i sin Heelhed skulde lyde: Thronderus annis VIII, duobus mensibus, duabus septimanis et tribus diebus, d. e. Thrond i 8 Aar, 2 Maaneder, 2 Uger og 3 Dage? [5]) Isl. Ann. 334, hvor der dog vakles mellem Aarene 1380, 81 og 82. Før i 1381 kan umulig Haakon Ivarssøns Valg være foregaaet, da Erkeb. Thrond, som ovenfor sagt, først døde efter 18de Febr. i dette Aar. Da Nikolaus, som strax vil sees, i November 1382 var i Danmark, rimeligviis paa Tilbageveien fra Kurien, saa synes sidstnævnte Aar at maatte have Fortrinet, hvilket Aar ogsaa de flatøske Annaler antage.

der synes at have været vel anskreven baade hos Kong Valdemar Kristofferssøn, medens denne var i Live, og siden hos Dronning Margreta. Det maa nemlig ganske vist være denne samme Nikolaus Ruzer, til hvem i Forening med hans Broder, Peter Rukenhop, Valdemar i sine seneste Regjeringsaar havde overladt Slottene paa Øen Als at bestyre [1]). Dengang skulde man tro, at Nikolaus endnu var Lægmand. I 1379 nævnes han i et Brev: Nikolaus Ruser, Canonicus af Roskilde [2]), og maa da følgelig være gangen ind i den geistlige Stand. Af et senere Brev, som nedenfor nærmere skal omtales, seer man, at han af Kong Olaf paa Livstid havde faaet et Par Gaarde og en Mølle i Danmark. Da denne Kong Olafs Gave maa antages gjort paa Dronning Margretas Tilskyndelse eller ved hende, lader sig deraf slutte, at Nikolaus paa en eller anden Maade har gjort sig fortjent af Dronningen. Naar man nu lægger alle disse Omstændigheder tilsammen, kan den Gjætning neppe synes overilet, at Margreta har havt en virksom Haand med i Spillet ved Nikolaus's Udvælgelse til Nidaros's Erkesæde, og at hun, da hun ei har formaaet at faa ham valgt paa lovlig Maade ved Nidaros's Kapitel, har uden dettes Vidende skyndsomt sendt ham til Paven med sin Anbefaling og udvirket hans Beskikkelse ved pavelig Provision, før Haakon Ivarssons Valg rygtedes til Kurien. Da Urbanus VI i Rom var den Pave, hvem Kong Haakon før sin Død paa Norges og Danmarks Vegne havde erkjendt [3]) maa Nikolaus's Provision og Indvielse være skeet ved ham, og det vel tildeels af statskloge Hensyn, for nemlig ved Føielighed i slige Dele, der intet kostede ham, at holde Dronningen fast ved sin Sag [4]). Hvorledes det senere er gaaet med Haakon Ivarsson, vides ikke. Nikolaus derimod kom som Erkebiskop af Nidaros tilbage til Danmark, hvor han var den 8de November 1382 da han ved sit Brev aftraadte til Dronning Margreta de Ejendomme, som Kong Olaf tidligere havde skjænket ham. Han kalder sig i dette Brev: „Nikolaus af Guds og det apostoliske Sædes Naade Erkebiskop af Nidaros (Deiet Apostolicæ sedis gratia Archiepiscopus Nydrosiensis)“, og Hr. Johan Rut, Ridder, samt hans egen Broder, Peter Jakobsson „kaldet Finkenoghe“ beseglede med ham til Vitterlighed [5]). Maaskee

[1]) Suhm D. H. XIV. 11. [2]) Suhm D. H. XIV. 65. [3]) S. o. f. II. 395. [4]) Finn Jonsson i sin Kirkehist. I. 454 siger rigtignok, at Nikolaus var indviet i Avignon; men i de islandske Annaler nævnes kun „pásagarðr“ d. e. Kurien, hvorved ganske vist den i Rom er meent. [5]) Brevet paa Latin findes aftrykt i Suhm D. H. XIV. 529; Udstedelsesstedet nævnes ikke, men kan neppe betvivles at have været i Danmark, jfr. Suhm D. H. XIV. 113. Denne hans Broder Peter Jacobssons Finkenoghe er da ganske vist den samme, som tidligere kaldes Peter Rukenhop.

har Nikolaus ved denne Overdragelse skullet vise Dronningen sin Erkjendtlighed, fordi hun havde hjulpet ham til Erkebiskopsverdigheden.

Hvorledes Nikolaus's Valg er blevet optaget af den norske Geistlighed og det norske Raad, siges intet Sted udtrykkeligen; men Maaden hvorpaa Annalerne udtale sig herom lader en vis Forargelse skimte igjennem, der sikkert er en Gjenklang af den daværende almindelige Mening i Norge. Flere af dem sige nemlig, at han var en dansk Lægmand [1]), og at han ved Ankomsten til Norge ikke havde Pallium [2]). Ingen af Delene synes at medføre Sandhed; thi var han tilforn, som vi have seet, Canonicus i Roskilde, maa han vel have været geistlig, — og var han, som Annalerne selv indromme, viet i Kurien, maa han vel ogsaa med det samme have modtaget Pallium. Men Udladelsen tjener dog til at vise, hvor ilde anseet blandt Nordmændene hans Valg og hans Personlighed har været.

I 1383 kom Erkebiskop Nikolaus til Norge [3]), og samme Aar i August Maaned finder man ham i Tunsberg samlet med alle Norges daværende Biskopper: Jon i Oslo, Jakob i Bergen, Olaf i Stavanger og Sigurd i Hamar. En Raadsforsamling blev nemlig paa nævnte Tid og Sted afholdt, ved hvilken Kong Olaf selv synes at have været tilstede, og en Forordning angaaende Handelen blev udstedt den 26de August. Af Raadet nævnes efter Sedvane Erkebiskoppen og Biskopperne først, dernæst blandt de Verdslige de tvende Herrer (Riddere) Ogmund Finnsson (Drotseten) og Sigurd Hafthorsson og endelig fem Andre (Svende) med Haakon Jonsson i Spidsen [4]). At det nærmest har været i Egenskab af Raadsmedlemmer, at alle disse Biskopper denne Gang vare forsamlede, maa antages; men om de tillige have ved samme Leilighed holdt et Provinsialconcilium, lader sig ikke afgjøre. Dog er dette mindre rimeligt ifølge hvad der senere vil blive anført om Erkebiskop Nikolaus's Metropolitanvirksomhed.

Sætter Nikolaus's Beskikkelse til Nidaros's Erkestol den Tids Kirkeforhold i et ufordeelagtigt Lys, saa er det ikke mindre Tilfælde med Besættelsen af en anden Biskopsstol inden den norske Kirke. Vi have seet, at Skaalholts Biskopsstol paa Island i 1381 blev ledig ved Biskop Oddgeirs Død [5]). Hvad der er blevet gjort af Nidaros's Kapitel til dens Gjenbesættelse, vides ikke; rimeligviis har Kapitelet, under Erkestolens Ledighed, intet Valg kunnet foretage. Af denne Henstand synes en dansk Mand, ved Navn Mikael, der senest skal have været Pønitentiarius i Rom, at have benyttet sig. Han udvirkede i 1383, at han i Kurien blev udnævnt og indviet til Biskop

[1]) Isl. Ann. 334. [2]) Isl. Ann. 336. [3]) Sst. [4]) N. g. L. III. 216—218. [5]) S. o. f. II. 398.

af Skaalholt [1]). Man maa antage, at dette er skeet deels ved hans Forbindelser med indflydelsesrige Personer af Pavens Omgivelse, deels, paa Grund af Landsmandsskabet, ved Dronning Margretas Anbefaling. Her blev da atter Nidaros's Kirkes Ret tilsidesat ved en pavelig Provision, og en Mand valgt til Biskop, der som dansk maatte forudsees at have endnu mindre Kjendskab til de islandske Forhold end en Nordmand, for ikke at sige en Islænding, kunde have. Mikael synes ikke at være kommen til sit Sæde for i 1385 [2]).

Denne uordentlige Besættelse af den norske Kirkes Erkestol og flere af dens Bisskopsstole i Løbet af ganske faa Aar har, som allerede antydet, neppe gaaet for sig uden Dronning Margretas hemmelige eller aabenbare Indflydelse; thi hvorfor skulde det ellers netop være danske Mænd, der bleve fremdragne og indtrængte, da dog tidligere den norske Kirke og den norske Styrelse havde viist sig omhyggelig for at see Kirkens vigtigste Embeder i Indfødtes Hænder? Sagen har ganske vist været den, at den kloge og herskesyge Margreta gjerne har villet tilvende sig en Indflydelse paa Norges Regjering, som den bestaaende Styrelsesform ikke egentlig hjemlede hende. Hun har fuldt vel indseet de Brøst, der fandtes ved det norske Raad, — hvor lidt grundfæstet de verdslige Raadgiveres Stilling i Virkeligheden var, hvor liden Kraft, der i Grunden fandtes hos dem til at opretholde Rigets Selvstændighed i Egenskab af Folkets Repræsentanter, og hvor let det lod sig gjøre at overfløie deres fædrenelandske Bestræbelser, om de med Varme nærede nogen saadanne, ved at indbringe fremmede, hende hengivne og af hende afhængige Personer i Raadet, hvilke kunde arbeide for hendes Hensigter, der utvivlsomt allerede dengang gik ud paa en fastere og varigere Sammenknytning mellem Norge og Danmark. Men at bringe verdslige danske Høvdinger ind i det norske Raad, det var endnu en vanskelig Sag. Saamegen Kraft og Selvfølelse var vel endnu levnet hos de norske Stormænd, i det mindste hos nogle af dem, at de med al Magt vilde have stredet herimod. Mænd som Ogmund Finnssøn og begge Hafthorssønnerne, Jon og Sigurd, mindedes endnu bedre og ærefuldere Tider, og følte sig ved sin høie Byrd saa fast knyttede til Norges Selvstændighed, at de ei vilde lade sig paatrænge som Sidemænd i Raadet verdslige udenlandske Herrer, der vare fremmede for Norges ejendommelige Tarv. Med Raadets geistlige Medlemmer forholdt det sig derimod anderledes. Under den Slaphed, som for Tiden raadede i alle kirkelige For-

[1]) Isl. Ann. 334; dog er ikke fuldkommen Enighed med Hensyn til Aaret, idet nogle Annaler ogsaa angive 1381 og 1382. Finn Jonsson antager 1383, II. 132. [2]) Isl. Ann. 336; nogle angive 1383 og 1384; det sidste antager Finn Jonssøn II. 132.

hold, lige fra det splittede Pavedømme af og ned til de laveste kirkelige Embedsstillinger, — kunde hun virke for de norske Biskopsstoles Besættelse med Mænd efter sit Sind, ligemeget om danske eller norske; og ligesaamange af sine Tilhængere som det kunde lykkes hende at faa indtrængt paa Biskopsstolene, ligesaamange vegtige Stemmer havde hun med det samme vundet i Rigets Raad, til hvis Medlemmer de som Biskopper vare selvskrevne. Denne Vei valgte hun altsaa for efterhaanden at gjøre det norske Raad til et Redskab for sine Planer; og den kunde allerede nu siges at aabne de mest lovende Udsigter for hendes Ærgjerrighed. I den danske Biskop Jakob af Bergen havde hun fra ældre Tid, som det lader, en varm Tilhænger; det samme maa antages om Biskop Olaf af Stavanger, der, om han end ikke var dansk, dog efter al Rimelighed var befordret efter hendes Anstiftelse; saa kom dertil selve Nidaros's Erkebiskop, hvis umaadelig vigtige Stilling i Norge ogsaa i verdslig Henseende allerede oftere er fremhævet; og endelig fik hun ogsaa i Mikael en dansk Biskop paa Island, som der kunde befordre hendes Ønsker. Saaledes var aabenbare den herskende Uorden i den norske som i den hele romerske Kirkes Styrelse Margreta til stor Hjælp i hendes Plan: først at skaffe sig selv Indflydelse i Norges Regjering og derpaa at udvirke en stadig Forening mellem dette Rige og sit Fædreneland Danmark.

I 1383 blev paa Orknøerne øvet en stor Ugjerning, idet Biskoppen der, Vilialm, blev dræbt [1]); men hvad Aarsagen var til Drabet, og hvo Gjerningsmanden var, siges ikke.

I 1385 døde Biskop Jon af Oslo [2]). Ogsaa ham synes Dronning Margreta at have regnet blandt sine Tilhængere, eller idetmindste at have gjort sig Umage for at vinde. Man finder nemlig, at hun, medens hun i Vinteren 1384—1385 med sin Søn Kong Olaf opholdt sig paa Akershus og i Oslo [3]), ved et Brev givet i denne Stad den 14de Januar 1385 skjænkede „den hæderlige Herre, vor gode Ven" Biskop Jon af Oslo, Frihed for hans Landbo paa hans Gaard Folkestad i Vettahered (i Ranrike) fra al Slags Leding, Skat og Told i Biskoppens Levetid [4]). Jon nød dog ikke længe godt af denne Dronningens Gave; thi han døde, som sagt, endnu samme Aar. Han maa mod Slutningen af sine Dage have været svagelig og udygtig til at opfylde sine Embedspligter, eftersom man seer, at en Coadju-

[1]) Isl. Ann. 336. Ogsaa her finder Usikkerhed Sted med Hensyn til Aaret, idet nogle Annaler anføre 1383, andre 1382 og atter andre 1381. Jfr. Suhm D. H. XIV. 130. [2]) Jfr. o. f. II. 398. [3]) Et Brev af Kong Olaf til Fordeel for Marie Kirke i Oslo, givet den 6te Decbr. 1384 paa Akershus og beseglet i hans eget Overvær, findes i N. Dipl. II. 378. [4]) N. Dipl. II. 379.

tor eller Medhjælper har været ham tilforordnet, hvis Navn dog ikke opgives, og at denne i Forening med Bisskopsstolens Official har bestyret den osloske Kirkes Anliggender [1]. Han døde i September Maaned 1385 [2]. Hans Eftermand var Eystein Aslaksson, der allerede i 1371 omtales som Chorsbroder i Oslo [3], og 1383 som Provst i Oslos Provstedømme [4]. Det er ei usandsynligt, at han netop har været sin Formands Hjælpebiskop, og i saa Fald allerede for denne Stilling har modtaget biskoppelig Indvielse uden dog at bruge den biskoppelige Titel. At han er bleven indviet af Erkebiskop Nikolaus, kan ikke antages, ifølge hvad strax nedenfor om denne vil blive fortalt. Rimeligviis er han enten indviet af en norsk Lydbiskop ifølge Erkebiskoppens Fuldmagt, eller ogsaa i Rom. Af 22de September 1386 har man Brev udstedt af ham i Oslo som Biskop [5]; man ved altsaa med Sikkerhed, at han før den Tid har tiltraadt sit Embede.

Om Erkebiskop Nikolaus's Embedsvirksomhed give de gamle Annaler et høist ufordeelagtigt Vidnesbyrd. Han udførte, siges der, medens han var i Norge, ingen biskoppelig Forretning, ingen Vielse og ingen Confirmation [6]. Og dog var han i fire Aar Erkebiskop. Naar undtages den ene Leilighed, Raadsmødet i Tunsberg i 1383, da han omtales som nærværende [7], finder man ikke det ringeste Spor til hans Ophold eller Virken i Norge, saaledes at vi ikke engang vide, om han nogensinde har besøgt sit Sæde i Nidaros. I 1386, fra 15de til 29de Juli, var han i Danmark og der tilstede paa den af Kong Olaf og Dronning Margreta holdne Rigsdag i Nyborg, hvor han, med Erkebiskoppen af Lund og flere danske Biskopper, deeltog i Forhandlinger det danske Rige alene vedkommende [8]. Ved denne Leilighed blev af de forsamlede Biskopper Indulgenser givne til forskjellige danske Kirker, og blandt Udstederne nævnes sidst ogsaa en Biskop

[1]) Br. af 18de og 23de Aug. samt af 19de Septbr. 1385 i N. Dipl. II. 381, 382, III. 348. [2]) Ifølge Indskriften paa hans Liigsteen, som ikke for meget lang Tid tilbage endnu fandtes udenfor et Hus i Oslo. De la Gardiska Archivet III. 8, jfrt. med Sjøborgs Sml. I. 131. [3]) Br. af 25de Novbr. 1371, N. Dipl. II. 328; ligesaa i Br. af 14de Marts 1372, N. Dipl. III. 290; af 23de Marts 1374, sammest. II. 334; af 5te Novbr. 1376, sammest. II. 344; af 7de Aug. 1377, sammest. II. 347. [4]) N. Dipl. III. 341 (Br. af 23de Novbr. 1383). [5]) N. Dipl. II. 384, ligesaa af 3die Decbr. s. A. samsts. I. 369. [6]) Isl. Ann. 338. Naar Finn Jonsson i sin Islands Kirkehistorie (I. 454) ved at berette dette lægger til: „utpote omnino indoctus et literas ignorans," saa er Tillægget udentvivl hans egen Slutning deraf, at han antager de Annalers Udsagn for fuldkommen rigtigt, der kalde Nikolaus en Lægmand. [7]) S. o. s. II. 401. [8]) Suhm D. H. XIV. 159—162, 172. Blandt andet forlenedes paa denne Rigsdag Grev Nikolaus af Holstein og hans Brodersønner, Gerhard, Albert og Henrik arveligen med Hertugdømmet Sønderjylland, som kort forud var hjemfaldet til den danske Krone.

Henrik af Garde [1]). Den grønlandske Bispestol var altsaa da igjen besat, efter at have staaet ledig siden Biskop Alfs Død [2]); men hvorledes det er gaaet til med denne Besættelse, fortælles ingensteds. Alfs Død blev, som før sagt, just bekjendt i Norge i 1383, altsaa efterat Nikolaus var bleven Erkebiskop. Men nu hedder det om ham, at han, medens han var i Norge, ingen Vielse forrettede. Spørgsmaalet bliver da, hvor og af hvem denne Henrik er bleven viet til Biskop af Garde. Da han just nu var tilstede med Nikolaus i Danmark, ligger den Formodning nær, at han under den omtalte Sammenkomst af Biskopper er bleven indviet af Nikolaus, skjønt udenfor dennes Provins. Dette var vistok en stor Uregelmæssighed, men som vel Nikolaus, hvis hele biskoppelige Forhold selv synes at have været en Uregelmæssighed, ikke bekymrede sig synderlig om [3]). Hvor længe forresten Nikolaus den Gang havde været i Danmark, veed man ikke; men man veed, at han havde med sig en heel Deel Sager, Bohave og kostbare Klenodier Nidaros's Biskopsstol tilhørende, ja endog dens større og mindre Segl [4]). Deraf skulde man næsten slutte, at han fandt sig bedre tilfreds i Danmark end i Norge, og at han agtede i førstnævnte Land at tage sit stadige Ophold og fortære sine rigelige Indkomster, medens han derfra styrede sit Biskopsdømme og sin Provins. Skjønt sligt hidtil var uhørt i Norge, var det ikke sjældent andensteds i den romerske Kirke; og Paverne havde jo selv givet Exempel paa det samme Lovbrud ved i en lang Aarrække at tage sit Ophold i Avignon og aldrig engang besøge deres egentlige Sæde i Rom.

Naar man ret overveier de Træk, der ere os bevarede og ovenfor fremstillede af Erkebiskop Nikolaus's Færd, kan man umulig andet end i ham see en uværdig Prælat og en for sin Provins fordervelig Metropolitan, der visselig havde mange Sidestykker blandt samtidige Biskopper andensteds i Europa, men hvis Mage ei hidtil havde beklædt Nidaros's Erkestol. Det bedste var, at hans Styrelsestid kun varede kort. Han døde i 1386 [5]), under Opholdet i Danmark.

[1]) Suhm D. H. XIV. 172. [2]) S. o. f. II. 394. [3]) Henriks Indvielse til Grønland henføres rigtignok i Annalerne til 1387, 88 eller 89 (Isl. Ann. 344, jfrt. m. Grøn. hist. Mindesm. III. 34, 62, 127—130); men de omtalte Indulgensbreve af 1386 vise formeentlig tilstrækkelig, at dette er en Vildfarelse; havde han dengang blot været Electus, vilde han ikke uden at dette var tillagt være opregnet blandt Biskopperne. [4]) Br. af 8de Septbr. 1387 i N. Dipl. I. 371. [5]) Isl. Ann. 338; at de øvrige i dem opgivne Aar, 1384 og 1385 ere urigtige, viser det næst ovenfor anførte. Naar Erkebiskopsfortegnelsen i Scr. r. D. VI. 616 siger, at han indehavde sit Biskopssæde i fem Aar, saa er dette unøiagtigt; thi hans Styrelsestid kan kun regnes for omtrent fire Aar, hvis han ikke maaskee skulde være indviet til Erkebiskop, medens Thrond endnu levede?

Endnu samme Aar valgtes til Nikolaus's Eftermand **Vinalde Henriksson**. Denne skal efter en gammel Opgivelse have været svensk af Fødsel [1]), hvilket Nogle have troet burde egentlig forklares saaledes, at han var fra det Sydligste af Viken eller Baahus Len, altsaa fra en af de norske Bygder paa Sveriges Grændse [2]).

Men om han ogsaa virkelig var født i Sverige, saa er det alligevel klart, at han i en saa ung Alder er kommen til Norge og bleven optagen i den norske Kirke, at han ikke kunde regnes for en Udlænding. Det tidligste, man ved om ham, er, at han af Bisskop Salomon (1322—1352) beskikkedes til Prest paa Thiorn, og at han strax efter den store Mandedød, da der var saa stor Mangel paa Prester, ifølge samme Bisskops Foranstaltning bestyrede flere nærliggende Kirkesogn. Imellem Aarene 1365 og 1375 nævnes han oftere i Breve som Chorsbroder i Oslo, hvilket vil sige: ved Oslos Kathedralkirke; men tillige finder man, at han i Aarene 1365 og 1366 har været Kong Haakons Klerk og Seglforvarer samt forrettet som hans Vicekansler, skjønt han ei udtrykkelig nævnes saa [3]). I 1375 kaldes han Chorsbroder i Nidaros og Oslo. I 1381 var han Provst til Apostelkirken i Bergen og Kapelmagister samt Medlem af Raadet [4]), altsaa i en af de høieste Stillinger, som den norske Kirke og Stat havde at frembyde. Af alt dette maa man med Grund slutte, at Vinalde Henriksson har været en af den norske Kirkes daværende dygtigste og virksommeste Prælater, samt at han har nydt Kong Haakons og vel ogsaa Dronning Margretas særdeles Tiltro. At han var denne sidste hengiven synes hans senere Færd som Erkebisskop at vise, og man tør saaledes maaskee antage, at hendes Indflydelse har virket med til hans Valg, skjønt Vinaldes Stilling visstnok alligevel var saa fremtrædende, at neppe Nogen kunde synes mere egnet til den norske Kirkes høieste Verdighed end han. Han kan, efter hvad allerede er sagt om hans tidligere Forfremmelse, ikke være født senere end i 1330, og var saaledes ved sin Udnævnelse mindst omkring 60 Aar gammel [5]).

Da Erkebisskop Nikolaus først kan være død i den senere Halvdeel af 1386, og nogen Tid maatte hengaa, inden hans Død i Danmark kunde blive forkyndt i Nidaros, saa maa Vinaldes Valg, forudsat at Alt dermed gik lovligt og ordentligt til, være foregaaet henimod Aarets Slutning, og han har vel neppe givet sig paa Reisen til Kurien for at modtage sin Indvielse og sit Pallium før i Begyndelsen af 1387. Det maa antages, at han er bleven indviet i Rom ved Pave Urbanus VI. I August Maaned samme Aar finde vi Vinalde i Danmark

[1]) Scr. r. D. VI. 616. [2]) Saml. IV. 580. [3]) S. o. f. II. 388. [4]) N. Dipl. I. 347—48. [5]) Om Vinalde Henrikssøns tidligere Levnetsløb see Saml. IV. 579—582 Not.

paa Hjemreisen, just ved den Tid, da den unge Kong Olafs Død indtraf, — en Begivenhed, der truede med at fremkalde nye Forviklinger i Norden, og som for Norges Selvstændighed havde de vigtigste Følger.

Vi have seet, hvorledes Styrelsen i Norge ordnede sig ved Olafs Tiltrædelse, som en Formynderstyrelse ved Rigets Raad med en Drotsete og en Kansler i Spidsen, hvilke tvende, og først og fremst Drotseten, vare de egentlige Udøvere af Kongedømmets Myndighed i den unge Konges Navn, hvad enten denne selv var tilstede i Norge eller ikke. Da Kong Olaf var født i 1370 eller 1371 [1]), maa han antages at have allerede i 1385 eller 1386 naaet den Alder af 15 Aar, i hvilken baade hans Fader og Farfader synes at have tiltraadt Selvstyrelsen i Norge som myndige. Til nogen Forandring ved denne Tid i den ovenfor skildrede Styrelsesorden viser sig dog intet bestemt Spor. Man finder idetmindste Hr. Ogmund Finnssøn endnu den 8de October 1386, som „Kongens og Rigets Drotsete i Norge“ handle i Forening med Raadet paa Kong Olafs Vegne [2]). Efter den Tid maatte altsaa Forandringen være foregaaet, og da rimeligviis under Kong Olafs personlige Ophold i Norge. At han har været der tilstede i Marts Maaned 1387, er ikke usandsynligt, skjønt et Stevningsbrev af 13de Marts udstedt i hans Navn i Oslo og beseglet af Kansleren Hr. Henrik Henrikssøn ikke er fuldkommen tilstrækkeligt Bevis for Olafs personlige Nærværelse [3]). Saadanne Breve kunde Kansleren ifølge sin Embedsmyndighed udstede i Kongens Navn og med hans Segl ogsaa i hans Fravær. Endskjønt det saaledes kan synes paafaldende, og ikke let lader sig forklare, at Kong Olafs Mindreaarighed uddroges længer end Tilfældet havde været med de tvende næst foregaaende norske Konger, saa maa man dog indrømme, at den Omstændighed, at der ingen Breve af 1387 nu findes, udstedte af Ogmund Finnssøn som Drotsete, eller hvori han nævnes som saadan, meget vel kan være en reen Tilfældighed, og at der intet egentligt Bevis gives for at Olaf nogensinde har overtaget Selvstyrelsen i Norge som myndig Konge. Neppe lader dette sig heller godtgjøre om ham

[1]) Isl. Ann. 320, 322; Fornald. Sög. II. 15; jfr. Suhm D. H. XIII. 679.
[2]) Brev af denne Dag, givet i Bergen. N. Dipl. I. 366. [3]) N. Dipl. II. 386. Ligesaa liden Sikkerhed har man deri, at Pontoppidan i sin Kirkehistorie omtaler i 1387 et Concilium i Tunsberg af alle Norges Biskopper, paa hvilket Kong Olaf var tilstede (II. 231). Pontoppidan anfører ei sin Kilde, og til et saadant Concilium findes ellers, saavidt hidtil bekjendt, intet Spor. Hvad mere er, det kan ikke have været noget egentligt Concilium (Provinsialconcilium), da dengang ingen Erkebiskop var i Landet; det maatte have været et Raadsmøde, ved hvilket alle Landets Biskopper vare samlede. Rimeligviis er dog hele Beretningen en Vildfarelse.

med Hensyn til Danmark, hvor Dronning Margreta udentvivl har forestaaet Styrelsen paa hans Vegne ligetil hans Død.

Kong Olaf døde paa Falsterbod Slot i Skaane den 3die August 1387 [1]). Dødsdagen er maaskee mindre sikker, men ganske paalideligt synes det at være, at hans Lig den 4de August blev ført til Sorø, hvor Legemet blev begravet, medens Indvoldene bleve jordede i Lunds Kathedralkirke [2]). Han var da 16 eller 17 Aar gammel [3]), altsaa endnu i en saa ung Alder, at man vel vanskelig kan have fældet nogen sikker Dom om hans Karakter og Dygtighed, helst da han liden eller ingen Anledning synes at have havt til personligen at udøve Kongedømmets Skyldighed. Naar derfor Hvitfeld siger om ham, at „han var en god og from Konge, stille og dydelig", saa er dette vel snarere en Mening, han selv har dannet sig om Olaf, end en Dom, han har fundet udtalt i sine Kilder. Naar han lægger til, at „Olaf holdt god Fred i sin Tid, holdt hver Mand ved Lov og Ret, og havde gjerne nogen af sit Raad med sig hvor han for frem, samt hørte gjerne Sager", — saa kan dette for Norges Vedkommende gjælde forsaavidt den indre Fred i Olafs Tid ikke vides at have været i nogen mærkelig Maade forstyrret; hvorimod Landets nordlige Dele i Aaret 1385 eller 1386 paa ny bleve hjemsøgte af Russerne, der „dræbte Mandfolket, fangede Kvinder og Børn og ranede Gods" [4]). Hvad Island angaar, da var neppe den indre Fred der synderlig at rose; thi det heder udtrykkelig i Annalerne ved 1382, at „Ufredsflokke og Usikkerhed der tiltog" [5]). For Danmarks Vedkommende synes vistnok paa nogle Bondeuroligheder nær i Skaane,

[1]) Scr. r. D. I. 135, VI. 229. Olaf sees den 29de Juli at have været i Skaane, nær ved Falsterbod; der gives nemlig et Brev, udstedt i Ystad i hans Navn paa St. Olafs Dag. H. C. Behrmann: Beretn. om K. Oluf Hagensens Død ꝛc. Kbh. 1846. S. 3—4. [2]) Ifølge en omtrent samtidig latinsk Annal Scr. r. D. VI. 534, jfr. Hvitfeld ved 1387 og Suhm D. H. XIV. 180—183. Naar Behrmann i sit ovennævnte Skrift S. 6—7 forklarer den paa alle hine Steder opgivne Begravelsesdag „dominica ante festum beati Laurentii," d. e. Søndagen før St. Laurentii Dag, ved den 7de August, da maa han, trods den Sikkerhed, hvormed han fremsætter sin Forklaring, dog nok have feilet; thi baade efter Beregningen i „L'art de verifier les dates" og i „Pilgrams Calendarium" falder bemeldte Søndag i 1387 paa 4de August, ligesom Aarets Søndagsbogstav er F, ikke som Behrmann angiver B. Olafs Dødsdag den 3die Aug., hvis Dagen er fuldkommen rigtig, bliver altsaa Løverdagen, den næste Dag før Begravelsesdagen, ikke som Behrmann antager: Onsdagen, fire Dage før. Det Paafaldende ved den skyndsomme Begravelse, saafremt Dødsdagen ellers er rigtig, er følgelig ikke bortrydde ved Behrmans Paastand. Denne Behrmanns Feiltagelse er forresten ikke bemærket i Langes Anmeldelse af Skriftet i Literaturtidende 1845—1846 No. 17 og 19, S. 298—304 og 317—320. [3]) Jfr. hvad strax ovenfor er sagt om hans Fødselsaar. [4]) Isl. Ann. 338. [5]) Isl. Ann. 334.

hvilke med Strenghed bleve dæmpede, Fred og indre Retssikkerhed i Olafs Tid at have været god i Sammenligning med hvad den var i Kong Valdemar Kristofferssøns stormfulde Dage. Men dette var dog maaskee ganske lidet den unge Olafs personlige Egenskaber og Dygtighed at tilregne.

Imidlertid, hvilke meer eller mindre glimrende Forhaabninger Nordmændene end have fæstet ved Kong Olafs Person, er det sikkert, at hans Død kom dem heel uventet; og ganske vist voldte den hos Mængden af Folket en uskrømtet Sorg. Thi Nordmændene hang med inderlig Hengivenhed ved det arvelige Kongedømme og ved sin gamle Kongeæt. Eengang var dennes mandlige Stamme i Løbet af Aarhundredet uddøet; men gjennem et kvindeligt Led var en ny Green atter fremskudt, hvilken man havde faaet kjær, og med hvis fremtidige Blomstren man forbandt Haabet om Fædrenelandets Selvstændighed, Ro og Lykke. Nu var denne nye Greens mandlige Linie igjen uddøet, og det kunde være tvivlsomt, om nogen lovbestemt Kongedømmets Arving gaves, med hvem Folket kunde finde sig tjent. En stor Misstemning hos Nordmændene viste sig unegtelig i deres Tvivl om Kong Olafs virkelige Død. I de samtidige islandske Annaler angives den ved 1387 med det korte og utydelige Udtryk: „Kong Olaf Haakonssøns Forsvinden (hvarf)“ [1]); senere hen under 1393 anføres: „da sagde somme Mænd, at Olaf, Margretas Søn, var dragen udenlands (hefði útgengit, var dragen i Pilegrimsfærd?)“ [2]); og i Flatøbogen, en Sagasamling, der er fuldendt før 1395, heder det ved Slutningen af en Fortegnelse paa Norges Konger fra Olaf tilbage til Harald Haarfager: „Et Aar senere end før er sagt (1387) forsvandt (hvarf) Kong Olaf Haakonssøn. Danerne sagde, at han var død, men Nordmændene vilde ei tro det“ [3]). Man tror nødig paa Tabet af det, man ugjerne vil miste; saa gik det ved denne Leilighed Nordmændene, ligesom det i langt ældre Tider var gaaet dem, da Kong Olaf Tryggvessøn faldt ved Svolder.

Der maa have været visse særegne, gaadefulde Omstændigheder forbundne med Kong Olaf Haakonssøns Død, hvilke ikke alene have kunnet befordre hin Mistro blandt Nordmændene med Hensyn til dens Virkelighed, men som ogsaa have kunnet vække og vedligeholde den andensteds, samt netop udenfor Norge gjøre det muligt for en Bedrager 15 Aar efter at udgive sig for Olaf og, som det lader, finde Tiltro hos Mange i sin Paastand [4]). Nogle have gjættet paa en Hemmelighol-

[1]) Isl. Ann. 340. [2]) Isl. Ann. 358. [3]) Fornald. Sög. II. 16. [4]) Den svenske Ericus Olai, der skrev sin Sveriges Historie kort efter Midten af det 15de Aarhundrede, udlader sig om Olafs Død paa følgende Maade: „Hvor der blev af hans (Haakons) Søn Olaf, eller hvor og paa hvad Maade han

delse af Olafs Død i nogen Tid, for at Stemningen imedens kunde bearbeides til Fordeel for Margretas Udnævnelse til Rigernes Bestyrerinde [1]). Andre have tilladt sig at udtale den høist ærekrænkende Mistanke mod Margreta, at hun af Herskesyge skulde have ryddet sin Søn afveien, enten ved strax hemmeligen at lade ham dræbe, eller ved i lang Tid at holde ham fangen, medens hun udgav ham for død, og derpaa, da han kom løs og fremtraadte med sit Krav paa Riget, lade ham brænde som en Bedrager [2]). Den sidste Gjætning forudsætter hos Margreta en saadan Blanding af Umoderlighed, Grumhed og Herskesyge, som man ikke bør og ikke kan antage uden ifølge de haandgribeligste Beviser; og disse ere her aldeles ikke forhaanden. Men negtes kan det forøvrigt heller ikke, at den Omstændighed, at en foregiven Olaf senere kunde vove at fremstaa, og at han kunde finde Tiltro hos Mange baade i og udenfor Norges Rige, vidner om, at Margretas Rygte hos hendes Samtidige ikke har været det bedste, og om at man almindelig nærede Mistro til hendes Karakters Reenhed og hendes Statsklogts Redelighed.

90.

Dronning Margreta vælges til Norges Riges Forstanderske, og derpaa Erik af Pommern til Norges Konge i 1389. De norske Biskoppers Virksomhed herved.

Strax Kong Olafs Død var bleven bekjendt, satte Margretas i Skaane tilstedeværende Venner sig i Bevægelse for at sikkre hende Rigsstyrelsen i Danmark, og allerede den 10de August 1387, altsaa ikke meer end 6 Dage efter at Olafs jordiske Levninger vare førte til Graven, blev Margreta i Lunds Kathedralkirke og paa Lunds Landsthing valgt til „fuldmægtig Frue og Husbonde og det ganske Danmarks Riges Formynder“, saaledes at man ikke skulde vælge nogen til Konge, som var hende imod, eller uden hendes Raad og Villie [3]).

døde, vides ikke; undtagen at hans Moder har ladet en vis Olaf, der kaldte sig hendes Søn, opbrænde.“ Ericus Olai i Scr. r. Sv. II. 112. I Preussen og maaskee ogsaa andenstedes maa det Rygte have været udbredt, at Olaf var omkommen paa Søen i en Storm, medens dog flere af Skibsmandskabet reddede sig, og nogle ogsaa paastode, at Kongen var sluppen derfra med Livet (den preussiske Skribent Henneberger fra det 16de Aarh. fortæller dette i Anledning af den foregivne Kong Olaf, jfr. Suhm D. H. XIV. 181, Behrmann 16—18. [1]) Gram, Suhm, Lagerbring og fl. jfr. Suhm D. H. XIV. 180, Lgbr. III. 695. Behrman har i sit ovenn. Skrift S. 9—11 anført vegtige Grunde mod en saadan Hemmeligholdelse; dog svekkes disse noget ved den Feil han har begaaet med Hensyn til Bestemmelsen af Begravelsesdagen s. o. f. [2]) Den svenske Messenius og Flere efter ham. [3]) Suhm D. H. XIV. 189, 190.

I det Brev, som ved denne Leilighed udstedtes, nævnes: „Erkebiskopper og Lydbiskopper, Riddere og Svende, og flere Rigets Mænd og Menighed af alle Danmarks Lande“ som nærværende ved og samtykkende Valget; men som Brevets Udstedere nævnes kun: Vinalde Erkebiskop af Nidaros, Peter Biskop af Aarhus, Henning Podebusk, Danmarks Riges Drotsete og 10 Riddere og Svende [1]). Det er ligesaa paafaldende, at her Erkebiskop Magnus af Lund ikke nævnes, som at den norske Erkebiskop Vinalde nævnes i Spidsen, hvilken sidste dog intet havde med Danmarks Riges Anliggender at skaffe. Ihvordan man forklarer sig den første Omstændighed, saa er den sidste et haandgribeligt Bevis paa Vinaldes Hengivenhed for Margreta og Billigelse af hendes, ham ganske vist vel bekjendte Planer til Danmarks og Norges nærmere Forening; thi uden dette vilde han vel aldrig være optraadt i det danske Rigsraads Midte. Man maa forøvrigt formode, at Erkebiskop Vinalde har været det vigtigste Drivhjul i dette hele Skridt til Margretas Fordeel, og at det har været det lille Parti af det danske Rigsraad, som her saa dristigen synes at være optraadt, om at gjøre, at faa en Valgbeslutning i Stand til Fordeel for Margretas Rigsformynderskab i Danmark, før den meklenborgske Albrekt, hendes Søstersøn, der tidligere havde været paa Valg til Danmarks Konge, kunde faa fremsat sit Krav og muligen dannet et Parti for sig blandt de danske Stormænd.

Det Hele var aabenbar et Hastverksskridt, hvis Gyldighed uden tvivl let paa Grund af Formen kunde have blevet benegtet. Men Margretas Parti i Danmark var sterkt, og det varede ikke længe før det skede Valg blev tiltraadt af andre danske Landskaber. Den 21de August blev Margreta valgt, med samme Udtryk som i Lund, paa Sjællands Landsthing i Ringsted, under Ledning af Henning Podebusk, og den 26de October næst efter i Odense, paa Fyens Landsthing. Dagen for hendes Valg i Jylland vides ikke; men hvad enten det er foregaaet før eller efter hendes Valg i Fyen, saa skeede det utvivlsomt inden Aarets Udgang. Ved alle angaves som Grund: at hun var Kong Valdemars Datter og Kong Olafs Moder, samt at man i mange Maader havde prøvet hendes gode Villie, Yndest og Velgjerninger [2]). Man seer let, at disse Valg lagde Kongedømmet og Rigsstyrelsen i hendes Hænder, uden at derfor Navnet af Danmarks Dronning tillagdes hende. Den Titel, hun fra nu af brugte var: „Margreta med Guds Naade Norges og Sveriges Dronning (hvilken Titel hun bar efter sin Mand), og Danmarks Riges rette Arving og Fyrstinde“.

[1]) Brevet findes paa Dansk hos Hvitfeld IV. 45—47. [2]) Hvitfeld IV. 47—50; jfr. Suhm D. H. XIV. 190—192.

Ligesom Erkebiskop Vinalde i Danmark var virksom for at hjælpe Margreta til Rigsstyrelsen, saaledes maatte man vente, at han ogsaa i Norge vilde arbeide for hendes Sag. Det kan vel neppe heller være nogen Tvivl underkastet, at han var Manden, som Dronningen særligen havde udseet til at bane sine Planer der Veien. Men før han forlod Danmark, havde han et Anliggende sin Erkestol vedkommende at udrette, og det var at sammensamle og tilbageføre det den tilhørende Løsøre, hvilket, som før sagt, Erkebiskop Nikolaus, hans Formand, havde slæbt med sig til Danmark. Dette mødte imidlertid ingen Vanskelighed. Ridderen Johan Rut, Dronningens Embedsmand paa Vordingborgs Slot, havde paa hendes Vegne taget Godset under Forvar og oplod det paa hendes Bud til Vinalde imod dennes Kvittering for de modtagne Sager, given i Vordingborg den 8de September 1387. Kvitteringen er i det nedertydske Sprog, som den Gang brugtes meget i Danmark, og stilet til Dronning Margreta og det menige Danmarks Rige; og Erkebiskoppen lover deri, at han ogsaa skal skaffe sit Kapitels Kvittering for Modtagelsen, hvilken enten skal overdrages Dronningen, „saasnart hun kommer med ham til Norge“, eller, hvis dette ikke skeer, blive tilsendt den Hovedsmand paa Vordingborg, som da er [1]). Sagerne, som i Kvitteringen opregnes, ere forresten af meget forskjelligt Slags og for det meste verdifulde, helst efter den Tids Maalestok.

Om Dronning Margreta har begivet sig i Følge med Erkebiskop Vinalde til Norge, eller den sidstnævnte er dragen i Forveien for at bearbeide Stemningen til hendes Fordeel, det vide vi ikke; men i Begyndelsen af det følgende Aar 1388, allerede i de første Dage af Februar, finde vi dem begge i Oslo eller paa Akershus Slot, samlede med det norske Raad og ivrigen sysselsatte med Ordningen af Norges Anliggender i Overeensstemmelse med Margretas Planer.

At Olafs Død maatte være kjendt i Norge længe før Udgangen af 1387, lader sig ikke betvivle; thi om det ogsaa maaskee varede en god Stund, før den der blev formelig kundgjort, saa var det neppe muligt andet, end at et Rygte om, hvad der inden August Maaneds Midte var kjendt over hele Danmark, ogsaa maatte naa til Norge senest i Løbet af September Maaned. Men dette Rygte modtoges udentvivl, efter hvad før er sagt, med Mistro; og rimeligviis har Margreta ikke fundet det tjenligt for sine Hensigter at sprede Mistroen for hastig, paa det at ikke Raadet i Norge muligen skulde tage noget afgjørende Skridt, førend hun selv eller Erkebiskop Vinalde kom tilstede. Hermed havde det dog, som det lader, i Grunden ingen synderlig Fare; thi neppe var det norske Raad dengang besjælet af nogen virk-

[1]) N. Dipl. I. 371—373.

som Foretagelsesaand, og desuden traf det sig for Margreta saa heldigt, at Erkebiskoppen af Nidaros, der her skulde optræde som Rigsvikar [1]), var hos hende i Danmark og under hendes personlige Paavirkning. Drotsetens Embedsmyndighed, som udgangen fra Kongedømmet, tænktes ganske vist ophørt ved Kongens Død, og det maatte synes stemmende med Loven, at i nærværende Tilfælde, hvor der aabenbare kunde blive Spørgsmaal om et Kongevalg i egentligste Betydning, Erkebiskoppens Komme maatte afventes, da han ved et saadant skulde være den ledende Formand, eller paa en Maade Hellig Olafs Repræsentant. Intet Spor findes heller til nogen offentlig Bevægelse i Norge under den Mellemtid, da Landet var uden nogen øverste Styrelse; baade Høvdingerne og Folket synes i Stilhed, om end ikke uden Ængstelse, at have ventet hvad der vilde indtræde, naar Erkebiskoppen kom i Landet.

Da Norge var et Arverige med en i Loven bestemt Arvefølge, saa blev naturligviis der det første Spørgsmaal, om der fandtes nogen saa nær Frænde efter den uden Børn afdøde Konge, at han ifølge Frændskab kunde kaldes Kongedømmets lovlige Arving. Der gaves, som allerede forhen berørt, tvende Love for Kongearvefølgen i Norge: Magnus Lagaboters, der ikke synes formeligen at være sat ud af Kraft, men havde beholdt sin Plads i de fleste Afskrifter af Lovbogen, — og Haakon Magnussøns af 1302. Ifølge begge disse skulde Arveretten regnes efter Frændskabets Nærhed med den sidst afdøde Konge, dog i Grunden med den Indskrækning, at Arvingen altid skulde være af Kongeætten, enten gjennem Mand eller Kvinde [2]).

Den afdøde Olafs nærmeste Frænde var hans Systrung (d. e. Mosters Søn), den unge Albrekt af Meklenborg, Søn af Henrik af Meklenborg og Ingebjørg af Danmark, Olafs Moders, Margretas, ældre Søster, den samme Albrekt, som havde været paa Valg til Danmarks Konge med Olaf efter Valdemars Død. Systrung var udtrykkelig nævnet i begge Arvefølgelovene, i Magnus Lagaboters i 12te, i Haakon Magnussøns i 11te Arv. Begge Steder gjordes dog de Betingelser, at Mødrene skulde være samfædre, egtefødte og komme af ret Norges Kongeæt [3]). Den sidste af disse Betingelser kunde vistnok ikke siges med Hensyn til Albrekts Moder at være forhaanden; thi Ingebjørg var ligesaalidt som hendes Søster, Dronning Margreta, af Norges Kongeæt. Men af denne var dog virkelig Albrekt selv paa fædrene Side, skjønt gjennem tvende Kvindeled: nemlig sin Farmoder Eufemia og hendes Moder Hertuginde Ingebjørg, den ældre Kong Haakon Magnussøns Datter; og denne Omstændighed kunde bøde paa Mangelen ved hans Moders Byrd.

[1]) S. o. f. II. 318. [2]) N. g. L. II. 27, III. 48. [3]) Smst.

haabe af hende, — have eendrægteligen med god Villie udvalgt og antaget hende til sin og det ganske Norges Riges „mægtige Frue og rette Husbonde“. Hun skal være bemyndiget til at „forestaa og raade Riget i Norge“, baade Land, Slot, Fæste og Thegner, „baade sydlig og nordlig over hele Norge og dets Skatlande, i alle hendes Livsdage“. De have paa sine egne og paa alt Norges Riges Vegne tilsagt, lovet og svoret hende „huldt Mandskab og tro Tjeneste, imedens hun lever“. De have samtykket ikke at holde flere Huskarle og faste Svende (setosveina) end som Lovbogen og Hirdskraa vidne. De have samtykket, at Almuen over hele Norge skal, paa Grund af Rigets Krav, udrede for et Aar fuld Almenning. Hun har lovet dem og Folket, at hun i alle sine Levedage skal holde dem Lov og Landsret. Derfor bede og raade de, at Almuen skal gjøre Dronningen den samme Troskabsed, og at hver Sysselmand i sin Syssel skal modtage denne Ed, samt at man skal være hendes Ombudsmænd hjælpsomme og lydige i Alt hvad der efter Lov og Landets gamle Sedvane skyldes Rigets rette Høvding [1]).

Saaledes var da ved en Raadsbeslutning Norges øverste Styrelse og Kongedømmets fulde Myndighed for første Gang lagt i en Kvindes Haand. Om Raadet herved har fortrinsviis støttet sig til den private Arvelov, ifølge hvilken Moder i tredie Arv tog Arv efter egtefødt Søn [2]), eller det har betragtet sin Handling som et frit Valg, ved hvilket det nærmest tog Hensyn til Margretas prøvede Styrerdygtighed, — lader sig ei med Bestemthed udlede af Kundgjørelsesbrevets Ord. Disse hentyde virkelig paa begge Betragtningsmaader, og Grundene for Valget ere saa ubestemt udtalte, at det synes, som om man med Forsæt har villet undgaa en nøiere Udvikling, der muligen ikkun vilde have gjort deres Uholdbarhed indlysende. Thi vanskeligt kunde det dølges, at hvis man støttede sig til Margretas Arveret som Moder, da var baade hendes Fortrin for begge de ovennævnte meklenborgske Fyrster høist tvivlsomt for ikke at sige ubeviseligt, og desuden manglede den da en for Kongearven uundværlig Betingelse, nemlig den, at hun skulde være af den rette Kongeæt. Men paa den anden Side, hvis man erklærede Margreta kaaret til Rigsstyrelsen ved et fuldkommen frit Valg, da opstod Spørgsmaalet, om de i Loven for et saadant Valg foreskrevne Former vare i Eet og Alt iagttagne [3]), hvilket man neppe turde paastaa. Man fandt sig derfor uden tvivl bedst tjent med at

[1]) N. Dipl. III. 357. [2]) Magn. L. L. V. c. 7, N. g. L. II. 81. [3]) Magn. L. L. II. c. 6, N. g. L. II. 27—28, jfrt. m. Haakon Magnussøns Forordn. af 1320, N. g. L. III. 47.

lade Grundene for det første hvile i Dunkelhed, og prøve hvorvidt det gjorte Valg vilde tale for sig selv.

Neppe har dog dette, da det blev videre bekjendt, vundet den norske Almenheds udeelte Bifald. Nordmændene vare fra ældgammel Tid vante til at vide en Konge, om det saa end var blot i Navnet, som Rigets Hoved, og det er høist rimeligt, at den store Mængde ikke har fundet sig fyldestgjort ved den mægtige Frue og rette Husbonde, som Raadet havde givet dem i Stedet. Ytringer af en saadan Stemning omkring i Landet have udentvivl snart trængt frem til Dronningens og Raadets Øren, og det er dertilmed høist sandsynligt, at den unge Hertug Albrekt af Meklenborg og muligen ogsaa Haakon Jonssøn have været nævnte af de Misnøiede som Mænd, der egnede sig til Kongedømmet. Dette har da opfordret Dronningen og det fremdeles i Oslo forsamlede Raad til et andet Skridt, som skulde forsone Almenheden i Norge med Margretas Valg, derved at Udsigten aabnedes til at erholde en Konge, der baade var af hendes Slegt og tillige kunde siges at stamme fra den gamle norske Kongeæt, og saaledes passende kunde danne Udgangspunktet for en ny Kongerekke.

Allerede den 16de Februar samme Aar 1388, paa Akershus, udstedte Erkebiskop Vinalde, Biskopperne Eystein i Oslo, Olaf i Stavanger, Sigurd i Hamar og Halgeir (der i sin Tid havde været valgt og indviet til Stavanger Stol men havde maattet vige for Olaf?) [1]), Henrik, Provst til Mariekirken i Oslo samt tretten Verdslige, blandt hvilke Haakon Jonssøn nævnes først, og som ellers alle paa to nær ere nævnte blandt Udstederne af Kundgjørelsen af 2den Februar, — i Egenskab af „Norges Riges Raadgivere“ en ny Kundgjørelse af følgende Indhold: — Efterat de havde udvalgt og antaget Dronning Margreta „til deres og hele Norges Riges kjære og rette Frue og mægtige Fyrstinde, at raade, styre og forestaa Riget i Norge alle hendes Livsdage“, da spurgte hun dem alle „og Rigets Mænd i Norge“, hvo der var næst Arving til Norges Riges Kongedømme, naar hun forlod dette Liv. Hun nævnte Hertug Albrekt af Meklenborg, sin Søstersøn, som den hun helst havde seet som sin Eftermand i Norges Rige. Men da viste Raadet „skjelligen og retteligen med Loven“, at Hertug Albrekt og hans „fædrene Forældre“ havde været imod Norge og dets Konger, og med ingen Ret kunde blive dette Riges Arvinger. Derimod var „Kong Olafs Moders, Dronning Margretas, Søsterdatters ældste Søn, som er Hertug Vratislav af Pommerns Søn“, den retteste Arving til Riget, og skulde være dets Konge, og efter hans dødelige Afgang hans rette

[1]) S. o. f. II. 398.

Arvinger: hans Søn, om han er til, dernæst hans Broder, og dernæst hans fædrene Frænder, „hvilke førnævnte, den ene efter den anden, skulle være rette Arvinger og Konger i Norges Rige efter det Kongetal, som nu begynder med denne Kong Olafs Moders, Dronning Margretas, Søsterdatters Søn“. Og skulde denne hendes Søsterdatters Søn og hans Venner af hende fortjene, at hun vilde have ham til Konge i Norge i sit levende Live, da er det Udstedernes gode Villie, at det bliver fuldbyrdet med Dronning Margretas Raad og Villie, — dog med det Vilkaar, at hun skal være „fuldmyndig i al Maade, som før er sagt, at raade, forestaa og styre Norges Rige alle sine Levedage“. Alt dette havde de besluttet paa egne og paa Norges Riges Mænds Vegne og bekræftet ved at forehænge Brevet sine Segl [1]).

I den nærmeste Forbindelse med denne vigtige offentlige Handling staar en anden kun to Dage efter følgende. Den 18de Februar udstedtes atter paa Akershus en Kundgjørelse, hvorved Erkebiskop Vinalde, Biskopperne Olaf af Stavanger og Sigurd af Hamar samt sex verdslige Medlemmer af Raadet vidnede: — at de samme Dag og Sted havde været nærværende, seet og hørt, at Haakon Jonsson for Dronning Margreta, for dem og for andre Norges Riges Raadgivere personligen var tilstede og med Haand paa Bogen (Evangeliet) aflagde den Ed: „at han aldrig har stræbt efter at blive Konge i Norges Rige“, og erklærede: „at han ingen Ret eller Paatale havde til Norges Rige i nogensomhelst Maade, og aldrig vilde tragte derefter og aldrig paa nogen Maade indtrænge sig deri“. Men han svor og erklærede uden Tvang, fuldkommen frivillig: „at han aldrig i sit Livs Dage vilde blive Konge i Norge“. Udstederne bekræftede sit Vidnesbyrd ved at forehænge sine Segl [2]).

Dronning Margreta havde saaledes af det norske Rigsraad faaet en fornyet Bekræftelse paa sin egen livsvarige styrende Myndighed, medens tillige Arvefølgen efter hende fradømtes den hende forhadte Albrekt af Meklenborg, — som forresten ved denne Tid, i Slutningen af 1387 eller Begyndelsen af 1388, døde barnløs [3]), — og derimod tildømtes en Fyrste, som endnu var et Barn, og for hvis personlige Indblanding i Regjeringsanliggenderne hun saaledes for lang Tid kunde vide sig sikkret. Hun havde ogsaa faaet et fuldstændigt og, som det lader, aldeles oprigtigt Affald paa alt Medbeilerskab til Kongedømmet af Haakon Jonsson, en Mand, som ganske vist havde et stort Parti blandt sine Landsmænd, og som, hvis han havde havt Ærgjerrighed, let kunde blevet hendes Herredømme farlig.

[1]) Paludan-Müller: observationes criticæ 105—108. [2]) N. Dipl. III. 358. [3]) Suhm D. H. XIV. 202.

Men uagtet alt dette befæstede Margreta i Magten, saa maa dog, efter hvad man kan slutte, Folkets Ønske om en Konge ei derved være forstummet; og den kloge Margreta maa have fundet det sikkrest at imødekomme det, saameget mere som Raadets Erklæring af 16de Februar paa en Maade opfordrede hertil. Den Mand, der var fremhævet som lovlig Arving til Norges Rige efter Margreta, og hvilken hun selv maa antages at have udseet, idet hun lod Raadet udtale hendes egen Villie som dets og Folkets Dom, — var den sex Aars gamle Erik, en Søn af Hertug Vratislav af Pommern med Maria, en Datter af Margretas ældre Søster Ingebjørg og Henrik af Meklenborg, altsaa en Søstersøn af den forbigaaede og imidlertid afdøde Albrekt af Meklenborg.

Denne Erik blev da det følgende Aar 1389, uvist paa hvilken Dag og paa hvilket Sted, af det norske Raad formelig tagen til Norges Konge. Kundgjørelsesbrevet herom er udstedt af Erkebiskop Vinalde, Henrik Sinkler, Jarl i Orknøerne, Biskopperne Jakob af Bergen, Eystein af Oslo og Olaf af Stavanger, Ridder Malis Sparre (af Orknøerne) og fjorten andre verdslige Mænd, blandt hvilke Haakon Jonssøn nævnes først. De have — heder det — nøie gransket Norges Lovbøger og af dem udfundet, at Erik, Hertug Vratislavs Søn af Pommern, er ret Arving til Norges Kongedømme, og efter hans Død bør hans Søn arve Riget, eller hans Broder, hvis Søn ei er til, eller hans Farbroder, hvis hverken Søn eller Broder gives, eller, hvis ingen af de førnævnte leve, da den som er den nærmeste Frænde efter Kong Erik af hans Slegt og fra ham at regne. Ifølge heraf tage de, paa egne og paa hele Norges Riges Vegne, førnævnte Erik, „og hans rette Arvinger efter ham, som før skrevet staar“, til sin og Norges Riges Konge og rette Herre. Dog skal Dronning Margreta ubeskaaret nyde al sin Ret inden Norges Rige, og navnligen sin Morgengave, som er Baahus med Alt hvad dertil ligger, og skal hendes Testamente holdes, og skal hun raade over alt Riget Norge, baade Hus og Fæste og Land, Fogeder og Sysselmænd ind- og afsætte og Riget styre efter sin Villie „uden alt Regnskab, indtil Kong Erik eller hans rette Arving kommer til Myndighedsalder“. Til Bekræftelse herpaa have de paa egne og paa Norges Riges Vegne med god Villie hængt sine Segl for dette Brev [1]).

[1]) Original paa Norsk aftr. i Paludan-Müllers observationes 108—111; — den latinske Original, aftr. i N. Dipl. III. 362—364, indeholder blot Eriks Antagelse til Konge, men ikke Slutningsartikelen vedkommende Dronning Margreta. I begge mangler Dag og Sted. Malis Sparre findes i det latinske Brev ikke nævnt blandt Udstederne.

Man seer, at ved denne Raadsbeslutning ikke alene *Erik* toges til Norges Konge, men ogsaa *Margretas Rigsstyrelse indskrænkedes til hans Umyndighedsaar*, medens den efter Erklæringen af 16de Februar 1388 burde, selv om Erik toges til Konge, *vedblive alle hendes Levedage*. I denne vigtige Ændring tør man vel see en ny Eftergivelse fra Dronningens Side for Almenhedens Ønske. Om den har været aldeles frivillig, lader sig nu ikke afgjøre; men tilsagt af Statsklogt var den ganske vist, hvad enten den nærmest udgik fra Dronningen eller fra Raadet, hvilket sidste dog synes ganske at have ladet sig lede af Margreta. Høist rimelig har denne skarpsynte Kvinde ved nærmere at prøve Stemningen blandt Nordmændene fundet, at det vilde falde hende høist vanskeligt, om ikke umuligt, at udøve Kongedømmets Myndighed over dem i *sit eget Navn* alene. Hun har derfor foretrukket den sikrere Vei, at udøve den i *en umyndig Konges Navn*, understøttet af paalidelige Tjenere og Haandlangere. Og da hun først havde slaaet ind i denne Retning, blev hun ikke staaende paa Halvveien, men søgte at gjøre Eriks Kongedømme i Norge saa lovligt, almenerkjendt og folkeligt som muligt. Hun hentede den unge Erik til sig i Danmark og behandlede ham der som Norges Konge, idet hun lod ham sætte sit Segl med hendes for et Brev, som hun den 29de Juni 1389 i Helsingborg udstedte til Fordeel for Bisskop Jakob af Bergen [1]). Derpaa lod hun ham føre op til Norge, hvor han i samme Aars September Maaned blev efter gammel Skik høitidelig tagen til Konge paa Ørething i Throndhjem, og det var den oftere nævnte Haakon Jonssøn, som her gav ham Kongenavn [2]). Saaledes havde nu Norge atter sin Konge efter at have været kongeløst i to Aar.

Eriks Valg og hele Margretas Adfærd ved denne Leilighed var dog endnu langt fra at fyldestgjøre den norske Almenheds Ønsker og Anskuelser. Herom vidne de mærkelige Udtryk, hvori de samtidige flateyiske Annaler fortælle Sagen. Efter nemlig at have fortalt, at „den

[1]) N. Dipl. II. 395. [2]) Isl. Ann. 350. Annalerne vakle med Hensyn til Aaret (1388—91); men at dette er virkelig 1389, og at Antagelsesdagen ligger mellem 11te og 25de September (maaskee 14de September, Korsmesse?), lader sig tilfulde bevise af en Mængde gamle norske Breve, der alle regne *Eriks* Riges Aar fra den Tid. N. Dipl. I. XXXI. At Erik personlig var tilstede i Throndhjem, da han der toges til Konge, viser sig uimodsigeligen af et Brev af 3die Septbr. 1440 udstedt af Erkebiskop Aslak Bolt til Bevidnelse af et Frihedsbrev for Almuen i Opdal, givet af Erik med Rigets Raad paa Reisen til Throndhjem for der at antages til Konge. Man seer af dette Brev ogsaa, at Erik dengang ledsagedes af Erkebiskop *Vinalde*, Biskopperne Eystein af Oslo og Sigurd af Hamar, Haakon Jonssøn, Hr. Amund Bolt, Hr. Alf Haraldssøn, Haakon Stumpe og andre flere af Rigets Raad i Norge. N. Dipl. III. 549.

Mand, som heder Erik, Barn af Alder" blev tagen til Konge, lægge de til: „om denne Mand blev sagt, at han var en Søstersøn (Søsterdatters Søn) af Dronning Margreta, men at hans Fader var i Tydskland. Alle Norges Mænd syntes lidet om denne Adfærd (um þá breitni), og især Folket i Skatlandene" [1]). Her fremskimter aabenbare ikke alene Misnøie med den Forandring, som var foregaaet i Norges Statsforhold derved, at under Margretas Ledning et Barn og dertilmed en Udlænding var hævet til Kongedømmet, men ogsaa den samme Mistillid til Margretas Redelighed, som spores i de før omtalte Yttringer med Hensyn til Kong Olafs Død [2]). Det lyder som om Fortælleren paa en forblommet Maade vil beskylde Dronningen for at have paalistet Nordmændene Erik til Konge under den falske, eller i det mindste tvivlsomme Paastand, at han var hendes nære Frænde; og dette skulde da vel igjen være gjort for ganske at stænge Veien til Norges Kongedømme for hendes egen Søn Olaf, hvis denne atter kunde fremstaa fra sin Forsvinden. Alt viser, at underlige og høist uforbelagtige Rygter have været i Omløb blandt Nordmændene om Margretas Færd; men de gamle Efterretninger ere alt for sparsomme til at man af dem skulde formaa at udrede den sande Sammenhæng med hine Rygters Indhold og Oprindelse. Paa en Mistemning mod Dronningen kunde maaskee ogsaa den Omstændighed hentyde, at i de Forhandlinger, der angaa hendes Ophøielse til Rigsstyrelsen og Eriks Antagelse til Konge, hverken Kong Olafs Drotsete, den høit formaaende Hr. Øgmund Finnssøn, eller de kongeættede Brødre Jon og Sigurd Hafthorssønner nogensinde nævnes som deeltagende, uagtet de dog alle endnu dengang vare i Live. Øgmund vides af gamle Breve at have levet den 14de April 1388, men at være død inden den 1ste August 1392 [3]); Sigurd Hafthorssøn levede udentvivl endnu i 1391, og hans Broder Jon synes endog at have levet efter 1395 [4]). Var det virkelig af Mistillid til Margreta og Misnøie med Sagernes Gang i Norge at disse høibyrdige, anseede og med Norges politiske Forholde gjennem et langt og virksomt Statsliv fortrolige Høvdinger ved denne Leilighed holdt sig tilbage, saa maa ganske vist Dronningens Foretagender have havt et stort og mægtigt Parti imod sig blandt Nordmændene. Hvad Haakon Jonssøn angaar, der i alle hine Forhandlinger optræder som en søielig Understøtter af Margretas Sag, og som synes at have godvilligen opgivet sine egne glimrende Udsigter til Magten for at tjene hendes Planer, — da sige Annalerne om ham, idet de fortælle, at

[1]) Isl. Ann. 350. [2]) S. o. f. II. 409. [3]) Utrykte Breve. [4]) Sml. IV. 126, 128.

han paa Ørething gav Erik Kongenavn, at han kort efter døde[1]); ligesom om Forfatteren skulde ville have antydet, at han i Grunden fortrød den Rolle, han havde spillet, og at Græmmelse forkortede hans Liv.

Men har der end blandt en stor Deel af Nordmændene herskeт en ugunstig Stemning mod Margreta og den af hende opstillede Konge og nye Kongeæt, og har end denne ugunstige Stemning maaskee strakt sig til enkelte af Norges anseligste og høibyrdigste Høvdinger, saa synes det dog utvivlsomt, at Mængden af det daværende Raads Medlemmer, blandt hvilke vistnok en heel Deel nye Navne vise sig, villigen har tjent hendes Ønsker og arbeidet for hendes Planer. Og fortrinsviis gjælder dette om Erkebiskop Vinalde, de øvrige norske Biskopper og Kansleren Henrik Henriksson, hvilke alle, og især Erkebiskoppen med sin umaadelige Indflydelse, synes at have virket efter yderste Evne for at hæve hende til Rigsstyrelsen og hendes unge Frænde til Kongedømmet. Margretas Gave af 100 Mark Sølv til Kathedralkirken i Oslo den 6te Marts 1388[2]), hendes Bekræftelse af Mariekirkens Privilegier af 13de Marts samme Aar[3]), og hendes Brev udstedt i Helsingborg den 29de Juni 1389 til Fordeel for Biskop Jakob i Bergen[4]), vidne ogsaa om, at hun i den mest farlige Tid ikke undlod at opfriske de høie geistlige Herrers Hengivenhed for sig ved Gaver og Gunstbevisninger. Af det sidstnævnte Brev fremgaar desuden, at hun i sit allerede tidligere gjorte Testament[5]) havde betænkt Bergens Kirke med 100 Mark Sølv; og hvis hun i samme Forhold — hvorom neppe kan være nogen Tvivl — havde betænkt de øvrige norske Kathedralkirker og større geistlige Stiftelser efter sin Død, saa laa ogsaa heri en kraftig Opfordring for de norske Prælater til at antage sig hendes og hendes Slegts Ophøielse med Varme. At hun og Kong Erik, uvist paa hvilken Tid, overlod Erkebiskop Vinalde Sparbyggia Fylke som Len paa Levetid[6]), skulde vel ogsaa betragtes som en Gunstbevisning, dog meer personlig, mod Erkebiskoppen for udviste politiske Tjenester. Man tør saaledes vistnok uden Betænkning sige, at Norges Biskopper og høie Geistlighed ved sin Indflydelse har givet det kraftigste Stød til den vigtige, gjennemgribende Forandring, der ved Margretas Antagelse til Rigsforstanderske og Erik af Pommerns Antagelse til Konge foregik i Norges Statsforhold.

[1]) Isl. Ann. 350. Haakon Jonssøn troes at være død 1391 eller 1392. Sml. IV. 589. [2]) N. Dipl. I. 373. [3]) Orig. i Arn. Magn. Sml. [4]) N. Dipl. II. 395, jfr. s. f. II. 420. [5]) S. s. f. II. 419. [6]) Dette oplyses af Dronningens Instruktion for Kong Erik paa hans Reise til Norge i 1405 (Ny. D. Mag. VI. 259), hvorom senere skal tales.

91.

Dronning Margreta vinder ogsaa Indflydelse i Sverige, især efter at have fanget Kong Albrekt. Rigsstyrelsen i Norge. De norske og islandske Biskoppers Virksomhed i de sidste ti Aar af det fjortende Aarhundrede. Theodorik af Niems Vidnesbyrd om Norges Geistlighed ved den Tid. St. Birgitta i Sverige og Birgittinernes Klosterorden.

Endnu før Erik af Pommern var formelig antagen til Norges Konge, var det lykkets Margreta at ydmyge sin farligste Fiende, Kong Albrekt af Sverige, og at udstrække sin Indflydelse ogsaa over dette Rige.

Albrekts Kongedømme havde længe staaet paa svage Fødder. Hans og hans tydske Ledsageres Overmod, Ødselhed og Foragt for det svenske Folk havde tidlig reist et stort Parti mod ham blandt dette. En næsten uafladelig Spending fandt Sted mellem ham og Raadet. Undertiden nødtes han ved dettes truende Stilling til at ydmyge sig og gjøre store Indrømmelser; men aldrig saa snart troede han sig uden Fare, før han fortfor med sit gamle Uvæsen og ophidsede Sveriges Stormænd mod sig paa ny. I Riget herskede den største Lovløshed og Undertrykkelse, og Folket led frygtelig. Efter de Svenskes Fremstilling laa al Skylden herfor paa Kongens Side. Der er imidlertid Grund til at tro, at denne Fremstilling ikke er ganske upartisk. Opsætsighedsaanden hos de svenske Store, deres egen Lovløshed og indbyrdes Splid var ogsaa tiltaget i en mærkelig Grad; og det er ikke usandsynligt, at det herskesyge og utaalige Sindelag, der fordum havde reist dem mod Magnus Eriksson og Haakon Magnusson, og bragt dem til at gjøre disse Konger mange overdrevne og usandfærdige Beskyldninger, ogsaa kan have ladet dem male Kong Albrekt med mørkere Farver, end han i Virkelighed fortjente. Albrekt var ganske vist ligesaalidt en klog som en kraftig eller god Konge, og han synes ikke at have vist det svenske Folk hverken den Agtelse eller den Omhu, som han skyldte sine Undersaatter; men Raadet paa sin Side synes heller ikke at have gjort sig oprigtig Umag for at opklare hans feilagtige Forestillinger eller vise ham den rette Vei til at vinde Svenskernes Kjærlighed. Det synes tvertimod ikke ugjerne at have seet Kongens Feiltrin, hvilke gav det Anledning til at klage, og med det samme tilrive sig selv den hele styrende Myndighed, — den det dog, formedelst indre Usamdrægtighed og egen Foragt for Almuens Ret og Bedste, ikke formaaede at ove til det Heles Gavn. Men hvad ondt de Store selv deels anrettede deels medvirkede til, derfor kastede de Skylden paa Kongen alene, idet de med det samme satte denne ganske ud af Stand til at afhjælpe det. Den Konge maatte næsten være et

Vidunder af Kraft og Klogskab, som dengang skulde have kunnet styre Sverige til en nogenlunde almindelig Tilfredshed.

Den slu Margreta holdt Øie med disse Forhold og var beredt til at fiske i det rørte Vand. Hun knyttede Forbindelse med de opsætsige svenske Store, smigrede dem med gyldne Løfter, lovede dem sin Hjælp, og bragte det endelig saavidt, at et Parti af de mægtigste svenske Herrer den 20de Mai 1388 fra Nykjøping formelig tilsagde hende sin Tjeneste. Følgen af dette Skridt var naturligviis en aabenbar Krig mellem Albrekt og Margreta. Man rustede sig paa begge Sider, og den 24de Februar 1389, medens Dronningen opholdt sig i Norge paa Baahus Slot, kom det i Nærheden af Falkjøping i Vester-Gøtland til et Slag mellem Margretas Hær, bestaaende af Nordmænd, Danske og Svenske, hver som det lader under sin Anfører, og Kong Albrekts, bestaaende af Svenske og Tydskere. Albrekt blev slagen og selv fangen med sin unge Søn Erik og flere fyrstelige og høit geistlige Personer, der fulgte hans Hær. Efter at være blevne fremstillede for Margreta paa Baahus, bleve Fader og Søn førte i et haardt Fængsel paa Lindholm Slot i Skaane.

Efter denne Seier fik Margretas Parti Overhaanden i Sverige. Men flere Slotte vare dog besatte af Albrekts Tilhængere, der fik Understøttelse fra Meklenborg; og Stokholm især blev med Kraft og Udholdenhed forsvaret af Tydskerne. Margreta havde saaledes i den nærmeste Tid efter Eriks Antagelse til Norges Konge nok at gjøre med de svenske Anliggender samt Underhandlinger med de tydske Magter, der arbeidede for den fangne Albrekts Sag. Hun maatte oftest opholde sig i Danmark og Sverige og synes sjælden at have besøgt Norge.

Dette Rige styredes imidlertid i Kong Eriks Navn. Ingen Drotsete findes at være tilskikket, men Kansleren synes at have staaet i Spidsen for den indre Styrelse, naturligviis med Raadet ved sin Side. Om den unge Konge er forbleven i Norge efter sin Antagelse i Nidaros, eller om Margreta siden har ladet ham føre til sig igjen i Danmark, vides ikke. Thi at Breve, norske indre Anliggender vedkommende, udstedtes i Norge i hans Navn og med hans Kongesegl, beviser ikke hans personlige Nærværelse; Kansleren som Seglbevarer kunde gjøre dette. Kansleren Hr. Henrik Henriksson nævnes saavidt vides ikke senere end i 1388; rimeligviis er han ved den Tid død. I hans Sted kom, baade som Provst ved Marie Kirke i Oslo og som Kansler, Hr. Arne Sigurdsson, der findes at have havt Kongens Segl i Forvar allerede den 12te Juni 1390[1]). Men uagtet den indre Styrelse saaledes i Regelen førtes uden at Margretas Navn derved nævntes, viser hun sig dog selv optrædende og hand-

[1]) N. Dipl. III. 367.

lende i eget Navn ved vigtigere Bestemmelser. Saaledes finder man, at hun den 29de Marts 1392 var i Oslo tilstede paa en Raadsforsamling, hvor en vigtig Forordning udstedtes. I denne Forordning nævnes hverken Kong Erik eller Kansleren, men blot Margreta med Titelen: „af Guds Naade Sveriges og Norges Dronning og Danmarks rette Arving og dets Fyrstinde.“ Som Samtykkende nævnes: Erkebiskop Vinalde, Biskopperne Jakob af Bergen, Eystein af Oslo, Sigurd af Hamar og Halgeir af Færøerne, samt tretten Verdslige [1]). De udenlandske Anliggender synes hun fremdeles ganske at have ledet ligesaavel for Norges som for de tvende andre Rigers Vedkommende.

Med Hensyn til de norske Biskoppers Virksomhed ved denne Tid nærmest efter Eriks Antagelse til Konge, vides kun om Jakob af Bergen og Eystein af Oslo noget, der fortjener særlig Opmærksomhed.

Biskop Jakob sees skarpt at have talt mod Bergensmændenes ryggesløse Levnet. I et Brev af 11te Marts 1390 til alle Mænd i Bergen „indenlandske og udenlandske“ besværer han sig over det letfærdige og syndige Liv, „som nu der føres meer end nogensinde tilforn.“ Frillelevnet gaar — siger han — i den lille Stad meer i Svang end i nogen anden af samme Størrelse i den hele Christenhed. Jomfruer, gode Mænds Døttre, vanæres og krænkes, og Egteskabets Sakramente, som Gud stiftede i Paradis mellem Mand og Kvinde, foragtes. Men derfor komme ogsaa utallige Mænd til Skade baade paa Sø og Land, idet Ulykken ikke alene rammer de Skyldige, men og Uskyldige med dem; Herredet lægges øde, og Landet kommer i stort Vanrygte. Biskoppen gjør nu i Kraft af sit Embede en tredobbelt Paamindelse, med otte Dages Frist mellem hver, om at aflade dette syndefulde Levnet; og de, som ikke ville lyde Paamindelsen, forbyder han at modtage Guds Legeme, ligesom han ogsaa forbyder alle Sognepræster i Bergen at meddele dem, som ligge i et saadant Levnet, Herrens Legeme til næstkommende Paaske, da de ei kunne gjøre fuld Skrift eller Bedring. Dette Brev var bestemt til at oplæses i Byens Sognekirker af vedkommende Prest hver Søndag indtil Paaske [2]). — Hvorvidt Biskop Jakobs Advarsler og Trudsler have virket til Sedernes Forbedring, vides ikke.

Biskop Eystein lod mellem Aarene 1388 og 1401 optage en Fortegnelse over Kirkernes Jordegods i Oslos Biskopsdømme, hvilken Fortegnelse endnu i Original er til og kjendt under Navnet: den røde Bog, saa kaldet af Bindets Farve. Man har ogsaa af ham en vidløftig

[1]) Suhm D. H. XIV. 293, 566—569. [2]) N. Dipl. III. 365. Paaske faldt dette Aar paa 3die April; der var altsaa netop 3 Søndage mellem Udstedelsen og første Paaskedag.

Skrivelse, et Slags Hyrdebrev, til Bønderne i den Deel af Øvre-Thelemarken, som lød under Oslos Bispopsdømme: Hviteseids Sogn, Tyresdal, Nissesdal, Fyresdal, Skafse og Mo. Brevet er udstedt fra Gimsø, den 11te November 1395. Det er mærkeligt baade for dets gode Stiil og rene norske Sprog, og tillige for det Lys, det kaster over de kirkelige Forhold i hine afsidesliggende Fjeldbygder.

Sidst da Biskoppen var hos dem — heder det — for ni Aar siden fandt han meget mangelagtigt hos dem i flere Henseender, til Fare for deres Sjæle: — baade Mangler med Hensyn til deres Seder, og forskjellige Tvivlspunkter saavel i deres Forhold til Biskoppen som i Presternes Forhold til Almuen. Det er Biskoppens Pligt at rette paa Alt hvad angaar Christendommen hos dem, og han fornyer derfor nu den Bestemmelse, som han gjorde med Raad og Samtykke af sine Chorsbrødre, og de bedste og ældste Bønder, som da vare hos ham, — en Bestemmelse, som desværre hidtil kun lidet har frugtet.

Først fandt han hos dem Mangel i hvad der er det vigtigste, i deres Kjærlighed til hinanden indbyrdes. Thi Manddrab øves meer der end i noget andet Bygdelag, og deraf kunde mærkes, at Kjærligheden var tynd mellem dem. Bøder betales efter dræbte Frænder; men desuagtet hevner man sig ligefuldt. „Og dog er det den værste Ugjerning, som være kan, at love Fred og Grid, og siden bære Avind og ond Villie i sit Hjerte til den, som man før forligte sig med“. Saadanne maa kaldes Gridnidinger og fuldkomne Herrenssvigere, deelagtige i Helvedes evige Pine med selve Djævlene, der ere fulde af Avind og Ondskab, og med den fule Judas, der sveg sin Herre med et Kys, som skulde være Fredens Mærke.

Biskoppen fandt ogsaa, at de ei noksom varede sig for Omgang med bansatte Mænd, eller for dem, som ere i Kirkens Forbud. Saadanne maatte de for Fremtiden sky som de værste Edderorme. Som disse skade Legemet, saaledes hine Sjælen. Thi hver den, som omgaaes Bansmand, falder i Ban med ham.

Den Kirkens Tjeneste, som de have at tage i Paasken, skulle de modtage med al Ydmyghed og Ærefrygt een Gang om Aaret. Thi hver den, som i tre Aar forsømmer dette, han er ifølge Christenretten fredløs (útlægr). De skulle ei modtage den af nogen anden end sin Sogneprest, uden med dennes Tilladelse; og ei modtage den, naar de ere i Forbud, thi dette er værre end ikke at modtage den.

De skulle alle være lydige mod Gud og Biskoppen; men forbryder nogen sig, da bøde han snarest muligt. Kirken, og Biskoppen paa dens Vegne, tager gjerne Alle til Naade, som til Naade ere verdige.

Efterdi Biskoppen sjælden har faret paa Visitats hos dem, ere Mange i Tvivl om, hvorledes de skulle udrede ham hans Tilkommende.

I den Anledning maa de vide, „at der hvor Tiender udredes, skulle Presterne tage mod sin Biskop, saaledes at Kirken af sit Gods (uppheldis gotse) dertil ikke understøtter dem. Men der hvor Tiende ikke ydes, skulle Bønderne udrede Biskoppen Kost og Hestefoder, uden at noget tages af Kirkens Gods“. Og efterdi Bønderne i Thelemarken have forpligtet sig til at gjøre Biskoppen Skat hvert Aar, og Reide (reiðu), naar han farer at confirmere Børn, og Presten Reide for de to Dele af Tienden, og med den tredie holde sine Kirker istand, — saa skulle Bønderne erlægge hiin Reide (nl. den som tilkommer Biskoppen) til dem, som sørge for Biskoppens Underholdning; rækker det ei til, da skulle de tillægge saa meget, at Modtagerne (viðrlökumenn) ere skadesløse. Kirkerne maa nemlig ingenlunde tynges. Den som ikke vil rette sig efter dette, ham vil Biskoppen have Tjeneste negtet af den hellige Kirke. Biskoppens Reide skal, til den Tid Biskoppen byder, leveres med Presternes Vidende til de udnævnte Modtagere, to eller tre Kirkeverger (kirkiufiárhaldsmenn) eller Andre, som Bønderne dertil vælge, og den skal leveres til dem i den Kirken nærmeste Gaard, hvor sømmelige Huse findes, saaledes at Alt kan være samlet, naar Biskoppen kommer til Gaarden. Han overgiver det da til den, som videre skal sørge for Bevertningen. Bliver der noget tilovers af det til Kostholds leverede, naar Biskoppen forlader Gaarden, da skulle Bønderne selv have det tilbage, – dog saaledes, at Biskoppen deraf først under Modtagerne saa meget for deres Umag, som ham synes passeligt. Men rekker det Leverede ei til, da ere Bønderne skyldige at tilskyde det Fornødne. Biskoppen vil dog fare frem med Overbærenhed, naar han blot sporer god Villie baade hos Modtagerne og hos Almuen. Naar blot Provsten farer paa Visitats, da skal han have Tilhold hos Presterne og være paa deres Kost, hvor de have Sæde; men hvor dette ikke er Tilfælde, der udrede Kirkevergerne (kirkiufiárhaldsmenn) ham sømmelig Kost og Hestefoder efter gammel Sedvane, saaledes at Kirken ei bliver tynget.

Biskoppen vil, at for Fremtiden hver Prest for fuld Udfærd (fulla útferð d. e. Begravelse og de dermed forbundne religiøse og kirkelige Ceremonier) lader sig nøie med en Ko eller Kosverd. Ere Mænd saa egensindige, at de ei ville sende Bud efter Presten, eller ei tage den hellige Salvelse, saa skal derfor ei Prestens Ret minke. Men er Nogen uformuende, da skal Presten uden Løn, for Guds Skyld betjene ham; og de, som ei formaa at give fuld Udfærd, give halv eller mindre, efter Evne. For hvert Barne-Lig under tre Aar skulle de ei negte Presten „en Ugemad Smør“ (vikumat smörs), men siden indtil det er tolv Aar: „en halv Løp“, og siden, indtil en Mand kommer i Bondestilling (i bonda lög): „een Løp eller to forngilde Ører“, efter-

som hidtil har fundet Sted i alle Bygdelag. I Indergang (i innargöngu d. e. Barselkvinders Indledning i Kirken ved Presten) gives „en Ugemad Smør", eftersom brugeligt har været over hele Thelemarken efter Storedøden, om end i andre Bygdelag, hvor Tiende udredes og „anden Offerdag" iagttages, gives mindre. Omendskjønt Presten er skyldig at yde dem al Tjeneste frit, saa ere de dog pligtige at holde ham dette. Men er der Nogen, som ei vil udrede Presten dette, efterat Presten har ydet sin Tjeneste, eller som forholder Presten hans Reide, da maa Presten gaa i Kirkedøren og sætte ham tre Femter (fimt d. e. Tid af fem Dage) til at gjøre sin Skyldighed, og sidder han disse overhørig, da maa Presten forholde ham al Kirkens Tjeneste. Dog vogte ogsaa Presterne sig vel for at negte Nogen vrangeligen Tjeneste; thi derfor skulle de staa til Rette og betale Biskoppen Bøder og desuden vente sig stor Revselse.

Biskoppen opfordrer alle Prester til at være velvillige mod sine Sognemænd, ligesom disse til at hædre sine Prester som sine Fædre for Guds og deres Embedes Skyld, at være dem lydige og føielige, optage deres Lærdom med Kjærlighed, holde de ti Guds Bud med ret Tro og vogte sig for de syv Hovedsynder. De skulle hædre Gud og elske sine Medchristne, paa det at Gud kan elske dem i denne Verden og i hiin hædre dem med Himeriges Løn.

For at lade dem alle nyde godt af Biskoppens Komme til dem, vil han hædre deres Kirker med Aflad (afgiftum, Indulgenser), dem og deres Efterkommere til Sjælehjælp og alle retskriftede Mænd til Syndsafløsning, naar de besøge Kirkerne paa visse Dage eller hjælpe dem med sine Almisser: til Hviteseids Kirke 40 Dages Aflad (aflát), til Bø Kirke 20 Dages, til Thveita Kirke 20 Dages, og til Kirken paa Roholt, og den i Thridiungen hver 10 Dages Aflad, paa hver Juledag, Ottendedag (Nyaarsdag), Trettendedag (Helligtrekonger), fire Mariemessedage, Paaskedag, Helligthorsdag (Christi Himmelfartsdag), Pinsedag, Trinitatismessedag, Jonsmessedag, begge Olafsmessedage, Michaelsmessedag og Allehelgensmessedag, „Kirkemessedage og Kirkedrottensdage" (kirkiumessudaga ok kirkiudróttinsdaga d. e. Aarsdagene for vedkommende Kirkes Indvielse og Kirkens Skytshelgens Festdage?), — saa ofte som Guds Ord bliver dem foredraget ved Prædiken, og saa ofte som de hjælpe Kirkerne med Almisse. Men alle de, som paa hvilkensomhelst Maade fratage Kirken dens Gods, løst eller fast, eller tilegne sig hvad der er lagt til Prestebordet (prestborðsens, Prestens Underhold) eller til Kirkens Forbedring, eller og forholder Biskoppen hans Skat, — de skulle vide sig at være i Ban og under Guds, St. Peters og St. Paals Vrede, og snart at ville blive straffede baade i denne og hiin Verden.

Alle skulle de og omhyggeligen iagttage, at yde Romerskat (Peterspengen), „en tællet Pening, den mindste, som falder af Kongens Mynt,“ hver Mand, som Tjeneste (embele) tager. „Disse Penge tier St. Peter i Rom, derfor kaldes de Romerskat“.

Efterdi det er Biskoppen sagt, at Bønderne i Molands Sogn og i Mo byde sig til Bedring og Bod for det Opløb, de gjorde sidst Biskoppen visiterede, saa vil han gjerne tage dem til Naade, naar de komme for ham, og han vil hædre deres Kirker med 20 Dages Aflad til hver af dem paa de ovennævnte Dage. Men Bønderne af Skafse have selv gjort sig uverdige til nogen Naade, da deres Trods og Ondskab vorer istedetfor at aftage.

Saa byder Biskoppen dem og Alle at holde helligt paa Hellig Legems Dag (festum corporis Christi) og faste forud „med hvid Mad“ (den ringere Faste, da Nydelse af Melkemad var tilladt). Den Dag er Treugersdagen efter Helligthorsdag (Christi Himmelfartsdag) om Vaaren, og paa den Dag vil Biskoppen unde hver af deres Kirker Aflad som paa de tidligere nævnte [1]).

Man seer af hele Brevets Tone, at fra Biskoppens Side udfordredes baade gode Ord og Trudsler, baade Mildhed og Strenghed for at holde hine stridige Fjældbønder under Kirkens og Geistlighedens Aag. Man seer, at Tienden i Thelemarken langtfra endnu ikke overalt var i fuldkommen Orden og Gang, — at visse Afgifter og Godtgjørelser efter ældre Skik [2]) i flere Bygder endnu gik istedet for Tienden, og at Thelerne ikke vare rædde for at gjøre Opløb, endog i Biskoppens Nærværelse, naar de af Kirken paalagte Byrder syntes dem for tunge. Brevet synes forøvrigt at karakterisere Biskop Eystein som en kraftig og klog Mand, og efter Tidens Maalestok nidkjær for sin Kirkes Tarv baade i det Aandelige og Verdslige.

Dette er det Vigtigste vi vide om Kirkens Tilstand i selve Norge i det sidste Aarti af det 14de Aarhundrede. Hvad Island angaar, da ere heller ikke Efterretningerne synderlig rige.

Da den danske Biskop Mikael i 1385 var kommen til sit Sæde i Skaalholt [3]), begyndte han snart med en heel Deel Forandringer, som ikke fandt Landsfolkets Bifald. Mange Prester mistede sit Embede [4]), naturligviis ved Biskoppens Medvirkning, og dette blev ham, som det lader, regnet til Last, — om med Rette eller ei, er nu umuligt at afgjøre. At i 1388 Palliehjælp (Subsidium pallii) blev krævet paa Island ved Thorkel Prest og Hall Magnusson paa Erkebiskoppens Vegne, har rimeligviis ei formildet den utilfredse Stemning blandt Presterne, over hvem det til Slutning gik ud, især da dette

[1]) Munchs og Ungers oldnorske Læseb. 133—136; Pontoppid. Ann. II. 244—248.
[2]) S. o. f. I. 160, 176. [3]) S. o. f. II. 401. [4]) Isl. Ann. 340.

Krav synes at have været usædvanligt der paa Øen [1]). Den følgende Sommer 1389 brød Misnøiet mod Biskop Mikael ud paa en høist alvorlig Maade, idet der paa Althinget blev læst et Oprørsbrev mod ham, hvori mange Beskyldninger fremførtes, hvis Rigtighed i Et og Alt dog synes at have været tvivlsom, selv efter visse Islændingers Skjøn. Foretagendet havde imidlertid den Virkning, at Mikael samme Aar forlod Landet, og da det tillige heder, at mange Prester af Skaalholts Biskopsdømme gjorde det samme, saa maa man antage, at Urolighederne have været alvorlige, og at baade Biskoppen og hans Modstandere have agtet at føre sin Sag for en høiere Domstol: enten Erkebiskoppens eller Kongens. Mikael forordnede før sin Afreise Presten Are Gunløgsson til Official og Bestyrer af Skaalholts Biskopsdømme; men da denne samme Aar døde, var Biskopsdømmet overladt til sig selv [2]).

Tilstanden der i 1390 beskrives som meget daarlig. Der var hverken Biskop eller Official, al Christendom stod paa slette Fødder, mange Prester døde, mange vare drevne bort fra Landet, og de fleste, som vare tilbage, vare berøvede sine Embeder [3]). Mikael synes for det første at have havt i Sinde at styre sin Biskopsstol fra Danmark, og da han der havde indviet en vis Thorstein Snorresson til Abbed af Helgafell, skikkede han denne til Official over hele Skaalholts Biskopsdømme [4]). Thorstein viste sig heller ikke sit Kald uverdig. Han gjorde sig ved sin Hjemkomst Umag for, saavidt muligt, at skaffe dygtige Prester til de ledige Kirker, og disse bleve indviede af Holes Biskop [5]). Mikael kom ikke meer tilbage til Island; han resignerede samme Aar som han havde udnævnt Abbed Thorstein til Official [6]). Om det er skeet godvilligen eller nødtvunget, siges ikke; heller ikke kan man af de islandske Annalers korte Beretninger fuldkommen skjønne, hvorvidt Dadelen for den i Skaalholts Biskopsdømme i Mikaels Styrelsestid herskende Uorden alene bør falde paa ham, eller om ikke den underordnede Geistlighed har havt sin betydelige Andeel deri. Hovedsagen har maaskee været, at Mikael, som fremmed for Islands Indretninger og Skikke, har stødt an mod disse og derved paadraget sig en Uvillie baade fra Geistligheds og Lægfolks Side, hvilken ikke i alle Henseender har været fortjent [7]).

Efter Mikaels Frasigelse stod Skaalholts Biskopsstol, som det lader, en lang Stund ledig, indtil en vis **Vilkin** blev hans Efter-

[1]) Isl. Ann. 340, jfr. Finn Joh. I. 454, II. 133. [2]) Isl. Ann. 342; Finn Joh. II. 133. [3]) Isl. Ann. 344. [4]) Isl. Ann. 348. [5]) Finn Joh. II. 133. [6]) Isl. Ann. 350. [7]) Finn Jonsson siger om ham: „episcoporum inutilissimum fuisse certum est“ (II. 133); dette kan være sandt, om end ikke Mikael derfor erklæres for nogen aldeles uverdig Biskop.

mand. Han skal ogsaa have været dansk af Fødsel, men var nærmest forud Prior for Prædikebrødrenes Kloster i Bergen [1]). Nogle Annaler sige, at Vilkin blev viet til Skaalholts Stol i Rom [2]), altsaa af Pave Bonifacius IX, som i 1389 havde fulgt Urbanus VI; — andre, at han blev indviet af Erkebiskop Vinalde [3]). Maaskee kunne disse Udsagn forenes saaledes, at Paven ved Provision har valgt ham, men alligevel overladt hans Indvielse til hans lovlige Metropolitan. Vilkin kom til Skaalholt i 1394 og holdt sin første Biskopsmesse samme Aars 14de September, Korsets Ophøielsesdag, og Annalerne omtale med et Slags Berømmelse, at han i denne Anledning gjorde et overordentligt stort og pragtfuldt Gjestebud, ved hvilket de fleste af Øens verdslige og geistlige Stormænd vare tilstede [4]). I Vilkin fik Skaalholts Stol en dygtigere og virksommere Biskop, end den i lang Tid havde havt.

I Hole Biskopsdømme sad Biskop Jon Eriksson Skalle i Rolighed, efterat han endelig i 1372 var af alle Nordlændinger erkjendt som lovlig Biskop [5]). Ved 1390 maa han have været en meget gammel Mand. Naar man nemlig betænker, at 47 Aar allerede vare ledne, siden han i 1343 modtog Biskopsvielsen til Grønland, og at han da vel maa have været mellem 30 og 40 Aar gammel, saa maa han nu have været i en Alder af 80 til 90. Dette gjorde, som det lader, at man regnede hans Embede for saa godt som allerede ledigt, og at der fandtes Folk, der uden at afvente Jons Død lagde sig ud for at erholde det. Det lykkedes en dansk Prest eller rettere Munk, Peter Nikolausson [6]), at blive udnævnt til Holes Biskop i den romerske Kurie, af Bonifacius IX, og sammesteds at blive indviet. Annalerne synes at misbillige, og det med Rette, denne Besættelse af Biskopsstolen, før den endnu var bleven ledig. Men Jon Eriksson overlevede ikke længe sin Eftermands Valg. Han døde den 10de August enten 1391 eller 1392, efterat han i 33 eller 34 Aar havde forestaaet Hole Stol, og været Biskop i 48 eller 49 Aar [7]).

Hans Eftermand Peter kom til Island i 1392 med en heel Deel Danske, Geistlige og Verdslige, i sit Følge. Han foretog dog ingen Forandringer af Betydenhed i Hole Biskopsdømme; det bemærkes tvertimod udtrykkelig, at han lod alle Prester forblive i deres Em-

[1]) Finn Joh. II. 134; Isl. Ann. 378. [2]) Isl. Ann. 350. [3]) Isl. Ann. 364. [4]) Smst. [5]) S. o. f. II. 386. [6]) Annalerne kalde ham Prest, men i Breve, der ere levnede fra ham, kalder han sig selv: Broder (Finn Joh. II. 219, 220). Han maa følgelig have været Ordensgeistlig, rimeligviis Augustiner eller canonicus regularis med prestelig Vielse. [7]) Isl. Ann. 348. Her angives 1391 som Jons Dødsaar; men der skal findes et Brev, som viser, at han endnu levede i Paaskeugen 1392, i hvilket Fald dette Aar maa være Dødsaaret. Finn Joh. II. 205; Espol. Aarb. þ. I. c. 85.

beder, og beholdt den samme Raadsmand ved Hole Stol, som hans Formand havde havt. Det bemærkes ogsaa, at Bispopsdømmet da holdtes for at staa sig meget godt, — en Bemærkning [1]), der viser, at Jon Skalles Styrelse ikke har været uden Fortjeneste, og at dette har været erkjendt af hans Efterfølger. Bispop Peter maa være kommen til Island seent paa Aaret 1392; thi der siges, at han sang sin første Messe Mikaelsdag (29de September) 1393 og feirede ved samme Leilighed sin Tiltrædelse ved et herligt Gjestebud [2]). Han viste strax en rosverdig Virksomhed ved at sætte Skolen i god Gang og tilskikke den en Skolemester; og da Skaalholts Stol dengang var ledig, udførte han ogsaa ved den de Vielser, som udfordredes, indtil Bispop Vilkin det følgende Aar ankom og tiltraadte sit Embede. Peters Bispopsdømme begyndte ellers med en stor Ulykke, idet nemlig, 1393 4de Juledag, Hole Kathedralkirke nedstyrtede aldeles; dog omkom ved dette Tilfælde kun eet Menneske, en Diaconus [3]). Bispoppen var siden virksom for atter at faa den opbygget. Paa sin første Visitationsreise i 1394 sørgede han for, at Fortegnelse over Kirkernes Ejendomme blev optagen [4]).

Island havde saaledes i Begyndelsen af Kong Eriks Regjeringstid faaet tvende Bispopper, der, skjønt Udlændinger, dog synes baade at have været sit Kald voxne, og at have havt fuld Villie til at regte det tilbørligen. At Islændingerne ikke fuldkommen have likt dem, paa Grund af at de vare danske, fremlyser af Annalernes Udtryk. Men dette var dog maaskee helst Tilfælde lige i Begyndelsen af deres Embedstid; siden synes man at have fundet sig ganske vel tjent med deres kirkelige Styrelse.

Med den verdslige Styrelse derimod herskede der paa Island Misnøie, og det er af Annalerne klart, at Dronning Margreta der paa Øen slet ikke var yndet. Det omtales, at hun i 1392 paabød en svær Skat: at nemlig hver Mand (hvorved naturligviis vel maa forstaaes: hver Bonde) skulde betale hende en halv Mark efter gammel Beregning (halfmörk forngilda d. e. $\frac{1}{8}$ Mark godt Sølv eller Sterling?). Hertil blev i Forstningen svaret med Uvillie; men siden, heder det, gik mange af Landets bedre Mænd ind herpaa [5]). Dog lader det som om Dronningen ikke fik drevet sit Ønske igjennem i fuld Udstrækning. Thi da Hirdstyreren Vigfus Ivarsson det følgende Aar 1393 fremførte Dronningens Forlangende paa Althinget, blev af de bedste Mænd blot indrømmet hende 8 Alen Vadmel af hver, og det ovenikjøbet, som det udtrykkelig tillagdes: for Vigfus's Skyld og paa den Betingelse, at det ei skulde kaldes Skat og ikke oftere fræ-

[1]) Isl. Ann. 352. [2]) Isl. Ann. 356. [3]) Isl. Ann. 362. [4]) Finn Joh. II. 217; Espol. Þ. I. c. 92. [5]) Isl. Ann. 352.

ves. Eysirdingerne afslog det ganske, og synes at være blevne staaende ved sit Afslag [1]). Maaskee kan den Uvillie mod Dronningen, som ved denne Leilighed lod sig tilsyne, tildeels være bevirket ved det Rygte, som just dengang sees at have været i Omløb, nemlig, at Kong Olaf endnu levede, men var dragen af Landet [2]).

Vi besidde en Udlændings Vidnesbyrd om den norske Geistligheds Liv og Seder, hvilket maa antages nærmest at sigte til Tiden ved det 14de Aarhundredes Slutning, og derfor mest passende omtales her. Fortælleren er den lærde Geistlige Theodorik eller Didrik af Niem, der mellem 1378 og 1410 var Abbreviator eller Sekretær i de romerske Pavers Kurie, siden Bisskop af Verden, og endelig Bisskop af Cambray, død i 1417. I sit Verk kaldet Nemus unionis yttrer han sig et Sted om Geistligheden i Norge og paa Irland, hvilke Lande han omtaler under Et som de yderste mod Norden og mod Oceanet, saaledes: — „Geistligheden der er i Almindelighed tarvelig i Klæder og Pynt og forretter Gudstjenesten med faa Ceremonier og uden Pomp; den er just heller ikke i nogen udmærket Grad videnskabelig dannet. Men i Norge drikke efter Skik og Sedvane Klerker og Lægfolk lige sterkt, og hvis En ikke over Maal og Maade kan beruse sig i Øl, tror han sig ikke lykkelig. Den Ene fordrer af den Anden, at han skal gjøre ham Bested ved at drikke ligesaameget som han; og Ingen, som ikke saa det, skulde tro, hvormeget begge Kjøn der kunne drikke paa en Gang; og man gjentager dette, indtil man falder drukken til Jorden. Den som bedst kan tømme sit Bæger, ansees for at overgaa de Andre i legemlig Styrke og i Raskhed. I de samme Egne, Irland og Norge, er det tilladt Bisskopper og Prester offentlig at holde Friller (concubinas); og naar Bisskoppen to Gange om Aaret visiterer de ham undergivne Prester, og Sognekirkers Bestyrere, fører han sin Elskede med sig til samme Presters Huse. Frillen selv tillader ikke sin bisskoppelige Elsker at visitere uden hun er med ham, deels fordi hun da lever høit hos Presterne i Selskab med disses Friller og ovenikjøbet faar Gaver af de Visiterede, deels fordi hun vil passe paa sin Elsker, at han ikke skal forelske sig i nogen Anden, som han maatte finde smukkere, og saaledes forurette sin egen Elskede. Om tilfældigviis nogen af de visiterede Prester ingen Frille har, da betragtes han som en Forræder mod nedarvet Skik og maa udrede den visiterende Bisskop dobbelt Kostholt. Saa er det og Tilfælde, at Presternes Friller eller Hustruer i hine Lande nyde Forrangen i Kirke og til Bords, i Gang og i Sæde fremfor andre Fruer, endogsaa Ridderes“ [3]).

Skildringen er ikke gunstig; men dog uden tvivl — muligen paa

[1]) Isl. Ann. 362. [2]) S. o. f. II. 409. [3]) Nemus Unionis Tract. VI. c. 35, jfr. Pontoppidan II. 26.

lidt Overdrivelse nær — sand for Norges Vedkommende. Theodorik havde ogsaa i sin Stilling som Sekretær i den romerske Kurie den bedste Anledning til at øse sin Kundskab fra baade mundtlige og skriftlige Beretninger af Folk, der nøie kjendte Forholdene. Man seer, at det er tvende Udyder, som her bebreides den norske Geistlighed: Drukkenskab, hvilken Last den deelte med Folket i det Hele; — og Ringeagt for Cølibatsloven. Hvorledes denne, allerede ligefra dens første, vistnok ikke ganske lette, Indførelse i Norge, blev omgaaet, og hvorledes hermed maatte sees gjennem Fingre, naar kun altfor stort offentligt Anstød undgikkes, — er ovenfor paapeget [1]). Men, efter Theodoriks Beretning at dømme, maa imod Slutningen af det 14de Aarhundrede den ældre Omhu fra Bispernes Side for Overholdelsen idetmindste af den ydre Anstand meget være slappet. Her fremstilles Bispperne selv som de, der foregik sine underordnede Prester med Exemplet, ja endog paa en Maade opmuntrede til Brud; og Presternes Samliv med deres Friller fremstilles som noget, der ei meer vakte nogen Forargelse eller kastede nogen Vanære paa de sidste. Dette kom udentvivl deraf, at man meer og meer begyndte at betragte slige Forbindelser som et Slags borgerlige Egteskaber. Men disse vare de eneste, som den verdslige Landslov udtrykkelig omtalte, idet den ingensteds gjorde Kirkens Indvielse til Betingelse for Egteskabets Fuldgyldighed efter den almindelige Ret. En Kvinde, der med sine nærmeste Frænders Samtykke og ifølge lovlig Overeenskomst indtraadte i en saadan Forbindelse med en Prest eller anden, ikke regelbunden, Geistlig, kunde saaledes i borgerlig Henseende vanskelig siges at have begaaet noget, der gjorde hende Skam. Og naar det nu ovenikjøbet var Tilfælde, at Forbindelsen, paa Grund af den Geistliges hæderlige Stilling og rigelige Udkomme, ansaaes for fordeelagtig, og følgelig attraades selv af bedre og fornemmere Kvinder, — saa begribes let, at det snart, under Kirketugtens tiltagende Slappelse, maatte komme dertil, at de høiere Geistliges Friller kunde indtage en Plads i det selskabelige Liv, der svarede til deres Elskeres Stilling eller deres egen Byrd. Kirken eller rettere Paven maatte naturligviis i sine almindelige Forordninger, for Konsekvensens Skyld, paa det strengeste fordømme det hele Væsen, og de enkelte Bisspper maatte embedsmæssig gjøre det samme; men i det Private saa de gjennem Fingre baade med sig selv og sine Underordnede, — ofte vistnok af Svaghed og moralsk Slappelse, men ofte maaskee ogsaa af den indre Overbevisning, at det mindre Onde maatte taales for at større kunde undgaas.

Angaaende den norske Kirkes Forhold til Paven mod det 14de

[1]) S. o. f. II. 347.

Aarhundredes Slutning vide vi kun meget lidet. At Norge med de twende andre nordiske Riger under Pavedømmets Splittelse underordnede sig den Pave, som var i Rom, er allerede ovenfor vist. Pave Bonifacius IX (1389—1404) var hverken en klog eller verdig Kirkens Forstander, men desto mere berygtet for sin Iver og Ubluhed i at udpresse Penge af de Lande, som erkjendte ham. Han inddrev Annaterne paa Forhaand af dem, han gav Løfte paa høie geistlige Embeder, naar de bleve ledige, og han beskyldtes for ligefuldt at have bortgivet dem til Andre. Vi see udentvivl Spor til denne Fremgangsmaade i hvad ovenfor er fortalt om de islandske Bispsstoles Besættelse med Vilkin og Peter Nikolausson. Aaret 1390 var bestemt til Jubelaar, og i den Anledning udsendte han til alle Kanter Afladskræmmere, der skulle have solgt Afladen for den blotte Betaling af hvad Reisen til Rom vilde have kostet, og ikke engang have gjort Pønitens til Betingelse for Syndsforladelsen. Hans Sendebud kom ogsaa til de nordiske Riger og skulle der af de enfoldige Indbyggere have udlokket store Pengesummer. Det fornemste af disse Sendebud var en Benediktiner, Antonius af Rom, der efter sin Hjemkomst hængte sig i Bologna. Rimeligviis frygtede han for at blive dragen til Regnskab for begangne Underslæb, hvilke, som man let kan tænke sig, ideligen fandt Sted. I 1398 sendte Pave Bonifacius en Kjøbmand fra Perugia, Ludovicus de Ballionibus, for sin Begjærlighed kaldet den perusinske Jæger (venator perusinus), som sin fuldmægtige Pengeindkræver til de nordiske Riger. Han var samme Aar den 1ste September i Kjøbenhavn, hvor just dengang en stor Raadsforsamling af alle tre Riger holdtes, ved hvilken fra Norge Erkebiskop Vinalde og Biskopperne Olaf af Stavanger og Eystein af Oslo samt Anbjorn Provst af Bergen og Arne Sigurdsson (Arold, den samme, som andensteds ogsaa kaldes: Arnt) Provst af Oslo vare tilstede. Man finder, at en Hr. Svein, Chorsbroder af Stavanger, blev beskikket af Ludovicus til at indsamle de pavelige Penge i Stavangers Bispsdømme mod selv at beholde Trediedelen for sin Umag. Han skulde inddrive saa meget som muligt i Guld og Sølv, dog heller ikke foragte andre Varer; og Beløbet skulde han sende til Lybek, Stralsund eller Brügge. Saadanne Udpresninger sysselsatte dengang fortrinsviis den romerske Kurie, og Norge fik, som vi see, yde sin Skjerv med [1]).

Før vi forlade dette Aarhundredes norske Kirkeforholde, maa vi i Korthed omtale en ny Klosterorden, som i Aarhundredets senere Halvdeel opstod, og som er mærkelig, fordi den var den eneste, som udgik fra det skandinaviske Norden, og som, skjønt Norge ikke var dens egentlige

[1]) Pontoppid. II. 18, 19, 254; Suhm D. H. XIV. 464, 466.

Fosterland, dog yttrede sin Virksomhed i dette Rige ligesaavel som i Sverige og i Danmark. Denne Orden var Birgittinernes.

Dens Stifter var den hellige Birgitta, eller, som Svenskerne almindelig kalde hende: Brita, en svensk Frue, der levede paa Kong Magnus Erikssøns Tid. Hun stammede fra Sveriges høibyrdigste Ætter. Hendes Fader, Birger Persson af Finnstad, var Lagmand i Upland og hørte til den Æt, som senere benævntes Brahe; hendes Moder, Ingeborg Bengtsdatter, var af Folkunge-Ætten, og paa denne Side var Birgitta i Frændskab med Kong Magnus. Hun var født 1303 eller 1304 og blev allerede i sit 13de Aar gift med Ulf Gudmarssøn af Ulfaasa, Lagmand i Nerike, som kun var 18 Aar gammel. Allerede fra Barndommen af skal Birgitta have udmærket sig ved Gudsfrygt, som efter Tidens Skik især yttrede sig i strenge Andagtsøvelser, og hun skulde, som det senere hed, allerede da have været benaadet med hellige Aabenbaringer. Med sin Mand, der ogsaa roses for Gudsfrygt, levede hun i et lykkeligt Egteskab, og havde fire Sønner og fire Døttre. Egtefællerne gjorde begge tilsammen en Pilegrimsfærd til St. Jakob i Compostella. Paa Tilbageveien blev Ulf syg i Arras i Frankrige og gjorde i sin Sygdom det Løfte at ville gaa i Kloster. Dette opfyldte han ogsaa med Birgittas Tilskyndelse efter sin Hjemkomst, idet han gav sig ind i Alvastra Kloster, hvor han ikke meget længe efter døde i Aaret 1344. Som Enke overgav Birgitta sig meer end nogensinde før til Bods- og Andagtsøvelser, og troede sig nu hyppigen at have guddommelige Aabenbaringer, Samtaler med Christus og Jomfru Maria, — noget, hvorom Mængden af hendes Samtidige ikke heller synes i ringeste Maade at have tvivlet. Hendes Byrd og glimrende Rygte satte hende i Forbindelse med Hoffet, og hun skal en Tid have indtaget en høi Stilling der i Dronning Blankas nærmeste Omgivelse. Hun kunde, heder det, ikke fordrage den Daarskab og de Laster, som ved Hoffet gik i Svang, og holdt skarpe Straffetaler for Kongen og hans Mænd, idet hun tillige fortalte, hvad der var hende aabenbaret om de Lastefuldes Revselse. Kong Magnus skal have drevet Spøg med hendes Tale og ofte spurgt hvad hans Frænke vel havde drømt om ham i Nat. Men desto meer fandt udentvivl hendes Ord Indgang hos Andre, og der er stor Sandsynlighed for, at Birgitta, maaskee sig selv ubevidst, har været et virksomt og farligt Redskab i de urolige og misnøiede Stores Hænder til at nedbryde Kong Magnus's Rygte i Sverige, stemme Almenheden mod ham og nære Oprørsaanden i Landet. Da hun mærkede, at hendes Advarsler ikke frugtede paa Kongen og hans Omgivelser, trak hun sig tilbage fra Hoffet til sine Ejendomme, hvor hun en Stund levede under de strengeste Bodsøvelser, men ogsaa under Udøvelsen af mange

Velgjørenhedshandlinger [1]). Hun blev imidlertid kun to Aar efter sin Mands Død i Sverige. Ifølge en Aabenbaring, hun troede sig at have havt, forlod hun i 1346 sit Fædreneland for at drage til Rom. „Der var — som Christus skulde have sagt hende — Gaderne belagte med uforgjængeligt Guld, nemlig de hellige Martyrers Blod; der kunde man gjennem Helgenernes Fortjeneste og Pavens Aflad komme den gjenneste Vei til Himmelen.“ Siden gjensaa hun ei mere Sverige. I Rom overvar hun Jubelaaret i 1350, og levede der siden i mange Aar. Hun gjorde derfra Valfarter omkring til hellige Steder, og tildrog sig overalt Opmærksomhed ved sin Gudsfrygt, Gavmildhed og strenge Levevis. Hun skal have ivret meget for Pavens Tilbageflytning fra Avignon til Rom, og da Urbanus V havde opfyldt dette almindelige Ønske i 1367, men derpaa i 1370 af Eftergivenhed mod sine Kardinaler igjen lavede sig til at drage til Avignon, skal Birgitta ved sin Skriftefader, Spanieren Alfonsus, have ladet ham sige, at Jomfru Maria havde aabenbaret hende, at Urbanus, hvis han iverksatte sit Forehavende, snart skulde dø. Paven reiste alligevel til Avignon, men døde samme Aar, — en Omstændighed, der i høi Grad skal have bidraget til Birgittas Anseelse. I 1372 tiltraadte hun, som det hed paa guddommelig Befaling, en Pilegrimsfærd til Jerusalem, ledsaget af sine tvende Sønner, Birger og Karl, sin Datter Katharina samt adskillige geistlige Personer. Hun naaede sit Bestemmelsessted og kom igjen tilbage til Rom. Men paa Reisen var hun bleven syg og døde ikke længe efter sin Tilbagekomst til Rom den 23de Juli 1373. De hellige Aabenbarelser, hun troede sig at have havt, skal hun Tid efter anden have opskrevet eller dikteret paa Svensk og ladet en af de hende omgivende Geistlige oversætte paa Latin. De ere endnu til under Navnet: revelationes Stæ Birgittæ. I 1391 blev hun af Pave Bonifacius IX med megen Høitidelighed erklæret for en Helgen, og Dagen, da dette skede, den 7de October, blev siden hendes Festdag [2]).

Denne Birgitta havde tidligen fattet Tanken om at oprette et Kloster med en egen Regel, der nærmede sig den hellige Augustins, men dog ogsaa i væsentlige Stykker skjelnede sig fra den. Hun troede, at Christus selv havde aabenbaret hende Regelen, og Ordenen skulde derfor hede Frelserens (sancti salvatoris). Den kaldtes imidlertid senere i Almindelighed efter Stifterinden: Birgittinernes Orden. Det mest ejendommelige ved den var det, at Klosteret skulde omfatte

[1]) Beretningerne om Birgittas Ophold ved Kong Magnus's Hof have neppe Støtte i de ældste Kilder; hendes Uvillie mod Kongen og hans løsagtige Sæder er udtalt i hendes Aabenbaringer, om hvilke strax nedenfor skal handles. [2]) Lgbr. III. 626, 641; Fryxells Berätt. I. 7de Ber.

baade Munke og Nonner, hvilke skulde bo under samme Tag og dog naturligviis i den strengeste Affondring. Nonnernes Antal skulde være 60 (sorores), dertil kom 13 Prest-Munke (d. e. Munke med prestelig Vielse, fratres presbyteri), 4 Diacon-Munke (fratres diaconi) og 8 Lægbrødre (fratres laici). De 13 Prester skulde være et Billede paa de 13 Apostle (Paulus medregnet), og de 4 Diaconer paa de 4 Hovedkirkefædre: Ambrosius, Augustinus, Hieronymus og Gregorius. Disse sidste i Forening med de otte Lægbrødre og de 60 Nonner udgjorde 72, og skulde være et Billede paa Jesu 72 Disciple. Det hele Personale skulde være afhængigt af en Abbedisse, den hellige Moders Billede. Nonnerne skulde altsaa være Klosterets egentlige Kjerne, Munkene skulde være der for hines aandelige Pleie, for at besørge Gudstjenesten, samt for at passe Klosterets ydre Anliggender. Blandt Prest-Munkene valgte det hele Convent en Confessor generalis, en Skriftefader, som tillige var Abbedissens Raadgiver og Sekretær. Nonnerne deeltes i 2 Klasser, af hvilke den ene (sorores ad infra) havde fortrinsviis at sysle med Andagtsøvelser og Læsning, den anden (sorores ab extra) havde tillige at arbeide for Klosteret. I den sidste kunde høitstaaende Kvinder, der havde gjort sig fortjente af Ordenen, optages uden derfor at blive klosterbundne eller underkastede Klosterreglen. Ligeledes kunde Ordenen under lignende Omstændigheder optage i sit Broderskab og i Nydelsen af sine Fortjenester enkelte udenfor Klosteret staaende Lægmænd, hvilke da kaldtes: fratres ab extra. Ordensdragten skulde være graa, lignende Minoriternes; men de forskjellige Klasser af Medlemmer skulde derhos udmærkes ved et eget Ordenstegn. For Søstrene var dette et Slags Hovedbind eller Krone, som skulde betegne dem som Christi Brude. Klausuren eller Indestængelsen fra den øvrige Verden skulde være meget streng, og ingen Gjester eller Fremmede maatte beværtes i Klosteret uden undtagelsesviis og ifølge høiere Tilladelse. Selv i Kirken skulde Søstre og Brødre have fuldkommen affondrede Pladse. Derimod vare Reglerne for Faste og Levemaade ikke overdrevet strenge. Biskoppen i det Bispedømme, hvor Klosteret var beliggende, skulde have Overopsynet med det og regelmæssigen visitere det, dog uden at betræde Søstrenes Boliger.

Dette er Grundtrækkene af den hellige Birgittas Klosterregel, hvilken hun ganske vist havde udkastet før sin Afreise fra Sverige i 1346, ligesom ogsaa allerede da Kongsgaarden Vadstena i Linkjøpings Bispedømme i Øster-Gotland maa have været udseet og indrømmet til Oprettelsen af det første Kloster. Forberedende Skridt til de fornødne Klosterbygninger maa derhos tidlig være gjorte, og en Deel Søstre og Brødre synes at have samlet sig ved Indretningen en god Stund forend Regelen endnu ved pavelig Stadfæstelse fik sin Gyldig-

hed. Dette skeede først ved Birgittas Bestræbelser hos Pave Urbanus V i Rom, idet han nemlig gav sit Samtykke til, at et Kloster for Nonner og Munke oprettedes i **Vadstena**, og i 1370 stadfæstede den af Birgitta ham forelagte Regel for dette Kloster. Men hverken Vadstena Kloster eller Ordenen i det Hele kom i fuld Stand og Virksomhed i Birgittas levende Live. Først i 1379 blev Ordenen, som almindelig Klosterorden, stadfæstet af Pave Urbanus VI, og i 1384 fandt Søstrenes og Brødrenes høitidelige Indsættelse i Vadstena Sted ved Biskop Nikolaus af Linkjøping i Overvær af Erkebiskop Henrik af Upsal og Biskop Thord af Strengnæs. Den Gang synes imidlertid endnu ikke det bestemte Antal af Søstre og Brødre at have været til, og denne Omstændighed har maaskee foraarsaget, at ikke førend i 1388 den første Abbedisse blev indviet, nemlig Ingegerd Knutsdatter, en Datterdatter af den hellige Birgitta.

Vadstena Kloster, ved hvilket Birgittas Lig hvilede, blev anseet som den hele Ordens Moderkloster, fra hvilket meget snart flere Birgittiner-Klostere stiftedes baade i og udenfor de nordiske Riger. Det Usedvanlige ved Ordenens Indretning og Stifterindens Helgenglands bragte den nemlig snart i Ry baade fjærnt og nær, saaledes at man oversaa baade det Vanskelige i at vedligeholde det talrige Personale, som Regelen fordrede for et fuldstændigt Kloster, og den forargelige Sladder, hvortil Munkenes og Nonnernes Samliv altfor let maatte give Anledning. Til Norge kom først Ordenen i det følgende Aarhundrede og dens Skjebne her i Riget vil senere blive omtalt [1]).

92.

Foreningen mellem Norge, Sverige og Danmark til Kalmar 1397.

Inden det 14de Aarhundrede var ledet til Ende havde Dronning Margreta naaet det store Maal, hvortil hun i længere Tid havde stræbt, nemlig at **forene de tre nordiske Rigers Styrelse i sin Haand og deres Kroner paa sin Fostersøns Hoved.** Efter Kong Albrekts og hans Søns Fangetagelse havde vel Margreta erholdt en afgjort Overvegt i Sverige; men den fangne Konges Tilhængere gjorde hende dog endnu en Stund, med Hjælp fra Meklenborg, Rigets fuldkomne Besiddelse stridig. Den sterkt befæstede Stad Stokholm var endnu i deres Hænder, og Albrekt var trods sit Fangenskab ikke at formaa til en fuldkommen Affigelse af Sveriges Kongedømme. Hansestæderne i **Almindelighed** vilde ikke for Albrekts Skyld indlade sig paa en Krig mod de nordiske Riger, og deres Bestræbelser

[1]) Lgbr. III. 655—661; Reuterdahl Sv. kyrk. hist. II. 2. 519—529; Langes Klh. 112—120, 2den Udg. 53—65.

til Bedste for den Fangne indskrænkede sig til gjentagne Meglingsforsøg. Men de tvende Steder af Forbundet Rostok og Wismar, der erkjendte meklenborgsk Landshøihed, undlode ikke paa egen Haand at understøtte de meklenborgske Fyrster. I disse Stæder udrustede sig de saakaldte Vitaliebrødre eller Vitaliner, der i Egenskab af et Slags privat Selskab forsynede de Tydske i Sverige med Levnetsmidler, og snart udstrakte sin Virksomhed til et ødelæggende Sørøveri i de nordiske Farvande. Deres kraftige Bistand var det fortrinlig at takke, at Stokholm Aar efter Aar kunde holde sig mod alle Angreb og en streng Beleiring. Men de hjemsøgte ogsaa fjærnere Dele af Margretas Riger. I 1393 i April Maaned gjorde deres Flaade et uventet Overfald paa Bergen og anrettede der en ubodelig Skade [1]).

Vitalinernes Sørøverier faldt imidlertid snart Hansestæderne selv ligesaa besværligt som Margretas og Eriks Undersaatter, og desto større Umage gjorde hine sig for at bringe et Forlig mellem Dronningen og Albrekt i Stand. Det lykkedes ogsaa i 1395 den 8de September at faa en Vaabenstilstand paa tre Aar sluttet til Helsingborg, ved hvilken Albrekts og hans Søns Befrielse blev lovet, imod at de inden tre Aars Forløb skulde opgive Stokholm og al Ret til Sverige, eller betale den uhyre Løsesum: 60,000 Mark Sølv. Den fangne Konge gik ind herpaa, Hansestæderne erklærede sig som hans Forlovere, og han drog med sin Søn til Tydskland.

Margreta indsaa, at hun hermed havde vundet Spil, da Løsesummens Udredelse inden den bestemte Tid vilde være Albrekt en Umulighed. Hun oppebiede derfor ikke Stokholms Overgivelse, men satte sig strax i Bevægelse for at berede Veien til de tre Rigers Forening. Lige i Begyndelsen af Aaret 1396 fik hun Erik valgt og hyldet til Konge i Danmark under sit Formynderskab. Derpaa drog hun til Sverige for her at bearbeide Stemningen, hentede saa Erik til sig, fik ham i Skara den 11te Juni samme Aar valgt af Raadet til Sveriges Konge, og fik ham siden den 23de Juli hyldet paa Morastene ved Upsal.

Imidlertid havde Margreta, især i Anledning af de Underhandlinger, som dreves om Albrekts Løsgivelse, — Underhandlinger, hvilke naturligviis angik alle tre Riger, — stræbt at nærme disses Raad saameget som muligt til hinanden og vænne dem til, idetmindste ligeoverfor Udlandet, at virke tilsammen som en Heelhed. Saaledes var i August Maaned 1394 ved en Herredag og Underhandling med Hansestæderne i Helsingborg Raadsmedlemmer af alle tre Riger nærværende. Af de geistlige nævnes i et Indulgensbrev af 10de August udtrykkelig: Erkebiskoppen af Lund, to danske Biskopper, to svenske og

[1]) Isl. Ann. 360—362.

tre norske, nemlig: Eystein af Oslo, Henrik af Orknøerne og Vikbold af Færøerne [1]). Ved Forhandlingerne i Skaane i Mai og Juni Maaneder 1395, hvilke ledede til Albrekts endelige Løsgivelse, vare ganske vist ogsaa Medlemmer af alle tre Rigers Raad tilstede; thi Dronning Margretas Brev fra Lindholm af 17de Juni er udstedt af hende i Forening med de tre Rigers Erkebiskopper, samt fire danske, tre svenske og to norske Biskopper [2]).

Nu, da Kong Erik af Norge ogsaa var valgt til Danmarks og Sveriges Konge, samlede Margreta i 1397 den bekjendte Herredag eller Rigsdag til Kalmar, hvor Raadgivere af alle tre Riger mødte. Under dette fælles Raadsmøde blev den nu omtrent femten Aar gamle Erik paa Trinitatis Søndag, den 17de Juni, kronet til alle tre Rigers Konge af Erkebiskopperne Jakob af Lund og Henrik af Upsal, hvorom den næst paafølgende 13de Juli (Fredagen næst efter St. Knuts Konges Dag) et Vidnesbyrd blev udstedt af 67 geistlige og verdslige Raadgivere af Danmark, Sverige og Norge [3]). Derhos blev forhandlet om en nærmere og stadig Forbindelse mellem de tre Riger, som nu vare komne under een Konge, og en Bestemmelse herom blev tagen, hvis Hovedpunkter bleve skriftlig opsatte paa St. Margrete Dag (enten den 13de eller 20de Juli). Deres Indhold er i Korthed følgende:

1) De tre Riger skulle evindeligen have een Konge, og aldrig igjen adskilles. — 2) Denne Konge skal vælges eendrægtigen af alle tre Riger. — 3) Efterlader den sidst afledne Konge Sønner, skal man vælge een af dem. — 4) Efterlader han ingen, da vælge Rigernes Raadgivere og Mænd efter bedste Skjøn og Samvittighed. — 5) Alle tre Riger skulle staa som et Heelt ligeoverfor Udlandet, og hjælpe hinanden troligen og af al Magt i Tilfælde af Krig. — 6) Hvert Rige skal derimod med Hensyn til sine indre Forhold være selvstændigt og styres af Kongen, hvert efter sin Lov og Ret. — 7) Paakommer der et af Rigerne Krig, skulle de tvende andre, paa Kongens Opbud, komme det til Hjælp, dog saaledes, at det egentlig krigførende Rige skaffer det af de andre opbudne Krigsfolk Kost og Foder. Ingen skal paaskyde, at han ei er tjenstpligtig udenfor sit eget Lands Grændser, men følge i hvilket af de tre Riger Behov gjøres, „efterdi de nu alle ere som eet Rige". — 8) Al Feide og Tvedragt, som mellem Rigerne fordum har været, skal nedlægges. — 9) Bliver En i noget af

[1]) Pontoppid. II. 243, jfr. Suhm D. H. XIV. 332 og 357. Navnet Vinbold, eller Vigled, som Pontoppidan strax i Forveien nævner, er usikkert; Suhm gjør det til Vinold; i en Afskrift i Diplom. Langeb. skrives han Vichbold. Efter Langebek skulde Brevet være af 1395. [2]) Suhm D. H. XIV. 339.
[3]) Suhm D. H. 406—409.

Rigerne fredløs, da skal han være det i dem alle. — 10) Hvis nogen Underhandling paakommer med fremmede Fyrster eller Stæder, eller og disses Sendebud komme til Kongen, da, i hvilket Rige han end opholder sig, have han og hans der tilstedeværende Raad, hvilket dog bør være „Nogle af hvert Rige“, Magt til derom at bestemme, hvad gavnligst synes for Kongen og de tre Riger. — 11) Alle disse opnævnte Stykker skulle holdes; og handler nogen derimod, da skal man af alle tre Riger understøtte Kongen og hans Embedsmænd med god Tro og af al Magt til „derover at rette, som ret og tilbørligt er“. — 12) Dronning Margreta skal uhindret i sine Levedage besidde og styre med al kongelig Ret efter egen Villie Alt hvad hendes Fader og Søn havde givet hende i levende Live og i deres Testamenter; ligesaa i Sverige sin Morgengave og hvad Andet Rigets Mænd have indrømmet hende; ligesaa i Norge sin Morgengave og hvad hendes Egteherre, Kong Haakon, og hendes Søn, Kong Olaf, have givet hende baade i levende Live og ved Testamente; ligesaa skal det Testamente, hun selv maatte gjøre, holdes, dog saaledes at Land og Slotte igjen komme under Kongen ved hendes Død. — 13) Til større Sikkerhed for, at alle disse Artikler skulle ubrødeligen og evindeligen holdes, skulle de indføres i Breve, skrevne paa Pergament, af hvilke Breve to skulle gjemmes i hvert Rige, beseglede med Kongens og Dronningens samt Rigernes Raads, Mænds og Kjøbstæders Segl[1]).

Som tilstedeværende paa Norges Vegne ved dette vigtige Møde i Kalmar nævnes i Vidnesbyrdet om Eriks Kroning kun tvende geistlige Raadgivere, nemlig Jon Biskop af Orknøerne (der i et andet Brev kaldes: Broder Jon og altsaa har været af en Klosterorden)[2]) og Arne Sigurdsøn, Provst til Marie-Kirke i Oslo og Norges Kansler (Arent, Provst i Oslo), derimod tolv Riddere, altsaa i det Hele fjorten af de 67 Udstedere. Følgelig har hverken Erkebiskop Vinalde eller nogen af Biskopperne i selve Norge været tilstede, hvad nu Aarsagen dertil har været, da dog Biskopperne fra de øvrige to Riger findes at have mødt meget talrigen. Som Udstedere af Brevet om Rigernes Forening nævnes kun sytten af de forsamlede Raadgivere med Erkebiskopperne af Lund og Upsal, og Biskopperne af Roskilde og Linkjøping i Spidsen; og blandt disse sytten nævnes paa Norges Vegne Provsten i Oslo og tre Riddere. Udstederne vare altsaa i det Hele fem geistlige og

[1]) Suhm D. H. XIV. 410—415, 630—634; Ny Danske Mag. III. 64 ff.; Paludan-Müller observ. crit. 53—62. [2]) Indulgensbrev af 23de Juni 1397, givet paa Parliamentet i Kalmar, Suhm D. H. XIV. 423; jfr. Opregningen af de tilstedeværende Biskopper i Diarium Vadst. Scr. r. Sv. I. 110.

tolv verdslige Herrer, af hvilke imidlertid kun ti findes at have beseglet Brevet.

Dette Brev er forresten i det danske Sprog, skrevet paa Papir, og de ti Segl ere nedenunder paatrykte, ikke, som ved Breve paa Pergament brugeligt, vedhængte i Remmer eller Snorer. Der er saaledes, efter det Ydre at dømme, al Rimelighed for, at Brevet blot er et Slags Udkast, for hvis Overeensstemmelse med det, som under Mødet var mundtlig forhandlet og besluttet, Udstederne paa en Maade borgede; ved at overføres paa Pergament, eftersom i den sidste Artikel bestemmes, og i sex Exemplarer besegles af alle rette Vedkommende, skulde Dokumentet erholde sin sande lovlige og bindende Form. Men dette sidste synes aldrig at have været bragt i Udførelse, og Brevet følgelig heller aldrig at have erholdt nogen strengt bindende Kraft som retsligt Dokument, — en underlig Omstændighed, som man hidtil ei har formaaet fyldestgjørende at forklare. At Margreta selv har villet det saa, derom kan neppe tvivles; men hendes Bevæggrunde hertil blive rimeligviis for stedse en Gaade, til hvis Løsning kun en og anden Gjetning lader sig anføre. Muligen har hun paa den ene Side frygtet, at naar Foreningsbrevet skulde vedtages og besegles paa den i sammes sidste Artikel foreskrevne Maade, Vanskeligheder og Indsigelser kunde reise sig, hvilke vare istand til at splitte Foreningen lige i dens Tilblivelse, — og paa den anden Side har muligen en Forening, som den Udkastet opstillede, ingenlunde tilfredsstillet hendes langt videregaaende Planer, og derfor har hun ikke villet lade Udkastet fremtræde i Form af en Lov, der bandt hende og Kong Erik for det Tilfælde, at senere indtrædende Omstændigheder kunde aabne dem Adgang til at lade F o r e n i n g e n gaa op i en S a m m e n s m e l t n i n g, hvilket maa ansees for at have været Margretas egentlige, om end uudtalte, Øiemed. Hvad der er sikkert er, at Brevet i de nærmeste 28 Aar kun var kjendt af Faa; og det er derfor ogsaa høist sandsynligt, at de deri indeholdte Bestemmelser slet ikke, eller i det mindste kun saare ufuldstændigt ere komne til Almenhedens Kundskab i de tre Riger. Man har udentvivl vidst, at en nøiere Forening mellem disse i Kalmar var afsluttet; men nogen ret Rede paa Betingelserne har man ikke havt.

Statsforeningen selv var nu imidlertid en Kjendsgjerning, og Dronning Margretas paafølgende Styrelsesvirksomhed gik ligefrem ud paa at styrke den. At hun heri, som det virkelig lader, netop har fulgt den Retning, som det skriftlige Udkast paapeger, var udentvivl en Fremgangsmaade, som hendes Klogskab tilsagde hende at anvende i Foreningens første Tider. Ufuldkommenhederne ved Foreningsudkastet falde let i Øinene; men umiskjendelig er ligefuldt en for den Tid ual-

mindelig skarp politisk Omtanke hos den Person, der var det drivende Hjul i Verket, hos Dronning Margreta nemlig, — og det især, hvis man tør antage, at det hele i Indhold som i Form saa ubestemte og ufuldkomne Foreningsudkast ikkun i hendes Øine var en Forberedelse til noget ganske Andet, end dets Ord udtalte [1]).

Aaret efter at den kalmarske Forening mellem de tre nordiske Riger var sluttet, kom Margreta i fuldkommen Besiddelse af Sveriges Rige, idet Stokholms Stad og Slot overgav sig til hende den 29de September 1398.

93.

Kong Erik bliver myndig. Erkebiskop Vinalde dør 1402. Askel een og tyvende Erkebiskop. Stort Møde af Biskopper i Bergen i 1405. Biskopsstifter. Dronning Margretas sidste Leveaar og Død 1412.

I 1397 var saaledes Norges Rige indtraadt i et nyt Statsforhold, — i et Statsforbund med Danmark og Sverige. Dette var skeet uden iøinefaldende og dybtgaaende Forberedelser, uden nogen foreløbig Indhentning af Almenhedens Villie i de tre Riger, og, som det lader, uden at endog Folket der, paa et ringe Antal mægtige Høvdinger nær, blev gjort bekjendt med Forbundet eller dets Betingelser, selv efter dets Afsluttelse. Man feiler neppe ved at antage, at dette allermindst var Tilfældet i Norge. I de andre to Riger gik nemlig et Kongevalg, Eriks Valg, umiddelbart forud, hvilket nødvendigen maatte tildrage sig, i det mindste i nogen Grad, Almenhedens Opmærksomhed; Norge derimod erkjendte allerede siden otte Aar Erik som sin Arvekonge, og da denne nu i et Par Aar havde været udenfor Rigets Grændser, lagde Nordmændene neppe synderlig Mærke til, at han under sit Fravær ogsaa blev Konge i Danmark og Sverige. At Erkebiskop Vinalde af Nidaros ikke var tilstede ved hans Kroning i Kalmar, uagtet denne, som i Vidnesbyrdet udtrykkelig siges, gjaldt alle tre Riger [2]), bliver altid en gaadefuld Omstændighed ligesom i det Hele den svage Repræsentation af den norske Kirke ved samme Leilighed. Men maaskee viser selv denne Omstændighed, hvor liden Vegt det norske Raads indflydelsesrigeste Medlemmer lagde paa Margretas Foretagende, og hvor liden Indsigt de havde i dettes egentlige og dybere Betydning. Havde den formelige Udstedelse af Forbundsbrevet virkelig gaaet for sig, maatte vel et noget klarere Lys have gaaet op for dem; men da denne

[1]) Om denne hele Materie jfr. fortrinsvlis Paludan-Müller: observationes criticæ de foedere inter Daniam, Sveciam et Norvegiam auspiciis Margaretæ reginæ icto. Havn. 1840. [2]) Suhm D. H. XIV. 408.

udeblev, kom det hele Statsforbund til at foresvæve dem i en vis Halvdunkelhed, som ganske vist ogsaa den kloge Margreta for Tiden har fundet det hensigtsmæssigst at vedligeholde.

Uagtet Erik var kronet Konge til alle tre Riger, vedblev Dronning Margreta dog at betragte ham som umyndig og selv at lede Styrelsens Gang, om ogsaa hans Navn benyttedes. At hendes Plan var, for det første paa en Maade at sammensmelte Rigernes Raad og saaledes danne en sand Fællesstyrelse, er meer end sandsynligt. Dog gik hun heri frem med Forsigtighed og Lempe. Man seer, at hun om Høsten 1398 har havt alle tre Rigers Raad samlet om Kong Erik i Kjøbenhavn i Anledning af vigtige Forhandlinger med Udlandet. Men da det gjaldt en Fornyelse af Hansestædernes Privilegier i Norge, var det dog kun „Norges Riges Raadgivere og Mænd" som derved optraadte. Kong Eriks Brev af 29de August, der tilsiger Stæderne deres gamle Rettigheder i Norge, er nemlig medforseglet af Erkebiskop Vinalde, Biskopperne Olaf af Stavanger og Eystein af Oslo, Hr. Anbjørn Provst til Apostelkirken i Bergen, Hr. Arne (Arold) Provst til Mariekirken i Oslo, fire norske Riddere og otte norske Svende, altsaa kun norske Raadgivere; og Margreta gav selv sin særegne Stadfæstelse paa Brevet, — et Tegn paa den Styrelsesmyndighed, som hun endnu tillagde sig selv, og som tillagdes hende baade af Udlændinger og Indlændinger [1]). Freden derimod, som sammesteds den 1ste September sluttedes mellem Kong Erik og den tydske Ordens Hoimester, blev medbeseglet af alle tre Rigers Raad, nemlig de tre Erkebiskopper, ti Biskopper, — hvoriblandt de ovennævnte to norske, — de tvende norske Provster, samt 63 Riddere og ti Svende af alle Riger [2]). Her gjaldt det nemlig et for Rigerne fælles Anliggende, hvorimod ved den første Sag Spørgsmaalet var om et for Norge særegent. Skjønt Rigernes Raad saaledes vare samlede paa et Sted, skjelnede man dog mellem Omraadet for deres fælles og hvert enkelts særskilt Virksomhed, ganske i det udkastede Statsforbunds Aand.

At denne Tilnærmelse mellem de tre Rigers Raad ogsaa maatte medføre en Tilnærmelse mellem deres Kirker, var en Selvfølge, imedens Biskopperne og de høie Prælater indtoge en saa vigtig Plads i Raadet. At Margreta selv har havt dette Bihensyn er ingenlunde urimeligt, og at hendes iøinefaldende Bestræbelser for at bringe geistlige Personer af det ene Land ind i vigtige geistlige Embeder i det andet tildeels kan have havt sin Grund i et saadant Ønske, og ikke udelukkende i hendes Forkjærlighed for de Danske, lader sig neppe reent ud negte. Gavnligheden af en nærmere Sammenslutning

[1]) Suhm D. H. XIV. 447. [2]) Suhm D. H. XIV. 447 f.

mellem de tre nordiske Kirker, naar den istandbragtes paa en fornuftig Maade, kunde ogsaa let fremstille sig for den dybere tænkende, især under hiin Tids splittede og forvirrede Kirkeforhold. Men om end noget saadant kan have foresvævet Margreta, saa har hun dog vist ikke deri været ledet af nogen sand Omhu for Vækkelsen af det christelige Liv hos sine Undersaatter, — dertil synes hun i Eet og Alt at have været for verdsligsindet, for meget behersket af sin Tids underfundige og dog kortsynede Statskløgt. Har hun ønsket en nærmere Forening mellem de tre nordiske Kirker, har det vel især været af Statshensyn, deels for at styrke Forbundet mellem Rigerne, deels for at lette Kongedømmet Indblandingen i og Indvirkningen paa de kirkelige Anliggender til Fordeel for dets egen Myndighed. Men hvorledes dette end kan have forholdt sig, — saameget synes vist, at den Tilnærmelse mellem de tre Kirker, som Kalmarforbundet fremkaldte, kun var en ydre Tilnærmelse, der ingen Forbedring i hver enkelt Kirkes indre Forhold drog til Følge. Tvertimod er det, i det mindste for Norges Vedkommende, aabenbart, at Kirken under Statsforbundet gik tilbage istedetfor fremad, og at den Smule religiøse og kirkelige Sands, som maaskee endnu ved det 14de Aarhundredes Udgang kunde være levnet fra ældre og bedre Tider hos den norske Geistlighed, i Løbet af det 15de næsten ganske tabte sig i rastløs verdslig Stræben, der sjældnest endog dreiede sig om Standshensyn, men oftest blot om Tilfredsstillelsen af lav personlig Egennytte og Ærgjerrighed.

Omkring 1400 havde Kong Erik naaet en Alder af 18 Aar, var altsaa kommen til den Alder, da han, idetmindste for sine Undersaatters Øine, maatte optræde som selvstændig styrende. Han overtog virkelig mod Slutningen af 1400 Rigsstyrelsen i Sverige og gjorde det følgende Aar 1401 sin Hyldingsreise eller Eriksgata omkring i Landet [1]. Hans Myndighed er udentvivl ogsaa omtrent ved denne Tid bleven erkjendt i de to andre Riger, og sandsynligviis har den store Herredag, som i August Maaned 1401 holdtes for alle tre Riger, hermed staaet i Forbindelse. Man finder nemlig, at den 27de August 1401 de tre Rigers Raad have været forsamlede i Helsingborg og der med Kong Erik udstedt et Stadfæstelsesbrev paa Dronning Margretas Gaver til Kirker og Klostere i Danmark og Sverige. Som Medforseglere nævnes i Alt 176 Raadgivere, nemlig Rigernes tre Erkebiskopper, 17 Biskopper, 2 Provster, 114 Riddere og Resten Svende. Af norske Geistlige nævnes: Erkebiskop Vinalde, Biskopperne Eystein af Oslo, Sigurd af Hamar, Peter af Hole, Vilkin af Skaalholt, Jakob af Bergen og Olaf af Stavanger, altsaa alle Norges og Islands Biskopper, og desuden Provsterne An-

[1]) Lagerb. IV. 8—9.

bjørn af Bergen (til Apostelkirke) og Arne (Andarin) af Oslo (til Mariekirke) [1]). En saa talrig almindelig Raadsforsamling forudsætter en vigtig Anledning, og denne har udentvivl været Kong Eriks Hylding til alle tre Rigers myndige og selvstyrende Konge. I det nævnte Brev er ogsaa han den, der stadfæster Margretas Bestemmelser, — det Modsatte af hvad vi før have seet: at hun stadfæstede hans [2]). Men denne Myndighedserklæring uagtet vedblev dog Margreta, fremdeles som forud, at være den egentlige Sjæl i Rigsstyrelsen [3]), kun at hun nu optraadte under det beskedne Navn af Kongens Moder og første Raadgiver istedetfor tilforn som hans Formynderske.

I Slutningen af 1401 eller Begyndelsen af 1402 døde Biskop Olaf af Stavanger [4]). Til hans Eftermand valgtes Haakon, der synes at være indviet før 21 Juli 1402. Som indviet Biskop var han i Aal i Haddingiadal i Midten af August Maaned [5]).

I 1402 døde Erkebiskop Vinalde Henriksson [6]). Hans politiske Virksomhed har udentvivl været af megen Betydning; hans kirkelige Virken har derimod ikke efterladt sig noget kjendeligt Spor. Til hans Eftermand valgtes den 20de December samme Aar Askel eller — som han ogsaa paa dansk Viis kalder sig — Eskil, en Gudbrandsdøl [7]), om hvis forudgaaende Livsstilling intet vides. Med hans Indvielse gik det i Langdrag, uvist af hvilken Grund. Endnu i Slutningen af Januar 1404 var han blot Electus [8]); men senere samme Aar foregik hans Indvielse, udentvivl i Rom ved Pave Bonifacius IX. Den 30te November 1404 var han hjemkommen til Nidaros og sang der sin første Biskopsmesse [9]).

Biskop Peter Nikolausson af Hole [10]) var omkring 1400

[1]) Ny Danske Mag. V. 1—8. Brevet nævner egentlig: Jakob af Stavanger, men dette maa vist være en Feilskrivning. Enten maa den daværende Biskop af Stavanger have været Olaf, eller og maa Stolen dengang ved Olafs Død have været ledig, og saaledes ingen Stavangers-Biskop tilstede paa Herredagen. [2]) S. o. f. II. 445. [3]) Dette siges ogsaa udtrykkelig i Diarium Vadstenense under Aar 1400: „ad illud tempus sicut et postea per reginam Margaretham . . . ista tria regna regebantur." Jfr. Lgbr. IV. 8. I de islandske Annaler heder det: „hèllt hun sinne rikistiórn til daudadægrs yfir Noreg, Sviariki ok Danmörk." Isl. Ann. 336, jfr. Ny Danske Mag. VI. 246 Not. 2. [4]) Fra 1380, s. o. f II. 398. [5]) Langes hdskr. Optegn. [6]) Bjørn af Skardsaas Ann. I. 12; fra 1387 s. o. f. II. 406; han skal, ifølge Fortegnelsen i Scr. r. D. VI. 616, have indtaget Nidaros's Stol i 17 Aar og 2 Maaneder, hvilket dog neppe kan være rigtigt, om man end regner hans Erkebiskopsdømme lige fra hans Valg, der muligen er foregaaet i 1386; maaskee er her en gammel Feilskrivning eller Feillæsning, hvorved XV er blevet forvansket til XVII. [7]) Scr. r. D. VI. 616. [8]) Langes haandskr. Opt. [9]) Isl. Ann. 376. [10]) Fra 1391 s. o. f. II. 431.

dragen fra sin Stol til Udlandet og var i August 1401 tilstede, tillige med Bisskop Vilkin af Skaalholt, paa den almindelige Raadsforsamling i Helsingborg. I 1401 var der saaledes bisskopsløst paa Island. Om Bisskop Peters senere Skjæbne vides intet sikkert. Nogle tro, at han er kommen tilbage til sin Stol, og er død i 1402 [1]); men muligt er det dog ogsaa, at han slet ikke har gjenseet sit Sæde, og er død i Udlandet, maaskee flere Aar senere. Der synes nemlig ingen Bisskop at have været ved Hole Stol fra 1403 eller tidligere indtil 1415 eller endog 1419, uden muligen en vis Beiner, om hvem man dog intet sikkert veed. Derimod finder man, at Bisskopsdømmet i den største Deel af Mellemtiden har været bestyret ved Officialer og Vikarier. Den rette Sammenhæng med denne Hole Stols Ledighed kjendes aldeles ikke [2]).

Forresten blev Island, der havde gaaet fri for den store Mandedød i Midten af det 14de Aarhundrede, nu i Begyndelsen af det 15de hjemsøgt af en ligesaa frygtelig Smitsot. Den udbrød om Sommeren 1402, efterat Bisskop Vilkin af Skaalholt var lykkelig kommen tilbage fra sin Udenlandsreise, og den rasede i de tvende følgende Aar 1403 og 1404 paa den mest ødelæggende Maade. Skaalholts Stol skal tre Gange af Sotten være bleven ganske ødet for Tjenestefolk, og en Mængde Mennesker døde over det hele Land [3]).

Bisskop Vilkin [4]) overlevede dog Sotten og drog Aaret efter dens Ophør 1405 til Norge, efterat have overdraget sit Bisskopsdømmes Bestyrelse under sit Fravær til tre Officialer, een for hver af de tre under Skaalholts Stol hørende Fjerdinger. Han gjensaa ei meer Island; thi samme Aar døde han i Bergen og blev der begraven. Annalerne sige, at over hans Grav stod syv Lydbisskopper og Erkebisskop Askel. Vilkin sees at have været en dygtig og virksom Bisskop. Han lod i sin Embedstid optage et Register over alle Kirkeejendomme og Kirkeindtægter i Skaalholts Bisskopsdømme, og udstedte i 1396 et Synodal-Statut om Regnskab for Kirkegodsets Bestyrelse [5]). Efter Vilkins Død stod Skaalholts Bisskopsstol i omtrent 3 Aar ledig.

Hvad der fortælles om Bisskop Vilkins Begravelse i Bergen viser, at der paa den Tid maa have været afholdt et talrigt Møde af norske Bisskopper, da Erkebisskop Askel og ikke mindre end otte Lydbisskopper (Vilkin medregnet) var der tilstede. Man maa formode, at et Provinsialconcilium da har været holdet, efter forudgaaende Tilsigelse fra den nye Erkebisskop, og at dette har været Anledning til Bisskop Vilkin Reise til Norge. Hvad der paa dette Møde har væ-

[1]) Espol. þ. I. c. 97. [2]) Finn Joh. II. 572—74. [3]) Isl. Ann. 372 374, 376; Espol. þ. I. c. 97—99. [4]) Fra 1394 s. o. f. II. 430. [5]) Isl. Ann. 378; Finn Joh. II. 134—137.

ret afhandlet, vides imidlertid ikke, da ingen paa det udfærdigede Bestemmelser ere levnede. Man seer af et gammelt Brev, at Erkebiskoppen har været i Bergen den 23de August [1]); rimeligvis har altsaa Mødet omkring den Tid været holdt. Muligen har det staaet i Forbindelse med et større Raadsmøde, og dette igjen paa en eller anden Maade med Kong Eriks Ophold i Norge samme Aar og hans forventede Bryllup med Filippa, Kong Henrik IV's Datter af England, hvilket var bestemt at foregaa i Bergen om Sommeren 1405, men dog, paa Grund af en Udsættelse med Kongedatterens Reise fra England, først kom til at holdes mod Slutningen af det følgende Aar 1406 i Lund.

Det er, som før sagt, uvist hvor længe den unge Erik efter sin Antagelse til Norges Konge i 1389 har opholdt sig i Norge. Saameget er vist, at der intet Spor findes til, at han i Tiden mellem 1394 og 1405 har været der. Norge havde saaledes ikke seet sin Konge siden han blev myndig, og det kunde i saa Fald være paa høi Tid, at han nu engang optraadte blandt Nordmændene. Dette skede i 1405, da han i Februar Maaned synes at være kommen fra Sverige paa norsk Grund, og den 8de Marts var paa Akershus [2]). For denne Reise medgav Dronning Margreta ham en skriftlig Instruktion, som endnu er til, og som tydelig viser, hvor indskrænket han fremdeles holdtes af sin Fostermoder, skjønt han allerede var 23 Aar gammel. Der var foreskrevet ham nøie hvad han for visse Tilfælde skulde sige og handle; — det var forbudet ham at yttre noget Afgjørende om Norges Riges Anliggender, men han skulde henvise dem, som derom kunde spørge ham, til sin Moders snart forventede Komme, da hun kjendte Sagerne bedre end han; — han maatte ikke engang modtage Regnskab eller give Kvittering for Sysler eller Len [3]). Meningen har rimeligvis været, at Dronningen skulde komme efter Erik til Norge og der overvære hans Bryllup i Bergen og med det samme en større Raadsamling der. Men da Filippa ikke indtraf, og Brylluppet saaledes for denne Gang maatte udsættes, saa kom ikke heller Margreta, ligesaalidt som hun i de nærmest følgende Aar synes at have besøgt Norge. Det seer forresten efter Instruktionen ud, som om Kong Eriks norske Reise har skullet ansees som et Slags Hyldingsreise gjennem Landet. Det heder nemlig, at Kongen alle Steder, hvor han for frem, skulde lade Almuen hylde sig og sverge, at ville med Guds Hjælp holde ham for deres Konge af Guds Naade, og gjøre ham alt det, som dem bør deres Konge at gjøre; og han skulde sige dem igjen, der gjorde ham dette, at han vil holde dem ved Fred,

[1]) N. Dipl. I. 436, 437. [2]) N. Dipl. II. 342. [3]) Instruktionen findes trykt med en lærerig Indledning i Ny Dan. Mag. VI. 241—264.

Lov og Ret efter sin bedste Magt [1]). Hvorvidt imidlertid Reisen har strakt sig, om han er kommen til Bergen og der været tilstede ved noget Raadsmøde, eller i det Hele hvad han under sit Ophold i Norge har foretaget sig, vides ikke. At der har været paa den Tid nogen Anke fra Nordmændenes Side over, at Rigets Segl ikke var inden Landet, og at Dronning Margreta har paatænkt en Forandring med Hensyn til Kansler, saaledes at dertil skulde beskikkes en anden end Provsten til Mariekirken, og som det lader En der ventedes fra Udlandet, og maaskee en Lægmand, da han omtales som Foged, — dette er klart af den nævnte Instruktion, skjønt den nærmere Sammenhæng dermed ikke udvikles, ligesaalidt som vedkommende Personers Navne nævnes [2]). Den 5te August 1405 var Kong Erik igjen med Margreta i Danmark i Helsingborg [3]).

I 1407 døde Biskop Eystein af Oslo [4]), og i samme Aar maa ogsaa den gamle Biskop Jakob af Bergen [5]) enten være død eller have fratraadt sit Embede. Til Eysteins Eftermand valgtes og indviedes endnu i samme Aar Aslak Harniktssøn Bolt af en anseet norsk Hovdingeæt [6]); medens til Bergens Biskopsstol allerede tidligere maa være valgt eller udseet en vis Jakob Knutssøn, en dansk Mand, der rimeligviis forud (omtr. 1400) havde været Provst i Roskilde og Kong Eriks Kansler. Dronning Margreta istandbragte imidlertid strax en Omskiftning mellem disse to Biskopper, fordi — siges der — hun undte Jakob som Dansk det bedre Biskopsdomme [7]). Maaskee kan vel ogsaa ved Siden heraf den Grund have gjort sig gjældende, at Jakob allerede var, eller idetmindste var udseet til at være, Kongens Kansler i Norge, og derfor ønskedes til Oslo, som paa den Tid fortrinsvis ansaas for den norske Styrelses Sæde, hvor paa Akershus Slot Rigets Fatabur eller Arkiv var [8]), og hvor man var vant til at Kansleren opholdt sig. Omflytningen maa være skeet i stor Hast; thi allerede den 14de Januar 1408 tiltraadte Biskop Aslak Bergens Biskopsstol, „efterat — som det heder — de tvende Biskopper Jakob havde fratraadt: den gamle af Prædikebrødrenes Orden, og Jakob Knutssøn Biskop i Oslo“ [9]). Denne sidste findes baade

[1]) Ny D. Mag. VI. 248. [2]) Ny D. Mag. VI. 253—54. Arne Sigurdssøn vides ikke at være nævnt som Provst ved Mariekirke senere end 24de Aug. 1402 (N. Dipl. II. 433). [3]) Ny D. Mag. VI. 244. [4]) Fra 1386 f. o. f. II. 404. Endnu den 25de Febr. 1407 var han i Live og paa Holden Præstegaard (Langes hdskr. Opt.) [5]) Fra 1372 f. o. f. II. 388. [6]) Om Aslak Bolts Æt see Sml. V. 333—351 og Ny D. Mag. I. 1—8. Flere Unøiagtigheder paa sidste Sted findes berigtigede paa førstnævnte. [7]) Isl. Ann. 382. [8]) Ny D. Mag. VI. 247. [9]) Bjørgv. Kalfsk. 6. Disse to Jakober have af Mange feilagtigen været forvexlede med hinanden og gjorte til een Person.

i 1407, som Bergens Biskop, og 1408, som Oslos, at have været i Danmark [1]), og som hans Foged i Oslo nævnes den 20de Januar 1408 Jesse Krabbe [2]). Den 21de Mai 1409 var han med Dronning Margreta som Raadgiver paa Baahus [3]). Den gjensidige Forflytning af Biskopperne Aslak og Jakob viser med hvilken vilkaarlig Myndighed Dronning Margreta handlede i den norske Kirkes Anliggender, og hvor stor Indflydelse hun maa have havt i den pavelige Kurie i Rom, uden hvis Indrømmelse en Omskiftning som den ovennævnte ganske vist ikke kunde finde Sted.

Ved denne Tid blev Skaalholts efter Vilkins Død ledige Bispopsstol [4]) endelig igjen besat med Jon, tilforn Abbed i Munkliss Benediktiner-Kloster i Bergen. Han kom til Island i 1408 og sang sin første Bispopsmesse i Skaalholt den 8de September [5]). Han besøgte det følgende Aar efter Løfte Hole Bispopsdømme, der endnu var uden Biskop, og blev vel modtagen. Efter Hjemkomsten til Skaalholt skiftede han gjentagne Gange strax efter hinanden Stolens Raadsmand uden synlig Grund, noget der blev anseet for Tegn paa et ustadigt Sindelag [6]).

Den tidligere omtalte Biskop Henrik af Garde paa Grønland [7]) var død eller fratraadt, uden at man ved, om han nogensinde har besøgt sit Bispopsdømme. I disse Aar nævnes en Berthold som Grønlands Biskop. I 1407 visiterede denne paa Erkebiskop Askels Vegne i Herdalen, og i 1408 var han hos Erkebiskoppen og beseglede med ham et Afladsbrev for en Kirke i Nidaros's Bispopsdømme. Endnu i 1409 sees han at have været borte fra sin Stol, da man finder denne bestyret ved en Official. I 1411 maa han være fratraadt; thi imod Slutningen af dette Aar nævnes Jakob som Biskop til Garde „af Guds og det apostoliske Sædes Naade“, men tillige som forrettende i Danmark i Egenskab af General-Vikarius for Biskop Peter af Roskilde, i hvilken Stilling han endnu findes omtalt i Aarene 1417 og 1421, medens Biskop Berthold nævnes som Medudsteder af et Brev, givet i Nidaros den 25de April 1420 af Erkebiskop Askel [8]). Man har ingen Rede paa, hvorledes egentlig Forholdet har været med disse tvende samtidige Biskopper til Garde. Kun saameget seer man, at rimeligvis hverken den ene eller anden har nogensinde været ved sin Stol. Man maa altsaa formode, at begges Bispopsdømme ikke har været stort andet end en tom Titel,

[1]) D. Mag. III. 179, 188, V. 38. [2]) N. Dipl. I. 443. [3]) N. Dipl. I. 449. [4]) S. o. f. II. 448. [5]) Isl. Ann. 382, jfr. Finn Joh. II. 465. [6]) Isl. Ann. 382, 384. [7]) S. o. f. II. 405. [8]) Grønl. hist. Mindesm. III. 142—145, 146, 148—151, 154—155, 890—893, 909, 910.

og at den grønlandske Kirke, i lang Tid berøvet alt bisſkoppeligt Tilsyn, maa have været i en høist ynkverdig Stilling.

Dronning Margreta var den egentlige Styrer i de tre nordiske Riger, saalænge hun levede, og Erik synes, skjønt han laante Kongedømmet sit Navn, at have med Taalmodighed bøiet sig under sin Fostermoders skarpe Forstand og kraftige Villie. Og ligesom han, endog i sine myndige Aar, og efterat han var erkjendt for selvstyrende Konge, fandt sig i hendes Formynderskab, saaledes synes ogsaa Indbyggerne i alle de tre Riger, roligen eller i det mindste uden aabenbar Modstand at have adlydt hendes Styrelse, om end denne undertiden kan have været trykkende og vilkaarlig. Det eneste Spor til noget Forsøg paa at rokke Margretas Myndighed — hvad enten nu dette udgik fra misnøide Undersatter, eller fra udenrigske Fiender, eller maaskee rimeligst fra begge i Forening — viser sig i den foregivne Kong Olafs Optræden i 1402.

Nogle danske og norske Kjøbmænd havde i Begyndelsen af 1402 i en Flekke ved Graudens i Preusen truffet en fremmed svagelig Mand, der forekom dem at have en paafaldende Lighed med den længe for død anseede Kong Olaf. Paa deres Forespørgsel, om han virkelig var denne, negtede han det i Førstningen; men da Flere kom til og erklærede at gjenkjende i ham Kong Olaf, og hilsede ham som sin Herre, saa modsagde han ei længer deres iḩærdige Paastand. Der udbredte sig nu den Tale, at Dronning Margreta for 16 Aar siden havde villet lade sin Søn forgive; men en Anden var bleven Offer for Mordplanen, og Olaf var flygtet ud af Landet. Nu skulde han da være gjenfunden. Kjøbmændene førte ham til Danzig, og der viste man ham ikke alene al kongelig Ære, men understøttede ham endog med de nødvendige Penge. Alt dette gjorde Manden djærvere. Han paastod nu selv at være Kong Olaf, lod sig grave et Segl og udfærdigede under dette Breve, som han ved sine Bud sendte til Dronning Margreta. Han lod hende sige, at han var hendes Søn; han vilde vistnok gjerne have henlevet sit Liv i Fattigdom, men Paven havde paalagt ham at vende hjem til sine Riger og fordre disse tilbage. Dronningen blev forbauset over hans Foregivende, lod strax optage et Vidnesbyrd af flere danske Riddere og Stormænd om hendes Søns Død og Begravelse, hvorledes dermed var tilgaaet og hvo derved havde været tilstede, og dette sendte hun ved den danske Ridder Folmar Jakobssøn, i hvis Arme Olaf erklæredes at være død, og den stralsundiske Borgermester Volf Volslam til Hoimesteren for den tydske Orden i Preusen, med Bøn om, at han vilde udlevere hende Manden til nærmere Ransagelse. Hoimesteren opfyldte hendes Begjæring og sendte den Ulykkelige, ledsaget af nogle Ordensriddere og Sende-

bud fra Stæderne til Kalmar, hvor Dronningen selv saa ham. Men nu blev det ved noiere Ransagning oplyst, at han ingen Indlænding var og ei engang kyndig i Landets Sprog. Han selv bekjendte ogsaa, at han var født i en Landsby ved Eger, at hans Fader hed Wolf og hans Moder Margreta, og at han først, da de danske og norske Kjøbmænd og siden Danzigs Borgere hilsede ham som Konge, var falden paa at forestille Olaf. Flere Beretninger, som ikke omtale hans Ukyndighed i det danske Sprog, sige, at da han kom for Dronningen, vidste han at fortælle hende mange hemmelige Ting, som Ingen kunde kjende uden at have staaet i det nærmeste Forhold til hende, ja Nogle lægge endog til, at hun en Stund selv var i Uvished. Men til Slutning lod Dronningen undersøge, om der fandtes paa ham et Fødemærke, som hun paastod Olaf havde, en Vorte mellem Axlerne, eller efter Andre en Knude paa Navlen; og da dette ikke fandtes, blev han erklæret for en Bedrager. Hans Kjendskab til Margretas Hemmeligheder og Kong Olafs Barndomstildragelser skulde da have skrevet sig derfra, at han var bleven oplært af Olafs Amme, eller endog var denne Ammes Søn. Men hvorledes det nu egentlig hermed har hængt sammen, saa fik Lykkesøgeren — thi for andet kan man ei ansee ham — dyrt undgjælde sit Bedrageri. Dronningen lod ham nemlig føre fra Kalmar til Skaane, til det Sted, hvor de fleste Kjøbmænd vare samlede. Her blev han dømt til Døden og derpaa i Paasyn af alt Folket levende brændt mellem Skaanør og Falsterbod den 28de September 1402, efterat man til Spot havde sat ham en Krone paa hans Hoved og behængt Baalet med alle de Breve, han i Olafs Navn havde skrevet til Dronningen. Hans Klenodier bleve givne til et Kloster, og hans Segl sønderbrudt [1]).

Om den foregivne Olaf har havt Margretas Leide, da han kom til Danmark, og Dronningen saaledes ved hans Henrettelse har gjort sig skyldig i et stort Løftebrud, — det er ikke klart af de gamle Kilder og Beretninger. At den tydske Ordens-Høimester, der just paa den Tid stod paa en spendt Fod med Margreta, kan have havt en Finger med i Bedragerens Optræden, er ikke saa ganske usandsynligt, heller ikke, at han kan have ladet sine Sendebud følge ham til Danmark, for, om muligt, at hjælpe ham; men det er vel ogsaa rimeligt, at disse Sendebud, da Bedrageren var fældet ved sin egen Tilstaaelse, have opgivet ham til Dronningens Hevn for ikke at blotte sin Herre.

[1]) Voigt: Geschichte Preussens VI. 227—230 efter de bedste gamle Kilder; jfr. Behrmanns ovennævnte Skrift om Kong Olafs Død, Hvitfeld under 1402, Albert Krants Dan. l. VIII., Jahn, Danmarks politisk-militære Historie under Unionskongerne 39—40.

Megen Dunkelhed hviler forresten, og vil vel altid blive hvilende, over denne Tildragelse.

Et Spil som det med den foregivne Kong Olafs Fremtræden kunde neppe have ladet sig drive saa vidt som skede fra Anstifternes Side, i hvo... disse egentlig vare, med mindre en vis Mistillid til Margreta, en vis Uvillie mod hendes Styrelsesmaade havde lønligen ulmet hos en stor Deel af hendes Undersaatter. Umiskjendelige Spor hertil ere allerede paaviste hos Nordmændene; og at det ingenlunde var bedre hos Svenskerne, derom vidne tydelig de mange Anker mod hende, som efter hendes Død reistes i Sverige. At Aarsagen hertil for en Deel har ligget i hendes Forkjærlighed for sine Landsmænd Dånerne, og i en ilde fordulgt Bestræbelse for at bane Danmark Veien til en Overhøihed over de tvende andre Riger, eller idetmindste til den ledende Myndighed i Statsforbundet, — lader sig neppe negte af den, der med Opmærksomhed og Upartiskhed gransker Begivenhederne og Forholdene i Norden paa hendes Tid. Endnu meer har vel Aarsagen til Uvillien mod hende ligget i de vanskelige og indviklede Omstændigheder, under hvilke hendes Styrelse bevægede sig, — Omstændigheder, som ofte nødte hende til at paalægge sine Undersaatter tunge Skattebyrder og Udredsler, ligesom vistnok ofte til at handle egenmægtigen og fatte sine Bestemmelser uden tilbørligt forudgaaende Samraad med hvert enkelt Riges Mænd. Aller mest har den dog maaskee ligget i den Mangel paa sand Karakterens Elskverdighed, som altid kleber ved en mandhaftig, herskesyg, statsklog, haard og rænkefuld Kvinde, der saa at sige fornegter sit Kjøn for at spille Mandens Rolle, og om hvem man opfordres til at sige, hvad Kong Valdemar netop skal have sagt om sin Datter: „Naturen har faret vild med hende; hun skulde blevet en Karl, men blev et Kvindfolk“ [1]). Margreta var ifølge sin Karakter neppe skikket til at vinde hos sine Undersaatter nogen sand, paa Kjærlighed grundet Hengivenhed. Men hendes Virksomhed, Fasthed, Mod og Klogskab, forenet med Hensynsløshed i Valget af de Midler, hvorved hun fremmede sine Planer, — det var Alt Egenskaber, der formaaede at indgyde Folket en med Frygt blandet Agtelse, der opretholdt hendes Magt, hvor sand Hengivenhed skortede, og som bragte Uvillien eller Hadet, hvor det fandtes, til at forstumme i Uvirksomhed. Derfor indskrænkede ogsaa Misnøiet blandt Nordmændene sig til en dump Murren, der aldrig synes at have lagt Margretas Styrelse nogen alvorlig Hindring i Veien; og de svenske overmodige Herrer, som i meer end eet Aarhundrede hvert Øieblik, i Tide og Utide, havde reist sig med Mund og Haand mod sine Konger, bøiede sig i taus Lydighed for den kraftfulde, strenge

[1]) Hvitfeld ved Slutn. af Margretas Historie.

Kvinde, over hvem de først vovede at hæve sine Klager, da hun laa i sin Grav.

Hvad ellers Forholdet mellem Margreta og Kong Erik angaar, da har man vistnok formodet, at i hendes sidste Leveaar Forstaaelsen mellem dem har været mindre god: at Erik har fundet sig trykket ved Dronningens Herskesyge, og at det navnligen har været for at give sit Misnøie med hende Luft, at han i 1410 lod henrette Abraham Brodersson, en svensk Herre, der stod høit i hendes Yndest. Men disse Gjætninger have neppe nogen gyldig Grund, og hvad Abraham Broderssøns Henrettelse angaar, da er der Beviser for, at han ved mangehaande Forbrydelser havde forskyldt sin Død, og at Erik kun opfyldte et Retfærdighedens Krav ved hin Handling, hvilken Margreta neppe kunde ganske misbillige, hvor meget hun end kan have yndet den henrettede [1]).

Dronning Margreta drog seenhøstes i Aaret 1412 til Flensborg, for, om muligt, at rede de Forviklinger, der vare opstaaede mellem Kong Erik og de holsteinske Grever i Anledning af disses Fordringer paa Hertugdommet Søndre-Jylland, eller, som man nu begyndte at kalde det, Slesvig, til arveligt Len. Efter et kort Ophold i Flensborg, hvor hun intet havde kunnet udrette i den omtvistede Sag, lavede hun sig til at vende tilbage og var allerede kommen ombord paa sit Skib i Havnen, da hun her hastigen døde Natten mellem den 27de og 28de October, 60 Aar gammel.

94.

Kong Erik Enestyrer. Landsstyrelsens daarlige Tilstand i Norge. Pavedømmets Splittelse. Almindelige Conciller i Pisa og i Kostnits. Biskopper i den norske Kirke.

Nu overtog da Kong Erik i sit tredivte Aar den Rigsstyrelse i Virkeligheden, som han hidtil næsten kun havde ført i Navnet. Tre og tyve Aar vare allerede henledne, siden han antoges til Norges Arve-Konge, og siden alle norske Brevskaber betegnedes efter hans Riges Aar; men Norge havde i al denne Tid seet lidet til ham, og liden eller ingen Gavn havt af hans Kongedømme. Heri foregik, saavidt man kan skjønne, ingen væsentlig Forandring i den nærmest følgende Tid. Erik vedblev saagodt som stadigen at opholde sig i Danmark, — noget som hans stedse vorende Strid med de holsteinske Grever og tildeels ogsaa med Hansestæderne paa en Maade gjorde nødvendigt. I Norge spores under hans stadige Fraværelse ingen almindelig styrende Magt, hvilken kunde træde i Kongedømmets Sted,

[1]) Jahn, Danmarks Historie under Unionskongerne 473—478.

at være af ham indsat. De kongelige Embedsmænd handlede hver i sit Omraade, paa hans Vegne, uden noget inden Landet værende stadigt Overhoved, hverken Drotsete eller Rigsforstander. Rigsraadet synes at have været uvirksomt og magtesløst, og til større norske Raadsmøder findes sjælden Spor. En Kansler lader der til at have været, den før omtalte danske Mand, Biskop Jakob Knutsson af Oslo. Han findes nemlig som Kansler i 1416 den 8de Mai paa Teige Biskopsgaard ved Tunsberg at have beseglet et i Kongens Navn udstedt Landsvistbrev [1]), og at dette er gjort i Egenskab af norsk Kansler, maa sluttes deels af Brevets Beskaffenhed, deels deraf, at Biskop Peter af Roskilde samtidig var dansk Kansler. Men om Biskop Jakob stadigen har havt Kongens norske Segl i Forvaring, eller i hvad Udstrækning han var bemyndiget til at benytte det, vides ikke. Med Landsstyrelsen i Norge kan man saaledes vistnok med fuld Føie sige, at det paa denne Tid stod daarligt til.

I den romerske Kirke havde nu Forvirringen naaet en saadan Høide, at den umulig længer kunde taales. Den store Splittelse i Pavedømmet var, som forhen fortalt, indtraadt i 1378, da Paverne Urbanus VI i Rom og Clemens VII i Avignon af tvende stridende Partier i Kardinal-Kollegiet opstilledes mod hinanden. Urbanus var i 1389 bleven efterfulgt af Bonifacius IX, og Clemens, trods al den Umage man ved hans Død fra forskjellige Sider gjorde sig for at hindre et nyt Pavevalg af hans Parti, havde i 1394 faaet til Efterfølger Benedictus XIII. Denne sidste havde vel ved sit Valg gjort det edelige Løfte at arbeide af yderste Evne for Kirkefredens Gjenoprettelse, og til den Ende i Nødsfald at nedlægge sit Pavedømme. Han havde ogsaa senere, skjønt nødtvungen, gjentaget dette Løfte, med Tilføielse at ville fratræde, hvis Bonifacius døde før ham, eller ligeledes vilde fratræde. Men med disse Løfter var intet alvorligt meent. Da nemlig Bonifacius IX døde den 1ste October 1404, negtede Benedictus reent ud at opfylde sit tidligere Tilsagn. Følgen heraf blev, at de romerske Kardinaler skrede til nyt Valg, der faldt paa Innocentius VII, — og Splittelsen vedblev. Innocentius døde allerede i 1406 og havde til Eftermand den ottiaarige Gregorius XII, hvem de romerske Kardinaler netop havde valgt paa Grund af hans høie Alder, da de troede ham fri for al Ærgjerrighed, som kunde være til Hinder for Kirkens Enhed. Men dette var ikke saa. Gregorius holdt ligesaa fast paa sit Pavedømme som Benedictus, deres Underhandlinger med hinanden vare frugtesløse, og ingen af dem vilde fratræde. Begges Kardinaler kjededes imidlertid ved deres Halstarrighed, forlode dem for største Delen, og udskreve i

[1]) Langes haandskr. Dpt.

Endrægtighed et almindeligt Concilium i Pisa til 1409 for at bringe den Orden tilbage i Kirken, som fra alle Sider med høi Røst fordredes.

Kaldelsen til Conciliet kom ogsaa til de nordiske Riger; men Ingen mødte herfra [1]). Forsamlingen, skjønt temmelig talrig besøgt, udrettede heller ikke noget for det, som skulde have været dens Hovedøiemed: Kirkereform og Kirkefred. Den sammentraadte den 25de Marts 1409, indstevnede de tvende Paver for sig, og erklærede dem, da de ikke mødte, for afsatte. Men istedetfor nu strax at tage fat paa Kirkereformen, skred man først til et nyt Pavevalg ved de tvende Partiers Kardinaler, og Valget faldt den 26de Juni paa Alexander V. Denne var imidlertid ingen Ven hverken af Kirkereformer eller Kirkemøder, og nyttede sin Myndighed til, saasnart som muligt og før nogen Reform kom i Stand, at hæve Conciliet den 7de August under Paaskud af nødvendige Forberedelser til et nyt, der skulde holdes om tre Aar. Ei heller Kirkefreden blev ved denne Forsamling gjenoprettet. Thi de tvende gamle Paver erklærede Conciliets Afsættelsesdom for ugyldig, og fandt begge hver for sig et Tilhang: Gregorius i Neapel, hvorhen han havde begivet sig, og i en Deel af Tydskland, — Benedictus i sit Fødeland Spanien, hvor han havde taget sin Tilflugt. Kirken havde saaledes kun opnaaet at faa tre Paver for to; og alle bansatte de hinanden gjensidig.

Alexander V havde vist nok den langt overveiende Deel af Europas Fyrster paa sin Side, men i mange Staters Kirker raadede dog en stor Usikkerhed med Hensyn til hvilken Pave det var rettest at adlyde. En saadan Usikkerhed spores ogsaa i de nordiske Riger, i det mindste er det vist, at den fandt Sted i Sverige. I det nemlig Kong Erik og Dronning Margreta, Erkebiskoppen af Upsal, flere svenske Biskopper og de fleste Kapitler, samt i det Hele Rigets Raad endnu erkjendte Gregorius XII, erklærede Linkjøpings Biskop og Kapitel samt Biskopperne af Skara og Vesteraas sig ved Slutningen af 1409 for Alexander V, — hvilken Splittelse voldte megen Uorden [2]). Hvad Parti den norske Erkebiskop og Kirke tog: Gregorius's eller Alexanders, vides ikke; man kan blot formode, at de have rettet sig efter Kongen og Dronningen, hvilket og de danske Biskopper synes at have gjort. Rimeligvis har dog snart Erik og Margreta, i Lighed med største Delen af Europas Fyrster, gaaet over paa Alexanders Side.

Alexander V var en gammel og yderst svag Mand, der ganske lod sig lede af den berygtede, ryggesløse og underfundige Kardinal Balthasar Cossa, hvem det lykkedes, da Alexander allerede den 4de Mai 1410 døde i Bologna, at blive den 17de i samme Maaned valgt

[1]) Lgbr. IV. 286—287. [2]) Lgbr. IV. 287—88.

til dennes Eftermand af de i Bologna tilstedeværende Kardinaler. Han antog Navnet Johannes XXIII. At denne Pave ogsaa erkjendtes af de nordiske Riger, og at altsaa Erik og Margreta efter 1409 maa have opgivet Gregorius XII, — det viser sig tydeligen deraf, at Pave Johannes ved sin Nuntius og Indsamler, den tidligere nævnte Ludovicus de Ballionibus, i 1413 opbar det Apostoliske Sædes Indtægter af Danmark, Norge og Sverige. Den 20de Januar i det nævnte Aar kvitterede Ludovicus's Underindsamler, Johannes Scunemann i Bergen Stavangers Biskop Haakon og dennes Kapitel for Romerskatten af Stavanger Biskopsdømme [1]). Længe stræbte Pave Johannes ved allehaande Rænker at undgaa den sterkt paakrævede Indkaldelse af et nyt almindeligt Concilium, eller i det mindste at bringe det dertil, at Samlingsstedet blev Rom, hvor han bedst kunde øve sin Indflydelse. Men da han virkelig havde udskrevet et almindeligt Concilium til 1412 i Rom, mødte kun nogle faa italienske Prælater, og det Hele betragtedes med Foragt. Han maatte da endelig finde sig i at udskrive et nyt til 1414 i Constans eller Kostnits.

Hans Kaldelse til Erkebiskoppen af Lund udgik den 12te December 1413 [2]), og lignende Kaldelser maa samtidig være udgangne til Norges og Sveriges Erkebiskopper og til Kong Erik. Denne lod ogsaa møde paa Conciliet Repræsentanter for sine tre Rigers Kirker. Paa den danskes Vegne mødte Biskopperne Peter af Ribe og Johannes af Slesvig; paa den svenskes derimod ingen Biskop, men en Archidiaconus af Skara og en Canonicus af Linkjøping; paa den norskes Vegne endelig skal ikkun en Abbed have mødt. Denne Abbeds Navn er forvansket i Fortegnelserne over Conciliets Medlemmer; men flere sammenstødende Omstændigheder gjør det utvivlsomt, at det har været den daværende Abbed ved Munklivs Benediktiner-Kloster i Bergen, Stein [3]).

Conciliet aabnedes den 5te November 1414. Det ene Hovedformaal, at hele Splittelsen i den romerske Kirke, lykkedes. Pave Johannes XXIII, der indfandt sig personlig paa Conciliet, blev først truet til at love Fratrædelse, og da han siden flygtede og gjenkaldte sit Løfte, blev der af Conciliet, som nu erklærede sig Paven overordnet, anlagt Sag mod ham, og den 20de Mai 1415 blev han ved Dom

[1]) N. Dipl. III. 444. [2]) Pontop. II. 510. [3]) Pontop. II. 511, Lgbr. IV. 289, og især Grams Noter til Meursius 559. Det aabenbar forvanskede: „Abbas Stoxii pro rege Norvagiæ et monasterio suo et episcopo Lincopensi," bør vel læses, som ogsaa Gram har formodet: „Abbas Steyn etc.," og da kan man neppe gjette paa nogen anden end den ovenfor nævnte, der ogsaa netop ved den Tid var borte fra sit Kloster og i Begyndelsen af 1414 findes at have opholdt sig i Danmark. Dette antager ogsaa Lange i sin Klhist. 2den Udg. 282—284.

afsat. Gregorius XII aftraadte frivilligen under hæderlige Betingelser den 4de Juli næst efter. Den haardnakkede Benedictus XIII vilde ei godvilligen vige; men han forlodes til Slutning af Alle og afsattes af Conciliet den 26de Juli 1417. Hindringen for at bringe Enhed tilbage i Pavedommet var saaledes bortryddet. Mange vilde nu, at Conciliets andet Hovedformaal, en gjennemgribende Kirkereformation, skulde istandbringes, før nogen ny Pave udvalgtes. Denne Mening vandt imidlertid ikke Overhaand, og Conciliets Fuldmægtige i Forening med Kardinalerne skrede til Valget af en Pave, hvilket den 11te November 1417 faldt paa den kloge Romer, Martinus V. Denne var ganske besjælet af de ældre Pavers hierarchiske Aand. Han frygtede baade Kirkereformationen og Conciliet. Derfor fik han listigen den første udsat og ilede derpaa med at hæve Conciliet den 22de April 1418.

Der findes intet Spor til, at man inden de nordiske Kirker nærede nogen særlig Interesse hverken for Conciliet eller for Kirkeforbedringen, ei heller ved man, at deres Fuldmægtige, der henregnedes til den tydske Nation, spillede nogen øinefaldende Rolle paa Kirkemødet. Umiddelbare Virkninger paa de nordiske Kirkers Stilling synes Conciliet heller ikke at have øvet. Det mindede dem om sin Tilværelse ved at opkræve det apostoliske Sædes Indtægter i sit eget Navn, medens ingen af det erkjendt Pave fandtes. Den før omtalte Ludovicus de Vallionibus sees nemlig i 1417 paa dets Vegne at være optraadt som Indsamler i de tre nordiske Riger. Hans Underindsamler, Johannes Tiderici, kvitterede den 29de October i nævnte Aar i Bergen Biskop Haakon af Stavanger med Kapitel for Romerskatten af Stavanger Biskopsdømme [1]).

Imidlertid var Biskop Jon af Skaalholt [2]) død i 1413 [3]), og da Hole Stol endnu ikke var besat, var Island atter uden Biskop. Men denne Gang varede ikke Skaalholts Stols Ledighed længe, ja Jon havde maaskee sin Eftermand beskikket i Danmark, før han var død. En Islænding ved Navn Arne Olafsson, der maa have hørt til en eller anden Munkeorden, da han altid kaldes: Broder Arne, opholdt sig omkring Aarhundredets Begyndelse i Norge, hvor han blev Kapellan hos Haakon Sigurdsson af Giska, en Søn af Sigurd Hafthorsson, Norges daværende rigeste, høibyrdigste, samt for

[1]) N. Dipl. II. 480. [2]) Fra 1408, s. o. f. II. 451. [3]) Isl. Ann. 390; Finn Joh. II. 466. Fredagen efter Thorlaksmesse (hvorved her udentvivl maa forstaas den tidligere, neml. 20de Juli), den 21de Juli 1413 var han endnu i Live; men kort efter maa han efter al Rimelighed være død, da hans Eftermand bestemt var udnævnt og vel endog indviet før Aarets Udgang. Isl. Ann. 388, 390, jfr. Finn Joh. II. 227.

Dygtighed og Uegennyttighed mest anseede Høvdinger. Hos denne og hans Hustru Sigrid, Datter af den ligeledes høit agtede Høvding Erlend Filippusson af Losna, om hvem der berettes, at han aldrig vilde blive Ridder, — synes Broder Arne i høi Grad at have indyndet sig. I 1404 eller 1405 ledsagede han Sigrid paa en Pilegrimsfærd i Udlandet (til Aachen?) og skal her have nydt den Udmærkelse at beskikkes til Pønitentiarius for alle Nordmænd. Da Haakon i 1407 døde — samme Aar som hans Svigerfader Erlend — forblev Arne i Sigrids Tjeneste, endogsaa efterat hun i 1410, paa Dronning Margretas Anstiftelse, havde egtet Magnus Magnusson, en velbaaren Svend eller Væbner af Sverige, der havde tjent Margreta og stod høit i hendes Yndest. Arne blev ogsaa Magnus's Kapellan og fulgte denne i 1412, da han aflagde et Besøg hos Kong Erik i Helsingborg. Ved denne Leilighed er udentvivl Arne bleven bekjendt med Kongen. Arne var efter gamle islandske Udsagn en Mester i alle Legemsfærdigheder, dygtig og rask i Alt hvad han foretog sig, og ligesaa pragtfuld og gavmild til Yderlighed, som han var driftig til at skrabe Penge sammen. Han lader i det Hele til at have været en af hiin Tids saa hyppig forekommende smidige, verdsligsindede og verdenskloge Geistlige, der gjorde sin Lykke i Kirken ved alt andet end sande kirkelige Dyder og Fortjenester. Saadanne Geistlige synes just at have faldet i Eriks Smag, og han fattede en særdeles Yndest for Arne. Rimeligvis har denne allerede da faaet Løfte af Kongen paa Skaalholts Bispestol, naar den blev ledig. I 1413 drog Broder Arne til Kurien og traf om Sommeren Pave Johannes i Florens, da han var fordreven fra Rom ved Kong Ladislaus af Neapel. Paven har udentvivl i Arne fundet en Aandsbeslegtet og derfor stadfæstet hans Udnævnelse til Biskop. Han blev imidlertid ikke indviet strax eller af Paven selv, men Indvielsen foregik først paa Hjemreisen, i Lybek, og ved denne Stads Biskop, dog ifølge Pavens Bud. Maaskee har Pavens Bemyndigelse til hans Indvielse været betinget, saaledes at den ikke maatte foregaa for den værende Biskop til Skaalholt var afgangen; men Arne har faaet Underretning om Jons Død i Lybek, og har da ikke dvælet et Øieblik med at gjøre Brug af de Anbefalingsbreve, som Paven maa have medgivet ham. Han maa efter al Sandsynlighed have været indviet inden Aarets Udgang; thi den 30te Januar 1414 findes han som „Arne med Guds Naade Biskop af Skaalholt" i Helsingborg, i Forening med Stein Abbed af Munkliv i Bergen, at have udstedt Transscript af et vigtigt Brev [1]). Kongen har aabenbare fuldkommen billiget hans Ophøielse og Fremgangsmaade; thi han gav Arne strax efter hans

[1]) N. Dipl. I. 462, jfr. Pontop. II. 612.

Tilbagekomst det mest iøinefaldende Bevis paa sin Yndest, idet han udnævnte ham til Hirdstyrer over hele Island med Skat og Skyld og al kongelig Ret.

Før Bisp Arne var faren til sin Stol, blev ogsaa endelig det i lang Tid [1]) ledige Hole Bispopsdømme besat med Jon Tovessøn. Hvad Landsmand denne har været vides ikke; men udentvivl har han været en Yndling af Kongen, i hvis Tjeneste han rimeligvis har været før sin Udnævnelse til Bisp, ligesom han en Stund efter vedblev at være. Thi Kongen — heder det — beholdt Jon hos sig, hvorimod denne, som maa være bleven indviet, rimeligvis af Erkebisp Askel, i 1414 eller ganske tidlig i 1415, overdrog Arne af Skaalholt sit bispoppelige Ombud over Hole Kirke og Stol.

Hvor uregelmæssigt det end synes at være tilgaaet med Bisp Arne Olafssøns Valg og Indvielse, saa maa dog Erkebisp Askel have fundet det nødvendigt at gjøre gode Miner til slet Spil og bidrage Sit til den kongelige Yndlings yderligere Forfremmelse. Han beskikkede nemlig denne ogsaa til Visitator paa sine Vegne over hele Island. Arne kom nu i 1415 til Island beklædt med den høieste baade geistlige og verdslige Embedsmyndighed, en Embedsmyndighed saa stor, som ingen før ham, hverken Lærd eller Læg der havde havt. Han var kongelig Hirdstyrer (d. e. Statholder) over hele Øen, Bisp til Skaalholt og bispoppelig Vicarius til Hole, General-Visitator i begge Bispopsdømmer paa Erkebispoppens Vegne, og desforuden, heder det, var han Ombudsmand for Munklif Kloster med Hensyn til den dette tilhørende Tiende af Vestmannøerne, og for mange bergenske Kjøbmænd med Hensyn til deres Tilgodehavende. Der var saaledes aabnet en vid Mark for ham, ikke alene for hans Virksomhed men ogsaa for hans Pengegridskhed og Herskesyge. Og han skal ikke have ladet den gode Leilighed unyttet.

Han kom til sin Stol den 29de Juni. Han red saa først til Althinget og lod der oplæse alle sine Fuldmagtsbreve i Lagretten. Alle baade Læge og Lærde af alt Landet tilsagde ham Lydighed. Da dette var gjort, sang han sin første Bispopsmesse i Skaalholt den 20de Juli. Derpaa drog han nord i Landet til Hole og blev der modtagen af Nordlændingerne som deres retmæssige Bisp Endelig vendte han tilbage til Skaalholt med en Mængde Gods, som han havde skrabet sammen paa sin Reise, deels i Penge deels i alslags Varer. Han lod siden foretage kostbare Bygningsarbeider paa Kirken og ved Bispopsstolen samt anskaffe kostbart Bohave. Han sparede ikke, og derfor gav man ham Tilnavnet: den Gavmilde. Men hvad han gav ud med rund Haand, det tog han igjen paa sine Visitatsreiser over

[1]) Ilge fra 1403? s. o. s. II. 448.

det hele Land, fra hvilke, det heder, at han altid vendte hjem med mange Penge. Islændingerne vare i hans Embedstid overvældede af Pengefordringer. I Aaret 1417 opholdt sig en Broder af St. Antonius's Orden, en vis Ivent Sasse, paa Island og tiggede Penge paa den hellige Antonius's Vegne, hvis Undergjerninger priistes [1]); hans Bøn mødtes af Indbyggerne med Velvillie. Men i det næste Aar 1418 bleve Kravene flere. Da fremkom først Krav fra Kongen, ved Bisskop Arne, saa Sysselmands-Krav, saa Provste-Krav og mange andre Krav paa Almuen, hvilke for største Delen skreve sig fra Bisskoppen. Disse Krav fremkom alle i Form af Bøn; derfor kaldte man spotvis Aaret: Bønneaaret (bónar vetr). Og med alt det synes dog ikke Bisskop Arne at have været i nogen høi Grad forhadt. Folket saa igjennem Fingre med hans Gridskhed paa Grund af hans Pragt, Gavmildhed, Virksomhed og mandige Færd. Arne Olafssøn var ret en Bisskop i sin Tids Smag, hos hvem den verdslige Stormand fremskinnede i hvert hans Skridt, medens Kirkens Lærer og aandelige Forstander ganske traadte i Skygge. Han var — som Finn Jonssøn udtrykker sig — en bedre Hofmand, Skattekræver, ja vel Rytter end Bisskop. Neppe var han dog den eneste i sit Slags blandt den norske Kirkes daværende Bisskopper.

I 1419 for Bisskop Arne Olafssøn til Bergen og gjensaa ikke senere Island. Rimeligvis har han begivet sig til Kong Erik for at aflægge denne Regnskab. I 1420 finder man, at Bisskop Arne har været Kongen den betydelige Sum af 3000 Nobler skyldig, for hvilken Bisskopperne Aslak af Bergen og Anbjørn af Hamar samt nogle danske Herrer, i Brev givet ved Vestenskog Kirke paa Lolland den 22de Juni, erklærede sig som Forlovere, og hvilke han skulde betale inden Michaels Dag samme Aar [2]). Hvorledes han er kommen fra denne Gjæld, og om han er forbleven ved Eriks Hof, vides ikke. Naar og hvorledes han døde, er ogsaa høist usikkert. Nogle sige, at han under Opholdet hos Kongen døde i 1420 og lægge til, at han ved Gift eller paa anden svigfuld Maade blev myrdet af Kongens Hofmænd, der bare Avind til ham. Andre derimod, og det vistnok med større Rimelighed, antage, at han har levet indtil henimod 1430, men borte fra sin Bisskopsstol, af hvilken han kun opbar Indtægterne, medens han lod den bestyre ved sine Ombudsmænd. Vist er det, at indtil 1430 ingen

[1]) Om St. Antonius af Viennes Orden, en Congregation af regulære Kanniker, der tillige regnedes blandt Tiggermunkene, see Langes Klhist. 2den Udg. 65—67. En Udsending af denne Orden ved Navn Theodorik, der gav sig ud for at helbrede Sygdomme og uddele Aflad ved Hjælp af St. Antonius's Been, kom for første Gang i 1403 til Norden og optraadte i Vadstena i Sverige. En Underordnet eller Efterfølger af ham maa Ivent Sasse have været.
[2]) Ny D. Mag. I. 2.

Biskop findes omtalt ved Skaalholts Stol, men dens Anliggender bestyredes deels ved Official og Raadsmand, deels ved Holes Biskop [1]).

Biskop Jon Tovesson af Hole havde, medens Biskop Arne med Enemyndighed styrede Island, opholdt sig udenfor samme deels i Danmark hos Kong Erik, deels maaskee ogsaa andensteds. I 1415 den 5te September udstedte Kongen i Slagelse et Vernebrev for ham og Hole Kirke [2]). Først i 1419 beredte han sig at drage til sit Sæde, og var i denne Anledning i Bergen den Gang da Biskop Arne kom did. Begge de islandske Biskopper mødtes i al Venskabelighed, og Arne forærede Jon et prægtigt Kors, hvilket dog, som den gamle Forteller bemærker, neppe kunde kaldes Gave. Jon naaede lykkelig Island med mange Danske i sit Følge og tiltraadte samme Aar sin Stol, men opdagede da, heder det, at Bisko Arne havde gaaet ham vel nær [3]).

I 1419 var Biskop Sigurd af Hamar [4]) død, og til hans Eftermand valgtes Anbjørn, om hvis tidligere Forhold intet vides. Den 22de Juni 1420 var denne, som før fortalt, i Egenskab af Hamars Biskop, altsaa allerede indviet, tilstede ved Vestenskog Kirke paa Lolland [5]).

Ved denne Tid døde ogsaa Biskop Jakob Knutsson af Oslo [6]). Sidste Gang han vides at være nævnt er 2den Juli 1419 [7]); dog er han neppe død før i 1420 eller Begyndelsen af 1421. Hans Eftermand var Jon (ellers almindeligere paa dansk Viis kaldet: Jons, Jenes, Jens; paa Latin altid: Johannes), ligesom sin Forgjænger, en dansk Mand [8]). Udentvivl har han forud staaet i Kong Eriks Tjeneste, og været godt anskreven hos ham. Maaskee har dette hjulpet ham til Biskopsdømmet, ligesom det maa antages for et Bevis paa Kongens Yndest og Tiltro, at denne, rimeligvis ved samme Leilighed, gjorde ham til sin Kansler i Norge, i hvilket Embede han synes at være forbleven saalænge som Eriks Styrelse varede. I de første Aar af sit Biskopsdømme lader dog ikke Jon til at have været — idetmindste ikke stadigen — ved sit Sæde, men derimod at have opholdt sig hos Kongen i Danmark. Den 23de Februar 1422 findes

1) Om Bisko Arne Olafsson see Isl. Ann. 376, 378, 382, 384, 386, 388, 390, 392, 394; Finn Joh. II. 466—470; Esvol. þ. 2. c. 6—10. 2) Finn Joh. II. 226. 3) Isl. Ann. 394, 396; Finn Joh. II. 573—575. 4) Fra 1381 s. o. f. II. 398. 5) S. o. f. om den skaalholtske Bisko Arnes Gjæld. Hvitfeld i sin Biskoskrønike sætter hans Valg til 1419. 6) Fra 1407 s. o. f. II. 450. 7) Sml. V. 345. 8) Sml. III. 513. I den gamle Biskopsrekke for Oslo i Cod. Arn. Magn. No. 309 fol. nævnes han: Joon secundus (Jon den anden eller Yngre). Jon har udentvivl været det Navn, med hvilket han af den norske Almue almindelig betegnedes, og hvilket derfor her sidenefter altid bruges, hvor Talen er om ham.

han at have i Helsingborg, som „Biskop i Oslo og Kongens Kansler“, beseglet et i Kongens Navn udstedt norsk Landsvistbrev [1]); den 15de Juni 1423 var han, tilligemed Biskopperne Anbjørn af Hamar og Thomas af Orknøerne, blandt mange andre geistlige og verdslige Herrer af Danmark og Sverige tilstede i Kjøbenhavn ved Afsluttelsen af et Forbund mellem Kong Erik og Hansestæderne [2]); den 7de September 1424 var han paa Gorgehus (Gurre) i Sjælland og beseglede som Kansler et norsk Landsvistbrev [3]). Den 11te September 1425 var han tilstede i Kalundborg ved Udstedelsen af en Gjenpart af det kalmarske Forenings-Udkast [4]). Først i 1426 finder man ham i Oslo, hvor han den 15de April afsagde en Dom, og senere i Forening med sit Kapitel udstedte flere Breve [5]). Den 29de Juli samme Aar var han tilligemed Biskopperne Aslak af Bergen, Anbjørn af Hamar og Thomas af Orknøerne, som Kongens fuldmægtige Sendebud, i Bergen ved Afsluttelsen af en fornyet Overeenskomst med Kongen af Skotland angaaende Afgiften af Suderøerne [6]); og den 19de December 1426 var han igjen i Oslo, hvor han som Kansler beseglede et i Kongens Navn udstedt norsk Landsvistbrev [7]). Omkring 1426 synes han saaledes først stadigen at have overtaget sine egentlige biskoppelige Forretninger og fæstet Sæde ved sin Kirke. I Mellemtiden, medens Jon opholdt sig i Danmark, findes en vis Biskop Severinus, at have været hans Generalvikarius [8]), hvilken ogsaa opføres i Biskops-fortegnelserne deels med Navnet Severinus [9]) deels med Navnet Sveri [10]). Han har rimeligvis været en af den Tids Titulær-Biskopper, hvilke almindelig anvendtes som Vikarier i de virkelige Biskoppers Forfaldstilfælde. Han kjendes forøvrigt ikke, med mindre han muligen kunde være samme Person som den Severinus eller Søfren, der senere, i 1434, var Biskop paa Færøerne.

Efter den Biskop Vilhialm af Orknø, som blev dræbt i 1383 [11]), fulgte først paa denne Biskopsstol en Henrik, der nævnes i 1394 som tilstedeværende paa Mødet i Helsingborg [12]), og dernæst en Broder Jon, en Engelsmand, der var nærværende paa Rigsdagen i Kalmar 1397 [13]). Denne sidste sees at være død en god Stund før 25de October 1419 [14]). Hans Eftermand var Thomas af Tolak eller Tulloch, der troes at være bleven Biskop i 1418 [15]).

[1]) N. Dipl. I. 487. [2]) Hvitfeld under 1523. [3]) N. Dipl. I. 500. [4]) Paludan-Müllers observ. 61. [5]) N. Dipl. I. 511, II. 511, 512, III. 492. [6]) Hvitfeld under 1426. [7]) N. Dipl. III. 493. [8]) Nævnes ifølge Langes haandskr. Sml. saaledes i et Brev af 4de Decbr. 1422 og tillige „episcopus Tranquilliensis.“ [9]) Hvitf. Biskops-Krønike. [10]) Sml. V. 345. [11]) S. o. f. II. 403. [12]) S. o. f. II. 441. [13]) S. o. f. II. 442, jfr. Hvitf. Biskopskrønike. [14]) N. Dipl. I. 478. [15]) Munchs „Symbolæ ad historiam etc.“ (Chr. 1850) 51.

Thomas maa rimeligvis ogsaa have været en af de Biskopper, som vidste ved verdslig Dygtighed at vinde Kong Eriks Yndest; thi han blev af denne udnævnt til et Slags Bestyrer af Orknøerne, i hvilken Anledning han ved sit Brev, udstedt ved Vestenskogs Kirke paa Laaland den 17de Juni 1420, forpligtede sig for det ham betroede Land til Kong Erik og hans Efterfølgere, Norges Konger [1]). Thomas var længe Biskop og nævnes oftere som tilstedeværende ved vigtige Statsforhandlinger især Orknøerne vedkommende, baade i Norge og Danmark [2]).

Biskop Haakon af Stavanger [3]) var bleven gammel og svagelig, saaledes at han ei vel kunde længer forestaa sit Embede. Dette foranledigede hans Kapitel til i 1424 at ansøge Paven om, at Audun Eivindsøn, Kong Eriks Kapellan, Kannik i Oslo og Provst i Eidsberg [4]), maatte blive beskikket til hans Hjælpebiskop og vel tillige Eftermand [5]). Naar Biskop Haakon er død, vides ikke; men Audun Eivindsøn var endnu i Marts 1427 ikkun Electus [6]), og først den 18de Mai samme Aar blev han indviet til Stavangers Biskop. Indvielsen foregik, uvist af hvilken Grund, i Vadstena Klosterkirke og udførtes af tre svenske Biskopper, nemlig af Linkjøping, Skara og Veriø [7]). Den 24de Juli samme Aar var han i sit Bispsdømme, nemlig i Valders paa Gaarden Remmen [8]). Uden Tvivl var Biskop Haakon dengang død.

I 1426 skal Peter, en Dansk, om hvis tidligere Stilling forresten intet vides, være bleven udvalgt til Biskop af Hamar [9]). Om Formanden Biskop Anbjørn [10]) dengang var død, eller om han havde resigneret, er ikke sikkert.

95.

Erkebiskop Askel dør 1428. Aslak Bolt to og tyvende Erkebiskop. Hans første Embedsvirksomhed. Christkirkens anden Brand. Kong Eriks Vilkaarlighed ved Biskopsstoles Besættelse. Hans Valg falder paa uverdige Personer.

Erkebiskop Askel [11]) nævnes sjælden i Historien, og de Breve, som ere levnede fra hans Embedsførelse, angaa alle mindre vigtige Gjenstande. Der findes ei Spor til, at han har holdet noget Provinsialconcilium, med mindre det skulde have været i 1405 i Bergen,

[1]) N. Dipl. II. 489, jfr. Pontop. II. 531. [2]) Hvitf. ved 1423, 1426 og 1434; N. Dipl. II. 503, 512. [3]) Fra 1402 f. o. f. II. 447. [4]) Langes hdskr. Sml. eft. Brev i A. M. S. fasc. 40 No. 5. [5]) Pontop. II. 535. [6]) Langes hdskr. Sml. eft. Br. i A. M. S. fasc. 88 No. 7. [7]) Diarium Vadst. Scr. r. Sv. I. 146, 147. [8]) N. Dipl. II. 520. [9]) Hvitf. Biskopskrønike. [10]) Fra 1419 f. o. f. II. 463. [11]) Fra 1404 f. o. f. II. 447.

som ovenfor er berørt. Man maa af alt dette slutte, at Askel ligesaalidet i Kirken som i Staten har spillet nogen fremtrædende Rolle. Han døde den 11te Marts 1428[1]). Han var ved sin Død indviklet i en Proces for den pavelige Kurie, foranlediget derved, at Erkebiskoppen vilde opretholde sin Chorsbroder, Sigvalde Jonssøn, i Throndarnes Præbende og Sognekald imod en vis Johannes Borssow, en pavelig Klerk, som der vilde indtrænge sig. Bersvein Nikolaussøn, ligeledes Chorsbroder af Nidaros, var i denne Sag Erkebiskoppens og Sigvaldes Fuldmægtig i Rom, men maa ikke have formaaet at udrette noget til deres Fordeel. Derimod nødtes han til at indgaa Forlig om en Erstatning til Johannes Borssow for det Tab, denne paastod at have lidt. Da imidlertid ikke Bersvein erholdt hjemmefra de til Erstatningen fornødne Penge, og følgelig ikke kunde opfylde Forligets Vilkaar, blev han sat i Ban. Men nu indtraf baade Erkebiskoppens og Sigvaldes Død, og denne Omstændighed bevægede endelig Pave Martinus V til at overdrage, ved Brev fra Rom af 9de Marts 1430, Biskop Audun af Stavanger at løse Bersvein af Bannet[2]). Man seer hvorledes Paven paa denne Tid i Norge ligesaavel som i andre Lande, vidste at indtrænge sine Folk i gode Præbender imod de nærmest Vedkommendes Ret og Ønske. Erkebiskop Askel var ogsaa, da han døde, i en ganske betydelig Gjæld til Kong Erik, hvilken hans Eftermand i 1431 maatte betale[3]). Hvorledes denne Gjæld har været paadragen, oplyses ikke. Muligen har det været tilbagestaaende Afgifter af verdslige Len, der have været Erkebiskoppen indrømmede. Man seer i det mindste, at i 1405 har Sparbyggia Fylke, som Erkebiskop Vinalde tidligere havde havt i Forlening, været Askel tilbudet[4]); men man ved ei om han har modtaget det.

Man har al Grund til at tro, at blandt Norges daværende Biskopper, den i Bergen, Aslak Harniktssøn Bolt[5]), maa have været en af de dygtigste og af Almenheden mest agtede; og dette gode Omdømme har udentvivl virket, at Nidaros's Kapitel allerede to Dage efter Askels Død, den 13de Marts, postulerede eller udbad sig af Paven Aslak til hans Eftermand[6]). Rimeligvis har Kapitelet hastet saa meget med denne Postulation, for at ikke Kong Erik skulde komme imellem og paatrænge Nidaros's Stol en af sine Gunstlinger, hvilke man seer, at han altid vilde hjælpe til ledige Bispopsstole. Pave Martinus havde imidlertid ogsaa, medens Askel endnu levede, forbeholdt sig selv, at forsørge eller ved Provision besætte Nidaros's

[1]) Scr. r. D. VI. 616 [2]) N. Dipl. I. 523, 526. [3]) Ny Danske Mag. I. 35. [4]) Ny Danske Mag. VI. 259; jfr. o. f. II. 422. [5]) Fra 1408, s. o. f. II. 450. [6]) Scr. r. D. VI. 616.

Erkestol, naar den næst blev ledig. Denne Omstændighed har udentvivl forsinket Aslaks Udnævnelse. Endnu den 22de Februar 1429 kaldes han Biskop i Bergen og ikkun Postulatus til Erkesædet [1]). Men endelig erklærede Pave Martinus ved sit Brev fra Rom af 27de Januar 1430, at han valgte den postulerede Aslak til Erkebiskop, og derfor gav sit Samtykke til Løsningen af det Baand, som bandt denne til Bergens Kirke, idet han forflyttede ham til Forstanderskabet for Nidaros's [2]). Aslak Bolt var den første Erkebiskop i Nidaros, som stadigen førte Navn af: „det pavelige Sædes Legat," hvilket blev almindeligt for hans Efterfølgere.

Skjønt det saaledes trak noget i Langdrag med den pavelige Stadfæstelse af Aslak Bolts Valg til Erkebiskop, saa findes dog denne allerede i Begyndelsen af 1429 at have flyttet sit Gods fra Bergen til Nidaros [3]), og maaskee har han ogsaa allerede da foreløbig overtaget Erkestolens Bestyrelse. Dennes økonomiske Stilling synes ved Aslaks Tiltrædelse ikke at have været i den bedste Orden. Thi foruden den allerede omtalte Gjæld til Kongen, der heftede paa den, var der ogsaa, uvist af hvilken Grund, indtraadt hos Almuen en Uvillie i at udrede visse Ydelser, som fra gammel Tid tilkom den, men som nu mangesteds vare standsede. Allerede i den gamle Frostathings Christenret findes vedtagen en aarlig Ydelse til Erkestolen under Navn af Olafskorn og en anden under Navn af Mikjalskorn, den sidste at udrede paa Mikaelsmessedag med en Skjeppe af hver fuld Bonde, en halv Skjeppe af hver Envirkesbonde (einvirki) og een Pening af hver løs og ledig Mand (einleypr). Bøder til Erkebiskoppen vare fastsatte for Undladelsen heraf. Det samme Paalæg findes gjentaget i Jons Christenret [4]). I disse tvende Ydelser, ligesom og i en tredie, der kaldes: Erkebiskops-Gave (erkibiskups giöf), hvis Ælde ikke kjendes, var det, at der var kommet en Standsning, hvilken Aslak lod sig det være meget magtpaaliggende hastigst muligt at bortrydde. Allerede i 1430 og 1431 var han virksom herfor i selve Throndhjem, i 1432 under sin Visitation paa Haalogaland i Mai og Juni Maaneder fik han Bønderne der til at underkaste sig den gamle Ydelse efter en vis Beregningsmaade i Fisk, og i 1433 synes han at have bragt Sagen i fuldkommen Orden for Throndhjems Vedkommende. Han sees at have taget sig af denne for Erkestolen udentvivl vigtige Sag med Kraft og Raskhed, og han drev derfor ogsaa sit Ønske igjennem [5]).

I Forbindelse med Aslaks Stræben for at bringe de ovennævnte

[1]) Ny D. Mag. I. 3. [2]) N. Dipl. I. 521. [3]) Ny D. Mag. I. 3. [4]) N. g. L. I. 142, II. 366. [5]) Aslak Bolts Jordebog 1, 2; Ny Danske Mag. I. 33—38.

Erkestolens Indtægtskilder i deres gamle Gang stod ogsaa Optagelsen af et nyt Register over dens Jordegods. Ved hans Postulation fandtes ved Stolen ikkun en saadan Fortegnelse paa Papir, hvilken ovenikjøbet lader til at have være agtet for ufuldstændig. Men Aslak begyndte strax at lade paa Pergament opskrive „Alt det Gods, han kunde opspørge, at Erkestolen før eiede,“ og ligesaa det, som kom til under hans Styrelse. Dette Register, almindelig benævnt: Aslak Bolts Jordebog, er endnu til, og giver mange Oplysninger[1]).

I Begyndelsen af Erkebiskop Aslaks Metropolitanstyrelse indtraf Nidaros's Kathedralkirkes anden Brand lidt meer end hundrede Aar efter den første under Erkebiskop Eilif[2]). Tiden sættes almindelig til den 2den eller 10de Juli 1431[3]); men den nys omtalte Jordebog, der maa ansees som den ældste tilværende Kilde, synes at henpege paa 1432[4]). Branden skal være foraarsaget ved Lynild. Hvor stor Ødelæggelsen har været, vides ikke. At Kirken skulde have brændt af til Grunden, som en Beretning udsiger, er aabenbare en stor Overdrivelse, skjønt forresten Skaden kan have været følelig nok. Den driftige Erkebiskop har ganske vist truffet overordentlige Foranstaltninger til dens Istandsættelse, derfor borger hans øvrige Embedsvirksomhed. Men noget skriftligt Dokument til Oplysning herom findes ikke, saavidt hidtil kjendt.

Paverne havde siden lang Tid foregaaet med det sletteste Exempel ved at indtrænge sig i Kapitlernes Valgret, og ved vilkaarligen at besætte Bispopsstolene gjennem Provision, ikke alene uden at høre Kapitlernes Forslag, men endog tvertimod deres udtrykkelig udtalte Ønske eller mod deres bestemte Indsigelse. Det kan derfor ikke vække saamegen Forundring, at de verdslige Fyrster under den store Kirkesplittelses Forvirring fulgte Exemplet, deels ved ulovligen, Kapitlerne uafvidende, eller med Foragt for deres Fordring, at udvirke umiddelbart gjennem Paven sine Yndliger befordrede til Biskopper, — deels ved, baade Kapitel og Pave uadspurgte, at indtrænge paa Biskopsstolene dem, som de selv ønskede og for sine Statsøiemed fandt skikkede. Vi have ogsaa allerede seet Spor til, at baade Dronning Margreta i sin Tid og ligeledes senere Kong Erik greb forstyrrende ind i de norske Kapitlers Valgfrihed. Allertydeligst viser det sig dog med Kong Erik netop ved denne Tid, deels i Anledning af Skaalholts Stols Besættelse, deels i Anledning af en ny Biskops Beskikkelse til Bergen.

Paa Island stod, som før er sagt, Skaalholts Biskopsstol, efter at Biskop Arne Olafsøn var dragen af Landet, længe for-

[1]) Udgivet af Professor Munch efter Originalen i det norske Rigsarkiv. Christiania 1852. [2]) S. o. f. II. 235. [3]) Pont. II. 562; Hvitf.; Finn Joh. II. 339; Schøn. Domk. Beskr. 314—316. [4]) Aslak Bolts Jordeb. 1.

ladt [1]); og til samme Tid skiftedes ved Hole Stol ideligen Biskopper. Jon Tovesson af Hole døde allerede 1423 [2]). Han fik til Eftermand en vis Jon Jonsson, der dog først i 1427 kom til Hole. Han skal være bleven, uvist af hvilken Grund, modtagen paa en ublid Maade af Nordlændingerne, hvilket havde til Følge, at han ikke engang tog sin Stol i Besiddelse, men strax drog til Sønderlandet, hvor han skal have viet nogle Prester og Diakoner i det ledige Skaalholts Biskopsdømme, og derpaa have seilet bort igjen fra Island endnu samme Aar som han var kommen did [3]). Efter ham fulgte i 1429 en Jon Vilhjalmsson, der nærmest kom fra England, men derfor vel ei bør antages for at have været engelsk. Han sang sin første Biskopsmesse den 15de August og forblev nogle Aar paa Hole Stol. Det lidet, man ved om ham, synes at betegne ham som en haard og begjærlig Mand [4]). Under alle disse Omskiftninger synes Forvirring og Lovløshed paa Island at have raadet baade i kirkelig og verdslig Styrelse. Paa Kysterne ranede engelske Vikinger, og ikke stort bedre synes de kongelige Lensmænd eller Hirdstyrere, Hr. Hannes Paalsson og en Baltazar, at have faret frem fra sin Side, og disse vare ovenikjøbet indbyrdes uenige. I 1425 blev Klosteret og Kirken i Helgafell besmittet af Hr. Hannes Paalssons Svende, der opbrøde med Vold baade Kloster og Kirke, vanhelligede begge ved Blodsudgydelse, og ihjelsløde en Mand paa selve Kirkegaarden. Denne Voldshandling havde til Følge, at Kirken, paa Grund af at ingen Biskop var i Landet, stod uden Gudstjeneste i henved fire Aar, indtil Biskop Jon af Hole i 1429 rensede den. De Skyldige undslap fra Landet i samme Aar som Ugjerningen blev begangen, da ogsaa begge Hirdstyrerne selv bleve fangne af Engelskmændene i Vestmanøerne og bortførte til England [5]). Saadanne skrækkelige Uordener skulde synes at maatte opfordre Kongedømmet til den alvorligste og kraftfuldeste Indskriden, og til at skjænke Landet og dets Kirke dygtige og velmenende Forstandere. Men istedet herfor skikkede Kong Erik Islændingerne paa Halsen en Biskop, der beskrives som den værste og ryggesløseste, Island nogensinde har seet.

Blandt Eriks meget yndede Hofklerker var en Jon Geriksson (Johannes Jerechini), der skal have været af dansk adelig Slegt og en Tid Kongens Kansler. Denne indtrængte Erik i 1408, altsaa endnu i Dronning Margretas Levetid, paa Upsals Erkestol, tvertimod Kapitelets Villie, der allerede havde lovligen valgt sin Provst, An-

[1]) S. o. f. II. 462. [2]) Isl. Ann. 398. [3]) Isl. Ann. 400. [4]) Isl. Ann. 402, jfrt. m. Finn Joh. II. 577—586. At Annalerne paa anførte Sted nævner ham Jon Jonsson, er maaskee blot en Skrivfeil; at han hed Jon Villialmsson, vise de hos Finn Jonsson gjengivne Breve. [5]) Isl. Ann. 398, 402.

dreas, hvilken dog af Kongen og Dronningen lod sig overtale til at trække sig tilbage og modtage Strengenæs Bispopsstol istedet for Upsals. Jon blev nu under Kongens særlige Beskyttelse en Stund i Besiddelse af Erkestolen, indtil der i 1417 reistes heftige Klager mod ham for aabenbare Voldsgjerninger, han havde udøvet, og over hans yderst lastefulde Levnet. Kongen kunde ikke forhindre, at Sagen kom for Pavens Domstol, og Martinus V gav ikke alene Klagen Bifald, men nedsatte ogsaa en overordentlig Ret over Jon i Sverige under Forsæde af Erkebiskoppen af Riga. Kongen var selv tilstede ved Rettergangen, som foregik omkring 1ste November 1421 paa Slottet Rone i Øster-Gotland. Her trængte man saaledes ind paa Jon med de haardeste Beskyldninger, at han fandt det raadeligst at opgive sit Sæde og nedlægge sin Verdighed. Han gjorde dog ikke dette ubetinget; thi han forbeholdt sig, og fik som det lader indrømmet, en Sum af 300 Nobler for det første Aar og siden 300 Dukater aarlig af Erkebispopsstolen, og det uagtet han under sin Embedstid skal have forødt for denne tyve tusinde Dukater [1]). Efter sin Fratrædelse har han rimeligvis opholdt sig ved Eriks Hof, indtil det endelig faldt denne ind at forsørge ham paa Island med Skaalholts ledige Bispopsstol.

At Jon Gerikssøns Ansættelse her skulde have gaaet for sig ved et slet og ret Magtsprog af Kong Erik, uden at dette fik i det mindste et lidet Skin af Lovlighed ved en høiere geistlig Myndigheds Samtykke, — er ikke ganske troligt. Men rimeligvis har den Omstændighed kommet Kongens Ønske til Gode, at Nidaros's Erkestol fra 1428 til 1430 var at ansee som ledig; og netop i denne Tid blev Jon beskikket til Skaalholts Biskop. Han skal have opholdt sig i England om Vinteren mellem 1429 og 1430, og kom derfra den 28de Juni sidstnævnte Aar til Skaalholt ledsaget af tvende Prester, Nikolaus og Matheus, samt en Skare af fremmede Svende, der, som det heder, udgave sig for Danske [2]), men for en stor Deel skulle have været Irer, ryggesløse Mænd og dertilmed saa selvraadige, at Bispoppen neppe formaaede at styre dem. De Uordener, disse Svende voldte, gjorde dem strax yderst forhadte af Folket, og Hadet gik snart over paa deres Herre selv. Paa hans Visitationsreiser øvede de allens Voldsgjerninger, og vare saa langt fra at skaane Landets mægtige og høiættede Mænd, at de tvertimod helst valgte dem til Gjenstand for sine Drillerier og sin Selvtægt, saafremt de ikke vilde føie sig i Alt.

Der fortælles, at to af Islands daværende bedste og mest anseede yngre Mænd, Teit Gunnløgssøn fra Vesterlandet og Thorvard, en Søn af Lopt Gudmundssøn den Mægtige paa Modruvold paa Nordlandet, bleve uden skjellig Grund tagne til Fange af disse Udaads-

[1]) Lagerb. IV. 339—333. [2]) Isl. Ann. 404.

mænd, førte til Skaalholt og der indesperrede under den haardeste og mest beskjemmende Behandling. Det lykkedes dem imidlertid begge efter nogen Tids Forløb at undkomme af deres Fængsel; og nu sendte de hinanden Bud og aftalte at ville hevne paa Biskoppen den Skam, han havde tilføiet dem. Kort i Forveien havde Magnus, Kjøgemester i Skaalholt, og Anfører for Biskoppens Svende, om hvem det hed, at han var Biskoppens Frillesøn, friet til Øens høibyrdigste Kvinde, Margreta Vigfusdatter, hvis Fader forud havde været Landets Hirdstyrer, — men faaet Afslag. Forbittret herover samlede Magnus en Skare af Biskopssvende og Løsgjængere, drog til Gaarden Kirkiubol, hvor Margreta boede, ihjelskjød hendes Broder, Ivar Vigfussøn, der vilde forsvare sin Søster, og antændte Huset for at brænde Margreta inde. Hun fik imidlertid under Branden brudt et Hul paa Veggen i Badstuen, undslap derigjennem og red paa en treaarsgammel Fole nord til Eyafjord. Her kundgjorde hun, at hun ingen anden Mand vilde egte, end den som havde Mod og Villie til at hevne hendes Broders Død og Overfaldet paa hende selv. Biskoppen og hans Mænd mærkede nu, at et Uveir trak op over dem, og Magnus unddrog sig den fortjente Revselse ved snarest muligt at flygte af Landet. Biskoppen troede, at ved hans Fjærnelse den truende Storm skulde lægge sig; men heri bedrog han sig. Den fornærmede Thorvard Loptssøn havde allerede erklæret sig at ville optræde som Margretas Hevner og Beiler til hendes Haand, og Teit Gunløgssøn havde lovet ham Bistand. Thorvard samlede i Stilhed Mænd i Eyafjord, og Teit ligesaa paa sin Kant af Landet; Aftalen var, at de skulde mødes i Skaalholt om Sommeren 1433 ved Thorlaksmesse Tid, i den senere Deel af Juli Maaned. Thorlaksmesse høitideligholdtes i Skaalholt med stor Pragt, og en Mængde Mennesker pleiede ved den Leilighed at samle sig did fra alle Dele af Landet; og Kathedralkirken og Biskopsgaarden vare omgivne af de Besøgendes talrige Telte. Det vakte saaledes ingen Opsigt, da Thorvard om Natten før Messedagen, den 20de Juli, kom med sin Flok og satte sine Telte udenfor de øvrige. Selve Messedagens Morgen ankom ogsaa Teit med sine Mænd.

Dette gik ei af saa stille, at det jo rygtedes for Biskoppen. Strax han hørte, at Teit kom, sagde han, at det gjaldt hans og hans Mænds Liv, gik til Kirken med alle sine Klerker og Svende og lod stænge Kirkens Døre. Han og hans Klerker iførte sig derpaa sit fulde Skrud. Biskoppen lod Messen begynde og stillede sig selv for Alteret med Kalken i den ene Haand og en viet Oblat i den anden; alle Prester og Klerker omgav ham. Imidlertid havde, saasnart Teit kom til Gaarden, ogsaa Thorvard og Nordlændingerne givet sig tilkjende, og begge Flokke fore nu i Forening og i fuld Rustning til Kirken. De

sprængte ikke Kirkens Døre, men lettede ved Hjælp af store Træer Tømmerbygningen op paa den ene Side, og gjennem den saaledes aabnede Indgang trængte 50 af de raskeste Mænd. En vis Arne Magnusson fra Dal i Eyafjord var i deres Spidse. Biskoppen stod ubevægelig for Alteret med Oblaten i sin Haand; men Arne sagde kun: „her er stor Stads paa Færde", og gik hurtig hen til Alteret, hvor hans Mænd strax lagde Haand paa Biskoppen for at lede ham ud. Biskoppen vilde ei følge, og da de omgivende Klerker tillige holdt fast i ham, blev han med Magt slæbt fra Choret og gjennem Kirken ud i Taarn-Indgangen. Klerkerne hængte sig fremdeles fast ved ham og bleve slæbte med lige til Indgangen; der slap de ham og trak sig tilbage til Choret. Den viede Oblat var falden af Biskoppens Haand midt i Kirken og laa der paa Gulvet; men Kirkepresten, som saa det, krøb hen og tog den op med Munden. Da de havde faaet Biskoppen ud i Taarnet tillod de ham at hvile et Dieblik og at læske sig paa en Skaal Mjød; men derpaa førte de ham til sine Telte. Nu gjorde man Jagt paa Biskoppens Svende, dræbte og nedskjød dem, hvor man traf dem, om det ogsaa var i Kirken selv, og kastede siden en Steenhob sammen over deres Lig. Biskoppen bad for sit Liv, men man brød sig ei om hans Bønner. De fore med ham til den i Nærheden løbende Bruaraa, lode ham der i en Sæk, ved hvilken de bandt en Steen, og druknede ham i Aaen. Liget drev siden op og blev jordet i Skaalholts Kirke.

Der var to Mænd, en Jon og en Olaf, som især viste sig virksomme ved Biskoppens Drab, idet de hjalpes ad at putte ham i Sækken og kaste ham i Aaen; men om dem heder det, at de siden ingen Lykke havde med sig, og at de kun levede kort. Om den første var det Almuetro, at han efter sin Død gik igjen; og ikke fik man Ro for ham, før man havde opgravet hans Lig og sænket det med en Steen om Halsen i et Ferskvand, hvor da om Morgen efter al Fisken fandtes død opdreven. Disse Fortællinger vise, at Folket i Almindelighed, hvormeget det end kan have hadet Biskoppen, dog følte Gru ved den Gjerning, som var øvet mod en saa høitstaaende Kirkens Mand. Imidlertid omtales ikke, at nogen Straf fra Statens eller Kirkens Side har rammet dem, som vare Hovedmændene for Drabet, uagtet Kathedralkirken paa deres Anstiftelse var besmittet og en stor Kirkefest var forstyrret. Man maa vistnok tro, at Thorvard og Teit ikke have sluppet for Bøder og Pønitens; men man finder, at de begge have levet længe i stor Anseelse paa deres Fædreneø, og at Thorvard har faaet Margreta Vigfusdatter til Egte [1]). At Kong Erik ikke har med Kraft forfulgt Sagen, synes aabenbart, og kan maaskee bedst forklares af de Vanskeligheder og Farer, som ved denne Tid begyndte at optaarne

[1]) Espol. þ. I. c. 18, 22; Finn Joh. II. 471—475.

sig om ham hjemme i selve hans Hovedlande. Det kan vel heller ikke feile, at han maa have følt nogen Undseelse ved sin Gunstlings uverdige Fremfærd, og at han har maattet tilstaa for sig selv, at Biskop Jon Geriksøns skrækkelige Død ikke var ganske ufortjent.

Et Sidestykke til Jon Gerikssøn afgiver den Prælat, som Kong Erik vilde have til Aslak Bolts Eftermand paa Bergens Bisκopsstol; men om ham ere Efterretningerne noget meer forvirrede og dunkle. Arne Klemetssøn, ogsaa benævnt Arent og Arnoldus, var ligeledes en af Eriks Kapellaner eller Hofklerker. Om han var dansk eller norsk af Fødsel vides ikke med Sikkerhed, men alt viser, at han har staaet høit i Kongens Yndest, skjønt hans Seder skulle have været ryggesløse, og, ifølge den svenske Rimkrønikes Udsagn: „en argere Skjælm var ikke dengang Prest" [1]). Ogsaa ham søgte Kongen først at fremdrage til Upsals Erkebiskopsstol. Johan Haakonssøn, der i 1421 var bleven Jon Gerikssøns Eftermand paa denne, døde i 1431; og nu foreslog Kongen Upsals Kapitel at vælge Bisκop Thomas af Strengenæs til Erkebiskop. Men uden at agte Kongens Forslag valgte Kapitelet sin Provst Olaf Larssøn, og denne drog lige til Kurien for at erholde Pavens Stadfæstelse, uden at oppebie Kongens Samtykke eller gjøre ham sin Opvartning. Over alt dette blev Kongen yderst forbittret, og nu var det, at han, som det synes næsten paa Trods, vilde paatvinge Kapitelet Arne Klemetssøn. Kapitelet gjorde imidlertid Modstand, og Olaf Larssøn blev i Begyndelsen af 1432 valgt af Eugenius IV, der efter Martinus V's Død den 20de Februar 1431 havde besteget Pavestolen den 3die Marts samme Aar.

Eugenius meldte Kongen i Brev af 7de Mai 1432 det skede Valg og anbefalede ham den nye Erkebiskop. Men Kongen fremturede i sin Forbittrelse og formaaede Erkebiskoppen af Lund samt en Deel andre Bisκopper, blandt hvilke ogsaa hans norske Kansler Bisκop Jon af Oslo, til at skrive til Paven den 9de Juni 1432 mod Olaf, idet de tillige i sit Brev udviklede Kongens Rettigheder med Hensyn til Bisκopsvalg paa en mindre sandfærdig Maade. Denne Fremstilling gjorde i Førstningen det Indtryk paa Paven og Kardinalkollegiet, at man næsten var til Sinds at forsørge Olaf med et andet Biskopsdømme; men Olafs egen Standhaftighed, det upsalske Kapitels gjentagne Forestillinger gjennem sine Fuldmægtige i Rom, og endelig det baselske Conciliums Indblanding i Sagen til Olafs Fordeel, — Alt dette gjorde, at dennes Valg blev staaende urokket, om det end varede en Stund før han kom i rolig Besiddelse af sit Sæde. Kongen var imidlertid ubøielig i sin Modstand mod Olaf; dog saa han

[1]) „argare bofwer var ei tha präst." Scr. r. Sv. I. 2, 65.

udentvivl tillige, at, som Sagerne stod, var det en Umulighed at fremtrænge Arne Klemetssøn, saa udskregen som hans Ryggesløshed var bleven i Sverige. Han opgav derfor ham og forsøgte paa at opstille mod Olaf en anden af sine Kapellaner, en Nordmand ved Navn Thorleif. Men da nu netop Uroligheder udbrød i Sverige, hvilke bragte Eriks Kongedømme der til at vakle, traf Thorleif sig i Tide tilbage fra den farlige Stilling, hvori Kongen havde sat ham, og forlod Sverige. Olaf Larssøn kom da endelig, begunstiget af hine Uroligheder, i Besiddelse af Upsals Erkesæde [1]).

Imidlertid har vel Kongen fundet, at Arne Klemetssøn, da han gik Glip af Upsals Stol, maatte forsørges med et andet Bispedømme; og her tilbød sig Bergens, som endnu var ledigt efter Aslak Bolts Forflyttelse til Nidaros's Erkestol. Hvad Midler Erik har brugt for at drive Arnes Valg igjennem, vide vi ikke; men i 1432 maa det dog paa en eller anden Maade være lykkets. Den 28de October 1432 finder man nemlig Arne Klemetssøn, som Confirmeret til Bergen, i Kallundborg, hvor han med flere Danske og Svenske, paa Kongens Vegne, underhandlede med den engelske Konges Sendemænd [2]). Da maa han altsaa have havt Stadfæstelse, dog muligen kun af Kongen, paa et forud foregaaet Valg til Bergens Biskop. Det følgende Aar 1433, den 1ste August var han, som Electus og Confirmatus til Bergens Kirke, i Kjøbenhavn, hvor han udstedte til Kongen et Gjældsbevis paa 100 engelske Nobler i Guld, at betale inden næstkommende Paaske [3]). At han næsten et Aar efter sin Stadfæstelse endnu ikke var indviet, synes antyde, at hans Tiltrædelse har mødt Vanskeligheder, enten fra Erkebiskop Aslaks Side, hvem det egentlig tilkom at forrette Indvielsen, eller fra Pavens, eller fra det daselske Conciliums; og hvis hans Seder vare, som de skildredes i Sverige, var saadant ingenlunde at undre. Det kan endog være nogen Tvivl underkastet, om Arne nogensinde er bleven indviet eller har tiltraadt sin Stol. Vel nævner Kongen ham i en Skrivelse til Paven af 1434, hvor hans Død omtales: Bergens Biskop [4]); men om han end var dette efter Kongens Begreb, er det ikke just sagt, at han ogsaa var det efter Kirkens. De Breve, som omhandle hans Eftermands Valg, nævne ham slet ikke, men udtrykke sig kun som om Bergens Bispestol længe havde staaet ledig: „i Enkestand og saa at sige forladt“ [5]). Arne døde, som det lader, tidlig i 1434, uvist hvor [6]).

[1]) Lgbr. IV. 335—339. [2]) Hvitf. [3]) N. Dipl. I. 536. [4]) N. Dipl. I. 541. [5]) „utilitas diu viduatæ et qvasi desolatæ ecclesiæ Bergensis.“ N. Dipl. I. 540. [6]) At han, som de svenske Historieskrivere sige (Rimkrøn. og en Bispkopskrøn.), døde paa Arnø Slot i Upland (jfr. Lgbr. IV. 337), har kun liden Sandsynlighed for sig.

I Begyndelsen af Juli Maaned 1434 var allerede Arnes Eftermand paa Bergens Stol udvalgt, nemlig Olaf Nikolaussøn el. Nielsøn, i Forveien Kannik i Hamar, Sognepræst til Gran og Kong Eriks Kapellan. Med dette Valg gik det, saavidt skjønnes, meget formeligt til. Kong Erik holdt for flere vigtige Stats- og Kirke-Anliggenders Skyld i Sommeren 1434 en stor almindelig Herredag i Danmark, der begyndte i Vordingborg, og, som det lader, fortsattes, i det mindste for Norges Vedkommende, i Kjøbenhavn. Den synes at være begyndt i Juni og at have varet lige ind i August. Ved denne Herredag vare, foruden en Deel danske, svenske og tydske Biskopper, næsten alle de daværende norske tilstede, nemlig: Erkebiskop Aslak af Nidaros, Biskop Jon af Oslo, Peter af Hamar, Audun af Stavanger, Thomas af Orknøerne og Severin (Søffren) af Færøerne; og under den foregik Olafs Valg. Det synes vistnok som Kongen allerede havde udseet sin Kapellan til Arnes Eftermand og i den Anledning tilskrevet Pave Eugenius IV for at udvirke hans Provision [1]); men Bergens Kapitel og Erkebiskoppen, om de end med Hensyn til Personen, vare villige til at føie Kongens Ønske, vilde ikke — og kunde vel ikke heller paa Grund af Baseler-Conciliets Bestemmelse, hvorom senere skal tales — undlade de Former, der skulde betegne Valget som frit, og Erkebiskoppens Stadfæstelse som skeet efter forudgaaende nøiagtig Ransagning.

Valget foregik ved et Slags Compromis, idet nemlig den i Vordingborg nærværende Olaf Jonssøn, Kannik af Bergen, handlede paa det hele Kapitels Vegne ifølge Bemyndigelse af Erkebiskoppen og vel ogsaa af Kapitelet selv. Denne Olaf Jonssøn indfandt sig den 4de Juli i St. Andreas's Kirke i Vordingborg og forkyndte, i Overvær af Biskopperne af Skara og Strengenæs, af de norske Biskopper Audun af Stavanger og Peter af Hamar samt af den keiserlige Notarius publicus, for Olaf Nikolaussøn, at han var valgt til Bergens Biskop, og udbad sig hans Samtykke til Valget. Olaf modtog det, idet han dog — naturligvis af Beskedenhed — erklærede sig dertil uverdig og udygtig. Umiddelbart derefter blev et allerede færdigt aabent Brev, forsynet med Erkebiskoppens store Segl, og tillige underskrevet og forseglet af Notarius publicus, opslaaet paa St. Andreas-Kirkens Dør, i hvilket Brev de, som havde noget mod Valget at indvende, opfordredes til at fremkomme med sine Indvendinger inden 9 Dage fra Opslaget.

Efter Jagttagelsen af denne Form og Udløbet af den bestemte Frist foregik den høitidelige Stadfæstelse ved Erkebiskoppen den 13de Juli i samme Kirke. Erkebiskop Aslak sad i et Høisæde foran Høialteret, og til begge Sider af ham hans tvende Lydbiskopper Jon af

[1]) N. Dipl. I. 541.

Oslo og Audun af Stavanger. En Mængde Biskopper, Prælater, Klerker og Lægfolk omgave ham. Den Udvalgte indtraadte, ledet ved Haanden paa hver Side af Thorleif, Provst i Bergen (til Apostelkirken), og af den førnævnte Kannik, Olaf Jonsson, nærmede sig Altertrinene og knælede. Olaf Jonsson oplæste nu en Begjæring om at Erkebiskoppen vilde stadfæste det gjorte Valg. Hertil svarede Erkebiskoppen først ved at lade læse sit aabne Varslingsbrev af 4de Juli. Derpaa efter et lidet Ophold sagde Erkebiskoppen: „Ifølge Bemyndigelse af den almægtige Gud og hans Apostle, den hellige Peter og den hellige Paal, samt ifølge det hellige almindelige baselske Conciliums Bestemmelse, da vi see, at eders Valg er lovligen og canonisk foregaaet, og ikke af Nogen er blevet bestridt, stadfæste vi det i Navnet Faderens og Sønnens og den hellige Aands, og beslutte, at der skal skrides videre, Hr. Electus! med Overdragelsen af Embedet." Nu modtog Erkebiskoppen den valgte og stadfæstede Biskop (electum et confirmatum) til Fredskys, hvilket strax efter de ovennævnte Herrer Lydbiskopper ogsaa gjorde. Endelig blev et Notarial-Brev optaget over den hele Handling [1]), som forresten udviser den strenglovformelige Fremgangsmaade paa den Tid ved et Biskopsvalgs Confirmation. Olafs Indvielse maa være foregaaet under Opholdet i Danmark og vel ogsaa paa en Maade i Løbet af den samme Herredag, i det mindste som norsk Raadsmøde betragtet. Thi da Kongen den næstfølgende 9de August, i Kjøbenhavn, høitidelig udnævnte Villiam af Sinclair (de Sto Claro) til Jarl af Orknøerne, og denne udstedte sit Forsikkringsbrev til Kongen, nævnes blandt de derved tilstedeværende norske Raadgivere — nemlig Erkebiskoppen, fem Biskopper og syv Verdslige — ogsaa Olaf Biskop af Bergen [2]). Da var han følgelig ikke længer blot „Electus et Confirmatus" men allerede viet Biskop.

At Alt gik saa formeligt til ved Biskop Olafs Valg, har uden tvivl, som allerede antydet, været en Følge af den Ærefrygt, som det baselske Concilium i Begyndelsen af sit Samvære vidste at indgyde, og som gjorde, at dets Bestemmelser med Hensyn til Kirkestyrelsens Forbedring fandt et aabent Øre baade hos Fyrster og Biskopper vide om i Europa. Dette almindelige Concilium var lovet og tilsagt allerede af Pave Martinus V, men kom først til at træde sammen under hans Eftermand Eugenius IV. Det aabnedes i Basel den 22de Juli 1431 og udtalte, til Pavens store Ærgrelse, meget snart den samme Grundsætning, som tidligere Concilierne i Pisa og Kostnits: at et almindeligt Concilium var Paven overordnet. Det vidste ogsaa en Tid lang med Dygtighed og Held at forsvare og opretholde denne Grundsætning. Kaldelse til at afgive Møde ved Conciliet udgik na-

[1]) N. Dipl. I. 540—542. [2]) Hvitfeld.

turligvis ogsaa til de nordiske Rigers Konge og Biskopper. Men det varede, uvist af hvilken Grund, længe, forend Nogen paa deres Vegne mødte; Kongen maatte endogsaa paamindes ved en Skrivelse fra Conciliet, inden noget alvorligt foretoges. Endelig i 1433 eller 1434 mødte for Danmarks Vedkommende Biskop Peter af Ribe samt Johan Ivarsson, Archidiaconus af Aarhus, og for Sveriges: Nikolaus Ragvaldsson, Bisskop af Verio [1]). Ingen nævnes paa Norges Vegne ved den Leilighed; men senere, i 1437, var dog Johannes Krabbe, Kannik af Nidaros, og Alf (Adolfus), Kannik af Oslo, som Sendebud fra den norske Kirke ved Conciliet [2]).

Udentvivl for hines Komme fattede Conciliet den 13de Juli 1433 en vigtig Bestemmelse om geistlige Embeders og navnligen Bisskopsdømmernes Besættelse, hvorved de ældre, saa vilkaarligen tilsidesatte, canoniske Regler indskjærpedes, og især Kapitlernes fri Valgret paabødes opretholdt i fuld Kraft [3]). Denne Concilie-Bestemmelse er det, som man ved Bisskop Olafs Valg til Bergen havde for Øie, og hvis Autoritet Erkebisskop Aslak paaberaabte sig ved sin Stadfæstelse af Valget. Conciliet i Basel var saaledes for Øieblikket ikke ganske uden Indflydelse paa Nordens og navnligen Norges Kirkeforhold. Men nogen vidstrakt og gjennemgribende Kirkeforbedring, blev som bekjendt, ligesaalidet paa det som paa det tidligere i Kostnits udvirket. Paverne arbeidede det imod ved alle Slags Renker, fik først dets Kraft splittet ved sine Indsigelser og Forflyttelsesbud, og dernæst dets bedste Kræfter dragne over paa sin Side, indtil Conciliet saa at sige hendøde af sig selv. Opløsningen af dets Levning i Lausanne den 16de April 1449 var ikke stort andet end en Form. Dets sidste egentlige Kraftyttring var, da det den 25de Juni 1439 afsatte Pave Eugenius IV og den 5te November samme Aar valgte Modpaven Felix V i hans Sted. Men dette sidste Skridt formaaede man ei at forsvare med Eftertryk, og det ledede saaledes til Conciliets eget Forfald og Undergang. Dets Pave blev kun af ganske Faa erkjendt. Man frygtede en ny Kirkesplittelse, og opgav efterhaanden meer og meer Conciliets Sag, idet man i samme Mon nærmede sig Pave Eugenius og hyldede ham i gammel Underdanighed. Pavedømmet gik ogsaa denne Gang seierrigt, om end ikke usvækket, ud af Kampen mod Oplysningens og Religiøsitetens Fordringer.

[1]) Lagbr. IV. 317, 318; jfr. Pontoppid. II. 552. [2]) Pont. II. 568; Hvitf. under 1437. [3]) Decretet findes hos Pontop. II. 556—561.

96.

Birgittinerordenens Udbredelse over de tre nordiske Riger. Munkliks Benedictinerkloster i Bergen ombannet til Birgittinerkloster. Anklager mod Birgittinerne. Kongen og Biskopperne tage sig af deres Sag.

Det omtalte store Møde i Vordingborg af Biskopper fra alle de tre nordiske Riger synes for en Deel, om just ikke nærmest, at være foranlediget ved Birgittinerordenens Stilling; i det mindste fandt paa Mødet vigtige Forhandlinger Sted angaaende den nævnte Orden. Denne havde nemlig nu udbredt sig til alle tre Riger, men havde ogsaa paa den anden Side fundet heftige Modstandere, som ivrede mod dens Grundvæsen og de deraf, som paastodes, oprundne Uordener inden dens Samfund. Dog før vi gaa over til at berøre disse Anklageposter mod Ordenen, maa vi omtale dens Indførelse i Norge.

Dronning Margreta havde i sin Tid næret megen Yndest for den hellige Birgittas Orden og for Vadstena Kloster. Hun lod sig endog i 1403 optage i Ordenens Broderskab som soror ab extra [1]). Baade Kong Erik og Dronning Filippa fulgte senere sin Fostermoders Exempel og viste sig yderst gunstig stemte mod Ordenen; ogsaa Filippa lod sig optage som verdslig Søster i Vadstena. Imidlertid varede det dog en god Stund, førend noget ret alvorligt Skridt blev gjort for at faa oprettet Klostere af St. Birgittas Regel i Danmark og Norge. En ejendommelig Vanskelighed laa i det store Antal Medlemmer af begge Kjøn, der efter Regelen fordredes til et fuldstændigt Kloster, hvorved naturligvis Oprettelsen af ethvert saadant fra Ny af blev saare kostbart, især paa en Tid, da Svermeriet for Klosterlivet i det Hele var begyndt i høi Grad at kjølnes. Vadstena Kloster i Sverige synes desuden længe selv at have tiltrængt de Gaver, som Ordenens Velyndere i alle tre Riger maatte ville yde. Dronning Margreta havde dog i sine sidste Levedage lovet et Birgittinerklosters Opførelse i Danmark og skjænket Grund dertil i Skjeminge paa Laaland i Odense Biskopsdømme. Kong Erik gjentog dette Løfte under et Ophold i Vadstena i 1413 [2]), og lagde strax kraftig Haand paa Verket ved at begynde de nødvendige Bygninger paa den af Margreta skjænkede Grund, og ved i 1417 at opfordre i Christi Navn til at yde milde Gaver til Arbeidets Udførelse [3]). Saaledes opstod Maribo Kloster paa Laaland, der snart efterfulgtes af Mariager Kloster i Aarhus Biskopsdømme i Jylland. Udsendinge fra Klosteret i Vadstena, Ordenens Moderkloster, forestod Indretningen af det i Maribo, og dannede dets første Befolkning; men det varede længe, før denne naaede det foreskrevne Tal, og før Klosterets Bygninger bleve fuldendte.

[1]) Diar. Vadst. i Scr. r. Sv. I. 116. [2]) Sammest. 132. [3]) Pontop. II. 514—516.

Det var ganske naturligt at Kong Erik, ved Siden af sin Omhu for Maribo Kloster i Danmark, ogsaa maatte tænke paa et Birgittinerklosters Oprettelse i Norge. Men hvad som nu end fra Først af dertil kan have været Aarsagen, — her arbeidedes ikke for Oprettelsen af noget Kloster fra ny af, men for Omdannelsen af et ældre Kloster til Bolig for Birgittinere. Det Kloster, som man dertil udsaa, og som virkelig ogsaa blev omdannet, var Munklifs Benedictinerkloster i Bergen, et af Norges ældste og rigeste. Ganske uden Modstand skede imidlertid ikke denne Forandring, skjønt den længe i Stilhed synes at have været forberedt, og det med megen Slughed.

Da Jon Abbed af Munklif ved 1408 blev Skaaholts Biskop [1]), fulgte en vis Stein ham i Abbedverdigheden, en, som det lader, klog og hos Kong Erik vel anskreven Mand. Denne Stein var udentvivl selv en Ynder af Birgittinerordenen, og kan derfor muligen hos Kong Erik have fremkaldt den første Tanke om en Forandring med det Kloster, hvis Forstander han var, — en Forandring, til hvilken ogsaa Klosterets samtidige Forfald og slette Tilstand kan have givet yderligere Opfordring. I Januar Maaned 1414 var Stein i Danmark, i Helsingborg, og har der udentvivl holdt Overlægninger med Kong Erik om det antydede Øiemed. For samme Sags Skyld synes han fra Danmark at have begivet sig til Vadstena, hvor han findes at have været i Marts 1414. Høist sandsynlig staar ogsaa i Forbindelse med Kongens og Steins Plan, at denne sidste netop blev udseet af Kongen til at møde for Norges Vedkommende paa Conciliet i Kostnits. Det heder nemlig, at han indfandt sig der „for Norges Konge, sit Kloster og Linkjøpings Biskop“ [2]), hvilken sidste var Vadstena-Klosterets Foresatte. Han maa altsaa antages at have været sat istand til at underhandle med Paven og Conciliet som Fuldmægtig for dem, som den paatænkte Forandring nærmest angik.

Imidlertid blev intet Afgjørende ved denne Leilighed udrettet, maaskee paa Grund af det indtrædende Paveskifte [3]), og i 1418 sees Abbed Stein atter at have været hjemme ved sit Kloster. Først omkring 1420 traadte Planen aabenlysere for Dagen. Ved den Tid seer man, at Birgittinermunke med Abbed Steins Indrømmelse havde Tilhold i Klosteret, og at de havde en Haand med i Bestyrelsen af dettes Ejendomme. Ved samme Tid mærkedes det ogsaa, at Stein ikke alene ingen nye Benedictinermunke optog i Klosteret, men endogsaa arbeidede af al Magt paa at faa de ældre, som vare der tilbage, bortfjærnede, saaledes at han endog til Slutning kunde paastaa, at Benedictinerconventet der blot bestod af ham selv og een gammel og skrøbelig Broder. Da det nu ved Steins Slughed var bragt saa-

[1]) S. o. f. II. 451. [2]) S. o. f. II. 458 Not. 3. [3]) S. o. f. II. 559.

vidt, og Benedictinerconventets Forfald var blevet vitterligt, bragtes, som det lader, Sagen under nærmere Overveielse paa et Møde i Juni 1420 paa Laaland, hvor Kongen havde samlet hos sig flere af den norske Kirkes Bisskopper, og blandt disse Aslak Bolt, der som Bergens daværende Bisskop skulde have et Slags Tilsyn med Munkliss Kloster. Bisskop Aslak maa ved denne Leilighed være bleven inddragen i Kongens Plan, om han ikke allerede tilforn har været vunden for den. Fra nu af optræder nemlig han som en Hovedtalsmand for den paatænkte Forandring. Efter Hjemkomsten til Bergen tilskrev Bisskop Aslak den 10de September 1420 Pave Martinus V, at det norske Folks Hu stod til den hellige Birgittas Orden, og at det var et almindeligt Ønske at see den indført i Landet. Nu var Munkliss Benedictinerkloster, paa Grund af flere sammenstødende Uheld, næsten øde. Alles Øine, Kongens, Raadets og Almuens, vare henvendte paa dette som et passende Sted for Birgittinerne; to Munke af denne Orden fra Maribo, som Kongen havde ladet reise om i Norge, havde fundet det i alle Maader hensigtsmæssigt; Abbeden og den eneste i Klosteret gjenværende Benedictinermunk havde endelig med Glæde samtykket i at ville indtræde i Birgittinerordenen, naar Pavens Tilladelse dertil udvirkedes. Bisskoppen ansøgte derfor Paven om, at Munklif med sine Indtægter maatte overgaa til den nye Orden. Ansøgningen blev understøttet af Bisskopperne Arne af Skaalholt og Anbjørn af Hamar, der vare nærværende paa den Tid i Bergen; og disse beraabte sig ligeledes paa Nordmændenes eenstemmige Ønske samt paa Umuligheden af at opretholde Munklif for Benedictinerne. Samtidig hermed gav Bisskop Aslak ligesom og Abbed Stein og hans Convent sit Samtykke til at Munklif overdroges til Birgittinerne, saafremt Paven bifaldt dette.

Med disse Breve afreiste Abbed Stein samme Høst til Kong Erik, fik dennes Anbefalingsbrev for Klosterets Overgang til Birgittinerne og ligeledes, paa hans Anmodning, et lignende af Keiser Sigismund, hvorpaa han begav sig til Rom. Ansøgningen blev nu foredragen for Pave Martinus, og denne gav den 26de November 1421 et gunstigt Svar. Paven erklærede sig tilboielig til at føie Kongens Ønske og paalagde vedkommende Bisskop, nemlig Aslak Bolt i Bergen, saafremt Benedictinerklosteret ikke ved Abbeden og Munkene kunde reformeres, da at forandre det til et Birgittinerkloster, hvilket det da siden bestandig skulde vedblive at være. Klosterets Abbed og Munke af Benedictinerordenen skulde, hvis de forlangte det, optages i Birgittinerklosteret, og dette skulde for Fremtiden nyde alle de Fordele, som vare Ordenens øvrige Klostere indrømmede [1]).

[1]) Munkliss Brevbog Udg. af Munch 17—19.

Det var nu kommet til Alvor med Munklifklosterets Omstøbning. Men nu fremtraadte ogsaa Modstanderne af den forehavende Omformning med kraftige Modforestillinger. Der viste sig at være tvende Partier. Paa det ene, der ønskede Forandringen, stod Kongen, Biskop Aslak og Abbeden Stein; paa det andet, der ønskede Benedictinerconventet opretholdt, stod Forstanderne for de ældre Klostre i Bergen og dens Omegn, hvilke rimeligvis med skjæve Øine have seet de nye Birgittineres Begunstigelse paa en ældre Ordens Bekostning. Nærmest laa for Øieblikket Sagens Afgjørelse i Biskop Aslaks Haand; men han havde allerede erklæret sig for Omformningen. Han havde i sin Indstilling til Paven yttret, at da han personlig visiterede Klosteret, havde han der kun fundet Abbeden og een Broder, begge nedtyngede af Alderdom. Ved disse var det umuligt at reformere Klosteret, der allerede havde lidt meget baade i aandelig og verdslig Henseende [1]). I Modsætning hertil erklærede imidlertid Abbed Thorkel af Lyse og hans Cistercienserconvent, Prædikebrødrenes Prior Johannes, og Minoriternes Guardian Gerlak samt begge disses Conventer, i et Vidnesbyrd af 20de Januar 1422, at Benedictinerklosteret Munklif var forsynet med alle fornødne Bygninger, dets Kirke med tilhørende hellige Kar og Bøger, at det havde tilstrækkelige Indtægter af alle Slags, og at otte Munke, der havde aflagt Løftet, „som oftest“ der opholdt sig. Men Abbeden gjorde sig, med Biskoppens Hjælp, al Umag for at faa disse Munke ud af Klosteret og den hellige Benedictus's Regel afskaffet. Han havde indtrængt Munke af Frelserens Orden i Klosteret, og paa mange Maader vist svigfuld Uvillie mod de derværende Brødre af Benedictus's Regel. Han havde endog bragt det dertil, at nogle af disse holdtes i Fængsel af Biskoppen, og de øvrige frygtede at berøves Klosteret, hvis de ei ved deres Ordens Fædres Hjælp kunde reddes [2]).

Biskop Aslak havde dog, som sagt, Pavens Bemyndigelse og Kongens Ønske at støtte sig til, og foretog Omdannelsen. Han løste, paa Abbed Steins Forlangende, denne fra hans Løfte til den hellige Benedictus's Regel, efterat han havde opgivet sin Abbedverdighed i Biskoppens Hænder; hvorpaa Stein af Biskoppen modtog Birgittinerordenens Dragt og aflagde nyt Løfte overensstemmende med den hellige Birgittas Regel. Og nu forandrede Biskoppen Klosteret til et St. Birgittas Kloster, idet han indførte Brødre og Søstre fra Maribo i virkelig Besiddelse af Klosteret med alle dets Ejendomme og Rettigheder [3]).

For at Forandringen kunde have fuld Gyldighed udkrævedes Pa-

[1]) Munklifs Brevb. 21. [2]) Langes Klh. 1ste Udg. 776—777. [3]) Munkl. Brevb. 21—22.

vens endelige Stadfæstelse af hvad der var skeet; og om denne ansøgte nu Kong Erik. Men forinden den indløb, gjorde Modstanderne endnu et Forsøg paa, om muligt, at forstyrre Foretagendet. Prædikebrødrenes Prior, Peter Oldemarket, Minoriternes Guardian, Gerlak Gruter, en Chorsbroder ved Apostelkirken, Johannes Strelov, og Johannes Leffardi, Prest til St. Peter, Alle i Bergen, udstedte den 5te Januar 1424, til Fordeel for en efter deres Paastand brøstholden Broder Johannes van dem Berge af Benedictinerordenen i Munklif, en ny Erklæring, stilet til den tydske Geistlighed i Almindelighed og til visse Klosterforstandere i det nordlige Tydskland i Særdeleshed, — i hvilken Erklæring Abbed Stein og tildeels ogsaa Bisskop Aslak paa det skarpeste angrebes. Stein, hed det, havde uretfærdigen udjaget hin Broder fra Klosteret, og da han af Frygt havde taget sin Tilflugt til Prædikebrødrene, havde Stein bansat baade ham og Prædikebrødrenes Prior, samt alle Andre, som hjalp den betrængte Broder. Prioren havde stevnet Abbeden for Bisskoppens Domstol, men han havde ikke mødt. Forud havde Stein for Birgittinermunkenes Skyld, hvilke han forlængst havde indbragt i Klosteret, tilsat dettes Gods og Klenodier; og han havde foretaget tre Udenlandsreiser, og engang endog været tre Aar borte for at bevirke Klosterets Ophævelse. Han havde i lang Tid ingen Broder villet optage, uagtet flere ærbare Prester havde ønsket at indlemmes i Ordenen; og af de otte Brødre, der fandtes ved Klosteret, havde han fordrevet nogle ved Løgn og Falskhed og kjøbt andre til at forlade det. Nogle havde han endog faaet Bisskoppen til at fængsle, og han havde berøvet Munke, der i ni Aar havde været i Regelen, deres Dragt. Alt dette havde han gjort for at udrydde Benedictinerne af Klosteret og gjennemdrive sin Villie med Hensyn til Birgittinernes Indflytning [1]).

Det er meer end sandsynligt, at der i begge Parters Fremstilling findes store Overdrivelser, og at Abbed Steins Fremfærd ingenlunde i Et og Alt har været lovlig eller redelig, ligesaalidet som Bisskoppens. Pave Martinus selv maa ganske vist have næret nogen Tvivl, eftersom hans endelige Stadfæstelse paa Forandringen længe udeblev. Men omsider seirede dog Birgittinernes Parti, og den 15de Juni 1426 udstedte Martinus fra Rom sin Stadfæstelses-Bulle, hvorved Omstøbningen af Munklifs Kloster fuldkommen bekræftedes [2]).

Munklif var da fra nu af et **Birgittiner-Kloster**. En Deel Brødre og Søstre vare allerede indflyttede fra Maribo, og flere kom efter fra selve Moderklosteret i Vadstena. Det varede imidlertid endnu en Stund, før den nye Stiftelse kom i sin fuldkomne Orden.

[1]) Langes Klh. 1ste Udg. 777—780, jfr. 2den Udg. 288. [2]) Munklifs Brevb. 19—22.

I 1427 finder man, at en Generalconfessor allerede har været ansat og Brodreconventet istandbragt. Men først i 1434 erkjendte Moderklosteret i Vadstena Stiftelsen som fuldendt, idet nemlig Vadstenas Diarium siger: „i dette Aar begyndte Medlemmer af vor Orden at bebo Munklifs Kloster i Bergen, hvilket før havde tilhørt Brødre af den hellige Benedictus's Orden" [1]). Først ved den Tid er da rimeligvis en Abbedisse bleven indviet til Klosterets øverste Forstanderske, og Søstrenes ligesaavel som Brødrenes Samfund blevet fuldtalligt [2]).

Men imedens Birgittinernes Orden saaledes, under Kong Eriks varme Beskyttelse, udbredte sig og slog Rod i alle de tre nordiske Riger, traf sig, som allerede yttret, et Uveir sammen over den fra uden, hvilket truede Ordenens Tilværelse i det mindste i dens oprindelige Form. Samlivet mellem Søstre og Brødre, rigtignok under paabuden streng Affondring, men dog i eet og samme Kloster, synes tidlig at have vakt Betænkeligheder hos En og Anden, og at have sat onde Tunger i Rørelse og onde Rygter i Omløb. Uden tvivl har dertil meget bidraget den Omstændighed, at den første Abbedisse i Vadstena, Ingegerd Knutsdatter, skjønt hun var den hellige Birgittas Datterdatter, dog ingenlunde viste sig det hende betroede Embede værdig, men tvertimod førte et saa letfærdigt Levnet, at man nødtes til at lade hende aftræde [3]). Dette kan nemlig ikke andet end have vakt stor Opsigt, og givet Anledning til at Mange drog Slutninger fra Forstanderskens Adfærd til Livet i det hele Klostersamfund.

En Augustinermunk ved Navn Johannes fremkom endelig med en formelig Anklage mod Ordenen, idet han paastod, at Nonnernes og Munkenes Samvær i eet Kloster, trods den paabudne strenge Affondring, foraarsagede et utugtigt Levnet, og at man derfor burde iverksætte en Adskillelse af Klostrene, saaledes at hvert Kjøn fik sit særskilte. Denne Anklage virkede, at i 1428 en Stevning udgik fra Rom til Ordenens Forstandere at møde i Lybek for at afgive Oplysninger for den i Sagen beskikkede Dommer, en Kardinal Johannes [4]). Hvorledes denne Stevning blev adlydt, og om Sagen i Lybek er bleven røgtet med Alvor, vides ikke; men saameget sees, at Ordenens Anklagere ikke dengang ere blevne bragte til Taushed. Thi paa Conciliet i Basel hævede sig igjen Stemmer mod Ordenen, baade med Hensyn til de blandede Klostere og til den hellige Birgittas Aabenbaringer; og i

[1]) Scr. r. Sv. I. 152. [2]) Om hele denne Forandring see Langes Klhist. 124—126, 458—472, 775—780, 2den Udg. 280—294. [3]) Lgbr. III. 851; jfr. Diar. Vadst. Scr. r. Sv. 116, 131; i Diariet er imidlertid ikke talt om Aarsagen til hendes Resignation. [4]) Pontop. II. 550 f. under 1428; jfrt. m. Diar. Vadst. Scr. r. Sv. I. 147.

1433 udgik fra Conciliet en Stevning til Confessor og Abbedisse i Vadstena at møde i Basel. Dette vakte Forbauselse og Ængstlighed hos den Ordenen saa hengivne Kong Erik, og har ganske vist ikke bidraget lidet til, at han paa den før omtalte Herredag i Vordingborg, i Sommeren 1434, samlede om sig saamange Biskopper. Han behøvede nemlig disses Hjælp for at kunne optræde med Eftertryk som Birgittinerordenens Talsmand hos Conciliet, — og han fik den. Selv udstedte han den 3die Juli fra Vordingborg en Anbefalings- og Forsvarsskrivelse for Ordenen, og det samme gjorde tolv af de tilstedeværende Biskopper af alle tre Riger med Erkebiskopperne af Lund og Nidaros i Spidsen [1]). Indholdet af begge Skrivelser var en Lovprisning af Ordenens Stifterinde, af dens egen Fortjeneste og af dens Medlemmers verdige og opbyggelige Levnet. Hertil føiedes en Forsikkring om at Affondringen mellem begge Kjøn i Klostrene overholdtes med Strenghed og vernedes ved Bygningernes hensigtsmæssige Indretning, ved faste og vel vedligeholdte Mure, der adskilte Søstrenes Boliger fra Brødrenes; — noget som næsten alle Biskopperne kunde bevidne og navnligen de, som vare Birgittinerklostrenes Visitatorer. Ogsaa den hellige Birgittas Aabenbaringers Bog anprises paa det varmeste.

Disse tvende Skrivelser bleve foredragne for Kirkemødet den 26de Marts 1435. Mange af de forsamlede Fædre vare allerede forud gunstig stemte mod Ordenen, og da den nu saa varmt blev forsvaret af de nordiske Rigers baade geistlige og verdslige Øvrighed, ligesom og af de nordiske Kirkers fuldmægtige Sendebud til Conciliet, — saa gik Birgittinerne med Seier ud af Kampen. Ordensreglerne bleve uforandret bestaaende, og den hellige Birgittas Aabenbaringer erkjendtes for egte og guddommelige [2]).

Erkebiskop Aslak var efter den store Herredag endnu den 27de August 1434 i Danmark. Paa nævnte Dag udstedte han nemlig i Kjøbenhavn en Kvittering til Kong Erik for dennes Gave af 300 Nobler til Nidaros's Kathedralkirke, til Bekostning af en stadig Salmesang der. De 100 af hine Nobler udbetaltes Erkebiskoppen, medens de øvrige 200 afkvittedes paa Aslaks Formands, Erkebiskop Askels, Gjæld til Kongen [3]). Aslak Bolt har saaledes ikke vendt

[1]) Erkebiskopperne Peter af Lund og Aslak af Nidaros, af Guds og det apostoliske Sædes Naade, Biskopperne Nafne af Odense, Johannes af Roskilde, Jon af Oslo, Sigge af Skara, Audun af Stavanger, Thomas af Strengenæs, Herman af Viborg, Peter af Hamar, Gerard af Børglum og Severin af Færøerne. Lgbr. IV. 319, 584—588. [2]) Lgbr. IV. 318—321; Pont. II. 555 f. [3]) N. Dipl. II. 537; jfr. o. f. II. 466.

ganske tomhændet tilbage til sin Kirke fra sit her omtalte Ophold i Danmark.

97.

Erkebiskop Aslak stræber at gjenoplive Provinsialconcilierne. Concilium i Bergen 1435, i Oslo 1436.

Som et Bevis paa Erkebiskop Aslaks Sands for sit Kald som Metropolitan og for den norske Kirkes Tarv bør det regnes, at han søgte at bringe de norske Provinsialconcilier igjen tillive som Organer for Nationalkirkens lovgivende Myndighed. Der findes vistnok enkelte Spor til, at saadanne Concilier have været afholdte efter Erkebiskop Olafs Dage, og dette er ogsaa i det Foregaaende paavist; men baade havde de, saavidt skjønnes, været yderst sjældne, og ingen egentlige Conciliebestemmelser eller Statuter have paa dem været udfærdigede. Erkebiskop Olafs af 23de August 1351 fra Provinsialconciliet i Nidaros [1]) ere de seneste, som fra det 14de Aarhundrede gives; og fra det 15de findes ingen før Erkebiskop Aslaks, hvilke aabenbare slutte sig til hine Olafs som de nærmest forudgaaende. Og mellem begge ligger et Tidsrum af ikke mindre end 85 Aar, i hvilke altsaa den lovgivende Myndighed, som det tilkom den norske Kirke i kirkelige Anliggender at øve gjennem sine Provinsialconcilier, havde været ubenyttet. Det baselske Kirkemødes Forhandlinger have uden- tvivl været en Spore for Aslak til atter at sætte dem i Gang, og den Fare, der under Statsstyrelsens stedse tiltagende Forvirring i de forbundne Riger truede den norske Kirkes Selvstændighed, kan maaskee ligeledes have virket Sit til, at han søgte ved Provinsialconciliernes Gjenvækkelse at give Landskirken en større Fasthed.

Erkebiskoppen bestemte sig til at afholde i 1435 et Provinsialconcilium i Bergen, og han havde foreløbigen talt herom med nogle af sine Lydbiskopper, hvilke fandt Tingen hensigtsmæssig og gav den sit Bifald. Erkebiskoppens Kaldelse udgik, og det ikke alene til Provinsens Biskopper og Kapitler men ogsaa til dens øvrige høie Prælater og Klosterforstandere. Den for Mødet fastsatte Tid synes at have været August Maaned. Erkebiskoppen ventede sikkert, at de Biskopper, som gyldige Forhindringer ikke afholdt, skulde møde personlig. Men da han kom til Bergen, forled den bestemte Tid uden at nogen Biskop indfandt sig. Fra nogle kom vistnok Fuldmægtige, der fremførte Undskyldninger, hvilke dog Erkebiskoppen ikke for alle fandt fyldestgjørende; andre derimod sendte hverken Fuldmægtige eller Undskyldning. I den samme Uhøflighed eller Gjenstridighed gjorde ogsaa flere Kapitler og nogle Abbeder og Prælater sig skyldige.

[1]) S. o. f. II. 343—347.

Om denne usømmelige Adfærd var forsætlig og forud overlagt, og saaledes en Yttring af visse Biskoppers og Prælaters Uvillie og Opsætsighed mod deres Metropolitan, — eller om den kun har været en Følge af den i længere Tid raadende Slaphed i Kirkestyrelsen, og Uvantheden med Provinsialconcilier, — dette lader sig ikke med Sikkerhed afgjøre. Det første synes imidlertid ei ganske utroligt; og Erkebiskoppen maa med Hensyn til nogle af de Udeblevne virkelig have fortolket deres Opførsel paa hin Maade. Han udstedte nemlig den 29de August 1435 fra Bergen en Kundgjørelse, hvori han bittert beklagede sig over den mod hans Kaldelse og Befaling udviste Foragt, og tillige, ifølge Overlæg med de tilstedeværende Geistlige og med deres enstemmige Samtykke, erklærede dem, som modvilligen eller og uden at angive fyldestgjørende Undskyldning vare udeblevne, for at være faldne i Straf overensstemmende med de canoniske Forskrifter. Han henvendte dette til alle dem, som havde undladt at sende Fuldmægtige, men navnligen til Biskopperne Jon af Oslo, Thomas af Orknøerne og Peter af Hamar, hvilke han betydede, at de, ifølge visse opgivne canoniske Bestemmelser, selv havde udelukket sig af deres Medbrødres Samfund, indtil de paa en følgende Synode vare afløste og deri igjen optagne, — og til Sølve Abbed af Halsna, hvilken han suspenderede fra Embedet, indtil han havde givet passende Opreisning og var bleven løst af Erkebiskoppen[1]).

Man seer, at Erkebiskop Aslak tog Sagen ganske alvorligt, og at han ikke vilde lade dem, som han ansaa for mest skyldige af sine Lydbiskopper, slippe ganske urevsede fra deres Opsætsighed. Det er ellers mærkeligt nok, at de to for Modvillighed anklagede norske Biskopper netop ere de danskfødte Jon af Oslo og Peter af Hamar. Har Erkebiskoppen maaskee især villet dem til Livs paa Grund af deres Nationalitet? eller fordi han ansaa dem som Formænd og Ledere for et danskt Parti i Norge, der arbeidede for Danernes Indflydelse i dette Riges Anliggender til Skade for dets Selvstændighed og dets egne Børns Ret? Ganske usandsynligt er det ikke, at slige eller lig-

[1]) Erkebiskoppens Brev, der giver Underretning om det her fortalte, findes hos Pontop. II. 563—565 (eft. Afskr. i Barthol. III. 844—847?). At Bp. Olaf af Bergen ikke var tilstede, havde sin gyldige Grund deri, at han tilligemed Thorleif Provst til Apostelkirken netop dengang, i August Maaned, vare med en heel Deel af det danske Rigsraad i Kongens Ærinde i Stokholm for at underhandle med de Svenske i Anledning af Urolighederne i Sverige (Hadorf II. 91; Lgbr. IV. 104). Bp. Jon af Oslo findes vist nok ogsaa i dette Aar at have været i Stokholm, udentvivl i Kongens Ærinde, og Bp. Olaf tilforordnet; men dette var senere, nemlig ved Midten af October, saaledes at dette neppe kunde undskylde hans Udeblivelse fra og Ringeagt for det tilsagte Concilium i Bergen. Hadorf II. 98, 99; N. Dipl. II. 540.

nende politiske Bevæggrunde kunne have gjort sig gjældende hos Aslak ved Siden af hans Omsorg for sin Kirkes Tarv. Man maa mindes, at Aslak i sin Tid var bleven tilsidesat for Biskop Jons Formand paa Grund af Dronning Margretas Partiskhed for sine Landsmænd [1]). Den Omstændighed kan vel tænkes at have efterladt et Nag i hans Sjæl. Senere viste han sig, som man vil komme til at see, mindre end gunstig stemt for Vedligeholdelsen af Norges Forbund med Danmark, og for Antagelsen af den Konge, de Danske eensidigen havde udvalgt.

Uagtet saaledes ingen af Nidaros's Lydbiskopper mødte personligen i Bergen, og uagtet Forsamlingen der synes at have været høist ufuldstændigen besøgt af Norges Geistlighed, saa betragtede Erkebiskoppen den ligefuldt som et lovligt Provinsialconcilium og lod den raadslaa om og fatte Bestemmelser i flere ganske vigtige Sager.

Blandt disse var en, som udgik fra det almindelige Concilium i Basel. Dette havde besluttet, at i Lighed med hvad der var paalagt i de øvrige under den romerske Kirke hørende Lande, ogsaa i de nordiske Riger Halvdelen af Tienden, eller, som det ogsaa kaldtes, den tyvende Penge (vicesimus denarius), skulde afgives til Conciliets Underholdning og visse andre af det bestemte Øiemed, og det havde i den Anledning under 19de Februar 1434 udstedt den fornødne Skrivelse, hvorved en Canonicus af Slesvig, Ericus Bundonis, udnævntes til Overindsamler [2]). Imod dette Valg af Overindsamler skede Indsigelse af de i Vordingborg i Sommeren 1434 samlede Metropolitaner, paa Grund af, at den Valgte, som Holsteiner var Kong Eriks og dennes Rigers Fiende [3]). Siden maa Sagen være bleven ordnet paa en anden Maade, og nu var for Norges Vedkommende **Biskop Audun af Stavanger** udnævnt til Hovedindsamler. Dennes Fuldmægtig, Gunnar Eriksson, Chorsbroder af Stavanger, indfandt sig paa Mødet i Bergen, fremlagde der, den 22de August 1435, det baselske Conciliums Bulle, og udbad sig af Erkebiskoppen, efter Overlæg med det forsamlede Klerus, et afgjørende Svar med Hensyn til den i Bullen paabudne Halvtiende. Der blev besluttet, at hvad der allerede var samlet til Conciliets Bedste i den norske Provins skulde overleveres Indsamleren, og det tilbagestaaende være indkrævet inden Kyndelsmesse næstkommende (2den Februar 1436). Man besluttede derhos, at hele denne Sum, under Indsamlerens Opsyn, skulde deles i to ligestore Dele, hvoraf den ene skulde udbetales til Conciliet i Basel, den anden anvendes til Omkostningernes Dækkelse. Dette synes imidlertid at have gjældet en Collect, der var foranstaltet, før Bullen om Halvtienden endnu var kommen til den norske Kirkes Kundskab.

[1]) S. o. f. II. 450. [2]) Afskr. i Vadstena Brevbog, efter Lange. [3]) Smsts.

Thi Erkebiskoppen og Klerus, heder det, fandt tillige, at ingen ny Collect burde paalægges den norske Kirke, forend den her omhandlede var kommen det hellige Concilium tilhænde; især da der i Bullen udtrykkelig var bemærket, at hvis nogen Collect forhen maatte være gjort i lignende Diemed, denne da skulde fradrages, — og det nu var rimeligt, at den omtalte Sum vilde befindes at udgjøre ligesaa meget om ikke mere end den paabudne Halvtiende. Der maatte ogsaa tages Hensyn til de Krige, der havde uroet Norge, til hvad dette Land havde lidt ved Brænden, Ran og Pest, til de geistlige Beneficiers aarlige Aftagen og til Kirkens, Geistlighedens og den hele Menigheds ulykkelige Tilstand, der længe havde varet og endnu varede. Derfor bad Klerus Erkebiskoppen, at han i den Skrivelse, han snarest muligt udfærdigede til det hellige Concilium, vilde anføre disse Grunde og andre de kraftigste, han formaaede at paapege, til Geistlighedens Undskyldning [1]). — Man seer, at den norske Geistlighed har følt sig opfordret til at understøtte den almindelige Kirkeforsamling med Pengebidrag, som den rimeligvis selv har bestemt, men at den gjerne paa en god Maade vilde unddrage sig for en fast Skat i hint Diemed efter Kirkeforsamlingens Paabud. Denne Sag kom imidlertid, som vi senere skulle see, under fornyet Overlægning.

Tvende andre Sager kom under Raadslagning paa det heromhandlede Møde og afgjordes ved en Bestemmelse (statutum), som Erkepiskoppen udferdigede i Skrivelse af 24de August.

Den første Sag angaar en overtroisk Helligholdelse af Løverdagen. Det var kommet Erkebiskoppen for Dre, at man paa forskjellige Steder af Riget, „deels af Naturens Skrøbelighed, deels af Djævelens (púkans) Forvildelse og Tilskyndelse“, havde dristet sig til at optage og holde Helger, som hverken af Gud eller den hellige Kirke ere forordnede eller samtykte, men tvertom stride mod begges Bud, „navnligen Løverdagshelg, som Jøder og Hedninger pleie holde, men ei Christne“. Det er strengeligen forbudet — heder det — i Kirkeloven, at Nogen maa holde eller fra ny af optage Helligdage udenfor dem, som Paven, Erkebiskop eller Biskopper fastsætte. Søndagen helligede Gud selv paa mange Maader: da opstod han, efter at have frelst Menneskeheden ved sin Pine og Død; og paa Søndagen sendte han sine Apostle sin hellige Aand. De andre Helger, som ere opførte i Christenretten, have Guds Venner siden forordnet i Kirken „Guds Hellige til Hæder og de syndige Mennesker til Retledning af deres Synder“, skjønt nu — lægges til — findes Exempler nok paa, at mange grove Synder, som alle Christne burde vogte sig for, bedrives paa disse Dage. Af den Grund har Erkebiskoppen, med de

[1]) Afskr. i Barthol. III. (D) 841—844.

paa Provinsialconcilium i Bergen samlede Geistlige, fastsat, „at Løverdagshelg herefter ingenlunde maa tilstedes videre end som Christenretten byder“. Alle skulle vogte sig for denne store Uskik under Kirkens Straf. Men er der Nogen, som paa den Dag heller end paa andre vil af Gudsfrygt gjøre godt, „da faste han, eller gjøre sin Kathedralkirke, Klostere eller Fattige Almisse af retfærdigt Erhverv, hvilket han paa Løverdagen vinder ved Udroning eller andet skjelligt Arbeide“. — Den her omtalte og forbudne Uskik antyder vel neppe nogen farlig Forkjærlighed hos Nordmændene for Jødedommen, eller nogen egentlig Vranglære, som blandt Almuen havde udbredt sig, men kun en Mistydning af Kirkelæren, hvilken let kunde give Fremmede Anstød og fremkalde ugunstige Domme fra deres Side om den norske Kirkes Rettroenhed.

Den anden Sag, der ved nævnte Skrivelse afgjordes, angaar uberettiget Betleri navnligen af Munke. Erkebiskoppen — heder det — har ligeledes erfaret, at blandt Uskikke i hans Provins, hvilke bør udryddes, findes ogsaa den: „at Klostermænd og Andre hvilkesomhelst fare og tigge Almisser hvor dem lyster, af det ene Bispsdømme og i det andet, uden Biskops eller Kapitels Lov eller Vidende“. Heraf kan stor Avind opstaa mellem Klostrene, især deraf, „at det Kloster, som har mange Brødre, sender hver paa sit Sted og faar derved flere Penge, end det maaskee behøver, hvilket da unddrages dem, som god Ret have at betle (terminera, terminare) i Bispsdømmet“. Denne Uskik forbydes aldeles. Ingen maa tigge Almisse i noget andet Bispsdømme end det, hvori deres Kloster er, med mindre de have særligt Lov af Biskop eller Kapitel der, hvor de ville tigge. Men Brødre, som komme i denne Hensigt fra andre Lande, skulle have dertil særligt Lov af Erkebiskoppen og angjældende Biskop og Kapitel. Dem som anderledes tigge, skulle Klerkerne eller de som have Provsteombud deri hindre, og det af dem Indsamlede skal halvt tilhøre Biskoppen og halvt Presten eller Provsten, som hindrer Indsamlingen. Lægmænd maa under Kirkens haardeste Straf ei hindre Almisseindsamling [1]. — Nærværende Bestemmelse antyder de store Misbrug, som ved Munkenes, og vel især Tiggermunkenes Almissebetlen har gaaet i Svang, — Misbrug, som gjorde en særdeles Opmærksomhed fra de Verdsliggeistliges og især Sognepresternes Side

[1]) Den Skrivelse af Erkebiskoppen, som indeholder de tvende her anførte Artikler, er paa Norsk og findes i Afskrift ved Arne Magnussøn i Barthol. III. (D) 835—838. Det maa dog herved bemærkes, at Brevet her er dateret: St. Bartholomæi Dag (24de August) 1438 (M. C. D. XXXVIII). Men da i Brevets Indhold det af ingen Lydbiskopper besøgte Concilium i Bergen bestemt antydes, saa maa Aarstallet 1438 grunde sig paa en Feilskrivning eller Feillæsning og bør rettes til 1435 (M. C. D. XXXV).

nødvendig. Det kan imidlertid vel ogsaa hende, at heri disse sidstes gamle Næringsnid mod Tiggermunkene skimter en Smule igjennem.

Endelig indbragtes for Provinsialconciliet den 25de August en Klage af Olaf Bjørnsson, Chorsbroder til Apostelkirken i Bergen, angaaende Canonikat, Præbende og den hellige Olafs Alter i Oslo Kathedralkirke, hvilket han i den romerske Kurie havde udvirket sig tildeelt, men som Oslos Bisskop og Kapitel forholdt ham. Det oplystes, at Olaf havde utvivlsom Ret til det nævnte Canonikat, Præbende og Alter, og at han var uretfærdigen behandlet ved at forholdes dem. Baade Erkebiskoppen og de øvrige paa Conciliet Tilstedeværende dømte Olafs Paastand retmæssig, og at de i hans Sted indtrængte Personer skulde fjærnes, uanseet de gjorte Indvendinger: at de nævnte Beneficier vare opgivne mindre end de virkelig vare, og at Præbenden var tillagt Erkeprestens Embede. Det paalagdes derfor i Erkebiskoppens Skrivelse af samme Dag Bisskop Jon og hans Kapitel at optage Olaf i Oslo Kirke som Broder og Medcanonicus og overdrage ham de omhandlede Beneficier, indsætte ham eller hans Fuldmægtig i deres Besiddelse og forsvare ham deri. Skulde imod Formodning den fraværende Bisskop (vester dioecesanus in remontis agens), eller hans Vikar undslaa sig for at bringe dette i Udøvelse, da skulle Kapitelets Medlemmer (capitulares) paa egen Haand udføre det paabudne inden een Maaned efter Modtagelsen af Erkebiskoppens Brev, under den Straf, som den apostoliske Skrivelse indeholdt. — Man finder, at det oslofke Kapitel har adlydt. Ved Brev af næstpaafølgende 11te November erklærer det at have modtaget Olaf som Medbroder, tildeelt ham hans Sæde i Choret (stallum in Choro) og Stemme i Kapitelet [1]).

De Vanskeligheder, som vare indtrufne med Provinsialconciliet i Bergen, afskrækkede ikke Erkebiskop Aslak fra kort efter at sammenkalde et nyt, og dette blev holdt i Oslo, i December Maaned det følgende Aar 1436. Vel lader det ikke til at have været ret talrigt besøgt, men Metropolitanen var dog ikke som i Bergen den eneste tilstedeværende Bisskop, og Forsamlingen bar saaledes sit rette Præg. Foruden Aslak nævnes Bisskopperne: Audun af Stavanger, Olaf af Bergen og Peter af Hamar som nærværende. Denne sidste maa altsaa være falden til føie; hvorimod man bliver i Uvished om Bisskop Jons Forhold, da han ikke var paa Conciliet, skjønt dette holdtes ved hans egen Kirke. Foruden Bisskopperne vare tilstede fuldmægtige Kanniker fra alle de fem norske Kathedralkirkers Kapitler, nemlig to fælles for Nidaros's og Oslos, og to for hver af de tre øvrige Kir-

[1]) Det oslofke Kapitels Brev, hvori Erkebiskoppens er indtaget, findes i Afskr. i Barthol. III. (D) 838—841.

fers Vedkommende. Conciliets vedtagne Bestemmelser bleve denne Gang efter gammel Skik sammenfattede i Statutform, opsatte paa Latin og udfærdigede den 20de December under Biskoppernes og Kapitlernes Segl. De udgjøre 21 Artikler af følgende Indhold.

Efter den sedvanlige Indledning og en Opfordring til alle Geistlige at være kydske, fredelige og beskedne, flittige i Betragtning og Prædiken, bestemmes: 1) Den hellige Birgittas Fest skal høitideligholdes som dobbelt (som en af første Rang) i hele den nidarosiske Provins. — 2) Ligesaa den hellige Annas Fest. — 3) De ældre Straffe indskjærpes for den, der tilføier en Biskop af den norske Provins nogensomhelst Overlast. — 4) Hvo, som begaar nogen Voldshandling mod en Kannik ved nogen Kathedralkirke, mod en Prælat ved nogen Kollegiatkirke, eller mod nogensomhelst Klerk af de hellige Vielsesgrader, straffes efter forudgaaende Paamindelse ved Forbud og Ban. — 5) Kjøbøres Tiende og Varetiende (varningstiund), Skibstiende og „Rudsagers“ (Rydningsagers?) Tiende i Nidaros's, Bergens og Stavangers Biskopsdømmer skulle retteligen erlægges overensstemmende med hvad der er fastsat i Foreningen mellem Kronen og Kirken (af 1277) samt i Christenretten (Jons) under Bod af to Skilling Sterling efter almindelig Vurdering. — 6) Alle Kjøbmænd, af hvilketsomhelst Folkefærd, gifte og ugifte, naar de sidde Vinteren over, skulle betale personlig Tiende efter gammel Sedvane. — 7) Biskopstienden og Tienden til Kirkernes Bygning maa Ingen opkræve eller anvende uden vedkommende Biskops eller hans Provsters Samtykke og Befaling. — 8) Det tillades Alle og Enhver een Gang daglig at nyde Melkemad paa Onsdagene og Løverdagene i Kvatemberfasten foran Trinitatismesse og Michaelsmesse. — 9) Alle Sognemænd af begge Kjøn, gifte eller ugifte, som nære sig selv, skulle hvert Aar i sine Sognekirker offre paa Høialteret følgende Dage: Juledag, Omskjærelsens Dag (Nyaarsdag), Epiphania (Helligtrekongersdag), Mariæ Renselses Dag, Mariæ Bebudelsesdag, Paaskedag, Himmelfartsdag, Pintsedag, Christi Legems Dag, Johannes den Døbers Dag, Apostlerne Petri og Pauli Dag, St. Olafs Dag, Mariæ Himmelfarts Dag, Mariæ Fødselsdag, Allehelgens Dag, Kirkens Indvielsesdag, og Kirkens Skytshelgens Dag, — under Bod af to Skilling Sterling efter almindelig Vurdering. — 10) Det forbydes under samme Bod at høitideligholde Løverdagen ved Afhold fra Arbeide paa Jødernes Vis. — 11) Ingen Mand eller Kvinde, som indtræder i andet Egteskab, bør modtage Kirkens Velsignelse, med mindre den ene af Egtefolkene eller begge ikke i første Egteskab have modtaget Velsignelsen; thi da skal den meddeles dem i det andet. De Prester, som med Vidende velsigne det andet Egteskab, gjøre sig skyldige til Sus-

pension fra Embedet og kunne kun løses ved sin Biskop. — 12) Hvo som uretmæssigen tilegner sig eller anvender afdøde Klerkers Gods, anderledes end fastsat i det af Erkebiskop Olaf afholdte Provinsialconciliums Bestemmelser, han vide sig at være falden i den der opstillede Kirkestraf. De afdøde Klerkers uden Testamente efterladte Gods skal deles efter Rettens Medfør. — 13) Alle Manddrabere i Nidaros's Provins, af hvad Stand de end ere, falde i Ban ved selve Gjerningen, ligesom hidtil ifølge gammel Lov er iagttaget. De skulle indfinde sig ved Kathedralkirken for at modtage i Ydmyghed sin Pønitens af den almindelige Pønitentiarius og derhos betale sin Pengebod. Hverken de eller andre offentlig pøniterende skulle indledes paa noget andet Sted end i Kathedralkirkerne paa de bestemte Tider; og ingen Provst, Klerk eller Munk maa fordriste sig til at løse saadanne eller indføre dem i Kirken uden ifølge Biskoppens særlige Befaling. De som handle herimod falde ved selve Gjerningen i Bans Straf ifølge Erkebiskop Paals Statut, med mindre, paa Grund af Stedets Fjernhed, anderledes forordnes af vedkommende Biskop. Manddraberne skulle uopholdelig efter Drabet ile til Kathedralkirken for at erholde Afløsning. Men hvis Nogen forsætlig og uden lovligt Forfald dvæler hermed, da skal den som løser ham, i samme Mon som Drabsmanden udsætter sin Færd, forøge hans Pønitens. Ingen Munk eller verdslig Geistlig maa forresten paa nogen Maade meddele en Manddraber midlertidig (ad cautelam?) Afløsning, men henvise dem til deres Biskopper for at løses. — 14) Den canoniske Andeel (canonica portio) som kaldes „Utferd" (Begravelse) eller med et andet Navn „Salagift" (Sjælegave), hvilken hidtil er bevaret, ligesom og den Andeel, som pleier erlægges i Tiendens Sted, almindelig kaldet „Tidakaup" (Messekjøb), tilligemed Offring for Kvinders Indførelse i Kirken efter Barsel, kaldet „Innarganga" (Indgang), og den anden Andeel, som kaldes „Nefreida" (personlig Udredsel), — alle disse skulle redeligen betales Sognepresterne efter enhver Kathedralkirkes (ethvert Bispedømmes) Sedvane, under Straf af Pengebod efter Biskoppens Forgodtbefindende, dog i Rets Form, for den Ulydige. — 15) Egteskabssager, og de der ere endnu større, som Sakrilegium, Simoni og lignende, skulle ikke behandles af Landsprovsterne (per præpositos rurales), men af Biskopperne og deres Officialer med Kapitlernes Tiltræde. — 16) Ubekjendte Almissesamlere af hvilkensomhelst Orden eller Stilling, som ikke have særlig Opfordring eller Tilladelse af vedkommende Biskop og Kapitel, eller af Biskoppens Official og Kapitel, naar Biskoppen ei selv er tilstede, skulle ikke gives Adgang, men af Provsterne og de øvrige Geistlige forhindres i sin Indsamling og arresteres. — 17) Den gamle prisverdige Sedvane inden Provinsen for-

nyes og stadfæstes: at Erkebiskoppen og Biskopperne hver ved sin Kathedralkirke afholde de Kannikers og Klerkers Underholdning, som ere nærværende ved Kirken og deeltage i Gudstjenesten der, i Juul, Paaske og paa de øvrige Aarets store Kirkefester. – 18) De Afgifter, som benævnes „Olafstold“ og „Mikaelskorn“ stadfæstes, og de skulle udredes retteligen under Straf af Udelukkelse fra den hellige Communion i Paasken. — 19) Den hellige Halvards Fest skal høitideligholdes hvert Aar paa den oprindelig bestemte Dag, og den hellige Biskops og Bekjenders Audoenus's paa Dagen efter Bartholomæus, som dobbelt Fest [1]). — 20) Erkebiskoppen og hver Biskop i Provinsen skal holde, efter Kirkernes Evne, een, to eller flere indfødte, dertil skikkede Klerke ved de privilegerede Studier (Universiteter); og til Understøttelse heri, skulle de have Halvdelen af den Fjerdedeel af Tienden, der kaldes „Bondelodden“, og ellers ifølge Christenrettens Bud skal anvendes til de Fattige. „Efterdi de geistlige Beneficier, paa Grund af det ringe Antal af indfødte Klerker i Riget, indehaves af Udlændinger, til ikke liden Forurettelse og Byrde for Landets egne Børn, skal der af vedkommende Biskopper gjøres en kjærlig Forestilling til Menighederne og Almuen, at man indvilger og gunstigen anviser bemeldte Halvdeel af den nævnte Tiende til sine egne indfødte Sønner, der gaa til Studierne efter Biskoppernes skjønsomme Bestemmelse.“ — 21) Hver Sognepræst i sit Kirkesogn skal tre Gange om Aaret advare med Navns Nævnelse alle de Ugifte af begge Kjøn, af hvilketsomhelst Folkefærd de end ere, der leve sammen i offentligt Frilleliv, om enten at adskilles eller egte hinanden. De som ikke adlyde denne gavnlige Paamindelse inden eet Aar, skulle udelukkes fra Deeltagelse i den hellige Nadver paa Paaskedag [2]).

Ved at gjennemgaa denne Concilie-Anordning, træffer man adskillige nye og ganske vigtige Bestemmelser, der ikke udelukkende have til Hensigt — hvad vistnok gjælder om mange af dem — at verne om Klerkernes store Rettigheder og rigelige Indtægter. De to Artikler, der indeholde Forbud mod Løverdagens Helligholdelse og mod det uberettigede Almissetiggeri, ere kun Gjentagelse af Bestemmelsen fra 1435, og ere i Anledning af denne ovenfor nærmere omtalte. Forresten maa udhæves Artikelen om Manddraberes Pønitens, hvilken ingensteds saa strengt paalægges som her, og hvilken man seer har været for-

[1]) Paa Dagen efter Bartholomæus, d. e. paa den 25de August, opføres i de almindelige Kalendarier Ludovicus, hvormed menes den hellige Ludvig IX af Frankrige, hvis Dødsdag det var; men Dagen var ogsaa fra ældre Tid helliget St. Audoenus (St. Ouen), der i det 7de Aarhundrede var Bisкop af Rouen i Frankrige, og hvis Dødsdag den var. [2]) Ny. Danske Mag. II. 42—46.

bunden med en særskilt Pengebod til Kirken. Særdeles mærkelig er Artikelen om Understøttelse for indfødte Klerker til at drive deres Studier ved Høiskolerne. Den medgiver nemlig udtrykkeligen, at den norske Kirke den Tid led Mangel paa indfødte Personer, der ved Kundskaber vare skikkede til at indtage Kirkens Præbender, hvorved naturligvis menes de vigtigere og følgelig rigere, som Prælaturer, Canonikater og lignende, — hvilket igjen gav Anledning til, at Udlændinger indtrængte sig eller indtrængtes i disse til Nordmændenes Skam og Skade. At Erkebiskop Aslak stræbte at afhjælpe hin Mangel, vidner om hans Skjønsomhed, hans Stræben for sin Kirkes Tarv og Selvstændighed, og om hans Fædrenelandssind. Hvorvidt den Fremgangsmaade kan ansees for rigtigt, at han vilde afhjælpe Mangelen ved at angribe den Deel af Tienden, der var bestemt for de Fattige, er vist nok heel tvivlsomt, og Tvivlen lader sig nu vanskelig afgjøre, da man ei kjender de nærmere Omstændigheder, hvilke kunne have ledet ham til at vælge denne Udvei. Det paalaa vel, ifølge ældre Provinsialconciliers Bestemmelser, Kapitlerne og andre geistlige Stiftelser at bidrage af egne Indtægter til sine Medlemmers høiere geistlige Uddannelse ved fremmede Universiteter; men muligen have disse ordentlige Bidrag været fundne utilstrækkelige for Tidens Krav, medens Erkebiskoppen maaskee derhos har mødt en uovervindelig, om end lidet sømmelig, Uvillie hos sine Standsbrødre til at indvilge noget overordentligt Bidrag af deres egne Tiendeindtægter. At Erkebiskoppens Hensigt med Bestemmelsen skulde have været at vælte en Byrde, der retsligen paalaa Kapitlerne, fra disse over paa Bønderne, og det til de Fattiges Skade, er, saavidt skjønnes, mindre sandsynligt. Det vidner om Maadehold og Retsfølelse hos Erkebiskoppen, at han henskjød Indvilgelsen af det forlangte Bidrag til rette Vedkommende selv, nemlig til Menighederne; thi disse havde efter gammel Ret ved sine Udvalgte, i Samraad med Sognepresterne, at anvende de Fattiges Fjerpart af Tienden, hvorfor den ogsaa benævntes „Bøndernes Andeel." Det Hele staar forresten aabenbar i Forbindelse med de paa den Tid høitlydende Klager fra Almuens Side over udenlandske og navnligen danske Embedsmænds Indtrængen i Norge, — Klager, der endogsaa, som senere skal fortælles, gav Anledning til et stort Opløb og voldsomme Optrin netop strax før og under det her omhandlede Provinsialconciliums Afholdelse.

Udarbeidelsen af den nys omtalte Anordning var ikke det eneste, hvormed Conciliet i Oslo sysselsatte sig. Den af den baselske Kirkeforsamling forlangte Halvtiende, om hvilken der paa Conciliet i Bergen i 1435 tidligere var handlet, kom atter under Overveielse paa Provinsialconciliet i Oslo. Man fandt dette Krav ogsaa her heist

byrdefuldt. Derfor besluttede man eenstemmigen for den norske Kirkes Vedkommende at gjøre Forestillinger mod den fordrede Skat, baade „Halvtienden og de øvrige Bidrag", og at udsende til Basel tvende Fuldmægtige, der skulde frembære den norske Kirkes Undskyldning for de samlede Fædre. Det blev med det samme bestemt, at hele den norske Geistlighed skulde bidrage til Omkostningerne ved denne Sendefærd. Da det hastede med Reisen, og man gjerne vilde have Sendebudene afsted med det første Skib, som afgik, saa synes de i Oslo tilstedeværende Biskopper at have forskudsvis gjort Udlægget, hver for sit Biskopsdømme, om ikke, hvad ogsaa kan være muligt, Biskop Audun af Stavanger, Baselerconciliets Overindsamler i Norge, har gjort det for dem alle. Man har nemlig Erkebiskoppens Brev, udstedt i Oslo den 18de Februar 1437, til Abbeden af Utstein og Geistligheden i Stavanger Biskopsdømme, hvori gjøres Rede for Provinsialconciliets Fremgangsmaade, og hvori det under Excommunications Straf paalægges at godtgjøre Biskop Audun hans Udlæg, saaledes at Abbeden skulde betale ham 4 Arnoldus-Gylden (gelderske Gylden), og hver Kannik og Prest i Biskopsdømmet 1 Arnoldus-Gylden [1]).

De til Conciliet i Basel Udsendte vare Johannes Krabbe, Kannik af Nidaros, og Adolfus (Alf?), Kannik af Oslo, hvilke forelagde Conciliet den norske Geistligheds Undskyldningsskrivelse. Den blev oplæst i et almindeligt Møde. Undskyldningen har utvivlsomt været bygget paa de af Provinsialconciliet i Bergen opstillede Grunde; men hvilke Virkninger den har havt, vides ikke. Man seer kun af en høflig Skrivelse til den norske Geistlighed, given den 16de September 1437 af Conciliets Præses, Kardinal Johannes af St. Angelo, at Sagen endnu ikke den Gang var kommen under Forsamlingens Overveielse, men at Præses vilde paaskynde og understøtte den saa meget som muligt [2]). Man seer, at de almindelige Concilier, ligesaavel som Pavedømmet, faldt Kirken kostbare.

98.

Misnøie med Kong Eriks Styrelse i alle hans tre Riger. Klager fra Norge i Aarene 1420–1424. Opstand i Sverige 1432–1436. Uroligheder i Norge 1436–1437.

Conciliet i Oslo stod i Forbindelse med et stort Raadsmøde eller Rigsmøde, som holdtes sammesteds i Slutningen af 1436 og Begyndelsen af 1437, i Anledning af de Uroligheder, som Misnøiet med Kong Eriks Styrelse ved denne Tid havde vakt i det sydlige Norge. Thi ogsaa herhen strakte sig den Gjæring, der allerede i nogle Aar

[1]) Brevet findes i Ny D. Mag. I. 66. [2]) Pont. II. 567 f.

havde yttret sig i de tvende øvrige forenede Riger, og som endte med Eriks Afsættelse. En udførlig Skildring af denne mærkelige Bevægelse kan vistnok paa en Maade siges at være vort Emne uvedkommende. Thi om end i den Biskopperne, de norske saavelsom de svenske og danske, spillede en saare vigtig Rolle, saa var dette dog ikke saa meget i Egenskab af Kirkens Formænd, som i Egenskab af deres Stilling i hvert enkelt Riges Raad. Bevægelsen i det Hele var reent verdslig, og saa var og Geistlighedens Deeltagelse i den. Det var Statens, ikke Kirkens Forhold den angik; disse sidste berørtes i det mindste af den kun middelbart. Vi kunne dog ikke undgaa korteligen at fortælle Hovedbegivenhederne, og forsaavidt de angaa Norge, endog opholde os lidt længere ved dem, efterdi det Indblik, som derved aabnes os i den norske Stats daværende indre Forhold, lader os ane den norske Kirkes samtidige statsretlige Stilling, ligesom ogsaa Grunden til flere af de vigtige Skridt, Norges Rige og det nordiske Statsforbund vedkommende, hvori den norske Kirkes Erkebiskop og Biskopper senere virksomt deeltoge.

Skjønt Kong Eriks Karakter, som fortrinsvis kjendes af svenske Skildringer, utvivlsomt i disse er malet med altfor mørke Farver, — saa kan man dog aldrig et Øieblik betænke sig paa at kalde hans Rigsstyrelse i det Hele holdningsløs, slap og fordervelig. Hans forud skildrede Forhold til den norske Kirke er allerede tilstrækkeligt til at betegne den saaledes; og i det Verdslige viste den sig ingenlunde fra en fordelagtigere Side. De vanskelige Statsforhold, under hvilke han regjerede, kunne blot ubetydelig undskylde hans Færd som Konge, aldrig retfærdiggjøre den, helst da han hverken synes at have savnet god naturlig Forstand, eller andre gode Anlæg, naar han kun havde gidet og villet bruge dem paa rette Maade. Det Uheld, som hvilede over næsten ethvert af hans Foretagender, var saaledes ganske vist kun sjælden ham selv utilregneligt, men oftest fremkaldt af det Letsind, den Vaklen og den Mangel paa Udholdenhed og kraftig Villie, som idelig fremlyser af hans Handlinger, og som forstyrrer det Glimt af Statsklogt, der een og anden Gang aabenbarer sig i dem. Hans Styrelse var i denne Henseende et sandt Modstykke til hans Fostermoders.

De slesvig-holsteinske Forviklinger, der mødte Erik lige ved hans Regjeringstiltrædelse, vare vistnok i sin Oprindelse ham utilregnelige; de havde sin Rod i en fjærn Fortid, i ældre danske Kongers og deres Raads politiske Kortsynthed. Men at disse Forviklinger forbleve uløste efter en femogtyveaarig blodig, høist kostbar Krig mod en i Alt, undtagen i Mod, Standhaftighed og Statsklogskab, underlegen Fiende, — dette kan man ikke andet end for en væsentlig Deel lægge Eriks urigtige Forholdsregler til Last. At denne Krig, uagtet den

kun angik Danmark, ogsaa maatte falde de tvende andre Riger til Byrde, var en Selvfølge af Statsforbundets Natur. Den maatte nødvendig fremkalde jævnlige Opbud af Krigsfolk baade i Sverige og Norge; den maatte derhos, og det vel endnu i høiere Grad, bevirke Forbruget af disse to Rigers Indtægter udenfor deres egne Grændser; den maatte endelig gjøre overordentlige Skattepaalæg der fornødne; — og alt dette, som det kunde synes, til Danmarks eensidige Gavn. Den slesvigske Krig indviklede endvidere de nordiske Riger ogsaa i Stridigheder med Hansestæderne og kaldte Vitalinernes Plyndretog atter til Live, begge Dele til ubodelig Skade ligesaavel for Norges og Sveriges, som for Danmarks Handelsrørelse. En Skare Vitaliner, især fra Wismar, Rostok og Stralsund, under Anførsel af den berygtede Sørøver Bartholomæus Voet, hjemsøgte i Aarene 1428 og 1429 gjentagne Gange Bergen og gjorde der et stort Bytte, medens de næsten ødelagde Staden [1]). Og til samme Tid, som den slesvigske Krig drog Norges Penge og Stridskræfter til Danmark og udsatte Landet for Overlast fra Syden af Hanseater og Vitaliner, holdtes dets nordlige Dele, Finnmarken og Haalogaland, i en bestandig Uro ved Russers og Hedningers idelige Indfald. Nordmændene der maatte leve paa en bestandig Krigsfod, og kunde dog, af Mangel paa Styrelsens kraftige Bistand, ikke afværge, at Landet blev herjet, og Mænd og Kvinder bortførte i Fangenskab. Almuen klagede, den lod endogsaa i Bergen den 5te September 1420 opsætte en Skrivelse om sin Nød, hvilken tvende udsendte Mænd overbragte Kongen [2]); men nogen Foranstaltninger fra dennes Side spores ikke. Han havde udentvivl alt for meget at gjøre paa Tydsklands Grændse til at kunne agte paa Haalogalands og Finnmarkens Nødraab.

Men endnu langt fordærveligere end den slesvigske Krig virkede udentvivl den fuldkomne Mangel paa en nogenlunde velordnet indre Rigsstyrelse. Kong Erik synes, som allerede tidligere paapeget, stadigen at have opholdt sig i Danmark, tildeels vel paa Grund af de slesvigholsteinske Anliggender, dog ogsaa maaskee fordi han der, blandt den temmelig fortydskede danske Adel, fandt sig bedst hjemme. Til Sverige kom han sjælden, efterat han alene havde overtaget Landsstyrelsen, og Norge synes han efter 1405 slet ikke at have besøgt, uden om det skulde have været i Mai Maaned 1425, da det heder, at han paa Akershus den 7de Mai udstedte en Forordning om Handelen paa det

[1]) Jahn 96—98. Dette Angreb er udførligst fortalt i den samtidige Herman Corners Krønike, hvor det siges, at ved Angrebet i 1428 flygtede Bergens Bisskop bort i en engelsk Baad, og at Bisskopsgaarden blev plyndret og det derværende Bibliothek bortført. Sml. V. 633. Bergens Bisskop maa dengang have været Aslak Bolt. [2]) N. Dipl. I. 482.

nordlige Norge [1]). Hans Foragt for og slette Tanker om Nordmændene fremlyser i den Skildring han giver af dem i et Brev til Paven af 1420, hvor det heder, at Folket er „tynget af sine Synders Byrde, i høi Grad raat, dyrisk af Sind, vildt af Levemaade og af uslebne Seder“ [2]). Men uagtet Kongen lod Sverige og Norge stadigen savne sin personlige Nærværelse, saa fandtes der dog i intet af de to Riger nogen styrende Centralmagt beskikket, der for dets Vedkommende kunde indtage Kongedømmets Plads. Al verdslig indre Styrelse var i Norge overladt til de kongelige Embedsmænd i de enkelte mindre Landsdele: til Hovedsmændene paa de faste Slotte, samt til Lensmænd og Fogeder, hvilke Embedsnavne nu begyndte at træde istedet for det ældre Sysselmandsnavn. De havde at sørge for Lovens Opretholdelse og Indsamlingen af de kongelige Indtægter, uden at noget Overtilsyn gaves inden Rigets eget Omraade, og det uagtet de ofte ei engang vare Landets Børn, men Udlændinger, ukyndige i Norges Forhold. Til et særskilt norsk Skatkammer, der kunde afholde Landets almindelige Behov, findes ikke Spor, ligesaalidet som til nogen høiere Embedsmand, hvem det særlig paalaa at sørge for disse Behovs Tilfredsstillelse. Rigets Raad som Statsmagt var synligen kraftløst, uden Indflydelse og Tiltro baade mod oven og mod neden. Havde Almuen Anker at fremføre mod Kongens Embedsmænd, var ingen Hjælp at søge uden umiddelbart hos Kongen selv, der dog var fjærn og fremmed og, hvad man vel tør paastaa, temmelig ligegyldig for den hele norske Styrelse, naar han kun fik klækkelige Indtægter af Landet. Og disse vare da ikke alene de ordentlige, engang for alle fastsatte, som Leding, Visøre, Landskyld, Told og lignende, — men ogsaa overordentlige, hvilke sidste for Norges Vedkommende synes at være opdrevne mindre ved egentlige almindelige Skattepaabud, end under Form af et Slags Gaver, som vel hed sig at være frivillige Ydelser paa Kongens Andragende eller Bøn gjennem Embedsmændene, men som vist nok i Virkeligheden vare ligesaa tvungne som nogen vilkaarlig udskreven Skat, og ved hvilke desuden haarde og utroe Embedsmænd havde den bedste Anledning til at sørge for sin egen Pung fuldt saa godt som for Kongens. Ikke at omtale, at hvad først udbades som Gave eller frivillig Ydelse, efter nogle Gange at være udredet under dette Navn, siden krævedes ligefrem som Kongens faste Ret [3]). Hvad ovenfor er berettet om Island [4]), giver et Fingerpeg paa hvorledes med alt dette er tilgaaet ogsaa i Norge. Om Anvendelsen af et særeget norsk Kongesegl kunde næsten ikke meer blive Tale. I alle udenrigske Anliggender stode de tre forenede Riger som

[1]) Hvitf. under 1425. [2]) Langes Klh. 2den Udg. 145. [3]) Brev af 12te August 1424, N. Dipl. I. 499. [4]) S. o. f. II. 432, 462.

eet, og der brugtes et fælles Kongesegl for dem alle. Det samme Segl benyttede nu ogsaa, som det lader, Kongen i hvert Riges særskilte indre Anliggender, naar han derom udstedte Breve. Saadanne af Kong Erik for Norges Vedkommende ere dog yderst faa. Ingen hidtilværende norsk Konge findes mindre at have bekymret sig for at ophjælpe Norge ved nyttige Retterboder eller Anordninger end Erik. Som allerede før omtalt var i den største Deel af Eriks Styrelsestid Biskop Jon af Oslo hans Kansler for Norge, og som saadan maa han antages at have havt det egentlige Kongesegl i Forvaring; men hans Benyttelse af dette synes blot at have indskrænket sig til Beseglingen af de saakaldte Landsvistbreve (Landsfredsbreve for Drabsmænd, der erlagde sin Bod til Kongen og den Dræbtes Æt), hvilke efter gammel Skik Kansleren eller Vicekansleren udfærdigede paa egen Haand i Kongens Navn. En slettere Rigsstyrelse i det Hele end Norges ved denne Tid kan saaledes neppe tænkes; i Sammenligning med den maatte Forholdene under Magnus Eriksøn næsten ansees for ypperlige.

Det er ikke forunderligt, at Misnøie hos Folket under saadanne Omstændigheder udviklede sig; meer er det at undres over, at der intet Spor til lydelige Klager findes før 1420. Men Nordmændene elskede fra gammel Tid sit Kongedømme og sine Konger; de vare vante til at betragte Kong Erik, ligefra han var et Barn, som sin lovlige Arvekonge; de havde hyldet ham som saadan, længe før han blev udvalgt til ogsaa at bære Danmarks og Sveriges Krone; de ansaa ham udentvivl som tilhørende sig nærmere end noget af de tvende andre Folk, og drømte saaledes maaskee længe om en tilsvarende Forkjærlighed fra hans Side for Norge, hvilket han maatte betragte som sit Kongedømmes Vugge, — en Forkjærlighed, hvilken da ikkun uheldige Omstændigheder hindrede ham i at lade fremskinne i Handling. Men om nu ogsaa slige Drømme en Stund omgjøglede Nordmændene, saa maatte de dog omsider vige for den sørgelige Virkelighed.

Den første Yttring og Klage over Styrelsens Vanmagt og Forsømmelse af sin Skyldighed finde vi i den ovennævnte Forestilling af 1420 fra Indbyggerne i Landets nordligste Egne. Snart fulgte flere efter. I 1424 den 1ste Juni udstedte ikke alene Kongens Landbonder i Skaun (det nuværende Rakkestad) men ogsaa den hele Almue sammesteds bittre Klagebreve til Kongen over hans Fogeds, Herman Moltekes, voldsomme og lovløse Adfærd mod dem, hvilken havde egget dem til at udjage ham af Lenet [1]). Kongen maa ligefuldt have stræbt at indsætte ham igjen; thi den 15de Mai 1425 gjentog Almuen sin Klage og erklærede, at den vist vilde udrede til Kongen al sin

[1]) N. Dipl. II. 506, 507.

Skyldighed; men heller end at modtage Herman igjen som sin Foged, vilde de forlade baade Fæderne og Møderne og flytte ud til et andet Len, hvor de kunde finde en bedre Øvrighed [1]).

Omtrent samtidigen med den første Klage fra Almuen i Skaun udgik ogsaa den 12te August 1424 fra Tunsberg Klage af Almuen i Tunsbergs Len. Den var rettet baade til Kongen og Dronningen og gik først ud paa det „Hesteløb“ (hestalop, Skydsferd eller snarere Hesteholb?), hvormed Kongens Foged besværede dem, og „som paafortes dem med Bøn,“ men nu var udredet saalænge med god Villie, at Fogden krævede det „som vis Skat.“ Men før de vilde underkaste sig denne — erklærede de — vilde de „opgive til Kongen baade Harv og Plog og fly Lenet.“ Klagen berørte ogsaa det saakaldte „Vapnavite,“ eller Bod for manglende lovbestemte Vaaben. Det hjalp dem ikke — yttrede de — at de havde sine Vaaben; thi Boden krævedes ligefuldt af dem Aar efter Aar, uden at det blev undersøgt, hvorvidt Vaabnene vare tilstede, naar undtages een Gang strax efter at Rigets Raad havde bragt deres Sag for Kongen [2]). De skjøde sin Sag under Kongens Naade og Norges Lov, men forsikkrede derhos, at hvis Kongen eller Dronningen vilde komme til Norge, vilde de gjøre dem al kongelig Ret efter Loven og sin fattige Evne [3]).

En mildere Stemning aander et Brev udstedt samme Aar 1424 i Oslo paa Liers Almues Vegne, hvori erklæredes, at samme Almue paa et almindeligt Thing i Lier den 12te August havde svaret til et Brev fra Dronning Filippa, som var blevet dem forelæst: — at de gjerne efter fattig Evne vilde gjøre hvad der var Kongen og Dronningen behageligt med Hensyn til Høstleding, Vaarleding og andre Stykker, „som tilkom dem efter Loven, under hvilken de indskjøde sig,“ og at de intet havde paa nogen Mand at klage, ei heller over nogen Uret, som var dem tilføiet [4]). Dette Brev antyder imidlertid ogsaa, om end ikke i rene Ord, at noget krævedes af Almuen udenfor Lovens Bydende, og at, om end Lidungerne for sin Deel ikke havde nogen bestemt Klage at fremføre, saa var dog ikke Alt som det burde være.

Man maa forøvrigt mærke sig, at paa denne Tid, fra Begyndelsen af 1424 til Begyndelsen af 1425 var Kong Erik fraværende fra Danmark paa en Udenlandsreise, hvis Hensigt hovedsagelig var ved personlig Nærværelse at faa udvirket af Keiser Sigismund en Dom i

[1]) N. Dipl. II. 509. [2]) Dette har maaskee været i 1423, da man finder, at i Juni og Juli Maaned et større almindeligt Raadsmøde har været afholdt i Kjøbenhavn, væsentligen i Anledning af et Forbunds Afsluttelse mellem Kongen og Hansestæderne, ved hvilken Leilighed de norske Biskopper Jon af Oslo og Arnbjørn af Hamar samt Biskop Thomas af Orknøerne vare tilstede (Hvitf.; N. Dipl. II. 503). [3]) N. Dipl. I. 499. [4]) N. Dipl. II. 500.

Sagen mellem Kongen og de holsteinske Grever. I hans Fravær førte Dronning Filippa Rigsstyrelsen [1]). Det er en bekjendt Sag, at hun, overalt hvor hun formaaede det, søgte at rette paa sin Mands Feiltrin, og at hun derfor nød en almindelig Høiagtelse og Kjærlighed i hans Riger. Denne Omstændighed har udentvivl bidraget sit til, at Nordmændene netop nu, da de kunde vente at finde et aabent og velvilligt Øre for sine Klager, ere fremkomne med disse, og det i sterke Udtryk, — dog, som man let seer, med Iagttagelse af et vist Maadehold og især med Bevidnelsen af deres Hengivenhed baade for Kongens og Dronningens Person. Klagerne gik forresten, saavidt vides, ikke ud paa at bevirke nogen gjennemgribende Forandring i den hele Styrelsesmaade, eller i Rigsforfatningen, men kun paa Forbedring i enkelte Menigheders Kaar og paa at fremkalde et nøiere Tilsyn fra Kongedømmets Side med dets Embedsmænds Adfærd. Hvorvidt Klagerne have frugtet, er ei bekjendt. Ganske unyttige have de maaskee ikke været; i det mindste spores ikke deres Gjentagelse i de næstpaafølgende ti Aar. Sagerne gik i al denne Tid, som det lader, uden alvorlig Paatale, om end ikke til Folkets Tilfredshed, sin gamle skjæve Gang.

Under denne tilsyneladende Ro fortfor dog vistnok en indre Gjæring i Norge, hvilken snart vandt Styrke ved aabenbare Yttringer af en lignende i de tvende andre forbundne Riger, især i Sverige. Almenhedens Opmærksomhed maa ved denne Tid i et eller andet af Rigerne, om ikke i dem alle, være bleven henvendt paa deres Forenings Natur, og der maa have været reist Spørgsmaal om, hvilke Forpligtelser og Rettigheder for hvert enkelt denne Forening egentlig medførte. Man maa slutte dette deraf, at just nu det gamle Foreningsudkast af 1397, der var opsat i Kalmar, blev fremdraget af en otte og tyveaarig Forglemmelse, og en Notarialgjenpart deraf paa Pergament udfærdiget. Dette skede i Kalundborg den 11te September 1425. Kongens norske Kansler, Biskop Jon af Oslo, sees, mærkelig nok, herved at have spillet en fremtrædende Rolle. Thi ikke alene beseglede han med Biskoppen af Roskilde og Flere Gjenparten, men det var en af hans Kirke, nemlig en Thoke Nikolaussøn, Kannik af Oslo, der i Kongens Navn fremlagde Originaldokumentet for Biskoppen af Roskilde og forlangte Notarialgjenparten. [2]). Det er ganske rimeligt, at deels de Bidrag til den slesvigske Krig, som fordredes af Norge og Sverige, deels Misnøiet der med de af Kongen ansatte fremmede Embedsmænd kan have fremkaldt Tale og Spørgsmaal om, hvorledes det egentlig forholdt sig med den Forening, der var sluttet i Kalmar mellem Rigerne, — en Forening om hvis Tilværelse der var Syn for Sagen, men om

[1]) Jahn 81. [2]) Paludan-Müller observ. 53—61.

hvis bindende Kraft og nærmere Betingelser de fleste af Rigernes Hovdinger kun havde et saare dunkelt Begreb, og Almuen, tør man vel sige, slet intet. Kong Erik, der ikke var stort meer end en Dreng da Foreningen sluttedes, og maaskee aldrig havde seet det skrevne Udkast for Betingelserne, fandt det nu fornødent at gjøre sig bekjendt med dette og at have det ved Haanden i en nogenlunde lovlig Form, om han maatte behøve det for at styrke sin Ret. Nogen Offentliggjørelse eller videre Udbredelse af Dokumentet fandt imidlertid heller ikke nu Sted, og Almenheden vedblev fremdeles at være uvidende om dets Indhold, ja vel endog om dets Tilværelse.

Men en saadan Hemmeligholdelse, som Erik maaskee for Øieblikket fandt statsklog, virkede neppe uden til Skade for hans egen Sag og for selve Foreningen. Thi den gav hvert af Rigerne Anledning ja Ret til at forklare den, som med dets særlige Tarv bedst stemmede, og at betragte den, om det saa vilde, som en blot og bar Forening under samme Konge, eller endog kun for Eriks Levetid. Og var man først kommen til en saadan Anskuelse, da indsees let, at Ankeposterne mod Eriks Styrelse fra Norges og Sveriges Side kunde mangfoldiggjøres fast i det uendelige, og at den hele Statsforening maatte fremstille sig som en Byrde for hvert enkelt af de tvende nævnte Riger, ligesom i ældre Tider Foreningen mellem Norge og Sverige under Kong Magnus Eriksson.

Hertil kom en Omstændighed, som paa Stemningen i Danmark og Sverige havde stor Indflydelse, medens den for Norge var af mindre Vigtighed. Kong Eriks Egteskab var barnløst. Men døde han uden at efterlade Sønner, da skulde, selv ifølge Foreningsudkastets udtrykkelige Ord, et frit Valg af den fælles Konge foregaa. Erik ønskede imidlertid at bevare Kongedømmet i sin pommerske Æt og nærmest at overføre det efter sine Dage paa sin Farbroders Søn, Hertug Bugislaf af Pommern. Han kaldte denne til sig i Danmark, og lagde sin Hensigt med ham aabenbare for Dagen allerede i 1420 og siden ved mange Leiligheder.

For Nordmændene medførte dette intet Anstød. Det norske Folk synes aldeles ikke at have havt noget Begreb om den Ting, at Norge ved Kalmarforeningen var forandret fra et Arverige til et Valgrige. Det havde i 1389 antaget Erik ifølge sin Kongearvefølgelov til sin Arvekonge; ja det var ved hans Antagelse endog udtrykkelig bestemt, at Kongearven skulde regnes fra ham efter de gamle lovbestemte Regler. Dette var gammel norsk Ret, og at der heri ved Norges Forening med Danmark og Sverige var foregaaet nogen Forandring, var ikke den norske Almenhed vitterligt. I Nordmændenes Øine var følgelig Bugislaf efter Loven Eriks nærmeste

Arving til Kongedømmet, og at Erik søgte at sikkre ham dette efter sin Død kunde for dem ikke være i mindste Maade stødende.

Ganske anderledes forholdt det sig derimod med Danmark og Sverige, der begge før Foreningen havde været frie Valgriger, og for hvis Skyld utvivlsomt Bestemmelserne om Kongevalget vare indførte i det skrevne Foreningsudkast. Selv om Almenheden i Danmark og Sverige kjendte Foreningsbetingelserne, maatte den betragte Eriks Bestræbelser for Bugislaf som stridende mod Rigernes Valgret, hvilken kun var indskrænket for det Tilfælde, at Kongen efterlod Søn. Men kjendte den ikke Foreningsdokumentets Bestemmelser, da maatte Eriks Fremgangsmaade i endnu høiere Grad forekomme den som en Krænkelse af hvert enkelt Riges gamle Lov og Ret. Man finder ogsaa, at baade i Danmark og Sverige Eriks Fremfærd i dette Stykke har afgivet en af Hovedankeposterne mod ham, og hvad Danmark angaar kan man næsten sige, at den var den afgjørende. Thi skjønt man i Danmark maaskee meer end i Sverige underordnede sin Valgret visse Hensyn til Arveretten, saa kunde dette i nærværende Tilfælde kun lidet hjælpe. Da nemlig Loven ikke her som i Norge opstillede nogen bestemt Arvefølge, saa maatte man i at bestemme Arveberettigelsen, hvis man vilde tage Hensyn til denne, nærmest gaa efter Slegtskabsgraden, og da var Eriks Søstersøn, Kristoffer af Bayern aabenbare een Grad nærmere end Bugislaf. Man mærker ogsaa, at det danske Rigsraad allerede omkring 1434, og maaskee langt tidligere, har fæstet sine Øine paa Kristoffer; og hans Besøg i Danmark i det nævnte Aar har neppe fundet Sted uden efter de danske Stormænds hemmelige Tilskyndelse [1]). Men Erik sørgede den Gang for at faa ham fjærnet saa hastig som muligt.

Sammenfatter man i Korthed de Ankeposter, som fremførtes mod Kong Erik i alle tre Riger, da Misnøiet med ham brød ud til aabenbar Opstand, da ere de i Hovedsagen følgende: — 1) Ligegyldighed med Rigsstyrelsens Gang; — 2) Indgreb i Kirkens Rettigheder; — 3) Foragt for Rigernes Raads Forestillinger; — 4) Rigernes Indvikling i ødelæggende Krig; — 5) Rigernes Udsugelse ved overdrevne og ulovlige Skattebyrder; — 6) Indsættelsen af haarde, lovløse, rovgierrige Embedsmænd, hvilke dertilmed jævnligen vare Udlændinger i det Rige hvor de indsattes; — 7) Anslag mod Danmarks og Sveriges gamle Ret til frit Kongevalg; — og endelig 8) Krænkelse af hvert enkelt Riges Selvstændighed og derved bevirket Forstyrrelse af Statsforeningen. — Herved maa man dog vel mærke sig, at disse Ankeposter, skjønt de vare fælles for Sverige og Danmark, ingenlunde strax i Eet og Alt tiltraadtes af Norge. Der holdt man sig

[1]) Jahn 129.

nemlig væsentligen kun til Anker over Skattebyrderne, over Indsættelsen af udenlandske Embedsmænd, samt over de kongelige Embedsmænds Haardhed, og endelig over Tilsidesættelse af Rigets Tarv og Selvstændighed.

Flere af disse Anker, i Almindelighed tagne, maa utvivlsomt ansees for at have været vel grundede. Negtes kan det imidlertid heller ikke, at nogle af dem, naar man nøie og upartisk betragter Statsforeningens Natur og tager Hensyn til Stifterindens oprindelige Tanke med samme, tabe meget af sin Vegt i Anklagen mod Kong Erik. Margretas Tanke var aabenbare — som allerede ovenfor paapeget — at frembringe noget meget mere end hvad man skulde tro, naar man blot holder sig til det strevne Foreningsudkasts Ord, og glemmer, at Margreta, ganske vist med velberaadet Hu, aldrig lod dette Udkast træde for Dagen i en Form, der gav det en streven Lovs bindende Kraft. Udkastet antyder et løst knyttet Statsforbund; men Margretas Handlinger vise klart, at hendes egentlige Tanke stilede høiere, at den gik ud paa hverken meer eller mindre, end efterhaanden at sammensmelte alle tre Riger til eet, alle tre Folkefærd til eet eneste. Men var nu Erik fra sine tidlige Aar af indviet i denne Margretas hemmelige Plan, — var han af hende oplært til at see i det stiftede Statsforbund en blot Indledning til de tre Rigers og de tre Folkefærds Sammensmeltning, hvilken en Fortsættelse af Margretas Styrelsessystem skulde forberede og fremskynde, — antog han endelig i god Tro, at denne Sammensmeltning var gavnlig ikke alene for Kongens Magt men ogsaa for Undersaatternes Velvære, og at den virkelig var gjennemforlig ad den af Margreta anviste og betraadte Vei, — var alt dette Tilfældet, hvilket med Rimelighed kan tænkes, eller i alt Fald ikke reent ud kan negtes, da stiller sig formentlig meer end eet Anklagepunkt mod Eriks Styrelse i et mildere Lys, end det hvori hans Anklagere saa det eller fremstillede det.

Navnligen gjælder dette hans Bestræbelser for at faa Hertug Bugislaf, der var hans lovlige nærmeste Arving i Norge efter dette Riges Lov, antagen til sin Efterfølger ogsaa i de tvende andre Riger. Thi dermed sigtede han jo dog nærmest kun til at forhindre Statsforbundets Splittelse ved sin Død. Det gjelder ogsaa tildeels om Indfødtes Ansættelse af det ene Rige til Embedsmænd i det andet, — en Fremgangsmaade, som var begyndt af Dronning Margreta, og som dog væsentlig synes at have sigtet til en fastere Sammenknytning af Rigernes Forening og til en Forberedelse af Folkenes Sammensmeltning. Det samme kan siges om den ringe Opmærksomhed, han beskyldes for at have viist hvert enkelt Riges Raad. Thi allerede Margreta havde øiensynligen stræbt at overføre de enkelte Rigsraads

Myndighed paa et større blandet Raad, for derved, som og ved at udvide det fælles Kongedømmes Magtfylde, samt ved at udnævne saa faa høie Rigsembedsmænd som muligt i hvert enkelt Rige, at svække den særskilte, Sammensmeltningen naturligvis ugunstige, Selvstændighedsfølelse, og bringe denne til at gaa op i en for Statsforbundet fælles.

I alle disse Stykker maa man indromme, at Erik kun fulgte Margretas Tanke paa den af hende anviste Vei, idet han desuden neppe kunde siges derved at have krænket Foreningsudkastets udtrykkelige Ord, hvis man forresten derpaa vil lægge nogen særdeles Vegt. En anden Sag er det, at Erik maaskee i sine Bestræbelser for Bugislaf bar sig mindre klogt og lempeligt ad; — at han i Beskikkelsen af Embedsmænd ikke holdt sig til de tre forenede Rigers Børn (hvilke han med et vist Skin af Ret, og idetmindste efter sit Begreb, kunde kalde Indfødte med Hensyn til Statsforbundet i dets Heelhed), men inddrog Tydskere, hvilket ei kunde forsvares, samt at han ikke udvalgte sine Embedsmænd med Skjønsomhed og Samvittighedsfuldhed; — at han endelig maaskee lod Rigernes Raad paa en utilbørlig og stødende Maade føle den Stræben mod Kongedømmets Selvstændighed, hvilken han ansaa for sin Pligt mod Foreningen. Alt dette gaar ind under Eriks personlige Feil: hans Ubesindighed og Selvklogskab, hans Mangel paa alvorlig Opfatning af sit kongelige Kald og paa sand Omhu for sine Undersaatters Tarv, endelig hans mindre dybe Blik i de ham undergivne Folks Ejendommeligheder ligesom i en høiere Statsklogts Fordringer; — det gaar ind under Ankerne om slet Styrelse, uden at det nødvendig forudsætter noget troløst Brud paa indgangne Forpligtelser eller paa Foreningens klart opfattede og udtrykkelig udtalte Vilkaar, hvorfor man dog beskyldte ham. Imidlertid — Ankerne imod Eriks Styrelse kunde, uden at gaa ud paa noget egentligt Foreningsbrud, alligevel i andre Henseender være fuldt grundede og vegtige nok; og at Erik hverken besad den fornødne oprigtige Villie eller moralske Kraft til at bekjæmpe og tilbagevise dem, det aabenbarede sig klart nok i det for ham saa uheldige og krænkende Udfald af den vakte Folkebevægelse.

Det var udentvivl en stor Ulykke for Kong Erik, at han netop ved den Tid, da Misnøiet med hans Styrelse modnede sig til Opstand, tabte en Støtte, som hidtil ganske vist i meer end een Maade havde opretholdt hans Kongedømmes Anseelse. Hans Dronning, den ædle og kloge Filippa af England, døde i 1430. Hun synes at have efterladt et stort Savn hos de forenede Rigers Undersaatter, der oftere havde sporet hendes velgjørende Indflydelse paa Kongen. Ved hen-

des Død gik Eriks Lykkestjerne, der dog aldrig kan siges at have skinnet ret klart, under i et fuldkomment Mørke.

Det var i Sverige, at Misnøiet med Erik først gik over til aaben Opstand. I 1432 fremstod den berømte Engelbrekt Engelbrektssøn som Dalkarlernes Talsmand imod de kongelige Fogeders Haardhed, og da hans Klager ei tilbørligen agtedes, udbredte snart Gjæringen sig over Størstedelen af Sverige. Almuen flokkede sig overalt om Engelbrekt, og Folkets Reisning under hans Ledelse gjorde saa rivende Fremskridt, at han i 1434 formaaede at tvinge det svenske Rigsraad til at sætte sig i Bevægelsens Spidse, ja endog til i Vadstena den 16de August at opsige Kong Erik Lydighed. Dette sidste Skridt havde nu vel ikke saameget at betyde som ved første Diekast kunde synes; thi det var tvunget, og et stort Parti i Raadet var Engelbrekt fiendsk og misundte ham hans Indflydelse hos Almuen. Kong Erik kom seenhøstes, i November Maaned, til Stokholm, aabnede her Underhandlinger med Raadet og enedes med dette om et Slags Voldgiftsafgjørelse i næste Aar ved tolv Rigsraader, fire af hvert Rige. Men da han efter et kort Ophold i Sverige vendte tilbage til Danmark uden at have anordnet nogen Styrelse for hint Rige i sit Fravær, brød Urolighederne, paa Engelbrekts Anstiftelse, atter ud i Begyndelsen af 1435, og Engelbrekt blev af sit Parti eenstemmig udraabt til Sveriges Høvedsmand. Kongen fik imidlertid atter Underhandlinger i Gang med Raadet og indrømmede dette, at til Rigets Bestyrelse paa Kongens Vegne skulde udnævnes en Drotsete og en Marsk, hvilke Embedsmænd ikke havde været i Landet siden i Kong Albrekts Dage. Til Drotsete udnævntes den gamle findige Krister Nilssøn af Vasaætten, til Marsk den unge duelige og virksomme, men høist ærgjerrige Karl Knutssøn af Bondeætten. Men dette hjalp kun for et Dieblik. Karl Knutssøn fremtraadte snart i Spidsen for det mod Kongen ildestemte Parti af Raadet, og da Engelbrekt for det første sluttede sig til Karl, vandt dennes Parti fuldkommen Overhaand i Sverige, og Karl selv blev i Begyndelsen af 1436 valgt til Rigets Høvedsmand eller Rigsforstander. Dette Valg fremkaldte vel en Splittelse mellem ham og Engelbrekt, der blot tilsyneladende hævedes derved, at Engelbrekt stilledes Karl ved Siden. Men den sidste blev snart befriet fra sin Medbeiler, da Engelbrekt den 27de April 1436 blev myrdet af en privat Fiende; og nu spillede Karl Mester i Sverige.

Imidlertid havde ogsaa Opsætsighedsaanden forplantet sig til Norge. Paa den Tid da det svenske Rigsraad i 1434 efter Engelbrekts Tilskyndelse opsagde Kong Erik Lydighed, havde denne endnu

sit norske Raad samlet hos sig i Kjøbenhavn [1]). Opsigelsesbrevet var, som før sagt, udstedt den 16de August. Allerede den 27de i samme Maaned tilskrev det norske Raad med Erkebiskop Aslak i Spidsen, ganske vist dertil opfordret af Kongen, det svenske Raad fra Kjøbenhavn, forestilte hvor utidig dets Opsigelse var, og hvilke ulykkelige Følger deraf vilde komme, samt raadede til at gjenkalde Opsigelsen, helst da Kongen gjerne vilde afhjælpe hvad man med Grund kunde klage over [2]). Det svenske Raad derimod eller en Deel af samme, udentvivl endnu under Engelbrekts Indflydelse, udstedte til Norges Raad og Almenhed en Forklaring over Tilstanden i Sverige og den der stedfundne Opstand. Brevet var givet i Stokholm den 12te September 1434 og var aabenbare beregnet paa at stemme Nordmændene gunstig for det gjorte Skridt. En Mængde Anker mod Kong Erik fremførtes, Landets Nød udmaledes med de sterkeste Farver, og Brevet endte med en Bøn, at Nordmændene vilde hjælpe dem til at verge om Svenskernes Rettigheder [3]). Hvorledes dette Brev er blevet optaget i Norge, og hvilke dets umiddelbare Virkninger have været, vides ikke; men ganske uden Indflydelse paa den Reisning, som kort efter fandt Sted i Landets østlige Egne, har det dog neppe været.

Ved Midsommerstid 1436 sees en voldsom Rørelse at være i fuld Gang blandt Almuen i en meget stor Deel af Oslos Bispsdømme, især i Kystegnene, ligefra Sveriges Grændse i Øst og ligetil Grændsen mellem Skida-Syssel og Agder i Vest. Naar den egentlig har taget sin Begyndelse, eller hvad der har været dens nærmeste Anledning, vides ikke. Kun saameget seer man, at Almuen har ført store Anker mod Rigsstyrelsen og mod Kongen, samt at den med væbnet Haand har villet give sine Klager Vegt. Til sin „Høvedsmand og Forsvarer“ kaarede den en vis Amund Sigurdssøn, der maa have været en Mand af Æt og Anseelse, ja som det lader endog kongelig Lensmand. Omegnen af Folden var Middelpunktet for Urolighederne, Tunsberg og Oslo de Steder, som i Begyndelsen mest truedes.

Paa Tunsberghus var dengang Endride Erlendssøn [4]) Høvedsmand, en anseet Ridder og gammelt Medlem af Norges Raad. Paa Akershus var Høvedsmanden Svarte-Jønes, ogsaa Ridder og Medlem af Raadet, men rimeligvis en Dansk af Fødsel. Disse to Riddere tilligemed fem andre verdslige Raadsmedlemmer samt desuden Lagmanden af Tunsberg og fire Væbnere optraadte som Forsvarere af Kongens Sag i Viken. Dog skrede de, som det lader, ikke strax til at møde Magt med Magt; hvad enten de nu dertil ikke have fundet

[1]) S. o. s. II. 475. [2]) Afskr. i Vadstena Brevbog efter Lange. [3]) Hadorf II. 77. [4]) Søn af Erlend Filippussøn s. o. s. II. 460.

sig sterke nok, eller de først havde villet prøve lempeligere Midler. De indlode sig derimod i Underhandlinger med de Urolige og mødte i den Anledning Amund Sigurdssøn og 26 af hans Tilhang, rimeligvis Hovedmændene for de misnøiede Bønder, paa Jersø udenfor Tunsberg. Her blev den 23de Juni 1436 en Stilstand sluttet mellem begge Parter, der skulde vare til næstkommende Martins Dag den 11te November. I Mellemtiden skulde Rigets Raad og fem Lagmænd, som Kongen derom havde tilskrevet, møde i Oslo til Midten af Oktober Maaned, og da skulde Ret afsiges for Alle, som havde Klagemaal mod hinanden at fremføre, Fattige som Rige. Herloff Pedersson og Jusse Thomassøn skulde være indbefattede i denne Fred indtil Martinsdag, men „andre" danske Mænd skulde kun have Fred til St. Olafs Dag (29de Juli) næstkommende; dog skulde „Ridderskabets Tjenestemænd og skjellige Arvingsmænd (Udlændinger, som vare komne til Arv i Norge) frit blive i Norge saavel som indfødte Mænd, saalænge de fore med Skjellighed." To eenslydende Breve udfærdigedes om denne Stilstand: det ene forseglet af Amund Sigurdssøn og de 24 af hans Tilhængere, som lovede med ham, hvilket Brev „Rigesmændene" skulde have, — det andet beseglet af de tolv „Rigesmænd," hvilket Amund skulde have [1]). — Man seer tydeligen af Brevet, at Opløbet har været rettet mod de udenlandske, navnligen danske Embedsmænd, paa hvis Bortfjernelse i det Hele Almuen stod fast, om den end viste noget mere Lempe mod de tvende Navngivne, der vel maa antages at have paadraget sig mindre Had end de øvrige.

Det norske Raad samlede sig ikke, og kunde det maaskee heller ikke paa Grund af nu ubekjendte Omstændigheder, saa hurtig som i Stilstanden var tilsagt. Den 22de August 1436 var Erkebiskop Aslak tilligemed Biskopperne Olaf af Bergen og Audun af Stavanger i Bergen [2]), og har der muligen truffet foreløbig Aftale om Provinsialconciliet og Raadsmødet. Men muligen har Erkebiskoppen senere maattet i Kongens Ærinder drage til Sverige ligesom ogsaa Hr. Endride Erlendssøn; i det mindste har man Formodning om, at begge disse Herrer, som ikke vel kunde undværes ved et norskt Raadsmøde, have været i Sverige i September eller Oktober Maaned strax for Rigsdagen i Søderkjøping, for i Samraad med svenske og danske Raadgivere at udkaste en ny Lov for Rigernes Forening [3]). Den Omstændighed imidlertid, at Raadet ikke samledes i Oslo til 15de Oktober, har, som det lader, paany opirret Almuen og forøget Spendingen mellem den og det kongelige Parti. Der maa have været

[1]) N. Dipl. III. 525—527. [2]) N. Dipl. I. 548, 549. [3]) Lagbr. IV. 146, 163—167; Jahn 167—169.

Personer, der paa denne Tid maa have beskyldt Hovedsmanden paa Akershus, den før nævnte Svarte-Jones, for at gaa for lemfældigt tilverks mod de Opsætsige, ja vel for at spille under Dække med disse og puste til Oprøret; thi han fandt det fornødent, at optage den 15de Oktober et Vidnesbyrd om sit Forhold, for at retfærdiggjøre sig hos Kongen [1]). Han viste sig dog som fuldkommen tro imod denne, da man fra begge Sider mod Aarets Slutning atter greb til Vaaben.

Dette skede rimeligvis dog først, efterat Stilstanden den 11te November var udløben, uden at endnu noget Raadsmøde var kommet istand. Amund Sigurdsson bemægtigede sig, eller besad allerede fra tidligere, den faste Bispsgaard i Oslo. I December Maaned rykkede Svarte-Jones med Sigurd Jonsson og Oslos Lagmand Simon Bjørnsson i Spidsen for alle Oslos Borgere, der følgelig have holdt fast ved Kongens Sag, mod Bispsgaarden og begyndte der at beleire Amund. Denne kom herved i Forlegenhed og lyttede nu til sine Modstanderes Opfordring, der gik ud paa, at han skulde vende tilbage til sin Lydighed mod Kongen og Rigets Raad. En Overenskomst blev sluttet den 13de December, hvorved de tre Hovedsmænd for det kongelige Parti lovede Amund, at ville udvirke for ham Kongens Naade, eller, hvis dette ikke kunde skee, sørge for hans Sikkerhed. Han opgav derpaa Bispsgaarden til Svarte-Jones paa St. Halvards og Kongens Vegne og lovede med sine tilstedeværende Tilhængere aldrig meer at skulle være Kongen, Riget eller Rigets Mænd imod, men tvertom for Fremtiden tjene Kongen efter bedste Evne, ligesom han gjerne vilde bede om Kongens Naade. Han udstedte herpaa sit Brev, hvilket fem af hans Tilhængere med ham beseglede [2]).

Det vigtigste Skridt til Rolighedens Gjenoprettelse i Norge var saaledes allerede gjort før Raadet traadte sammen i Oslo. Thi at dette ikke var skeet, eller i det mindste ikke Erkebiskoppen ankommen, da Overenskomsten med Amund Sigurdsson sluttedes, synes fremlyse af, at Erkebiskoppen derved ikke nævnes, hvilket vilde være uforklarligt, hvis han dengang havde været tilstede i Oslo. Strax efter maa han imidlertid have indfundet sig, og Conciliet i det mindste taget sin Begyndelse, eftersom dets Statuter, som tidligere sagt, ere udfærdigede den 20de December 1436 [3]). Raadet var længe samlet i Oslo udentvivl af den Grund, at man baade fandt det nødvendigt at

[1]) N. Dipl. III. 528. [2]) N. Dipl. III. 528—529. Det forekommer mig, med Diplomatariets Udgiver, at ved St. Magnus's Dag, her maa forstaaes den før Juul, eller Magni translatio, nemlig 13de December, ikke den almindelige Magnus-Messe, den 16de April. Hele Sammenhængen i Begivenhederne synes mig tale for, at den førstnævnte her er meent. [3]) S. o. s. II. 491.

afvente nærmere Bestemmelser fra Kongen, hvis Brev Thorleif Olafssøn, Provst til Apostelkirken i Bergen endelig bragte, — og desuden maatte have indkaldt Almuens Fuldmægtige fra alle de Egne i Oslos Bispopsdomme, til hvilke Opstanden havde strakt sig. Denne Indkaldelse skede ved Erkebiskop Aslak, Biskop Audun af Stavanger, Svarte-Jønes og Simon Bjørnssøn, Lagmand i Oslo. Fire og tyve Fuldmægtige nævnes fra Viken (Baahuslen), Borgasyssel, Solør, Vestfold, Skidasyssel, Næs, Lier, Oslo-Herred og Marker, saaledes at Almuen af Oslos Biskopsdomme virkelig kunde siges at være repræsenteret. Desuden var megen Almue fra mange andre Bygder af andre Biskopsdømmer fremmødt. Paa den anden Side vare, foruden de ovennævnte, otte verdslige Raadgivere tilstede, blandt hvilke Hr Endride Erlendssøn, samt desuden fem Lagmænd, nemlig af Oslo, Bergen, Tunsberg, Viken og Skidasyssel. „Gud gav da — heder det — sin velsignede Naade til, at Rigets Raad fik bilagt den Tvedragt og Uenighed, som var opstaaet."

Forliget kom istand den 18de Februar 1437, og dets Hovedpunkter vare følgende: — 1) Almuen lovede med oprakte Hænder til Gud i Himmelen, at ville have Kong Erik til Konge alle hans Livsdage og tjene ham af al Evne efter den Ed, man havde svoret ham, og han Folket, dengang han blev tagen til Norges Konge; og ei skulde de kaare sig nogen Hovedsmand uden med hans og Raadets Samtykke. Hvo som herimod handlede skulde være sand Landsforræder og have Liv og Gods forbrudt. Til Gjengjæld lovede Raadet paa Kong Eriks Vegne, at denne skulde holde Folket ved Lov og Ret og have det, baade Lærde og Læge, i sin kongelige Kjærlighed. — 2) Raadet skulde med Almuen tilskrive Kong Erik med ydmyg Bøn, at Kongen vilde forlene Amund Sigurdssøn med Færøerne med al kongelig Ret; hvorimod Amund med Knæfald havde lovet og paa Bog og Helligdomme svoret Rigets Raad paa Kong Eriks Vegne fuld Troskab for hele sit Liv, og for dette hans Løfte borgede Almuens Fuldmægtige paa den hele Almues Vegne. — 3) Raadet skulde endvidere tilskrive Kongen med Bøn om, at han vilde unde Amund Sigurdssøn Ledingen for indeværende Aar af fire Skibreder, samt desuden lade ham være kvit for Alt hvad han indtil nu havde opbaaret af Kongens Tilkommende; at Kongen vilde hjælpe Amund til andet Len, om denne med Uret og Vold blev dreven fra Færøerne; endelig at Kongen vilde tage Amund til Naade og Venskab og fuldkommen tilgive alle hans Medhjælpere ligesom den menige Almue, som i deres Opløb havde taget Deel. — 4) Videre lovede Raadet at skrive til Kongen, at han herefter ei skulde indsætte i Norges Rige nogen udenlandske Embedsmænd (valdsmenn), hverken geistlige eller verdslige. „Thi de ere nu

af os og hele Almuen med Samtykke udviste paa alle vore Thing i Norge; og vi ville dem aldrig oftere ind have til Embedsmænd for den store Uret og Byrde, de have gjort Klostre og Kirker, Lærde og Læge". Dog undtages fra denne Forvisning „de Udlændinger, som nu ere gifte i Norge". Dem vilde Almuen „lide og taale" i deres Levedage „dog saaledes at de ingen Embedsmyndighed maatte have", og forøvrigt under den Betingelse, at de svore Kongen og Rigets Mænd Huldskab og Troskab uden Svig. Kongen skulde passe paa „med de danske og andre udenlandske Mænd, som nu ere uddrevne", at de ingen Fiendtligheder derfor øve paa Riget. — 5) Videre lovede Raadet at skrive til Kongen, at han skulde indsætte en Drotsete i Riget, og der indføre stadig Mynt, samt at han skulde lade Seglet atter komme tilbage til Norge, saa at Indbyggerne ei skulde tvinges til at løbe udenlands efter Seglet, „hvilket er kommet Landet og Rigets Raad til stor Skade og Byrde." — 6) Ligeledes vilde og Rigets Raad skrive til Kong Erik, at han for Guds Skyld maatte vise Naade mod Almuen i Viken med Hensyn til de ulovlige, tunge Skatter, „som umilde Fogeder dem have paalagt foruden de rette gamle Skatter, paa det at den Landsende ikke skal aldeles lægges øde." — Raadet lyste, efterat fornævnte Punkter vare antagne, med hele Almuens, Lærdes og Læges, Samtykke en evindelig Fred, og Grid, og Tilgivelse „over alt Norges Rige, som nu var i Opstand," og navnligen for hvad Amund Sigurdssøn og hans Medhjælpere havde gjort. Den som brød Forliget, i hvo han end var, skulde være sand Landsforræder og have Gods og Fred forbrudt. Disse Artikler skulde holdes over alt Norge „paa vor naadige Herres Kong Eriks og Norges Riges Raads Forbedring og yderligere Bestemmelse og Stadfæstelse." Tre Breve om dette Forlig, alle enslydende, skulde udstedes; det ene skulde Kongen beholde, det andet Rigets Raad i Norge, det tredie „den menige Almue" [1]).

Samme Dag, den 18de Februar 1437, kundgjorde Erkebiskop Aslak, Biskop Audun, Endride Erlendssøn og Erlend Endridessøn, i Egenskab af Rigets Raad, ved sit aabne Brev, at det var lykkets dem i et Møde i Biskopsgaarden at bilægge hele den Tvist, som var reist af Amund Sigurdssøn og en Deel af Norges Almue, og at bringe en evig Fred og Forening istand, stemmende med Almuens beseglede Brev. Dette skulde de troligen fra sig sende og skrive til Kongen efter den trufne Aftale, med Bøn om, at han vil tage disse Anliggender, hvilke angaa baade ham selv og Raadet og Rigets menige Indbyggere, i alvorlig Betragtning, eftersom han vil staa til Ansvar for den øverste Konge og Dommer [2]).

[1]) N. Dipl. II. 544—548. [2]) N. Dipl. II. 548.

Det fremlyser af den hele Forhandling, at det norske Raad langt fra ikke har faret frem med Haardhed og Trudsler mod den oprørske Almue og dens Høvdinger; tvertimod har det i Hovedsagen givet den Ret i dens Klager og gaaet i kraftig Forbøn for dens Anfører, hvis Skyld det saaledes efter al Rimelighed ikke har fundet i nogen overvættes Grad stor. Raadets Fremfærd viser baade Mildhed og Klogskab og Fædrenelandssind. Erkebiskop Aslak og Hr. Endride Erlendssøn have efter alt Udseende været Forhandlingernes egentlige Ledere; og begge disse Mænd have undentvivl i Nærheden og med Opmærksomhed betragtet Urolighederne i Sverige og af dem lært, hvilke uberegnelige Ulykker en Folkeopstand, forbunden med indre Splid mellem de styrende Høvdinger, kunde paaføre et Land. Forliget til Oslo var hæderligt for begge de underhandlende Parter og indeholdt i Grunden heller intet, som kunde være i mærkelig Grad stødende for Kongens Ære. Det skulde være den Strafløshed og de Fordele, der fordredes for Opstandens Hovedsmand; men dette var dog for ubetydeligt at regne i Sammenligning med, hvad Kongen allerede tidligere havde seet sig nødsaget til at indrømme Anførerne for Opstanden i Sverige. Det norske Raad har ligesaavel som Almuen følt Landsstyrelsens Brøst, og man er fra begge Sider kommet hinanden imøde for i Ærbødighed at foreslaa Kongen de ønskelige Forandringer. Hvorledes Erik har optaget Forslaget, eller om han har gjort noget Alvorligt for at bringe det i Udøvelse, vides ikke. Det varede endnu en Stund, før han beskikkede en Drotsete for Norge; og dog var dette udentvivl en af de Fordringer, som lettest og snarest lod sig opfylde. Eriks Stilling i de tvende øvrige Riger var nu bleven saa indviklet og saa farlig, at han ei ret vidste hvad han skulde gribe til; og i sin Raadvildhed lod han helst alt gaa sin skjæve Gang, saameget mere, som den Tanke vel allerede var kommen til en vis Modenhed hos ham, at overgive sine Riger og kun sørge for sin egen Ro. Under disse uheldige Omstændigheder har han rimeligvis ikke med noget synderligt Alvor antaget sig Nordmændenes Klager og Forestillinger, skjønt disse i Grunden aandede en større Forsonlighed og Hengivenhed for hans Person, end han paa den Tid sporede hos sine Undersaatter i Sverige og Danmark.

Amund Sigurdssøn forsvinder efter Forliget til Oslo af Historien, og hans senere Skjebne kjendes ikke. Men derved at han nedlagde Vaaben tilveiebragtes ikke strax en fuldkommen Rolighed i det sydlige Norge. Opsætsig Negtelse af Skat samt betydelige Voldshandlinger fra Almuens Side mod visse Stormænd, der dog ikke synes at have været Udlændinger, fortsattes i flere Bygdelag. Især vare Thelerne og i det Hele Almuen i Skidasyssel længe i Oprør,

hvilket Olaf Buk, Hovedsmand paa Akershus efter Svarte-Jones, og Biskop Jon af Oslo gjorde sig al Umage for at stille. Hovedmanden for disse senere Uroligheder var en vis Halvard Graatop, der havde været blandt Amund Sigurdssons Tilhængere [1]), og rimeligvis ei fandt sig fyldestgjort ved Forliget i 1437. Udentvivl har Halvard været en Mand af mindre fremragende Stilling i Samfundet, og hans Indflydelse derfor af ringere Omfang end Amunds; men netop af den Grund har maaskee ogsaa hans og hans Tilhængeres Adfærd været meer lovløs og voldsom. Man seer, at han ved et anstiftet Opløb, hvori Almuen i Akerssogn og Bergheims Hered (Bærum) synes at have deeltaget, havde til Hensigt at overfalde og ødelægge Oslo [2]). Forresten vides ikke hvor længe hans oprørske Færd har varet, eller hvad Ende det har taget med ham. Mange af hans Tilhængere maatte i 1438 og 1439 med haarde Boder affone sin Ulydighed og den Vold, de havde øvet under Opløbet [3]). Dette skal først være blevet nogenlunde stillet i 1440, dog ikke saa fuldkommen, at jo endnu to Aar senere kongelige Trudsler og Formaninger til Almuen i Thelemarken udkrævedes for at holde den i Lydighed [4]).

99.

Kong Eriks Afsættelse og Kristoffer af Bayerns Valg til Konge, først i Danmark, saa i Sverige, og endelig i Norge 1442. Tilbageblik paa den norske Stats og Kirkes Forhold under Erik.

Forliget til Oslo af 18de Februar 1437 lægger tydelig for Dagen, at man nu i Norge var kommen til den Overbevisning, at Rigets selvstændige Stilling i det indgangne Statsforbund maatte sikkres, deels ved Udlændingers Udelukkelse fra Landets Embeder, deels ved nærmere Bestemmelser af Forbundsvilkaarene. Til den samme Overbevisning var man ogsaa kommen i hvert af de to andre Riger, og fra Sveriges Side blev Kravet paa saadanne nøiere Bestemmelser tydeligst udtalt. En Forening mellem Rigerne som den, Margreta havde stræbt for, og Kong Erik i hendes Fodspor havde villet gjennemdrive, viste sig nu, da Almenheden i hvert af dem havde faaet Øinene op, som en Umulighed, som et Tankefoster, der ikke i Virkeligheden fandt Livsnæring. Men et Forbund mellem dem ligeover for

[1]) Maaskee er han samme Mand som den Halvard Thoresson, der baade i Overenskomsten paa Jersø og ved Opgivelsen af Oslos Bispopsgaard nævnes blandt Amunds Tilhængere; Graatop var utvivlsomt et Tilnavn eller Øgenavn paa ham. [2]) N. Dipl. III. 536. [3]) Breve, som oplyse dette, findes i N. Dipl. II. 554, III. 535, 539—546. [4]) Jahn 195, som han opgiver: efter Arkivdokumenter.

delig to Odelsbønder af hver Lagsaga [1]); — af **Danmark**: Erkebiskoppen af Lund med Biskopperne af Roskilde og Ribe, Drotsete og Marsk, alle Landsdommere, nemlig: af Jylland, Skaane, Sjælland, Fyen og Laaland, med 9 Riddere som „Medholdsmænd," nemlig to af hvert af de fire førstnævnte Landskaber og een af Laaland, een Borgermester af hver af følgende Steder: Ribe, Viborg, Aarhus, Randers, Aalborg, Odense, Roskilde, Kjøbenhavn, Kallundborg, Lund, Malmø og Nakskov, endelig to Odelsbønder af hvert af følgende Landskaber: Jylland, Skaane, Sjælland og Fyen [2]); — af **Norge**: Erkebiskoppen af Nidaros med Biskopperne af Oslo og Bergen, Drotsete og Marsk, Provsten af Marie Kirke i Oslo, Lagmændene af Throndelagen, Bergen, Tunsberg, Oslo, Borgasyssel og Viken, tolv norske Riddere efter Drotsetens og Marskens Valg, een Raadmand af hver af følgende Steder: Nidaros, Oslo, Bergen og Tunsberg, endelig to Odelsbønder af Throndelagen, to af Bergens Biskopsdømme, to af Stavangers Biskopsdømme, to af Hamars Biskopsdømme, to af Borgasyssel og to af Viken [3]). Den, som disse 120 fuldmægtige Valgmænd endrægtigen vælge, han skal være alle tre Rigers Konge. — 10) Om Kongen efterlader een egtefødt Søn, da skal denne være Valget nærmest, hvis Valgmændene vide ham dertil skikket. Efterlader Kongen flere Sønner, da vælge de den af dem, som de helst ville, hvad enten han er yngre eller ældre; de øvrige Sønner skulle da forsees med „andet Herskab og Len i Riget," som sømmeligt er. Har Kongen egte Datter, skal man skaffe hende et passende Gifte. Efterlader Kongen ingen egtefødt Søn, da staar Valget frit til de 120 Valgmænd. — 11) Foretrække nu Valgmændene at kaare en **indenlandsk Mand** fremfor en **udenlandsk Herre**, da skal først ved Lodkastning afgjøres, af hvilket Rige man skal vælge ham. Man skal skrive hvert Lands Navn paa en Sedel, og de tre Sedler, der alle maa være lige store, lægges for et syvaarsgammelt Barn, og den Sedel, som Barnet tager, af det Rige skal man for den Gang kaare Kongen. — 12) Naar de førnævnte 120 Valgmænd komme sammen til Valget, da skulle først de tre Erkebiskopper aflægge Ed paa, „at de ville vælge uden al Partiskhed og Egennytte efter sin bedste Samvittighed til Rigernes og Indbyggernes Tarv;" og naar

[1]) Regner man Lagsagaernes eller Lagdømmernes Tal for ti, saa kommer ved denne Opregning Antallet 40 ud; nemlig: 3 Biskopper, Drotsete, Marsk, 5 Lagmænd, 4 Riddere, 6 Borgermestere og 20 Odelsbønder. [2]) Altsaa: 3 Biskopper, Drotsete og Marsk, 5 Landsdommere, 9 Riddere, 12 Borgermestere og 8 Odelsbønder; men disse giver tilsammen kun 39, hvilket er een forlidet. Maaskee er een Odelsbonde for Laaland glemt. [3]) Dette er: 3 Biskopper, Drotsete, Marsk, Kansler, 6 Lagmænd, 12 Riddere, 4 Raadmænd, 12 Odelsbønder, hvilket rigtig gjør 40.

de have svoret, „skulle de forestave Eden og modtage Ordet af alle de øvrige Vælgere." — 13) Kan man ei komme overens om Valget, „saa skal man ei derfor Konge miste." De 40 Valgmænd af hvert Rige skulle da af sin Midte udnævne fire de fornuftigste, to Geistlige og to Verdslige, saa at de tilsammen blive tolv. Disse skulle derpaa strax gjøre sin Ed paany og saa samles i eet Hus, og ei adskilles, før de ere blevne enige om Valget; og derved skal det da blive. — 14) Den som bliver „biltog" i Sverige, „fredløs" i Danmark og „utlæg" i Norge, han skal ingensteds Fred have i de tre Riger. — 15) Told og Mynt og andre saadanne Sager, hvorom det vilde blive for langt at handle i dette Skrift, henskydes til Kongen og hans Raad i hvert Rige, at de dermed styre og raade som de finde nyttigst for Rigerne efter bedste Samvittighed og efter som de ville svare for Gud [1]).

Forfatterne til dette Dokument navngives, som allerede sagt, i dets Begyndelse, og man maa af visse Ord i Indledningen tro, at de have havt et Slags Bemyndigelse af Kongen; men om de ogsaa have havt en lignende af de enkelte Rigers Raad, siges ikke. To af dem: den danske Axel Pedersson og den norske Endride Erlendsson havde været tilstede i 1397 paa Mødet i Kalmar og medbeseglet Vidnesbyrdet om Kong Eriks Kroning [2]); de maa altsaa have kjendt nøie til de ved samme Leilighed mundtlig tagne Beslutninger om Rigernes Forening, skjønt ingen af dem nævnes blandt Udstederne af det skrevne Udkast. Den svenske Krister Nilssøn nævnes vel ikke blandt de ved hint Møde nærværende; men han var en gammel Mand, som alligevel kan antages at have havt nøie Underretning om de der drevne Forhandlinger. Nærværende Opsats giver saaledes, jævnført med Udkastet af 1397, et godt Indblik i det Omslag, som i de mellemliggende 40 Aar var foregaaet i Folkestemningen. Man var i 1397 indgaaet paa en svævende Forening, i hvilken Margreta lagde alt for meget, de forenede Folk næsten intet, — en Forening, hvilken man, om man vilde, kunde fortolke som Indledning til en fuldkommen Stats- og Folke-Sammensmeltning, eller hvilken man paa den anden Side, hvis man derved fandt sig bedre tjent, kunde paastaa var blot midlertidig, knyttet ved en Tilfældighed og opløselig ved en ny Tilfældighed. I 1436 var man af Erfaringen bleven belært med Hensyn til hin Forenings største Mangler, hvilke man troede laa i dens Ubestemthed, men man havde dog ikke vundet noget klart Blik med Hensyn til hvorledes en ny burde indrettes. Nu opstillede man en Forening, hvis Uopløselighed man stræbte at sikkre ved de tydeligste

[1]) Hadorff II. 117—123; Hvitf. under 1436; Jahn 167—170. [2]) Suhm D. H. XIV. 407.

Bestemmelser om Kongevalget, men i hvilken man derhos vilde strengt opretholde hvert enkelt Riges Selvstændighed, og forebygge det enes Fortrin for eller Overvælde over det andet. Det fælles Kongedømme, der dog skulde være det Rigerne sammenknyttende Baand, blev ikke udstyret med nogen iøinefaldende stor Myndighed; snarere lod Udkastet ane, at man for at afverge Vilkaarlighed fra Kongens Side gjerne vilde hæve Raadet og de høie Rigsembedsmænd i hvert af Rigerne paa Kongedømmets Bekostning, og gjøre dette til et Skyggebillede. Derimod opstilledes flere smaalige, formelle Bestemmelser, hvilke, idet de tænktes at afverge alt Skin af Ulighed mellem Rigerne, i Grunden vanskeliggjorde Foreningens strenge Overholdelse. Den sidste Forening blev imidlertid ligesaalidet som den første til meer end et blot Udkast. Bindende Lovskraft fik den aldrig, skjønt Grundsætningen, paa hvilken den var bygget, fastholdtes i de nærmeste Tider især fra Sveriges Side, med hvis historisk givne Forhold den maaskee ogsaa kan siges bedst at stemme.

Hvor stor eller liden Andeel i Forfatterskabet af dette mærkelige og i flere Stykker fortjenstlige Udkast de tvende norske Deeltagere, Erkebiskop Aslak og Hr. Endride Erlendssøn, have havt, er det nu umuligt at bestemme. Hvad der sikkert maa tillægges dem er Bestemmelsen angaaende Kongevalget, forsaavidt Norge deri skulde deeltage. Og denne Bestemmelse, maa man indrømme, var vel afpasset efter de norske Forhold, — naar først Nordmændene for Alvor vilde opgive sit arvelige Kongedømme og gaa ind paa et Statsforbund med en af alle de forenede Riger i Fællesskab valgt Konge som Hoved. Men for Mængden af det norske Folk stod endnu denne sidste Tanke langt fra ikke klart og bestemt udpræget.

Eriks Kongedømme blev imidlertid alt meer og meer undergravet og vaklende baade i Sverige og Danmark. Hvad der endnu en liden Stund opretholdt det i førstnævnte Rige, var den indbyrdes Splid mellem selve de styrende Stormænd og den Misundelse, som mange af disse nærede mod Karl Knutssøn. Dette gjorde, at et Parti i Sverige fremdeles holdt sig til Erik, i det mindste i Navnet, og at Underhandlinger og Overenskomster mellem ham og hans Modstandere endnu af og til kunde istandbringes. Endnu den 9de Juli 1438 blev en Overenskomst sluttet til Kalmar mellem det svenske og danske Raad, hvorved man erkjendte Erik for begge Rigers fuldmyndige Konge, og vedtog en „evig Forening" mellem Rigerne, omtrent paa den gamle Kalmar-Forenings Vilkaar. Men denne Fornyelse af Foreningen erkjendtes dog af begge Parter for ikke at kunne være nogen endelig Beslutning, deels fordi Fuldmægtige fra Norge ei vare tilstede, og deels fordi Tiden ikke tillod at opstille alle Vilkaarene udførligen. Man lod endogsaa indflyde en Slutningsartikel, hvori bestemtes, at i

Tilfælde af Kongevalg skulde det først afgjøres: om det var bedre at vælge een Konge over alle tre Riger, eller om hvert Rige skulde have sin egen Konge, dog med Forbehold, at også i sidste Tilfælde det gamle Forbund med Hensyn til gjensidig Hjælp skulde blive staaende ved Magt [1]). Saaledes løsnedes Foreningen meer og meer, idet man nu næsten var kommet til det Punkt at betragte den blot som et Forsvarsforbund mellem Rigerne, hvilket ikke engang nødvendig krævede en fælles Konge.

Denne fornyede Erkjendelse af Eriks Kongedømme var dog neppe synderlig oprigtig meent fra det svenske og danske Raads Side; og Erik selv synes heller ikke at have sat stor Lid til den. Han var allerede led og træt af al den Tummel, som omgav ham. Han var i 1437 tyet til den afsidesliggende Ø Gotland for der i noget større Ro at afvente Tingenes Gang, og han skulde udentvivl med Glæde have opgivet Kongedømmet, havde man kun i Danmark og Sverige føiet hans Ønske, at vælge Bugislaf af Pommern til hans Eftermand. Men dette vilde man ikke. Tvertimod da Erik fremturede i sit Stivsind og ved sin Fjærnelse til Gotland syntes at have vendt Danmark Ryggen, indlod det danske Raad sig i Underhandlinger med Hertug Kristoffer af Bayern og tilbød denne Rigsforstanderskabet i Danmark. Kristoffer modtog Tilbudet. I Lybek blev han i Juni 1439 mødt af det danske Rigsraad, og den 23de Juni antagen til Danmarks Rigsforstander, hvorpaa Raadet samme Dag udstedte og tilsendte Kong Erik sit Opsigelsesbrev, hvilket denne modtog en Maaned senere paa Gotland.

Saasnart man i Sverige spurgte dette det danske Raads Skridt ilede man med et lignende. Det svenske Raad samlede sig i September Maaned samme Aar 1439 i Telge, opsagde Erik Huldskab og Troskab og bekræftede Karl Knutsson i hans Stilling som Sveriges Rigsforstander.

Medens man saaledes i Danmark og Sverige ganske opgav Kong Erik, var det som om man i Norge netop stræbte at slutte sig fastere til ham, hvad enten dette nu har været fordi Nordmændene følte sand Medynk med sin gamle Konge i hans Ulykke, eller fordi de frygtede for at indvikles i skadelige Uroligheder og forværre sin Stilling istedetfor at bedre den ved at følge Danernes og Svenskernes Exempel. Erik havde ikke hidtil opfyldt Nordmændenes i 1437 yttrede Ønske om en egen Drotsete. Alligevel gjorde Nordmændene i Begyndelsen af 1439, under Anførsel af Jon Ummereise og Olaf Buk, et Indfald i Sverige for at understøtte Kongens Sag der, og beleirede Elfsborg [2]). Toget havde ingen synderlig Virkning, men maatte

[1]) Hadorff II. 124—126; Jahn 177. [2]) Lgbr. IV. 196 f.; Jahn 182.

dog overbevise Kongen om Norges Hengivenhed. Da nu fire Udsendinger fra Norge, to Riddere og to Lagmænd, indfandt sig hos ham i Visby paa Gotland med fornyet Begjæring om, at han vilde beskikke en Drotsete for Norge, idet de forelagde ham Raadets Forslag paa tre Personer, nemlig Olaf Haakonssøn, Erlend Endridessøn og Sigurd Jonssøn, saa valgte han den sidstnævnte, der synes personlig at have været tilstede, og udstedte fra Visby den 3die September 1439 sit Beskikkelsesbrev for ham, hvilket satte ham, under Kongens Fraværelse, i Spidsen for Landsstyrelsen i Norge og gav ham Overopsyn over Kongedømmets Indtægter og Rettens Pleie. Han fik Fuldmagt til at tage Regnskab af alle Fogeder, og skulde sende de Indtægter, som tilkom Kongen, didhen hvor denne befalede. Alle Norges Mænd opfordredes til at være Sigurd lydige, helst fordi han havde svoret „og gjort os her sin Ed“, at ville holde alle Norges Indbyggere ved Lov og Ret og paa Opfordring hjælpe Enhver hertil i Kongens Fraværelse, — at ville styrke og ei i nogen Maade forringe Kongens og Kronens Ret, samt at ville holde dette Brev, som han vilde svare for Gud og bekjendt være for Kongen og hans Raad og menige Rigets Indbyggere i Norge. Blandt det som i Brevet paalagdes Drotseten var ogsaa, at han, i Tilfælde af Kong Eriks Død, skulde for Hertug Bugislaf af Pommern gjøre det samme som for Kongen selv, i hans levende Live [1]). At Erik vovede at indføre et saadant Paalæg i Drotsetens Beskikkelsesbrev, viser noksom, hvor fuldt og fast han stolede paa, at Nordmændene endnu hang ved sit Kongedømmes Arvelighed, og hvor lidet han tiltroede dem at have sat sig ind i Statsforeningens Hovedbetingelse: en fælles valgt Konge.

Der havde dengang i meer end 50 Aar ei været Drotsete i Norge, nemlig ikke siden Hr. Ogmund Finnssøn var det i Kong Olafs Dage. Sigurd Jonssøn var baade med Hensyn til Æt og Rigdom en af Norges anseeligste Mænd. Hans Fader, Hr. Jon Marteinssøn til Sudrheim eller Sørum, havde været Ridder og Medlem af Rigets Raad, og hans Moder var Agnes, en Datter af Hr. Sigurd Hafthorssøn og Ingebjørg Erlingsdatter. Han stammede saaledes gjennem sin Moder baade fra Norges gamle Kongeæt og fra Giskeætten, og han var ved Arv kommen i Besiddelse af det meste af denne sidste Æts store Jordegods. Han havde desuden selv længe været Medlem af Norges Raad og var i 1437 bleven Ridder [2]).

I Forbindelse med Sigurd Jonssøns Udnævnelse til Drotsete synes ogsaa en Forandring at være foregaaet med Kanslerembedet i Norge. Vi have seet, at siden Kansleren Arne Sigurdssøns Død havde dette Embede været skilt fra Provstiet ved Mariekirken i Oslo, og overdraget tvende

[1]) Thorkel. Analecta 123. [2]) Sml. IV. 130, 597 ff.

efter hinanden følgende Biskopper i Oslo: Jakob og Jon. Men ved denne Tid finder man, at Biskop Jon har fratraadt hint Embede, og at Andres Mus, der allerede længe forud var Provst til Mariekirke, har overtaget det i hans Sted. Sidste Gang Biskop Jon vides at have forrettet som Kansler, er ved Udstedelsen af et Landsvistbrev i Oslo den 26de Mai 1434 [1]). Men Andres Mus, der allerede i 1424 nævnes som Provst til Mariekirke [2]) og endnu i Juli 1437 bærer dette Embedsnavn alene, omtales, hvad strax efter skal sees, i Sommeren 1440 tillige som Kansler. I Mellemtiden mellem 1437 og 1440 er altsaa den Forandring foregaaet, hvorved Kanslerembedet i Norge atter sattes i sit gamle Forhold til Mariekirkens Provsti.

Om Kong Erik ved at tilsætte en Drotsete i Norge, og derved give Landsstyrelsen her, under sin Fraværelse, større Fasthed og Selvstændighed, har havt fortrinsvis til Hensigt at komme Nordmændenes billige Ønsker i Møde og sikkre sit ældste Riges Tarv; eller om han ikke snarere har havt sin egen og sin Æts Fordeel nærmest for Øie, nemlig i det tro Norge muligen at sikkre sig og Hertug Bugislaf et Vern og en Modvegt mod de tvende andre frafaldne Riger, — dette er noget som vanskelig lader sig afgjøre. Det Sikkre er, at han dette Skridt uagtet, og uagtet den Hengivenhed Nordmændene endnu længe vedbleve at vise ham, dog ikke benyttede med Kraft og Klogskab de Fordele, som herved aabnedes ham, men tvertimod med sit sædvanlige Vankelmod strax igjen lagde Hænderne i Skjødet og selv opgav sin Sag.

Eriks Skjebne kunde nemlig ved hans Affættelse ingenlunde siges at være afgjort i Danmark og Sverige. I begge Lande fandtes Folk, der vare misnøiede med den nye Tingenes Orden, og som gjerne havde laant en Haand til Eriks Gjenindsættelse, hvis denne ikkun havde skredet ind med Bestemthed. Vel dvælede de Danske ikke længe med at vælge Kristoffer til Konge. Han blev som saadan hyldet allerede den 9de April 1440 paa Viborgs Landsthing, efterat han i Forveien havde lovet at underskrive en Haandfæstning. Men at hans Valg ikke var fremkaldt ved nogen udeelt Almenvillie, det viste noksom den frygtelige Opstand, som kort efter udbrød mod ham i det nordligste Jylland, og som først i 1441 blev dæmpet ved Vaabenmagt, tildeels af Fremmede, og straffet med oprørende Strenghed. I Sverige vare Meningerne deelte, idet Nogle ønskede Foreningen med Danmark gjenoprettet ved Kristoffers Valg til Konge, Andre derimod understøttede Karl Knutssons ærgjerrige Hensigter, og talte for en fuldkommen Adskillelse fra Danmark ved at hæve Rigsforstanderen til Kongedømmet. Karl fandt det imidlertid ved nærmere Beregning fordelagtigere for

[1]) N. Dipl. I. 537. [2]) N. Dipl. I. 500, jfr. III. 518, 531.

Øieblikket at selge sin Stemme til Kristoffers Valg saa dyrt som muligt; og Kristoffer selv lovede Alt hvad de Svenske og Rigsforstanderen forlangte af ham. Kristoffer blev saaledes om Høsten 1441 modtagen ogsaa som Sveriges Konge og kronet i Upsal den 14de September.

Men Erik, som fremdeles opholdt sig paa Gotland, benyttede ligesaalidet Bondeopstanden i Danmark og den indre Splid mellem Sveriges Store, som Nordmændenes Hengivenhed, til sin Fordeel. Følgen blev, at ved Udgangen af 1441 var de tvende førstnævnte Riger slupne ham ganske af Hænderne, og Norge derved fuldkommen afskaaret fra al umiddelbar Forbindelse med ham i den Afkrog af hans Riger, hvor han nu havde taget sit faste Sæde.

Det manglede imidlertid ikke paa Opfordringer til Nordmændene baade fra Sveriges og Danmarks Side, at tiltræde Opstanden mod Erik; men de vilde længe ikke indlade sig herpaa. Det norske Raad følte vistnok, i hvilken farlig Stilling det satte Norge ved at afslaa Naborigernes Forlangende; men man haabede endnu, at Erik skulde kunne opmande sig til et kraftigt Skridt. Om Sommeren 1440 var det norske Raad samlet i Oslo, og forblev der, som det lader, hele Juli og August. Der vare tilstede Erkebiskop Aslak, Biskopperne Jon af Oslo, Peter af Hamar, Olaf af Bergen, Gotskalk af Hole og Gregorius af Grønland, Drotseten Sigurd Jonsson, Kansleren Andres Mus, Provst til Mariekirken i Oslo, videre en Mængde verdslige Raadgivere og desuden en heel Deel af „Rigets Tjenestemænd“ (Embedsmænd). Man besluttede her at sende fire Fuldmægtige: tvende Geistlige, Biskop Jon af Oslo og Sigurd Bjørnsson Provst til Apostelkirken i Bergen, og tvende verdslige Raadgivere, Jon Ummereise og Kolbjørn Gerst, — til Kong Erik for at foreholde ham Norges mislige Stilling; og man udfærdigede tvende Breve, som disse Mænd skulde overbringe, det ene af 4de Juli, det andet af 22de August, i hvilke man eskede Kongens Raad og Bestemmelse, idet man tillige yttrede, at man, hvis Kongen ei kom dem til Hjælp, muligen kunde blive nødt til at opsige ham sin Tjeneste og „see sig om efter andet Herskab“. Med denne Sendefærd gik det uheldigt. Jon Ummereise døde før Afgangen fra Norge, og de tre øvrige Sendebud hverken naaede selv sin Bestemmelse eller fik de medgivne Breve afsendte til Kong Erik. De bleve nemlig anholdte i Øresund af Kong Kristoffers Udliggere, og Sigurd Bjørnsson og Kolbjørn Gerst vendte i Slutningen af September tilbage til Norge, medens Biskop Jon derimod med Breve og Dokumenter blev i Danmark. Da de tvende Sendemænd vare komne hjem igjen til Norge, havde de i November Maaned en Sammenkomst med Drotseten Sigurd Jonsson paa Akers-

hus og maa her have ført Klage over Biskoppens Adfærd. Thi da en Indbydelse indtraf fra det svenske Raad til det norske at møde til en Overlægning i Lodøse i Begyndelsen af det følgende Aar, og Drotseten tilligemed Sigurd Bjørnssøn og Kolbjørn Gerst i denne Anledning den 25de November tilskrev Biskop Audun af Stavanger med indstændig Anmodning at samles med dem for at være en af dem, som skulde fare til Dagen i Lodøse, — saa lode de i samme Brev Ord falde om Biskop Jons Færd som „skadelig for Landet og dem Alle" og „ikke gjort paa det Bedste" [1]). Biskop Jon blev imidlertid en Stund i Danmark og maa der udentvivl have drevet hemmelige Underhandlinger med Kong Kristoffer. I nys nævnte Skrivelse omtales nemlig, at Biskoppen havde i Hænde et Brev fra Kristoffer til det norske Raad, hvilket han ei endnu havde villet meddele dette; og man seer af senere Forklaringer, at han aldeles ikke havde affendt Raadets Breve til Kong Erik efter deres Bestemmelse. Først henimod Jul kom Biskop Jon tilbage til Norge, men var endda ikke at formaa til at aflevere de Brevskaber han havde i sit Forvar før den tolvte Dag Jul (den 5te Januar 1441) [2]).

Mødet i Lodøse mellem de Norske og Svenske fandt Sted efter Aftale ved Kyndelsmesse (i Begyndelsen af Februar) 1441. Biskop Audun af Stavanger var ei, som paatænkt, der tilstede, men derimod Provst Sigurd Bjørnssøn, Kolbjørn Gerst og tvende andre Verdslige. Angaaende Kristoffers Valg blev intet afgjort, eftersom hans Sendebud til Mødet ei vare forsynede med behørig Fuldmagt. Derimod blev den 9de Februar et Forbund sluttet mellem Norge og Sverige [3]). Strax efter Mødet, den 10de Februar, tilskrev de fire norske Sendemænd Kong Erik fra Baahus, underrettede ham om Sammenhængen med det norske Raads Sendebud og Breve til ham, forestilte ham Norges vanskelige Stilling og bad ham paa det indstændigste om at komme sine tro Undersaatter til Hjælp, eller i alt Fald tilskrive dem sin Villie [4]). Man ved ikke om Brevet kom Kongen til Hænde. Sikkert er det, at hverken Undsætning eller Trøst fra hans Side blev Norge til Deel.

Et nyt Møde holdtes i Kalmar ved St. Hans Dags Tid 1441 mellem norske og svenske Fuldmægtige. Denne Gang mødte fra norsk Side Erlend Endridessøn, Provsten Sigurd Bjørnssøn, Kolbjørn Gerst og fem andre. Forbundet mellem Norge og Sverige blev fornyet, men intet angaaende Kongevalget afgjort [5]).

I saadan pinlig Uvished henled hele Aaret 1441. Det norske Raad udsatte saa længe som muligt sin endelige Erklæring. Men da nu ogsaa om

[1]) Afskr. i Vadstena Brevbog, efter Lange. [2]) Jahn 519. [3]) Hadorf II. 141. [4]) Jahn 195, 517—520. [5]) Hadorf II. 143.

Høsten i det nævnte Aar Sverige, som før er sagt, havde antaget Kristoffer til Konge, og de mest paatrængende Opfordringer til Norge fra de tvende andre Riger fremdeles indkom, saa maatte Nordmændene omsider give efter for Nødvendigheden. Et stort Møde holdtes af alle tre Rigers Raad om Sommeren 1442 i Lødøse, ved hvilket Erkebiskopperne Johannes Laxmand af Lund, Nikolaus af Upsal og Aslak af Nidaros vare tilstede, og desuden blandt de øvrige Biskopper for Norges Vedkommende: Jon af Oslo, Audun af Stavanger, Olaf af Bergen, Gotskalk af Hole, Gunnar af Hamar og Hemming af Færøerne [1]). Til dette Møde indfandt sig ogsaa paa foregaaende Kaldelse Almuens fuldmægtige Ombudsmænd fra Norges Fylker i stort Antal, hvilke den 1ste Juni udstedte sit Brev paa den norske Almues Vegne, at denne var fornøiet med hvad Norges Raad paa nærværende Møde bestemte med Hensyn baade til Kristoffers Antagelse til Norges Konge og andre Rigets Anliggender [2]). Hermed var da Kristoffer af Bayern tagen til Norges Konge. Han drog strax efter til Oslo, hvor han blev kronet, og hvor han endnu opholdt sig den 10de Juli [3]).

Saaledes endte Kong Eriks Styrelse i Norge efter at have varet i noget over 52 Aar. Han var dengang da han mistede sit sidste Kongerige henved 60 Aar gammel. Han overlevede sin fuldkomne Afsættelse i flere Aar, først paa Gotland til 1449 og siden i Rygenvalde i sit Fædreneland Pommern, hvor han døde i 1459 i en Alder af 76 Aar.

At Kong Erik ikke omfattede Kirken med nogen Kjærlighed eller Omhu, ligesaalidet i Norge som i sine tvende andre Riger, viser hans Historie tydeligen. For Norges Vedkommende have vi i det Foregaaende seet tilstrækkelige Prøver derpaa. Blandt Svenskernes Klagepunkter til de Norske mod ham af 1434 heder det: „han har fordærvet Kirken og Christendommen, idet han satte uværdige og ulærde Skarnsmennesker til Biskopper, saadanne som hverken agtede Gud eller Retfærdigheden, og overdrog dem den aandelige Biskopsmagt ret ligesom han var en Pave, hvilket leder til Kjetteri" [4]); og flere lignende Beskyldninger tilføies, i hvilke der med nogen Overdrivelse laa alt for megen Sandhed, — det viser en Jon Gerikssøns og en Arne Klemetssøns Beskikkelse til Biskopper ved Eriks Magtsprog. Ikkun visse Klosterordener findes han at have vist en varm Yndest. Hvorledes han fremdrog Birgittinerne og skaffede dem Indgang i Danmark og Norge, er ovenfor udførligen fortalt. Ogsaa Karmeliternes Orden yndede han og indførte den fra Tydskland til Danmark, hvor

1) Ny D. Mag. I. 68. 2) N. Dipl. III. 557; Jahn 200, 522. 3) N. Dipl. I. 566. 4) Hadorff II. 78.

han i 1410 oprettede et Kloster for dem i Landskrona. Til Norge kom imidlertid denne Orden ikke [1]).

Mærkeligere er det Forsæt Kong Erik engang havde, at oprette en Høiskole, eller som det paa Latin hed: studium generale, etsteds i sine Riger. Dertil udfordredes, efter Tidens Begreb, pavelig Tilladelse, og Kongen henvendte sig om en saadan til Pave Martinus V. Denne opfyldte hans Bøn, og tillod i en Bulle fra Florens af 26de Mai 1418, at et Universitet maatte oprettes etsteds i hans Riger efter Erkebiskoppen af Lunds og Biskoppen af Roskildes nærmere Bestemmelse (altsaa ganske vist i et af deres Biskopsdømmer), hvilket Universitet skulde nyde samme Friheder som Universiteterne i Paris og Bologna, dog maatte Theologi der ikke foredrages [2]). Det er rimeligt, at en Høiskole for Geistlige, der vilde uddanne sig til Kirkens høiere Embeder, netop var det som Kongen og hans Raadgivere ønskede, og at Pavens Tilladelse med den nævnte Indskrænkning syntes dem at være uden synderligt Værd. Deraf kom det uden-tvivl for en stor Deel, at der under Erik intet Skridt blev gjort for at bringe det udtalte Forsæt til Udførelse. Det blev først igjen optaget meer end femti Aar senere.

Uagtet det ikke lykkedes dengang at faa oprettet en Høiskole inden de forenede nordiske Riger, saa indtraadte dog ved denne Tid en Forandring med Hensyn til Stedet, hvor den nordiske og navnligen den norske Geistlighed søgte sine høiere theologiske og kirkeretlige Kundskaber. I 1419 blev nemlig et fuldstændigt Universitet oprettet i Rostok, og dette drog snart, paa Grund af sin nærmere Beliggenhed og det lettere Samkvem, Studerende fra alle de nordiske Riger til sig. De norske Geistliges høiere Uddannelse ved Universiteterne i England og Frankrige ophørte fra nu af, som det lader, saa godt som ganske, medens det videnskabelige Baand derimod mellem Norge og Tydskland stedse droges fastere sammen, — noget som dog maaskee allerede kan siges at have været forberedet ved de tydske Hansestæders Overvælde i de norske Handelsforhold.

Siden Harald Haarfager, det norske Riges Grundlægger, havde, paa Magnus Eriksson nær, Ingen siddet i Norges Kongedømme saa længe som Erik af Pommern. Men som Norge under Haralds Styrelse først fremtraadte i Staternes Rekke, saa syntes det under Eriks at være paa god Vei til atter at udslettes af den. Hans Kongedømmes Tid var for Norge et halvt Aarhundrede af Ulykke og Nedverdigelse. I de første tredive Aar synes Nordmændene ikke ret at have været sig sin mislige Stilling bevidste, ligesom de i det Hele

[1]) Daugaard om de danske Klostere 28. [2]) Pontop. II. 521—526; Hvitfeldt under 1418.

endnu lidet synes at have tænkt over den Statsforfatning, i hvilken de, saa at sige uvidende, vare blevne inddragne. Men fra 1420 af begyndte, som vi have seet, Utilfredshedsyttringer fra Nordmændenes Side at lade sig høre, der vidnede om, at de følte Mangler ved Landsstyrelsen; og allerede fra den Tid af udviklede sig udentvivl den Gjæring i Folket, hvilken efter 1435 gav sig aabenbar Luft.

Norge som Statssamfund var imidlertid ved 1420 allerede nedsunket i en Umyndighedstilstand, af hvilken det havde ondt for igjen at hæve sig. Naar Kongedømmet svigtede sin Pligt, fattedes Hoveddrivhjulet i det norske Statsverk; og en Statsmagt, der midlertidig kunde med Kraft indtage Kongedømmets Sted, fandtes ikke. Norges verdslige Høvdinger, gave, i Egenskab af Rigets Raad, intet Livstegn fra sig, og den norske Kirkes Forstandere, der, ifølge de forhen oftere paapegede norske Statsforhold, egentlig dannede det daværende Rigsraads faste Kjerne, og vare bedst istand til at opretholde dets Anseelse, — ogsaa de vare forstummede. Den norske Kirke nemlig, der i den tidligere Halvdeel af det 14de Aarhundrede unegtelig var den bedst ordnede Indretning i det norske Statssamfund, havde efter 1350 Aar for Aar tabt i Virkekraft og var under Margreta og Erik — som vi have seet — bleven en Bold for verdslig Vilkaarlighed, hvortil ogsaa dens Hjælpeløshed under Pavedømmets store Splittelse kun altfor meget maatte opfordre. Saalænge den var i en saadan Svaghedstilstand, var liden Støtte for Statssamfundet fra dens Side at vente.

Ikke desto mindre var det dog Kirkens Forstandere, der, da det norske Folk igjen kom til lidt Besindelse og Eftertanke, først grebe den faldefærdige Stat under Armene; og udentvivl maa Rosen herfor især tillægges Erkebiskop Aslak Bolt. Vi have seet, hvorledes han stræbte at bringe Liv ind igjen i den norske Kirke ved at sætte Provinsialconcilierne paany i Gang. Med Biskopsstolenes Besættelse gik det ogsaa, da han var bleven nogenlunde fast i sin Metropolitanstyrelse, ordentligere til end i Eriks forudgaaende Regjeringstid. I begge Henseender fandt Erkebiskoppen en Støtte i den baselske Kirkeforsamlings gavnlige Virksomhed, der utvivlsomt lagde et ikke ganske svagt Baand paa Kongens tidligere Vilkaarlighed i Kirkens Sager. Men det var ikke i denne sin nærmeste og egentlige kirkelige Virkekreds alene Erkebiskop Aslaks Indflydelse aabenbarede sig. Det var udentvivl ogsaa han, som igjen satte Liv i Norges Raad. Han viser sig som Hovedmanden i de Raadsforhandlinger, der i 1437 bragte Amund Sigurdssøn til at nedlægge Vaaben; og i alle de senere Forhandlinger i Anledning af Misnøiet med Kong Erik og med Statsforbindelsen mellem de tre Riger see vi ham blandt Hovedpersonerne. Den af Norges

Biskopper, som næst ham synes at have været virksommest i disse Statssager, var Biskop Audun af Stavanger, hvis Navn idelig her nævnes med Erkebiskoppens. Den danskfødte Biskop Jon af Oslo derimod stod, som det lader, allerede nu i et spendt Forhold til sin Metropolitan ikke alene i geistlige men ogsaa i verdslige Forhold.

Sporer man saaledes i Eriks seneste Regjeringsaar atter noget Liv i det norske Riges Raad, sporer man hos det en Stræben efter at bringe nogen Orden i Norges forfaldne Landsstyrelse, efter at vække Nordmændenes Selvstændighedsfølelse og bringe Norge til at indtage den det tilkommende Plads i det nordiske Statsforbund, — saa er der al mulig Grund til at tro, at dette væsentlig skyldtes Erkebiskop Aslaks og de med ham enige og ligesindede norske Biskoppers Indflydelse paa Raadets verdslige Medlemmer. At Erkebiskoppen og det norske Raad i det længste holdt paa Erik af Pommern, havde aabenbare sin Grund deri, at den almindelige Stemning hos Nordmændene var for deres gamle Arvekonge og i det Hele for Kongedømmets Arvelighed efter gammel Landslov og efter det Erik ved hans Antagelse gjorte Tilsagn. Raadet har for sit Vedkommende ganske vist paa denne Tid indseet den Modsigelse, hvori det norske Kongedømmes Arvelighed stod til Norges, som det hed „uopløselige“ Statsforbindelse med tvende Valgriger; det maa have indseet — og det viser jo ogsaa Udkastet til den fornyede Forbundslov, i hvis Affattelse Erkebiskop Aslak og et af de mest anseede verdslige Raadsmedlemmer tog Deel —, at Norge for at kunne blive fast ved Forbundet maatte give Slip paa sit Kongedømmes Arvelighed. Men det norske Folks Almenhed havde ikke tænkt sig ind i hint Forhold, og dens Villie gjaldt endnu alt for meget, til at Raadet i et saa væsentligt Stykke turde uden Betænkelighed gaa sin egen Vei. Det norske Raads Stilling har saaledes været høist vanskelig, og hvormeget det end — og især udentvivl dets geistlige Deel — kan have været stemt for Statsforbundets Opretholdelse, saa var det kun de mest tvingende Opfordringer fra svensk og dansk Side samt Eriks fuldkomne Opgivelse af sin egen Sag, der formaaede det til at tage et afgjørende Skridt: opsige Erik og vælge Kristoffer af Bayern, — og det endda først efterat Folket dertil havde givet sit udtrykkelige Samtykke. Ved Mødet i Lodøse, da det skede, finde vi alle de daværende Biskopper i selve Norge og desforuden Biskopperne af Hole og Færøerne tilstede, den norske Kirke var altsaa der sterkt repræsenteret.

100.

Kristoffer af Bayern Norges Konge fra 1442—1448.

Kristoffer af Bayern, der i 1442 atter forenede de tre nordiske Riger, var dengang i sin kraftigste Ungdomsalder, 26 Aar gammel. Efter hvad Historien lader domme af hans Færd, var han en klog og sindig Mand, som vel havde sat sig ind i de forviklede Forhold, hvori han indtraadte, og som havde foresat sig at agte og overholde de enkelte Rigers Selvstændighed. Forbundet mellem Rigerne lader han til at have seet fra den Side, som den daværende almindelige Mening fordrede: han opfattede det som et Forbund til fælles Forsvar og indrettede sin Styrelse derefter. Om ogsaa stundom under ham Klager lode fra Sverige, saa opretholdtes dog der den indre Rolighed; og de gjentagne Bondeopstande i Jylland, lykkedes det ham med Vaabenmagt at undertrykke. Den Omstændighed, at Kristoffer først lod sig krone i Danmark, efterat han var kronet baade i Sverige og Norge, og at han ved sin danske Kroning, der foregik i Ribe den 1ste Januar 1443, blev — som det i vedkommende Notarialdokument heder — „indviet og salvet til Danmarks Riges Erkekonge (in Archiregem regni Daniæ)“ [1]), — kunde vel vække Mistanke om en skjult Hensigt — dog snarere maaskee i saa Fald fra det danske Raads end fra Kongens Side — at udhæve Danmark som Hovedriget i Statsforbundet, og hans Verdighed i Egenskab af dansk Konge som den der ved sig selv gjorde ham til Forbundets lovlige Hoved. Men hvilken Mening man end kan have havt med det usedvanlige Erkekonge-Navn, eller hvilken Mening end deri kunde lægges, saa maa indrømmes, at i Virkeligheden, saavidt vides, intet Krav derpaa grundedes og ingen Klager derover hortes.

Norge havde unegtelig ved at vælge Kristoffer til Konge nærmet sig Valgrigets Form. Thi om end Kristoffer kunde siges at være ifølge Norges Lov arveberettiget til dette Rige som Kong Eriks Søsterson, saa var han dog ikke den nærmest arveberettigede til Riget efter Erik; — det var nemlig, hvad før er sagt, dennes Farbroders Søn Bugislaf af Pommern saavel efter Loven som efter Nordmændenes Erklæring i 1388 og 1389, — og Bugislaf levede endnu, uden, saavidt man ved, at have gjort noget Affald paa sin Arveret [2]). Om derfor Kristoffer tidligere i et Brev til Sveriges Raad af 1438 lod sig forlyde med at have Arveret til Norge [3]), saa er det dog ikke bekjendt, at denne Omstændighed blev i nogen særdeles Grad fremhævet ved hans Valg i Lodøse. Nordmændenes Kongevalg kunde saaledes ved denne Leilighed ansees som frit, og Norge som

[1]) Pontop. II. 587. [2]) Bugislaf døde ikke før i 1447. Sml. t. N. H. III. 489. [3]) Lgbr. IV. 580.

med det samme indtraadt i det nordiske Statsforbund i Egenskab af Valgrige, følgelig med samme Ret som Sverige og Danmark. Saaledes betragtede ogsaa ganske vist det norske Raad Sagen, og Kongen selv lader ikke til at have næret nogen anden Anskuelse. Et andet Spørgsmaal er det derimod, om Norges Almue var istand til at opfatte Kristoffers Valg ganske saaledes, hvor vel den end dertil gav sit udtrykkelige Samtykke. Det norske Kongedømmes Arvelighed sees i det mindste senere endnu at staa de norske Bønder i Hovedet, ligesom det paaberaabtes af dem, der søgte at vinde Norges Krone.

Saasnart Kristoffer var antagen til Norges Konge, fratraadte Drotseten Sigurd Jonsson, saavidt skjønnes, sit Embede, uden at nogen anden beskikkedes i hans Sted. Med Kanslerembedet overholdt Kristoffer den gamle Orden, idet han nemlig lod det være forenet med Provstiet til Mariekirke i Oslo. Andres Mus, der var Provst og Kansler i 1441, lader til at være død i Begyndelsen af Kristoffers Styrelse. Hans Eftermand i begge Embeder var Gunnar Holk, der som saadan nævnes allerede i 1444. Kong Kristoffer viste de norske Statsforhold den Opmærksomhed, der kunde ventes, og holdt Rigets Raad ved den Myndighed, som tilkom det i Styrelsesanliggender. I Anledning af de mange Klager over Hansestædernes Overgreb udnævnte han ved Brev fra Kjøbenhavn af 4de November 1444 af sit norske Raad et Undersøgelsesudvalg bestaaende af tolv Mænd, fem Geistlige og syv Verdslige. De Geistlige vare: Erkebiskop Aslak, Biskopperne Audun af Stavanger og Olaf af Bergen, Alf Thorgardsson Provst til Apostelkirken i Bergen og Svein Eriksson (Erkedegn) af Throndhjem [1]). Samme Aar den 10de December beskikkede han, ogsaa fra Kjøbenhavn, et Udvalg af Raadet, bestaaende af otte Mænd, nemlig: Hr. Olaf Nilsson (eller Niklesson til Talgø) Ridder, hvem Kongen havde skikket „at sidde i sit Sted (i várn stað at silia)", Biskop Audun af Stavanger, Gunnar Holk, Provst til Mariekirke i Oslo, Svein Eriksson, Degn af Nidaros, samt een Ridder, to Væbnere og een Lagmand, — hvilke paa Kongens Vegne skulde holde „Retterthing" i Throndhjems, Bergens og Stavangers Biskopsdømmer og søge at hjælpe paa den Retløshed, som i mange Aar havde fundet Sted i disse Dele af Landet, og hvorover Klage var ført [2]). Erkebiskoppen betragtedes paa gammel Vis som Raadets Formand. I 1442 den 20de September fra Bergen udstedte saaledes Erkebiskop Aslak, i Forening med Biskop Olaf af Bergen, Alf Provst til Apostelkirken, og Olaf Nilsson Ridder og Høvedsmand paa Ber-

[1]) Hvitf. under 1444; Paus Sml. af Norske Love II. 259—264. Svein Erkedegn og Svein Eriksson er samme Person, see Schøn. Thr. Domk. Beskr. Anh. 62. [2]) N. Dipl. I. 573.

gens Kongsgaard, et Leidebrev for Kjøbmændene af visse engelske Stæder, at handle paa Bergen. Og i 1446 den 26de September udstedte Erkebiskoppen fra Bergen et Kaldelsesbrev til Raadet at møde sammesteds til 24de Juni det følgende Aar, da ogsaa Kongen vilde indfinde sig [1]). Landsstyrelsen i Norge synes saaledes under Kristoffer at have gaaet sin ordentlige Gang uden at have givet nogen Anledning til Klage paa Kongen.

I den norske Kirkes Anliggender spores heller ikke Kristoffer paa nogen ubeføiet Maade at have indblandet sig. Flere Biskopsstifter vare ellers i Slutningen af Eriks Styrelsestid foregaaede, og flere foregik medens Kristoffer var Konge; men man mærker ikke ved dem, at den kongelige Myndighed søgte paa en for Kirkens Ret krænkende Maade at gjøre sig gjældende, som Tilfældet havde været i Eriks tidligere Dage.

Skaalholts Bisкopsstol stod, som det lader, efter Jon Geriksøns Drab i 1433 [2]) nogen Tid ledig, indtil den i 1436 blev besat med en vis Gotsvinn, der ei skal have været nogen Islænding, men alligevel synes at have været ret virksom i sit Embede. Han forestod Skaalholts Bisкopsdømme under hele Kong Kristoffers Regjering [3]).

Biskop Jon Villialmssøn af Hole [4]) skal være død omtring 1440, men synes ikke at have været ved sin Stol fra 1438 [5]). Ved 1440 blev Gotskalk Gotskalksøn, en norsk Mand af fornem Æt valgt til hans Efterfølger. Denne forblev imidlertid flere Aar efter sit Valg i Norge, hvor han i 1441 sees at have forrettet som Vikarius for Biskop Jon af Oslo [6]). I Juni 1442 var han som Medlem af Norges Raad tilstede paa Mødet i Lødøse [7]). Sin Bispopsstol tiltraadte han ikke førend i 1444. I Ledighedstiden bestyredes den af Biskop Gotsvin af Skaalholt som Vikarius. Gotskalk var Biskop i over 16 Aar og har det Lov, at have været en af de bedre Biskopper paa Hole Stol i det 15de Aarhundrede [8]).

Biskop Peter af Hamar [9]) levede endnu ved Udgangen af August Maaned 1440, da han nævnes som nærværende ved Raadsmødet i Oslo [10]). I det følgende Aar er han rimeligvis død. Hans Eftermand var Gunnar Thorgardssøn. Denne maa være indviet før Juni 1442, da han nævnes blandt de Biskopper, der vare tilstede paa Mødet i Lødøse ved Kong Kristoffers Antagelse [11]).

Biskop Audun Eivindssøn af Stavanger [12]) synes at

[1]) Thorkel. Analecta 126—135. [2]) S. o. f. II. 442. [3]) Finn Joh. II. 475—478. [4]) Fra 1429, s. o. f. II. 469. [5]) Finn Joh. II. 580. [6]) N. Dipl. I. 563. [7]) S. o. f. II. .524 [8]) Finn Joh. II. 580, 586—590. [9]) Fra 1426, s. o. f. II. 465. [10]) S. o. f. II. 522. [11]) Ny D. Mag. I. 68; s. o. f. II. 524. [12]) Fra 1427, s. o. f. II. 465.

have indtaget en fremragende Plads blandt sin Tids norske Biskopper, idet han omtales som det baselske Conciliums fuldmægtige Tiendesamler og desuden meget ofte nævnes i vigtige Statsforhandlinger, og, som vi nys have seet, var et af Medlemmerne i det af Kong Kristoffer tilskikkede Retsudvalg. Man finder, at han har været meget gavmild mod sit Kapitel, hvis Gjæld til sig han ogsaa eftergav ved et Brev af 6te August 1445 [1]). Han døde i samme Aar 1445 den 3die November. Allerede den 14de November samledes Kapitelet i Kathedralkirkens Sakristi og valgte til Auduns Eftermand af sin egen Midte Gunnar Eriksson. Valget var eenstemmigt fra de syv Prest-Chorsbrødres Side, hvilke med Gunnar selv vare tilstede, og det blev strax ved Chorsbroderen, Gunnar Haakonsson, en af Vælgerne, forkyndt for det tilstedeværende Klerus og Folk. Ved Kapitelets Brev af samme Dag anbefaledes den Valgte Erkebiskoppen til Indvielse [2]).

Som Biskopper paa Færøerne nævnes i Kongerne Eriks og Kristoffers Regjeringstid: Halgeir i 1392, Vikbold i 1394, Severinus eller Soffren i 1434, og Hemming i 1442 [3]); men om disses Embedstid og Embedsførelse vides forresten intet.

De Biskopper til Garde paa Grønland, hvilke ved denne Tid nævnes, kunne vist ikke ansees for andet end Titulærbiskopper, som aldrig have besøgt sit Biskopsdømme. Efter de tvende samtidige Bertold og Jakob, hvilke ovenfor ere omtalte [4]), nævnes en Nikolaus som Grønlands Biskop, ved hvis Død Pave Eugenius IV i 1433 ved Provision beskikkede en Prædikebroder, Bartholomæus de Sto. Ypolito, til hans Eftermand. Denne er rimeligvis død før 1440; thi i dette Aar nævnes en Biskop Gregorius af Grønland som nærværende paa Raadsmødet i Oslo i Juli og August [5]). Han omtales senest i 1450 som nærværende i Bergen med flere Biskopper den 4de September [6]). Forbindelsen mellem Grønland og Norge ophørte imidlertid saa godt som ganske, og den norske Befolkning og Kirke i hint Land nærmede sig meer og meer sin Undergang. De omkringboende hedenske Eskimoers (Skrælingernes) Angreb paa de norske Indbyggere gjentoge sig under store Ødelæggelser. Omkring 1418 skal et saadant Anfald have fundet Sted, der kun levnede ni Sognekirker tilbage. Efter den Tid skal Landet have savnet alt biskoppeligt Tilsyn og derhos kun nydt liden prestelig Tjeneste. Indbyggerne maa dog have fundet Leilighed til at klage sin aandelige Nød for Paven, og Nikolaus V, der i 1447 den 6te Marts fulgte

[1]) Dipl. i d. Arn. Magn. Sml. fasc. 42, No. 12, 13, 14, eft. Langes hdskr. Optegn. [2]) Pont. II. 593—595. [3]) S. o. f. II. 425, 441, 475, 524. [4]) Smsts. 451. [5]) Smsts. 522. [6]) Grønl. hist. Mind. III. 164—166, 180, 910, 911.

Eugenius IV paa det apostoliske Sæde, laante villigt Øre til deres Klage. Han udstedte den 20de September 1448 et Brev fra Rom til Bisskopperne i Skaalholt og Hole, hvilke vare Grønland nærmest, og paalagde dem at sørge for Christendommens Opretholdelse der ved at indvie duelige Prester til Landets Kirker, og hvis Omstændighederne tillod det, efter Samraad med Erkebisskoppen, foreslaa en tjenlig Person til Bisskop [1]). Paven har altsaa neppe vidst, at en Bisskop af Garde dengang levede i Norge, eller han har anseet Gregorius for udygtig til igjen at reise den faldefærdige grønlandske Kirke. Pave Nikolaus's velmente Bestræbelser vare imidlertid frugtesløse. De Bisskoppers religiøse Iver, til hvilke Paven henvendte sig, har neppe været synderlig levende, og Forbindelsen mellem Norge og Grønland synes ved denne Tid ganske at være bleven afbrudt. Da Grønland efter meer end halvtredie Hundredaars Forløb gjenfandtes, var den norske Befolkning ligesaavel som Christendommen forsvunden, og kun enkelte Ruiner af dens Kirker og Boliger tilbage.

Kong Kristoffer døde hastig i Helsingborg den 6te Januar 1448 i en Alder af omtrent 32 Aar, efterat han i noget over fem Aar havde været Norges Konge.

101.

Dobbelt Kongevalg i Norge. Kamp mellem Karl Knutssøn og Kristian af Oldenborg. Den sidste seirer.

Kristoffers korte Kongedømme kunde, sammenlignet med Eriks senere Regjeringsaar, kaldes en Fredens Tid for de nordiske Riger. Vel var Statsforbundet mellem dem paa det nærmeste opløst; men indbyrdes Enighed raadede ligefuldt, Freden med Udlandet blev ikke i væsentlig Mon forstyrret, og i hvert enkelt Riges Indre var der, med Undtagelse af Bondeoprørene i Jylland, taalelig roligt. Anderledes vendte igjen Tingene sig efter Kristoffers Død. Den ulmende Partistrid i de enkelte Riger flammede igjen op. Spørsmaalet om der skulde fremdeles være et Statsforbund eller ikke, — om der skulde være een Konge for alle tre Riger, eller hvert vælge sin, — vaktes paa ny og voldte en Splid mellem Rigerne indbyrdes, der snart udartede til Had mellem Folkene. Daner og Svear stillede sig snart fiendtlige mod hinanden. „Den kjærlige Forening“ førtes fra begge Sider paa Tungen snart i Klager over dens Brud, og Strid om hvo der først havde brudt den, snart i Ønsker og Underhandlinger om dens Gjenoprettelse, — hvilken man dog fra ingen af Siderne, og mindst fra dansk Side, ønskede, uden med den skjulte Tanke i Baghaand,

[1]) Grøn. hist. Mind. III. 165—176.

at det Rige, som udtalte Ønsket, skulde blive det andets Mester, og opnaa Forrangen i Statsforbundet. Nordmændene, hvis Selvstændighedsfølelse i Eriks sidste Aar og under Kristoffers korte Regjering havde vundet en Smule Liv, nærede for sin Part neppe noget høiere Ønske end at bevare sin Selvstændighed, ligemeget om udenfor eller i Forbund med de tvende andre Folk. Men da først Splid mellem disse var udbrudt, og hvert af dem havde valgt sin Konge, saa stræbte ogsaa hvert af dem at bringe Norge over paa sin Side. To Partier, et svenskt og et danskt, dannede sig saaledes i Norge, og Landet fandt sig, før det ret havde klaret sig sit Forhold, splittet ved en indre Tvist, der gjorde det til et let Bytte for den mægtigere og listigere af de tvende udenlandske Medbeilere.

Kong Kristoffer døde uventet, barnløs, og uden at have føiet nogensomhelst Foranstaltning til eller givet nogetsomhelst Vink om Valget af sin Eftermand. For Danmark og Sverige stod nu deres gamle Valgfrihed aaben; og for Norge var heller ingen anden Udvei end at gribe til et Kongevalg, efterdi ingen lovlig Arving til Kongedømmet gaves, med mindre det vilde vende tilbage til Erik af Pommern og hans tydske Æt, eller opsøge sig en blandt Kristoffer af Bayerns ligeledes tydske og forresten Nordmændene ganske ukjendte Slegtninge. At et Samraad mellem de forbundne Riger burde finde Sted, forend hvert enkelt af dem skred til et eensidigt Kongevalg, laa vistnok i Forbundets Natur og var ved forskjellige Leiligheder udtrykkeligen udtalt; men hverken gaves herfor strengt bindende Lovbud, eller endnu meget mindre gyldige Lovbestemmelser om hvor og under hvilke Former et saadant Samraad om fælles Kongevalg skulde finde Sted. Hvad herom var talet og bragt i Udkast havde aldrig vundet virkelig Lovskraft.

Det danske Rigsraad skal, efter Nogles Beretning, have opfordret de tvende andre Rigers Raad til et Møde [1]). Dette er dog uvist, da Andre sige, at de Danske efter Kristoffers Død ilede med at aabne eensidige Underhandlinger, sigtende til at besætte den ledige danske Kongestol [2]). Det danske Rigsraad ønskede nemlig at benytte Leiligheden til at forene Hertugdømmet Slesvig igjen med den danske Krone og tilbød derfor denne til den slesvigske Hertug og holsteinske Greve Adolf, en Fyrste, hvis Klogskab, Tapperhed og Styrerdygtighed Danmark i den langvarige Krig mellem ham og Kong Erik havde faaet prøve. Adolf undveg imidlertid Valget, men henviste til sin Søstersøn og Arving, den tre og tyveaarige Grev Kristiern eller Kristian af Oldenborg.

[1]) Hvitf. under 1448; Jahn 202. [2]) Lagerbr. IV. 411—414 efter ældre Kilder.

Hvis det er rigtigt, at slige eensidige Underhandlinger fra Danmarks Side strax bleve indledede, og hvis saadant var blevet kundbart i Sverige, saa paaskyndte det udentvivl Svenskernes Beslutning, uafhængigt af Danmarks Kongevalg, at kaare sin egen Konge. Paa en Rigsdag i Stokholm, der samledes i Juni Maaned 1448, yttrede sig vel Stemmer for Kalmarforeningens Gjenoprettelse. De mægtige Brødre Bengt og Nils Jonssønner af den Æt, som siden blev saa bekjendt under Navnet Oxenstjerna, skal have talet herfor. Men deres Stemme var mistænkt for at være fremkaldt mindre af Kjærlighed til Foreningen end af feilslaget Haab om selv at vinde Sveriges Krone, samt af Had til Karl Knutssøn, der ogsaa stræbte efter den. Større var derimod det Parti, som med Blikket hæftet paa Karl fordrede en indfødt Konge. Dette seirede ogsaa. Karl Knutssøn blev den 20de Juni 1448 med en stor Overvegt af Stemmer valgt til Sveriges Konge og otte Dage efter hyldet paa Morastene og kronet i Upsal.

Omtrent paa samme Tid, nemlig i Juni Maaned, holdt det danske Rigsraad et Møde i Kjøbenhavn, til hvilket Hertug Adolf indfandt sig for at virke til sin Søstersøns Bedste [1]). Paa dette Møde enedes man endelig om at vælge Grev Kristian af Oldenborg; og hertil dreves man, som det heder, deels ved Hertug Adolfs Bønner og Løfter, deels ved det Skridt, Svenskerne allerede havde taget og ved Rygtet om Karl Knutssøns Rustninger [2]). Dog skede Valget med det Forbeholt, at Kristian først skulde antage en Haandfæstning, og for at forelægge ham denne, drog Raadet til ham i Slesvig, hvor han opholdt sig. Kristian gjorde ingen Vanskeligheder. Han vedtog Haandfæstningen i Haderslev den 1ste September, blev derpaa af Raadet erklæret for Danmarks Konge og den 28de September 1448 hyldet i Viborg.

Medens saaledes Sverige og Danmark ved eensidige Kongevalg i Gjerningen udtraadte af det tidligere Statsforbund, synes i Norge en stor Ubestemthed at have raadet, dog uden endnu at vække noget indre Fredsbrud. Ogsaa der vare Meningerne aabenbare deelte, om hvorvidt Norge skulde vælge sin egen Konge, eller blive ved Foreningen med begge de tvende andre nordiske Riger, eller, da Samstemmighed mellem dem indbyrdes i Kongevalget neppe syntes opnaaelig, med det ene af dem. Tanken om et ordentligt Kongevalg ved alle tre Rigers Fuldmægtige maatte man nemlig snart opgive, helst naar man stillede sig for Øie Omstændighederne med Kristoffers Valg,

[1]) Jahn 208. Altsaa maa nødvendigvis Underhandlinger tidligere end Juni Maaned være drevne mellem Rigsraadet eller enkelte Medlemmer af samme og Adolf. [2]) Jahn 208.

hvilke endnu vare i friskt Minde. De, som tænkte sig, at Norge burde benytte Tilfældet for at faa sin egen Konge, vaklede, som det lader, mellem sin fordums Drotsete, Sigurd Jonssøn, og sin gamle Herre, Kong Erik; ogsaa Jarlen af Orknøerne (Villiam Sinklar?) skal have været nævnet [1]). Af disse var dog vel Sigurd Jonssøn den eneste, om hvis Valg der kunde blive for Alvor Tale; han synes nemlig at have havt et stort Parti for sig af Norges Almue. Men han lader ikke til at have næret noget sterkt Ønske om at vinde Norges Kongedømme, tvertimod var han snarere stemt for Opretholdelsen af det ældre Statsforbund.

Da ved Kristoffers Død Norges Kongedømme var blevet ledigt, skulde efter ældre norsk Lov og Sedvane Erkebiskoppen af Nidaros træde i Spidsen for Rigsstyrelsen. Men Erkebiskop Aslak var dengang, som det lader, i Nidaros [2]), altsaa fjærnet fra Valgbevægelsernes Skueplads i Sverige og Danmark. Man sporer heller ikke for det Første nogen Virksomhed fra hans Side for hastig at istandbringe et Valgmøde for Norges Vedkommende. Maaskee har han ventet, at Landets Høvdinger, efter Kong Magnus's Lovs Bydende, skulde selvkaldte komme til Nidaros for i St. Olafs Nærhed at foretage et Kongevalg; eller ogsaa har han gjerne seet Sagen udsat for at afvente Tingenes Gang i Sverige og Danmark, før man for Norges Vedkommende fattede sin Beslutning. Imidlertid maa de Raadsmedlemmer, der vare tilstede i Oslo, dengang Styrelsens egentlige Sæde, og i de nærliggende Landsdele, have bestemt sig til at stille Sigurd Jonssøn i Landsstyrelsens Spidse som Rigsforstander; og denne Beslutning synes Raadet i Almindelighed, og følgelig vel først og fremst dets Formand Erkebiskoppen, at have tiltraadt. Man har i det mindste af 26de Juni 1448 et Landsvistbrev, udstedt i Oslo af Provsten Gunnar Holk, „Norges Riges Kansler", hvilket denne siger sig at give ifølge Fuldmagt af „Hr. Sigurd Jonssøn, Ridder og Rigets Forstander og alt Rigets Raad i Norge" [3]). Først ud paa Sommeren satte Erkebiskoppen sig i Rørelse, og det, som det heder, ifølge Skrivelse fra nogle af Rigets Raad, der bade ham komme til dem i Oslo. Ved denne Tid har han udentvivl havt Underretning om Karl Knutssøns Valg til Sveriges Konge, hvilket foregik, som før sagt, den 20de Juni; og han har ganske vist strax taget sit Parti, nemlig at virke for Karls Valg ogsaa til Norges Konge, og derved for Norges Tilslutning til Sverige. Han fulgte Indbydelsen til Raadsmødet i Oslo. Men før han forlod Throndhjem, raadførte

[1]) Hadorf II. 161. [2]) Der udstedte han idetmindste den 20de April 1448 et Brev vedkommende sit Kapitels Kommune. Schønn. Domk. Beskr. Anh. 61.
[3]) N. Dipl. I. 587.

han sig med Almuen Nordenfjælds, og maa ved denne Leilighed have bragt Karls Valg paa Bane. Bønderne vare dog ikkun betingelsesvis stemte for dette. Almuen lod nemlig, som det heder, Erkebiskoppen bede, at han ingen Dansk eller Tydsk vilde samtykke til Norges Konge. Helst, blev der yttret, vilde man have Sigurd Jonsson til Konge; hvis dette ei kunde skee, da vilde man have sin gamle Herre, Kong Erik, saafremt han strax kom til Norge og vilde holde Fred med Sverige; men lod heller ikke dette sig gjøre, da vilde man have Kong Karl af Sverige til Konge [1]). Thrønderne havde saaledes da allerede Underretning om Karls Valg i Sverige, og Erkebiskoppen maa have søgt at virke for ham hos dem, idet han tillige maa have ladet Ord falde om Valgforhandlingerne i Danmark og om hvem man der havde i Sigte til Konge.

Naar Erkebiskop Aslak er kommen til Oslo, og naar Raadsmødet der har begyndt sine Forhandlinger, vides ikke. Men sikkert synes det være, at Erkebiskoppen kom derhen med det faste Forsæt at stemme paa Karl Knutsson og for Norges Tilslutning til Sverige. Nu begyndte da ogsaa de forskjellige Partier i Raadet at træde aabenbare for Lyset, især vel efterat Kristians Valg i Danmark i September var blevet bekjendt. Sigurd Jonsson, der i det Hele synes at have været en maadeholden, lidet ærgjerrig Mand, har udentvivl snart mærket, at, om han end havde Stemningen for sig blandt Norges Bønder til at vorde Konge, saa var dette ikke Tilfældet i Raadet, hvis Flertal i det mindste ønskede det gamle Statsforbund gjenoprettet, eller, da dette efter de eensidige Valg i Sverige og Danmark, ikke længer var at opnaa, foretrak en Forening med eet af Rigerne fremfor Norges Affondring under en egen Konge. Sigurd har derfor klogeligen trukket sig tilbage uden at pukke paa den Stemme, Norges Almue havde givet ham.

Raadet delte sig saaledes snart i to Partier: det ene ønskede en Forening med Sverige, og Karl Knutsson til Konge; det andet ønskede en Forening med Danmark, og Kristian af Oldenborg til Konge. Og begge Medbeilere søgte at anbefale sin Sag paa det bedste. Hovedmændene for det svenske Parti var Erkebiskop Aslak, der ifølge sin Stilling ved et Kongevalg havde den vigtigste Stemme, samt de indflydelsesrige Riddere Olaf Nilsson af Talgø og Erik Sæmundsson, Hovedsmand i Tunsberg. I Spidsen for det danske Parti stod den danskfødte Biskop Jon af Oslo, gammelt Medlem af Raadet og tidligere, som vi have seet, mistænkt for falskt Spil med Kristoffers Valg, og Ridder Hartvik

[1]) Underretning om disse Erkebiskoppens Overlægninger med Almuen findes i dennes senere Erklæring af 24de November 1449. Hadorf II. 167.

Krummedike, en i Norge indgiftet holsteinsk-dansk Stormand, der med sin Hustru havde faaet stort Jordegods her og for Tiden, som Hovedsmand paa Akershus, indtog en af Landets vigtigste Embedsstillinger. Til dette Parti synes ogsaa Rigsforstanderen Sigurd Jonsson at have heldet, uvist af hvilken Grund.

Det svenske Parti maatte vel for Øieblikket agtes at have Fordelen paa sin Side, da det baade havde Erkebiskoppen med sig, og desuden, efter hvad allerede havde vist sig og senere end mere blev aabenbart, Mængden af Norges Almue, især nordenfjælds og paa Oplandene, var for Karls Valg. Det danske Parti havde imidlertid i Biskop Jon en saare slug Leder, og dette Parti, der sikkerligen inden Raadet selv snart blev det talrigste, vidste, sin tilsyneladende Underlegenhed uagtet, før man anede det, at komme sine Modstandere i Forkjøbet. Forresten nævnes ingen af Norges Biskopper foruden Erkebiskoppen og Biskop Jon som nærværende paa Raadsmødet. At Biskop Olaf af Bergen ikke var der tilstede, kan muligen forklares af Sygdomsforfald; thi ved denne Tid eller ikke meget længe efter synes han at være afgangen ved Døden. Hvorfor Biskop Gunnar af Stavanger var fraværende vides aldeles ikke, ligesaalidet som hans Stemning med Hensyn til Kongevalget kjendes. At Biskop Gunnar af Hamar derimod hørte til det svenske Parti, viste sig senere tydeligen. Af tilstedeværende Prælater nævnes ellers Provsten Alf til Apostelkirken i Bergen og Gunnar Holk til Mariekirken i Oslo samt Sigurd Bjørnsson, Erkeprest i Oslo; men om deres Stemning lader sig intet med Sikkerhed sige, skjønt man af deres senere Opførsel snarest skulde tro, at de have heldet til den danske Side.

Aaret 1448 led til Ende uden at Raadet kom til nogen endelig Beslutning om Kongevalget. Da blev det, udentvivl paa det danske Partis Anstiftelse, bestemt, at Biskop Jon af Oslo og Hr. Hartvik Krummedike skulde fare til Danmark for at see Freden opretholdt mellem dette Rige og Norge; dog maatte de i Forveien love og sverge, at de ikke skulde indlade sig paa noget Valg af Konge og følgelig ikke heller give den i Danmark valgte Kristian nogetsomhelst Tilsagn om Norges Krone [1]). At ikke det svenske Parti erkjendte sig paa nogen Maade bundet i sit frie Valg ved denne Beslutning, det viser sig tydeligt baade deraf, at Erkebiskoppen og Hr. Olaf Nilsson ved samme Tid sendte Breve om i Landet, der raadede Almuen at samtykke Karls Valg til Norges Konge [2]), — og deraf, at nysnævnte Olaf Nilsson med Erik Sæmundsson, Svein Eriksson Degn (Erkedegn) i Throndhjem og fire andre Medlemmer af Raadet indgik i Baahus den 26de Februar (Askeonsdag) 1449 en skriftlig Forbindelse, hvorved de lovede

[1]) Hadorf II. 168. [2]) Smsts.

endrægtigen at virke af yderste Evne til Norges Forening med Sverige og til Karls Valg, idet de beraabe sig paa Erkebiskoppens, flere Biskoppers, Prælaters og Ridderes samt den menige Almues Raad og Ønske [1]). Disse syv Raadsmedlemmer maa næsten antages at have sondret sig fra det øvrige Raad for paa egen Haand at gribe kraftigere Forholdsregler.

De to Sendemænd, Biskop Jon og Hr. Hartvik, afgik i Begyndelsen af 1449, rimeligvis i Februar, til Danmark, kom til Kong Kristian omkring 23de Marts (Midfaste Søndag) og bleve naadigen modtagne. Trods sit forudgaaende edelige Løfte indlode de sig i Underhandlinger med Kristian og kaldte ham, som var det paa Raadets Vegne, til Norges Kongedømme [2]). Kristians Sendebud, Hr. Eggert Frille Ridder og Aake Axelsson Væbner, fulgte dem tilbage til Norge med en dansk Hær, der skal have udgjort vel 2000 Mand [3]).

Denne Hærs Komme til Oslo i Slutningen af Mai Maaned frembragte et afgjørende Omslag til Kristians Fordeel. Erkebiskoppen og det i Oslo samlede Raad blev indestængt i Staden, saaledes at de hverken kunde komme bort til Søs eller Lands [4]). De vare her under det danske Krigsfolks og de danskfindede Partihovdingers Indflydelse, og deres Beslutninger kunde ei kaldes frie, om end saadant paastodes af de Danskes Tilhang. Under disse Omstændigheder have de forhen Vaklende bestemt sig for Kristian, og Erkebiskoppen er bleven nødt til at gaa samme Vei. Et Brev til Kong Kristian blev udstedt den 3die Juni (3die Dag Pinds) af Erkebiskop Aslak, Biskop Jon af Oslo, Rigsforstanderen Sigurd Jonsson, Alf Provst til Apostelkirken i Bergen, Sigurd Bjørnsson Erkeprest i Oslo og fem verdslige Raadsmedlemmer, blandt hvilke Hartvik Krummedike og Kolbjørn Gerst, hvori de erklærede eenstemmigen at have samtykket hans Valg, og lovede at møde ham til videre Underhandling den 15de Juni i Marstrand [5]). Erkebiskoppen fulgte, som det lader nødtvungen, det danske Krigsfolk til dette Møde [6]), hvis Udfald blev som man kunde vente.

Kristian indfandt sig til Mødet i Marstrand, ledsaget af en Deel af sit danske Raad. Den 2den Juli udstedte han i Marstrand som valgt til Norges Konge, „af Erkebiskop, Biskopper, Riddere, Svende, Rigets Raad i Norge, haandgangne Mænd, Kjøbstadsmænd og Almue", sin Haandfæstning til Nordmændene: — Norges Indbyggere skulde nyde sin Lov og sine Friheder, Kirken sine Privilegier. Udlændinger skulde ei inddrages i Landet uden med Raadets Samtykke, og intet af Vigtighed Norge vedkommende foretages uden dets Raad. Norge skulde være et frit Valgrige. Kongen skulde besøge

[1]) Hadorf II. 152. [2]) N. Dipl. III. 582. [3]) Jahn 527. [4]) Hadorf II. 168. [5]) N. Dipl. III. 581—583. [6]) Hadorf II. 168.

det hvert tredie Aar. Toldfrihed mellem Norge og Danmark skulde finde Sted. Kongen skulde kun i meget magtpaaliggende Tilfælde kalde det norske Raad til Overlægninger i Danmark, og da opholde det der saa kort som muligt. — Denne Haandfæstning, som i de vigtigste Dele stemmede med den, Kristian havde givet for Danmark, blev medbeseglet til Vidnesbyrd af syv danske Raadgivere, nemlig af sex Riddere, hvoriblandt Eggert Frille, og een Væbner, nemlig Aake Axelssøn [1]). Dagen efter, den 3die Juli, udstedte ligeledes i Marstrand Erkebiskop Aslak, Biskop Jon af Oslo, Sigurd Jonssøn „Rigets Forstander i min naadige Herres Kong Kristians Fraværelse", Alf og Gunnar, Provster i Bergen og Oslo, Sigurd Bjørnssøn, Erkeprest i Oslo, samt fire Riddere og fire Svende, blandt hvilke første Kolbjørn Gerst, Olaf Nilssøn og Hartvik Krummedike, i Egenskab af „Rigets Raad i Norge", — en Kundgjørelse til Norges Almue om Kristians Valg. Dette støttes her paa hans Slegtskab med Kong Olafs Moder Dronning Margreta og med Kong Erik, hvilket dog gjøres langt nærmere, end det i Virkeligheden var, for at drage det ind under det i Norges Lov opstillede private Arvetal, og derved blende Almuen, der endnu antoges at hænge ved Kongedømmets Arvelighed. Den nyvalgte Konge skulde, heder det, ved næste St. Hans Tid komme til Throndhjem for der at aflægge sin Kongeed. Imidlertid havde han, under sin Fraværelse, med Raadets Samtykke, indsat Erkebiskop Aslak og Hr. Sigurd Jonssøn til „fuldmægtige Hovedsmænd over alt Norges Rige". Kundgjørelsen er forøvrigt kun beseglet af Biskop Jon, Sigurd Jonssøn, Kolbjørn Gerst, Hartvik Krummedike, og desuden af een Ridder og to Væbnere eller Svende. Hverken Erkebiskoppen, eller Olaf Nilssøn eller nogen af Provsterne nævnes blandt de Beseglende, skjønt de i Brevets Begyndelse nævnes som Udstedere [2]).

Hvorledes man nu end om denne hele Valghandling og om den paafølgende Kundgjørelse vil dømme, saa er det vist, at Folket i Norge endnu ikke godkjendte Valget. Den 19de Mai, ved den Tid da de danske Krigsfolk kom til Norge, udstedte Erik Sæmundssøn fra Tunsberg et Opraab til Almuen paa Agder, der fremstillede det danske Partis hele Færd som landsforrædersk: Man vilde med Hærmagt paatvinge Norge en dansk eller tydsk Konge; men dette vilde han med Folkets Hjælp søge at afverge [3]). Til samme Tid satte Thronderne sig i Bevægelse. Da de i Midten af Juni Maaned vare komne sammen til Frostathing, indfandt sig der som Sendebud fra Kong Karl og med hans Breve to svenske Riddere. Efter Overlæg med dem valgte Thronderne Karl til Norges Konge og udstedte herom den

[1]) Hvitfeldt under. 1449. [2]) N. Dipl. III. 583—584. [3]) Jahn 527.

af Danmark til Norges Konge? Hertil svaredes nei. Almuen ønskede Kong Karl af Sverige til Konge og ikke Kristian, hvor meget der end var gjort for at paatrue dem denne sidste. Man havde og hørt af Erkebiskoppen, da han for til Oslo og medens han var der, at han stemte for Karl og for ingen anden. De havde og hørt hvad Skjændsel og Tvang Erkebiskoppen var tilføiet baade i Oslo og andensteds siden han derfra bortfor. Ligesaa havde de hørt om Kristians ulovlige Valg. Paa Hr. Eriks Opfordring skred derpaa Almuen til Kongevalg, og Udfaldet blev, at man „med oprakte Hænder og Vaabentag afsagde og udsvor“ Kristian, men samtykte og modtog Karl til Norges Konge, med det samme Forbehold, som af Oplændingerne var gjort i Hamar. Valgbrev blev udstedt og beseglet paa Almuens Vegne af syv og tyve Bønder [1]).

Karl efterlod 200 af sine Ryttere paa Oplandene til Almuens Forsvar og skyndede derpaa over Gudbrandsdalen og Dovrefjeld til Throndhjem. Biskop Gunnar af Hamar fulgte ham. Da Karl nærmede sig Nidaros, drog Erkebiskoppen ham imøde og bød ham velkommen. Almuen modtog ham overalt paa Vejen med Glæde, idet de tilskreve hans Lykke den gode Høst, som var bleven dem til Deel efter længere Tids Uaar. Han tog ind i Kongsgaarden, og den 20de November 1449 blev han kronet af Erkebiskop Aslak, som heri understøttedes af Biskop Gunnar af Hamar [2]).

Samme Dag udstedte han sin Haandfæstning som Norges Konge, indeholdende ti Artikler. I den første lovede han at ville holde Norges Lov ved Alt Landsfolket, „og skal Kirken — heder det videre — og Kirkens Formænd og al Geistligheden nyde og bruge frit alle de Privilegier, som gode Konger her i Norge have givet dem. Ei skulle vi eller vore Mænd blande os i deres Omdømme, eller indtrænge nogen Klerk i noget Kirkens Embede, eller befatte os noget med dem videre end den gamle Komposition, som gjort er mellem Kongedømmet og Kirken i Norge, udviser“. Forresten lovede han ikke at bortpante Rigets Indtægter til Udlændinger, ikke at skjænke Saadanne Forleninger i Norge, ikke at føre Krig uden med det norske Raads Samtykke og Villie, og i det Hele følge dettes Anvisning i Alt hvad Norges Rige vedkom. Han skulde, naar han var i Norge, styre sin Gaard med indfødte Nordmænd, og ingen ulovlige Skatter eller Byrder paalægge. Norges Rige skulde efter hans Død have sit fri Kongevalg, med mindre han efterlod en egte Søn, der til Konge kunde være skikket. Han skulde hvert tredie Aar i det mindste selv komme til Norge og da beskikke „Slot, Land og Len“ efter Raads Raad for sin Fraværelse. Han skulde endelig ikke uden i de mest

[1]) Hadorf II. 163—166. [2]) Sv. Rimkrøn.

paatrængende Tilfælde kalde Norges Raad til Sverige. Brevet blev medbeseglet af elleve svenske Riddere [1]). — Mange af Artiklerne stemme med Kristians Haandfæstning; men hvad der loves Kirken i den første Artikel er eiendommeligt for Karls, og viser, at Erkebiskop Aslak har forstaaet at benytte Leiligheden til Hierarchiets Bedste. Stadfæstelsen fra Karls Side af den tunsbergske Overenskomst af 1277 — thi ikkun den kan her være meent — er, saavidt vides, den første kongelige Stadfæstelse, der er bleven den til Deel, siden Kong Magnus Lagabøter først indgik paa den, og Kong Erik Magnussøn igjen brød den.

Fire Dage efter Karls Kroning blev den 24de November i Throndhjem (rimeligvis i Nidaros) et Brev udstedt til Kong Kristian af Danmark i Almuens Navn „baade nordenfjælds og søndenfjælds", hvori paa det Bestemteste erklæredes, at man ikke vilde have ham til Norges Konge; thi de havde aldrig været tilkaldte til hans Valg efter Lovens Bydende, og de havde ikke dertil givet sit Samtykke. De vilde heller ikke bryde det Venskab, der fra gammel Tid var mellem Norge og Sverige, paa hvilket sidste Rige de havde hørt, at Kristian feidede. De fremstillede den hele Gang af Kongevalget hos dem: hvorledes baade Erkebiskoppen og Hr. Olaf Nilssøn havde anbefalet dem Karl Knutssøn, men hvorledes de ogsaa paa den anden Side havde hørt om den Medfart, Erkebiskoppen havde lidt i Oslo og senere, og om Kristians Valg paa ulovligt Sted, tvert imod Norges Lov og Almuens Vidende og Villie; de havde derfor indbudet Kong Karl, som ogsaa nu var kommen, og var bleven valgt og kronet til Norges Konge paa det Sted, hvor Loven udviser, at Kongen bør vælges og krones, nemlig i Throndhjem. De have fornummet, at Kristian mente sig at være „ret Arving til Norges Rige"; men dette kan aldrig bevises efter ret Norges Lov. De havde og erfaret, at han til næste St. Johannes Tid agtede sig til Throndhjem; men dette var unyttigt, da ingen af Norges Almue med sin gode Villie skulde hylde ham, hvorfor han burde lade den Reise fare. Brevet blev beseglet med Throndhjems Landssegl og medbeseglet af syv Tilstedeværende, alle rimeligvis Bønder af Thrøndelagen [2]).

Samme Dag, som dette Brev blev udstedt, tiltraadte Kong Karl sin Tilbagereise til Sverige, efterat han havde indsat til Rigsstyrere under sin Fraværelse Erkebiskop Aslak samt de tvende norske Riddere Aslak Thordssøn og Einar Fluga. Han for over Jamteland og kom til Stokholm tolv Dage før Jul [3]).

Norge havde saaledes tvende Konger, der stode fiendtlige over for hinanden. Karl havde Fortrinet af et folkeligt Valg, af Erkebiskop-

[1]) Thorkel. Anal. 136—140. [2]) Hadorf II. 166—170. [3]) Sv. Rimkrøn.

pens Stemme og af Kroningen; den største Deel af Norges Almue var aabenbare paa hans Side. Men mange Fogeder omkring i Landet synes at have heldet til Kristian, den dygtige Hartvik Krummedike stod i Vaaben for hans Sag, flere andre af Raadets indflydelsesrige Medlemmer, som Sigurd Jonssøn og Kolbjørn Gerst, havde erklæret sig for ham, og en Deel af Almuen i det sydøstligste Norge lader til ikke at have været ham ganske ugunstig. Et Tog, som Kong Karl i Begyndelsen af 1450 gjorde ind i det sydlige Norge mod Oslo for at komme sine Tilhængere til Hjælp mod Hr. Hartvik og de Danske, havde ingen afgjørende Følger, og det kom snart til en Vaabenhvile mellem begge Partier, hvorved bestemtes, at man skulde afvente de Beslutninger, der maatte blive fattede paa et Fredsmøde mellem Karl og Kristian, hvilket var bestemt at afholdes i Halmstad [1]).

Mødet fandt Sted i Begyndelsen af Mai Maaned 1450, og Fuldmægtige fra Sverige og Danmark indfandt sig. Men de svenske Sendemænd spillede et falskt Spil mod sin Konge, idet de paa hans Vegne den 13de Mai indgik den hemmelige Forpligtelse, at han fuldkommen skulde opgive Norges Kongedømme og ikke hindre Kristian i at vinde dette [2]). Karl blev høiligen forbittret, da han hørte hvad der paa hans Vegne var indrømt; men da det i Arboga samlede svenske Raad gav Indrømmelsen sit Bifald, nødtes han omsider til at give efter og til at frasige sig Norges Kongedømme. Han udstedte sit Brev herpaa den 10de Juni 1450. Ikkun Titelen af Norges Konge forbeholdt han sig fremdeles at bruge [3]).

Nu havde Kristian af Oldenborg vundet Spil i Norge. Hans Modstandere der bleve ved Karls Tilbagetræden grebne af fuldkommen Raadløshed. Kristian dvælede ikke med at benytte de gunstige Omstændigheder. Da han i Juli Maaned 1450 kom til Norge, var Nordmændenes Modstandskraft ganske lammet. Erkebiskop Aslak, Sjælen i Modstanden, var død, det danske Parti i Raadet havde vundet afgjørende Overhaand, Høvdingerne for Folkereisningen trak sig, som det lader, tilbage eller gik over, og Almuen, der paa en Maade fandt sig forraadt, og som uden dygtige Ledere følte sig ud af Stand til at forsvare sin tidligere fattede Beslutning, hvilken desuden ved Karl Knutssons Affald paa Norges Kongedømme allerede var sat ud af Kraft, lod sig det kun være magtpaaliggende at fravelte sig Skylden for Karls Valg, og saa hastig som muligt erklære sig for Kristian. Denne kom til Norge med en stor Flode, og synes at have faret lige til Throndhjem, idet han optog i sit Følge alle sine fornemste Tilhængere af det norske Raad, blandt hvilke nu ogsaa Hr.

[1]) Sv. Rimkrøn. [2]) Krist. I's Diplomatarium 22; Jahn 528. [3]) Had. II. 170—173, 175; N. Dipl. III. 588; Krist. I's Dipl. 23.

Olaf Nilsson nævnes, der i Mellemtiden maa være vunden for det danske Parti. Efter Ankomsten til Nidaros udstedte det tilstedeværende norske Raad: Bisskopperne Marcellus af Skaalholt, Jon af Oslo, Gunnar af Stavanger, Heming af Færøerne og Mathias af Hole, Olaf Abbed af Halsna, Provsterne af Bergen og Oslo, Sigurd Bjornsson Erkeprest af Oslo, fjorten Riddere, af hvilke Sigurd Jonsson nævnes først, og een Væbner, — den 1ste August en Erklæring, hvori Kristians Valg i Marstrand erkjendtes for lovligt, tildeels paa Grund af hans Slegtskabsforhold til Kong Olaf Haakonsson. Derimod dømtes Karl Knutssons Valg og Kroning ulovlig og ugyldig, da Norges Lov, sagde man, fastsatte, at Erkebiskoppen ikke maatte krone Nogen til Konge uden den, der var valgt af Rigets Raad og Parliament, og uden i deres Nærværelse, og da Erkebiskoppen, som tilforn havde hyldet Kristian og aflagt Troskabsed til ham, var bleven tvungen til at forrette Karls Kroning. De lovede nu at skulle tjene Kong Kristian, hvilken de, til Tegn paa sin Troskab, havde ledsaget til Nidaros og ved nærværende Brev fremstillede som den sande Konge at krones til Norges Rige [1]).

En høitidelig Stadfæstelse af Kristians Valg fra Throndhjems Almues Side, eller noget, der til Nød kunde gjælde for en saadan Stadfæstelse, maa man tro, har fulgt efter hin Raadets Erklæring. I det mindste synes et Vidnesbyrd, som tre Aar senere aflagdes paa Thrøndernes Vegne om Kristians Valg, at tyde derhen [2]). Og da nu den hele Valghandling havde faaet et lovligt Præg, blev Kristian kronet til Norges Konge, udentvivl den 3die August, paa den senere St. Olafs Messe [3]). Hvo der har forrettet Kroningen i Erkestolens Ledighed, hvilken i Raadets Erklæring udtrykkelig udhæves, vides ikke. Man kan med Rimelighed gjætte paa Biskop Marcellus af Skaalholt, da han i Raadets Erklæring nævnes først, og derfor næsten maa antages allerede af Kongen at have været bestemt til at indtage det ledige Erkesæde, hvilket dog senere, som vi snart skulle see, fra flere Sider gjordes ham stridigt.

[1]) Jahn 532—534. [2]) Throndhjems Almues Brev af 1ste Juni 1453. Jahn 537—539; Krist. I's Dipl. 52—54. [3]) Kroningsdagen har man — og det saavidt vides Alle — antaget at have været den første St. Olafs Messe, nemlig 29de Juli. Hjemmelsmanden herfor er udentvivl Hvitfeldt (see. u. 1450). Slutningen af nysnævnte Raadets Erklæring af 1ste August gjør det imidlertid, som mig synes, nødvendigt at antage den som gaaende forud for Kroningen, og da er det rimeligt, at Hvitfeldt har forvexlet den senere St. Olafs Dag, den 3die August, med den meer bekjendte tidligere. Jeg har derfor vovet her at fravige den almindelige Mening med Hensyn til Kroningsdagen.

Paa Kristians Tilbagereise fra Throndhjem holdtes et Raadsmøde i Bergen i Slutningen af August Maaned. Her blev den 29de August den bekjendte Overenskomst sluttet, hvorved bestemtes, at Norge og Danmark til evige Tider skulde blive forbundne under een Konge, dog med Jagttagelse af hvert enkelt Riges Selvstændighed. Efterlod Kongen egtefødte Sønner, skulde en af disse, efter begge Rigers Raads Tykke, paa et Valgmøde i Halmstad vælges til hans Eftermand; hvis han ingen egtefødt Søn efterlod, skulde Kongevalget være frit. De Geistlige, som ved denne Leilighed nævnes blandt det norske Raads Medlemmer, ere: Marcellus Biskop af Skaalholt, Archipostulatus til Nidaros og det pavelige Sædes Legat, Thorleif Biskop af Viborg, Postulatus til Bergen, Gunnar Biskop af Stavanger, samt Provsterne Alf i Bergen og Gunnar Holk i Oslo [1]). Kristian opholdt sig i Bergen over den 9de September, og skjænkede under dette Ophold den kongelige Indtægt af Hardanger til en daglig Messetjeneste i Bergens Kathedralkirke [2]). Den 12te Oktober var han igjen i Danmark, i Halmstad [3]). Kristians Hylding i Norges forskjellige Landsdele blev ikke tilendebragt under hans Ophold der i Riget. Først den 20de November afgav saaledes til Rigets Raad i Oslo Almuen paa Hedemarken, i Gudbrandsdalene og Østerdalen ved Fuldmægtige sit Hyldingsbrev, hvorved de lovede Kristian undersaatlig Lydighed [4]).

Saaledes blev med Kristian I den oldenborgske Æt hævet til Norges Kongedømme, hvilket den siden besad i 364 Aar. Omstændighederne, under hvilke den gjorde sin Indtrædelse i Norge, kunne neppe kaldes hæderlige hverken for Ættens Stamfader eller for Nordmændene. Forholdene i Norge under Kampen mellem Karl og Kristian om Norges Krone efterlade et uhyggeligt, nedstemmende Indtryk. Fra alle Sider viser sig Mangel paa redelig Kraft, Aabenhed og Ordholdenhed. Hos det norske Raad, dets geistlige Medlemmer som dets verdslige, sporer man kun Vaklen og Usamdrægtighed, Uklogskab og Svaghed, medens man seer Almuen, forladt og forraadt af sine naturlige Ledere, bøie sig hid og did som et Siv for Vinden. Man synes tydelig mærke, at intet kraftigt Fædrenelandssind og ingen klar Selvstændighedstanke rørte sig i det norske Folk.

102.

Erkebiskop Aslaks Død 1450. Tredobbelt Valg til Nidaros's Erkesæde. Olaf Throndssøn endelig tre og tyvende Erkebiskop 1459.

Valgkampen mellem de to Konger Karl og Kristian efterlod

[1]) Sml. IV. 344—347; Krist. I's Dipl. 30—32. [2]) N. Dipl. I. 590—592
[3]) Krist. I's Dipl. 33. [4]) N. Dipl. III. 589.

en Gjæring i Norges Indre, som først langt ud i Kristians Styrelsestid synes fuldkommen at have lagt sig; og denne Gjæring var neppe uden Indflydelse paa den Splid i den norske Kirke, som lige i den nye Konges første Regjeringsaar tog sin Begyndelse.

Erkebiskop Aslak Bolt døde udentvivl medens Kong Karls Parti endnu havde Overvegten i Norge. Han oplevede i alt Fald ikke den Sorg og Ydmygelse, som Kong Kristians og det danske Partis Seier rimeligvis vilde have beredt ham. Kong Karls Kroning i Nidaros den 20de November 1449 er den sidste offentlige Handling, hvori man seer Aslak optræde. Hans Død maa være indtruffen ikke længe efter, enten i Slutningen af 1449 eller rimeligst i Begyndelsen af 1450. Han havde da i hele 42 Aar været Biskop og i henved 20 Aar den norske Kirkes Metropolitan. Han maa saaledes have opnaaet en høi Alder, allermindst omkring en fem og sytti Aar. Han indtager unegtelig ved sin store og virksomme Indflydelse paa Begivenhederne i Norge en fremragende Plads blandt den norske Kirkes Erkebiskopper. Vi have seet flere Spor til hans Stræben for at hæve den norske Kirke fra det Forfald, hvori den under Erik af Pommerns tidligere Regjeringsaar var kommen. Denne hans Stræben var udentvivl i mange Stykker heldig, og Kirken befandt sig efter alt Udseende i en bedre Stilling ved hans Død, end da han modtog Metropolitanstyrelsen. At hans Virken som Metropolitan gik i en hierarchisk Retning, var noget, som maaskee efter Tidsforholdene maatte ansees for at være til Norges Gavn. De Krav, som Staten gjorde paa ham, baade ifølge hans Stilling som den første Mand i Raadet, og paa Grund af den almindelige Agtelse og Tillid, han aabenbare har nydt i den almindelige Mening, — have imidlertid givet hans Virksomhed i det Hele et langt mere verdsligt end kirkeligt Præg, og det især i de senere Aar af hans Metropolitanstyrelse, da Norges Statsbevidsthed, maaskee netop ved hans Indflydelse, igjen for en kort Tid kaldtes tillive; og hans Statsmandsvirksomhed maa nødvendig antages at have opslugt meget af den Tid og Opmærksomhed, han nærmest skyldte Kirken. Men om saa var, kan han neppe siges selv derfor ganske at have raadet. Nidaros's Erkebiskop var nu engang baade efter Loven og i Folkemeningen Hellig Olafs Repræsentant ikke alene som øverste Forstander for Landskirken, men ogsaa som Kongedømmets Vikarius, naar det var ledigt, eller Kongen udenfor Landets Grændser. Om hans oprigtige Fædrenelandssind er der ingen Grund til at tvivle. Hans allerseneste Handlinger kunne vel synes antyde hos ham en vis Mangel paa Fasthed og paa moralsk Kraft. Men der hviler for stor Dunkelhed over den Tids indviklede Forhold til at man i saa Henseende tor bryde Staven over ham; og i ethvert Fald maa man her ved at dømme

ham betænke, at han under Kampen mellem Karl og Kristian var en Olding, paa hvis Sjæl og Legeme Aarenes Vegt nødvendigvis har maattet tynge.

Aslak Bolts Død gav Anledning til en Valgstrid i Kirken, der i sit Slags ikke er mindre mærkelig end den umiddelbart forudgaaende Valgstrid i Staten. Nidaros's Kapitel valgte til Aslaks Eftermand en af sin egen Midte, Magister Olaf Throndssøn[1]), som det lader, i lovlig Tid og med Jagttagelse af alle lovlige Former. Hans Valg var foregaaet en Stund før Kong Kristians Komme til Nidaros i Juli Maaned 1450. Uagtet der nu i Grunden intet Væsentligt synes at have været paa Valget at udsætte, saa gjorde dog Kongen Indsigelse imod det, fordi hans Samtykke ei forud var indhentet. Heri støttede Kristian sig udentvivl til en Brug, som i Dronning Margretas og Erik af Pommerns Tid af dem var bleven gjort gjældende, uden at den for Norges Vedkommende kan siges at have nogen sikker Støtte hverken i Rigets Kirkelovgivning eller i nogen ældre Sedvane. Sagen var vel egentlig den, at Kong Kristian deels ikke har havt nogen god Tro til Olaf Throndssøns politiske Stemning og Føielighed, deels maaskee har været bunden ved et tidligere Løfte, deels endelig har villet benytte Leiligheden for at udstrække Kongedømmets Rettigheder over Kirken saa vidt som muligt. Følgen af Kongens Indsigelse var, at Erkestolen erklæredes for fremdeles at være ledig, og at Spørgsmaalet om Lovligheden af Olafs Valg bestemtes afgjort ved Voldgiftsmænd, samtykkede baade fra Kongens og Kapitelets Side. Voldgiftsdommerne udnævntes den 1ste August og vare næsten alle de med Kristian til Nidaros ankomne geistlige Medlemmer af Raadet, nemlig: Biskopperne Marcellus af Skaalholt, Thorleif af Viborg, Gunnar af Stavanger, Heming af Færøerne og Matheus af Hole, samt de tvende Provster Alf af Bergen og Gunnar af Oslo. Disse afsagde den 7de August i Overvær af de tre Riddere, Eggert Frille, Olaf Nilssøn og Aake Axelssøn, den Kjendelse: at ifølge det norske Kongedømmes Ret Kongens Samtykke udfordredes for at et Erkebiskopsvalg kunde have Gyldighed, at Olaf Throndssøns Valg af visse Grunde, „som man for den geistlige Stands Ære havde besluttet at fortie“ ikke var canonisk og lovlig foregaaet, samt, at det ikke stemmede med Rigets nærværende Tarv[2]). I Kraft heraf erklæredes da Olaf Throndssøns Valg ugyldigt, og i hans Sted foresloges for Kapitelet at postulere til Erkebiskop Kongens Kansler

[1]) Han er udentvivl bleven Magister ved Universitetet i Rostok og er den Olavus Trunderi, som den 19de December 1430 ved dette Universitet findes at være bleven immatrikuleret. Nor. Sml. I. 76. [2]) Krist. I's Diplomatarium 26—28.

(Sekretær), Biskop Marcellus af Skaalholt, der allerede forud bar Titel af det apostoliske Sædes Legat [1]).

Denne Marcellus var af Fødsel en Tydsker, Minoritermunk [2]) og gradueret i flere Faculteter [3]). Han synes at have været en meget brugbar Forretningsmand og som saadan benyttet af Kristian, hvis Yndest og Fortrolighed han nød. Da Biskop Gotsvinn af Skaalholt i 1448 var død eller bortdragen fra Island, blev Marcellus i 1449, ganske vist ved Kristians Bestræbelser og af Paven, beskikket til hans Eftermand [4]); dog skulde Skaalholts Biskopsdømme aabenbare kun være en Indtægtskilde for ham, idet han forblev hos Kongen og i hans Tjeneste, medens Biskop Gotskalk af Hole bestyrede hans Biskopsdømme som Vikarius. At Marcellus nu af Kristian blev foreslaaet til Erkebiskop, skede ikke uden forudgaaende Løfter fra den førstes Side. Der gives nemlig et Notarialdokument, hvori Marcellus, der endnu ikke benævnes Postulatus til Nidaros, men blot Biskop til Skaalholt og det pavelige Sædes Legat, til Gjengjæld for sin Præsentation til Erkestolen ved Kongen, forpligter sig til Følgende: — At udvirke pavelig Stadfæstelse paa den norske Konges Ret til at præsentere Erkebiskop og Biskopper; — ligesaa paa samme Ret for Kongedømmets Vedkommende i Danmark; — ligesaa paa de Privilegier med Hensyn til Geistligheden, som Kongen i Norge og Danmark for Tiden ejede; — ligesaa paa de tre Rigers Danmarks, Norges og Sveriges Forening til evige Tider; — endelig at skulle udvirke af Paven Tilladelse for Kongen til at maatte af Klostere og viede Steder udtage dem, der i hans Nærværelse havde begaaet Manddrab. For at gjennemdrive alt dette lovede Marcellus selv at ville drage til Rom, og havde han ikke — medmindre gyldige Forfald indtraf — udrettet hvad han havde paataget sig inden „Jul næstkommende et Aar at regne“ (Jul 1451?), kunde Kongen præsentere og tilsætte en anden Erkebiskop, uden at Marcellus derimod skulde kunne indvende noget. Han skulde desuden gjøre sig Umag for, at Paven i nogle Aar vilde overlade Kongen Peterspengen af Norge [5]). Først efterat Marcellus havde paataget sig disse Forpligtelser, hvilke rimeligvis Olaf Throndssøn ikke har villet indgaa paa, er Marcellus bleven foreslaaet eller, som det hed, præsenteret. Kristians Fremgangsmaade, at præsentere ham for Kapitelet, var forresten den almindelige, naar en verdslig Fyrste, uden aabenbart Anstød mod Kirkens Lov, vilde

[1]) Scr. r. D. VIII. 368. [2]) Scr. r. D. VI. 616. [3]) Scr. r. D. VIII. 268. [4]) Finn. Joh. II. 477, 478. [5]) N. Dipl. II. 593. Dokumentet er paa Tydsk og udateret; jeg henfører det uden Betænkning med Lange til ovennævnte Tid. Werlauff synes at henføre det til en senere. Sk. Lit. S. S. XVI. 45 f.

fremtvinge et Bispsvalg efter eget Ønske. Den lykkedes ogsaa i nærværende Tilfælde; thi Kapitelet, eller i det mindste en Deel af dets Medlemmer, postulerede virkelig Marcellus til Erkebiskop, og dertil skal det i Nidaros tilstedeværende Raad have givet sit enstemmige Samtykke [1]). Marcellus var som Biskop af Skaalholt og Archipostulatus til Nidaros første Mand ved Raadsmødet i Bergen i Slutningen af August [2]) og fulgte derpaa Kongen til Danmark [3]).

For at Marcellus's Valg kunde faa fuld Kraft udfordredes, som vi see, tvende Ting: først at han udrettede hvad han havde paataget sig for Kongen, og derved erhvervede sig dennes ubetingede Samtykke, — og dernæst at han tillige fik Pave Nikolaus V's Stadfæstelse. At udvirke begge Dele var ingen ganske let Sag; thi det var at forudsee, at netop de Løfter, der vare gjorte Kongen, vilde støde Paven. Det er ogsaa heel rimeligt, at denne Marcellus's vrange Stilling har beredt ham de største Vanskeligheder i Rom. Om han strax har givet sig paa Reisen didhen, vides ikke. Men om han ogsaa personligen inden den bestemte Tid har indfundet sig der, saa er det vist, at han ved sin personlige Nærværelse intet udrettede. Marcellus var, sit Legationskald uagtet, mindre vel anseet i Kurien; og Paven foretrak desuden nu, ligesom ved den norske Erkestols næst forudgaaende Ledighed, at besætte den af egen Magtfuldkommenhed ved Provision, saameget meer som han allerede i Erkebiskop Aslaks levende Live havde forbeholdt sig dette. Uden at bryde sig i ringeste Maade om noget af de tvende foregaaende Valg, udnævnte Pave Nikolaus den 28de Februar 1452 Henrik Kalteisen til Erkebiskop af Nidaros [4]). Denne var, ligesom Marcellus, en Tydsker af Fødsel, Prædikebroder, Generalinkvisitor i Tydskland og Magister palatii apostolici. Han havde stort Ord paa sig for theologisk Lærdom og Disputerfærdighed, og han havde paa Conciliet i Basel vist sig som en ivrig Forfegter af Pavedømmets Rettigheder [5]). Erkestolen i Nidaros skulde vel altsaa være Henrik en Løn for tidligere udvist Nidkjærhed i det apostoliske Sædes Tjeneste.

Der var saaledes ikke mindre end tre Personer, der paastode at være valgte til Nidaros's Erkestol. Magister Olaf Throndsson var tidligst og paa den mest lovlige Maade valgt, han var ogsaa en Nordmand og havde, som det lader, Bispsdømmets og Landets Almue for sig; men han manglede baade Kongens og Pavens Stad-

[1]) Scr. r. D. VIII. 368. [2]) S. o. f. II. 546. [3]) Werlauff i Sk. Lit. S. S. XVI. 28. [4]) N. Dipl. I. 593. At Udnævnelsesbrevet er af 1452 og ikke 1451, viser Angivelsen af Nikolaus's 5te Pavedømmes Aar; thi dette gik fra 6te Marts 1451 til samme Dag 1452. Aaret efter Christus er altsaa her ikke regnet hverken fra Juledag eller Nytaarsdag, men fra 25de Marts (Annunciatio Mariæ). [5]) Sk. Lit. S. S. XVI. 30.

fæstelse. Han maa alligevel have troet sig i sin gode Ret og sikkert haabet paa sin Sags Fremme i kommende Tider; thi han nedlagde ikke Navnet af Electus. Marcellus var egentlig Kongens Valg, og havde Løfte om hans Stadfæstelse, dog, som vi have seet, under Betingelser, hvis Opfyldelse kunde have sine store Vanskeligheder. Henrik Kalteisen endelig var indsat af Paven og, som man maa antage, ogsaa indviet af denne.

Da Henrik i 1452 kom til Danmark med Pavens sedvanlige Anbefalingsbreve [1]), vovede Kongen i Begyndelsen ikke at negte Pavens Valg sit Samtykke. Han vilde det saameget mindre, som Marcellus's Uvenner for Øieblikket maa have faaet Kongen til at tro, at han havde opført sig svigagtigen baade mod Kongen og Nidaros's Kirke. Han modtog derfor Henrik som Erkebiskop, lod ham aflægge Raadsed og anbefalede ham ved sit Brev fra Kjøbenhavn af 30te August til Nidaros's Kapitel som Erkestolens lovlige Foresatte. Dog gjorde han dette paa sit danske Raads og sine danske Prælaters Tilskyndelse, uden Samraad med sine norske Raadgivere, af hvilke ingen da var tilstede hos ham [2]). Henrik drog derpaa til Norge, og var i Februar 1453 i Bergen, hvorfra han den 12te i nævnte Maaned udstedte en Rundskrivelse til Provinsens Geistlighed angaaende Indbetalingen af den ham tilkommende Palliehjælp (subsidium pallii), hvilken skulde udredes med Halvdelen af alle Sognekirkers Indkomster [3]). Inden Udgangen af Mai var han ved sit Sæde i Throndhjem, hvor han med flere af Raadet, blandt hvilke Biskopperne Thorleif af Bergen og Jons af Færøerne, samt Alf, Provst til Apostelkirken, den 1ste Juni var tilstede paa et Møde, afholdt i Erkebiskopsgaardens Borgestue, i Anledning af nogle Uroligheder, som vare vakte i Throndhjem ved den svenske Konges Udsendinger [4]).

Henrik modtoges imidlertid af Nordmændene og især, som det lader, af Thronderne med Uvillie. Han var en Udlænding, ubekjendt med Folkets Sprog og Seder, desuden ved sin Alder og Svagelighed uskikket til de Besværligheder, f. Ex. Reiser til Lands og til Vands, som hans Embede medførte. Raadet og Folket ansaa Henrik for at være sig paatrængt af Paven mod Kirkens Ret, og for at være af Kongen samtykket, uden at det norske Raad derved var adspurgt, og med Overtrædelse af hvad Kongen i sin Haandfæstning havde lovet, nemlig ikke at skulle inddrage Udlændinger i Norge uden Raadets

[1]) N. Dipl. I. 593—596. Anbefalingsbrevene ere givne i Rom den 28de Febr. 1452 (urigtig 1451). [2]) Kongens Brev til Nidaros's Kapitel af 30te August 1452, Ny D. Mag. VI. 48—51; det norske Raads Skrivelse til Paven af 15de October 1453. N. Dipl. III. 598. [3]) Sk. Lit. S. S. XVI. 33, 157. [4]) Jahn 537—539; Krist. I's Dipl. 52—54.

Samtykke. Hertil kom endelig, — hvad Kongen senere udhævede, da han havde opgivet Henrik og gjerne vilde være ham kvit, — at Nidaros's Erkebiskop var, ifølge gjældende Ret, Kongens første Raadgiver og Statholder, som i hans Fraværelse forestod Rigsstyrelsen, ja endog havde at sørge for Landets Forsvar mod dets Fiender, af hvilken Grund Erkebiskoppen maatte være en Mand af prøvet Erfarenhed, og til hvis Troskab Kongen kunde have fuld Tillid. Men af disse Egenskaber var den svagelige med Land, Folk og Sprog ubekjendte Henrik ingenlunde i Besiddelse; meget meer var han Kongen mistænkt for at have Forbindelser med hans Fiender, noget hvortil forresten intet Spor findes uden i Kongens løse Beskyldning [1]). Alt dette bidrog til at gjøre den nye Erkebiskop uvelkommen; og Mishagsytringerne mod ham skulle have gaaet saa vidt, at de kongelige Embedsmænd maatte beskytte ham mod personlig Overlast. Under slige Omstændigheder kunde ikke Henrik Kalteisen selv finde sig tilfreds med sin Stilling; og han erklærede sig derfor villig til igjen at nedlægge sit Embede i Pavens Hænder. Kongen var imidlertid selv, i Anledning af Urolighederne, kommen med en Flaade til Norge, og samledes med det norske Raad i Oktober Maaned paa et Møde i Bergen. Her kom blandt mere ogsaa Erkestolens Stilling under Overveielse, og man greb fra alle Sider med Glæde Erkebiskop Henriks Tilbud om at ville nedlægge sit Embede. Det tilstedeværende Raad skrev under 15de Oktober 1453 til Paven: Henriks Valg fremstilledes som uheldigt og skadevoldende, og han selv som uskikket til det erkebiskoppelige Hverv; man bønfaldt derfor Paven om at modtage hans Resignation og forsørge Nidaros's Kirke med en anden Erkebiskop, idet man med det samme nævnte baade Olaf Throndsson og Marcellus uden dog egentlig udtrykkelig at foreslaa nogen af dem. Brevet er udstedt i det norske Riges Parliaments Navn, men kun beseglet af to geistlige og to verdslige Herrer, nemlig Biskop Matheus af Hole og Sigurd Electus til Stavanger, samt Ridderne Hartvik Krummedike og Magnus Green [2]).

Uagtet den almindelige Mening i Norge ganske vist var for Olaf Throndsson til Henriks Efterfølger, saa havde dog Kongen fremdeles i Sigte sin Yndling Marcellus, hvem det imidlertid var lykkets, man ved ei hvorledes, at rense sig i Kongens Øine for al Mistanke; og af den Grund var det norske Raads Indsigelse mod Henrik Kalteisens Valg, og dennes Resignation Kongen saare velkommen. Den pavelige Kurie var imidlertid ingenlunde betænkt paa at komme Kongens Ønske med Hensyn til Marcellus imøde. Man var frem-

[1]) Jfr. Raadets Fremstilling N. Dipl. III. 599 med Kongens Udladelser i Brev af 1456 til Kong Alfons af Arragonien Scr. r. D. VIII. 368, samt i Brev til Pave Pius II af samme Aar smsts. 409. [2]) N. Dipl. III. 598—600.

deles ilde stemt mod denne paa Grund af Beskyldninger, hvis Beskaffenhed nu ei kjendes, og som muligen vare overdrevne, ja maaskee opdigtede [1]). Og skjønt Henrik synes at have meent det fuldkommen ærligt med sin Embedsnedlæggelse, og strax efter at have forladt Norge, saa vilde dog ikke Paven godkjende hans Skridt, men betragtede ham fremdeles som Nidaros's Erkebiskop. Marcellus var saaledes, trods al Kongens Stræben for ham, ikke kommen Nidaros's Erkestol et eneste Skridt nærmere ved Henrik Kalteisens Fratræden.

Hvor Marcellus i Mellemtiden opholdt sig, og hvad han har taget sig fore, vides ikke. Til at han har været i Norge findes, saavidt bekjendt, intet Spor. Derimod synes han, ifølge Breve af 20de og 21de Marts 1453, udfærdigede for Skaalholts Bispsdømme, dengang at have opholdt sig i Kjøbenhavn, ligesom han sees endnu at have ført Navn af Postulatus til Nidaros [2]), skjønt han ikke inden den fastsatte Tid havde udrettet i Kurien hvad han havde paataget sig for Kongen. I 1454 synes han at være dragen til Rom, maaskee for anden Gang, og det er rimeligvis i den Anledning, at Kongen den 26de Juli samme Aar har fra Kjøbenhavn tilskrevet Pave Nikolaus et Anbefalingsbrev for ham [3]). Marcellus mødte alligevel i Rom blot Kulde og Uvillie, og maatte give sig paa Tilbageveien med uforrettet Sag. Paa Hjemreisen blev han i Køln overfalden af Borgerne, plyndret og derpaa kastet i Fængsel [4]), — og dette skede ikke uden Mistanke om, at Anslaget til Voldshandlingen var udgaaet fra Rom [5]). Først efter megen udstanden Møie lykkedes det ham at komme tilbage til Danmark. Den 9de Juli 1455 finder man ham igjen i Kongens Følge og blandt hans Raadgivere i Kalfsund udenfor Gøtelvens Munding, da Kristian og hans Raad her udstedte en Forordning for Norge. Ved denne Leilighed nævnes ellers, foruden Biskopperne Thorleif af Bergen, Marcellus af Skaalholt, og Gunnar af Oslo, ogsaa Magister Olaf, „Electus til Nidaros", blandt Raadets geistlige Medlemmer [6]). Olaf maa altsaa fremdeles have paastaaet Gyldigheden af sit Valg, og dog ikke været i Kongens Unaade, siden denne gav ham Plads i Raadet. Marcellus derimod, som blot nævnes Biskop til Skaalholt, har maaskee allerede nu begyndt at mistvivle om sin Sags Fremgang og derfor ophørt at bruge Titelen:

[1]) „Falsarius literarum Papæ" (Forfalsker af Pavens Breve) kaldes han etsteds, Scr. r. D. VI. 616; Erkebiskoppen af Lund derimod og Biskoppen af Roskilde, til hvilke det senere af Paven overdroges at undersøge Marcellus's Sag, erklære Beskyldningerne mod ham for ubeviste. Scr. r. D. VIII. 371.
[2]) Finn Joh. II. 589; Sk. Lit. S. S. XVI. 170.
[3]) Krist. I's Dipl. 58.
[4]) Scr. r. D. VIII. 361.
[5]) Denne Mistanke yttrer Kristian i sit Brev af Mai 1456 til Kong Alfons af Arragonien. Scr. r. D. VIII. 368.
[6]) Sk. Lit. S. S. XVI. 51, 56, 172—174, jfrt. m. Paus II. 270.

Postulatus til Nidaros. Men baade Kongens mange senere, rigtignok frugtesløse, Forsøg paa at skaffe Marcellus Opreisning for den lidte Overlast, og andre Skridt af ham, som senere skulle omtales, vise, at Kristian endnu ikke havde opgivet sin Yndest for Marcellus eller Tanken paa at see ham ophøiet til Nidaros's Erkebiskop.

Under denne Forvirring, medens den norske Kirke var uden Metropolitan, foregik flere Bisskopsskifter.

Omkring 1450 døde Bisskop Olaf Nikolaussøn af Bergen [1]). Hans Eftermand blev Thorleif Olafssøn. Denne er før omtalt som Kong Eriks Kapellan, hvilken Kongen i 1432 vilde indtrænge paa Upsals Erkestol. Da dette mislykkedes, blev Thorleif Provst til Apostelkirken i Bergen, i hvilken Stilling han oftere findes nævnt i Aarene 1434—1437. Før 1440 blev han Bisskop af Viborg; og i dette Embede var han, da han i 1450, før 29de August, blev postuleret til Bergens Bisskopsstol [2]).

Bisskop Jon af Oslo [3]) døde, som det lader, i Begyndelsen af 1453. Han synes at have været gjennem sit hele Liv dansk af Sindelag, som han var det af Fødsel, og at have arbeidet stadigen for at holde Norge forenet med Danmark. Han var ganske vist en underfundig Mand og drev ved sine Renker mangt og meget igjennem, skjønt hverken Raad eller Almue i Norge havde nogen ret Tillid til ham. I hans Sted valgtes Gunnar Thiostolfssøn Holk, der i 1439 nævnes som Kannik ved St. Halvards Kirke i Oslo [4]), men senere, under Kong Kristoffer, var Provst ved Mariekirken sammesteds og Norges Kansler [5]). Provst var han udentvivl ligetil sit Valg til Bisskop, hvorledes det end har forholdt sig med hans Kanslerembede efter Kristians Tiltrædelse. Hans Valg maa ganske vist være foregaaet allerede tidlig paa Aaret, før Mai Maaned, 1453; thi den 12te Mai nævnes Ivar Vikingssøn som Provst til Mariekirke [6]). Gunnar reiste samme Aar til Rom for der at erholde sin Stadfæstelse, og blev udentvivl da ogsaa indviet. Den 24de December 1453 var han igjenkommen tilbage og nævnes: Bisskop [7]).

Ved samme Tid omtrent døde Bisskop Gunnar Erikssøn af Stavanger [8]). Han havde i sin Styrelsestid beriget sin Kirke ved Kjøb af en Deel faste Ejendomme. Til hans Eftermand valgtes Sigurd Bjørnssøn, dengang Erkeprest i Oslo, men tidligere, som det lader, Provst til Apostelkirken i Bergen [9]), i hvilket Embede han udentvivl var Thorleif Olafssøns Eftermand, men fra hvilket han

[1]) Fra 1434, s. o. f. II. 475. [2]) S. o. f. II. 546. [3]) Fra 1421, s. o. f. II. 463. [4]) N. Dipl. I. 558. [5]) S. o. f. II. 529. [6]) N. Dipl. II. 600; III. 597. [7]) Sml. IV. 545 f.; Ny D. Mag. VI. 34. [8]) Fra 1445, s. o. f. II. 531. [9]) Jahn 518. 520.

allerede i 1450 maa være afgaaet og deri være efterfulgt af Alf Thorgardssøn [1]). Sigurd var allerede udvalgt før 15de Oktober, da han, som Electus, var tilstede paa Raadsforsamlingen i Bergen [2]). Derfra maa han være dragen til Rom, hvor han udentvivl har modtaget sin Stadfæstelse og Indvielse. Ved et Brev fra Rom af 3die Marts 1454 anbefalede Pave Nikolaus V ham til Kong Kristian [3]).

Biskop Heming af Færøerne, der endnu nævnes i 1450 som nærværende i Throndhjem ved Kristians Kroning, var ogsaa død inden 1453, i hvilket Aar, den 1ste Juni, Jons nævnes som Færøernes Biskop [4]).

Af disse nye Biskopper er Thorleif af Bergen bleven mest bekjendt ved sin voldsomme Død, der indtraf under den nidarosiske Valgtvist og ikke var ganske uden Indflydelse paa denne.

I Bergen herskede en fiendtlig Spending mellem de i Byen siddende Tydskere af Hansen og den oftere forhen nævnte ærgjerrige og voldsomme Ridder Olaf Nilssøn, der under Kong Kristoffer havde været Hovedsmand paa Kongens Gaard i Bergen, men under Kristian havde maattet vige Pladsen her for Magnus Green. I 1455 tiltvang Hr. Olaf sig igjen paa en Maade sit forrige Embede af Kristian og kom til Bergen for at tage det i Besiddelse. Da Tydskerne hørte, at deres gamle Fiende atter skulde overtage Befalingen i Bergen, rottede de sig sammen, og angreb Hr. Olaf. Denne, der ikke trøstede sig med sine faa Folk til at forsvare sig i Kongsgaarden, søgte med sine Slegtninge og Mænd Tilflugt i Birgittinerklosteret Munklif, der var en meget fast Bygning og derhos tænktes at have et Vern i sin Hellighed.

Biskop Thorleif, der var Olafs Ven, gjorde sig først Umage for at stille Oprøret ved sin Nærværelse og sine Formaninger; men da det ikke hjalp, vilde han dele Skjebne med sine Venner og gik med to Chorsbrødre og sit Tyende ind i Klosteret, uagtet Tydskerne advarede ham herimod. Nordmændene sperrede derpaa Klosterets Tilgange og beredte sig til Modvern. Men nu samlede Tydskerne sig fra alle Kanter af Byen og gik meer end 2000 i Tallet, alle væbnede, løs paa Klosteret. Dette blev den 1ste September 1455 stormet og indtaget. Tydskerne dræbte hvem de fandt for sig. Biskop Thorleif blev dræbt i Kirken, idet han fra Høialteret med Sakramentet i Haanden gik Oprørne imøde; og samme Skjebne havde hans Kapellan, de tvende Chorsbrødre, som ledsagede ham, Olaf Nilssøns Søn, Broder og to Brodersønner samt hans Tyende, i Alt 60 Personer. Hr. Olaf

[1]) Jahn 532, Sk. Lit. S. S. XVI. 152. [2]) N. Dipl. III. 598. [3]) Sk. Lit. S. S. XVI. 48. eft. Dipl. i A. M. S. fasc. 44 No. 6. [4]) Jahn 539.

selv havde søgt Vern i Kirketaarnet. For at faa ham ud herfra lagde Tydskerne Ild om det. Olaf nødtes af Røgen til at overgive sig. Tydskerne gav ham tre Timers Frist til at skrifte og gjøre sit Testamente; derpaa dræbte de ham og hug hans Legeme isønder. Imidlertid havde Ilden antændt Kirken, og det hele Kloster blev et Rov for Luerne [1]).

Denne Udaad maa vistnok antages at have gaaet Kong Kristian til Hjerte, ikke saameget paa Grund af Hr. Olaf Nilssons Drab, hvilken urolige Mand han snarere glædede sig over at være bleven kvit, — som meget meer fordi hvad der var hendet viste, hvilken Ringeagt de hanseatiske Kjøbmænd nærede for Kongens Styrelse og hans Embedsmænd. Desuden synes Kristian at have yndet den dræbte Biskop og at have frygtet de Følger, hans Drab og Klosterets Brand muligen kunde drage efter sig [2]). Han søgte at udvirke Opreisning fra Udaadsmændenes Side for den begangne Voldsgjerning, medens han paa den anden Side bestræbte sig for at afvende fra Bergens norske Beboere den Ulykke, som et Interdikt over hele Staden paa Grund af Biskoppens Drab og Klosterets Brand nødvendig maatte medføre [3]). Hans Bestræbelser i den Henseende havde ogsaa til Følge, at de tydske Kjøbmænd maatte overtage Gjenopbyggelsen af det brændte Kloster, og at Bannet kun udstraktes til Hanseaterne i Bergen, af hvilke dog mange synes lidet at have agtet det. Men naar Kongen i sine Klager til den pavelige Kurie satte den ulykkelige Hendelse i Bergen i Forbindelse med Erkestolens langvarige Ledighed, og gav Pavens Vegring for at modtage Henrik Kalteisens Resignation Skylden baade for Oprøret i Bergen og for anden Opsætsighed mod den verdslige Magt, som den Gang maatte finde Sted i Norge [4]), — saa var dette ganske vist ikke stort andet end et politisk Kunstgreb, der sigtede til at give hans Bestræbelser i Kurien for sin Yndling Marcellus forøget Kraft. Og det kan ikke negtes, at Kristians Færd baade ved denne og mange andre Leiligheder bærer et stærkt Præg af Rænkefuldhed og Mangel paa Sandhedskjærlighed. Thi naar Kristian i sine Skrivelser jævnlig fremstiller Marcellus som den, der var kaaret til Erkebiskop i Nidaros ved et enstemmigt Ønske [5]), da var dette en aabenbar Usandhed; thi Mængden af det norske Folk og upaatvivlelig mange af Nidaros's Kapitel hang ved Olaf Throndsson og gjorde ganske vist de samme Indvendinger mod Marcellus som

[1]) Om denne Begivenhed, dens Anledning og Følger se Werlauffs Afh. i Sk. L. S. Skr. XVI. 91—120, og Langes Klh. 2den Udg. 299—301. [2]) Sk. L. S. S. XVI. 107. [3]) Scr. r. D. VIII. 373. [4]) Scr. r. D. VIII. 370, 396, 410; ligesaa i hans Br. til Kg. Alfons sst. 369. [5]) Scr. r. D. VIII. 368, 395.

mod Henrik Kalteisen, nemlig at han var en Udlænding og den norske Kirke paatvungen. Naar Kristian ligeledes truede med, at Nordmændene kunde faa i Sinde at falde fra den romerske og gaa over til den græsk-russiske Kirke [1]), — saa kunne dette, om der laa nogen Sandhed deri, neppe gjælde andre end det nordligste Norges, Finmarkens og maaskee Haaloglands Indbyggere, der stode i megen, men oftest dog fiendtlig Berørelse med Rusland; anvendt paa Nordmændene i Almindelighed, som af Kristian gjort, maa det agtes for at have været mildest talt en uhyre Overdrivelse. Noget rimeligere kunde det lyde, naar Kongen i Begyndelsen af 1456, i Anledning af Pavens gjentagne Opfordringer til ham, som til Europas øvrige Fyrster, om at istandbringe et Korstog mod de osmanniske Tyrker, der i 1453 havde indtaget Konstantinopel, erklærede, at Christendommen i Norge havde meer at frygte af Henrik Kalteisens Indtrængen end af Tyrkerne [2]). Uundgaaeligt var det nemlig, at Erkestolens lange Ledighed maatte bevirke Uorden og Forvirring i den norske Kirkestyrelse. Men Spørgsmaalet bliver, om ikke Kong Kristian her, ved sine haardnakkede Bestræbelser for Marcellus, var ligesaa skyldig som den romerske Kurie ved sin Fastholden paa Henrik Kalteisen, — og om ikke Striden baade let og snart havde ladet sig bilægge, hvis Kongen strax, da Henrik havde erklæret sig villig til at fratræde, og Kurien negtet at stadfæste Marcellus, havde understøttet den af baade Kapitel og Folk virkelig attraaede Olaf Throndsson.

Men saa forblindet var Kongen i sin Forkjærlighed for sin Yndling og i sin Paastaaenhed paa at drive sit Valg ved denne Leilighed igjennem, at han ikke alene tillod sig Usandheder for at naa sit Maal, og gjorde Marcellus's Erkjendelse til Vilkaar for enhver Føielighed, Paven krævede af ham, — men endogsaa godkjendte virkelige Anmasselser mod hans kongelige Myndighed, hvilke Kurien kunde tillade sig, naar han blot troede derved muligen at kunne bevæge den til Eftergivenhed for hint hans Yndlingsønske. Paven igjen fra sin Side mødte Kongen med Klogskab ofte endog med Smiger, men var i Hovedsagen ubøielig. Og Aarsagen var udentvivl, deels at Kurien kjendte Forholdene i Norge bedre end Kristian troede, deels at den var overbeviist om Marcellus's Uverdighed, trods alle Kongens Forsikringer om det Modsatte.

Det var ikke Pave Nikolaus V alene, der udviste denne fiendske Stemning mod Marcellus; Calixtus III, som fulgte Nikolaus den 8de April 1455, var ham ligesaa ugunstig, og vilde ligesaa lidet som sin Formand modtage Henrik Kalteisens Resignation [3]). Kong Kri-

[1]) Scr. r. D. VIII. 369. [2]) Scr. r. D. VIII. 396. [3]) Kristians Brev til Keiser Fredrik Scr. r. D. VIII. 366, til Kg. Alfons sst. 369.

stian stræbte at indvirke paa Paven dels ved i 1456 at sende en høi Embedsmand ved sit Hof, Italieneren Geminianus Trevisanus, i dette og andre Erinder til Rom, dels ved til samme Tid at søge Keiser Frederik III's og Kong Alfons af Arragoniens Mellemkomst. Men Alt var forgjæves. Skjønt Calixtus i visse andre Anliggender synes at have vist sig føielig mod Kongen, og enkelte Kardinaler synes at have ladet sig bevæge til at tage sig af Marcellus, hvorfor Kongen senere takkede dem, saa vedligeholdt Paven dog sin ugunstige Stemning mod ham [1]). Paven havde endog i Sinde at anlægge Sag mod Marcellus i Anledning af visse Forbrydelser, der tillagdes ham, men hvis Beskaffenhed nu ikke kjendes, og det paalagdes Erkebiskoppen af Lund og Biskoppen af Roskilde at optage Undersøgelser herom. Disse erklærede dog, at Beskyldningerne mod Marcellus vare ubevíselige og for en Deel opdigtede [2]). Dermed synes Sagsøgningen at være bortfalden. Imidlertid hjalp dette ligesaalidet Marcellus til Erkestolen som den Føielighed, Kongen strax efter viste Paven ved Besættelsen af Bergens Biskopsstol, der ved Thorleifs Død var bleven ledig.

Paa denne ønskede Kristian en dansk Adelsmand, Joachim Grubbe, Kannik i Roskilde, og han fik i 1456 udvirket hans Valg af Bergens Kapitel. Men den Valgte havde endnu ikke den lovlige Alder, og Kongen skrev til Paven om Dispensation for ham i dette Stykke og om Stadfæstelse af hans Valg [3]). Herpaa agtede dog ikke Pave Calixtus, men udnævnte i det følgende Aar 1457 ved Provision en Italiener af høi Byrd, Paulus Justiniani, til Bergens Biskop. Vel skal Joachim Grubbe i Mellemtiden være død [4]); men ligefuldt var det af Paven gjorte Valg en Anmasselse, da Kongen ikke længe i Forveien havde fra Kurien modtaget det Løfte, at Paven intet geistligt Embede i hans Riger skulde bortgive uden efter Kongens Forslag [5]). Kongen havde saaledes god Grund til at være vred over det som var skeet. Alligevel da Paulus Justiniani i 1457 fremstillede sig for Kongen, modtog denne ham venskabeligen, samtykkede ham til Bergens Biskop og optog ham i Norges Raad [6]). Grunden til denne Eftergivenhed fra Kongens Side var, at han fandt, at den nye Biskop kunde være ham nyttig som Mellemmand hos Paven. Kristian var om Sommeren 1457, efter Karl Knutssøns Afsættelse ved et fiendtligt Parti, bleven indkaldt til Sverige og der kronet til Konge i Upsal den 29de Juni. Han var i Stokholm, da han om Høsten modtog Biskoppen. Hans Ønske var nu, at Paven skulde stadfæste hans Ret til Sveriges Rige, og for at udvirke dette, skulde Paulus

[1]) Scr. r. D. VIII. 365—370, 372, 376, 382, 384—386. [2]) Sst. 371. [3]) Sst. 373. [4]) Hvitf. u. 1455. [5]) Scr. r. D. VIII. 374. [6]) Scr. r. D. VIII. 378.

Justiniani drage som hans Sendebud til Rom. Men foruden dette og andre Erinder, paalagdes Biskoppen først og fremst at virke for Stadfæstelsen af Marcellus's Valg til Nidaros's Erkestol.

Biskop Paulus Justiniani gik da i Slutningen af 1457 til Rom. Men han formaaede intet at udvirke for Marcellus's Sag, skjønt baade Kongen og Marcellus med indtrængende Skrivelser havde henvendt sig baade til Pave og Kardinaler [1]. Calixtus var fremdeles i dette Stykke ubøielig. Det hjalp heller ikke, at der kort efter foregik Paveskifte, idet den 80 aarige Calixtus III døde i 1458 den 6te August, og den for sin Lærdom og Statskløgt berømte Æneas Sylvius af Familien Picolomini under Navnet Pius II den 27de August valgtes til hans Eftermand. Thi skjønt Pius i det Hele var meget venskabelig stemt mod Kristian, saa vilde han dog intet indrømme med Hensyn til Marcellus, og det uagtet denne tidligere synes at have staaet i et fortroligt Bekjendtskab med Paven, og nu i en smigrende Skrivelse lykønskede ham til hans Ophøielse og beklagede sin egen ulykkelige Stilling [2]. Pave Pius maa saaledes ganske vist have dømt ugunstigt om Marcellus's Verdighed til Erkestolen.

At Paulus Justiniani intet udrettede for Opfyldelsen af Kongens øvrigste Ønske, har rimeligvis virket sit til den Unaade, hvori han strax efter faldt som Gesant, skjønt en anden Omstændighed dertil gav den nærmere Anledning. I Høsten 1457 blev ved Biskop Gotskalk Gotskalkssøns Død Hole Stol paa Island ledig [3]. Paulus benyttede nu sin Nærværelse i Kurien til at foreslaa en Engelsmand, der ogsaa hed Paulus, af Prædikebrødrenes Orden, til hans Eftermand, og Pave Calixtus udnævnte ham virkelig ved Provision. Men da Kongen fik dette at vide, erklærede han strax, at Gesanten havde overskredet sin Fuldmagt, og negtede sit Samtykke til Valget, baade fordi dette var skeet uden hans Forslag, og fordi den Valgte manglede den fornødne Dygtighed [4]. Pius II forfegtede ei yderligere sin Formands Provision, og den engelske Paulus's Valg bortfaldt. Men da Justinianis Gesantskabstid just var udløben, vilde Kongen ikke forlænge den. Paulus Justiniani synes ei at være kommen tilbage til Norden, men at være bleven i 1459 forseet med en anden Biskopsstol [5]. Han var saaledes, som det lader, aldrig personlig tilstede ved sit Sæde i Bergen.

Justinianis Sendelse var det sidste Forsøg fra Kongens Side paa at sætte Marcellus's Valg til Nidaros's Erkestol igjennem. Marcellus selv synes allerede tidligere at have opgivet Haabet, idet han op-

[1] Scr. r. D. VIII. 384—389. [2] Scr. r. D. VIII .388, 408. [3] Finn Joh. II. 590. Gotskalk havde været Biskop der fra 1440, s. o. s. II. 530. [4] Scr. r. D. VIII. 404, 405. [5] Werlauff i Skand. L. S. S. XVI. 85.

hørte at bruge Titelen: Postulatus til Nidaros, men nøiedes med den af Skaalholts Biskop. Paa den anden Side maa Kongen have nærmet sig Olaf Throndssøn, der vedblev at kalde sig Electus og stededes til Sæde i Norges Raad [1]). Som Medlem af dette var Olaf, med Biskopperne Gunnar af Hamar, Gunnar af Oslo og Sigurd af Stavanger, samt Ivar Vikingssen, Provst til Mariekirke i Oslo, Svein Decanus af Nidaros og Finnboge Archidiaconus af Bergen, ti Riddere, to Svende og fire Lagmænd, i Januar Maaned 1458 i Skara paa et Raadsmøde, som Kongen havde foranstaltet for at faa sin ældste toaarige Søn, Hans, antagen til sin Eftermand i Norge. Den 19de Januar [2]) erklærede ogsaa det tilstedeværende norske Raad ved sit aabne Brev „med god Villie og beraadt Hu endrægtigen", at det, naar Kong Kristian døde, vilde overensstemmende med Norges Lov, antage hans ældste efterlevende Søn til sin rette Herre og Konge over Norges Rige „strax efter Kongens Død", og han skulde igjen forsørge Kongens øvrige Børn tilbørligen af Rigets Indtægter med det norske Raads Raad. Samme Dag opfordrede det norske Raad det svenske til ogsaa at hylde den ældste Kongesøn som Faderens Eftermand; og dette skede den 21de Januar [3]). Under samme Raadsmøde blev ved de tre ovennævnte Biskopper samt Electus til Nidaros og flere norske Prælater og Klerker Overenskomsten til Tunsberg mellem Kongedømmet og Kirken i Norge Kong Kristian forelagt og modtog hans uforbeholdne Stadfæstelse den 5te Februar [4]). Alt dette viser, at Olaf Throndssøn nu maa have været tagen til Naade af Kongen, og at denne maa have erkjendt hans Valg for gyldigt og rimeligvis, da alle Forsøg til at fremhjælpe Marcellus vare glippede, indstillet det til Pavens Stadfæstelse. Naar denne er bleven meddelt, og naar Olaf er bleven af Paven indviet, vides ikke sikkert, men det maa være skeet før Midten af det følgende Aar 1459. Thi i et Brev til Island, udstedt af Olaf fra Bergen den 28de Juni i sidstnævnte Aar, kalder han sig: „af Guds Naade Erkebiskop i Nidaros og det pavelige Sædes Legat" [5]).

Marcellus vedblev at være Biskop af Skaalholt, skjønt han aldrig indfandt sig ved sit Sæde, men lod Biskopsdømmet bestyre ved forskjellige Vikarier: Biskop Gotskalk af Hole, en Matheus, der ogsaa kaldte sig Biskop af Hole, om hvilken siden skal tales mere, og en Biskop Andreas af Grønland [6]). Marcellus døde den 27de Februar 1462 ved et ulykkeligt Tilfælde, i det han druknede ved den svenske Kyst [7]).

Henrik Kalteisen levede noget længer. Han blev, udentvivl

[1]) S. o. f. II. 553. [2]) N. Dipl. III. 614. [3]) Hvitf. u. 1458; Jahn 268. [4]) Paus II. 271. [5]) Finn. Joh. IV. 175. [6]) F. J. II. 481. [7]) Scr. r. D. VI. 617.

til Erstatning for Nidaros's Erkestol, Titulærerkebiskop af Cæsarea og døde i Koblents den 2den Oktober 1465 [1]).

Saaledes endtes da i 1459 den langvarige Tvist om Nidaros's Erkestols Besættelse paa en Maade, som udentvivl var den norske Kirke ligesaavel som det norske Folk kjær, idet Olaf Throndsson, der baade var den af Kirken først paa lovlig Maade valgte og en Indfødt, til Slutning gik af med Seieren. At Olaf hele Tiden i den alminddelige Mening inden Norge har været anseet for den rette Erkebiskop af Nidaros, derom vidner baade hans egen faste Paaholden paa Electusnavnet, og den Indrømmelse Kongen saa sig nødt til gjøre ham ved at stede ham til sit Raad, og endelig den Udladelse om ham, som findes i en gammel Erkebiskopsrekke. Her nævnes han nemlig som den tre og tyvende Erkebiskop umiddelbart efter Aslak Bolt, i det der tilføies: „hans Valg blev forhindret (impedita) ved tvende indtrængte Tydskere, af hvilke den ene var en Forfalsker af Pavens Breve (falsarius literarum Papæ) ved Navn Marcellus af Minoriternes Orden, — den anden en berømt Doctor i Theologien af Prædikebrødrenes Orden ved Navn Henrik Kaldizer (Kalteisen). Disse to trak sig, saagodtsom tvungne af Rigets Raad (compulsi qvasi per consiliarios regni), med Skam tilbage.“

103.

Kong Kristian stadfæster Overenskomsten til Tunsberg. Biskopsstifter i den norske Kirke. Erkebiskop Olaf Throndsson dør 1474. Gaute Ivarsson fire og tyvende Erkebiskop. Kristian I's seneste Regjeringsaar og Død 1481.

Vi have seet, at de norske Biskopper paa Raadsmødet i Skara udvirkede af Kongen, den 5te Februar 1458, hans Stadfæstelse paa Tunsberg-Foreningen. Hvorledes dette har kunnet lykkes dem, er ubekjendt. Forunderligt synes det, at Kristian, der hidtil havde vist sig saa nidkjær for at opretholde og udvide Kongedømmets Indflydelse paa Kirken og navnligen paa Biskoppernes Valg, baade mod Pave og Kapitler, nu skulde finde sig i at erkjende en Overenskomst, som væsentligen stred imod de Grundsætninger, han saa haardnakket havde forfegtet, og hvis Gyldighed i fuld Udstrækning hans Forgjængere, naar undtages Magnus Lagabøter og nyligen Karl Knutsson, aldrig synes at have indladt sig paa at vedtage. Man tør kanskee gjette, at han paa Mødet i Skara har i høi Grad tiltrængt den norske Geistligheds Bistand for at gjennemdrive sin Søns Antagelse til sin Eftermand

[1]) Skand. Lit. S. S. XVI. 86, 87. Til Oplysning om den ovenfor skildrede Valgstrid i den norske Kirke tjener især Werlauffs ypperlige Afhandling i nævnte Samling XVI. 1—90.

mod Stemmer i Raadet, der have talt for Norges fri Kongevalg, — og at han derfor har vundet Bisopperne ved at stadfæste hiin for Kongedømmet mindre end gunstige Overenskomst. Dette er dog kun en løs Gjetning. Vissere er det maaskee, at Kristian ved at gjøre dette Skridt just ikke har tænkt paa at holde Overenskomsten i alle dens Punkter med den strengeste Nøiagtighed. Med Hensyn til sine Løfter var han ingenlunde den samvittighedsfuldeste; heri lignede han sin Samtids store Statsmænd. Imidlertid maa man paa den anden Side tilstaa, at der i Kristians følgende Styrelse ikke findes noget tydeligt Spor til, at han er gaaet den norske Kirkes Rettigheder for nær. Kongedømmet havde forøvrigt nu indtaget en saadan Stilling lige overfor Pavedømmet og Hierarchiet, at en Overenskomst som den, hvorom her handles, ikke længer kunde med Hensyn til den førstnævnte Statsmagt agtes saa farlig og saa trykkende som den maatte synes dengang da den udkastedes. Mangt og Meget havde siden i Statens Forhold forandret sig, saaledes at Overenskomstens Bestemmelser ei længer derpaa passede; og selve den romerske Kuries Brug eller Misbrug havde gjort mange af dem magtesløse. At den tunsbergske Overenskomst nu erholdt kongelig Stadfæstelse havde saaledes langt mindre Betydning end om dette var skeet halvandet hundrede Aar tidligere.

Kristians øvrige to og tyve Regjeringsaar henlede uden at det norske Riges eller den norske Kirkes indre Rolighed synes i nogen mærkelig Maade at være bleven forstyrret, men ogsaa uden at nogen Virksomhed i Kirken spores. Bisopsstifterne ere for dette Tidsrum næsten det eneste Kirken vedkommende, som man har at fortælle.

Biskop Gotskalk Gotskalksson af Hole øvede en stor baade geistlig og verdslig Myndighed paa Island, idet han nemlig med Kongens og Erkebiskoppens Samtykke i længere Tid var Vikarius i Skaalholts Biskopsdømme, først i dettes Ledighed efter Biskop Gotsvins Død og siden under Biskop Marcellus's Fraværelse, og saaledes saagodt som var Enebiskop paa Øen. Det besynderlige Tilfælde fandt imidlertid Sted med Gotskalk, at der samtidig med ham var en Anden, der ogsaa førte Navn af Hole Biskop. Dette var en vis Matheus, der forekommer i hin Egenskab som Medlem af Norges Raad baade i 1450, ved Kristians Kroning i Nidaros samt ved Bedømmelsen af Olaf Throndssons Valg, — og i 1453 ved Raadets Indsigelse fra Bergen imod Henrik Kalteisens Valg [1]). Hvorledes det har hængt sammen med hans Biskopsdømme er ingen let Sag at forklare. Man har gjættet paa, at han har været samme Person som Presten Matheus, der kom til Island i 1430 med Biskop Jon

[1]) S. o. f. II. 545, 548.

Geriksson, hvilket for Tidens Skyld ikke er umuligt [1]). Han maa have erholdt Hole Biskopsdømme og bispoppelig Vielse ved et Bedrageri, nemlig ved at paastaa og ved Ed bekræfte, at Biskop Gotskalk var død og Hole Stol ledig. Herfor beskyldtes han i det mindste senere. Men hvor han har aflagt dette falske Vidnesbyrd og modtaget sin Vielse, siges ingensteds. Man maa næsten antage, at det er skeet i Rom, og at Misbrugen af den pavelige Provisionsret har begunstiget Bedrageriet. Det er imidlertid fast uforklarligt, hvorledes han, med en saadan Adkomst til Biskopsdømmet, kunde blive optagen i Norges Raad og der, som det lader, beholde sit Sæde i tre Aar. Hans Indvielse maa, som sees, være foregaaet mellem 1440 og 1450, og Falskneriet synes utvivlsomt at maatte være blevet bekjendt i Norge før 1453. Ved sidstnævnte Tid seer man, at han har søgt at indtrænge sig i Skaalholts Bisközsdømme som Marcellus's Vikarius, men er bleven fornegtet baade af denne og af Erkebiskop Henrik Kalteisen, hvilke begge stadfæstede Biskop Gotskalk i Vikariatet og forbøde Folket at modtage Matheus, der endogsaa omtaltes som en Person, der uden Embede flakkede om i Norge og søgte at indtrænge sig overalt [2]). Alligevel maa det have lykkets ham, for Gotskalks Død, at opnaa Vikariatet i Skaalholts Bisköpsdømme, paa hvad Maade det nu er skeet; og da Gotskalk om Høsten 1457 afled, var Matheus ikke seen med at fremsætte sin Fordring paa Hole Stol. Men forend han selv kom derhen, havde tredive Prester af Bisköpsdømmet paa et Møde den 12te Juni 1458 valgt den afdøde Gotskalks Søster- eller Broderson Presten Olaf Røgnvaldsson til hans Eftermand, og denne for strax til Norge, medens Presten Jon Paalsson, som Official, tog Stolen under sin Bestyrelse. Mellem Jon og Matheus kom det nu til en Forening, hvorved den sidste lovede ikke at ville befatte sig med Hole Biskopsdømme, før det viste sig, hvilken af de to, han eller Olaf Røgnvaldsson, fik Erkebiskoppens og Pavens Stadfæstelse. Matheus oplevede imidlertid ikke denne Sags Afgjørelse. Han døde samme Aar paa en Visitationsreise, og Døden sparede ham for en stor Krænkelse. Thi ved et Brev til Island fra Bergen af 28de Juni 1459 erklærede Erkebiskop Olaf: at Matheus ei havde hans eller hans Kapitels Samtykke, der dog havde Retten til at vælge Islands Biskopper, — at han desuden var en Meeneder, efterdi han havde svoret Biskop Gotskalk at være død mange Aar før han døde, — at han endelig var en Frafalden fra sin Regel, i Forbud og Ban; derfor var han uverdig til noget Forstanderskab i den hellige Kirke, og havde han tilrevet sig Hole Stol eller noget af dens Gods, skulde Islændingerne hjælpe den Udvalgte, Olaf Røgnvaldsson, til at fratage ham

[1]) S. o. f. II. 470. [2]) Espol. Aarb. p. 2. c. 41.

det igjen [1]). Olaf Rognvaldsson var saaledes allerede ved Midten af 1459 valgt til Holes Biskop af Erkebiskoppen af Nidaros og hans Kapitel. Den for Engelskmanden Paulus udvirkede pavelige Provision var dengang allerede frafalden og kunde saaledes ikke være Olafs Valg til Hinder. Naar Kongen og Paven til Valget have givet sit Samtykke og Olaf er bleven indviet, vides ikke; til sin Stol kom han ikke før i 1460. Han forestod Hole Bispsdømme i meer end 35 Aar, men havde et slet Ord paa sig for Gjerrighed og Haardhed [2]).

Biskop Paulus Justiniani af Bergen var, som før bemærket, neppe nogensinde ved sit Sæde. Hvad Tid han egentlig har fratraadt Bergens Stol, vides ikke [3]). Den første Biskop i Bergen efter ham, som man med Sikkerhed kjender, er Finboge Nikolaussøn eller Niklessøn. Men om denne har været Justinianis umiddelbare Efterfølger, er uvist [4]). Finboge omtales i 1437 og 1442 som Chorsbroder i Hamar [5]) og 1458 som Archidiaconus i Bergen [6]). I denne sidste Stilling skal han endnu have været i 1461, og hans Valg til Biskop af Bergen først være foregaaet i 1464; dog raader heri stor Usikkerhed.

Da Biskop Sigurd Bjørnssøn af Stavanger [7]) døde, valgte Kapitelet i 1463 til hans Eftermand Alf Thorgardssøn, Provst til Apostelkirken i Bergen og Kapelmagister, en Broder af Biskop Gunnar af Hamar [8]). Kongen samtykkede Valget og anbefalede det til Pave Pius II's Stadfæstelse. Endnu den 29de September 1463 var han blot Electus til Stavanger [9]). Naar han er bleven indviet og har tiltraadt sin Stol, vides ikke.

Da Biskop Marcellus af Skaalholt i 1462 var død [10]), beskikkedes endnu samme Aar til hans Eftermand Jon eller Johannes Stefanssøn Krabbe, rimeligvis den samme Kannik af Nidaros der i 1437 var den norske Kirkes Sendebud ved Conciliet i Basel [11]). Nærmest før sit Valg til Skaalholts Bispsstol maa han have været i en høi Stilling ved Stavanger Kirke; thi han kalder sig i et Brev af 1464: Biskop af Skaalholt og „prælatus ecclesiæ Stavangren-

1) Esp. Aarb. þ. 2. c. 44—45; Finn Joh. IV. 175. 2) F. J. II. 590—610. 3) S. o. f. II. 559. 4) Hvitfeld i sin Bispskr. opfører som Thorlafs eller Thorleifs nærmeste Eftermand en Andor udv. 1455, dernæst en Olaf og saa Finboge, udv. 1454 (skal vel være 1464); men da er Paulus Justiniani forbigaaet, og de to, som sættes i hans Sted, ere aldeles tvivlsomme. 5) N. D. II. 549, I. 568. 6) N. D. III. 614. 7) Fra 1454 s. o. f. II. 554. 8) Alf havde studeret i Rostok, hvor han (Alverus Torgardi) blev immatrikuleret den 25de Mai 1422. Nor. Sm. I. 75. 9) Hvitf. Bpkr.; Scr. r. D. VIII 416; N. D. I. 630. 10) S. o. f. II. 560. 11) S. o. f. II. 477.

sis" [1]). Han døde allerede den 27de Februar 1465. Til hans Eftermand ønskede Skaalholts Presteskab sig Presten Svein Peterssøn, en indfødt Islænding, som i sin Ungdom havde studeret i Udlandet og der var bleven Magister. Man tilskrev Kong Kristian om dette almindelige Ønske, og Kongen gav ved sit Brev fra Segeberg af 14de Oktober 1465 sit Samtykke til Sveins Valg. Hvorledes Erkebiskoppens og Nidaros's Kapitels Ret herved er bleven iagttagen, kan ikke sees. Svein antages at være bleven indviet i 1466, da han ogsaa tiltraadte sin Stol [2]).

Omkring Aar 1460 døde Biskop Thomas Tolak af Orknøerne efter en lang Biskopsstyrelse [3]). Han nævnes senest i et Brev af 14de Juli 1455. Men den 7de Juni 1461 var allerede en Biskop Viliam hans Eftermand, hvilken i et Brev til Kristian fra Kirkevaag af 28de Juni samme Aar klagede over et ødelæggende Herjetog, som var overgaaet Orknøerne af Sudereyinger, Irer og Bjergskotter [4]). Denne Viliam aflagde den 21de Juli 1462 i Kjøbenhavn sin Troskabsed til Kong Kristian og Dronning Dorothea som norsk Biskop [5]), og kan saaledes dengang neppe længe have været Biskop. Orknøerne vare nu efterhaanden blevne meer og meer fremmede for Norge, hvorimod de i samme Mon nærmede sig til Skotland og kom under skotsk Indflydelse. At de styrende Jarler vare af skotsk Æt, Sinklair (de Sancto Claro), bidrog naturligvis meget hertil. Ogsaa de senere Biskopper vare udentvivl Skotter eller Engelsmænd. Hvor stor den skotske Konges Indflydelse paa Øerne allerede ved denne Tid var, viser Biskop Viliams Stilling. Da han nemlig i 1467 blev overfalden og fangen af den orknøiske Jarls Søn, maatte Kong Kristian opfordre Kong Jakob III af Skotland til at tage Biskoppen i Beskyttelse [6]). Det følgende Aar 1468 var Biskop Viliam med i det Gesantskab, som Kong Jakob sendte til Danmark, og betragtedes saaledes halvt som denne Konges Undersaat. Gesantskabets Formaal var at træffe en Overenskomst om den Norges Konge tilkommende aarlige Afgift af Suderøerne, hvilken i lang Tid ikke havde været betalt, og derhos at beile paa Kong Jakobs Vegne til Kristians Datter Margreta. Egteskabet kom istand, og Kontrakten blev afsluttet i Kjøbenhavn den 8de September 1468. Den omtvistede Afgift af Suderøerne opgaves ved denne Leilighed for bestandig, og da Kristian derhos skulde betale i Medgift med sin Datter 60,000 rinske Gylden, blev det betinget, at Orknøerne skulde overdrages til Kongen af Skotland som Brugspart for 50000 Gylden, medens de øvrige 10,000 skulde udbetales, naar Bruden drog til Skotland. Men da et nyt

[1]) Finn Joh. II. 483. [2]) Kristians Br. i Scr. r. D. VIII. 426, urigtigt dateret 1462 for 1465; Finn Joh. II. 482—485; Espol. Aarb. þ. 2. c. 52. [3]) Fra 1418 s. o. f. II. 464. [4]) Munch symbol. 51, 52; Kr. I's Dipl. 133. [5]) Kr. I's Dipl. 141, jfr. Pontop. II. 628. [6]) Hvitf. under 1467.

skotsk Gesantskab i 1469 kom til Danmark for at afhente hende, havde Kristian ei den bestemte Pengesum, og maatte nu under 20de Mai samme Aar stille Hiatland til Brugspant for det Manglende [1]). Det norske Raad paastodes at have givet sit Samtykke. Øerne skulde gives Norge tilbage, naar de 60,000 Gylden udbetaltes; men Gjenløsningen fandt som bekjendt aldrig Sted. Vel kunde denne Pantsættelse ikke retsligen gjøre nogen Forandring i den orknøiske Bispopsstols Lydforhold under Nidaros's Erkesæde; men i Virkeligheden blev dog Baandet mellem begge efter denne Tid heel løst. Nidaros's Erkesædes Overhøihed over Suderøernes Bisop var, som vi have seet, for længst gaaet tabt [2]); Grønlands Bispopsstol var i Virkeligheden ei meer til; og Orknøernes var fra nu af kun i Navnet henhørende til Nidaros's Provins. Af de ti Lydbiskopper, som oprindelig stode under Nidaros's Erkebiskop, var saaledes nu egentlig kun syv tilbage i det gamle Provinsialforhold.

Omkring 1460 flyttede Birgittinerne af Munklif i Bergen til Hovedøens Kloster ved Oslo, hvorimod Cistercienſermunkene af dette Kloster flyttede til Munklif og tog det i Besiddelse. Aarsagen til denne Omflytning kjendes ikke. Muligen har Munklifs Klosters Ødelæggelse i 1455 ved Tydskerne været medvirkende dertil, muligen har der ogsaa været andre Grunde. Omflytningen var dog kun midlertidig; thi ved 1480 finder man, at Birgittinerne igjen havde taget sit Ophold i Munklif, og Cistercienserne der vendt tilbage til sit gamle Kloster paa Hovedøen [3]).

Biskop Gunnar Thorgardsſøn af Hamar [4]) døde, som det lader, i 1473 [5]). Hans Eftermand var Karl Sigurdsſøn (Segersſøn) til Grefseng, forhen Sognepræst til Thotn.

I det følgende Aar 1474 døde Biskop Finboge Nikolausſøn af Bergen [6]) den 15de Mai. Næstfølgende 22de Juni, under Erkebiskop Olafs Nærværelse i Bergen, valgtes til den Afdødes Eftermand Hans eller Jon Bjørnsſøn Teiste, der i 1468 var bleven Magister ved Universitetet i Rostok, og som ved sit Valg var Archidiaconus i Bergen [7]). Da han i norske Breve kaldes og kalder sig: Hans, vil han senere blive nævnt saaledes.

I Slutningen af 1474 døde Erkebiskop Olaf Throndsſøn [8]), 24 Aar efter sit Valg til Erkebiskop og henved 15 Aar efter

[1]) Krist. I's Dipl. 201—207; Torf. Orcad. 191—197; Hvitf. u. 1468 og 1469. [2]) S. o. f. II. 305. [3]) Lange Klh. 127—133, 482—485, 643—445, 2den Udg. 64, 302—304, 416—418 [4]) Fra 1442, s. o. f. II. 530. [5]) Sml. IV. 613. [6]) Fra 1464? s. o. f. II. 564. [7]) N. Dipl. II. 663; Langes hdskr. Opt. efter Barthol. IV. 410; jfr. Sml. III. 375, 604. [8]) I Juni 1474 var han, som strax ovenfor er sagt, tilstede ved Biskopsvalget i Bergen; men at han er død inden Aarets Udgang synes følge deraf, at Erkebiskops-

sin Tiltrædelse. Ingen Conciliebestemmelser ere os levnede fra ham og hans Virksomhed har maaskee i det Hele, som hans fleste Forgjængeres, havt en meer verdslig end kirkelig Retning. Fra den Tid han blev anerkjendt som Metropolitan, synes der at have været fredeligt i den norske Kirke. Til hans Eftermand valgtes samme Aar 1474 Gaute Ivarsson, Chorsbroder af Nidaros [1]). Gaute havde studeret i Rostok, hvor han var indskreven ved Universitetet i 1462 den 6te Mai, og hvor han i 1463 var bleven Magister. Han kaldtes allerede da: designeret til Erkestolen (designatus Archiepiscopus Nidrosiensis), saaledes at han længe før Olaf Throndssons Død har været udseet til dennes Eftermand [2]). At Gaute ved sin Udvælgelse har været i sin bedste Alder, viser hans ualmindelig lange Embedstid af hele 36 Aar. Hvor og naar han er bleven indviet, samt naar han tiltraadte sit Embede, vides ikke [3]). Han bar ligesom sine nærmeste Formænd Navn af det pavelige Sædes Legat.

Biskop Svein Petersson af Skaalholt [4]) døde i Slutningen af 1475 eller Begyndelsen af 1476. Han kaldtes almindelig af sine Landsmænd: den Vise (hinn spaki). Aarsagen var ikke hans Lærdom, skjønt denne ikke synes at have været ganske at foragte, og ikke heller hans Verdensklogskab, — men det Ry, han stod i, for Spaadomsgaver og tildeels Troldkyndighed. Han var forresten en daarlig Bestyrer af sin Bispsstols Gods, og efterlod den i slet Forfatning. En Søn, Peter, som overlevede ham, var et uverdigt Menneske og ligesom Faderen berygtet for Troldkyndighed [5]). Sveins Eftermand var Magnus Eyolfsson, ligeledes en Islænding, der forud, fra 1470, havde været Abbed i Helgafells Kloster. Han havde tiltraadt Bispsstolen allerede i 1477 [6]).

rekken i Scr. r. D. VI. 616—617 tillægger hans Eftermand, som døde i Mai 1510, 36 Styrelsesaar, og om denne siger desuden Hvitfeld i sin Bispopskrønike udtrykkelig, at han blev valgt i 1474. [1]) Hvitf. Bispopskr. [2]) Norske Saml. I. 77. [3]) Det ældste Brev, jeg kjender, hvori han nævner sig Erkebiskop, er af 1478, 6te Juli, og er udstedt i Oslo af ham, Biskopperne Gunnar i Oslo og Hans i Bergen, Provsten Ivar Vikingsson, fire Riddere og tre Lagmænd, idet de give Svar paa et Arvespørgsmaal, hvilket Kong Kristian, som det synes personlig, forelagde dem (N. Dipl. II. 672). Skulde Gautes 36 Styrelsesaar (s. o. f.) regnes for fulde og fra hans Indvielsesdag, da maatte han allerede have været indviet inden Mai 1474, altsaa før sin Formands Død, og denne maatte altsaa have resigneret, eller antaget ham til Hjælpebiskop. Dette er efter hvad nys er sagt ikke ganske usandsynligt. Men maaskee er hans Styrelsestid regnet mindre nøjagtigt og fra hans Valg i Slutningen af 1474. Hans Indvielse maa i saa Fald rimeligvis være foregaaet i 1475 og have været udført i Rom af Pave Sixtus IV. [4]) Fra 1465, s. v. f. II. 565. [5]) Finn Joh. II. 485—488; Espol. Aarb. þ. 2. c. 65. [6]) Finn Joh. II. 488—489; Espol. Aarb. þ. 2. c. 67.

I 1474 gjorde Kong Kristian en Pilegrimsreise til Rom. Pave Pius II var død i 1464, og hans nærmeste Efterfølger, Paulus II, i 1471. Paa denne Tid var Sixtus IV Pave. Han modtog Kongen med mange Æresbevisninger. Blandt flere Indrømmelser, der gjordes ham, var ogsaa den, at det tillodes ham at oprette et Universitet i Danmark [1]). Den Tilladelse, der meddeltes Kong Kristian, var ikke indskrænket som den, der i 1418 var tildeelt Kong Erik af Pommern, men ei var bleven benyttet [2]). Denne Gang gik den derimod ud paa Oprettelsen af et fuldstændigt Universitet. Tilladelsen blev ogsaa nu benyttet, forsaavidt at Kristian i 1478. den 4de October bestemte Kjøbenhavn til Universitetets Sæde og gjorde Foranstaltninger til Lærerers Ansættelse [3]). Pengemidlerne vare imidlertid tarvelige, og derfor kom Stiftelsen ikke i nogen Flor før efter Reformationen, da meget inddraget geistligt Gods stilledes til Universitetets Raadighed. Dette danske Universitet skulde naturligvis lette de høiere Studier, og vel især det høiere theologiske Studium, for de nordiske Rigers Sønner, saaledes at disse for at erhverve en høiere videnskabelig Dannelse ikke skulde behøve at ty til Udlandet. Hensigten opnaaedes imidlertid ikke for det første. Universitetet i Rostok havde, som forhen omtalt [4]), siden dets Oprettelse i 1419 været det Sted, hvor de norske danske og svenske Lærde fortrinsvis fuldente sin Skoledannelse. Og dette Forhold vedblev endnu en rum Tid.

Kristian synes undertiden i sin Fraværelse fra Norge at have overdraget visse Personer af Raadet en temmelig udstrakt Regjeringsmyndighed. Saaledes finder man i 1476 Biskoppen af Bergen, Hans Teiste, Thorstein Thorkelssøn, Provst til Apostelkirken sammesteds og kongelig Kapelmagister, Hr. Jon Smør, Ridder, Høvedsmand paa Bergens Kongsgaard og Norges Fehirder, samt Paal, Abbed af Munklif (dengang Cistercienser-Kloster), fra Bergen at tilskrive Englands Konge og sammes Raad et Klagebrev i Anledning af Voldsomheder, som Engelsmænd havde øvet paa Island mod en hanseatisk Kjøbmand fra Bergen, der med kongelig Tilladelse havde handlet paa hin Ø [5]). Ligeledes har man af 7de Marts samme Aar et Slags almindeligt Anbefalingsbrev for en anden hanseatisk Kjøbmand, der handlede paa Island, imod Engelsmændene, udstedt af Biskop Hans og Provst Thorstein, ogsaa i Bergen [6]). Man seer, at Biskop Hans maa have

[1]) Pavens Bulle herom til Erkebiskoppen af Lund blev dog først formelig udstedt den 19de Juni 1475. Kristians Ophold i Rom varede fra 7de til 29de April 1474. Werlauff: Kjøbenhavns Universitet indtil Reformationen 3. [2]) S. o. f. II. 525. [3]) Pontop. II. 672; Werlauff: Kjøb. Univ. 5. [4]) S. o. f. II. 525. [5]) Thorkel. Anal. 146—149. Den engelske Konges Navn bør være Edvard IV istedet for Henrik VI. [6]) N. Dipl. III. 665; Thorkel. Anal. 142—146.

staaet i Anseelse hos Kongen og paa den Tid havt meget at sige i Norges Raad, noget som ogsaa bestyrkes derved, at han samme Aar 1476 den 31te August, tillige med Kansleren Hr. Ivar Vikingssøn samt Ridderne Jon Smør og Alf Knutssøn, var tilstede hos Kongen som hans norske Raad i Rotneby i Bleking, hvor de ovennævnte i Forening med hans tilstedeværende danske Raad medforseglede det Forpligtelsesbrev, som Kristian ved den Leilighed udstedte til de Svenske for om muligt igjen at blive indsat i Sveriges Kongedømme, hvilket dog ikke lykkedes [1]).

Det sidste Bispsskifte, som forefaldt i den norske Kirke under Kristians Styrelse, var da Alf Thorgardssøn af Stavanger [2]) døde, rimeligvis i 1480. Hans Eftermand var hans Søstersøn, Magister Eilif Jonssøn, Kannik af Hamar [3]).

Provstiet ved Mariekirke i Oslo forestodes næsten gjennem hele Kristians Regjeringstid af Ivar Vikingssøn, der ogsaa var Norges Kansler. Fra 1453 af findes han idelig nævnt som Provst og Kansler [4]), hvilke begge Embeder han beklædte saalænge Kristian levede. Et Par Gange omtales under denne Tid Chorsbrødre ved Mariekirke som Vicekanslere, saaledes Peter Magnussøn i 1461 [5]) og Gudbrand Rolfssøn i 1471, 1474 og 1477 [6]). Med Kanslerembedet har det saaledes under Kristians Styrelse været holdet paa gammel Vis. Men hvormegen Indflydelse Kansleren har havt udenfor Udfærdigelsen af de saakaldte Landsvistbreve i Kongens Navn, vides ikke. At forøvrigt Norges høiere Geistlighed og især Bispperne i Kristians Styrelsestid øvede stor Indflydelse i Rigets Raad og paa Norges Regjeringssager, vil den forudgaaende Fremstilling have godtgjort.

Kong Kristians svenske Stridigheder først med den gjenindkaldte Konge Karl Knutssøn og siden med Rigsforstanderen Steen Sture vedkomme ikke nærværende Emne og havde heller ikke, som det lader, nogen umiddelbar Indflydelse paa de norske Forhold. Kristian døde den 22de Mai 1481. Han var kløgtig Statsmand efter sin Tids Maalestok, men uden Aandsdybde og uden Redelighed; han var virksom uden derfor at kunne kaldes nogen god Landsstyrer; han besad personligt Mod uden at være stor Hærfører; han var endelig en over-

[1]) Hadorf II. 296—300. [2]) Fra 1463, s. o. s. II. 564. [3]) Sml. IV. 608. Han er ganske vist den Elavus Johannis, som 1458 den 25de Mai findes at være immatrikuleret ved Universitetet i Rostok, og har da der faaet sin Magistergrad. Norske Saml. I. 77. [4]) N. Dipl. II. 600 (Br. af 12te Mai 1453), III. 597 (Br. af 29de Mai s. A.); jfr. Lange Klh. 2den Udg. 399. En Ivarus Vikingi findes i 1445 den 20de Juni at være immatrikuleret ved Universitetet i Rostok. Norske Saml. I. 76. [5]) N. Dipl. III. 622. [6]) N. Dipl. I. 647, II. 664, III. 667.

maade slet Husholder med sine Rigers Pengemidler, saa at Svenskerne træffende kaldte ham: den bundløse Pung.

104.

Urolligheder i Norge efter Kristian I's Død. Erkebiskop Gaute Rigsvikarius. Hr. Jon Smør Rigsforstander. Hans, Kristian I's Søn, vælges til Norges Konge i Halmstad 1483 og krones samme Aar i Nidaros.

Kristian I's ældste Søn Hans eller Johannes var allerede i Faderens levende Live antagen til hans Eftermand i alle de tre nordiske Riger, i Danmark 1455 [1]), i Norge og Sverige 1458 [2]). Han havde ogsaa i Begyndelsen af 1474 været i Norge og der i Oslo under 1ste og 3die Februar udstedt et Par Breve i Regjeringsanliggender, hvorved han kalder sig: „Kong Kristians Søn, kaaret Konge til Danmark, ret Arving til Norges Rige" [3]). Alligevel reiste der sig strax efter Kristians Død Vanskeligheder med Hensyn til hans Valg ikke alene i Sverige, hvor Steen Sture fra 1470 regjerede uafhængig af Kristian, som Rigsforstander med kongelig Myndighed, men ogsaa i Norge.

Under de mange Forhandlinger, som i Kristians seneste Regjeringsaar havde fundet Sted med Sveriges Rigsforstander og Raad om hans Gjenindsættelse i Sveriges Kongedømme, havde Kristian i 1476 den 31te August i Rotneby i Bleking givet det Tilsagn, at ved hans Død de tre Rigers Raad skulde samles i Halmstad eller Kalmar for at vælge en ny fælles Konge [4]). Dette kunde ansees som en Gjenkaldelse af Hans's Valg og en Tilbagegivelse til de tre Rigers Raad af deres Valgfrihed. Om det har været udtrykkelig paaberaabt vides dog ikke. I Danmark var det Forholdet til Slesvig og Holstein, der sinkede Hans's Hylding, hvilken først gik for sig i Mai 1482 paa en Rigsdag til Kallundborg [5]). I Norge og Sverige var imidlertid et Møde med det danske Raad til Halmstad strax efter Kristians Død tilsagt; men Steen Sture blev paa Veien død syg eller forstilte sig saa, og Mødet, som maa have fundet Sted i Sommertiden 1481, skiltes ad uden at nogen Bestemmelse om Kongevalget toges [6]). Og førend et nyt Møde kunde komme istand, vare særskilte Underhandlinger mellem Norge og Sverige allerede indledede.

Erkjendtes Norge i Overensstemmelse med sin gamle Statsret, hvilken aldrig formelig var hævet, for et Arverige, og det norske Raads Erklæring og Hylding af 1458 for staaende ved Magt, da

[1]) Hvitf. u. 1458; Jahn 342 angiver 1456. [2]) S. o. f. II. 560. [3]) N. Dipl. I. 654, III. 657. [4]) Hadorf II. 298, f. o. f. II. 569, jfr. Jahn 342. [5]) Hvitf. u. 1482; Jahn 345 f., 563, 564. [6]) Hvitf. u. 1481; Jahn 344.

var Hans's Ret til Kongedømmet uomtvistelig. Men en saadan Forvirring havde i Tidens Løb indsneget sig i dette Riges statsretlige Forhold ved dets Forbindelse med Danmark og Sverige, at man nu, selv uden at holde sig til Kristians Tilsagn af 1476, aldeles ikke kunde siges at være paa det Rene med, hvad enten Norge skulde ansees for Arverige eller Valgrige. Denne Forvirring i Begreberne viste sig allertydeligst i de Forhandlinger, Kong Hans i 1482 havde med sin Broder, Hertug Fredrik, eller rettere med sin Moder, Dronning Dorothea, paa hans Vegne, da endogsaa den Paastand kunde fremsættes, at Norge burde tilfalde Fredrik som Fædrenearv, eller deles mellem Brødrene som andet Arvegods. Men dengang afviste Hans denne Paastand med den Erklæring, at Norge var et Valgrige, hvilket dog ikke hindrede, at baade han selv kaldte sig Arving til Norge, og at Fredrik og dennes Efterkommere ligeledes antoge samme Titel [1]). Det norske Raad troede sig udentvivl at øine en Fordel i at betragte Norge som Valgrige. Vist er det ogsaa, at holdt man paa den ene Side fast ved Tanken om de tre Rigers Forening under Jagttagelse af hvert enkelts Selvstændighed, og skulde paa den anden Side Overenskomsten til Bergen mellem Norge og Danmark af 1450 have nogensomhelst Betydning, uden at det sidste Riges fri Valgret ophævedes, saa maatte man indrømme, at en Forandring virkelig var foregaaet i Norges Statsret, og at dette var blevet et Valgrige [2]). Saaledes tog Erkebiskop Gaute Sagen; thi han optraadte strax efter Kong Kristians Død som Rigets Vikarius og ansaa følgelig Kongedømmet i Norge som ledigt. I August Maaned 1481 var han i Bergen samlet med flere Medlemmer af Raadet og afgjorde i Forening med dem Sager, der hørte under Kongedømmet. Saaledes udstedte Erkebiskop Gaute, Biskopperne Hans af Bergen, Karl af Hamar og Eilif af Stavanger, samt fem verdslige Raadgivere, blandt hvilke de to Riddere Jon Smør og Alf Knutssøn, den 25de August Lensbrev for Thorleif Bjørnssøn at være Islands Hirdstyrer i tre Aar og sætte Lensmænd i alle Sysler der paa Øen [3]). Og den 12te September næst efter udstedte Gaute, Biskopperne Hans af Bergen og Olaf af Hole, samt Hr. Jon Smør og tre Væbnere paa Norges Raads Vegne et Brev til Raadet i Lybek, hvorved den Ret, som den afdøde Kong Kristian, uden Raadets Vidende, havde tilstaaet Hamborg, at handle paa Island, ophævedes, hvorimod Bergen, som tidligere, skulde være Stapelstad for den islandske Handel [4]). Erke-

[1]) Hvitf. u. 1482; Jahn 346. [2]) S. o. f. II. 546. Jahns Udvikling af Norges Stilling ved denne Leilighed (343) er udentvivl i høi Grad eensidig. [3]) Thorkel. Anal. 149. [4]) N. Dipl. III. 678.

bisKoppen maa have sammenkaldt dette Raadsmøde, og man seer, at han og Raadet har handlet med selvtagen kongelig Myndighed.

Det er sagt af Hvitfeld, og det har været almindelig antaget, at Steen Sture i Sverige, strax efter at Kristians Død var kommen til hans Kundskab, traadte i Underhandling med Erkebiskop Gaute, med hvem han allerede tidligere skal have staaet i venskabelig Forbindelse; og man har derfor troet, at Gautes og det norske Raads selvstændige Optræden i 1481 og senere var en Følge af Hr. Steens hemmelige Indskydelser [1]). Hertil findes imidlertid i de gamle Brevskaber fra den Tid intet tydeligt Spor; og der synes at kunne have været i Omstændighederne Opfordring nok alligevel til Gaute at handle som han gjorde. I de første Underhandlinger med Sverige, som vi kjende noget til, fremtræder heller ikke Erkebiskop Gaute personligen. Det var Biskopperne Gunnar af Oslo, Hans af Bergen og Karl af Hamar, Paal Abbed af Hovedø, Provst og Kansler Ivar Vikingssøn samt sex Riddere, blandt hvilke Alf Knutssøn og Einar Fluga, og fem Svende, der som Norges Raad sluttede i Oslo, den 1ste Februar 1482, en Overenskomst med Sveriges Raads fuldmægtige Sendebud, Sven, Kannik af Upsal, og Jens Knutssøn, Væbner: at Norge og Sverige skulde staa hinanden bi til Opretholdelse af deres Frihed og Ret, og navnligen ved det forestaaende Kongevalg det ene Rige intet foretage uden med det andet Riges Raad. I et andet Brev af samme Dag og Sted fra de nævnte Biskopper og en Deel af de øvrige Raadsmedlemmer til Sveriges Riges Raad bedes dette udvirke, at et aftalt Møde mellem de tre Rigers Fuldmægtige til Kalmar kan blive afholdt i Lodøse, og i dette Brev omtales endogsaa, at Væbneren Guttorm Tjeld, der ellers nævnes som Medlem af Norges Raad, havde været forud som sammes Sendebud inde i Sverige hos det svenske Raad, hvorved synes antydet, at det første Skridt til Underhandlingen var gjort fra norsk Side. Med sidstnævnte Brev fulgte nogle fra norsk Side opsatte Artikler, indeholdende Klager over de Brøst, Norges Rige meentes at have lidt i Kong Kristians Tid, og paa hvilke man ønskede raadet Bod, førend en ny Konge kaaredes til Norge. Blandt Klagepunkterne var Anke over Orknøernes og Hjaltlands Bortpantning; — over at Baahus forholdtes Norges Raad af Kongen; — over at Kirker og Klostere vare brændte, Biskop og Prælater, Riddere og Svende myrdede, uden at Ret derfor var opnaaet, hvorved sigtedes til Biskop Thorleifs og Hr. Olaf Nilssøns Drab i 1455 samt Munklifs Klosters Brand, for hvilket alt Kongen ikke havde udvirket fuldstændig Opreisning af Hanseaterne; — over at Kronens Kirker og Len overdroges Udlændige, og mere lignende [2]).

[1]) Hvitf. u. 1481; Jahn 347. [2]) Haborf II. 302—306.

Disse Omstændigheder tilsammentagne synes vise, at det norske Raads Færd har været forud vel overlagt, og at, om end Erkebiskop Gaute har været Sjælen i den yttrede Modstand, saa har han ganske vist her ikke handlet som et blot Redskab i Steen Stures Hænder.

Erkebiskop Gaute deeltog, som sagt, ikke personligen i de nu omtalte Underhandlinger med det svenske Raad ligesaalidet som Hr. Jon Smør. Ingen af dem kan derfor antages paa den Tid at have været sondenfjælds, i det mindste ikke i Nærheden af Oslo. Men ud paa Sommeren 1482 finder man dem begge tilstede med det øvrige Raad paa denne Kant af Landet. Af et Indulgentsbrev viser det sig, at Erkebiskop Gaute og Biskopperne Gunnar af Oslo, Hans af Bergen, Karl af Hamar og Eilif af Stavanger, altsaa alle Norges Biskopper, vare samlede den 25de Juli ved Jarlsø eller Jærsø nær Tunsberg [1]); og her var ogsaa flere af de verdslige Raadsmedlemmer samlede. Anledningen til denne Sammenkomst var udentvivl en Hærsamling og et forehavende Tog mod Baahus Slot, hvilket man vilde tvinge Jørgen eller Yrjan Larensson til at opgive Raadet. Herfra blev nu atter underhandlet med det svenske Raad.

Om det før omtalte Møde i Halmstad i Sommeren 1481 har været besøgt af norske Fuldmægtige, og i saa Fald hvilke disse have været, vides ikke. At Erkebiskoppen ei der har været tilstede, synes hans Ophold i Bergen i August Maaned samme Aar at godtgjøre [2]). Mødet løb, som vi have seet, frugtesløst af. Senere var, som ogsaa ovenfor er fortalt, et nyt Møde fastsat til Kalmar, hvilket det norske Raad havde ønsket forflyttet til Lødøse. Herimod havde Kong Hans og de Danske, som det lader, intet at indvende, — ja de yttrede endog, at Mødet i Lødøse kunde finde Sted mellem de Norske og Danske, om end de Svenske ikke mødte. Men det norske Raad vilde, i Kraft af den tidligere Overenskomst med Sverige, ikke indlade sig paa noget Møde, hvor ikke tillige svenske Fuldmægtige kom; og da nu de Svenske fremdeles holdt fast paa Kalmar som Stedet, og det norske Raad blev for seent herom underrettet, saa var Følgen, at Mødet i Lødøse gik overstyr, uden at heller de Norske fik Leilighed til at søge det i Kalmar. Erkebiskop Gaute, Biskopperne Hans af Bergen og Eilif af Stavanger, Jon Smør og fire andre verdslige Raadsmedlemmer oplyste disse Omstændigheder og fremførte sin Undskyldning til Sveriges Raad i en Skrivelse fra Jarlsø Havn af 1ste August [3]).

Mødet i Kalmar, der efter Bestemmelse holdtes ved Midten af August, ledede ikke til noget Afgjørende, da nemlig de svenske Fuldmægtige den 16de August vel erklærede sig villige til at vælge Kong

[1]) N. Dipl. II. 681. [2]) S. o. f. II. 571. [3]) Hadorf II. 306—307.

Hans paa visse fremsatte Betingelser, men dog tillige paastode, at det endelige og formelige Valg maatte udsættes, indtil ogsaa det norske Raad kunde afgive Møde og fremkomme med sine Ankepunkter. Et nyt Møde skulde ved svenske Sendebud senere aftales i Kjøbenhavn, til hvilket da ogsaa de Norske kunde indfinde sig [1]).

Imidlertid ankom til det norske Raad som Sendebud fra det danske Jakob Fris, Biskop af Børglum, og Hr. Anders Nilssen i det Erinde at underhandle om Hans's Hyldning og Antagelse til Norges Konge. Men da de ingen Fuldmagt havde til at afhjælpe de af Nordmændene fremsatte Klagepunkter, og Raadet desuden ikke vidste, hvad der i Kalmar kunde være vedtaget, saa fik Sendebudene intet afgjørende Svar paa sit Erinde ligesaalidt som paa den Indbydelse, de medbragte til det norske Raad at mødes med det danske paa en Herredag i Kjøbenhavn, der skulde holdes den 24de August. Om denne Underhandling tilskrev Biskopperne Hans af Bergen og Eilif af Stavanger det svenske Raad under 16de August [2]).

Men medens de danske Sendebud saaledes afferdigedes, havde Krigsforetagendet mod Baahus sin Fortgang. Her kunde dog ikke Erkebiskop Gaute, der hidtil havde vist sig som den norske Rigsstyrelses Formand, passende optræde som den Øverstbydende; baade hans geistlige Stilling og Norges Sedvaner vare herimod. En verdslig Høvding udkrævedes til Hærens Fører. Denne Omstændighed gav uden Tvivl Anledning til, at en Rigsforstander (regni Norvegiæ gubernator) udnævntes, rimeligvis af Raadet, og efter gammel Skik paa Erkebiskoppens Forslag. Denne Rigsforstander var den oftere nævnte Ridder Jon Svalesson Smør. Han var en ætstor og anseet Mand, var allerede i 1458 som Ridder og Medlem af Rigets Raad paa Mødet i Skara, og havde senest, som vi have seet, været Hovedsmand paa Bergens Kongsgaard og Fehirder eller Skatmester, en Stilling, som han synes at have indtaget siden Tiden omkring 1467 [3]). Han drog nu mod Baahus, ledsaget af Erkebiskoppen, Biskopperne Hans af Bergen og Eilif af Stavanger samt flere verdslige Raadsmedlemmer. Almuen i Baahus Len, som havde været haardt plaget af Hovedsmanden Jørgen Larensson, kom strax „Mand af Huse“ til Raadet i Malstrand, og man begyndte med dens Bistand Baahus Slots Beleiring. Men Jørgen negtede fremdeles at opgive

[1]) Hadorf II. 308. [2]) Hadorf II. 309—310. [3]) N. Dipl. III. 614, II. 647; jfr. Sml. IV. 593. Hvad der anføres efter Oedmans Baahus Lens Beskrivelse (84), at Jon var Hovedsmand paa Baahus mellem 1451 og 1454, er maaskee mindre sikkert, naar man lægger Mærke til, at sammesteds nævnes som hans Formand: Jørgen Laurssen, der neppe er nogen anden end den nys ovenfor nævnte Jørgen eller Yrjan Larensson.

Slottet, idet han ventede Undsætning fra Danmark. Det tilstedeværende norske Raad med Erkebiskoppen og de to Biskopper samt Rigsforstanderen i Spidsen henvendte sig nu atter ved en Skrivelse af 24de August fra Leiren for Baahus til det svenske Raad, forklarede dette Omstændighederne og bad om Hjælp fra de nærmeste svenske Landskaber for at vinde Slottet [1]).

Til samme Tid skrev ogsaa Raadet til Hans, som det benævner: „den verdige unge Herren“, og til Danmarks Riges Raad, udentvivl med Forestillinger om Opgivelsen af Baahus; og før man fik Svar fra Sverige og den forlangte Oplysning om Udfaldet af Mødet i Kalmar, kom fra Danmark nye Sendebud, nemlig Biskoppen af Odense og nogle Verdslige af Rigets Raad [2]), hvilke medbragte en Svarskrivelse paa Brevet til Danmarks Konge og Raad, hvori de Norske opfordredes til at afstaa fra Beleiringen af Baahus. De Norskes Foretagende fremstilledes som en „Opreisning“ og som et Brud paa „den kjærlige Bebindelse mellem Rigerne“. Denne Beskyldning stødte ganske naturligt det norske Raad, der fandt, at det ikke kunde opgive Beleiringen „helst for Almuens Skyld“, og at de Danske i dette Tilfælde vare de, som brøde Forbundet og „den evige Fred“. „Det var en skadelig Fred, om hvert Rige ei maatte søge sin Ret indenlands og forsvare sit eget Land og sine egne Thegner (Undersaatter). Efter Forbundet skulde det ene Rige heri hjælpe det andet og ikke være det til Hinder“. Dette forestillede Erkebiskoppen og de to Biskopper samt Rigsforstanderen og fem andre verdslige Raadsmedlemmer det svenske Raad i en ny Skrivelse af 15de September fra Leiren for Baahus, idet de tillige yttrede, at, „hvis Baahus længer blev i udenlandske Mænds (de Danskes) Hænder, var det at frygte, at dette vilde komme baade Sverige og Norge til Skade, hvilket de Nærmestboende i Sverige havde erfaret“. De tilføiede endnu de mærkelige Ord: „Den Artikel blandt andre skreven, at de tre Riger skulle forbindes under een Konge til evig Tid, (hvad den angaar) tykkes os ei nyttigt at være, at det skeer saa uoverlagt (oberaad), fordi det har ingen god Fremgang havt til denne Tid, og vore Efterkommere ville dog vide deres syneste (?), og staar til frygtende, at det da maatte komme til mere Skade og større Uenighed“. Brevet ender med den Bøn, at de Svenske vilde komme dem til Hjælp i deres retfærdige Sag, navnligen Vestergøterne. Forresten fortrøstede de sig paa Guds Hjælp og vilde vel forsvare sin Ret indenlands [3]).

Der var Alvor og Sandhed i denne de Norskes Skrivelse, der blottede de Danskes og deres Konges eensidige Anskuelse af Forenin-

[1]) Hadorf II. 310—312. [2]) Jahn 348. De maa have været afreiste fra Danmark omkring 6te September. [3]) Hadorf II. 312—313.

gen. Før Brevet imidlertid synes at være kommet det svenske Raad tilhænde, affærdigede dette sit Svar paa de Norskes tidligere Brev af 24de August. Om nu end ikke det norske Raads seneste Vink var blevet de Svenske bekjendt, saa skulde man dog tro, at disse, efter Alt hvad der var foregaaet i Sverige i de sidste femti Aar og især siden 1470, havde agtet paa de Norskes Opfordring om Hjælp og sluttet sig aabent, fast og afgjørende til dem for at verne om de tvende Rigers Ret. Men det skede ikke. Det svenske Raads Svar, hvad enten nu Steen Sture selv havde tilsagt det eller ikke, fyldestgjorde ganske vist paa meget nær ikke det norske Raads Forventning. Det var forsigtigt, og man kan gjerne sige koldt. Det svenske Raads Sendebud havde i September været i Kjøbenhavn. Dronning Dorothea og „den unge Herre“ (Kong Hans) havde samtykket alle de i Kalmar den 16de August opsatte Artikler, og de svenske Sendebud havde heller ikke ved denne Leilighed undladt at paasee Norges Bedste. Et Møde af alle tre Rigers Fuldmægtige var aftalt at holdes i Halmstad til næste Aars 13de Januar (tyvende Dag Jul), og dette Møde bedes de Norske indstændigen ogsaa at søge for at raadslaa og beslutte angaaende „de tre Rigers og deres Indbyggeres Privilegier, Friheder, Bedste og Bestand“. Man havde givet fire af det danske Raads Medlemmer Leide gjennem Vestergøtland til Norge, og det var ønskeligt, om det norske Raad kunde komme overeens med dem om at faa Baahus ud af Jørgen Larentsføns Hænder. Men kunde dette ingenlunde skee, saa synes det dem, at de Norske burde nøies med at sikkre sig mod hans Indgreb i Bestyrelsen af Land og Len, indtil Mødet i Halmstad var afholdt [1]).

Det svenske Raads kolde Svar paa Nordmændenes Bøn om Hjælp har ganske vist gjort det norske Raad modtageligere for de danske Sendemænds Forestillinger. Det er rimeligvis de samme Sendebud, der omtales i de Svenskes Brev, som de Norske omtale i sit af 15de September, nemlig Biskoppen af Odense med Følge, og disse ere, trods den Uvillie, hvormed de modtoges af det norske Raad i Leiren for Baahus, dog forblevne i Nærheden for at friste nye Underhandlinger. Saadanne kom strax efter i Gang i Lødøse i Vestergøtland lige ved den norske Grændse. De danske Sendebud gjorde sig nu al mulig Umag for at virke paa Erkebiskop Gaute og de norske Herrer, saaledes at disse skulde indgaa paa at hylde Hans og igjen tiltræde den gamle Forening med Danmark. De lovede paa Hans's Vegne, at Norges gamle Friheder ikke alene skulde blive opretholdte,

[1]) N. Dipl. III. 685. Slutningen af Brevet mangler, saaledes at man ikke seer, naar og hvor det er udstedt; men det synes mig klart af Indholdet, at deri de Norskes Brev af 26de August, ikke det af 15de September, besvares.

men endogsaa forøgede; og angaaende de Klagepunkter, som det svenske Raad havde overgivet paa egne og det norskes Vegne, da skulde der ingen Vanskelighed møde med deres Afhjælpelse. Det norske Raad lod sig efter længere Underhandling overtale og erklærede den 22de September i Lødøse at ville møde i Halmstad til 13de Januar næstkommende [1]). Underhandlingernes Udfald blev strax berettet til Kjøbenhavn, og den 14de Oktober udstedte Hans fra denne Stad sit Leidebrev for Steen Sture og de andre Herrer af Sveriges Raad, som efter Løfte skulde indfinde sig i fastsat Tid til Mødet i Halmstad [2]).

Mødet blev holdt efter Aftale i Begyndelsen af 1483. Hans var selv tilstede og af Danmarks Raad: Erkebiskop Jens af Lund, Biskopperne Olaf af Roskilde og Karl af Odense samt tretten verdslige Raadsmedlemmer, som Fuldmægtige paa Danmarks Riges og dets Indbyggeres Vegne. Af Norges Raad indfandt sig: Erkebiskop Gaute, Biskopperne Hans af Bergen og Karl af Hamar, Jon Smør, som nu ikke meer bærer Rigsforstanders Navn men kun kaldes Ridder, samt foruden ham fem verdslige Raadgivere, nemlig tre Riddere og to Væbnere [3]), Alle som „Fuldmægtige paa Norges Riges og dets Indbyggeres Vegne“. Disse danske og norske Fuldmægtige vare tilstede ved fastsat Tid, den 13de Januar; men endnu ikke vare det svenske Raads Fuldmægtige komne. Først den 29de Januar indfandt sig paa det svenske Raads Vegne fire Sendebud, to Riddere og to Væbnere, hvilke dog ingen Fuldmagt havde til for Tiden at indgaa paa noget Kongevalg, men blot paa Sveriges Vegne skulde forlange Mødet udsat til Sommeren og forresten stadfæste Freden og Forbundet mellem de tre Riger. De Svenskes Forlangende om Mødets og med det samme Kongevalgets Udsættelse blev ikke indrømmet; derimod besluttede de norske og danske Fuldmægtige strax, for de tvende Rigers Vedkommende, at foretage Valget, med Forbehold for de Svenske senere at kunne tiltræde dette.

Den 1ste Februar 1483 valgtes nu Hans til „en fuldmægtig Herre og Konge over Danmarks og Norges Rige“, og istedetfor at han hidindtil havde skrevet sig: „Hans med Guds Naade udvalgt Konge til Danmarks og Sveriges Rige, ret Arving til Norge, Hertug i Slesvig, Holstein o. s. v“, antog han nu strax Titelen: „Hans med Guds Naade Danmarks, Norges Venders og Goters Konge, udvalgt Konge til Sveriges Rige, Hertug o. s. v“. Trods Hyldingen i Kallundborg i 1482, ansaa han følgelig ikke sit Valg til Danmarks Konge for fuldbyrdet før nu.

[1]) Hvitf. u. 1482; Sml. IV. 348. [2]) Hadorf II. 313—314. [3]) Blandt disse verdslige Raadsmedlemmer er hverken Alf Knutssøn eller Einar Fluga.

Jævnsides med Valget gik Kong Hans's Vedtagelse og Udstedelse af en vidløftig Haandfæstning, fælles for Danmark og Norge, hvilken optoges i selve Valgbrevet af 1ste Februar, og besegledes under Eet med dette baade af Kongen og begge Rigers Raad. I Haandfæstningen er tydelig nok taget Hensyn til de af det norske Raad tidligere indgivne Ankepunkter, hvis Afhjælpelse er tilsagt. De Artikler, som især have Betydning for Norge og navnligen vedrøre Kirken ere følgende:

Kongen vil over alle Ting elske Gud og styrke den hellige Kirke og dens Tjenere samt opretholde alle dens Prigilegier, hvad enten disse er den given af Paven eller af fremfarne Konger og Fyrster.

Kongen skal ikke selv, eller lade Andre, befatte sig med Bisloppers eller Prælaters Valg, eller indtrænge Nogen i Kirkens Beneficier imod dens Ret og Friheder, de Prestegjæld dog undtagne, til hvilke Kongen og Kronen har Patronatsret; og Ingen skal have Kirkens Land eller Gjæld uden de ere Indfødte i hvert Rige og dertil skikkede.

Hvad der i forgangne Aar og navnligen i Kong Kristians Tid er Norges Rige fragaaet i Land eller Indtægt, skal Kongen paa sin kongelige Ed snarest muligt, med Raadets Raad, skaffe Norges Krone tilbage.

Hvad der er foregaaet mellem Kongen og Norges Riges Indbyggere efter hans Faders Død til denne Tid skal være en afgjort Sag paa alle Sider.

Mynt skal slaaes i Throndhjem af Nidaros's Domkirke, ifølge dens Prigilegier, og ligesaa i Bergen og Oslo; Mynten skal være jævngod med dansk Mynt.

Hverken Kongen eller nogen verdslig Dommer skal have Magt til at dømme i Sager, der vedkomme Kirken, dens Personer, Tjenestefolk eller Gods, ifølge Privilegium eller gammel Sedvane, men saadant skal rettes for Kirkens Dom. Heller ikke skal Kirkens Personer befatte sig med nogen verdslig Dom videre end Kirkens Lov og Privilegier udvise.

Kongen eller hans Embedsmænd skulle ikke befatte sig med at ind- eller afsætte Kirkens Personer, eller Landboer og Tjenere paa Kirkens Gods; ei heller skulle de paalægge Kirker eller Klostere nogen Skat eller Byrde.

Ingen skulle være Lagmænd i Norge uden Rigets indfødte Mænd.

Ingen skulle optages i Rigets Raad uden Rigets indfødte Mænd af Riddere og Svende, og det ikkun efter Rigets Raads Raad, og under den Ed, som dertil hører.

Rigets Skat og Brevskaber skulle i Norge blive paa Kongsgaarden i Bergen; to Geistlige og to Verdslige tillige med Kammermesteren (Skatmesteren, Fehirden) skulle dertil have Noglerne og gjøre Kongen Regnskab en Gang om Aaret.

Rigets Klenodier, Breve, Indkomster og Overskud af disse skulle ikke føres ud af hvert Rige uden med Raadets Raad.

Kongen skal, naar han ogsaa er antagen i Sverige, være eet Aar i hvert af de tre Riger, med mindre et Riges Tarv fordrer et længere Ophold der, hvilket Rigets Raad skal afgjøre.

Naar Kongen drager af et Rige i det andet, skal han skikke fire af Rigets Raad til i hans Fraværelse at sørge for Opretholdelsen af Lov og Ret.

Kongen skal troligen tilhjælpe, at passende Bod kan udvirkes for de Tydskes ugudelige Gjerning i Bergen paa Biskop Thorleif, Hr. Olaf Nilsson med Flere.

Kongen og Raadet i hvert Rige skal aarligen sende tre af Raadet, en Biskop og to af Ridderskabet, til Møde paa Rigernes Grændse, saaledes at disse ni komme sammen verelvis eet Aar i Kongsbakke, det andet i Lodøse og det tredie i Konghella, St. Olafs Dag, for at handle om hvad Aarsager til Uvillie mellem Rigerne der maatte være opkomne.

I Norge skal hvert andet Aar Raadet samles til Overveielse af Rigets Erinder, hvad enten Kongen er inden eller uden Landet; dette Raadsmøde skal verelvis holdes i Oslo og i Bergen, og skal Erkebiskoppen af Nidaros have Magt til at sammenkalde det.

Kongen skal ingen Forandring gjøre med Lenene i Norge, før han der er kronet.

Han skal ei heller kræve nogen Rente eller Afgift, som falden er i Norge fra Kong Kristians Død og indtil han selv der bliver kronet.

Naar Sveriges Riges Indbyggere have fuldbyrdet at tage Kong Hans ogsaa til sin Konge, skal denne Haandfæstning ogsaa gjælde for dem [1]).

Denne Haandfæstning af 1ste Februar 1483 kaldes almindelig: den halmstadske Reces. Senere paa Aaret, i August Maaned, kom i Kalmar et Møde istand mellem svenske Fuldmægtige og Medlemmer af det danske Raad, hvilke ved denne Leilighed ogsaa handlede som Fuldmægtige paa Norges Vegne, og paa dette Møde vedtoges den saakaldte kalmarske Reces af 7de September 1483, hvilken i Hovedsagen var ligelydende med den halmstadske, og hvis Hensigt var at bane Kong Hans Veien ogsaa til Sveriges Krone [2]). Som

[1]) Sml. IV. 347–363; Hvitfeld u. 1483. [2]) Hadorf II. 316, 318–333; Hvitf. u. 1483; Jahn 350.

bekjendt reiste sig dog nye Vanskeligheder, som fremdeles uddrog Fuldbyrdelsen af hans Hylding i Sverige lige til 1497.

Det havde nu lykkets Kong Hans og de Danske at sprenge Særforbundet mellem Norge og Sverige, hvilket var paa gode Veie til fuldkommen at oprive den større Forening mellem de tre Riger, og som, hvis dette end ikke var skeet, dog fast overholdt maaskee kunde have sikkret Norge en selvstændigere Stilling i Foreningen ligeoverfor Danmark, end nu, trods Haandfæstningens glimrende Tilsagn, i Virkeligheden blev det til Deel. At kalde den Rørelse i Norge, som ved denne Leilighed fandt Sted, og hvori Erkebiskop Gaute og et Par af Norges Biskopper øiensynligen spillede Hovedrollen, at kalde den et Oprør, et Brud paa ældre Forpligtelser, hvilket Mange have gjort [1]), er neppe retfærdigt. Hyldingen af Kristian I's ældste efterlevende Søn i 1458 som Faderens umiddelbare Eftermand var virkelig paa en Maade gjort magtesløs ved Kristians ovenberørte Tilsagn i 1476, og tilintetgjorde desuden ingenlunde Norges Ret til at sørge for Afhjælpelsen af sine grundede Anker, før det stedte den valgte Konge til virkeligt Indtræde i Kongedømmet. Og andet var det jo ikke, det norske Raad ved denne Leilighed gjorde. At det, som i Brevet af 15de September, kunde yttre Misnøie med Foreningen mellem de tre Riger, naar Norges Ret krænkedes derved, at en vigtig norsk Fæstning forholdtes Raadet ved dansk Hjælp, — deri kan man da ikke fortænke det. Det norske Raad negtede jo forøvrigt ikke at antage Hans til Norges Konge, men det vilde blot forud sikkre sig hans udtrykkelige Tilsagn om at afhjælpe visse Klagepunkter; og da man havde erholdt dette Tilsagn, antog man ham godvilligen. At Hans selv ikke ansaa Valget og Hyldingen i Faderens levende Live som ubetinget bindende for noget af de tre Riger, viste noksom hans egen Opførsel, idet han ikke engang kaldte sig reent ud „Danmarks Konge“ men kun „udvalgt Konge til Danmark“ ligetil Antagelsen i Halmstad var foregaaet og Haandfæstningen der vedtagen. Ligesaalidt som Bevægelsen bør kaldes et Oprør, ligesaalidt er det rigtigt, naar man har fremstillet den som en Tilstelning af et vist Parti [2]), hvilken altsaa ikke skulde have fundet synderlig Deeltagelse hos den norske Almenhed. Vel er det saa, at man ved denne Leilighed ingen bestemte Prøver har paa den norske Almues Stemning, uden blot hvad Indbyggerne i Baahuslen angaar. Men det norske Raad sees at have handlet med stor Endrægtighed, og ingen Splittelse spores dennegang, som den, der fandt Sted under Bevægelsen i 1449, — en Omstændighed, der noksom tyder paa, at Raadet har vidst sig at have et Rygstød i Folkets Ønske, hvilket ogsaa dets ovennævnte Yttring i Brevet af 15de Sep-

[1]) Saaledes Jahn og flere danske Historikere baade før og efter ham. [2]) Jahn 348.

tember, at det „for Almuens Skyld“ ikke kunde opgive Beleiringen af Baahus, end yderligere bestyrke.

Da nu Vanskelighederne med Kong Hans's Valg for Danmarks og Norges Vedkommende vare fuldkommen beseirede, lod han sig paa en Herredag til Kjøbenhavn krone til Danmarks Konge den 18de Mai. Ottende Dag derefter for han til Søs til Oslo, hvor han den 3die Juli udgav Retteboder for Norge [1]), og derfra over Land til Nidaros, hvor han den 20de Juli 1483 blev kronet til Norges Konge af Erkebiskop Gaute [2]). Den 23de Juli var han endnu i Nidaros [3]). Paa Tilbageveien var han den 1ste August i Gudbrandsdalen [4]), og i Midten af samme Maaned synes han allerede igjen at have været i Danmark.

To af de verdslige Raadsmedlemmer, der ere omtalte som Deeltagere i den nys skildrede Bevægelse i Norge, Jon Svalesson Smør, der en kort Tid havde været Rigsforstander, og Ridderen Einar Olafsson Fluga, der ogsaa i Urolighederne i 1449 havde været en fremtrædende Personlighed, døde samme Aar som Halmstad-Foreningen kom i Stand. De druknede begge tilsammen i 1483 ved Jarlsø eller Jærsø ved Tunsberg [5]).

105.

Norge under Kong Hans's Styrelse indtil 1503. Stemningen i Norge. Partier der. Knut Alfsson og Henrik Krummedike. Knut Alfssons Drab.

Ingen Forandringer af Betydenhed synes at være foregaaede i Norge ved Kong Hans's Tiltrædelse. Et af de vigtigste Embedsskifter, som udentvivl fandt Sted i Forbindelse med Kongeskiftet, var Hr. Ivar Vikingssøns Afgang baade som Kansler og som Provst ved Mariekirke i Oslo. Man seer, at denne hans Afgang ikke foregik strax ved Kong Kristians Død; thi endnu i 1482, under Mellemriget, nævnes han som Indehaver af begge Embeder og Medlem af Raadet [6]). Men før den 10de October 1485 havde han faaet sin Eftermand som Provst og tillige ganske vist som Kansler. Denne Eftermand var Hr. Jon Paalsson, som den 1ste Mai 1482 endnu blot var Kannik ved Mariekirke i Oslo, men den 10de October 1485 nævnes som Provst i Oslo [7]). Hoist rimeligt bliver det altsaa, at Skiftet er foregaaet i 1483 under Kong Hans's Ophold i Norge i

[1]) Paus II. 273—275. [2]) Hvitf. u. 1483. [3]) N. Dipl. I. 672. [4]) N. Dipl. III. 689. [5]) Sml. III 605, Not. 2, IV. 114. [6]) Br. af 1ste Febr. 1482 Hadorf II. 302, jfr. o. f. II 572; Br. af 11te Marts s. A. N. Dipl. I. 670. [7]) N. Dipl. II. 680, 687. Han havde studeret i Rostok, hvor han blev immatrikuleret den 7de October 1466. Nor. Sml. I. 78.

Anledning af Kroningen, og at Hr. Ivar har maattet vige, fordi hans Færd under Mellemriget har mishaget Kongen. Ivar, der i meer end tretive Aar havde været Provst og Kansler, findes at have overlevet sin Fratrædelse fra begge Embeder en rum Tid. Endnu i 1498 levede han i Varna Kloster eller Hospital [1]), og han maa saaledes have opnaaet en meget høi Alder. Eftermanden Hr. Jon Paalssøn var Provst og Norges Kansler under hele Kong Hans's Styrelsestid, dog nævnes ogsaa i denne Tid nemlig i 1486, en Præbendatus ved Mariekirke, Hr. Thorkel Jensen, som Vicekansler [2]).

Gunnar Thiostolfssøn Holk, Biskop i Oslo [3]), viste sig, som vi ovenfor have seet, med de øvrige norske Biskopper virksom under Mellemriget 1481—1483, og deeltog i Forhandlingerne med Sverige i 1482. Han havde dengang i næsten treti Aar forestaaet Oslo Biskopsstol og i næsten fireti indtaget en fremragende Stilling i Norges Raad. Den sidste Leilighed, ved hvilken han nævnes, er paa Mødet ved Jarlsø den 25de Juli 1482 [4]); i de senere Forhandlinger forekommer hans Navn ikke. Han maa da have været meget gammel og er udentvivl død i dette samme Aar [5]). Hans Eftermand paa Oslo Stol var Nikolaus Kalib, om hvis foregaaende Stilling intet vides.

Kong Hans skildres som en ærlig, ligefrem, ordholden Mand, der ikke befattede sig med Statskneb. Han viste sig ogsaa i Almindelighed mild og eftergivende, endog i sine Tvistigheder med den ham i Klogskab og Kraft uendelig meget overlegne, men mindre redelige, svenske Rigsforstander Steen Sture, der idelig ved sine listige Underhandlinger prøvede hans Taalmodighed og forholdt ham Sveriges Krone. Men alle Kongens gode Egenskaber uagtet, synes dog Nordmændene ikke i Eet og Alt at have været tilfreds med hans Styrelse. Allerede tidlig i hans Styrelses Tid spores en vis Gjæring i Norge, hvortil dog den egentlige Aarsag ikke kjendes. Rimeligvis har man, og det neppe uden Grund, fundet ham noget lunken i at opfylde de Løfter, han havde givet Nordmændene i sin Haandfæstning. Man har ogsaa her gjættet, at Steen Sture har havt en Haand med i Spillet, og at Erkebiskop Gaute har staaet i Forbindelse med ham; men tilstrækkeligt Bevis herfor mangler hidtil [6]).

Det er i 1486, at tydelige Spor vise sig til urolige Rørelser i Norge og et spendt Forhold mellem Kongen og Erkebiskoppen. Og Urolighederne maa ikke have været ubetydelige, det kan man slutte af Kongens alvorlige Foranstaltninger. Han havde nemlig i Begyndelsen

[1]) Langes Klh. 2den Udg. 399. [2]) Landsvistbrev af 18de Juli 1486, Oslo. N. Dipl. II. 690. [3]) Fra 1453, s. o. f. II. 529. [4]) S. o. f. II. 573. [5]) Sml. IV. 545—546. [6]) Hvitf. u. 1486; Jahn 355, 356.

af Aaret Udbud af Danmark baade af Lenene og af Kjøbstæderne. Samlingstiden for Krigsfolket fastsattes til fjorten Dage efter Paaske (dette Aar den 26de Marts), og Toget skulde gjælde Norge. En Styrelse blev i Januar Maaned udnævnt for Danmarks forskjellige Landskaber under Kongens Fraværelse udenfor Riget, og denne har følgelig været tænkt at blive ikke saa ganske kort [1]). Om Toget virkelig har fundet Sted i den Maalestok, som Forberedelserne lade formode, vides ikke; men hvad der er vist er, at Kong Hans om Sommeren selv var i Norge. Muligen har han ved sin personlige Nærværelse fundet Stillingen mindre farlig end Rygtet havde udraabt; og virkelig spores ikke andet, end at Sagen er bleven hastig og i Mindelighed jævnet.

I Juli Maaned var Kongen i Bergen samlet med Erkebiskop Gaute og udentvivl med hele Norges Raad [2]). Man seer, at der har været Tvist mellem Kongen og Erkebiskoppen angaaende Patronatsretten til Trums Kirke, hvilken Ret Erkebiskoppen, uvist under hvad Paaskud, maa have tilegnet sig. St. Marie Kirke i Trums var fra gammel Tid et af de fjorten kongelige Kapeller [3]), og Kongens Patronatsret til den var saaledes uomtvistelig. Kongen lod ogsaa forelægge Erkebiskoppen Pavebrev, der beviste hans Patronatsret til Kirken, og Gaute maatte give efter. Den 18de Juli udstedte han i Bergen under sit og sit Kapitels Segl et aabent Brev, hvori han erklærede, at da Kongens Ret ved de fremlagte Pavebreve var bevist, havde han med sit Kapitels Raad opgivet denne Patronatsretten til nævnte Kirke med al Rente og Rettighed, som dertil bør at ligge, dog paa det Vilkaar, at naar den er ledig, en dygtig indenlandsk Klerk præsenteres til den, hvilken bliver i ret Lydighed under Erkebiskoppen og hans Eftermænd [4]).

En anden Kirkesag blev af Erkebiskop Gaute afgjort paa dette samme Møde. Almuen af Midsyssel paa Agder klagede ved tvende Fuldmægtige for Erkebiskoppen over visse Byrder, som den paastod, at dens Geistlighed uden Ret paalagde den. Det ene Klagepunkt var, at der fordredes meer end Loven bestemte for Begravelser; det andet, at der vare Kirkerne fragaaet Ejendomme, som med Rette tilhørte dem. Vedkommende Biskop, Eilif af Stavanger, var tilstede og svarede paa Klagen, at Almuen i Midsyssel selv havde opgjort Brev om Kirkernes Ejendomme og Presternes Indtægt og Rettighed, hvilket Brev ikke burde overdømmes; og havde han i den Anledning for et Aar siden stevnet nogle af Almuen til Nidaros for Erkebiskoppen,

[1]) Molbechs nordiske Tidsskrift I. 432; jfr. Jahn 365 f. [2]) Allerede den 5te Juli var Kongen i Bergen Paus II. 277. [3]) S. o. f. II. 121, Not. 2. [4]) Br. af 18de Juli 1486. N. Dipl. I. 683.

og da de ei indfandt sig, faaet Kostholdsbrev paa dem. Efter at have undersøgt Sagen fra begge Sider, gjorde Erkebiskoppen, med Biskop Eilifs Samtykke og andre gode Mænds Raad, følgende Bestemmelse: — Først angaaende Begravelser, at efter Bonde eller Hustru skal efter gammel Sedvane gives 2 Mark, mindre dog hvis Evne ei er til, eller der er mange Børn; efter ugift Søn eller Datter over 16 Aar 1 Mark, ligesaa efter Leiedreng paa fuld Løn; efter Barn mellem 7 og 16 Aar ½ Mark; efter yngre Barn mindre. Dernæst angaaende Kirkernes Ejendomme, da lovede Biskop Eilif, at det skulde komme tilbage til Kirkerne, som lovligen bevises at tilhøre dem. Endelig angaaende Kostholdet, hvori de vare idømte, da opgav Biskoppen dette; dog skulde Almuen for sin Ulydighed gjøre ham en venskabelig Villighed, der ikke voldte dem nogen Tyngsel. Herom udstedte Erkebiskoppen den 31te Juli i Bergen sit Brev, som blev medbeseglet af Biskop Eilif [1]). Kongen synes slet ikke at have blandet sig i denne Sag.

At Kong Hans's Stemning mod Nordmændene, og det norske Raads mod ham ved hans Komme til Norge ikke var den bedste, er tydeligt nok. Men under Opholdet i Bergen forsonede han sig, heder det, med Erkebiskoppen og de Norske, som tilforn syntes ham uvillige, og man gjorde hinanden gjensidigen de bedste Løfter [2]). At et venskabeligere Forhold var indtraadt, syntes ogsaa vise sig et Par Aar senere. Thi i Sommeren 1489 indfandt sig det norske Raad: Erkebiskop Gaute, Biskopperne Hans af Bergen, Eilif af Stavanger, Herman af Hamar, Herlog Electus af Oslo, Kristiern Provst i Bergen og Jon Paalsson Provst i Oslo, sex Riddere (Alf Knutsson nævnes først) og to Svende, i Kjøbenhavn, hvor det den 25de Juli, paa det norske Folks Vegne, antog og hyldede Kongens ældste, dengang otte Aar gamle Søn, Kristian, til Faderens Eftermand som Konge i Norge, med udtrykkelig Tilsidesættelse for dette Tilfælde af enhver Artikel i Kongens Haandfæstning (i Recesserne til Kalmar og Halmstad), der kunde være den foretagne Hylding imod. Brev om denne Handling blev udstedt og forseglet af alle de nævnte Raadsmedlemmer samt tillige af tre Abbeder, tolv Væbnere og ni Lagmænd, Alle af Norge [3]).

Navnene paa de ved Kristians Hylding tilstedeværende Biskopper vise, at nogle Biskopsskifter da vare foregaaede i den norske Kirke, og flere indtraf i de næst paafølgende Aar.

Biskop Karl Sigurdsson af Hamar [4]) var udentvivl en af Kong Hans høitbetroet Mand i verdslige Anliggender. I 1485 var han Høvedsmand paa Akershus; var endnu i Live og der tilstede den

[1]) N. Dipl. I. 684. [2]) Hvitf. u. 1486. [3]) N. Dipl. II. 703. [4]) Fra 1473, s. o. f. II. 566.

25de September 1487, men døde sammesteds før 28de December i dette Aar [1]). Allerede den 16de Januar 1488 var Herman Thorgilsson valgt til hans Eftermand. Denne havde studeret i Rostok, hvor han blev immatrikuleret den 23de Mai 1473, og var siden Kannik i Oslo og Hamar. Den 30te Juni 1488 var han i Florens i Italien, saa han synes at have personlig søgt sin Confirmation i Rom [2]). Den 25de Juli 1489 have vi seet ham som indviet Biskop paa Raadsmødet i Kjøbenhavn.

Rimeligvis i Begyndelsen af 1489 døde Biskop Nikolaus Kalib af Oslo [3]), om hvem man næsten intet ved. Hans Eftermand var Herlog Vigleiksson Kornyng, forud Kannik ved St Halvards Kirke i Oslo. Den 25de Juli 1489 var han, som vi have seet, Electus og Confirmatus, da han var nærværende i Kjøbenhavn ved Hertug Kristians Hylding. Naar han som indviet har tiltraadt sin Stol, vides ikke [4]).

Omkring 1490 døde Biskop Magnus Eyolfsson af Skaalholt [5]) og havde til Efterfølger Stefan Jonsson, ogsaa en Islænding, der havde studeret i mange Aar i Udlandet, baade i Frankrige og paa andre Steder, og var vel anseet for sin Lærdom og sine Kundskaber [6]). Han kom til Island og tiltraadte sin Stol i 1491 [7]).

Biskop Olaf Røgnvaldsson af Hole [8]) døde den 15de Juli 1495 under et Ophold i Udlandet. Han havde i sin lange Styrelsestid vist sig som en virksom og myndig Kirkens Forstander, der ingen Indgreb taalte i sit kirkelige Omraade fra de verdslige Embedsmænds Side. Hans haarde, stive og begjærlige Sindelag indledede ham i idelige Processer, hvor han fra først af oftere var den angribende end den angrebne, og hans Ihærdighed lod ham som tiest til Slutning gaa af med Seieren. Ved saadanne Leiligheder sparede han da ikke sine Modstandere men udpressede af dem store Bøder i Jordegods og Penge, til sin Stols og sin egen Berigelse [9]). I de sidste Aar af hans Levetid, 1494 og 1495, rasede en frygtelig Mandedød paa Island [10]). Olaf havde en Brodersøn ved Navn Gotskalk Nikolausson, hvilken rimeligvis var norsk af Fødsel, men Prest i Hole Biskopsdømme. Han blev af Hole Biskopsdømmes Geistlighed i Vaaren 1497 valgt til sin Farbroders Eftermand. Valget blev paa samme Aars Althing stadfæstet, og Gotskalk drog til Norge, hvor han

[1]) Sml. IV. 543; N. Dipl. II. 692. [2]) N. Dipl. II. 693; Saml. IV. 543; Norske Sml. I. 79; Langes hdskr. Opt. [3]) Fra 1483, s. o. s. II. 582. [4]) Sml. IV. 541—542. [5]) Fra 1476, s. o. s. II. 567, jfr. Espol. Aarb. þ. 2. c. 82. [6]) Finn. Joh. II. 490—491; Espol. Aarb. þ. 2. c. 74. [7]) Espol. Aarb. þ. 2. c. 87. [8]) Fra 1460, s. o. s. II. 563. [9]) Finn Joh. II. 590—610 Espol. Aarb. þ. 2. paa mange Steder. [10]) Espol. Aarb. þ. 2. c. 92, 94.

blev indviet af Erkebiskop Gaute. Han vendte tilbage til Island i 1499 og tiltraadte sit Sæde. Han var som sin Formand en haard og havesyg Mand, virksom i at berige ikke alene sin Bispopsstol men ogsaa sig selv, det sidste igjen til Fordeel for sine Børn, af hvilke han havde flere med en Frille, der aabenlyst levede med ham som hans Husholderske [1]).

Af pavelige Foranstaltninger med Hensyn til den norske Kirke omtales ved denne Tid een, som vilde være mærkelig, om den var sikker.

I 1490 skal Pave Innocentius VIII, som i 1484 havde fulgt Sixtus IV, og som regjerede til 1492, have meddelt den norske Kirkes Prester Tilladelse til, i Mangel af Vin, at benytte Miød eller anden Landets Drik i Nadverens Sakrament [2]). Rigtigheden af denne Beretning er imidlertid, og det som det synes med Grund, bleven dragen i Tvivl. Innocentius maa, hvis Dispensationen virkelig er given, have havt ganske andre Anskuelser end Pave Gregorius IX havde, da han i 1237 erklærede sig om den Sag til Erkebiskop Sigurd [3]).

Urolighederne i Norge omkring Aaret 1486, de være sig af større eller mindre Betydenhed, bleve, som vi nys have seet, hastigen stillede. Men ti Aar senere, henimod Aarhundredets Slutning, begyndte atter Tegn paa en indre Gjæring og paa en vis Spending mellem tvende Partier i Landet at lade sig tilsyne.

De to Partier, som Kristian I's Valg for henved femti Aar siden havde fremkaldt i Norge, vare i Grunden aldrig ganske uddøde. Det ene var mere strengt norsksindet og havde Opretholdelsen af Norges Selvstændighed, om end som Led af et nordisk Statsforbund, for Øie; dette holdt paa Valgriget som en Nødvendighed for at sikkre Norges Selvstændighed i Foreningen, og paa Kongens Jagttagelse af hvad han i sin Haandfæstning havde tilsagt Norge, medens det derhos var tilbøieligt til at søge en Støtte i Sverige, saaledes at Nordmænd og Svensker skulde gjøre fælles Sag for at modstaa Danmarks Stræben efter en Overvegt i Foreningen, hvilken Stræben man troede de oldenborgske Konger begunstigede. Det andet Parti var mere dansksindet og arbeidede stadigen paa at knytte Norge saa fast som muligt til Danmark, for at disse to Stater ved gjensidig Hjælp kunde tvinge Sverige igjen ind i Foreningen og til at antage fælles Konge med Danmark. Dette Parti vidste klogeligen at benytte den norske Almues Forkjærlighed for Arveriget og holdt, for Norges Vedkommende, ikke saa meget strengt paa Haandfæstningens Tilsagn,

[1]) Finn Joh. II. 616—628; Espol. Aarb. þ. 2. c. 96, 100. [2]) Hvitf. u. 1490; Pontop. II. 329, 694 [3]) S. o. f. I. 411—412.

navnligen med Hensyn til Landets Styrelse ved indfødte Mænd. Paa det første Parti stod, som vi have seet, i sin Tid Erkebiskop Aslak Bolt, medens samtidig med ham Hr. Hartvik Krummedike var Hovedmanden for det danskfindede Parti. Dette sidste gik i 1449, som vi vide, af med Seieren, og Hartvik Krummedike var længe dets Hovedmand i det norske Raad, hvor han, skjønt Udlænding og egentlig dansk Herremand og Godseier, havde vundet Sæde, da han ved et norsk Giftermaal var bleven Eier af en Mængde Jordegods i det sydlige Norge.

Imidlertid traadte fra henved 1460 en norsk Stormand op som Hr. Hartviks Medbeiler til Indflydelsen i Norge, og dette var den ovenfor oftere nævnte Hr. Alf Knutsson af en Æt, som man efter Vaabenet (tre Roser) har kaldet Ros. Alf var paa fædrene Side Svensk, men stammede gjennem sin Moder fra Sigurd Hafthorsson og den norske Kongeæt, ligesom og fra Giskeætten, hvis rige Godser i Norge han for en stor Deel havde arvet. Han kunde saaledes i Rigdom fuldkommen maale sig med Hr. Hartvik, medens hans Slegtskab ligesom og den Omstændighed, at han eiede Godser ligesaavel i Sverige som i Norge, maatte gjøre ham tilbøielig til at opretholde Enigheden og Forbundet mellem disse to Riger. Alf Knutsson var altsaa ligesaa naturlig hentrukken til det norske mod Sverige heldende Parti, som Hartvik Krummedike til det danskfindede; og begge maatte snart blive hinandens erklærede Modstandere. Uenigheden mellem dem fremkaldte stundom blodige Optrin. Saaledes omtales, at medens Hr. Hartvik var Hovedsmand paa Akershus, dræbte Hr. Alf Knutssen Lasse Jensson, hans Foged paa Hedemarken [1]). Og dette har neppe været den eneste Blodbaad i deres Tvist.

Man ved ikke hvad der fra Først af har givet Alf Knutsson et Overtag over sin Modstander; men vist er det, at Hr. Hartviks og det danske Partis Indflydelse i Norge, tildeels ved Alf Knutssons Indflydelse, i de senere tyve Aar af Kristians Styrelse var i Dalen, medens naturligvis i samme Mon det norske Parti hævede sig [2]). Det var ogsaa dette Parti med Erkebiskop Gaute, Jon Smør og Knut Alfsson i sin Spidse, hvilket vi i Urolighedsaarene 1481—1483 have seet raade i Norge, medens man paa den Tid saagodtsom intet Spor finder til det danske Partis Virksomhed i Landets Indre. Dette skriver sig rimeligvis for en stor Deel derfra, at det danske Parti for Øieblikket var uden nogen fremtrædende Høvding, da nemlig Hr. Hartvik var død omkring 1476 [3]). Men efterat Hans's Valg til Norge var lykkelig gjennemdrevet, synes det som det danske

[1]) Dette Drab omtales ganske i Forbigaaende i et Brev af 1516, 14de Marts, N. Dipl. I. 756. [2]) Ny Dan. M. VI. 36—39. [3]) Dan. M. 3die R. II. 2.

Parti lidt efter lidt igjen er kommet til Aande. Det fik ogsaa nu snart en ny og kraftfuld Hovding i Hartvik Krummedikes eneste Søn, Henrik, der arvede alle sin Faders store Ejendomme baade i Norge og Danmark. Henrik Krummedike var vel ved sin Faders Død for ung til strax at optræde som Partihøvding; men saasnart han var kommen til den mandige Alder, var bleven Ridder (før 1485), havde faaet Forleninger i Norge og var bleven Hovedsmand paa Baahus Slot (før 1490), begyndte han at træde i sin Faders Fodspor som det danske Partis Høvding i Norge og tillige som Alf Knutssøns Modstander. Da nu Alf Knutsson omkring 1496[1]) døde, og hans Søn, Ridder Knut Alfsson, arvede hans Rigdom og Indflydelse samt blev Hovedsmand paa Akershus, saa blev han og Henrik Krummedike de tvende Førere, om hvilke de to hinanden modsatte Partier i Norge sluttede sig.

Den første Leilighed ved hvilken vi finde Knut Alfsson og Henrik Krummedike i nogen nærmere Berørelse, var ved Elfsborgs Beleiring og Indtagelse i den senere Halvdeel af 1497, da begge de nævnte Høvdinger i Forening anførte Kong Hans's Krigsfolk. Dengang vare de vel, i det mindste tilsyneladende, Venner; muligen kan dog ved denne Leilighed hemmelig Avindsyge mellem dem som Hærførere have bidraget til Beleiringens Langvarighed, ligesom det og kan have opbragt Knut Alfsson, at Lønnen for Slottets endelige Indtagelse synes at være bleven Henrik Krummedike alene til Deel[2]). Strax efter udbrød, ved Slutningen af 1497 og Begyndelsen af 1498, nogle Bondeuroligheder i visse Landskaber i det sydøstlige Norge, der hørte til Knut Alfssøns Len. Bøndernes Reisning her var imidlertid, saavidt skjønnes, ingenlunde rettet umiddelbart mod Kong Hans, men mod Knut Alfsson selv og dennes underordnede Fogeder. Reisningen udgik fra Nes Tredjing og Ullenshofs Tredjing paa Romerike. Almuen der underrettede ved et ubeseglet Brev Hr. Knut om, at en Engelbrekt Gunnarsson havde slaget hans Foged ihjel under dennes Opkræving af Kongens Visøre, og at hele Almuen paatog sig Gjerningen som øvet med dens Samtykke. Men Hr. Knut, som af Brevets Overbringer troede sig at være kommen til Erfaring om, at det ikke hang rigtig sammen med Almuens Ansvarlighed, advarede den, efter forudgaaende Overlæg med Biskop Herlog af Oslo, Provsten til Mariekirken sammesteds og flere af Raadet, ved en Skrivelse fra Akershus af 29de November 1497, og forlangte af den, hvis den virkelig vilde staa ved sin Erklæring, at sende ham denne under tolv Mænds Segl ved fire Fuldmægtige, hvilke da skulde have frit Leide frem og

[1]) Han var endnu i Live den 28de Oktober 1495. N. Dipl. I. 709. [2]) Danske Mag. 3die Rekke II. 5, 25.

tilbage[1]). Han maa imidlertid have anseet Bevægelsen for farlig og for let at kunne udstrække sig videre; thi kort efter, den 16de December, tilskrev han Henrik Krummedike paa Baghus, og bad denne møde sig i Borgesyssel, paa det at de kunde forlige sig om tidligere Mellemværende og derpaa samle saameget Stridsfolk som muligt for at twinge Urolighederne, hvilke han omtaler som udstrakte over hele Landet søndenfjælds[2]).

Man finder ikke, at Hr. Henrik har fulgt denne Opfordring; man seer derimod, at Bevægelsen kort efter har været i Tilvert og antaget Præget af et stort Opløb. Almuen af Nes og Odalen sendte Budkjævle ud over hele Akershus Len samt flere Len. Budkjævlet var, heder det, brændt i den ene Ende og med Hank i den anden[3]), og stevnede Bønderne til Akers Thing. Hid strømmede ogsaa den 6te Februar 1498 Almuen i Mængde, men aabenbare uden at kjende Hovedmændene for eller den egentlige Hensigt med Sammenløbet. Biskop Herlog af Oslo og Erkepresten der, Narve Thoresen, samt Borgermester og Raadmænd af Byen kom tilstede paa Thinget, og der optraadte ogsaa Knut Alfsøn paa Kongens Vegne, idet han spurgte Almuen ad, hvo der havde samlet den, og om hvad Hensigten var med dette Sammenløb. Men Almuen tilstod oprigtigen, at den ikke vidste hvad Thingbudet gjaldt, og den havde intet andet Forlangende at fremføre end kun i Almindelighed, at Hr. Knut skulde holde den ved Norges Lov. Da han nu lovede dette og forresten tiltalte Almuen med gode Ord, saa viste ogsaa denne sig lydig og føielig, og erkjendte, at den havde ladet sig vildlede. Biskoppen erklærede med de tilstedeværende gode Mænds Samtykke for hele Almuen, at hvo som for Fremtiden opskar et saadant Budkjævle, skulde være Landsforræder ligesom og Enhver som løb derefter, undtagen det udgik paa Kongens Bud eller ved hans Lensmænd, naar det syntes dem magtpaaliggende. Almuen lovede derpaa at vise sig hørige og lydige i alt Lovligt mod Hr. Knut og de øvrige Lensmænd, som Kongen beskikkede[4]); og hermed opløstes, saavidt man kan skjønne, dette store Sammenløb uden videre Uorden.

At dog Almuens Stemning mod Hr. Knut og hans Fogeder ikke hermed strax er bleven ganske forsonet, det viser den formelige Klage, som Bønderne og Almuen i Eidsvolds Sogn kort efter, ved en Skrivelse af 25de Mai 1498, tilstillede Kong Hans, og som var rettet mod Hr. Knuts forhenværende Foged paa Romerike, Lasse Skjol, der beskyldtes for flere særligen opnævnte uretfærdige og retskrænkende

[1]) N. Dipl. II. 731. [2]) N. Dipl. II. 732. [3]) En Trudsel for de ikke Mødende om Brand og Hængning. [4]) N. Dipl. I. 715—717.

Handlinger, for hvilke han og synes at have været dræbt af Almuen [1]). Vi vide imidlertid ikke hvilke Virkninger denne Klage har havt.

Der findes vel intet Bevis for, at Hr. Henrik Krummedike har havt Haand med i Spillet ved disse gaadefulde Uroligheder; men tænkeligt er det, at han just ikke saa ganske ugjerne har seet sin Medbeiler i slig Forlegenhed, hvilken tillige kastede en Skygge paa hans Embedsforsel i Kongens Tjeneste og mod dennes Undersaatter, og at han derfor ikke har forhastet sig med at komme Knut Alfssøn til Hjælp. I saa Fald har Begivenheden ganske vist tjent til at forøge Spendingen og Uvillien mellem de tvende Stormænd. Alligevel synes disse Uroligheder ingenlunde at have været af den Beskaffenhed, at de kunde gjøre Knut Alfssøn mistænkt hos Kongen for oprørsk Sindelag. Ligesom Knut synes at maatte have nydt Kongens Tiltro, da han sattes til Henriks Medanfører ved Elfsborgs Beleiring, saa finder man heller ikke strax efter de omtalte Uroligheder Spor til nogen Mistanke fra Kongens Side mod ham. Men i 1499 viser det sig tydeligen, at en alvorlig Tvivl om Knuts Troskab var vakt hos Kongen, og af Breve fra denne til Henrik Krummedike af 29de September og 23de Oktober i nævnte Aar sees, at Kongen da har fundet Knut Alfssøns Færd mistænkelig, at han har frygtet hans Stemning, og at han har overdraget sin Fortrolige at have et opmærksomt Øie med hans Foretagender [2]). Vi kunne, ved at see dette, neppe tvivle om, at Henrik har pustet til Kongens Uvillie mod den mægtige norske Høvding; og det kan vel hende, at en Følelse hos Knut af at være miskjendt af sin Konge og bagtalt hos denne af en Mand, der nu maa antages at have været hans vitterlige og erklærede personlige Uven, og som stod paa et modsat Parti i Norge af det, til hvilket Knut selv havde sluttet sig, kan have draget den sidstnævnte ind i den Forbindelse med Kong Hans's Fiender i Sverige, der, hvad vi nu strax skulle see, voldte hans Død.

Kong Hans var endelig i 1497 bleven erkjendt for Konge i Sverige, og Steen Sture havde fratraadt sit Rigsforstanderskab der. Men ikke før havde Kongen i 1500 lidt det bekjendte Nederlag i Ditmarsken, før Sverige igjen blev uroligt, og Steen Sture atter optraadte i de misnøiede Svenskes Spidse. Da Gjæringen i Sverige i 1501 begyndte at blive alvorlig, var Knut Alfssøn der tilstede, og traadte uden Dølgsmaal paa Hr. Steens Side. Om han ved denne Leilighed har havt nogen, om ogsaa blot hemmelig, Fuldmagt

[1]) N. Dipl. II. 734. Lasse Skjol omtales i et Brev fra Kongen til Henrik Krummedike af 22de Juli 1499 som død, og det heder tillige, at Henrik Krummedike paa Kongens Vegne havde opbaaret Boden efter ham. Danske Mag. 3die Rekke II. 32. [2]) Danske Mag. 3die Rekke II. 33, 34.

fra det norske Raads Side, eller har handlet efter Tilskyndelse fra enkelte af dettes Medlemmer, eller om han har gaaet sin egen Vei, stolende paa sin personlige Indflydelse i Norge, hvilken han har troet vilde sætte ham i Stand til senere at forsvare det gjorte Skridt, — derom ere vi uvidende. Men vist er det, at han i Egenskab af norsk Raadsmedlem deeltog i de misnøiede svenske Herrers Forhandlinger i Vadstena i August og September Maaned 1501, og at disse Herrer derfor i sine Klagebreve af 1ste August og 27de September kalde sig Sveriges og Norges Raad. I det sidstnævnte Brev findes endog en egen Artikel, hvori Knut Alfsson siger sig at have klaget for Kongen og Rigets Raad over den Uret og Overvold, som ham og Norges Indbyggere af Hr. Henrik Krummedike og flere navngivne Mænd var tilføiet, og dagligen tilføies af Kong Hans's Embedsmænd, Rigets og hans hadskeste Fiender, uden at der dog gjordes ham Lov eller Ret paa hans Klagemaal [1]). Allerede i Forveien havde Hr. Knut tilsendt Kongen sit Undsigelsesbrev, hvilket gjorde, at Kongen før 9de September have erklæret ham for at have forbrudt sit Len og tillige budet sine Embedsmænd i Norge at lægge hans Arvegods under Kronen [2]).

I Slutningen af 1501 brød Opstanden ud i Sverige under Steen Stures Anførsel, og efter Overlæg med ham, som det lader, drog nu Knut Alfsson til Norge for ogsaa at reise dette Rige mod Kongen. Det lykkedes ham med en Deel af det sydøstlige Norge, hvor Akershus synes at være forblevet i hans Hænder, og hvor han, trods Bondeopløbet mod ham i 1498, maa have havt stort Tilhang blandt Almuen. Ogsaa i det norske Raad har han utvivlsomt havt Venner, om end disse ikke vovede aabenbare at erklære sig for ham; og deraf har vistnok Raadets Uvirksomhed reist sig, hvorover Kongen undrer sig og klager i et Brev til Henrik Krummedike af 28de Oktober 1501, og som han senere synes at have villet overvinde ved at tilskrive i Januar Maaned 1502 Raadet og Lagmændene baade Nordenfjælds og Søndenfjælds, at de skulde dømme efter Norges Lov, hvad Ret Kongen, paa Norges Krones Vegne, kunde have til Knut Alfssøns Gods for den Utroskab, denne havde vist [3]). Man seer alligevel intet Spor til at Raadet har rørt sig for Kongens Sag, og Knut Alfssøn indtog i Begyndelsen af 1502 en virkelig truende Stilling. Anførerne for Kongens Tilhængere Henrik Krummedike, Hovedsmand paa Baahus, og Mathias Olafsson, Hovedsmand i Tunsberg, kunde med de Folk, de selv havde, og med Udbudet af sine Len intet afgjørende udrette mod ham. Knut spillede Mester paa Oplandene.

[1]) Hadorf II. 375, 379, 381. [2]) Danske Mag. 3die Rekke II. 38. [3]) Danske Mag. 3die Rekke II. 9, 39, 42.

Bisskop Herman af Hamar, tog sig her af Kongens Sag, men blev fangen, og, som det hed, haardt medhandlet [1]). Et Angreb af Henrik Krummedike i Juni Maaned paa Akershus blev tilbageslaget [2]). Lykken vendte sig imidlertid igjen snart paa det danske Partis Side. Henrik Krummedike fik Forsterkning fra Danmark og drog igjen for Akershus fra Søsiden, medens Mathias Olafssøn nærmede sig fra Landsiden. Knut Alfssøn indlod sig i Underhandlinger og fik fri Leide af det danske Partis Anførere til et Møde, ved hvilket ogsaa Bisskop Herlog af Oslo og Kansleren Jon Paalssøn skulde være tilstede. Han begav sig ombord paa Henriks Skib, men her kom det til en Ordstrid, der udartede til Slagsmaal, og nu blev Knut Alfssøn dræbt, og hans Lig siden kastet i Søen. Dette skede den 18de (eller 25de?) August 1502.

Kort efter, den 26de August, blev et Slags Forklaring optagen over Drabet ved Lagmændene af Oslo og Tunsberg paa et offentligt Møde paa Torvet i Oslo, og godtgjordes det, som det hed, af Hr. Henrik og hans Tilhængere, at Knut Alfssøn i Forveien havde brudt Leiden i flere Stykker, og at han havde havt i Sinde den paafølgende Nat at brænde Oslo By; hvorfor Drabsmændene dømtes sagløse, men Hr. Knuts Gods forbrudt til Kongen og Norges Krone. Et Dokument blev ogsaa udstedt ved samme Leilighed over den afgivne Forklaring og den fældede Dom. Men hele Sammenhængen med Knuts Drab er og bliver ligefuldt høist dunkel, og megen Lid til det afgivne Udsagn, har Samtiden aabenbare ikke sat [3]).

[1]) Danske Mag. 3die Rekke II. 49; Hvitf. u. 1502. [2]) D. M. 3die R. II. 46. [3]) Dette Dokument, der skulde afgive den sikkreste Kilde til Oplysning om Sagen, findes efter Originalen aftrykt i Danske Mag. 3 R. II. 48--50, og ligeledes hos Hvitfeld u. 1502; men det stemmer ikke ganske paa begge Steder og bærer i det Hele Præget af at være et med Unøiagtighed og Skjødesløshed affattet Stykke. Den skibyske Krønike, hvis Efterretning om Knut Alfssøn synes skreven i 1524, altsaa ikke stort meer end 20 Aar efter hans Død, siger om ham, at han var meer enfoldig end ond, og at nogle svenske „Forrædere" benyttede sig af hans Enfoldighed; og om hans Drab siger den, at Johannes Jakobssøn, Bisskop af Roskilde, og Henrik Krummedike lokkede ham ombord paa sit Skib ved offentlig Leide, „som burde have været holden endog den grummeste Tyrk", og dræbte ham, da han intet ondt ventede sig, paa en Maade, „som kunde sømme troløse Forrædere, og ikke Vogtere af Tro og Eed" (Scr. r. D. II. 562). Og dette er dog en dansk Mand, som dømmer saa. Ogsaa Hvitfeldt, som dog kanskee her følger den skibyske Krønike, siger om Knut, at han ellers var en „from enfoldig Mand, men af Hr. Steen ilde forført", og at han blev „ihjelslagen paa den Leide, ham var given; dog Andre ville sige, at som han havde drukket med Gesanterne (de danske) paa Skibet og vilde trine over Skibsbordet og stige i Baaden, skal han være falden og have slaget sig ihjel" (Hvitf. u. 1502). Det sidste viser, at man i Forstningen, i Følelsen af det Urigtige og Uverdige i Drabet, har villet give Sagen den Vending, at

Vel kom Akershus efter Knut Alfssøns Drab i det danske Partis Hænder, og Henrik Krummedike fik Ros af Kong Hans for sin Færd [1]). Men Gjæringen i det sydlige Norge var dermed ikke stillet; tvertimod Opstanden tiltog endogsaa for det Første paa en foruroligende Maade, især efter Tilskyndelse af den Dræbtes Enke Fru Mereta [2]), der siden egtede Hr. Svante Nilssøn Sture i Sverige. Først i det følgende Aar 1503 lykkedes det Kongens Søn, den unge Hertug Kristian at dæmpe den for Øieblikket [3]). Naar undtages Biskop Herman af Hamar, der, som allerede fortalt, stod paa Kongens Side, og Biskop Herlog af Oslo, der dog kun synes at være optraadt som Megler, vides ingen af Norges Biskopper at have været indviklet i disse Uroligheder. Kansleren Jon Paalssøn synes under det Hele at have nydt Kong Hans's fuldkomne Tiltro [4]).

106.

Kong Hans's seneste Regieringstid. Hans Søn, Hertug Kristian, Norges Styrer paa Kongens Vegne. Herlog Hosfudfats Opstand. Biskop Karl af Hamar. Erkebiskop Gaute døer 1510. Erik Walkendorff fem og tyvende Erkebiskop. Kong Hans døer 1513.

Gjæringen i det sydlige Norge var dog kun ufuldkommen stillet. Den brød snart ud i en fornyet Opstand, og denne Gang komme tvende høitstaaende norske Geistliges Navne i nær Berørelse med den.

I 1503 eller 1504 døde den nysnævnte Biskop Herman Thorgilssøn af Hamar, og i 1504 valgtes til hans Eftermand Karl Jonssøn [5]). Dennes Tilnavn Jemta antyder, at han var fra Jamteland; han havde i 1486 studeret i Rostok og var mellem 1493 og 1497 Kannik i Hamar og Sognepræst til Thotn [6]). Endnu i Juli 1505, da han tilligemed Erkebiskop Gaute og Kansleren Jon Paalssøn var med Kongen i Kalmar ved den mod Svante Sture anlagte Rettergang, var han blot Electus [7]). Dog er han utentvivl inden Aarets Udgang bleven stadfæstet og indviet. Der spores ikke, at der

Hr. Knut var kommen af Dage ved sin egen Uforsigtighed, og at først, da denne Paastand ikke kunde opretholdes, har man stræbet til Udfærdigelsen af hint Dokument, hvorved Hr. Knuts Drab skulde gives Udseende af at være aldeles lovligt. At dette ikke forholdt sig rigtigt, har man følt ligesaavel fra de Danskes, som fra Nordmændenes Side. Senere hen siger Hvitfeldt: „for denne Hendelses Skyld med Hr. Knut Alfsøn, var stor Eftertale en Tid lang. Hans Lig blev staaende over Jorden i tolv Aar paa Akershus. Hans Jordegods blev annammet (inddraget) dog siden igjengivet for nogen Underhandlings Skyld, som skede af de svenske Sendebud 1504". [1]) Danske Mag 3 R. II. 50. [2]) Sst. 51. [3]) Jahn 404. [4]) Danske Mag. 3 R. II. 41, 42. [5]) N. Dipl. II. 752. [6]) Norske Saml. I. 80. [7]) Hvitf. u. 1505.

dengang har hvilet nogen Mistanke paa Karl for oprørsk Sindelag eller hemmelig Forbindelse med Kongens Fiender i Sverige; i saa Fald havde vel neppe Kong Hans samtykket hans Valg, og end mindre gjort ham, som der fortælles, til sin Fortrolige og sin Søns Raadgiver. Men senere blev Karl, som vi snart skulle see, mistænkt og beskyldt for landsforræderske Hensigter, og undergik paa Grund heraf store Lidelser.

Ved denne Tid døde ligeledes Biskop Herlog Vigleiksson af Oslo. Han levede endnu den 29de Mai 1505, men synes at være død inden samme Aars Udgang [1]). Til hans Eftermand valgte Kapitelet af sin egen Midte, Kongen uadspurgt, Thorkel Jonsson, der ogsaa erhvervede Pavens Stadfæstelse. Men ham vilde Kong Hans, uvist af hvilken Aarsag, ikke erkjende; hvorimod han udnævnte i hans Sted Anders Mus, en dansk Mand, der troes at have forhen været Provst i Viborg, og indsatte ham i 1506 med Magt i Embedet. Den forstødte Thorkel flygtede til Sverige for at søge Hjælp hos den svenske Geistlighed og hos Rigsforstanderen Svante Nilsson Sture, Steens Eftermand. Udentvivl har han for de Svenske skildret Stemningen i det sydlige Norge som oprørsk mod Kong Hans, og han skal have forsikkret, at, hvis Svante vilde sende Krigsfolk derhen, vilde mange af Indbyggerne slaa sig til ham [2]). Thorkels senere Skjebne kjendes ikke.

Svante Sture havde allerede om Vinteren 1505—1506 ved Berend Siggesson, Kapellan i Mora i Dalarne, udspeidet Stemningen paa Oplandene og fundet, at Almuen der endnu var forbittret over Knut Alfssøns Drab, at den var tilbøielig til Opstand, at Biskop Karl af Hamar var fredelig stemt mod Sverige, men derimod maadelig til Vens med Kongens Embedsmand paa Akershus, og at Almuen holdt med Biskoppen [3]). En Opstand mod Kong Hans i Norge vilde, som let kan tænkes, være det stureske Parti i Sverige til stor Hjælp og maatte derfor af dette ivrigt ønskes istandbragt. Men Svante synes ikke, paa Grund af Stillingen i selve Sverige, for det Første at have kunnet afsee Krigsfolk til Norge, og Misnøiet der maatte saaledes endnu en Stund gjære i Stilhed.

Urolig over Stemningen i Norge havde imidlertid Kong Hans sendt sin Søn, Hertug Kristian, did med den mest udstrakte Fuldmagt til at forestaa Riget paa sine Vegne. Men Kristian maa snart have mødt Uvillie og Ulydighed hos Almuen og mærket, at denne lod sig lede af Mænd, som rugede over oprørske Planer. Han har forstaaet, at Raskhed og Strenghed maatte til, hvis et Udbrud skulde forekommes. Den 13de Marts 1507, paa Raadstuen i Oslo, i et Slags dommende Forsamling, bestaaende af Biskopperne Karl af Hamar og

[1]) Sml. IV. 542. [2]) Jahn 450, 451, 582. [3]) Jahn 451, 583.

Anders Mus af Oslo, Kansleren Jon Paalsson, en Kannik af Oslo og en af Hamar, Embedsmændene paa Tunsberghus og Akershus, Kristian Bagge og Jørgen Westenn, tre Væbnere, tre Lagmænd og to svorne Lagrettesmænd, fremsatte Kristian Klager og spurgte de Forsamlede om, hvad Straf den burde lide, som handlede imod hans Breve og Bud, da dog Kongen havde indsendt ham „som fuldmægtig Herre over Norges Rige, ligesom han selv var tilstede“, — og ligeledes om, hvad Dom og Pine dem tilkom, „som raadede Land og Thegn fra Kongen?“ Herpaa svaredes, at de første efter Norges Lov vare fredløse og havde forbrudt sit rørlige Gods; de sidste havde forbrudt Liv og Gods, Land og Løsøre og maatte, om de rømte, aldrig komme i Norges Rige igjen uden ifølge Kongens Naade. Denne Erklæring blev skriftlig udstedt og beseglet af ovennævnte Udstedere. En Notarialgjenpart blev ogsaa tagen af den ved Erik Walkendorff, Provst af Roskilde [1]). Med denne Erklæring i Ryggen har nu udentvivl Kristian troet ikke længer at burde bruge Skaansel, og rimeligvis har nu hans Strenghed paaskyndet Opstandens Udbrud.

Ved Nytaars Tid 1508 vare Oplændingerne i fuld Reisning, og i deres Spidse stod en vis Herlog Høfudfat (ogsaa kaldet Hudfat eller Hyddefat), til hvem man forresten intet kjender, og som ganske vist heller ikke har været nogen ætstor eller ved sin Stilling udmærket Mand. Det havde saaledes ikke lykkets Kristian at hindre Opstandens Udbrud; men han gik den strax med Raskhed imøde, og var maaskee allerede paa Oplandene, da den udbrød. I Begyndelsen havde Bønderne Overhaand. De dræbte to kongelige Fogder, og indesluttede Kristian paa Hamar Gaard. Det lykkedes ham imidlertid snart at undkomme derfra. Han samlede i Hast meer Krigsfolk, trængte de Opsætsige ind i Skovene, og da de her befæstede sig med Braater, omgik han disse, kom Bønderne i Ryggen, slog dem aldeles og fangede Herlog med flere af Opstandens Anførere. Han lod alle disse føre til Oslo, hvor de først underkastedes pinligt Forhør; derpaa bleve de halshuggede uden for Akershus, og deres Hoveder satte paa Stager [2]).

Saaledes blev denne Opstand ved Hertug Kristians Raskhed meget hastig, i Løbet af Januar og Februar [3]), undertrykt, førend Svante

[1]) Jahn 584. [2]) Jahn 451—452, 585. Det er her tilstrækkelig godtgjort, baade at Herlog Høfudfats Opstand og Død fandt Sted i 1508, og at det var ved Akershus han og hans Medskyldige bleve henrettede. Hvitfeldt, baade i Kong Hans's og i Kristian IIs Historie, sætter Begivenheden i umiddelbar Forbindelse med Knut Alfssøns Drab og henfører den paa begge Steder under 1502, hvilket aabenbare er feilagtigt. Han ligesom ogsaa Svaningius fortæller derhos, at Baahus var Stedet, hvor Herlog blev forhørt og henrettet. [3]) Den skal have begyndt ved Nytaars Tid 1508, og synes at være undertrykt inden Fastelaven, der i nævnte Aar er 5te Marts. Jahn 451 jfrt. m. 585.

Sture fra Sverige kunde komme de Urolige til Undsætning. Den danske Krønikeskriver Arild Hvitfeldt siger, at Kristian efter denne Seier for meget haardt med de norske Stormænd og lod mange af dem dræbe, „som havde faldet til de Svenske“, „hvilket endnu [1]), — lægger han til — kjendes paa Adelen i Norge [2])“. Dette har efter ham, været idelig gjentaget og almindelig troet. Sagen er imidlertid ingenlunde tilstrækkelig bevist. Hvitfeldt er et partisk Vidne, da han, som bekjendt, nærede alle en dansk Adelsmands Fordomme mod den Adelen fiendske Kristian. Desuden er det mærkeligt, at ligesaalidet som denne Historieskriver nævner ved Navn en eneste norsk Stormand, hvis Hoved faldt ved denne Leilighed, ligesaalidet har det hidtil været muligt af andre Kilder at fremdrage og paavise nogen saadan. Herlog Hofudfat selv omtales ingensteds som nogen Stormand, og hans Tilhængere, der lede Døden med ham, vare ganske vist heller ikke høitstaaende Mænd, da ellers utvivlsomt deres Navne havde været nævnte, eller man maatte idetmindste strax efter savne nogen af de Mænd, der i den nærmeste Tid forud optræde som Medlemmer af Norges Raad eller som høiere Embedsmænd og Høvdinger i Landet. Opstanden har været en Bondeopstand, og dens Anførere, der mistede Livet, deels i Kampen, deels paa Retterstedet, været høiest taget gjæve norske Bønder, — ikke Riddere eller saadanne Mænd, som efter Tidens Vedtægt og Talebrug kunde henregnes til en Herrestand eller Adelsstand. Hertug Kristians Strenghed og, om man vil, Grumhed ved denne Leilighed kan have virket nedbrydende paa Norges Selvstændighed; men dette maa være skeet middelbart, gjennem den Skræk han indjog Norges Raad ved sin Uskaansomhed, ikke umiddelbart, derved at han lod en Mængde af Norges Stormænd dræbe.

Et Medlem af Norges Raad, og det en af Kirkens Formænd, styrtedes dog i Ulykke ved denne Opstand, — om fortjent eller ikke, later sig vanskelig afgjøre. Dette var, som allerede ovenfor berørt, Biskop Karl af Hamar. Men Efterretningerne om hans Forhold baade til Opstanden og til Hertug Kristian ere dunkle og tildeels hinanden modsigende, — det sidste en Følge af, at de skrive sig fra tvende ganske forskjellige eller rettere modsatte Kilder: fra Kristians Forsvarere, og fra hans Dadlere, der i denne Egenskab vise sig som Biskoppens Venner. Til første Slags maa henregnes næsten alle samtidige Brevskaber, Sagen vedkommende, der ere os levnede, hvis Formaal det nemlig er, at reenvaske Kristian for Pavens Dine; til

[1]) Nemlig i Slutningen af det 16de Aarhundrede, da Hvitfeldt skrev sin Danmarks Historie. [2]) Hvitf. (feilagtigt) under 1502 baade i Kong Hans's og i Kristian II's Historie.

sidste Slags derimod de egentlige historiske Fortællinger, hvor Fortællerne alle ere forud indtagne mod Kristian [1]).

Da Kong Hans sendte sin Søn Kristian til Norge for der at overtage Styrelsen, skal han særligen have anbefalet ham at lytte til Bisp Karls Raad og skjenke ham sin Fortrolighed. Han skal ogsaa have medgivet sin Søn et Brev til samme Bisp, hvori denne opfordredes til med Raad og Daad at staa Kristian bi. Dette forklares ganske naturligt deraf, at Kongen satte en uindskrænket Tillid til Bisp Karls prøvede Troskab. Hertug Kristian, heder det, modtoges af Ridderskabet og Raadet i Norge med al Ære, og blandt Raadets Medlemmer indfandt sig ogsaa Bisp Karl hos ham. Kristian modtog denne med Venlighed og beholdt ham en Tid lang hos sig, dog uden at lægge nogen fortrinlig Vegt paa hans Raad og uden at overlevere ham det Brev fra Kongen, som han medførte. Den Opmærksomhed, han viste Bispen, var ikke andet end Forstillelse. Han vilde nemlig give sig Mine af at være sin Faders Bud lydig; men han agtede i Virkelighed ikke at indrømme Bispen nogen Indflydelse paa Styrelsen [2]).

Denne Fortælling om Kristians og Bispens første Sammenkomst indeholder aldeles intet usandsynligt. Hos en Mand af Kristians egenraadige og mistænksomme Sindelag kan det let forklares, at netop Faderens Anbefaling til ham, at følge Bisp Karls Anvisninger, har lige fra først af gjort ham denne Mand som en vordende Formynder ubehagelig og forhadt. Desuden havde uden tvivl Hertu-

[1]) Af disse sidste Kilder er vel den skibyske Krønike den ældste, men den omtaler ikkun korteligen Bisp Karls Ulykke, og i den bestemte Hensigt at give et Exempel paa Kristians Grumhed og Hensynsløshed imod Kirkens Mænd Scr. r. Dan. II. 571). Svaningius kommer dernæst; han fortæller Bispens Skjæbne (som han forresten heel igjennem urigtigen giver Navnet Mathias) udførligere. Men Svaningius's Opgave i hans Kristian II's Historie er at fremstille til advarende Exempel en Fyrstes Grumhed og deraf følgende Ulykke. Hvitfeldt endelig berører i Kong Hans's Historie løseligen Bisp Karls Skjebne, fortæller den derimod vidtløftigere i sin Kristian II's Historie; men baade er Hvitfeldts ugunstige Sindelag mod denne Konge noksom bekjendt, og desuden er hans Fremstilling, saavidt Herleg Hefudsat og især Bisp Karl vedkommer, aabenbar hentet fra Svaningius, kun at enkelte af dennes Feil (f. Ex. Bispens urigtige Navn) ere rettede. Den os af de ældre Historieskrivere levnede Fremstilling af Bisp Karls Sag maa saaledes mistænkes som eensidig til Bispens Fordeel, medens derimod den, som kan øses af de samtidige diplomatariske Kilder maa mistænkes for at være af modsat Beskaffenhed. Thi Mængden af de tilværende Breve Bisp Karls Sag vedkommende ere skrevne netop for at fremstille Kristians Færd i et Lys, der kunde lette hans Udsoning med den romerske Stol, hvilken han ved sin hensynsløse Behandling af en Bisp groveligen havde fornærmet. [2]) Svaningius IV. 2; Hvitf. Christ. II. u. 1502.

gen allerede sin selvkaarede Fortrolige og Yndling i den roskildske Provst Erik Axelsson Walkendorf, der fulgte ham fra Danmark som hans private Kansler [1]). Erik Walkendorf var en dansk Mand af adelig Byrd, en Klerk med Kundskaber, Lærdom og politisk Dygtighed, og dertil med, som alle Ting viser, en smidig Hofmand, der har vidst at vinde Hertugen, og selv har ønsket at blive det, hvortil Biskop Karl af Kongen var udseet, nemlig Hertugens Veileder i Norges Styrelse. Alle senere Tildragelser synes at henpege herpaa.

Biskop Karl tiltraadte først efter Midten af Aaret 1505 sin Biskopsstol [2]). Kristians Komme til Norge som dette Riges fuldmægtige Styrer paa sin Faders Vegne maa følgelig have fundet Sted endnu senere, og da man i Begyndelsen af 1506, den 6te Februar, finder ham at have været i Skaane, hvor han udstedte et Leidebrev [3]), saa er han vel neppe kommen til Norge forend i det tidligste i Sommeren 1506. Men allerede om Vinteren 1505—1506 have vi seet, at Svante Stures Speider fra Oplandene kunde, ved Siden af Beretningen om den derværende Almues oprørske Sindelag, fortælle om Biskop Karls venlige Stemning mod Sverige og Uenighed med Slotsherren paa Akershus, samt om Almuens Helden til Biskoppens Side i denne Tvist. Speideren siger vel, at Biskoppen selv dengang ikke var paa Hedemarken, saa at han ikke havde faaet ham personlig i Tale; men han udtrykker sig forresten om Forholdene som den der er sikker og vel underrettet [4]). I den nævnte Vinter, altsaa efter al Rimelighed før Kristians Komme til Norge, synes der følgelig at have fundet visse Meddelelser Sted mellem Svante Stures betroede Mænd og den misnøide Almue paa Oplandene, hvorom Biskoppen neppe har været ganske uvidende. Og til samme Tid laa han i Tvist med Slotsherren paa Akershus, og havde i denne Tvist Almuen paa sin Side. Disse Omstændigheder kaste visselig en Mistanke paa Biskop Karl, som om han paa en Tid, da Kong Hans endnu satte fuld Tillid til ham, ikke har været ganske fremmed for de Opstandsplaner, der gjærede hos Oplændingerne og to Aar senere gave sig Luft i Herlog Hofudfats Reisning. At han var fredelig stemt mod Sverige kunde vel ikke i og for sig regnes ham til Brøde; men værre stiller sig hans Sag, om han har været indviet i Almuens Opstandsplaner, eller endog blot havt Nys om dem, uden at gjøre sit til at forstyrre dem. Noget Tvetydigt har der ganske vist været ved hans Forhold, skjønt det vanskelig nu lader sig afgjøre, om han virkelig havde indladt sig paa forræderske Handlinger, eller hvor store overhovedet hans Feiltrin have været.

[1]) Svaningius c. IV. 6. [2]) S. o. f. II. 593. [3]) Hadorf II. 401. [4]) Jahn 583. jfr. o. f. II. 594.

Saameget kan man vel af alt dette med Sikkerhed slutte, at Bisskop Karl, dengang da Hertug Kristian kom til Norge, ikke har i Alles Øine staaet saa tro mod sin Konge, som denne forestilte sig ham at være. Men har der kun været den mindste Mumlen blandt Folk om, at Bisskoppen var venlig stemt mod Hr. Svante og hans Tilhængere i Sverige, saa kan man være vis paa, at den under de forhaandenværende Omstændigheder strax ved Kristians Komme har naaet til hans og hans danske Ledsageres Øren, og forsterket deres forudfattede Uvillie mod Karl. Nogen bestemt Beskyldning har man dog endnu ganske vist ikke kunnet gjøre denne. Thi hvilke endog hans Hjertes inderste Tanker have været, saa kan man umulig tro, at han allerede tidligere skulde have yttret sig til Fordeel for de urolige Bønder i Norge eller for Kongens Fiender i Sverige paa en saa aaben Maade, at han derfor kunde drages til Ansvar; og efter Kristians Komme maatte hans Forhold til denne og det nærmere Kjendskab til hans Karakter opfordre Bisskoppen til den største Varsomhed i sin hele Færd, især hvis han var sig nogen virkelig Skyld bevidst. Imidlertid kan Ingen sige, hvortil muligen Uvillie over Kristians Mistænksomhed og over den fiendtlige Stemning, Bisskoppen udentvivl snart maa have opdaget hos Hertugens Fortrolige, senere kan have forledet ham.

Vi have seet, at Bisskop Karl var tilstede paa Oslos Raadstue ved Mødet den 13de Marts 1507 og var med at udfærdige den ovenfor omtalte strenge Erklæring mod dem i Norge, der ei vilde lyde Kristian og lagde høiforræderiske Planer mod Kong Hans. Erklæringen gik, som vi have seet, ud paa Fredløshed og Livsfortabelse. Har Bisskoppen vidst nogen Skyld i denne Henseende at hvile paa sig, maa det allerede have været en Straf for ham saaledes paa Forhaand at fælde sin egen Dom; men han har vel i saa Fald stolet paa, deels at hans Forbindelse med de urolige Oplændinger og med Svante Sture var en dyb Hemmelighed, deels at i værste Tilfælde hans høie Stilling i Kirken skulde hjælpe ham. Uden mørke Anelser kan han umulig have tiltraadt Erklæringen; thi saa ganske uskyldig som Nogle ville gjøre ham, kan han, efter hvad før er sagt, ikke have været [1]). Men endnu langt værre maa hans Stilling være bleven, da Opstanden virkelig udbrød, hvis det er rigtigt, hvad der fortælles, og hvad der i sig selv er ganske rimeligt, at Kristian, da han drog til Oplandene for at dæmpe Urolighederne, lod Bisskoppen følge sig paa Toget [2]); vist synes det i alle Fald, at Bisskoppen har maattet

[1]) Svaningius kalder ham „virum innocentem atque inculpatum“ (Cap. IV. 6), og Hvitfeldt: „en uskyldig Mand, som altid havde vidst og søgt hans (Kristians) og hans Herre Faders saa vel som Rigens Bedste“. [2]) Saa fortæller Svaningius (c. IV. 3); men Hvitfeldt nævner ikke noget herom.

laane sit Krigsfolk til de opsætsige Bønders Underkuelse [1]) og han har saaledes maattet hjælpe til at revse dem, der maaskee for en stor Deel netop i Tillid til ham havde reist sig til Opstand.

Men hvor stor Straf endogsaa allerede herved kan have overgaaet Bisskop Karl, saa var det dog først efter denne Opstands Undertvingelse, at Uveiret for Alvor brød løst over ham. Da Herlog Høfudfat før sin Henrettelse blev pinlig forhørt, skal han vel have negtet meget, hvorom han spurgtes, men dog ogsaa opgivet Flere som sine Medskyldige, til hvem man ei tilforn havde nogen Mistanke. Om Bisskoppen var blandt de saaledes Opgivne, siges ingensteds udtrykkelig; men derimod heder det, at hans Fiender nu ideligen blæste Kristian i Øre, at han var Medvider i Opstanden [2]). Senere paastod imidlertid Kristian selv, at „baade de Henrettedes frivillige Bekjendelse og andre ikke utydelige Mærker“ viste, at Bisskoppen havde været Ophavsmand og Formand for den farlige Opstand i Norge, som havde tilsigtet Kristians Død [3]). Hvad enten nu Kristian har faaet Beviser i Hænde, hvilke han i det mindste ansaa for fyldestgjørende, eller han handlede paa blot Mistanke ifølge Indskydelser af Bisskoppens Fiender, saa besluttede han sig strax efter Herlogs og hans Medskyldiges Henrettelse til at lade Bisskop Karl fængsle, og udførte Beslutningen paa en svigfuld Maade.

Bisskop Karl var ikke selv tilstede, men som det lader i Hamar, dengang da Kristian vandt sin afgjørende Seier over Opstandsmændene. Kristian drog nærmest derefter ind paa Thotn og sendte fra sig og hjem til Hamar de af Bisskoppens Mænd, som havde fulgt ham paa Toget. Derpaa drog han tilbage til Oslo, hvor han da rimeligvis uden Ophold har forhørt de Fangne og derpaa ladet dem henrette. Man maa gjætte, at det ikke har været fuldkommen efter Kristians Ønske, at Bisskoppen imidlertid var sluppen ham af Hænde; og ligeledes, at han nu, da Karls Fald var besluttet, har seet sig om efter Midler til at faa denne igjen paa en lempelig Maade i sin Magt. Han skrev derfor Bisskoppen tvende Gange venligen til og indbød ham at møde sig ved Sarpsborg i Borgarsysla for at holde Landsthing (Borgarthing?) med ham, og Hertugens Brevdrager, heder det, opførte sig i alle Maader mod Bisskoppen, ligesom den Brevdrager, der havde bragt Leidebrevet til Knut Alfsøn [4]). Bisskoppen gik i Snaren. Han forlod den faste Hamar Gaard og for til „den unge

[1]) Beretningen til Svante Sture hos Jahn 585. [2]) Svaningius c. IV. 6, Hvitfeldt. [3]) Danske Mag. IV. 189. [4]) Dette maa vel være Meningen af Beretningens Udsagn, hvori ellers her mangler nogle Ord; og der hentydes paa en Falskhed, som i sin Tid af Leidebrevets Overbringer til Knut Alfsøn mod denne har været øvet, men hvorom nærmere Oplysning mangler.

Herre", men bød før sin Afreise, at man skulde paa Gaarden brygge og bage, og gjøre Alt rede til Fastelavn, da han om otte Dage igjen skulde være hjemme, og da, som det lader, ventede, at Hertugen skulde følge med ham som hans Gjæst. Men de otte Dage gik, og Bisoppen kom ei tilbage og intet Bud fra ham. Bisoppen var nemlig imidlertid tagen i streng Forvaring, og al Forbindelse mellem ham og hans Mænd i Hamar hindret. Men da de otte Dage vare forbi, kom Kristian en Morgen tidlig med 500 Mand for Hamar Gaard, just da Bisoppens Foged var fraværende i et Ærinde. Da han nærmede sig, satte han i fuldt Løb mod Porten og raabte, at man skulde hastigen lukke op for ham og Bisoppen: de Svenske vare dem i Hælene og vilde fange dem. Gaardens Mænd vidste sig ingen Fare; de ventede Bisoppen og troede han var med i Hertugens Følge; de aabnede Porten. Men ikke før var Kristian inde, før han bemægtigede sig Gaarden, tog Bisoppens Mænd til Fange og plyndrede og skatlagde derpaa det omliggende Land paa det grummeste [1]).

En Bisps Fængsling paa Landstyrerens Bud, var noget, som ganske naturlig maatte vække en overordentlig Opsigt i Norge. Var det end skeet paa Beskyldning for Høiforræderi, saa var dog Beskyldningen endnu ikke bevist for nogen lovlig Domstol. Efter den kanoniske Ret og de ældre norske Provinsialstatuter var Fængslingen en Bansſag af selve Gjerningen; Kristian var følgelig efter dens Udførelse at ansee som falden i Interdikt. Rygtet om hvad der var skeet har udentvivl snart naaet Erkebisp Gaute i Nidaros; og dennes Skyldighed var det at tage sig af den Fangne. Vi vide ikke om Gaute i denne Sag først har henvendt sig til Hertug Kristian selv; usandsynligt er det ikke. Men hvad der er vist er, at Erkebisoppen allerede den 31te Mai samme Aar 1508 tilskrev Kong Hans fra Nidaros om Bisp Karl. Den „naadige unge Herre", heder det i Brevet, holder Bisp Karl af Hamar i Fængsel og har frataget ham hans Gaard og Tjenere. Han giver Bisoppen den Sag, at han har voldet den Op-

[1]) Beretning af en Ubenævnt til Svante Sture hos Jahn 585. Maaden hvorpaa Bisp Karl blev tagen til Fange, ved hverken Svaningius eller Hvitfeldt at fortælle med de nærmere Omstændigheder; men den her anførte Beretning bærer Troværdighedens Præg og synes at være hentet fra Bisoppens Maag (Svoger), Per Kæmpe i Medelpad (altsaa en svensk Mand), der havde været paa Hamar Gaard, dengang da Bisoppen, paa Hertugens Indbydelse, forlod Gaarden. Denne Per Kæmpe var netop Aftenen før Kristians Komme dragen bort i et Ærinde og undgik saaledes at falde i Hertugens Hænder, der strax spurgte efter ham; men Bisoppens Søster (Per Kæmpes Hustru) var paa Gaarden og blev fangen, men slap siden bort. Hun har altsaa været Øienvidne til Begivenheden og har kunnet fortælle sin Mand Omstændighederne ved den. Forøvrigt maa Karls Forbindelse med svenske Mænd have bestyrket Mistanken mod ham.

stand, som Bonderne paa Hedemarken om Vinteren havde gjort mod hans Naade. Erkebiskoppen finder dette Skridt af Hertugen ulovligt og opfordrer Kongen til at overveie, om det er tilbørligt, at den hellige Kirkes Personer, især Biskopper og Prælater drages for Retten under Lægmænds Vold og saaledes afsættes fra Alt hvad dem tilhører uden Dom og Lov. Han beder Kongen bringe denne Sag med hvilken man har forhastet sig, i en bedre Gang, saaledes at Hr. Karl igjen kan komme til Sit og derpaa svare Lov for sig for tilbørlige Dommere. Erkebiskoppen formoder, at Karl, fra den Tid af han fik Kongens Samtykke til Hamars Kathedralkirke, har tjent ham og Riget som en tro Mand. Kongens Retvisbed og Hengivenhed for Gud og den hellige Kirke vil forbyde ham at tilstede, at Kirkens Mænd forurettes af Lægmænd, hvilket man med Tak maa erkjende ikke tidligere at have fundet. Kongen har for Tiden overdraget den unge Herre Rigets Styrelse, og Alle ere ham heri velvillige; man begjærer kun, at hans Naade ikke gaar ud over sin Myndigheds Grændser, at han lader Alle nyde Lov og Ret, og Almuen ikke tynges med nye Paalæg og Byrder [1]).

Idet Erkebiskop Gaute sendte dette Brev til Kongen i Danmark, tilskrev han med sit Bud Erkebiskop Byrge i Lund, med Bon om, at ogsaa han vilde tilskrive Kongen for Biskop Karl; og det viste sig, at Byrge dertil fandtes villig. Men før begge Breve kom frem efter deres Bestemmelse, var allerede et yderligere Skridt gjort i Biskoppens Sag.

Kong Hans holdt ved St. Hans Tid (24de Juni) 1508 et Herremode i Ny Vardberg, til hvilket han, i det mindste senere, sagde, at han havde ventet, at Biskop Karl havde indfundet sig. Men han kom ikke. Derimod optraadte Hertug Kristian som hans Anklager. Biskop Karl — sagde han — havde stemplet med Almuen i sit Biskopsdømme og bragt en Reisning istand mod Hertugen, hvilken nær havde kostet ham og hans Mænd deres Liv. For denne Sag, og fordi det var at frygte, at Biskoppen skulde slaa sig til de Svenske, Hertugens og Norges Riges Fiender, hvilket vel kunde være rimeligt, da Hamar Biskopsdømme grændsede op til Sverige, havde Hertugen hindret ham heri. Dog havde Kristian først tilbudet Biskopperne i Norge, „at disse skulde tage Biskop Karl og den Sag til sig“ og holde Hertugen og Norges Rige sikker og fri for ham; men ingen af Biskopperne vilde modtage ham eller befatte sig med den Sag i nogen Maade. Nu, i Vardberg, tilbod Kristian sig atter at ville overlade Biskop Karl til Erkebiskoppen af Lund eller hvilken anden dansk Biskop eller Prælat, der vilde modtage ham, imod at stille den behørige

[1]) Danske Mag. IV. 182.

Sikkerhed for ham; men baade Erkebiskoppen og samtlige tilstedeværende Biskopper og Prælater undsloge sig. Angaaende Hamars Biskopsgaard og Biskopsstolens Tjenere forklarede Kristian, at han ikke dermed havde befattet sig eller overdraget det til Nogen; Kapitelets Prælater og Kanniker havde selv overdraget til Hr. Knut Knutsson, Medlem af Raadet, at verge Godset, hvis Rente dog skulde blive ved Biskopsstolen. De som paa Mødet toge sig noget af Karls Sag, vare Erkebiskop Byrge af Lund og Biskop Jens Andersson af Odense, hvilke udvirkede af Kongen, at denne lovede senere selv at høre ham [1]).

Noget videre end det her anførte er neppe paa Herredagen til Vardberg forhandlet angaaende Biskop Karls Sag. Men nu er rimeligvis strax efter Herredagen Erkebiskop Gautes Skrivelser komne Kongen og Erkebiskoppen af Lund til Hænde, og den sidste tilskrev fra Gaarden Høye den 16de Juli Kongen til Bedste for Biskop Karl. Erkebiskoppen af Throndhjem, siger han, har bedet ham om at indlægge Forbøn hos Kongen, at Biskop Karl maatte komme fri igjen til sin Kirke og sit Sæde, faa tilbage hvad der er ham frataget, og saa staa til Rette for sin tilbørlige Dommer. Han gjør Kongen opmærksom paa hvad han i Vardberg havde besluttet, nemlig at lade Biskop Karl komme sig til Orde; dette syntes Erkebiskoppen fremdeles raadeligt. Han beder Kongen for Guds Skyld agte paa Erkebiskop Gautes Skrivelse; thi han tror, at denne ikke begjærer andet af Kongen i nærværende Sag, end hvad der er skjelligt og raadeligt og til Kongens egen Fordeel [2]).

Om Kongen har modtaget dette Brev, før han svarede Erkebiskop Gaute, vide vi ikke, da Dagen for Kongens Svarskrivelse ikke kjendes. Tonen i hans Svar er rolig og maadeholdende ligesom i Gautes Brev. Kongen siger, at han havde ventet, at Karl havde indfundet sig i Vardberg for ham og Rigets Prælater. Skjønt nu ikke dette var skeet, saa dog, da Kongen har erfaret, at Biskoppen ønsker at komme ham selv til Orde, har Kongen indrettet det saa, at dette skal skee til det første forestaaende Herremøde, saa at han da kan personligen indfinde sig og svare for sig for Rigets Klerker og Prælater. Kongen vil gjerne føie Alt paa det Bedste. Angaaende Hamars Gaard og Biskopsstolens Tjenere svarer Kongen hvad hans Søn i Vardberg havde anført. Det passer sig ikke — vedbliver han — for dem (Kongen og Hertugen), at være Dommere i den Sag, derfor har hans Søn skrevet til Paven om at udnævne saadanne.

[1]) Kong Hans's Svarskrivelse til Erkebiskop Gaute, Danske Mag IV. 184—185; Biskop Jens Anderssons Brev af 2den November 1508, sst. 186—187; og Erkebiskop Byrges Brev til Kongen af 16de Juli samme Aar, sst. 183.
[2]) Danske Mag. IV. 183—184.

Endelig siger Kongen, at han har skrevet til sin Søn, at hans Undersaatter i Norge ei maatte plages med nogen ulovlige og usedvanlige Paalæg og Byrder. Skulde noget saadant være skeet eller senere skee, da beder han Erkebiskoppen tilskrive sig derom med det allerførste, da Kongen vil raade Bod derpaa [1]).

Igjennem disse Forhandlinger fremskinner tydeligen et bittert Nag fra Hertug Kristians Side imod Biskop Karl hvorimod vi see, at baade Erkebiskop Gaute og Erkebiskoppen af Lund gjerne vilde hjælpe paa hans Sag hvad de kunde, ja at Kong Hans selv ikke har næret mod ham saa fiendtligt og uforsonligt et Sindelag som Kristian. At Karl ikke kom til Herredagen i Vardberg, eller i det Hele ikke kom Kong Hans selv til Orde, kan umulig antages at have været hans egen Skyld. Han kan i det Høieste have gjort Indsigelse mod at drages til Rette for og dømmes af Herredagen, i Vardberg, baade fordi en Herredag ikke efter den kanoniske Ret var en Biskops lovlige Domstol, og end yderligere fordi denne Herredag var en dansk ikke nogen norsk Forsamling. Men han var jo i Hertug Kristians Vold, og vilde denne endelig have havt ham frem til Vardberg, saa er det utvivlsomt, at han ligesaavel kunde have ført ham did mod hans Villie, som han overhovedet havde kunnet fængsle ham. Tingen har ganske vist været den, at Kristian selv aldeles ikke har ønsket nogen Sammenkomst mellem sin Fader og Biskoppen, eller at denne skulde være tilstede i Vardberg, hvor han da personligen kunde gjøre Indvendinger mod Kristians Fremstilling af hans og de norske Opstandsmænds Sag. At Kristian bød først de norske og siden de danske Biskopper at tage deres fangne Broder i Forvar, har ganske sikkert kun været for et Syns Skyld, og fordi han forud var vis om, at ingen vovede at gaa ind herpaa. Med noget Kjendskab til Kristians Karakter maatte jo enhver, som paatog sig det, være forsikkret om at see sig for Fremtiden forfulgt af hans uforsonlige Had. Tilbudet blev imidlertid lidt senere modtaget af en dansk Biskop, nemlig af den før nævnte Jens Andersson Beldenak af Odense. Ved et Brev til Kristian fra Odense af 2den November 1508 erklærede denne, at han, for at Biskop Karls Sag desto hurtigere kunde bringes til en god Ende, var villig til at tage ham i sit Forvar eet Aar om, paa Vilkaar at Kristian leverede Biskop Karl i hans Hænder i Kjerteminde paa Fyen, og at Aaret skulde regnes fra Modtagelsesdagen. Kunde Karls Sag i den Tid ei komme til en Ende, og Hertugen atter vilde have ham i sit eget Forvar, da skulde Biskop Jens igjen afgive ham i Kjerteminde. I den Tid han havde Biskop Karl i sit Verge, skulde han ved Ed og Ære indestaa for ham, at han ei skulde volde Kristian

[1]) Danske Mag. IV. 184—185.

eller Norges Rige nogen Skade [1]). Herpaa finder man ikke, at der er blevet agtet; men Bisskop Jens lagdes som bekjendt fra den Tid for Had af Kristian, der nu paastod, at det var han, som fra først af ved sin Indflydelse hos Kong Hans havde bragt ham Bisskop Karl paa Halsen som Raadgiver, og at de tvende Bisskopper havde villet forraade ham til de Svenske [2]). Ikke heller er der nogensteds Tale om, at Bisskop Karl senere enten er stillet for nogen Herredag eller er kommen Kong Hans til Orde.

Kongen siger i sit omtalte Brev til Erkebisskop Gaute, at Hertug Kristian havde tilskrevet Paven om at skikke Dommere over Bisskop Karl. Dette var ganske vist uundgaaelig nødvendigt efter Tidens Anskuelser og gjældende Retsformer, og der er saaledes ingen Grund til at tvivle om, at jo Kristian virkelig har indmeldt den foreliggende Sag for Kurien, men naturligvis i det for sig gunstigste Lys. I Erik Walkendorf har han her havt en brugbar og villig Raadgiver. Den Pave, vi senest have omtalt, var Innocentius VIII [3]). Han døde i Juli 1492 og havde i August samme Aar til Efterfølger den berygtede Alexander VI, der døde i August 1503. Efter ham valgtes i September samme Aar Pius III, som døde den næst paafølgende Oktober efter 21 Dages Pavedømme. Julius II fulgte ham i November 1503, en yderst verdsligsindet Mand, hvis Tanke mere var henvendt paa Pavestatens Udvidelse ved Krig og politiske Kunstgreb, end paa Kirkens aandelige Krav. Denne Julius II var Pave, da Bisskop Karls Fængsling indtraf, og til ham var det, at Kristian henvendte sig om Dommere i den Fangnes Sag. Hvorledes Kristian har fremstillet Sagen for Paven, kan sluttes af en senere Skrivelse, der er bevaret, angaaende Kristians Afløsning. En Sammensværgelse — hed det — var stiftet i Norge mod Fyrstens Liv; men den blev opdaget, og de Skyldige, som grebes paa frisk Gjerning, bleve straffede med Døden. Men nu fremgik af disses frivillige Tilstaaelser og af andre Mærker, at Bisskop Karl havde været den blodige Uroligheds Ophavsmand og Leder. Kristian kaldte da skriftligen Bisskoppen til Akershus, for at han kunde rense sig for den ham gjorte Beskyldning. Men Bisskoppen, der maaskee trykkedes af Bevidstheden om sin Brøde, undlod at lyde Indstævningen, idet han derimod tog Flugten for at gaa til de Svenske, Kristians aabenbare Fiender. Da Kristian mærkede dette, og indsaa hvilken Fare Bisskoppens Flugt kunde afstedkomme for hele Norges Rige, opfangede han ham paa Veien og lod ham bevogte i et Kammer (in quadam camera), ikke fordi han selv vilde straffe ham eller være Dommer i sin egen Sag, men fordi han vilde

[1]) Danske Mag. IV. 186—188. [2]) Hvitf. ChrIst. II. under 1502. [3]) S. o. f. II. 586.

Hvad der ingen Tvivl er underkastet, er det, at Biskop Karl forblev flere Aar i sit Fængsel uden at stedes for nogen Ret, og uden at see sin Sag paadømt. Men før vi fortælle hans sidste Skjebne, maa vi omtale nogle andre Begivenheder vedkommende den norske Kirke fra Hertug Kristians Styrelsestid.

Bergens Biskop Hans Bjørnsson Teiste[1]) døde i Slutningen af 1505 eller i 1506. Endnu den 16de Juli i førstnævnte Aar var han i Live og, rimeligvis paa en Visitatsreise, tilstede paa Indvik i Nordfjord[2]); men i 1506 blev hans Eftermand valgt[3]). Denne var en vis Arndor eller Andor, hvis forudgaaende Stilling og Fadersnavn man ikke kjender med Sikkerhed, men som Nogle har formodet skulde være samme Person som en Andor Halsteinsson, der i 1468 nævnes som Kannik i Stavanger og Sognepræst paa Lister[4]). Han maatte i saa Fald have været en gammel Mand ved sin Udvælgelse.

Kort efter denne Andors Tiltrædelse til Bergens Biskopsstol blev en ny Klosterorden indført i Bergen, nemlig Munke af den hellige Antonius's Orden eller, som de ogsaa kaldtes, St. Antonii Brødre. Vi have forhen i Forbigaaende nævnt Ordenen[5]). Det var egentlig et Slags regelbundne Kanniker (cannonici regulares), altsaa en Congregation af St. Augustinus's Regel[6]). Allerede for et Aarhundrede siden havde Antoniusbrødre besøgt Norge som Almissesamlere, og maaskee have ligefra den Tid enkelte af dem taget Bolig der ved et eller andet Kloster af en anden Orden, men de havde ikke, saavidt man ved, særegne Klostere der uden eet i Hamar, hvis Stiftelsestid er ubekjendt[7]). Hvad der ved den her omtalte Tid lokkede Antoniusbrødrene til Bergen, var udentvivl nærmest Udsigten til at erholde et derværende ledigt Kloster; og dette var det saakaldte Nonneseter, et Kloster for Nonner af Cisterciensernes eller Bernhardinernes Orden.

Nonnerne i dette Kloster vare blevne saa berygtede for sit løsagtige Levnet og havde begaaet saadanne Udskeielser, at Norges Riges Raad, hvilket vel vil sige de norske Biskopper, skulle i den anden Halvdeel af det femtende Aarhundrede — Tiden vides ikke nøiere — have udjaget dem af Klosteret[8]), hvis Bygninger og Gods derpaa synes at have været overdraget til Birgittinerne i Munklif, rimeligvis mod at sørge for de Nonner, der som mindre skyldige tillodes fremdeles at opholde sig ved Klosteret, samt for Vedligeholdelsen af

[1]) Fra 1474 s. o. f. II. 566. [2]) N. Dipl. II. 753. [3]) Hvitf. Bisk.kr. [4]) Sml. III. 604. [5]) S. o. f. II. 462. [6]) Langes Klh. 1ste Udg. 134—136, 2den Udg. 65—67. [7]) Langes Klh. 2den Udg. 390. [8]) Sml. VI. 21.

Gudstjenesten ved Klosterets Kirke. Denne Rigsraadets eller Biskoppernes Handling maa rimeligvis senere have ledet til Klosterets Ophævelse som Nonnekloster for Cisterciencernonner ved rette høiere Vedkommende, ved Cistercienfernes Generalkapitel eller ved Paven.

Udentvivl have allerede Antoniusbrødre beboet det forladte Kloster en god Stund, førend dette formeligen blev dem overdraget. Men en saadan Overdragelse fandt Sted i 1507. I dette Aars September Maaned holdtes et Raadsmøde i Bergen, ved hvilket Hertug Kristian selv var nærværende. Man har nemlig Breve af ham udstedte fra Bergen den 7de, 13de, 20de og 24de September [1]). Alle Norges Biskopper, undtagen, som det lader, Biskop Karl af Hamar, vare tilstede; og den 13de September kundgjorde Erkebiskop Gaute samt Biskopperne Eilif af Stavanger, Anders af Oslo og Andor af Bergen, at de tillade St. Antonius's Brødre at tage Nonneseter Kloster i Besiddelse mod at opholde den daglige Gudstjeneste samt bygge og forbedre Klosteret. De skulde ogsaa have Raadighed over den Deel af dets Gods, som ifølge gjort Aftale mellem dem og Abbedissen i Munklif skulde følge Klosteret [2]). Dette var imidlertid allerede kommet i Forfald, og Klostervæsenets gode Tid var overhovedet forbi i Norge. Antoniusbrødrene kom ikke til at spille nogen iøinefaldende Rolle her, og heller ikke til længe at glæde sig ved Besiddelsen af den erhvervede Bolig i Bergen.

Hertug Kristians Ophold i Bergen i 1507 blev ellers mærkeligt ved det Bekjendtskab, han ved den Leilighed gjorde med den hollandske Kvinde Sigbrit og hendes Datter Dyveke, et Bekjendtskab, der siden havde saa stor Indflydelse paa hans Styrervirksomhed og Skjebne. Hans Kjærlighedsforstaaelse med Dyveke vedkommer ikke nærværende Emne, uden for saa vidt som en geistlig Herre, hvem vi tidligere have nævnt, og om hvem vi senere ville komme til ofte at tale, Provst Erik Walkendorf nemlig, Hertugens Sekretær, skal have været den, der, under et foreløbigt Ophold i Bergen, først blev opmærksom paa Dyvekes Skjønhed, og ved at udmale den efter sin Tilbagekomst til Oslo for Kristian, vakte hans Begjærlighed efter selv personlig at lære hende at kjende [3]). Maaskee kan den Lidenskab Kristian fattede for hende, i Forening med den Yndest, han allerede havde skjænket Walkendorf, have bidraget sit til denne Prælats hastige Ophøielse; men

[1]) H. Behrmann Chr. II's Hist. Fort. LXVIII. [2]) Langes Klh. 2den Udg. 320. [3]) Svaningius c. V; Hvitf. Chr. II. under 1507. Det bliver vel sikkrest med sidstnævnte Forfatter, hvem ogsaa Behrmann heri har fulgt, at henføre Kristians Bekjendtskab med Dyveke til dette Aar, skjønt Hertugen ogsaa i 1509 var i Bergen og der paa St. Hans Dag udstedte en Forordning Byen vedkommende. Paus II. 280—281, jfr. Behrmann Fort. LXIX.

vist er det ogsaa, som vi i det Følgende skulle see, at den senere, under forandrede Omstændigheder, gav Stødet til hans Fald.

Erkebiskop Gaute Ivarssøn døde omkring 15de Mai 1510, efterat have forestaaet Nidaros's Metropolitankirke i henved 36 Aar [1]). Ingen norsk Erkebiskop styrede saa længe som han, og han maa rimeligvis ved sin Død have været en meget gammel Mand. Vi have seet ham i sine tidligere Styrelsesaar at tage en virksom Deel i Norges Statsbevægelser; i de seneste lader han ikke til at have fremtraadt blandt de handlende Hovedmænd. Med Hensyn til Biskop Karls Sag vil man maaskee sige, at han ikke opferte sig med den tilbørlige Kraft; og det maa indrømmes, at intet bestemt Spor findes til, at han her har henvendt sig umiddelbart til Paven. Men Pave Julius II var heller ikke Manden, af hvem han kunde vente sig nogen virksom Hjælp. Julius lod sig altformeget lede af verdslige Sidehensyn, og gav desuden Erkebiskoppen et Mærke paa Mistillid, idet han unddrog ham Undersøgelsen af Karls Sag for at overgive den til et Par tydske med Forholdene ukjendte Prælater. Gautes Indflydelse var udentvivl allerede i sterk Dalen, og Alderdoms Svækkelse kan maaskee ogsaa have gjort sit til at nedtrykke den. Om Gautes kirkelige Virksomhed vide vi, som af de forudgaaende Skildringer fremgaar, saagodt som Intet. Egentlige Provicialconcilier nævnes slet ikke under hans lange Styrelse, skjønt Norges Biskopper vist nok ikke sjelden vare samlede med ham paa større Raadsmøder, i Egenskab af det norske Raads Medlemmer, og ved saadanne Leiligheder stundom Et og Andet sees at være forhandlet dem imellem Kirken vedkommende, som til Exempel i 1486 og 1507. Noget Liv synes han saaledes ikke at have forstaaet at indbringe i den norske Kirke, om han end maaskee nogenlunde har opretholdt den ydre Orden, forsaavidt det verdslige Tryk tillod, hvilket kjendelig hvilede paa den efter Hertug Kristians Komme til Styrelsen i Norge.

I Gautes Sted valgte Kapitelet Magister Johannes Krabbe, rimeligvis en af Kannikerne. Han maa imidlertid have tvivlet om sit Valgs Stadfæstelse. Det heder nemlig om ham, at han medtog en Deel Guld og Penge fra Erkestolen til Bergen, hvorfra han begav sig til Udlandet, og vilde han med disse Penge udvirke Stadfæstelsen. Hvor langt han er kommen, vide vi ikke. I ethvert Fald var hans Reise forgjæves. Thi Kongen og Paven vare enige om hvo der skulde være Gautes Eftermand, før endnu Johannes Krabbe kunde komme til at anvende de borttagne Penge [2]).

[1]) Scr. r. D. VI. 617; om hans Styrelsestid s. o. f. II. 567. [2]) Kilden for det vi vide om Johannes Krabbes Valg og Underslæb er et Brev fra Nidaros

Paa denne Tid stod Provsten af Roskilde, Erik Walkendorf, Hertug Kristians Kansler, i dennes høieste Yndest; og paa ham kastede baade Kong Hans og Pave Julius II sine Øine for at besætte Nidaros's ledige Erkestol. Af Erik Walkendorfs senere Erklæring seer man dog, at det egentlig har været Kristian, der banede Veien for sin Yndling, at han selv har skrevet for ham til Rom samt understøttet ham med Penge, for at han der kunde erholde sin Stadfæstelse, — og han gjorde, efter Walkendorfs Paastand, alt dette uden mindste Opfordring fra sidstnævntes Side [1]). Kongen — heder det — anbefalede Erik hos Paven og Kardinalerne, idet han lod dem vide, at han trængte til en tro og paalidelig Mand paa Nidaros's Erkestol, da Norge i næsten tolv Aar havde været opsætsigt, og Erkebiskoppen i Nidaros var den første Mand i Norges Riges Raad, hvem alle de andre Biskopper fulgte. Han behøvede ogsaa paa Ruslands Grændser en forstandig Mand: Erik Walkendorf kunde tjene baade Gud og Kongen, var baade lærd og dygtig [2]). Pave Julius II, der allerede forud havde forbeholdt sig at besætte Nidaros's Erkestol ved Provision, naar den ved Gautes Død blev ledig, valgte Erik Walkendorf og udferdigede den 16de August 1510 de nødvendige Buller i den Anledning, idet han erklærede ethvert Valg eller enhver Postulation, som Kapitelet muligen kunde have foretaget, for ugyldig [3]). Erik Walkendorf har ganske vist selv overbragt Kongens Anbefalingsskrivelser til Rom; og da er det rimeligt, at hans Indvielse er foregaaet paa samme Dag som Pavens Buller udstedtes. Fra den Dag synes i det mindste hans Erkebiskopsdømmes Aar at være regnede [4]). Johan-

af Erkebiskop Erik Walkendorf af 1514, 24de Mai, hvori denne gjør Rede for Peterspengen af sit Biskopsdømme, Pontop. II. 744. [1]) Walkendorfs Klagebrev af 13de Febr. 1522, N. Dipl. I. 767. [2]) Svaningius IV. 12; Hvitf. Kg. Hans's Krøn. u. 1512. Hvitfeldt synes at have havt for sig et af Kongens Anbefalingsbreve, nemlig det til Kardinalen titulo Stæ Mariæ. [3]) Valgbrevet og Anbefalingsbrevet til Kapitelet for den Valgte, begge af samme Dag, findes i Orig. i den Arn. Magn. Saml. Fasc. 18, No. 2, 3; jfr. ogsaa Behrmann Chr. II. Fort. LXIX. [4]) Angaaende Tiden for Erik Walkendorfs Udvælgelse til Erkebiskop findes de forskjelligste Angivelser, idet en Vaklen finder Sted mellem Aarene 1512 og 1516. Førstnævnte Aar er dog den senest mulige Tid, efterdi nemlig Pave Julius II og Kong Hans, der dog efter Alles Udsagn skulle have fremdrevet Valget, begge døde i Begyndelsen af 1513, nemlig den 21de Februar. Men Valget er foregaaet endnu tidligere, nemlig i 1510. Udnævnelsesbullen maa nemlig her være det afgjørende Dokument; og at Indvielsen er foregaaet inden Slutningen af August Maaned i det nævnte Aar, stemmer ganske med Angivelsen i den Erkebiskopsrekke, der findes i Scr r. D. VI. hvor det nemlig (pag. 617) siges om Erik Walkendorf, at han beklædte Erkesædet i 12 Aar og 3 Maaneder og døde den 28de November 1522. Naar Nogle opstille Johannes Krabbe

nes Krabbe kan følgelig kun have nydt sin Verdighed som Electus en ganske kort Tid, endogsaa om hans Valg er foregaaet meget snart efter Erkebiskop Gautes Død.

Ikke længe efter dette Erkebiskopsskifte, døde den ulykkelige Biskop Karl af Hamar. Beenbrudet og det haarde Fængsel havde i Forening nedbrudt hans Helbred. Hertug Kristian troede ham vel nu, i hans Elendighed, mindre farlig end forhen; desuden kunde han gjerne overlade hans Bevogtning til en saa tro og hengiven Mand som han vidste den nye Erkebiskop var. Karl blev virkelig, som det synes i 1512, udtagen af sit Fængsel for at sendes til Erkebiskop Erik. Men før han tiltraadte Reisen, medens han endnu opholdt sig i Oslo hos Biskoppen der Anders Mus, døde han [1]). Rimeligvis er hans Død indtruffen mod Aarets Slutning. Den 17de December 1512 var Dødsfaldet bekjendt for den pavelige Nuntius Idzardus Gravius i Laholm i Halland [2]); og den 28de Januar 1513 var hans Eftermand valgt [3]).

Hvor megen Skyld end Kristian havde vidst at faa veltet paa Biskop Karl, og hvor meget det end havde lykkets ham at faa sin egen Adfærd stillet i et formildende Lys, saa var dog Forgribelsen paa en Biskop en ubestridelig Bansgjerning, hvorfor Hertugen trængte til Afløsning. Denne blev ham ogsaa given, ifølge det apostoliske Sædes Fuldmagt, af den nys ovenfor nævnte pavelige Nuntius ved et Brev udstedt i Laholm den 17de December 1512, i hvilket Biskop Karls oprørske Adfærd og Deeltagelse i en Stempling mod Kristians Liv fremhæves som Undskyldning for, at denne havde holdt den nu afdøde Biskop fangen. Hermed maa dog ikke den romerske Kurie have fundet sig ganske tilfredsstillet. Thi efterat Pave Julius II den 21de Februar 1513 var død, og Leo X den 11te Marts samme Aar var valgt til hans Eftermand, udstedte denne sidste næstfølgende 12te Mai fra Rom en Bulle, hvorved han bemyndigede Erkebiskop Erik af Nidaros og Biskop Lage Urne af Roskilde, eller En af dem, til høitidelig paa Pavens Vegne at afløse Kristian fra enhver kirkelig Straf, i hvilken han maatte være falden ved sin Fremfærd mod Biskop Karl, hvis Brøde forresten indrømmes; dog skulde Kristian, før han modtog Afløsningen, frigjøre sig ved Ed for at have været Aarsag til Biskop Karls Død. Kristian var, da denne Bulle kom til sin Bestemmelse, allerede valgt og hyldet til Danmarks og Norges Konge efter sin afdøde Fader. Men ikke destomindre fandt han det nødvendigt at underkaste sig Bullens Bud og modtog, efterat have aflagt de fastsatte

som Erkebiskop i Nidaros mellem Gaute og Erik, saa er dette altsaa fuldkommen feilagtigt; Johannes blev ikke meer end Electus. [1]) Danske Mag. IV. 190, 191. [2]) Sst. 188—190. [3]) N. Dipl. II. 768.

Eder og Løfter med Knæfald, fuldkommen Løsning ved Bisfop Lage af Roskilde den 12te August 1513, i Minoriternes Kloster i Kjøbenhavn [1]).

Imidlertid var til Bisfop i Hamar i den afdøde Karls Sted valgt Magnus Laurentii, eller, som han og paa dansk Maade kaldes, Mogens eller Mons Lauritsøn. Denne var indskreven ved Rostoks Universitet den 17de April 1494, var senere Kannik i Oslo og i 1497 Kapitelets Erkeprest der [2]). Den 28de Januar 1513 nævnes han allerede Electus til Hamar [3]); hans Valg maa følgelig være foregaaet enten senest i 1512, eller tidligst i 1513. Den 15de Juli 1513 nævnes han ved Mødet i Kjøbenhavn endnu som blot Electus [4]), men den 22de Juli samme Aar som Bisfop [5]). I Mellemtiden mellem 15de og 22de Juli 1513 maa han altsaa være bleven indviet, og Indvielsen havde foregaaet i Danmark.

Omtrent ved samme Tid som Bisfop Karl døde ogsaa Eilif Jonsson, Bisfop af Stavanger [6]). Han var endnu i Live den 15de Juli 1512 [7]); men da hans Eftermand, som vi strax skulle see, allerede før Midten af det følgende Aar var indviet, saa maa Eilif rimeligvis være død før Udgangen af 1512. Han efterlod en uægte Søn, Jon Eilifsson, der arvede en Deel af sin Faders Gods, men blev nogle Aar efter aflivet i Bergen [8]). Eilifs Eftermand var Magister Hoskold Hoskoldssøn, indskreven ved Rostoks Universitet den 11te August 1491 [9]), og, nærmest før han blev udvalgt, Archidiakonus i Stavanger [10]). Han blev indviet i Rom den 19de Juni 1513 af tvende derværende Erkebisfopper [11]).

Men forend disse tvende sidst omtalte Bisfopper vare indviede, døde Kong Hans i Aalborg den 21de Februar 1513, otte og femti Aar gammel, efter at have styret Norge i tredive Aar. Sammenligner man Norges Tilstand ved Begyndelsen af hans Styrelsestid med Tilstanden ved sammes Slutning, saa kan man neppe andet end finde en Tilbagegang med Hensyn til Rigets Selvstændighed, hvilken man dog snarere dunkelt føler, end er istand til at paavise i enkelte tydelige Træk. Bevægelserne i Norge ved Hans's Valg til Konge pege ligesom hen paa et gjenvaagnende Liv hos Nordmændene, paa enig Villie hos det norske Raad, paa en klarere Opfatning end i den nærmeste Fortid af Rigets Stilling som Led af et Statsforbund og til hvert af de medforbundne Riger i Særdeleshed. Men dette var kun

[1]) Danske Mag. IV. 188—192. [2]) Norske Sml. I. 81. [3]) N. Dipl. II. 768. [4]) Suhms nye Sml. III. 149. [5]) Saml. IV. 364. [6]) Fra 1480, s. o. s. II. 569. [7]) N. Dipl. I. 746. [8]) Sml. IV. 610; N. Dipl. I. 752. [9]) Norske Sml. I. 80. [10]) N. Dipl. I. 747; Sml. IV. 609. [11]) Pontop. II. 743; Dipl. i Arn. Magn. Sml. Fasc. 48. No. 5.

et opblussende Glimt, der sluktes fast i samme Stund det tændtes. Kong Hans's Haandfæstning eller Halmstad-Recessen stillede ikke Norges Selvstændighed den fornødne Sikkerhed; det viste de følgende Tider. Kongen kan neppe siges, i sin tidligere Styrelsestid, at have brudt den forsætlig; men paa den ene Side vare dens Bestemmelser tildeels saadanne, at de vanskeligen lode sig retteligen opfylde af Kongen, selv om Villien var tilstede, og paa den anden Side blev deres Opfyldelse langt fra ikke strengt paaseet af den Statsmagt, hvem Opsynet tilkom, nemlig det norske Rigsraad. Dette hensank nemlig meget snart — saavidt man kan skjønne — i sin gamle Sorgløshed og Uvirksomhed. I de Bevægelser, som vise sig i Kong Hans's sidste tolv Regjeringsaar, er det ikke muligt, efter de os levnede Efterretninger, at øine nogen bestemt Villie eller nogen fast Holdning. De vare i Hovedsagen vilde Opbrusninger af Almuen. I sin første Reisning havde vel Almuen en Leder, hvis Stilling var fremtrædende, skjønt hans Dygtighed er tvivlsom; men han understøttedes aldeles ikke, eller i alle Fald ikke med nogen Kraft, af sit Fædrenelands øvrige Stormænd. I sin senere Opstand var Almuen, saavidt vi vide, ganske uden høiere Ledning, og derfor blev Bevægelsen med Lethed og Hast dæmpet. Men disse planløse og holdningsløse Opbrusninger vare aabenbare i høieste Maade skadelige for Norges statsretlige Selvstændighed. De gave nemlig den herskesyge og driftige Hertug Kristian, som Kongedømmets Fuldmægtige, Leilighed til at rive al Magten ud af Raadets Hænder og i sine egne. Om ikke noget skrevet Dokument findes, hvori dette tydeligen udtales, saa fornemmes det alt for godt af Begivenhedernes Gang. Det norske Raad er fra den Tid, han overtager Norges Styrelse, en intetsigende Størrelse; og det vedbliver at være det, saalænge hans Kongedømme varer. Hvorledes Halmstad-Recessen med Hensyn til Kirken iagttoges i Kong Hans's senere Regjeringsaar have vi seet. En dansk Mand indtrængtes paa Oslos Bispsstol, og den af Kapitelet Valgte maatte vige; Bispoppen af Hamar holdtes i flere Aar, og saagodtsom indtil sin Død, i haardt Fængsel paa blot Mistanke om forræderisk Færd; Nidaros's Erkebiskopsstol endelig blev besat med en dansk Mand ved Kongens Indflydelse og udenfor Kapiteleets Valg. Alt sammen er jo aabenbare Brud paa Haandfæstningens Tilsagn: at Kongen ei skal befatte sig med Prælaters Valg, — at Ingen skal have Kirkens Land og Indtægter uden han er indfødt i Riget, — og at Kirkens Personer ikke skulle staa til Rette uden for Kirkens Dom. Den norske Kirkes Ret, hvad enten man nu tager Hensyn dens kanoniske Ret i Almindelighed, eller til dens Ret ifølge Kong Hans's Haandfæstning, blev saaledes i den paapegede Tid øiensynlig tilsidesat af Kongedømmet, hvad enten man

nu vil give Kong Hans umiddelbart Skylden herfor, eller man, hvad der er mest rimeligt, nærmest vil heri see Virkningen af Hertug Kristians Indflydelse.

107.

Kristian II bliver Danmarks og Norges Konge. Hans første Styrelsesaar. Erkebiskop Erik Walkendorf. Biskop Hoskold af Stavanger og Abbed Henrik af Utstein. Biskop Anders Mus i Oslo og Magister Hans Mule. Erkebiskop Eriks Virksomhed i Kongens og Kirkens Tjeneste.

Kong Hans's Søn, Kristian II, var allerede i Faderens levende Live antagen til hans Eftermand i alle de tre nordiske Riger: — for Norges Vedkommende, som vi ovenfor have seet, i Kjøbenhavn den 25de Juli 1489 [1]. Sverige havde imidlertid ved Opstanden i 1501 igjen frafaldt sit Valg. Steen Sture var atter bleven Rigsforstander; ved hans Død i 1503, havde Svante Nilssøn Sture fulgt ham i Rigsforstanderskabet; og da Svante døde i 1512, var dennes Søn, Steen Sture den Yngre, valgt til at træde i Faderens Sted. Han vidste ved en Rekke af Underhandlinger at udhale i flere Aar Kristians Antagelse til Sveriges Konge. Norge og Danmark derimod bleve staaende ved det engang gjorte Valg, hvilket dog, efter almindelig indført Skik, ved en Hylding maatte opfriskes og gjentages.

Endnu medens Kong Hans levede, var i foregaaende Aar 1512 aftalt et Herremøde i Kjøbenhavn for alle tre Rigers Vedkommende, at muligen en Udsoning med Sverige kunde istandbringes. Dette Møde var fastsat til St. Hans Tid 1513. Erkebiskop Erik gav sig paa Reisen did i Begyndelsen af Mai med 140 Personer i sit Følge og kom ikke før end i September tilbage til sit Sæde [2]). Mødet blev for Norge og Danmark et Hyldingsmøde. De fuldmægtige Sendebud, som vare tilstede for Sveriges Raad, vilde ikke gaa ind paa noget Kongevalg ved denne Leilighed, da de dertil ingen Fuldmagt havde. De andre tvende Rigers Raad enedes derimod om, paa Rigernes Indbyggeres Vegne, at „samtykke og fuldbyrde“ Kristians Valg til Danmarks og Norges Konge. Man kom overeens med ham om en for begge Riger fælles Haandfæstning; og den 22de Juli blev i Kjøbenhavn denne Haandfæstning, i Forening med begge Rigsraads under Eet udfærdigede Valg- eller Hyldingsbrev, udstedt og beseglet.

Sex og tredive geistlige og verdslige Herrer af de tvende Rigers Raad vare med at udstede dette Dokument; men af dem vare kun syv eller høist otte Medlemmer af Norges Raad, nemlig: Erkebiskop

[1]) S. o. f. II. 584. [2]) Erkebiskoppens egen Opgave i Br. af 28de August 1521, s. Hvitf. u. dette Aar.

Erik Walkendorf af Nidaros, Biskopperne Anders Mus af Oslo, Andor af Bergen og Magnus af Hamar, Kristiern Pedersson, Provst til Apostelkirken i Bergen, Nils Henriksson (Gyldenløve), Knut Knutssøn og Henrik Krummedike, om denne sidste forresten nu længer kunde regnes som Medlem af Norges Raad, da han siden 1503 synes at være fraflyttet dette Rige, og at have fast bosat sig i Danmark, om han end fremdeles havde store Len i Norge [1]). Hvad Kongens Haandfæstning angaar, saa nærmede den sig til Kong Hans's, men var i flere Punkter strengere end denne. Den udmærker sig ogsaa derved, at Bestemmelserne vedkommende hvert af de tvende Riger, for hvilke den var fælles, ere langt mere sammensmeltede end i Kong Hans's. Norge forsvinder saaledes næsten ganske i Kristians Haandfæstning; kun ganske faa Artikler udhæves, som udelukkende for dette Rige, medens paa den anden Side mangfoldige Artikler, der dog ene passe til de danske Forhold, ogsaa overføres paa Norge, idet ingen Undtagelse eller intet Forbehold gjøres for dettes Vedkommende. For ganske tilfældigt kan man neppe ansee dette. Man kan ikke andet end deri see en Plan til en fremtidig Sammensmeltning af begge Rigers Raad, saa meget mere som man savner den i Hans's Haandfæstning forekommende Bestemmelse om særegne Raadsmøder i Norge, og det i endnu ældre Haandfæstninger forekommende betingede Forbud mod at kalde Norges Raad til Møder udenfor Norges Grændser. Man faar i det Hele det Indtryk af Dokumentet, at Norge forsætlig er inddraget under Danmark, for at gjøre dets underordnede Stilling til dette Rige iøinefaldende. At nogle af de tilstedeværende norske Raadsmedlemmer have ønsket og foreslaaet Haandfæstningen anderledes indrettet for Norges Vedkommende, end den virkelig blev, — det viser den Fortegnelse paa „Norges Riges Brøst", som har været fremlagt for Kongen, før Haandfæstningen blev vedtagen, og til hvilken Svar er blevet givet paa Kongens Vegne, idet Ankeposterne enkeltviis enten ligefrem løves afhjulpne, eller omgaaes med et løst Tilsagn om nærmere at skulle komme under Overveielse [2]). Men at disse Ønsker fra Nordmændenes Side ikke bleve drevne igjennem, det kan man med Rimelighed forklare af selve Maaden, hvorpaa Norge repræsenteredes paa Herremødet i Kjøbenhavn. De tilstedeværende norske Raadsmedlemmer udgjorde, som vi have seet, kun syv eller otte af samtlige sex og tredive; og af hine syv eller otte vare igjen Erkebiskop Erik, Biskop Anders, Provsten Kristiern Pedersson og Hen-

[1]) Danske Mag. 3die Rekke II. 129 ff. [2]) Langes Norsk Tidsſk. I. 217—222, og hans Bemærkninger ved selve Dokumentet sſt. 222—286, især 224—226.

til Krummedike alle danskfødte og udentvivl den danske Sag i Hjertet meer eller mindre hengivne.

Af Haandfæstningens Artikler ville vi kun udhæve følgende: — Kongen skal elske Gud, og den hellige Kirke og dens Tjeneres Ret styrke, og alle deres Privilegier, som dem friest forundte ere af den romerske Kirke og fremfarne Konger, stadfæste til ubrødelig Overholdelse. — Hver Biskop og Prælat skal bruge den hellige Kirkes Ret og Jurisdiction saa frit, som de den fra Arilds Tid nydt og brugt have. — Kongen skal aldrig hindre eller hindre lade noget Kapitels eller Klosters Valg, og aldrig indtrænge Prælater eller Formænd imod Kapitlers eller Klosteres Valg eller Samtykke. — Hver Biskop skal selv fjerde, med gode Mænd, som ham vorde tilskikkede af Kongen og Rigets Raad, sidde Retterthing to Gange om Aaret i sit Biskopsdømme og rette de Sager og Brøst, som der forekomme, dog Kongens og Kronens Ret uforkrænket. (Ved denne Artikel maa dog mærkes, at den rimeligvis gjælder Danmark alene, eller i alle Fald nærmest). — Har Kongen nogen Tiltale til Biskop, Prælat eller Klerk, skal den føres for tilbørlige Dommere her i Rigerne. — Ingen Udlænding skal optages i Rigets Raad ei heller styre Slot, Land og Len, men kun „Rigets gode Edlinge, som fødte ere af Riddere og Svende"; om nogen „Vanbyrdig eller ikke edligfødt" i Danmark og Norge nu har Slot, Len eller Landsthing, da skal han med det første afsættes; „dog i Norges Rige skikkes efter Rigets Leilighed". — Kongen har tilsagt Norges Raad, at ville med det Første „med dets Raad og menige Norges Indbyggeres Hjælp og Trøst" indløse Orkno og Hetland, igjen til Norges Krone [1]). — Hvad der forresten i Haandfæstningen er strengt og for Kongedømmet indskrænkende har ganske vist Kristian antaget med det stiltiende Forsæt, ikkun at overholde det, forsaavidt han dermed fandt sig tjent.

Kristians Kroning til Danmarks Konge foregik det følgende Aar 1514, den 11te Juni (Trinitatis-Søndag). Samme Aar blev han ogsaa kronet til Norges Konge i Oslo, rimeligvis paa St. Olafs Dag, den 29de Juli [2]). Man seer af flere Breve, at Kristian først har forladt Kjøbenhavn efter 4de Juli, men at han var i Oslo og paa Akershus mellem 23de Juli og 7de August; ligeledes sees, at allerede den 12te Juli alle Norges Biskopper: Erkebiskop Erik, Biskopperne Anders af Oslo, Andor af Bergen, Hoskold af Stavanger, Magnus af Hamar, samt den danske Biskop Erik af Viborg, vare til-

[1]) Sml. IV. 363—377. [2]) Werlauff om de nor. Kongers Salv. og Kron. 38. Hvitfeldt omtaler i Kr. II's Historie under 1514 Kristians Kroning i Norge, men uden at nævne Dagen; dog seer man ogsaa af hans Fortælling, at Kongen har været i Oslo den 4de August.

stede i Oslo. Dette var i Anledning af Kroningen; og et norskt Raadsmøde blev ogsaa ved denne Leilighed holdt. Erkebiskop Erik havde, efter eget Udsagn, ikke mindre end 120 Personer i sit Følge, og var i 9 Uger borte fra sit Sæde [1]). Det Brev af 12te Juli, i hvilket alle de da i Oslo tilstedeværende Biskopper nævnes, er et Indulgensbrev til Fordeel for St. Annas Alter i St. Halvards Kirke i Bergen [2]). Et Brev af Kristian, Kirken tildeels vedkommende, er givet paa Akershus den 31te Juli, og skrevet til Indbyggerne paa Orknøerne. Han minder dem om, at de med Rette høre under Norges Krone, skjønt deres Land for Tiden stod Kongen af Skotland i Pant; dog agter Kongen med det allerførste igjen at indløse dem under Norges Krone. Imidlertid foreholder han dem, at de i det Aandelige altid have staaet under Erkebiskoppen af Nidaros, og at de altid have sendt sin Palliehjælp til Norge, og beder dem derfor, at de ville faa Kirkeværgerne over det hele Land til redeligen at udbetale til Erkebiskoppen af Nidaros eller hans Ombudsmand den Palliehjælp, som det bør ham at have efter god gammel Sedvane [3]). Under 6te August, fra Oslo, beder ogsaa Kristian Nidaros's Kapitel om at give ham nogle af St. Olafs Relikvier og overlevere dem til Erkebiskop Erik, der igjen vil sende dem til Kongen. Han lover at ville holde dem i Agt og Ære og forskylde Kapitelet og dets Kirke for den deri udviste Velvillie [4]). Kongen var paa Tilbagreisen til Danmark paa Vardberg Slot i Halland den 15de August, og til Kjøbenhavn var han kommen den 21de i samme Maaned [5]). Han har saaledes denne Gang ikke været længere nord i Norge end i Oslo. Erkebiskop Erik, som endnu var i Nidaros den 24de Mai [6]), var igjen kommen did tilbage den 26de September, paa hvilken Dag han ved sit Brev gav Decanus, Archidiaconus, Cantor og „menige Kanniker" ved Kathedralkirken, hvilke fra Arilds Tid havde havt sine Avlsgaarde „med alle kongelige Sager, Rente og Rettighed paa Kronens Vegne", ogsaa de samme Avlsgaarde „fri med alle biskoppelige Sager og Rettighed", saaledes at de selv skulde have Magt til at revse og tage Boder af sine Folk og Tjenere paa disse Avlsgaarde for hvad de brøde mod Kirken [7]).

Kristian II, der nu ved sin Kroning i Oslo var bleven Norges saavel som Danmarks fuldmyndige Konge, besad mange Egenska-

[1]) Brev af 28de Aug. 1521, se Hvitf. under dette Aar. [2]) N. Dipl. I. 750. [3]) N. Dipl. I. 751—752. [4]) N. Dipl. I. 753. Forresten om Tiden for Kristians Ophold i Oslo i Anledning af Kroningen see N. Dipl. I. 751, 752; II. 770; III. 766; Finn Joh. II. 520; Suhms Sml. II. 2. 63; Paus II. 282—283. [5]) Regesta diplomatica historiæ Danicæ I. 639. [6]) Pontop. II. 744. jfr. o. f. II. 610. Not. 2. [7]) Schøn. Domk. Beskr. Anh. 83.

der, der kunde gjøre ham skikket til en god Landsstyrer. Han havde baade en god Forstand og ikke faa Kundskaber, han var rask og virksom, han havde frigjort sig fra mange af sin Tids Fordomme og tilegnet sig Grundsætninger i Landsstyrelsen, der i flere Henseender fortjene Ros. Men han var tillige i høi Grad lidenskabelig, egenraadig, haard, mistænkelig og hevngjerrig. Han tilsidesatte alt Hensyn til bestaaende Forhold, naar han vilde drive noget Nyt igjennem, og han manglede ganske den Karakterens Aabenhed og Jævnhed, der skulde vinde ham hans Undersaatters Hjerter. Næsten ved enhver af hans Regjeringshandlinger, selv dem, som kunne synes mest velgjørende, maa man tvivle om hans Bevæggrundes Verd, om han ikke ligesaameget ledsedes af Had eller Hevn som af Iver for Retfærdighed eller Lyst til at gavne sit Folk. Han bar et dybt indgroet Nag til Klerkevelde eller Adelsvelde. Dette Nag indskjød ham visse frisindede Anskuelser med Hensyn til baade Kirke og Stat; men ved disse Anskuelsers Fremtræden i Handling, svæver man altid i Uvished, om ikke Egennytte eller Herskesyge er en virksommere Drivefjeder hos Kristian end Agtelse for Christendom og Folkefrihed.

Man tør nok med Sikkerhed paastaa, at ingen af de tidligere oldenborgske Konger, ja ingen af alle de foregaaende Unionskonger, har kjendt saa nøie Forholdene i Norge som Kristian II. I den Tid han stadig opholdt sig i dette Land som dets Styrer paa sin Faders Vegne havde han havt den bedste Leilighed til at iagttage dem i Nærheden. Det har sikkerligen ikke undgaaet hans Opmærksomhed, at det i Norge mindre var de verdslige Stormænd i Raadet, der vare Kongedømmets Myndighed i Veien, end de geistlige; og han har ganske vist indseet, at de faa ætstore Slegter af egte norsk Herkomst, der endnu gjaldt noget ved Anseelse og Rigdom, langt fra ikke vare farlige. Han har udentvivl dertilmed lettelig udfundet, at Norge, dette Bondeland, hvor en Adel, som Stand i Staten, saa lidet havde formaaet at udvikle sig til nogen fremtrædende og raadende Stilling paa Bondealmuens, paa det egentlige Folks, Bekostning, — var langt mere modent og villigt til at lade sig styre af Kongen ved de Mænd, han valgte til sine Embedsmænd paa Grund af deres formeente Dygtighed, uden Hensyn til deres Stand, end det aristokratiske Danmark, hvor Adelen forlængst havde tilrevet sig en selvskreven Ret til alle vigtigere verdslige Embeder, og derhos næsten havde gjort uadelige Mænd umulige til enhver høiere Embedsstilling i Kirken. Med disse Forhold stadigen for Øie synes han at have indrettet sin norske Styrelse. Han fulgte ikke det Vink, som hans Haandfæstning gav ham, til at drage det svage norske Raad ganske ind under det danske, og saaledes gjøre dette sidste til begge Rigers egentlige Styrer; men han stræbte

at underlægge Norge saa umiddelbart som muligt sin egen kongelige Myndighed, at styre det uindskrænket ved sine udkaarede helst uadelige Tjenere, ligemeget om disse vare norske eller danske eller endog ganske unordiske af Fødsel, og at nedtrykke eller rydde tilside alle dem, der havde Magt og Villie til at modarbeide dette hans Styrelsessystem. Men det var i Norge kun Biskopperne og enkelte andre høie Prælater, som ifølge sin Stilling endnu skulde kunne vove dette; og mod dem, mod den høiere Geistlighed, vendte sig derfor her væsentligen hans Uvillie og hans lidenskabelige, voldsomme Sind.

Erkebiskop Erik Walkendorf var vistnok længe Kristians Yndling og var udentvivl, som før er sagt, og som han selv tilstod, ved ham især fremhjulpen til sin ophøiede Stilling i den norske Kirke. Men han var en dansk Adelsmand og maa, som saadan, formodes i mange Stykker at have deelt sine danske Standsbrødres aristokratiske Anskuelser; og disse maa man tro, at han ikke altid har formaaet at dølge, da han først var kommen til Magten i den norske Kirke og var bleven den første Mand i Norges Raad. At han nok kan have ønsket den danske Herrestands Indflydelse udbredt til og styrket i Norge, at han derfor intet har havt imod, men tvertom snarere har medvirket efter Evne til, at Kristians Haandfæstning blev som den blev, — dette, tror jeg, har man Lov til at gjætte, om end klare Beviser derfor mangle. Dette var imidlertid, hvis det saa forholdt sig, ingenlunde ganske efter Kristians Sind; og har desuden Erkebiskoppen maaskee altfor tydelig vist, at han følte sig i sin nye Værdighed at være en anderledes uafhængig Mand, end som Kristians Kansler eller Sekretær, saa kan man ikke undres over, at et spendt Forhold lidt efter lidt indtraadte mellem Kongen og hans fordums Yndling.

Det varede imidlertid endnu en Stund, før dette kom tilsyne. Erik Walkendorf var en statsklog, smidig og derhos saare driftig Mand. Dette var altsammen Egenskaber, som Kristian forstod at skatte. Erik havde fattet den Tanke, igjen at sætte Grønland i Forbindelse med Norge og Nidaros's Erkestol. Landet havde nu forlængst været forglemt og ubesøgt. Der havde, som tidligere er fortalt, flere Gange af Paven været Biskopper beskikkede og indviede til Garde Stol; men de nøiedes med Titelen, kom aldrig til sit Sæde og lode sig bruge snart i Norge, snart i Danmark, snart paa Island som Vikarier for andre Biskopper eller ved ledige Biskopsstole. Den sidste af disse Biskopper af Garde paa Grønland, som vi ovenfor have nævnet [1]), er Andreas, hvem man ved 1460 seer styre Skaalholts Biskopsdømme paa Biskop Marcellus's Vegne, i 1466 vikariere

[1]) S. o. f. II. 560.

for Biskoppen af Linkjøping i Sverige og i 1476 være tilstede paa Mødet i Rotneby i Bleking [1]). Rimeligvis har efter ham Ingen været indviet til Grønlands Bispopsstol før i Kristian II's Tid. Erkebiskop Eriks Bestræbelser for igjen at faa Farten i Gang mellem Norge og Grønland, hvor man forestilte sig, at Nordmænd endnu boede, var baade i kirkelig Henseende en fortjenstlig Tanke, og maatte desuden af Hensyn til forventede Handelsfordele anbefale sig hos Kong Kristian, der altid viste sig virksom for Handelens og Næringsveienes Fremme. Det var sandsynligvis Erik Walkendorfs Forestillinger, som virkede, at Kristian hos den romerske Kurie søgte om Indulgenser eller Aflad for dem „der seilede til Øerne paa hin Side Ishavet", — en Ansøgning, som i en Skrivelse fra Rom af 17de Juni 1514 blev indvilget, idet en „rigelig Indulgens" meddeltes [2]). Det stod vistnok ogsaa i Forbindelse med disse Kristians og Erkebiskoppens Planer, at en Nederlænder, Vincentius Kampe, ved denne Tid eller idet mindste før 1520, blev indviet til Grønlands Biskop. Han vikarierede en Stund i Odense Biskopsdømme, levede endnu i Maribo 1537 og er den sidste Titulærbiskop til Grønland i Katholicismens Tid [3]).

Erkebiskop Erik lod ransage gamle Bøger og udsporge gamle Mænd om Seiladsen og Veien til Grønland. Han fik en fuldstændig Kursforskrift opsat og gav bestemte Forholdsregler for Mandskabet paa det Skib, han agtede at affende. Man ser af disse, at han har været i stor Uvished om de Beboeres Sindelag og Religion, som han ventede skulde forefindes paa Grønland. Han anbefaler derfor stor Varsomhed ved Landstigningen. De Klerke, der skulde følge med paa Toget, byder han ligeledes at fare frem med Forsigtighed. Mærke de, at Hovedsmanden i Landet, hvis der er nogen, eller Almuen selv ikke vil have dem der (altsaa ikke vare velvilligen stemte mod Christendommen og christne Lærere), da skulde de byde sig i Tjeneste som Skrivere eller Kapellaner, om de mærkede, at man vilde modtage dem som saadanne, eller endog som Tjenestekarle, saaledes at de først kunde faa Tjeneste og „siden skikke sig eftersom Behov gjøres". Han vilde følgelig de skulde gaa frem med Missionærers Varsomhed og Klogt, og ved sin Optræden rette sig ganske efter de Forhold, de fandt for sig. Han bød forresten, at man skulde føre to eller tre store Baade og de nødvendige Aarer med paa Skibet, at man skulde være forsynet med Alt fornødent til at gjøre store Ilde oppe paa Landet, hvis man fandt det ubebygget, og at man skulde gjøre mange Mærker der, reise store Kors af Træ og hugge Kors i Træer og Steine, og andet lignende [4]).

[1]) Grønl. hist. Mindesm. III. 911—912. [2]) Sst. 192—193. [3]) Sst. 193—198. [4]) Sst. 482—497.

Man seer, at Erik Walkendorf vel havde overveiet sin Plan og havde i Sinde at føie ganske storartede Foranstaltninger til dens Udførelse. Bekostningerne vilde han selv afholde, eller maaskee rettere lade dem udrede af Nidaros's Erkestol, saafremt Kong Kristian tillod det, og vilde overdrage ham Landet frit paa ti Aar. Men Kristian, heder det, vilde ei indgaa herpaa; og dermed gik hele det paatænkte mærkelige Foretagende overstyr [1]). Det Hele vidner fordelagtigt om Erik Walkendorfs Forstand og Virkekraft.

Grunden til at Kong Kristian, da det kom til Stykket, slap dette Foretagende, i det han ei vilde indrømme Erkebiskoppens, saavidt skjønnes, ingenlunde ubillige Erstatningsfordring, var ganske vist, hvad ogsaa gamle Efterretninger sige [2]), det uvenskabelige Forhold, som imidlertid havde udviklet sig mellem Kongen og Erkebiskop Erik.

Endnu i 1515 stod denne paa Høiden af sin Magt og Kongeyndest. I det foregaaende Aar var et Egteskab blevet afsluttet mellem Kristian II og Elisabet eller Isabella af Østerige, en Datter af Filip af Burgund og Johanna af Kastilien, og Søster til Karl af Burgund, der snart efter blev saa navnkundig som Spaniens Konge og Tydsklands Keiser, Karl V. I Juni Maaned 1515 blev et Gesantskab affendt til det burgundiske Hof i Nederlandene for at føre Kongens unge Brud til Danmark, og til Formand for dette Gesantskab blev Erkebiskop Erik Walkendorf udnævnt af Kongen. Hans Ledsagere vare Herrerne Henrik Gjø og Hans Bilde, begge Medlemmer af det danske Rigsraad, og Nils Henriksson (Gyldenløve), Medlem af det norske Raad og paa den Tid den rigeste og mægtigste verdslige Stormand i Norge. Gesantskabet gik til Søs til Nederlandene og bragte Elisabet i Begyndelsen af August Maaned til Danmark, hvor Bryllupet holdtes og den unge Dronnings Kroning foregik i Kjøbenhavn den 12te August [3]). Erik Walkendorf var ifølge sin egen Opgave, i Anledning af denne Sendefærd, i 37 Uger borte fra sit Sæde i Kongens Tjeneste [4]).

Men hvor hæderlig end Erik Walkendorfs Stilling var i dette Gesantskab, og hvor meget den vidnede om Kongens Yndest og Fortrolighed, var det dog netop ved denne Leilighed, at Grunden lagdes til Kongens senere Unaade mod ham og hans endelige Fald. Rygtet om Kristians Forhold til Dyveke, der nu med sin Moder var flyttet fra Oslo til Kjøbenhavn, havde naaet til det burgundiske Hof;

[1]) Grønl. hist. Mindesm. III. 490. [2]) Sammesteds III. 483. [3]) Hvitf. Kr. II. u. 1515; jfr. Br. til Erik Walkendorf fra hans Broder Hans af 24de April. Ny Dan. Mag. II. 121; Breve fra Er. Walk. til Kongen af 10de Juli, 4de og 5te Aug. Dan. Mag. II. 25–32. [4]) Br. af 28de Aug. 1521, Hvitf. u. d. A.

og den unge Hertug Karl, som ledsagede sin Søster ombord, udtalte sig herom til Erkebiskop Erik og bad ham paa hans Embeds Vegne at formane Kongen til at opgive dette forargelige Forhold. Erkebiskoppen skrev ogsaa herom til Kongen og skal desuden efter Hjemkomsten have talt med ham om samme Sag; men derved paadrog han sig hans Uvillie og, hvad der var farligere, Sigbrits Had. Det sidste var det, efter hans egen Paastand, som senere fældede ham. Sigbrit og hendes Datter, hed det, yttrede aabenbare i Kristians Bryllup, at denne havde lovet dem, at lægge Erik Walkendorf og alle hans for Had paa Grund af det, han, ifølge Hertug Karls mundtlige Paalæg, havde forebragt Kongen [1]).

Det er bekjendt, at Dyveke døde pludselig i 1517, som Rygtet sagde, forgiven, og at Kongen havde det danske Raad eller visse af dets Medlemmer mistænkt for at have voldet hendes Død. Men Sigbrits Indflydelse, saalangt fra at svækkes ved dette Dødsfald, blev tvertimod efter dette større end nogensinde tilforn, ligesom ogsaa Kristians Uvillie mod Raadet fra den Tid blev meer og meer kjendelig. Sigbrit var den Eneste, som kunde virke paa ham, hun var hans fornemste Raadgiver i alle Styrelsesanliggender, og han viste en afgjort Forkjærlighed for de Mænd, der ved hende bleve fremdragne til Embeder. Sigbrit var utvivlsomt et lyst Hoved, med Indsigter i Statshusholdningen og Grundsætninger vedkommende dens Ordning langt over hvad der paa den Tid i disse nordiske Lande var sedvanligt. Men hun hadede Høiadelen, og var ikke heller synderlig vel stemt mod den høiere Geistlighed; og hendes Tjenere, der deels vare Indfødte af en lavere Samfundsstilling, deels Udlændinger, overhovedet vistnok driftige og duelige om end ikke altid synderlig samvittighedsfulde Mænd, delte hendes Anskuelser og rakte en villig Haand til deres Gjennemførelse i Gjerningen. Over disse Mænd, ligesom over Sigbrit selv, var det, at Erik Walkendorf senere klagede sig, som dem, der forfulgte ham og gjorde ham alt det Meen, de formaaede.

Under sit Ophold i Kjøbenhavn i Anledning af Kongebrylluppet blev Erkebiskop Erik opfordret til at indskride i en Strid, der i Norge havde reist sig imellem Biskop Hoskold af Stavanger og Henrik Abbed af Utstein. Striden havde dengang allerede varet i et Par Aar, og den har i det Hele en paafaldende Lighed med den, som i den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede førtes mellem Formændene for samme Bispedømme og samme Kloster, begge af Navnet Erik [2]). Nu som

[1]) Hvitf. Kr. II. u. 1515; jfr. m. Walkendorfs Breve af 28de August 1521, Hvitf. u. d. Aar, og af 13de Febr. 1522, N. Dipl. I. 767—768. [2]) S. o. f. II. 248—250.

da var det fra Biskoppens Side Beskyldninger for Overhorighed mod den biskoppelige Myndighed og for usædeligt Levnet, fra Abbedens Side Klage over voldsom Medfart, der udgjorde Stridens Emne.

I Begyndelsen af 1514 — saa lød Abbedens Klage — da han selv var fraværende fra sit Kloster, i Kjøbenhavn, hvorhen han havde ledsaget en fransk og en skotsk Gesant, der vare drevne ind paa Stavangerkanten, og ingen Veiledning havde faaet af Biskop Hosbold, — havde denne sendt sine Mænd til Klosteret, hvor de havde faret frem som Ransmænd og anrettet stor Skade, under Paaskud, som det lader, af at skulle optage Fortegnelse over Klosterets rørlige og urørlige Gods. Da Abbeden kom tilbage, drog han til Oslo, hvor Kongen dengang var for at krones, og hvor Erkebiskoppen og Biskopperne tillige vare samlede. Han klagede her sin Nød for Kongen, og Erkebiskop Erik meglede et Forlig mellem de Stridende. Biskoppen lovede dengang alt Godt og erkjendte blandt andet Klosterets Ret til Saurbo Kirke, en af de fordums kongelige Kapeller, hvilket Kongen havde skjænket det. Men desuagtet tog Biskoppen, strax han var kommen hjem fra Oslo, al Landskyld og Rettighed fra den nævnte Kirke. Aaret efter 1515 gik han endnu videre. Han for med væbnet Magt til Klosteret, hvor Abbeden dengang var hjemme, opbrød dets Porte, mishandlede Tyendet og vilde have gjort det samme med Abbeden, hvis denne ikke lykkelig var undsluppen. Tre Dage derefter lod Biskoppen, ved en Kannik ledsaget af tyve Tjenere, sit Interdikt over Klosteret og alle dets Beboere opslaa paa Klosterkirkens Dør og forbød alle Klosterets Undergivne at yde det dets Rettigheder. Lidt efter kom han selv til Klosteret med en Hærmagt, stormede det formeligen, lagde Abbedens Tyende i Lænker, bankede ham selv i hans Seng og bragte ham derpaa bunden til Biskoppens Taarn i Stavanger, hvor Abbeden i hundrede Dage holdtes i haardt Fangenskab, og løstes ei deraf uagtet Borgen for ham bødes. Omsider lykkedes det dog Abbeden at undkomme fra Taarnet, og naa til Kongens Mænd, Hans Eriksson og Jørgen Hansson, hvilke hjalp ham til Kjøbenhavn og medgave ham sit Vidnesbyrd.

Begge disse Mænd vare vel anseede hos Kongen; saa han rimeligvis paa deres Ord har taget sig af Abbeden og anbefalet ham til Erkebiskop Erik. Nu var det at denne, ved et Brev af 24de August 1515 fra Kjøbenhavn, paalagde Biskop Andor af Bergen, Kristiern Pedersson, Provst til Apostelkirken sammesteds, Abbed Mikael i Lyse, Olaf Prior i Nonneseter i Bergen, Hr. Jørgen Hansson, Kannik i Lund samt Kapitelet i Bergen at træde sammen, stevne begge Parter for sig, høre og undersøge deres Klager, som fra Biskoppens Side gik ud paa, at Abbeden havde ført et usømmeligt Levnet, fra den-

nes Side igjen paa at Biskoppen havde mishandlet ham, og Biskoppens Svende derhos pint en Kvinde, rimeligvis for at tvinge en Bekjendelse ud af hende. Efter at have modtaget begge Parters Beviser og Renselser, skulde de domme retfærdigen dem imellem [1]). Man kjender imidlertid ikke Sagens endelige Udfald. Abbedens Beskyldninger synes at være i hoi Grad overdrevne; men Biskoppen kan neppe heller fra sin Side have faret ganske retvist frem, i hvorledes det nu end kan have forholdt sig med den Brode, der tillagdes Abbeden, og hvilken vi ei noiagtig kjende, da Biskoppens Klage ikke er os levnet [2]).

I 1515 skulde da, som vi ovenfor have seet, den første Grund være lagt til et Omslag i Kongens gunstige Stemning mod Erkebiskop Erik Walkendorf. Dog varede det endnu nogle Aar, før denne faldt i synlig Unaade. Imidlertid kom flere af Sigbrits gode Venner til indflydelsesfulde Embeder i Norge. Blandt disse hendes Venner maa man regne Jørgen Hansson, som ogsaa kaldes Jorgen Skriver, der allerede i 1514 nævnes som Kongens Ombudsmand eller Embedsmand paa Kongsgaarden i Bergen [3]). Hans Olafsson eller Olsson, Provst til Mariekirken i Oslo og Norges Kansler, maa udentvivl ogsaa regnes blandt Sigbrits Tilhængere. Jon Paalsson, der saagodtsom i hele Kong Hans's Tid havde beklædt hine tvende Embeder baade under Kongens egen Styrelse og under Kristians, nævnes, saavidt vides, senest som deres Indehaver i et Landsviistbrev, udstedt i Kristians Navn, af 18de April 1512 i Oslo [4]). Om han er død i sine Embeder, eller er fratraadt dem efter Kong Kristians Tronbestigelse, vide vi ikke; men den 4de Marts 1516 finde vi Hans Olafsson nævnt i hans Sted [5]). Som den tredie af samme Kammeratskab maa nævnes Magister Hans Mule, der, sin geistlige Stand uagtet, var Kongens Embedsmand eller Hovedsmand paa Akershus. Alle disse tre Mænd viste sig meget fiendtlig stemte mod visse af Norges Biskopper og synes virkelig paa en Maade af Kongen og Sigbrit at være skikkede dem paa Nakken for at plage dem. Og om Hans Mule især kan dette siges baade med Hensyn til Biskop Anders Mus af Oslo og Erkebiskop Erik. Han faar af en samtidig Krønikeskriver det Skudsmaal, at han, i den Mening som Almenheden tager Troskab, var mod Kong Kristian den allertroeste; thi han var rede til at føie denne i Alt, uden at tage Hensyn til, om det Kongen bød ham, var en Christen verdigt eller ei, naar kun Kongens Kasse paa hvilkensomhelst Maade derved kunde fyldes [6]).

[1]) N. Dipl. I. 755. [2]) Om denne Sag see Langes Klh. 1ste Udg. 599 ff. 2den Udg. 384—386, hvor den udførlig er fremsat efter Kildedokumenter. [3]) N. Dipl. II. 771. [4]) N. Dipl. I. 746. [5]) N. Dipl. II. 775; ligesom i Brev af 8de Juli s. A. ssts. III. 773. [6]) Chron. Skibyense, Scr. r. D. II. 577.

Til Biskop Anders Mus's Embedsvirksomhed kjendes kun lidet; dog forekommer fra hans Biskopsdømmes Tid en Forhandling Tienden vedkommende, der kaster Lys over hvorledes en vis Deel af denne nu anvendtes paa en fra dens oprindelige Bestemmelse forskjellig Maade. Der findes nemlig en Erklæring, given i Oslo den 4de Marts 1516, af Hans Olafsson, Provst og Kansler, Knut Knutsson Ridder, Lagmændene i Oslo, Tunsberg og Skien, to Borgermestere og to Raadmænd af Oslo, angaaende „den Fjerdepart af Tienden, som Bønderne selv ind med dem have, som kaldes: Bondelod, og som bør skiftes efter Biskoppens Raad". De sige sig at have erfaret, at afdøde Biskop Herlog i sin Tid optog bemeldte Bondelod til Domkirkens Behov. De have ogsaa hørt af gamle Bønder, at Biskop Gunnar (Holk) før ham ligeledes optog den og skiftede den efter Christenretten. Nu vide de, at Biskop Anders har fordret samme Bondelod og har kundgjort for Almuen i de fleste Prestegjæld i sit Biskopsdømme, hvorledes den bør og skal skiftes: noget til Domkirken, naar denne dertil trænger, som nu er Tilfældet; noget til fattige Skoledegne og fattige Folk ligesom og til fattige Bønder, der ikke kunne forskaffe sig Saakorn i haard Tid, og skulle de, naar de bede Biskoppen eller hans Provst derom, i saadant Tilfælde beholde sin egen Lod, og dertilmed have noget af deres Part i Sognet, som ere meer formuende. Denne Biskop Anders's Fremgangsmaade synes Erklæringens Udstedere at være billig og retvis; og er Almuen pligtig at skifte nævnte Bondelod efter Biskoppens Raad, som Christenretten, hvilken de have undersøgt, udviser, og som man i Hamars Biskopsdømme baade i dette Aar og Aaret tilforn har gjort [1]).

Der findes ikke i de gamle Christenretter, end ikke i Erkebiskop Jons, nogen Bestemmelse for at Biskoppen skulde have noget særligt umiddelbart Indseende med Anvendelsen af den Fjerdedeel af Tienden, hvorom her er Tale, nemlig Bøndernes Deel eller Bondelodden; den er tydelig nok tilegnet de Fattige i Sognet, og dens Fordeling overladt til Bønderne selv med Sognepestens Raad og Veiledning. Man har ganske vist tænkt sig, at vedkommende Biskop skulde have et Overtilsyn hermed, som med alle andre kirkelige Sager; men dertil har vist nok ogsaa hele hans Ret i dette Stykke indskrænket sig. Den første Bestemmelse, der kjendes, hvorved Bondeloddens oprindelige Anvendelse søges forandret, er den som findes i den 20de Artikel i Statuterne af Provinsialconciliet i Oslo, holdt 1436 under Erkebiskop Aslak Bolts Forsæde. Her henlægges nemlig Halvdelen af Bondelodden til verdige Klerkers Underhold, som studere ved privilegerede Hoiskoler; men en Indvilgelse i denne Henseende forudsættes dog her at

[1]) N. Dipl. II. 775, Danske Mag. IV. 207.

skulle udvirkes fra Almuens Side ved Bisskoppernes kjærlige Forestillinger [1]). Herved er udentvivl fra først af Veien banet for en meer umiddelbar Indblanding af Bisskopperne i Bestemmelsen af Bondeloddens Anvendelse og Fordeling; og hvorledes denne til Slutning ganske er kommen i deres Hænder, sees af det ovenfor omhandlede Dokument. Man seer, at den nu kun for en ganske ringe Deel, ja man kan næsten sige undtagelsesvis, kom, efter sin oprindelige Bestemmelse, Sognets Fattige tilgode.

Anders Mus havde forresten Ord for at være en lidet dygtig Kirkens Forstander. Han var, heder det, paa Grund af Dorskhed og sløvt Hoved uverdig til Bisskopsdommet [2]). Han var i sin Tid ved kongeligt Magtsprog indtrængt paa Oslo Bisskopsstol; men nu arbeidede man paa igjen at faa ham borttrængt fra den; og hertil viste Hans Mule sig som et saameget virksommere Redskab, da han selv udentvivl allerede havde sikker Udsigt til at vorde Anders's Eftermand. Som Hovedsmand paa Akershus voldte han Bisskoppen alt det Bryderi og al den Ærgrelse, som han formaaede, og Provsten Hans Olafssøn stod ham heri troligen bi. Hans Mules Svende mishandlede Bisskoppens Folk, hvor de kunde komme til hermed, og Provsten, der gav sig Mine af at ville megle Fred, fremførte Usandheder, som gjorde Spliden større istedetfor at stille den. Fogderne i i Nærheden, hvilke stode i Afhængighedsforhold til Hans Mule, understøttede denne, og det samme synes Borgerne og Øvrigheden i Oslo fordetmeste at have gjort. Anders Mus havde neppe hverken blandt Læge eller Lærde paa de Kanter nogen ret oprigtig og formaaende Velynder; thi han var, som siden viste sig, ingenlunde vel anseet af sin underordnede Geistlighed.

Ved Begyndelsen af 1517 fandt Bisskoppen sin Stilling saa betrængt, og, som han selv forsikkrede, saa farlig, at han under 3die Januar i nævnte Aar henvendte sig til Kongen med en ynkelig Klageskrivelse. Denne er imidlertid i sit Indhold saa forvirret og saa opfyldt med løst Sladder, at man vanskelig faar nogen ret Rede paa, hvo der egentlig var første Ophavsmand til de deri omtalte Optøier, eller hvorledes deres Gang og Sammenhæng i Sandhed var. Saameget synes imidlertid klart, at Hans Mule og Provsten ikke have taget tilbørligt Hensyn til Kirkens og Bisskoppens Verdighed, og at deres Færd mod ham i mange Maader har været tirrende, tøilesløs og ulovlig. Mærkelig er den Yttring i en Tilskrift til Klagen, at det var Bisskoppen forebragt, at Kongen skulde have lovet ham ondt, hvilket Rygte Bisskoppen selv havde meddeelt Kristian ved en Sammenkomst

[1]) S. o. f. II. 493, 494. [2]) „Ob inertiam et ingenii stuporem episcopatu indignum", siger Chronicon Skibyense om ham Scr. r. Dan. II. 577.

med denne i Kallundborg, — og at det var saadan Snak, som afholdt Oslos Borgere fra at give ham et fordelagtigt Vidnesbyrd, da de isaafald frygtede, at Hans Mule skulde anklage dem og komme dem i Skade. Man seer ogsaa, at Biskoppen har frygtet for, at Provsten skulde fare med Hast til Kongen for at anklage ham, og at Kongen skulde agte meer paa Provstens Ord end paa hans, hvorfor han minder Kristian om, hvad Biskoppen oftere har sagt ham, at han ikke forstaar sig paa „Skalkes Løgn“. Tør man ellers tro Biskoppens Fortællinger i denne Klage, saa har baade Magister Hans og Provsten ført et løsagtigt og forargende Levnet ligesom og Presterne ved Mariekirken, hvilke desuden sloges og hugges indbyrdes uden at ville tage Afløsning af Biskoppen, der dog var den eneste, som havde Magt til at give dem den. Biskoppen bønfalder til Slutning om, at Kongen ei vil lade ham „saa hadelig fordrives“ i hans Alderdom, da han dog har tjent troligen baade Kongens Fader og ham selv [1]).

Biskoppens Klage har ganske vist ikke virket meer end maaskee for Øieblikket lidt større Tilbageholdenhed og Forsigtighed fra Hans Mules og Hans Olafssons Side. Biskoppens Dom var udentvivl alt fældet, og det varede kun kort, før dette blev Alle aabenbart.

Men det var ikke mod Bisop Anders alene, Hans Mule optraadte paa en fiendtlig og krænkende Maade, det var ogsaa mod Erkebiskop Erik, hvem man ganske vist ikke kunde beskylde hverken for Udueligbed, eller Uvirksomhed, eller Mangel paa skyldig Lydighed mod Kongen.

I Begyndelsen af 1517 maa rimeligvis Erkebiskoppen endnu have staaet paa en nogenlunde venskabelig Fod med Kristian. Han laante nemlig da paa sin Kirkes Vegne Kongen en ikke ubetydelig Sum Penge i forgyldt og uforgyldt Sølv, i alt 1600 Lod, og gav tillige en Anvisning paa 200 rinske Gylden. Derfor modtog han imidlertid som Pant, ifølge Kongens eget Tilbud, Helgelands Len. Kongens Skriver, Jens Freyd, udstedte sit Brev for Pengenes Modtagelse i Throndhjem (Nidaros) den 21de Februar nævnte Aar, og Vidner vare Ridder Nils Henriksson (Gyldenløve), som ved denne Leilighed kaldes Kongens Hovmester i Norge, og Dekanus Olaf Engelbrektsson [2]).

I 1519 viser Erkebiskoppen sig fremdeles som Kongens tro og virksomme Tjener; men da yttrer sig hos ham ved Siden heraf en sterk Uvillie mod Magister Hans Mule og Klage over dennes utilbørlige og lov-

[1]) Anders Mus's Klage til Kongen, trykt i Danske Mag. IV. 275—281. Beskyldningerne mod Hans Mule og især mod Provsten for uanstændigt Levnet med Evind Kandegyders Datter, finde ellers Bestyrkelse i et Klagebrev til Kongen fra samme Kvindes Søster af 26de Januar 1522. N. Dipl. III. 785.
[2]) N. Dipl. III. 775.

løse Fremfærd. Om begge Dele oplyser Erkebiskoppens Brev til Kongen fra Nidaros af 26de Marts i det nævnte Aar.

Nogle Bønder af Jamteland havde været inde i Sverige hos Rigsforstanderen, Hr. Steen Sture, og havde klaget for denne, at de lede stor Undertrykkelse med Skat og i andre Maader; de bade ham at hjælpe dem i deres Nød. Fogden i Helsingeland lavede sig da, rimeligvis paa Hr. Steens Opfordring til at drage ind i Jamteland med 40 til 50 Mand for at thinge Almuen fra Kong Kristian, medens Lensmanden der, Hr. Olaf Galle, var fraværende. Da Erkebiskoppen fik dette at vide, sendte han i Forening med Hr. Nils Henriksson Olaf Galles Foged nogle Karle til Undsætning og forsynede dem vel med Penge, at de ei skulde falde Almuen til Byrde; der var nemlig haard Tid i Jamteland ligesom i Throndhjem. De skreve ogsaa Almuen til, opmuntrede den at blive tro under Norges Krone og advarede dem om hvad Folgen vilde blive, hvis de anderledes gjorde. Da Erkebiskoppens Folk thingede med dem, svarede de vel, lovede at staa fast ved hine og meente, at om der end kom tusind Hofmænd af Sverige, skulde de ikke lade sig tvinge. De lovede og at have sine Speidere ude paa alle Kanter, og hvis Svenskerne kom, vilde de møde „Mand af Huse“ for at modstaa dem. Alligevel kom kort efter de Svenske, to hundrede Mand sterke, ganske uventet ved Nattetid lige midt ind i Landet og til de Gaarde, hvor Erkebiskoppens Mænd laa. Disse vare ikke, efter Lofte, blevne varslede af Bønderne, tvertimod var det en Lensmand af Jamteland, der viste Svenskerne Vei lige til Gaardene, og Erkebiskoppens Mænd vidste ikke af nogen Ufred, før deres egne Vagter saa Fienden ganske nær. Alligevel gjorde de Modstand, og der blev døde og saarede paa begge Sider. Men nu fik de Svenske sat Ild paa Huset, som Erkebiskopsmændene vare i, og flere af disse bleve dræbte, andre fangne, og kun nogle undkom, der laa i den Gaard, som var længst borte. De Undkomne vilde reise Almuen og gjengjælde Svenskerne deres Angreb, før de forlode Landet; men det var umuligt for dem at faa en eneste Mand med sig. Jamterne indvendte nemlig, at om det end nu lykkedes dem at slaa de Svenske, saa vilde disse dog snart komme igjen og skjænde og brænde; medens de nu ikke gjorde Jamterne andet end godt. Uagtet det saaledes ei lykkedes Erkebiskoppens Mænd at faa reist Bønderne i Jamteland mod de Svenske, sendte de alligevel en Opfordring til disse, at de skulde bie i Landet i tre Dage, „om de vare Hofmænd“. Men herpaa agtede de ikke. De thingede med Almuen om at gaa Hr. Steen til Haande, hvortil en Deel svarede ja, men en Deel ogsaa nei; og dermed forlode de igjen Landet om Morgenen før det dagedes.

Alt dette fortæller Erkebiskoppen i sit Brev til Kongen, og raader denne at tilskrive Hr. Olaf Galle, at han strax skal personligen indfinde sig i Jamteland, som er hans Len, og der styrke Almuen som sig bør. Han skal faa Hjælp af Erkebiskoppen og Hr. Nils Henrikssøn, naar han varsler dem.

Slutningen af samme Brev er derimod rettet paa Hans Mule. Dennes Foged, Peder Verkmester, siger Erkebiskoppen, opfører sig utilbørligen mod Almuen, helst naar han er drukken, saaledes at deraf gaar et ondt Rygte. Han rider Bønder overende og tramper dem under Hestefødder; han binder dem, uagtet de byde Dom for sig; han mishandler Kvinder og forfølger dem med Vold; hans Mænd endelig rane St. Olafs Pilegrime og fratage dem hvad St. Olaf tilkommer. Kirkens Frihed krænke de hvor de kunne. Erkebiskoppen ved vel, at saadant ikke er Kongens Villie, men han kan dog ikke andet end underrette ham derom ifølge Almuens Klage. Naar Erkebiskoppen lader Mester Hans det vide, saa bliver han vred. Erkebiskoppen har nu paany tilskrevet ham, at han maa rette sig selv og raade Bod paa de anførte Misligheder, hvilken Paamindelse han ønsker til Gud, at Hans Mule maatte ville følge [1]).

Angaaende de i dette Brev omtalte Fiendtligheder fra svensk Side i Jamteland, da seer man, at Jamternes Misnøie med den norske Styrelse har givet det første Stød til dem. Hvorvidt de have været fortsatte, ved man ikke. I ethvert Fald har ganske vist Kong Kristians heldige Tog til Sverige i Begyndelsen af 1520 gjort en Ende paa dem, da Steen Sture nu fik andet at tage vare, og desuden strax i Begyndelsen af Krigen, efter det uheldige Slag ved Bogesund, døde af et Saar den 9de Februar.

Erkebiskoppens Klage til Kongen over Hans Mule findes ikke at have fremkaldt noget Skridt fra Kristians Side til at kue Sidstnævntes Overmod. Tvertom er det rimeligt, at den kun har bidraget til at forbittre Kongens Stemning mod Erkebiskoppen, helst da Hans Mule nu sikkerligen ikke har sparet at sværte denne saa meget som muligt. Det offentlige Rygte gav i det mindste Hans Mules Angivelser især Skylden for Erkebiskop Eriks snart paafølgende Ulykke [2]).

Hvad vi hidtil have seet af Erik Walkendorfs Virksomhed gaar næsten udelukkende i verdslig Retning og lærer os ham at kjende meer som en dygtig og virksom Statsmand end som en nidkjær Metropolitan og Biskop. Ganske har han dog ikke over sine Statsmandssysler glemt sin geistlige Skyldighed. Netop ved den her omhandlede Tid var han sysselsat med et Arbeide, som ganske vedkom Kirken, og som, efter det Standpunkt denne endnu indtog, ingenlunde var uvig-

[1]) N. Dipl. I. 761—763. [2]) Chron. Skib., Scr. r. Dan II. 578.

tigt. Han var sysselsat med at skaffe den norske Kirke trykte Missaler og Breviarier. Det Missale eller den Messebog, han havde ladet udarbeide til Brug for den hele norske Kirke [1]), blev trykt i Kjøbenhavn 1519 og Trykningen fuldendt den 25de Mai dette Aar. Fortalen oplyser Verkets Hensigt og Tilblivelse. Der var — heder det — i hele den nidarosiske Provins en følelig Mangel paa Messebøger. De, som vare for Haanden, vare meget gamle Haandskrifter med usedvanlige, nu ei mere brugelige Bogstaver og derfor neppe læselige. Desuden vare de hist og her feilagtige. Flere verdsliggeistlige Prester havde af den Grund ved Gudstjenesten benyttet Cisterciensernes, Prædikebrodrenes og Minoriternes Messebøger (lecturas), medens dog alle Provinsens Sognekirker bør, i det som læses og synges i Gudstjenesten, rette sig efter Metropolitankirken. Erkebiskop Erik Walkendorf havde villet raade Bod paa denne Mangel og udvirke, at Messen overalt i hans Biskopsdømme og Norges Provins kunde høitideligholdes paa een Maade. Derfor havde han ladet udarbeide et Missale efter den nidarosiske Metropolitankirkes Brug ved Magister Olaf Engelbrektssøn, samme Kirkes Dekanus, og Hr. Peter Sigurdssøn, dens Kantor; og dette havde han overladt Paal Reff, Kannik i Kjøbenhavn, at trykke. For hver Gudfrygtig, som i Gudstjenesten bruger denne Bog, udloves 40 Dages Indulgens. Breviariet (Breviarium Nidrosiense) er trykt i Paris, ligeledes i 1519. Kirkerne i Norge sees at have, rimelig forskudsvis, bidraget til eller betalt for Missalet, og ved dettes Fordeling har Hans Reff, Kannik i Nidaros og juris utriusque baccalaureus, gaaet Erkebiskoppen tilhaande [2]).

108.

Erkebiskop Eriks Fald og Flugt fra Norge. Han dør i Rom 1522. Forfølgelse mod Biskop Anders Mus. Denne resignerer til Fordeel for Hans Mule. Biskop Andor af Bergen. Islands Biskopper. Kristian II's Forhold til Kirkereformationen i Tydskland. Hans Flugt fra sine Riger i 1523.

Imidlertid traf det Uveir, som længe havde truet Erkebiskop Erik Walkendorf fra Kong Kristians Side, stedse nærmere og nærmere og truede med et voldsomt Udbrud. Saaledes har i det mindste Erkebiskoppen selv forestillet sig det, og ganske vist ikke uden fuld Grund. Kongen skal have opsat flere af sine fortroede Embedsmænd paa Er-

[1]) Missale pro usu totius regni Norvegie secundum ritus sancte metropolitane nidrosiensis ecclesie. Impr. Hafnie arte magistri Pauli Reff ibidem Canonici 1519, 25 Mai. [2]) Hans Kvittering til Erkebiskoppen af 31te October 1520, Throndhjem. N. Dipl. I. 764.

kebiskoppen, at de skulde gjøre ham al den Fortræd, de kunde [1]). I 1520 maa der, efter Erkebiskoppens egen Antydning i et senere Brev, have været en alvorlig Tvist mellem ham og Hans Mule, og den maa paa en eller anden Maade have angaaet Erkebiskoppens Tjeneres Friheder, maaskee med Hensyn til Krigstjeneste eller Krigsstyr. Det var paa den Tid, i Slutningen af 1519, at Kongen sterkt rustede sig til sit svenske Tog, og i den Anledning ogsaa krævede Hjælp af Norge, navnligen af Biskopperne [2]). Erkebiskoppen skjød sig ind for Kongen og Rigernes Raad med sit aabne Brev, som blev offentlig læst paa Oslo Raadstue, i hvilket han bød Lov og Ret for sig og alle St. Olafs frie Tjenere, at han vilde fuldgjøre for dem alt hvad dem kunde tilfindes at burde gjøre af Kongen samt Danmarks og Norges Raad. Men det hjalp ham, som han selv udtrykker sig, ikke meer end om han havde skudt sig ind for Soldanen. Da dette ikke nyttede, tilbød han Hans Mule at ville udlægge for St. Olafs frie Tjenere saa mange Penge, som Hans selv vilde eske af dem. Dette vilde dog heller ikke Hans Mule gaa ind paa; thi havde han gjort det, da havde han ikke opnaaet hvad han egentlig medede paa, nemlig at krænke Kirkens Frihed. Hvad saa Erkebiskoppen tilbød ham, saa hjalp det ikke; thi han vilde, paa Sigbrits Bud, endelig være i Trette med Erkebiskoppen [3]). Jørgen Hanssøn i Bergen var ikke bedre stemt. En samtidig Krønikeskriver fortæller endog, at Kongen ved Jørgen Hanssøn havde tilstelt det saa, at Erkebiskoppen, under Paaskud af en Raadsforsamling med flere af Norges Embedsmænd, skulde lokkes til Bergen; men saasnart han var kommen did, skulde han gribes, puttes i en Sæk og kastes i Havet. Uagtet dette Anslag, heder det, var udkastet i al Hemmelighed, blev det dog Erkebiskoppen aabenbaret, da han allerede var tilsøs paa Veien til Bergen, og fremkaldte den Beslutning hos ham, at flygte til Udlandet paa det samme Skib, der skulde bringe ham til Bergen [4]). Denne Fortælling er dog ganske vist ikke paalidelig; i ethvert Fald er noget urigtigt i den. Erkebiskoppen selv nævner intet herom i sine senere Klagemaal, der forøvrigt ere bittre nok. Han fremstiller sin Reise til Udlandet paa en anden Maade, som sikkerligen maa være den rigtige, eller i alle Fald komme Sandheden nærmere. Han og hans — siger han — havde i lang Tid lidt Forfølgelse, Vold og Krænkelser af Kongens

[1]) Hvitf. Kr. II. u. 1521. [2]) Erkebiskoppen var sat for 200 Karle, Biskoppen af Oslo for 80, B. i Hamar for 40, B. i Stavanger for 40, B. i Bergen for 60, Provsten sammesteds for 8, Bergens By for 60 o. s. v. Behrm. Kr. II. Hist. II. 121. [3]) Saaledes udlader denne sig i sin Klageskrivelse til Raadet af 13de Februar 1522, og han nævner som Tiden for denne Tvist: „nu to Aar forledne", altsaa Tiden omkring 1520 [4]) Chron. Skib., Scr. r. Dan. II. 572—573.

Fogder og Embedsmænd i Norge, og disse havde aabenbare ladet sig forlyde med, at de til denne Fremfærd havde Kongens særlige Befaling, ja til at gaa end videre. Dette havde, som rimeligt var, uroet Erkebiskopen og ladet ham føle sin Stilling farlig; og han havde derfor taget det Raad at fare til Danmark for der selv at komme efter Sandheden. Men Storm og Uveir drev hans Skib, uden Baad, Segl og Styrmand, til den hollandske Kyst og til Amsterdam [1]).

Den 16de Mai 1521 var Erik Valkendorf endnu i Throndhjem, da han her udstedte en Kvittering til sin Official, Dekanus og Magister Olaf Engelbrektsson, for rigtigt Regnskab i al den Tid, han havde havt Erkebiskoppens Opbørsler under Hænde [2]). Dette synes at være et Slags Hentydning fra Erkebiskoppens Side paa en forestaaende Reise og en forventet længer Fraværelse fra hans Stol, uden at man dog kan slutte sig til Reisens Maal. Sikkert er det, at Erkebiskoppen kom til Holland og til Amsterdam, hvad enten nu dette er skeet ufrivillig, som han selv paastod, eller ifølge forud lagt Plan, som hans Fiender utvivlsomt have foregivet, og Kongen selv troet. Tiden for hans Afreise fra Throndhjem kjender man ei sikkert, men man seer af hans egen Fortælling, at han var kommen til Amsterdam inden 23de Juni [3]).

Ved samme Tid, i Slutningen af Juni, havde Kong Kristian tiltraadt en Reise til Nederlandene for nogle Underhandlingers Skyld med Keiser Karl V. Kongen opholdt sig der paa forskjellige Steder i Juli og August Maaneder, men var tilbage igjen i Danmark før, og maaskee en god Stund før, Midten af September [4]). Da Erkebiskoppen nu ved sin Komme til Amsterdam hørte, at Kong Kristian var ventende did, saa besluttede han der at opbie ham. Kongen kom ogsaa ukjendt med faa Folk en Aften sildig; og nogle Timer efter, ved Midnats Tid, sendte han Bud til Byens Borgermester og Øvrighed og bad om Hjælp til at anholde og gribe Erkebiskoppen. Øvrigheden svarede imidlertid, at dette ikke lod sig gjøre mod en Geistlig; og Kongen maatte med dette Svar lade sig nøie, uagtet han lovede at forsvare Paagribelsen baade for Pave og Keiser, og skyldte Erkebiskoppen for at være romt fra Norge, efterat have ranet sin Domkirke for alt dens Guld og Sølv og alle dens Kostbarheder. Erkebiskoppen paastaar at kunne bevise, at det var Kongens Agt at dræbe ham den samme Nat, om han havde seet sin Leilighed dertil; og han seer i

[1]) Erik Walkendorfs Brev af 28de August 1521 hos Hvitfeldt. [2]) N. Dipl. I. 765. [3]) Erkebiskoppens Brev af 13de Februar 1522, N. Dipl. I. 768. [4]) Hvilket kan sees af Breves Dateringer i Regesta diplom. hist. dan. under 1521.

denne Efterstræbelse et Forsøg paa at fuldbyrde de Trudsler, som Sigbrit og den nu afdøde Dyveke havde udstødt mod ham for flere Aar siden [1]). Han tilføier, at Sigbrit fra den Tid af aldrig kalder ham andet end: Tyv, Skjelm, Forræder og Morder, skjønt Gud ved, at han er uskyldig i alle de uærlige Sager, hun tillægger ham.

Om hele denne Kong Kristians Adfærd fortæller Erkebiskoppen udførligen i et Brev af 28de August 1521, hvilket han fra Utrekt tilstillede det danske Rigsraad, og hvori han bitterlig klager over den Løn, han nu faar til Gjengjæld for tro Tjeneste og mange Opoffrelser. Han fremhæver især de Bekostninger han har gjort for Kongens Skyld i de tre Aar 1513, 1514 og 1515, da han har maattet gjøre en Gjæld i Bergen paa 7000 Berger-Gylden, hos Poppierne i Amsterdam paa meer end 1100 rinske Gylden og hos Kongen 1000 rinske Gylden, hvilket Alt han siden har afbetalt. Under Forhandlingerne mellem Kongen og ham i Amsterdam, fortæller han videre, skjød han sig i Rette for Paven eller Keiseren. Herom vilde dog Kongen intet høre, men fordrede Borgen af ham for, at han ingensteds skulde søge sin Ret uden i Kjøbenhavn, for Kongen og Danmarks og Norges Raad. Denne Fordring afviste Erkebiskoppen, da han frygtede, at i saa Tilfælde Kongen vilde optræde baade som Sagsøger og Dommer. Han svarede, at hans Dommer ei fandtes der, og negtede følgelig at stille den forlangte Borgen. Erkebiskoppen beder nu Raadet tilskrive ham, om det har nogen særlig Befaling fra Paven til at dømme ham og hans Sag, og om det isaafald trøster sig til at skaffe ham og hans fuldkommen Sikkerhed. Han vil nemlig da gjerne møde dem til beleilig Tid og Sted, og vil altid villig indfinde sig for sine tilbørlige Dommere at gjøre Lov og Ret i de Sager, for hvilke han med Rette tiltales; men da maa Raadet ogsaa give ham sit fri Leidebrev ved Siden af det, Kongen har lovet ham, naar han søger sin Ret, og Raadet maa vel betænke, om det kan staa inde for, at Kongens Leide vil blive ham og hans Tjenere holden. Herpaa beder han om Raadets Svar [2]).

Kristian var, som man let seer, før sin Komme til Amsterdam underrettet om Erkebiskoppens Ophold der, og han har allerede en god Stund før det nys omtalte Sammenstød gjort sig Umag for at opdrive Beviser for, at Erkebiskoppen havde gjort sig skyldig i Underslæb og Forræderi, ved nemlig først at tilvende sig sin Kirkes Gods og derpaa flygte til Udlandet uden Kongens Samtykke og Vidende. Saadanne Beviser lykkedes det ham dog ikke at tilveiebringe. Han havde om den Sag skrevet til Throndhjem baade til Hofmesteren, Hr. Nils Henriksson, og til Kirkens Kapitel; men han fik fra begge et Svar som var til Erkebiskop-

[1]) S. o. f. II. 623. [2]) Brevet hos Hvitfeldt u. 1521.

pens Fordeel, og som lod Kongen forstaa, at baade Kirkens Gods var i sin fuldkomne Orden, og at man intet andet vidste, end at Erkebiskoppens Reise virkelig havde gjældt Danmark. Dekanus's og Kapitelets Svar er af 24de August 1521. Man har paa Kongens Opfordring, heder det her, efterseet Fortegnelsen over Nidaros Kirkes Klenodier, som vare ved Kirken, da Erkebiskop Erik kom til den, og ved Ransagning fundet dem ikke alene uforrykte, men meget mere forbedrede og formerede. Ligeledes havde de fundet alt Inventarium tilstede i Erkebiskopsgaarden, og desforuden har Erkebiskoppen leveret twende af Kapitelets Medlemmer en Sum Penge i Sølv og Kobber for dermed at lønne Stenhuggerne og forbedre Kirken under Erkebiskoppens Fraværelse paa Reisen til Danmark. Og forstode de ei, lægges til, andet end at det paa den Tid var Erkebiskoppens fulde Agt og Mening at reise til Danmark til Kongen, skjønt de nu af dennes Brev see, at han er kommen til Holland [1]. — Herfra fik saaledes Kongen ingen Støtte for sin Anklage.

Erkebiskop Erik fik imidlertid kun lidet trøstelige Efterretninger hjemme fra. Jørgen Hansson i Bergen tog Erkebiskoppens Indtægter der under sig og forbød hans Ombudsmænd og alle Andre, under Livs og Godses Fortabelse, at sende ham Penge eller skrive ham et Ord til. Sigbrit forfulgte derhos hans Folk, der kom til Danmark, og fratog dem alt hans Gods, som om han havde været en Udaadsmand. Da dette spurgtes til Utrekt, hvor Erkebiskoppen opholdt sig, saa raadede ham Alle forstandige Mænd, lærde og læge, at drage til Paven og oplyse denne om sin Stilling. Dog dvælede han endnu i Utrekt indtil den 10de November for at afvente det danske Raads Svar paa hans Skrivelse af 28de August. Men da dette ikke kom, gav han sig paa Veien til Rom, og kom did efter en, især for en gammel og sygelig Mand, høist moisommelig Reise i Begyndelsen af (omkring 2den) Februar 1522. Kort efter, den 9de Februar, modtog han endelig den ventede Svarskrivelse fra Danmarks og Norges Rigers Raad, eller rettere fra fem Raadsmedlemmer, nemlig Biskopperne Lage Urne af Roskilde og Anders Mus af Oslo, samt Electus til Lund og to Riddere.

Dette Svar var givet i Kjøbenhavn den 13de November 1521; men man seer, at det ingenlunde har tilfredsstillet Erkebiskoppen. Det fremkaldte kun en ny Klageskrivelse fra ham til Danmarks Riges Raad af 13de Februar 1522. I denne meddeler han først de ovenanførte Efterretninger om Jørgen Hanssons og Sigbrits Adfærd og om sin Reise fra Utrekt til Rom; og derpaa gjennemgaar han Raa-

[1]) Behrmann Kr. II. Hist. II. 151—154.

dets Brev Punkt for Punkt med Tilføielse af nye Ankeposter mod sine Fiender:

Raadet har, heder det, underrettet Kongen om Erkebiskoppens Skrivelse og drevet dennes Sag hos ham paa bedste Maade, saaledes at Erkebiskoppen vil komme i sin gamle Yndest igjen hos Kristian, naar hans Uskyldighed kommer for Dagen. I denne Anledning yttrer Erkebiskoppen, at han derfor vilde takke Kongen; men han tilføier, at han ei heller ved at have andet fortjent. Han erkjender, at Kongen i sin Tid skrev for ham til Rom i Anledning af Erkebiskopsdømmet i Nidaros, og at Kongen ligeledes understøttede ham med Penge til at erholde Pavens Stadfæstelse; men han skyder til Gud og Kongen, om han selv havde begjæret dette, eller om han stod derimod. Han forudsagde dengang Kongen, hvad siden er hendet ham for Kirkens Frihed, og han fik da et og andet Løfte, siger han ironisk, som ... holdes ham. — De skreve, at ingen kunde have staaet paa en bedre Fod med Kongen end han. Med Hensyn dertil forklarer han, hvorledes det var tilgaaet med hans Skrivelse til Kongen om Dyveke[1]), og beraaber sig paa Paven (Adrian VI), som dengang var Keiserens Kansler og Tolk, at Skrivelsen var skreven paa Keiserens Begjæring. Men denne Skrivelse var ikke Sigbrit og hendes Datter behagelig, og derfor havde de lovet ham meget Ondt, hvoraf noget alt var ham vederfaret, medens Andet maaskee endnu forestod, om det gik efter Sigbrits Villie. — De have opfordret Erkebiskoppen til at søge sin Ret for Danmarks og Norges Raad. Dette, svarer han, havde han gjerne gjort, om han havde faaet deres Skrivelse i Tide, og om de havde givet ham tilkjende, hvorvidt de havde nogen særlig Fuldmagt af Paven til at dømme over ham og hans Sager. De vide selv vel, at de ikke ere hans Dommere. — De skrive, at han ei havde behovet at frygte nogen Fare af Sigbrit og hendes Parti. Hertil svarer han: „Jo kjære Venner; jeg frygter, at hun ved meer end hun burde vide efter Christenretten. Thi hun siger aabenbarligen, ihvosom det end hører, at min Herre (Kongen) skal intet andet gjøre end det, hun vil have; og vilde han end, da skulde han ingen Magt have dertil, al den Stund hun er hans Naade paa 10 Mile nær. Og desværre det er vel ligt til, at saa er i Sandhed. I maa og vide, at hun nu skylder mig og ingen anden paa Jorden for sin Datters Død, hvis Sjæl Gud naade; Gud ved min Uskyldighed deri! Hun siger det skal koste mit Liv og skjæmmes ikke ved at forsikkre, at min Herre har lovet hende det. Det samme underrettede ogsaa hendes Broder, Hermen Viliemssøn, mig om, Løverdagen næst før St. Hans Dag (den 23de Juni), i Pompejii Hus i Amsterdam, og det saa grovt, at jeg maatte tage derpaa, om

[1]) S. o. f. II. 623.

jeg ikke ellers havde forstaaet det. Men hendes Søster der sammesteds lod mig intet meer forstaa, end at hun sagde paa Tydsk: „min Søster vil have eder i Taarnet, og hun vil have eder dræbt“, og spurgte mig om jeg ikke end havde været fangen. Derfor skal det ikke undre Eder, at jeg frygter hendes Ondskab, efterdi min Herres Naade selv frygter hende og ei tør eller vil sige hende imod; men hvad hun vil have frem, det har Fremgang. Det er desværre alt for sandt og snart hver Mand vitterligt“. — De skrive, at Uskyldigheden er altid sikker. Desværre, svarer han, det Modsatte er Sandhed, „især der hvor Mester Didrik Slaghek, Sigbrit, Mester Hans Mule og deres Parti raader, der nyder man hverken Lov eller Ret“; og han anfører til Bevis herpaa sin Forhandling med Hans Mule, „nu to Aar forledne“ (i 1520?) [1]). Men nu da baade dennes og Erkebiskoppens Dommere ere her i Rom, og Erkebiskoppen er did kommen, vil han søge sin Ret for sin tilbørlige Dommer. Da Erkebiskoppen i sin Tid skrev Kongen til og klagede over, at Hans Mule forfulgte den hellige Kirke og krænkede dens Frihed, da skrev Kongen ham til igjen, at hvor det skede, da var det hverken med Kongens Villie eller Vidende. Dette Kongens Brev har Erkebiskoppen hos sig i Rom, og alle de Kardinaler, som have hørt det læse, sige, at Kongen har skrevet det som en christen Fyrste; „hans Naade er dydig og god nok, naar han har gode Raadgivere“. — De skrive fremdeles, at de ei tvivle paa, at han jo alvorligen vil betænke sit eget Bedste og sin Domkirkes Velfærd, at den og dens Ejendele og Friheder ikke skal lide ved hans Fraværelse. Erkebiskoppen kalder Gud og hver brav Mand til Vidne paa, at han aldrig i sine Dage vilde sin Domkirkes Skade. Havde han end forbrugt meget af dens Indtægt i Kongens Tjeneste indenlands og udenlands, og havde han end lidt stor Skade af Kongens Fiender, de Svenske, da ved Gud, at han gjorde, hvad han gjorde, i den Agt, at hans Domkirke og han skulde nyde godt deraf. Men den hellige Kirke og dens Tjenere have hverken nydt Fred eller Frihed, siden Mester Hans Mule først fik Befaling paa Akershus, hvilket Gud ved var ham storligen imod. Han vil, efter deres Raad, vide sin Domkirkes Bedste i den og i alle andre Maader efter Pavens Bestemmelser. Det er ingen meer imod end Erkebiskoppen selv, at han ei kan være i Fred ved sin Kirke; og den bør heller ikke med Rette lide ved hans Fraværelse. Skeer det alligevel, saa sætter han dette, som al anden Uret, Skam og Overlast, ham er tilføiet af Kongens Embedsmænd og andre flere, og endnu dagligen tilføies, aldeles i Guds og Pavens Haand [2]).

[1]) S. o. f. II. 632. [2]) N. Dipl. I. 766—769.

Dette Erkebiskoppens Brev maa vække den Formodning, at Kristian selv har lagt de Raadsmedlemmer, som skreve til Erkebiskoppen fra Kjøbenhavn den 13de November, Ordene i Pennen; hvad enten han nu virkelig, under et Øieblikś bedre Følelser, har tænkt sig en Udsoning med sin fordums Yndling mulig og ønskelig, eller han blot har hyklet Forsonlighed for at lokke Erkebiskoppen bort fra hans sikkre, men for Kongen farlige, Tilflugt i Nederlandene, hjem i Sigbrits og hendes Venners Kløer, eller i det mindste afholde ham fra at drage til Rom. Erkebiskoppens Brev giver forresten et godt Indblik i Kong Kristians Forhold til Sigbrit og hendes Tilhængere. Han lod sig ganske lede af dem, undertiden, som det synes, næsten mod bedre Vidende og Villie. Man seer, at Erik Walkendorf, som saa mange andre Samtidige, har troet, eller i alle Fald givet sig Mine af at tro, at Sigbrits uindskrænkede Herredømme over Kongen ikke lod sig forklare uden ved Trolddom.

Erik Walkendorfs Komme til Rom indtraf ellers paa en for ham ganske heldig Tid. Pave Leo X var nys død, den 1ste December 1521, og til hans Eftermand var den 9de Januar 1522 udvalgt Adrianus VI, en velmenende, retskaffen Mand, der understøttedes af Keiser Karl V, hvis Lærer han havde været, og som desuden personlig kjendte Erik Walkendorf fra dennes Ophold i Nederlandene i 1515. At Kongens Venner ogsaa have frygtet Erkebiskoppens Virksomhed i Rom, viser den Ængstlighed hvormed de melde sin Herre hans Reise og Komme didhen. Herolden Hans Jutland gav uden tvivl Kongen, i et Brev fra Flensborg af 22de Januar 1522, den første Efterretning om Erkebiskoppens Ankomst til Lombardiet [1]). Siden giver Kongens Advokat i Rom, Nikolaus Petersson, ham nøiere Underretning i et Brev af næstfølgende 22de Marts. Erkebiskoppen af Throndhjem, siger han, er kommen til Rom og ligger til Herberges hos den hvide Munk (Præmonstratenser), der før var Provst i Børglum. Nikolaus har talt med ham, men har endnu ei ret Rede paa, hvad hans Hensigt er. Han tror, at han vil i Færd med Hans Mule, for hvem Brevskriveren intet kan udrette, før Paven kommer. Han beder Kongen give ham Forholdsregler med Hensyn til Erkebiskoppen snarest muligt. Thi heller ikke denne kan gjøre noget før Paven kommer [2]).

Sagen var at Pave Adrianus var fraværende i Spanien, da han blev valgt, og kom først til Rom den 29de August 1522. Imidlertid maatte Erik Walkendorf hjælpe sig frem saa godt han kunde og skaffe sig de nødvendige Penge ved Laan. Man finder, at han den 6te April 1522 har udstedt Gjældsbevis for 200 rinske Gylden til Theo-

[1]) Behrmann Kr. IIs. Hist. II. 151. [2]) Behrmann sst. 152.

dorik Zegers, Dekanus af Kleve [1]). Fra Norge og fra sin Stol fik han ganske vist lidet eller intet; thi den Kilde havde, som før er sagt, Jørgen Hanssøn i Bergen stoppet for ham. Jørgen Hanssøn havde, rimeligvis allerede i 1521, forespurgt sig hos Kongen, hvorledes han skulde handle med „den Erkebiskoppens Rente, som Throndhjems Domkirke tilkommer“. Derpaa havde Kongen endnu ikke den 17de Marts 1522 givet ham noget Svar. Han skrev da under nævnte Dag atter Kongen til fra Baahus og raadede ham at befale Dekanus og Kapitel i Throndhjem at opbære hin Rente og gjøre den i Penge i Bergen eller andensteds med Kongens Embedsmænds Raad og holde Pengene tilstede, indtil Kongen kan gjøre en anden Skik derpaa. Han bør og befale dem at lade gjøre Jørgen Hanssøn godt Regnskab for hvad Erkebiskoppens Fogeder hidtil have opbaaret af de Len, han havde af Kongen paa Kronens Vegne, og tillige overgive Jørgen eller hans Fuldmægtige Vardøhus Slot med alle de andre Len tilligemed det Sølv, Penge eller Andet, de deraf have modtaget. Et saadant Brev maa Kongen med det allerførste skikke ham; „thi han kan aldrig tage saa Vare i Bergen, at de jo alligevel kunne faa sendt Erkebiskoppen noget til Tydskland i Guld og Penge, om de ville det“ [2]). Erkebiskoppens Stilling i Rom har saaledes udentvivl været fortrykt nok.

Hvilke nu end Erik Walkendorfs Planer have været, som skulde drives, naar Pave Adrianus var kommen til Rom, saa afskares de alle ved Erkebiskoppens snart paafølgende Død. Denne indtraf i Rom den 28de November 1522. Han havde dengang været Erkebiskop i 12 Aar og 3 Maaneder [3]). Erik Walkendorf var ganske vist for sin Tid en ualmindelig og mærkelig Personlighed. Skjønt Udlænding i Norge viste han dog, som vi have seet, baade i geistlig og verdslig Henseende Nidkjærhed i sit Kald. At det Verdslige indtog Hovedrummet i hans Virksomhed, — det er en Bebreidelse, som han maa dele med Mængden af sine Formænd paa Nidaros's Stol og med Mængden af sin Samtids Biskopper. Man kan maaskee ogsaa bebreide ham, at han forlidet opretholdt det norske Raads Myndighed, baade ligeoverfor det danske Rigsraad, idet han nærede en dansk Adelsmands Anskuelser og Fordomme, — og ligeoverfor Kongedømmet, idet han rakte Kristian Haanden til at erhverve sig en saagodtsom uindskrænket Styrelse i Norge i det Verdslige. Men Norges Raad havde dengang, maa man vel desværre tilstaa, ved en lang Ligegyldighed, saagodtsom forspildt sin egen og Nationalselvstændighedens Sag; og Norges

[1]) N. Dipl. III. 787. [2]) N. Dipl. III. 785—786. [3]) Scr. r. Dan. VI. 617. At han døde i Rom, og ikke i Amsterdam, som nogle have sagt (Finn Joh. II. 343), er vist, baade ifølge ovenanførte Sted og ifølge Eftermandens Valgbrev, N. Dipl. I. 772.

Almenhed var ved sin Stilling saa at sige henvist til et kraftigt Kongedømme som til sin nærmeste Nødhjælp. Man kan endelig bebreide ham, at han, meer end en Prestemand egnede, søgte at sole sig i Hofglandsens og Kongehøihedens Straaler. Men herfor fik han ogsaa haardt bøde. Havde han i sine tidligere Dage bygget meer end tilbørligt paa Kongeyndest, saa fik han i sin Alderdom tilgavns føle hin Grundvolds Ustadighed.

Forfølgelsen mod Biskop Anders Mus af Oslo var, som vi ovenfor have seet, begyndt samtidig med, om ikke før, Forfølgelsen mod Erkebiskop Erik; men den første af disse Prælater vækker mindre Medfølelse end den sidste, fordi der ved hin hefter sig den sterkeste Formodning om Udueligheb og Uskikkethed for hans vigtige Kald [1]). Vi have seet, hvorledes Biskop Anders i 1516 og 1517 blev plaget og tirret af Magister Hans Mule, Hovedsmanden paa Akershus, der selv havde Oslo rige Bispopsdømme i Sigte. Denne Lykkesøgers Maal var at drive Biskoppen til en Fratrædelse, og for at fremkalde en saadan, synes han ikke at have været nøieseende med Midlerne, navnlig ikke at have skyet at anvende Trudsler. En Omstændighed, som forøvrigt betydelig maa have kommet ham til Hjælp, var den, at Biskopsdømmets Presteskab ikke var synderlig tilfreds med sin Biskop. Hvor længe man har arbeidet med Biskop Anders for at faa ham til at fratræde, er ikke sikkert, ligesaa lidt som naar hans Fratrædelse først aabenlyst er bleven bragt paa Bane, og under hvilke Paaskud. Uden tvivl har han en god Stund stampet imod, og, da han mærkede, at man trængte fast ind paa ham, forsøgt hvad en personlig Henvendelse til Kongen kunde hjælpe. Thi det maa have været i det Øiemed han mod Slutningen af 1521 var i Kjøbenhavn, muligen ved et der afholdt Raadsmøde, og sandsynligvis har det været for at vinde Kongen, han har gaaet dennes Erinde ved at deeltage i Udfærdigelsen af det før omtalte Brev af 13de November til Erik Walkendorf. Men har det end saa forholdt sig, er det dog vist, at al hans Føielighed intet hjalp ham. Thi endnu inden Aarets Udgang, seer man, har han maattet indgaa paa Resignationen, endog, som det lader, i Kongens og flere Herrers Overvær, rimeligvis i Kjøbenhavn, og derom udstede sit beseglede Brev [2]). Det hed sig naturligvis i Brevet, at Anders Mus her havde handlet „frivilligen, upaavirket af Trudsel eller nogen Slags Falskhed, — efter egen Villie, Samtykke og Forlangende". Men anderledes lød Fortællingen i Folkemunde, hvilket man kan slutte af den førnævnte samtidige Krønikeskrivers Ord — der forresten ikke er Biskop Anders god —, naar han siger, at Hans Mule drev ham til at fratræde ved Trudsler paa Li-

[1]) S. o. f. II. 627. [2]) Brev af 29de September 1522. N. Dipl. I. 770, 771.

vet [1]); og det samme forsikkrede siden efter Anders Mus selv, da han ønskede at faa sin Bisskopsstol igjen: at han havde resigneret af Frygt for Døden [2]). Ved sin Fratrædelse glemte dog ikke Bisskoppen at gjøre sine Betingelser, hvilke vare efter Omstændighederne ganske fordeelagtige. I Norge synes han at have forbeholdt sig til Underholdning en Deel af Bisskopsstolens Gods, blandt andet Gaarden Teige ved Tunsberg, og i Danmark blev han forlenet med Vestervigs Kloster i Jylland. Han vedblev at føre Titel af Oslos Bisskop, eller ogsaa Bisskop af Teige (episcopus Tegensis), og overlevede, som vi skulle see, i mange Aar sin seirende Medbeiler.

Anders Muses Resignation var formet som gjort til Fordeel for Hans Mule; og derved var denne, naar Kongens Samtykke fulgte, hvorom i dette Tilfælde ei kunde tvivles, i Virkeligheden allerede beskikket til Oslo Bisskopsstol. Ikke desto mindre seer man, at Oslo Kapitel ved formeligt Valg har kaaret ham, at Bisskop Anders med Slegt og Venner har været skriftlig varslet til at være derved tilstede, samt at han da har gjentaget sit Samtykke til hvad der var skeet. Han overgav derpaa i egen Person Gaarden og Bisskopsdømmet til Magister Hans [3]).

Alt dette skulde nu synes at være Betryggelse nok. Men Bisskop Anders maa dog meget snart have forsøgt Indsigelser. Thi noget saadant maa forudsættes som Anledning til det Skridt, som fra Hans Mules Side gjordes længer ude i 1522. Den nye Electus og Kapitelet indkaldte nemlig til Oslo atten af Bisskopsdømmets Provster og Sogneprester for at handle med dem om den i 1521 foregaaede Resignation og det derpaafølgende Valg. For de samlede Geistlige blev nu den 29de September fremlagt de hine Handlinger vedkommende Breve og Beviser, og de Forsamlede gave den Erklæring, at de fandt alt rigtigen tilgaaet: Resignationen frivillig, Kapitelets Valg kanonisk og uden Indsigelse, og Bisskopsgaarden samt Bisskopsdømmet overgivet af den Fratrædende personlig til den Tiltrædende. De erklærede derpaa Alle, at de endrægtigen vilde holde og lade staa ved Magt hvad Kapitelet i førnævnte Sager havde gjort, og stadfæste det paa sin gode Ære og Tro med oprakte Hænder. De tilføiede, at de aldrig efter den Tid vilde erkjende Bisskop Anders for Prælat til Oslo Domkirke, saameget mindre som han i lang Tid havde forseet sig mod Kirken i utallige Maader og gjort den og Stolen stor Skade, „som vitterligt er“. Alle de Punkter og Artikler, som Kapitelet har opsat mod nævnte Bisskop, erkjende de Forsamlede for sande; „thi han har mange af os og Andre ulovligen beskattet og besværet i mange Maa-

[1]) „metu mortis“ Chron. Skib. Scr. r. Dan. II. 577. [2]) Brev af 11te Aug. 1523. N. Dipl. III 789. [3]) Br. af 29de September 1522. N. Dipl. I. 770, 771.

der". Kan ikke de Overenskomster og Breve holdes, som ere gjorte mellem Electus og Bisskop Anders baade i Kongens og andre gode Mænds Overvær, og skal Kirken fremdeles lide Skade og Fordærv for Bisskoppens Bulder og Klammeri, da ville de Forsamlede selv, med Kapitelet, fare personligen til Kongen og alle Danmarks Prælater og Herrer og der klage over den Skade, Bisskop Anders i sin Styrelsestid har gjort. De ville ingen anden Herre og Prælat have end Mester Hans Mule; med ham ville de leve og dø. Han er nemlig, som de mærke, og vil fremdeles blive Kirken nyttig baade med Bygning paa Domkirken og Bisskopsgaarden og med Gudstjenestens Opretholdelse. — Over hele denne Forhandling blev et Brev opsat den samme Dag, den 29de September 1522, og beseglet af alle de tilstedeværende Prester [1])

Man faar af denne Erklæring det Indtryk, at de virkelige Anker mod Bisskop Anders's Embedsforelse hverken have været faa eller uvigtige, og man maa naturligvis tænke sig, at Hans Mule og dennes Venner ingenlunde have tilsløret dem. Anders Mus har nu, som det lader, for det første fundet det tjenligst at tie stille. Men vi ville faa see, at han derfor ikke havde opgivet for bestandig Tanken om at faa sit Bisskopsdømme tilbage. Det fortjener ellers at lægges Mærke til, at der ingensinde i Anders Mus's Sag, ligesaa lidet som i Erik Walkendorfs, er Tale om Norges Raad særskilt, eller om dets Indblanding i hine tvende dets Medlemmers Anliggender, men kun om Danmarks og Norges Raad som et samlet Heelt, eller endog om Danmarks Riges Raad alene, skjønt der handledes om norske Bisskopper og norske Bisskopsstole. Man seer heraf, som af meget Andet, hvorledes det norske Raad under Kristian II var nedsunket til en Ubetydelighed, og hvorledes det, forsaavidt nogen Myndighed end kunde være det levnet, maatte øve denne under Skikkelsen af et underordnet Tilhang til det danske.

Bisskop Andor af Bergen [2]) var tilligemed Provsten til Apostelkirken, Magister Kristiern Pedersen, i Aarene 1521 og 1522 meget sysselsat med de Uroligheder, som da fandt Sted, mellem Hanseaterne paa Bryggen i Bergen og Kongens Embedsmand, Jørgen Hansson. Bisskoppen stillede sig heri, saavidt skjønnes, ganske paa denne sidstes Side og optraadte virksomt som Megler mellem de Stridende [3]). Men alligevel skal heller ikke denne Bisskop have gaaet fri for Kong Kristians Unaade [4]), og ikkun hans Død skal have hindret Kongen fra at lade ogsaa ham føle sin Vrede. Andor døde i Begyndelsen af Juni Maaned

[1]) N. Dipl. I. 770—772. [2]) Fra 1506 s. o. f. II. 608. [3]) Brev angaaende denne Tvist af 12te August 1521, Dan. Mag. IV. 344—349, og af 24de Mai 1522, N. Dipl. II. 788. [4]) Chron. Skib. Scr. r. Dan. II. 573.

(den 1ste eller 3die) 1522. Da hans dødelige Afgang ved tvende Udsendige af Bergens Kapitel blev Kongen forkyndt, skal denne have udbrudt: „Ja saa! er han død! ellers havde vi en Gaas uplukket med ham“ [1]).

Hvad de tvende øvrige norske Bispopper angaar, Magnus af Hamar og Hoskold af Stavanger, da tales rigtignok ingensteds om nogen særlig Forfølgelse mod dem fra Kongens eller dennes Embedsmænds Side; men det paa Kirken hvilende almindelige Tryk under Kristians Forberedelser til sit svenske Tog fik dog ogsaa de føle. Man har et Brev af Bispop Hoskold, givet i Stavanger den 25de Juli 1521, hvorved han fremsender til Kongen 100 Lod Sølv og 40 rinske Gylden, idet han beder Kongen at tage Hensyn til deres „fattige Ydmyghed og tilbørlige Tjeneste“. Bispopsdømmet er, siger han, saaledes gaaet til agters ved svær Pestilens og Død, at mange Gaarde ligge nu øde, som før vare byggede, og Indtægten derved er meget aftaget. Han ønsker til Gud, at han maatte kunne opfylde Kongens Fordringer paa lovlig Tid, og udbeder sig til Slutning nogle Friheder og nogle Vernebreve for sin Kirke, sig selv og sine Tjenere [2]).

Den Hans Olafssøn, som vi have seet i 1516 som Provst til Mariekirken i Oslo og Norges Kansler, og i 1517 at hjælpe Hans Mule i hans Optøier mod Bispop Anders Mus, nævnes neppe i Provste- eller Kansler-Embedet efter 1518 [3]). Derimod nævnes fra 11te Januar 1521 Mattis Hvøru, Hvoruf eller Hvarfe som Indehaver af begge Embeder [4]), og han beholdt dem i flere Aar.

Bispop Stefan Jonssøn af Skaalholt [5]) døde den 30te November 1519. Det var en lærd og driftig Bispop, der vel passede sin Stols Anliggender baade i det Aandelige og Verdslige. Han var, hvad der paa den Tid just ikke var meget almindeligt hos de høiere Geistlige, en Mand af rene Sæder, der selv levede i klosterlig Strenghed, og holdt over Sædeligheden hos sine Undergivne, saameget som Tidens Fordærvelse tillod. Han holdt Skolen ved sin Kathedralkirke vel ved Magt og sørgede for at skaffe den en dygtig Forstander. For sin Kirkes Bygning var han virksom og forsømte ikke dens Gods. Han efterlod derfor sin Stol rig og anseet [6]). Paa den Tid var Ogmund Paalssøn Abbed i Vidø. Han havde studeret i Udlandet, i England og Nederlandene, men erhvervede sig intet Ry for Lærdom; derimod var han anseet som en virksom og forretningsdygtig Mand. Han blev viet til Prest i 1499 og blev senere Prest til Breidabolstad,

[1]) Nor. Sml. I. 8, Not. 3, eft. Edvardssøn og Absalon Pederssøn. [2]) N. Dipl. III. 783. [3]) Langes Klh. 2den Udg. 399. [4]) N. Dipl. II. 785; Langes Klh. l. c. [5]) Fra 1491, s. o. f. II. 585. [6]) Finn Joh. II. 491—521, Espol. Aarb. þ. 3. c. 5, 31, 42.

fra hvilken Stilling han i 1515 hævedes til Abbedverdigheden. Biskop Stefan anbefalede denne Ögmund Paalsson til sin Eftermand kort før sin Død, og han blev virkelig i 1520 eenstemmig valgt paa Althinget af Skaalholts Stols Geistlighed. Han vilde samme Aar drage til Norge for at erhverve sin Stadfæstelse, men dreves af Storm og Uveir under Grønlands Kyst og naaede med Livsfare igjen tilbage til Island, hvor han nu nødtes til at forblive Vinteren over. Tidlig om Sommeren 1521 for han paany afsted og kom dennegang lykkelig til Norge. Men Erkebiskop Erik Walkendorf traf han ikke, thi denne var just dragen til Nederlandene. Han kunde saaledes ikke i Nidaros erholde den ønskede Konfirmation paa sit Biskopsdømme. Han for da til Kjøbenhavn, uagtet han vidste, at Kong Kristian ikke var ham gunstig. Grunden hertil var et Slagsmaal, der i 1509 havde fundet Sted ved Breidabolstad mellem Ögmunds Mænd og den kongelige Embedsmands Svende, i hvilket Slagsmaal et Par af de sidstnævnte vare blevne dræbte. Alligevel, da Ögmund var kommen til Kjøbenhavn, lykkedes det ham, heder det, ved Gaver at vinde Sigbrit og gjennem hendes mægtige Forbøn Kongen, saaledes at Kristian stadfæstede hans Valg. Han vendte derpaa tilbage til Norge, hvor hans Indvielse foregik i Bergen, rimeligvis i Begyndelsen af 1522 og ved Biskop Andor, i den stavangerske Biskop, Hoskolds Overvær. I 1522 om Sommeren kom han tilbage til Island og tiltraadte sit Biskopsdømme [1]).

Biskop Gotskalk Nikolaussøn af Hole [2]) overlevede kun eet Aar Stefan af Skaalholt. Gotskalk efterlod sig et mindre godt Eftermæle. Man kunde visnok langtfra ikke dadle ham for Mangel paa Virksomhed; men denne viste sig fortrinsvis i Sagsogninger, Bansættelser, Inddrivning af Bøder og saadant lignende, hvorved ganske vist Penge skrabedes sammen baade i Biskopsstolens og Biskoppens Kasse, men Biskoppen selv forspildte sit Rygte og skaffede sig en Mængde Fiender paa Halsen. Blandt disse sidste var ogsaa Jon Sigmundssøn, der havde været Lagmand, og dertilmed baade rig og anseet, men som Biskop Gotskalks Had og Forfølgelse til Slutning havde gjort venneløs og bragt i Armod. Denne Jon, heder det, stevnede paa sin Dødsseng Biskoppen for Guds Domstol; og hans Dødsfald gjorde saadant Indtryk paa Gotskalk, da han spurgte det i et Gjestebud, at han strax forlod Gjestebudet og red med største Hast hjem til Hole. Her blev han pludselig syg, og hvor meget han end

[1]) Finn Joh. II. 523—525, 528 Not. At Ögmund er bleven indviet af Erkebiskop Erik Walkendorf, hvilket Nogle (f. Ex. Espolin) fortælle, er uantageligt paa Grund af Tidsregningen. [2]) Fra 1499 s. o. f. II. 585—586.

bad til St. Gudmund og St. Jon, saa døde han dog efter et kort Sygeleie den 8de December 1520 [1]).

Blandt Presterne i Hole Bispopsdømme var paa den Tid Jon Aresson paa Hrafnagil i Eyafjorden en af dem, som mest havde tiltrukket sig Almenhedens Opmærksomhed. Han var født 1484 paa Gaarden Gryta i Eyafjord i meget fattige Kaar. Hans Fader døde fra ham, da han var ganske ung, og efterlod hans Moder og ham i den yderste Armod. Noden var saa stor, at Drengen Jon engang i sin Sult var paa god Vei til at blive en Faaretyv, men afholdtes kun derfra ved sin Moders Bønner og det heldige Tilfælde, at deres eneste Ko just kalvede, da han var i Færd med at forgribe sig paa en anden Mands Faar, som der stod paa Foder, og allerede havde bundet det til Slagtning. Han kom siden til Thveraa Kloster som Tjenestedreng og fik der nogen Hjælp af Abbeden, der var hans Frænde, dog ikke videre end at han maatte forrette det simpleste Arbeide, rense Fjøs og Stald og skjære Torv, ved Siden af det at han lærte den Sang og Skrivning, som en Klerk til Nodtørft kunde hjælpe sig med. Latin skal han derimod aldrig have lært [2]). Med sine høist tarvelige Kundskaber drev han det til at blive viet til Prest, da han var omtring tyve Aar gammel, og nu steg han raskt i Veiret. Han havde først et ringe Prestekald, men dette ombyttede han efter et Aars Tid med det større Hrafnagil, og inden 1508, altsaa før han endnu var 24 Aar gammel, var han allerede Provst i Eyafjord. Han var blandt Bisop Gotskalks fortroligste Venner og af denne benyttet i vigtige Forretninger. Han var saaledes to Gange for ham i Norge i magtpaaliggende Ærinder [3]).

Denne Jon Aresson bragtes nu, efter Gotskalks Død, ved Abbeden af Tveraa og Prioren af Mødruvold samt flere af Nordlandets Prester, i Forslag til at blive Bestyrer af Hole Stols Gods i Bispopsdømmets Ledighed, og det lykkedes dem at faa ham valgt hertil paa et Prestemøde i Hole den 22de December 1520, dog ikke alene men i Forening med en anden Prest, Peter Paalsson. Officialembedet overdroges til tvende andre Personer. Men den følgende Vaar 1521 paa et nyt almindeligt Prestemøde for Hole Bispopsdømme, blev Jon den 29de April udnævnt ikke alene til Enebestyrer af Stolens Gods men og til Official, og skulde dette staa ved Magt indtil Stolen blev besat, eller Nidaros's Erkebiskop forordnede anderledes. Jon tog sig nu med Iver og Kraft af Bispopsdømmets Anliggender, men gav ogsaa allerede nu Prøver paa det heftige og overmodige Sinde-

[1]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 46. [2]) Sst. þ. 2. 78, 95. [3]) Finn Joh. II. 644—648.

lag, som han senere ved flere Leiligheder lod sig henrive af til sin egen Skade [1]).

Bisskop Øgmund Paalsson af Skaalholt havde under sit Ophold i Norge faaet af Nidaros's Kapitel Fuldmagt som Hole Kirkes Ombudsmand i dens Ledighed. Men før Øgmund kom til Island, havde ogsaa Nordlændingerne i Sommeren 1522 modtaget et Brev fra samme Kapitel, hvorved der gaves dem fuld Raadighed at vælge til Bisskop af Hole hvem de vilde, og hvem de ansaa bedst skikket. Alle Nordlandets Prester, paa een nær, valgte nu Jon Aresson. Der fortælles, at en af de vælgende Prester yttrede Betænkelighed derved, at Jon ikke kunde Latin. Men Jon, som var en heldig og øvet Skald, afviste denne Betænkelighed ved en Vise, hvori han baade erkjendte Latinens Verd og sin egen fuldkomne Ukyndighed i dette Sprog, — men, mærkelig nok, tilføiede, at Mangelen ikkun vilde have havt noget at sige, hvis Latinen havde været hans Moderlands Sprog. Det er, hvis det er paalideligt, et Træk af den samme til Hensynsløshed grændsende Uforknythed, der i hans følgende Liv i saa mangen farlig Stund frelste ham. Dette Jons Valg kom imidlertid Bisskop Øgmund høist ubeleiligt. Han havde sat sig i Hovedet, at han ved Hjælp af den ham af Kapitelet givne Fuldmagt ikke alene skulde opkaste sig til Hole Stols umiddelbare Bestyrer for Øieblikket, men ogsaa lede Bisskopsvalget hen paa en af sine underordnede og afhængige Prester. Den hovmodige og ærgjerrige Mand tænkte paa denne Maade at tilvende sig i Virkeligheden et Slags Enebisskopsdømme paa Island. Han pukkede nu paa sin Beskikkelse til Hole Stols Ombudsmand, paastod Ret til at sætte Official og Raadsmand ved Stolen samt sine Fuldmægtige over Nordlandet, og erklærede sig mod Jon Aressons Valg, hvilket han vilde gjøre ugyldigt, og vælge i hans Sted Presten Jon Einarsson. Men over denne Anmasselse bleve Nordlændingerne meget fortørnede. De holdt den 29de October samme Aar 1522 et talrigt Møde paa Hole, og herfra udfærdigede 24 Abbeder og Prester af Bisskopsdømmet til Nidaros's Erkebisskop og Kapitel en skarp Indsigelse mod Bisskop Øgmunds Adfærd. De erklærede, at de ingen Raadighed vilde indrømme Øgmund over Hole Kirke og dens Ejendomme, derimod vilde de med det allerførste sende sin udvalgte Formand, nemlig Jon Aresson, til Nidaros. Heraf reiste sig nu en stor Kamp mellem Øgmund og Jon, i det den første af al Magt søgte at drive Jons Valg tilbage og hindre hans Reise til Norge for at faa Valget stadfæstet, — den sidste derimod med den største Klogskab og Smidighed undgik alle Øgmunds Efterstræbelser og gjorde til Slutning hans Overmod til Skamme [2]).

[1]) Finn Joh. II. 648—651; Espol. Aarb. þ. 3. c. 49. [2]) Finn Joh. II. 651; Espol. Aarb. þ. 3. c. 51.

Under Kristian II's Styrelse begyndte den store kirkereformatoriske Bevægelse i Tydskland. Luther fremstod, som bekjendt, med sit Angreb paa Afladshandelen den 31te October 1517, og den 10de December 1520 brød han overtvert med Paven og Pavedømmet, ved offentlig at brænde den pavelige Dekretalsamling og en pavelig Bulle udenfor Wittenberg. Luthers Skrifter og Rygtet om hans Handlinger naaede meget snart Danmark, og vakte strax Kongens Opmærksomhed, ja, hvad meer var, mødte hans Velvillie. Kristian maa regnes blandt sin Tids meer oplyste Fyrster, og det er vel muligt, at han har taget Anstød i Et og Andet af den bestaaende Kirkes Lære og Skik og saaledes ikke var ganske umoden for en religiøs Opfatning af Luthers Læresætninger. Men alligevel tør man paastaa, at politiske Grunde hos ham, som hos saa mange Andre af Datidens Fyrster, vare de overveiende i at hendrage ham mod den nye Lære. Kristian hadede Hierarchiet og Bispopperne, som han hadede Adelsveldet og Raadet. Som en Modvegt mod begge Dele, og maaskee just som saadan, nærede han frisindede Grundsætninger med Hensyn til Lægfolkets større Oplysning, til den bispoppelige Magts og Munkevæsenets Indskrænkning, og til de lavere Stænders Frigjørelse og Ophjælpning. Derfor maatte den nye Lære i flere Henseender behage ham. Dog saa han udentvivl i den fortrinsvis et Middel til at udvide Kongedømmets Magt, deels derved at de myndige Prælater, løsrevne fra Rom, kunde blive Kongen fuldkommen underordnede, deels derved at Kirkens i Overflod sammendyngede Gods og Rigdom kunde blive skatydende til Kronen, ja for en Deel maaskee endogsaa inddraget under denne. At saadanne verdslige Hensyn hos Kristian have fortrinsvis raadet, derom tør man neppe tvivle, naar man veier hans Karakter og ransager hans Styrelsesvirksomhed.

Den Stilling han indtog ligeoverfor Afladshandelen peger allerede i den antydede Retning. I Begyndelsen af 1517 kom en af de bekjendteste pavelige Afladshandlere, Johannes Angelus Arcemboldus, til Danmark. Hans Erinde var dobbelt: at røgte Afladshandelen, — og i Egenskab af pavelig Legat at optræde som Fredsmegler mellem Kong Kristian og den svenske Rigsforstander, Steen Sture. Med hans Handel gik det godt, og i Slutningen af Aaret fik han af Kongen formelig Tilladelse til at drive den i alle hans Lande; dog maatte han derfor betale 1100 rinske Gylden. Imidlertid havde han ogsaa begyndt sit Hverv som Fredsmegler. Først drev han dette ved sine Fuldmægtige; men tidlig i 1518 drog han selv til Sverige og tog Sæde i Upsal, hvorfra han drev baade sin Handel og sin Fredsmegling. I dette sidste Hverv viste han sig dog høist falsk og egennyttig. Han lod sig bestikke af Steen Sture deels ved store Gaver,

deels ved Udsigten til Upsals Erkebiskopsstol, og medens han i det Ydre forstilte sig som om han handlede i Kongens Interesse, aabenbarede han i Hemmelighed alle dennes Planer for Steen Sture og arbeidede i Virkeligheden imod og ikke for Freden og Kristians Antagelse af de Svenske. Endelig kom dog Forræderiet for en Dag i Begyndelsen af 1519. Kristian blev, som naturligt, rasende forbittret og lod i Marts Maaned Bud udgaa til alle sine Embedsmænd, at anholde Legatens-Folk, hvor de fandtes, og lægge Beslag paa det Gods, de havde samlet.

Arcemboldus havde imidlertid udsendt sine Mænd til alle Kanter. I Bergen var en Mester Konrad Afladsselger paa hans Vegne [1]). En Udsending fra ham kom ogsaa i Sommeren 1517 lige til Island, hvor han vel fik en kold Modtagelse af Biskop Stefan af Skaalholt, men siden, ligesom Tilfældet var andenstedS, drev sin Handel med stor Fordeel [2]). Arcemboldus fik ikke saa betimelig Underretning om Kristians Befaling, at han kunde tage Forholdsregler for at sikkre sit sammensamlede Gods; han havde endog ladet sig forlede til at drage til Lund, og var der nær falden i Kongens Hænder. Det lykkedes ham dog itide at faa et Nys om Sagen, saa han frelste sin Person ved en hastig Flugt til Sverige og derfra til Lybek. Men en stor Deel af de ved Afladshandelen samlede Varer og Penge maatte han lade i Stikken, og alt dette bemægtigede Kristian sig. Jørgen Hansson i Bergen fik Kongens Befaling til Anholdelsen den 23de Juni 1519, efterat have i Forveien faaet Brev fra Sigbrit om samme Sag. Han viste sin sedvanlige Driftighed og kunde allerede den 26de Juni svare Kongen, at de Penge, han havde kunnet opspore, omkring 3000 —4000 Mark, vare nedlagte i Biskoppens Verge, og Mester Konrad havde maattet love at forblive i Bergen og ingen Brevverling føre uden med Biskoppens, Provstens og Jørgens Vidende og Tilladelse [3]). At de beslaglagte Penge nogensinde kom til sin oprindelige Bestemmelse, er ikke sandsynligt; de forsvandt udentvivl i Kongens Kasse og maatte tjene som Hjælp til Kristians svenske Tog.

Kristians Adfærd ved denne Leilighed lægger tydelig nok for Dagen hans ringe Tanker om og liden Agtelse for den da bestaaende romerske Kirkestyrelse samt hans verdslig-politiske Opfattelse af dens Betydning. Han tillod den først at drive en Sedeligheden nedbrydende Handel i sine Stater mod selv at faa Tilladelsen betalt; men da han greb Afladshandleren i Forræderi, gjorde han sig ingen Betænkning ved ikke alene at anstille Forfølgelser mod en pavelig Legats Person,

[1]) Behrmann Kr. IIs Hist. II. 88. [2]) Finn Joh. II. 502; Espol Aarb. þ. 3. c. 33. [3]) Behrmann Kr. IIs Hist. II. 88—89.

men og at slaa under sig alt hvad denne havde samlet for den pavelige Kasse.

At forresten Forhandlingerne med Arcemboldus har bidraget meget til at vække Kongens Deeltagelse for Luther, kan ikke omtvivles; thi det var jo Afladshandelen denne allerførst angreb. Luthers Lære fandt meget snart to dygtige Forsvarere i Danmark, nemlig Peter Litle fra Roskilde, almindelig kaldet med latinsk Navn: Petrus Parvus Rosæfontanus, og Paal Elissøn eller Paulus Eliæ, en Karmelitmunk fra Helsingør. Disse tvende Mænd, tror man, have virket paa Kongen og fremkaldt den Tanke hos ham at faa en Prædikant af Luthers Skole til Danmark. For den Sags Skyld skrev han i 1519 til Kurfyrst Fredrik af Saxen, og i det følgende Aar 1520 kom Presten Martin Reinhard til Kjøbenhavn, hvor Kongen gav ham Tilladelse at prædike. Reinhard synes dog intet af Betydenhed at have kunnet udrette for Luthers Lære, især fordi han ikke var det danske Sprog mægtig og derfor maatte benytte den førnævnte Paulus Eliæ som et Slags Tolk. Dette vanskeliggjorde naturligvis hans umiddelbare Indvirkning paa Middelklasserne og de lavere Klasser af Folket, der ellers viste sig mest modtagelige for den nye Lære. Men endnu større Hindringer mødte hans Virksomhed, da han berøvedes Paulus Eliæ Understøttelse. Dennes Hengivenhed for Luthers Lære begyndte nemlig mærkelig at kjølnes. Den Paastand af Nogle, at Prælaterne bestak ham ved et godt geistligt Embede, er ubevist og usandsynlig. Derimod tyder Alt hen paa, at Paulus Eliæ fandt, at Luther gik for vidt i sin Nedriven paa den bestaaende Kirkebygning og paa Pavedømmet, og at han derfor blot fulgte sin Overbevisning, idet han efterhaanden trak sig tilbage, og fra en Talsmand for Luther endelig blev en Modstander af hans reformatoriske Lære og en ivrig Forsvarer af Katholicismen [1]). Forladt af Paulus Eliæ maatte Reinhard selv ligesaavel som Kongen indsee, at han intet kunde udrette, og han drog i Begyndelsen af 1521 tilbage igjen til Tydskland, som man tror, for der paa Kongens Vegne at underhandle med andre Theologer af Luthers Skole om at gaa til Kjøbenhavn.

Kristian II vedblev vist nok fremdeles at vise sig vel stemt for Reformationen; men han kom ikke til at gjøre noget nyt indgribende Skridt til dens Fordeel. Politiske Forviklinger og den gjærende Uro i Sveriges og Danmarks Indre hindrede ham heri; og den Smule kirkereformatorisk Bevægelse, der under hans Styrelse gav sig tilkjende i Danmark, strakte sig, saavidt man ved, aldeles ikke til Norge. Imidlertid fik man her en Anelse om Kristians Sidehensyn med sin

[1]) Om Paulus Eliæ see Prof. C. T. Engelstofts Afhandling i Nyt historisk Tidsskrift II.

Indest for Kirkereformationen, i det han sekulariserede tvende Klostere eller underkastede dem verdslig Bestyrelse ved indfaldende Ledighed i Forstanderskabet. Det ene var Dragsmarks Præmonstratenserkloster i Baahus Len, hvilket han allerede i 1519, eller endog før, overdrog til Herman Matssøn, Hovedsmand paa Baahus, imod at sørge for at Messerne bleve opretholdte. Det andet var Gimsø Nonnekloster, hvilket han, uvist naar, forlenede til en Didrik Tolder. Han har ganske vist grebet Leiligheden, da det første Klosters Abbed- og det sidstes Abbedissesverdighed var ledig; den verdslige Lentager eller Bestyrer har udentvivl betalt en Afgift til Kongen og forresten, naar Klosterets Beboere bleve anstændig forsørgede og den bestemte Gudstjeneste opreholdt, gjort sig Forleningen saa nyttig som muligt. Dette var en liden Begyndelse til Klosternes Inddragning under Kronen, hvilken saaledes for Norges Vedkommende begyndte allerede under Kristian, og tidligere end i Danmark eller Sverige [1]). At i de her omtalte Tilfælde nogen anden Bevæggrund har virket paa Kongen end Hensyn til hans egen Kasse og maaskee til en yndet Embedsmand, — har man ikke Anledning til at formode.

Aaret 1520 dannede et Vendepunkt i Kristians Liv. I Begyndelsen af Aaret gjorde han sit heldige Tog ind i Sverige. Steen Sture faldt, Sverige underkastede sig, og Kristian modtog den 4de November den svenske Krone. Fire Dage efter, den 8de November, foregik paa hans Bud det saa berygtede stokholmske Blodbad, ved hvilket to Biskopper og en Mængde af Sveriges Raad og Adel offentlig bleve henrettede, under det Paaskud, at de havde understøttet den af Paven bansatte Steen Sture, og derfor som Kjettere havde forbrudt sit Liv saavel som han. Kristian troede sig nu at være Sveriges Herre og at have fæstet de tre nordiske Rigers Kroner paa sit Hoved. Men allerede Vinteren efter Blodbadet reiste Sveriges Almue sig under Gustav Erikssøn Vasas Anførsel mod Kristian og det danske Herredømme. Den 24de August 1521 blev Gustav paa Herredagen til Vadstene valgt til Sveriges Riges Forstander, og Kristian var saa meget mindre istand til at kue Reisningen, som det dybeste Misnøie med hans Styrelse ulmede i Hjertet paa selve den danske Adel. Dette kom til Udbrud i Begyndelsen af 1523. Den jydske Adel og det jydske Raad begyndte Opstanden allerede i Februar Maaned efterat have forbundet sig med Kongens Farbroder, Hertug Fredrik af Slesvig og Holstein. Dermed kunde vistnok langtfra Kristians Sag siges at være fortabt. Men hans Mod og Udholdenhed slog ham ganske feil i denne Farens Stund. Med overilet Hast forlod han Danmark den 14de April 1523 og seilede med sin Dronning og

[1]) Langes Klh. 2den Udg. 178, 459, 477; 1ste Udg. 756—760.

sine Børn, samt en Deel trofaste Venner, hvoriblandt Sigbrit, til Nederlandene for at søge Hjælp hos sin mægtige Svoger, Keiser Karl V.

Hermed var i Grunden Kristian II's Rolle som Konge udspillet. Vi skulde see ham igjen for en ganske kort Stund optræde ved et Forsøg paa at gjenvinde sine Riger. Men Forsøget endte med Fangenskab, i hvilket han henlevede hele 27 Aar. Han døde den 20de Januar 1559, otte og sytti Aar gammel, træt af Modgang og nedtynget ved Bevidstheden om megen Brøde.

109.

Fredrik *I* vælges til Danmarks Konge 1523. Mellemrige i Norge, under hvilket de ledige Biskopsdømmer besættes. Olaf Engelbrektsson sex og tyvende Erkebiskop. Henrik Krummedike og Vincentius Lunge. Kristian *II* opsiges, og Fredrik *I* vælges i 1524. Fredriks norske Haandfæstning.

Før endnu Kristian II havde forladt Kjøbenhavn, blev Hertug Fredrik den 26de Marts 1523 paa Viborg Landsthing valgt og hyldet til Danmarks Konge af det jydske Rigsraad og den iydske Adel samt Fuldmægtige fra Kjøbstæderne og Herederne. I Roskilde den 3die August udstedte han sin Haandfæstning som dansk Konge. Denne var meget indskrænkende for Kongedømmet, derimod i høi Grad fordeelagtig for Adelen, ligesom og for den katholske Kirke, forsaavidt nemlig Kongen lovede aldrig at ville tillade Nogen at prædike Luthers Lære, eller tale imod Paven og den romerske Kirke [1]). I Aarets Løb blev Fredrik antagen til Konge i hele Danmark, skjønt Kjøbenhavn, der endnu forsvaredes af Kristians Tilhængere, først aabnede sine Porte for ham i Januar 1524. I paafølgende August Maaned mødte en dansk Herredag i Kjøbenhavn, og under denne blev Fredrik kronet den 10de August 1524. Den som forrettede Kroningen var, da Lunds Erkestol dengang stod ubesat, den fra Sverige landflygtige Erkebiskop af Upsal, Gustav Trolle, noget der vakte Opsigt og Mistanke hos de Svenske om, at Kong Fredrik derved vilde antyde et Slags Forbehold af sin Ret til Sveriges Kongedømme. Men Adgangen til dette var ham dog allerede paa det bestemteste afskaaren derved, at de Svenske paa Rigsdagen i Strengenæs, den 7de Juni 1523, havde valgt Gustav Eriksson til Sveriges Konge, og paa Fredriks Forespørgsel erklæret sig imod nogensomhelst Fornyelse af Kalmarforeningen forsaavidt fælles Konge angik. Sverige var dermed afgjørende udtraadt af det Statsforbund, som i 1397 var indgaaet,

[1]) G. L. Baden, Afhandlinger III. 72—101.

men som aldrig havde vundet nogen Fasthed, ja som ikke engang kan siges at have været bygget paa en Grundvold af fuldgyldig Lov.

Da Kristian II i April 1523 drog til Nederlandene, var Norge det eneste af hans Riger, som ikke var i Opstand mod ham. Neppe tør man paastaa, at dette var fordi Kristian var saa meget mere elsket af Nordmændene end af sine Undersaatter i Danmark; thi det er nok som sikkert, at Mængden af den danske Borgerstand og Almue var ham ligesaa hengiven som den danske Adel hadede ham. Sagen var vel egentlig den, at Almuen i Norge holdtes i Ave af Kristians myndige Embedsmænd, som Jørgen Hanssøn i Bergen, Hans Mule i Oslo o. fl., saaledes at den, om den end kunde have grundede Anker mod Kongen, hvilket man forresten ikke ved, dog ikke vovede at lade dem komme til Udbrud i en Reisning [1]); og hvad Norges Raad angaar, da var dette allerede tilforn, som vi have seet, af Kristian bragt til en fuldkommen Afmagt ligeoverfor Kongedømmet, og ved Kongens Afreise var det derhos berøvet tre af sine geistlige Medlemmer, da Erkebiskopsstolen og tvende Biskopsstole vare ledige. Der var saaledes for Øieblikket ingen Magt i Norge, der med nogen Virkning kunde optræde som Ordfører for et misnøiet oprørsksindet Parti, om end et saadant havde været til. Tvertimod er det ganske rimeligt, at Kristian vilde have fundet baade sikker Tilflugt og et ikke ringe Tilhang i Norge, om han havde tyet didhen i Begyndelsen af 1523, istedet for at flygte til Nederlandene.

Ved denne Tid var man netop sysselsat i Norge deels med igjen at besætte de ledige Biskopsstole, deels med at bringe allerede foretagne Besættelser i Orden. Begge Dele lykkedes snarest med Bergens Biskopsstol.

Vi have allerede omtalt, at da Biskop Andor var død en af de første Dage i Juni Maaned 1522 [2]), overbragte tvende Udsendinge af Bergens Kapitel Kong Kristian Budskabet herom, idet de sandsynligvis med det samme, paa Kapitelets Vegne, skulde indhente Kongens Tilladelse til at foretage Valg paa en ny Biskop. De Udsendte vare Kanniken Magister Geble Pederssøn og, som det synes, Dekanus Hans Knutssøn [3]). Naar de først ere komne Kristian til Orde, vide vi ikke, men nogen Erklæring med Hensyn til det forestaaende Biskops-

[1]) See Jørgen Hanssøns Brev til Kristian af 26de Juni 1519, Behrmann II. 89, hvor Brevskriveren til Slutning taler om sine Forhandlinger med Almuen: „Jeg har thinget og ladet thinge med Almuen heromkring og have somme svaret vel og somme ganske ilde som forgiftige Skalke. Mig haabes de skulle faa Skalkeløn. Jeg har begyndt at regjere med nogen af dem, saa de andre begynde allerede at grue for sig; men mig haabes jeg skal vel komme til Pas med dem, saa Eders Naade skal ingen Skade have deraf“. [2]) S. o. f. II. 642. [3]) Nor. Sml. I. 8.

valg finder man ikke at Kongen har afgivet før lige under sin Afreise fra Kjøbenhavn, nemlig den 24de Marts 1523. Erklæringen gaar ud paa, at det ikke skulde være Kongen ukjært, om Kapitelet valgte Dekanus Hans Knutssøn; men han vilde derfor ingenlunde foregribe dem i at følge den hellige Aands Indskydelse og vælge eller postulere den, som de ansaa for den bedst skikkede. Ham havde Kapitelet da at præsentere for Kongen, at denne igjen ved sin Skrivelse kunde anbefale ham Paven eller Erkebiskoppen af Nidaros til Konfirmation [1]. Man skulde imidlertid næsten tro, at Kapitelet ikke har biet saalænge med at foretage Valget, som til Kongens Brev kom det til Hænde. Der blev heller ikke ved Valget taget Hensyn til Kristians Ønske. Kapitelets Valg faldt nemlig allerede den 14de April 1523, ikke paa den af Kongen udpegede Dekanus Hans Knutssøn, men paa Kirkens Archidiakonus Olaf Thorkelssøn. Denne beskrives som en Mand, der ikke paa nogen Maade udmærkede sig ved Lærdom, undtagen at han var kyndig i Historien, især den norske, — men var verdslig sindet, dygtig i verdslig Handel, driftig til at skrabe Penge og Gods sammen, og dertilmed hengiven til Vellevnet, især en Ven af sterkt Øl [2]. Den førnævnte Kannik Geble Pederssøn blev nu sendt til Rom for at søge Pavens Konfirmation paa Valget; og denne blev endelig givet, efter megen Tidsspilde for Geble og mange Pengeudgifter baade til Paven — dengang udentvivl endnu Adrian VI, der først døde den 14de September 1523 — og til Kardinalerne og Kuriens øvrige Tjenere [3]. Dette var imidlertid nu Tingenes almindelige Gang. Ved Olafs Valg synes saaledes, paa Grund af det norske Kongedømmes Ledighed, Kongens Samtykke, at være blevet forbigaaet. Hvo der i Erkebiskopsstolens Ledighed har indviet ham vides ikke; rimeligvis har det været enten Hoskold af Stavanger eller Magnus af Hamar, thi disse vare dengang de eneste norske Biskopper, som dertil synes at have været fuldkommen egnede. Ikke heller ved man, hvor Indvielsen er foregaaet. Men før Aarets Udgang kalder Olaf sig Biskop af Guds Naade [4], og da maa han følgelig ogsaa have modtaget Indvielsen.

Heller ikke Gjenbesættelsen af Nidaros's Erkestol voldte nogen særdeles Vanskelighed, da Erkebiskop Erik Walkendorfs Død var kommen til det nidarosiske Kapitels Kundskab. Han døde, som vi have seet, i Rom den 28de November 1522 [5]. Brev med Efterretning herom kom fjerde Pinsedag, den 27de Mai 1523 til Nidaros's Kapi-

[1]) N. Dipl. III. 788. [2]) Beskrivelsen er nærmest udgangen fra Olafs daværende Kapitelsbroder og senere lutherske Eftermand, Mgr. Geble, der kjendte ham nøie. Norske Sml. I. 3—6. [3]) Norske Sml. I. 9. [4]) Saml. VI. 64. [5]) S. o. f. II. 639.

tel; og strax Løverdagen derefter, den 30te Mai, samlede dette sig paa et beleiligt Sted i Domkirken til Valg. Dette faldt paa en af dets egen Midte, Dekanus Magister Olaf Engelbrektsson. Ved et Brev af næstfølgende 4de Juni underrettede Kapitelet Kong Kristian om Valget med Bøn om, at han vilde samtykke og stadfæste det [1]).

Olaf Engelbrektsson var af god norsk Æt, og førte adeligt Vaabenskjold; han skal have været en Søn af Engelbrekt Eriksson til Helle i Stavanger Bisskopsdømme. Han var i Aaret 1503 bleven indskreven ved Universitetet i Rostok [2]), hvor han saaledes maa antages at have faaet sin Magistergrad, og opholdt sig endnu der den 10de Juli 1503, hvilket kan sees af et Afladsbrev for ham af denne Dag [3]). Allerede i Aarene 1516 og 1517 omtales han som Dekanus (Degn) i Nidaros [4]); og i Erkebiskop Eriks seneste Styrelsesaar sees han at have tillige været dennes Official og at have været høit betroet af ham [5]).

Meget snart efter sit Valg tiltraadte Olaf sin Reise til Rom. Man maa antage, at allerede dengang Opstanden i Danmark mod Kong Kristian har været bekjendt i Nidaros, ja vel ogsaa maaskee Kongens Afreise fra Kjøbenhavn til Nederlandene. Disse Omstændigheder have ganske vist opfordret Nidaros's Kapitel til at ile, saameget som det gjorde, med Erkebiskopsvalget, hvilket det nu kunde vente skulde blive uhindret fra Kongedømmets Side; og den Udvalgte har med Forsæt lagt sin Reise over Nederlandene, hvor han kunde vente at træffe sammen med Kristian II, der endnu var at ansee for Norges lovlige Konge, og virkelig erkjendt som saadan af hele Folket. Olaf synes at have fundet Kristian i Mekeln i Brabant. Her udstedte Olaf i det mindste den 15de Juli 1523 et Brev, hvori han „paa sin Prestedom, Conscientse, Ære og Redelighed" tilsagde Kong Kristian „Huldskab, Mandskab og Troskab", samt hans Dronning og Børn al Hjælp. Han skal understøtte dem alle „som en Prælat og Erkebiskop bør sin rette Herre og Konge", og aldrig gjøre noget Forbund eller nogen Opreisning mod dem [6]). Uden Tvivl har han derpaa modtaget Kongens Anbefalingsbrev til Paven.

Han maa være kommen til Rom enten strax før Pave Adrian VI's Død, hvilken indtraf den 14de September 1523, eller under Pavestolens paafølgende Ledighed, der varede til samme Aars 19de November. Men paa denne Dag valgtes Clemens VII til Pave, og Olaf Engelbrektsson biede nu ikke længe paa sin Stadfæstelse og Indvielse. Han blev indviet i Rom i Slutningen af December Maa-

[1]) Kapitelets Brev til Kongen N. Dipl. I. 772. [2]) Norske Saml. I. 81. [3]) N. Dipl. II. 748—749. [4]) N. Dipl. II. 777—778, III. 775. [5]) S. o. f. II. 633. [6]) N. Dipl. I. 773.

ned 1523 [1]), og synes endnu at have opholdt sig der den 14de Februar 1524 [2]). Hjemreisen lagde han over Tydskland, hvor han var i Lybek den 26de Marts, og i Segeberg i Holstein den 7de April [3]). Men hvorvidt han har taget denne Vei for at træffe sammen med den nu i Danmark valgte og antagne Konge Fredrik I, og hvorvidt han, om saadant Møde har fundet Sted, har underkastet sig eller indgaaet nogen Forpligtelse til den nævnte Konge, — dette er noget, som hidtil ei med Aktstykker er bevist, skjønt Formodning derom har været yttret. Erkebiskoppens Adfærd efter hans Hjemkomst bærer, saavidt skjønnes, ikke Vidne derom, skjønt Muligheden ingenlunde kan negtes. Til sit Sæde i Nidaros kom han den 31te Mai 1524, et Aar efter sin Udvælgelse [4]).

Størst Vanskelighed havde det med at faa bragt Oslo Biskopsstols Besættelse i fast Orden. Efter hvad der var skeet i 1521 og 1522 [5]), skulde det synes som om Biskop Anders Mus's Resignation og Hans Mules Valg til Oslo Stol maatte være en afgjort Sag. Men skjønt den sidstnævnte ganske vist havde Kong Kristians Samtykke, saa havde han dog ingen erkebiskoppelig eller pavelig Stadfæstelse og end mindre nogen Indvielse, dengang da Kristian forlod sine Riger i April 1523; og Biskop Anders's Resignation var hverken saa frivillig eller saa oprigtig meent, at jo den vægelsindede og trættekjære gamle Mand kunde fristes til en Tilbagekaldelse, naar han saa sin Fiende, Electus Hans Mule, berøvet den Støtte, han hidtil havde havt i den flygtede Konge. Anders fremtraadte ogsaa virkelig den 11te August 1523, man ved ikke paa hvilket Sted, men rimeligvis et Sted i Skaane eller paa Sjælland, og erklærede i Vidners Paahør for Notarien Valter Mortimer, at han ved List og aabenbare Rænker, udenfor al Retfærdighed og retslig Orden, var bleven afsat fra sin Biskopsstol og berøvet det meste af sit Gods. Han gjenkaldte derfor nu sin Resignation, hvilken han paastod, og tilbød sig med Vidner at ville godtgjøre, var ham aftvungen ved Trudsler paa Livet (metu mortis). Over denne Biskop Anders's Erklæring blev paa Stedet et Notarialdokument optaget [6]).

[1]) At det skede i dette Aar siger Biskopsfortegnelsen i Scr. r. D. VI. 617; men at Indvielsen ikke var foregaaet den 12te December 1523, vidner et Brev af 15de Februar det følgende Aar N. Dipl. III. 790. [2]) N. Dipl. III. 790. [3]) Allen, Breve til Kr. II's og Fredr. I's Hist. I. 270; Paludan-Müller, Grevens Feide II. 5 Not. De Breve, som hos Allen i et Brev til Erkebiskoppen fra en Kommissionær i Rom af 4de August 1524 nævnes, hvilke vise Erkebiskoppens Ophold i Lybek sabbatho sancto (26de Marts) og i Segeberg den 7de April 1524, bevise intet angaaende Øiemedet af Opholdet paa de nævnte Steder. [4]) Scr. r. D. VI. 617. [5]) S. o. f. II. 640—641. [6]) N. Dipl. III. 788—789.

Man kan ikke godt undlade at mistænke det Parti i Danmark, der nu begyndte alvorligen at virke for at Fredrik I ogsaa kunde blive Norges Konge, — at det har egget Biskop Anders til dette Skridt. Thi Hans Mule var kjendt nok som en af Kristians ivrigste Tilhængere og mest fortroede Mænd; af ham kunde man vente sig Modstand mod Fredriks Antagelse i Norge, og derfor vilde man have ham bort baade fra Biskopsstolen i Oslo og fra Befalingen over Akershus Slot. Men Hans Mule havde en rum Samvittighed, og hans Begjærlighed efter Magt og Penge var større end hans Hengivenhed for sin tidligere Herre, der havde hævet ham saa høit og sat saa megen Tillid til ham. Han viste sig, strax han mærkede Faren, rede til et Omslag. Han ilede med at opsige Kong Kristian „Huldskab, Mandskab og tro Tjeneste“ og skyndte sig derpaa til Leiren for Kjøbenhavn, hvor Kong Fredriks ældste Søn, Hertug Kristian, med en Deel af Danmarks Raad var tilstede for at drive paa Stadens Beleiring. Her kundgjorde han for Raadet, at han havde „opskrevet“ Kong Kristian, tiltraadte den Feide, Danmarks Raad og Indbyggere havde foretaget mod ham, og lovede samme Raad, da Kong Fredrik selv var fraværende, at ville være denne huld og tro. Han overgav ogsaa Raadet i Kongens Sted Akershus Slotslov (Befalingen paa Akershus). Denne modtog han dog igjen Dagen efter af Hertug Kristian, under den Forpligtelse at holde den til Kong Fredriks og Danmarks Riges Raads Haand. Han skulde efter denne Dag vove Liv og Gods for Kong Fredrik og Danmarks Riges Raad, paa det Vilkaar, at ogsaa det Brev, som Hertug Kristian og Raadet havde givet ham, holdtes i alle Punkter. Herpaa udstedte Hans Mule sit aabne Brev med sit Segl under, den 18de October 1523 [1]).

Ved denne forræderske Færd baade mod Kong Kristian og mod Norges Rige afvendte Hans Mule det truende Uveir og vedblev for det Første baade at være Electus til Oslo og Hovedsmand paa Akershus [2]). Men det er tydeligt, at Kong Fredrik ikke havde nogen ret Tiltro til ham, og at Hans Mule ikke var Manden, hvem Kongen vilde sætte i Spidsen for sin Sag i Norge. Man seer, at det var Kongen om at gjøre at skille ham ved Akershus, hvorimod Kongen viste sig villig til at hjælpe ham til Oslo Biskopsstol, forudsat dog, at dette skede paa nogenlunde gode Betingelser for Anders Mus. En Overenskomst maatte altsaa tilveiebringes mellem disse to Mænd. Om en saadan underhandledes der allerede i Slutningen af 1523 i Oslo ved Henrik Krummedike, som paa Kong Fredriks Vegne gjorde Hans Mule visse Tilsagn i en Skrivelse af 7de December [3]); den

[1]) N. Dipl. II. 791. [2]) See hans Brev af 14de April 1524. N. Dipl. II. 793. [3]) Dan. M. 3die Rekke II. 260.

kom istand i 1524 i Juni Maaned. Anders Mus lovede at ville holde sit Forlig med Hans Mule om Oslo Biskopsstols Afstaaelse til denne, og ei ved nogen Klage for Paven eller Erkebiskoppen lægge Hindringer i Veien for hans Stadfæstelse og Indvielse. Men til Gjengjæld betingede han sig: Skiens og Tunsbergs Provstier, Prestegjældene Eker, Lier, Sanden og Næs samt Tanum i Viken, hele Molands Gaard med Gods sammesteds, Borgen for at Hans Mule efter sin Stadfæstelse og Indvielse skulde betale 4000 Mark danske til Indkjøb af Kobber for Domkirken og til Opretholdelse af en Gudstjeneste til Jomfru Marias Ære, som Biskop Anders havde indstiftet, endelig Udleverelsen af en Deel Sager, som han paastod Hans Mule havde berøvet ham ulovligen. Erkebiskoppen skulde ogsaa sikkre ham for Tiltale af Paven paa Grund af den indgangne Overenskomst [1]). Da Biskop Anders havde indgaaet paa dette, tilskrev Kong Fredrik den 15de Juni fra Kjøbenhavn Erkebiskop Olaf og sagde ham, at han og Danmarks Riges Raad nu havde istandbragt et Forlig mellem Biskop Anders Mus og Electus Hans Mule, saaledes at den sidstnævnte skal beholde Oslo Biskopsdømme. Derfor beder Kongen Erkebiskoppen at meddele Hans Mule Stadfæstelse paa Biskopsdømmet og indvie ham eller give andre Biskopper af Norge Fuldmagt til at indvie ham, saaledes at han uden videre Forhaling og Bekostning kan komme til sit Biskopsdømme [2]). Den næstfølgende 19de Juni udstedte Ridder Henrik Krummedike, ligeledes i Kjøbenhavn, sit aabne Brev, hvori han lovede Kong Fredrik, at Hans Mule, Electus til Oslo, saasnart han fik den Kontrakt, som var sluttet mellem Anders Mus og ham om Oslos Biskopsdømme, beseglet med Biskop Anders's, Biskop Magnus af Hamars, Provst Ditlef Reventlofs og Ridder Tyge Krabbes Segl, skulde afgive Akershus Slot med alt Tilhørende til Kong Fredrik eller dennes Fuldmægtige, og ei efter den Dag befatte sig med Akershus Slot eller Len uden Kongens Bud og Samtykke [3]). Endelig den 29de Juni udstedte Anders Mus, ogsaa i Kjøbenhavn, sit Brev, hvorved han lover de fire i Henrik Krummedikes Brev nævnte Mænd, at vilde holde det sidst indgangne Forlig med Hans Mule, nemlig det som nys ovenfor er omtalt [4]).

Hermed synes da denne Sag at have været afgjort nogenlunde til alle nærmest vedkommende Parters Tilfredshed. Hans Mule var nu ubestridt Electus til Oslo og indfandt sig som saadan til Raadsmødet i Bergen i August Maaned 1524. I Bergen og under dette Møde, ved hvilket alle Norges Biskopper vare tilstede, maa Hans Mules Indvielse være foregaaet. I Breve af 23de August og 2den

[1]) N. Dipl. I. 776—777. [2]) Sst. I 775. [3]) Sst. I. 793. [4]) Sst. I. 776—777.

September, udstedte af Raadet, forekommer han nævnt blandt dettes Medlemmer som Biskop i Oslo [1]; inden den Tid har han altsaa været indviet. Hans Biskopsdømme varede imidlertid ganske kort. Thi den 24de September samme Aar 1524 druknede han ved den jydske Kyst i Nærheden af Vestervig Kloster, rimeligvis paa Reisen fra Bergen, enten til Oslo eller til Danmark. Der fortælles, at han, da Skibet strandede, vilde redde sig i Skibsbaaden med ni Andre; men Baaden kantrede, og de omkom alle. Den øvrige Besætning derimod forblev paa Vraget og reddedes. Samtiden troede, at hans Dødsmaade var en Straf, fordi han ved ulovlige Midler havde tilvendt sig Biskopsdømmet [2]). Hans Broder, Lydke Mule, der kaldes: „velbyrdig Svend“ (d. e. Væbner), stillede senere store Fordringer til Oslo Kirke for hvad Hans Mule til dens Bygning og andet Behov havde udlagt. Han havde ogsaa erholdt Kong Fredriks Brev paa disse Fordringer. Men Oslo Kapitel gjorde ikkedestomindre i et Brev til Kongen af 1ste August 1525 Forestillinger herimod, — om med nogen Nytte vides ei [3]).

Efter Hans Mules Død maa man næsten tro, at Anders Mus igjen har overtaget Oslos Biskopsdømme, eller man har idetmindste anseet det som en Selvfølge, at han ved en ny Biskops Valg maatte have den første Stemme, maatte optræde som den der atter frivillig valgte sig en Eftermand. Denne blev Hans Reff, rimeligvis dansk af Fødsel [4]); men siden i flere Aar Kannik i Nidaros, i hvilken Stilling vi ovenfor have seet ham nævnt 1520. Han havde studeret i Paris [5]) og var juris utriusque baccalaureus. Hans Reffs Valg maa være foregaaet ganske tidlig i 1525 og en Stund før samme Aars 28de Februar [6]). Han siger sig selv at være „af verdige Fader, Biskop Anders Mus, kaaren og af hans ærlige Kapitel endrægtigen samtykket til Biskop og Formand over Oslos Biskopsdømme;“ og dette siger han i et Brev, udstedt af ham i Throndhjem den 9de Marts 1525, i hvilket han kundgjør, at da han af flere Aarsager ikke kan saa hastig komme til sin Herre Kong Fredrik og faa hans Stadfæstelse og Samtykke paa Oslo Biskopsstol, saa har han paa sin gode Tro lovet Erkebiskop Olaf at ville være Kong Fredrik og Norges Rige huld og tro [7]). Hans Reff havde kort før sit Valg været hos

[1]) N. Dipl. I. 777, 779. [2]) Chron. Skib. Scr. r. D. II. 577. [3]) N. Dipl. II. 795—797. [4]) Broder af Paal Reff, Kannik i Kjøbenhavn, der besørgede Trykningen af Missale Nidrosiense, s. o. f. II. 631. [5]) Langes Klh. 2den Udg. 175. Not. 1. [6]) Dette viser sig af et Brev af Vincentius Lunge af denne Dag fra Bergen, hvori han anbefaler Hans Reffs allerede fuldbyrdede Valg til Erkebiskoppens Understøttelse, og omtaler ham, som værende paa Reisen til Erkebiskoppen. Sml. I. 47. [7]) N. Dipl. I. 781.

Kong Fredrik [1]), og dennes Stadfæstelse er vistnok ikke længe udebleven. Anders Mus, der vedblev at kalde sig: „med Guds Naade Biskop i Oslo“, holdt sig siden rolig, skjønt han i flere Aar overlevede sin Frasigelse. Endnu den 7de Januar 1531 finder man ham i et Slags geistlig Virksomhed i sit fordums Bispopsdomme [2]). I 1532 nævnes han flere Gange som Deeltager i Raadsforhandlinger; men fra den Tid omtales han, saavidt bekjendt, ikke mere.

Ogsaa Hole Bispopsstol paa Island blev nu ordentlig besat. Vi have seet, at den islandske Prest Jon Aresføn om Sommeren 1522 af Hole Bispopsdømmes Prester, ifølge Nidaros's Kapitels Tilladelse, saagodt som enstemmigen valgtes til Hole Biskop; men vi have ogsaa seet, at Biskop Ogmund Paalsføn i Skaalholt arbeidede mod dette Valg, vilde fremdrage en af sig afhængig Prest, Jon Einarsføn, til Bispopsstolen, og i det Hele vilde skalte og valte med dens midlertidige Bestyrelse efter eget Tykke uden at agte de Forholdsregler, som af det nordlandske Presteskab vare tagne. Dette mødte imidlertid hans Anmasselser med en skarp Indsigelse og holdt fast ved sin Udvalgte Jon Aresføn [3]).

Saaledes stode Sagerne endnu i 1523. Jon tænkte paa at reise til Norge dette Aar med et tydsk Skib; men Skibet blev ikke færdigt om Høsten og maatte ligge Vinteren over ved Nordlandet, medens en Deel af Mandskabet var hos den udvalgte Biskop paa Hole. Biskop Ogmund besluttede sig imidlertid til at benytte Omstændighederne for at faa Jons Reise ganske forstyrret. Han udstedte et formeligt Forbud mod hans Bortfærd fra Island, og Forbudsbrevet vilde han have Jon Aresføn forkyndt personligen, da han, naar dette skede, ventede, at Jon ikke skulde vove at handle mod Forbudet. Det gik imidlertid uheldigt med Forkyndelsen, idet Jon tre Gange paa en listig Maade — som det fortælles — undveg at modtage den. Derpaa sendte Jon henimod Paaske 1524 en af sine Svende til Skaalholt med Fredsforslag til Ogmund. Nu vilde denne ved en listig Streg overraske sin Modstander. Han lod Jons Sendemand paa det bedste beverte i Paaske-Helligdagene, som om han blot opholdt ham for at faa sit Svar istand; men paa den fjerde Dag Paaske, den 30te Marts, tiltraadte han i al Skynding og Hemmelighed sin Reise til Nordlandet med et talrigt Følge. Sendemanden fik først dette at vide den følgende Morgen, og det medtog Tid, før han fik fat paa sine Heste; alligevel lykkedes det ham at ride Ogmund forbi og ad Gjenvei naa Hole før Biskoppen. Tydskerne vare alt komne til sit Skib, og da nu Jon fik Varsel om Biskop Ogmunds Komme, red han øieblikkelig fra Hole og tog ligeledes Veien til Skibet. Ogmund var

[1]) Sml. I. 48. [2]) N. Dipl. III. 812. [3]) S. o. f. II. 646.

ham lige i Hælene med tre hundrede Mand, men indhentede ham ikke. Ogmund udstedte nu Forbud til Tydskerne mod at flytte Jon til Norge og truede dem med Overlast, hvis de ei adlød. Tydskerne imidlertid, som vare seilfærdige, svarede blot, at de skulde møde Biskoppens Angreb. Heraf blev dog intet. Derimod skal det have lykkets Jon Aresson før sin Afreise ved en tro Klerk at faa oplæst et Stevningsbrev for Ogmund, medens denne opholdt sig paa Hole, hvorved han stevnedes for Erkebiskoppen; og det lykkedes ikke engang Ogmund at faa Fingre paa den dristige Klerk, der lykkelig undkom. Det tydske Skib gik nu til Søs, drev først hen under Grønland og maatte derfra søge tilbage til Husavik paa Islands Nordkyst. Men her blev det provianteret, gik igjen til Havs og naaede nu uden videre Uheld Norge.

Biskop Ogmund blev siddende paa Hole ud paa Vaaren og skikkede nu Biskopsstolen efter sin Villie. Den 6te Juni 1524 holdt han et almindeligt nordlandsk Prestemøde paa Videvold i Skagafjorden og tvang her de nordlandske Prester til at gjenkalde deres Valg paa Jon Aresson og derimod vælge den før nævnte, af Ogmund foreslagne, Jon Einarsson. Kun to Prester lode sig ikke tvinge, uagtet Biskoppens Mænd mishandlede dem paa det voldsomste. Ogmund sendte derpaa Jon Einarsson til Norge med dette Valg og med alle sine Anklager imod Jon Aresson.

Ved begge de Valgtes Komme til Norge havde Nidaros's Kirke faaet sin Erkebiskop i Olaf Engelbrektsson, og under hans Dom kom den hele Valgsag, hvad enten nu dette er skeet i Nidaros eller i Bergen, under eller strax før Raadsmødet der. Biskop Ogmunds Beskyldninger mod Jon Aresson lykkedes det denne fuldkommen at gjendrive. Deriblandt var ogsaa den, at Jon skyldtes for at have bestjaalet Hole Kirke for alt dens Sølv ogført det bort med sig. Jon fremlagde formeligt Vidnesbyrd af tvende Prester for, at det var nedgravet og gjemt i Kirken. Jon Aresson synes i det Hele at have gjort et godt Indtryk paa Erkebiskoppen og sine øvrige Dommere; og derfor, skjønt man erkjendte, at Jon Einarsson for Lærdoms Skyld var bedre skikket til Biskop, lod man dog Nordlændingernes første Valg paa Jon Aresson blive ved Kraft, i det man saa gjennem Fingre med hans Mangel paa Lærdom og især Øvelse i det latinske Sprog. Hans Ukyndighed i Latinen maa ogsaa have været paafaldende, hvis den gamle Fortælling er sand, at han ved sin Indvielse ikke engang selv kunde give de tilhørende Svar paa dette Sprog, men Presten Olaf Hjaltesson, der ledsagede ham, maatte svare til Erkebiskoppens Spørgsmaal. Det fortælles ogsaa, at, da han efter fuldbragt Vielse gik fra Erkebiskoppen, faldt Biskopshuen af ham, hvilket baade han

selv og Andre skulle have udtydet som et ondt Forvarsel for hans Bis-kopsdømmes ulykkelige Ende. Han var 40 Aar gammel, da han modtog sin Indvielse, maaskee til samme Tid som Hans Mule. Han deeltog som indviet Biskop i Raadsmødet i Bergen og var som saa-dan med at udstede de ovennævnte Breve af 23de August og 2den September 1524 [1]). Det bemærkes om ham, at han, saalangt fra at bære noget Nag til sin Medbeiler Jon Einarsson, tvertimod stedse vedligeholdt et oprigtigt Venskab med denne. I det føl-gende Aar 1525 kom Jon Aresson tilbage til Island og indtog sit Sæde [2]).

Vi have seet, hvorledes den norske Kirkes Styrelse efter Kristian II's Flugt i 1523 ordnede sig ved de ledige Biskopsstoles Besættelse. Vi maa nu ogsaa omtale, hvorledes den verdslige Statsstyrelse efter-haanden ordnede sig fra den saagodtsom fuldkommen opløste Tilstand, hvori den befandt sig ved samme Tid, og hvilken vi ovenfor have antydet.

Da Norge berovedes sin lovlige Konge paa en Tid da Nidaros's Erkestol stod tom, savnedes den Person, der efter gammel Lov og Ved-tægt skulde, i Kongedømmets Ledighed, optræde som Kongens selv-skrevne Vikarius, som den norske Styrelses Hoved, indtil en ny Konge lovligen var antagen. I denne Rigets hovedløse Stilling var det nødvendigt, at et eller andet Raadsmedlem maatte uopfordret træde frem i den manglende Erkebiskops Sted, samle Raadet og see til at faa et Slags Rigsstyrelse i Gang. En Stund har man ganske na-turlig ventet en eller anden Bestemmelse angaaende Rigsstyrelsen fra den bortdragne Kong Kristian, der havde efterladt sine Embedsmænd paa tvende af Rigets vigtigste Slotte, nemlig Jørgen Hansson paa Bergens Kongsgaard og Hans Mule paa Akershus. Men ingen kongelig Bestemmelse kom; og de ovennævnte Embedsmænd havde in-gen lovlig Fuldmagt for det Tilfælde, som nu var indtruffet, nemlig at Kongen havde fjærnet sig fra sine Riger, og de tvende af disse havde formeligen opsagt ham Lydighed og hver for sig valgt en ny Konge. Hine Embedsmænd følte sig desuden usikkre i sin Stilling, og den ene af dem, Jørgen Hansson, reiste endog efter sin Herre til Ne-derlandene, og overdrog midlertidig Bergens Slot til en Anden, nem-lig til den føromtalte Hans Knutsson, Dekanus i Bergens Kapitel, hvilken, som vi have seet, Kristian ønskede til Bergens Biskop, og føl-gelig ansaa for en tro og hengiven Mand. Under disse Omstæn-digheder kunde et meer afgjørende Skridt ei længer udsættes. Ingen var nu nærmere til at gjøre Begyndelsen end den af Norges verds-

[1]) S. o. f. II. 657. [2]) Finn Joh. II. 651—655; Espol. Aarb. þ. 3. Cap. 51—54.

lige Stormænd, der i Raadet stod Erkebiskoppen og Biskopperne næst i Værdighed, — og det var Hr. Nils Henriksson, Ridder allerede i 1489 [1]) og for Tiden Kongens Hovmester i Norge. Denne var uomtvistelig dengang Norges rigeste og mest anseede Stormand. Han synes vel hverken at have eiet Dristighed eller Ærgjerrighed nok til at optræde som sit Fædrenelands Befrier, eller engang som en vel skikket Partihøvding; men paa ham hvilede udentvivl fortrinsvis Almenhedens Øie, og Thrønderne, blandt hvilke han var Lensmand og havde sit Hovedsæde paa Østeraat Gaard, have ganske vist gjort Sit til at støde ham frem. Med ham forenede sig den, som det lader, paa Oplandene mest indflydelsesrige Stormand, Ridderen Hr. Olaf Galle, ogsaa en indfødt Nordmand og siden længere Tid Medlem af Raadet. Disse to, og, som det heder, „Nogle med dem", hvilket vel vil sige nogle flere Medlemmer af det norske Raad, traadte da sammen, uvist forresten naar og hvor, og besluttede, at Nils Henriksson skulde fordre sig opgiven Kongsgaarden i Bergen og overtage Styrelsen af det Nordenfjældske (Nordlandene), Olaf Galle derimod fordre Akershus og overtage det Søndenfjældske (Sønderlandene) „Norges Rige til Bedste, indtil de fik en anden Herre og Konge for sig igjen her i Riget".

Dette Skridt var, som let sees, nødvendigt og fuldkommen lovligt. Thi forladt af sin Konge, kunde Norge, efter sin dagjældende Statsforfatning, ingen anden øverste Statsmagt erkjende end det norske Raad. Men da den fattede Beslutning skulde gjennemdrives, mødte strax Vanskeligheder. Da Olaf Galle krævede Akershus, negtede Electus til Oslo, Hans Mule, i Egenskab af Kong Kristians Mand og Tjener at opgive ham Slottet. Det kom til en aaben Feide mellem ham og Olaf Galle, i hvilken denne sidstes Gaard paa Hedemarken blev ranet og brændt, og han selv af Hans Mules Magt fortrængt til Sverige og forfulgt ind i dette Rige, hvor han bad om Hjælp mod Kong Kristians Tilhang [2]). Ikke bedre gik det Nils Henriksson med Bergens Kongsgaard, hvilken Hans Knutsson vegrede sig for at opgive, og som det lykkedes ham at holde ligetil henimod Enden af 1523 [3]).

Uden at det saaledes oprindelig synes at have været Nils Henrikssons og Olaf Galles Hensigt at træde i afgjort Opstand mod Kong Kristian, fik dog deres Foretagende Udseendet af at gaa i denne Retning, derved at de nødtes til at bruge væbnet Magt mod Kristians Mænd og Tilhængere for at opretholde det norske Raads lovlige Myndighed. Men intet kunde være kjærkomnere for Kong Fredrik af Danmark og det danske Rigsraad end den Forvirring i Begreberne og den indre Røre, som herved opstod i Norge. Fredrik havde nem-

[1]) N. Dipl. II. 703. [2]) N. Dipl. I. 777—778. [3]) Sml. VI. 64—68.

lig foresat sig at berøve sin Broderson den norske Krone ligesaavel som den danske; og det danske Rigsraad var beredt paa at gjøre alt for at vedligeholde Forbindelsen mellem Danmark og Norge, og for at vinde det Herredømme i sidstnævnte Rige, hvortil det med saa stort Held havde lagt Grundvolden under de oldenborgske Kongers Styrelse. Baade Konge og Raad havde ogsaa allerede begyndt at drive sit Spil for dette Øiemed, og den Mand, de først og fremst udsaa til sit Redskab heri, var den os fra før af noksom bekjendte Hr. Henrik Krummedike.

Denne ganske vist bjærve og dygtige, men, som det lader, lidet redelige Mand havde, lige siden kort efter Knut Alfssøns Drab, været uden nogen fremtrædende høiere Virksomhed i Norge, og holdt for det meste til i Danmark. Men sit meget arvede og kjøbte Jordegods i hint Rige eiede han endnu, og om han end under Kristian II, i det mindste for en Tid, havde mistet sine Len der, saa havde han dog af samme Konge faaet Løfte om at faa dem igjen, da han ganske kort før Kongens Bortreise, som saa mange andre danske Adelsmænd, svor ham en fornyet Troskabs Ed. Strax efter, endnu før Kristians Flugt, opsagde han imidlertid ligefuldt den 7de April denne, gik over til Fredrik og hyldede ham; og ikke længe efter begyndte Kongen at nytte hans Tjeneste i de norske Anliggender.

Allerede i Mai Maaned 1523 finder man, at Hr. Henrik er optraadt som et Slags Statholder eller Befalingsmand paa Fredriks Vegne over det søndenfjældske Norge [1]), — paa en Tid altsaa, da der intet Skridt var gjort fra norsk Side til at opsige Kong Kristian, langt mindre til at vælge Fredrik. Men hans egentlige Virksomhed i Norge synes dog især at have begyndt, efterat han i Slutningen af Juli og Begyndelsen af August havde været samlet med Kong Fredrik paa Herredagen i Roskilde, hvor han som Medlem af Danmarks Rigsraad deeltog i Udstædelsen af Kongens danske Haandfæstning den 3die August [2]). Hans mange Forbindelser fra ældre Tider i den sydlige Deel af Norge have udentvivl mægtig hjulpet ham i hans Bestræbelser for at skaffe Fredriks Sag Fremgang, og Fredrik har vistnok allerede været sikker paa at finde Tilhængere i Norge, da han den 5te August 1523 fra Roskilde udstedte sin Opfordring til Nordmændene, at antage ham til Konge istedetfor Kong Kristian, som saa ukristeligen, umildt og uretfærdigen havde behandlet baade de Norske og Danske, samt at opretholde den Forening med Danmark, som var indgaaet i Dronning Margretas Tid, og ikke uden stor Skade kunde

[1]) I Brev af 21de Mai 1523 omtales han som den, der „har Befaling over menige Norges Rige søndenfjælds paa høibaarne Fyrstes Hertug Fredriks Vegne". Langes Klh. 1ste Udg. 759. [2]) G. L. Badens Afh. III. 72.

hæves. Opfordringen var naturligvis forresten opfyldt med de herligste Løfter [1]). At Fredrik paa denne Maade søgte at vinde Stemmer for sit Valg til Norges Konge, faar staa ved sit Verd. Men naar han til samme Tid, den 9de August, modtog Hyldingsed af tvende Mænd paa de norske Hisingboeres Vegne [2]), og ikke længe efter, den 2den September, forlenede Væbneren Hans Eriksson med det norske Slot Baahus [3]), — saa var dette aabenbar Anmasselse fra hans Side, der lidet passede med hans samtidige Henvendelse til Nordmændene om at blive ved deres fri Valg antagen til Norges Konge, og med de gyldne Løfter om Opretholdelsen af Norges Lov og Friheder, som han med det samme udstrøde. Ligesaalidet ærlig var hans Fuldmægtiges, Henrik Krummedikes, Fremfærd, naar denne henvendte sig til de søndenfjældske Stormænd og Bygdemenigheder enkeltvis og lokkede dem til at hylde Fredrik. At Hr. Henrik har havt en Haand med i Hans Mules Overgang til Fredrik i Oktober 1523, kan man saa meget mindre omtvivle, som man kort efter, i December samme Aar og senere, seer ham være Mellemmand ved Hans Mules Opgivelse af Akershus [4]). Ligesaalidet kan man tvivle om, at det var ham, der bragte et venligt Forlig istand mellem samme Hans Mule og den til Sverige fortrængte Hr. Olaf Galle, som, idet han nu vendte tilbage til Norge, rimeligvis midlertidig opgav sit Krav paa Akershus Slot og paa Styrelsen af det Søndenfjældske [5]). Til samme Tid fik Henrik overtalt Biskop Magnus af Hamar og Gaute Galle, Olafs Broder, til at sende Kong Fredrik Hyldingsbreve [6]). Ogsaa med Almuen paa Hedemarken underhandlede han, idet han benyttede sig af den Forvirring og Skræk, som Fiendtlighederne mellem Hans Mule og Olaf Galle havde afstedkommet i disse Egne, og forestilte den i sine Breve, at han nu var ifærd med at thinge Landet under Kong Fredrik og af denne havde Fuldmagt til at skifte Lov og Ret Søndenfjælds. Bønderne paa Hedemarken opfordrede endogsaa Hr. Henrik i Brev af 4de November 1523 til selv at indfinde sig hos dem, da de vilde foranstalte Akers-Thing afholdt, til hvilket Bønderne vilde møde ligefra Dovrefjæld [7]). Men alle disse Hr. Henriks lidet ærlige og lidet lovlige Forhandlinger vare alle til Kong Fredriks og det danske Rigsraads Gavn; og det var derfor intet Under, at ligesaavel dette Raad som Kongen og hans Søn Hertug Kristian

[1]) Sml. VI. 61—63. Det der forekommende Brev er rigtignok kun stilet til Indbyggerne i Norge „nordenfor Lindesnes"; men man har al Grund til at antage, at et lignende har været udstedt til Indbyggerne i det Søndenfjældske. [2]) N. Dipl. II. 790. [3]) Smst. II. 791. [4]) S. o. f. II. 656—657. [5]) N. Dipl. I. 778. [6]) Danske Mag. 3die Række II. 259. [7]) Smst. II. 260—261.

overøste Hr. Henrik med Taksigelser for hvad han havde gjort for dem i Norge [1]).

Det synes fremlyse af hele Henrik Krummedikes Ferd under denne Virksomhed, at hans Tanke var, at bringe Norge under Kong Fredrik og det danske Rigsraad, uden at der levnedes dets eget Raad nogen selvstændig styrende Myndighed. Denne Underhandlen enkeltvis med de mest formaaende Stormænd, medens han forbigik Norges Raad som Enhed og Statsmagt, eller lod som om det slet ikke var til, maatte jo efter al Sandsynlighed sluttelig lede til hint Maal, hvilket man forresten allerede havde nærmet sig ved den Skjelnen mellem Raadet Nordenfjælds og Raadet Sondenfjælds, og ved den selvstændige Optræden af hvert især af disse, hvilken spores at være bleven meer og meer almindelig i den senere Tid. Men var dette end Henrik Krummedikes Plan, og stemmede det end med hvad Fredrik og det danske Rigsraad selv fortrinsvis ønskede, — saa lykkedes det dog ikke dennegang at drive det igjennem. Og den væsentligste Aarsag hertil var udentvivl den, at Henrik Krummedike ikke var Fredriks eneste Haandlanger i Norge, men at en Anden, maaskee endnu dygtigere optraadte i samme Egenskab ved hans Side med andre Grundsætninger og andre Planer, hvilke desuden de daværende Forhold i Norge kunne siges i visse Maader meer at have begunstiget end Henrik Krummedikes.

Denne Mand, der fra nu af i en tolv Aars Tid spillede den vigtigste Rolle i Norge og havde en afgjørende Indflydelse paa dets Skjebne, var Ridder Vincentius Vincenssøn Lunge, en dansk Adelsmand af store Egenskaber: veltalende, kløgtig, kundskabsrig, forretningsdygtig og djærv. Han havde studeret ved fremmede Universiteter og var Doktor saavel i Filosofi som i den geistlige og verdslige Ret. Han havde i 1521 været udnævnt til Professor i Lovkyndigheden ved Kjøbenhavns Universitet og var i samme Aar valgt til dets Rektor. Han forlod dog snart den lærde Bane og blev i 1522 forlenet med Krogen af Kristian II. Det gik ham som Henrik Krummedike: han svor Kristian en fornyet Troskabsed, men gik desuagtet strax efter over til Fredrik. Han var som Ridder og Medlem af Danmarks Riges Raad om Sommeren 1523 nærværende paa Herredagen i Roskilde og nævnes blandt de Raadsmedlemmer, der udstædte Fredriks danske Haandfæstning den 3die August. Der har han rimeligvis modtaget Kongens Befaling at drage til det nordenfjældske Norge med den ovennævnte Opfordring af 5te August, og

[1]) Det danske Rigsraads Breve af 26de September og 25de November 1523, K. Fredriks Brev af 2den December og Hertug Kristians af 5te December s. A. Dan. Mag. 3die Række II. 258—259, 261—264.

træde i Underhandlinger med Raad og Folk i den Deel af Norge. Hans Affendelse til det Nordenfjældske har saaledes efter al Sandsynlighed været omtrent samtidig med Begyndelsen af Henrik Krummedikes egentlige Virksomhed i det Søndenfjældske; men man seer ikke saa hastig Sporene af Vincentius's Færd, som af Henriks.

Vi finde Vincentius i Bergen mod Slutningen af Aaret 1523. Hofmesteren Hr. Nils Henrikssøn samt Biskopperne Hoskold af Stavanger og Olaf af Bergen stode just paa den Tid i de ivrigste Underhandlinger med Dekanus Hans Knutssøn, hvem, som ovenfor er fortalt, Jørgen Hanssøn havde overdraget Bergens Kongsgaard paa Kong Kristians Vegne i sin egen Fraværelse. Skjønt Hans Knutssøn ikke havde Magt nok til at fyldestgjøre de Fordringer, der med Rette kunde gjøres paa ham som kongelig Befalingsmand, og skjøm han fra Tydskernes Side paa Bryggen truedes med et Angreb, hvilket han vilde have ondt for at modstaa, da hans Mænd vare faa og Kongsgaarden endnu var høist ufuldkomment befæstet, saa fandt han og hans Mænd det dog længe uoverensstemmende med sin Ære at opgive Gaarden. Endnu den 25de November, paa et da afholdt Møde, afslog han dette, og først den 5te Dag Jul, den 29de December, opgav han Kongsgaarden paa hæderlige Vilkaar.

Meningen var, som vi have seet, at Hr. Nils Henriksøn skulde overtage Befalingen paa Bergens Kongsgaard; men han laa under Forhandlingerne den 25de November paa Sygesengen, og han døde inden Opgivelsen fandt Sted. Han efterlod ingen egtefødt Søn; kun en uegtefødt, Henrik Nilssøn, der i 1518 blev indskreven ved Universitetet i Rostok, og siden, i 1524, med pavelig Dispensation med Hensyn til Mangelen ved hans Fødsel, indført i den geistlige Stand [1]) og længe levede som Kannik i Nidaros. Med sin Hustru, den raske og driftige Fru Ingerd Ottesdatter Rømer, efterlod han sig derimod fem Døttre, hvilke alle efterhaanden bleve gifte med danske Stormænd [2]). Med den ældste af disse, Margreta, var den til Norge nys ankomne Vincentius Lunge netop bleven gift, og Hr. Nils overdrog ham paa sin Dødsseng Formynderskabet for sine øvrige Døttre. Derved blev denne Stormand indgiftet i Norge og saaledes ifølge hundredaarig Vedtægt at betragte lige med født Nordmand, hvem intet stod i Veien for at optages i Norges Raad og forlenes med norske Slotte. Til ham overdrog nu den 29de December Biskopperne Hoskold og Olaf Bergens Kongsgaard, da de Ingen vidste, heder det, der bedre kunde forsvare Almuen mod Uret og Overvold, og „da han vilde være en god, tro norsk Mand, byggendes og boendes hos dem". Han forpligtede sig til at holde Kongsgaarden „til

[1]) N. Sml. I. 83. [2]) Sml. III. 562.

Norges Krone og den høibaarne Fyrste og Herre, som Gud har forseet og undt, Konge over Danmarks og Norges Rige skal være" [1]).

Saaledes blev da, ved et Sammenstød af flere heldige Omstændigheder, Vincentius Lunge lige ved sin Optræden i Norge ikke alene Hoved for Rigets anseligste og rigeste Æt, men ogsaa Høvedsmand for et af dets fornemste Slotte, hvilket Embede i den senere Tid den verdslige Overbestyrelse af saagodt som hele det Nordenfjældske havde fulgt, og fremdeles skulde følge efter den Bestemmelse, der var gjort for Nils Henrikssøn, i hvis Sted Svigersønnen nu i alle Henseender indtraadte. Og Hr. Vincentius kunde neppe siges at have ulovligen anmasset sig denne ophøiede Stilling, hvilket man kunde sige om Henrik Krummedike og hans Statholderskab Søndenfjælds. Thi Befalingen over Bergens Kongsgaard var Hr. Vincentius formeligen overdragen af de tvende Biskopper, der for Øieblikket, da den 3die Mand i dette Styrelsesraad var død, kunde ansees for det nordenfjældske Norges lovlige midlertidige Styrelse, og for at repræsentere det norske Rigsraad i den Deel af Landet. Hr. Henrik derimod støttede sin Myndighed ene og alene til Fuldmagt af en Konge, som endnu ikke vedkom Norge, og forresten til enkelte søndenfjældske Raadsmedlemmers og enkelte Bygdemenigheders Indrømmelse, hvilke hverken kunde siges at repræsentere det søndenfjældske Raad eller den hele søndenfjældske Almue.

Vincentius Lunge havde i hin sin Stilling til Norges Rige unegtelig et stort Fortrin for Henrik Krummedike. Det synes han ogsaa selv at have følt ligesaavel som sin større Uafhængighed af Kong Fredrik; og det Ene med det Andet har aabenbare bestemt hans følgende politiske Handlemaade. Han vilde Norges Forening med Danmark under samme Konge, men han vilde ingenlunde dets Underkastelse under Danmarks Rigsraad, eller de tvende Rigers Raads Sammensmeltning, hvorved naturligvis det norske vilde gaa op og forsvinde i det langt talrigere og mægtigere danske; tvertimod vilde han Norges Selvstændighed under et eget norsk Raad, der skulde være det danske fuldkommen sideordnet. At ogsaa en saadan Statsordning stemmede bedst baade med Hr. Vincentius's Fordeel og med hans ærgjerrige Stolthed, er ikke vanskeligt at indsee. Han var i en Hast bleven den Rigeste og Mægtigste blandt det nordenfjældske Norges, ja man tør vel næsten sige blandt hele Norges, Stormænd, han havde derimod, saavidt vides, ikke særdeles store Ejendomme eller Forleninger i Danmark, skjønt han, som vi have seet, var Medlem af dette Riges Raad [2]); — videre var det norske Raad faatalligt, det havde af verdslige Medlemmer, især af virkelige Nordmænd,

[1]) Sml. VI. 64—68; jfr. Paludan-Müller, Grevens Feide II. 5—7; Sml. III. 558—562. [2]) S o. f. II. 665.

neppe een eneste høit begavet eller fremragende Personlighed i sin Midte, og hvad dets geistlige Medlemmer, Biskopperne, angik, saa var heller ikke nogen af dem prøvet i politisk Dygtighed, ligesom vel for Vincentius's Øie allerede Hierarchiet ravede mod sin Undergang; — endelig forekom ganske vist den norske Almue, Norges Bønder, den fordomsfulde, adelsstolte danske Ridder, at være en saa ubetydelig Størrelse, at ingen Modstand af dens Ønsker eller Villie var at frygte, helst da jo virkelig allerede siden længe dens Magt var splittet og brudt og dens Røst forstummet. Kunde han nu under disse Omstændigheder danne af Norges Raad en nogenlunde fast sammentrængt oligarchisk Statsmagt, selvstændig baade mod oven og mod neden, og kunde han saa dernæst selv, ved Hjælp af sine overlegne Egenskaber, blive Sjælen i denne Statsmagt, hvortil der var de bedste Udsigter, — saa var jo i Norge den videste Mark aabnet for hans Ærgjerrighed og Herskelyst.

Det er forresten med alt dette slet ikke sandsynligt, at Vincentius Lunge følte noget varmt for Norges egentlige folkelige Selvstændighed; hans egen Ophøielse og Magt synes nærmest at have staaet ham for Øie, og en inderlig Tilslutning til det norske Folk spores ikke at være kommen ham i Tanke. Med en Datidens dansk Herremands hele Adelsstolthed saa han vist ned ikke alene paa Norges Bønder, men ogsaa paa dets faa norskættede Stormænd, hvilke vel i hans Mening ikke vare stort bedre end Bønder; og det er rimeligt, at han allerhelst skulde have seet det hele norske Raad besat med indgiftede eller indvalgte danske Adelsmænd, naar han kun selv kunde være den første i denne herskende Klasse, og afskjære den fra al Underdanighed under det danske Rigsraad.

Vi see, at Vincentius Lunge og Henrik Krummedike arbeidede i tvende hinanden temmelig modsatte Retninger, skjønt begge arbeidede for Kong Fredriks Sag. At en Spending mellem disse to Mænd heraf maatte udvikle sig, var saagodt som uundgaaeligt, og Norge kunde ved Begyndelsen af 1524 siges paa en Maade at have deelt sig mellem dem.

Nu kom om Vaaren 1524 Erkebiskop Olaf Engelbrektssøn med fuld Metropolitanmyndighed tilbage til Norge [1]), og Riget havde nu i ham sit lovlige vikarierende Overhoved under Kongedømmets Ledighed. Han var nu den, hvem det tilkom at optræde som det norske Raads Formand, at samle det om sig og søge at bringe det til en endrægtig Beslutning.

Et Raadsmøde kom nu, som allerede ovenfor berørt, istand i Bergen i August Maaned 1524. Her samledes med Erkebiskoppen

[1]) S. o. f. II. 655.

Norges ældre Biskopper, Hoskold af Stavanger, Magnus af Hamar og Olaf af Bergen, desuden Hans Mule af Oslo, som nu rimeligvis modtog sin Vielse, og den ligeledes nyviede Jon Aresson af Hole, i alt følgelig sex Biskopper af den norske Kirke, — samt af de verdslige Stormænd: Ridderne Vincentius Lunge, Olaf Galle, Gaute Galle, Jachim Gris, og Væbnerne eller Svendene Erik Ugerup, Olaf Bagge, Erik Eriksson og Johan Krukov, i alt otte Verdslige. Det Sondenfjeldske var følgelig repræsenteret ligesaavel som det Nordenfjeldske, men Henrik Krummedike var ikke tilstede, udentvivl fordi Erkebiskoppen ikke har villet erkjende ham for Medlem af det norske Rigsraad, og heri har havt Hr. Vincentius paa sin Side. Forresten var en Raadsforsamling af fjorten Personer, efter hvad der i Norge i senere Tider var det Almindelige, at regne for temmelig talrig.

Et af Raadets første Foretagender var formelig at opsige Kong Kristian Lydighed. Dette skede den 5te August 1524 [1]). Med Hensyn til hans Eftermand i Norges Kongedømme var der, saavidt man ved, ikke Tale om nogen anden end Kong Fredrik af Danmark. Men den Mening gjorde sig derhos gjældende, at hans Antagelse skulde betragtes som et frit Valg uden Hensyn til Arveret, og at hans Kongedømme skulde indskrænkes ved en egen Haandfæstning for Norges Vedkommende, hvorved da Norge skulde fremtræde som et selvstændigt, Danmark fuldkommen sideordnet Rige. At Vincentius Lunge har været Hovedmand ved denne Haandfæstnings Affattelse, og at det er hans Styrelsesgrundsætninger i det Verdslige, som igjennem den fortrinsvis udtale sig, er der stor Grund til at tro. Det var ogsaa Vincentius, hvem det blev fortroet at forelægge Kong Fredrik det af Raadet vedtagne Udkast og modtage hans Tiltrædelse til og Stadfæstelse af samme. Imidlertid er det ogsaa klart, at Erkebiskoppen og Biskopperne have havt en virksom Haand med i Arbeidet, og at mangen Bestemmelse skriver sig fra dem. Hvad Tid Raadet er blevet færdig med Udkastet til Haandfæstningen, vides ikke; men man seer, at det er forblevet samlet, og at ogsaa Vincentius har deeltaget i dets Forhandlinger en Stund ind i September Maaned.

Raadet viste den fiendtligste Stemning mod Henrik Krummedike og fulgte heri udentvivl Hr. Vincentius's og maaskee ogsaa Erkebiskoppens Vink. Et Brev til Kongen, udfærdiget i Bergen den 23de August i Raadets Navn, vidner herom. Det er en formelig Klage mod Hr. Henrik og en Udvisning ikke alene af Rigets Raad, men hvad meer er, af selve Norges Land. I Kong Hans's og Kong

[1]) Det er en aabenbar Felltagelse, naar Hvitfeldt henfører Opsigelsen til samme Dag 1523, hvilket paa flere Steder er paavist, blandt andre i Saml. VI. 63. Not. 3.

Kristians Tid — heder det — havde Hr. Henrik Krummedike stor Magt, Befaling og Forlening i Norge, hvori han dog opførte sig uredelig og utilbørlig baade mod Rigets aandelige og verdslige Herrer og mod den fattige Almue, saa Ingen ham stort takker eller agter. Han havde ti Len i Riget, af hvilke han gjorde dette ringe eller ingen Tjeneste og Afgift, og dog, ikke fornøiet hermed, fordrede han dagligen mere sig til Gavn, men Rigets Indbyggere til Besværing og Tvang i alle Maader. Derfor har Raadet nu taget fra ham alle hans Len og overdraget dem til Andre, der haabes at skulle vise sig Kongen og Riget troere; og Raadet lader derhos i Ydmyghed Kongen vide, at det efter denne Dag aldeles ikke vil have Hr. Henrik i sin Midte, og ei heller have ham boende eller opholdende sig i Riget. Dets Bøn og Begjæring er, at Kongen saaledes vil ordne denne Sag, at Raadet og Rigets Indbyggere ikke herefter skal see nogen Overlast eller Skade af ham, da man ellers med Tiden nødes at komme til yderligere Handling med ham derom [1]). — Stilen i dette bittre og myndige Brev røber Hr. Vincentius som Sammensætteren.

Samme Dag udstedte Raadet, dog uden Olaf Galles Deltagelse, et andet Brev, hvori det gav en Fremstilling af Nils Henrikssøns og især Olaf Galles Foretagender i forrige Aar, om dennes Strid med Hans Mule, hvilken dog var bleven venligen forligt, da sidstnævnte var gangen Kong Fredrik til Haande. Siden havde Hr. Olaf, som altid tilforn, vist sig „Norges Krone en tro indfødt Mand“, hvilket man er forvisset om, at han ogsaa for Fremtiden vil vedblive at være. Det er derfor Raadets Bøn til Kongen, at han vil forlene Hr. Olaf Galle med Akershus Slot og Len, hvilket Raadet, i Fortrøstning til Kongens Samtykke, har lovet og tilsagt ham, „efterdi han er en duelig, nyttig indfødt Rigets Ædling, som Riget i alle Maader vel trænger til“ [2]).

Den 2den September vare alle de ovenfor nævnte Raadsmedlemmer tilsammen i Bergen, da de paa denne Dag fældte Dom i en Arvesag [3]); og endnu den 7de September maa Raadet have været samlet der, da det paa denne Dag udfærdigede en Skrivelse til Kong Gustav i Sverige angaaende Vikens, eller den nordlige Deel af Baahuslens, Tilbagegivelse til Norge, hvilket Landskab Svenskerne i Begyndelsen af 1523 havde besat [4]). En af dets Forretninger paa nærværende Møde maa forresten ogsaa have været at indvilge en Skat til Kong Fredrik [5]).

Naar Raadsmødet har opløst sig, vide vi ikke; men før dette er

[1]) Dan. Mag. 3die Række II. 266—267. [2]) N. Dipl. I. 777—778. [3]) N. Dipl. I. 779. [4]) Sml. I. 332—333. [5]) Sst. 48.

skeet, har ganske vist ikke Vincentius Lunge givet sig paa Veien til Kong Fredrik med Haandfæstningen og med Klagebrevet mod Henrik Krummedike. Han fandt Kongen i Ribe og overgav ham her begge Dele. At Haandfæstningen har fuldkommen opfyldt Kongens Ønske og Haab, derom har man al Aarsag at tvivle; men paa den ene Side stod den myndige Hr. Vincentius som dens dygtige Talsmand, og paa den anden Side stod den afsatte Kong Kristian endnu som en frygtelig og truende Fiende. Fredrik havde i Grunden intet Valg. Haandfæstningen blev ham udentvivl forelagt færdigskreven paa Pergament og forsynet med tolv Raadsmedlemmers Segl, og Kong Fredrik vedtog og stadfæstede den paa Ribehus den 24de November 1524 ved ogsaa at fæste sit Kongesegl under i Spidsen for Raadsmedlemmernes.

Mange Artikler i Fredriks norske Haandfæstning ere laante af hans danske; mange ere Gjentagelser fra ældre Haandfæstninger især Kong Hans's og Kristian II's; men nogle ere ogsaa nye og ejendommelige. De som vi her fortrinsvis ville paapege, deels for deres Ejendommelighed deels for deres Sammenhæng med Kirken, ere følgende:

Kongen skal elske Gud, styrke og forsvare den hellige Kirke og dens Tjenere samt verge om dens Privilegier og Friheder.

Han skal aldrig tilstede Kjættere, Luthers Disciple eller andre, at prædike eller lære, lønligen eller aabenbare, imod Gud, den hellige Kirkes Tro, Paven og den romerske Kirke; men hvor saadanne Kjættere findes i Norge vil han lade dem straffe paa Liv og Gods.

Han skal holde Norges Riges Indbyggere ved St. Olafs og Norges Riges Lov og Landets gamle gode Sedvaner.

Han skal, med Rigets Raads Hjælp, forhindre, at nogen Sag, aandelig eller verdslig, drages eller indkaldes til Rom, førend den først er behandlet for Rigets Prælater efter Rigets Privilegier.

Hver Biskop og Prælat skal og maa bruge den hellige Kirkes Ret og Jurisdiction saa frit, som de fra Arilds Tid have nydt og brugt den.

Kongen skal hjælpe Erkebiskoppen, Biskopper og Prælater, Riddere og Riddersmændsmænd, Norges Riges Raad, af Kronens Len, saaledes at de ikke skulle besøge Herredag og bære anden Rigets Tyngde ganske paa egen Kost og Tæring; „thi deres Gods er ikke frit med kongelig Rente (skattefrit til Kronen) som i Danmark“.

Prælater og Domherrer (Kanniker, Chorsbrødre) i Norge skulle nyde fri Valgret efter Kirkeloven, at kaare Erkebiskop, Biskopper, og Prælater, undtagen til de Prælaturer og Præbender, hvortil Kongedømmet har Patronatsret.

Har Kongen Tiltale til nogen Bisskop, Prælat eller anden Klerk, da skal han tiltale ham for hans tilbørlige Dommer, i hvad Sag det er, undtagen den angaar Jordedele, Kjøbstadgods eller andre aldeles verdslige Sager, hvilke bør behandles for verdslige Dommere.

Tiltale til noget Medlem af Rigets Raad, som gjælder Ære, Liv og Gods, skal skee for det hele Rigsraad.

Kongen skal ikke formene nogen Bisskop, Ridder eller Riddersmandsmand at befæste sin Gaard i Norge sig selv og Riget til Gavn.

Kongen skal ikke skrive eller kalde sig ret Arving til Norge efter denne Dag.

Kongen skal modtage alle Slotslove i Norges Rige af Norges Riges Raad og forpligter sig til at overdrage dem til samme Riges Ædlinge, indfødte og indgiftede gode Mænd, at holde dem til Kongens Haand, og til Erkebisskoppen af Throndhjems og Norges Raads Haand, efter Kongens Død.

Da Norges Rige er et frit Valgrige, skal Kongen ikke forlange af Rigets Raad eller dets Indbyggere, at nogen hans Søn eller nogen Anden i hans Tid skal udvælges til Konge efter ham.

Ingen skal efter denne Dag optages i Norges Riges Raad, uden den, som Kongen med Raadet optager, og da skal han sverge den Ed, som tilhører.

Kongen skal, med Norges Raads og Indbyggeres Hjælp, indløse Orknøerne og Hjetland til Norges Krone, hvilke hans Fader Kong Kristian udsatte uden Norges Riges Raads Samtykke og Villie.

Naar nogen Herredag skal staa, skal Kongen med Brev og vist Bud forkynde det eet eller et halvt Aar forud.

Kongen skal lade sig krone i Norge, i Throndhjem eller andensteds inden Riget, hvor ham og Norges Riges Raad synes bedst og bekvemmeligst at være.

Ingen Kongens Foged eller Embedsmand skal befatte sig med den hellige Kirkes Tiende eller Rente.

Ingen skal i Norge have sit Gods frit med kongelig Rente (skattefrit) Kronen til Skade og Afdrag, uden de Sædegaarde, som Kirken og Ridderskabet have, samt Ytterøen og Grib, som fra gammel Tid have ligget „frit med al kongelig Rente“ under Erkestolen i Throndhjem, og endelig de som Kongen det naadeligen har forundt eller vil forunde, eller som fra Arilds Tid have været fri.

Alle Prester skulle have sine Prestegaarde fri, samt sit eget Folk, som de have i Tjeneste i Prestegaarden, med al kongelig Rettighed

indtil Utlægemaal; og skal ingen Prestemand holde nogen Utlæg mod Kronens Foged, efterat han er dømt efter Loven.

Kongen skal holde sine Breve ved Magt og ei give Brev imod Brev.

Ældre Privilegier, Norges Prælater, Herrer og Indbyggere vedkommende, ligesom og lignende vedkommende Norges Krone, hvor de findes og kunne bevises, skulle staa ved Magt, nærværende Reces dog uforkrænket.

Kongen forpligter sig til at holde denne Haandfæstning, som han har besvoret og i sin Kroning vil yderligere besverge; og gjør han noget derimod og ei vil lade sig undervise af Norges Raad, da skulle Rigets Indbyggere ei meer være ham „Huldskab, Mandskab, Ed eller tro Tjeneste“ pligtige, men derimod være skyldige til at afverge det [1]).

Vi see lettelig, at der i Haandfæstningen ei alene er sørget for Norges Selvstændighed, som den dengang kunde opfattes, men ogsaa for den norske Kirkes Frihed og Rettigheder. Om det første hovedsagelig skriver sig fra Vincentius Lunge, som dog ganske vist heri kraftigen understøttedes af Erkebiskoppen og de indfødte norske Raadsmedlemmer, saa skriver det sidste sig naturligvis fra Erkebiskoppens og Biskoppernes Opmærksomhed paa Geistlighedens Standsfordele, om hvilke det nu var saa meget nødvendigere at hegne ved den offentlige Ret, som Reformationen fra Tydskland af allerede truende nærmede sig. Hr. Vincentius kan man i denne Deel af Haandfæstningen saa meget mindre ansee for Bestemmelsernes Ophavsmand, som han uden tvivl allerede i sit Hjerte var en Tilhænger af Luthers Lære og af Kirkereformationen samt, som senere viste sig, nærede ganske andre Grundsætninger med Hensyn til Kirkestyrelsen, end de som Haandfæstningen udtaler. Forøvrigt savner man i den norske Haandfæstning to mærkelige Artikler Kirken vedkommende, der findes i den danske, nemlig den ene, at Kongen i Regelen ei skal tilstede Nogens Valg til Bispsdømme i Danmark, uden han der er „indfødt af Riddere og Svende“ (d. e. uden han er indfødt dansk Adelsmand), — og den anden, at Kongen ei skal udnævne, præsentere eller tilstede nogen Udlænding til Prælatdømme, Kirke eller Kirkelen i Danmark, ei heller tilstede „nogen Kurtisaner (d. e. pavelige Hofembedsmænd) eller Andre derudover danske Mænd at molestere, som hertil ofte skeet er“. Aarsagen til disse Artiklers Udeladelse ligger øiensynlig deels i Norges Statsforhold, da Landet manglede en talrig Adel, deels i danske Interesser, der gjerne vilde holde Danske Adgangen aaben til norske Kirkeembeder og geistlige Indkomster.

[1]) Sml. I. 1—12.

Hvad Klagen mod Hr. Henrik Krummedike angaar, da blev ogsaa den af Hr. Vincentius fremlagt for Kongen. Men Hr. Henrik var selv tilstede, modbeviste den ved en Ed af 24 Riddere og blev frifunden af Kongen. Derved kom han dog ikke tilbage i Besiddelsen af sine Len. Vel skrev Kongen den 2den December 1524 til Erkebiskop Olaf, at det norske Raad ikke heri skulde gjøre Hr. Henrik nogen Hindring. Men Brevet var uden Virkning, og Kongen selv raadede ham strax efter at stille Sagen i Bero indtil Videre. Forholdet mellem ham og Hr. Vincentius blev, som let kan tænkes, ved alt dette værre og ikke bedre. I Virkelighed kom Henrik Krummedike ikke igjen i fuld Besiddelse af sine norske Len før i 1529, hvorom senere skal tales [1]). Vincentius var endnu paa Krogen Slot (ved Helsingør) den 6te Januar 1525, men inden den 28de Februar var han igjen i Bergen efter velforrettet Ærende [2]). Fredrik I var da nu, og skrev sig siden: udvalgt Konge til Norge. Videre kom han ikke. Han blev aldrig Konge til Norge, da han ikke nogensinde blev kronet der.

110.

De første Aar af Fredrik I's norske Styrelse. Erkebiskop Olaf og Hr. Vincentius Lunge. Angreb paa Kirken og dens Gods. Luthers Lære forkyndes i Bergen. Feide mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius. Hr. Esge Bilde afløser i 1529 Hr. Vincentius som Høvedsmand paa Bergenhus.

Fredrik var tre og femti Aar gammel, da han blev Norges Konge. Han var ingen kraftig Karakter, heller ikke aaben og ærlig; men han havde en god Forstand og ikke liden Menneskekundskab. Han forstod at vente rolig til det beleilige Øieblik kom og da at handle med en underfundig Slughed, der efter hin Tids Anskuelse maatte give ham Ret til at benævnes en statsklog Fyrste. Kongedømmet viste sig i Norge ligesom i Danmark under hans Styrelse yderst svagt, deels paa Grund af de saare indskrænkende Haandfæstninger, der i begge Riger bandt Kongen, deels paa Grund af den usikkre Stilling, hvori hans ved slette Midler erhvervede Kongedømme svævede, al den Tid det varede. Desto større var i begge Riger Raadets Myndighed; og i Norge især de tvende Mænds, der kunde siges at lede det derværende Raad, nemlig Erkebiskop Olafs og Vincentius Lunges. Men begge Steder kom ogsaa den Splittelse og Svaghed, der saa ofte karakteriserer en oligarchisk Raadsstyrelse, ideligen tilsyne. I Danmark sporedes desuden ofte til Rigsraadets Ærgrelse tydsk-holsteinske Raadgiveres Indflydelse paa Kongen. I Norge var

[1]) Dan. Mag. 3die Række II. 251, 267—269. [2]) Sml. I. 47.

dette derimod mindre Tilfældet, og det fordi Fredrik her næsten slet ikke kom til Orde paa Grund af Hr. Vincentius's anmassende Færd i de fleste Styrelsessager, helst under Kongens tidligere Regjeringsaar.

Nærmest efter Fredrik I's Valg til Norges Konge førtes Rigsstyrelsen her paa den Maade, at for det Nordenfjældske raadede Vincentius Lunge, der var Høvedsmand paa Kongsgaarden i Bergen, havde mange Forleninger, blandt hvilke Vardøhus og Helgeland, og Navn af Kongens Statholder Nordenfjælds [1]; for det Søndenfjældske raadede Olaf Galle, der var Høvedsmand paa Akershus og benævntes Kongens Statholder Søndenfjælds [2]). Erkebiskop Olaf, der var Raadets Formand og desuden havde Thrøndelagen i Forlening [3]), skulde, ved Siden af Eneforstanderskabet for Kirken, ogsaa have en Haand med i den verdslige Styrelse, navnligen Nordenfjælds, og stod i Verdighed over begge Statholderne. Men af disse tre Mænd, i hvis Hænder den norske Bestyrelse saaledes hvilede, var Vincentius Lunge aabenbare den, som man maa kalde Styrelsens Sjæl.

Hvor kraftig denne Styrelse skulde blive, beroede naturligvis først og fremst paa Samholdet mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius. I Begyndelsen, strax efter sin Tilbagekomst fra Danmark, bar Vincentius det sammendrægtigste Sindelag paa Tungen. I et Brev til Erkebiskoppen fra Bergen af 28de Februar 1525 erklærer han, at han ingen Ting, som Magt paa ligger, vil paastaa, uden han i Forveien har raadført sig med Erkebiskoppen; og han kræver i samme Brev dennes Medvirkning ikke alene i tvende geistlige Sager, nemlig Hans Reffs Valg til Oslos Biskop og en ny Provstes Ansættelse i Bergen, men ogsaa med Hensyn til Bestyrelsen af Jamteland, hvilken han endog opfordrer Erkebiskoppen til midlertidig at tage under sig, og Besættelsen af Stegens Lagmandsdomme i Nordlandene, — begge Dele ham selv som Statholder nordenfjælds nærmest vedkommende [4]). Med den Høflighed, han viste Erkebiskoppen med Hensyn til Jamteland, var det dog neppe saa særdeles meget bevendt. Thi kort efter, i en Skrivelse af 23de Juni 1525, forkyndte Vincentius Jamterne, at Kongen havde forlenet ham selv med Jamteland, og at han sendte dem Jorgen Persson som sin Foged [5]). Det laa ikke i Hr. Vincentius's overmodige Karakter at kunne taale i Længden en saa mægtig Sidemand i Landsstyrelsen som Erkebiskop Olaf, og Samdrægtigheden

[1]) Sml. I. 49, 51 o. fl. St. [2]) Brev af 18de October 1525 og 8de Novbr. 1526, N. Dipl. II. 798, 799, og Br. af 9de Februar 1527 Smst. 801. [3]) Ny Dan. Mag. VI. 322, 327. [4]) Sml. I. 47—48. [5]) Smst. 50.

mellem disse tvende Mænd blev, som vi snart skulle see, ikke af nogen lang Varighed.

Hvad der først satte den nye norske Styrelse paa Prøve, var Norges Forhold til Sverige. I Begyndelsen af 1523, under Sveriges Reisning mod Kristian II, medens Gustav Eriksson endnu kun var Rigsforstander, havde de Svenske gjort et Indfald i Norge under Anførsel af Thure Jönsson og Lars Siggesson, havde trængt frem til Oslo, som de havde besat, og havde herfra den 3die April sendt Skrivelser til flere Kanter af Norge, hvori Nordmændene opfordredes til at forene sig med Svenskerne og deres Rigsforstander og sende Fuldmægtige for at aftale Foreningen [1]). De maa imidlertid ikke have fundet Stemningen hos Nordmændene ret gunstig for sin Opfordring. Der gjærede, som før bemærket, ikke dengang i Norge nogen Oprørsaand mod Kong Kristian, og denne havde endnu sine tro og dygtige Embedsmænd i Landet. De Svenske maatte igjen trække sig tilbage til sit eget Land uden at have kunnet vække nogen Reisning i Norge. Men de besatte den nordlige Deel af Baahus Len, som dengang og længe efter almindelig kaldtes Viken, og holdt sig der, uagtet Baahus Slot slet ikke blev vundet af dem.

Vi have seet, at Norges Raad, under sit Møde i Bergen 1524, henvendte sig til Gustav Eriksson, der imidlertid var bleven Sveriges Konge, med en Skrivelse af 7de September, hvori de opfordrede ham til at tilbagegive Viken [2]). Men fer Dage før dette Brev udstedtes, den 1ste September, havde Kongerne Gustav og Fredrik paa et Møde i Malmø, under Hansestædernes Megling, indgaaet et Forbund og en Overenskomst, ved hvilken der blandt mere andet bestemtes, at Viken skulde forblive i de Svenskes Besiddelse, indtil Spørgsmaalet om Gotland var ordnet, om denne Ø nemlig skulde tilhøre Sverige eller Danmark [3]). Dette var nu fra Fredriks Side en ganske ulovlig Indrømmelse, da han endnu ikke var antaget til Norges Konge; og hans Løfte at tilveiebringe det norske Raads Stadfæstelse blev heller ikke opfyldt. Imidlertid beholdt de Svenske Viken. Men dette satte ondt Blod i det norske Raad og har ganske vist ikke lidet bidraget til den Fremfærd, baade Erkebiskoppen og Vincentius Lunge strax efter viste mod Kong Gustav.

Efter at være bleven Sveriges Konge, havde Gustav uendelig mange Vanskeligheder at kjæmpe imod. Og det var ikke fra Udlandet alene, fra den fordrevne Kong Kristians Side, han havde Fiendtligheder at frygte. I Sveriges eget Indre havde han sine farligste Fiender. Hverken Adel eller Geistlighed eller Almue formaaede han i Et og Alt at gjøre til Lags. Sammensvergelser og Oprør imod

[1]) Sml. I. 330. [2]) S. o. f. II. 670. [3]) Hvitfeldt Fr. I. u. 1524.

ham hørte til Dagens Orden; og kun ved de overordentligste Anstrængelser af sin ualmindelige Kraft og Klogskab lykkedes det Gustav at betvinge dem.

Den første Sammensvergelse imod Gustav var udruget af tvende Geistlige. Den ene var Peter Jakobsson med Tilnavnet Sunnanveder, forhen Steen Stures Kansler, hvorfor han ogsaa almindelig kaldtes Peter Kansler, senere, i 1521, af Kapitelet i Vesteraas valgt til Biskop der og samtykket af Gustav; den anden var Magister eller Mester Knut, Domprovst ved samme Kapitel og valgt til Upsals Erkebiskop, men endnu ikke indsat. Disse to Mænd frygtede med Grund, som saa mange af deres Standsbrødre, at Rigets Trang til Penge, der lettest kunde afhjælpes ved Kirkens overflødige Rigdomme, skulde lede Gustav, en bekjendt Ynder af Luthers Lære, til et eller andet for Kirkens Magt fordærveligt Skridt. De stiftede i 1523 en Sammensvergelse, hvis Maal var at styrte Gustav og stille Steen Svantessøn Stures ældste Søn Nils, der dog dengang endnu var ganske ung, i hans Sted som Sveriges Rigsforstander. De fik mange Prester paa sin Side, der igjen skulde virke til at ophidse Almuen, især i Dalarne. Men Gustav kom under Veir med deres Forræderi. Han optraadte selv i Vesteraas Kapitel, fordrede baade Peter og Mester Knut afsatte, og drev sin Fordring igjennem. Begge flygtede nu til Dalarne, der laa under Vesteraas Biskopsdømme, fandt Tilhold hos Magister Jakob, Prest i Mora, og satte sig herfra i hemmelig Forbindelse med Gustavs Fiender, idet de til samme Tid idelig bagtalte Kongen hos Dalkarlerne. De bragte det endog dertil, at disse i 1524 tilskreve Kongen et Klagebrev. Gustav kunde ikke strax vende sig mod Dalarne, da han havde Fiender ogsaa paa andre Kanter at kjæmpe imod; men i 1525 drog han i October Maaned derop med væbnet Magt, og fik nu af Almuens egen Tilstaaelse Vished om, hvo der havde bragt den i Oprør.

De tvende Prælater var imidlertid, paa Rygtet om Gustavs Tog til Dalarne, flygtede herfra og havde taget Veien til Norge. Her fandt de, som det lader, overalt en god Modtagelse. At Erkebiskop Olaf hjalp dem, var ikke at undre. Ham kunde Kong Gustavs Sindelag med Hensyn til den svenske Kirke ikke være ubekjendt. Flygtningerne maatte i hans Øine være et Slags Martyrer for Kirkens Sag, og at de have udsmykket sit eget Forhold til Gustav paa det bedste, lader sig ikke omtvivle. Men ogsaa Vincentius Lunge, dennes Svigermoder, Fru Ingerd Ottesdatter, og Rigsraadet søndenfjælds tog sig af dem, hvilket neppe kan forklares uden af den Uvillie, de alle følte mod Gustav, fordi han havde forholdt Norge Viken. Raadet søndenfjælds, nemlig Biskopperne Magnus af Hamar, Hans Reff af Oslo,

Statholderen Olaf Galle, Kansleren Matthias Hvoruf, Abbed Hans af Hovedø, Ridder Gaute Galle samt Væbnerne Erik Ugerup og Erik Eriksson, udstedte endogsaa et Leidebrev for dem af 6te Februar 1526 [1]). Kong Gustav og det svenske Rigsraad paa den anden Side henvendte sig baade til Erkebiskoppen og det norske Raad med Skrivelser af 2den og 4de Marts 1526, hvori Flygtningerne forlangtes udleverede, idet man beraabte sig paa en Bestemmelse i Forliget til Malmø af 1524 mellem Gustav og Fredrik: at Forbrydere i den enes Rige ikke skulde finde Tilhold i den andens, men udleveres for at lide sin Dom [2]). Kong Fredrik, hvem det paa den Tid var meget magtpaaliggende at have Fred med Gustav, tilholdt ogsaa paa dennes Opfordring, ved Brev fra Gottorp af 4de Marts 1526, Erkebiskoppen at opsige Flygtningerne Leiden og ikke tillade dem at opholde sig i Norge [3]). Kong Gustav udstedte under 14de April samme Aar et Leidebrev for Peter og Knut at indfinde sig i Sverige inden 10de August at staa til Rette for deres tilbørlige Dommere [4]). Alligevel varede det længe førend Flygtningerne bleve udleverede. Dette skede først med Mester Knut, hvem derpaa det svenske Rigsraad ved sin Dom fældede som Forræder den 9de August. Peter Kansler derimod havde forladt Erkebiskoppen og fundet Tilhold paa Fosen Kongsgaard, som hørte til Fru Ingerds Len. Hun var vel selv i Bergen, men Peter opholdt sig paa Gaarden med hendes Vidende og Samtykke. Erkebiskoppen fandt det desuagtet at være sin Skyldighed at lade ham der gribe, til Fru Ingerds store Fortrydelse, og nu blev ogsaa Peter Kansler i Slutningen af September Maaned sendt til Gustav. Dommen paa Mester Knut var ved Peters Ankomst endnu ikke fuldbyrdet. Begge Prælater bleve under den haanligste Behandling indførte i Stokholm. Peter Kansler blev derpaa dømt i Upsal og der strax efter henrettet den 17de Februar 1527, hvorefter den 21de i samme Maaned ogsaa Mester Knut led Dødsstraf i Stokholm. Erkebiskop Olaf havde indlagt Forbøn for dem, og troede desuden ganske vist, at Gustavs Løfte i den udstedte Leide, at de skulde stilles for sine tilbørlige Dommere, maatte frelse dem fra den vanærende Dødsstraf, de led. Ved tilbørlige Dommere mente Erkebiskoppen naturligvis Paven, eller af Paven udnævnte Geistlige [5]). Men Gustav havde en anden Anskuelse af Tingen. Han havde allerede i meer end et Stykke brudt med Rom og var nu bestemt paa at unddrage den svenske Kirke fuldstændig fra al pavelig Overhøihed. Peters og Knuts Straf var for ham et velkomment Middel til at indjage den øvrige svenske Geistlighed Frygt, og haandgribeligen vise den, at han i verdslige Sager ansaa verdslig

[1]) Sml. I. 485 f. [2]) Smst. 488—490. [3]) Smst. 490. [4]) Smst. 492.
[5]) Geijer Sven. Folk. Hist. II. 59.

Domstol fuldt berettiget til at dømme selv de høieste Geistlige i den største Straf [1]).

Den Modtagelse, som Peter Kansler og Mester Knut i Begyndelsen havde fundet i Norge, opmuntrede flere af Gustavs Modstandere i Sverige til at flygte herhen, naar Opholdet i Fædrenelandet ei forekom dem sikkert. Saaledes gjorde i Løbet af 1526 den førnævnte Prest Jakob i Mora og en vis Peter Grøm, der havde været Kongens Foged. Begge beskyldtes af Gustav, og det udentvivl med fuld Ret, for at have været i Ledtog med de to ovennævnte Forrædere, og desuden skulde Peter Grøm sidde inde med Penge af Kongens Opbørsler. Ogsaa om disses Udlevering tilskrev Gustav det norske Rigsraad, uden at dette hastede med at opfylde hans Forlangende, — en Fremfærd, som muligen hærdede Gustav i hans Strenghed mod Peter og Knut [2]).

Endnu mere spendt blev dog Forholdet mellem Gustav og det norske Rigsraad, da kort efter den saakaldte Daljunker søgte og fandt Tilflugt i Norge.

Denne Daljunker var en Bedrager, som udgav sig for at være Steen Svantessøns ældste Søn Nils, der døde om Sommeren 1527 i Upsal i en ung Alder. Han var optraadt i Dalarne i Begyndelsen af 1527, endnu før den virkelige Nils Stures Død, og skal have været oplært i sin Rolle af den førnævnte Peter Grøm, der i sin Tid havde tjent Steen Svantessøn og nøie kjendte alle Forhold ved dennes Hof [3]). Det lykkedes Bedrageren at vinde Tiltro hos Almuen i de øvre Sogne af Dalarne, men da Folket i de nedre Sogne viste sig mistroisk mod ham, undveg han med Peter Grøm længer ud paa Aaret til Norge. Her traf han i det Throndhjemske baade Erkebiskoppen og Vincentius Lunge og vandt især for sig den sidstnævnte samt hans Svigermoder Fru Ingerd og deres Tilhængere, hvad enten nu disse virkelig have troet ham, eller, af Uvillie mod Kong Gustav, have ladet som de troede ham. De skjænkede ham flere kostbare Ting, gav ham Folk og Vaaben, og Vincentius meddelte ham frit Leide; ja det hed sig endog, at Fru Ingerd vilde gifte ham med sin yngste Datter, Lucia. Ogsaa Hr. Ove Lunge, Vincentius's Broder, der som Kong Fredriks fuldmægtige Sendebud var kommen til Norge, synes i Begyndelsen at have fæstet Tro til hans Udsagn, skjønt han senere ansaa ham for en Bedrager [4]). Under Opholdet i Throndhjem udstedte den foregivne Nils Steensson den 25de November 1527 et Brev til Erkebiskop Olaf, Ove Lunge og Vincentius Lunge, hvori han lo-

[1]) Om hele denne Sag see Sml. I. 578—513, Ol. Celsius Gustav I's Hist. I. 164, 218, 269, 288, 313, 316—318 [2]) Sml. I. 494, 495, 505. [3]) Geijer Sv. F. Hist. II. 58. [4]) Sml. I. 534.

vede, at om han nogensinde kom til Magten i Sverige, da skulde han være Kong Fredrik som og Danmarks og Norges Riger en tro Ven og overgive Viken til Norges Krone, hvilken det retteligen tilkom [1]).

Kong Gustav undlod ikke at tilskrive baade Erkebiskoppen og Hr. Vincentius Oplysninger om Bedrageren, idet han fordrede denne udleveret og derved atter beraabte sig paa Overenskomsten til Malmø. Erkebiskoppen svarede fra Nidaros den 9de December 1527 i en meget maadeholden Tone, at han, skjønt den foregivne Sture havde bedet ham om Leide, dog ikke havde tilstaaet ham den, men derimod skrevet om ham til Kong Fredrik. Vincentius Lunge derimod svarede fra Rise i Jamteland den 19de December i en trodsig Tone, at han ei erkjendte Gyldigheden af hvad der var bestemt ved Mødet i Malmø, da ingen af Norges Raad havde været der tilkaldt, og da heller ikke de der fattede Beslutninger vare blevne af Kong Fredrik forkyndte i Norge. Han havde under sit Ophold i Throndhjem fundet sig beføiet til at give Nils Steenssøn fri Leide, og vilde overholde denne saaledes, at han endnu indrømte Nils og Peter Grøm otte Dage til at forlade det nordenfjældske Norge [2]). Daljunkeren havde imidlertid med den Hjælp, han havde faaet i Norge, indfundet sig i Dalarne, og blev ledsaget lige til Grændsen af selve Hr. Vincentius, og Erik Ugerup, Fru Ingerds anden Svigersøn, gift med hendes Datter Anna. Han havde dog ikke heller denne Gang kunnet reise for sin Sag meer end de nordlige Sogne og var atter med uforrettet Sag vendt tilbage til Norge, hvor han som forhen fandt Beskyttelse hos Hr. Vincentius og Fru Ingerd, uden at dog Erkebiskoppen nu meer blandede sig i hans Sag [3]). Men nu indtog Gustav i Begyndelsen af 1528, efter at have tvunget Dalkarlerne til Lydighed, en truende Stilling mod Norge, medens Kong Fredrik paa den anden Side intet meer frygtede end et Brud med Sverige. Under disse Omstændigheder fandt Hr. Vincentius det udentvivl paa høie Tid at give efter. Dog udleverede han ikke Daljunkeren til Gustav, men sørgede for at han undkom til Rostok. Her blev han samme Aar ved Gustavs Sendebud anklaget, ikke for Opstand, men for et Tyveri, han i sit tidligere Liv som Tjenestekarl skulde have begaaet; og paa denne Anklage blev han dømt og henrettet [4]).

Det er tydeligt, at i de nu omtalte Forhandlinger med den svenske Konge havde Vincentius Lunge og Fru Ingerd lagt langt større Trods

[1]) N. Dipl. II. 801. [2]) Sml. I. 518—528. [3]) Smst. 541—543. [4]) De vigtigste Dokumenter angaaende Daljunkerens Ophold og Forbindelser i Norge findes i Sml. I. 518—552, et vigtigt Brev ogsaa i Dan. Mag. VI. 344. Meget er endnu i denne Begivenhed dunkelt; men at bringe Lys heri, ligger udenfor dette Skrifts Hovedemne.

og Overmod for Dagen, end Erkebiskop Olaf. Gustavs Forbittrelse, især for den Understøttelse Daljunkeren havde fundet i Norge, faldt derfor ogsaa fortrinsvis paa Hr. Vincentius, hvem han anklagede hos Kong Fredrik. Det kunde heller ikke undgaa Fredriks Opmærksomhed, at Vincentius's Magt i Norge var voxet hans egen over Hovedet. Dette maatte han ofte føle, og saa netop for Øieblikket et Bevis derpaa i de Vanskeligheder, man gjorde med Hensyn til hans Kroning i Norge, hvilken dog var foreskreven i hans Haandfæstning, og som udfordredes for at han i fuld Udstrækning der kunde øve Kongedømmets Myndighed, — noget hvorom ogsaa Danmarks Riges Raad paa Herredagene i Odense i Slutningen af 1526 og i August 1527 gjentagende mindede Kongen [1]).

Fredrik tænkte ogsaa virkeligen paa at lade sig krone i Norge, og sendte i Slutningen af 1527 Hr. Ove Lunge derhen for at aftale foreløbig med sin Broder Vincentius og Erkebiskoppen det Nødvendige. Det var i denne Anledning at de nævnte tre Herrer vare samlede i Throndhjem i November Maaned 1527, da Daljunkeren, som ovenfor sagt, fremstillede sig for dem. Men baade Vincentius og Erkebiskoppen havde dengang gjort Indvendinger mod Kongens Ønske. Ikke desto mindre blev Kongen ved sin Beslutning, fastsatte Kroningen til at foregaa i Oslo ved Midsommers Tid 1528, og bestemte tillige, at han efter dens Fuldbyrdelse vilde holde et Herremøde med Kong Gustav i Lødøse eller Konghella. Herom tilskrev han den 3die Marts 1528 fra Gottorp Erkebiskoppen [2]) og Vincentius med Kaldelse baade til Kroningen og til Mødet. Vincentius modtog Kongens Breve i Bergen den 22de April 1528, og var ikke seen med at underrette Erkebiskoppen om det Indtrufne, idet han sendte ham Kongens Skrivelse. Dagen efter den 23de April afgik nemlig hans Brev til Throndhjem, hvori han baade tilkjendegav ham sin egen Bestemmelse og ligeledes saa godt som lagde Svaret i Munden paa Erkebiskoppen. Han selv, sagde han, vilde blive ved den i Throndhjem fattede Beslutning, og det samme haabede han af Erkebiskoppen saavel som af Biskopperne i Stavanger og Bergen. For at nu ikke Kongen forgjæves skulde umage sig til Norge, sender han med et Rostokker-Skib en af sine Svende til Kongen med Skrivelser af det Indhold: at Erkebiskoppen, Vincentius og flere med dem have indrettet sig efter den Overenskomst, der var gjort mellem dem og Hr. Ove Lunge, og vare derfor aldeles uberedte paa at indfinde sig til Kongens Kroning saa hastigen. Erkebiskoppen havde desuden, paa Almuens Begjæring, begivet sig til Finnmarken lige hen til Ruslands Grændse, og kunde

[1]) Ny Dan. Mag. V. 101; Paludan-Müller om Herredagene i Odense 1526 og 1527 S. 88. [2]) Sml. I. 336—338.

neppe faa Kongens Breve saa betimeligen, at det var ham muligt at komme til Oslo i den bestemte Tid, ligesaalidt som til det paafølgende Møde; og kunde dette ei ske, saa trøstede ikke de andre Biskopper sig til at krone Kongen i Erkebiskoppens Fraværelse. Kongen maatte derfor afsige Kroningen for dette Aar; det næste skulde man være betænkt paa, at den rettelig kunde gaa for sig [1]). Der var, som man let seer, hverken Tid eller Leilighed for Erkebiskoppen til at gjøre Indvendinger mod dette Svar; om han ogsaa havde ønsket det; Vincentius fik saaledes sin Villie igjennem, og Fredriks norske Kroning blev udsat indtil videre. Men Kongen mærkede meget godt hvo der var den egentlige Ophavsmand til Udsættelsen, og i sin Fortrydelse mod Hr. Vincentius for denne Sag, laante han saa meget hellere Øre til Kong Gustavs Forestillinger om Nødvendigheden af denne mægtige og trodsige Stormands Ydmygelse.

I Midten af August Maaned 1528 holdtes efter forudgaaende Aftale et Grændsemøde mellem Sverige og Danmark i Lødøse. Begge Konger skulde have indfundet sig personlig; men kun Gustav mødte selv tilligemed en Deel af sit Raad, medens Fredrik sendte Fuldmægtige. Paa dette Møde kom Forholdene mellem Sverige og Norge under Overveielse. De danske Fuldmægtige fordrede Vikens Opgivelse; men herpaa vilde Gustav ingenlunde indlade sig, før der blev en Afgjørelse med Hensyn til Gotland. Man kom ogsaa til Enighed om at den Sag skulde udsættes til et senere Møde, og en Forlængelse af Forbundet mellem begge Konger sluttedes. Derhos blev dog ogsaa handlet om den Understøttelse, som de svenske Oprørere i den nærmeste Tid forud havde fundet i Norge, og Gustav forlangte i en skriftlig Fremstilling af denne Sag, at Kong Fredrik skulde tilholde Erkebiskoppen og Hr. Vincentius at erstatte de Omkostninger, Gustav havde havt i den Anledning, og desuden lade dem undergaa Ransagelse og Dom. Fredrik besvarede denne Forestilling hofligen, men opfyldte dog ikke fuldkommen Gustavs Ønske [2]). Der findes nemlig ikke Spor til, at retslige Undersøgelser mod Erkebiskoppen og Vincentius ere blevne foretagne, og end mindre at nogen Dom over dem er bleven fældet. De stode for høit i Norge til at Fredrik skulde have vovet sligt. Kongen underrettede dog i Skrivelse fra Flensborg af 22de October 1528 Erkebiskoppen om Gustavs Forlangende og bad ham derefter indrette sig [3]); og dette har vel fremkaldt det Undskyldningsbrev, som Erkebiskoppen, rimeligvis mod samme Aars Slutning eller i Begyndelsen af næste Aar, skrev til Kong Gustav, i hvilket han velter Skylden for Daljunkerens Modtagelse ganske fra sig over paa Hr.

[1]) Sml. I. 533—534. [2]) Celsius, Gustav I's Hist. I. 407—410; jfr. Hvitf. Fr. I. u. 1528. [3]) Sml. I. 538—539.

Vincentius og Fru Ingerd [1]). Hvad Hr. Vincentius angaar, da skulle vi strax see, at han føleligere end Erkebiskoppen fik prøve Virkningerne af Gustavs Klage og Fredriks egen Uvillie.

Vi have ovenfor søgt at fremstille de politiske Grundsætninger med Hensyn til Norges Styrelse, der synes at have været de ledende hos Vincentius Lunge, da han først optraadte i Spidsen for Norges Stormænd, nemlig at gjøre den saa uberoende som muligt af det danske Rigsraad. Vi have ogsaa bemærket, at Vincentius's Grundsætninger i dette Stykke vare meget afvigende fra, ja paa en Maade modsatte dem, som Henrik Krummedike og rimeligvis med ham Mængden af det danske Rigsraad hyldede, nemlig det norske Raads Sammensmeltning med det danske og Norges Underkastelse under Danmark. Vincentius's System vandt for Øieblikket overhaand, især vel fordi de indfødte norske Stormænd fandtes mest villige til at understøtte dette, medens Kong Fredrik ikke var mægtig nok til at modsætte sig det; og det udtalte sig i og blev beseglet ved Kong Fredriks norske Haandfæstning. Men dette Styrelsessystem var i Grunden baade det danske Rigsraad og Kong Fredrik forhadt. Vincentius Lunges Opførsel, den Tid han stod i Spidsen for Norges Styrelse, kunde heller ikke tjene til at gjøre det antageligere i Kongens Øine, naar denne hvert Øieblik maatte føle sig stillet i Skyggen for sin mægtige nordenfjældske Statholder. Baade det danske Rigsraad og Kong Fredrik saa med Længsel tilbage til Henrik Krummedikes Grundsætninger, og lurede kun paa Leilighed til at gjøre dem igjen gjældende.

Et af de første Skridt hertil kan uden tvivl antages at være Nordmanden Olaf Galles Fjærnelse fra Befalingen paa Akershus og med det samme fra Statholderskabet Søndenfjælds. Den nærmere Anledning hertil kjendes ikke; men i 1527 maatte han ved en Overenskomst med den danske Adelsmand Magnus eller Mogens Gyldenstjerne afstræde Akershus Slot og Len til denne [2]), — en Aftrædelse som Hr. Olaf ikke overlevede mange Aar [3]). Ved den Tid fik ogsaa den danske Adelsmand Klaus Bilde Baahus Slot i Befaling [4]). Den ene af disse tvende Mænd havde ligesaalidet som den anden, efter Fredriks Haandfæstning, Adgang til at forlenes med norske Slotte, eller til at indtages i Norges Raad, da de hverken vare indfødte eller indgiftede i Norge. Vincentius Lunge følte dengang fuldt vel Betydningen af de gjorte Skridt, at de nemlig vare rettede mod ham og hans hele Styrelsessystem; og hans Forbittrelse over det Skeede var saa stor, at han yttrede sig at ville i Forening med Erkebiskoppen modsætte sig

[1]) Sml. I. 541—544. [2]) Sml. VI. 18 Not. 3; Paludan-Müller Grevens Feide II. 11. [3]) Før 3die November 1532 sees han at være død. N. Dipl. II. 819. [4]) Sml. VI. 18, 42.

de Danskes Overgreb i Norge, ja endogsaa i et Brev af 26de Juni 1527 erklærede, at han vilde modsætte sig med væbnet Haand, om de Danske vilde fratage ham Bergens Kongsgaard [1]). Men nu bleve Forviklingerne med Sverige i Anledning af Daljunkeren meer og meer truende. Vincentius vidste meget vel, at Fredrik for ingen Deel vilde bryde med Gustav, som Sagerne i Norden endnu stode, og anede vel ogsaa, at Indvendingerne mod Kroningen i Oslo ikke lode godt i hans Herres Øren. Det var ham derhos fuldkommen kundbart, at han havde personlige Fiender blandt Kongens nærmeste Omgivelser, der fremstillede for denne hans Handlinger i det mørkeste Lys, og han havde af den Grund den 18de October 1527 paa Østeraat givet sin Broder Hr. Ove Lunge et formeligt Fuldmagtsbrev, at tale hans Sag hos Kongen i hans egen Fraværelse [2]). Vincentius fandt det under disse betænkelige Omstændigheder tjenligst for sig at nedstemme sin Tone noget og nærme sig Kong Fredrik med en vis Ydmyghed. Han frygtede Forhandlingerne i Lødøse, og skjønt han havde faaet Erkebiskoppen til at udeblive fra dem, bestemte han sig dog selv til at følge Kongens Kaldelse til dette Møde.

Hr. Vincentius reiste derfor om Sommeren 1528 til Danmark, og synes strax at have begivet sig til Kong Fredrik og at have truffet denne i Nyborg paa Falster midt i Juli Maaned, altsaa en Maaned før Mødet i Lødøse fandt Sted. Han maa i Begyndelsen have truffet Kongen nogenlunde gunstig stemt. Han udvirkede nemlig, at denne ved sit Brev af 16de Juli paany forlenede ham med Jamteland, og ved den Leilighed kaldte Kongen ham i Lensbrevet sin Embedsmand paa Bergenhus og Statholder nordenfjælds [3]). Paa den anden Side kom han ogsaa under Veir med Gustavs onde Indskydelser mod ham hos Fredrik, at Gustav „vilde — som Fru Ingerd udtrykte sig i et Brev til Erkebiskoppen — om det var ham muligt, komme Erkebiskoppen, Hr. Vincentius og Erik Ugerup om Halsen“. Det var derfor ganske naturligt, at han ikke indfandt sig i Lødøse, helst da Kong Fredrik selv ikke kom did [4]). Men, skjønt Hr. Vincentius saaledes synes at have truffet sin Konge naadigere stemt mod sig, end han muligen fra først af havde ventet, saa undlod dog ikke Gustavs Klagebrev fra Lødøse at virke paa Fredrik. Denne besluttede nemlig at give den svenske Konge Opreisning ved at fratage Vincentius Befalingen paa Bergens Kongsgaard, eller, som den nu begyndte at kaldes, Bergenhus, hvormed af sig selv fulgte Ophævelsen af hans Statholderskab nordenfjælds.

Beslutningen kom til Udførelse i Høsten 1528, medens Vincen-

[1]) Paludan-Müller Gr. F. II. 11. [2]) Saml. VI. 20. [3]) Saml. I. 57.
[4]) Smst. 57—59, jfrt. m. 535—537.

tius endnu var i Danmark; og til hans Eftermand i Embedet paa Bergenhus udnævntes den 23de December samme Aar Hr. Esge Bilde, Ridder og Medlem af Danmarks Riges Raad [1]). Vel beholdt Vincentius Forleningen af Vardohus med Finmarken, Jamteland og Sogn, og fik derhos, ved Kongens Brev af Flensborg den 18de November, Nonneseter Kloster i Bergen med tilliggende Gods for sig og sine Arvinger [2]). Tabet af Bergenhus maatte dog i høi Grad krænke hans Stolthed, og det saameget mere som hans Eftermand var hans Fiendes Henrik Krummedikes Svigersøn, og Forandringen saaledes kunde antages at indeholde ligesaavel en Æresopreisning for Henrik som for Kong Gustav. Han nødtes imidlertid at vige for den nye Hovedsmand i Vaaren 1529. Men med hvor stort Misnøie han gjorde dette, viste baade den Omstændighed, at han afgav Kongsgaarden saagodtsom med nøgne Vegge, uagtet det senere ved Vidnesbyrd godtgjordes, at han selv havde modtaget den af Hans Knutsson Degn rigeligen forsynet i alle Henseender [3]), — og de Vanskeligheder han gjorde ved at meddele Esge Bilde en Jordebog over Lenet [4]).

De omtalte Embedsforandringer i 1527 og 1528 antydede aabenbare en sterk Tilbagegang fra Vincentius Lunges System i Norges Styrelse, hvilket, uden just ligefrem at begunstige den norske Folkeselvstændighed, alligevel stræbte at opretholde den norske Rigsselvstændighed, — imod det Sammensmeltnings- og Underkastelses-System, som Mængden af det danske Rigsraad hyldede, og til hvis Fremme Henrik Krummedike i 1523 havde arbeidet. Begge Rigets Hoveddele, det Søndenfjældske ligesaavel som det Nordenfjældske, havde danske Overbefalingsmænd, — Landets tre vigtigste og fasteste Slotte, Akershus, Baahus og Bergenhus, vare i danske Adelsmænds Hænder, nemlig i Klaus Bildes, Mogens Gyldenstjernes og Esge Bildes, af hvilke blot den sidste, som Henrik Krummedikes Svigersøn, kunde paa en Maade siges at være en i Norge indgiftet Mand og saaledes efter Haandfæstningen at have nogen Adkomst til sit Embede, — Norges Raad endelig havde faaet en sterk Tilsætning af egte danske Bestanddele. Vincentius Lunge var jo vist nok fremdeles at ansee for Norges rigeste og mægtigste verdslige Høvding; men saa fuldkommen den eneraadende Sjæl i Rigets Styrelse, som han hidtil havde været, var han ikke længer, deels fordi saa mange andre Stormænd nu vare stillede ham ved Siden, deels og især af den Grund, at Enigheden mellem ham og Erkebiskop Olaf stod paa svage Fødder eller snarere havde forandret sig til aabenbart Uvenskab.

Der er intet i det tidligere fortalte, der hentyder paa, at Ven-

[1]) Annal. f. nord. Oldk. 1853. 24. [2]) Saml. VI. 22. [3]) N. Dipl. II. 809.
[4]) Paludan-Müller Gr. F. II. 12, 14.

skabet mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius nogensinde har været særdeles varmt; tvertimod var der i den sidstes Opførsel under Forhandlingerne med Sverige meget, som nødvendig maatte støde Erkebiskoppen, ligesom denne igjen, ved at velte Hovedskylden for Daljunkerens venskabelige Modtagelse i Norge over paa Hr. Vincentius, maatte vække hans Misnøie. Derhos har ganske vist den overmodige, adelstolte Vincentius meer end engang ladet Erkebiskoppen føle den overlegne Myndighed i Styrelsen, som han anmassede sig; og han skal desuden ved given Leilighed have ladet Erkebiskoppen høre, at denne ikke var af god gammel Adel, hvori han efter sine danske Anskuelser kan have havt Ret, da, som det heder, Erkebiskoppens Fader først skal være bleven adlet af Kong Kristian I [1]). Den farligste Anstødsstén for deres Endrægtighed var dog ganske vist den Stilling, Vincentius Lunge meer og meer indtog med Hensyn til den kirkereformatoriske Bevægelse, der nærmede sig Norge baade fra Sverige og Danmark, og allerede saagodtsom omslyngede Erkebiskop Olafs Provins, truende hvert Dieblik at overskride dens Grændser.

I Sverige havde den kraftige og ofte voldsomme Kong Gustav slaaet et Hovedslag i Reformationssagen ved den Beslutning eller Reces, som han fik bragt istand og samtykket af sit Riges Stænder paa Rigsdagen i Vesteraas i Sommeren 1527. Ifølge den fik Kongen Ret til at tage under sig Biskoppernes Slotte og Fæstninger, til at bestemme deres, Kathedralkirkernes og Kannikernes Indkomster, til at opbære al Biskoppernes Sagøre samt til selv at forordne om Klostrene. Adelen fik Ret til at gjenerhverve al sin Arv eller Ejendom, som siden 1454 var kommen under Kirken, forsaavidt Arvingen lovligen kunde godtgjøre dette til Thinge. Prædikanterne endelig fik Lov til at forkynde Guds rene Ord d. e. den evangeliske Lære efter Luther [2]). Ved disse Bestemmelser havde baade den romerske Lære og den romerske Kirkeorden faaet Dødsstødet i Sverige.

I Danmark gik Kirkereformationen vel ikke saa hurtigt, men derfor ikke mindre sikkert fremad. Kong Fredrik var personlig ganske indtagen for den, og skjønt han ikke aflagde nogen offentlig Erklæring herom — det kunde han nemlig ikke vel paa Grund af sin Haandfæstning, — saa gav hans Hjertes Mening sig tydelig nok tilkjende, baade derved at han tilsidesatte de romerske Fasteregler, og derved at han i Hertugdømmerne ikke lagde mindste Hindring i Veien for de evangeliske Læreres Virksomhed, saaledes at den nye Lære der allerede var saa godt som den raadende. Hans Søn Hertug Kristian var endog en aabenbar Lutheran. Kong Fredrik beskyttede ogsaa i Danmark, saa meget som det stod i hans Magt, de evangeliske Prædikan-

[1]) Hvitf. Krist. III. u. 1536. [2]) Geijer Sv. Folk. Hist. II. 72.

ter, der begyndte at udvikle stor Virksomhed især i Kjøbstæderne, og blandt hvilke Hans Tagesson eller Tausson fortrinlig udmærkede sig. Borgerstanden viste sig mangesteds meget vel stemt for den lutherske Lære, og blandt Adelen, ja Raadets Medlemmer fandt den Tilhængere og Talsmænd. Ganske vist var hos mange af Adelen Bevæggrundene mindre uegennyttige. For Adelen ligesom for Kongedømmet stillede sig nemlig i Baggrunden en Udsigt til forøget politisk Magt, naar de indflydelsesrige Biskopper og Prælater bleve ydmygede, — og til forøgede Indtægter, naar en Deel af det geistlige Gods blev sekulariseret eller anvendt til verdsligt Brug. Men saadanne Hensyn forøgede deres Iver, som allerede af religiøse Hensyn yndede Luthers Lære, og stillede Mange paa dens Side, som kun dunkelt eller slet ikke formaaede at opfatte dens dybere religiøse Berettigelse, og derfor slet ikke havde rørt sig for den, hvis ikke egennyttige Forventninger havde drevet dem. Der var overhovedet kommen en Gjæring i det danske Folks Aand, fiendtlig mod den bestaaende Kirke, og for sterk til at Geistligheden formaaede at dæmpe eller tilbagevise den. Kong Fredrik kunde med de bedste Forhaabninger træde ind paa Reformationens Bane, forsikkret om at finde blandt det mægtige Raads og den formaaende Adelsstands Medlemmer paalidelige Tilhængere, om endog den mest haardnakkede Modstand fra Prælaternes Side var at forudsee. Med den største Varsomhed og Klogskab gjorde han imidlertid sine første Skridt.

Dette skede paa de tvende Herredage i Odense: den første i November og December 1526, den anden i August 1527.

Paa den første gjorde Fredrik det Forslag, at Confirmation og Provision paa Prælaturerne, naturligvis især Biskopsdømmerne, herefter skulde søges hos Danmarks Erkebiskop, ikke i Rom. Dette var i Grunden ganske kjærkomment ikke mindre for de geistlige end for de verdslige Stormænd, og samtlige antoge det under den Betingelse, at Kongen kunde gjennemdrive Sagen hos den romerske Kurie med det Gode. I Forbindelse med dette Forslag indbragte Kongen strax efter et andet: at de Penge, som pleiede at sendes til Rom for at erhverve Confirmation, for Fremtiden burde indgaa i Rigets liggende Skat til dets Forsvar. Den paapegede Afgift til Rom var allerede for længere Tid tilbage forhadt i den danske som i de fleste Landskirker; ogsaa paa dette indgik derfor Herredagens Prælater uden Vanskelighed. Men disse tvende Indrømmelser tilsammen lagde, hvad Prælaterne maaskee ikke for Øieblikket klart indsaa, Afgjørelsen af de danske Prælaturers Besættelse i Virkeligheden i Kongens Haand. Lunds Erkestol havde nemlig i længere Tid, paa Grund af Tvist om Valget, staaet ledig og var endnu i denne Tilstand. Her kunde altsaa ikke

Confirmationen søges; og til Rom nyttede det ei at henvende sig uden med Penge i Haanden, hvilke det nu var forbudet at føre did. Følgen var, at Kongens Confirmation, i det mindste for Tiden, maatte gjøre Fyldest for Erkebiskoppens eller Pavens, og hermed var Veien banet for Kongens Overhøihed over Landskirken. Herredagens Prælater forlangte vel som et Slags Gjengjæld for sin Føielighed mod Kongen i ovennævnte og flere Punkter visse Indrommelser af ham igjen, og fik de verdslige Herrer til at understøtte sit Forlangende: Kongen skulde holde „den christelige Skikkelse“ som var i Riget, indtil den almindelige Christenhed gjorde en ny Skik; — han skulde ikke meddele Nogen Beskjermelsesbrev paa at prædike offentligen, men dette skulde overlades Biskopperne; — Kongen skulde endelig give Biskopperne Befalingsbrev paa at reformere alle Klostere. Men paa disse Forlangender gav Kong Fredrik kun undvigende Svar, og Intet blev i den Henseende afgjort.

Herredagen i August 1527 foranledigedes af Rigsraadet selv, og især, som det lader, af Prælaterne, der begyndte meer og meer at ængstes for sin Stilling og for Kongens Sindelag. Hele Raadet indgav her en Opfordring til Kongen, at forebygge den indre Kiv i Landet, der truede med voldsomt Udbrud. Almuen havde paa flere Steder siden seneste Herredag — hed det — formeligen forenet sig mod Kirken og Prælaterne. Den landflygtige Kong Kristian maatte formodes her at staa i Baggrunden med sine Opegninger. Fik Almuen Lov til at afskaffe Kirkens fra gammel Tid hjemlede Rettigheder, vilde den snart ogsaa vende sig mod Konge og Adel. Almuens Hovedmænd i denne Oprørskhed burde straffes Mængden til Advarsel, ellers vilde stor Ulykke reise sig af Bøndernes Forhærdelse. Der klagedes ogsaa over, at Almuen viste sig haard mod de fattige Klostermænd (d. e. Tiggermunkene), saaledes at disse ikke som før fik Almisse, men tvertimod ofte bleve mishandlede. Alt dette bad man Kongen afhjælpe, og anmodede ham derhos om ikke at tilstede, at forløbne Munke, som have forladt sin Orden, faa kongeligt Beskyttelsesbrev eller tillades at prædike, men drage dem for Retten, tvinge dem tilbage igjen i deres Klostere eller jage dem af Landet.

De adelige og de geistlige Stormænd i Raadet havde i denne Opfordring for Øieblikket forenet sig. Men der var paa Herredagen flere Adelsmænd end de som sad i Raadet, og disse kom snart frem mod Prælaterne med Fordringer, som allerede i 1525 i Kjøbenhavn havde været fremsatte, navnligen med den, at Adelen skulde tage alle ved geistlig Ret dømte Bøder af sine Bønder, ligesom Kongen havde tilstaaet i verdslige Sager. En Splittelse mellem Prælaterne og Adelen var paa god Vei til at udbryde, da Prælaterne for at beholde

den sidste paa sin Side for en stor Deel indrømte dens Fordringer. Saaledes blev en Indskrænkning i Geistlighedens Dommerrettigheder til Adelens Fordeel Udbyttet af denne Herredag, hvorimod Kongen nu som forhen klogeligen undveg de Fordringer, der i Raadets Indlæg vare stilede til ham om de lutherske Presters Afstraffelse og Forfølgelse [1]).

Der laa i disse tvende Herredages Beslutninger allerede en sterk Hentydning til et nær forestaaende Brud mellem Danmarks Rige og Rom. De indeholdt en taus Erkjendelse fra de danske Prælaters Side, at de fra nu af maatte søge sin og Kirkens Opretholdelse hos Kongen og Rigsraadet. Fra Rom var ingen Hjælp at hente, did vilde de ikke engang ty af Frygt for de pavelige Udsugelser. Til Adelen, hvem de selv ved Slegt og Byrd tilhørte, stod deres sidste Haab [2]).

De nu omtalte danske Herredagsbestemmelser vare vistnok paa ingen Maade bindende eller gjældende for Norge; men de vare ligesuldt ikke uden stor Indflydelse paa dette Rige. De maa nemlig antages at være blevne meget hastig bekjendte ikke alene for de danske Stormænd, som nu dannede den herskende Klasse i Norge, og som, skjønt ifølge Statsretten uafhængige af Danmark og det danske Raad, dog i Hjertet følte varmt for begge, og ideligen kastede Blikket didhen for at søge Forbilledet for sin egen Virksomhed, — men ogsaa for den norske Erkebiskop og de norske Biskopper, der nu til Gavns maatte føle sin og sin Kirkes forladte Stilling, afskaarne saagodtsom fra Rom, og uden sand Tillid til kraftig Hjælp derfra, medens de saa ligeoverfor sig en paa det nærmeste frafalden Konge og en Skare af udenlandske verdslige Stormænd, hvilke, den første ligesaavel som de sidste, kun lurede paa det passende Øieblik for at styrte sig over Hierarchiet, plyndre og tilintetgjøre det.

Og af disse rovgjerrige, fremmede Stormænd stod for Tiden ingen frygteligere truende ligeoverfor den norske Kirke end Vincentius Lunge, der nu havde gjennemskuet baade sin Konges og sine danske Standsbrødres rette Sindelag med Hensyn til det romerske Hierarchi, og var beredt til at handle mod den norske Kirke i Overensstemmelse med hvad han vidste vilde møde hines Bifald. Men fra det Øieblik en saadan Stemning hos Hr. Vincentius traadte i Lyset ved hans Handlinger, maatte et oprigtigt Venskab mellem ham og Erkebiskop Olaf — om end blot af den Grund — være en Umulighed.

Der var neppe nogen kirkelig Indretning, der baade i Almindelighed, og navnligen i de nordiske Riger, var paa denne Tid kommen

[1]) Paludan-Müller, Herredagene i Odense 1526 og 1527 S. 53—78. [2]) Paludan-Müller samst. 78.

saaledes i Forfald, og var saa blottet for Deeltagelse i den offentlige Mening som Klosterindretningen. Paa Klosterne og Klosterordenerne var det derfor at Reformationsvennerne her først og fremst kastede sine Øine, idet de udsaa sig dem til Offere baade for sin Reformationsiver og for sin Egennytte. Vi have seet, at allerede Kristian II havde gjort en Begyndelse med enkelte norske Klosteres, nemlig Dragsmarks og Gimsøs, Sekularisering eller Inddragelse under verdslig Bestyrelse, førend noget Lignende endnu havde fundet Sted i Danmark og Sverige [1]). Ogsaa nu, under Kong Fredrik, var det de norske Klostere, man først angreb. Grunden har rimeligvis været, at man har fundet Stillingen i Norge mest gunstig for saadant Foretagende, og at de danske Stormænd der have fortrinsvis higet efter den Vinding, som deraf maatte flyde, — maaskee derhos at Klostervæsenet i Norge var mere forfaldet, og derfor fandt færre oprigtige og kraftige Forsvarere, selv inden Geistlighedens egen Kreds, end i Danmark. Men maa i denne sidste Henseende mindes, at Klostervæsenet overhovedet, selv i dets bedste Tid, synes i Norge at have vundet mindre Deeltagelse i den offentlige Mening samt mindre Indflydelse paa Samfundet i det Hele og paa den geistlige Stand i Særdeleshed, end i de fleste andre Lande baade i og udenfor det skandinaviske Norden.

Det var fra Aaret 1528 af at Klostersekulariseringen i Norge begyndte at drives paa en ret iøinefaldende Maade. I de første Aar efter Kristian II's Bortreise sees en Modstræben at have yttret sig fra Geistlighedens Side mod de Klosterinddragninger, som af ham vare blevne udførte. Den verdslige Bestyrer og Bruger af Dragsmark Kloster, Herman Matssøn, ønskede selv i 1523 at afløses af en viet Abbed, ganske vist fordi hans Stilling, paa Grund af Stemningen, forekom ham usikker. Hans Ønske synes imidlertid ikke at være blevet opfyldt [2]). Bedre gik det med Gimsø Kloster. Her fik nemlig Hans Reff, strax efter at han var kommen til Oslo Bispkopsstol, igjen indsat en Abbedisse, da han godtgjorde, at Klosteret „ifølge vrang Undervisning" var kommet i Didrik Tolders Hænder. Men den herved vundne Fordeel var ikke af Varighed. Thi den 14de Februar 1529 forlenede Kong Fredrik atter en vis Ivar Jenssøn, en dansk Væbner, med Klosteret imod en Underholdningsafgift til Nonnerne, hvilke han dog skal have behandlet paa en skammelig Maade [3]).

I Slutningen af 1528 skjænkede, som allerede berørt [4]), Kong Fredrik Nonneklosteret i Bergen, det saakaldte Nonneseter, med dets Gods til Vincentius Lunge og hans Arvinger. Dette Kloster var, som forhen fortalt, ikke længer, hvad det oprindelig havde været, et Non-

[1]) S. o. f. II. 649. [2]) Langes Klh. 2den Udg. 178, 478. [3]) Smst. 174, 459. [4]) S. o. f. II. 685.

nekloster af Cistercienser-Ordenen, men var efter Nonnernes Fordrivelse blevet i 1507 overdraget til Munke af St. Antonius's Orden. Men ogsaa disse skyldtes nu, ligesom før Nonnerne, for at føre „et uskjelligt og løsagtigt“ Levnet; og dette maatte tjene til Paaskud for deres Uddrivelse til Hr. Vincentius's Gavn, der nu indrettede Klosterbygningerne til Bolig for sig, og kaldte den Lungegaard [1]). Omtrent samtidig hermed i 1528 tilintetgjordes Prædikebrødrenes Kloster i Bergen, hvilket var beliggende tæt ved Kongsgaarden. Hermed gik det efter Rygte saaledes til: Vincentius var forud bleven i al Hemmelighed enig med Prioren, Jens Mortensson, en slet Karl, om at skaffe Klosterets kostbare Kirkeprydelser og Løsøre tilside og bagefter dele dem mellem sig. Derpaa satte Prioren Ild paa Klosteret, som i Bund og Grund afbrændte. Det hed sig, at Ødelæggelsen var skeet ved Vaadeild, og Beviser mod den virkelige Brandstifter bragtes ei tilveie, saa Sagen blev upaatalt og ustraffet. Vincentius tog rimeligvis paa Kongens Vegne Klosterets Ejendomme under sit Verge. Prioren fik til sit Underhold tre Gaarde, og en Deel af Munkene traadte i Vincentius's Tjeneste „som Hofmænd“. Klosterets Kostbarheder fordrede dog siden Kongen af Hr. Vincentius, uden at man sikkert ved om han fik dem [2]). Er Fortællingen om Klosterets Ødelæggelse sand, saa er den til ikke mindre Skam for Hr. Vincentius end for Prioren.

Med hvad Ret eller under hvilket Paaskud Vincentius ved samme Tid har, paa Kongens Vegne, bemægtiget sig de kostbare Klenodier, som tilhørte Apostelkirken i Bergen, vide vi ikke. Kirkens Egenskab af kongeligt Kapel kunde vel neppe hjemle en saadan Plyndring. Klenodierne bleve afleverede i Kjøbenhavn den 15de Juli 1530, og Vincentius modtog derfor Kvittering [3]).

I alle disse Haandgribeligheder mod kirkelige Stiftelser i Bergen spillede saaledes Vincentius Lunge Hovedrollen, og den usle, egennyttige Biskop Olaf Thorkelsson, hvem det vel nærmest skulde have tilkommet at hindre eller paatale dem, forholdt sig, saavidt man kan see, derved aldeles rolig. Vincentius synes endvidere at have havt et godt Øie paa Munklifs Birgittinerkloster, og at have udseet ogsaa dette til en snar Ødelæggelse, hvorved dog ikke saameget han selv skulde beriges, som en ny dansk, i Norge indgiftet, Herre forfremmes. Dette var Ridderen Nils Joakimsson Lykke, der havde egtet Fru Ingerds tredie Datter, Elina, og saaledes var Vincentius's Svoger. I 1529 gik virkelig det Rygte i Bergen, at han havde Haab om at

[1]) Langes Klh. 2den Udg. 179, 322; Sml. VI. 21. [2]) Langes Klh. 2den Udg. 179, 337. [3]) Sml. VI. 32.

faa Munklifs Kloster i Forlening [1]). Dette Haab slog vistnok Feil, men Munklif vandt kun derved endnu et Aarstids kummerlige Tilværelse.

I August Maaned 1529 forlenede Kongen sin Tjener, Jørgen Stensson, med Augustinerklosteret i Konghella, det saakaldte Kastelkloster. Men herved fandt Erkebiskop Olaf sig selv og Nidaros's Kirke paa det Føleligste berørt. Kastelklosteret havde nemlig fra gammel Tid staaet i et umiddelbart Afhængighedsforhold til Nidaros's Erkestol og modtog af Erkebiskoppen og hans Kapitel sin Formand eller Prior. Et Mageskifte var rigtignok i 1354 i Gjære, hvorved Klosteret skulde bortbyttes til Kronen imod noget af dennes Gods Nordenfjælds [2]); men Byttet var aldrig kommet til virkelig Udførelse. Kong Hans havde i 1498, paa Grund af dette Mageskifte, hvilket han troede istandbragt, fordret paa et Raadsmøde i Baahus Klosteret af Erkebiskop Gaute; men paa given Oplysning lod han sin Fordring falde og tilsagde Erkebiskoppen og hans Kirke Klosteret og dets Gods frit for Kronens Paatale. Alt dette gjorde nu Erkebiskop Olaf gjældende, idet han paaankede Kong Fredriks Indgreb i hans Kirkes Ret; og Kongen vovede ikke strax at afvise Erkebiskoppens Anke, men lod som om de paapegede Forhold vare ham ubekjendte, og som om han havde bortforlenet Klosteret, fordi han stod i den Tro, at det tilhørte Kronen. Han lovede imidlertid at modtage Erkebiskoppens Beviser, naar de mødtes paa næste Herredag, og derefter lade ham komme til sin Ret; et saadant Møde kom dog aldrig istand, og Forleningen af Klosteret til Jørgen Stensson, blev, som det synes, heller ikke tilbagekaldt.

Det maa vistnok synes underligt, at Erkebiskop Olaf blot i dette ene Tilfælde optraadte med sin Indsigelse, medens han, som det lader, holdt sig rolig ved Alt hvad der foregik i Bergen. Aarsagen hertil ligger dog for en stor Deel i Forhold, som her bandt hans Hænder. En Metropolitan gjaldt paa denne Tid meget lidet udenfor sit eget Biskopsdømme. Det var saaledes ikke ham, men Biskoppen af Bergen, der skulde modsætte sig de inden Bergens Biskopsdømme Kirken tilføiede Fornærmelser; og først naar sidstnævnte Biskop klagede for ham og paakaldte hans Hjælp, var der lovlig Adgang for Erkebiskoppen til at skride ind. Men en saadan Henvendelse til ham fra Biskop Olaf Thorkelssons Side spores ikke at have fundet Sted.

Det kan dog heller ikke negtes, at Erkebiskop Olaf selv kun altformeget synes at have savnet den Karakterens Styrke, den varme Følelse for sit Kald, og den faste Overbevisning om sin Sags Sandhed og Retfærdighed, der udfordredes for at optræde med Verdighed og Held i Tidens Kamp. Hans Forsigtighed var ofte rosværdig, men ofte ogsaa ængstlig eller overdreven, og aldrig i afgjørende Die-

[1]) Langes Klh. 2den Udg. 180, 310. [2]) N. Dipl. II. 265—268.

blik parret med den Bestemthed og Villiekraft, der skulde give den Verd, hvorimod den da snarere vaklede og greb feil af Midlerne. Man sporer ogsaa ikke sjælden hos ham en Tilboielighed til at lade sig lede af Sidehensyn, der ikke alene hindrede ham i at gaa lige los paa Hovedsagen, men ogsaa ofte bragte ham til at glemme eller tilsidesætte denne, — og overhovedet en Mangel paa Evne til at vinde Landsfolket, vække dets Selvfølelse og, naar det gjaldt, virke indgribende paa det til sine Planers Fremme. Han besad saaledes ingen af de Egenskaber, der skulde have gjort ham skikket til en kraftig Forkjæmper enten for den romerske Kirkes Opretholdelse i Norge, eller for dette Lands Selvstændighed som Stat; — og begge Dele fordrede dog baade hans Embedsstilling og Tidsforholdene af ham. Om han ret har fattet sin Opgave, er høist tvivlsomt; at han ikke viste sig dens Løsning voxen, er vist.

Men Farer og Forviklinger omgave ogsaa Olaf Engelbrektsson paa alle Kanter. Hvad der krævedes af ham som den norske Kirkes øverste Forstander og den romerske Kirkes Tjener, stod ofte i Strid med det, der kunde synes at kræves af ham som det norske Raads Formand. Han synes vel ingen Fanatiker at have været i sit Forsvar for Pavedømmet; men paa den anden Side findes der heller ikke noget Tegn til, at han var stemt for Indrømmelser med Hensyn til den nye Lære og dens Kirkeordning. Hans oprigtige Hengivenhed for Rom, har man ingensomhelst gyldig Grund til at omtvivle. Det samme kan man sige om hans Stræben for sit Fædrenelands politiske Selvstændighed. Heller ikke den synes at have været ledet af nogen høi Begeistring; dog tør man derfor ikke negte, at den har været velmeent. Men vil man endog indrømme, at det var hans oprigtige Ønske at verne baade om den romerske Kirke i Norge og om Norges Selvstændighed, saa var han, det viser sig klart, ingenlunde paa det rene med sig selv om Midlerne, ved hvilke han skulde virke for nogen af Delene. Man tør overhovet ikke bebreide Erkebiskop Olaf hverken ond Villie eller grov Egennyttighed eller overdreven Herskelyst eller fuldkommen Mangel paa Statsklogt, om man end tidt og ofte maa føle Uvillie over hans Holdningsløshed, hans Svaghed, og, hvad der er det værste, men dog en naturlig Følge af de tvende nævnte Feil, — hans politiske Uoprigtighed.

Ved den samme Tid, da de voldsomme Tilgreb til Kirkens Gods fra den verdslige Magts Side begyndte i Norge, omtales ogsaa Luthers Lære først at være bleven prædiket der. I Aaret 1528 optraadte nemlig i Bergen som dens Forkynder en Munk Antonius, der siden skal være kaldet til Sognepræst ved St. Halvards Kirke der i Byen. Prædikanten og hans Lære, fortælles der, fandt stor Indest hos Borgerne, men ikke saa hos Biskop Olaf Thorkelsson. Denne

til Vellevnet og Magelighed i høi Grad hengivne Mand fandt sig forstyrret i sin Ro ved den Kiv, som var en Følge af Antonius's Prædiken. De romersksindede Prester maatte naturligvis finde sig kaldede til at modsige og om muligt gjendrive Antonius, og under en saadan Kamp kunde ikke Biskoppen vel holde sig neutral, helst saalænge han boede i Byen. Derfor skal han have flyttet ud til sin Gaard paa Ask, og saaledes overladt Religionsstriden til dens egen Gang [1]. At forresten Antonius ikke har fundet Understøttelse hos de simplere bergenske Borgere alene, men ogsaa har været beskyttet af meer end een af de i Byen værende Stormænd, tør man nok med Sikkerhed antage.

Og det var ikke i Bergen alene, at den nye Lære ved sin Indtrængen vakte Frygt og Ærgrelse hos dem, der vare den romerske Kirke hengivne. Ogsaa Biskop Hoskold af Stavanger ængstedes for den og vilde gjerne have den verdslige Magts Hjælp for at holde den ude af sit Biskopsdømme. Idet han ved Brev af 23de Juni 1529 anholder hos Esge Bilde om, at Nils Klaussøn, som denne havde beskikket til Lagmand i Ryfylke, ogsaa maatte faa Lagdømmet paa Agdesiden, beder han med det samme Hr. Esge, at han ikke i nogen Deel vil i Stavanger Biskopsdømme tilstede eller styrke „denne fordømte Vantro og Lutheri“, af hvilken nu mange desværre ere i Hjertet forblindede, men straffe hvor det behøves; han skulde da faa for Gud og Mennesker et ærefuldt Navn [2]. Esge Bilde var vel ellers ikke stort venligere sindet mod Papismen end Vincentius Lunge. Hin som denne var udentvivl villigere til at løfte Haanden mod end for den.

Af Alt hvad om Hr. Vincentius's Fremfærd med Hensyn til Kirken er fortalt, fremgaar, at der heri maatte være Anledning nok til Uenighed mellem ham og Erkebiskoppen, om end ikke andre meer personlige Splidsemner, som vi nu ikke nærmere kjende, vare komne dem imellem. Vist er det, at da Hr. Esge Bilde i Begyndelsen af 1529 kom til Bergen, var der aaben Feide mellem Erkebiskoppen paa den ene Side og Hr. Vincentius og Fru Ingerd paa den anden. Erkebiskoppen havde undsagt dem begge og sat sig i Besiddelse af deres Len og Godser nordenfjælds. Og at denne Feide fra Erkebiskoppens Side var rettet mod Vincentius personlig, og ikke mod de i Norge indtrængende danske Adelsmænd i Almindelighed, det viser klart den Omstændighed, at Erkebiskoppen til samme Tid stod sig godt ikke alene med den nye Høvedsmand paa Bergenhus, Hr. Esge Bilde, men ogsaa, som det synes, med Fru Ingerds anden Svigersøn, den fornævnte Hr. Nils Lykke.

Esge Bilde var visselig ingenlunde fri for danske Fordomme, og heldede maaskee, især i sin første Optræden i Norge, til Henrik Krum-

[1]) Pont. II. 823; Nor. Sml. 4. [2]) N. Dipl. II. 808.

medikes Anskuelser med Hensyn til Norges og Danmarks Forhold; dog synes han i det Hele taget at have været en veltænkende og redelig Mand, og opførte sig ogsaa som en saadan i den Strid, han fandt for sig i Norge. Den kunde paa en Maade siges at være til hans Fordeel; men han var saalangt fra at nære den, at han tvertimod optraadte som Megler i den, skjønt forgjæves. Hvad der afbrød og bragte en Stilstand i Striden var Kong Fredriks Søns, den unge Hertug Kristians Komme til Norge i Sommeren 1529 [1]).

111.

Hertug Kristian, Fredrik I's ældste Søn, kommer i 1529 til Oslo. Hensigten med hans Reise opnaaes ikke. Strid mellem Erkebiskoppen og Vincentius Lunge. Forlig i 1530. Kirker nedbrudte og Klostre sekulariserede.

Kong Fredrik havde hidtil staaet i meget liden umiddelbar Forbindelse med sit Rige Norge, hvor han endnu ikke var kronet, og efter Tidens Begreber om Valgkongedømmet, idetmindste som de gjaldt i Danmark, endog blot af den Grund, ikke lovligen og sedvansmæssig kunde gjøre Kongedømmets fulde Myndighed gjældende. Den Indflydelse han alligevel i flere Stykker, som ovenfor paavist, øvede endogsaa udenfor sin Haandfæstnings Tilsagn, var meer Frugten af et Slags Tilsnigelse end af en ligefrem forfatningsmæssig Fremgangsmaade. At knytte Norge fastere til sig og om muligt ogsaa til sin Æt, maatte være et naturligt Ønske hos Kongen; og da fremdeles Hindringer stillede sig i Veien for hans egen Reise til Norge, besluttede han sig til at sende sin ældste, vorne Søn, Hertug Kristian, derhen i sit Sted. Dette skulde maaskee være en Efterligning af hvad der var skeet i Kristian I's Tid, da hans Søn Hans i 1474 var i Oslo og der deeltog i Regjeringsanliggenderne [2]), — og i Kong Hans's Tid, da dennes Søn Kristian i længere Tid førte Styrelsen i Norge paa sin Faders Vegne med udstrakt Myndighed. Men i begge de her nævnte Tilfælde var den til Norge sendte Kongesøn allerede i Forveien valgt af det norske Raad til Faderens Eftermand, og der kunde saaledes med Føie betroes dem en vis Regjeringsmyndighed. Med Kong Fredriks Søn forholdt det sig ikke saa. Han var ikke endnu i noget af Rigerne udvalgt til Faderens Eftermand, og det kunde derfor være et stort Spørgsmaal, hvorvidt Fredrik med Ret kunde sende ham til Norge for i sit Sted at udøve nogensomhelst Styrelsesmyndighed. Dette var imidlertid Meningen. Det var nemlig af Kongen paalagt Hertug Kristian, „at sidde Retterthing i Norge og hjælpe hver Mand til Lov og Ret", naturligvis i Forening med Norges Raad. Men der laa

[1]) Paludan-Müller Gr. Feide II. 14, 15. [2]) S. o. f. II. 570.

endnu noget meer under hans Sendelse: „han skulde modtage Hyldingsed af de Norske som en Arveherre“; og forsaavidt dette ikke lykkedes ham, noget som altsaa Fredrik har anseet for vel muligt, skulde „han fornye den venlige Forening (Consøderatz), som begge Riger imellem fra Arilds Tid havde været“ 1). Hertugens Hylding som Norges Arveherre og, hvad der vel tænktes ganske enstydende dermed, hans Valg til Faderens Eftermand i Norge, var aabenbare Reisens Hovedøiemed.

Hertug Kristians Reise tiltraadtes den 30te Juni 1529. Fire af det danske Rigsraad fulgte ham, nemlig Biskop Styge Krumpen af Børglum, Henrik Krummedike, Otte Krumpen og Knut Gyldenstjerne, naturligvis som Raadgivere for at paasee Danmarks Gavn. At den fra Norge i 1524 saagodt som udviste Henrik Krummedike var med, viser hvilket Omsving i Meningerne dér nu maa være foregaaet i Norges Raad, som en Følge udentvivl af de flere danske Adelsmænds Indlemmelse deri samt af Vincentius Lunges formindskede Indflydelse. I Oslo holtes et Raadsmøde, eller, om man saa vil kalde det, en Herredag, af de forenede norske og danske Herrer, paa hvilken dog fra norsk Side ikkun nævnes som tilstedeværende: Biskop Hans Reff af Oslo, Provst og Kansler Matthias Hvoruf, Vincentius Lunge, begge Gallerne, Olaf og Gaute, samt Erik Eriksson. Hverken Erkebiskop Olaf, eller Biskopperne af Hamar, Bergen eller Stavanger mødte, og ikke heller uden faa af de verdslige Herrer. Det findes ingensteds oplyst, hvad der især har holdt de nævnte Prælater borte fra Mødet, — om det har været Betænkeligheder med Hensyn til det Uoverensstemmende med den i Kong Fredriks Haandfæstning givne Statsforfatning, der laa i Hertug Kristians Optræden i Norge, eller den Betragtning, at Kristian, som vitterlig Tilhænger af den lutherske Lære, var en Kjætter i den romerske Kirke. Rimeligvis have dog begge Dele virket især paa Erkebiskoppen, som ingenlunde var uvirksom ved Mødet, skjønt han ei paa det var personlig tilstede. At Vincentius Lunge mødte og saaledes stillede sig Ansigt til Ansigt ligeover for sin gamle Fiende Henrik Krummedike, var maaskee en Nødvendighed for ham, da Henrik havde kongelig Befaling til at optræde i en privat Ejendomssag mod Vincentius og Fru Ingerd. Og dette gjorde han med saadant Held, at allerede den 24de Juli Dom faldt i Sagen imod Hr. Vincentius, der tilpligtedes at opgive det omtvistede Gods. Dette var naturligvis en Ydmygelse for den stolte Mand, ligesom det ogsaa maatte krænke ham, at Hr. Henrik nu fik sine Forleninger i Norge tilbage, og at det lykkedes den samme at gjøre sig til Vens med Erkebiskop Olaf 2).

1) Hvidtf. Fredrik I. u. 1529. 2) Dansk Mag. 3die R. II. 257, 271—272.

Men var denne Herredag i Oslo end gunstig for Henrik Krummedike og med det samme ydmygende for Vincentius Lunge med Hensyn til begge disse Stormænds personlige Stilling, saa svarede dens Udfald dog ingenlunde til de Forhaabninger, Kong Fredrik utvivlsomt havde knyttet til den. Det formeentes vistnok ikke Hertug Kristian at fatte Bestemmelser paa Kongedømmets Vegne, og der saaes endog gjennem Fingre med, at han i de derom udstedte Breve kaldte sig: „med Guds Naade ret Arving til Norge“ [1]), — en Titel, paa hvis Brug der, med Hensyn til Fredriks Haandfæstning, kunde have været ført Anke. Men Hovedøiemedet af hans norske Reise, hans Hylding som Nordmændenes Arveherre, lykkedes det ikke at drive igjennem. Og her var det Erkebiskop Olaf, som ved sin Indsigelse fra Throndhjem gjorde Udslaget. Man fik nemlig den Mening gjort gjældende, at da Norge nu ikke meer var noget Arverige, men, overensstemmende med det venlige Forbund, som bestod Rigerne imellem (det af 1450), saaledes var forenet med Danmark, at det ei kunde have nogen anden Konge end den, som blev samtykket af Danmarks Rige, saa var en Hylding, som den Kristian forlangte, utilbørlig. De paa Herredagen nærværende norske Raadsmedlemmer, Vincentius Lunge medregnet, have ganske vist af Hensyn til sin egen Valgmyndighed i en kommende Tronledighed, kraftigen understøttet Erkebiskoppens Mening. Og selv de danske have neppe i sit Hjerte havt noget imod den; thi Kristians Hylding i Norge vilde jo ufeilbart ved et indtrædende nyt Kongevalg lægge det sterkeste Baand paa det danske Raads Valgfrihed, saafremt det var dets Agt at opretholde Forbindelsen med Norge. Af Kristians Hylding i Norge blev der saaledes intet.

Dette Udfald havde man i Danmark, som allerede antydet, tænkt sig muligt, og havde, med det for Øie, paalagt Hertugen og hans danske Raadgivere i ethvert Fald at sørge for en Fornyelse af den gamle Forening mellem begge Riger. Herimod blev ingen Indvending gjort. Foreningen til Bergen af 1450 blev af Herredagen stadfæstet, og denne Stadfæstelse kunde Erkebiskoppen siges allerede paa Forhaand at have tiltraadt, idet han nemlig, som vi nys saa, anførte hin Forening som Grund for sin Indsigelse mod Hyldingen.

Uden tvivl blev, paa Grund af de skuffede Forhaabninger, Kristians Ophold i Norge kortere end fra først var paatænkt. Han skulde nemlig fra Oslo have draget til Bergen, ja det lader som om han maaskee skulde have blevet Vinteren over i Norge. Begge Dele bleve imidlertid nu opgivne [2]). Hertug Kristian dvælede i Oslo den 8de

[1]) Brev af 29de Juli fra Akershus angaaende en Kongsgaard i Jamteland Sml. I. 53. [2]) Henrik Krummedikes Brev til Esge Bilde, Oslo, den 24de Juli 1529. Dan. Mag. 3die R. II. 271—272.

September over. Paa denne Dag udstedte de samlede norske og danske Raadgivere, som allerede ovenfor ere nævnte, et Vidnesbyrd om Kristians hæderlige og christelige Færd samt gavnlige Virksomhed under hans Ophold ved Herredagen[1]). I dette Vidnesbyrd nævnes han af Raadet selv, uagtet dets forud negtede Hylding: „ret Arving til Norge". Raadet har muligen seet Titelen fra den Side, at den, som benyttet af Kristian tidligere end Kong Fredriks Haandfæstning, ikke ved denne kunde fraskrives ham, da Fredrik der kun nedlægger den for sin egen Person. Strax efter forlod Hertugen med sine danske Raadgivere Oslo til Skibs, og den 13de September 1529 landede han ved Vardberg, hvorfra Reisen videre gjennem Danmark fortsattes til Lands. Henrik Krummedike, som ved denne Leilighed for sidste Gang optraadte i Norge, døde Aaret efter, 1530 i Slutningen af Marts, paa et af sine Godser i Skaane. Hans Virksomhed i Norge havde heel igjennem været høist mærkelig og indgribende, om just ikke altid prisverdig og til Landets Gavn[2]). At Hertug Kristian ikke har hjembragt til Danmark de venskabeligste Følelser mod Erkebiskop Olaf, det norske Raad og Nordmændene i Almindelighed, er høist sandsynligt; ligesom og at disse Følelser ikke have været ganske uden Indflydelse paa hans Stemning mod Norge, da dette Rige syv Aar senere var kommet i hans Magt.

Vi have ovenfor sagt, at Hertug Kristians Komme til Norge virkede en Stilstand i Fiendtlighederne mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius. Denne Stilstand var imidlertid af saare kort Varighed. I Slutningen af 1529 finde vi Fiendtligheden igjen i fuld Gang fra Erkebiskop Olafs Side. Jamteland, Vincentius's Len, var denne Gang Tvistens Gjenstand.

I Hr. Vincentius's og dennes Fogeds Fraværelse havde Erkebiskoppen sendt en vis throndisk Stormand, Haakon paa Egge, ind i Jamteland med det Budskab til Almuen, at Kongen havde frataget Vincentius Lenet og givet det til Erkebiskoppen. Dette maa have været enten reen Opdigtelse, eller grundet paa en stor Misforstaaelse; thi det er ingen Tvivl underkastet, at Hr. Vincentius den 16de Juli 1528 fik Kongens fornyede Lensbrev paa Jamteland[3]), og nogen senere Forandring heri findes ikke at være gjort. Haakon paa Egge — heder det — udspredte tillige, at Vincentius med Hustru og Børn var rømmet af Landet i Kongens Unaade. Men Jørgen Karlsson paa Hof i Jamteland modsatte sig Haakon paa Vincentius's Vegne, negtede Sandheden af de udspredte Rygter og forestilte Almuen, at

[1]) Hvitf. Fredr. I. u. 1529. [2]) Dan. Mag. 3die R. II. 257—258. Jævnf. for Resten angaaende Hertug Kristians Ophold i Norge: Paludan-Müller Gr. Feide II. 16—21. [3]) S. o. f. II. 684.

den, før den gav sig under Erkebiskoppen, burde see Kongens Brev for Rigtigheden af hans Paastand. Jørgen underrettede ogsaa Hr. Vincentius i Bergen om hvad der var paafærde. Denne blev, som let kan tænkes, yderlig opbragt, fik under 4de December 1529 et Vidnesbyrd fra Esge Bilde samt flere Raadsmedlemmer og gode Mænd i Bergen for Kong Fredriks Lensbreve til ham paa Jamteland, baade paa det af 16de Juli 1528 og paa et ældre af 2den April 1525 [1]), og sendte nu dette Vidnesbyrd til Jørgen Karlssøn til videre Forkyndelse med et Brev, hvori han paa sin sedvanlige Vis i de heftigste Udtryk for løs paa Erkebiskoppen og Haakon paa Egge, og med det samme lod Jørgen vide, at hvad ham og Erkebiskoppen var imellem, dermed havde Jamtelands Indbyggere intet at skaffe [2]). Men Jamterne synes virkelig heller at have ønsket sig Erkebiskop Olaf til Lensherre end Vincentius Lunge, og derfor lykkedes det ogsaa Erkebiskoppens Foged, Thrond Ivarssøn, at faa thinget største Delen af Landet under Erkebiskoppen inden Februar 1530 [3]). Og under 20de Marts næst efter takkede Almuen Erkebiskoppen, fordi han havde sendt dem Thrond Ivarssøn som Foged, og yttrede tillige i sit Brev den Forhaabning, at de vilde komme til at beholde Erkebiskoppen til „Landsherre". De sendte ham ogsaa en Ansøgning af samme Dag, hvilken de bade ham besørge Kongen til Hænde [4]). Ansøgningen indeholdt flere Anker, som henstilledes til Kongens Afgjørelse, og til Slutning det Ønske, at Kongen vilde skikke dem til „Landsherre" Erkebiskop Olaf i Throndhjem, fordi, naar Kongens Fogeder der i Landet gjorde dem nogen vrang Overlast, da tyktes det dem for langt at løbe med sin Klage til Danmark eller til Bergen [5]).

Vincentius Lunge følte sig aabenbare paa denne Tid trykket af sine Uvenners Klager og Beskyldninger, og da Kongen havde tilsagt en Herredag af baade Danmarks og Norges Raad at møde i Kjøbenhavn otte Dage efter St. Hans 1530, saa besluttede han snarest muligt at drage til Danmark for her personlig at tale sin Sag hos Kongen. Paa Reisen didhen tilskrev han fra Tunsberg den 9de April sine mest formaaende Venner i Jamteland, navnligen den før nævnte Jørgen Karlssøn, og bad dem udvirke af fire og tyve de gjæveste Mænd i Landet et forseglet Vidnesbyrd. Hans Uvenner beskyldte ham for at have villet lade sig hylde af Jamterne til Konge; —

[1]) Sml. I. 57—59. [2]) Smst. 54—56. Brevet er der feilagtig dateret: Mandagen efter St. Anne Dag; mon ikke en Feillæsning for St. Andreæ Dag? hvilken da bliver 6te Decbr. Originalen findes blandt de münchenske Arkivsager, der i sin Tid afgaves til Sverige. [3]) Thrond Ivarssøns Brev til Erkebiskoppen af 9de Febr. 1530 Sml. I. 60—62. [4]) Sml. I. 63. [5]) Smst. 64—66.

Vidnesbyrdet skulde gaa ud paa at fralægge ham denne Beskyldning, og han sendte et af ham selv forfattet Udkast, hvilket de Tilskrevne skulde besørge udfærdiget [1]). Udkastet er endnu til [2]), men om det virkelig er blevet udfærdiget i den ønskede Form, er usikkert.

Svigermoderen Fru Ingerd, der nu som altid stod fast paa Hr. Vincentius's Side, har ganske vist ikke mindre end han faaet føle Erkebiskoppens Uvenskab. Det er høist sandsynligt, at den Vanskelighed hun havde med at forsvare sine Forleninger, Fosen-Len (Nordmøre), Sunmøre, Romsdal, Størdal og Herdal, har bevæget hende til at drage fra sin Sædegaard Østeraat til Bergen og der afstaa hine Forleninger til sin anden Svigersøn Hr. Nils Lykke. Han erhvervede ogsaa Kongens Brev paa dem, og ved sin Skrivelse fra Bergen af 19de December 1529 kunde han fremstille sig for Indbyggerne som deres Lensherre [3]). Dette var et klogt Skridt, der udentvivl banede Veien til et Forlig mellem de Stridende. Thi Nils Lykke havde ikke hidtil blandet sig i Striden og stod sig endnu ret godt med Erkebiskoppen. Han kunde hindre, at de omtalte Len kom i Erkebiskoppens Hænder, og derhos var det nu hans eget Gavn at optræde som Fredsmegler. Han gjorde ogsaa dette ifølge en Fuldmagt, som Vincentius i sin Knibe havde meddeelt ham, og Esge Bilde lagde sit Ord med i Vegtskaalen [4]). Ikke før havde Hr. Vincentius naaet Danmark, før han ved Brev fra Erkebiskoppen selv fik vide, at Nils Lykkes Meglingsforsøg havde havt det ønskede Held, og samme Dag, den 4de Mai 1530, kunde han fra Andvorskov i Sjælland tilskrive Erkebiskoppen som sin Ven og stadfæste Forliget [5]), hvis nærmere Vilkaar forresten ere os ubekjendte.

Vincentius gjorde vistnok alt hvad han kunde for under Opholdet i Danmark at indynde sig igjen hos Kong Fredrik. Det var ved denne Leilighed han den 15de Juli afleverede til Kongen Klenodierne fra Apostelkirken i Bergen [6]). Ganske har det dog neppe lykkets ham at vinde Fredrik for sig; og sin gamle Myndighed i Norge fik han ikke dengang tilbage, hvor meget han end bestræbte sig for at blive sat til Hovedsmand igjen paa Bergenhus. Dette var for Tiden hans Ønskes høieste Maal, og han gik endog saa vidt, at han ved sin Tilbagekomst til Norge ved et aabenbart Bedrageri vilde see det opfyldt.

Da han kom til Bergen, sendte han den 8de September 1530 Bud til Hr. Esge Bilde paa Bergenhus og forlangte i Vidners Paahør af denne Slottet overgivet, da, som han sagde, Kongen havde forlenet ham med det i ti Aar. Hr. Esge svarede, at han ikke vilde opgive Slottet til nogen anden end Kongen selv. At han heri hand-

[1]) Sml. I. 66—68. [2]) Smst. 70—73. [3]) Smst. 59. [4]) Pal.-Müller Er. Felde II. 15. [5]) Sml. I. 69—70. [6]) S. o. f. II. 691.

lede ret og forsigtigt viste sig snart. Thi paa Hr. Esges Forespørgsel erklærede Fredrik fra Gottorp i Brev af 2den November, at han aldrig havde tænkt paa at fratage Esge Slottet; hvad Vincentius har sagt derom, har han sagt uden Kongens Vidende og Villie [1]). Her stod saaledes Hr. Vincentius til Skamme.

Han var imidlertid fremdeles en høitformaaende Mand i Norge og dette fik snart Erkebiskoppen og den romerske Kirke her føle.

Aarene 1530 og 1531 vare saare uheldbringende for Bergens Kirker og geistlige Bygninger. De største og pragtfuldeste af disse vare sammentrængte om Kongsgaarden paa det forholdsvis ikke meget store Rum, som Bergenhus Fæstning nu indtager og som i gammel Tid kaldtes Holmen. Der laa den prægtige Kathedralkirke med Bispsgaarden, Kommunen eller Chorsbrødrenes Bolig og Skolen; der laa den ligeledes meget pragtfuldt byggede og udstyrede Apostelkirke, det første i Rangen af de fjorten kongelige Kapeller; der laa endelig ogsaa Prædikebrødrenes Kloster med tilhørende Kirke. Kongsgaarden selv var oprindelig ikke indrettet til nogen sterk Fæstning, omendskjønt den var lukket ved en Mur og forsvaredes ved et Par Taarne. Under Kristian II havde Jørgen Hanssøn som Hovedsmand befæstet den noget bedre; dog var den ved Vincentius Lunges Tiltrædelse i 1523 endnu neppe at ansee for en Fæstning, langt mindre for en Hovedfæstning, som dog her tiltrængtes til det vestlige Norges Forsvar. At gjøre den hertil har maaskee allerede svævet Hr. Vincentius for Tanke; og det kunde vel hende sig, at Prædikebrødrenes Klosters Brand i 1528 og Apostelkirkens Rydning for dens Klenodier har staaet i nogen Forbindelse med hin Tanke og været forberedende Skridt til dens Udførelse. Thi for at Bergens Kongsgaard kunde blive en virkelig Fæstning af Betydenhed var det uomgjængelig fornødent, at dens Omkreds ryddedes og de mange Slottet beherskende høie og faste Bygninger bortskaffedes. Esge Bilde indsaa dette klart og gik uden at følge Snigveie lige løs paa Sagen.

Den allerede ryddiggjorte Apostelkirke blev det første Offer for Befæstningsplanen. Den synes paa nærværende Tid at have været saagodt som forsvarsløs. Efter Kristiern Peterssøn, der døde en Stund efter 1520, synes ingen ordentlig Provst at have været ansat ved den. Flere nævnes rigtignok, men om hinanden og uden at man kan skjønne, hvorledes det med deres Embedsomraade har forholdt sig [2]). Kirken savnede saaledes en umiddelbar Talsmand, hvilket dens Provst burde have været. Bergens Biskops Raadighed over denne Kirke, selv naar den var ledig, maatte ansees for høist tvivlsom, og Kongen, der var dens som alle kongelige Kapellers naturlige Verge, brød

[1]) Pal.-Müller Gr. Feide II. 15—16. [2]) Langes Klh. 2den Udg. 262.

sig tydelig nok ikke om den, som Kirke betragtet, men handlede med den som med en anden Ejendom, den han allerede havde plyndret for dens Smykker. Naar nu dens Nedrivelse fordredes til Kongens og Rigets Nytte — som det hed —, saa var det ganske naturligt, at dette ikke mødte nogen Indsigelse fra Kongens Side. I 1530, den 8de April, udgik fra Gottorp Slot Fredriks Brev, hvorved det paalagdes Esge Bilde at nedbryde Apostelkirken, og sende til Gottorp saa meget af Stenene, som var brugbart til det derværende Slots Bygning [1]). Apostelkirken forsvandt nu i en Hast.

Vanskeligere var det at blive af med Christkirken og de til den hørende Bygninger. Disse havde nemlig i Biskop og Kapitel sit naturlige Forsvar. Kongen havde imidlertid, i et Brev af 28de October 1529, paabudt Undersøgelse af, hvorvidt hine Bygninger laa Slottet for nær [2]). At dette virkelig var Tilfældet, naar man vilde have Kongsgaarden til sterk Fæstning, kan ikke have været nogen Tvivl underkastet; det maa ogsaa vedkommende Geistlige have været nødte til at erkjende. Men en Stund synes man dog at have vaklet mellem to Bestemmelser: enten man skulde bortskaffe hine herlige og kostbare Bygninger, eller man skulde indrette den nødvendige Fæstning paa den modsatte Side af Vaagen og dertil nytte det forud meget fast byggede og heldigt beliggende Munklifs Kloster. Dette synes nemlig allerede i flere Aar at have været udseet til Ophævelse, saasnart man fandt en eller anden Brug for det. Dets Brødre og Søstre forbleve der, men under en bestandig Frygt for en hastig Uddrivelse. Fra denne for Klosterets Beboere saa ængstlige Uvisheds tid har man et ynkeligt Klagebrev af 2den Juni 1530, fra Klosterets Abbedisse, Anna Olafsdatter, til Erkebiskoppen, hvori hun yttrer, at Klosteret er blevet berøvet flere af sine bedste Jorder, og at der i Bergen var Uvillie imod det, som mod Kirker og Klostere i Almindelighed; der tales idelig om, at Klosterets Beboere skulle ud, og intet andet Kloster bør have igjen, hvorhos deres Uvenner lade sine Heste og sit Fæ opæde Klosterets Ager og Eng, og Enhver forurettter dem i hvad han kan. Hos Biskoppen nytter det dem ikke at klage sin Nød; thi han er altid borte. Derfor henvende de sig til Erkebiskoppen og bede ham om Raad i sin Nød og Trang [3]). Erkebiskoppen findes dog ikke at have blandet sig i Klosterets Sager, hvilket han heller ikke vel kunde gjøre, saalænge ikke Bergens Biskop, der var Klosterets nærmeste lovlige Foresatte, derom henvendte sig til ham. Munklif undgik imidlertid den Lod at blive forvandlet til Fæstning,

[1]) Dan. Mag. VI. 342; Pal.=Müller Gr. Feide II. 9, 13. [2]) Langes Klh. 2den Udg. 311. [3]) Smst. 310 og 1ste Udg. 760—761.

skjønt det ikke undgik, som vi strax skulle see, alligevel, men paa en anden Maade, at blive et Offer for Befæstningsplanen.

Man valgte til Slutning at ryddeliggjøre Kongsgaardens Omegn fuldkommen og her indrette sin Hovedfæstning. Christkirken med tilhørende Bygninger var altsaa dømt til Nedbrydelse. Da Hr. Esge gik den egennyttige og magelige Bisskop, Olaf Thorkelsson, ret paa Livet, synes denne ikke at have gjort nogen kraftig Modstand. Heller ikke indtraadte nogen saadan fra Kapitelets Side. Gjengjæld bødes dem alle, Trudsler manglede vel heller ikke, og den Første i Kapitelet, Erkedegnen Gjeble Pedersson, der senere fremtraadte som en aabenbar Tilhænger af Luthers Lære, og ganske vist allerede nu var det i sit Hjerte, var rimeligvis kun en lunken Forsvarer af Papismens og Hierarchiets Mindesmærker, hvor kunstneriske og pragtfulde disse end kunde være. Den 15de Februar 1531 blev en Overenskomst sluttet i Christkirkens Sakristi mellem Bisskop Olaf, Erkedegnen Gjeble Pedersson samt Kanniken Mogens Jonsson paa den ene Side, og Hr. Esge Bilde, paa Kongens Vegne, paa den anden, i Overvær af Hr. Vincentius Lunge samt 13 Raadmænd af Bergens By. Bisskoppen og Kapitelet opgave, paa Kongens Bøn og for Rigets Nytte og Forsvar, Kathedralkirken til Nedbrydelse og Bortflytning, eftersom den fandtes at staa Bergenhus Slot for nær og til Hindring. Derimod skulde Munkliss Kloster med tilhørende Indtægt og Gods overgives Bisskop og Kapitel til en Domkirke, dog med Forpligtelse at bemande og forsvare det mod Kongens og Rigets Fiender, samt føde og opholde Nonnerne, som i Klosteret vilde forblive, saalænge indtil herom af Kongen eller Rigsraadet maatte fattes en anden Bestemmelse. Brev paa dette blev samme Dag udfærdiget af Bisskoppen og de tvende tilstedeværende Kanniker og beseglet ikke alene af disse, men ogsaa af tre andre Kanniker [1]).

Man skred nu til Nedbrydningen af Christkirken og tilhørende Bygninger med største Hast og Iver. Ved Breve fra Bisskop Olaf af 21de Februar — 15de Marts opfordredes Almuen fra de Bergen nærmest omkringliggende Kirkesogne til at møde i Byen paa visse Dage for at hjælpe til med Ødelæggelsesverket, der paa Esge Bildes Vegne ledededes, og det som det heder med stor Dygtighed, af en Hans Prydtz. Arbeidet gik raskt fra Haanden, og den 1ste Mai 1531 synes det i det væsentligste at have været fuldbragt. Thi ved et Brev af nævnte Dag oplod Bisskop Olaf til Esge Bilde „den Jord og Grund, hvorpaa Domkirken med alle dens Bygninger tilforn stode, for herefter bestandig at ligge under Bergenhus Slot"; og i

[1]) Saml. II. 36—38.

Brev af 31te Mai næst efter heder det, at „Domkirken og Bisskopsgaarden ere ganske nede i Grunden“ [1]).

Munklifs Kloster skulde altsaa fra nu af være Sæde for Bergens Bisskop og Kapitel og følgelig den derhenhørende Kirke være Bergens Kathedralkirke. Esge Bilde lod Klosterets Abbedisse, den førnævnte Anna Olafsdatter, og Konfessoren, Jon Karlssøn, underrette om den fattede Beslutning og tilbød dem med det samme det kongelige Kapel, Allehelgens Kirken, der i Byen samt et Par derved liggende Gaarde, at bruge som Kloster, indtil Kongen eller Raadet anderledes foror̄dnede. Men dette Tilbud synes ikke at være blevet modtaget. De fleste Nonner flyttede rigtignok ud, men nogle til sine Slegtninger omkring paa Landet, og enkelte til Moderklostret i Vadstena i Sverige. Abbedissen, selv femte, modsatte sig med Bestemthed enhver Flytning, og man har efter Overenskomsten maattet lade disse forblive i Klostret, skjønt Bisskop Olaf allerede i Mai 1531 var bosat der [2]). Hermed var da det gamle, anseede og i sin Tid rige Munklif ophævet som Kloster. Bestemmelsen var da nu, at det skulde være Bisskopssæde og tillige en Befæstning, der kunde i Nødsfald understøtte Bergenhus. Men heller ikke under denne Skikkelse blev det længe staaende ved Magt.

Eftertiden har dømt Hr. Esge Bilde meget haardt for de omtalte Kirkebygningers Nedbrydelse i Bergen, og man har — dog først længe efter hans Død — tillagt ham Navnet: Kirkebryderen. Men af Sagernes Sammenhæng vil man dog let indsee, at Hr. Esge, der handlede i et bestemt for Konge og Land, i det mindste efter hans egen Anskuelse, gavnligt Øiemed, nemlig for Landets Forsvar mod Fiender, og derhos, saavidt man ved, uden alle egennyttige Sidehensyn, — at han er langt mindre at dadle end den usle Bisskop Olaf og hans Kapitel, der gave sit Samtykke til hans Foretagende, da dog en kraftig Indsigelse fra deres Side havde maattet gjøre det vanskeligt, om ei umuligt, og hvis Føielighed vist ikke var saa uegennyttig som Esges Iver.

Men Erkebisskoppen, vil man vel atter spørge, hvorfor tog han sig ikke af Sagen? og hvorledes kunde vel saadanne Omvæltninger, som de der nu ere fortalte at have fundet Sted i Bergen, en Kathedralkirkes Nedbrydelse til en Fæstnings Forsterkning, et stort Klosters Ophævelse og Forandring til Bisskopsbolig o. s. v., — hvorledes kunde de gaa for sig, uden at Kirkeprovinsens Metropolitan dertil gav sit Samtykke eller deri toges paa Raad? Svaret bliver her det samme

[1]) N. Nicolaysen: arkæologisk-historisk Fortegnelse over Norges Levninger af Kunst og Haandverk fra Middelalderen 95. [2]) Langes Klh. 2den Udg. 310—312.

som vi ovenfor ved en lignende Leilighed have givet[1]). I dette som i mangt og meget andet aabenbarede sig Følgerne af den selvødelæggende Politik, den romerske Stol i de senere Aarhundreder, ja fra langt tilbage i Middelalderen, havde fulgt ved overalt at svække Metropolitanmyndigheden for at knytte alle Bispestole desto meer umiddelbart og, som man troede, saameget fastere til Rom. Erkebiskoppen af Nidaros havde nu, som jeg allerede før har yttret, saa godt som intet at sige i sin Provins, udenfor sit eget Biskopsdømme. Enhver norsk Biskop handlede i sit Omraade i alle Styrelsesanliggender, som om der intet Mellemled var i Kirkestyrelsen mellem ham selv og den romerske Kirkes øverste Hoved. Og da nu Forbindelsen mellem Biskopperne og Rom, ved den verdslige Statsmagts Indskriden paa Geistlighedens Grund, var bleven paa det nærmeste afskaaren, saa var det den enkelte Biskop overladt at opgjøre sit Biskopsdømmes Sager med den verdslige Styrelse ganske eensidig, og som det syntes ham selv bedst og fordelagtigst, uden Samraad hverken med Metropolitan eller Medbiskopper. Saaledes var den oprindelig saa klogt opførte hierarchiske Kirkebygning i Tidens Løb blevet undergraven af Pavedømmet, at den nu næsten ravede som en Ruin og frembød idel blottede og brøstfældige Punkter mod Reformatorernes djærve Angreb.

Biskop Olaf Thorkelsøn fandt sig vistnok beføiet til at underrette Erkebiskoppen om den foregaaede Forandring, men ogsaa først efter at den var foregaaet, og da en Omændring til det Gamle ikke meer var mulig. I sit Brev til Erkebiskoppen af 13de April 1531 gjør han heller ikke nærmere Rede for Kathedralkirkens og de derhen hørende Bygningers Nedbrydning; men undskylder kun sin Indflytning i Munklif dermed, at det som Kloster „var saa godt som øde gjort". Hans Henvendelse til Erkebiskoppen ved denne Leilighed er heller ikke forbunden med nogen Klage over hvad der var skeet — thi en saadan Klage rammede ham selv nærmest; — men med et Tiggeri til Erkebiskoppen, at denne vil overlade ham et Stykke Tomt af de til Erkebiskopsgaarden paa Stranden i Bergen hørende Grunde, fordi saadant vilde være til Nytte for ham i hans nye Sæde[2]). Som en ligefrem Spot lyder det næsten, naar det i Brev af 31te Mai næst efter fra Biskop Olaf Thorkelsøn i Forening med Esge Bilde, Vincentius Lunge og Nils Lykke til Erkebiskoppen, siges som en Trøst til denne for Nidaros Kathedralkirkes nys indtrufne Brand, at ogsaa her „er Bergens Domkirke og Biskopsgaarden ganske ned i Grund (d. e. ganske i Bund og Grund ødelagt)"[3]).

Der gjordes ellers paa denne Tid ogsaa lige under Erkebiskoppens egne Øine og i hans eget Biskopsdømme temmelig dristige For-

[1]) S. o. f. II. 692. [2]) Sml. II. 46. [3]) Smst. 57.

søg paa at sekularisere tvende Klostere, — Forsøg, som Erkebiskoppen rigtignok af yderste Magt søgte at afvende, men som det dog kun lykkedes ham for en Tid at udhale.

Det ene af disse Klostere var Nonneklosteret paa Rein. Fru Ingerd Ottesdatter havde her ladet sig vælge til Klosterets Forstanderske. Hermed gik det efter hendes egen Forklaring saaledes til. Paa et Besøg, hun aflagde i Klosteret, klagede Abbedissen, Karine, og Søstrene for hende over dets elendige Forfatning, hvorledes det „stod fast til Nedfald", hvilket Abbedissen ikke formaaede at afhjælpe. Man enedes da om, at Søstrene godvilligen valgte Fru Ingerd til Forstanderske, saaledes at hun skulde hjælpe Klosteret med de nødvendige Bygningsarbeider, forsørge Søstrene og holde Indretningen ved god Skik og christelig Styrelse. Om Overenskomsten blev et Brev udstedt. Fru Ingerd havde gjort dette Skridt, hed det, for at ingen anden skulde komme og trænge sig derind, bemægtige sig Klosterets Indkomster og forøde dem til „Verdens Forfængelighed" [1]). Dette var gjort uden at Erkebiskoppen derved var adspurgt. Men da han fik det at vide, og vistnok medrette i Fru Ingerds Udnævnelse til Klosterets verdslige Forstanderske, troede at see det første Skridt fra hendes Side til at slaa Klosteret og dets Gods under sig, — saa lod han udtage af det dets Jordebreve, dets Segl og en Deel af dets kostbareste Klenodier. Da Fru Ingerd siden kom til Klosteret, paastod Abbedissen og Søstrene, at Erkebiskoppen havde gjort dette høieligen mod deres Villie. Nu satte Fru Ingerd Alt i Bevægelse for at faa Opreisning af Erkebiskoppen. Først maatte hendes Svigersøn Hr. Nils Lykke, der var Kongens Lensmand i Fosen-Len, hvor Klosteret laa, tilskrive Erkebiskoppen fra Østeraat den 8de April 1531. Han opfordrede i Kongens Navn Erkebiskoppen, der selv af Kongen var betroet at være paa dennes Vegne en Overtilsynsmand med Lov og Ret i det Throndhjemske, — at han vilde tilbagegive Klosteret hvad han mod geistlig og verdslig Lov havde frataget det. Han mindede ham om det Forlig, som var sluttet mellem ham og Fru Ingerd, og bad ham ikke nu paany velte sig ind paa hende. Kunde Overenskomsten mellem hende og Klosteret ikke bestaa efter Loven, da kunde den vel med Lempe og paa en god Maade igjen hæves uden saadan Adfærd, som Erkebiskoppen havde vist. Han bad Erkebiskoppen til Slutning betænke, at han med Haand og Mund, med Brev og Segl havde lovet at ville være Fru Ingerd og hendes Børn til Raad, Trøst og Hjælp [2]). To

[1]) Denne Forklaring over sin Adfærd giver Fru Ingerd i et Brev af 10de April 1531 til sin Stifsøn Mgr. Henrik Nilsson, Kannik, hvem hun beder tage sig af Sagen hos Erkebiskoppen, som havde paaanket hendes Opførsel. Sml. II. 44. [2]) Sml. II. 40—42.

Dage efter, den 10de April, skrev Fru Ingerd selv sammesteds fra til Erkebiskoppen. Hendes Brev er egentlig Svar paa en Skrivelse fra denne, hvori han har forbudet hende at befatte sig med Reins Klosters Gods og Ejendele. Hun erklærer, at hun aldrig har frataget Klosteret en Skilling eller faaet noget af det, uden hun har gjort dobbelt Fyldest derfor. Hvad hun har handlet med Fru Abbedissen og Søstrene er gjort til Klosterets Bedste. Hun havde været hindret fra at tage Erkebiskoppen paa Raad i Forveien, og havde hastet med at afgjøre Sagen med Abbedissen, da hun selv stod paa Reisen, og hun ved Hr. Nils Lykke skulde erhverve Kongens Samtykke paa hvad der var skeet. Hun ved ikke andet — siger hun — end at Kongen i dette Stykke er den raadende, som Erkebiskoppen i det Aandelige. Havde hun vidst, at det var Erkebiskoppens Ret at raade for Klosteret baade i det Verdslige og i det Aandelige, som hun af hans Skrivelse mærker, saa skulde hun ei have sluttet Overenskomsten, før hun havde hørt hans Villie i den Henseende. Vil Erkebiskoppen med Magt og Vold omstøde denne Handel, da kan hun, arme Enke, ingen Modstand gjøre; og hvis hun ikke kan være Klosterets Forstanderske med Rette, kan vel Loven bedst forklare det. Hun beder til Slutning Erkebiskoppen sende Abbedissen og Klostersøstrene tilbage hvad han havde frataget dem, samt at han ikke vil lade dem lide i nogen Maade for hendes Skyld [1]).

At Fru Ingerds Hensigter i denne Sag have været saa rene og uegennyttige som hun selv paastaar, er ingenlunde sandsynligt, — og om de end havde været det, saa var dog hendes Adfærd uformelig og ulovlig efter den endnu i Norge bestaaende Kirkeret, og det var aabenbare Erkebiskoppens baade Ret og Skyldighed at skride ind, som han gjorde. Alligevel udvirkede Hr. Nils Lykke, der strax efter reiste til Danmark, hos Kong Fredrik dennes Stadfæstelse paa Fru Ingerds Valg til Forstanderske for Reins Kloster og dets Gods, imod at hun lod holde tilbørlig Gudstjeneste. Stadfæstelsen blev given den 1ste Mai 1532 [2]). Den har maaskee, paa Grund af de mellemkommende vigtige Begivenheder og Erkebiskoppens Modstand, ikke strax kommet Fru Ingerd tilgode; men Enden blev dog, at hun, om end kanskee ikke før efter Erkebiskop Olafs Bortreise fra Norge, fik Klosteret og dets Gods i Forlening [3]).

Endnu værre gik det til med det andet Kloster, nemlig Tautras eller Tut..vens Cistercienserkloster. Her blev i 1510 en dansk Mand, Matthias Henriksson, udnævnt til Abbed af Henrik Kristiernsson, Abbed i Sorø, der var indsat af Ordenens Generalabbed i Citeaux,

[1]) Sml. II. 42—44. [2]) Smst. VI. 42—43. [3]) Om hele denne Sag, se Langes Klh. 2den Udg. 250—253.

til Visitator og Reformator for alle Cistercienserklostere i de tre nordiske Riger. Denne Matthias var, som hele hans Adfærd viser, en yderst uverdig Klostermand. Han solgte, pantsatte eller forstak Klosterets Jordegods og Kostbarheder, og da han havde sat dets Midler overstyr, for han fra det til Oslo, og tilvendte sig, uvist paa hvilken Maade, den ledige Abbedverdighed i Hovedøens Kloster. Men her fortsatte han sit forrige Liv, saaledes at Biskop Hans Reff nødtes til at afsætte ham. Han for da til Danmark, hvor det lykkedes ham at erhverve nye Breve paa Tuterøen; og nu kom han did tilbage, skjønt han heller vilde havt Lyse-Kloster, hvis Abbed det dog ikke lykkedes ham at faa fordreven. I det allerede af ham tidligere mishandlede Tuterøens Kloster huserede han nu efter sin Tilbagekomst paa sin gamle Vis og førte det forargeligste Levnet, indtil Erkebiskoppen omkring 1530 fandt sig opfordret til at skride ind for at komme Klosteret tilhjælp. Han lod Abbed Matthias gribe og stillede ham for en geistlig Ret, bestaaende af 9 Klostermænd, blandt hvilke Abbeden af Holm nævnes først, og foruden ham Dekanus i Nidaros og 8 Kanniker sammesteds. Mange Beskyldninger fremsattes mod ham baade vedkommende hans forargelige Levnet og hans uforsvarlige Klosterstyrelse; og han synes at være bleven fældet i en stor Bod til Erkebiskoppen. For at kunne udrede denne pantsatte han den 11te April 1531 paa Østeraat fire af Klosterets Gaarde til Hr. Nils Lykke. Men ikke nok hermed. Til samme Tid synes han at have afstaaet hele sit Kloster til den samme, og Nils Lykke udstedte den 13de April samme Aar fra Østeraat et Brev, hvori han erklærer, at da Broder Matthias og menige Konvent i Tuterø nu velvilligen har opladt ham sit Kloster med Gods og Ejendom, saa forpligter han sig til, hvis Kong Fredrik vil lade ham beholde det, at betale Abbeden 200 Lod Sølv, af hvilken Sum han allerede har modtaget Halvdelen, ligeledes hvert Medlem af Klosteret en vis Sum eengang for alle, og desuden Abbeden aarlig for Livstid 40 Mark rede Penge. Nils Lykke gik med denne Overenskomst til Danmark og fik den i Kjøbenhavn stadfæstet af Kong Fredrik paa samme Dag, som Stadfæstelsen paa Reins Kloster til Fru Ingerd blev given, nemlig den 1ste Mai 1532. Hans Valg ved Abbed og Brødre til Forstander for Tuterøens Kloster og dets Ejendomme blev godkjendt af Kongen mod at han skulde opfylde de Forpligtelser, han havde paataget sig mod Abbeden og Brødrene, og gjøre en christelig Skik i Klosteret med Gudstjeneste og Guds Ords Forkyndelse.

Da dette skede var Hr. Nils, som vi siden skulle see, paa en Maade landflygtig fra Norge; og Omstændighederne der have maaskee sat Erkebiskoppen i Stand til at forhindre Klosterets fuldkomne Sekularisation endnu en Stund, ja endog saa længe, at Hr. Nils selv ikke

kom i Besiddelse af det. Men at der blev bragt Orden igjen tilveie i Klosteret, maa man betvivle; og under Kronen blev det lagt, saa snart som Erkebiskoppen var borte [1]).

112.

Kong Kristian II's Optræden i Norge 1531—1532. Erkebiskop Olaf og flere Biskopper antage sig hans Sag. Kristians Foretagende mislykkes, og Norges Forhold bringes i sin gamle Skik. Kong Fredrik I dør 1533.

Det Tryk, som den verdslige Statsmagt øvede paa Kirken i Norge, og som kom tilsyne i de gjentagne og oftest heldige Angreb paa dens Indretninger og Ejendomme, begyndte meer og meer at overvælde den norske Geistligheds Formænd. Deres tiltagende Afmagt maatte allerede være dem selv indlysende. Baade i det Aandelige og Verdslige følte de Fodfæstet svigte under sig. At Erkebiskop Olaf fandt sin nærværende Stilling utaalelig, var ikke at undres over, heller ikke at han speidede til alle Sider for at opdage, om muligt, en Støtte, til hvilken han i sin Nød og Forladthed kunde klynge sig. Havde han engang maaskee næret det Haab, at den Magt og Selvstændighed, som Haandfæstningen af 1524 tillagde det norske Raad, forenet med den Indflydelse, han selv og Biskopperne ifølge gammel Hevd øvede i Raadet, — at den skulde sikkre baade Stat og Kirke mod fremmed Undertrykkelse, saa maatte dette Haab ganske vist allerede nu være udslukt. Mænd som Vincentius Lunge, Esge Bilde og Nils Lykke maatte ved sin Adfærd forlængst have overbevist ham om, at den Selvstændighed, der var det norske Raad indrømmet, i Grunden kun kom enkelte danske Stormænd, som deri vare indsmuglede, til Gode, og at disse, om end ofte og i mange Stykker uenige indbyrdes og uenige med det svage Kongedømme, de i Navnet tjente, dog stedse vare enige med dette og mellem sig selv i een Ting, nemlig, naar Leilighed gaves, at berøve Biskopperne deres Myndighed og Kirken dens Rigdomme, og saa til Slutning underkaste Kirken den verdslige Statsmagt. Erkebiskoppen kunde saaledes ikke nu længer i Haandfæstningen see nogen sand Betryggelse hverken for Fædrelandets Selvstændighed eller dets Kirkes Opretholdelse. Den bestaaende Forfatning, Kong Fredrik, de danske Magthavere i Norge, — Alt maatte være ham lige forhadt, og han maatte baade til Fædrelandets og til Kirkens Bedste, som det for ham stillede sig, see sig om efter Midler til at blive det Hele kvit, Forandringen koste hvad den koste vilde; værre end det var kunde det neppe blive.

En saadan Opfattelse af Norges og den norske Kirkes daværende

[1]) Langes Klh. 2den Udg. 241—246.

Stilling, tænker jeg, har ledet Erkebiskop Olaf til at vende Blikket mod den landflygtige Kristian II som den forønskede Redningsmand, helst da Udsigterne just paa denne Tid syntes at opklare sig noget for den ulykkelige Fyrste, og hans Forhold til den romerske Kirke syntes at blive venskabeligere.

Kristian havde under sin hele Landflygtighedstid sysslet med Planer til at gjenvinde sine tabte Riger. Men disse Planer vare hverken dybt udtænkte, eller fast grundlagte; ikke heller bleve de forfulgte med Sikkerhed, eller ledede med sand Klogskab og Kraft. Kristian havde baade tro og dygtige Tjenere; men i hans egen Aand havde, efter hans Flugt, et Vankelmod vundet Overhaand, der stedse forværrede hans i sig selv vanskelige Stilling. Hans naturligste Støtte var hans Svoger Keiser Karl, og i Bevidstheden herom tog han ogsaa først og fremst sin Tilflugt til denne, eller rettere til det burgundiske Hof i Nederlandene. Men den Kulde og Seendrægtighed, han her mødte, bragte ham snart til at vende sig andensteds hen. Den lutherske Lære havde vundet sterk Indgang hos ham. Dette blev snart en aabenbar Sag, der naturligvis ikke betragtedes med gunstige Øine af det strengkatholske burgundiske Hof. Baandet mellem ham og dette slappedes herved. Men i samme Mon, som hans Haab til Keiseren blev mindre, synes han at have vendt sin Fortrøstning til de protestantiske Fyrster i Tydskland, blandt hvilke flere vare hans nære Frænder, saaledes Kurfyrsten af Saxen. Hine Fyrster havde dog paa den Tid for meget med sine egne Sager at gjøre, til at kunne række Kristian en kraftig Hjælperhaand; og de vare saa meget mindre villige hertil, da Hjælpen dog skulde ydes ham mod en af deres egne Trosforvante; thi derfor kunde allerede Fredrik I, i det mindste som Styrer i Slesvig og Holstein, og end mere afgjort hans Søn Hertug Kristian regnes. Kong Kristian havde i 1524 paa egen Haand faaet sammenbragt en ikke ubetydelig Leiehær i Nordtydskland; men formedelst Pengemangel og daarlige Foranstaltninger splittede denne Hær sig uden at have udrettet det ringeste for Kongens Sag. Ikke bedre gik det med de Forsøg, hans Tilhængere i Danmark og Sverige, som Skipper Klement, Klaus Knipphof og fremfor alle Søren Norby, i de nærmest paafølgende Aar gjorde paa atter at spille ham de nordiske Riger i Hænderne. Ogsaa de Forhaabninger, han gjorde sig om kraftig Hjælp fra Keiser Karl, efter at denne i 1525 havde overvundet sin Fiende Frans I af Frankrige, slog fuldkommen feil. Under alt dette indsvandt Kristians Hjælpekilder meer og meer, medens Iveren for hans Sag kjølnedes hos mange af hans Tilhængere; og fra Midten af 1526 mærkes tydelig, at Kong Fredrik aandede noget friere, og følte sig noget sikkrere i sit Kongedømme.

Men fra 1529 af, da Keiseren, efter Freden til Cambray med Frankrige, havde faaet friere Hænder, begyndte Kristian paany at sætte sit Haab til ham. Vel var hans ædle Dronning Elisabet, Keiserens Søster, i Mellemtiden død, men deres Børn bleve dog opdragne ved det burgundiske Hof, og Karl fandt det ikke stemmende hverken med sin Ære eller sin Fordeel ganske at slaa Haanden af sin ulykkelige Svoger. Kristian synes ogsaa nu at have foresat sig at gjøre alle mulige Opoffrelser for at vinde Keiseren og hans Hus for sig; han viste sig endog villig til at bortrydde det Anstød, som hans Vedhængen ved Lutheranismen hidtil havde givet. I 1530 afsvor han, i Overvær af den pavelige Legat Kardinal Campeggio, sit lutherske Kjætteri og modtog en Pønitens af Kardinalens Haand. Ved Siden heraf gjorde Kristian Forberedelser, som tydede paa forestaaende Rustninger. Han var vel bekjendt med Forholdene i sine fordums Riger, med hvilke hans tro Tjenere, som havde fulgt ham i hans Landflygtighed, stode i næsten uafbrudt hemmelig Forbindelse. For Norges Vedkommende var det især den oftere nævnte Jørgen Hansson, efter sin Bortreise fra Norge bosat i Kampen i Overyssel, som skaffede ham paalidelige Underretninger. Kristian vidste saaledes, at der ikke i noget af Rigerne, og mindst i Norge, manglede Gjæringsstof, Emne til Misnøie med Styrelsen og urolige Hoveder, der med større eller mindre Grund higede efter en Forandring i det Bestaaende. At den katholske Geistlighed i alle tre Riger deels med Utaalighed allerede følte Reformationens Tryk i dens hele Fylde, deels med Frygt forudsaa dens snarlige Indbrud over dem, og derfor i sin Flerhed hørte blandt de Misnøiedes Tal, — det var noget, der fortrinsvis maatte tildrage sig hans Opmærksomhed; og ganske vist har dette ikke medvirket lidet til hans offentlige ja høitidelige Tilbagevenden i den romerske Kirkes Skjød. Kunde han nemlig faa hin rige og endnu indflydelsesfulde Stand til at tro paa hans Omvendelses Oprigtighed, maatte han haabe, under Sagernes nuværende Stilling, at kunne regne paa dens Overgang til hans Parti; og herved vilde saare meget være vundet for ham.

Vi have seet, at Erkebiskop Olaf paa sin Romerreise i 1523, under sit Ophold i Mecheln, tilsvor Kristian II, som dengang endnu var Norges lovlige Konge, Huldskab og Troskab; men at han dog det følgende Aar tilbagetog denne Ed, idet han med det øvrige norske Raad opsagde Kristian og hyldede Fredrik I [1]. At han, denne Opsigelse uagtet, har vedligeholdt en vis Hengivenhed og Forkjærlighed for sin tidligere Konge, tør man maaskee gjætte, skjønt det vanskelig lader sig bevise. At han den hele Tid siden skulde have staaet i hem-

[1]) S. o. f. II. 654, 669.

melig Forbindelse med den Landflygtige [1]), antydes, saavidt hidtil bekjendt, ikke i noget nu levnet skriftligt Dokument; og der er ingen gyldig Grund til at antage andet, end at Erkebiskop Olaf, dengang han hyldede Fredrik som Norges Konge, gjorde dette i god Tro og fuld Oprigtighed. Men siden havde Omstændighederne i meget forandret sig, og mangt et Erkebiskoppens Haab baade med Hensyn til hans egen Person og med Hensyn til Fædreneland og Kirke var skuffet. Nu vendte han i sin, Fædrenelandets og Kirkens fortrykte Stilling igjen Tanken til Kristian, og nu først er en hemmelig Forbindelse mellem dem bleven sluttet, hvilken havde til Diemed, at hjælpe Kongen at tilbagevinde sine Riger. Saadan, forekommer det mig, er den rimelige Sammenhæng med Erkebiskop Olafs Overgang til Kristians Sag. Men naar, og fra hvis Side det første Skridt til Forbundet er gjort, er ubekjendt, ligesom og ved hvilke Mellemmænd det er blevet knyttet.

Saameget synes imidlertid klart, at næsten ligesaasnart som Rygtet om Kristians forehavende nye Rustninger begyndte at løbe omkring i Danmark, satte det ogsaa Erkebiskop Olaf i Berøring med hans Planer; hvad enten nu dette var en løs Mistanke, som Erkebiskoppens Fiender fandt sig tjente med at udsprede, eller Kong Fredriks Speidere virkelig ere komne paa Spor efter lønlige Meddelelser mellem Erkebiskoppen og Kong Kristian. At Erkebiskoppen ikke mødte paa Herredagen i Oslo om Sommeren 1529, men modarbeidede Hertug Kristians Hylding i Norge, vakte naturligvis Kong Fredriks Opmærksomhed og Misnøie; og fra den Tid af spores hos den danske Regjering en vis Frygt for Erkebiskoppens Stemning og Sindelag. At han var utilfreds med Styrelsens Gang i Norge, derom kunde man ikke tvivle, og at hans Utilfredshed ikke var ganske ugrundet, maatte man udentvivl i sit stille Sind erkjende. Men han var en farlig Fiende, med hvem man maatte stræbe at forlige sig, helst nu da en Feide fra den fordrevne Konges Side begyndte at true. Man vilde derfor gjerne have ham til Kjøbenhavn, til den Herredag for begge Riger, som var tilsagt til Midsommertid 1530. I det Brev, som Vincentius Lunge tilskrev ham fra Andvorskov den 4de Mai nævnte Aar, i Anledning af det mellem dem sluttede Forlig, opfordrede han ham ivrigen til at søge Herredagen, og anførte blandt andre Grunde, som talede herfor, ogsaa „den Mistanke, som han skulde være i formedelst høibaarne Fyrste Kong Kristian", og som han ikke letteligen befriede sig fra, med mindre han personligen kom Kongen og Danmarks Raad til Orde [2]). Da vare altsaa, som man seer, allerede i Dan-

[1]) Hvitfeldt siger dette (Fr. I. u. 1531, Kvart. Udg. 269), dog uden at anføre noget Bevis. [2]) Eml. I. 69; jfr. o. f. II. 700.

mark Rygter i Omløb, der betegnede Erkebiskoppen som en hemmelig Tilhænger af Kristian II; og fra Mistanken herfor vilde man, han skulde rense sig. Men Erkebiskoppen synes at have næret Modbydelighed for de blandede Raadsmøder, hvori man ikke kan fortænke ham, og han mødte ikke paa Herredagen. Vincentius Lunge var den eneste af Norges Raad, som her var tilstede.

Erkebiskop Olafs Udeblivelse har naturligvis forøget Kongens Uvillie og Mistanke mod ham; og begge Dele tiltog, da det neppe, al Hemmeligholdelse uagtet, kunde undgaaes, at et og andet rygtedes om de Underhandlinger, som i Løbet af Vinteren 1530—1531 virkelig vare indledede mellem den landflygtige Konge og Erkebiskoppen samt flere af Norges Biskopper. Den første Underhandler paa Kristians Vegne, som indfandt sig i Norge, var en vis Henrik Lille, som kaldes Kongens Sekretær. Han havde om Vinteren under mange Vanskeligheder og store Farer pleiet Overlægninger baade med Erkebiskoppen og med Biskop Magnus af Hamar[1]). Kristians fornemste Raadgiver og Leder ved disse Underhandlinger var imidlertid den fra Upsal fordrevne Erkebiskop Gustav Trolle, der efterat have for en kort Tid forsøgt sin Lykke hos Kong Fredrik i Danmark, hvem han, som før fortalt, kronede i 1524, var dragen til Kristian i Nederlandene og havde givet sig i Tjeneste hos ham. Det var en virksom, klog, djærv og renkefuld Mand, vel skikket til det Hverv, han her havde paataget sig. Han havde i Slutningen af 1530 bestormet en Mængde af Danmarks og Sveriges Prælater og Herrer med Skrivelser til Kristians Fordeel, deels indeholdende fordeelagtige Vidnesbyrd om dennes forandrede og nu fromme Sindsstemning, deels glimrende Skildringer af den Magt, med hvilken Keiseren agtede at understøtte sin Svoger. Da han dog med sine Breve udrettede mindre i Danmark, end han havde ventet, gav han sig personlig til Norge, hvor han haabede bedre Fremgang for sine Renker. Hans Haab slog ham heller ikke feil. Hans Forestillinger og Løfter fandt her hos flere Biskopper aabne Øren, og det varede ikke længe før han havde knyttet dem til Kristians Sag.

Hvad der om disse Forhandlinger var kommet udenfor de Indviedes Kreds, var sikkerligen kun ganske løse Rygter. Gyldige Beviser for Erkebiskop Olafs oprørske Stemplinger vare, saavidt skjønnes, endnu ikke i hans Fienders Hænder. Alligevel stod han i Begyndelsen af 1531 meer mistænkt og meer frygtet end nogensinde før ligeover for Kong Fredrik, det danske Rigsraad og de danske Magthavere i Norge. Man troede ham ikke; men man torde heller ikke bryde med ham. Man behandlede ham paa det varsommeste og tænkte sig,

[1]) Hvitf. Fr. I. u. 1531 (Kvart.-Udg. 253—256).

som det lader, endnu Muligheden af at kunne med det Gode vinde ham. Hr. Esge Bilde tilskrev ham, den 26de Januar 1531, venskabeligen fra Bergenhus og yttrede Ønsket om et Møde med ham i Bergen anstundende Sommer, da det vilde være nyttigt om Raadet ved den Leilighed kunde samles. Hr. Esge, der med det første agtede sig til Danmark, skulde, ifald et saadant Møde kunde lade sig bringe istand, indrette sig saa, at han til det kunde indfinde sig [1]). Esge Bilde, der altid søgte at forhindre et Brud mellem Kongen og Erkebiskoppen, har ganske vist foreslaaet dette Møde, for paa det, efter at have indhentet nærmere Forskrifter i Danmark, muligen at virke paa Erkebiskoppen til Kong Fredriks Fordeel. Vi vide ikke nøie hvad Erkebiskoppen har svaret paa denne Indbydelse; han synes dog ikke at have afslaaet den [2]). I Danmark arbeidedes der imidlertid paa Istandbringelsen af en ny dansk-norsk Herredag, og man gjorde alt for at faa Erkebiskop Olaf og de norske Biskopper til at indfinde sig paa denne. Den 5te Marts 1531 udgik fra Flensborg Kong Fredriks Kaldelse til Erkebiskoppen at møde til en almindelig Herredag i Kjøbenhavn til St. Hans Midsommer [3]). Lignende Kaldelser udgik til de andre norske Biskopper, og baade Olaf af Bergen og Hoskold af Stavanger havde allerede inden den 24de Mai givet Esge Bilde sit Løfte om at møde. Det samme Løfte bragte ogsaa Nils Lykke fra Erkebiskoppen. Alligevel fandt Esge Bilde det fornødent i sit Brev til denne af 24de Mai, hvori han meldte ham de tvende ovennævnte Biskoppers Beslutning, at opfordre ham paa det meest indtrængende til at holde fast ved sit Forsæt [4]). Hvor oprigtig Erkebiskop Olaf har meent sit Løfte, da han gav det, kunne vi ei bedømme. Der var nemlig senere ganske uventet indtruffet en ulykkelig Begivenhed, der aabnede ham en, som det maatte synes, grundet Anledning til at tage Løftet tilbage.

Den 3die Mai 1531 var der overgaaet Nidaros en frygtelig Ildebrand, i hvilken næsten alle dens Kirker vare afbrændte, og blandt disse ogsaa Kathedralkirken. Ganske kort efter Esge Bildes ovenomtalte Skrivelse til Erkebiskoppen var afgaaet, kom til Bergen dennes Brev om den indtrufne Ulykke, paa Grund af hvilken han nu undskyldte sig at møde til Herredagen i Kjøbenhavn. Dette synes at have gjort et ubehageligt Indtryk paa de i Bergen forsamlede Herrer, Biskop Olaf, Esge Bilde, Vincentius Lunge og Nils Lykke, der alle synes at have staaet færdige til Reisen. De tilskreve samtlige den 31te Mai Erkebiskoppen et Brev, som vel egentlig skulde være en Trøsteskrivelse. Med Trøstegrundene er det dog smaat bevendt, medens deres Opfordringer til Erkebiskoppen at møde paa Herredagen,

[1]) Sml. II. 35. [2]) Smst. 47—50. [3]) Smst. 38. [4]) Smst. 54.

den indtrufne Ulykke uagtet, ere saa meget mere indtrængende. Der gives ham endog Udsigt til, at man vil bevirke nogen Udsættelse i Tiden for Herredagen, hvis han kun vil komme til denne[1]). Esge Bilde tilskrev ham derhos særskilt den 1ste Juni og stillede ham for Øine Vigtigheden af hans Nærværelse paa Herredagen, baade for de mange magtpaaliggende Sagers Skyld, som der skulde forhandles, og for hans egen Skyld, idet han havde megen Ære og Kongens Naade at vente[2]). Men alt var forgjæves. Erkebiskoppen holdt fast ved sin Undskyldning og blev hjemme.

Herredagen i Kjøbenhavn blev alligevel nogenlunde talrigt besøgt fra Norge. Biskopperne Hoskold af Stavanger, Olaf af Bergen og Hans af Oslo, Provsten af Mariekirken i Oslo Kansleren Matthias Hvoruf, Herrerne Esge Bilde, Vincentius Lunge, Nils Lykke og Erik Ugerup mødte alle og vare samlede i Kjøbenhavn omring 10de Juli[3]). Men just derved at saa mange af de mest indflydelsesrige og skarpsynede danske Magthavere ved den Tid forlode Norge, aabnedes der Gustav Trolle saa meget bedre Leilighed til at røgte det Hverv, han havde paa Kristians Vegne; og han nyttede denne Leilighed med Ufortrødenhed, Kløgt og Dristighed.

Netop i Sommeren 1531 var det, at Gustav Trolle gjennemreiste Norge og befæstede de Forbindelser, som Vinteren forud ved Henrik Lille vare knyttede. Denne sidste var og tildeels i Følge med ham paa Reisen, ligesom ogsaa Kristians tro Tjener, den oftere nævnte kloge og driftige Jørgen Hansson, i sin Tid Hovedsmand i Bergen, hvilken havde begivet sig til Norge fra Kampen og nu var Kristian til stor Nytte ved det fortrolige Kjendskab, han havde til de norske Forhold[4]). Gustav reiste forklædt og ledsaget af tvende norske Bønder. Han og hans Følge gav sig ud for Bergfolk. Hans Reise var ikke uden Fare; thi enkelte havde Mistanke om hvo han virkelig var. Det første Sted hvor han slog sig ned var Hamar, hvis Biskop Magnus synes at have omfattet Kristians Sag med større Iver end selve Erkebiskoppen. Hid kom han med Henrik Lille den 16de Juli og synes at være forbleven der over den 20de. Paa denne Dag udstedte Biskop Magnus et Brev til Kong Kristian, hvori han lovede ham ikke alene sin egen og Erkebiskoppens Understøttelse med Penge og anden Hjælp, men ogsaa de øvrige norske Biskoppers. Saasnart disse vendte tilbage fra Herredagen i Kjøbenhavn, skulde Erkebiskoppen og han strax underrette dem om Kristians Forlangende, „og inddrage dem til sig i samme Handling". Henrik Lille skulde føre dette Brev til Kongen, som opfordredes til at lønne ham med Mariekirkens Provsti, hvilket ogsaa

[1]) Sml. II. 56—59. [2]) Smst. 60—61. [3]) Smst. 69—70. [4]) Hvitf. Fr. I. n. 1531 (Kv.-Udg. 263).

Erkebiskoppen vilde synes godt om [1]. Muligen har dog hverken Henrik eller Brevet naaet til sin Bestemmelse.

Fra Hamar drog Gustav til Nidaros. Paa denne Vei var det uden tvivl, at han eftersattes af Klaus Ravn, Lensherren paa Akershus, Mogens Gyldenstjernes, Foged i Gudbrandsdalen, der havde faaet Nys om hvo han var. Forfølgerne vare ham lige i Hælene, men han var dog heldig nok til at undgaa dem [2]. I Throndhjem maa han have følt sig sikker under Erkebiskop Olafs Vern, og herfra skrev han den 23de August en Opfordring, der nærmest er stilet til Biskoppen af Stavanger, og synes at have skullet besørges til denne ved Biskoppen af Hamar, men Gjenparter af den have rimeligvis været bestemte ogsaa for de øvrige Biskopper. Gustav siger sig heri at være udsendt af Kong Kristian med Keiserens Villie og Raad til den norske Kirkes og det norske Riges Gavn og Hjælp. Han opfordrer Biskoppen til at rette sig efter hvad hans Erkebiskop byder ham, og beder ham betænke, hvad han har at befrygte af det omsiggribende Kjætteri og henpeger paa hvad der er overgaaet Domkirken i Bergen. Han viser, at det er en klog og fornuftig Handling at understøtte Kristians Forehavende med Kirkens Gods og Klenodier; thi bedre var det at skjænke eller laane dette til Kirkens og Landets Forsvar, end at gjemme det til et Rov for Kjætterne. Han lover paa Kongens Vegne Pant i Kronens Len, og paa sine egne Vegne at stille sin Domkirke i Upsal og al dens Ejendom til Sikkerhed for at det udlaante skal blive tilbagebetalt. Han opfordrer endelig til at sende Skibe, ladte med Tømmer, til Nederlandene, til Kongens Tjeneste og foreskriver Adfærden hermed, idet han ogsaa her lover sikker Gjenerstatning [3].

At denne Opfordring, som sagt, nærmest er stilet til Biskoppen af Stavanger, har maaskee sin Grund deri, at enten Biskop Hoskold allerede paa en Maade var dragen ind i Forhandlingerne, eller at man kjendte hans fiendtlige Stilling ligeover for Vincentius Lunge. Denne havde nemlig med sin sedvanlige Rovgjerrighed arbeidet paa at faa Utstein Kloster i sine Hænder. Først havde han, rimeligvis allerede i 1525 eller kort efter, i den gamle Abbed Henriks Sted indsat i Klosteret sin egen Foged. Biskoppen havde dog indviet en ny Abbed til Klosteret; men efter dennes Død skikkede Vincentius Jens Split til Klosteret, hvem Biskoppen afviste og viede atter en ny Abbed. Men ligefuldt var Vincentius endnu under Herredagen i Kjøbenhavn ifærd med Biskop Hoskold for at faa Klosteret af ham, og da Biskoppen gav ham et bestemt Afslag, skiltes de fra hinanden som Uvenner. Om alt dette underrettede Biskoppen Erkebiskop Olaf i en

[1]) Hvitf. Fr. I. n. 1531 (Kvart-Udg. 253—257). [2]) Hvitf. smsts. (Kv.-Udg. 253). [3]) Hvitf. smsts. (Kv.-Udg. 257—262).

Skrivelse af 3die August fra Stavanger, idet han tillige meddelte ham Efterretninger om Herredagen, fra hvilken han netop da maa være hjemsendt [1]). Det kunde være muligt, at dette Biskop Hoskolds Brev allerede var kommet Erkebiskoppen til Hænde og af ham var meddelt Gustav Trolle, da denne udstedte sin Opfordring.

Gustav Trolles Opfordringer om Hjælp for Kristian fra Biskopperne og andre hans Venner i Norge lød ikke for døve Øren. Baade Skibe, Kirkesølv og Penge blev tilveiebragt. Det samledes i al Hemmelighed, og Jørgen Hansson bragte det til Nederlandene Kongen til Hænde [2]).

Herredagen i Kjøbenhavn udrettede intet af Betydenhed, især af den Grund, at Kong Fredrik ikke selv kom der tilstede. Paa Reisen til Kjøbenhavn fik nemlig Kongen sikkre Underretninger om, at Rustninger fandt Sted i Østfrisland paa Kristians Vegne. Han standsede derfor i Fyen, og efterat han derfra ved tre Herrer havde sendt en Meddelelse til Herredagen, vendte han igjen tilbage til Gottorp. Kongens Meddelelse af 2den Juli gav Oplysning om hine Rustninger og henvendte sig særligen til Norges Raad med Forestillinger om Norges Forpligtelse til at blive ved Danmark og holde sin Tro mod Kong Fredrik. Den fremstillede et Angreb paa Norge fra Kristians Side som høist sandsynligt og opfordrede Raadet til at sørge for Landets Forsvar. Den lovede ogsaa Afhjælpning af Norges Anker, naar disse bleve forelagte Danmarks Riges Raad og Kongen [3]).

De norske Raadsmedlemmer paa Herredagen foretog sig virkelig ifølge denne Opfordring at opsætte nogle Artikler, og bestemte tillige den 15de Juli, at Biskop Hans Reff af Oslo og Kansleren Matthias Hvoruf skulde forblive i Danmark og overvære en ny Herredag, der skulde holdes omkring 8de September i Nyborg [4]). Men denne Herredag blev igjen afsagt paa Grund af de stedse meer og meer truende Udsigter, og Biskop Hans Reff fik, ved Kongens Brev fra Gottorp af 23de August, Orlov at vende hjem igjen til Norge [5]). Allerede meget tidligere maa flere af de norske Raadsmedlemmer være hjemvendte. Biskop Hoskold af Stavanger, have vi seet, var allerede den 3die August igjen ved sit Sæde.

Esge Bilde blev dog tilbage og havde en Sammenkomst med Kongen paa Gottorp i August Maaned. Her viste det sig klart, hvormeget det var Fredrik om at gjøre at vinde Erkebiskop Olaf. Kongen bad Esge forsikkre denne om, at han ingen Mistanke nærede til ham, men var ham naadig og velvillig; han stadfæstede ham i de Len, han ønskede, og indrømte ham tvende Gaarde ved Steenvikholm.

[1]) Sml. II. 69—72; Langes Klh. 2den Udg. 387. [2]) Hvitf. Fr. I. u. 1531 (Kv.-Udg. 263). [3]) Sml. II. 63—67. [4]) Smst. 67—68. [5]) Smst. 73.

Esge Bilde meldte Erkebiskoppen dette ved et Brev fra Baahus af 26de September. Men i det samme Brev lod han ham ogsaa vide, at det var kommet til hans Kundskab, at Gustav Trolle var hos Erkebiskoppen, „hvad Sanningen derom er ved Gud og eders Naade bedst"; han yttrer dog det Haab, hvis saa er, at Erkebiskoppen vil vide at skikke sig som han bør, og at han ikke vil lade en saa farlig Mand som Gustav igjen slippe sig af Hænde. Et kongeligt Leidebrev for Erkebiskoppen fulgte, hvilket Hr. Esge havde udvirket, for det Tilfælde, at hin skulde ville begive sig til Kongen [1].

Det hele Brev indeholdt, som vi let see, velmeente Fingerpeg til Erkebiskoppen. Det kunde omtrent tolkes som saa: — Dine høiforræderske Forbindelser ere bekjendte, men du kan endnu trække dig tilbage ved at opoffre Gustav Trolle; og Kong Fredrik vil modtage dig med begge Hænder. At Hr. Esge vilde have virket efter yderste Evne for at bringe Erkebiskoppen igjen tilbage i Kong Fredriks Naade, hvis den første kun vilde gjøre det mindste Skridt i denne Retning, — derom kan man være overbevist. Esge Bilde var en ærlig Mand, ønskede af Hjertet at holde Erkebiskoppen fast ved Kong Fredrik, og bar ham derfor baade paa Herredagen og for Kongen det bedste Vidne.

Hvorvidt Erkebiskop Olaf, da han modtog Esge Bildes Brev, længere var i den Stilling, at han kunde træde tilbage fra Kristians Sag, om han og havde villet, lader sig vanskelig sige. Rimeligvis var han dog allerede saameget indviklet i den, at han følte sig afgjort bunden til den landflygtige Konge. At imidlertid Frafaldet fra Kong Fredrik, ikke har været Erkebiskop Olaf saa ganske let, er der stor Grund til at formode; og man finder heller ikke fra denne Tid noget Brev fra ham, der vidner om en saadan levende Beredvillighed til at komme Kristian imøde, som t. Ex. Biskop Magnus's ovenomtalte Brev viser. Det Brev af Erkebiskoppen til Gustav Trolle fra Steenvikholms Slot, skrevet den 7de November, hvilket Hvitfeldt paaberaaber sig, idet han beskylder ham for at have været Hovedet for Oprøret i Norge mod Kong Fredrik, er i sit Indhold ubetydeligt og dunkelt, og langt fra ikke fældende [2]. Var det Frygt for en Kirkereformation, der mest stod Erkebiskoppen for Hovedet, idet han faldt fra Kong Fredrik, da maatte der ganske vist med Hensyn til Kristian, trods alle Gustav Trolles Forsikkringer om hans nuværende Hengivenhed for den romerske Kirke, paatrænge sig Erkebiskop Olaf en Smule Mistillid, naar han mindedes, at Kristian dog ligetil for kort siden havde været en erklæret Lutheraner. Var det Fædrenelandets Stilling, der fortrinsvis virkede paa ham, saa maatte vel stundom Kristians

[1]) Sml. II. 75—78. [2]) Hvitf. Fr. I. u. 1531 (Kv.-Udg. 262).

grusomme og egenmægtige Færd i fordums Dage stille sig advarende for ham og gjøre ham noget tvivlsom. Han kunde endelig ikke vel dølge for sig selv, at det var et farligt Foretagende, han stod i Begreb med at laane sin Haand til, — farligt baade for Norges Selvstændighed og for Kirken og for ham selv personlig, hvis det mislykkedes; og for et heldigt Udfald kunde hverken hans Kjendskab til Kristian eller Gustav Trolles Brauten med Keiserens mægtige Bistand borge ham. Olaf Engelbrektssøns Karakter var, som vi før have yttret, ingenlunde fast og kraftig. Stillede hine Tvivl sig levende for hans Sjæl til samme Tid som han modtog Esge Bildes Brev og mærkede sig de deri givne Vink, saa maatte det ligge nær, at han endnu vaklede i den sidste Stund, da et bestemt Valg ikke længer kunde undgaaes. Maaskee øiner man Spor af en saadan Vaklen og af et Ønske, endnu, om muligt, at holde sig Udveien aaben til Gjenerhvervelsen af Kong Fredriks Naade, hvis Kristians Foretagende skulde mislykkes, i et skrevet Udkast, som er os levnet fra dette Aar, men uden Dag, hvori, aabenbare for visse nordenfjældske Raadsmedlemmers Vedkommende, og sandsynligvis nærmest for Erkebiskoppens, de Klagepunkter ere optegnede, som foranledigede deres Overgang fra Kong Fredrik til Kong Kristian. Klagepunkterne dreie sig fortrinsvis om de Angreb, som ulovligen ere gjorte paa Kirken, og som i det Foregaaende ere skildrede, som Kirkers Nedbrydning, Klosteres Ophævelse o. s. v., over hvilke der siges, at der er klaget baade for Kongen og for dennes Statholder „her nordenfjælds", Esge Bilde; men til Slutning heder det, at skjønt alt dette strider mod Kongens Haandfæstning, saa vilde man dog aldrig af den Grund have faldet fra Kong Fredrik, hvis ikke Kong Kristian var kommen til Landet med saa stor en Krigsmagt og havde afskaaret dem (de Nordenfjældske) al Undsætning, de kunde vente fra Danmark [1]). Her stilles jo aabenbare Kong Kristians Angreb i Forgrunden blandt Aarsagerne til Frafaldet fra Kong Fredrik; dette var altsaa tvunget og derfor mindre tilregneligt. Er nu denne Opsats udgaaen fra Erkebiskop Olaf, og har den været bestemt til at komme Fredrik paa en eller anden Maade i Hænde omtrent samtidig med Erkebiskoppens og de Nordenfjældskes Opsigelse, saa kan man vel ikke tvivle om, at Hensigten med hint Tillæg har været at formilde Fredrik, ifald denne engang kunde blive istand til at drage de Frafaldne til Regnskab. Det er en saadan Ængstlighed, som den, heri vilde antydes, en saadan Mistillid til sin egen Lykke, en saadan Søgen efter et Smuthul til Frelse i Farens Stund, som netop ved flere vigtige Leiligheder aabenbarer sig hos Olaf

[1]) Saml. II. 87—89.

Engelbrektssøn, og som har udbredt mørkere Skygger over hans Karakter, end den muligen i sig selv har havt.

Men hvorledes nu end hermed kan have forholdt sig, og hvilke Betænkeligheder og Tvivl der kunne have opsteget i Olaf Engelbrektssøns Sjæl i Afgjørelsens Dieblik, — dette var, maaskee endog før han ret havde gjort sig fortrolig hermed, kommet; og han valgte at stille sig paa Kristians Side.

Det havde omsider efter mange Vanskeligheder lykkets Kristian at samle en Hær paa 7000 Mand. Denne indskibede han i Holland paa 25 Krigs- og Førselsskibe og gik under Segl den 26de October 1531. Men gjentagne Storme splittede hans Flaade i Nordsøen; flere Førselsskibe gik til Grunde og med dem hans svære Skyts og hans Skat [1]). Efter at have lidt meget, løb endelig hans Flaade i de første Dage af November i en daarlig Tilstand ind i forskjellige Havne paa Norges Sydkyst, især paa Agdesiden. Kristian selv kom en 5te November ind i Hestnes Havn i Nedenæs Len, og herfra udstedte han den 6te November sit første Opraab til Nordmændene.

Han fremstiller sig heri som om han var kommen til Norge for at befrie Folket fra al den Ulov og Uret, som var det tilføiet af dem, der i hans Fraværelse egenmægtigen havde opkastet sig til dets Herrer. Han omtaler det meget Krigsfolk, han har ført fra Holland, hvilket han strax den følgende Dag vil føre til Oslo. Til denne Stad opfordrer han alle Embedsmænd og fire Mænd af hvert Fylke at møde ham for at faa hans Mening og Villie at vide. Dem som opsætte sig mod ham og Norges Rige og ikke ville lyde denne Skrivelse, skulle føres til Kongen, og Halvdelen af deres Gods skal tilhøre den som fanger dem, medens den anden Halvdeel tilfalder Kongen. De som tidligere have opsat sig imod ham, men nu ville af sig selv underkaste sig ham, vil han gjerne tage til Naade. Ingen Skat skal udgives uden til ham og hans Fuldmægtige. Til Slutning lover han at ville holde alt Folket ved „Guds og Norges Riges Lov" og at „ville skikke sig imod dem alle som en christen Konge bør mod sine gode og tro Undersaatter" [2]).

Kristian meldte strax Erkebiskop Olaf som og den i Throndhjem værende Gustav Trolle sin Komme til Norge. Han sendte derpaa Erkebiskop Olaf det udstedte Opraab til videre Kundgjørelse nordenfjælds og skrev ham endelig til den 8de November fra sit Skib under Indseilingen til Oslo. I dette Brev indbyder han Erkebiskoppen til Oslo, hvorhen han skulde tage med sig Lagmanden, Lensmænd, Borgermester og fire de ypperste Borgere af Throndhjems By og fire

[1]) Palud.-Müller Gr. Feide I. 51, jfrt. m. Sml. II. 90—93. [2]) Sml. II. 84—85.

Mænd af hvert Syssel. Kunde han overkomme nogen af Kongens og Rigets Fiender, navnligen „Doctor" Vincentius og Nils Lykke, da skulde han holde dem fast eller føre dem med sig til Kongen. Han gjentager for øvrigt sit Løfte om Tilgivelse for dem, der underkaste sig ham frivilligen [1]).

De navngivne Mænd, som Kristian opfordrede Erkebiskoppen til at gribe, vare i Sikkerhed. Nils Lykke var endnu i Danmark, og Hr. Vincentius var inden den 7de Oktober i Bergen [2]), hvorhen ogsaa Esge Bilde var kommen, førend Kristian landede i Norge.

Kristian landsatte sit Krigsfolk i Oslo den 9de og 10de November og opfordrede den 11te Hr. Mogens Gyldenstjerne, der befalede paa Akershus, til at opgive Slottet [3]). Herpaa modtog han et listigt undvigende Svar, hvorved Hr. Mogens udbad sig Frist til i Forveien at tilskrive Kong Fredrik. Fik han ikke Undsætning inden Marts næstkommende, da lovede han at opgive Slottet. Hermed lod Kristian sig nøie, og der var saaledes for Øieblikket i Oslo en Vaabenstilstand mellem de to fiendtlige Partier [4]).

Det havde, som vi see, været Kristians oprindelige Hensigt at samle om sig et talrigt almindeligt Rigsmøde i Oslo; men dette opgav han, deels vel for Hastverks Skyld, deels fordi flere Vanskeligheder stillede sig i Veien, og han lod sig nøie med, saasnart som det var gjørligt, at samle et Raadsmøde eller en Herredag for det Søndenfjældske, og selv dette Møde har maaskee været temmelig ufuldstændigt. Vi kunne blot med Sikkerhed paavise som tilstedeværende Biskoppen af Oslo, Hans Reff; men med største Sandsynlighed kan man dog ogsaa gjætte paa den for Kristians Sag saa ivrige Biskop Magnus af Hamar, den fratraadte Biskop Anders Mus, Provsten til Mariekirken Matthias Hvoruf, Hans Andersøn Abbed af Hovedø, og af Verdslige: Ridderen Gaute Galle og Væbnerne Erik Ugerup og Erik Eriksøn. Alle disse findes nemlig at have været med at hylde Kristian, eftersom de senere, netop af den Grund, maatte udstede et formeligt Opsigelsesbrev til ham, hvorom paa sit Sted skal tales. De tilstedeværende Raadsmedlemmer sammentraadte den 29de November, og efterat Paal Kjempe, en dansk Mand, som havde fulgt Kristian i hans Landflygtighed, og nu var Kongens Kansler, havde tiltalt dem, hyldede de Kristian; og det blev i Hyldingsbrevet indført, at hvis Kristian ved Døden afgik skulde de være skyldige at tage hans Søn, Johannes, til Konge. Aarsagerne til deres Frafald fra Kong Fredrik bleve fremsatte i et Brev af samme Dag til det danske Rigsraad, og fremhævedes heri særdeles, at Kristian var i sin Tid for-

[1]) Sml. II. 86; jfr. Hvitf. Fr. I. u. 1531 (Kv.-Udg. 266—267). [2]) Sml. II. 78. [3]) Palud.-Müller Gr. Feide I. 32. [4]) Hvitf. u. 1531.

dreven fra Danmark af et lidet Parti, uden Nordmændenes Vidende og Samtykke, samt at Norge havde antaget Fredrik nødtvunget, for ikke aldeles at fordærves. Kristian var saaledes deres rette Herre og Konge, hvem de nu have lovet Huldskab og Troskab [1]).

Paa Mødet blev ogsaa vedtagen en Landehjælp af et Lod Sølv af hver Mand og den saakaldte Gjengerd i Madvarer til Hjælp for Kristian. Biskop Hans Reff tilskrev desuden den 30te November paa Kongens Vegne sin Geistlighed, at den skulde tage ud af Kirker og Kapeller det Sølvtøi, som kunde undværes, og sende det inden 8–10 Dage til Oslo til Kongen, der vil erstatte dem det i Fremtiden. Hovedkirkerne skulde ikkun beholde tilbage to Kalke og een Monstrans, de andre Kirker een Kalk, og havde Kirken ikke meer end een, da skulde Halvdelen af den leveres, dog saaledes, at Bønderne kunde udløse den med Sølv og Penge. Hvad Sølv og Penge Alterne kunde have, skulde man tage med [2]).

Kristian underrettede ved et Brev af 29de November Erkebiskop Olaf om den tilstaaede Landehjælp og Gjengerd, hvilken der nordpaa skulde udredes til Kongens Tjener Jørgen Hanssøn, som han sendte for at opbære den. Kristian havde havt i Sinde selv at komme Nordenfjælds, men var for Tiden hindret deri ved sin Stilling. Idet han i Brevet anbefaler Erkebiskoppen sin Sag, yttrer han Ønsket om, at denne snart vil komme til ham, eller og strax tilskrive ham [3]). Under 30te November sendte derhos Kristian Erkebiskoppen et Leidebrev, lydende paa fem Ugers Leide, og fri Tilbagereise, om han ei kom til Enighed med Kongen [4]).

Kristian var aabenbare endnu ikke ganske sikker paa Erkebiskop Olafs Stemning, og han vilde nu have hans bestemte Erklæring enten ved et personligt Møde eller skriftligt. Han vidste da ikke, at samme Dag som det søndenfjældske Raad hyldede ham i Oslo, den 29de November 1531, havde Erkebiskoppen gjort det samme i Nidaros, i sit Kapitels Nærværelse. Den som her modtog Hyldingen paa Kongens Vegne, var Gustav Trolle. Den 3die December næst efter sendte Erkebiskop Olaf fra Stenvikholm ved tvende Stormænd, Hans Krukkov og Magnus Arnessøn, Kristians Opraab ledsaget af en anbefalende Skrivelse fra sig selv, til Indbyggerne i Fosen-Len, Eidoen, Romsdalen og Sunmøre, altsaa i Nils Lykkes Forlening [5]).

Olaf Engelbrektssøn havde saaledes nu afgjørende erklæret sig for Kristian. Men dette Skridt gjorde han ikke ganske uden Forbehold; og vi see atter heri et Bevis for hans ængstlige Varsomhed.

[1]) Hvitf. Fr. I. u. 1431 (Kv.-Udg. 271—274). [2]) Hvitf. ssts. 275—276. [3]) Hvitf. ssts. 268—29; Brevets Datering 27de Novbr. er rimeligvis blot en Feiltagelse for 29de. [4]) Sml. II. 90. [5]) Smsts. 93, jfr. o. f. II. 700.

hans Hylding var forbunden med visse Tilsagn fra Kongens Side, hvilke Gustav Trolle paa dennes Vegne maatte afgive: — 1) At Olaf Engelbrektssøn og hans Efterfølgere samt hans Kapitel skulde være fri for al Anklage fra Kongens eller hans Børns og Efterkommeres Side for Overenskomsten med Kong Fredrik, hvilken havde været nødvendig for at Erkebiskoppen kunde komme til sin Stol. — 2) At Kongen skal holde Kirker og Klostere samt deres Prælater og Personer ubrødeligen ved deres Friheder og Privilegier. — 3) At Olaf Engelbrektssøn og efterkommende Erkebiskopper af Nidaros skulle uforstyrret besidde, Domkirken til evindelig Eje, Fæstet Stenvikholm, hvilket han af Kirkens og Biskopsstolens Gods og paa Kirkens Grund har opbygget, Kongen, hans Børn og Efterkommere i Norges Kongedømme og Riget til Tjeneste og Forsvar. — Disse Punkter opsatte siden Erkebiskoppen skriftlig den 10de December, og de bleve alle indtagne i det Forsikringsbrev, som Gustav Trolle derom udstedte i Throndhjem (Nidaros) den 12te December 1531 [1]).

Ilbud synes at have bragt Underretning om denne Erkebiskop Olafs Hyldingsaflæggelse til Kristian i Oslo endnu inden Aarets Udgang. Thi de første Dage i Januar 1532 finder man, at Kongen i Oslo har udstedt flere Breve, hvilke udentvivl forudsætte, at han nu var forsikkret om Erkebiskoppens hengivne Stemning. Den 1ste Januar forkynder han, at han har paalagt Erkebiskoppen at feide paa hans og hans Krones Uvenner, og lade dem gribe hvorsomhelst han kan overkomme dem, navnligen Hr. Vincentius, Fru Ingerd og Nils Lykke samt deres Tilhængere; og den 2den Januar kvitterer han for flere Summer, han har modtaget fra Erkebiskoppen, samt forlener denne med Throndelagen og Raumdal, ligesom hans Kapitel med Stjordalen [2]). Den 5te Januar udstedtes, ligeledes i Oslo, i det norske Rigsraads Navn, et særskilt Hyldingsbrev til Kristians Søn Johannes. De enkelte Udstedere nævnes ikke i selve Brevet, derimod siges det at være udstedt „under Hr. Erkebiskoppens Segl af Throndhjem med alles vores Villie og Samtykke“ [3]). Men man kjender dog Udstederne af en Paategning paa en Gjenpart af Brevet. De vare: Erkebiskop Olaf, Biskopperne Anders Mus (episcopus tegensis, Biskop af Teige), Magnus af Hamar, Hans Reff, Provst Matthias og Hans Andersson Abbed af Hovedø. Hvorledes Erkebiskoppens Segl er kommet for Brevet er ikke let at sige; thi han var sikkert paa den Tid det udstedtes i Throndhjem. Enten maa man antage, at Brevet er kommet fuld færdigt fra Erkebiskoppen, at det altsaa er beseglet af ham der hvor han opholdt sig, enten i Nidaros eller paa Stenvikholm,

[1]) Sml. II. 94—97. [2]) Smst. 214—217. [3]) Kalkar, Aktstykker til Danmarks Hist. i Reformationstiden 66—70.

og blot har modtaget sin Datering i Oslo, hvor Raadet, som allerede den 29de November forrige Aar havde besluttet denne Hylding, endnu var forsamlet; eller ogsaa har Plads været ladet aaben for Erkebiskoppens Segl, og dette er blevet tilsat af ham, da han senere, rimeligviis i Begyndelsen af Marts, har været for en ganske kort Tid personlig tilstede i Oslo og der havt en Sammenkomst med Kristian; denne hentyder nemlig paa en saadan i et Brev fra samme Sted den 10de Marts [1]). Erkebiskoppen har ikke godt kunnet undværes Nordenfjælds og har derfor snarest muligt vendt tilbage til Throndelagen, hvor han fremdeles viste sig saare virksom i at skrabe Penge sammen til Kristians Tjeneste baade fra Kirkerne og ved Inddrivning af Landehjælpen. Herfor modtog han ogsaa ved gjentagne Leiligheder Kongens Tak [2]).

Mindre tilfreds synes denne derimod at have været med Erkebiskoppens Iver i at forfølge dem, som Kongen kalder „sine og Rigets Fiender", hvorved han fortrinsvis forstaar Hr. Vincentius og dennes Tilhængere. I et Brev fra Oslo af 27de April til Erkebiskoppen lader Kongen denne vide, at han har spurgt, at Fru Ingerd har været hos ham i Paaskeugen (31te Marts til 6te April), og har ikke villet gaa ham tilhaande paa Kongens Vegne, men derimod ladet haanlige Ord falde om denne. Kongen paalægger Erkebiskoppen at inddrage alt hendes Gods, fast og løst, under Kronen, ligesaa alt det Gods nordenfjælds, som Vincentius og Nils Lykke tilkommer med deres Hustruer, og sende alt det rørlige saa hastig som muligt til Kongen i Oslo. Fru Ingerd og hendes Datter, Nils Lykkes Hustru (Elina), skal han indsætte paa et fast Sted indtil Kongen nærmere forordner. Det Gods, som Erkebiskoppens Tjenere og Svende har taget af Rigets Fiender, som de have slaget eller fanget, maa de dele mellem sig, for at de siden kunne blive saameget velvilligere til at straffe saadanne, hvor de overkomme dem [3]). Man finder ikke Spor til, at Fru Ingerds eller hendes Datters Fængsling er bleven udført; rimeligvis have de unddraget sig derfra ved at flygte til Hr. Vincentius i Bergen.

Imidlertid var Kong Kristians Hær for Akershus, af Grunde, som det ikke vedkommer os her at udvikle, saagodt som aldeles uvirksom. Mogens Gyldenstjerne havde strax før Kongens Komme til Oslo gjort sig al Umage for at forsyne Slottet med Fødemidler, og ved den Leilighed ogsaa plyndret Hovedøens Kloster for alle de Madvarer, han

[1]) Sml. II. 222. En saadan uformelig Adfærd som den her antydede var paa den Tid ganske sedvanlig og har bevisseligen fundet Sted, endog ved meget vigtige Dokumenters Udstedelse. [2]) Sml. II. 222—224, 228—229. [3]) Sml. II. 229—230.

der kunde overkomme. Han tilbød Abbeden, Hans Anderssøn, at flytte ind paa Slottet med Klosterets Kostbarheder; men dette Tilbud blev ikke modtaget; Abbeden viste sig derimod efter Kristians Komme denne hengiven og understøttede ham af Klosterets Penge. I Januar 1532 drog Kristian med sin Hær ned i Viken (det nordlige Baahuslen) for her at bekjæmpe de Svenske. Herved fik Hr. Mogens friere Hænder og benyttede Leiligheden til at hevne sig paa Abbeden. Natten til den 21de Januar drog han fra Slottet, rimeligvis over Isen, ud til Hovedøen, greb Abbeden i hans Seng og førte ham som Fange ind paa Akershus, medens Klosteret atter blev plyndret og derpaa afbrændt. Abbeden beholdt han i Fangenskab ligetil Kristian igjen havde forladt Norge. Dette Foretagende gav udentvivl Anledning til at Biskop Hans Reff den 24de Januar opfordrede Kristian til at vende tilbage for Akershus [1]), en Opfordring, som Kongen dog ikke efterkom for, som det lader, i Begyndelsen af Marts [2]).

Kong Kristians Fiender havde under Alt dette ikke været uvirksomme. Kong Fredrik, Kong Gustav og Hansestæderne havde indgaaet et Forbund. En Flaade og en Hær havde samlet sig i Danmark ved de Forbundnes fælles Anstrængelser, færdig at drage til Norge, saasnart den strenge Vinter ophørte. Akershus var endelig tvende Gange lykkeligen bleven undsat, saa Mogens Gyldenstjerne vel kunde holde sig der, til de Forbundnes Hovedmagt ankom. Kristian derimod havde i Mellemtiden intet af Betydenhed udrettet, undtagen at han i Vinteren havde trængt de Svenske ud af Viken og ødelagt deres tvende Hovedfæstninger der i Landet, Karlsborg og Olafsborg [3]).

Den 28de April 1532 udstedte Kong Fredrik fra Kjøbenhavn et almindeligt Opraab til Nordmændene, igjen at vende tilbage til den Lydighed, de skyldte ham. Opraabets Tone var i høi Grad mild og forsonlig. Nordmændenes, baade de Geistliges og de Verdsliges, Overgang til Kristian fremstilles som tvungen og som Gjenstand for Fredriks Medlidenhed, helst da han havde erfaret den store Byrde, som Kristian under sit Ophold i Norge havde paalagt alt Folket i Skat, Gjengerd og allehaande Tyngsler. Fredrik har ikke før været istand til at sende dem Krigsfolk, der kunde befrie og forsvare dem; men nu sender han dem til Hjælp en Hær under Anforsel af Knut Gyldenstjerne, Electus til Odense (en Broder til Hr. Mogens), Ridder Nils Lykke og Reinold von Heidensdorf; og samme Mænd har han bemyndiget til at handle og bestemme angaaende Norges Riges Bedste. Til disse Mænd beder han derfor Nordmændene fortro sig,

[1]) Langes Klh. 2den Udg. 421; 1ste Udg. 649, 762—764. [2]) Sml. II. 220—221. [3]) Smst. I. 327.

som Kongen selv personligen var tilstede, og hvad de indvilge og samtykke skal være fast, som han selv havde besluttet det. Han vilde holde alle Nordmænd ved Norges Lov og Ret, og i alle Maader skikke sig mod dem „som en christen, trofast, ærlig Konge bør gjore mod sine kjære tro Undersaatter“ [1]). Der er noget listigt indsmigrende i denne Tone, der mærkelig skjelner sig fra den mere strenge og barske i de fleste af Kristians Opfordringer og Breve fra denne Tid. Begge Konger ere heri sin Karakter tro.

Faa Dage efter Udstedelsen af dette Opraab gik Flaaden den 2den Mai under Segl fra Kjobenhavn, og allerede den 7de samme Maaned løb den ind for Oslo. Kristian opbrændte strax efter sin Leir, trak sig ind i Byen og forskandsede sig der, saa at Fienden havde vanskeligt for at angribe ham. Men den 10de Mai om Aftenen satte de Ild paa Byens Søboder, hvilke afbrændte om Natten tilligemed alle de Skibe, store og smaa, som laa ved Byen. Hermed havde dog ogsaa Krigsforetagenderne paa denne Kant saagodt som Ende. Thi den 12te Mai aabnede Kristian Underhandlinger og Fiendtlighederne standsede ved Oslo [2]).

Men til samme Tid omtrent som de ophørte her, begyndte de paa en anden Kant af Landet. Det var Kong Fredriks store Lykke under denne Krig, at han ved dens Begyndelse havde i sine Hænder Norges tre vigtigste Slotte, Baahus, Akershus og Bergenhus, og at hans Hovedsmænd her vare paalidelige og dygtige Mænd, Klaus Bilde, Mogens Gyldenstjerne og Esge Bilde, der havde Evne som Villie til at holde dem mod Kristian. Esge Bilde sad tryg paa Bergenhus, som nu var vel befæstet. Han havde den usle Biskop Olaf, der forresten ingen Mine havde gjort til at træde paa Kristians Side, ganske i sin Magt. Han kunde endelig stole paa Tydskerne paa Bryggen, efterdi Hansestæderne vare Kong Fredriks Forbundne. Bergen var saaledes for det første istand til at yde alle dem af Fredriks Tilhængere, som kunde naa did, et sikkert Tilflugtssted og kunde senere tjene til et bekvemt Udgangspunkt for et Angreb paa Kristians Parti nordenfjælds.

Et saadant Angreb kom ogsaa istand, da Otte Stigssøn, en dansk Herre i Fredriks Tjenæste, kom derhen som det lader i Mai Maaned med Forsterkning fra Danmark. Han, i Forening med Esge Bildes Foged, den danske Adelsmand Thord Roed, og Nils Klaussøn, Lagmand i Stavanger, drog med tre Skibe nordefter, brandskattede Throndhjems Len, brændte to af Erkebiskoppens Gaarde, ja satte sig i Besiddelse af selve Nidaros By, hvor de afbrændte Biskopsgaarden, og ved

[1]) Sml. II. 230—233; jfr. Hvitf. Fr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 289). [2]) Hvitf. Fredr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 282).

samme Leilighed, som det synes, Domkirkens Bibliothek. Erkebiskop Olaf havde tyet til sit Slot Stenvikholm i Stjordalen[1]), hvilket han tidligere, ligesom i en Forudfolelse af hvad der nu indtraf, havde anlagt og vel befæstet. Men han formaaede ikke at gjøre den indfaldne Fiende nogen Modstand og frygtede desuden hvert Dieblik et Angreb ogsaa fra svensk Side, hvorfra virkelig Krigsfolk vare paa Veien til det Throndhjemske. I sin Nød tilskrev han den 3die Juni Kristian og opfordrede denne til at sætte sig i Besiddelse af Bergenhus snarest muligt, da ellers baade Erkebiskoppen og Almuen nordenfjælds snart vilde være ødelagte[2]). Men Kristian var da allerede selv i saa stor Knibe, at hans eneste Haab næsten stod til de indledede Underhandlinger. Han havde rigtignok, endnu før han kan have modtaget Erkebiskoppens Brev, for at styrke dennes Mod, under 7de Juni meldt ham fra Oslo, at en stor Magt fra Nederlandene allerede var i Søen til hans egen Undsætning og hver Dag kunde ventes[3]); men dette var, ligesom flere lignende Tidender, hvilke Kristian i sin Nød lod udsprede, en forsætlig Opdigtelse. Det burgundiske Hof var nemlig dengang saa langt fra at tænke paa at sende Kristian Undsætning, at det tvertimod stod i Begreb med at aabne Underhandlinger med Kong Fredrik[4]). Kristians Sag i Norge var, trods alle Opoffrelser fra Erkebiskoppens og enkelte Biskoppers Side for at opretholde den, i en haabløs Tilstand.

Vi ville ikke dvæle ved de langvarige Underhandlinger mellem Kristian og de danske Hovedsmænd for Oslo, — Underhandlinger, der førtes med liden Redelighed fra begge Sider. Udfaldet blev, som bekjendt, at Kristian erklærede sig villig til, mod fri Leide, at drage med de danske Fuldmægtige til Danmark til Kong Fredrik, for personlig at underhandle med denne og Danmarks Riges Raad. En Overenskomst blev derpaa sluttet den 1ste Juli 1532 paa Akershus, og Leide udstedt den samme Dag.

Ved Overenskomsten betingedes adskillige Fordele for Kristians Tilhængere i Norge: — Riget skulde nu træde tilbage igjen i den Stilling til Kong Fredrik, hvori det var ved Kristians Ankomst; men alle de Biskopper, Riddere og gode Mænd, som vare gangne Kristian til Haande, skulde have Lov til, om de vilde, at forblive midlertidig i denne Ed og Forpligtelse, og ikke underkaste sig Kong Fredrik, førend Underhandlingerne mellem ham og Kristian vare komne til en en-

[1]) Stenvikholm var beliggende i Størdalen ved Throndhjemsfjorden nogle Mile nordost for Throndhjems By; Ruiner af det ere endnu tilbage i Skatvolds Sogn, Størdalens Prestegjæld. [2]) Paludan-Müller Gr. Feide II. 24—25. [3]) Sml. II. 234. [4]) Pal.-Müller Gr. Feide I. 72. [5]) Hvitf. Fr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 282—336).

delig Afgjørelse. De skulde i Mellemtiden nyde Fred, Stilstand og Ejendom, samt beholde den Ære og Verdighed, i det Verdslige som i det Geistlige, hvilken de havde før Kristians Ankomst; hvorimod de, naar et endeligt Forlig var kommet istand, skulde igjen indgaa i sin gamle Ed og Forpligtelse til Kong Fredrik, saafremt ikke anderledes i Forliget fastsattes, og da tilsikkredes dem fuldkommen Strafløshed med Hensyn til Liv, Ære og Gods for alt hvad de havde gjort i Kristians Tjeneste, „saa at det da skal være en evig aftalt Sag for Født og Ufødt til evig Tid i alle Maader“. — Ogsaa Norges „menige Indbyggere“, der havde givet sig til Kristian, skulde nyde fuldkommen Tilgivelse, naar de strax underkastede sig Fredrik og viste sig tro mod hans Embedsmænd. Man skulde hjælpe til, at de Kristians tro Tjenere, som havde fulgt ham i hans Landflygtighed og nu vare komne med ham tilbage, kunde komme igjen til Sit og faa nogen Opreisning. Hans Krigsfolk skulde strax drage ud af Riget under fri Leide [1].

I den for Kristian og hans Følge udstedte Leide hed det blandt andet, at den skulde ubrødelig holdes, indtil Kong Fredrik og Danmarks Riges Raad havde skaffet dem sikkert igjen til Norge eller til Tydskland [2].

Den 4de Juli tilskrev Kristian fra Oslo Erkebiskop Olaf og ligeledes alle sine „tro Undersaatter“ nordenfjælds og meddelte dem den sluttede Overenskomst samt de Betingelser, som i den vare gjorte til deres Fordeel. Han lover, i sine Forhandlinger med Fredrik at ville paasee deres Bedste, og formaner Almuen i Mellemtiden, indtil et endeligt Forlig mellem ham og Kong Fredrik kan komme istand, at være denne og hans Embedsmænd tro og lydige. I begge Breve fremskimter ikke utydeligen hans Haab om igjen at komme tilbage til Norge, naturligvis ifølge Forlig med Kong Fredrik. I Slutningen af Brevet til Erkebiskoppen udtaler han ogsaa sin varme Tak til denne for hans Troskab under Kristians sidste Ophold i Norge, „hvilken eders Velvillighed og Trofasthed imod os vi aldrig ville forglemme, men kjærlig og gjerne altid forskylde eder, saalænge vi leve“ [3].

Ogsaa de danske Fuldmægtige tilskreve den 7de Juli Erkebiskoppen og Folket nordenfjælds om den afsluttede Overenskomst og lod dem med det samme vide, at Hr. Nils Lykke vilde komme der nord at underhandle nærmere med dem [4]. Ligeledes underrettede de samme Dag Otte Stigssøn og hans Krigsfolk om den sluttede Overenskomst; de skulde ingen Fiendtligheder meer øve, men thinge Kong Fredrik Landet til igjen. Nils Lykke skulde komme til Bergen og give nær-

[1]) Hvitf. anf. St. 314—324. [2]) Hvitf. smsts. 326. [3]) Sml. II. 235—239. [4]) Pal.-Müller Gr. F. II. 26.

mere Oplysninger om Forholdene [1]). Endelig udgik til de svenske Krigsfolk, som var indrykket i det Nordenfjældske de Sammes Skrivelse af 8de Juli med Taksigelse for deres Tjeneste og Opfordring til at vende tilbage til Sverige [2]).

I de sidste Dage af sit Ophold i Oslo afsendte Kong Kristian Jørgen Hansson til Nederlandene med det Hyldingsbrev, som de norske Raadsmedlemmer den 5te Januar havde udstedt til hans Søn Johannes. Det skulde siden sendes til Regensburg til Kristians Gesandter hos Keiseren og de tydske Fyrster. Dette Foretagende blev siden udlagt som et Brud fra Kristians Side paa Overenskomsten. Den unge Fyrste fik dog neppe engang Brevet at see; thi han døde netop ved den Tid i Regensburg tretten Aar gammel. Han skal have været en haabefuld Yngling og var Kristians eneste Søn [3]).

Den 8de Juli gik Kongen ombord og den 9de forlod Flaaden Oslo. Men medens man endnu var i Fjorden, fik Kristian tvende Gange Leilighed til at skrive et Par korte Breve til Erkebiskop Olaf, det ene af 10de Juli fra Haas (ved Drøbak), det andet af 11te Juli fra Bevosund (ved Gjeløen). I det første beder han Erkebiskoppen bevare de Kongens Penge, som han havde modtaget før Overenskomstens Afsluttelse, indtil han fik Kristians Skrivelse om at et endeligt Forlig var kommet istand. I det andet anbefaler han Erkebiskoppen at gjengive Hr. Nils Lykke alt det Gods denne eller hans Hustru tilhørende, som han havde optaget, og som ikke allerede er kommet Kristian til Hænde [4]). I begge Breve findes Yttringer, der synes hentyde paa et Haab om, at han kunde komme tilbage til Norge.

Men nærede den ulykkelige Konge virkelig et saadant Haab, da bedrog han sig skrækkelig. Den 24de Juli kom han for Kjøbenhavn. Her var imidlertid Fredrik og det danske Rigsraad i den største Forlegenhed ved hans Komme. Fredrik havde ved en Befaling af 13de Juni til sine Fuldmægtige i Norge paalagt disse ikke at indgaa paa nogen Overenskomst med Kristian, men drive ham til en ubetinget Overgivelse. Denne Befaling indtraf, efter at Overenskomsten rigtignok allerede var aftalt, men endnu ikke beseglet. Nu vidste man ikke hvilket af to man skulde gjøre: holde Overenskomsten, eller forkaste den som ugyldig. Indtrængende Opfordringer fra Kong Gustav af Sverige ligesom og fra de tilstedeværende holsteinske Herrer kom det Parti i det danske Raad til Hjælp, som paastod Overenskomsten forkastet; og dette besluttedes, da Knut Gyldenstjerne i Raadet havde henpeget paa visse formeentlige Brud paa Overenskomsten, som Kri-

[1]) Hvitf. Fr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 235). [2]) Sml. I. 343 f. [3]) Hvitf. Krist. II. u. 1519; Fr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 334, 362), [4]) Sml. II. 239—241.

stian efter dens Afsluttelse, havde tilladt sig. Det bestemtes, at Kristian skulde sættes fast paa Sønderborg Slot. Den svegne Konge, som i fem Dage var forbleven paa Skibet under det løine Paaskud, at Kong Fredrik ikke var tilstede i Kjøbenhavn, blev endelig den 30te Juli ført afsted til Slesvig, som det hed sig, for at mødes med Fredrik i Flensborg; og han mærkede ikke, at han var bedragen, før han saa Skibet styre lige paa hans Fængsel. Hans Fangenskab og Død have vi allerede ovenfor omtalt.

Krigen, som Kristian havde vakt i Norge, var nu endt. Riget havde vundet det ved den, at Viken var kommen ud af de Svenskes Hænder og tilbage til Norge, med hvilket hint Landskab nu i lang Tid blev forenet. Men tvivlsomt er det, om denne ene Fordeel kunde antages at opveie de store Opoffrelser Riget havde gjort for Kristian, og de Ulykker, Krigen havde paaført flere Landsdeles Indbyggere. Mange glimrende Forhaabninger, byggede paa Kristians Tilbagekomst, laa nu nedslagne; og mest gjælder dette om de Geistliges, som havde offret sig til hans Sag. Hvorvidt disse Forhaabninger vare fornuftige og berettigede, og hvorvidt Kristians Seier vilde have fyldestgjort dem, — derom kan man rigtignok høieligen tvivle. Man maa tvivle om hans grundige Omvendelse, om hans af Naturen egenraadige, grumme og mistænksomme Sindelag virkelig i Modgangens Skole var blevet til Bunds forandret, saaledes at han nu vilde have optraadt som en mild og kjærlig Styrer, opoffret for sit Folks Vel. Man maa næsten end mere tvivle om, at Biskopperne i ham vilde have fundet den Støtte for sin Magt, for den gamle Kirkeorden og for den romerske Lære, som de ventede sig; — Kristian var dog nok, trods den offentlige Afsværgelse af sine kjætterske Meninger, i Hjertet fremdeles en Tilhænger af Luthers Lære og af en Kirkereformation i dens Aand. Hans Yttringer ved de sidste Underhandlinger synes i det mindste ideligen at røbe den luthersk-evangeliske Læres Bekjender. Men hvorledes end dette kan have været, — Forhaabningerne vare utvivlsomt tilstede, da man med aabne Arme modtog ham, og de vare tilintetgjorte, da hans Foretagende saa ganske var mislykkets. Alene Efterregningen fra Seierherrernes Side med de Overvundne stod tilbage, og dens Udfald var uvist.

Ifølge Overenskomsten af 1ste Juli skulde vistnok al saadan Efterregning bortfalde; men denne Overenskomst forkastede, som vi have seet, Kong Fredrik og det danske Rigsraad. I dens Betingelser var altsaa i Grunden, fra den Stund, ingen Beskyttelse at søge for Kristians Tilhængere. Men Omstændighederne føiede sig saa heldigt for Erkebiskoppen og Kristians øvrige Venner nordenfjælds, at Overenskomsten dog kom dem tilgode.

Da Kong Fredrik sendte de ovenomtalte tre Fuldmægtige til Norge, havde han medgivet den ene af dem, Nils Lykke, en særskilt Fuldmagt til, i Forening med Vincentius Lunge, at handle med de Nordenfjældske og bringe dem igjen til Lydighed; og denne Fuldmagt synes at have været ligesaa uindskrænket som den, der var givet Knut Gyldenstjerne og hans Medfuldmægtige [1]. Nils Lykke forblev imidlertid for Oslo, indtil Overenskomsten med Kristian var kommen istand, og drog først efter dens Afsluttelse og Besegling, hvori han deeltog, til Bergen. Ganske vist var Hr. Nils, strengt taget, hverken nogen ret ærlig eller ret paalidelig Mand, men der maa have været noget Mildt og Vindende ved ham, der gjorde ham høist skikket til at optræde meglende og forsonende; og derfor var hans Valg til Underhandler i nærværende Tilfælde, som det lader, meget heldigt. Han synes ogsaa at have gjort et godt Indtryk paa Kristian; thi et saadant har rimeligvis ledet denne, da han, som allerede sagt, under 11te Juli tilskrev Erkebiskoppen om at oplade Nils Lykke hvad der af hans Gods endnu var i Behold. Maaskee var det tillige et Fingerpeg fra Kongen til Erkebiskoppen, at denne i de kommende Underhandlinger skulde holde sig fortrinsvis til Hr. Nils. Da Nils Lykke havde opbiet Overenskomstens Afsluttelse, og selv havde været med at bringe den istand, var det en Selvfølge, at han nu erkjendte sig bunden i sine forestaaende Underhandlinger med de Nordenfjældske ved dens Bestemmelser til Kristians Tilhængeres Fordeel, helst da han vel neppe havde nogen Tanke om, at det Hele vilde blive forkastet af Kong Fredrik.

I en saadan Stemning kom altsaa Nils Lykke til Bergen. Her blev holdt et Slags Herredag, paa hvilken en Landehjælp til Kongen af to Lod Sølv for hver Mand blev vedtagen. Derpaa droge Nils Lykke og Vincentius Lunge i Spidsen for en væbnet Magt til Throndhjem. De kom did i de første Dage af September og besatte Throndhjems By. Erkebiskop Olaf havde tyet til Stenvikholm Slot. Hr. Vincentius tilegnede sig, med sin sedvanlige Anmasselse, den første Rolle i Foretagendet. Han var umaadelig forbittret paa Erkebiskoppen, og denne hans Følelse spores i de kongelige Fuldmægtiges Breve. I et Brev af 3die September forlangte de Erkebiskoppens Erklæring, om han vilde erkjende Kong Fredrik for s i n rette Herre? eller, om han, støttende sig til Overenskomsten i Oslo, ikke endnu vilde dette, om han da vilde erkjende ham for M e n i g m a n d s Herre og Konge? De forlangte videre, at han af alle de Len, han havde af Kronen før Kristians Komme, skulde lade sex Mænd af hver Skibrede møde i Throndhjem for at aflægge Kong Fredrik ny Troskabsed i hans Fuld-

[1]) Pal.-Müller Gr. F. II. 26.

mægtiges Haand. De lode ham vide, at Kongen vilde have i Landshjælp af Almuen to Lod Sølv af hver Mand, hvilket var samtykket i Bergen, og denne Skat skulde Erkebiskoppen inddrive i sit Len. Endelig fordrede de, at han skulde tilbagekalde de Fogeder, han havde indsat i de Len, han under Kristians Ophold i Norge havde bemægtiget sig.

Erkebiskoppen svarede den 9de September fra Stenvikholm, at han holdt sig til Overenskomsten i Oslo og vilde opbie Udfaldet af Kong Kristians Underhandlinger med Kong Fredrik, før han underkastede sig denne sidste. Han erkjendte, ifølge Overenskomsten, Fredrik for Menigmands Konge; men han vilde selv holde Almuen i sine Len til Lydighed mod ham, — de Fuldmægtige havde intet dermed at gjøre. Vardøhus Len vilde han rømme, saasnart Hr. Vincentius selv drog did; men Fru Ingerds Len ikke, førend de havde forladt Throndhjems By, som hørte til de Len, Erkebiskoppen havde før Kristians Komme.

Da de Fuldmægtige, i et nyt, bittert Brev af 12te September, gjentoge sit Forlangende om den nye Eds Aflæggelse til dem, eftersom Erkebiskoppen, der selv bekjender sig endnu at være Kong Kristians Mand, ikke kan modtage den paa Kong Fredriks Vegne, — gav Erkebiskoppen, der desuden opfordredes til det samme af Throndhjems Borgere, efter i dette Stykke, og indkaldte den 23de samme Maaned sex Mænd af hver Skibrede til Throndhjem, hvilke for de Fuldmægtige hyldede Kong Fredrik og samtykte Landehjælpen. Erkebiskoppen paatog sig desuden ved et Brev fra Stenvikholm af 25de September at opkræve denne Skat i sit Len; men han holdt sig forøvrigt for sin egen Person til Overenskomsten i Oslo, hvilken han forpligtede sig til at holde [1]).

Saaledes stode Sagerne i det Throndhjemske, da nye Beslutninger, tagne i Kjøbenhavn, paaskyndede deres endelige Afgjørelse. — Biskop Hans Reff af Oslo, der — med eller mod sit eget Ønske — var bleven en af de Personer, der sterkest havde indviklet sig i Kristians Sag, fandt det, ved Knut Gyldenstjernes Afreise med Kong Kristian, tjenligst for sig at følge med til Kjøbenhavn for der personlig at søge sin Fred hos Kong Fredrik. Det lykkedes ham ogsaa at udvirke den, dog ikke uden Opoffrelser. Han maatte love 6000 Lod Sølv [2]), og derhos den 3die August, i Biskopsgaarden i Kjøbenhavn, udstede et Forpligtelsesbrev. Han erklærede i dette, at da Kongen, for Guds Skyld og for det danske Rigsraads Forbøn, havde naadigen

[1]) Pal.-Müller Gr. F. II. 26—31. [2]) Hvitf. Fr. II. u. 1532 (Kv.-Udg. 363). Hvitfeldt siger ikke naar Hans Reff undergik denne Bod; men rimeligt er det, at man netop nu har benyttet hans Forlegenhed til at aftvinge ham Tilsagnet om dens Udredelse.

tilgivet ham hans Forseelse, skulde han for Fremtiden atter være Kong Fredrik huld og tro. Han skal opsige Kong Kristian og med de andre norske Raadsmedlemmer tilbagekalde det Hyldingsbrev for dennes Søn, hvilket de havde sendt til Keiseren. Han skal ikke, naar Kong Fredrik dør, med Norges Raad kaare eller samtykke nogen særegen Konge til Norges Rige, men forpligter sig til, „med Danmarks og Norges Riges Raad“, at vælge og samtykke den Samme til Herre og Konge over Norge, som Danmarks Riges Raad vælger til Danmark, „som det Forbund, hvormed begge Riger tilforn ere sammenbundne, indeholder og udviser“. Han skal efter denne Dag aldrig lade sig trænge fra Kong Fredrik og Danmarks Riges Raad, under Livs og Bispedømmes Fortabelse [1]).

Ved denne Forpligtelse vandt Bisp Hans i den Grad Kong Fredriks og det danske Rigsraads Tillid, at han nu blev udseet til at være en af de nye Fuldmægtige, som man besluttede at sende til Norge. Da nemlig Overenskomsten til Oslo engang var underkjendt af Kongen, vilde han, ganske naturlig, ikke heller vide af nogen Underhandling med Kristians Tilhængere i Norge, der var grundet paa hin Overenskomst, og derfor skulde nye Underhandlinger med de Norske optages uden Hensyn til den. Den 6te August 1532 bleve nu i Kjøbenhavn Bisp Hans Reff samt Herrerne Trud Ulfstand og Klaus Bilde af Kongen og det danske Raad udnævnte til at handle med Norges Raad og Indbyggere om Forbund og Fred mellem de to Riger. Der gaves dem Fuldmagt til at tage med sig i sit Hverv hvilke af Norges Raad, dem tyktes gavnligt; og hvad de saa bestemte, det skulde være saa fast, som om Kongen og det danske Raad selv derved havde været tilstede og besluttet det [2]).

De tre Fuldmægtige droge først til Oslo, men forhastede sig, som det lader, ingenlunde med sit Hverv. Thi ikke før den 23de September tilskreve de fra Oslo Erkebisp Olaf, indbøde ham at møde dem paa Halvveien og sendte ham dertil Leide.

Men Efterretningen om disse nye Fuldmægtiges Komme og om alt hvad der var foregaaet i Kjøbenhavn havde rimeligvis naaet Throndhjem, før det nævnte Brev kom til sin Bestemmelse. De Underhandlende have ganske vist indseet, at deres Stilling var forandret: Erkebispen har følt, at det Fodfæste han havde i Overenskomsten til Oslo var nær ved at unddrages ham, og de tvende kongelige Fuldmægtige, at det snart var ude med deres Myndighed, af hvis Benyttelse de dog gjerne vilde have baade Ære og Gavn før de slap den. Saaledes synes man fra begge Sider at have skyndet med at komme til et Forlig, før de nye Fuldmægtiges Ankomst blev dem

[1]) Pal.-Müller Gr. F. II. 34. [2]) Sml. II. 241—242.

formelig forkyndt. Den 3die September gave Vincentius Lunge og Nils Lykke fra Throndhjem Erkebiskoppen, der under de forudgaaende Forhandlinger havde holdt sig paa Stenvikholm, fri Leide til et personligt Møde med dem i Helgeseter Kloster. Mødet fandt Sted. Erkebiskoppen underkastede sig Kong Fredrik og fornyede sin Troskabsed til ham i de tvende Fuldmægtiges Haand. Og nu kunde han, efter at have modtaget de tre nye Fuldmægtiges Skrivelse af 23de September, svare dem fra Helgeseter Kloster den 8de October, at han havde afgjort sin Sag med Vincentius Lunge og Nils Lykke, og allerede var indtraadt i sit forrige Troskabsforhold til Kong Fredrik. Han bad af den Grund de tre Herrer umage sig til Throndhjem, helst fordi de da der kunde træffe sammen med de to ældre Fuldmægtige.

Medens man nu ventede paa dem, opgjorde Erkebiskoppen og Hr. Vincentius sit nærmeste Mellemværende, hvilket, som let kan tænkes, ikke gik af uden Opoffrelse fra den førstes Side. Erkebiskoppen maatte erstatte Hr. Vincentius og Fru Ingerd al den Skade, der var dem tilføiet under Krigen, og forpligte sig til at betale ham 1500 Mark danske Penge og 3000 Vaager Fisk, alt ældre Fiendskab skulde være glemt, medens Tvist, som senere kunde opstaa mellem dem, skulde underkastes det norske Raads Afgjørelse. Dette Forlig var istandbragt den 22de October [1]).

Da nu Hans Reff, Trud Ulfstand og Klaus Bilde, paa Erkebiskoppens Indbydelse, kom til Throndhjem, var der ikke synderlig meer for dem at gjøre end at stadfæste og i visse Stykker udfylde hvad der allerede var istandbragt. Thi at kuldkaste hele det ved Vincentius Lunge og Nils Lykke afsluttede Forlig, have ganske vist de nye Fuldmægtige fundet betænkeligt. Men i een Henseende fik dog Erkebibiskoppen føle, at de nye Fuldmægtige forkastede Overenskomsten til Oslo som Udgangspunkt for sine Underhandlinger. Han maatte nemlig, som Biskop Hans Reff tidligere havde maattet gjøre, indgaa paa at udrede en stor Bod for sin Overgang til Kristian. Erkebiskoppen udstedte i Throndhjem den 6te November en Forpligtelse, at betale 15000 Mark danske Penge deels strax deels i visse paafølgende Terminer. Men da dette var gjort, tilsikkrede ogsaa de tre Fuldmægtige ham, ved et Brev af samme Dag, Kongens fuldstændige Tilgivelse. Hans Forseelse skulde være „en aftalt Sag", og han, hans Efterfølgere, Kapitel, Geistlighed, Tjenere og Venner skulde efter denne Dag have Kong Fredriks Naade samt nyde sine Friheder, Privilegier og Ejendele ligesom før Kong Kristians Komme [2]). Forsoningen blev i et aabent Brev af de Fuldmægtige kundgjort Almuen i Throndhjems

[1]) Pal.-Müller Gr. F. II. 31—33. [2]) Sml. II. 243—245.

Bisskopsdømme og det blev denne i Kongens Navn paalagt at være lydige mod Erkebisskoppen paa Kirkens Vegne som før [1]).

Mange Medlemmer af Norges Raad vare nu samlede i Throndhjem, saaledes at man næsten kan ansee Forsamlingen som et Raadsmøde. Ved denne Leilighed kunde altsaa passende udføres, hvad Bisskop Hans Reff allerede havde forpligtet sig til, og hvad der maa antages at være de Fuldmægtige befalet særligen at paasee, nemlig at Hyldingen til Kristian II og hans Søn formeligen blev ved Brev og Segl tilbagekaldt. Som Raadsmedlemmer, der i sin Tid havde hyldet Kristian, nævnes her følgende: Erkebisskop Olaf, Anders Mus, forhenværende Bisskop af Oslo, Bisskopperne Magnus af Hamar og Hans af Oslo, Gaute Galle Ridder, Erik Erikssøn og Erik Ugerup Væbnere; alle disse opskreve ham nu den 7de November 1532 Huldskab og Troskab. Samme Dag blev ogsaa et latinsk Brev udstedt til Keiser Karl V af Erkebisskoppen, Bisskopperne Anders, Magnus og Hans, Provst Matthias, Hans Abbed af Hovedø, og, som der lægges til uden Navnes Nævnelse, „de øvrige Raadsmedlemmer af dette Parti", — hvorved det aabne Brev af 5te Januar 1532 tilbagekaldes, i hvilket de samme Herrer havde hyldet Kristians Søn, Keiserens Søstersøn, Hertug Johannes som Norges Arveherre. Endelig blev samme Dag, den 7de November 1532 af Erkebisskop Olaf, Bisskopperne Anders Mus, Magnus Lauritssøn og Hans Reff, Vincentius Lunge, Gaute Galle og Nils Lykke, Riddere, Erik Ugerup og Erik Erikssøn, Væbnere, i Egenskab af Norges Riges Raad, et Brev givet, hvori de erklære, at de kongelige Fuldmægtige, Herrerne Trud Ulfstand og Klaus Bilde, have, i Kongens og det danske Raads Navn, foreholdt Norges Raad den Fred og det Forbund, der af deres Forfædre er gjort begge Riger imellem. Dette Forbund stadfæste de, dog med Forbehold, „at alle Norges Riges Herligheder, Recesser, Friheder, Privilegier blive ved fuld Magt og uforkrænkede i alle Maader". Udfordres nogen videre Underhandling om hvad vedkommer Kongens og begge Rigers Ære, Gavn og Fred, da henstille de dette „til begge Rigers Raads, hver paa sin Side, deres almindelige Sammenkomst, med et menigt endrægtigt Raad at formere og forbedre" [2]).

Dette sidste Brev maa ansees som Slutningsdokumentet for den hele Underhandling, og det kan neppe forklares anderledes end som en Erklæring om, at Norge nu var vendt tilbage igjen i den selvsamme Stilling til Kong Fredrik og Danmark, hvori det var før Kristian II's seneste Komme didhen. Foreningen af 1450 skulde staa ved Magt, men ogsaa Kong Fredriks norske Haandfæstning af 1524; — det vil sige: det gamle svævende, ubestemte Forhold skulde vedblive.

[1]) Pal.-Müller Gr. F. II. 36—38. [2]) Smst. 37—40, 410—411.

Det maa ellers mærkes, at der i disse Underhandlinger, hverken for Raadets Vedkommende i Almindelighed eller for enkelte af dets Medlemmers, f. Ex. Erkebiskoppens, i Særdeleshed, er Tale om nogen saadan Forpligtelse med Hensyn til Kongevalget efter Fredriks Død, som den, Biskop Hans Reff for sin Person havde maattet udstede [1]), og hvorved det norske Raad, ifald det havde underkastet sig den, saa godt som maatte agtes at have fraskrevet sig al Frihed i sit Kongevalg [2]). Imidlertid var det saa langt fra, at Hans Reffs Forpligtelse udtrykkelig blev hævet, at meget meer Biskop Magnus af Hamar, uvist naar, maatte udstede en ligelydende, ligesom ogsaa sidstnævnte Biskop, efter de kongelige Fuldmægtiges Tilbagekomst til Oslo, maatte der den 1ste December 1532 give dem sit Brev paa en Bod til Kongen af 2500 Lod Sølv.

Biskopperne Hoskold af Stavanger og Olaf af Bergen gik, saavidt vides, uskadt ud af den Røre, som Kristian II's Angreb fremkaldte i Norge. Aarsagen er let at see. Biskop Olaf var hele Tiden under de danske Magthaveres Forsvar og Formynderskab i Bergen, og var vel heller ikke, med sin gjerrige Natur, synderlig oplagt til utvungen at give Penge ud til et politisk Foretagende som Kristians. Hvad Hoskold angaar, da maa det have lykkets ham enten ganske at undgaa al Indblanding i Kristians Sag, eller itide igjen at trække sig ud af den. Vist er det, at ingen Bod findes at være nogen af disse to Biskopper paalagt.

Hovedø Cistercienserkloster blev, som vi have seet, i 1532 paa Grund af Abbed Hans Anderssøns Overgang til Kristian II, opbrændt og forstyrret for aldrig meer at gjenreises. Dets Gods lagdes til Akershus Slot. Ogsaa Prioren i Varna Johanitterkloster eller Hospital havde erklæret sig for Kristian i 1531 og sendt ham et Bidrag af 40 Lod Sølv, dog, som det lader, med temmelig egennyttige Sidehensyn. Hans Frafald fra Fredrik kom imidlertid ham og Klosteret dyrt at staa. Thi Kongen tog heraf Anledning til, den 2den August 1532, at forlene sin Hofsinde Peter Brokkenhus med Varna paa det Vilkaar, at han skulde underholde Brødrene [3]). To anseede og rige Klosteres Sekularisation var altsaa blandt de flere for den norske Kirke bittre Følger af Kristian II's Foretagende.

Da Trud Ulfstand og Klaus Bilde havde udført sit Hverv, saaledes som nu er fortalt, forlode de Norge og droge til Kong Fredrik paa Gottorp, hvor de vare tilstede ved hans Død i Begyndelsen af 1533. Om nogen egentlig Stadfæstelse fra Fredriks Side af den sluttede Overenskomst, er der ingensteds Tale. Rimeligvis er en saa-

[1]) S. o. s. II. 732. [2]) Jfr. Pal.-Müller Gr. F. II. 39. [3]) Langes Klh. 2den Udg. 471—472.

dan Stadfæstelse udsat til Kongens næste Samtræde med Danmarks Riges Raad paa en Herredag, som var bestemt at afholdes i Nyborg omkring 8de Juni 1533, men som gik overstyr ved Fredriks i Mellemtiden indtrufne Død [1]).

I Fredriks sidste Styrelsestid foregik en Besættelse af Færøernes dengang ledige Bisskopsstol, der er oplysende med Hensyn til Kongens Opfattelse af den norske Kirkes Forhold. Det heder nemlig, at en Kannik af Bergen, Amund Olafssøn, i 1532 blev valgt til Færøernes Bisskop, og at han gav Kongen 1000 Gylden for hans Stadfæstelse [2]). Ligeledes finder man, at denne Amund den 1ste Januar 1533 af Kongen, som da var paa Gottorp, fik „Livsbrev" paa Bisskopsdømmet paa Færøerne „efter deres Udvælgelse, Kaar og Begjæring, som der paa Landet bo, paa det at Guds Ord og det hellige Evangelium maa desydermere fange Fremgang og kjærligen prædikes og læres i alle Kirker paa Landet, og skal han være Hs. Majestæt og efterkommende Konger i Norge tro, holde hans Naades og Norges Krones Enighed og afvende Landets Skade og Forderv" [3]). Man maa heraf slutte, at Amunds Valg egentlig, skjønt han var Kannik i Bergen, er udgaaet fra Færøboerne selv, og at Kongen ved denne Leilighed har bragt i Anvendelse paa en under den norske Provins og Norges Rige hørende Bisskopsstol en Bestemmelse, som egentlig kun var given for den danske Kirke, og, saavidt vides, aldrig var vedtagen i Norge, — nemlig at Stadfæstelse af Bisskopsvalg ikke meer skulde udgaa fra Paven, og Pengene for Stadfæstelsen, ikke, som før, skulde gaa til Rom, men tilfalde Kongens, eller rettere Statens Kasse [4]). Dette var altsaa et aabenbart Indgreb i den romerske Kirkes Ret. At Stadfæstelsesbrevet kaldes „et Livsbrev" er en Antydning til, at Kongen har betragtet Bisskopsdømmet som en verdslig Forlening, og Udtrykkene i det Hele smage meer af lutherske end af romersk-katholske Anskuelser.

Kong Fredrik I døde Skjærthorsdag den 10de April paa Gottorp Slot, 61 Aar gammel, efter at han havde styret Norge i noget over otte Aar som udvalgt Konge, uden at være kronet.

113.

Mellemrige efter Kong Fredrik I's Død. Kongevalget udsættes i 1533. Grevens Feide begynder i Danmark. Kristian *III* vælges af den jydske Adel til Danmarks Konge i 1534. Erkebisskop Olaf som Formand for Norges Raad dvæler med sin Erklæring.

Norge var nu atter kongeløst, og Kongedømmets Myndighed hjemfalden til Raadet med Nidaros's Erkebisskop i dets Spidse. Dette

[1]) Pal.-Müller Gr. F. II. 40—43. [2]) Hvitf. Fr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 361).
[3]) Sml. VI. 46. [4]) S. o. f. II. 687.

grundede sig nu ikke alene paa gammel Vedtægt, men var ogsaa udtrykkeligen bestemt i Frederik I's norske Haandfæstning [1]). Olaf Engelbrektssøn var altsaa med fuld Ret at agte for Kongedømmets Vikarius, indtil en ny Konge var bleven valgt. Han sees ogsaa at have været erkjendt herfor af det norske Raad, af Almuen i Norge og af de udenlandske Regjeringer, som ønskede at træde i Underhandlinger med Norge. Hvorledes man tænkte sig Erkebiskop og Raad under Tronledigheden i Forening at udfylde Kongedømmets Sted, viser sig af de saakaldte Landsvistbreve, der ellers efter gammel Skik udstedtes af Kansleren i Kongens Navn, men nu overskreves: „Vi Olaf, med Guds Naade Erkebiskop i Throndhjem og pavelig Sædes Legat, med menige Norges Riges Raad, paa Norges Krones Vegne" o. s. v. og besegledes af „Provsten til Mariekirke i Oslo, Norges Riges Kansler" [2]).

Af Raadets ældre geistlige Medlemmer var Matthias Hvoruf aftraadt, baade som Provst til Mariekirken og som Kansler, i Løbet af 1532. Aarsagen til hans Fratrædelse har muligen været hans Forhold til Kristian II. Han maa antages at have været i Live endnu i November 1532 [3]). Men allerede den 25de Oktober samme Aar var hans Eftermand udnævnt af Kong Fredrik, nemlig Magister Morten Krabbe, en dansk Adelsmand [4]). Af Raadets verdslige Medlemmer vare, som vi allerede vide, de tvende indflydelsesrigeste de danskfødte Riddere Vincentius Lunge og Nils Lykke. Landets tre Hovedslotte vare fremdeles i tre danske Adelsmænds Hænder, nemlig Bergenhus i Esge Bildes, Baahus i Klaus Bildes, og Akershus i Erik Gyldenstjernes, der i 1532 havde efterfulgt Mogens Gyldenstjerne. I alle disse danske Herrer havde Erkebiskop Olaf en sterk Modvegt, ifald han skulde faa i Sinde at benytte Leiligheden og sin egen Magt til at skille Norge fra Danmark.

Om en saadan Tanke opstod og udviklede sig i Olaf Engelbrektssøns Sjæl, kunde det ikke undre Nogen, og neppe være blevet ham af Eftertiden regnet til Last. Det Indblik i Foreningen mellem de to Riger, han gjennem længere Tids bittre Erfaringer havde vundet, kunde umulig have gjort ham den kjær eller have overbevist ham om dens Gavnlighed for Norge. Han maatte tvertimod have været slev ja stokblind baade paa Forstand og Syn — og det var Olaf Engelbrektssøn ingenlunde —, om han ikke skulde have mærket, at Foreningen, som den var, ikke passede med Norges Forhold, og at den, saalangt fra at styrke Rigets Selvstændighed og befordre dets Kraft,

[1]) S. o. s. II. 672. [2]) Til Ex. i Landsvistbrev af 7de Juli 1534. N. Dipl. I. 790. [3]) S. o. s. II. 735. [4]) Sml. VI. 47; I. 357 not. 2; Langes Klh. 400.

undergrov begge Dele. Hvad kunde det nytte at opstille Overenskomster mellem Rigerne, den ene i Ordelag høitideligere end den anden, — at binde Kongen ved Haandfæstninger, den ene strengere end den anden, — naar Overenskomstens varme Løfter i Virkeligheden opløste sig til tomt Mundsveir, og Haandfæstningernes klareste Bestemmelser omgikkes eller brødes? Man kan sige: baade Overenskomsterne og Haandfæstningerne vare ufuldkomne, svævende, utydelige Statsakter, oftest beregnede paa Øieblikket, paa at dæmpe en netop tilstedeværende Uenighed snarest muligt, og derfor affattede i de rummeste Udtryk, der vare istand til at forene de mest stridige Meninger, — men vel at mærke ogsaa kun for Stunden og paa Pergamentet; naar det kom til Handling vare de unyttige. Det maa indrømmes: saa var det virkelig. Det maa ogsaa indrømmes, at den Tids Statskunst, der hverken var oplyst eller redelig, medførte det. Men den Tanke, der gjennem hele Foreningstiden udtaltes som den egentlig ledende, der idelig laa Underhandlerne paa Læben og aldrig undlod at fremtræde i Bogstaverne paa Pergamentet, — den Tanke, at de tre forenede Riger skulde udgjøre et Statsforbund i fuldkommen Sideordning og med Vedligeholdelse af hvert enkelt Riges fulde Selvstændighed i Alt hvad der repræsenterede dets Nationalitet, — hvorledes fastholdtes vel den? — Den fastholdtes i Ord, men sjelden i Gjerning! og hos de Danske — hvad enten man nu ved dette Navn vil betegne Konge eller Raad eller, hvad udentvivl er rigtigst, begge Magter tilsammen — yttrede sig bestandig paa den kjendeligste Maade en Stræben efter at opkaste sig til de tvende medforbundne Rigers Herre og Formynder, og ved Siden heraf efterhaanden at sammensmelte alle tre Folkefærd til eet, eller i det mindste de raadende Stormandsklasser i dem til een. Dette var ligefra Oldenborgernes Opstigen paa Tronen blevet iøinefaldende for alle tre Riger, og for Norges Vedkommende, især fra Kong Hans's Død, fuldkommen haandgribeligt. Man vil her atter henvise til Tidsalderens uklare Begreber om Stat og Statsforhold: man forstod ikke at bygge et saadant ligeligt Statsforbund som det, hvorom her skulde være Tale, man forstod ikke at opstille fuldgyldige Love for det, eller at verne om hver enkelt Folkeligheds Selvstændighed, men var altfor tilbøielig til at forvexle Begreberne Forening og Sammensmeltning. Ogsaa dette ville vi indrømme: den politiske Tankes tilfredsstillende Gjennemførelse i Virkeligheden var for hin Tid en yderst vanskelig, for ikke at sige umulig Opgave. Men forholdt alt dette sig i Sandhed saaledes, og fandtes der tillige i de tvende mindre begunstigede Riger Mænd, som indsaa den ufuldkomment indrettede Forenings Fordærvelighed for sit Fædrenelands Kraft og Selvstændighed, uden at kunne fatte Muligheden af dens meer til-

fredsstillende Ordning, — hvad Under da, om disse Mænd arbeidede paa dens Opløsning ved Underhandlinger eller ved Sverdet? Gustav Eriksson Vasa var for Sveriges Vedkommende en saadan Mand. Engelbrekt, Karl Knutsson og de tre Sturer havde før ham arbeidet til samme Maal, men uden fuldstændigt Held. Gustav overhug Knuden, og hans Verk bestod. Hvo tør dadle ham for hvad han gjorde, eller kalde ham en Oprører? Og ligesaalidt som han fortjene, efter min Mening, de Nordmænd at dadles, der ved at see for Norges Vedkommende hvad han saa for Sveriges, besjæledes af samme Forsæt med Hensyn til sit Fædreneland. En Mand som Gustav havde Norge ei paa denne Tid at opvise. Men om der en Gustav i Kraft og Klogskab, Mod og Bestemthed langt underlegen Aand vovede at stræbe mod det samme, kan man ikke bebreide ham denne Stræben selv som oprørsk eller utilbørlig, men vel beklage, at han derved overvurderede sine egne Kræfter, greb feil af Midlerne og til Slutning gav den Folkeselvstændighed Dødsstødet, som han havde tænkt sig Muligheden af at skulle kunne opretholde og styrke. Dette, tror jeg, bør man stille sig klart for Øie, før man dømmer Erkebiskop Olafs Ferd i de for Norge skjebnesvangre Aar, som nu ligge for os, og hvis Hendelser vi skulle gaa over til at fortælle.

Kong Fredrik efterlod sig flere Sønner af sine tvende Egteskaber. Ældst var den oftere forhen omtalte Hertug Kristian, af første Egteskab; han var allerede ved Faderens Død i sit tredivte Aar. Alle de andre vare af andet Egteskab og meget yngre; den ældste af dem, Hans, var kun i sit trettende Aar. Ligesaalidt i Danmark som i Norge var nogen af disse Sønner valgt til Faderens Eftermand i dennes levende Live; men det danske Rigsraad havde dog i Fredriks Tid skriftligen forpligtet sig til at vælge en af dem [1]). Rimeligvis har det været Kongens Hensigt at handle netop om dette Valg paa den Herredag til Nyborg, som han havde indkaldt til Juni 1533. Derfor havde han og til den indbudet det norske Rigsraad; men Erkebiskoppen og flere af de nordenfjældske Medlemmer havde undskyldt sig med, at Tiden var for kort til at de kunde indfinde sig. Der blev heller ikke noget af Herredagen paa det af Kongen bestemte Sted.

Saasnart Budskab om Fredriks Død var kommet til Kjøbenhavn, hvor Biskoppen af Roskilde, der tillige var Rigskansler, og flere høie Rigsembedsmænd opholdt sig, sammentraadte der de sjællandske og skaanske Medlemmer af Danmarks Raad og tilskreve derfra den 25de April 1533 Erkebiskop Olaf. De meldte ham Kongens Død, billigede Erkebiskoppens Undskyldning for at indfinde sig til Herredagen i Nyborg, erklærede, at det danske Raad vilde holde den Forening, som

[1]) Ny D. Mag. II. 201.

nylig var sluttet med det norske, og som Klaus Bilde og Trud Ulfstand havde overbragt, og opfordrede endelig Erkebiskoppen til at sammenkalde Norges Rigsraad og Adel for at raadslaa om begge Rigers Bedste og fastsætte Tid og Sted til deres Raads Sammenkomst i Danmark til en almindelig fælles Herredag. Med Hensyn til den Skade, som Kirker og Klostere kan være tilføiet, bede de Erkebiskoppen selv rette herpaa før Sammenkomsten; de love, at hvad han i saa Henseende forordner, det skal Danmarks Riges Raad holde. Ifald Norge angribes af nogen Fiende, tilsige de Hjælp fra Danmark [1]).

Der nævnes i dette Brev intet om, at den fælles Herredag, for hvilken det norske Raad opfordres til at bestemme Tiden, skulde være en Valgherredag. Have alligevel Udstederne tænkt sig det saaledes, hvilket er rimeligt, da maa de med det samme have tænkt sig, at den Herredag, som, istedetfor til Nyborg, nu var tilsagt til Kjøbenhavn at holdes allerede i Juni Maaned 1533, skulde være en udelukkende dansk Herredag, paa hvilken intet Kongevalg skulde foretages, skjønt man jo derfor gjerne om et saadant foreløbigen kunde tale.

Saaledes blev ogsaa virkelig Tingen tagen, da Herredagen samledes til Kjøbenhavn. Der blev ved dens Aabning henstillet til Raadet, hvorvidt dette fandt det ønskeligt, at paa nærværende Herredag en Konge valgtes; og i saa Tilfælde mindedes det om sin indgangne Forpligtelse, at vælge en af Kong Fredriks Sønner. Men paa den anden Side gjordes opmærksom paa Foreningen med Norge, hvilken fordrede, at Kongevalget skede ved begge Rigers Raad [2]). Danmarks Raad opfordredes imidlertid til ogsaa at tage under Overveielse, hvorledes man skulde bære sig ad med Norges tre Hovedslotte, Baahus, Akershus og Bergenhus, efterdi Esge Bilde gjerne vilde være af med Befalingen paa det sidstnævnte [3]), — en Sag, som forresten ikke kom Danmarks Rigsraad i mindste Maade ved, men som det ved en reen Anmasselse inddrog under sig. En Mængde andre Punkter henstilledes til Raadets Overveielse, men som udelukkende eller nærmest vedkom Danmark; kun de tvende nævnte angik Norge.

Med Hensyn til Kongevalget delte Raadet sig i to Partier, af hvilke det ene ønskede Hertug Kristian, det andet hans yngre Broder Hertug Hans. Paa det første stode alle Reformationens Venner, der vidste, at Kristian var en erklæret Lutheran. Paa det andet stod Biskopperne og den gamle Kirkes øvrige Tilhængere, der frygtede Kristians Hengivenhed for den nye Lære, men derimod haabede at kunne holde den unge Hans fast ved Katholicismen. Ingen af disse Partier synes at have været sikkre paa sin Overlegenhed, helst da Hertug

[1]) Palud.-Müller, Gr. Feide I. 96, II. 45. [2]) Ny D. Mag. II. 201.
[3]) Smst. 208.

Kristian selv intet Skridt vilde gjøre til sin egen Fordel; og derfor var det dem udentvivl begge, og især maaskee Prælaternes, velkomment at have Nødvendigheden af det norske Raads Tilstedeværelse at skylde paa for at faa Kongevalget udsat [1]). Det blev da besluttet, at man skulde indbyde Norges Riges Raad til en fælles Herredag i Kjøbenhavn ved St. Hans (24de Juni) 1534, og da skulde Kongevalget foregaa [2]).

Forresten blev paa Herredagen Bestemmelser fattede med Hensyn til Danmarks Riges Styrelse ved Raadet, medens Kongedømmet var ledigt. Vigtige Forholdsregler toges ogsaa til Fordeel for den bestaaende romerske Kirke. Blandt andet bestemtes, at herefter Biskopperne alene, hver i sit Bispopsdømme, skulde have Magt til at skikke Prester og Predikanter, — en Bestemmelse hvorved det maatte synes at stilles ganske til dem, at hindre den lutherske Læres Forkyndelse. De danske Prælater ansaa dette, som rimeligt kunde være, for en stor Vinding, og troede at kunne yttre til den norske Erkebiskop, idet man underrettede denne om den forestaaende Valgherredag det følgende Aar, — at paa den skulde ogsaa Kirkens Bedste overveies, og en saadan Styrelse i Kirken gjenoprettes, som havde været i de fremfarne Forfædres Tid [3]).

Da Sagen om Kongevalgets Udsættelse var bragt paa det Rene, opbiede ikke det danske Raad noget Svar fra Norge paa det ovenomtalte Brev af 25de April, men tilskrev strax den 18de Juni det norske Raad med Indbydelse til en fælles Herredag i Kjøbenhavn til St. Hans 1534. I samme Brev opfordredes det norske Raad, med selvtiltagen Myndighed fra det danskes Side, til at lade det forblive baade med Bergenhus og med Kronens øvrige Slotte og Len „i den Skikkelse, som nu er", indtil begge Rigers Raad samledes. Derimod nævnes intet her om det foreløbige norske Raadsmøde, som Brevet af 25de April havde opfordret Erkebiskop Olaf til at sammenkalde [4]).

Erkebiskoppen havde imidlertid ikke forsømt dette. Den 11te Juni 1533 havde han fra Throndhjem ladet Kaldelse udgaa til et norsk Rigsmøde af Raad, Adel og Almue, hvilket skulde samles til Bud i Romsdalen til 15de August næst efter. Vel forestilte Esge Bilde ham, i et Brev af 8de Juli fra Bergen, at det danske Rigsraad havde udsat Kongevalget til dets Sammenkomst med det norske i næste Aars Sommer, at det norske Rigsmøde derfor gjerne kunde udsættes til Vaaren, da det nordenfjældske Raad ved Pinds kunde holde Møde i

[1]) Hvitf. Krist. III. u. 1533; Krag Kr. III's Hist. I. 9—12. [2]) Ny D. Mag. II. 210. [3]) Palud.-Müller, Gr. Feide I. 104—106, jfr. Sam. Aktstykker til Gr. Feide II. 10. [4]) Ny D. Mag. II. 222; Palud.-Müller, Gr. Feide I. 102, II. 46.

Bergen, derpaa samles og overlægge med det søndenfjældske, og saa begge tilsammen søge Herredagen i Kjøbenhavn. Men Erkebiskoppen blev ved sit Forsæt, og Rigsmødet holdtes i Bud i Slutningen af August [1]).

At Erkebiskop Olaf skulde have havt i Sinde ved denne Leilighed at drive et særskilt norsk Kongevalg igjennem, er neppe tænkeligt, og det lader sig vanskelig paapege, endog blot gjætningsvis, hvilken Person han isaafald skulde have bragt i Forslag. Hertug Kristian maatte han, af samme Grund som de danske Prælater, frygte at see paa den norske Trone; om den mindreaarige Hertug Hans's Stemning med Hensyn til Kirken kunde han endnu intet vide eller forudsee; hvad disse to angik, kunde det desuden ikke være nogen Fordeel for det norske Raad at foregribe det danske i Valget. Kristian II sad nøie bevogtet i sit ugjennemtrængelige Fængsel, og Ingen havde endnu kastet sine Øine paa ham; hans Søn, Johannes, var død, og ingen af hans Døttre endnu gifte. Kong Gustav i Sverige endelig maatte Erkebiskoppen, paa Grund af hans allerede noksom udviste ugunstige Sindelag mod Hierarchiet og den romerske Kirke, sky ligesaameget om ikke meer end Hertug Kristian. Hvem skulde han altsaa foreslaa? en af de norske Ubetydeligheder? eller en af de anmassende danske Magthavere? — ingen af Delene kan tænkes. Men skulde han end have pønset paa et Kongevalg, der kunde overskjære Baandet mellem Norge og Danmark — og et saadant maatte man vel forestille sig, at han nærmest skulde have havt for Øie —, saa var der ingen Rimelighed for, at det vilde have ladet sig paa dette Møde gjennemdrive. Det Parti, som holdt paa Foreningen med Danmark og som med de sterkeste Baand var knyttet til dette Rige, var ganske vist paa Forsamlingen det mest raadende. Man ved, at Vincentius Lunge, Nils Lykke, Klaus Bilde, Erik Ugerup, ligesom ogsaa udentvivl Esge Bilde [2]) der vare tilstede, medens Biskopperne Olaf af Bergen, Magnus af Hamar, Hans Reff af Oslo, Gaute Galle og en Mængde af dem, som skulde have mødt paa Almuens Vegne, undskyldte sig for at møde.

Men paa et særskilt norsk Kongevalg tænkte, som sagt, dengang ganske vist ikke Erkebiskoppen. Hans Hensigt var kun at enes med det øvrige Raad om Norges Styrelse under Mellemriget samt om hvad der paa den forestaaende Valgherredag til Kjøbenhavn burde fremsættes for at sikkre Norges Selvstændighed. Hvad man kjender af de i Bud fattede Beslutninger er omtrent følgende:

Norges Raad vilde møde i Kjøbenhavn til St. Hansdag 1534 for med det danske Raad at vælge en fælles Konge; dog — bemærkes der — burde den til Kongevalget berammede Herredag egentlig

[1]) Palud.-Müller, Gr. Feide II. 46—47. [2]) Sml. III. 340.

have været udskreven af begge Rigers Raad i Forening. — De der fra den afdøde Konges Tid havde Norges Krones Len og Slotte, skulde beholde dem, indtil en ny Konge var valgt, dog saaledes at de holdtes til det norske Raads Haand alene, og af dette overleveredes til den Valgte. — Norges Krones Indtægter skulde endelig opbæres som hidtil, men holdes tilstede af Opbærerne for, tilligemed Lenene og Slottene, af Norges Raad at overdrages til den valgte Konge, naar denne kom til Norge for at krones, da han tillige skulde stadfeste alle Rigets Friheder [1]).

Alt dette var i fuldkommen Orden; men det kom an paa, hvorvidt, naar det kom til Stykket, de danske Embedsmænd i Lenene og Befalingsmænd paa Slottene vilde vise sig Norges Sag tro, og ikke, hvad der allerede yttrede sig Tegn til, vilde foretrække at holde sig til det danske Rigraad. Esge Bildes ovenberørte tidligere Henvendelse til Danmarks Riges Raad om at afløses i Befalingen paa Bergenhus var i denne Henseende intet godt Forvarsel; og Erik Gyldenstjernes Løfte fra Akershus, idet han undskyldte sig for at møde i Bud: at han vilde rette sig efter hvad de Mødende beslutte „det Yderste, han maa og kan“, — var ubestemt og lidet betryggende [2]).

Mange andre Sager bleve paa Rigsmødet i Bud forhandlede. Af Kirken vedkommende Ting, som der kom fore, kjender man kun en Forestilling af Biskop Hans Reff af 2den August 1533, hvilken blev Forsamlingen tilsendt fra Oslo. Den indeholdt Klager over de Indgreb i geistlige Sager, som Kongerne Kristian II og Fredrik I havde tilladt sig ved at overdrage til verdslige Bestyrere flere opgivne geistlige Stiftelser i Oslo Bispsdømme, samt over Mogens Gyldenstjernes Adfærd mod Hovedøens Kloster i 1532. Biskop Hans forlangte, i Henhold til det danske Raads ovenomtalte Skrivelse af 25de April, at Erkebiskoppen og det norske Raad skulde tage sig af og rette paa disse Uordener. Man finder dog ikke, at Raadet har gjort noget Skridt i denne Anledning. Det blev vel udsat til at komme under Forhandling paa Herredagen i Kjøbenhavn, eller til at betinges afhjulpet i den vordende Konges Haandfæstning [3]).

Erkebiskoppen og det norske Raad havde da paa Forsamlingen i Bud forpligtet sig til at møde paa en for begge Riger fælles Valgherredag i Kjøbenhavn ved Midsommerstid 1534. Den behørige Leide for dem blev udstedt af det danske Rigsraad paa en Herredag i Odense i November, og intet syntes nu at være i Veien for at Valgherredagen kunde komme til at samles i Kjøbenhavn til den fastsatte Tid. Men Erkebiskop Olaf var nu som før lidet lysten paa at indfinde sig

[1]) Palud.-Müller, Gr. Felde II. 48. [2]) Smst. 50; jfr. o. f. II. 741. [3]) Langes Klh. 1ste Udg. 300, 761—768, 2den Udg. 184.

til den fælles Herredag. Allerede flere Vanskeligheder, som han vakte med Hensyn til Leiden, vise tydeligen dette; men dem fik Esge Bilde ved sin Ufortrødenhed ryddet afveien. Alligevel kom ikke Erkebiskoppen længer end til Bergen. Der var han ved St. Hans Tid 1534 og afgjorde i Forening med Raadsmedlemmerne Nils Lykke og Johan Krukkov adskillige Regjeringsanliggender; men af Kjøbenhavnsreisen blev der intet med nogen af dem. De bestemte sig nemlig den 23de Juni til at sende et Undskyldningsbrev til de norske og danske Raadsmedlemmer, som antoges at være forsamlede i Kjøbenhavn. De havde — skrev de — nu ligget sex Uger paa Reisen til Danmark, og det blev dem umuligt at komme til Herredagen; men de sendte Fuldmagt for de norske Raadsmedlemmer, der mødte, og da disse antoges muligen ikke at blive mange, tillige for tvende Medlemmer af det danske Raad, Mogens Gjø og Biskop Ove Bilde, at træde sammen med de norske og med dem at handle til Norges Bedste [1]). En Kannik fra Throndhjem, Jens Olsson, skulde tilligemed Hr. Esge overbringe deres Brev og Budskab [2]).

Vincentius Lunge havde imidlertid, rimeligvis midt i Juni, givet sig paa Reisen til Herredagen landveis; og da Esge Bilde fandt, at han ei kunde overtale Erkebiskoppen, gav ogsaa han sig paa Veien tilsøs. Han havde alt siden 1531 stræbt, men forgjæves, at blive af med Befalingen paa Bergenhus. Nu overdrog han, den 29de Juni, Slottet til sine Svende under Anførsel af den paalidelige Thord Roed; han skulde holde Slottet til Hr. Esges Haand og ingen Andens, og i Tilfælde af hans Død, til Norges Krone og Rigsraad, dog saaledes at han ikke overleverede det, før Rigerne vare samlede i Enighed og Forbund. Derpaa gik Esge Bilde ombord for at fare til Kjøbenhavn [3]).

Af den paatænkte Herredag i Kjøbenhavn blev der dog intet. Sagerne i Danmark havde taget en uventet høist betænkelig Vending. Medens det danske Raad ikke kunde komme til Enighed om hvem af den afdøde Kong Fredriks Sønner det skulde vælge til Danmarks Konge, reiste et tredie Parti Hovedet og erklærede sig for den fangne Kong Kristian II. Det var vel udenfor Danmarks egne Grændser, at dette Parti først viste sig. Det var nemlig Lybekkernes egennyttige Handelspolitik, som egentlig skabte det, og den dygtige Greve Kristoffer

[1]) Denne Fuldmagt til tvende Medlemmer af det danske Raad blev siden, som vi skulle see, af Vincentius Lunge lagt Erkebiskoppen høieligen til Last. [2]) De tre norske Raadsmedlemmers aabne Brev, deres Instruktion for sine Medbrødre, som møde paa Herredagen, og deres Brev til det danske Rigsraad, — alle tre Breve af 23de Juni, Bergen. Palud.-Müller, Aktstykker til Grevefeiden II. 23—29. [3]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 51—53.

af Oldenborg, der først optraadte i Spidsen for en væbnet Magt i Nordtydskland til Fordeel for Kristian II. Efter Grev Kristoffer var det, at den Krig, som nu paafulgte, almindelig blev kaldet: Grevens Feide. Men gjordes end den første Bevægelse for igjen at hæve Kristian II til Kongedømmet udenfor selve Danmark, saa havde han dog der fra ældre Tid af et mægtigt Tilhang blandt de lavere Stænder, Borgere og Bønder. Disse mindedes nemlig, at Kristian II havde taget sig af dem imod Adelen; og denne Stand hadede de nu dobbelt, efter at den under Fredrik I havde tilvendt sig et aldeles utaaleligt Herredømme over det øvrige Folk. Borgerne, af hvilke Mængden nu var Luthers Lære hengiven, saa ogsaa hen til Kristian II, som en Befrier for dem fra Biskoppernes og Papismens Aag. Og alle disse hans gamle Venner begyndte ligesaasnart at røre paa sig, som hans Navn nævntes i Forbindelse med Kronen. Han selv sad jo vist nok i fast og sikkert Forvar paa Sønderborg under Hertug Kristians og det holsteinske Ridderskabs Opsigt; men i hans Navn kunde, som Stemningen var i Danmark, meget udrettes. I Slutningen af Mai Maaned 1534 erklærede Grev Kristoffer sig aabenbart som Kong Kristians Beskytter og Befrier; og allerede den paafølgende 22de Juni landsatte en lybsk Flaade Greven og hans Hær paa Sjælland. Malmø, der i Forveien var forberedt paa det Hele, erklærede sig strax for ham. Kjøbenhavn fulgte snart efter, den 16de Juli, og den 24de s. M. overgav Kjøbenhavns Slot og de danske Krigsskibe sig til Grev Kristoffer. Ved den Tid da Herredagen til Kjøbenhavn skulde have samlet sig, var altsaa hele Danmark i Oprør og Forvirring, og Sjælland saagodtsom i Grev Kristoffers Hænder. Den fælles Herredag var for Dieblikket en Umulighed, og med den vare ogsaa Udsigterne til et fælles Kongevalg for det første afskaarne. Da Esge Bilde kom seilende ind i Øresund, uden endnu at vide hvad der var foregaaet paa Sjælland, blev han den 2den Juli fangen af Lybekkerne og var nu disses Fange først i Danmark og siden i Lybek ligetil i November 1535 uanseet de Anstrængelser, der fra forskjellige Sider gjordes for hans Befrielse, blandt andre ogsaa af Erkebiskop Olaf, som, i Forening med Nils Lykke, fra Stenvikholm den 20de November 1534 tilskrev i den Anledning baade Danmarks Raad og Raadet i Lybek [1]). Vincentius Lunge derimod og Klaus Bilde vare den 10de Juli komne til Landskrona, hvor dengang den skaanske Adel samlede sig til Modstand mod Grev Kristoffer og Lybekkerne [2]).

Det varede ikke længe før ogsaa Andre end de lavere Stænder i

[1]) N. Dipl. II. 822, hvor det paalægges Kansleren, Morten Krabbe, at besegle begge Breve med Rigets Segl. [2]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 54; Annal. f. nord. Oldk. 1853. 37—53.

Danmark underkastede sig Grev Kristoffer. Saasnart Kjøbenhavns Slot var kommet i hans Hænder, ilede den sjællandske Adel med at forlige sig med ham og hylde ham i Kristian II's Navn. Paa Sjælland kom ogsaa til ham Kristian II's gamle tro Tilhænger, den upsalske Erkebiskop Gustav Trolle, hvilken i 1532 havde maattet følge ham til Danmark og der senere været i et Slags Fangenskab, men nu slog sig til Kristoffer. Da Greven derpaa for over til Skaane, gik det ikke bedre med Adelen her. Kong Gustav af Sverige, der tidligere paa Aaret havde sluttet et Forsvarsforbund med det danske Raad, lavede sig vel til at komme den skaanske Adel tilhjælp og søgte at opmuntre den til Udholdenhed. Men den indlod sig allerede i Juli Maaned i Underhandlinger med Greven, mens denne endnu var paa Sjælland; og da han kom med en Stridsmagt til Lund, blev han der, den 10de August ogsaa hyldet af Skaaningerne, og den skaanske Adel hastede som den sjællandske med at gjøre sit Forlig saa fordelagtigt som muligt. Vincentius Lunge gik ham dog ikke ved denne Leilighed til Haande. Han synes tidligere at være faret over til Jylland til sine Frænder der. Inden Midten af August 1534 havde hele Danmark østen for Storebelt, baade Adel og Almue, erklæret sig for Grev Kristoffer og Kristian II.

Men allerede før dette kom istand i det østlige Danmark, havde Rigsraadet og Adelen i Vest-Danmark fattet en anden Beslutning. Paa et Møde i Rye, i Aarhus Biskopsdømme, den 4de Juli 1534, erklærede de forsamlede verdslige Medlemmer af det jydske Raad og en Deel af den jydske Adel sig for Hertug Kristians Valg til Danmarks Konge. De fire tilstedeværende jydske Biskopper stampede vel imod og vilde nødig give sin Stemme til en kjættersk Konge; men de maatte omsider følge Strømmen. Den 9de Juli erklærede i Hjallese, tæt ved Odense, ogsaa den fyenske Adel sig for Hertug Kristian. Denne modtog nu den 17de Juli i Preetz, i Holstein, af det jydske Raads Fuldmægtige Tilbudet om Danmarks Kongedømme og sluttede en Overenskomst med dem. Valget var vel ikkun foreløbigt og ufuldstændigt; men Kristian blev ligefuldt den 18de August 1534 hylvet ved Horsens og antog Kongenavn [1]).

Danmark havde saaledes nu, paa Grund af det splittede Kongevalg, deelt sig i to skarpt hinanden modsatte Partier, af hvilke det ene neppe kunde siges, med Hensyn til Valgets Lovlighed, at have det ringeste forud for det andet. De stode mod hinanden med Vaaben i Haand, og det ene som det andet ønskede at drage Norge paa sin Side. Det kan heller ikke negtes, at Norges Erklæring i denne Stund

[1]) Palud.-Müller, Gr. Feide I. 194—252.

for et af de tvende Partier vilde efter al Rimelighed have kastet det afgjørende Lod i Vegtskaalen.

Den, som her kunde give Erklæringen, var for Øieblikket Erkebiskop Olaf. Til ham henvendte man sig ogsaa fra begge Sider. Vincentius Lunge bragte Brev fra det jydske Raad, der undskyldte sit ensidige Valg med den overhængende Nød, og opfordrede det norske Raad til at forene sig med det om Hertug Kristian. Men ogsaa det sjællandske og skaanske Raad tilskrev Dagen efter Hyldingen i Lund, den 11te August, det norske med Opfordring til at hylde Greven paa den fangne Kristian IIs Vegne og ikke skille sig fra Danmark; man lovede, at Norges Friheder til Gjengjæld skulde blive sikkrede. Og denne Opfordring gjentoges fra Kjøbenhavn i Oktober, ligesom og i flere Skrivelser fra Grev Kristoffer baade til Raadet og Erkebiskoppen. Men Erkebiskoppen lod Brevene fra begge Sider ubesvarede. Han meddelte dem vel til de øvrige Raadsmedlemmer fra Stenvikholm den 19de November 1534, men han erklærede med det samme at han ansaa det for rettest at sidde stille og ikke blande sig i den danske Strid, før Raadet ud paa Vaaren kunde samles til et enigt Kongevalg [1]).

Om Erkebiskop Olaf, for Rigets Vedkommende, handlede rigtigt i denne Dvælen, faar staa ved sit Verd. For sin egen Person som og af Hensyn til den norske Kirke havde han vist nok gyldige Grunde til ikke at forhaste sig med sin Beslutning. Hertug Kristian var erklæret Lutheran og siden 1529 neppe Erkebiskoppen i Hjertet god. Grev Kristoffer havde ved sit Indfald i Danmark stillet den lutherske Kirke under sit Vern. Ingen af de tvende Partiførere kunde saaledes behage Erkebiskoppen i Egenskab af Katholicismens og den norske Kirkes Forsvarer og Formand. Udsættelse maatte ganske naturligt for ham stille sig som det ene tilraadelige; en Afventning af Sagernes Gang i Danmark kunde enten gjøre Valget mellem de tvende allerede Foreslaaede noget sikkrere, eller ogsaa maaskee aabne Udsigter til Valg paa en Tredie, hvis Personlighed og Forhold kunde stille en større Borgen og give et større Haab for den trykkede romerske Kirke i Norge.

114.

Norge fremdeles uden Konge. Begivenheder i 1535. Hr. Nils Lykkes Brøde. Uvenskabet mellem Erkebiskop Olaf og Hr. Vincentius Lunge opblusser paa ny. Et paatænkt Rigsmøde i Throndhjem gaar overstyr.

Imidlertid fortsattes i Danmark Kampen mellem de tvende Medbeilere, — en Kamp, hvis Gang naturligvis fra Norge af fulgtes med spendt Opmærksomhed.

[1]) Palud.-Müller, Gr. Feide II. 55.

Strax efter at Hertug Kristian foreløbig var bleven valgt af den jydske Adel i Juli, havde han sendt en Underhandler til Kong Gustav i Sverige, og et Forbund mellem dem var blevet sluttet henimod Midten af August, hvilket lovede dem betydelige Fordele imod deres fælles Fiende. Alligevel blev Lykken for det første temmelig afgjørende paa Grev Kristoffers Side. Baade paa Fyen og Langeland erklærede de lavere Stænder sig for ham og hyldede ham paa Kristian II's Vegne. Han satte Gustav Trolle, hvem han havde indtrængt paa Odense Bispsstol til sin Statholder paa Fyen, og i Slutningen af November kom han selv derover for at være Bevægelserne i Jylland nærmere. Her havde nemlig i Midten af September Almuen reist sig for Kristian II under dennes gamle Tilhænger, Skipper Klement, og havde indtaget Aalborg. Den jydske Adel samlede sig mod dem og rykkede mod Staden, men blev i sit Angreb fuldkommen slagen den 16de October. Hermed havde dog ogsaa Grevens og Kristian II's Parti naaet Hoidepunktet for sin Lykke. Den begyndte snart efter at dale.

I Spidsen for Hertug Kristians Magt rykkede den dygtige Johan Rantzau nordover mod Aalborg, indtog igjen Staden, slog Bondehæren aldeles den 18de December og fangede Skipper Klement. Der blev nu faret paa det grummeste afsted med de saakaldte oprørske Bønder, og Adelen tog fuldkommen sin Mon igjen for hvad den havde lidt en Maaned tidligere. Grevens Sag i Jylland var ganske fortabt.

En anden ikke mindre Fordeel opnaaede Hertug Kristian derved, at han, efter et heldigt Angreb paa Lybek fra Landsiden, bevægede denne Stad til at slutte en Fred med ham i Egenskab af Hertug af Holstein den 18de November. Herved fik han fra Landsiden Ryggen fri, naar han vilde bevæge sig mod Østen. En Sammenkomst, som han havde med Grev Kristoffer selv i Kolding ved Midten af December, ledede derimod ikke til noget. At Lybekkerne ved denne Tid paa en Maade satte Hertug Albrekt af Meklenborg, der var gift med Kristian II's Søsterdatter, ved Grev Kristoffers Side, var ikke til Gavn for Kristian II's Sag.

Ogsaa fra Østen af havde Kong Gustav med Held begyndt at handle imod Greven ved Slutningen af September. Efter at være skreden ind over den danske Grændse, erklærede han sig for Hertug Kristians Sag og indtog i hans Navn i Slutningen af October Halmstad.

Dette begyndte at gjøre den østdandske Adel noget vaklende i dens Hengivenhed for Grevens Sag. Men endnu havde denne ved sin Krigsmagt saaledes Overhaanden, at Adelen ikke torde lade sit vaklende Sindelag i Dagen. Paa et Raadsmode i Kjøbenhavn i October, til hvilket ogsaa Fuldmægtige fra Kjøbstæderne vare kaldede,

mødte Greven endnu blot Lydighed og udpressede af Adelen betydelig Pengehjælp. Han opbød ogsaa Adelen baade i Skaane og Sjælland til at drage de Svenske imøde. Den skaanske Adel var nærmest forhaanden og samlede sig virkelig ogsaa, tilsyneladende for at standse de Svenskes Fremgang. Men snart indlededes Underhandlinger, og pludselig gjorde den skaanske Adelshær fælles Sag med Svenskerne og rykkede i Forening med dem imod den lybske Hær. Det kom den 12te Januar 1535 til et Slag ved Helsingborg, hvori Tydskerne ganske bleve overvundne. Herved gik Skaane, Halland og Bleking tabt for Greven paa Stæderne Malmø, Landskrona og Vardberg nær.

Denne Begivenhed maatte naturlig gjøre Greven mistænksom mod den sjællandske Adel. Idet han søgte at styrke sin Myndighed ved at tage Titel af Gubernator, Regent eller Rigsforstander og optage Danmarks Vaaben i sit Segl, lod han paa den anden Side den sjællandske Almue fri Tøile til at rase mod sine fordums Undertrykkere, Adelsmændene. Der blev paa Sjælland og Lolland i Januar 1535 anstillet en formelig Jagt paa Herremændene; nogle af dem bleve grusomt dræbte og en Mængde ført fangen til de faste Slotte, der vare i Grevens Hænder. Denne lod tydelig mærke, at det nu var ved Hjælp af de lavere, hidtil undertrykte Stænder han vilde gjennemdrive sin Sag, — noget der forresten var ganske i den Mands Aand, i hvis Navn han handlede, og ligeledes i det Partis, som endnu var det raadende i Lybek. Men Grevens Adfærd paa Sjælland virkede naturligvis, at den øvrige danske Adel, der klart indsaa sin Skjebne, hvis han seirede, nu sluttede sig saa meget fastere og enigere om Hertug Kristian. Dennes Udsigter begyndte saaledes nu fra alle Sider at blive lysere. Den 8de Marts 1535 modtog han en ny almindelig Hylding af Jyllands Stænder i Viborg; og han følte sig nu sterk nok til omtrent samtidig baade at sende Krigsfolk for at styrke sit Parti og de Svenske i Skaane, og træffe Foranstaltninger for at gaa over til Fyen [1]).

Virkningerne af denne Tingenes Gang i Danmark sporedes snart paa Stemningen hos de forskjellige mest raadende Stormænd i Norge, der følte, at Tiden nærmede sig, da en Erklæring for Norges Vedkommende med Hensyn til Kongevalget blev paatrængende nødvendig.

Imidlertid var i Norges anseligste Æt en Tvist udbrudt, der øvede stor Indflydelse paa de norske Statsbegivenheders Gang i den nærmeste Fremtid og derfor ikke her kan lades uberørt. — Hr. Nils Lykke havde i 1532 mistet sin Hustru, Elina Nilsdatter, og havde siden indladt sig i en Kjærlighedsforstaaelse med hendes yngste Søster, Lucia, der tilligemed den ældre, Ingeborg, endnu levede ugift hos Mo-

[1]) Palud.-Müller, Gr. F. I.

deren, Fru Ingerd. Han beilede til hende; men et saadant Egteskab var imod Kirkens Lov og betragtedes som en Forbrydelse mod Christendommen, som et Kjætteri. Vincentius Lunge, Ættens Verge, afslog derfor paa det bestemteste Nils Lykkes Forlangende, skjønt det paastodes, at Erkebiskoppen skulde have yttret en mildere Anskuelse og talt Hr. Nils's Sag hos Fru Ingerd. Men de to Elskende vare allerede gangne for vidt i sin Forstaaelse; Lucia var frugtsommelig og fødte i Begyndelsen af 1535 Nils Lykke en Søn. Denne døde vel i April samme Aar; men Forbrydelsen var skeet og Skammen kundbar for Alle. Nils Lykke, der synes at have næret friere religiøse Anskuelser end dengang var tilladt, og i det Hele at have heldet sterkt over til reformatoriske Meninger, fandt selv ikke sin Handling i nogen høi Grad forbrydersk, da kyndige Mænd — som han paastod — havde sagt ham, at Egteskab mellem ham og hans afdøde Kones Søster ikke stred imod Guds Lov (Bibelens Lære). Han forlangte derfor atter Lucia tilegte. Men nu blev Hr. Vincentius rasende, erklærede ligefrem Forbrydelsen for en Dødssag, et Brud paa guddommelige og menneskelige Love, der skulde straffes uden Skaansel, og for hvilket ingen Bod eller Udsoning kunde modtages. Fru Ingerd vilde ikke vide af Egteskabet, men var iøvrigt tilbøielig til at vise større Mildhed. Erkebiskoppen var heller ikke stemt for den yderste Strenghed; han forfulgte ikke strax Sagen, hvilken dog var en Kirkesag og hørte under hans Dom, men gav Nils Lykke midlertidig Leide, for at han kunde forlige sig med Gud og Menneskene, ja behandlede ham fremdeles som Medlem af Rigets Raad. Dog denne Erkebiskoppens Eftergivenhed gjorde kun Hr. Vincentius end meer uforsonlig, og Nils Lykke følte sig saa truet af sin Svoger, at han tog sin Tilflugt paa Josen Gaard, hvilken han til sin Sikkerhed befæstede. Herfra søgte han Trøst og Hjælp hos sine mægtige Frænder og Venner i Danmark, hvilke han i Begyndelsen af April 1535 tilskrev, ja endog hos Hertug Kristian. Men Svarene, om de nogensinde kom ham til Hænde, vare nedslaaende, selv det fra hans Fader. Hertug Kristian var den eneste, som i et Brev fra Gottorp af 1ste Juni, mærkeligt nok, yttrede, at „skjønt den bibelske Lov vel tillod et saadant Egteskab", og det var billigt at følge den meer end Menneskenes Lov, saa var dog baade Keiserlov og Landslov, „som ogsaa ere af Gud", reent derimod. Uagtet han yttrer sig ganske velvillig stemt mod Hr. Nils, saa erklærer han dog, at han ikke kan for Tiden indlægge nogen Forbøn for ham.

Hvorvidt Erkebiskop Olafs Overbærenhed mod Nils Lykke har havt sin Grund alene i christelig Kjærlighed og Medlidenhed, som han selv synes at ville antyde, eller den har været mindre uegennyttig, —

er umuligt at afgjøre. Men man maa dog mærke sig, at som Sagen stod, havde Erkebiskoppen Nils Lykke ganske i sin Magt og kunde drage ham som Raadsmedlem til hvilken Side han vilde; thi af Erkebiskoppens Dom afhang Hr. Nils's Ve og Vel, og Erkebiskoppen kunde han saaledes ikke uden stor Fare afslaa et Forlagende eller negte sin Raadsstemme, saalænge hin vilde erkjende ham som Medlem af Raadet. Vist er det, at Hr. Vincentius tog Erkebiskoppen hans Overbærenhed mod Nils Lykke saa ilde op, at han nu vendte en stor Deel af sin Forbittrelse mod hin, og den gamle Uvillie mellem disse tvende Stormænd opblussede saaledes til nyt Liv just paa en Tid, da Enighed i Raadet var meer nødvendig end nogensinde, skulde en kraftig Beslutning tages, ved hvilken Norges Selvstændighed kunde hevdes [1]).

Nye Opfordringer vare med det nye Aar begyndte at strømme ind paa Raadet. Strax efter Nytaar, da det skaanske Raad var faldet fra Greven, tilskrev dette atter Raadet i Norge, men dennegang naturligvis til Anbefaling for Hertug Kristian, for hvem det nu selv havde erklæret sig. Ogsaa Hertugens Sendemænd til Kong Gustav i Sverige, Ove Lunge og Ivar Jul, hvilke paa sin Reise i Januar Maaned 1535 kom til Klaus Bilde paa Baahus, benyttede Anledningen til at vinde denne for Kristians Sag, og tilstillede nu gjennem ham det norske Raad, baade det nordenfjældske og det søndenfjældske, Skrivelser fra sig baade paa Hertug Kristians og det jydske Raads og sine egne Vegne, hvori Nordmændene opfordredes til at hylde Hertug Kristian og til at sende Skibe til hans og Jydernes Understøttelse. Disse Skrivelser kom under Overveielse paa et Raadsmøde i Oslo i Februar, ved hvilket fem søndenfjældske Raadsmedlemmer vare tilstede, blandt hvilke Biskopperne Hans af Oslo, Magnus af Hamar og Kantsleren Morten Krabbe. De svarede paa Skrivelserne den 28de Februar. Den forlangte Understøttelse trøstede de sig ikke til at afslaa, paa Grund af det „kjærlige, evige Forbund“ som var mellem Rigerne, og lovede at komme de Danske til Hjelp med Skibe, saasnart Isen gik op. Med Hensyn til Kristians Valg og Hylding svarede de, at de derpaa ikke kunde erklære sig nu strax; men en almindelig Herredag vilde snart, haabede de, blive sammenkaldt til Kongevalg, og paa den vilde de handle til Hertug Kristians Bedste. Angaaende Greve Kristoffer og Lybekkerne yttrede de, at de ei havde mærket, at nogen „god Mand“ i Norge stod paa deres Side, og for sin egen Deel erklærede de sig imod dem. Dette sit Svar meldte de til Erkebiskoppen, idet de undskyldte sig her at have handlet paa egen Haand. De opfordrede ham til at sammenkalde en Herredag [2]). Erik Gyldenstjerne paa Akers-

[1]) Palud.-Müller, Gr. Feide II. 56—60. [2]) Palud.-Müller, Aktst. t. Gr. Feide II. 65.

hus og Erik Ugerup i Tunsberg rustede sine Skibe for at gaa til Danmark med første aabent Vand.

Endnu var intet Brev kommet fra Hertug Kristian selv; men det lod ikke længe vente paa sig. Den 15de og 16de Februar lod han fra Haderslev Skrivelser udgaa til det norske Rigsraad baade nordenfjælds og søndenfjælds samt til Folket begge Steder. Han forklarer først Tingenes Gang i Danmark og sine Rustninger der for at angribe Fyen og Sjælland. Dernæst opfordrer han dem „til at besinde deres eget og disse Rigers Gavn“ og „blive fast ved ham som ved deres rette Herre og ved Danmarks Riges Raad“. Han beder dem ikke modtage noget Bud eller Brev fra Grev Kristoffer og Lybekkerne. Han lover, naar han kommer til Norge, da at ville holde dem ved Norges Lov, Friheder og gode gamle christelige Sedvaner. Han beder endelig om Krigsskibe til Forsterkning af sin Flaade [1]). Hertug Kristian anbefaler sig altsaa her, mærkeligt nok, ikke til at vælges, men omtaler paa en Maade sit Herredømme i Norge som en Ret. Han maa følgelig antages her i sin Fordring at have gaaet ud fra den Paastand, at han var ret Arving til Norge, en Titel, som hans Fader vel i sin Haandfæstning havde fraskrevet sig, men som Kristian selv aldrig havde nedlagt, tvertimod i 1529, under sit Ophold i Norge, brugt lige for det norske Raads egne Øine, ligesom han i disse Breve bruger den.

Erkebiskop Olaf havde imidlertid allerede inden Midten af Marts Maaned bestemt sig til at sammenkalde en almindelig Herredag eller et Rigsmøde, hvad enten han nu heri er bleven ledet ganske af egen Drift, eller han har fundet sig opfordret dertil ved Brevene fra Danmark, de danske Sendemænd og det søndenfjældske Raad. Herredagen blev kaldet til Throndhjem til Trinitatis Søndag (23de Mai) 1535, og ikke alene Raadet men ogsaa Almuens Fuldmægtige bleve indbudne at møde. Samtidig hermed besvarede Erkebiskoppen de danske Breve, baade det fra det skaanske Raad og det fra Ove Lunge, undvigende, idet han henviste til Herredagen og undskyldte de Nordenfjældske for at sende Skibe [2]). Den 18de April modtog han Hertug Kristians Breve til de Nordenfjældske; og allerede den 23de s. M. besvarede han disse fra Stenvikholm i Forening med Nils Lykke, som han altsaa da erkjendte for Medlem af Rigets Raad og for Tilfældet lod optræde i denne Egenskab ved sin Side. Svaret er høfligt, men undvigende og forsigtigt. Kristian tituleres heel igjennem kongelig Majestæt og udvalgt Konge til Danmark; han erkjendes altsaa som saadan. Men Brevskriverne henskyde sig til den forestaaende Herredag i Throndhjem; paa den skal Kristians og det danske Raads Skrivelser komme under

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 58—60, jfrt. m. 72. [2]) Sam. Gr. F. II. 66.

Overveielse og blive tilbørligen besvarede, og Kristian vil selv indsee, at de nu, for sin Person alene, uden det øvrige Raad, ikke ere istand til at give noget andet Svar. Greve Kristoffers Skrivelser have de modtaget, men ikke gjort noget videre ved dem, og det samme er fremdeles deres Agt [1]). — Dette Svar er dog sandsynligvis aldrig kommet Kristian til Hænde. Det er udentvivl blevet tilbageholdt af Nils Lykke, der paa denne Tid, i sin betrængte Stilling, synes at have spillet et falskt Spil med Erkebiskoppen, og at have paa hans Ryg givet Kristian, for at vinde dennes Understøttelse, Tilsagn, der ganske stred mod den Tilbageholdenhed, Erkebiskoppen i omtalte Svar iagttog [2]).

Hvorledes nu end Sammenhængen kan have været med Nils Lykkes Adfærd, saa synes Erkebiskop Olaf i sit Svar kun at iagttage sin Skyldighed som det norske Raads Formand. Han havde jo virkelig her ingen Ret til at foregribe Valgherredagen i dens Beslutning eller binde sig selv ved noget ensidigt Tilsagn, om han nu ogsaa, hvad forresten vist ikke var Tilfældet, havde inderlig ønsket Kristians Valg. Et andet Svar derimod fremkaldte Kristians Skrivelse fra det søndenfjældske Raad. Skrivelsen var vel skikket til at paaskynde en for ham gunstig Erklæring af de norske Herrer, der allerede i Forveien ønskede Foreningen med Danmark opretholdt under det samme Slags Selvstændighed, som Norge havde nydt under Kong Fredrik I. Det maatte nemlig være dem om at gjøre, at Kristian blev *valgt* til Norges Konge, før hans heldige Fremgang i Danmark muligen satte ham istand til med væbnet Haand at drive sin *Arvehylding* igjennem uden Valg og uden Haandfæstning, hvorved alle Udsigter for det norske Raad til en selvstændig Myndighed vilde være afskaarne. Af denne Mening var ganske vist Flertallet af det søndenfjældske Raad; og dette maatte derfor, efter at have modtaget Kristians Skrivelse, heller ønske hans Valg afgjort strax, end udsat til Herredagen i Throndhjem, hvis endelige Beslutning, under Erkebiskoppens Indflydelse, desuden var heel uvis. Heri blev man ganske vist bestyrket af Vincentius Lunge, der kom til Oslo i April, netop ved den Tid, da Raadet der skulde tage Kristians Skrivelse under Overveining for at besvare den.

Vincentius Lunge havde om Vinteren været i Bergen og havde allerede der rustet Skibe til Hertug Kristians Tjeneste. Han følte sig dog ikke ret sikker paa den ubefæstede Lungegaard, hvor han kunde frygte at forulempes baade af Nils Lykke og af de bergenske Hanseater, hvilke naturligvis hyldede Lybekkernes og Grev Kristoffers Sag. Hr. Vincentius ønskede derfor at faa Tilhold paa Bergenhus og henvendte sig herom til Thord Roed. Men denne, som fra ældre Tid kjendte Hr. Vincentius's Lyst til selv at være Hovedsmand paa Slot-

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 72—74. [2]) Sm. Gr. F. II. 58—59, 67.

tet, afslog hans Begjæring. Vincentius for da til Oslo, og fik sig her af Erik Gyldenstjerne overdraget Befalingen paa Akershus, medens Erik selv var fraværende i Danmark med de Skibe, han havde rustet til Kristians Flaade. At Vincentius Lunge nu blev Sjælen i det søndenfjældske Raads Forhandlinger, var ganske naturligt.

Naar Hertug Kristians Skrivelse er kommen til Oslo, vides ikke med Sikkerhed; men da den var kommen til Throndhjem den 18de April, saa maa man antage, at den har været i Oslo senest i Begyndelsen af samme Maaned, eller rimeligvis endnu tidligere. Omtrent samtidig, den 31te Marts, indtraf Erkebiskoppens Kaldelse til Rigsmødet i Throndhjem. Begge Dele i Forening har ganske vist givet det søndenfjældske Raad Emne til alvorlige Overlægninger. Først den 28de April yttrede man sig med Hensyn til Rigsmødet. Biskop Hans Reff skrev nemlig paa denne Dag til Erkebiskoppen, som det lader paa Raadets Vegne, et Brev, hvori han forestilte de Vanskeligheder, som vare forbundne med et Raadsmøde i Throndhjem til Trinitatis Søndag (23de Mai) paa Grund af Foret, Skydsheftenes Foring og Reisens Besværlighed. Raadsmedlemmerne søndenfjælds fandt det umuligt at komme til Throndhjem til den bestemte Dag. Han bad derfor Erkebiskoppen, at denne vilde udsætte Mødet til St. Hans (24de Juni), da Alle vilde stræbe at indfinde sig personligen. Ogsaa Vincentius Lunge havde da lovet at komme, dog med det Forord, at Erkebiskoppen i Forveien vilde sende ham sin sikkre Leide med Hensyn til Hr. Nils Lykke, at denne ikke skulde feide paa ham og heller ikke fremkomme med noget Forlangende om hans Svigerindes (Lucia Nilsdatters) Haand. Man kunde aldeles ikke undvære Hr. Vincentius paa Mødet, saa vigtige Sager, som der skulde forhandles. „Vi have alt længe vel forstaaet — siger Biskoppen — at Prælaternes Handel og Raad her i Riget paa Rigets Vegne er og vorder lidet eller intet agtet, uden Ridderskabet er med og tager Deel i Forhandlingerne. Om Hr. Vincentius for saadan Leiligheds Skyld ikke kunde komme did, da nytter det til intet at vi fare; deri skulle I vel give os god Ret“ [1]).

Erkebiskoppen gik strax ind paa en Forandring af Tiden, saa meget meer som flere Undskyldningsskrivelser ogsaa fra andre Kanter indløb, saaledes fra Biskop Hoskold af Stavanger, Johan Krukkov o. fl. Mødet blev, efter Begjæring, udsat til St. Hans. I Nils Lykkes Sag var Erkebiskoppen allerede tidligere optraadt meglende, idet han søgte at skaffe Hr. Nils Leide, saa at det kunde komme til en Udsoning mellem ham og den fornærmede Slegt, især Hr. Vincentius. Herved vendte imidlertid Erkebiskoppen kun dennes ustyrlige Vrede mod

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 75—77; Sam. Gr. F. II. 65—67.

sig selv, og den hele Plan med Herredagen i Throndhjem blev snart aldeles forstyrret.

Sagen var dog nok egentlig den, at Hr. Vincentius slet ikke syntes om nogen almindelig Herredag i Throndhjem, men derimod vilde have Kongevalget afgjort til Kristians Fordeel snarest muligt, i det mindste for det søndenfjældske Raads Vedkommende. Dette passede bedst baade med de Grundsætninger, han allerede ved Fredrik I's Valg og Haandfæstning havde lagt for Dagen, og med hans personlige Ærgjerrighed, da han gjerne vilde ansees for den, der havde drevet Kristians Valg igjennem, og saaledes erhverve sig en Ret til dennes Taknemmelighed. Vi kunne ikke tvivle om, at saadanne Bevæggrunde have gjort sig gjældende hos ham, og at hans Forbittrelse mod Nils Lykke maaskee i Grunden kun har spillet en underordnet Rolle, medens den for Verdens Øine skjødes frem i Forgrunden som et ypperligt Paaskud. Men Hr. Vincentius's Indflydelse paa det søndenfjældske Raad var saa afgjørende, at hans Mening og Villie nu øiensynligen var dets eneste Rettesnor.

Man skulde have troet, at da Biskop Hans's Brev af 28de April var afgaaet til Erkebiskoppen, maatte det søndenfjældske Raad have afventet dennes Svar med Hensyn til Herredagens Udsættelse, førend det indlod sig paa nogetsomhelst Skridt Kongevalget vedkommende. Men tvertimod, allerede den 5te Mai gav det i sit Svar fra Oslo paa Hertug Kristians Skrivelse af 15de Februar denne Fyrste et foreløbigt Tilsagn, der gik langt videre end sømmeligt var og en Raadsafdelings lovlige Ret kan antages at have medgivet. Det erklærer nemlig, at Norges Riges Raad søndenfjælds har paa egne og menige Indbyggeres Vegne „bejaet, fuldbyrdet og samtykt“ Kristian at skulle blive en ret Herre og Konge over Norges Rige, dog efter Rigets „gode, gamle, lovlige Friheder, Privilegier, Recesser, Sedvaner og Herligheder“, og saaledes at deres fri Valg og Stemme forbeholdes til Herredagen i Throndhjem ved St. Hans. Da agte de ved sine fuldmægtige Sendemænd at underrette ham om sin endrægtige Beslutning. Imidlertid ville de understøtte ham mod Lybekkerne og disses Tilhang efter yderste Evne. Og i Opskriften paa dette Brev titulere de Kristian ikke alene: „udvalgt Konge til Danmark“, men ogsaa: „fuldbyrdet og samtykt Konge til Norge søndenfjælds“ [1]).

Men som om denne Erklæring ikke var tilstrækkelig, udstedtede fem Raadsmedlemmer, Biskopperne Magnus af Hamar og Hans af Oslo, Kansleren Morten Krabbe, Vincentius Lunge og Gaute Galle, i Oslo otte Dage efter, den 13de Mai, et ordentligt Valgbrev, i hvilket de give den udvalgte Konge i Danmark, Kristian, Kong Fredriks ældste Søn

[1]) Paludan-Müller, Aktst. II. 77—79.

sit enstemmige frie Valg til en veldig Herre og regjerende Konge over Norges Rige, og tilsige ham Troskab; — dog paa det Vilkaar, at han holder dem og Rigets Indbyggere ved Landslov, Friheder og gamle Sedvaner efter den Reces, som hans Fader gav, indtil Landene komme i Ro, og han modtager sin Kroning i Norge, da han med Rigets Raad skal forbedre dem. Til denne hans Kroning forbeholdtes ogsaa deres Huldskabs-, Mandskabs- og Troskabs Ed samt den menige Mands Hylding [1]). Her er ikke meer nogen Betingelse gjort med Hensyn til frit Valg paa Herredagen i Throndhjem, hvilken slet ikke engang nævnes; det søndenfjældske Raads Valg er bestemt og ubetinget udtalt.

Denne Akt var det dog ikke Meningen strax at offentliggjøre eller høitidelig oversende Hertug Kristian; den blev alligevel gjennem Klaus Bilde underhaanden tilstillet det danske Rigsraad [2]) og kom saaledes udentvivl snart til Kristians Kundskab. Men den egentlige Bestemmelse var, at den først skulde sendes til Throndhjem, for at Erkebiskoppen og de nordenfjældske Raadsmedlemmer kunde tiltræde den. Thi nu havde Vincentius Lunge og med ham da ogsaa de søndenfjældske Raadsmedlemmer bestemt sig til slet ikke at møde til nogen Herredag i Throndhjem; og dette lode de Erkebiskoppen vide i en Skrivelse af 13de Mai, med hvilken de ogsaa oversendte sit Valgbrev. De yttrede til Erkebiskoppen, at de havde været bestemte paa at møde til St. Hans; men nu havde de faaet høre om den kjætterske Gjerning, Nils Lykke havde bedrevet (den maa sikkerligen have været dem Alle bekjendt for lang Tid siden), og at han desuagtet var Erkebiskoppens ypperste Raad. De vilde ikke udsætte sig for hvad en saadan „Banskrop, udædisk Mand og Kjætter“ kunde foretage sig mod dem, naar de med et ringe Følge kom der nord, og de vilde ikke sidde paa Benk med ham. Erkebiskoppen og de nordenfjældske Raadsmedlemmer maatte altsaa undskylde deres Udeblivelse. Dog for at ikke derved noget Afbrek skulde gjøres i Rigets vigtige Anliggender, saa sende de sit aabne, beseglede Brev, i hvilket det tydelig vil findes, hvilken Herre de enstemmigen og frivilligen have kaaret til Norges Konge paa de Vilkaar, som Brevet nærmere forklarer. De haabe, at deres Medbrødre nordenfjælds i dette Valg ere enige med dem; og hvis saa er, da bede og raade de, at de nordenfjældske Herrer ville opsætte et aabent Valgbrev paa Pergament under sine Segl og derpaa sende det til det søndenfjældske Raad for ligeledes af dette at besegles, og saa endelig ved et af Raadets Medlemmer personligen at overbringes Hertug Kristian med andre Rigets vigtige Erinder. De gjøre ogsaa For-

[1]) Smstd. 84—86; Hvitf. Kr. III u. 1535. [2]) Hvitf.

slag til en Skat, hvilken rimeligvis Kristian, saasnart han er valgt, vil forlange [1]).

Et Slags nærmere Forklaring til dette Brev giver et fra Biskop Hans Reff til Erkebiskoppen af 14de Mai. Biskoppen fortæller her, at det er Erkebiskoppens Bestræbelse for at skaffe Nils Lykke Leide, der har opbragt Vincentius saa høieligen. Han yttrer Frygt for, at det vil komme til at koste Hr. Vincentius's eller Hr. Nils's Liv, med mindre denne sidste rømmer Landet paa nogen Tid; „thi Hr. Vincentius agter ikke at gaa i Rette med ham derom". Han raader og advarer Erkebiskoppen at fare forsigtig i denne Sag og bebreider ham, at han ikke i Begyndelsen havde gjort Nils Lykke Modstand, ja anvendt Trudsler mod ham, men tvertom havde talet for ham hos Fru Ingerd, at han maatte faa Lucia til Hustru, og senere baade skrevet og talt til hans Bedste. „I maa betænke — siger han —, at saadant kan regnes Eder til Onde, helst fordi Eders Naade er et Hoved baade for Kronen og Kirken her i Riget paa denne Tid". Han lader Erkebiskoppen vide, at Hr. Vincentius aldeles ikke vil søge Herredagen; og naar nu denne ikke kommer, og heller ikke Nils Lykke bør stedes til Benk med de Andre af Raadet, og fremdeles baade Provsten til Mariekirken (Kansleren) og Klaus Bilde have Forfald, saa kan det intet nytte, at Biskoppen selv farer did. Imidlertid kunne de Nordenfjældske nu, da de kjende de Søndenfjældskes Valg, handle i denne Henseende, som om de sidstnævnte selv personligen vare tilstede; og det synes Biskoppen raadeligt, at de alle forene sig om at bede Hr. Vincentius gjøre Riget og dem den Tjeneste at overbringe personlig deres Alles Kaaringsbrev til Hertug Kristian [2]).

Dette Biskop Hans's Brev synes at røbe hos ham oprigtig Velvillie mod Erkebiskop Olaf. Men hos Vincentius Lunge fandtes neppe længer Spor af nogen saadan; og der er ingen Tvivl om, at ligesom han har udkastet Raadets Valgbrev og Skrivelsen til Erkebiskoppen af 13de Mai, saa er det ogsaa han, der har istandbragt et Brev til samme af 17de Mai, hvori det søndenfjældske Raad bittert bebreider ham, at han og Nils Lykke i forrige Aar (1534) havde meddelt Biskoppen af Aarhus (Ove Bilde) og Mogens Gjø Fuldmagt til at sammentræde med de norske Raadsmedlemmer paa den forventede Herredag i Kjøbenhavn og med dem handle til Norges Bedste. Dette var nemlig først nu blevet almindelig bekjendt, og regnes i Brevet Erkebiskoppen høieligen til Last som en udvist Foragt mod Norges Riges Raad, at han ikke fandt dette tilstrækkeligt til at forhandle Rigets Erinder, med mindre Uvedkommende skulde blandes deri. Det forekastes ogsaa Erkebiskoppen i samme Brev, at han „med det hem-

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 86—90. [2]) Smsts. 90—93.

melige Raad, han havde hos sig" (Nils Lykke), havde skrevet om Anliggender, som de øvrige Raadsmedlemmer burde have vidst om. Derfor — siger Brevskriverne — have de ikke simpelt hen sendt Erkebiskoppen og de Nordenfjældske sin Fuldmagt til at handle paa deres Vegne paa Herredagen, men udtrykt sin Mening bestemt; og de bede Erkebiskoppen for Fremtiden at ville høre deres gode Raad i Rigets Erinder, før han derom skriver til udenlandske Herrer, Fyrster eller Raadgivere, „paa det at ikke Riget, splittet i sit Indre ved enkeltvise Beslutninger, skal lide Skade" [1]).

Det er næsten latterligt at høre en Formaning som den sidste af Mænds Mund, der netop vare ifærd med at gjøre sig paa den haandgribeligste Maade skyldige i det samme, som de lægge Erkebiskoppen til Last, — i en Borttræden nemlig fra det almindelige Raad for at fatte sin egen Beslutning. Deres Fremgangsmaade i det Hele maatte jo agtes ulovlig og usømmelig, og at vidne om deres Ringeagt for Norges Forfatning og for Erkebiskoppens lovlige Stilling i denne som Kongedømmets Vikarius og Styrelsens Formand. Men det var Vincentius Lunge, som her raadede; og han var i sit Hovmod ikke istand til at taale nogen Overmand i Norge, eller at underordne sig nogen Statsmagt eller nogen Lov.

Det var, efter alt hvad der saaledes var handlet og skrevet, aldeles til Overflod, at Biskop Hans fra Oslo under 15de Juni atter tilskrev Erkebiskoppen for at forklare ham Grunden til at ingen af de søndenfjældske Raadsmedlemmer søgte Herredagen i Throndhjem, uagtet Erkebiskoppen var kommet deres Ønske imøde ved at udsætte Tiden for dens Afholdelse [2]). Herredagen var nu ugjenkaldelig forstyrret ved de søndenfjældske Herrers, eller rettere ved Vincentius Lunges, selvraadige og mod Erkebiskoppen fornærmelige Adfærd.

115.

Hr. Nils Lykkes Fængsling. Erkebiskoppen sender Kristoffer Throndssøn til Oslo. Underhandlinger der. Det søndenfjældske Raad nærmer sig endnu meer end før til Kong Kristian *III*. Pfalzgreve Fredrik optræder som Kristian *II*'s Svigersøn med Fordringer. Henvender sig til Erkebiskop Olaf om Hjælp i Norge.

Man kan ikke tvivle om, at Vincentius Lunges og det søndenfjældske Raads Adfærd har krænket Erkebiskop Olaf dybt. Har han muligen engang drømt om at kunne i denne kongeløse Tid lede Raadet som dets Formand, ja om at kunne bortskjænke Norges Krone til

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 94. Det sidste er udtrykt i Brevet paa Latin: „ne regnum in se divisum propter consilia particularia detrimentum patiatur". [2]) Palud.-Müller, Aktst. II. 102; Sam. Gr. F. II. 67—70.

den Fyrste, som han selv fandt tjenlig for Rigets Selvstændighed og for den romerske Kirkes Opretholdelse, — saa maatte nu denne Drøm svinde, da han tydelig saa sig overfløiet af Vincentius Lunge og hans danskfindede Tilhængere. Vistnok kunde det ikke undgaa hans Opmærksomhed, at det søndenfjældske Parti inden sig selv ikke var synderlig enigt, at Biskopperne Magnus og Hans meer bøiede sig for Hr. Vincentius's Kraft, Heftighed og Overmod, end samstemmede med ham i Grundsætninger og Følelser; alligevel maatte han indsee, at Vincentius for Øieblikket i Eet og Alt havde Overtaget, og at han kunde være sikker paa baade Hertug Kristians og det danske Raads Medfølelse og Bistand. Thi vilde Hr. Vincentius end et norskt Raad, saa var det dog i Grunden et norskt Raad af danskfødte Mænd han kjæmpede for, medens Tanken om Norges egentlige Nationalselvstændighed var ham ligesaa fremmet som Omhuen for den romerske Kirkes Opretholdelse. Det var ikke underligt, om Erkebiskop Olaf, med sin langtfra faste Karakter, nu begyndte at vakle meer end nogensinde, at samle efter Midlerne, ved hvilke han skulde støtte sin Myndighed, ja maaskee redde sin Tilværelse som Erkebiskop.

Det første han greb til var at opgive Nils Lykke for muligen derved at drage Vincentius Lunge og med ham det søndenfjældske Raad igjen til sig. Muligen har dette Offer faldet Erkebiskoppen saa meget lettere, som han maa være kommen under Veir med, eller i alle Fald have fattet Mistanke om Hr. Nils's hemmelige Underhandlinger med Hertug Kristian, og desuden synes at have mærket lutherske Skikke hos ham, — som at han ikke iagttog Fasten, ikke agtede Helgenerne og de syv Sakramenter, at han havde ladet holde Messer paa Dansk og Bryllupper paa forbudne Tider, og saadant meer. Erkebiskoppen lod sin høitbetroede Tjener Kristoffer Throndssøn angribe ham paa Fosen Gaard, og da han havde overgivet sig, blev han ført som Fange til Stenvikholm Slot i Slutningen af Juni eller Begyndelsen af Juli 1535. Erkebiskoppen nedsatte en Ret i Throndhjem, og for den anklagede Kristoffer Throndssøn Nils Lykke. Denne blev da den 21de (14de?) Juli dømt i Erkebiskoppens Hænder paa Norges Krones Vegne med sit Gods; men hans Liv skulde spares indtil Norges Raad havde dømt i hans Sag og bestemt hans Straf [1]).

Kristoffer Throndssøn sendtes nu paa Erkebiskoppens Vegne til Oslo, at foredrage Nils Lykkes Sag for Raadet der. I en offentlig Forsamling paa Raadstuen i August Maaneds første Halvdel, hvorved Biskop Hans Reff, Provsten Morten Krabbe, Vincentius Lunge og Gaute Galle vare tilstede, fremsatte Kristoffer Sagen og forlangte Raadets Dom. Vincentius Lunge anklagede ogsaa Nils Lykke og paastod,

[1]) Palud.-Müller, Gr. Feide II. 71—73.

at hans Gjerning var Banssag og Dødssag. De to Prælater holdt sig til Kirkeretten, og maa følgelig have dømt Sagen at være en Fredløshedssag [1]). Gaute Galle derimod vegrede sig bestemt for at fælde nogen Dom, men henskjød Sagen til en almindelig Herredag [2]); og de tilstedeværende Lagmænd fandt sig ikke berettigede til at dømme hvor det gjaldt en Ridders Liv, ligesom de heller ikke fandt Loven klar nok i dette Stykke. Vincentius Lunge udvirkede dog omsider, at de Forsamlede tiltraadte Prælaternes Dom, der nu blev ført i Pennen og leveret Kristoffer Throndsson, for at Erkebiskoppen ogsaa kunde besegle den. Hans Reff raadede dog underhaanden Erkebiskoppen til at fare varsomt og ikke forhaste sig med Dommens Udførelse, da man hverken kjendte den vordende Konges eller det danske Rigsraads Mening om Sagen.

En anden Sag, hvorom Erkebiskoppen ved samme Leilighed eskede det søndenfjældske Raads Mening, var Besættelsen af Bergens ledige Biskopsstol. Den lidet agtede og ganske vist ogsaa lidet agtverdige Biskop Olaf Thorkelsson døde paa Vors den 23de Mai 1535. Tre Geistlige stræbte efter at følge ham i Biskopsdømmet, nemlig: Geble Pedersson, Bergens Kapitels Erkedegn, Magister Ivar Kjeldsson (Jul?), der synes at have været Prælat ved Apostelkirken i Bergen [3]), og den oftere nævnte Morten Krabbe, Provst ved Mariekirken i Oslo og Norges Kansler [4]). Af disse havde den første og den sidste mest Udsigt til at erholde Biskopsdømmet. Geble var en indfødt Nordmand af god Æt fra Helgeland, havde gaaet i Skole først i Throndhjem, siden i Bergen, havde saa studeret i Alkmar i Holland og i Løven i Brabant, hvor han var bleven Magister og hvor han havde gjort Bekjendtskab med Vincentius Lunge. Efter sin Hjemkomst forestod han Skolen i Bergen og blev Kannik ved Kathedralkirkens Kapitel sammesteds 1518. Han var i Rom for at søge Biskop Olafs Konfirmation [5]) og blev derpaa Kapitelets Archidiaconus, hvilket han endnu paa denne Tid var [6]). Mgr. Morten Krabbe var af dansk Adelsslegt, havde fornemme Forbindelser i Danmark og havde, som det heder, tjent Kongen (Kong Fredrik) baade som Gesant og i hans Kancelli. Erkebiskoppen var stemt for Magister Geble, hvis Hengivenhed for Reformationen rimeligvis dengang baade var Almenheden og hans

[1]) Jons Chrr. c. 49, Norg. g. L. II. 375. [2]) Heri havde han tydelig Fredrik I's Haandfæstning for sig; der heder det nemlig: Tiltale til noget Medlem af Rigets Raad, som gjelder Ære, Liv og Gods, skal skee for det hele Rigsraad. S. o. f. II. 672. [3]) Langes Klh. 2den Udg. 262, jfrt. m. N. Dipl. II. 826. [4]) Disse tre omtales som Kandidater til Embedet i to Breve af Morten Krabbe til Biskop Hans af Oslo og til Vincentius Lunge af 29de December 1535 i det norske Rigsarchivs münchenske Samling. [5]) S. o. f. II. 653. [6]) N. Saml. I. 7—8.

Overordnede en Hemmelighed; og Erkebiskoppen havde anbefalet ham i sine Skrivelser med Kristoffer Throndsson til det søndenfjældske Raad. Dette var derimod afgjørende stemt for Morten Krabbe, og tilkjendegav Erkebiskoppen sin Mening ligefrem i sin Svarskrivelse af 14de August, udstedt af Biskopperne af Hamar og Oslo samt af Vincentius Lunge og Gaute Galle. De mærkede, yttrede de heri, at Erkebiskoppen vilde have Mgr. Geble til Biskop i Bergen. Dette stemmede dog, efter deres Mening, ikke med Geistlighedens vanskelige og farlige Stilling. Geble var en „fin, lærd, ærlig Mand"; men der var „intet mandeligt Hjerte og Raad i ham". De talte for Morten Krabbe og bade, at Erkebiskoppen gjennem Kapitelet vilde lade denne postulere og selv konfirmere ham; han var, sagde de, „en mandelig, høistforstandig talende og raadende, og en vidtforsøgt Mand" af stor Slegt og istand til at staa Geistligheden trofast bi. Biskop Hans Reff udtalte sig vidtløftigere herom i et eget Brev til Erkebiskoppen af samme Dag. Han vil ikke, siger han, i denne Sag gjøre andet end hvad Erkebiskoppen selv byder. Han har dog tidligere skrevet til Erkebiskoppen for Morten Krabbe, og han frygter, at om denne ikke kommer til Biskopsstolen med Erkebiskoppens og det bergenske Kapitels Samtykke, da vil Hertug Kristian alligevel indtrænge ham, dels paa Grund af hans Slegt og dennes Bønner, dels paa Grund af hans Tjenester som Ambassadør til fremmede Fyrster og i hans Naades Kancelli. Han er en lærd og „vidt forfaren" Mand, som kan blive Erkebiskoppen og sit Biskopsdømme til Ære og Hjælp, og som Erkebiskoppen nødig skulde ville undvære, naar han først er kommen i den Stilling. Skeer det med Erkebiskoppens gode Villie, kan der komme meget godt ud deraf; skeer det alene ved Andres Indvirkning, kan det føde det modsatte af sig i Fremtiden. Kunde derfor Erkebiskoppen saaledes drive det, at Bergens Kapitel vilde postulere eller vælge Morten Krabbe efter Erkebiskoppens Raad, og under hans Konfirmation, da skal det troligen blive til hans og Kirkens Bedste. Hertug Kristian skal neppe ville synes om Mgr. Geble i det Embede, om han saa end faar sin Konfirmation af den romerske Kurie. Morten Krabbe — heder det til Slutning — staar forresten for sin egen Person ikke saa heftig efter Biskopsstolen; men Biskoppen tager kun Hensyn til hans Duelighed og til den Gavn, Erkebiskoppen vil kunne nyde af ham. I et senere Brev af 2den September kom Biskoppen tilbage til denne samme Sag og yttrede for Erkebiskoppen, at Mgr. Geble ikke syntes ham skikket for Biskopsdømmet paa denne Tid, men at Morten Krabbe derimod havde meget for sig. I samme Retning havde ogsaa allerede tidligere, i Juli Maaned, baade Biskop Hans og Vincentius Lunge udtalt sig i Breve til Geble Pedersson, i hvilke de havde ladet

ham vide, at Erkebiskoppen havde skriftligen samtykket Mgr. Morten Krabbe til Bergens Biskopsstol, — noget som ganske vist ikke kan have været stemmende med Sandheden. Paa Erkebiskop Olaf virkede imidlertid disse Forestillinger fra det søndenfjældske Raad saameget, at han fremdeles lod Bergens Biskopsstol henstaa ubesat [1]).

Erkebiskoppen lod endelig ogsaa ved Kristoffer Throndssøn handle med det søndenfjældske Raad om Kongevalget. Han havde jo i disse Herrers Brev af 13de Mai deres Mening for sig; men endog blot Hensyn til egen Verdighed maatte vel afholde ham fra strax at tiltræde deres Valg og derved ligesom godkjende deres uformelige og usømmelige Fremfærd i denne Sag. Han maa have ønsket idetmindste at vide, om deres Valg i den Form, det var fremgaaet, var ugjenkaldeligt, og om det ikke kunde formes paa en for hans Stilling som det hele norske Raads Formand meer passende Maade. Han lod dem sige, at han endnu ikke havde erklæret sig for nogen Herre, og at hans Stemme var fuldkommen fri; men han ønskede at høre deres Raad om hvad der tjente Riget bedst. De svarede imidlertid kun hertil, at de nu som før ikke vidste noget bedre Raad end at vælge Hertug Kristian. Erkebiskoppen burde forene sig med dem i dette Valg, og gjøre Undskyldninger for, at hans Erklæring kom saa seent; han burde dog med det samme forbeholde Norges Rige dets Friheder ligesom ogsaa fordre Kong Fredriks Haandfæstning at staa ved Magt indtil den nye Konge kom til Norge for at krones [2]).

Forresten indtraf under Kristoffer Throndssøns Ophold i Oslo en Hendelse, som vist ikke forbedrede Forholdet mellem Vincentius Lunge og Erkebiskoppen, og som skal have i høi Grad vakt Kristoffers Forbittrelse mod Hr. Vincentius. I et Gjestebud hos denne sidste, som det lader, kort før Kristoffers Tilbagereise til Throndhjem, opstod en heftig Trætte mellem ham og Verten, under hvilken fornærmelige Ord faldt fra den sidstes Side imod Erkebiskoppen; ja Vincentius skal, efter en senere Beretning, være gaaet saa vidt i sin overmodige Grovhed, at han gav Kristoffer et Slag paa Øret [3]). Sagen var farlig; og Biskop Hans i Forening med Provsten Morten Krabbe ilede med at underrette Erkebiskoppen i et Brev af 16de August om den ubehagelige Hendelse, tydelig i den Hensigt at indlægge et forsonende Ord og mildne Erkebiskoppens billige Vrede. Trætten, sige de,

[1]) Breve fra det søndenfjældske Raad og Biskop Hans Reff til Erkebiskop Olaf af 14de August 1535; fra Hans Reff til Samme af 2den Septbr. s. A.; fra Geble Pederssøn til Samme af 13de Decbr. s. A., — alt i det norske Rigsarchivs münchenske Saml. 1535. [2]) Breve i det norske Rigsarchivs münchenske Saml. af 1535, 14de August, nemlig et Brev fra Raadet til Erkebiskoppen, et andet fra Biskop Hans Reff til Samme, jfrt. m. Pal.-Müller, Gr. F. II. 73—75. [3]) Suhms nye Sml. III. 271.

havde fundet Sted silde om Aftenen, da Gjesterne vare drukne. Erkebiskoppen maa ikke agte paa de Ord, som ved denne Leilighed kunne være faldne, men holde Venskab med Hr. Vincentius; thi aldrig, sige de, udfordres Endrægtighed i Riget meer end nu. I et senere Brev af 18de August fortæller Biskop Hans Erkebiskoppen, at Hr. Vincentius og Kristoffer nu atter ere forligte, og beder ham indstændigen at holde Enighed med den første, da Tiderne ere saa farlige [1]. Tvisten synes saaledes vel for Øieblikket at have været forligt, i det mindste i det Ydre; men den lod fremskimte Vincentius's virkelige Sindelag mod Erkebiskoppen, og Kristoffer Throndssøn glemte neppe den Fornærmelse, der var ham og hans Herre tilføiet, om han end maaskee har forladt Oslo tilsyneladende forsonet.

Kristoffer Throndssøn kunde ved Hjemkomsten til Throndhjem give sin Herre mange mundtlige Efterretninger om det søndenfjældske Raads og Hr. Vincentius's Stemning, der fuldstændiggjorde og forklarede de Skrivelser, Erkebiskoppen med ham fra denne Kant modtog. Med Hensyn til Nils Lykke fulgte Erkebiskoppen Biskop Hans Reffs Raad. Han udsatte hans Sags endelige Afgjørelse og lod ham indtil videre hensidde i Fangenskab paa Stenvikholm. Besættelsen af Bergens Bispestol udsatte han ligeledes som allerede fortalt. Angaaende Stemningen i Kongevalgssagen endelig erfarede han, at den var uforandret, eller snarere endnu bestemtere bøiet for Hertug Kristian end før. Dertil virkede de Tidender, man efterhaanden fik om Kristians heldige Fremgang i Danmark, hvorom ogsaa Kristoffer maa have bragt nyere og sikkrere Efterretninger, end Erkebiskoppen tidligere har havt.

I Midten af Marts 1535 var Hertug Kristians Krigsmagt fra Als gaaet over til det sydlige Fyen. Johan Rantzau førte den. For at virke mod ham var ved Midten af April Grev Johan af Hoya, en af de tydske Hærførere, kommen over fra Sjælland. Men Hertug Albrekt af Meklenborg, som nu paa en Maade havde Overanførselen over de Tydske, med Tilsidesættelse af Grev Kristoffer, handlede ikke med tilbørlig Kraft og sendte ikke Greven af Hoya fornøden Forstærkning fra Sjælland, mens derimod Johan Rantzau bestandig fik Tilstød fra Jylland og fra Slesvig. Ogsaa Lybekkerne viste sig lunkne i at undsætte Greven af Hoya fra Søsiden. Under disse for Hertug Kristians Sag gunstige Omstændigheder kom det den 11te Juni til et Slag mellem begge Hære paa Øxnebjerg nær Assens, i hvilket Johan Rantzau vandt en afgjørende Seier. Erkebiskop Gustav Trolle, som var med i Slaget paa de Greveliges Side, blev dødelig saaret og døde strax efter; Greven af Hoya blev dræbt. De Tydskes Magt

[1]) Breve af 16de og 18de August 1535 i det norske Rigsarchiv, münchenske Saml., jfr. Pal.-Müller, Gr. F. II. 79.

paa Fyen var dermed tilintetgjort, og Hertug Kristian kunde vende sig mod Sjælland. Den 18de Juli viste hans Flaade sig i Øresund for Kjøbenhavn og Malmø, og den 24de Juli kunde Kristian i egen Person begynde Kjøbenhavns Beleiring.

Efterretningerne om denne Kristians seierrige Fremgang og om det søndenfjældske Raads Vedhængen ved hans Valg maatte naturligvis gjøre et sterkt Indtryk paa Erkebiskop Olaf. Han kunde nu ikke ret vel, uden at sætte sin hele Stilling paa Spil, dvæle længer med at svare paa de Søndenfjældskes Opfordring, og det ved en Tiltrædelse til deres Valg paa Hertug Kristian. Men dette Skridt gjorde han, som man vel kan tænke, kun nødig og modstræbende. Det skeede ikke paa den Maade, som de Søndenfjældske havde ønsket det og i sit Brev af 13de Mai udtalt, nemlig ved aabent Valgbrev, beseglet af de nordenfjældske Herrer, hvilket Valgbrev de søndenfjældske siden kunde tilføie sine Segl og saa sende til Hertug Kristian, — heller ikke ved en umiddelbar Skrivelse til Kristian selv; det skeede ved et Brev af Erkebiskoppen alene til Biskop Hans Reff og Hr. Vincentius Lunge.

Brevet var givet i Throndhjem, den 10de September, og Indholdet omtrent følgende: — Da Raadet ikke har kunnet komme til Throndhjem, „saa er Erkebiskoppen nu alvorligen til Sinds, at samtykke og fuldbyrde f o r s i t H o v e d den Kaaring, som de verdige Fædre og strenge Riddere søndenfjælds have gjort i den hellige Trefoldigheds Navn, høibaarne Fyrste og mægtigste Herre Hertug Kristian til sin Herre og Konge at være“, paa det at ikke de to Riger, som længe under een Konge have været forbundne, igjen skulle skilles. Han beder de Tilskrevne, at de ville fremme hans Sag paa det bedste hos Kongen og Danmarks Raad. Han vil overdrage den Deel af Landet, som udgjør hans Biskopsdømme, i Kongens Hænder, uden al videre Bekostning og Besvær for denne, og være ham huld og tro [1]. — Breve af samme Indhold skrev han ogsaa til flere af de danske Raadsmedlemmer, baade Prælater og verdslige Herrer, og sendte sin Kannik Jens Olsson med alle disse Skrivelser til Oslo. Han forsynede denne samme med sin Fuldmagt til at handle efter Omstændighederne paa sine Vegne, og medgav ham derfor endogsaa sit Segl, paa det at han kunde sætte det for de Breve, som i Oslo maatte blive udfærdigede i Anledning af Valget [2].

Men endnu før Erkebiskoppen havde gjort dette Skridt til at komme de søndenfjældske Raadsmedlemmers Ønske imøde, havde disse bestemt sig til at gaa end videre i den Retning, de havde slaaet ind paa. Og hertil bleve de øiensynlig drevne ved nye Efterretninger om Hertug Kristians fortsatte heldige Fremskridt i Danmark, idet han den 18de August havde i Lund modtaget Skaaningernes Hylding. Hele

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 136. [2]) Sam. Gr. Felde II. 76.

Danmark, paa Stæderne Kjøbenhavn, Malmø og Landskrona nær, havde nu gaaet ham til Haande og erkjendt ham for Danmarks udvalgte Konge. De søndenfjældske Raadsmedlemmer gjorde Udkast til et Hyldingsbrev, hvori de tilsagde Hertug Kristian Huldskab og Mandskab, og altsaa bandt sig yderligere til ham, end ved det forudgaaende Valg. De havde ogsaa besluttet, at Vincentius Lunge skulde reise til Danmark for at overbringe Kristian Valget og Hyldingen. Om alt dette underrettede de Erkebiskoppen ved tvende Breve af 1ste September. I det ene, beseglet af Biskopperne Magnus og Hans samt af Morten Krabbe og Vincentius Lunge, sendte de Udkast til Hyldingsbrevet, til en Instruktion og til et Fuldmagtsbrev, idet man anmodede Erkebiskoppen om, hvis han tiltraadte deres Beslutning, da at udferdige Hyldingsbrevet paa Pergament, besørge det forseglet af de nordenfjældske Raadsmedlemmer og derpaa sende det tilbage til de søndenfjældske. Disse skulde da ogsaa forsegle det og besørge det til dets Bestemmelse. I det andet Brev, udferdiget i de tre ovennævnte Prælaters Navn samt i Riddernes Gaute Galles og Klaus Bildes, foreslaaes, at Hr. Vincentius skal sendes til Kristian; og Erkebiskoppen opfordres til at give ham til Reiseomkostningernes Bestridelse 300 rinske Gylden af Thrøndelagens Indkomster samt af Nils Lykkes Len, som nu vare i Erkebiskoppens Verge. Man vilde for det første bede Kristian stadfæste den Haandfæstning, som hans Fader havde givet Norge. Man yttrede, at man vilde vente paa Erkebiskoppens Svar til Jul, men hvis det ikke indløb til den Tid, saa man sig nødt til at skride videre i Sagen paa egen Haand. I et Brev af 2den September, hvilket Biskop Hans Reff særskilt tilskrev Erkebiskoppen, og hvori han tillige, som før fortalt, omhandlede Bergens Bispestols Besættelse, — opfordrede han Erkebiskoppen til at holde Venskab med Vincentius Lunge og behandle dennes Sendebud vel. Ja han lod sig endog forlyde med, at det kunde være godt at gjøre Hr. Vincentius til Norges Riges Hovmester, hvilket Embede ei havde været besat siden Hr. Nils Henrikssøns Død. Man seer tydelig, at Biskoppen har arbeidet for en Udsoning mellem de to Modstandere, at han endnu har frygtet Følgerne af Hr. Vincentius's fornærmelige Adfærd mod Kristoffer Throndssøn, og at han saa meget som muligt har villet formilde Erkebiskoppens billige Fortørnelse mod den overmodige og anmassende Herre, der førte det store Ord i det søndenfjældske Raad og saagodt som ganske vendte dette efter sin egen Villie [1].

Vincentius Lunges Sendebud, der bragte de sidst omtalte Breve til Erkebiskoppen, og dennes Fuldmægtige, Kanniken Jens Olssøn,

[1] Breve af 1ste og 2den Septbr. 1535 i det norske Rigsarchivs münchenske Sml., jfrt. m. Pal.-Müller, Gr. F. II. 76—77, 82.

maa næsten antages at have reist hinanden forbi paa Veien mellem Throndhjem og Oslo. Men saasnart som Jens Olsson var kommen til sidstnævnte Sted med sin Herres Breve, hvilket vel maa være skeet i Slutningen af September, sendte de søndenfjældske Herrer strax dem af disse Breve, som vare skrevne til danske Stormænd, til deres Bestemmelse; og de tilskreve selv med det samme sine Venner i Danmark, at Erkebiskoppen nu havde erklæret sig for Kristian III! [1]). De søgte derved at binde ham til denne ligesaa fast, som om han havde ligefrem og formeligen valgt og hyldet ham, hvilket Erkebiskoppen imidlertid ikke havde gjort, ligesaalidet som Kristian fra sin Side havde underkastet sig nogen udtrykkelig Forpligtelse mod Norges Rige. Kristian og Erkebiskop Olaf stode saaledes, de søndenfjældske Herrers Tjenstiver uagtet, endnu retslig ubundne af hinanden, saalænge som Erkebiskoppen ikke havde beseglet noget Valgbrev eller Hyldingsbrev, og Kongen ikke nogen norsk Haandfæstning.

Men skjønt Hr. Vincentius for Offentligheden gav sig Mine af at handle i alt dette samstemmig med det søndenfjældske Raad og uden Svig mod Erkebiskoppen, ja endogsaa lod denne ved Hans Reff forsikkre, at hvis han blev affendt til Kong Kristian med Valg- og Hyldingsbrevet, da skulde han tale alt Godt om Erkebiskoppen og ikke hvile, før han havde udvirket, at denne blev tagen til Naade af Kristian, — saa gik han dog til samme Tid sin egen skjulte Vei for at indynde sig personligen hos den vordende Konge og nedsætte Erkebiskoppen i dennes Öine. Herfor er et skriftligt Bevis os levnet i en Instrux af 4de September, skreven med Vincentius's egen Haand og bestemt for hans Tjener, Lasse Skonning, der skulde gaa til Danmark, rimeligvis som Overbringer af de ovenomtalte Breve, og ved samme Leilighed skulde fremstille sig for Kong Kristian og overrække ham Vincentius's Brev og Hilsen. I denne Instrux paalægges det Sendebudet hemmeligen at sige Kristian Følgende: — Erkebiskoppen af Throndhjem havde endnu ikke samtykket ham som Norges Konge, men var af Hjertet derimod. Uagtet alle det søndenfjældske Raads Opfordringer til ham at give sit Samtykke, havde han uddraget dette fra Dag til Dag. Da et falskt Rygte var kommet til Throndhjem om at Greven af Oldenborg havde vundet Slaget i Fyen, havde Erkebiskoppens Folk holdt sig lystige og i Borgestuen drukket Kristian Fynbos Skaal, hvormed de meente den gamle Kong Kristian (Kristian II). Der vilde allerede for længe siden have været Affendinger fra Norge hos Kongen, hvis ikke Erkebiskoppen havde voldet Opsættelse. Vincentius handlede idelig med ham om at han skulde gaa Kongen tilhaande, og han

[1]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 77; Hans Reffs og Morten Krabbes Brev til Erkebiskop Olaf af 15de Novbr. 1835 i det norske Rigsarchivs münchenske Saml.

havde nu sat ham en bestemt Frist, inden hvilken han maatte erklære sig; hvis ikke dette skede, vilde de søndenfjældske Herrer af Raadet handle paa egen Haand. Bergenhus, Erkebiskoppen og alt det Nordenfjældske havde endnu ei villet erklære sig for Kongen, undtagen Vardøhus Slot og de Len, som Vincentius havde, — de vare indthingede under Kongens Magt. Vilde Kongen give Hr. Vincentius et aabent beseglet Befalingsbrev paa at indtage, ham tilhaande, Bergenhus Slot og alt det Nordenfjældske, paa hvad Maade han bedst kunde, ved Magt eller Underhandling, da vilde han dertil gjøre sit Bedste. — De sidste Udladelser vise Hr. Vincentius's Begjærlighed efter igjen at faa Bergenhus i sin Haand, og at han, for at naa dette Maal, ikke tog i Betænkning at fremstille ganske uden Grund den daværende Befalingsmand, Thord Roed, for Kongen som mindre paalidelig. Forresten fremlyser af denne Opsats, som af flere Breve fra dette Aar, Hr. Vincentius's, ikke altid redelige, Anstrengelser for at overbevise Kong Kristian om sin Hengivenhed og om sin Uundværlighed for hans Valgs og Sags Fremme i Norge [1]).

Det var vistnok stemmende med Sandhed, naar Hr. Vincentius sagde, at Erkebiskoppen i sit Hjerte var imod Kristian III's Valg til Norges Konge, og at han især voldte den Udsættelse, som med Hensyn hertil havde fundet Sted. Men Ingen kan dog i Grunden fortænke Erkebiskoppen, at han, naar han kjendte Kristians Hengivenhed for den lutherske Lære og Kirkereformationen, ikke forhastede sig i en Sag, som han kunde være forvisset om vilde blive af den største Indflydelse paa den norske Kirkes fremtidige Stilling. Ingen kan undres over, at han, før han gav sin afgjørende Stemme til Valget af en Konge, der var aabenbar frafalden fra den Kirke, af hvilken Erkebiskoppen selv var et Medlem, og det et saare høitstaaende Medlem, — saa sig varsomt for, om ikke en anden valgbar Fyrste kunde findes, der var den romerske Kirke tro. Det var jo ogsaa ganske naturligt, at Erkebiskoppen følte sig stødt ved sine Modstanderes, især Hr. Vincentius's, anmassende Opførsel, idet de saa at sige vilde aftvinge ham en Tiltrædelse til deres Valg, og at han netop derved indtoges af en forøget Modbydelighed for dette. Han var fuldkommen i sin gode Ret, da han i August Maaned lod de søndenfjældske Herrer tilkjendegive, at han endnu betragtede sin Stemme med Hensyn til Kongevalget som fuldkommen fri, endogsaa naar han dengang ikke nærmere udtalte sig om Nogen, paa hvem han muligen kunde lade sin Stemme

[1]) Instruxen findes i det norske Rigsarchiv, münchenske Samling under 1535. Dateringen paa den: „Løverdagen post decollationem Joannis evangelistæ" er aabenbart en Feilskrivning for: post decoll. Johannis baptistæ. Jfr. Palud.-Müller, Gr. Feide II. 79—81.

falde, hvis han ei vilde give den til Kristian III. Naar han derimod senere ved sit Brev af 10de September virkelig gav det søndenfjældske Raad al Anledning til at tro, at han nu var oprigtig stemt for Kristians Valg, og at hans formelige og bindende Tiltrædelse til dette ikke skulde udeblive, naar paafordredes, og han desuagtet vedblev at speide omkring sig efter en anden Fyrste, hvem han kunde opstille i Kristians Sted paa Norges Kongestol, — saa stod han visseligen ikke længer reen overfor sine Modstandere. Men det politiske Kneb, han heri brugte, var dog noget i hin Tid, og vel til alle Tider, altfor almindeligt til at kunne fælde ham for Historiens Domstol som en troløs Forræder, — saa meget mindre som just nu en ny Forfegter af den fangne Kristian II's Sag var fremstaaet, der ganske naturlig maatte have tildraget sig Erkebiskop Olafs Opmærksomhed, og hos ham vakt store Forventninger. Dette var Pfalzgreve Fredrik af Pfalz.

Fredrik var en Broder af den daværende Churfyrste, Ludvig, af Pfalz, og ved denne Tid lidt over femti Aar gammel. Han havde fra sin Ungdom af staaet i en nær Berøring med den østerrigsk-burgundiske Fyrsteæt, havde erhvervet sig Ry for Hærførerdygtighed og havde havt Anledning til at vise Keiser Karl V og hans Broder, den romerske Konge Ferdinand, Tjenester, som gjorde Krav paa deres Erkjendtlighed. Den vilde de, efter Ferdinands Forslag, vise ved at give ham sin Søsterdatter, Kong Kristian II's ældste Datter Dorothea, tilegte og, da Kristian ikke længer havde nogen Søn i Live, med hende lade følge hendes Faders Fordringer paa de nordiske Riger. Forhandlingerne om denne Sag vare begyndte i Mai 1534. Den stødte i Førstningen paa Vanskeligheder, men blev endelig i April 1535, under en Sammenkomst mellem Keiser Karl og Pfalzgreven i Barcellona i Spanien, bragt i Rigtighed. Fredrik drog til Nederlandene, hvor Dorothea opholdt sig hos Regentinden, Dronning Maria af Ungarn, og i Brüssel blev han den 18de Mai 1535 høitidelig trolovet med den fjortenaarige Kongedatter. Regentinden vilde nu, at Fredrik strax skulde drage til Danmark for der at optræde med sine Fordringer paa Kristian II's Vegne, — hvilket ogsaa dengang kunde synes meget tilraadeligt, medens Lykken endnu ikke afgjort heldede til nogen af de to stridende Parters Side. Men Fredrik bestemte sig, efter Andres Raad, til først at holde sit Bryllup i Heidelberg i Pfalz, og dette skede ikke før den 26de September. Saaledes gik den for hans Optræden i Danmark gunstigste Tid unyttet forbi, og Sagerne der havde taget en for Kristian III afgjørende heldig Vending, før endnu Pfalzgrevens Plan var kommen til nogen fuld Modenhed [1]).

Det var under alt dette i sin fuldkomne Orden, at baade Keise-

[1]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 92—102.

ren, og den burgundisk-nederlandske Regentinde, og Pfalzgreven selv overveiede Hjælpemidlerne, som de nordiske Riger tilbøde for deres Plans Udførelse, — og her maatte Norge ikke sidst komme i Betragtning, da man under den megen Handelsforbindelse, som fandt Sted mellem dette Rige og Nederlandene, her vel maatte kjende de norske Forhold og vide, at den norske Kongestol endnu stod ledig. Man vidste ogsaa, at Erkebiskop Olaf, der i Mellemrigets Tid ifølge sin Stilling var det norske Kongedømmes Vikarius og det norske Raads Formand, havde været i 1532 Kristian II's tro Tilhænger, havde lidt meget for hans Skyld, frygtede det lutherske Partis kirkereformatoriske Stræben og nærede Mistanke mod Kristian III, baade fordi denne var Reformationens Ven, og fordi han paastod Arveret til Norges Krone. Erkebiskop Olaf var saaledes en Mand, til hvem man med de bedste Forhaabninger kunde henvende sig om Understøttelse for Pfalzgreve Fredriks Sag fra Norges Side. I Overbevisning herom udstedte ogsaa Keiser Karl, allerede under sin Sammenkomst med Pfalzgreven i Barcellona, derifra den 10de April 1535 et Brev til Erkebiskoppen, hvori han underrettede denne om Pfalzgrevens forestaaende Giftermaal med Kristian II's ældste Datter og paa en smigrende Maade anbefalede ham sammes Sag, idet han tillige gav tvende Stormænd, Biskop Georgius af Brixia og Ridder Lardon af Breda, Fuldmagt som sine Underhandlere hos ham. Ligeledes tilskrev Pfalzgreven ham selv, dog først den 26de August, fra Heidelberg, om Raad og Hjælp for den Sag, i hvilken han agtede at optræde. Begge disse Breve bleve imidlertid, uvist af hvilken Grund, for det første tilbageholdte, som det synes, i Nederlandene ved Dronning Marias Hof [1]), og kom ikke før i Slutningen af November, som vi snart skulle see, Erkebiskoppen til Hænde.

Pfalzgrev Fredriks Trolovelse og dermed forbundne Planer bleve hastig bekjendte for Kong Kristian III og hans Parti, ligesom for det norske Raad. Biskop Hans Reff kunde i et Brev fra Oslo af 13de Juli underrette Erkebiskop Olaf om det Rygte, som gik, at Pfalzgreven rustede sig for at optræde med væbnet Haand i Kristian II's Sag [2]), og allerede før maa Tidenden om Trolovelsen i Brüssel ganske vist have naaet Throndhjem. Man kan ikke tvivle om, at den har gjort et sterkt Indtryk paa Erkebiskoppen. At en streng-katholsk Fyrste egtede den sønneløse Kristian II's ældste Datter og derved overtog den fangne Konges Sag, samt at dette skede under den mægtige og kloge Keiser Karls Samtykke og med de bedste Udsigter til hans Hjælp, — dette kunde ikke andet end hæve Erkebiskop Olafs synkende Haab. Ganske

[1]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 306. [2]) Brev af nævnte Dag i det norske Rigsarchivs münchenske Sml. 1535.

vist var det ikke uden Indflydelse paa hans Erklæring i August Maaned ved Kristoffer Throndssøn til de søndenfjældske Raadsmedlemmer: „at hans Stemme endnu var fri". Og man maa ligeledes tro, at det ogsaa var medvirkende til hans senere tilsyneladende vaklende, men dog snarere afventende Holdning. Men, at Erkebiskoppen strax, paa Grund heraf, skulde, uden nærmere Opfordring, have indladt sig i Underhandlinger med Pfalzgreven eller den burgundiske Regjering, og gjort den ene eller den anden bindende Løfter, — dette er hidtil ubevist og i sig selv uantageligt. Thi at Pfalzgrevens Gesant, Hubert, i sin Fremstilling for Keiser Karl under sit Ophold hos denne i Neapel i November 1535, nævnte Erkebiskoppen af Throndhjem blandt sin Herres Tilhængere, og som den der vilde holde næsten hele Norge paa hans Side [1]), støttede sig aabenbare ikke til nogen bestemt Erklæring, mundtlig eller skriftlig, fra Erkebiskoppens Side, men kun til Huberts Kundskab om de daværende norske Forhold og paa rimelige Formodninger, han deraf uddrog. Erkebiskoppens varsomme Karakter forbød ham ganske vist at gjøre det første Skridt; og det er desuden klart, at hans norske Uvenner i December, da Erkebiskoppen dog virkelig havde modtaget Keiserens og Pfalzgrevens ovenomtalte Skrivelser, endnu ingen Anelse havde om nogen Forbindelse mellem ham og de nævnte Fyrster. I hine Breve, som Erkebiskoppen først modtog med et af sine Skibe fra Holland den 23de November [2]), findes heller ikke det mindste Udtryk, der henpeger paa et forudgaaende Tilsagn fra hans Side, eller paa nogen tidligere indgangen Forbindelse mellem ham og Pfalzgreven.

Keiser Karls Brev af 10de April indeholder, foruden Anbefalingen for de tvende Sendebud fra ham, der vare bestemte til Norge, men ikke kom did, og foruden Underretningen om Pfalzgreve Fredriks forestaaende Giftermaal med Dorothea, ikkun en Opfordring til at vælge Pfalzgreven til Norges Konge. — Pfalzgreven, i sin Skrivelse af 26de August, omtaler med Yttringer af Paaskjønnelse og Taknemmelighed, det Taalmod, med hvilket Erkebiskoppen har baaret sine og sit Fædrenelands Lidelser, og den Troskab, han har vist mod hans Frænde og Fader Kong Kristian II. Han underretter Erkebiskoppen om sit Egteskab med Kristians ældste Datter og sin Hensigt at ville gjøre sit Yderste for at befri Kristian og tilveiebringe Enighed, Rolighed og Fred i alle hans Riger. Hvorledes Ufreden der er opstaaet, og hvo der har voldet den, ved Erkebiskoppen bedst selv. Da Pfalzgreven er overbevist om, at det er Erkebiskoppens høieste Ønske, at hans christelige Forsæt kan faa Fremgang, saa beder han om hans Raad, ved hvilke Midler dette bedst kan skee. Han vil for den Sag, med Venner og Venners Hjælp, vove sig selv og al sin Ejendom.

[1]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 307. [2]) Smsts. 83.

Han vil være Erkebiskoppen i høieste Maade takskyldig, om denne vil tilskrive ham, hvorvidt han kan forlade sig paa ham og Norges Riges Indbyggere. Han skal da give Erkebiskoppen sin egen Stilling hemmeligen tilkjende [1]).

Skjønt intet her, som sagt, hentyder paa, at Erkebiskoppen selv havde gjort noget første Skridt til et Forbund med Keiseren og Pfalzgreven, saa er det dog aabenbart, at Skrivelserne i høi Grad have glædet ham og vakt hans Forhaabninger. Han meddelte, rimeligvis i Begyndelsen af December Maaned, sin Fortrolige, Kanniken Jens Olssøn, som fremdeles var i Oslo, deres Indhold i al Hemmelighed og yttrede med det samme, at der ikke kunde være meer at vente end nu. Dog lægger han til: „Mennesket spaar, men Gud raader (homo proponit, Deus autem disponit)". Han torde altsaa ikke hengive sig ganske til sit glade Haab. For de i Throndhjem tilstedeværende Medlemmer af Erkestolens Kapitel holdt han derimod Brevene for det første hemmeligt; i det mindste paastode de dette senere, da det gjaldt dem om at rense sig i Kong Kristians Øine for Deelagtighed i Erkebiskoppens paafølgende voldsomme Adfærd, hvilken de da fremstillede som staaende i Forbindelse med og tildeels som en Følge af de samme Breve [2]).

Imidlertid synes det, efter Jens Olssøns Komme til Oslo, for en længere Tid at have været stille her i Kongevalgsagen, enten fordi Hr. Vincentius og de søndenfjældske Herrer have virkelig villet holde sig strengt til sit Løfte og ikke gjøre noget videre Skridt i Sagen, før den Erkebiskoppen satte Frist med Hensyn til Hyldingsbrevets Udstedelse var forbi, altsaa før Jul, — eller fordi Pfalzgreve Fredriks Optræden har indgivet dem selv lidt Betænkelighed ved at fremskynde for Øieblikket Kristian III's Valg og Hylding meer end høist nødvendigt, — eller endelig fordi Jens Olsson maaskee ikke har fundet det tjenligt at gjøre dem strax bekjendte med den hele Udstrækning af den ham medgivne Fuldmagt, især med Hensyn til Anvendelsen af Erkebiskoppens Segl. Vist er det, at intet Spor findes til, at man i Tiden fra Jens Olssøns Komme til Oslo, hvilken, som før sagt, sandsynligvis maa sættes i Slutningen af September, og ligetil langt ud i November Maaned, har gjort noget alvorligt ved Sagen, eller forlangt af Erkebiskoppens fuldmægtige Sendebud, at han skulde benytte sin Fuldmagt og Erkebiskoppens Segl. Et nyt Stød fra

[1]) Hvitf. Krist. III, u. 1536. [2]) Erkebiskoppens udaterede Brev til Johannes Olavi, Canonicus Nidrosiensis, i det norske Rigsarchivs münchenske Sml.; det throndh. Kapitels Brev til Krist. III af 13de Jan. 1538 i Dan. Mag. VI. 290—292. Jfr. Pal.-Müller, Gr. F. II. 83 Not.

Danmark udfordredes for atter at sætte de søndenfjældske Herrer i Rørelse for Kristian III's Sag.

116.

Kristian *III* begynder med større Kraft at drive paa sit Valg i Norge. Sender Klaus Bilde derhen som sin Underhandler. Vincentius Lunge vil have Kongens Erinde afgjort i Oslo; men Klaus Bilde vil have en Sammenkomst i Throndhjem med Erkebiskop Olaf. Flere af de søndenfjældske Raadsmedlemmer følge ham did.

Kristian III havde hidtil kun meget lidet indblandet sig umiddelbart i det norske Kongevalg. Han havde, som ovenfor sagt [1]), i Februar 1535 tilskrevet begge Norges Raadsafdelinger og i disse Breve paa en Maade erklæret sig for Norges rette Herre, det vil da sige: ifølge Arveret, — og i Kraft heraf bedet Nordmændene om Antagelse og Hjælp. Men da herpaa intet fyldestgjørende Svar og ingen Hylding var fulgt, derimod blot meer eller mindre lovende Tilsagn om, at han skulde blive tagen i Betragtning ved et kommende Kongevalg, vare ham givne, saa synes han at have bestemt sig til at lade Nordmændene for det første handle paa egen Haand, ikke indgaa paa nogen Forpligtelse til dem, men naar han var kommen i tryg Besiddelse af Danmark, tiltvinge sig Erkjendelsen af sin formeente Arveret til Norges Krone. Var dette, som ganske rimeligt er, hans Hensigt, da kom Erkebiskop Olafs Modstræben ham ret beleilig, og hans egen heldige Fremgang i Danmark under den paafølgende Sommers tidligere Deel maatte styrke ham i sligt Forsæt. Men mod Sommerens Slutning begyndte Udsigterne for ham atter at blive noget mørkere. Vel var han fremdeles heldig i den nærmeste Kreds. Men i det Fjærne truede Pfalzgreve Fredriks Fordringer, som den mægtige Keiser Karl syntes meer og meer bestemt paa kraftigen at understøtte; og til samme Tid maatte han mærke, at hans Venskabsforhold til den svenske Konge Gustav, ikke uden hans egen Skyld, i følelig Grad kjølnedes. For at virke paa den sidstnævnte gjorde han i September 1535 sin bekjendte hastige Reise til Stokholm, hvor han udentvivl har haabet at overraske Gustav ved sin Nærværelse, og ved sin for Dagen lagte Tillidsfuldhed afvinde ham en endmere opoffrende Hjælp, end den han allerede havde modtaget baade ved Hjælpetropper og Pengelaan. Men den kloge Gustav lod sig hverken overraske eller blende. Han viste Kristian al ydre Høflighed, men indlod sig ikke paa noget fornyet Forbund, ikke engang paa Tilsagn om noget gjentaget Pengelaan, før Kristian den 15de September havde, som Underpant for det tidligere modtagne og det nu attraaede nye Laan, givet ham Forskrivning paa Baahus Slot og Len

[1]) S. o. f. II. 753.

samt Viken og paa Akershus Slot og Len, altsaa paa en meget betydelig Deel af Norge, hvor Kristian endnu ikke formeligen var valgt, men hvis Raads Samtykke han dog nødvendigen tiltrængte for at skaffe Pantsættelsen Sikkerhed. Han kom misfornøiet tilbage til sin Leir for Kjøbenhavn og fandt sig nu i den Nødvendighed at maatte drive paa Afgjørelsen af sit Valg i Norge for at kunne stille Kong Gustav den lovede Sikkerhed for en Pengehjælp, som han ikke godt kunde undvære.

Hovedsagen for Kristian blev nu at finde en paalidelig Mellemmand mellem sig og det norske Raad. Man skulde, efter alle Vincentius Lunges forudgaaende Anstrengelser for at vinde Kristians Yndest, vente sig, at denne havde valgt ham til sin fuldmægtige Underhandler i Norge; men dette blev dog ikke Tilfældet. Kristian synes, ligesaa lidt som i sin Tid Kong Fredrik, at have næret fuldkommen Tiltro til hin ærgjerrige Stormand, ihvor skjønne Løfter han end gjorde. Kristian vidste fra ældre Tid af, at Hr. Vincentius egentlig arbeidede for et lidet, i Norge indsmuglet, dansk Partis Overmagt, hvis Hoved han selv vilde være, langt meer end for den danske Konges og det samtlige danske Rigsraads Herredømme der i Landet; — men hint var ingenlunde stemmende med Kristians allerede tidligere fremskimtende Ønske at vinde Norges Krone som sin Æts Arvelod. Han har derfor ikke villet, med mindre han blev tvungen af den yderste Nød, kaste sig Hr. Vincentius og hans Parti i Armene. Derimod foretrak han at henvende sig til Hovedsmanden paa Baahus, Klaus Bilde, der for Tiden havde Viken i Pant, og som i 1532 havde været med at drive Underhandlingerne i Norge paa Kong Fredriks Vegne. Ham vandt Kongen først fuldkommen for sin Sag ved den 18de October at tilsikkre ham og hans Efterkommere Viken, indtil det udløstes for den fulde Pengesum, hvorfor det stod i Pant; og nu overdrog Kongen ham at fare til Norge snarest muligt som Kongens fuldmægtige Underhandler og forsynet med hans Instruktion [1]).

Senere hen besluttede Kristian sig til at medgive Hr. Klaus som Ledsager paa hans Sendefærd til Norge en anden Mand, af hvis Indflydelse i Norge han kunde vente sig megen Hjælp i sit Forehavende, dersom det lykkedes at vinde ham for sig. Denne Mand var Hr. Esge Bilde, Hr. Klaus's Farbroders Søn. Vi have seet, at

[1]) Paludan-Müller, Gr. F. II. 182—183. Kristian tilsikkrede Hr. Klaus Bilde Viken, uagtet han paa samme Tid underhandlede med Kong Gustavs Gesant, Erik Flemming, om at overlade Viken som Pant til den svenske Konge. En Forsikkring blev ogsaa udstedt den 23de October af Kristian og tolv Tilstedeværende af det danske Rigsraad, hvori Kristian lovede inden førstkommende Paaske at overdrage Gustav og Sveriges Rige Akershus, Baahus og Viken som Pant sst. 180—181.

Hr. Esge i Sommeren 1534 var falden i Lybekkernes Hænder [1]), og han havde været deres Fange først i Danmark og siden i Lybek ligetil November 1535. Men den 5te November fik han, ifølge en Forandring i det styrende Raad i Lybek, igjen sin Frihed og ilede nu tilbage til Danmark. Paa Tilbageveien havde han en Sammenkomst med Kristian paa Tørning Slot ved Haderslev i Sønder-Jylland. Han maa her have givet Kongen fyldestgjørende Tilsagn om sin Hengivenhed og om at virke for hans Sag i Norge. Alligevel aflagde han hverken nogen Ed til ham som Norges Konge eller modtog Bergenhus Slot af hans Haand, — noget som den ærlige Hr. Esge ganske vist har fundet stridende mod sin tidligere Forpligtelse til Norges Raad. Han indgik aabenbare heller ikke paa nogen Forpligtelse mod Erkebiskop Olaf, hvis Sag man tvertimod seer, at han under sit Ophold i Danmark gjerne ønskede at forsvare og stille i det gunstigste Lys for Kongen. Men han indgik udentvivl paa Kristians Ønske, fordi han tænkte sig, ved sin mæglende Optræden mellem Erkebiskoppen og Vincentius Lunge, paa een Gang at kunne gavne baade Norge, for hvilket Land han virkelig synes at have vundet Godhed, og Kristian. Kongen maatte ogsaa kunne love sig meget af Hr. Esges Virken i Norge, naar han først havde sikkret sig hans Hengivenhed. Alligevel synes Kongen ikke at have meddelt Esge nogensomhelst Fuldmagt til at handle som Hr. Klaus sideordnet; denne sidste skulde fremdeles være Kristians egentlige Sendebud, hvem Esge kun skulde understøtte med sin Indflydelse. Hr. Esge fik blot Tid til i største Hast at besøge sin Gaard Valden i Halland og derfra medtage sin Hustru, før han med Klaus Bilde drog til Oslo [2]).

Hr. Klaus's forestaaende Komme didhen var allerede de derværende norske Raadsmedlemmer forkyndt ved Breve fra Kong Kristian til Hr. Vincentius og til Biskop Hans, udstedte i Feltleiren for Kjøbenhavn den 18de October, altsaa samme Dag som Kongens Forhold til Klaus Bilde var ordnet. Til Norge synes disse Breve at være bragte af den samme Svend, som Hr. Vincentius i September havde sendt til Danmark, og de vare komne til sin Bestemmelse før den 13de November. De vare for begge de Tilskrevnes Vedkommende i Hovedsagen ligelydende. Kongen, heder det, har udferdiget Hr. Klaus Bilde med sine mærkelige Hverv angaaende sin Udvælgelse, for at han strax skal drage nordenfjælds at handle herom i Overensstemmelse med den ham givne Instrux; og Kongen beder nu begge de tilskrevne Herrer, at de ville følge Hr. Klaus, „paa det at,

[1]) S. o. f. II. 746. [2]) Pallud.-Müller, Gr. F. II. 256—257; Annal. f. nord. Oldk. 1853, 49—54.

naar han kommer did at handle vort Erinde, og han bliver vist for Døren, at vi da maa have der nogen igjen indenfor Døren, som vil vide vort Bedste." Kristian har følgelig været forud indtagen — rimeligvis netop især gjennem Hr. Vincentius's omtalte hemmelige Forestillinger — imod Erkebiskoppen, har ventet sig Indsigelser fra hans Side og har villet, at Hr. Vincentius og Biskop Hans skulde hjælpe Klaus Bilde at overvinde disse. Forresten undskylder Kristian i Brevet til Hr. Vincentius, at han ikke kan overdrage ham Bergenhus, da Esge Bilde er i Fangenskab [1]), og Kongen ikke tvivler om, at de, der af ham ere efterladte i Befalingen, have den Forskrift af Esge, at de skulle holde ham Slotsloven „til tro Haand," indtil han kommer fri til dem igjen. Kongen kan altsaa ikke give Vincentius, hvad der endnu ikke er kommet i hans Magt, om end Esge Bilde tidt og ofte har tilbudet ham, at samme Slotslov skal holdes Kongen til Hænde. Kristian har altsaa ikke fundet det klogt at stole altformeget paa Hr. Vincentius og give ham altfor stort Raaderum i Norge. Derimod indbyder han ham i sit Brev til at følge Hr. Klaus tilbage til Danmark for der at komme sig til Orde. — I Brevet til Biskop Hans omtaler Kristian en Sølvskat af Norge, som Biskoppen skal hjælpe ham til, da han høiligen behover den „for at mynte Penge af til at lønne sit Krigsfolk." Biskoppen indbydes derimod ikke til Danmark [2]).

Disse Breve satte naturligvis strax de i Oslo nærværende Raadsmedlemmer i Rørelse. Den 13de November vare Biskop Hans, Morten Krabbe og Hr. Vincentius alle samlede i Biskoppens Værelse, og blev Jens Olssøn, Erkebiskoppens fuldmægtige Sendebud, der endnu var tilstede i Oslo, kaldt for dem. Biskoppen underrettede ham om Klaus Bildes forestaaende Komme og om hans Agt at drage til Throndhjem. Herrerne spurgte Jens ad, om han havde Erkebiskoppens Secret eller Segl, saaledes at det, som i Oslo blev forhandlet og afsluttet, kunde blive dermed forseglet, da Erkebiskoppen havde sat sit fulde Fortroende til dem. Jens erklærede, at han havde Erkebiskoppens Segl. De lode sig nu forlyde med, at det syntes dem raadeligst at spare Erkebiskoppen og Almuen for Bekostningen med Hr. Klaus's og de søndenfjældske Raadsmedlemmers Reise til Throndhjem. De have følgelig strax bestemt sig til, saafremt det var muligt, at faa Hr. Klaus holdt tilbage i Oslo, og der faa Sagen med ham afgjort ved Hjælp af Jens Olssøns Fuldmagt og Erkebiskoppens Segl.

Det var aabenbare Vincentius Lunge, der havde mest imod, at

[1]) Brevet var nemlig skrevet før Hr. Esges Løsgivelse og Tilbagekomst fra Lybek. [2]) Kristians Breve til Hans Reff og V. Lunge af 18de Octbr. 1535 i det Norske Rigsarch. Munchenske Sml.

Klaus Bildes Erinde skulde afgjøres i Throndhjem under Erkebiskoppens egne Øine. Faldt nemlig Erkebiskoppen da til Føie og gik villig ind paa Kong Kristians Valg og paa hans øvrige Fordringers Opfyldelse, saa var Hr. Vincentius ikke længer den første Mand i Forhandlingerne og ikke den, hvem Kongen fortrinsviis blev Tak skyldig for disses heldige Udfald, — noget som Kristian tydeligen kun meget nødig vilde være. Erkebiskoppen og Klaus Bilde bleve da Hovedpersonerne, medens Hr. Vincentius rimeligen vilde komme til at staa i Skyggen. Han maatte her spille sit Spil fiint, og om muligt faa Throndhjemsreisen afvendt, uden at dette alligevel kastede nogen Mistanke paa ham som den, der heri handlede af personligt Nag mod Erkebiskoppen. Udentvivl var det herfor han den følgende Dag fik et Optrin i Stand i Raadet, hvortil Jens Olssøn skulde være Vidne. Den 14de November blev denne nemlig atter indkaldt for Raadet. Der stod Hr. Vincentius op og klagede over, „at Ord, Brev og Segl ikke holdtes," i det nemlig Erkebiskoppen ikke ordentlig udredede Vincentius en Deel Fisk, han var denne skyldig ifra Overenskomsten i 1532 [1]). Da imidlertid Biskop Hans og Provsten strax lagde sig mæglende imellem, standsede han sin Klage og gav dem Haanden paa, at han vilde være Erkebiskoppens Ven af Hjertet, og at han vilde fremme dennes Sag for Kongen og Danmarks Raad. Derpaa oplæste han en Tale, som han agtede at holde „paa Dansk" for Kongen, og i hvilken han „ærligen og mærkeligen" undskyldte Erkebiskoppen og Biskoppen af Hamar. Han vilde ogsaa, erklærede han, tale i samme Tone for Danmarks Raad, og han skulde bringe det til et endeligt Forlig mellem Kongen samt det danske Raad paa den ene Side og Erkebiskoppen paa den anden, før det kom til nogen Underhandling om Norges Riges Erinder. Jens Olssøn lovede nu paa Erkebiskoppens Vegne, at dennes Bud skulde være tilstede i Oslo inden 13de December med Hyldingsbrevet, Fuldmagten og de øvrige Erkebiskoppen under 1ste September tilstillede Breve [2]). Herrerne lode fra sin Side Jens Olssøn forstaa, at det var deres Ønske, at han skulde drage med Hr. Vincentius til Danmark.

Alt giver tydelig nok tilkjende, at Hr. Vincentius nærede det bedste Haab om at holde Erkebiskoppen personligen udenfor Underhandlingerne med Klaus Bilde derved, at disse bleve drevne og afgjorte i Oslo med Benyttelse af Erkebiskoppens Fuldmagt og Segl, og at Vincentius, efter heldig at have fuldbragt dette, vilde som det hele norske Raads Fuldmægtige drage til Danmark til Kong Kristian og her endelig med ham umiddelbart bringe den hele norske Sag til Ende. Herved vilde Hr. Vincentius staa ene, uomskygget, som den glimrende Gjennem-

[1]) S. o. f. II. 734. [2]) S. o. f. II. 766.

fører af dette vanskelige Hverv, hvem altsaa baade Kongen og Norges Rige skyldte den største Taknemmelighed.

Saasnart nu det føromtalte var foreløbigen afgjort efter Hr. Vincentius's Ønske, tilskreve de nævnte tre Raadsmedlemmer, han, Biskoppen og Provsten, under 15de November Erkebiskop Olaf. De underrettede ham om Kong Kristians Skrivelser og Klaus Bildes forestaaende Komme til Throndhjem med Kongens magtpaaliggende Erinder. Disse angaa nærmest Kongens Udvælgelse der nord, samt en Sølvskat; og Kongen har bedet Biskop Hans og Hr. Vincentius at følge med Hr. Klaus. Erkebiskoppen, sige de, har forlængst sendt sit fuldmægtige Bud, Jens Olsson, til Oslo med sit Segl og givet dem samtlige Fuldmagt til at raade i Rigets Erinder efter Leiligheden med Tilsagn om at ville fuldkommen holde hvad de endrægtigen maatte beslutte. Det synes dem derfor ikke nødvendigt at foretage den lange, besværlige Reise til Throndhjem. De have tilskrevet Hr. Klaus Bilde at være tilstede i Oslo den 13de December, til hvilken Tid de ogsaa have kaldet didhen Biskop Magnus af Hamar og Ridder Gaute Galle. Kunne de da nogenlunde komme overeens med Hr. Klaus om, at denne vil lade sig nøie med Beslutning og Svar i Oslo, skulde de gjøre sit Bedste hertil. Men vil Hr. Klaus endelig til Throndhjem, maa Kongens Skrivelse adlydes. Hr. Klaus har bedet dem opfordre Erkebiskoppen til imidlertid at „forskrive Rigets Raad der Nordenfjælds med alle ypperste, gjæveste Mænd skyndsomst at komme til Throndhjem.“ Dette synes dem imidlertid vanskeligen at kunne skee saa hastigen paa denne Aarstid i den haarde Vinter. De forlange derfor med det første Erkebiskoppens aabne, forseglede Fuldmagt i alle de Rigets Erinder, som Hr. Klaus efter sin Instrux maatte have at foredrage dem, paa det at de heri maa handle med fuld Myndighed paa Erkebiskoppens Vegne. Thi Erkebiskoppen kan let forstaa, at dersom deres Herres og Konges Erinde og Begjæringer ikke alvorligen og uforsømmeligen fremmes, da vil det optages dem Alle unaadigt.

Denne embedsmæssige Raadsskrivelse til Erkebiskoppen blev imidlertid ledsaget af tvende andre mere fortrolige Skrivelser af samme Dag: den ene fra Biskop Hans og Morten Krabbe i Forening, den anden fra Biskoppen alene.

I den første underrettes Erkebiskoppen om hvad Raadets Medlemmer, og navnligen Hr. Vincentius, før Jens Olssons Ankomst til Oslo, havde søgt at udrette for Erkebiskoppen ved Skrivelser til deres Venner i Danmark, idet disse vare opfordrede til at lade Kongen vide, at Erkebiskoppen havde tiltraadt hans Valg og vilde bringe sit Biskopsdømme til at antage ham. De havde beholdt Jens Olsson hos sig indtil Bud og Svar kom tilbage fra Danmark. Dette var nu indtruffet,

og de havde dermed faaet vide, at Klaus Bilde er paa Veien til Oslo og vil komme did til 13de December. Kongen forlanger, at Hr. Vincentius skal følge med Hr. Klaus tilbage til Danmark. Da de nu have i Sinde at afgjøre Hr. Klaus's Erinde i Oslo, og sende med Hr. Vincentius det Huldskabs- og Mandskabsbrev, af hvilket de tidligere have meddeelt Erkebiskoppen en Kopi, bede de denne sende dem samme Brev tilligemed Instruxen og Fuldmagten tilbage, enten fuldt udfærdigede under sit Segl, eller saaledes at han overlader de søndenfjældske Herrer Udfærdigelsen, samt Beseglingen med Erkebiskoppens Segl, som Jens Olsøn har. I sidste Fald skal der blive taget tilbørligt Hensyn til Stillingen ved Klaus Bildes Komme. Hr. Vincentius, fortælle de, havde ikke vist synderlig Lyst til at paatage sig Sendefærden til Danmark for at udrette det mundtligt, som ikke kunde udrettes ved Breve. Han lod dem vide, at han før havde gjort slige Reiser og ikke faaet sine Omkostninger godtgjorte af Norges Raad. Han trøstede sig ei til at gjøre denne, medmindre han fik en Hjælp af 300 rinske Gylden; fik han ikke den, saa han helst, at en anden gjorde Udlægget og Reisen samt derfor fik Takken. De vide imidlertid ingen anden, som kan paatage sig denne Færd, og søndenfjælds er der ei nogen Kronens Len at tage Pengene af; de bede derfor Erkebiskoppen at udlægge de 300 Gl. og sende dem til Oslo til 13de December.

I den anden Skrivelse, som er fra Biskop Hans alene, synes denne tale endnu aabnere. Erkebiskoppen — siger han — forlanger i alle sine Breve, at de skulle handle „efter Leiligheden"; men Leiligheden har været saa usikker paa alle Sider, at Biskoppen ikke har tordet med fuld Tryghed tage fat paa Erkebiskoppens Erinde. Tidenderne have været ganske mislige om Kongens Beleiring for Kjøbenhavn, om Pfalzgreven og om de Lybekske, indtil nu Hr. Vincentius's Svend var kommen op fra Kongen fra Leiren. Hvad de, og navnligen Hr. Vincentius, have skrevet i Erkebiskoppens Sag til sine Venner i Danmarks Raad, er neppe blevet Kongen alvorligen forebragt, især at Erkebiskoppen har tiltraadt hans Valg, — siden Hr. Klaus Bilde er bleven affærdiget til Norges Raad nordenfjælds. En Kopi medsendes af Kongens Brev. Hr. Klaus skriver selv, at der ligger stor Magt paa den Reise; Aarsagen kan han ikke skrive Biskoppen til, men vil sige ham den ved deres Sammenkomst. Deraf maa man slutte, at han har andre Erinder at fare med, end netop de, Kongens Breve omtaler, og hans Reise til Throndhjem vil vist komme til at gaa for sig. Skeer det, da var det godt, om Erkebiskoppen vilde kalde Raadet og de bedste Mænd nordenfjælds til Throndhjem til samme Tid. Med Hr. Vincentius havde det ingenlunde været fuldtrygt, og han „havde

ikke Hjerte til" Erkebiskoppen. Denne maa dog ikke lade sig mærke dermed, og heller ikke agte paa falske Venners Skrivelser. Hr. Vincentius var fortrydelig, fordi han ikke fik Fisken i den fastsatte Termin; han troede nemlig heri at see "gammel Avind" fra Erkebiskoppens Side. Han stødte sig ogsaa over, at dennes Tjenere "stundom havde havt unyttige Ord om ham". Men nu har Biskoppen og Provsten drevet det dertil, at Erkebiskoppen maa fast forlade sig paa ham. "Han har holdt begges vore Hænder og tilsagt Eders Naade et grundigt og fast Venskab aabenbare og hemmeligen". Man maa nu — erklærer Biskoppen — holde sammen; derpaa beroer baade Rigets og Erkebiskoppens Velfærd for en stor Deel. Brister Samholdet fra nogen af Siderne, "da vil det virke til Rigets, Kirkens, Troens, Raadets og menige Indbyggeres grundelige evige Skade og Fordærv". Han raader Erkebiskoppen at lyse i sin Borgestue et fast Venskab mellem ham selv og Hr. Vincentius, og forbyde at tale om denne andet end godt; — og han bør mage det saa, at det kan komme Hr. Vincentius for Øre. Erkebiskoppen maa ogsaa skaffe Hr. Vincentius de 300 Gylden til Reiseomkostninger; thi Ingen i Riget er bedre skikket til Reisen end han, og Rigets Bestaaen samt Erkebiskoppens og Biskop Magnus's Velfærd hænger deraf. Vincentius har paataget sig at skaffe dem begge Kongens Gunst, før han afleverer Huldskabsbrevet, og før han giver sig ind paa Rigets vigtige Erinder. Kong Kristian er nu hyldet i Jylland, Sjælland og Skaane, "og er ikke andet troende eller tænkende, end at hans Naade bliver ved Magt, uden Gud vil anderledes have det".

Man seer tydelig, at det i Grunden, trods alt hvad han gjorde sig kostbar, har været Hr. Vincentius meget om gjøre at blive det norske Raads fuldmægtige Sendebud til Kong Kristian, dog saaledes at han fik sine Reiseomkostninger godtgjorte. Han har derfor ikke sparet paa gode Løfter til Erkebiskoppen, Løfter, hvilke dog hans tidligere Fremfærd altid maa gjøre det saare uvist, om han virkelig var alvorlig til Sinds at holde. Forresten fremgaar af Hans Reffs sidstomtalte Brev, at det ingenlunde var Erkebiskoppens Skyld alene, at Afgjørelsen af Kristians Valg og Hylding blev udsat saalænge af det søndenfjældske Raad. Ogsaa hos dettes Medlemmer har herskct Ubestemthed. De have gjerne villet afvente Tingenes Udfald i Danmark; og det var dem derfor i Grunden ikke saameget imod, som de lode sig forlyde med, at Erkebiskoppens Adfærd gav dem et Paaskud til Udsættelsen af deres endelige Erklæring.

Mest maa vel ellers Erkebiskoppen antages at have lyttet til hvad hans Fortrolige og fuldmægtige Sendebud, Kanniken Jens Olsøn, skrev ham til fra Oslo om Forhandlingerne der i Anledning af

Klaus Bildes forestaaende Komme. To Breve fra ham til hans Herre fra denne Tid ere levnede. Det ene synes at have været bestemt til at læses før Affendelsen af Biskop Hans. Deri gjøres Rede for de Forhandlinger i Raadet, som ovenfor ere omtalte, og ved hvilke Jens Olssøn var tilkaldt; og Biskop Hans's samt Provstens Bestræbelser for at stille Hr. Vincentius tilfreds og gjøre ham til Erkebiskoppens Ven udhæves. Erkebiskoppen staar ilde hos Kongen og en Deel af Danmarks Raad; han maa nu vise sig gunstig mod Hr. Vincentius. Dennes Fordring paa de 300 Gylden maa Erkebiskoppen søge at opfylde; der er nu intet Middel at gribe til uden at nytte Hr. Vincentius. Erkebiskoppen bør tilskrive ham kjærligen og fortro sig til ham; dette er Biskop Hans's Raad. Han bør ogsaa tilskrive Klaus Bilde. Erkebiskoppen underrettes om hvad Jens Olssøn har lovet paa hans Vegne med Hensyn til Hyldingsbrevet og de andre Brevskaber. Han faar selv betænke, om han nu ogsaa vil skrive Kongen til, eller som før sætte Alt i Biskop Hans's Hænder, indtil Sagen er afgjort, og da rette sig efter Leiligheden. Herrerne have besluttet, at Brevskriveren skal fare med Hr. Vincentius til Danmark. Han vil gjerne dette, siger han, for Erkebiskoppens Bedste. Han kan ved den Leilighed erfare meget, som kan være Erkebiskoppen nyttigt at vide for derefter at rette sin Fremfærd. Erkebiskoppen maa strax sende Budet tilbage igjen med Brevene og lade det skynde sig, hvis man vil forekomme Herrernes Reise til Throndhjem; Pengene kan han sende senere. Han beder Erkebiskoppen endelig intet forglemme af hvad der angaar Hr. Vincentius. „Unge Kong Kristian faar visselig Fremgang. Her er nu intet andet Middel til. Hvad som sagt var om Pfalzgreven var altsammen Løgn.“

Jens Olssøns andet Brev synes end mere fortroligt. Han ved, siger han, intet bedre Redningsmiddel for Erkebiskoppen, end det, han i sit første Brev har tilskrevet ham; og han kjender Ingen, som Erkebiskoppen nu bedre kan bruge end Hr. Vincentius. Han maa nytte alle de Venner, han har, mellem Kongen og sig, og opfylde Hr. Vincentius's Fordring med Hensyn til Reisepengene, „om han vil blive ved Magt“. Hr. Vincentius har betinget sig, at Norges Raad skal staa fast ved ham, og ikke falde fra, som de før have gjort. Der er maaskee i Danmark mange Holsteinere og Andre, som ville have Forleninger i Norge; men dem ved Brevskriveren, at Hr. Vincentius vil staa imod. Han raader Erkebiskoppen at tilskrive denne eftergivende og venskabeligen, anbefale ham alle Rigets Erinder og tilsige ham sin faste Bistand i alt hvad han handler for Rigets Bedste. Erkebiskoppen maa forresten være belavet paa Klaus Bildes Komme til Throndhjem; det kan mærkes paa hans Brev til Biskop Hans, at han selv

vil bid. Erkebiskoppen maa snarest muligt meddele Jens Olssøn Forskrifter for, hvorledes han skal bære sig ad med de Breve, Erkebiskoppen sender til Oslo, om Herrerne drage Nord [1])

Jens Olssøns Breve, som alle de øvrige nærmest omtalte, ere udstædte den 15de November og rimeligvis strax affendte. Men Brevdrageren naaede, efter Erkebiskoppens Udsagn, paa Grund af Reisens Besværlighed, ikke til Throndhjem før den 5te December. Erkebiskoppen havde altsaa, før han modtog dem, faaet over Nederlandene Keiser Karls og Pfalzgreve Fredriks Breve, hvilke vi tidligere have omtalt. Disse vare nemlig, som før sagt, komne ham til Hænde den 23de November. Vare de skikkede til at vække hos ham nye Forhaabninger, saa maatte de senere modtagne fra Oslo tjene til igjen at dæmpe disse. Vi have seet, at Erkebiskoppen i Hemmelighed og med en vis Glæde meddelte Jens Olssøn de over Nederlandene modtagne Nyheder [2]); men man sporer ikke, idetmindste ikke af hvad han samtidigen svarede tilbage til Raadsmedlemmerne i Oslo, at de samme Tidender have bestemt ham til noget aabent Skridt mod Kristians Valg.

Erkebiskop Olaf skyndede med at udstæde de nødvendige Breve i Anledning af Efterretningerne søndenfra. De ere alle givne i Throndhjem dels den 7de og dels den 8de December, altsaa kun to til tre Dage efter at han havde modtaget Brevene fra Oslo.

Erkebiskoppen takker Biskop Hans for den Umag, som han og Provsten havde gjort sig for at styrke Venskabet mellem ham selv og Hr. Vincentius. Han har — siger han — ikke ventet sig noget Ondt af denne, og han vil med Guds Hjælp skikke sig saa, at der fra hans Side ikke skal findes nogen Brøst, ligesom han og venter, at Hr. Vincentius vil vise sig ligedan mod ham baade lønligen og aabenbare. Erkebiskoppen vil med det Første sende de 300 Gylden, og han har intet imod at Jens Olssøn følger Hr. Vincentius til Danmark. Drager Klaus Bilde ikke til Throndhjem, forlader Erkebiskoppen sig nu som før paa Biskop Hans, at alt bliver indrettet i bedste Form og Mening paa Alles Vegne. Kopien af Hyldingen, Fuldmagten og Instruxen sender han ubeseglet tilbage, da han ingen har hos sig af Norges Raad; men han samtykker og indvilger i hvad det nu i Oslo samlede Raad beslutter. Han vil „med yderste Lempe og Flid" tilskrive Hr. Vincentius. Komme Herrerne nord, skulle de være velkomne; dog vil han gjerne have nærmere Bud derom. Raadet der nord trøster han sig ikke til i Hast at faa samlet.

I et andet Brev til Biskop Hans og Kansleren, Provst Morten

[1]) Alle de ovenomtalte Breve til Erkebiskoppen findes i det Norske Rigsarchivs münchenske Samling, under 1535. [2]) S. o. s. II. 772.

Krabbe under Eet takker Erkebiskoppen dem for hvad Godt de have skrevet for ham til deres Venner i Danmark. Han er tilfreds med, at man afgjør Klaus Bildes Erinde i Oslo, og han gjentager den Fuldmagt, han før har meddelt dem med Jens Olssøn.

Til Biskop Magnus af Hamar skriver han, at Klaus Bilde er ventende til Oslo ved St. Lucie Tid (13de December) med Kongens Erinde til Rigets Raad om Hylding og en stor Landshjælp eller Sølvskat. Raadet har kaldet Biskop Magnus og Gaute Galle til Oslo i den Mening der at underhandle med Hr. Klaus. Kommer denne Underhandling til at gaa for sig, beder han Biskoppen sørge for Norges Riges Bedste, „saa at intet bliver beseglet, som skadeligt eller ulideligt kan være.“ Vil Klaus Bilde til Throndhjem, har Jens Olssøn Befaling at give Biskop Magnus Underretning derom.

Erkebiskoppen lader Klaus Bilde vide, at hans Komme til Norge og Erinde til Raadet, er ham af dette forkyndt. Da Raadet har Erkebiskoppens Fuldmagt til at handle baade om Hyldingen og om andet, som Riget angaar, er der fra den Side intet i Veien for, at Sagen kan forhandles i Oslo. Hvis Hr. Klaus reiser strax derfra tilbage til Kongen, beder Erkebiskoppen ham at ville tale til hans Bedste baade hos Kongen og Danmarks Raad, „hvorsomhelst det kan behoves“. Drager han derimod til Throndhjem, skal han der være velkommen; — men nogen af Rigets Raad eller mange andre de ypperste og bedste af Landets Indbyggere nordenfjælds trøster han sig ikke til at kunne forsamle paa denne Aarets Tid.

Til Norges Raad søndenfjælds skriver endelig Erkebiskoppen under 8de December, at han har modtaget deres Brev om Klaus Bildes Komme til Norge. De have tænkt at kunne besvare hans Erinde i Oslo og have i den Anledning forlangt Erkebiskoppens Fuldmagtsbrev. Erkebiskoppen samtykker i hvad Klaus Bildes Instrux efter, og gjentager sin Fuldmagt, som han før har sendt dem med Jens Olssøn, „givende Eder Fuldmagt (efter den Leilighed, som sig nu i Rigets Erinde og Anliggende begiver, med samt i disse nu tilkommende kongelige Majestæts Hverv og Erinde, som Hr. Klaus Bildes oftmeldte Instrux indeholder og formelder) paa Vores Vegne Rigets og alles Vores Bedste at gjøre, lade, forhandle, bebreve, besegle og beslutte ligervis som vi personligen der hos Eder tilstede vare“. Dog dersom Klaus Bilde endelig strax vil drage den svære Reise til Throndhjem, da skal han og Raadet være Erkrbiskoppen i alle Maader velkomne.

Om denne Fuldmagt har været ganske efter de søndenfjældske Raadsmedlemmers Ønske, lader sig ikke afgjøre; men at der laa nogen bevidst, vel overveiet Falskhed eller Tvetydighed i den fra Erke-

bispoppens Side, tør man ikke heller paastaa. At Erkebiskoppen forresten har været fuldkommen forberedt paa begge Dele: et Raadsmode i Throndhjem i Anledning af Klaus Bildes Sendelse, eller dennes Erindes Afgjørelse i Oslo, — det viser klarligen Indholdet af alle de ovenomhandlede Breve fra ham.

Det var imidlertid ikke alene Kongevalget og Skatten, som tænktes ved denne Leilighed at skulle enten i Throndhjem eller i Oslo afgjøres, men ogsaa Besættelsen af Bergens ledige Bispsstol. Vi have før omtalt, at der til denne var flere Søgere, men at de tvende, det bergenske Kapitels Archidiaconus, Helgelændingen Mgr. Geble Pedersson, og Kansleren, den danske Morten Krabbe, havde mest Udsigt til at faa den. Vi have seet, at den sidstnævnte havde formaaende Talsmænd i det søndenfjældske Raad [1]), og han havde ladet Erkebiskoppen vide, at han ventede ved sine danske Frænders og Venners Hjælp at faa Kong Kristians Samtykke og Brev paa Bispsstolen med Klaus Bilde. Erkebiskoppen tilskriver ham under 7de December en høflig Lykønskning og beder ham søge Norges Raad i Oslo om dettes yderligere Understøttelse i sin Sag. Erkebiskoppen har skrevet til Bergens Kapitel om Bispsvalget strax efter Jens Olssons Afreise, men endnu ikke faaet noget Svar. Han vil gjerne i denne Sag rette sig efter Raadet. — Morten Krabbe har, saavidt skjønnes, ikke havt Bergens Kapitel paa sin Side, og Geble Pedersson synes fremdeles, og det vistnok med Grund, at have næret det Haab, at Erkebiskoppen dog havde ham nærmest for Øie. Derfor skrev Geble under 13de December **1535** til Erkebiskoppen, at denne burde lade Bergens Bispsstol staa ubesat, indtil en Sammenkomst mellem ham og Rigets Raad havde fundet Sted. Morten Krabbe fik heller ikke med Klaus Bilde det ventede og paaberaabte Samtykke af Kong Kristian; derfor skrev han den 29de December fra Oslo efter Bisp Hans og Hr. Vincentius til Throndhjem og bad dem tage sig af hans Sag paa Herredagen der, — en Bøn, som dog, ifølge Begivenhedernes Gang, blev ham til ingen Nytte [2]).

Vincentius Lunges og de søndenfjældske Raadsmedlemmers Haab om, at Klaus Bildes Erinder kunde lade sig afgjøre i Oslo, og Erkebiskoppen saaledes ikke personligen skulde komme til at indblande sig heri, blev imidlertid skuffet. Hr. Klaus kom i Følge med Hr. Esge til

[1]) S. o. f. II. 761. [2]) Erkebiskop Olafs ovenomtalte Skrivelser af 7de og 8de December findes i det norske Rigsarchivs münchenske Samling under Aaret 1535, ligesaa Geble Pederssons Skrivelse til Erkebiskoppen af 13de December og Morten Krabbes to Skrivelser af 29de December, den ene til Hans Reff, den anden til Vincentius Lunge. Jfr. i det Hele Palud.-Müller, Gr. F. II. 255, 256.

Oslo, før man havde ventet ham, og vilde ikke afstaa fra Throndhjemsreisen. Tvertimod han synes at have paaskyndet denne med al Kraft. Allerede den 10de December [1]) gave begge Bilderne, Vincentius Lunge og Biskop Hans Reff sig paa Veien, hvor siden ogsaa Biskop Magnus af Hamar slog sig i Følge med dem. Erkebiskop Olafs ovennævnte Breve af 7de og 8de December kunne altsaa ikke have naaet dem før deres Afgang fra Oslo, men kunne vel have kommet dem til Hænde paa Reisen, muligen allerede i Hamar, hvor det er tænkeligt, at de have dvælet lidt for at faa Biskop Magnus med sig. I Juledagene 1535 ankom de til Throndhjem [2]).

117.

Herremøde i Throndhjem. Nils Lykkes og Vincentius Lunges Drab, og de kongelige Sendemænds Fængsling. Erkebiskoppens Krigsforetagender mod Akershus og Bergen mislykkes. Han løslader sine Fanger og søger Udsoning med Kristian *III*.

De kongelige Sendebuds og de norske Raadsmedlemmers Komme til Throndhjem var ledsaget af sørgelige Hendelser, der i Historien have kastet den mørkeste Skygge paa Erkebiskop Olafs Minde, skjønt det af hidtil kjendte Kilder er umuligt at afgjøre, ikke blot hvor stor hans Skyld heri har været, men meget mere om nogen strengt tilregnelig Skyld virkeligen hviler paa ham. Det var Hr. Vincentius Lunges og Hr. Nils Lykkes voldsomme Død.

Da Herrerne fra Oslo kom til Throndhjem, bleve de vel modtagne. Der vare saa mange Medlemmer af Rigets Raad samlede, at man vel kunde regne Sammenkomsten for et Raadsmøde efter Norges Leilighed; tre Biskopper og tre Riddere vare nemlig tilstede. Man begyndte strax at handle om Kristians Valg og om den forlangte almindelige Skat. Hver Mand (Husbonde) skulde give to Lod Sølv; for hver Dreng med fuld Løn skulde gives 1 Lod, for hver med halv Løn, ½ Lod; af hver Lods Leie 1 Lod; af Kirker og Prester skulde gives efter yderste Formue; hver By skulde betale en vis Sum, saaledes Bergen 1000 Lod Sølv. Ingen Indvendinger hverken mod Valget eller Skatten omtales at være gjorte fra Erkebiskoppens Side, skjønt denne var „personligen tilstede og medraadende i al Handelen". Det blev med Hensyn til Skatten indført i de Breve fra Kongen, hvilke Hr. Klaus havde ført med sig til Lenene i Norge, hvad hver Mand

[1]) Hans Reffs Brev af 25de April 1536, Palud.-Müller, Aktst. II. 264.
[2]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 257. At de kom til Throndhjem i „Jule hellige Dage" siges udtrykkelig i Throndernes Brev af 7de Januar 1536, Pal.-Müllers Aktst. II. 206. Hvitfeld siger, at det var „før Juleaften." Krist. III's Hist. u. 1536.

skulde udrede, og Raadets Breve til Almuen om denne Sag bleve udkastede og leverede til Erkebiskoppens egen Kansler for af denne at udfærdiges overensstemmende med Erkebiskoppens eget Samtykke og høieste Stemme deri. Det Hele synes saaledes at være gaaet fuldkommen lovformeligt til, og Forhandlingerne vare allerede skredne saa vidt, at det var afgjort, at anden eller tredie Dag derefter skulde Thing, eller som det kaldes ved denne Leilighed: „Burspraaket," holdes med Almuen, som da var samlet i Byen. Dette maa have været en brugelig Form, et dunkelt Minde udentvivl fra det engang for Thrønderne og for hele Norge saa betydningsfulde Ørething, nu nedsunket til et Møde af Almuen for at høre Styrelsens Beslutninger offentlig kundgjorte og for maaskee ved et Slags Samtykke at give dem en vis lovlig Stadfæstelse.

Throndelagens Bønder maa imidlertid ved denne Leilighed selv have indseet, eller ved formaaende Mænd være blevne gjort klog paa, at Forhandlingerne i Throndhjems By gjaldt Sager af høieste Vigtighed, — gjaldt saa at sige Norges Selvstændighed. Almuen hæftede sig ved tvende Ting, som visseligen have været udpegede og forklarede for den af dens Ledere: — først det foretagne Kongevalgs Ulovlighed, efterdi det var skeet kun ved en Deel af Raadet, rigtignok uden at denne dertil havde været tvungen, men ogsaa uden at Erkebiskoppen og Norges nordenfjældske Raad, heller ikke Landets menige Indbyggere derved havde været adspurgte, noget som ganske stred mod Norges skrevne Lov og gode gamle Sedvane; — dernæst Ulovligheden af den forlangte Skat, efterdi Skat ikke kunde paalægges Norges Almue, endog af en lovlig kaaret Konge, forend denne havde udstedt sin Reces (Haandfæstning) og derved forpligtet sig til at overholde Rigets Ret og Friheder. At denne Fremstilling af Sagen — fra hvem den saa egentlig skrev sig — var fuldkommen rigtig, tør man neppe negte. Thi at noget lovformeligt norskt Kongevalg hidtil var gaaet for sig, vil vel Ingen kunne paastaa, end mindre at Kristian III havde modtaget noget saadant eller udstedt nogen norsk Haandfæstning eller Reces; følgelig maatte hans Udskrivning af en Skat i Norge ligefrem dømmes at være en lovløs Anmasselse.

De i Throndhjem til det forestaaende Thing eller Burspraak sammenkomne throndiske Bønder sendte da Nogle af sin Midte til Erkebiskop Olaf for at bede ham om hans Raad; og Erkebiskoppen stedte Bønderne til en Samtale med sig i sin Gaard, idet han forsikkrede dem, at han „altid vilde være den Herre, som vilde vide fattige Norges Riges Almues og Indbyggeres Bedste". Nu blev det føromtalte til sidstforgangne Trefoldigheds Søndag bestemte Herremøde i Thrond-

hjem atter bragt i Erindring ligesom og de søndenfjældske Raadsmedlemmers Indvendinger mod at indfinde sig ved samme paa Grund af Uføret. Almuen baade af Stavangers og Bergens Bispdømme, ja af Landet lige nord til Vardøhus — yttredes der — havde dog ved sine Fuldmægtige indfundet sig til bestemt Tid og Sted. Alligevel blev Herremødet, efter de søndenfjældske Herrers Villie og Fordring, udsat til St. Hans. Men istedet for at møde da, skrev Biskop Hans af Oslo, Provsten sammesteds, Hr. Vincentius Lunge og Erik Ugerup, at de havde kaaret og udvalgt Hertug Kristian til Norges Konge. Man paapegede nu det Ulovlige i denne Fremgangsmaade, idet man bad, at Erkebiskoppen ikke vilde „fuldbyrde den til Norges Konge at blive“, som ikke er „eendrægtelig kaaret af Norges Riges Raad og samtykt af menige Norges Indbyggere paa det Sted, som Loven udviser“, — og ei heller den, „som saa hasteligen vil tvinge Norges Almue med Skat og Tyngsel uden al Reces, Privilegier, Friheder og Retteboder, som pleie og bør udgives af kaaret og keist Norges Konge, før man giver enten Skat eller Skyld“.

Efterat Sagen saaledes var fremstillet for Erkebiskoppen, synes man strax at være skredet til at sætte en Ret, som det næsten lader, i selve Erkebiskopsgaarden. Thi det heder, at Bønderne nu kom overeens med Erkebiskoppen, i Lagmandens, Raadmændenes og Throndhjems menige Borgeres Overvær, og med deres Samtykke og Fuldbyrdelse, om: — at Biskopperne Magnus af Hamar og Hans af Oslo samt Hr. Klaus Bilde skulde gribes og fængsles; men Hr. Vintius Lunge, Provsten i Oslo, Erik Ugerup og Erik Hak [1]), hvilke danskfødte Mænd alle maa have været anseede for de egentlige Anstiftere af det hele ulovlige Valg og Skattepaalæg, skulde straffes (dræbes?), hvor man kunde overkomme dem. Og denne, som man vel maa kalde den, tumultuariske Dom blev strax udført paa Hr. Vincentius Lunge, der dræbtes i Opløbet. Hr. Klaus Bilde og Biskop Hans undgik, efter den Sidstes Paastand, med Nød og Neppe Døden. De vare nemlig begge tilstede i en Raadslagning hos Hr. Vincentius ved, eller umiddelbart før Overfaldet paa denne. De bleve tilligemed Esge Bilde ved Kristoffer Throndssøn førte over til Tautra og satte i Forvaring i Klosteret der. I alt dette handlede Erkebiskoppen uden at raadføre sig med sit Kapitel, som heller ikke før end paa denne samme Dag fik vide noget om de Breve, han en Maaned forud havde modtaget fra Keiseren og Pfalzgreven. Saa lød i det mindste Kapitelets senere Paastand: „at han (Erkebiskoppen) havde besluttet det hem-

[1]) Erik Haks Forhold til de tidligere Forhandlinger i Oslo kjendes forresten ikke tydeligt.

melig hos sig selv og (med) nogle sine daglige Tjenere" [1]). Hr. Vincentius blev dræbt den 3die Januar 1536, som det lader, lige efter at ovennævnte Dom var fældet; og samme Dag foregik ogsaa Biskop Hans's og de to Bilders Fængsling [2]).

Dette er den Fremstilling af Urolighederne i Throndhjem og Vincentius Lunges Drab, som findes i de ældste og bedste Kilder, og som derfor synes at burde foretrækkes en anden, der imidlertid har været maaskee videre udspredt og meer almindelig troet. Det er nemlig den, som findes hos Hvitfeld. Han antager, vist nok ganske urigtigen, at de Sendebud, som i før omtalte Brev fra Keiser Karl nævnes [3]), virkelig have været seenhøstes 1535 hos Erkebiskoppen i Throndhjem, at de have lovet ham Hjælp, og at Pfalzgreven snart skulde komme med stor Undsætning. Da nu Kristian III's Sendebud ankom, „som var for Jule Aften", lod Erkebiskoppen disse fængsle. Han sendte strax Biskop Hans og Herrerne Klaus og Esge Bilde til Tautra Kloster, hvor han lod dem forvare. Hr. Vincentius Lunge derimod lod han vogte i Throndhjems By. Det skede da en Aften, da Erkebiskoppen var drukken og glad over den Lykke, som ham syntes var ham hendet, at Kristoffer Throndsson raadede ham, at han nu skulde nytte Tiden og hverken lade sin Uven, Hr. Vincentius, undslippe, eller forsømme hvad han i Norge kunde udrette, medens Kristians Udsendinger sade fangne. Erkebiskoppen var i Drukkenskab ubetænksom nok til at lytte til dette Raad og bød Kristoffer at dræbe Hr. Vincentius. Kristoffer Throndsson gik da næste Morgen med Piber og Trommer til det Hus, i hvilket Hr. Vincentius holdtes vogtet, lod det besætte af sine Knekte og sendte Fangen Bud, at han skulde rede sig til at dø. Vincentius bad om Prest, og den fik han. Men der gaves ham kun meget knap Stund til at skrifte, før Kristoffer faldt over ham med sine Svende. Erkebiskoppen havde imidlertid om Natten besindet sig og sendte en Tjener til Kristoffer, for at byde ham skaane Vincentius's Liv. Men Kristoffer, som allerede var paa Veien med sit Folk, svarede, at han vilde holde sig til Erkebiskoppens første Bud. Da man trængte ind til den Fangne, traf man ham siddende ved et Bord, og angreb ham der baade med Skud og Stik. Han gjorde ingen Modstand, men holdt kun Borddækket for sig. Saaledes blev Vincentius

[1]) Fremstilligen her er efter Throndernes Brev til Indbyggerne i Bergen, givet i Throndhjem den 7de Januar 1536 (Palud.-Müllers Aktst. II. 206—208), jfrt. m. Biskop Hans's Skrivelse til Kong Kristian den III, Oslo 25de April 1536 (Ssts. 264—267) og med det throndh. Kapitels Brev af 13de Januar 1538, Dan. Mag. VI. 291. (s. o. f. II. 772); see ogsaa Palud.-Müller, Gr. F. II. 257—259, og 76, samt Krag og Stefanius Kristian III's Hist. 162—163. [2]) Hvitf. Kr. III. u. 1536; Palud.-Müller, Gr. F. II. 258. [3]) S. o. f. II. 770.

Lunge dræbt. Fortælleren lægger til: „han var en prægtig Mand, veltalende, forstandig og brugelig og var promoveret in doctorem juris udenlands“ [1]). — Rimeligvis have vi her Fortællingen om Hr. Vincentius's Død for os saaledes som den almindelig lød i Folkemunde blandt de Danske i den nærmeste Tid efter. Han maatte naturligvis for de Danske blive til en Martyr, idet al Skylden for hans Død i Danmark veltedes paa Erkebiskop Olaf og dennes Tilhængere.

Hviler der Dunkelhed over Omstændighederne ved Vincentius Lunges Drab, saa er dette i endnu høiere Grad Tilfælde med hans Svogers, men i senere Tid dødelige Fiendes, Hr. Nils Lykkes Død, der indtraf i samme Juletid. Siden Midten af Aaret 1536 var, som før er fortalt, Hr. Nils, paa Grund af sin forbryderske Kjærligheds-forstaaelse med sin afdøde Hustrus Søster, ifølge Lov og Dom, Erkebiskoppens Fange og hensad, som det synes, hele Tiden paa Stenvikholm Slot. Den Dom, der af det søndenfjældske Raad var fældet over ham i Oslo, i August Maaned, synes at maatte kunne have retfærdiggjort Erkebiskoppen, om denne havde ladet ham henrette; men Erkebiskoppen havde hidtil skaanet hans Liv, hvad enten nu dette skede af politiske Grunde, hvilke ovenfor ere berørte, eller i Erindring om ældre gjensidig Velvillie og Venskab [2]). Men nu hører man med Eet Nils Lykkes Død omtalt med tydelig Henpegning paa, at den var foregaaet paa voldsom Maade, og derhos tildeels som et Slags fortjent Straf. Thrønderne yttre nemlig derom i sit Brev til Bergensmændene af 7de Januar 1536, i hvilket de fremstille Gangen af Urolighederne i Throndhjem: „Hr. Nils Lykke har faaet sin tilbørlige Straf for det Kjetteri, han bedrev med sin Hustrus Søster“ [3]). Erik Gyldenstjerne siger i sit Brev af 6te Februar s. A. til Kong Kristian III: „Og døde Hr. Nils Lykke Juleaften; det siges, at Erkebiskoppen lod røge ham til døde“ [4]). Den Afdødes Fader, Joachim Lykke, skriver Paaskeaften, den 15de April s. A., til Esge Bilde: „Jeg har og spurgt, at den samme Forræder, Erkebiskoppen, har ogsaa grebet Nils Lykke i en felig, sikker Leide, og imod den samme

[1]) Hvitfeld, Kristian den III, under 1536. Med hans Fortælling stemmer i alt Væsentligt en noget yngre i et Haandskrift i det kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, hvilken findes aftrykt hos Krag og Stefanius S. 115—117, i Anmærkningen. Partiskheden for Vincentius Lunge og imod Erkebiskoppen lader sig i Haandskriftets Beretning end tydeligere tilsyne end i Hvitfelds Fremstilling, hvilken dog muligen ligger til Grund for den anden og blot er noget vidløftiggjort og udsmykket. Ogsaa Paludan Müller (Gr. F. II. 261—262 Not.) forkaster Hvitfelds Fortælling som mindre paalidelig. Han siger om den, at den har et „temmelig anekdotmæssigt Præg“ og lider af „grove Feil“. [2]) S. o. s. II. 751, 753, 760. [3]) Pal.-Müllers Aktst. II. 208. [4]) Ssts. II. 250.

Leide har han sat ham i et Taarn og røget ham ihjel, saa Gud give ham (Erkebiskoppen) sin rette Løn" [1]). Hvitfeld endelig udtaler sig paa følgende Maade om denne Sag: „Erkebiskop Olaf, fordi han af Alle hørte ilde for Hr. Nils Lykkes Kjetteris Skyld, som han haandhævede, da lod han ham smøge ihjel ved Jakob Rollike. Kanskee mistrode han ham og, at han skulde falde til den udvalgte Konge (Kristian III) for adskillige Skrivelsers og Postes Skyld, som han udsendte" [2]). — Alt dette vidner tilstrækkeligt om Nils Lykkes voldsomme Død, men er høist utilstrækkeligt til at opklare Erkebiskoppens Forhold til samme. Thrøndernes Brev antyder ingenlunde med klare Ord Erkebiskoppen som Ophavsmanden, skjønt det betegner Nils Lykkes Død som en tilbørlig Straf for hans Brud paa Kirkeloven. Erik Gyldenstjerne, der dog var meget fiendtlig stemt mod Erkebiskoppen, vover ikke at omtale dennes Anstiftelse af Drabet uden som et løst Rygte; og Hr. Nils's Fader henpeger ogsaa paa Rygtet som sin Hjemmel, i det han nævner Erkebiskoppen som Ophavsmand til sin Søns Død. Først den meget yngre, og, som man tydelig seer, om den hele Sag saare mangelfuldt underrettede Hvitfeld udtaler med rene Ord Erkebiskoppens Brøde, og dog paa et Slags undskyldende Maade.

Efter saadanne Udsagn er det umuligt at dømme afgjørende. Men vi maa lægge Vegt paa, at Erkebiskop Olaf ikke i noget samtidigt Kildeskrift bestemt nævnes som Drabets Anstifter, — at en saadan Beskyldning ikke med et eneste Ord fremføres mod ham i den Brevverling, som efter hans Død førtes angaaende Nils Lykkes hos Erkebiskoppen beroende og af denne til Nederlandene medbragte Gods, — at Erkebiskoppen efter alt Udseende kun i een Maade kunde have Gavn af Hr. Nils's Død, nemlig som et Middel til fuldkommen at udsone sig med Vincentius Lunge, men at paa den anden Side et saadant voldsomt Middel neppe for Øieblikket kunde ansees hverken som paatrængende nødvendigt for hans Skyld, eller endog som hensigtsmæssigt med Hensyn til de øvrige norske Raadsmedlemmer, som vare komne, eller vare ventende i Hr. Vincentius's Følge, — endelig at Erkebiskoppen, ifølge de forud over Nils Lykke lovlig fældede Domme, aabenbare var i sin gode Ret, om han lod sin Fange offentlig henrette, og altsaa ikke behøvede at dræbe ham paa nogen skjult eller underfundig Maade, hvilket den omtalte Røgning eller Smøgning (Kvælen ved Kuldamp?) bestemt synes at pege hen paa. Alle disse Omstændigheder forekomme mig, forudsat at Drabet virkelig er udført paa den antydede Maade, snarere at tale for Erkebiskoppens Udelagtighed deri end omvendt.

Det er vistnok vanskeligt at forklare tilfredsstillende Sagens Sam-

[1]) Palud.-Müll. Gr. F. II. 260. Not. [2]) Hvitfeld, Kr. III. u. 1536.

menhæng saaledes, at Olaf Engelbrektsson deri bliver ganske uskyldig, helst da Hr. Nils var Erkebiskoppens Fange og maa antages at have været bevogtet paa dennes Slot. Men i saa Henseende maa vi dog ogsaa mærke os, at Erkebiskoppen under den hele Nørelse i Throndhjem aabenbare har været ikke lidet afhængig af en mægtig ydre Indflydelse fra Almuens og dens Lederes Side, hvilke disse nu end have været, og at han langtfra har været i Eet og Alt ganske sin egen Herre. Har nu Thrøndernes Stemning allerede været ophidset ved de Rygter fra Nederlandene, som i Slutningen af November havde naaet Throndhjem, og som ganske vist ikke kunde holdes fuldkommen skjulte for Almenheden, hvormeget end Erkebiskoppen maaskee kunde have ønsket dette, men tvertimod ved at gaa paa en hemmelighedsfuld Maade gjennem Folkemunde, have forstørret den fra Keiseren ventende Hjælp, — saa kan man let tænke sig, at Bevægelsen er voxet ved Efterretningen om de søndenfjældske Herrers Komme. Stemningen blandt Almuen var, som man seer, mod de Danske og mod Kristian III's Tilhængere. Nils Lykke var, som alle vidste, Dansk, og kunde vel, efter hvad tidligere er oplyst [1]), med Rette regnes for at helde til Kristians Side. I denne Sagernes Stilling har den oprørte Almue, paavirket af listige Ledere, der nøie have kjendt Erkebiskoppens hele vanskelige Stilling og hans Karakters svage Sider, først vendt sig mod Nils Lykke, og med en Selvtægt, som Erkebiskoppen ikke har været i Stand til at modstaa, paataget sig Udførelsen af den tidligere over ham fældede Dom, hvilken Kirkens og Statens Hoved, udentvivl til Manges store Forargelse, saa længe havde udsat. Nils Lykkes Drab har da været et Forvarsel for hvad der snart efter skulde overgaa Herrerne af det søndenfjældske Raad. Disse vare, hvis nævnte Drab virkelig foregik Juleaften, endnu dengang ikke ankomne til Throndhjem, og de have, da de kom, rimeligvis ikke villet eller fundet det tjenligt at paatale Voldsomheden. Men Almuen, som først havde faaet Blod paa Tand, og ved de søndenfjældske Herrers Budskab bragtes i et yderligere Oprør, hvilede nu ikke, før den i Hr. Vincentius Lunge havde seet det næste Soneoffer falde for hvad den, efter sin Anskuelse, maatte kalde lovløst Angreb fra de Danskes og Kong Kristians Side paa Fædrelandets Selvstændighed og det norske Folks Ret. Skulde dette have været den sande Gang i Hendelserne, saa seer Enhver let, hvor meget der taler til Erkebiskop Olafs Forsvar, eller i det mindste til hans Undskyldning.

Vi see, at der over Tildragelserne i Throndhjem i Juletiden mellem 1535 og 1536 hviler meget Mørke baade med Hensyn til Gangen i dem og Bevæggrundene til dem og Erkebiskop Olafs Delagtighed.

[1]) S. o. f. II. 751, 760.

til dette Maal. Paa den anden Side sendte Erkebiskoppen allerede i Løbet af Januar Maaned en Hob Krigsfolk, anført af Einar Tjeld, syd over Dovrefjæld til Oplandene, hvorhen, som det lader, Biskop Magnus af Hamar ogsaa drog eller var dragen i Forveien for af al Kraft at støtte Erkebiskoppens Sag. De til Oplandene Udsendte skulle have havt det udtrykkelige Hverv, at thinge Folket fra Kristian III og til Pfalzgreve Fredrik. De havde Keiserens og Pfalzgrevens Breve med sig — hed det — lod dem læse for Almuen og forsikkrede denne, at Pfalzgreven selv til Vaaren vilde komme til Norge med en stor Magt. De underrettede ogsaa Bønderne om Kristians Skattefordring, idet de falskeligen forklarede, at denne ikke gik ud paa mindre end „hver tredie Penning" (Trediedelen af al Indtægt?) over hele Landet. Saaledes beskriver i det mindste Lensmanden paa Akershus, Erik Gyldenstjerne, deres Fremfærd i sit Brev til Kong Kristian af 6te Februar. Den norske Almue baade vest og syd i Landet yttrede aabenbare sterk Tilbøielighed til at træde paa Erkebiskoppens Side. Selv hos Kjøbstædmændene i Oslo, Tunsberg og Sarpsborg kunde Erik Gyldenstjerne intet udrette. De vare ganske gjenstridige mod hans Opfordringer til dem om Hjælp; hvorimod de ogsaa pukkede paa den Magt, Keiseren til Vaaren vilde sende dem med Pfalzgreven. Visse Adelsmænd, som Ridderen Gaute Galle, viste sig ikke villigere til at hjælpe Erik Gyldenstjerne, skjønt de havde Kronens Len [1]). En almindelig Uvillie mod den danske Styrelse og de danske Styresmænd raadede hos det norske Folk, og Throndernes Foretagende var i saa Henseende i sin første Fremtræden ikke lidet lovende.

Men Norges tre Hovedslotte vare i danske Mænds Hænder, og det i Mænds, som baade vare Kristian III hengivne, og stemte for Opretholdelsen af Norges Forening med Danmark. Bergenhus holdt Thord Roed, Akershus Erik Gyldenstjerne, og Baahus, paa den fangne Klaus Bildes Vegne, hans Hustru, Lisbet Jensdatter Ulfstand. Saalænge ikke disse Slotte vare vundne, var i Virkeligheden Udfaldet af Nordmændenes Reisning meer end uvist, under hvor gunstige Udsigter den end kunde synes at være aabnet. Disse Slotte maatte Erkebiskoppen og hans Tilhang snarest muligt bringe i sin Magt, hvis der skulde gives noget sandt Haab om, at deres Foretagende skulde lykkes.

Einar Tjelds Tog var ogsaa væsentligen rettet mod Akershus. Men Erik Gyldenstjerne indsaa dette, og strax, han var kommen til Vished om Toget og ligeledes havde erfaret Nordmændenes Uvillie, henvendte han sig i sin ovenfor berørte Skrivelse af 6te Februar til Kristian III om kraftig og hastig Understøttelse. Han udhævede det

[1]) Om alt dette see Erik Gyldenstjernes Brev af 6te Febr. 1536, Pallud.-Müller, Aktst. II. 250—252.

Alvorlige i den nærværende Reisning, der naturligvis, efter hans Anskuelse, var et „Forræderi“, som snarest muligt maatte „straffes“. Han bad Kristian sende ham selv med det første en Hob Krigsfolk og raadede ham derhos at opfordre den svenske Konge, til at gjøre et Indfald i det Nordenfjældske [1]). Han førte i Brevet Klage over Almuen i sit Len og navnligen over Mændene i Kjøbstæderne, og denne Klage gjentog han endnu skarpere i et senere Brev til Kristian af 14de Februar. Han yttrer her endog, at Oslos Borgere fortjente en lignende Straf som Borgerne af Aalborg, hvormed han sigter til den grumme Behandling, som overgik denne Stad, da Johan Rantzau i Kampen mod Skipper Klement indtog den i December 1534. Han klager ogsaa over Borgerne af Tunsberg, der havde vist en ligedan Uvillie mod Erik Ugerup, som Oslos imod ham selv. Han lover endelig, naar Kongen blot kunde sende ham noget lidt Krigsfolk, at ville nu i Vintertiden udrette med det ligemeget som med det dobbelte Antal til Sommeren [2]).

Kristians Stilling i Danmark havde i Løbet af Høsten og Vinteren 1535 ikke i nogen høi Grad forbedret sig. Vel havde i Begyndelsen af October Landskrona overgivet sig til ham, hvilket ydede ham en stor Fordeel [3]). Men Pfalzgreven truede ham fremdeles fra Nederlandene; hans Forhold til Kong Gustav af Sverige var spendt, skjønt Forbundet mellem dem endnu bestod; endelig lykkedes det Lybekkerne henimod Midten af November ved Hjælp af en sterk Flaade at forsyne Kjøbenhavn med Levnetsmidler, hvorved Kristians Udsigter til at vinde Staden endnu henskjødes til en fjern og uvis Fremtid [4]). Kristian ønskede i denne Stilling en særskilt Fred med Lybek. Hertil aabnedes ogsaa Udsigter. Thi paa den ene Side begyndte det hidtil raadende Krigsparti i Staden sterkt at vakkle, ja blev fuldkommen styrtet, da dets Anfører, Wullenweber, i Begyndelsen af November 1535 blev tagen til Fange af Erkebiskoppen af Bremen [5]), — og paa den anden Side optraadte flere tydske Fyrster som Meglere. Allerede i Midten af October 1535 vare Fredsunderhandlinger indledede, og skjønt mange Hindringer i Førstningen stillede sig i Veien for deres virkelige Optagelse, saa blev dog endelig den 13de Januar 1536 et Fredsmøde aabnet i Hamborg. Udfaldet af dette blev den 14de Februar en særskilt Fred mellem Kristian III, som Konge af Danmark, og Staden Lybek, hvorved Kristian II's Parti i Danmark, og dets Anførere, Grev Kristoffer af Oldenborg og Hertug Albrekt af Meklenborg, overlodes til sin egen Skjebne med samt de Stæder, de endnu

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 251. [2]) Sst. 252—253. [3]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 177. [4]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 184—191. [5]) Sst. II. 154.

havde i sin Magt [1]). Denne Fred gav Kristian III en stor Lettelse, om den end ikke befriede ham fra hans Frygt for Keiseren og Pfalzgreven.

Paa denne Tid, medens Kongen for de tydske Underhandlingers Skyld opholdt sig i Hertugdømmerne, modtog han Underretning om det mislykkede Udfald af hans Gesantskab til Norge og om den mod ham fiendtlige Reisning der. Tidenden maatte komme ham saa meget meer ubehagelig, som den ganske vist ikke stemmede med hans Forventninger, og som den desuden kuldkastede hans Haab om hastig at modtage det norske Raads Stadfæstelse paa den Pantsætning af norske Landskaber og Slotte til Kong Gustav af Sverige, hvilken han ganske uden Ret havde lovet, og af hvis Opfyldelse det hang, om han skulde modtage af Kong Gustav det ønskede og meget tiltrængte Pengelaan [2]). At sende Erik Gyldenstjerne den forlangte Hjælp synes for Øieblikket at have været Kristian en Umulighed; men ved opmuntrende Skrivelser søgte han at vedligeholde Modet hos sine Tilhængere i Norge. Fra Gottorp skrev han den 22de Februar til Baahus Slot, hvor hans Ord hos Fru Lisbet fandt villigt Øre, idet hun af al Magt hos Almuen talte Kongens Sag. Ligeledes tilskrev han den 25de Februar, ogsaa fra Gottorp, Thord Roed paa Bergenhus med Opfordring til denne at holde Slottet til Kongens Haand, medens Hr. Esge Bilde var i Fangenskab, en Opfordring, som ogsaa blev strengt adlydt [3]).

Det varede imidlertid ikke længe, førend den største Fare for Kristians Tilhængere i Norge var gleden lykkelig over. Einar Tjeld rykkede mod Akershus og leirede sig ved Gaarden Kjølberg (nu under Tøien). Men Erik Gyldenstjerne forsvarede sig heldigen; ja det lykkedes ham endog ved et Overfald, rimelig i Marts Maaned, at slaa Einars langt overlegne Styrke, og drive ham selv paa Flugten. Hermed var Akershus reddet for Kristian III, og Erkebiskoppens Forsøg paa at vinde Magten i det søndenfjældske Norge var tilintetgjort [4]).

Et andet Tog blev i Marts Maaned foretaget fra Erkebiskoppens Side mod Bergen. Anføreren for dette Tog var Kristoffer Throndssøn. Det udførtes tilsøs, men løb ligesaa uheldigt af som det mod Akershus. Man synes at have regnet paa en Overraskelse; men Thord Roed blev advaret. Han tog Bymændene i ny Ed paa den Konges Vegne, som blev valgt til Norges Krone, og satte sig i bedste Stand til at modtage Fienden. Ved denne Leilighed afbrændte han og ødelagde Munklifs Kloster, for at dette ikke skulde give Kristoffer Throndssøn noget fast Støttepunkt. Da Kristoffer kom, lagde han til i Gravdal, og indlod sig i Underhandlinger med Thord Roed. For at drive

[1]) Sst. II. 192—228. [2]) S. o. f. II. 773. [3]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 266—267. [4]) Sst. II. 265—266, jfrt. Aktst. II. 259—264.

disse, mødtes Thord og Kristoffer, den sidste efter modtagen Leide, i Erkedegnen Gjeble Pederssøns Hus nær Slottet. Men ved det andet Møde der, den 19de Marts, lod Thord Kristoffer gribe og føre som Fange op paa Slottet. Det hed sig, at Kristoffer havde et Forræderi fore, og at hans Folk allerede nærmede sig over Vaagen; men det er vanskeligt af det gamle Vidnesbyrd i Sagen at see, paa hvis Side egentlig Falskheden laa. Hvad der er sikkert er, at Kristoffer blev fangen og Foretagendet mod Bergen derved forstyrret. Erkebiskoppens Folk have rimeligvis strax vendt tilbage til Throndhjem [1]).

Erkebiskop Olaf modtog udentvivl omtrent samtidig Budskabet om begge Uheld, som havde rammet hans Folk, baade det i Oslo og det i Bergen, og Tidenden synes at have brudt hans Mod. Havde han tidligere virkelig erklæret sig for Pfalzgreve Fredrik og Kristian II, saa er det vist, at han nu igjen søgte Udsoning med Kristian III gjennem sine Fanger, begge Bilderne og Biskop Hans Reff. Han kan ikke før i Slutningen af Marts have faaet Visshed om Udgangen af Einar Tjelds og Kristoffer Throndssøns Foretagender; men allerede i de første Dage af April begyndte han at udfritte begge de fangne Bilders Stemning for at friste en Underhandling med dem. Da hans Udsendinger fandt Bilderne bedre stemte, end han kanskee havde ventet, blev der besluttet, at de skulde løslades fra Fangenskabet paa Tautra og føres til Throndhjem; Hans Reff derimod skulde forblive i Fængslet. Men ved Bildernes Bestræbelser udstraktes omsider ogsaa Løsladelsen til ham, og de bleve alle tre førte fra Øen til Throndhjem. Her indlod nu Erkebiskoppen sig i venlig Underhandling med dem, i den Formening, som Biskop Hans yttrer, at Bilderne, ved Hjælp af sin Slegt og sine Venner, skulde virke for ham hos Kong Kristian, og blive vel hørte af denne. Det varede ikke længe før man kom til Enighed: de Fangne fik sin fulde Frihed, og Erkebiskoppen tog det Raad atter at ydmyge sig for Kong Kristian og søge Forlig med denne [2]).

118.

Overenskomst mellem Erkebiskop Olaf og de frigivne kongelige Sendemænd. Erkebiskoppen gjør Kong Kristian *III* Tilbud. Klaus Bilde underhandler i Danmark til Erkebiskoppens Fordel. Esge Bildes og Erkebiskoppens indbyrdes Forhold i Norge; den Første helder sterkt til Kong Kristians Side.

En Overenskomst kom saaledes istand i Begyndelsen af April Maaned 1536, i Throndhjem, mellem Erkebiskop Olaf paa den ene

[1]) Pal.-Müller, Gr. F. II 268—271. [2]) Hans Reffs Brev til Kristian III. af 25de April 1536, Palud.-Müller Aktst. II. 265; jfr. Sammes Gr. F. II. 271 f. Hvitfeld taler feilagtigen om et Tog af Erik Gyldenstjerne til Throndhjem som det der virkede de Fangnes Løsladelse.

Side og Biskop Hans samt begge Bilderne paa den anden, hvilken Overenskomst skulde bane Veien for en Udsoning mellem Kristian III og Erkebiskoppen. Den 4de April udstedte Biskop Hans sit Brev, hvori han lovede, efter sin Hjemkomst til Oslo, ikke at tage nogen Deel i Feiden mellem Erkebiskoppen og Erik Gyldenstjerne. Hvis han ikke kunde blive uangreben, skulde han drage enten til Baahus eller tilbage igjen til Throndhjem. To Dage senere, den 6te April, gav Klaus Bilde sit Brev. Han erklærer deri, at han har sluttet et venligt Forlig med Erkebiskoppen. Denne har givet ham fri af Fængsel, og han har igjen tilsagt Erkebiskoppen, at Alt forudganget skal være „en død og aftalt Sag“ for Hr. Klaus, hans Slegt og Venner, saa at Ingen siden skal herfor uleilige Erkebiskoppen, hans Kapitel, Throndhjems By, eller nogen Erkebiskoppens Tjener eller Tilhænger. Hr. Klaus skal ogsaa holde Baahus Slot af yderste Magt til Erkebiskoppens og Norges Raads Haand. Man maa antage, at Hr. Esge Bilde har underkastet sig en lignende Forpligtelse, men denne er os ikke levnet [1]).

Samme Dag, som Hr. Klaus udgav sit Forpligtelsesbrev til Erkebiskoppen, nemlig den 6te April, udstedte denne sidste et aabent Brev, hvorved han tilsagde Biskop Hans Reff, Herrerne Klaus Bilde og Esge Bilde følgende: — Naar den høibaarne Herre Kristian, Danmarks udvalgte Konge, har meddelt Erkebiskoppen, hans Kapitel, Throndhjems Borgere og alle andre hans Tilhængere og Venner sit aabne, beseglede Brev, at han for Fremtiden vil være dem en mild Herre og Konge, og ikke vil tilregne dem, hvad de i Kong Fredriks Tid kunne have gjort ham imod, eller at de nu en Tid have opholdt hans Sendebud, Biskop Hans, Hr. Klaus og Hr. Esge, eller Hr. Vincentius Lunges Drab i den throndiske Almues Oprør, eller Angrebet paa Erik Gyldenstjerne, fremdeles at de ikke hidtil have fuldbyrdet, samtykket og indvilget Kristians Valg, som nogle af Rigets Raad søndenfjælds have istandbragt, — saa lover Erkebiskoppen, at han vil antage og erkjende Kristian som Norges Riges og dets Indbyggeres Herre og Konge, og hjælpe ham i Raad og Daad til at komme i Besiddelse af Riget. Indtil dette er afgjort lover Erkebiskoppen at sidde stille og ingen Herre eller Fyrste forpligte sig, og skal alting forblive ved det „kjærlige Forbund“, som længe har været mellem Norge og Danmark. Han vil det første muligt er sammenkalde „Norges Riges Raad“ og Landets „ypperste Mænd“ til en almindelig Herredag, for da „paa ny“ at vælge Kristian til Norges Konge og ved samme Leilighed fuldbyrde Valget ved deres Alles beseglede Hyldingsbrev, hvilket derpaa ved een eller to af Norges Raad skulde overrækkes Kongen med ydmyg Begjæring om hans beseglede Reces

[1]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 272, jfrt. m. Annaler f. nord. Oldk. 1853. 57.

paa Norges Krones Privilegier, Friheder og gode gamle christelige Sedvaner, som Loven udviser, og fremfarne Fyrster og Konger, synderlig hans kongelige Majestæts Herre Fader naadeligen og gunsteligen udgivet haver" [1]). Dette aabne Brev blev af Erkebiskoppen udstedt paa Pergament og forsynet med hans Segl. Ikke heller det var, som vi let see, noget ubetinget Forpligtelsesbrev, end mindre Valgbrev eller Hyldingsbrev fra Erkebiskoppens Side. Dog kunde han nu — men ogsaa først nu — siges at have bundet sin Stemme i Kongevalget til Kristian III, forudsat at denne opfyldte de i Brevet nævnte Betingelser. Erkebiskoppens tidligere Skridt i Valgsagen kunne, saavidt skjønnes, ikke ansees for retlig bindende, og end mindre Kristians Valg for lovlig fuldbragt, saalænge det ikke var forkyndt i et af det samlede Raad udstedt og beseglet Valgbrev, samtykket (om end blot i Formen) af det Norske Folks Fuldmægtige og endelig udtrykkelig modtaget af den Udvalgte selv; — intet af alt dette havde her fundet Sted. Kong Kristian og Erkebiskoppen stode i Virkeligheden endnu retlig ubundne lige over for hinanden [2]).

Der blev ogsaa ved Underhandlingerne i Throndhjem truffet foreløbig Aftale, at den i Erkebiskoppens Brev omtalte Herredag skulde holdes i Bergen ved St. Olafs Dag, i Slutningen af Juli, og at den danske Konge og det danske Raad skulde sende sine Fuldmægtige til samme [3]).

Alt synes forøvrigt tyde paa, at Underhandlingerne have gaaet af i al Venskabelighed, og at Erkebiskop Olaf har forstaaet ikke alene at udslette alt personligt Nag, hvis noget saadant forud har været tilstede, af de tre Herrers Sind, men endog til en vis Grad at stemme dem alle for sine egne Anskuelser, efterat han selv først var kommen paa det Rene med, hvad Tillempning de nærværende Omstændigheder og de nys lidte Uheld nødvendigen fordrede i samme. Erkebiskoppen skiltes fra Biskop Hans og begge Bilderne som Venner, og der er alle Tegn til, at de droge syd paa med den oprigtige Hensigt at virke efter Evne baade for at Erkebiskoppen kunde blive tagen til Naade af Kristian III, og Norges Selvstændighed blive opretholdt, rigtignok kun omtrent i den Udstrækning og i den Form, som Vincentius Lunge havde tænkt sig. Man sporer forresten ikke, at nogen af dem har opløftet høirøstet Klage over hverken Vincentius Lunges eller Nils Lykkes Drab, eller at dette har lagt nogen væsentlig Hindring i Veien for en venskabelig Udsoning mellem dem og Erkebiskoppen. Neppe har heller Hr. Vincentius med sin anmassende og stolte Karakter været synderlig afholdt af sine Medbrødre i Raadet. Mellem ham

[1]) Pal.-Müller, Aktst. II. 257—259. [2]) Jeg kan her, ligesom oftere før, ikke være fuldkommen enig med Paludan-Müller i hans Anskuelse af Erkebiskoppens retlige Stilling ligeoverfor Kong Kristian III. [3]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 274.

og Esge Bilde have vi allerede seet, at et mindre end venskabeligt Forhold tidligere fandt Sted. Desuden er det, som før omtalt, meget tvivlsomt, hvorvidt Erkebiskoppen har havt nogen Deel i Hr. Vincentius's Drab, eller om han har det, hvorlangt i saafald hans Delagtighed har strakt sig. De tre Raadsmedlemmers Taushed i denne Henseende synes visseligen snarere at vidne for Erkebiskop Olaf end mod ham.

Da Overenskomsten i Throndhjem var istandbragt, drog Hr. Esge Bilde med Erkebiskoppens Befordring til Bergen, Klaus Bilde derimod i Følge med Biskop Hans tilbage til Oslo. Disse sidste kom did Løverdagen næst efter Paaske, den 22de April, og fandt endnu her alt i Uro. De forenede sig strax med Kansleren, Morten Krabbe, og med Erik Ugerup for at optræde som Meglere mellem Erik Gyldenstjerne paa den ene Side og Erkebiskoppen, Biskop Magnus af Hamar, og Hr. Gaute Galle samt deres Tilhængere og den urolige Almue paa den anden Side. Erik Gyldenstjerne indgik ogsaa paa en Vaabenstilstand, dog kun under det Vilkaar, at Feiden mellem de to Partier blev henstillet til Kong Kristians Afgjørelse, og dennes tidligere Valg af det søndenfjældske Raad saaledes paa en Maade, om end ikke ligefrem, blev godkjendt. Dette blev af de fire Raadsmedlemmer i et aabent Brev af 24de April forkyndt Almuen i Borgesyssel, med Tilføielse, at Kongen (Kristian III) ikke vilde besvære Almuen, naar denne viste tilborlig Lydighed og gav Forsikkring herom ved sex Mænd fra hver Skibrede. Strax efter gav Hr. Klaus Bilde sig paa Reisen til Danmark, og Biskop Hans sendte, udentvivl med ham, et Brev til Kongen, i hvilket man seer, at han paa eengang vil underrette denne om Sagernes Stilling i Norge og tillige stemme ham til Gunst for Erkebiskoppen og Norges Almue.

Brevet er givet i Oslo Biskopsgaard den 25de April. Biskoppen berører kortelig de ulykkelige Tildragelser i Throndhjem og den senere Overenskomst med Erkebiskoppen; men overlader til Hr. Klaus mundtligen at give Kongen fuldstændigere Underretning derom. Han beder Kongen „oversee med Erkebiskoppen“ paa Grund af „Tidens Leilighed“ og tage ham til Gunst og Naade igjen samt unde ham at beholde sit Biskopsdømme. Klaus Bilde vil rigtigen og omstændeligen kunne vise Kongen „den rette Grund og langsomme Aarsag til den gode Hr. Vincentius's Drab, hvis Sjæl den almægtige Gud vil benaade, og til det store Oprør, som nu her i Riget er baade norden- og søndenfjælds“. Han kan ikke give Kongen noget bedre Raad til at stille al denne Uro, end hvad han og de tvende Bilder „havde raadet Erkebiskoppen, og denne selv ydmygeligen tigger og begjærer“, samt at Kongen naadigen forlader al Almuen og alle Andre, som kunne have forseet sig mod ham. Kongen kunde da vinde „en ret

christen, god Herres og Konges priselige Navn", og Almuen „des velvilligere underkaste sig en stor og gavnlig Skat". Han kunde ogsaa „med List og Lempe" erholde en god Hjælp og Skjenk af alle dem, som mest havde voldet dette Opror. Biskoppen forsikkrer til Slutning, at han i sin Throndhjemsreise ene havde ønsket at kunne virke til Kongens Bedste, og at han fremdeles vil have dette for Øie. Han og hans Kapitel og KlerESi vil være „Eders Naades ydmyge Kapellaner til Gud" [1]).

Men om end Hr. Klaus Bilde og Biskop Hans, den første mundtlig den anden skriftlig, talte Erkebiskoppens og de urolige Nordmænds Sag, saa er det dog muligt, at Kong Kristian havde laant et opmærksommere Øre til Erik Gyldenstjernes Fremstilling, om denne havde kommet til Orde. Erik Gyldenstjerne var, som vi allerede have seet af hans Breve til Kongen [2]), meget bittert stemt baade mod Erkebiskoppen og mod Nordmændene i det Hele. Han var vistnok langt mere paa Biskop Hans's og Klaus Bildes Forestillinger end af egen Drift gaaet ind paa den nysomtalte Vaabenstilstand; og det kan neppe tænkes at have været af anden Grund end for at modarbeide de tvende Herrer, at han strax efter Stilstanden, samtidig omtrent med Hr. Klaus's Afreise, overgav Befalingen paa Akershus til Morten Krabbe, Kansleren, for selv at drage til Danmark. Han synes imidlertid at være død paa Reisen. Det sidste man ved om ham, er at han fra Valden, en Gaard i det sydlige Halland tilhørende Esge Bilde, skrev til sine Venner i Bergen den 15de Mai. Men dermed forsvinder han af Historien og er rimelig død strax efter. Til Kong Kristian kom han efter al Sandsynlighed ikke [3]).

Kristian havde haabet, at Freden til Hamborg, som han havde sluttet for Danmarks Vedkommende med Lybek [4]), skulde have draget Kjøbenhavns Overgivelse til Følge. Dette skede dog ikke. Grev Kristoffer og Hertug Albrekt bestemte sig til fremdeles at forsvare Staden, og dens Beleiring fra Kong Kristians Side fortsattes. Paa Malmøboerne derimod gjorde Hamborger-Freden, som det lader, et større Indtryk. Malmø overgav sig, efter flere hemmelige Underhandlinger, til Kristian den 7de April, og Kongen holdt der sit Indtog den 11te April [5]). At Kjøbenhavn var mere haardnakket kom deraf, at Anførernes og Borgernes Haab endnu stod til Pfalzgrev Fredrik og den Hjælp, han tænktes at skulle snart tilføre Staden fra Nederlandene og

[1]) Biskop Hans Reffs Brev af 25de April 1536, hos Palud.-Müller, Aktstykker II. 264—267, jfrt. m. Sammes Gr. Feide II. 274, 275. [2]) S. o. f. II. 795. [3]) Palud.-Müller, Aktstykker II. 277, og Sammes Gr. F. II. 277 jfrt. m. Annaler f. nord. Oldk. 1853. 56. [4]) S. o. f. II. 795. [5]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 291.

Keiseren. I April og Mai foregik virkelig ogsaa i Nederlandene store Rustninger, og et særeget Sendebud fra Statholderinden, Dronning Maria, ankom i April til Kjøbenhavn for at underrette Borgerne om den snare Hjælp og ved Løfter opretholde deres Mod [1]). Uagtet alle Kristians Anstrængelser havde det saaledes endnu lange Udsigter med Kjøbenhavns Overgivelse. Derimod havde Kallundborg Slot paa Sjælland, der hidtil havde været i Grevens Hænder, overgivet sig til Kongen allerede den 16de Februar [2]); og den 27de Mai blev Vardberg i Halland indtaget af Kristians Folk [3]). Efter dette var Kjøbenhavn rigtignok den eneste Stad i Danmark, som gjorde Kristian Modstand; men i den kunde Pfalzgreven og den keiserlige-nederlandske Magt finde et overordentlig vigtigt Støttepunkt, hvis det blev Alvor med deres Angreb paa Danmark. Paa den anden Side blev Kulden mellem Kristian og Kong Gustav af Sverige stedse mere iøinefaldende. Gustav følte, og det vist nok med Rette, at Kristian havde handlet mindre redeligt mod ham, baade ved at love ham Baahus og Akershus Slotte i Norge som Pant for de erholdte og forventede Pengelaan uden at være i Stand til at indfri Løftet, og ved at afslutte Hamborger-Freden uden at tage Gustav med paa Raad, ja uden at give ham Underretning derom før længe efter. Gustav lod sig ingenlunde tilfredsstille derved, at Kristian med Usandhed kastede hele Skylden for at de norske Slotte ikke bleve ham overleverede paa Erkebiskop Olafs Gjenstridighed og Reisning. Han gjennemskuede Kristians i Grunden egennyttige og uredelige Statskunst; men han vilde klogeligen ikke forøge Faren baade for ham og for sig selv ved at lade det komme til aabent Brud paa en Tid, da de begge havde fra Udlandet saa meget at frygte [4]).

Under disse indviklede og endnu i høi Grad faretruende Omstændigheder er det begribeligt, at Kristian ikke kunde tænke paa noget stort krigersk Foretagende mod Norge, men maatte lytte til, eller i det mindste lade som han lyttede til, fredelige Forslag. Han havde i Slutningen af Marts modtaget Underretning fra Bergen om, hvorledes Kristoffer Throndssøns Angreb var mislykket, og han havde i den Anledning den 27de Marts fra Kallundborg tilskrevet Thord Roed med Opmuntring til Udholdenhed, og dette havde han gjentaget ved Skrivelse fra Malmø af 14de April. Nu kom Hr. Klaus Bilde i Mai Maaned til ham fra Oslo og kunde udførligen forklare ham Stillingen i Norge, hvilket Hr. Klaus maa have gjort uden hadefulde Beskyldninger enten mod Erkebiskoppen eller mod Folket. Hvilke Følelser og Tanker Kristian i sit Hjerte har næret, kunne vi ei afgjøre; men vist er det,

[1]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 316—321. [2]) Sst. 251. [3]) Sst. 321—329. [4]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 292—303.

at han lyttede til Klaus Bildes mundtlige og Hans Reffs skriftlige Forestillinger, om ogsaa maaskee meer i Betragtning af den farlige Stilling, hvori han selv endnu var stedt, end af Velvillie mod Nordmændene. Efterat have overlagt Sagen med Danmarks Raad, gav han sit Samtykke til en Herredag i Bergen ved St. Olafs Tid (29de Juli) og gav Erkebiskop Olaf Leide til den med 100 Mænd. Herom tilskrev han dog, saavidt skjonnes, ikke Erkebiskoppen selv, men kun Esge Bilde i Bergen under 28de Mai, idet han med det samme paalagde ogsaa Hr. Esge at give Erkebiskoppen Leide, hvis han forlangte det [1]). Kristian har, som det lader, ligesaameget skyet at indlade sig i umiddelbar Brevverling med Erkebiskoppen, som denne med ham. Og Aarsagen har aabenbare fra begge Sider været een og den samme, nemlig at ingen af dem vilde binde sig til den anden ved større Forpligtelser, end han igjen med nogenlunde Lethed i paakommende Tilfælde kunde løse sig fra.

Imidlertid havde de Uheld, som det Danmark fiendske Parti i Norge mødte ved sine første krigerske Foretagender, spredt Usikkerhed og Mishaab over dets aabenbare og hemmelige Tilhængere. Man tænkte ikke paa at oprette det lidte Tab, hvilket dog i Grunden neppe var saa overordentlig stort; derimod søgte man kun Udveie til at dække over hvad der var skeet, og atter nærme sig den Fyrste, som man nys havde undsagt. Og det kan ikke negtes, at Erkebiskop Olaf heri foregik med Exemplet paa en mindre æresfuld Maade, idetmindste hvis han virkelig af egen Drift havde anstiftet, eller endog blot frivilligen og fuldeligen givet sit Minde til Einar Tjelds og Kristoffer Throndssøns Foretagender, — ikke at tale om, hvis Erik Gyldenstjernes Beskyldning virkelig medfører Sandhed: at han var gangen saavidt, at han havde ladet Keiserens og Pfalzgrevens Skrivelser kundgjøre for Almuen for at ophidse denne, og i samme Øiemed havde fremstillet Kristian III's Skattefordring som større, end den i Virkeligheden var. Djærvt Mod og urokkelig Fasthed var, som vi oftere have havt Anledning til at udpege, Egenskaber, der altformeget savnedes i Erkebiskop Olafs Karakter; derfor kunde heller ikke et større og farligere Foretagende, som nærværende var, under hans Ledning have Udsigt til at lykkes. Et andet Spørgsmaal er, om han var saa falsk, saa blindet af Ærgjerrighed og derfor saa hensynsløs for sine Landsmænds Tarv, som hans seirende Modstandere gjerne have villet fremstille ham; — derom har man ikke saa liden Grund til at tvivle. Vi maa ogsaa altid mindes, at Tidsalderens Statskunst var renkefuld. Erkebiskop Olaf var i saa Henseende et af sin Tidsalders Børn. Dog var han visseligen ikke af de værste; og hans Modstander, Kristian III, hvor høit end dennes

[1]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 276.

Nedelighed og Gudsfrygt af Mange har været priset, holdt sig — hvad man finder meer end et Exempel paa — heller ikke for god til at betræde politiske Krogveie, naar hans egen Fordeel krævede det. Tidt kunde saaledes vel Erkebiskop Olaf fristes til at møde Kristian med lige Vaaben, og maa ikke derfor dømmes for haardt. Imidlertid, hvad der end maaskee kan tjene til Erkebiskoppens Undskyldning, — hans Adfærd var ikke skikket til at sætte Mod i Nordmændene, til at fremkalde hos dem nogen sand Nationalfølelse og nogen deraf udspringende sterk Modstandskraft. Den var tvertimod kun egnet til at dæmpe den øieblikkelige Opblussen, hvad enten dette nu forresten var en undgaaelig Nødvendighed eller ikke. Man søgte paa alle Kanter at trænge sig saa hastig og saa fordelagtig som muligt ud af den Forlegenhed, hvori man troede sig at være kommen; og de Underordnede gjorde det øiensynlig med mindre Hensyn til Staten og med mindre Anstand, end Erkebiskoppen i alle Fald havde gjort.

Ligesom Hr. Klaus Bilde og Biskop Hans udentvivl ved Ankomsten til Oslo have fundet det danske Partis Stilling langt bedre, end den i Throndhjem havde været skildret for dem, saaledes maa det samme have været Tilfælde med Hr. Esge Bilde ved dennes Komme til Bergen. Det kan derfor neppe falde saa meget underligt, om der hastig opstod Skrupler hos ham over det Forlig, han havde indgaaet med Erkebiskoppen, og den Stilling, hvori han ifølge dette kunde ansees at være kommen til den danske Konge. Thi ikkun af saadanne Skrupler kan man forklare sig de Breve, som han, kort efter at have igjen overtaget Befalingen paa Bergenhus, tilskrev Erkebiskop Olaf.

Det første er af 8de Mai 1536. Hr. Esge minder heri først Erkebiskoppen om den Fuldmagt, som denne, sidst han var i Bergen (Sommeren 1534), havde medgivet Esge i aabent Brev og Instruktion til Danmarks og Norges Raad angaaende Kongevalget [1]); dette Brev og denne Instruktion havde Esge overgivet sin Broder, Biskop Ove Bilde, og Hr. Mogens Gjøe, der igjen skulde levere det til Hertug Kristian. Dernæst siger han, at han har erfaret, at „menige Norges Raad“ — Biskop Hoskold i Stavanger ene undtagen, hvis Stemme han endnu ikke kjender — har hyldet og kaaret Kong Kristian „den Unge“ til Norges Herre og Konge, og han har seet Erkebiskoppens Skrivelse, hvori denne har indvilget og tiltraadt samme Valg [2]). Han minder endelig Erkebiskoppen om de seneste Forhandlinger i Throndhjem. Han gaar derpaa over til sin egen Stilling. Da nu —

[1]) S. o. f. II. 745. [2]) Maa vel være Erkebiskoppens Skrivelse af 10de Septbr. 1535 (s. o. f. II 765) og maaskee hans Skrivelse af 8de Decbr. s. A. (s. o. f. II. 783), med hvilken Esge først efter Tilbagekomsten til Bergen er bleven bekjendt.

siger han — Erkebiskoppen og alle andre Herrer af Norges Raad have valgt sig en Herre og Konge, men han selv paa Grund af Krig og Fængsel heri har været hindret, saa lader han Erkebiskoppen vide, at den Stilling, hvori han saaledes er kommen, ikke er efter hans Sind. Han kan og vil ikke ene i Riget være længer uden Herre og Konge. Derfor agter han nu strax at tilskrive Kong Kristian Huldskab, Mandskab og tro Tjeneste. Af disse Grunde, og for sine Slegtskabsforbindelser i Danmark, agter han ikke at dvæle længer i Norge eller forestaa Slottet i Bergen, men vil, saasnart muligt og forsvarligt være kan, besøge Kongen og sit Fædreneland, for at tjene dem efter Skyldighed; — med mindre Erkebiskoppen vil udvirke ham af Norges Raad, Geistlige og Verdslige, Søndenfjælds og Nordenfjælds, deres aabne, beseglede Brev paa, at de byde ham og give ham Fuldmagt til at holde Bergenhus Kong Kristian den Unge, „som paa Norges Krones Vegne for Herre og Konge hyldet, kaaret og samtykt er“, til tro Haand og Norges Krone til Bedste. Dog vil han i Mellemtiden skikke sig mod Norges Krone og Rigets Raad i Slotsloven som en ærlig Mand sømmer. Denne sin alvorlige Mening har han og tilskrevet Norges Raad baade Sønden- og Nordenfjælds, og han beder nu Erkebiskoppen gjøre sit til, at han med det Første maa faa et tydeligt skriftligt Svar herpaa. Han vil kjærligen forskylde Erkebiskoppen dette, og være Norges Rige og dets Indbyggere til Ære og Tjeneste, hvor han med Slegts og Venners Hjælp kan [1]). — Esge Bilde vil, som man let seer, overtyde Erkebiskoppen om, at dennes, ligesaavel som det norske Raads, Kongevalg allerede er gjort, og at det derfor bør tillades Esge ogsaa at handle, som Befalingsmand paa Bergenhus, i Overensstemmelse hermed; i modsat Fald vil han forlade Befalingen.

Esge Bildes andet Brev til Erkebiskoppen er af den næste Dag, den 9de Mai. Han siger deri, at han nu paa ny har tilskrevet Kongen samt det danske og holsteinske Raad og flere af sin Slegt og sine Venner om Erkebiskoppens og Norges Anliggender og talt deres Sag paa bedste Maade. Og hvor han fremdeles kan være Norge og dets Indbyggere til Tjeneste, vil han altid være det „saa sandt hjælpe mig Gud!“ [2])

Med disse Breve sendte Esge Bilde sin Tjener, Peder Skriver, til Throndhjem; og Peder skulde ufortøvet, efter at have modtaget Erkebiskoppens Svar, drage over Fjældet til de søndenfjældske Herrer af Raadet med Hr. Esges Skrivelser til dem. Erkebiskoppen gav sit Svar fra Stenvikholm allerede den 25de Mai, og udtalte deri sin

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 271—273. [2]) Sst. 273—275.

Anskuelse af Sagernes Stilling i Norge, der naturligvis ikke kunde falde ganske sammen med Hr. Esges.

Erkebiskoppen takker ham først for hans Skrivelser i Norges og Erkebiskoppens Sag til Kong Kristian, samt det danske og holsteinske Raad, og yttrer derhos sin Glæde over de Efterretninger, Hr. Esge havde meddeelt ham om Kong Kristians Fremgang i Danmark. Derpaa gaar han over til at tale om Kristians Valg i Norge. Dengang — siger han — da han sendte Jens Olsson til Oslo, havde denne med sig nogle Breve fra ham til Flere særskilt af Danmarks Raad. Disse Breve forklarede, at Erkebiskoppen havde samtykket det Valg, som forud var gjort i Oslo; og han stolede fuldkommen paa, at Rigets Raad søndenfjælds skulde velvilligen samtykke, at han med dem og de med ham skulde have beseglet Hyldingsbrevet til Kongen. Men nu ved Esge Bilde selv, „hvorledes derom blev handlet af Hr. Vincentius Lunge, hvis Sjæl Gud naade!" Erkebiskoppen er derfor endnu ikke i nogen Maade Kong Kristian videre forpligtet, end som det aabne Pergamentbrev udviser, der senest i Throndhjem blev Hr. Esge og Hr. Klaus Bilde overleveret. Saasnart Erkebiskoppen har modtaget „den Forvaring", som i nævnte hans Brev omtales, da vil han raadslaa og handle med Hr. Esge baade om Kongevalget og om Bergenhus og yde ham, paa den til Danmark og Norge udvalgte Kong Kristians og Norges Krones Vegne, Hjælp, som han vil svare for Gud og være bekjendt for Hs. kongelige Majestæt, i det Haab, at Hr. Esge, „som en ærlig, oprigtig Mand og Herre, vil ramme og vide Rigets Gavn, Velfærd, Bedste, Bestand og Gode", som han har „lovet og beseglet" Erkebiskoppen [1]).

Tonen i Erkebiskoppens Brev er heel igjennem ligesaa venskabelig, som den er i Esges Breve til ham. Man seer imidlertid let, at Erkebiskoppen holder fast ved den Paastand, hvori mig synes man maa give ham fuld Ret, at der, trods alt hvad der hidtil var skeet i Valgsagen til Kristian III's Fordeel, dog intet virkelig gyldigt Valg paa Norges Vegne endnu var kommet i Stand, og at Erkebiskoppen følgelig stod, som Kongedømmets Vikarius, fri og ubunden ligeover for Kristian, saalænge ikke denne havde meddeelt ham den „Forvaring", som Erkebiskoppen havde forlangt i sit aabne Brev af 6te April, hvilket han ansaa for sin eneste Forpligtelse til Kristian. Esge Bilde maatte altsaa, efter Erkebiskoppens Anskuelse, være skyldig til at forblive i den Stilling, han som Befalingsmand paa Bergenhus indtog til Norges Raad, saalænge indtil Kristians formelige Valg til Norges Konge, efter forudgaaende Bestemmelse, var lovligen fuldbragt. Herhen pegede ogsaa det mundtlige Svar, Peder Skriver fik af Erke-

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 280—282.

biskoppen, og hvorom han i Brev af 28de Mai fra Throndhjem underrettede sin Herre. Det lød nemlig: — at før der kom Svar fra Danmark paa det aabne Brev, kunde Erkebiskoppen ikke indlade sig paa at give nogen „beseglet Skrivelse" [1]).

Erkebiskoppens Svar til Hr. Esge maa antages at være sendt strax tilbage til Bergen, medens Peder Skriver selv drog søndenfjælds med sin Herres øvrige Breve til de derværende Medlemmer af Norges Raad. Esges Skrivelser angik naturligvis den samme Sag, hvorom han havde henvendt sig til Erkebiskoppen, og man kjender de Svar, han fra enkelte af de Tilskrevne har modtaget. Erik Ugerup svarer ham den 9de Juni fra Akershus, at Esge selv ved, at han har modtaget Slottet og Slotsloven af en Herre og Konge, og bør holde det, indtil han leverer det til en Herre og Konge igjen. Brevskriveren og flere af Norges Raad have fundet sig nødte til at give sig under en Herre og Konge, som kunde forsvare dem, og de vidste ikke efter Norges skrevne Lov nogen bedre end den Herre, hvis Fader og Farfader havde været Konger før han. Han ved ikke at raade Hr. Esge til andet end at give sig under den samme Herre, som Erik selv har underkastet sig [2]). — Provsten Martin Krabbes Svar af samme Dag og Sted gaar i lignende Retning. Han kan ikke andet raade, end at Hr. Esge giver sig til den samme Herre, som det øvrige Norges Raad har antaget; denne er „en Konge født efter Norges skrevne Lov". Provsten har forresten travlt med at bede om Hr. Esges Hjælp til at komme paa Bergens Bispsstol, hvilken Kongen havde tilsagt ham, han skulde da vise sig Hr. Esge „villig og tilgiven" [3]). — Biskop Magnus derimod svarede fra Hamar den 14de Juni, som man kunde vente, undvigende, — nemlig at hvad Erkebiskop Olaf og de øvrige Herrer af Raadet samtykke, det vilde ogsaa han vedtage [4]). Hr. Gaute Galle endelig lod bie paa sit Svar lige til den 27de October, efterat han havde svoret Kristian III Troskab, da han naturligvis henviste til denne som Norges lovlige Konge [5]).

Man seer tydelig af alle de nu nærmest omtalte Skridt fra Esge Bildes Side, at han, efter sin Tilbagekomst til Bergen fra sit Fangenskab i Throndhjem, har været i stor Uvished om, hvorledes han skulde paa eengang opfylde sin Skyldighed baade mod Erkebiskoppen og mod Kong Kristian. Dog maa han under denne sin Vaklen meer og meer være kommen til den Overbevisning, at det maatte være baade med hans Ære og med hans Gavn mest stemmende, at fremme Kristians Sag saameget som var ham muligt, dog uden ganske at bryde

[1]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 391—392. [2]) Palud.-Muller, Aktst. II. 287. [3]) Sst. 288. [4]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 392. [5]) Palud.-Müller, Aktst. II. 294.

med Erkebiskoppen. Denne Stemning hos ham har rimeligvis ogsaa den forud fangne Kristoffer Throndsson sporet, og derfor ilet med at komme bort fra Bergen, hvor Hr. Esge efter sin Ankomst maa have ladet ham løs, eller i det mindste holdt ham uden stor Tvang og behandlet ham venskabeligen. Man seer nemlig, at Kristoffer i Begyndelsen af Mai, hemmelig og i al Hast, har forladt Bergen, uden Hr. Esges Vidende, og taget Veien til Throndhjem. Han var allerede den 15de Mai paa Fosen Gaard, hvorfra han denne Dag tilskrev Hr. Esge et Slags Undskyldningsbrev for „at jeg for saa hasteligen af Byen og ikke bød Eder god Nat“. Han undskylder sin Bortreise dermed, at mange Tidender vare komne ham for Øre, hvoriblandt meget dog — indrømmer han — muligen kunde være Løgn. Han skriver forresten i en venskabelig Tone, meddeler Hr. Esge Nyheder fra Nederlandene, som han havde modtaget i Bud med et nys didkommet Fartøi: at Keiseren rustede sterkt, og at meget Krigsfolk var samlet i Nederlandene, der skulde følge Pfalzgreven til Danmark. Han tilbyder sig at meddele Hr. Esge flere Tidender, naar han faar talt med Erkebiskoppen. Han beder endelig Esge ikke at agte hvad hans Uvenner sige ham paa; han haaber med Guds Hjælp, at intet andet skal befindes af ham end Godt [1]).

Esge Bilde havde i sine Breve til Erkebiskoppen, som ovenfor sagt, ladet denne vide, at han var ifærd med at træde i Underhandlinger med Kong Kristian for at sikkre sig sin undersaatlige Stilling til denne. Hermed gjorde han virkelig ogsaa Alvor, uden at oppebie Svar fra Erkebiskoppen eller fra de øvrige norske Raadsmedlemmer, han havde tilskrevet. Han sendte nemlig mod Slutningen af Mai Stig Bagge og tvende andre af sine Mænd til Danmark som sine Fuldmægtige til Kong Kristian samt det danske og holsteinske Raad, og medgav dem sin skriftlige, egenhændig underskrevne Instruktion, udstedt paa Bergenhus den 18de Mai 1536.

I denne Instruktion tilbyder han først Kongen sin tro Tjeneste og begge de nævnte Raad sit Venskab. Dernæst, for at gjøre Kongen bekjendt med Forhandlingerne i Throndhjem, oversender han denne de Breve, som i samme Anledning vare udstedte; han tænker sig nemlig Muligheden af, at Klaus Bilde kunde være bleven hindret i sin Reise. Han beder Kongen, at han mildeligen vil optage Erkebiskoppens gode Mening og velvillige Tilbud; thi denne kan vel bevise, at han havde „sin Fuldmægtige i Oslo med Indsegl og Befaling at fuldbyrde og samtykke med Danmarks og Norges Riges Raad det Valg, som de gode Herrer om Hans kongelige Majestæt havde gjort, og ligeledes at besegle og stadfæste hvad derom forhandlet blev“. Kongen vil derved

[1]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 288, Sammes Aktst. II. 276.

tage Hensyn til det fattige Riges og dets Indbyggeres Bedste og ikke besvære det med Krigsfolk. Kongen kan uden Krig og Blodsudgydelse, Pengespilde og Fordærvelse faa sin Villie frem i Riget, og kan da have desmere Nytte deraf. Hr. Esge lader fremdeles Kongen tilkjendegive, at han har erfaret, hvorledes Norges Riges Raad har udvalgt Kristian til Norges Konge, — han har og seet Erkebiskop Olafs Brev, hvori denne har samtykket Valget, — og han har i sin Tid overgivet sin Broder Biskop Ove Bilde og Hr. Mogens (Gøye) Erkebiskoppens og nogle andre Raadsmedlemmers Brev og Instruktion, hvori de have hyldet og samtykt Kristian III til Norges Konge [1]). Erkebiskop Olaf og det hele norske Raad (paa Bisكop Hoskold af Stavanger nær, om hvem Esge intet ved) har altsaa — vedbliver han — hyldet og kaaret Kongen; Esge selv alene har paa Grund af Krig og Fængsel ikke deeltaget heri. Derfor har han tilskrevet Erkebiskoppen og Norges Raad sønden- og nordenfjælds paa den Maade, hans medsendte Kopi udviser, og lader nu ved sine Tjenere, ifølge sin beseglede Instruktion, Kong Kristian den Unge tilsige „Huldskab, Mandskab og tro Tjeneste", imod dennes Beskyttelse; og vil han med det allerførste selv besøge Kongen og sit Fædreneland. Kongen ved, eller kan af sin Faders, Kong Fredriks Reces erfare, hvorledes Norges Slotslove, efter Kongens Afgang, skulle holdes ved Kronen og til Norges Raads Haand, saalænge til en ny Herre og Konge til Riget bliver kaaret og hyldet. Kongen vil derfor ikke tage ham til Mistykke, at han ikke nu strax med det samme tilsiger og overleverer ham Bergens Slotslov, „hvilket mig ei staar at gjøre, min Ære og Lempe ubeskadiget, før end Rigets Raad forsamlet vorder og overens kommer". Han opfordrer imidlertid Kongen til at forskrive det norske Raad til Møde snarest muligt paa det Sted, ham selv bedst synes; og paa denne Raadssamling kan da Sagen angaaende Slotsloven, med Rigets andre vigtige Sager, blive bragt i Orden. Hvis imidlertid Pfalzgreven eller nogen anden udenlandsk Fyrste skulde i Mellemtiden angribe Slottet, skal Esge forsvare det som en ærlig Mand [2]).

Og Hr. Esge lod det ikke blive ved dette Tilsagn alene; han handlede i Overensstemmelse dermed, idet han virkelig til samme Tid, som han afgav det, ogsaa søgte at sikkre Kong Kristian den Deel

[1]) Maa igjen være Brevene af 23de Juni 1534 (s. o. s. II. 745, 804), hvori dog Kristian ingenlunde udtrykkelig nævnes, som den de norske Raadsmedlemmer give sit Valg. De samtykke blot den, det ganske Raad vælger; og som vi have seet, kom ved den Leilighed intet Kongevalg istand paa Grund af Uroligheden i Danmark og Kjøbenhavns Reisning. [2]) Palud.-Müller, Gr. F. II. Bll. VI, 462—467 jfrt. m. 390.

af Norge, som nærmest stod under hans egen Befaling. Han var, som vi have seet, ikke ganske sikker paa Biskop Hoskolds Stemning. Han havde imidlertid i Stavangers Lagmand, Nils Klausson, en paalidelig Tilhænger, og denne paalagde han at indhente Bisko Hoskolds bestemte Erklæring. Dette skede. Biskoppen erklærede da: — at han ingen Herre eller Konge havde svoret eller lovet anderledes end som Beslutningen i Bud [1]) medfører; han havde heller ikke hverken i Raad eller Daad overtraadt denne Beslutning eller været med i noget Opror i Landet. Kong Fredrik — sagde han — havde været hans rette Herre og Konge, og han vidste nu ikke af nogen anden Herre og Konge end Fredriks Søn, Kong Kristian. Han yttrede fremdeles paa given Anledning, at man ikke skulde finde ham at være nogen Vendekaabe, han vilde skikke sig som han vilde være bekjendt for hver god Herre. Erklæringen blev afgiven i Vidners Nærvær og indmeldt fra Stavanger til Hr. Esge af Lagmanden under 28de Mai [2]).

Denne Erklæring var kun et forberedende Skridt til noget langt Vigtigere. Strax efter fik nemlig Hr. Esge baade Bisko Hoskold og Flere bevægede til formelig at erkjende Kristian III for Norges Konge ved et aabent beseglet Brev. Dette er udstedt i Bergen den 1ste Juni af Hoskold, Bisko af Stavanger, Esge Bilde, Hovedsmand paa Bergenhus, og Johan Krukow, Norges Raad nordenfjælds, Geble Pedersson, Erkedegn til Bergen og Stiftets Formynder, med menige Kapitel, Guttorm Nilssøn, Lagmand i Bergen, og menige Raadmænd sammesteds. De vide — sige de — at efter Kong Fredriks Død Danmarks og Norges Rigers Raad af forskjellige Grunde ei have kunnet, som sig burde, samles for at vælge og hylde en Konge igjen til de tvende Riger, — men de have tillige erfaret, at menige Norges Raad, Geistlige og Verdslige, have hyldet og kaaret Kristian, Kong Fredriks Søn, tidligere udvalgt Konge til Danmark, ogsaa til Norges Konge. Dette Kaar og denne Hylding tiltræde nu Udstederne og love „Kong Kristian den Unge“ at ville vise sig som hans underdanige og lydige Tjenere, idet de bede ham at være dem en mild og naadig Herre og holde dem „ved Norges Lov og gode, gamle, ærlige og christelige Sedvaner“. Dette aabne Brev tiltraadte senere tvende Prælater, nemlig Mathias, Abbed af Lyse, den 14de Juni, og Gunnar, Abbed af Halsnø, den 23de Juni [3]). — Her er ikke engang Tale om at betinge sig nogen norsk Haandfæstning af Kong Kristian.

[1]) S. o. f. II. 743. [2]) Palud.-Müller, Aktst. II. 282. Svaret forekommer Palud.-Müller (Gr. F. II. 394) „meer undvigende end bestemt“. Mig synes det klart nok. [3]) Palud.-Müller, Aktst. II. 283—285, Gr. F. II. 395.

119.

Kjøbenhavns Overgivelse i August 1536. Kristian *III* beslutter at bruge Magten mod Norge. Rigsdag i Kjøbenhavn i October 1536. Norges Indordning under Danmark som Provins besluttes, og Bispopsdømmet i det danske Rige ophæves. Erkebiskop Olafs sidste Virksomhed i Norge. Hans Flugt til Nederlandene i April 1537. Stenvikholm opgives i Mai. Trud Ulfstands Tog til Throndhjem. Norge underkaster sig.

Skjønt inden Mai Maaneds Udgang 1536 hele Danmark, paa Kjøbenhavn nær, var i Kristian III's Hænder, var dog, som allerede ovenfor yttret, dennes Stilling ingenlunde uden Fare [1]). De Underretninger, Kristoffer Throndssøn havde meddeelt Esge Bilde om Rustningerne i Nederlandene til Pfalzgrev Fredriks Understøttelse [2]), vare langtfra falske. Befaling til Hverwninger af Krigsfolk var allerede i Begyndelsen af April udgangen fra Regentinden, ligesom hun ogsaa til samme Tid havde paalagt Holland at udruste 25 store Skibe. I Mai kom Pfalzgrev Fredrik med sin Hustru til Nederlandene for selv at overtage Ledningen af det forestaaende Tog til Danmark. Om Alt dette underrettedes Kjøbenhavns Indbyggere, for at de kunde opretholde Modet og tappert verge sig, indtil Hjælpen kom. Faren for Kristian var virkelig paa den Tid stor; men den gled over uden at komme til Udbrud. En Krig fra den franske Konges, Frants I's, Side tvang Keiser Karl til at vende sin Hovedmagt mod ham. Endog de Krigsfolk, som vare hvervede i Nederlandene til det danske Tog, fik snart en anden Anvendelse. Medens nemlig de hollandske Stænder gjorde Indvendinger med Hensyn til den dem paalagte Udrustning, og man derfor maatte fragte Skibe for Keiserens Regning i Seeland, angreb Hertug Karl af Geldern, Keiserens Fiende og Kong Kristians hemmelige Forbundne, pludselig i Begyndelsen af Mai Groningen. For at redde sig underkastede Staden sig Keiseren, der modtog dens Underkastelse med Forpligtelse til at hjælpe den. Man maatte nu ty til det Krigsfolk, som var hvervet til det danske Tog, og benytte det til Groningens Vern. Krigen mod Karl af Geldern holdt saaledes den til Kjøbenhavns Undsætning og Danmarks Undertvingelse bestemte Magt bunden til Nederlandene i Juni og Juli Maaneder. Da Pfalzgreven kom til Nederlandene i Mai, var Flaaden endnu ikke færdig; og før denne Hindring var overvunden, vare Landtropperne tagne i Brug til den groningske Krig. Pfalzgreven fremkom med Indsigelser og Klager, men uden Nytte. Før endnu Flaade og Hær var bleven stillet til hans Raadighed, var den gode Leilighed gangen tabt og Kjøbenhavn opgiven [3]).

Kong Kristian nemlig, der fuldeligen indsaa Vigtigheden af at

[1]) S. o. f. II. 802. [2]) S. o. f. II. 808. [3]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 333—349.

nytte den Frist, som Lykken skjenkede ham, anstrengte sine sidste Kræfter for imidlertid at vinde Kjøbenhavn. Det lykkedes ham at faa Staden ganske indesluttet og afskaaren fra al Tilførsel. Snart opstod der en frygtelig Hungersnød. Uenighed mellem Borgerne og de tydske Krigsfolk, der dannede Stadens Besætning, forøgede Ulykken. Til Slutning viste sig ingen Redning uden i Overgivelse. Denne fandt Sted den 29de Juli; og den 6te August 1536 holdt Kong Kristian sit Indtog [1]).

Saalænge dette Kongens vigtigste Maal ikke var naaet, kunde han naturligvis blot skjenke de norske Sager en underordnet Opmærksomhed. Men hvad han allerede i Mai Maaned vidste om Tilstanden i Norge maatte give ham godt Haab; og Efterretningerne fra Esge Bilde med Stig Bagge, hvilke han rimeligvis har modtaget i Begyndelsen af Juni, maatte gjøre ham Udsigten til Norges snarlige Underkastelse saagodt som ganske sikker. Alt hvad han senere i Juni Maaned kunde spørge fra Norge var ikke uden til hans Fordeel. Reisningen lagde sig jo, før Nogen kunde vente det. Alle Landets Stormænd, paa Erkebiskop Olaf nær, kappedes om at underkaste sig; og af Erkebiskoppen var ikke — hvad Erfaringen allerede viste — synderlig at frygte, om han endogsaa havde en sterk Mening blandt Landsfolket for sig, naar han ingen virksom Hjælp kunde faa udenlandsfra. Kongen kunde saaledes trygt henvende al sin Opmærksomhed paa Stillingen i Danmark i den visse Fortrøstning, at var Kjøbenhavn først vunden, vilde Norges fuldkomne Underkastelse følge af sig selv.

Han viste ogsaa nu noksom sin Tryghed for Norge derved, at han allerede formelig behandlede Riget som sit. Saaledes overdrog han, ved Brev fra Roskilde af 16de Juni, Hr. Esge Bilde de Len, som Nils Lykke og Vincentius Lunge forud havde havt, hvorved han gjorde ham til sin Befalingsmand over hele det nordenfjældske Norge. Han tilsagde ved Brev af samme Sted og Dag Indbyggerne i Finnmarken og Vardøhus Slots Omraade, „hvilket ligger til Kongens Fadebur“, at svare sine Afgifter til Hr. Esge „som deres rette Herskab paa Kongens Vegne“. Han forlenede endelig, ogsaa samme Dag og Sted, Hr. Vincentius Lunges Enke, Margreta Nilsdatter, med Apostelkirkens Gods i Bergen [2]).

Der er ingen fuldgyldig Grund til at tro andet, end at Erkebiskop Olafs aabne Brev af 6te April [3]) var udstedt i god Tro og med god Forhaabning. Men om end hverken Biskop Hans Reff eller nogen af Bilderne med Sandhed kunde siges reent ud at have sveget sine i Throndhjem givne Tilsagn, enten med Hensyn til Erkebiskoppen

[1]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 349—366. [2]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 395; N. Dipl. II. 826—827. [3]) S. o. f. II. 798.

personlig eller med Hensyn til hans Planer for Norges Selvstændighed, — saa kunde det dog ikke længe undgaa Erkebiskoppens Opmærksomhed, at hine Mænds Forestillinger ikke havde udrettet hos Kong Kristian hvad han havde kunnet ønske, ja vel endog at de ikke fortolkede sine Forpligtelser til Erkebiskoppen ganske paa samme Maade som han selv. Dette maatte naturligvis gjøre ham ængstlig; og end ængstligere blev han, jo længere det uddrog med Kongens Svar paa hans aabne Brev og paa de Hverv, Klaus Bilde havde paataget sig at overbringe. Han modtog vel Underretning om Kongens Samtykke af 28de Mai til Herredagen i Bergen og Leiden til samme; men de Tilsagn, han havde forlangt af Kongen i sit aabne Brev, udeblev. Hvad der i Bergen var gjort i Juni Maaned for Kong Kristians Sag [1]) og Hr. Esges Virksomhed ved den Leilighed kunde ikke længe blive Erkebiskoppen ukjendt; og Kristoffer Throndssøns Fortællinger, da denne kom til ham i Slutningen af Mai eller Begyndelsen af Juni, kunde heller ikke gjøre ham roligere med Hensyn til Stemningen i Norge. Han havde tvende Gange sit Bud sønderpaa for at erfare noget om Raadsmødet eller om de danske Herrers ventede Komme til samme; men herom var alt taust. I Breve fra Stenvikholm af 9de Juli og 24de August yttrede han sig i denne Sag til Esge Bilde, men fik, som man vel kan tænke, intet tilfredsstillende Svar [2]). Han følte sig ganske vist meer og meer forladt. Selv, paa egen Haand, at udskrive Herredagen, uden at oppebie Kongens Tilsagn eller de danske Udsendingers Komme, dertil havde han vist nok lovlig Ret, men han har ikke vovet det. Thi Stemningen blandt de norske Raadsmedlemmer, hvilken ikke kunde være ham ukjendt, var nu saadan, at efter al Rimelighed ikke een eneste vilde lyde hans Kaldelse, naar denne ikke støttede sig til et Kongebud. At gaa det lidet norsksindede Raad forbi og henvende sig til det norske Folk, til Almuen, dertil havde han ikke Mod, og følte vel tillige, at om det end lykkedes ham at reise den, havde han ei Evne til at styre den.

I denne ængstende, ja fortvivlede Stilling var det i Grunden intet Under, at Erkebiskoppen paa ny vendte Blikket mod Udlandet, helst da Rygterne fra Nederlandene i Mai og Juni Maaneder om Pfalzgrev Fredriks forestaaende danske Tog, som vi have seet, maatte være opmuntrende. Han sendte ogsaa, maaskee i Juli, Kristoffer Throndssøn til Nederlandene for der at søge Hjælp, eller i det mindste forsikkre sig om Sagernes Stilling.

Men førend han rimeligvis derfra har kunnet faa nogen trøstelig eller tilfredsstillende Underretning, var Kjøbenhavn, som sagt, den 29de Juli falden; og havde Kong Kristian før været uvillig til at indgaa

[1]) S. o. f. II. 810. [2]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 395, 396.

paa Underhandlinger med Erkebiskop Olaf, saa opgav han nu dette ganske. Om en norsk Herredag eller et norskt Raadsmøde blev nu ikke mere Tale. Kongen havde med det samme Kjøbenhavn overgav sig til ham, fattet sin Beslutning med Hensyn til Norge og dets Erkebiskop; og hvordan denne Beslutning var, kom snart for Lyset.

Med Hensyn til det søndenfjældske Norge lader Kristian til at have følt sig tryg. Al Tanke paa alvorlig Modstand synes der ved Einar Tjelds mislykkede Tog i Begyndelsen af Aaret at være lammet. Det var det nordenfjældske Norge, det vil sige Throndhjems eller Nidaros's, Bergens og Stavangers Bispedømmer, det gjaldt om fuldkommen at undertvinge; og hertil havde, som vi have seet, Hr. Esge Bilde allerede gjort en heldig Begyndelse. Nu i August sendte Kristian ham med den danske Adelsmand Jens Splid og Esgers Svend, Peder Pedersson, 200 Mands Forsterkning. Han antydede derved, at han ikke agtede at gaa ind paa Hr. Esges tidligere Raad om Forsoning med Erkebiskoppen. Og end klarere udtalte han dette, da han ikke længe efter, i et Brev af 1ste September, underrettede Esge Bilde om, at Erkebiskoppen havde sit Bud hos Pfalzgreven, og derfor henstillede til ham, om han strax vilde drage mod Throndhjem. Kongen havde altsaa ganske vist dengang Underretning om Kristoffer Throndssøns Sendelse til Nederlandene og betragtede dette som et afgjort fiendtligt Skridt, der muligen kunde drage en keiserlig Hærs Afsendelse til Throndhjem efter sig, og hvis Følger derfor Esge Bilde maatte ile med at forekomme. Af noget Tog fra dennes Side til Throndhjem blev der imidlertid for det første intet. Hr. Esge synes at have fundet det nødvendigere for Øieblikket at nedtvinge den Modstand, som endnu kunde være at frygte i hans nærmere Kreds. Forholdene i Throndhjem stode rimeligvis ikke endnu saa klart for ham, at han vovede et Tog didhen med den ringe Magt, han for Tiden havde til sin Raadighed. Imidlertid synes han allerede nu at have taget sin Beslutning, at tjene Kong Kristians Sag alene og skaffe den Seieren ogsaa i Norge, som den allerede havde vundet den i Danmark [1]).

Allerede før Kristian havde udtalt for Hr. Esge Bilde sit Ønske om, at denne skulde angribe Erkebiskop Olaf i selve Throndhjem, havde han i Danmark gjort det fuldbyrdende Skridt til Kirkens Omordning og den biskoppelige Magts Kuldkastelse i dens romersk-katholske Betydning. Han udskrev, strax efter Kjøbenhavns Indtagelse, en Rigsdag af hele Danmark at møde sammesteds den 15de October; og i Forbindelse hermed vedtog han, efter foreløbigt Overlæg med de tilstedeværende verdslige Medlemmer af det danske Rigsraad, Frem-

[1]) Jfr. Palud.-Müller, Gr. F. II. 370, 396.

gangsmaaden mod Biskopperne. Danmarks Rige — hed det — skulde ikke herefter være afhængigt af Erkebiskoppen eller andre Biskopper, men dets Styrelse være og blive hos Kongen og dennes Efterkommere i Danmark, samt hos Danmarks verdslige Rigsraad og deres Efterkommere. Derfor tilsagde de tilstedeværende elleve Raadsmedlemmer Kongen, at de ei vilde hjælpe til, at nogen Biskop skulde komme til „noget verdsligt eller geistligt Regimente, eller til noget Biskopsdømme eller nogen Rente i Danmarks Rige", før saadant blev fastsat paa et almindeligt Concilium i Christendommen og der samtykket ogsaa af Danmarks Rige; men selv i dette Tilfælde skulde ikke Biskopperne komme „til noget Regimente" i Danmarks Rige uden med Kongens samt Danmarks Riges Raads, Adels og Indbyggeres Villie og Samtykke. De forsamlede Raadsmedlemmer lovede derhos ikke at ville modsætte sig, „at det hellige Evangelium og rene Guds Ord retteligen maa prædikes og forkyndes her i Riget". Herom blev de Elleves beseglede Brev udstedt i Kjøbenhavn den 12te August 1536 [1]). Den biskoppelige Verdigheds og Myndigheds Ophævelse i sin gamle romersk-katholske Betydning var saaledes udtalt; men Beslutningen holdtes hemmelig, indtil Bud var udganget til alle de danske Biskoppers Fængsling. Allerede samme Dag som Brevet udstedtes, bleve Erkebiskoppen af Lund og Biskoppen af Roskilde, hvilke netop vare komne til Kjøbenhavn, grebne og satte i Forvaring; og inden faa Dage var det samme Tilfælde med alle de øvrige, virkelige eller udvalgte, danske Biskopper. Den eneste som for det første sparedes paa Grund af Kongens særdeles Godhed for ham, var Ove Bilde til Aarhus, Hr. Esges Broder; men ogsaa han maatte den 10de September dele sine Medbrødres Skjæbne [2]).

Det var nu hermed allerede tydeligt nok, hvad Lod der var tiltænkt ogsaa de norske Biskopper af Kong Kristian, naar han var kommen til Magten i Norge; og hvilken hans Hensigt var med dette Rige i det Hele, blev snart udtalt.

Til den fastsatte Tid ved Midten af October 1536 sammentraadte den danske Rigsdag i Kjøbenhavn, bestaaende af Rigets Raad, Adelen, Udsendte fra Rigets Kjøbstæder og Fuldmægtige for Bønderne omkring i Landets Hereder. Den 30te October vare allerede Raadslagningerne tilende, og paa denne Dag udstedtes de tvende Dokumenter, hvori Frugten af Rigsdagens Virksomhed nedlagdes: nemlig Kongens Haandfæstning, som efter Overenskomst med Rigsraadet fastsattes, og en almindelig Reces, der vedtoges af den hele Rigsdag. Begge Dokumenter ere for Norges og den norske Kirkes Vedkommende af yderste Vigtighed.

[1]) Hvitfeld u. 1536, jfrt. m. Pal.-Müller. Gr. F. II. 368. [2]) Sst.

Kristian III's Haandfæstning adskiller sig strax i den første Artikel væsentlig fra de ældre danske Kongers. Istedet for at der i disse indeholdes en Forpligtelse for Kongen at verne om Kirken, dens Privilegier og Tjenere [1]), saa udtaler Kristian sig saaledes: „Først ville vi og skulle over alle Ting elske og dyrke den almægtigste Gud, og hans hellige Ord og Lære styrke, formere, fremdrage, haandhæve, beskytte og beskjerme til Guds Ære og til den hellige christelige Tros Forøgelse“. Her er ikke meer Tale om hverken Kirken eller dens Tjenere eller dens Privilegier, men kun i evangelisk-reformatorisk Aand om Guds Ord og Lære. I den anden Artikel forpligter Kongen sig til efter yderste Magt at „formere“ Danmarks Rige, og om han med Danmarks Indbyggeres Hjælp kan vinde mere Land, da skal dette „høre til Danmarks Rige og være og blive under Danmarks Krone“. Derpaa følger den for Norge især vigtige tredie Artikel: „Og efterdi at Norges Rige nu saa forringet er baade af Magt og Formue, og Norges Riges Indbyggere ikke ene formaa at underholde dem en Herre og Konge, og samme Rige er dog forbundet at blive hos Danmarks Krone til evig Tid, og fleste Parten af Norges Riges Raad, besynderligen Erkebiskop Olaf, som nu er det første Hoved der i Riget, i en kort Tid er tvende Gange med meste Parten af Norges Riges Raad faldet fra Danmarks Rige mod deres egne Forpligtelser, — da have vi derfor lovet og tilsagt Danmarks Riges Raad og Adel, at dersom Gud almægtigste det saa forseet har, at vi samme Norges Rige eller nogen dets Ledemode, Slotte, Lande eller Sysler, som dertil høre, kunde bekræftige eller bekomme under vort Hørsomme (vor Lydighed), da skal det herefter være og blive under Danmarks Krone, ligesom et af de andre Lande, Jylland, Fyen, Sjælland eller Skaane er, og herefter ikke være eller hede et kongeligt Rige for sig, men et Ledemod af Danmarks Rige og under Danmarks Krone til evig Tid. Dog hvad Feide deraf kan komme skal Danmarks Riges Raad og Indbyggere være pligtige med os troligen at hjælpe uddrage (føre til Ende?)“. At der i det Følgende af Haandfæstningen ikkun kan være Tale om Danmark, dets Raad, Adel og Indbyggere, er en Selvfølge af denne Artikel. Endogsaa senere, hvor Kongen forpligter sig til at gjenløse Orknøerne og Hetland nævnes ikke Norge, men det heder blot: „med vore Undersaatters Hjælp“. Dokumentet er beseglet foruden af Kongen ogsaa af 19 Rigsraadsmedlemmer, blandt hvilke vi kunne mærke os som Norge vedkommende, og skjønt danskfødte, hørende til dette Riges Stormænd: Hr. Trud Ulfstand og Hr. Klaus Bilde [2]).

I Recessen er det Kongen og Rigets Raad og Stænder, eller

[1]) S. o. f. II. 578, 617, 671. [2]) Krag og Stefanius II. 46—54.

den hele samlede Rigsdag, der i Forening udtale sin enstemmige Villie. De love hinanden først gjensidig Hjælp til Rigets Forsvar. Derpaa velte de Skylden for al den Blodsudgydelse og Ulykke, der nylig var overgaaet Danmark, paa Bisskopperne, hvilke havde sat sig imod Adelen og ikke tilstedt Kongevalg i rette Tid. Hverken skulle derfor de nu afsatte Bisskopper igjen komme til sin bisskoppelige Styrelse og sine Bisskopsdommers Gods, eller andre Bisskopper „deres Lige“ komme til at regjere i Riget; men der skulle tilskikkes nye christelige Bisskopper og Superattendenter, som kunne lære det menige Folk det hellige Evangelium og Guds Ord. Hvo, som vil sætte sig herimod, skal straffes haardeligen paa Liv og Eiendom. Bisskopsdommernes Gods skal lægges under Kronen, og Kongen alene have Patronatsret til alle Prælaturer, Verdigheder og Len, som Kronen og Bisskopperne hidtil have havt at bortgive; dog skal Adelen og Ridderskabet beholde Patronatsret til de Kirker og geistlige Len, den kan godtgjøre, at den hidtil har havt. Alle Klostere, Prælaturer, Digniteter, Kannikedømmer og andre geistlige Len skulde blive ved Magt, saa længe til Kongen og Danmarks Riges Raad med lærde Mænd, som de tilkalde, forordne anderledes. Dog skal det staa Munkene frit at forlade Klostrene, om de saa ville, og Klosterforstanderne skulle herefter ei have Magt til at afhænde eller pantsætte noget af Klostrenes Gods uden Kongens og Rigsraadets Samtykke. Almuen skal være fri for alle vilkaarlige Paalæg til Geistligheden; Tienden derimod skal vedblive og deles i tre Dele: den ene for Sognepresten, den anden for Kirken, den tredie for Kongen. Dette er Recessens Hovedindhold med Hensyn til det Geistlige. — Med Hensyn til det Verdslige, erklærer Raadet, at det nu vælger Kongens ældste Søn, Hertug Fredrik, til Faderens Eftermand i Danmarks Rige, og skal han, medens Faderen lever, kaldes: Prins af Danmark, og efter hans Død: udvalgt Konge, indtil han bliver kronet. Skulde Fredrik dø før Faderen, forpligter Raadet sig til at vælge en anden af dennes Sønner. I Tilfælde at ingen saadan skulde gives, skal Rigets Raad, med Kongens Villie og Vidende, udnævne hans Efterfølger, som da skal kaldes Prins af Danmark, saalænge Kongen lever. Den, som Konge skal være efter den nærværendes Død, skal sverge og besegle Raad, Adel og Indbyggere at holde dem ved Lov, Ret og Friheder. — Recessens øvrige Bestemmelser ere for Norge af mindre Vigtighed. Den blev oplæst og vedtagen i et saakaldet Bursprog, eller i en offentlig Forsamling under aaben Himmel, paa Gammeltorv i Kjøbenhavn, og for Brevet hængte Kongen, Raadet, visse Udvalgte af Ridderskabet fra alle Landets Hoveddele, samt visse Mænd af Kjøbstæderne sine Segl [1]).

[1]) Krag og Stefanius I. 495—509.

Kong Kristians og det danske Rigsraads Plan med Norge baade i verdslig og geistlig Henseende var saaledes udtalt: — Norge skulde ophøre at være et selvstændigt Rige; — det skulde indordnes under Danmark som et under dets Krone hørende Land, som „et Ledemod af Danmarks Rige"; — Norges Kirke skulde endelig undergaa den samme Forandring, som for Danmarks var fastsat. Dette sidste siges vel ikke udtrykkelig i Recessen, hvor Norge ikke engang nævnes; men saadant behøvedes ikke heller. Naar Haandfæstningens anden Artikel var sat i Kraft, var med det samme den norske Kirkes Stilling afgjort. Dens Skjebne var lagt i den danske Konges og det danske Rigsraads Haand, og hvad der med Hensyn til Danmark var vedtaget for Kirkens Vedkommende, maatte som en Selvfølge ogsaa gjælde Norge, naar dette for Eftertiden kun skulde være en Deel af Danmark. Kristian viste ogsaa kort efter i Gjerningen, at han fortolkede sit fremtidige Forhold til den norske Kirke saaledes, som i Recessen var udtalt om den danske. Den 18de November 1536 tilskrev han fra Kjøbenhavns Slot Esge Bilde og Magister Geble Pedersson, Erkedegn i Bergen, et Brev, hvorved han overdrager dem Styrelsen af Bergens Bispsdømme og alt sammes Gods, samt Opbørselen af dens Rente og Rettighed mod fælles Ansvar og senere Regnskab for alt Opbaaret. Og ved Brev af 30te i samme Maaned, fra samme Sted, tilkjendegav Kongen Esge Bilde, at han havde forlenet sin Sekretær, Henrik Holk, med Degnedømmet (Archidiakonatet?) i Bergen; men da Henrik Holk var for Tiden fastholdt i Kongens Tjeneste, saa anmodes Hr. Esge om i Henriks Fravær at indkræve og modtage den Rente og Rettighed, denne tilkommer [1]. Kongen skaltede og valtede altsaa allerede i November 1536 med en norsk Bispsstols Gods, ganske som om den for Danmark i Recessen fattede Bestemmelse ogsaa gjaldt Norge.

Ved den samme Tid da man saaledes paa Rigsdagen i Kjøbenhavn fattede Beslutninger, der, saa at sige, afgjorde Norges Fremtids Skjebne, kom Kristoffer Throndsson sidst i October eller først i November tilbage fra Nederlandene til Throndhjem med fire Skibe, af hvilke tvende vare store. Krigsfolk synes dog ikke at have været ombord, og Hensigten med Skibenes Sendelse var, som det lader, egentlig den, at hjælpe Erkebiskoppen bort fra Norge, hvis dette skulde behøves og være hans Ønske. Den 21de November tilskrev nemlig Erkebiskoppen fra Nidaros Statholderinden af Nederlandene, Dronning Maria af Ungarn, sin Tak for de Skibe, der ere sendte til Norge „for at skaffe ham i det mindste fri Adgang til at forlade Landet, hvis han alt for meget skulde trænges af sine Fiender". Han yttrer imidlertid, at han og den bedste Deel af Norges Indbyggere endnu haabe paa

[1]) N. Dipl. II. 827.

Pfalzgreve Fredriks Komme og paa Keiserens og Dronningens Hjælp [1]). Dette er Erkebiskop Olafs sidste Nødraab. Kong Kristians Færd mod Danmarks Bisköpper maatte nu være ham bekjendt, og han maatte deri læse sin egen og den romerske Kirkes Fordømmelsesdom. Af Kristian kunde han ei meer vente Naade. Til Keiseren og Nederlandene stod hans sidste svage Haab.

Men ogsaa dette skulde snart glippe. Kjøbenhavns Indtagelse havde været et farligt Stød for Nederlandenes Handel. Det stod nu i Kong Kristians Magt, som hele Danmarks Herre, hvis Nederlænderne øvede Fiendtligheder mod ham, at sperre for deres Handelsskibe Øresundet og Belterne, ja at optage deres Fartøier og Ladninger, naar de paa Veien til Østersøen maatte passere de danske Farvande. Henved 50 burgundiske Skibe med Ladning vare ogsaa virkelig faldne i de Danskes Hænder. Da derfor Underhandlinger mellem Kong Kristian og det burgundiske Hof bleve indledede ved Landgreven af Hessen og Staden Hamborg, greb Statholderinde-Dronningen med Glæde Leiligheden for at faa en Vaabenstilstand istandbragt. En foreløbig Stilstand blev allerede den 1ste Februar 1537 sluttet i Hamborg, og danske Gesanter fore ikke længe efter til Brüssel, hvor Underhandlingerne fortsattes. Enden blev, at en treaarig Stilstand mellem Danmark og Nederlandene blev sluttet den 3die Mai 1537 og i rette Tid stadfæstet af Keiser Karl.

Vistnok blev ved denne Leilighed Erkebiskoppen af Throndhjem ikke glemt. En Artikel bestemte nemlig, at hvis Erkebiskoppen ikke før Traktatens Datum havde forladt Norge eller Danmark, men var fangen og i Kongens eller hans Krigsfolks Magt, før Traktaten blev forkyndt, — da skulde det være ham tilladt at fare med sine Tjenere, 1000 Gylden og eet Skib hvorhen han vilde, kun han forpligtede sig til ikke at foretage noget til Skade for Kong Kristian og dennes Riger, saalænge Stilstanden varede. Men havde han endnu ikke forladt de nævnte Lande, og var han ikke fangen, da maatte der ingen Hinder lægges ham i Veien for at drage bort med Tjenere, Skibe og alt hvad ham selv tilhørte [2]).

For hans Frihed og Bortkomst var der altsaa sørget i Stilstands-Overenskomsten. Men alt Haab om Understøttelse fra Nederlandene, og derved tillige Sandsynligheden for at kunne reise Norge til sit og den romerske Kirkes Forsvar, blev ham med det samme afskaaret. Muligen har man allerede, ved de fire Skibes Afsendelse til Throndhjem i foregaaende Høst, ved Hoffet i Brüssel havt Ønskeligheden af en snart indtrædende Vaabenstilstand med Danmark for Øie, i hvilket

[1]) Brev paa Latin i Rigsarchivet i Brüssel, Langes Afskrift; jfr. Pal.-Müller, Gr. F. II. 397. [2]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 383—388.

Tilfælde Æren bød, at der dog maatte sørges for Erkebiskop Olafs Frelse. Men rimeligt er det ogsaa, at dette Sidehensyn har været holdet hemmeligt baade for Erkebiskoppen og for Kristoffer Throndsson. At de fire Skibes Komme til Throndhjem har ængstet Esge Bilde, er naturligt. Han sendte ogsaa i Løbet af Vinteren en af sine fortroede Mænd, Mikel Brunsberg, til Holstein, hvorhen Kong Kristian var dragen en Stund efter Rigsdagen i Kjøbenhavn, for at underrette Kongen om hvad der var hendet samt bede om Forsterkning. Men Kongen vidste dengang allerede, at der ingen Fare var for noget alvorligt Angreb paa Norge fra Nederlandene, og Mikel Brunsberg kunde den 2den Februar 1537 tilskrive Hr. Esge dette fra Lybek [1]).

I Vinterens Løb blev imidlertid intet foretaget af Esge Bilde. Han indskrænkede sig til at lade den i 1535 af Kongen paabudne Skat inddrive i de sydligste Dele af hans Omraade, paa Jædern og Lister, samt til at lade Thord Roed med en Deel Krigsfolk, indthinge Kong Kristian til Hænde, Nils Lykkes forrige Len, Søndmøre, Romsdal og Nordmøre, og derfra forjage Erkebiskoppens Tjenere. Det første skede ikke uden Almuens Knurren; det sidste ikke uden voldsom Adfærd mod Indbyggerne, hvorfor baade Erkebiskoppen og Hr. Esges Mænd, hver fra sin Side, den ene beskyldte den anden. At Hr. Esge ikke udrettede mere, havde sin væsentlige Grund i hans Mangel paa Penge. Han kunde nemlig ikke betale sine Krigsfolk deres Lønning forud, hvilket de fordrede, og ikke heller sørge tilstrækkeligen for deres Proviantering paa et længere Tog. Det første gjorde, at han ikke fik de Knekte afsted nordover, som vare blevne tilbage hos ham i Bergen, da Thord Roed med de øvrige drog til Throndhjem. Og Thords Knekte paa sin Side gjorde Mytteri mod sin Anfører, da ikke længer Øl og Mad rakte fuldeligen til, saa han nødtes i Marts 1537 til atter at vende om til Bergen. Esge Bilde fandt dog inden samme Maaneds Udgang Midler til at berolige Krigsfolket, saa at nu et nyt Tog mod Throndhjem kunde foretages.

At saadant var i Vente vidste Erkebiskop Olaf. Han maa nu ogsaa, efter al Sandsynlighed, være kommen til Kundskab baade om Beslutningerne paa Rigsdagen i Kjøbenhavn og om den indledede og allerede saagodt som afsluttede Stilstand mellem Danmark og det burgundiske Hof i Nederlandene. Han havde endelig ganske vist ogsaa hørt Rygte om, at der i Danmark paatænktes Udrustningen af, eller endog allerede rustedes, en Flaade og Hær mod Throndhjem. Han mærkede et uafvendeligt Uveir nærme sig, som han hverken havde indre Sjælskraft eller ydre Hjælpemidler til at møde. Fra Rom

[1]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 397.

havde han ingen Understøttelse at vente; thi al virksom Forbindelse med den pavelige Stol var ham forlængst afskaaren. Det burgundiske Hof, maatte han indse, stod paa Spranget til at opgive ham. Det norske Folks, den norske Almues Hjerte synes han aldrig at have forstaaet fuldkommen at vinde; i det mindste formaaede han ikke at holde det fast ved sig i Noden ved en sand, varm og varig Hengivenheds Baand. Opholdet i Norge, følte han, var under saadanne Omstændigheder ikke længer sikkert for ham; han maatte altsaa følge det Vink om at redde sig ved Flugten, hvilket allerede var ham givet ved de nederlandske Skibes Komme til Throndhjem i Slutningen af forrige Aar. Men alt Haab for Fremtiden synes han dog ikke dermed at have opgivet. Stenvikholms faste Slot fortroede han til Dekanen Knut Pedersson, Kanniken Thorfin Olafsson, Einar Tjeld, og nogle Flere, i Alt tolv Mand, hvilke med 80 Stridsmænd skulde forsvare det. I Nidarholms Kloster udenfor Throndhjems By satte han ogsaa noget Krigsfolk. Dette tyder paa, at han ikke havde opgivet alt Haab om at komme did tilbage med udenlandsk Hjælp. Efter at have ordnet sine Ting saaledes, gik han med Kristoffer Throndsson og en Del af sine Folk ombord paa de færdigliggende Skibe, hvor ogsaa mange kirkelige Kostbarheder vare indladede, forlod Throndhjems By den 1ste April 1537, og gik til Søs.

Samme Dag tilskrev Erkebiskop Olaf Esge Bilde udenfor Holm et Brev, fuldt af bittre Bebreidelser for det Ran og den Vold, hans Krigsfolk havde øvet paa Søndmøre og i Romsdalen, hvor de — som han paastod — havde plyndret Kirker og Prester og Erkebiskoppens Tjenere, brændt Prestegaarde og Gaarde tilhørende St. Olafs Domkirke, og haardelig beskattet den fattige Almue. Har den menige Mand, siger han, fortjent saadan Straf og Overvold, da er det en Sag for sig; men have de faaet det for Erkebiskoppens Skyld, da bedre dem det Gud! ham gjør det meget ondt. At ikke hans Kanniker og Prester, Lagmænd, Raadmænd, Throndhjems Borgere, hans Tilhængere og Venner og hans Biskopsdømmes menige Indbyggere skulle lide saadan Jammer og Skade for hans Skyld, vil han nu drage til en anden venligere og fredsommeligere Nabo, end Esge er, hvem han opfordrer at søge ham lovligen, og ikke strække sine vældige Hænder over hans geistlige og verdslige uskyldige Undersaatter med Brand og Rov [1]).

Endnu den 18de April vare Erkebiskoppens Skibe i Sigte fra Udøerne paa Norges vestligste Kyst. Derfra styrede de ad Nederlandene til, men vare dog ikke komne did den 3die Mai, da Overenskomsten til Brysel sluttedes; i det mindste sees af Bestemmelsen i

[1]) Palud.-Müller, Aktst. II. 307.

denne angaaende Erkebiskoppen, at hans Afreise fra Norge ikke endnu da var bekjendt ved det burgundiske Hof.

Det var ellers paa høie Tid, at Erkebiskop Olaf havde forladt Throndhjem. Thi allerede den 30te April laa Thord Roed med en Hær for Stenvikholm og Jens Splid for Holms Kloster. Besætningen paa begge Steder vergede sig vel de første Dage. Men snart synes Beleirerne at have gjort Forsvarerne kloge paa Sagernes sande Stilling og overbevist dem om, at alt Haab om Hjælp fra Nederlandene var forgjæves, medens derimod en frisk Krigsmagt meget snart kunde ventes fra Danmark. Det er derhos ganske rimeligt, at man har ladet dem forstaa, at det ikke vilde skade dem, om de kunde velte saa megen Skyld som muligt over paa den flygtede Erkebiskop og derved smykke sin egen Sag.

Allerede den 18de Mai kom en foreløbig Opgivelse af Slottet istand ved Overenskomst mellem de Tolv, hvem Slottets Forsvar var overdraget, med Degnen Knut Pedersson i Spidsen, paa den ene Side, og Hovedsmændene for Kongens Krigsfolk paa den anden, blandt hvilke Thord Roed nævnes først. Som Grunde for Opgivelsen anføres: — at man havde erfaret, at Erkebiskop Olaf „tvende Gange med beseglede Breve havde hyldet, kaaret, samtykket og haandganget" Kong Kristian [1]), — samt at han ikke havde holdet hvad han før sin hastige Afreise havde lovet Besætningen, nemlig at den skulde blive forsynet med Krud, og faa et Sikkerhedsbrev af ham, at den ei skulde vorde tiltalt for Hr. Nils Lykkes Børns Klenodier og Penge, hvilke, som siden nærmere skal omtales, Erkebiskoppen havde tidligere taget under sit Vern paa Slottet, men nu havde ført med sig. Efterdi, heder det videre, han saaledes har bedraget dem „med søde, fagre Ord, som langt vare fra Hjertet", have de givet sig i Underhandling med Hovedsmændene for deres Herres, „unge Kong Kristian Fredrikssøns" Krigsfolk. De ønske, at Norges Indbyggere ikke fremdeles skulle lide meer Skade end hidtil af Erkebiskoppens „uchristelige Handel", og derfor have de lovet og svoret de nævnte Hovedsmænd, at holde Kong Kristian Stenvikholm til Hænde, og opgive det til ham eller hans Befalingsmænd paa visse Betingelser. Disse ere følgende: — Degnen Knut Pedersson skal have fri Bortgang med hvad han paa Slottet havde indført, være utiltalt for al fiendtlig Handel af Erkebiskoppen, beholde sit Degnedømme, og endelig blive forsvaret af Kongen „for den Løgn, som Kristoffer Throndsson og Gaute Thoraldsson ham paaført og sagt have, at han skulde være voldende i Hr. Vincentii Død", hvilket han stedse vil negte, og Ingen skal kunne paabevise ham. — Thorfin Olafsson skal beholde sit Prestegjæld i Stjørdalen og

[1]) At dette dog ikke ganske forholdt sig saa, vil af det Foregaaende sees.

føre ud af Slottet hvad han der havde indført. — Slotsfogeden Søfrin Mortensson skal have igjen af Slottet sin Eiendom der. — Besætningen maa bortdrage med sin Eiendom og skal have Kongens Naade, forudsat at de ikke tjene Kongens Fiender; de skulle heller ikke maatte skjeldes af Nogen „i disse trende Riger“ som Forrædere eller uærlige Mænd, forbi de have opgivet Stenvikholm. — Denne Overenskomst for Stenvikholms Vedkommende blev antaget og beseglet fra begge Sider [1]). Rimeligvis havde Holms Kloster allerede tidligere overgivet sig, eftersom Jens Splid i Overenskomsten nævnes blandt de i Leiren for Stenvikholm værende kongelige Hovedsmænd.

Det er allerede ovenfor antydet, at et større Tog mod Throndhjem fra Danmark var af Kong Kristian bestemt. Beslutningen herom var rimeligvis allerede fattet inden Udgangen af 1536, før Kongens Afreise til Holstein, ligesom og Udrustningerne til Toget allerede i Begyndelsen af 1537 vare i Gang under Ledning af Kansleren Johan Friis og Olaf Rosenkrans, der skulde sørge herfor under Kongens Fravær fra Kjøbenhavn. Kongens Hensigt var, at Herrerne Trud Ulfstand og Klaus Bilde skulde være Togets Anførere og fuldbyrde hans Villie med Hensyn til Norge. Begge havde i 1532 været kongelige Fuldmægtige der; den første af dem havde tillige store private Interesser at forsvare i Norge. Klaus Bilde holdt sig imidlertid denne Gang tilbage. Han havde allerede tidligere sagt sig ud af Norges Raad, fordi han ikke, i det mindste for det første, vilde have meer med Norges Sager at gjøre, end han allerede havde havt. „Jeg har — yttrede han i et Brev til Hr. Esge — sagt mig af Norges Riges Raad, og vil herefter intet have dermed at gjøre. Hvad Aarsag jeg har dertil, kan du selv vide; har du saavel som jeg forsøgt hvad deres Herredag har med at fare“ [2]). Rimeligvis vil han hermed tyde hen paa, at det nu er forbi med Norges Raad, og at Bilderne heller ikke før havde havt nogen Glæde af at være blandt dets Medlemmer. Han følte, seer man tydeligen, en Lede ved den Gang, Norges Skjebne havde taget, og vilde derfor ikke nu optræde blandt Nordmændene som Fuldbyrder af Kongens og det danske Rigsraads Planer. Trud Ulfstand derimod antog Kongens Beskikkelse, og Kristoffer Hvitfeld blev given ham til Ledsager, medens Josef Falster udnævntes til at føre Flaaden.

Da alt var beredt løb Flaaden ud den 9de April. Den bestod af 14 Krigsskibe og havde 1500 Knekte ombord [3]). Toget gik først

[1]) Opgivelsesbrevet findes i Palud.-Müllers Aktst. II. 312—315. [2]) Klaus Bildes Brev fra Baahus af 24de Febr. 1537 i Anledning af Hr. Esges Forespørgsel om Bergens Slotslov (s. o. s. II. 807) Pal.-Müller, Aktst. II. 304. [3]) Hvitfeld, Chr. III. u. 1537.

til Bergen, hvor de vare komne inden 1ste Mai [1]), og hvorfra Hr. Esge Bilde selv fulgte med til Throndhjem. Det kongelige Krigsfolk her under Thord Roed var ganske vist forud bekjendt med den nye Hærs snare Komme; og dette har udentvivl ikke virket lidet til at Overenskomsten om Stenvikholms Opgivelse saa hastig kom istand. Thord og de øvrige danske Høvedsmænd, som befandt sig for Slottet, have nødigen villet lade Æren for dettes Betvingelse blive de senere ankomne til Deel. Trud Ulfstand og Kristoffer Hvitfeld fandt saaledes ved sin Komme til Stenvikholm Overenskomsten om dettes Opgivelse allerede foreløbigen vedtagen; og de havde intet andet at gjøre end blot at stadfæste dens Vilkaar. Dette skede i Leiren for Slottet den 29de Mai 1537. Stenvikholm blev derpaa opgivet af Besætningen og strax overdraget Kristoffer Hvitfeld, hvem det nærmest var paalagt at ordne Sagerne i det Throndhjemske.

Trud Ulfstand derimod, som nævnes: øverste Høvedsmand for Kongens Krigsfolk i Norge, drog kort efter i Juni Maaned, med Thord Roed og Josef Falster, som kaldes Admiral (Ommerall) [2]), til Oplandene med en Deel af Krigsfolket. Toget gjaldt Biskop Magnus af Hamar. Om end denne muligen først har tænkt paa Modstand, maa han meget snart have opgivet dette Forsæt. Allerede den 18de Juni var han, som det lader, i Hr. Truds Hænder, da han til denne frasagde sig sin og sin Kirkes Fordring paa Grefseng og Grefsengs Gods, hvorved Biskop Hans Reff af Oslo sees at have været tilstede [3]). Denne er saaledes rimeligvis dragen fra Oslo til Hamar for at megle mellem Biskop Magnus og de danske Høvdinger. Den 22de Juni havde Thord Roed af Trud Ulfstand modtaget Hamars befæstede Bispsgaard med derværende Inventarium [4]). Da Trud Ulfstand ikke længe efter vendte tilbage til Danmark, førte han Biskop Magnus Lauritsson med sig som Fange [5]). Denne fik Tilhold i Antvorskov

[1]) Brev af denne Dag af Fru Ingerd Ottesdatter i Bergen, hvilket er medbeseglet af Kristoffer Hvitfeld og Josef Falster, N. Dipl. III. 830. [2]) Saaledes nævnes de i Thord Roeds Brev af 22de Juni 1537, N. Dipl. II. 830. [3]) N. Dipl. I, 794. [4]) Brev af 22de Juni 1537, Hamar, N. Dipl. II. 830. Angaaende Begivenhederne i Begyndelsen af 1537 kan ellers sammenlignes Krag og Stefanius I. 166—167, hvor dog flere Unøiagtigheder forekomme. Der siges Trud Ulfstands Tog fra Throndhem efter i Landet at være foregaaet til Søs; rimeligere er det vel, at han har draget over Dovrefjæld til Oplandene og ikke er kommen did over Oslo, skjønt dette vel ogsaa med en heldig Søreise kunde være tænkeligt. Biskop Magnus, heder det, forsvarede først Hamar Gaard, men opgav den efter en Samtale med Trud Ulfstand i Domkirken, ved hvilken han betingede sig sine Vilkaar for Opgivelsen. [5]) Hvitfeld u. 1537. Her nævnes imidlertid ved en Feiltagelse Biskoppen af Stavanger i Stedet for Biskoppen af Hamar.

Kloster paa Sjælland og skal der være død i 1542 [1]). Han havde, da han toges fangen, været paa lidet nær Bisskop i 24 Aar og var da udentvivl en alderstegen Mand, mellem 60 og 70 Aar gammel i det mindste [2]). Vi kjende lidet til hans Karakter og Seder. Iver for den romerske Kirkes Opretholdelse i Norge synes at have ledet ham baade i hans Frafald fra Fredrik I i 1531—1532, og i hans uvenlige Stemning mod Kristian III i 1535—1537. Han var saaledes en Mand, paa hvem Kristian ikke kunde stole, naar han vilde have den lutherske Lære befæstet i Norge; og af den Grund maatte Magnus dø i sit Fangenskab i Danmark.

Omtrent samtidigen med Trud Ulfstand synes Esge Bilde at have forladt Throndhjem og med Flaaden vendt tilbage til Bergen. I det sydvestlige Norge kom nu Alle ham imøde med Underkastelse, Skat og Gaver. Endog den gamle Bisskop Hoskold tilskrev ham fra Stavanger den 25de Juni 1537 en Lykønskning for hans Seier over dem, som havde vist sig ulydige mod Kongen og mod Foreningen mellem Norge og Danmark. Han sendte med det samme, ifølge Opfordring af Hr. Esges Tjener, en Sølvbolle til hans Herre, hvilken denne skulde paa Bisskoppens Vegne overrække Kongen som en Kjendelse eller Gave, og han bad Hr. Esge om at udvirke ham af Kongen et Vernebrev, som det han i sin Tid havde faaet af Kong Fredrik [3]). Stilen i dette Bisskoppens Brev synes vidne om Alderdoms Sløvhed. Og han maa ganske vist paa denne Tid have været en Mand paa meget meer end sytti Aar. Bisskop havde han været i 25 Aar [4]). At ogsaa Bisskop Hoskold Hoskoldsson var en ivrig Forfegter af den romerske Kirke og ængstlig for Reformationen, have vi i det Foregaaende seet [5]). Skjønt han synes at have været noget forsigtigere i sin Færd end Bisskop Magnus af Hamar, saa var han dog ligesaalidet som denne en Mand, hvem Kongen kunde benytte eller lide paa i sit Reformationsverk. Han synes derfor strax efter at have maatte vige sit Sæde. Mindre sikkert er det, om han er bleven taget til Fange. Han skal have levet sine sidste Dage i Bergen og være død der [6]).

Den af de norske Bisskopper, hvis Sag stod bedst, var utvivlsomt Hans Reff. Denne smidige Mand, som vi oftere have seet i farlige Stillinger at sno Kappen efter Vinden, havde ogsaa vidst ved de seneste Tildragelser at opføre sig saaledes, at Kong Kristian vanskelig kunde finde noget at udsætte paa ham eller anklage ham for i Egen-

[1]) Sml. I. 355. Not. 4. [2]) S. o. f. II. 613. [3]) Pal.-Müller, Aktst. II. 315. [4]) S. o. f. II. 613. [5]) S. o. f. II. 694. [6]) Palud.-Müller, Gr. F. II. 406; Peder Klausson, Norg. Beskr. 52. Naar hans Fangenskab her henføres til 1536, saa er dette aabenbar en Vildfarelse. I den første Halvdeel af 1537 have vi seet ham endnu ved sit Sæde og fri.

skab af Medlem af Norges Raad, eller i hans Stilling til Kongevalget. Men han var et Lem af den romerske Kirke og af det romerske Hierarchi, og havde, saavidt spores, ligetil den seneste Tid vist sig begge fuldkommen hengiven. Kong Kristians Skridt mod de danske Biskopper i 1536 maa have aabnet Hans Reffs Øine for den Fare, hvori ogsaa han var stædt. Det har øiensynligen ikke fattes paa Iver hos ham i at fremme Kong Kristians Sag i alt Verdsligt. I saa Maade kunde Kongen visselig stole paa ham, og han haabe det Bedste af Kristian. Som Biskop var han imidlertid utryg, og synes derfor at have fundet det nødvendigt ved sin personlige Nærværelse i Danmark at vinde Kongens Tillid ogsaa i kirkelig Henseende. Han skal have fulgt Trud Ulfstand paa dennes Tilbagereise til Danmark; og at Sammenkomsten med Kong Kristian bar sine gode Frugter for den verdenskloge Biskop, vil det Følgende vise.

120.

Norges Underkastelsesforhold til Danmark og dets Kirkereformation samtidig ordnede af Kristian *III*. Evangeliske Superintendenters Beskikkelse i Norge. De Personers senere Skiebne, som spillede Hovedrollen i Norge ved den kirkelige og politiske Forandring i 1537.

Ved Midten af 1537 var, som vi have seet, ved Hr. Esge Bilde og de senere udsendte danske Herrer, Kong Kristian III's Hensigter med Norge for saavidt udførte, som han var overalt erkjendt for Rigets Konge, al Modstand mod ham underkuet, og den romersk-katholske biskoppelige Myndighed i Virkeligheden omstyrtet, i det nemlig ingen Biskop meer var i virkelig Besiddelse eller Udøvelse af sit Embede. De forberedende Arbeider vare til een og samme Tid fuldbragte baade for det norske Riges Underkastelse under Danmarks Krone og for den norske Kirkes Reformation efter Luthers Grundsætninger. Det tilkommer os korteligen at vise, hvorledes begge Dele af Kristian bleve endelig ordnede.

Ophøret af Norges Selvstændighed som Rige og dets Underkastelse under Danmarks Krone som en Provins var, med de udtrykkeligste Ord tilsagt Danmarks Riges Raad i Kristian III's Haandfæstning af 30te October 1536 [1]). Da Kongen gav dette Løfte, tænkte man sig ganske vist, at en haard Kamp udfordredes til Norges Undertvingelse. Til at komme seierrig fra denne Kamp skulde Danmark, saa forudsattes det, understøtte Kongen; og derfor skulde til Gjengjæld det danske Folk, eller rettere dettes egentlige Repræsentanter, Raadet og Adelen, nyde med Kongen store Fordele af Norges Erobring.

[1]) S. o. f. II. 816.

Erobringen faldt imidlertid, som vi have seet, lettere end Kongen og det danske Raad rimeligvis havde tænkt sig. Største Delen af Landet havde allerede, saa godt som uden Sverdslag, underkastet sig Kristian, før den større Hær kom fra Danmark; og Resten fulgte snart ligesaa let efter. Opoffrelserne fra dansk Side bleve saaledes udentvivl langt ringere, end tidligere havde været formodet. Den Tanke maatte derfor ligge Kong Kristian nær, at Gjælden, han ved denne Leilighed var kommen i, til Danmarks Raad og Adel, i Grunden ikke var overordentlig stor; og at han altsaa burde benytte Norges Underkastelse, saa vidt det lod sig gjøre, fortrinsvis til Gavn for Kongedømmet og for Kongeætten. Af et saadant hemmeligt Ønske hos Kongen maa man udentvivl forklare sig, at det i Haandfæstningen givne Løfte ingenlunde i sin fulde Strenghed blev iverksat.

Vel tabte Norge fra nu af den Ret at repræsenteres ved sit eget Rigsraad og derved det Mærke, som i Udlandets Øine egentlig betegnede det som selvstændig Stat, medens Overførelsen af dette Raads tidligere Myndighed paa det danske Rigsraad tydelig nok udtalte Norges Nedsynken i statsretlig Henseende under Danmarks Herredømme. Men dette var noget som neppe faldt den store Mængde af Norges egne Indbyggere synderlig i Øinene, eller gav den Emne til ret alvorlig Eftertanke. Det norske Raad havde under Kalmarforeningen kun til ganske enkelte Tider været en Statsmagt, der tilfulde repræsenterede Norge som selvstændigt Rige eller tog sig kraftig af dets Ret i Statsforbundet. Det norske Raad havde derhos, som vi allerede oftere have gjort opmærksom paa, aldrig havt nogen sterk Rod i Landets ejendommelige Statsindretning, eller været i nogen høi Grad elsket og understøttet af Folkets Almenhed. Det havde endog i den seneste Tid enten været blot at ansee som en Underafdeling af det danske Rigsraad, eller høist som et lidet Kollegium af danskfødte Mænd, der ved sine norske Familieforbindelser havde sat sig fast i Norge, og tilvendt sig en overveiende men ingenlunde yndet Indflydelse paa Landets Styrelse. Og endmere vilde dette fra nu af blive Tilfældet, da Biskopsdømmet var omstyrtet, og den eneste nogenlunde norske Bestanddeel i et vordende norsk Rigsraad derved var gjort saa godt som umulig. Raadet besad saaledes ikke Nordmændenes Deeltagelse i tilstrækkelig Grad for at blive af Folkets Almenhed stort savnet, da det forsvandt. Derimod blev Norge fri for voldsom Indtrængen af dansk Lov eller nogen hastig og sterkt ioinefaldende Omordning af Rettergang, af Embedsvæsen, i det Hele af Landets indre Menighedsforfatning, i det mindste i de engere og lavere Kredse. Der indførtes overhovedet ingen pludselig og væsentlig For-

andring i Landets indre verdslige Styrelse, som kunde i høi Grad vække Landsalmuens Opmærksomhed eller mægtig støde dens Selvfølelse. Danske Embedsmænd vare jo allerede Nordmændene vante til at see vide om i Landet, ikke alene i høiere men og tildels i de lavere Stillinger; at dette fra nu af end mere blev Tilfælde end før, føltes derfor neppe i nogen høi Grad. Men denne Vedbliven af Landets ældre Lov, af dets tilvante Rettergangsorden og Embedsvæsen, af dets indre Menighedsforfatning, — Alt dette var noget, som laa de norske Bønder, eller, hvad der paa den Tid var det samme, Norges sande Almenhed, langt nærmere end Opretholdelsen af et norskt Raad, hvilket dog forlængst overveiende var sammensat af danske Herrer, og oftest handlede i dansk Aand og efter danskt Forbillede. Nordmændene mærkede saaledes neppe, vare sig i det mindste ingenlunde klart bevidste, den store Forandring, som i 1537 foregik med Norges Statsret. Hertil kom, at den norsk Almue langtfra havde løsrevet sig fra sin gamle Forkjærlighed eller snarere Fordom for et kraftigt Kongedømme, for en Konge, som, uden at indskrænkes ved nogen mellemkommende Statsmagt, kunde ved Embedsmænd, han selv udnævnte og selv afsatte, i fuld kongelig Magtfylde styre Landet efter Loven med Retfærdighed. Og denne Tilstand tænkte den norske Almue sig udentvivl netop at indtræde, da det norske Rigsraad, hvilket dog i Grunden kun var norskt i Navnet, afskaffedes.

Kristian III har ganske vist dunkelt følt, at hos det norske Folk en Stemning som den ovenfor skildrede var raadende; og denne dunkle Følelse hos ham har indvirket paa hans Fremgangsmaade mod Norge efter dettes Underkastelse. — Derfor lod han, som allerede anført, Norge beholde sin egen Lov og saa meget af sin indre Forfatning; derfor lod han det fremdeles nævnes Kongerige lige med Danmark; derfor — lod han det have sin egen Kansler; derfor lod han dets indre Styrelse affsondre fra Danmarks og for det meste føres i den gamle tilvante Orden, ja, som det synes, med saa liden Indblanding af det danske Rigsraads Myndighed, som han paa nogen Maade kunde uden at give iøinefaldendende Anstød. Alt dette gjorde han ganske vist, fordi han følte, at Norge, saaledes medhandlet fra hans Side, kunde i muligt paakommende Tilfælde tjene ham som en Støtte og Modvegt mod det overmægtige danske Rigsraad. Ikke ganske urimeligt er det, at han ogsaa tildeels af saadant Hensyn lod sine Brødre og Medregenter i Slesvig og Holstein, de derværende Hertuger, føre Titelen: Arving til Norge, hvilken Titel vi have seet, at han selv i sin Faders levende Live trods dennes Forpligtelse i den norske Haandfæst-

ning til at lade den fare ¹), havde fort, men nu ikke længer, efter at være bleven Norges Konge, kunde selv føre. Titelen, benyttet af hans Brødre, mindede jo altid om en Ret, til hvilken han, saavel som de, var født, og var saaledes ikke uvigtig heller for ham.

Men vi kunne dog ikke kalde Følelsen hos Kristian af hin Nordmændenes Stemning, og af det Forhold mellem ham og dem, som heraf kunde fremkaldes og gjøres gjældende, andet end en dunkel Følelse. Og hvorledes kunde den vel ogsaa efter Tid og Omstændigheder være andet? Skulde han, efter klart at have opfattet sin Stilling til Norge, som denne kunde opfattes, gjøre sig den saa nyttig som muligt, da maatte han i egen Person have hastet til Norge, have henvendt sig umiddelbart til Landets Bønder og Almue, have vundet disse for sig og faaet dem til at erkjende hans Arveret, — noget som vistnok ikke under de nuværende Omstændigheder kunde fra norsk Side have været ham vanskeligt, — og saa grebet Norges Kongedømme i sine egne Hænder som en Fædrenearv, efter Norges gamle Lov, en Arv, hvilken han ikke skyldte det danske Rigsraad, og hvilken det tilkom ham at styre uden dettes Indblanding. Men da maatte ogsaa Kristian have frigjort sig fra en Mængde Fordomme, som Tidsalderen, Opdragelsen, den raadende Statskunst og hans nærmeste Omgivelser havde hildet ham i. Tidsalderen var endnu i sine Anskuelser streng aristokratisk, han var som et egte Fyrstebarn af sin Tid opdragen i disse Anskuelser; — han havde levet sin Ungdom i Lande, hvor aristokratisk Aand var gjældende og Adelen Landsstyrelsens Leder, medens Landalmuen var en Trællestand, og ikke Borgerne engang kunde komme til Orde for den overmægtige Adel; — han var opdragen i en Statsret og Statskunst, der betragtede Adelen som den eneste Stand, der havde Ret til at deltage i Landsstyrelsen med Kongedømmet, men som ogsaa havde denne Ret i fuldeste Maade og medfødt; — han skyldte endelig Adelen sin Ophøielse paa Danmarks Trone tiltrods for de lavere Stænder, Borgere og Bønder, som netop havde villet holde ham borte fra det danske Kongedømme, og som derfor, med hans Indrømmelse, havde maattet lide en grusom Straf. Med en saadan Fortid, og med det strengt aristokratiske danske Raad ved sin Side, ja i mange Maader behersket af det, — desuden af en Karakter, der neppe var i høi Grad given for Selvraadighed og heller ikke var meget kraftig, om den end var smidig — tør man vel sige, at Kristian ikke var istand til ret at opfatte sin sande Stilling ligeover for Norges Bønder og Almue, eller den Nytte, han af den kunde drage til Udvidelse af sin kongelige Magt og sin Æts Befæstelse paa de tvende nordiske Rigers

¹) S. o. f. II. 672.

Trone. En Gustav Vasa kunde muligen have indseet det og drage Nytte deraf, — Kristian af Oldenborg formaaede det ikke.

Uagtet saaledes Kristian III unegtelig havde en Forestilling om Norges Vigtighed for sig og sin Æt til at sikkre dem Danmarks Kongedømme, saa gjorde han dog, med Undtagelse af hvad allerede er nævnt, intet betegnende Skridt for at vinde Sig og Sine det norske Folks Velvillie og Hengivenhed. Selv satte han som Konge aldrig sin Fod paa norsk Grund. I 1548 sendte han vel sin Søn, Prins Fredrik, der allerede var valgt til sin Faders Eftermand i Danmark, med et talrigt Følge af danske Adelsmænd, blandt hvilke Klaus Bilde, til Norge, for der at modtage, som det hed, „de norske Stænders" Hylding baade paa sin Faders Vegne som Norges værende Konge, og paa egne som dets tilkommende Konge. Men Prins Fredriks Ophold i Norge var korsvarigt, og han kom ikke længer end til Akershus. Han gik til Søs fra Kjøbenhavn den 18de Juni, kom den 8de Juli til Akershus, hvor Hyldingen foregik den 12te næst efter, han var endnu der tilstede den 17de Juli, men skal den 3die August igjen have været i Danmark [1]). At denne Kristians Forsømmelse af sin egen Fordeel, som man vel tør kalde det, med Hensyn til Norge ikke skrev sig *alene* fra Foragt og Ligegyldighed for Nordmændene, men deels har været en Følge af det danske Raads fiendske Indgivelser, deels maaskee bevirket ved en Frygt hos Kongen selv for Stemningen mod ham hos Landsfolket, — har man Aarsag til at gjette.

At Norge led baade i aandelig og i materiel Henseende under den Forbindelse, hvori det fra nu af traadte til Danmark som et Slags Provins af dette, i Virkeligheden i det mindste, om end ikke ganske i Navnet, — derom kan man ikke tvivle, helst naar man seer hen til den nærmeste Tid efter Forandringen, til Kristian III's og Fredrik II's Regjering. Men negtes kan det paa den anden Side ikke heller, at den Fornedrelse og Ulykke, som ved denne Leilighed overgik Norge som Stat, blev ved Forsynets Styrelse en i flere Maader gavnlig Forberedelse til den lykkeligere Stilling, det nu indtager i sin gjenfødte Selvstændighed.

Kirkereformationens Indførelse i Norge kan man vel maaskee sige blev af Kristian III dreven med noget større Kraft og mere forudseende Klogskab end Ordningen af Rigets statsretlige Forhold; men ogsaa ved hin fandt væsentlige Mangler Sted, og kom store Misgreb og Uretfærdigheder tilsyne. Kristians Sjæl var ganske vist aaben for

[1]) Krag og Stefanius I. 314, jfrt. m. II. 420—422. Hvitfeld, Chr. III., henfører det til 1547; men at 1548 er det rette Aar, beviser Fredriks Brev for Opdals Bønder, givet paa Akershus den 17de Juli 1548, N. Dipl I. 813, og ligeledes Brevene hos Kr. og Stef. II. l. c.

Religionens Indtryk; Luthers Lære havde dybt grebet ham, og der er neppe nogen Tvivl om, at han jo havde fattet dens religiøse Kjerne. Men han var født Fyrste og Aristokrat; Kongedømmet over tvende Riger faldt i hans Lod, og hans Opgave blev at være Statsmand ved Siden af Kirkereformator. Denne Stilling, hvilken han forresten delte med saamange andre Fyrster, der erklærede sig for Luthers Lære, var slibrig. Opfordringen til, meer end tilbørligt, at nytte den romerske Kirkes Fald til Fyrstemagtens eller den verdslige styrende Magts Udvidelse paa Kirkens og Religionens Enemærker, var fristende, — og Kristian kan ikke fritages for at have givet efter for Fristelsen. Fordrede end Reformationens Aand, at den nu fra Roms Herredømme frigjorte Landskirke med samt dens uhyre Ejendomme stilledes under Kongedømmets eller den høieste verdslige Magts Overopsyn, — at Biskoppernes hierarchiske Myndighed ophævedes tilligemed deres og de øvrige kirkelige Personers overdrevne Friheder og Forrettigheder i Staten, — at overhovedet Geistlighedens strenge Afsondring som Stand *tilintetgjordes*, — at endelig unyttige, ja skadelige Indretninger i Kirken gave Plads for nyttigere, mere tidssvarende og mere paakrævede, — saa tilkom der dog ikke derfor den verdslige Statsmagt en uindskrænket Myndighed paa Kirkens Omraade, med Hensyn til Ordningen ikke alene af Kirkens ydre Styrelse men ogsaa af dens Lære, — og heller ikke en ganske vilkaarlig Skalten og Valten med Kirkens lovlig erhvervede Gods og Ejendom, eller med dens ved gammel Lov og Sedvane hjemlede Indtægter, til rent verdslige Foretagender og til Indretninger, der stode i liden eller ingen Forbindelse med Kirkens egentlige Øiemed. Og at disse Ankemaal med fuld Ret kunne fremføres over Kristian III's Reformationsverk i begge hans Riger, og kanskee end mere i Norge end i Danmark, er neppe Tvivl underkastet.

Hovedtrækkene i den ydre Kirkereformation vare allerede udkastede og vedtagne i den kjøbenhavnske Reces af 30te October 1536 nemlig: — Ophævelsen af det gamle Biskopsdømme, og dets Myndigheds Overførelse til Kronen, — Indsættelsen i Biskoppernes Sted af kongelige Embedsmænd, nemlig Superattendenter eller Superintendenter, som overordnede Lærere i Kirken, — Biskopsgodsets Henlæggelse under Kronen, — og endelig alle geistlige Indretningers Underordning under Kongens og Rigsraadets Tilsyn og nærmere Bestemmelse. Disse Grundtræk maatte imidlertid udføres meer i det Enkelte; og herpaa lagdes ufortøvet en kraftig Haand. Kong Kristian bestemte sig til at lade forfatte „en christelig Ordinants“ og sammenkaldte i den Anledning et Møde i Odense til den 6te Januar 1537 af Geistlige fra Danmark og Slesvig; og dem overdroges det at gjøre Udkast til

en saadan Ordinants, naturligvis ganske i den lutherske Læres Aand. Da Udkastet var ferdigt, blev dette først gjennemgaaet af Kongen, og derpaa af denne ved hans tydske Hofpræst, Anders Jædike, sendt til Wittenberg til Morten Luthers eget Gjennemsyn. I Juli samme Aar kom, paa Kristians Kaldelse, Doktor Johan Bugenhagen, en Pomrer af Fødsel, og en af de wittenbergske Theologer, der stode Luther nærmest, til Danmark for at lede Reformationsverkets Ordning efter de lutherske Grundsætninger; og ham blev nu atter Kirkeordinantsens Udkast overgivet til nøiere Prøvelse. Efterat Bugenhagen, skjønt ikkun Prest af Vielse, havde udført Kongens og Dronningens Salvelse og Kroning, der foregik i Kjøbenhavn den 12te August 1537, blev det ogsaa ham overdraget at indvie de syv nye danske Superintendenter, der traadte i de fængslede Biskoppers Sted; og denne Handling udførtes den næst paafølgende 2den September, ligeledes i Kjøbenhavn. Samme Dag blev Kirkeordinantsen, som imidlertid ogsaa havde været det samlede danske Rigsraad forelagt og af dette var bleven samtykket, underskreven af Kongen og saaledes ophøiet til en Lov for Superintendenterne. Den udkom trykt, i det latinske Sprog, inden Aarets Udgang. Senere blev den i Juni 1539 forelagt en i Odense samlet dansk Herredag og der afgjørende vedtagen, hvorpaa den i sin endelige Form og paa Dansk udkom i Trykken 1542. Paa Herredagen i Odense, den 10de—14de Juni 1539, blev altsaa Kirkereformationen for Danmarks Vedkommende fuldendt, og umiddelbar derpaa forlod ogsaa Dr. Bugenhagen Danmark [1]).

At denne Kirkeordinants, skjønt fortrinsvis bestemt for Danmark, ogsaa skulde gjælde for Norge, kunde allerede ansees som givet ifølge de paa Rigsdagen i Kjøbenhavn den 30te October 1536 fattede Bestemmelser. At Kong Kristian imidlertid havde tænkt sig, at nogen Afændring muligen kunde blive at foretage med den for Norges Vedkommende, viser en kort Artikel, som har til Overskrift „Om Norge“. Det heder nemlig her: „Vi ville med det Første besørge Superatten-

[1]) Helveg, den danske Kirkes Historie efter Reformationen, 2den Udgave, I. 5, 47; Kirkeordinantsen selv findes paa Dansk blandt Tillæggene til Krags og Stefanii Kristian III's Hist. i dennes I. 542—624; og om Forberedelserne til den sst. 542, 543, samt om dens første Udfærdigelse af Kongen den 2den September „samme Dag som Stifternes Superintendenter offentlig bleve ordinerede“ sst. 546 Not. Det sidste stemmer fuldkommen med Ordinantsens ældste latinske Udgave af 1537. I den heder det nemlig ved Indledningens Ende: „Datum Hafniæ in castro nostro, Anno domini M. D. XXXVII, secunda Septembris, qua die publice ordinati sunt dioecesium superintendentes“. Hvitfeld under 1537 siger imidlertid, at Superintendenterne bleve indviede den 26de August, hvilket ogsaa Edvardsøn antager, s. N. Saml. I. 9; men dette maa efter det ovenanførte være urigtigt.

denter i Norge til hvert Stift, hvilke vi og ville give Befaling, at de, saa meget som muligt er, skulle gjøre deres Flid, at hvert Sogn maa have gode Prædikere og det sande Guds Ord, at der og intet maa forsømmes, hvad der hører til Guds Ords Prædiken og Menneskets Salighed, og skikke hvad dem tilstaar (tilkommer) i andre Sager, der i denne vor Ordinants begrebne ere, indtil vi selv komme i Norge, hvilket vi med Guds Hjælp snarlig forhaabe, — da ville vi efter Superattendenternes Raad, besynderlig i hver Sted, beskikke og stadfæste, hvad efter denne Ordinants der ikke holdes kan; thi der vil i mange Stykker holdes en anden Ordinants" [1]). Kristian kom dog, som vi have seet, aldrig til Norge, og ikke heller udkom fra ham nogen for Norge tillempet egen Kirkeordinants. Den for Danmark vedtagne blev saaledes ogsaa den gjældende i Norge.

Kristian III havde imidlertid, allerede før han underskrev Kirkeordinantsen, udtalt sig til Hr. Esge Bilde, om den norske Reformationssag, saavidt Bergens Stift vedkom, i en Skrivelse af 17de Juni 1537 fra Kjøbenhavns Slot. Det paalægges her Esge Bilde at lade alle Bispegaarde, alt Bispegods og alle bispelige Indtægter tage under Kongens Regnskab i Lighed med Kronens Gods der i Stiftet. Dog skal Kapitelet i Bergen med alle Vikarier og Sognepræster over hele Stiftet holdes ved Magt og nyde sine Indkomster som hidtil; blot Bispens Rettigheder skulle "alt opbæres til vort (Kongedømmets) Behov". Ligeledes skulle Munke- og Nonneklostere, forsaavidt de endnu beboes af Munke eller Nonner, holdes ved Magt; men ere de blevne forladte af Beboerne, skulle de lægges under Kongens Regnskab med alt sit Gods og alle sine Indtægter. Registere og Inventarier skulle forfattes over Kostbarheder og Ornamenter baade ved Domkirken og andre Kirker, og ved Klostere og Hospitaler i Bergen og Bergens Stift; Hr. Esge skal tage disse Registere i Forvar og paasee, at intet kommer bort. Men ved Siden heraf bydes ogsaa, at man skal lade alle Kirkens Personer og Sognepræster i Stiftet "blive ved deres gamle Skikke og ingen nye Prædikere indsætte", for at ingen Forskrækkelse eller Uenighed skal opkomme blandt den fattige og uforstandige Almue der i Landet, før end Kongen "kan finde andre Raad til og saa med Lempe og Føje komme dem til nogen Bekjendelse og bedre Forstand i Guds Ord". Han agter med det Første at "skikke en Bisp did ind i Stiftet, som skal visitere og have Tilsyn paa Kleriet", at det skikker sig retteligen i sit Embede [2]). — Lignende Skrivel-

[1]) Krag og Stef. I. 598. Artikelen findes allerede i den latinske Udg. af 1537 fol. lvij. a. med Overskrift „de Norvegia". [2]) Lange, Klh. 1ste Udg. 768—769.

ser maa være udgangne til de kongelige Hovedsmænd i andre Dele af Norge for at tjene dem til Rettesnor i deres Adfærd i Kirkereformationens Anliggende.

De Grundsætninger, her af Kong Kristian udtales, maa overhovedet kaldes maadeholdende og kloge, især hans Forskrifter med Hensyn til Presternes Opretholdelse omkring i Landet, og med Hensyn til Afvergelse af Landalmuens Forvirring ved de nye Religionslærdommes ganske uforberedte Forkyndelse. Her skulde man — saa vilde Kongen — opbie de overordnede kirkelige Tilsynsmænds Komme, som Kongen med det Første vilde udnævne, og som han endnu kalder: Bi skopper; dem skulde den verdslige Ovrighed, saa var vel Kristians Mening, overlade den egentlige religiøse Deel af Reformationsverket. Ikke desto mindre skimter ogsaa Kongens Agt, at berige Kongedømmet paa den faldne romerske Kirkes Bekostning, tydelig igjennem i Bestemmelsen om alt Bispkopsgodset og alle Bispkopsindtægternes Henlæggelse under Kronen, — noget der ingenlunde var tænkt som en blot midlertidig Sikkerhedsforholdsregel til hint Godses Beskyttelse. Dette viste sig nemlig snart, da de Superintendenter, som endelig bleve ansatte i de katholske Bispkoppers Sted, ikke fik Raadigheden over det gamle Bispkopsgods eller dets Indtægter, men sattes paa en langt sparsommere bestemt Underholdning, medens Bispkopsgodset i sin Heelhed forblev under Kronen og til dens fulde Raadighed. Ikke engang den gamle bispkoppelige Andeel af Tienden skulde tilfalde de nye Superintendenter, skjønt Tienden i det Hele udtrykkelig paabodes vedligeholdt. Thi Budet i den kjøbenhavnske Reces [1]) blev for Tiendens Vedkommende ogsaa strax gjort gjældende for Norge med den Forandring, som ældre Lov her gjorde nødvendig. Her blev nemlig de to Fjerdedele af Tienden, som efter gammel Kristenret, den ene tilkom Sognekirken, den anden Sognepresten, fremdeles henlagte til disse; men Bispkoppens Fjerdedel, og den Fjerdedel, som kaldtes Bondelodden, hvilken oprindelig var bestemt for Sognets Fattige og senere ved en Misbrug var bleven paa en Maade lagt under Bispkoppens Raadighed, — disse to Fjerdedele bleve nu tillagte Kronen. Den, som det ved første Diekast kan synes liberale, Bestemmelse med Hensyn til Klostrene, hvilken forekommer i Kristians Brev, og tidligere var udtalt i Recessen af 30te October 1536, — den kom i Virkeligheden ikke den norske Kirke til nogen Fordeel. Thi den af Kongerne Kristian II og Fredrik I begyndte Inddragning af Klostrene og deres Gods til verdslige Forleninger under verdslige Kronens Embedsmænd, eller til Kongens videre fri Forføining, fortsattes under Kristian III; og skjønt de af Kongen tilskikkede verdslige Be-

[1]) S. o. f. II. 817.

styrere skulde sørge for dem af Klosterfolket, der ikke foretrak at flytte ud, saa blev dette Underhold, saavidt man kan skjønne, kun i knappeste Maal de Gjenblivende tildeelt. I 1555 omtales allerede de norske Klosteres Ophævelse og Inddragelse under Kronen som en fuldendt Gjerning, og i 1562 finder man det sidste Spor af norske Munke [1].

Bisskopsgodset og Klostergodset i Norge med deraf flydende Indtægter samt Halvdelen af Tienden tilfaldt saaledes ved Reformationen Kongedømmet eller Kronen. Men Kristian vidste, ved Siden heraf, ogsaa at skrabe til sig en god Deel af Kirkens rørlige Gods. Under 27de April 1537 paalagde han fra Viborg Esge Bilde at skaffe ham af Klostere eller Kirker forgyldt Kobber, nemlig Tavler, Billeder, Lysestager og andet lignende af denne Materie, — rigtignok, som det hed, med deres Minde, som havde Kloster eller Kirke i Forlening [2]. Og i et Brev af 23de Juni 1537 fra Kjøbenhavns Slot overdrog han samme Esge Bilde, i det han takkede ham for hans Tjeneste i det Nordenfjældske, og bød ham at indtage Bergens Stift paa Kongens Vegne, — at sørge for, „at Intet forrykkes af Kalke, Diske, Monstrantier, Klenodier, Guld, Sølv, forgyldte Tavler og andet saadant, der er eller findes i Kirker eller Klostere, at det bliver tilstede alt sammen", og deri paasee „vort Gavn og Bedste" [3]. Kongedømmet skulde altsaa have sin Del ogsaa af Kirkens rørlige Kostbarheder, og Indbringelsen af alle disse Kirkeskatte i Kongens Skatkammer, — hvilken vi vide med Sikkerhed senere foregik fra mange andre Dele af Landet end fra Bergens Stift, og hvilken vistnok maa antages i Regelen at have foregaaet fra alle Landsdele, forsaavidt i det mindste Leiligheden tillod det, og Sagerne ansaaes for Flytningen værd, — har vist nok ikke lidet bidraget til igjen at fylde den kongelige Kasse, der ved den foregaaende Krig var bleven saa haardt medtagen.

Hermed være ingen Bebreidelse udtalt over det, at Kongen, da han engang var erkjendt for Landskirkens Hoved, tog under Kongedømmets eller Kronens Varetægt det Kirkegods, som nu, efter den nye Kirkeordning, maatte agtes uhensigtsmæssig anvendt, om det anvendtes paa den gamle Maade og efter den romerske Kirkes forkastede Grundsætninger. Men Bebreidelse maa dog ramme Maaden, paa hvilken disse Rigdomme, under Kongedømmets Ledning, senere for største Delen nyttedes. Det var en retfærdig Fordring, at de maatte komme Kirkens Formaal paa en fornuftig og med Reformationen stemmende Maade til Gode, — at de maatte blive anvendte til den religiøse Oplysnings og de dermed forbundne Indretningers Fremme. Men dette skede, saavidt man har kunnet efterspore, kun for en meget ringe Del. Det meste af hine Rigdomme

[1]) Lange, Klh. 2den Udg. 174—192. [2]) N. Dipl. I. 793. [3]) Sk. III. 831.

gik til aldeles verdsligt Brug, til Forhøielse af Kongedømmets ydre Magt og Glands og til Underhold for de adelige Danske, hvilke Kongerne sendte til Norge som sine høiere Embedsmænd der.

Det var, som vi have seet, ved nye evangeliske Biskopper eller Superintendenter at Kong Kristian III forbeholdt sig at ordne den egentlig religiøse Deel af det nye norske Kirkevæsen. Beskikkelsen af Superintendenter for Norge maatte altsaa blive en Hovedsag for ham, da Norges Krone i 1537 var bleven ham sikkret.

Det er tidligere fortalt, at Kristian allerede i November 1536 overdrog Hovedsmanden paa Bergenhus, Hr. Esge Bilde, og Erkedegnen i Bergen, Mgr. Geble Pederssøn, Bestyrelsen af Bergens Biskopsdømme og dets Gods [1]. Dette Skridt viste en Tiltro hos Kongen til Gebles reformatoriske Aand, i hvilken Tiltro han heller ikke bedrog sig. Større Kjendskab til Manden vandt Kongen, da Geble selv i 1537 kom til Danmark; og han blev nu af Kristian kaldet til Superintendent over Bergens Stift. Til dette Embede skal han være bleven indviet af Dr. Bugenhagen sammen med de syv danske Superintendenter [2]. Ligesom han tidligere skal have vundet Kongens Velvillie ved at lade denne overrække som testamentarisk Gave af den afdøde bergenske Biskop, Olaf, et værdifuldt Sæt af Sølvstøb, — saaledes skal han ogsaa nu ved sin Indvielse have tildraget sig Bugenhagens Opmærksomhed derved, at han var den eneste af de Indviede, som efter Ordinationen betænkte Bugenhagen med en Gave [3]. Da Kongen siden i Sommeren 1539 sendte Herrerne Trud Ulfstand og Klaus Bilde til Norge for paa sine Vegne at ordne Norges Sager i Almindelighed, og navnligen ogsaa de kirkelige Forhold, saa gjorde han Geble til deres Medhjælper i sidste Henseende. Geble havde i denne Anledning ved Midsommers Tid en Sammenkomst i Oslo med de to kongelige Fuldmægtige, og kunde fra Oslo under 28de Juni melde Kongen, at Kannikerne i Oslo og Hamar samt Geistligheden sammesteds med Borgemestere, Raad og Borgere havde vedtaget Ordinantsen. Men han maatte med det samme underrette Kongen om, at der Ingen var, som trøstede sig til at overtage en Superintendents Embede i de tvende Biskopsdømmer, hvilke omtales som allerede forenede, i det Hamars Biskopsdømme var underlagt Oslos Domkirke. Den menige Almue, baade Lærde og Ulærde, siger han, bede derfor Kongen paa det indstændigste, at han vil beskikke dem en lærd Mand til Superintendent, „at de maatte komme til Evangelii rette Forstand“ [4]. Geble Pederssøn døde i Bergen den 7de eller 9de Marts 1557 [5].

[1]) S. o. f. II. 818. [2]) Sst. II. 832. [3]) Nor. Saml. I. 9 efter Edvardssøn. [4]) N. Dipl. I. 796. [5]) Nor. Sml. I. 14.

Man maa af den ovenomtalte Magr. Gebles Skrivelse slutte, at det har gaaet let med Ordinantsens Antagelse i Norge af de høiere Geistlige og af den verdslige Øvrighed, men at det har været vanskeligt at finde dygtige Mænd, der vare villige til at overtage Superintendentens Kald her i Landet. Og denne Vanskelighed, som af Geble nærmest omtales for de forenede Oslos og Hamars Stifters Vedkommende, har vistnok bevæget Kongen til her at afvige fra den Regel, han ellers havde fulgt i Danmark med Hensyn til de evangeliske Superintendenters Beskikkelse: ikke at benytte nogen af de forhenværende katholske Biskopper. Han indsatte nemlig igjen Biskop Hans Reff til Bestyrer af de under Oslos Stol forenede Oslos og Hamars Bispedømmer. Den smidige Biskop Hans, der dog i sin Tid havde vist sig tilbørlig romerskfindet, maa altsaa have vidst, under sit Ophold i Kjøbenhavn, baade at indynde sig hos Kongen, og tillige at overbevise denne om sin oprigtige og fuldstændige Overgang til Luthers Lære; thi ellers synes Kristian ikke at have kunnet betro ham den geistlige Overbestyrelse af en saa stor og vigtig Deel af Norge, som de to nævnte Stifter var. Naar dette er skeet, vide vi ikke med Sikkerhed. Ved Midten af 1539 var, som vi nys have seet, de to Biskopsdømmer uden Forstander; og først fra 1542 have vi et Brev, der viser os Hans Reff som Oslo Stifts-Forstander. Brevet er givet i Oslo den 16de Februar 1542 og angaar Mageskifte af noget Domkirken tilhørende Gods. Hans Reff nævnes først blandt Udstederne, foran Norges Riges Kansler, og hvad mere er han nævner sig: „Hans Reff med Guds Naade Biskop i Oslo [1])“. Mellem Midten af 1539 og Begyndelsen af 1542 har altsaa hans Tilbagekomst til Oslos Stol fundet Sted; og han maa have faaet Kongens Tilladelse til fremdeles at benytte sin gamle katholske Titulatur. Hans Dødsaar vide vi ikke, men hans Eftermand, Mgr. Anders Matsson, kalder sig i Brev af 1ste December 1546: „Superintendens til Oslo og Hamars Stift“ [2]).

Som første evangeliske Superintendent i Stavangers Biskopsdømme nævnes Jon Guttormsson, der blev ansat i 1541 [3]).

Senest af de norske Biskopsdømmer fik Throndhjems sin Superintendent i Mgr. Thorbjørn (Torbern) Olafsson. Det throndhjemske Kapitel havde i 1537 ved Trud Ulfstand og Kristoffer Hvitfeld modtaget Kong Kristians Løfte om Naade og Tilgivelse, hvis det

[1]) Dan. Magasin I. 341. [2]) N. Dipl. I. 810. Peder Klausen kjender slet ikke denne Anders Matsson. [3]) Saaledes siges, uden Nævnelse af Dagen, i „Registre over alle Lande“, ifølge Opgivelse fra det norske Rigsarkiv. Peder Klausens Udsagn i hans Norges Beskrivelse 52, at Jon Guttormsson blev ordineret i 1537, er følgelig urigtigt.

vilde forlade Erkebiskoppens Sag og gaa Kongen til Haande. Herpaa blev, som det lader, ikke strax noget skriftligt Svar givet. Maaskee har Kapitelets Dekanus, Knut Pedersson, der var med paa Stenvikholm, gjort Vanskeligheder. Men snart aftraadte han eller blev nødt til at aftræde, og til hans Eftermand valgte Kapitelet Thorbjørn Olafsson. Denne drog strax efter til Danmark til Kong Kristian med Kapitelets Skrivelse af 13de Januar 1538, hvori det fralagde sig al Medviden og Deltagelse i Erkebiskop Olafs Foretagender med Kongens Sendebud 1536, og udbad sig Kongens Stadfæstelse paa sine Indtægter og Friheder. Thorbjørn var heldig i sit Erinde. Han udvirkede nemlig Kongens Brev fra Gottorp af 14de Marts 1538, hvorved den forlangte Stadfæstelse udtaltes, dog Kongens „Reformats og Ordinans“ uforkrænket. Med dette Brev kom Thorbjørn tilbage. Men endnu henled, uvist af hvilken Grund, nogle Aar, før en Superintendent over Throndhjems Bispsdømme blev tilskikket. I et Brev af 4de Januar 1542 udtalte Kapitelet for Kongen sit Ønske, at denne, som nu havde forsørget alle Norges øvrige Stifter med Superintendenter, ogsaa vilde skikke en saadan over Throndhjems Stift, og nævnte som sit Valg „paa Kongens gode Behag“ Mgr. Thorbjørn Olafsson. Ikke før end i 1546 blev dog dette Ønske af Kongen opfyldt, i det han ved Brev fra Koldinghus af 6te Januar udnævnte „Torbern Olssen“, der omtales i Brevet som anbefalet af „den høie Skole i Kjøbenhavn“, til Superintendent i Throndhjems Stift. Thorbjørn var selv Brevets Overbringer. Da det heder, at Thorbjørn havde studeret i Wittenberg, saa er det ganske rimeligt, at dette er blevet ham paalagt som Forberedelse til hans Embede, og at hans Studium i Wittenberg har foranlediget den lange Frist, før han fik sin Udnævnelse af Kongen. Han døde allerede 1548 [1]).

Om Kirkereformationens Indførelse paa Island og om de to islandske Bispsdømmers Besættelse med evangeliske Superintendenter skulle vi lidt nedenfor tale særskilt. Her maa jeg endnu kun korteligen berøre Færøernes Bispsstol. Om den vide vi i det Hele lidet, og angaaende dens Overgang til Reformationen saa godt som intet. Den Biskop til Færøerne, der senest ovenfor blev omtalt, var Amund Olafsson, som den første Januar 1533 af Kong Fredrik I fik „Livsbrev“ paa Færøernes Bispsdømme [2]). Han var den sidste katholske Biskop der; men om han er død i sin Verdighed, eller om han har

[1]) Danske Mag. VI. 289—299; jfr. A. Erlandsen, biogr. Efter. om den nordenfjældske Geistlighed 16. Peder Klausen har ikke Thorbjørn i sin Biskopsrekke, men nævner hans Eftermand, Hans Gaas, som første Superintendent i Throndhjem. [2]) S. o. f. II. 737.

maattet frasige sig den, vides ikke. Amunds Eftermand var Jens Riber, efter Navnet at dømme en dansk Mand. Han omtales som den første og eneste evangeliske Superintendent der paa Øerne. Han blev i 1557 forflyttet til Stavanger, da den første Superintendent der, den førnævnte Jon Guttormsøn, frasagde sig Embedet, hvilket derpaa Jens Riber skal have bestyret til sin Død 1571. Efter hans Afgang fra Færøerne, fik disse ikke meer nogen egen Superintendent til øverste Kirkeforstander, men kun en Provst, der først underlagdes Bergens Superintendent, senere Sjællands [1]).

Med de evangeliske Superintendenters Indsættelse i Norge synes Reformationsværket der fra Kristian III's Side paa en Maade at være afsluttet. Den hele Religions Forandring i Norge udgik, som man af det Foregaaende vil see, fra Kongen og hans danske Raadgivere, uden at hverken den norske Geistlighed eller det norske Folk derved toges paa Raad. Forandringen var ikke forberedet ved nogen religiøs Undervisning; og hverken Landspresterne eller den menige Lægmand synes ret at have forstaaet dens Betydning. Alt gik imidlertid, hvad Kirkereformationen vedkom, tilsyneladende roligt af. Grunden hertil var udentvivl deels, at den romerske Kirke i sin henstivnende Form allerede havde i Norge tabt det meste af sin vækkende Kraft og med det samme det norske Folks levende Medfølelse, — deels at Forandringen foregik paa en Maade, der gjorde den i Begyndelsen lidet mærkbar for Almuen. Styrelsen, der ikke kunde opdrive uden et ringe Antal lutherske Lærere for Norge, nødtes til at lade Mængden af de katholske Prester forblive ved deres Kirker; og disse Prester opretholdt saameget af de papistiske Kirkeskikke som de kunde uden aabenbare at støde den verdslige og geistlige Øvrighed. Denne udviste ogsaa udentvivl, ifølge Kongens eget Ønske, i Begyndelsen megen Overbærenhed og Lempe. Da Reformationens verdslige Maal var opnaaet, overlod Landsstyrelsen Udsævningen af de egentlige religiøse Vanskeligheder til Tidens Gang og en ny Sedvanes Magt.

Den norske Kirkes Reformation gik som sagt, efter Alt hvad man ved, i det Hele for sig uden at vække nogen voldsom Gjæring og Brydning i Folket. Den gjennemdreves i det Ydre med stor Hast og uden tilbørlig aandelig Forberedelse; i det Indre derimod, i Folkets religiøse Følelse og Bevidsthed, banede den sig udentvivl meget langsomt Veien.

Vi maa endnu, før vi forlade selve Norge for at see Kirkereformationens Seier paa Island, opholde os et Øieblik ved de Personers senere Skjebne, som vi i det nærmest Foregaaende have seet spille Hovedrollen i de Bevægelser, der ledsagede Tilintetgjørel-

[1]) Debes, Færøernes Beskriv. 292; Peder Klausen, Norges Bskr. 52, 53.

sen af Norges Selvstændighed som Rige, og dets Kirkes derpaa følgende Reformation.

Her møder os da først Erkebiskop Olaf Engelbrektssøn. Vi forlode ham som Flygtning paa Veien fra Norge til Nederlandene, hvorhen han først synes at være kommen efter meer end een Maaneds Seilats, og efterat Vaabenstilstanden mellem Danmark og Nederlandene allerede var sluttet i Bryssel den 3die Mai 1537 [1]). At denne Stilstand maatte være høist nedslaaende for ham, er utvivlsomt, om end de Artikler, den indeholdt til hans Sikkerhed, maatte overtyde ham om den nederlandske Styrelses Velvillie for hans Person. Da han var kommen til Nederlandene, blev ham strax anvist Ophold i Lyr i Brabant, hvor Kong Kristian II forhen havde henlevet nogle Aar af sin Landflygtighed. Erkebiskoppen findes at være kommen did allerede inden den 28de Juni 1537 [2]). Det varede ikke længe før hans Ophold i Nederlandene blev Kristian III bekjendt, og før denne tilskrev Dronning Maria om ham. I et Brev af 1ste Juli samme Aar fra Kjøbenhavn anklager Kristian ham for at have brudt sin Troskab mod sin Konge og at have bortført med sig fra Norge, foruden sit eget Gods, ogsaa meget der tilhørte Norges Rige og Kongen. Kristian beder om, at dette Gods maa igjen blive ham tilstillet, eller i det mindste maa blive optegnet og belagt med Arrest. Erkebiskop Olaf sees ogsaa virkelig at have taget med sig fra Throndhjem meer end som var hans private Eiendom; og det som maatte findes at tilhøre Kirken, derpaa ansaa naturligvis Kristian sig fuld berettiget til nu at gjøre Fordring, da han havde stillet sig selv som den norske Kirkes øverste Forstander. Erkebiskoppen havde desuden ført med sig en Deel Kostbarheder, som Hr. Nils Lykke i 1534 havde givet ham i Forvar paa Stenvikholm Slot, og for hvilket han den 2den Mai i det nævnte Aar havde udstedt sin Forskrivning. Paa dette sidstnævnte Gods fremkom snart Fordringer fra Nils Lykkes Frænder paa dennes umyndige Børns Vegne. Det er imidlertid neppe rimeligt, at noget alvorligt Skridt er gjort i Anledning af nogen af disse Fordringer fra den nederlandske Styrelses Side i Erkebiskoppens levende Live. Hans Landflygtighedsstand blev ikke langvarig. Den 7de Marts 1538 døde han i Lyr [3]). Hvilken Alder han har naaet, vide vi ikke; hans tidligere Stilling gjør det dog rimeligt, at han ved sin Død har været allermindst en sexti Aar gammel, eller snarere maaskee sterkt nærmet sig de sytti [4]). Om hans Karakter have vi talt oftere ovenfor. De Beskyldninger, man har gjort ham for Uredelighed og Falskhed, maa i det Hele an-

[1]) S. o. f. II. 821. [2]) Sees af et Brev til ham af denne Dag fra den keiserlige Raadgiver Scepperus; Brevet i den münchenske Saml. i det norske Rigsarchiv. [3]) Script. r. Dan. VI. 617. [4]) S. o. f. II. 654.

sees for uefterrettelige, eller i alle Fald for meget overdrevne; men at han har manglet den Karakterfasthed, som hans vanskelige Stilling, især i hans sidste Leveaar, fordrede, dette synes ikke at kunne negtes. At han mente sit Fædreneland vel, og ligeledes den Kirke, han var sat til at forestaa, derom er heller ingen gyldig Grund til at tvivle, om han end i Forsvaret for begge var fuldkommen uheldig. For at fælde en fuldstændig og sikker Dom om hans Karakter og Handlinger, maatte man imidlertid have flere Kilder for Haanden, end dem man hidtil har havt til Raadighed.

Hans Efterladenskaber gave Anledning til mange Krav fra forskjellige Sider. Kong Kristians have vi allerede omtalt ligesom og Nils Lykkes Arvingers. Men til disse Krav kom ogsaa, strax efter Erkebiskop Olafs Død, Fordringer fra Pfalzgreve Fredriks Side paa Kong Kristian II's og dennes Arvingers Vegne. Erkebiskoppen sees selv før sin Død at have godkjendt Nils Lykkes Arvingers Ret og at have nøie betegnet og afsondret det Gods, som dem tilkom; men til nogen virkelig Udlevering af det levnedes ham ikke Levedage, og efter hans Død blev det sammenføiet med hans øvrige Efterladenskab. Om dette i dets Helhed fandt en langvarig Skriftverling senere Sted gjennem hele ti Aar, indtil det omsider i 1548 kom i Pfalzgreve Fredriks Besiddelse [1]). Til den samme Fyrste kom ogsaa Erkebiskop Olafs Archiv, som han havde ført med sig fra Throndhjem, hvilket, i Forbindelse med Kristian II's Brevverling under hans Landsflygtighed, siden kom til München, og derfra, ved den bayerske Konges Gave, i 1830 til Norge.

Vi have før omtalt som Erkebiskop Olafs Fortrolige og som Mænd, der ganske vist havde megen Indflydelse paa hans skjebnesvangre Adfærd i 1535 og 1536, Einar Tjeld og Kristoffer Throndsson, begge Væbnere eller Svende, altsaa af lavere Adelsstand, og begge, saavidt vides, indfødte Nordmænd [2]). Det seneste vi vide om Einar Tjeld er, at han var blandt Befalingsmændene paa Stenvikholm, da Erkebiskoppen forlod Norge i 1537 [3]); efter Slottets Overgivelse i Mai Maaned samme Aar forsvinder han af Historien. Kristoffer Throndsson derimod var en meer kjendt Fremtid forbeholdt. Han synes fortrinsvis blandt Erkebiskoppens verdslige Tjenere at have nydt dennes Fortrolighed, og som Følge heraf sees Rygtet at have veltet en væsentlig Andeel i Vincentius Lunges Drab og i det Hele i de stormende Optrin i Throndhjem i Januar 1536 over paa ham [4]). Kristoffer synes virkelig ogsaa at have været en rask og

[1]) En Mængde Breve denne Sag vedkommende har Rigsarchivar Lange afskrevet i nederlandske og belgiske Archiver, og til hans Afskrifter har jeg havt Adgang. [2]) Jfr. o. f. II. 793. [3]) S. o. f. II. 821. [4]) Sst. II. 788.

forslagen og derhos smidig Mand, som vel var skikket til at spille en virksom Rolle i en oprørt Tid, og det ikke mindre med hemmelige Renker end med aabenbare Voldshandlinger. Han var, som det lader, Befalingsmand paa den lille Flaade, som i 1537 bragte Erkebiskoppen til Nederlandene. I det følgende Aar, efterat Erkebiskoppen var død, optraadte han fiendtlig mod Danmark som Fører af et eller flere Kaperskibe, og gjorde et Angreb paa Helgoland, hvilket dog blev uden videre Følger [1]). Dette Foretagende gav imidlertid Anledning til at Kristian III ved Brev fra Odense af 15de September 1538 anklagede ham hos Amsterdams Borgemestere og Raad for Sørøveri og fordrede ham paagreben og afstraffet ifølge en Artikel i Overenskomsten til Brysel [2]). Denne Fordring synes dog ikke at være bleven tagen til Følge, eller i ethvert Fald ikke at have bragt nogen stor Ulykke over Kristoffer. Thi et Par Aar senere finde vi ham i Danmark og i Kong Kristians Naade, idet denne i 1543 benyttede sig af hans Raad ved et Søtog til Nederlandene, som Magnus Gyldenstjerne anførte [3]). I 1551 var han endog med blandt Anførerne for den Flaade, som Kong Kristian sendte til Island for at dæmpe de Uroligheder, Biskop Jon Aresson der havde vakt, hvilke senere skulle omtales [4]). Man seer, at hans Klogskab og Smidighed maa have erhvervet ham Kongens Tilgivelse ja endogsaa Tillid. En Datter af ham var Anna, almindelig kaldet Anna Thronds. Hun var ved 1560 eller noget efter gift med den bekjendte skotske Herre, Jarlen af Bothwel, der siden, efter at have forladt hende, egtede Maria Stuart, Dronning af Skotland. Denne Annas Forbindelse med Bothwel var Grunden til, at hun senere kaldtes: Skottefruen [5]).

Den saa ofte omtalte Fru Ingerd Ottesdatter (Rømer), Hr. Nils Henrikssøns Enke, overlevede Erkebiskop Olaf i mange Aar. Hun nød Fordeel af Reformationen derved at hun tilsidst i 1541 fik Reins Nonnekloster, som Erkebiskop Olaf længe havde gjort hende stridigt, til Forlening paa Livstid [6]). Hun druknede i 1555 paa en Reise. Hendes ældste Datter Margreta, Hr. Vincentius Lunges Enke, egtede siden den danske Adelsmand Jens Splid. Elina, gift med Hr. Nils Lykke, var, som før er sagt, død allerede i 1532 [7]). For at skaffe hendes Børn den Arv efter deres Fader, som Erkebiskop Olaf havdeført af Landet, viste Fru Ingerd sig meget virksom i Aarene 1538 og 1539, men, som det lader, uden Nytte. Fru Ingerds tredie Datter, Anna, var, som tidligere fortalt, gift med den danske Ridder

[1]) Krag og Stef. I. 192. [2]) Kristians Brev i det belgiske Rigsarch. efter Langes Afskr. [3]) Krag og Stef. I. 263—265. [4]) Smst. 353. [5]) Norsk Maanedsskrift af Munch, 3die B. 436—438. [6]) S. o. f. II. 706—707; Lange, Klh. 2den Udg. 252. [7]) S. o. f. II. 750.

Hr. Erik Ugerup. Den fjerde, Ingeborg, egtede Peder Hansson (Lille eller Basse), ogsaa en dansk Mand. Den femte endelig, den før nævnte Lucia, som havde havt den ulykkelige Forbindelse med sin Svoger, Nils Lykke, blev, uagtet den Skam, hun herved havde paadraget sig, siden gift med den anseede danske Adelsmand, Jens Tillufsson Bjelke [1]). Saaledes blev, ved Fru Ingerds fem Døttres Egteskab med danske Adelsmænd, det overmaade meget Jordegods, som hendes Mand, Hr. Nils Henriksson, og hun havde samlet, overført i danske Stormænds Hænder og en Arv for disses Ætlinger.

Hr. Esge Bilde vedblev, efterat Begivenhederne i 1537 havde sikkret Kristian III Norges Kongedømme, ikke længe at føre Befalingen paa Bergenhus. Han havde allerede tidligere ønsket sig fritagen fra denne sin Stilling for at kunne drage til sit Fædreneland, Danmark, og der indtage sin Plads i dette Riges Raad. Hans Stilling i Norge huede ham ganske vist ikke meer, da Norges Selvstændighed var tilintetgjort, og dets Raad var hævet, hvilket han synes gjerne at have villet see opretholdt, naturligvis dog i dets seneste Betydning. Han overdrog, saasnart muligt, Bergenhus midlertidig til Jens Splid og reiste saa til Danmark. Inden Udgangen af 1537 (den 9de Decbr.) modtog Thord Roed, der af Kongen udnævntes til Hr. Esges Eftermand, Slottet [2]). Kristian viste ellers, at han paaskjønte Esge Bildes Fortjenester af hans Sag i Norge. Thi ikke længe efter hans Komme til Danmark udnævnte Kongen ham til Danmarks Riges Hovmester og lagde sin Tillid til ham for Dagen ved at betro ham Ledelsen af vigtige Underhandlinger med Udlandet. Hr. Esge Bilde døde i Pesten 1552 [3]).

Hr. Klaus Bilde, Esges Fætter (Farbroders Søn) var allerede, som vi saa, før Februar 1537 udtraadt af Norges Raad [4]). Han vedblev imidlertid at være Høvedsmand paa Baahus og overtog i 1539, i Forening med Hr. Trud Ulfstand, Kong Kristians Fuldmagt til at ordne Norges Anliggender [5]). Klaus Bilde døde sidst i 1557 [6]).

Morten Krabbe endelig, gik, som vi allerede have seet, glip af sit sikke Haab om Bergens Biskopsdømme, idet, trods alle hans Anstrengelser, Geble Pedersson dog til Slutning af Kong Kristian blev ham foretrukken. Morten Krabbe beholdt imidlertid sit Kanslerembede til sin Død i 1543 [7]).

[1]) Sml. III. 580. [2]) Pal.-Müller, Gr. F. II. 407. [3]) Krag og Stef. I. 362; Hvitf. Kr. III. u. 1552. [4]) S. o. f. II. 823. [5]) S. disse Herrers Reces af nævnte Aar, given i Oslo 24de Juni og i Bergen den 20de August, Paus. gl. norske Love II. 291—298. [6]) Krag og Stef. I. 391. Not. [7]) Lange, Klh. 2den Udg. 400.

121.

Katholicismens sidste Tid paa Island. Biskopperne Ögmund Paalsson af Skaalholt og Jon Aresson af Hole, dens ivrige Opretholdere. Reformationens fuldkomne Seier ved Jon Aressons Død i 1550.

Af de Lande, der hørte til Norges Rige og til den norske Kirke, var Island det, hvor den romersk-katholske Lære længst opretholdtes som Landsreligion, og hvor den senest, som saadan, veg for den evangelisk-lutherske.

Vi have i det Foregaaende seet, hvorledes begge Islands Biskopsdømmer i Aarene 1520—1524 fik nye Forstandere: — Skaalholts Biskopsdømme Ögmund Paalsson, Hole Biskopsdømme Jon Aresson. Vi have ogsaa seet, at Forholdet mellem disse tvende Biskopper fra først af var mindre end venskabeligt, og hvorledes Ögmund havde gjort alt hvad der stod i hans Magt for at hindre Jons Valg og Indvielse, men hvorledes hans Bestræbelser i denne Retning alle strandede. Jon Aresson blev indviet i Norge af Erkebiskop Olaf i 1524, kom i 1525 til Island og tog der sin Stol i Besiddelse [1]).

Disse tvende sidste katholske Biskopper paa Island, vare i mange Henseender ualmindelige Personer og, det tør man nok paastaa, i sin hele Karakter, Fremfærd og Levevis sande Repræsentanter for Mængden af sin Tids Biskopper.

Ögmund Paalsson var meget ældre end sin Embedsbroder. Han skildres som en driftig Mand, især i alle verdslige Sager, og hans Skjøn paa disse dækkede tildeels hans Fattigdom paa geistlige Kundskaber i en Tid og under Omstændigheder da Biskoppen i sit Biskopsdømme gjaldt fuldt saa meget i Egenskab af verdslig Styrer, som i Egenskab af Christendommens Forstander. Han var en kraftig, ærgjerrig og stolt Mand, en Høvding i sit Væsen og berømt for sin Gavmildhed, hvilken han dog, naar han var i godt Lune, ofte øvede paa en hensynsløs, overdreven Maade. Men han var ogsaa en egensindig, opfarende, høist lidenskabelig-Mand, der i Alt vilde have sin Villie frem, og som Faa vovede at modsige; thi Indvendinger taalte han ikke, men overøste almindelig den, der vovede at fremføre dem, eller i det Hele vovede at gjøre ham imod, med de groveste og uverdigste Skjældsord. Den Lykke, som havde fulgt alle hans Foretagender i hans tidligere Aar, havde, som man trode, udskjæmt ham og gjort ham saa umedgjørlig som han viste sig i sin overordnede Stilling. Noget egentlig ondt eller uædelt Sindelag synes han dog ikke at have havt, ikke heller skyldes han for at have vakt Forargelse ved nogen Usedelighed i Levnet, om end hans Levevis i det Hele ikke var synderlig klosterlig eller prestelig [2]).

[1]) S. o. f. II. 643—646, 659—661. [2]) Træk af hans Karakter og navnligen af hans ubesindige Gavmildhed findes i Espol. Aarb. D. 3. Cap. 61.

Med herligere Naturens Gaver var Jon Aressøn udstyret. Han havde ogsaa et Væsen, som fuldkommen sømmede en den Tids Storhøvding, var pragtfuld, gjestfri, gavmild, driftig og stolt. Han gav ikke Ögmund noget efter i verdslig Ærgjerrighed og Herskesyge. Men han havde større Selvherredømme, større Smidighed og større Gaver til at vinde sig hengivne Venner. I egentlige geistlige Kundskaber stod han ganske vist endogsaa under sin Embedsbroder, men hans Aandsgaver synes langt at have overstraalet dennes, og netop at have været af det Slags, der maatte vække hans Landsmænds Beundring. Han var, som vi have seet, næsten uvidende i Latinen; men han var heldig Skald, ja maaskee den første Skald blandt sine samtidige Landsmænd, og han havde altid en Vise rede, naar Omstændighederne fremkaldte den. Han var glad og oprømt i godt Vennelag, medens han tillige vidste baade i det daglige Liv og i Embedshandlinger at optræde med en Verdighed, der sømmede hans Stand og Stilling. Han var en aabenbar Overtræder af Cølibatet; thi han levede fra sin Ungdom af lige til sin Død i ufordulgt Frilleliv med Helga Sigurdsdatter og avlede med hende fire Sønner og to Døttre. Men saadanne Forbindelser vare den Tid, Cølibatsloven til Trods, ganske almindelige blandt Presterne, navnligen paa Island, og vakte liden Forargelse hos Folket, helst naar de, som Tilfælde synes at have været med Biskop Jons og Helgas, grundede sig paa et Slags, rigtignok mod Kirkeloven reentud stridende, Kontraktsforhold, og overholdtes med Troskab fra begge Sider. Jon havde endogsaa, besynderlig nok, i 1522, da han forlængst var Prest og allerede var paa god Vei til at blive Biskop formeligen ætledet, d. e. erkjendt for egte, fire af sine Børn, nemlig tre Sønner og en Datter [1]); og han fandt i sin meer fremrykkede Alder, i sine djærve og kloge Sønner den sikkreste og bedste Støtte for sine ærgjerrige Planer, saalænge Forsynet tillod disse at have Fremgang [2]).

I Førstningen efter at Jon Aressøn havde taget Hole Stol i Besiddelse saa det heel fiendtligt ud mellem ham og Biskop Ögmund. Deres første Sammenkomst paa Althinget i Sommeren 1526 lignede meer to avindsyge verdslige Høvdingers Fremtog til en afgjørende Kamp end tvende Biskoppers Møde i Kirkens og Rettens Tjeneste. Fra begge Sider var Opfordring udgangen til Prester og Bønder at komme til Althinget saa mandsterke som muligt, og Stevne var sat hvor man skulde møde til Thingtoget. Da Tiden kom, red Biskop Ögmund søndenfra med meer end 1300 Mand i sit Følge, Jon nordenfra med 900; og saaledes mødtes de paa Thingvolden ved Öxaraa.

[1]) Finn Joh. II. 738, hvor et Vidnesbyrd af 1541 om Ætledningen findes.
[2]) Om Jon Aressøns Karakter s. Espol. Aarb. þ. 3. c. 96.

Længe vilde Ingen af dem give efter for den Anden, og det saa ud til et Slag mellem de to Flokke. Men saalænge gik de bedste Geistlige og Bønder mellem Biskopperne, at de endelig lode Tanken paa almindelig Kamp fare, — dog kun paa den Maade, at en Tvekamp mellem to Mænd, een fra hver Side, skulde afgjøre Striden. Tvekampen fandt Sted den 1ste Juli paa en Holme i Øraraa i begge Biskoppers og deres Mænds Paasyn. Kampen var længe uafgjørende; men endelig lykkedes det Ögmunds Kjæmpe at kaste sin Modstander ved Haandkraft til Jorden. Nordlændingerne lode sig vel forlyde med, at ikke alt var gaaet retfærdigen til; men det blev dog ved hvad skeet var, og Biskopperne skiltes ad, om end ikke som Venner, saa dog uden at det kom til noget Slag mellem dem.

Men Dagen efter Tvekampen, Marie Besøgelses Dag, opbrændte Skaalholts Kathedralkirke i Biskop Ögmunds Fraværelse lige i Grunden, uden at man vidste med Sikkerhed Ildens Ophav. Paa selvsamme Tid brød Thingalmuen op for at drage hjem. Ogsaa Bisp Ögmund gav sig paa Hjemveien, men mødte snart Kirkepresten af Skaalholt, der bragte ham Ulykkestidenden. Den gjorde saa heftigt Indtryk paa Ögmund, at han tregange sank daanet af sin Hest, før han naaede Skaalholt. Hans første Ord, da han ret var kommet til sig selv, var: „hidtil har mangt gaaet mig efter Ønske, derfor er det billigt, at ogsaa noget gaar mig imod". Forstandige Mænd, heder det, troede siden, at Ulykken var et Guds Vink til Ögmund for at dæmpe hans Overmod, og man fandt, at fra den Tid rammede Modgang oftere Biskoppen, og det meer og meer jo længer det led paa hans Levedage. Bisp Ögmunds Driftighed blev ikke knækket ved Ulykken; tvertimod viste den sig nu kraftigere end nogensinde, i det han fra alle Kanter, ved Gaver og ved Kjøb, samlede Tømmer til Kirkens Gjenopbyggelse, hvilken ogsaa paa det nærmeste blev fuldbragt inden hans Død [1]). Hans Stridbarhed derimod og hans Had mod Jon Aresson, synes at være blevet dæmpet ved den indtrufne Hendelse, og det kom ikke oftere til saadanne forargelige Sammenstød mellem Bisopperne som det sidst omtalte. I 1529 viser sig endogsaa et venskabeligere Forhold at være indtraadt mellem dem, idet Ögmund meddelte Jons Søn, Magnus, prestelig Vielse og Vielsesbrev, efterat naturligvis den nødvendige Dispensation for ham som Prestesøn iforveien var udvirket [2]).

[1]) Espol. Aarb. Þ. 3. c. 60—61; Finn Joh. II. 526. [2]) Finn Joh. II. 531; Espol. Aarb. Þ. 3. c. 70. Hvad derimod Førstnævnte paa anførte Sted fortæller om et Møde og Forlig mellem begge Bisopper i Husafell i 1530 forekommer mig usikkert. Den hernævnte Bisop Jons Søn, Magnus, døde allerede i 1534. Finn Joh. II. 668.

Hvad der dog rimeligvis mest har drevet Ögmund til at lægge Tømme paa sin Ophidselse mod sin Embedsbroder, var Frygt for Reformationen. Thi Luthers Lære begyndte paa denne Tid ogsaa at blive kjendt paa Island, idet nogle af hans Skrifter førtes derover med tydske Kjøbmænd. Tydskerne dreve nemlig paa den Tid den meste Handel paa Øen, og over Hamburg kunde kjetterske tydske Skrifter let finde Indgang. Jon Einarsson, Kirkeprest i Skaalholt, læste enkelte af Luthers Skrifter i Hemmelighed, og de gjorde det Indtryk paa ham, at han endog paa en Kyndelsmessedag vovede at tale mod Helgentilbedelsen og kalde den Afgudsdyrkelse. Biskop Ögmund blev meget vred herover og tog sig fore at irettesætte Presten. Men denne svarede ham med Sagtmodighed og beraabte sig blandt andet paa Paulus til Forsvar for Presternes Egteskab. Biskoppen vilde dog ikke høre herpaa og afviste hans Forsvar med de Ord: „Paulus var Hedningernes Læremester, men ikke vor!" Der blev siden aldrig ret godt med Ögmund og Jon Einarsson [1]).

Langt mere Ærgrelse voldte ham dog en anden Klerks Overgang til Luthers Lære. Det var Gissur Einarssons, som havde været hos Biskoppen i længere Tid, og som denne havde taget sig meget af paa Grund af hans Forstand og gode Nemme. Biskoppen havde endogsaa kostet Gissur Skolegang i Hamborg. Gissur forblev i Tydskland 4—6 Aar, skal have hørt Bugenhagen i Hamborg, og senere i Wittenberg Luther selv og Melancthon. Han kom ved denne Tid hjem til Island fuldkommen vunden for og oplært i den lutherske Lære. Men Biskop Ögmund havde ogsaa faaet Underretning om, at han havde inddrukket, som han udtrykte, sig „Luthers Kjætteri", og vilde derfor længe ikke taale ham i sin Nærhed [2]). Ögmunds Had mod Luthers Lære skal endogsaa have drevet ham, der ikke ellers syslede synderlig med Bøger, til at sammensætte et Skrift mod Luther, hvilket dog var uden Verd [3]).

Forvirringen efter Kong Fredrik I's Død strakte sig ogsaa til Island, og Landet var, ligesom Norge, i flere Aar uden nogen erkjendt Konge. Fra tre forskjellige Kanter indløb Krav paa Herredømmet over, og de kongelige Indtægter af Island. Erkebiskop Olaf Engelbrektssøn, og Norges Raad, gav Fuldmagt til begge de islandske Biskopper at optage Kronens Rente, hver i sit Biskopsdømme. Hertug Kristian, som han endnu kaldtes paa Island, befalede en Didrik Foged at gjøre det samme paa sine Vegne. Grev Kristoffer af Oldenborg endelig tilskrev Islændingerne, at han havde udnævnt Markus Meyer til Hirdstyrer over hele deres Land. Disse forskjellige Krav bleve af de tvende daværende Lagmænd forelagte Althingets Lagrette om Sommeren 1535,

[1]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 70. [2]) Sst. þ. 3. c. 75. [3]) Sst. þ. 3. c. 70.

og en Althingsdom af 29de Juni samme Aar blev nu afsagt, hvorved Erkebiskoppens og det norske Raads Brev godkjendtes og toges til Følge, „efterdi, som det hed, Kronen i Norge ingen udvalgt Konge har over sig, og vi have svoret den (Kronen i Norge) og Norges rette Konge vore Ede“ [1]. I 1536 synes dog denne Uvished at være bleven hævet, da Klaus af Mervitz kom til Island som Kong Kristian III's Hirdstyrer eller Befalingsmand. Biskop Ögmund skal vistnok endda have forsøgt at knytte en Forbindelse med Erkebiskop Olaf og i den Anledning have sendt den foromtalte Gissur Einarsson, som han nu havde taget til Naade, med et af sine Skibe til Erkebiskoppen med Breve. Men skjønt det lykkedes Sendebudet med stor Vanskelighed at faa udrettet sit Erinde hos Olaf, saa var dog intet nu meer fra denne at vente, og Gissur kom tilbage til Island uden at medbringe nogen Trøst for sin Herre [2]. Biskop Ögmund maatte da bøie sig for Kong Kristian og hans Befalingsmand.

Aarsagen, hvorfor Biskop Ögmund nu atter tog Gissur Einarsson i sin Tjeneste, var ingenlunde at Biskoppen havde opgivet eller mildnet sit Had mod Lutherdommen, — men deels den, at han troede Gissur, der vel vidste at dølge sine religiøse Meninger, forlængst havde glemt den nye Lære, og deels den, at han nu høieligen trængte til ham. Klaus af Mervitz, der skildres som en ond og trættekjær Mand, fordrede nemlig paa Kongens Vegne strengt Regnskab af Ögmund; men dennes Regnskaber vare indviklede, og han selv blev med Aarene meer og meer sløvsynet og uskikket til at hjælpe sig selv. Gissur var baade en dygtig Regnskabsfører og fra ældre Tid, da han var i Biskoppens Tjeneste, nøie kjendt med dennes Pengesager. Ögmund fandt det derfor sikkrest at ty til hans Hjælp under sin tiltagende Alderdomssvaghed. Foruden den i Hjertet fremdeles fuldkommen luthersksindede Gissur, var ogsaa i Biskoppens nærmeste Omgivelse en anden hemmelig Tilhænger af den nye Lære. Dette var Odd, en Søn af Biskop Gotskalk Nikolausson af Hole. Han var i sin Ungdom opdragen i Norge hos en Farbroder, hvorfor han siden kaldtes Odd Norske, havde her modtaget god geistlig Undervisning og havde siden reist i Danmark og Tydskland. Han var en lærd og klog Mand, havde i Udlandet vundet Kjendskab til den lutherske Lære, og var efter mange Betænkeligheder bleven dens afgjorte Tilhænger. Odd kom ved denne Tid til Skaalholt og blev Biskop Ögmunds Skriver og Fortrolige, uden at denne havde nogen Mistanke om hans lutherske Meninger. Han oversatte i al Hemmelighed det nye Testamente, medens han indbildte Biskoppen, at han søgte Ensomheden for uforstyrret at kunne afskrive theologiske Bøger og Kirkelove. „Biskoppen, heder det, kom

[1]) Brevet findes hos Finn Joh. II. 268—270. [2]) Espol. Aarb. Þ. 3. c. 79.

dog engang over ham, medens han udenfor Kirken læste i en tydsk Oversættelse af Lukas's Evangelium. Paa Biskoppens Fordring maatte han levere Bogen fra sig; og da Øgmund saa hvad det var, kastede han den hen i Veien og løb ind i Kirken efter at have udskjældet Odd paa det groveste [1]).

Ved denne Tid, da Biskop Øgmund saaledes til sin Skræk opdagede, hvorledes Luthers Lære trivedes og fremmedes i hans nærmeste Omgivelse, blev han pludselig ganske blind. Dette traf ham, fortælles der, paa en Reise, da han med eet syntes der blev mørkere og mørkere om ham. Han spurgte sine Følgesvende, om det alt tog paa at kveldes; men de svarede ham, at Solen skinnede klart. Da udbrød Oldingen: „nu! nu! farvel Verden, du har længe nok tjent mig!“ Han begyndte at tænke paa at faa sig valgt en Hjælpebiskop, da han desuden allerede nærmede sig de otteti. Han udsaa hertil sin Søstersøn, Presten Sigmund Eyolfssøn, og fik ham udvalgt af Biskopsdømmets Presteskab. Sigmund reiste til Norge i 1536 og skal i 1537 være bleven indviet i Nidaros af Erkebiskop Olaf, strax før denne flygtede fra Norge. Men Dagen efter sin Indvielse blev Sigmund syg og døde efterat have været Biskop i tretten Dage [2]).

Da Tidenden om Sigmunds Død kom til Island, besluttede Biskop Øgmund i hans Sted at faa Presten Gissur Einarssøn valgt til sin Hjælpebiskop og Eftermand. Gissur havde nemlig paa alle de Steder, hvor han efter sin Hjemkomst fra Tydskland opholdt sig, vidst at overtyde Alle saaledes om sin katholske Rettroenhed, at Biskop Øgmund nu ikke meer nærede nogen Mistanke mod ham. Øgmund foreslog hans Valg for sin Geistlighed paa Skaalholts Biskopdømmes almindelige Synode i Sommeren 1539. Forslaget mødte ingen Modstand, og da Gissur var bleven valgt, forlod han strax Island for over Hamborg at reise til Danmark og der søge Stadfæstelse paa sit Valg hos Kong Kristian, i hvem Islændingerne nu maatte see sin lovlige Herre og Konge [3]).

Men kort før Gissurs Afreise var Biskop Øgmund kommen i et meget uvenskabeligt Forhold til Didrik af Minden, en Tydsker af Æt, der i længere Tid, ni eller ti Aar, havde været Ombudsmand eller Foged for de kongelige Befalingsmænd og som saadan havt Sæde paa Kongsgaarden Besſastad. Didrik var en uretfærdig og voldsom Mand og derfor ilde lidt af Islændingerne. Da han nu, efter Klaus af Mervitz's Komme til Island, syntes at han i ham havde faaet en Støtte, og tillige havde faaet vide, hvorledes Kong Kristian inddrog Klostrene i Danmark og Norge under Kronen, samt med hvilken Bis-

[1]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 79, 80. [2]) Sſt. þ. 3. c. 81, 82, 85; Finn Joh. II. 541, 570. [3]) Finn Joh. II. 541, III. 248; Espol. Aarb. þ. 3. c. 91.

kaarlighed i denne Henseende flere af hans Embedsmænd, især i Norge, havde faret frem, saa besluttede han sig til ogsaa at forsøge noget Lignende paa Island. Det Kloster, han først udsaa sig til Bytte, var Augustinerklosteret i Vido. Han drog did med sine Mænd og besatte Klosteret i Abbedens Fravær, udjog Klosterets Folk og tog under sig dets Forraad og Ejendomme. Denne Voldshandling øvede han 1539 den 25de Mai, som var selve Pintsedag. Om han handlede efter Overenskomst med Klaus af Mervitz eller paa dennes Bud, er ikke ganske tydeligt; men at det Hele skede uden noget særligt Bud fra Kongens Side, maa antages. Paa det kort efter følgende Althing henvendte Biskop Øgmund sig personlig til Didrik angaaende hans Færd i Vido og spurgte ham, om han havde noget Kongebrev for sig i hvad han havde gjort? thi i saa Tilfælde vilde Biskoppen adlyde dette. Da Didrik hertil intet svarede, lagde Biskoppen Sagen under Lovens Afgjørelse, medens Didrik kun yttrede, at „Pestilentien maatte have den Lov". De skiltes uforligte.

Ikke længe efter dette Møde, i Begyndelsen af August Maaned, for Didrik fra Bessastad øster i Landet og havde i Sinde at gjæste Klostrene i Thykkvabø og Kirkiubø paa samme Maade som Klosteret i Vido. Paa Veien fik han imidlertid det Indfald først at besøge Biskop Øgmund i Skaalholt, og drog virkelig did. Han blev gjestfrit modtagen, men fik ikke Biskoppen i Tale før den næste Morgen. Øgmund spurgte ham da, ligesom tidligere paa Althinget, om han agtede, uden noget udtrykkeligt Bud fra Kongens Side, at tage Klostrene under sig? Didrik svarede heller ikke denne Gang paa Spørgsmaalet, men gav kun sin Vrede Luft i de usømmeligste Skjeldsord mod Biskoppen, hvem han kaldte: Blindebiskop, Hundsvot og mere saadant, i det han med Haan tilføiede, at han med sex Mænd i Følge vilde paatage sig at vinde hele Island. Biskoppen bad ham blot om at vige bort fra Gaarden med det Gode, han skulde gjerne faa Mad og Drikke med paa Reisen, som han selv ønskede. Han vilde ei Didrik noget ondt; men denne kunne selv indsee, at gammel og blind som han var, kunde han ei raade for sit Folk. Didrik blev imidlertid ved denne Tiltale kun grovere, og hans Mænd opførte sig som deres Herre. Da sendte Presten Jon Hedinsson, der var Raadsmand ved Bispsstolen, Bud afsted til de nærmest boende Bønder, som vare Stolens Leiglændinger, og lod dem sige hvad der foregik i Skaalholt. Bønderne kom strax med hvad Vaaben de havde for Haanden, og før Didrik vidste Ord af, vare Indgangene til Stuen, hvor han sad og drak, besatte af væbnede Mænd. Didrik greb til Modverge; men han blev dræbt tillige med alle sine Følgere paa en tolvaarsgammel Smaasvend nær. Dette foregik paa Laurentius Messedag, den 10de August, 1539.

At Drabet skede med Bisköp Ögmunds Villie og paa hans Opfordring, lod sig ei bevise. Han selv vilde ikke vedgaa nogen Deelagtighed i det. Sagen blev strax underkastet tolv Mænds Dom paa Thingstedet Laraaholt; og her dømtes den 23de August Didrik og hans Mænd at være faldne som Ubodemænd paa Grund af tidligere Voldshandlinger og Beskjæmmelser, som Didrik havde tilføiet Bisköppen, hvorimod Drabsmændene dømtes sagløse [1]). Klaus af Mervitz, agtede, som man vel kan tænke, ikke det ringeste paa denne Dom, men fremstillede Sagen i sin Skrivelse til Kong Kristian paa den værste Maade og gav Bisköp Ögmund Skylden for Drabet [2]).

Gissur Einarsson fik i Hamborg høre hvad der var foregaaet i Skaalholt. Han vovede sig nu ikke strax til Kjøbenhavn, men tilskrev først Kong Kristian et undskyldende og ydmygt Brev af 29de September. Kongen meddelte ham imidlertid i Slutningen af October sit Leidebrev, og nu kom han i November 1539 til Kjøbenhavn, hvor han blev af Sjællands Bisköp, Peder Plade (Petrus Paladius), indviet til Skaalholts første evangeliske Superintendent, og stadfæstedes i denne Verdighed af Kongen [3]). Selv kaldte Gissur Einarsson sig siden med den nye Titel Superintendent, men af Islændingerne nævntes han som sine Forgjængere Biskop. Han kom i Begyndelsen af Sommeren 1540 atter over Hamborg tilbage til Island og mødte ved Midsommerstid paa Prestemødet for Skaalholts Biskopsdømme, hvor han uden Indsigelse blev samtykket i sin Verdighed. Men at han dog af Presteskabet strax blev betragtet med noget mistænksomme Øine, derom vidner det aabne Brev, han fandt det nødvendigt at udstæde paa Althinget den 29de Juni, hvori han lovede Presteskabet at styre efter „Kirkens gamle og gode Lov“ og efter „Christenretten“, dog med den Tilføielse „forsaavidt den ei er imod Guds sande Lovbud“ [4]).

Aarsagen til at Gissur indgik paa en saadan Erklæring, der for Manges Øine maatte sætte hans rene Lutheranisme i et tvivlsomt og tvetydigt Lys, var aabenbare den, at han fandt Veien for den nye Lære endnu altfor utilstrækkeligen jævnet, til at han vovede at rykke frem med den i dens fulde Klarhed, helst da han fandt for sig paa Althinget en raadende Stemning, der opfordrede ham til den største Forsigtighed. Thi Breve fra Kong Kristian bleve Althinget forelagte, hvorved paa den ene Side hans Kirkeordinants oversendtes til Antagelse, og paa den anden Side Bisköp Ögmund, ifølge Klaus af Mervitz's Forklaring, beskyldtes for Didrik af Mindens Drab. Men begge Dele vakte paa Thinget den største Uvillie. Bisköp Ögmund

[1]) Dommen hos Finn Joh. II. 552—555. [2]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 89—91. [3]) Finn Joh. III. 248—251. [4]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 93; Finn Joh. III. 275—278.

gjorde for den samlede Lagrette sin Ed paa, at han ingen Deel havde i Didriks Drab, og den store Mængde af Nordlandets Presteskab med Biskop Jon Aresson i Spidsen udtalte sig bestemt mod den nye Kirkeordinants. Dagen efter at Gissur havde afgivet sin Erklæring, den 30te Juni, blev et Brev udstedt af Biskop Jon, dennes Søn, Are Jonsson, Lagmand for Islands nordlige og vestlige Deel, samt denne Landsdeels 24 Lagrettesmænd, hvori de i djærve Ord paa Lærdes og Læges Vegne erklærede, — først ikke at ville modtage Ordinantsen, fordi den ikke var given af den romerske Kirkes Magt, og fordi den ikke stemmede med den rette norske Lov, — og dernæst, at Biskop Ögmund var sagløs i det Drab, som Klaus af Mervitz tillagde ham, medens Klaus selv derimod havde gjort sig skyldig i mange ulovlige Voldshandlinger, hvorfor de bad Kongen befri dem for ham, saameget meer som han ei forstod hverken Landets Lov eller dets Tungemaal [1]). Og Biskop Jon Aresson var paa denne Tid ikke at spøge med. Han raadede næsten uindskrænket over Nordlandet; og to af hans Sønner, Sigurd og Bjørn, vare Prester og blandt de meest raadende Geistlige, medens den tredie og dygtigste, Are, allerede i en meget ung Alder var hjulpen af Faderen ved dennes mægtige Forbindelser til Lagmandsembedet. Biskop Jon havde stedse, naar han red over Landet i sine Embedsforretninger, et talrigt Følge, og naar han red til Althinget, hvilket han aarligen pleiede at gjøre, var han ledsaget af to til fire hundrede Mand, medens hans Sønner, Are og Bjørn, oftest fulgte ham, hver med hundrede [2]).

Biskop Ögmund mærkede snart, at Gissur Einarsson havde skuffet hans Godtroenhed. Ögmund flyttede vel bort fra Skaalholt til sin lidt nordenfor liggende Gaard, Haukadal, for saaledes at give sin Eftermand Plads ved Kathedralkirken; men han lod sig ofte forlyde med sin Anger over at have hjulpet Gissur frem til Biskopsdømmet. Han havde ikke udvalgt Gissur til Biskop, yttrede han, for at han skulde falde fra Paven og fra sine Forfædres Tro. Han lagde Gissur alle mulige Hindringer i Veien i dennes reformatoriske Virksomhed, og det faldt ham ikke vanskeligt at skabe Vanskeligheder, da alle de ældre Prester fremdeles holdt sig til Ögmund og oversaa den anden. Gissur fandt sig snart saa trykket af dette Forhold, at han skrev derom til Kongen og klagede derover. Paa den anden Side nærmede nu Ögmund sig meer og meer til Jon Aresson og skal have i al Hemmelighed foreslaaet for denne en Sammenkomst og et almindeligt Thing paa Torfastad strax i nord for Skaalholt, naturligvis for at Kirkesagerne der, under deres begges Nærværelse og Ledning, kunde

[1]) Brevet hos Finn Joh. II. 555—559; Espol. Aarb. þ. 3. c. 94. [2]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 96.

ordnes, før Reformationen vandt for megen Styrke i Landet. Gissur kom vel under Veir med Planen og fik den forstyrret; men han mærkede dog altforvel, at hans Virken for Reformationen altid vilde møde en Anstødssten i Øgmund, saalænge denne var i Live og paa Island [1]).

Kong Kristian fik hastig Underretning om hvad der var foregaaet paa Island i Sommeren 1540, og forsaavidt som han fik den gjennem Klaus af Mervitz og Superintendenten Gissur, da kan man let begribe, at deres Skildring ikke var udkastet med lyse Farver. Kongen fandt det nu nødvendigt baade til sit Kongedømmes Opretholdelse der paa Øen og til Reformationsværkets Understøttelse at gjøre et kraftigt Skridt. Han valgte til sin Fuldmægtige for dette Øiemed Kristoffer Hvitfeld, Befalingsmand paa Stenvikholm, den samme, som vi have seet ham benytte ved Ordningen af Sagerne i Throndhjem, og han meddelte ham Fuldmagtsbrev den 18de April 1541 [2]). Kristoffer Hvitfeld drog ufortøvet afsted med to Skibe og en Deel Krigsfolk; og han kom saa tidlig paa Aaret til Island, at Bisppernes Tilhængere endnu intet havde kunnet foretage sig. Kristoffer var fortrinsvis anbefalet til Gissur Einarsson, og denne indfandt sig ogsaa hos ham paa Bessastad strax efter hans Ankomst. Hvad der ved denne Sammenkomst blev aftalt mellem Hr. Kristoffer og Superintendenten vides ikke nøie; men at Planen blev lagt til hvad strax efter paafulgte, har man al Grund til at antage.

Bønderne bleve opfordrede til at skaffe en Deel Heste, med hvilke det hed, at Varer skulde føres til Skaalholt; og Hestene mødte til bestemt Tid paa Bessastad. Heri var tilsyneladende intet fiendtligt. Alligevel havde Bisp Øgmunds Venner, saasnart Skibenes Komme spurgtes, varet ham ad og raadet ham at drage fra Haukadal længer øst i Landet til et af Klostrene Kyrkiubø eller Thykkvabø og holde sig der, medens den danske Herre og Krigsskibene vare ved Landet. Øgmund lyttede ogsaa til dette Raad; men han vilde, før han drog østefter, besøge sin gamle Søster Asdis, der inderlig ønskede at see ham. Hun boede paa Hjalle ved Udløbet af Ølvesaa, to Dagsreiser i sydøst for Haukadal. Didhen tog da Øgmund først Veien, skjønt han derved i Grunden meer nærmede sig Faren end fjærnede sig fra den. Da han kom i Nærheden af Hjalle, mødte han et Bud med Brev til ham fra Gissur Einarsson, hvori denne forsikkrede ham, at han kunde være ganske rolig for Hr. Kristoffer. Bispen fæstede Lid hertil, lod sig forlyde med, at han nu vilde blive nogle Nætter paa Hjalle, og gav sig strax did, medens Budet vendte tilbage til Bessastad.

Men næste Dag mod Aftenen red tretten eller fjorten Mænd fra

[1]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 95, 97. [2]) Krag og Stef. II. 358.

Bessastad til Hjalle. Efter Nogles Sigende var Hr. Kristoffer selv med, hvilket dog er mindre rimeligt. Gissur Einarssøn derimod red med Flokken, ligetil Veien tog af til Skaalholt, da han vendte sig did. De Øvrige kom da til Hjalle tidlig om Formiddagen. Den ottiaarige blinde Øgmund laa endnu i sin Seng, da man lagde Haand paa ham for at føre ham ud af Huset. Den gamle Søster kastede sig mellem og vilde dække Broderen med sit eget Legeme mod den voldsomme Behandling; hun bad grædende, at man vilde lade ham i Fred, men hendes Bønner bleve ikke agtede. Men fraret ham voldsomt en Pung, der hang ved hans Belte, og hvori hans Segl var. Han holdt, heder det, saa fast paa Beltet og Pungen, at man ei fik det fra ham, før alt var sønderrevet. Derpaa blev han ganske tyndklædt ført ud og sat til Hest; en Dreng ledede Hesten under ham. Saaledes førtes han til Bessastad, og derfra ombord paa det ene af de danske Skibe. Det fortælles, at Hr. Kristoffer siden ved Løfte om Friheden udlokkede eller udpinte af Bisskoppen og af hans Søster alt det Guld og de Kostbarheder de eiede, og lod Bisskoppen frasskrive sig alt sit Jordegods, — dog uden at hin opfyldte sit Tilsagn. Øgmund blev som Fange ført af Kristoffer Hvitfeld til Danmark, hvor Kong Kristian skal have yttret Misnøie med, at man havde handlet saa haardt med den gamle, blinde Mand. Man gav ham Ophold i Sorø Kloster, men han overlevede kun kort sit Fangenskab. Han synes at være død i Sorø allerede Aaret efter, 1542 [1]). Baade Kristoffer Hvitfeld og Gissur Einarssøn fik ondt Ord af Islændingerne for deres Adfærd mod Øgmund, — dog mest Gissur, og som det synes ikke uden god Grund.

En stor Hindring for Reformationen paa Island var ryddet af Veien ved den skaalholtske Bisskop Øgmunds Fangetagelse; men en kraftigere og farligere Modstander af Reformationsverket var dog endnu tilbage i Bisskop Jon Aressøn af Hole. Øgmund var tagen til Fange en Stund før Althinget; men Tidenden herom naaede ikke strax til Nordlandet, om end Kristoffer Hvitfelds Komme var rygtets did. Bisskop Jon og hans Sønner agtede sig efter Sedvane til Althinget ved Midsommers Tid, og de vare allerede paa Reisen, da de i Kalmanstunga fik sikker Underretning om hvad Hr. Kristoffer havde fore paa Sydlandet og om Bisskop Øgmunds Skjebne. De fandt det da ikke raadeligt at møde Hr. Kristoffer til Thinge, men vendte strax tilbage. Are Jonssøn frasagde sig Lagmandsembedet, og Bisskoppen sendte med Presten Olaf Hjaltessøn Undskyldningsbrev til Hr. Kristoffer for sin Udeblivelse fra Althinget. Befalingsmanden modtog uden videre Bisskoppens Undskyldninger, men lod i Ares Sted en ny Lagmand udnævne. Aarsagen til at han tog dette saa lempeligen laa vistnok for

[1]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 97—99; om hans Død jfr. Finn Joh. II. 549.

en stor Deel deri, at han endda haabede muligen med det Gode at faa Biskop Jon med sig til Danmark. Han havde nemlig medbragt til denne ligesom og til Gissur Einarsson Kong Kristians Skrivelser af 2den April fra Gottorp, hvori begge Biskopper indbødes til at komme til Kjøbenhavn med et af Kongens Skibe, for at overlægge med ham om Kirkereformationen [1]). Fulgte Biskop Jon denne Indbydelse, saa var neppe noget videre Skridt fra Befalingsmandens Side nødvendigt. Men Jon agtede ikke at foretage denne vovelige Reise; dog har han maaskee tilfredsstillet Hr. Kristoffer ved Løfte om senere at komme til Kjøbenhavn. Heller ikke Gissur drog afsted dette Aar, rimeligvis fordi hverken han eller Kristoffer Hvitfeld fandt det raadeligt, under Sagernes nuværende Stilling, at lade Biskop Jon alene tilbage paa Island.

Kristoffer Hvitfeld havde forresten det Erinde at faa Kirkeordinantsen vedtagen og at inddrive en Skat af Geistligheden paa Island. Hvad det første angaar, da vovede ikke Presterne i Skaalholts Bispsdømme at sætte sig imod den kongelige Befalingsmands og Biskop Gissurs enstemmige Fordring; og Kirkeordinantsen blev samtykket for Sydlandets Vedkommende. Nordlandets Prester derimod, paavirkede af Biskop Jon, unddroge sig herfor. Hvad Skatten angaar, da ved man, at Gissur Einarsson udredede den for Skaalholts Kathedralkirkes Vedkommende med en drøi Sum i Kirkesølv og Penge. Efterat have modtaget dette vendte Kristoffer Hvitfeld tilbage til Danmark, medførende, som allerede sagt, den fangne Biskop Øgmund [2]).

Ingen af Biskopperne kom saaledes i 1541 til den af Kongen bestemte Overlægning i Kjøbenhavn. Begge iagttoge hinanden med Opmærksomhed, og Gissur nyttede tillige Tiden for at faa Kirkeordinantsen saavidt muligt sat i Kraft i sit Omraade, idet han tillige afskaffede der en hel Deel af de overflødige katholske Kirkeskikke. Biskop Jon fandt det ikke raadeligt for Øieblikket at optræde aabent mod Gissur, deels fordi han ei havde nogen lovlig Ret til at blande sig i Skaalholts Bispsdømmes Anliggender, og deels ogsaa fordi han maatte tro, at Gissur med det første vilde ifølge Kongens Bud drage til Kjøbenhavn; og i dette Tilfælde var det farligt at have gjort sig ham iforveien til Fiende. Biskop Jon gjorde sig tvertimod Umag for at blende baade Gissur og Kongen ved tilsyneladende Eftergivenhed, og en venskabelig Overenskomst blev endog sluttet mellem Biskopperne, hvorved de gjensidigen lovede hinanden Understøttelse og at lade de Tvistighe-

[1]) Brevet til Gissur findes udgivet hos Krag og Stef. II. 358 og hos Finn Joh. II. 296. [2]) Kongens Brev om Skatten s. Krag og Stef. II. 359; Finn Joh. II. 297. Om Forholdene ved Althinget 1541 og strax efter s. Espol. Aarb. þ. 3. c. 100—105; Finn Joh. II. 660.

der, som kunde være mellem dem, afgjøre ved sex eller tolv Mænds Dom. Om Sommeren 1542 drog ogsaa Biskop Gissur virkelig til Kjøbenhavn. Biskop Jon derimod sendte i sit Sted tre Fuldmægtige, blandt hvilke hans Søn, Sigurd, Prest til Greniadarstad, og den før omtalte Prest Olaf Hjaltesson. I Fuldmagtsbrevet for dem, givet i Hole den 30te Juli, undskyldte han sin personlige Udeblivelse med Alderdoms Svaghed og dermed, at intet Skib var kommet til Nordlandet for at hente ham. Da Biskop Jons Fuldmægtige kom til Kjøbenhavn, svore de, paa Biskoppens som paa egne Vegne, Kongen Troskab og Lydighed med Hensyn til Reformationen og Kirkeordinantsen. Kongen gav nu i November, paa Biskop Gissurs Forestilling, flere Breve, sigtende til Reformationsverkets Fremme og Ordning paa Island. Blandt hans Bestemmelser var, at Klostergodset i Skaalholts Biskopsdømme skulde anvendes til Skolers Oprettelse; men dette blev *strax* efter tilbagekaldt, som det heder paa Kansleren, Johan Friis's, Forestilling, og Klostergodset taget til Indtægt for Kronen [1]).

Om Vaaren 1543 kom Gissur Einarsson og Biskop Jons Fuldmægtige tilbage til Island medbringende den nu trykte Kirkeordinants. Jon Aresson forkastede fremdeles i sit Hjerte baade den og Kongens øvrige Forordninger til Reformationens Fremme; men han lod sig dog ikke offentlig forlyde hermed. Tvertimod tilskrev han Gissur og takkede ham venskabelig for den Hjælp, denne havde ydet hans Sendemænd i Danmark. Han bragte imidlertid tillige i samme Brev en gammel Sag igjen paa Bane, der længe havde været et Trætteemne mellem ham og Skaalholts Stol. Det var hans Fordringer paa Gaarden Bjarnarnæs i Hornafjord, i Skaalholts Biskopsdømme, paa Østlandet. Han yttrede Ønske om en Sammenkomst i denne Anledning med Gissur under dennes Visitats i Vestfjordene. Gissur undveg imidlertid paa en høflig Maade Sammenkomsten, rimeligvis fordi han mistænkte Jon Aressons Hensigter; men han lovede at undersøge Bjarnarnæs-Sagen nærmere, naar han kom hjem igjen til Skaalholt [2]).

Den omtalte Sag var meget indviklet. Biskop Gissur mødte ei selv paa Althinget i 1544, og det var maaskee ogsaa væsentlig af Mistænksomhed mod Jon, uagtet han i sit Undskyldningsbrev angav andre Grunde [3]). Bjarnarnæs-Sagen blev alligevel underkastet sex Presters Dom, tre udnævnte fra hver Side. Dommerne troede sig dog ikke til at afgjøre Sagen, men henskjøde den under 30te Juni til Kongen og Rigsraadet, for hvem den skulde indbringes samme Aar. Dette var ikke efter Biskop Jons Sind; og den paafølgende Høst red han,

[1]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 105—107; Finn Joh. II. 661; Krag og Stef. II. 364—371. [2]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 110; Biskop Jons Brev, s. Finn Joh. II. 731. [3]) Finn Joh. II. 732.

uden at underrette sin Modpart derom, til Hornafjord og tog Bjarnarnæs i sin Besiddelse. Da Gissur fik denne ulovlige Fremgangsmaade at høre, tilskrev han Jon med Bebreidelser og forsikkrede, at han ei vilde slippe Bjarnarnæs uden Dom [1]). Hermed var det forbi med Venskabet mellem begge Bispopper, hvilket heller aldrig havde været fra nogen af Siderne andet end et tomt Spil. Hvad siden paafulgte i Bjarnarnæs-Sagen forbedrede ikke Stillingen mellem Bispopperne. Kongen tildømte nemlig først Bispop Jon Gaarden, og han modtog Kongens Brev derom i 1545. Men det følgende Aar blev, paa nærmere Oplysninger, denne Dom tilbagekaldt, og Gaarden fratagen Bispop Jon. Denne lod sig imidlertid ikke nøie hermed. Thi i 1547, da han visiterede sit Bispopsdømmes østlige Deel, og som sedvanlig var omgiven af et stort Følge, gik han anden Gang, uden Varsel, med sin væbnede Flok ind i Skaalholts Bispopsdømme og tog med Magt atter Bjarnarnæs under sit Verge [2]).

Bispop Gissur havde i den Tid han var Skaalholts Bispopsdømmes Forstander arbeidet virksomt i Reformationens Tjeneste. Hans Virken havde ogsaa i det Hele havt Fremgang, skjønt han stedse maatte kjæmpe mod megen Overtro og megen Uvillie hos sine underordnede Prester, og derhos bestandig maatte svæve i Frygt for Jon Aressøns Efterstræbelser. Vel fandt han paa den anden Side Støtte i mange af de Mægtige blandt Lægfolket, der var begyndt at ledes ved Bispopsvældet; men han følte sig dog aldrig ret sikker, naar han besøgte sit Bispopsdømmes Grændseherreder, og han havde da stedse i sit Følge ti eller tolv sterke, vel væbnede Svende. Han arbeidede flittig imod Tilbedelsen af Kors og Helgener, og det lykkedes ham at faa mange saadanne Gjenstande fjærnede. Han fik ogsaa for en stor Deel afskaffet den katholske Messetjeneste og de lange latinske Bønner. Han opmuntrede Presterne til at gifte sig, og foregik dem heri selv med Exemplet. Alt hvad han heri kunde udrette, var naturligvis Bispop Jon meget imod; men denne formaaede ei at hindre det. Gissur var en kraftig og klog Mand, og havde Rygstød i Kongen og dennes Embedsmænd. Forholdet mellem begge Bispopper blev imidlertid stedse meer og meer fiendtligt, især paa Grund af Bjarnarnæs-Sagen; og det kunde vel neppe have varet længe, før det var kommet til et voldsomt Brud mellem dem. Men dette hindredes ved Gissurs tidlige Død. I Kaldadarnæs i Floe, nær Olvesaaens Udløb, var et Kors, som var Gjenstand for megen Overtro og mange Valfarter. Da dette ikke var langt fra Skaalholt, fandt Gissur det saameget meer utaaleligt, red i Begyndelsen af Februar 1548 til Kald-

[1]) Finn Joh. II. 702, 733. [2]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 111—118; Finn Joh. II. 663—667, 735—738.

adarnæs og lod Korset borttage. Men paa Tilbageveien blev han syg — noget som naturligvis de ivrige Katholiker ikke undlode at sætte i Forbindelse med hans nys ovede Handling, — Sygdommen tiltog efter hans Hjemkomst til Skaalholt, og han døde der efter en fire eller fem Ugers Sygeleie i Begyndelsen af Marts 1548. Han var da ikke meer end omkring fireti Aar gammel, og havde været Skaalholts Bispopsdømmes Superintendent i otte Aar. Hans Lærdom, Klogskab, Dygtighed og Iver for Reformationen blev almindelig erkjendt; men Mange have ogsaa skyldt ham for Underfundighed og især bittert dadlet hans Adfærd mod hans Ungdoms Velgjører, Bisp Ogmund [1]).

Bisp Gissurs Død indtraf paa en Tid, da Bisp Jon Aressøn allerede synes at have fattet høitflyvende Planer til sin Magts Udvidelse. Den farligste Anstødsten for hans ærgjerrige Hensigter, hvilke skulde støtte sig til Reformationens Undertrykkelse, var nu borte; og de Tidender om Tilstanden i Udlandet, som han, udentvivl stadigen, har vidst at skaffe sig deels over Hamborg deels over Nederlandene, vare høist opmuntrende. I April 1547 havde Keiser Karl V overvundet de tydske protestantiske Fyrster ved Mühlberg og fanget deres twende Hoveder, Kurfyrst Johan Fredrik af Saxen og Landgreve Filip af Hessen. Karl var efter denne Seier for Tiden saagodt som uindskrænket Herre i Tydskland, og et nyt Haab om Protestantismens Undertrykkelse var her vakt hos Katholikerne.

Jon fandt, at den gunstige Tid for ham ogsaa nu var kommen, og at han maatte nytte den med Raskhed. Han red strax efter Paaske i Begyndelsen af April 1548 til Borgarfjorden og kundgjorde paa Veien, i Kalmansunga, at han agtede at tage under sig Styrelsen af det ledige Skaalholts Bispopsdømme. Dette blev snart kjendt for Presteskabet her, som ingenlunde yndede Jon og endmindre hans Søn, Presten Bjørn, der for Tiden havde meget hos Faderen at sige. Medens Bisp Jon for om i Borgarfjorden og siden beredte sig til at fare til Althinget, ilede de skaalholtske Prester med at komme hans Planer i Forkjøbet. Under selve Althinget samledes en Mængde baade Geistlige og Lægmænd i Skaalholt for at handle om en ny Bispops Valg. Men der viste sig Uenighed mellem dem. De Mange, som endnu hang ved Katholicismen, stemte for Sigurd, Abbed i Thykkvabø; den lutherske Prest Gisle Jonssøn i Selaadal derimod erklærede aabenlydt, at han ei vilde have nogen Bisp med Hue og Stav, og paa hans Side traadte Lutheranerne og snart Mængden af Forsamlingen. Dette Parti valgte da Presten Martin Einarssøn, en formuende, gudfrygtig, lærd og Protestantismen hengiven Mand,

[1]) Espol. Aarb. þ. 3. c. 113, 118—158; Finn. Joh. III. 268—270.

men som i Kraft og Klogskab ikke kunde lignes med Gissur, om han end i Ærlighed stod over ham. Martin selv ønskede ikke Valget, men han blev saagodt som tvungen til at antage det. Strax han havde truffet de fornødne Foranstaltninger til Biskopsstolens midlertidige Bestyrelse under sit Fravær, gav han sig paa Reisen til Kjøbenhavn.

Dette Biskopsvalg maa være foregaaet enten uden at Jon Aressøn vidste derom, eller uden at han har seet sig i Stand til at hindre det. Han selv havde udentvivl udseet sin Søn, Presten Bjørn, til Gissurs Eftermand; men da nu et Valg allerede var skeet, og ikke atter kunde gjøres ugjort, saa greb han den Udvei at erklære sig for den af Mindretallet valgte Abbed Sigurd, hvem han skyndte til at søge Kongens Stadfæstelse og for dette Øiemed reise til Kjøbenhavn. Jon fik endvidere paa Althinget drevet den Beslutning gjennem, at han selv skulde være midlertidig Tilsynsmand og Bestyrer over Skaalholts Biskopsdømme; og Abbed Sigurd gav, som udvalgt Biskop, sit Samtykke dertil. De af Martin indsatte Bestyrere af Biskopsdømmet, Presten Arne Arnorsson, der var Officialis, og Presten Jon Bjarnesson, der var Raadsmand, brøde sig imidlertid ikke om den nævnte Althingsbeslutning; og Jon Aresson maa for Øieblikket ikke have følt sig sikker og sterk nok til at gaa lige løs paa Skaalholt. Efter at have gjort nogle Bestemmelser angaaende Skaalholts Biskopsdømme, samt forgjæves søgt at hindre Martin Einarssons Udenlandsreise, drog han hjem igjen til Hole, udentvivl for at ruste sig bedre.

Der manglede ikke paa Advarselsord til Biskop Jon, hvilke burde have opfordret ham til Forsigtighed i sin Færd. Han modtog om Sommeren, rimeligvis paa Althinget, et Brev fra Kong Kristian, hvori denne bød ham komme til Danmark samme Sommer for at fralægge sig alle de Beskyldninger, der vare gjorte mod ham; og et Leidebrev blev ham sendt for Reisen. Et andet Kongebrev kom samtidig til geistlige og verdslige Kongens Undersaatter paa Island, hvori Biskop Jons Adfærd betegnedes som ulovlig og uchristelig samt Kongens Indbydelse til ham omtaltes; hvis han, hed det, skulde ville sidde den overhørig, da forbød Kongen Alle strengeligen at staa ham bi under Straf af Fredløshed. Disse strenge Breve gjorde dog intet Indtryk paa Biskoppen. Ligesaalidet agtede han paa den Utilfredshed med hans Færd, som yttrede sig hos mange af hans Landsmænd, ja endog hos nogle af hans Nærmeste. Den dygtigste og kjæreste af hans Sønner, Are Jonsson, der havde været Lagmand, fraraadede Faderen at indtrænge sig i Skaalholts Biskopsdømmes Sager, og viste sig uvillig til at understøtte ham heri; men Biskoppen erklærede bestemt at ville handle til Pavens Bedste, og være Paven huld og tro til sin Død. Are lod sig ogsaa omsider bevæge til at følge Faderen, dog nødig,

som der siges, og mest paa Grund af sin Moders, Helgas, eggende Ord. Heller ikke Biskoppens anden Søn, Presten Sigurd, synes at have billiget sin Faders Fremfærd eller været meget villig til at laane ham sin Hjælp. Hans Søn Bjørn derimod skylder man for at have drevet sin Fader fremad ved sine Raad. Rimeligvis har Haabet om Skaalholts Biskopsstol svævet Bjørn for Tanken; men han var den mindst vensæle af Jons Sønner.

Jon Aressøns Plan var at holde et Prestemøde i Skaalholt og med Magt at sætte sig i Besiddelse af Biskopsstolen og Biskopsdømmet. Lidt længer ud paa Sommeren drog han i denne Hensigt fra Hole med meer end hundrede væbnede Mænd i sit Følge og tog den korteste Vei til Skaalholt, nemlig den saakaldte Kjølvei. Presten Jon Bjarnessøn, der som Raadsmand i Skaalholt havde mest at tilsee med Stolens verdslige Anliggender, var ikke ubekjendt med Jon Aressøns Planer og havde Speidere ude paa alle Kanter. Da han nu ved disse fik Biskoppens Reise fra Hole at vide, sendte han alle Skaalholts nærmeste Leiglændinger Opbud at møde væbnede paa Gaarden. Der var netop ogsaa i Besøg Dade Gudmundssøn, Vestlandets mægtigste Høvding, gift med Biskop Martins Søster, og foruden ham Martins Broder, Peter Einarssøn, en anseet og bereist Mand. Begge disse havde sine Svende med, og dem iberegnede udgjorde de paa Skaalholt samlede vaabendygtige Mænd meer end tre hundrede. Peter Einarssøn, som havde i sin Ungdom i Tydskland seet lidt til Befæstningskunsten, raadede til at opføre Skandser paa Kirkegaarden og paa andre dertil skikkede Steder; dette Raad blev fulgt, Skandser bleve anlagte under hans Veiledning paa tre Steder og besatte med Bøsser og andre Skudvaaben. I fem Dage havde man Frist til disse Foranstaltninger, før Biskop Jon kom, og man var da rede til at modtage ham. Biskoppen fandt Stillingen vanskeligere end han havde ventet. Han sendte tvende Gange med to Prester, som fulgte ham, Bud til Skaalholt og opfordrede, under Trudsel af Ban, Jon Bjarnessøn og hans Følgere til at overgive Gaarden. Men hans Bud fik kun trodsige Svar, og anden Gang truede endog Jon Bjarnessøn Sendebudet, som var Prest i Skaalholts Biskopsdømme, med Hudstrygning, fordi han var sin rette Herre utro. I sin Forbittrelse bød Biskop Jon sine Mænd at angribe; men da de nærmede sig, blev der skudt paa dem fra Skandserne, og de vege tilbage til sin forrige Stilling ved sine Telte. I tre Dage blev Biskop Jon liggende der; men da brød han op og forlod Skaalholt med alle sine Mænd.

Dette frugtesløse Skaalholtstog nedslog dog ingenlunde Biskop Jons Mod. Netop nu stræbte han at knytte sin Forbindelse med Rom fastere og tilskrev den 27de August 1548 Paven et Brev, hvori han

forsikkrede denne om sin Lydighed og Troskab samt forespurgte sig om, hvorledes han skulde handle med den indsamlede Romerskat, nu da Forbindelsen med Rom var afbrudt, og ingen Erkebiskop meer i Nidaros [1]). Den Pave, vi senest have omtalt, Clemens VII, var allerede død i September 1534, og den 13de October samme Aar var Paulus III valgt. Han beklædte endnu St. Peters Stol og modtog Biskop Jons Brev, der rimeligvis over Nederlandene kom til sin Bestemmelse. Til samme Tid, fortælles der, tilskrev han ogsaa Keiser Karl V og opfordrede denne til at underlægge sig Island fra Nederlandene af; Brevet skal være blevet opfanget i Tydskland og kommet i Fiendehænder. Dette er imidlertid ganske usikkert og udentvivl kun grundet paa et løst Rygte; havde det været sandt, og var Brevet virkelig kommet i Kong Kristians Hænder, saa er det rimeligt, at saadant var blevet udhævet blandt de mange andre Klagepunkter mod Biskoppen som et reent Landsforræderi, hvilket dog ikke findes at være gjort. Paa Brevet til Paven derimod skulle vi see, at Svar kom det næste Aar.

Ved denne Tid skal ogsaa Biskop Jon have opført et Kastel eller fast Slot ved Hole, som han omgav med en Grav, besatte med Feltstykker og Bøsser, og ved Løngange forbandt med Biskopsgaarden og Kathedralkirken. Det skulde tjene ham til Vern i Tilfælde af uformodet Overfald. Jon og hans Sønner, især Bjørn, begyndte ellers nu at handle meer overmodigt og voldsomt end før og vendte derved Manges Sind bort fra sig. Mod Ingen viste de sig dog fra denne Stund af meer fiendske end mod den nys nævnte Dade Gudmundssøn, Biskop Martins Svoger. Dade var en djærv og mægtig Mand, en blandt Islands daværende rigeste verdslige Stormænd. Hans Hovedgaard var Snoksdal i Thorsnæs Thinglag i Vestfjordenes Fjerding, og han eiede ellers mange andre Storgaarde. Men hvor mægtig han end var, og hvor meget Ry og Medhold han end vandt hos den verdslige Magt netop ved sin Optræden mod Jon Aressøn, saa var han dog ingenlunde nogen Mand af dadelfri Færd eller af rene Seder. Han viste sig ved meer end een Leilighed pengebegjærlig, underfundig og voldsom, og han var, dog dette som det synes i Lighed med Mængden af sine samtidige Landsmænd, yderst letfærdig i Omgang med Kvinder. Skjønt godt gift havde han over sig Kirkens Paatale for flere Horsager, ja for saadanne, som efter den endnu gjældende Kirkelov vare at regne til Brøde i forbudne Frændskabsled. Biskop Gissur havde rigtignok i 1542 givet ham Løsningsbrev paa Kirkens Vegne [2]), og Kong Kristian havde samme Aar taget ham og hans under sit

[1]) Dette Brevs Udstedelsesdag og tillige for en Deel dets Indhold skjønnes af Pavens Svarskrivelse, der i Afskrifter er bevaret. Finn Joh. II. 686. Not. a.
[2]) Espol. Aarb. H. 3. c. 103.

kongelige Hegn og Vern [1]; men alt dette kunde dog ikke reenvaske ham i det almindelige Omdømme eller fri ham fra, at Biskop Jon, naar han saa sin Leilighed, gjorde Kirkens Ret gjældende. Hovedaarsagen, hvorfor Jon forfulgte Dade, var dog aabenbare ikke dennes vitterlige Usedelighed, men hans Forbindelse med Bisköp Martin, hans Forsvar for dennes Sag og de Hindringer han lagde Bisköp Jon i Veien med Hensyn til hans Önske at raade uindskrænket for Skaalholts Bispsdømme. Mod Dade Gudmundssøn vendte, som sagt, fra nu af Bisköp Jon fortrinsvis sit Fiendskab; men paa hans haardnakkede Modstand brødes ogsaa til Slutning, som vi ville see, Jon Aressøns Overmod og alle hans ærgjerrige Planer.

Jons Had mod Dade havde allerede givet sig Luft under Althingstiden, idet nemlig Bisköppens Mænd havde pryglet Dades Svende og frataget dem Vaaben og Gods samt ser Heste med Dades Thingkost. Denne Adfærd havde maaskee igjen virket sit til, at Dade kort efter i Skaalholt aabenbart traadte i Flok med Bisköppens Modstandere. Om Høsten vilde Bisköppen igjen hevne sig, og imod Slutningen af September 1548 for han med sine Sønner, Are og Bjørn, til Vestfjordene og ranede her tre af Dades Gaarde, Snoksdal, Hvam og Saudafell; Dade selv fik de dog ei fat paa. De stevnede ham imidlertid at svare for tolv Presters Dom af begge Bispsdømmer i Hvam den 1ste October. Dade mødte ikke, som let kan tænkes; men han blev ligefuldt, paa Grund af mange Beskyldninger, dømt i Ban og Fredløshed. Denne Dom fik imidlertid Dade, efterat Bisköppen med Følge igjen var dragen til Hole, erklæret ugyldig, — hvilket skede ved en ny Dom i Hvam den 14de November af Lagmanden Orm Sturlassøn, der ellers skildres som meget upaalidelig og vegelsindet. Frifindelsesdommen for Dade blev endvidere af Orm Lagmand stadfæstet i Snoksdal den 10de Januar 1549. Saaledes stod her Dom mod Dom; og det var ikke let at afgjøre, hvilken var den lovligste. Men Bisköp Jon brød sig ikke om Orm Lagmands Dom. Han satte om Vinteren Dade i Forbud eller Interdikt og lyste ham derpaa i Ban. Han udsendte ogsaa Prester og andre Sendebud, hvilke baade vester i Dades Hjembygd og andre Steder i Landet forkyndte Bansættelsen. Efter Paaske (21de April) 1549 redte Bisköppen sig selv til et nyt Tog mod Dade. Men denne ventede noget saadant, og havde derfor hele Vaaren sexti til sytti væbnede Mænd samlede om sig i Snoksdal. Da Bisköppen paa sin Vei vesterover spurgte dette, lod han Færden til Snoksdal fare, men optog meget af Dades Gods i Borgarfjorden, før han vendte tilbage til Hole.

Imidlertid var den udvalgte Bisköp, Martin Einarssøn, og hans Medbeiler, Abbed Sigurd af Thykkvabø, forlængst komne til Kjø-

[1]) Krag og Stef. II. 372.

benhavn. Der synes hverken hos Kongen eller hos hans Raad at have fundet nogen Tvivl Sted om hvo der burde foretrækkes. Martins Valg fik Kongens Stadfæstelse, og han blev, efter at have aflagt Kongen sin Ed, indviet til Skaalholts Superintendent af Peder Plade. Han forblev Vinteren over i Danmark. Den tilsidesatte Abbed Sigurd antog under sit Ophold i Danmark Lutheranismen og døde to Aar efter. Alle de Efterretninger, som nu bragtes Kong Kristian fra Island, vare kun skikkede til at ophidse ham meer og meer mod Bisskop Jon. Den 8de Februar 1549 udstedte han fra Koldinghus et Brev, hvorved han tog Presterne i Skaalholts Bisskopsdømme under sit Vern. Ved et andet Brev sammestedsfra af 11te Februar erklærede han Bisskop Jon Aresson fredløs og forbød Alle at vise ham Lydighed, hvilket blev forkyndt for hele Landsfolket paa Island. Endelig bød han ved et Brev fra Nyborg Dade Gudmundsson, at denne med sine Venners Hjælp skulde paagribe Bisskop Jon og hans Sønner, paa det at Kongen ei skulde nødes til at sende Krigsfolk til Island, hvilket ei kunde skee uden stor Skade for Almuen [1]).

Udrustet med dette kongelige Vern kom Bisskop Martin om Sommeren 1549 tilbage til Island nær under Althinget. Bisskop Jon, som havde faaet Underretning om Kongebrevene, vovede ei at ride til Thinget. Bisskop Martin derimod indfandt sig, kundgjorde sine Embedsbreve og lod derpaa ved 24 Presters Dom erklære alt det ugyldigt, som Jon Aresson under hans Fravær havde foretaget i Skaalholts Bisskopsdømme. Kongens Fredløshedserklæring over Jon Aresson synes for Øieblikket at have sat Skræk i denne og bragt ham til at holde sig for det første i Ro i Hole. Men snart fik han igjen nyt Mod, da Pave Paulus III's Svar paa hans Brev af forrige Aar kom ham tilhænde. Pavens Brev var af 8de Marts, erkjendte hans Hengivenhed for Paven og den hellige Stol og opmuntrede ham til Standhaftighed; den samlede Peterspenge, om hvis Anvendelse han havde forespurgt sig, paalagdes det ham at uddele blandt de Fattige [2]). Bisskop Jon modtog dette Brev med Kjøbmænd fra Hamborg og gjorde meget Væsen af det. Han samlede sine Prester og Klerker i Hole Kathedralkirke og lod det her forelæse, medens han selv stod for Alteret iført sin pragtfuldeste Bisskopsskrud med Hue og Stav. Han udtalte sin Tak til Gud og Paven og lovede at lade sit Liv, førend han skulde svige sin Troskab mod denne. Han lod derpaa Afskrifter tage

[1]) Krag og Stef. II. 425—428. [2]) Brevet findes aftrykt hos Finn Joh. II. 686 Not. a. Der kan ei være nogen Tvivl om dets Datering, som er den 8de Marts 1548 (Aaret regnet fra og til 25de Marts, altsaa 1549 efter almindelig Regning), i Paulus's Pavedømmes 15de Aar. Paulus III døde samme Aar 1549 den 10de November.

af Brevet, lod det derhos oversætte i Landsmaalet, og lod det sende omkring overalt for at kundgjøres for Almuen. Om Høsten holdt han i Thingøre Kloster i Hunavatsthing et Prestemøde, paa hvilket flere Beslutninger bleve fattede mod Lutheranismen, eller, som han kaldte det, Kjetteriet, blandt andet at Kjettere skulde gribes og holdes i Forvar, indtil de havde underkastet sig sømmelig Ponitens. Dette skede dog ikke med nogen stor Offentlighed eller med fuld Navngivelse af de Personer, mod hvilke Beslutningerne nærmest vare rettede. Hemmeligheden skulde hindre, at Vedkommende bleve opmærksomme og toge sig i Vare.

Biskop Jon havde Nys om, at Biskop Martin til samme Tid visiterede i det tilgrændsende Thorsnæsthing paa Vestlandet, i Skaalholts Biskopsdømme. Han sendte strax i al Stilhed sine Sønner, Are og Bjørn, med hundrede væbnede Mænd for at fange Martin og muligen flere af Jons Fiender. Færden lykkedes. Martin blev fangen paa Gaarden Stad og tilligemed ham Presten Arne Arnorssøn, én af Jons fornemste Modstandere. Ogsaa Dade Gudmundssøn havde nær faldet i deres Hænder; men han undslap ved Hjælp af sin hurtige Hest, og havde samlet Folk og befæstet sig i Snoksdal, før Biskop Jons Mænd kom did. De saa sig ikke istand til at udrette noget mod Dade; men de hørte ei heller paa dennes Hustrues Bønner for hendes Broder Martins Frigivelse. De droge nord over med sine Fanger, og disse bleve nøie vogtede i Hole. Presten Arne fik dog efter fire Maaneders haardt Fængsel Friheden igjen paa gode Mænds Forbøn og mod store Løsepenge samt Løfte om aldrig siden at være Biskop Jon imod, — et Løfte som han holdt. Martin blev i Forstningen, paa Ares Foranstaltning, noget mildere behandlet end sin Medfange; men da han gjorde et mislykket Forsøg paa at flygte, blev han holden strengere. Siden for han til Are Jonssøn og var under hans Bevogtning paa Gaarden Modrufell i Eyafjord, hvor han blev vel medhandlet.

Biskop Martins Fangenskab syntes Jon Aressøn en stor Vinding, og han begyndte nu at give sin Iver for Katholicismen og derhos sit Overmod friere Raaderum. Det kom ham for Øre, at Olaf Hjaltessøn, Prest til Laufaas, prædikede mod adskillige katholske Skikke og kaldte dem Overtro. Olaf havde altid, ligefra Begyndelsen af Jons Biskopsdømme, været dennes Ven; alligevel stevnedes han til et Prestemøde for at retfærdiggjøre sig. Flere anseede og troværdige Mænd talede Olafs Sag, saa Biskoppen holdt ham for uskyldig, og i sin Glæde herover tog sin Hue af og takkede Gud for, at en saadan Mand ei var falden fra sine Forfædres Tro. Men kort efter fik dog Biskoppen Visshed om, at Olaf havde forbudt Paakaldelse af Maria

og Helgenerne, og vrededes nu høiligen. Paa et nyt Prestemøde lod han Presteembedet fradømme Olaf, og denne blev med saadan Voldsomhed stødt ud af Kirken, at hans ene Fod blev lemlæstet. Olaf opholdt sig en Stund lønligen mellem Fjældene, men kom om Vaaren ved en Vens Hjælp syd i Landet og for herfra med første Skibsleilighed i 1550 til Kjøbenhavn, hvorhen han bragte Budskabet om Bisko p Martins Fangenskab og Jon Aressøns Overmagt, som Ingen i Landet nu meer vovede at modstaa.

Men allerede før Olaf Hjaltessøns Komme havde Kong Kristian taget nye Forholdsregler mod Jon Aressøns voldsomme Færd. Han havde fra Nyborg Slot den 27de og 28de Januar udstedt to Breve sigtende herhen. I det ene af dem bød han Dade Gudmundssøn og Peter Einarssøn at hjælpe Befalingsmanden Laurits Mule, hvem han havde paalagt at gribe Bisko p Jon. I det andet underrettede han Geistligheden i Hole Biskopsdømme om, at Biskop Jon for sin ulovlige og oprørske Adfærd var en fredløs Mand, hvorfor den opfordredes til at vælge en ny Biskop i Jons Sted, og Kongen nævnte som en dertil passende Mand Presten Gisle Jonssøn i Selaadal, hvilken man derpaa skulde sende til Kjøbenhavn for at aflægge Ed til Kongen og blive indviet[1]). Man seer, at Kongen dengang endnu ikke havde bestemt sig til at sende Krigsfolk til Island; men da vidste han heller ikke noget om Biskop Martins Fangenskab. Kundskab herom fik Kongen først ved Olaf Hjaltessøn; og de Efterretninger, han længer ud paa Aaret modtog fra Island, vare af den Art, at han indsaa Nødvendigheden af strengere Skridt.

Ogsaa Sjællands Biskop, Peder Plade, fandt sig ved denne Tid opfordret til at advare Jon Aressøn. Han tilskrev ham den 16de Marts et alvorligt Brev, hvori han forestilte ham, at det endnu var Tid at ty til Kongens Naade. Der var nu intet fra Paven at vente, da Paulus III var død, og før en ny Pave var bleven valgt, kunde Jon selv være gaaen samme Vei. Han underrettede ogsaa Biskoppen om, at Abbed Sigurd, som han havde udseet til Skaalholts Biskop, var gangen over til den evangeliske Tro.

Man maa antage, at alle de omtalte Breve ere afgaaede fra Danmark med Befalingsmanden Laurits Mule, og at denne allerede har givet sig paa Reisen til Island, før Olaf Hjaltessøn var kommen til Kjøbenhavn, eller før Kongen havde modtaget de Tidender, han bragte. Laurits Mule sees ogsaa at have naaet til Island en Stund før Althinget, rimeligvis tidlig i Juni Maaned. Biskop Jon agtede intet paa Peder Plades Advarsler, men da han hørte, at Kongen

[1]) Krag og Stef. II. 430, 459. Det sidste Brev er hos Kr. og Stef. henført til 1551, ganske vist urigtigt.

havde befalet Laurits Mule, Dade Gudmundssøn og Peter Einarssøn at tage ham fangen, saa besluttede han netop at byde sine Modstandere aabenbar Trods. Han red derfor til Althinget, som altid holdtes sidst i Juni Maaned, og havde i sit eget Følge meer end to hundrede Mænd, medens hans Sønner Are og Presten Bjørn havde hver hundrede. De kunde saaledes omgive Lagretten med fire hundrede væbnede Mænd, og med denne Styrke i Ryggen vare de i Stand til at gjennemdrive hvad de vilde, da Befalingsmanden, skjønt ikke ganske uberedt, paa langt nær ikke havde Styrke nok til at tvinge dem. Are skal ogsaa, ved Udredelsen af nogle Penge til Laurits, have behandlet denne paa det Haanligste, ja slængt ham Pengene i Næsen og bedet ham æde dem. Biskoppen fik ogsaa Lagmanden, Orm Sturlassøn, afsat, og sin Søn Are stikket i hans Sted.

Fra Althinget red Biskop Jon og hans to Sønner med *hele sin* Flok til Skaalholt. De havde ført den fangne Biskop Martin med sig til Thinget, og denne maatte nu følge dem videre til sin egen Bispsstol. Presten Jon Bjarnesøn var fremdeles Raadsmand paa Martins Vegne i Skaalholt og vilde med de Mænd, han havde hos sig, forsvare Gaarden. Men da Biskop Jon mærkede dette, lod han Raadsmanden vide, at Biskop Martin vilde blive stillet forrest i Angribernes Flok, blottet for de Vergendes Skud. Endnu vare Forsvarerne uvillige til Overgivelse, men da tilskrev Biskop Martin dem selv og bad dem overgive Skaalholt. Dette skede nu. Biskop Jon besatte Gaarden og blev der meer end en Uge. Han indviede paa ny Skaalholts Kirke, hvilken han paastod var bleven smittet ved den evangeliske Gudstjeneste, og han lod Biskop Gissurs Lig opgrave og føre udenfor Kirkegaarden som Liget af en Kjetter. Derpaa holdt han et Prestemøde og lod dette tildømme sig Styrelsen af Skaalholts Bispsdømme som dettes lovlige Ombudsmand. Han forrettede endelig Prestevielse i Kirken med Gudstjeneste paa fuld romersk Vis. Biskop Martin blev efterladt i Skaalholt, dog som Fange under streng Bevogtning og uden at nogensomhelst Myndighed overlodes ham; derimod udnævnte Biskop Jon en ny Official for Bispsdømmet.

Efterat have syslet i Skaalholt hvad han vilde, red han med sit Følge vest til Vido Kloster. Dette var forandret til en Kongsgaard, og Hirdstyreren eller Befalingsmanden Laurits Mule havde der taget sit Sæde. Men Biskoppen drev ham og alle de Danske, som vare med ham, bort fra Klosteret ombord paa deres Skib. Han indviede paa ny Kirke og Kloster og gjenindsatte den tidligere Abbed. Han for gjennem Borgarfjorden, ordnede der alt igjen paa den gamle katholske Vis, og red endelig derfra lige vest til Helgafell, hvor han ogsaa oprettede det nedlagte Kloster og indsatte den gamle Abbed. Da dette

alt var fuldbragt, vendte han tilbage til Hole, og ſkal have yttret, at nu havde han hele Island i ſin Magt foruden halvanden Husmandsſøn. Hvem han mente med den hele Husmandsſøn ved man ikke; men med den halve mente han Dade Gudmundsſøn, der ikke var af nogen ſtor og mærkelig Æt.

Efter Hjemkomſten til Hole lod Biſkop Jon ſine Sønner Are og Bjørn under 10de Auguſt ſkrive til Kansleren, Johan Fris, et Brev fuldt af Beſkyldninger mod Biſkoppens Fiender. Biſkop Martin var fængſlet, hed det, fordi han havde løiet ſit Valg, der var foretaget af blot ſex til otte Preſter. Laurits Mule havde faret høiſt uretfærdigt frem, og det var kun af Agtelſe for Kongen, at Islændingerne ei havde dræbt ham. Om Olaf Hjaltesſøn og flere, der vare flygtede af Landet, hed det, at de havde gjort dette, fordi de frygtede Straf for Tyveri, Gudsbeſpottelſe og andre Forbrydelſer. De ſelv, ſagde de, vare villige til fuldkommen at lyde Kongen; de bad blot, at den maatte blive valgt til Skaalholts Biſkop, ſom hele Almuen ſamtykte paa Althinget. Paa denne Maade tænkte de naturligvis at bane Veien for Bjørn Jonsſøn til Biſkopsdømmet. Deres Skrivelſe blev imidlertid ganſke frugtesløs.

Paa den anden Side vendte Biſkop Jon ſit Had og ſin Hevn mod Preſten Gisle Jonsſøn i Selaadal. Denne havde allerede paadraget ſig Biſkoppens Uvenſkab ved at virke til Biſkop Martins Valg og derved ſtøde Bjørn Jonsſøn tilbage. Nu blev Biſkoppens Fiendſkab mod Gisle end bittrere, da det blev bekjendt, at Kongen havde udſeet og nævnt netop ham til at vorde Holes Biſkop, naar Jon var afſat. Biſkoppen erklærede Gisle i Ban, fordi han havde indgaaet Egteſkab, og ſendte ſin Søn Bjørn med mange Mænd veſt i Selaadal for at gribe ham. Gisle fik Nys om Bjørns Færd tidsnok for at undvige af Landet; men hans Huſtru blev dreven af Gaarden og han ſelv dømt fra Preſteembedet [1]).

Det var nu endmere Tilfældet end før, at ikke alle Biſkop Jons Venner og Tilhængere ganſke billigede hans overmodige og voldſomme Færd. Hans Søn Sigurd, Preſt til Greniadarſtad havde, lige ſiden han i 1543 paa ſin Faders Vegne ſvor til Kong Kriſtian, ikke taget nogen Deel i Jons mistænkelige Virkſomhed, og han gjorde det heller ikke nu. Hans Søn Are yttrede ofte, at han vel vidſte, at hans Fader ikke handlede ret; men han kunde ei overtale ſig til at forlade ham i hans Alderdom. Bjørn derimod ſynes, nu ſom før, at have egget ſin Fader til at ſkride videre frem ad den ſlibrige

[1]) Gisle blev vel ikke Biſkop i Hole, men derimod blev han, efter Biſkop Martins Fratrædelſe i 1556, dennes Eftermand i Skaalholt og døde 1587, 74 Aar gammel.

Vei, paa hvilken hans Iver for Katholicismen og maaskee end mere hans Ærgjerrighed engang havde ledet ham ind, og hvilken han nu utvivl selv fandt det tungt som sex og sextiaarig Olding at forlade uden fuldkommen at have naaet sit Maal. Hensynsløs havde Jon Aresson allerede i sine kraftigste Aar vist sig, da det gjaldt om at vinde Bispdømmet; hensynsløs viste han sig ogsaa nu i sin Alderdom, da det gjaldt om at holde paa den engang vundne Magt med de skjælvende Hænder. Han brød sig hverken om truende Vink eller advarende Ord, men skred overmodig frem paa den betraadte Vei, indtil Fordærvelsens Afgrund aabnede sig for ham og Tilbagegangen var ham sperret.

Efter det Held, som hidtil i 1550 havde fulgt Bisskop Jon i næsten alle hans Foretagender, synes han at have agtet Dade Gudmundsson for sin eneste farlige Fiende paa Island; og ham *vilde* han nu tilsidst med et vældigt Slag knuse. Han drog derfor strax før Mikaelsmesse (29de September) norden fra med sine Sønner, Are og Bjørn, samt 90 væbnede Mænd i Følge. Han ventede at øge sin Flok fra Sydlandet og sendte derom Bud til Borgfirdingerne. Han tog Veien til Saudafell i Thorsnæs Thing, en Gaard, som laa nær Snoksdal og for Tiden var i Dades Besiddelse, men paa hvilken Are Jonsson gjorde Fordring. Da Bisskoppen var kommen did, stødte Borgfirdingerne til ham med 30 eller 40 Mænd, saa at hans Flok nu udgjorde meer end 120 Væbnede. Dade var i Snoksdal og havde der samlet 80 til 100 raske og vel væbnede Mænd, paa hvem han vidste han kunde lide. Han havde lovet dem at sørge for de hjelpeløse Børn af dem, som faldt, og at læge paa sin Kostning dem, der bleve saarede. Thorsdagen efter Mikaelsdag, den anden October, brød han op med hele sin Flok og drog mod Saudafell. Dagen var taaget og mørk, og Dade lod sine Mænd for største Delen ride to paa hver Hest og med graa eller falmede Kjortler, saa Fienden i Frastand ikke skulde have let for at skjønne deres sande Tal. Saaledes nærmede han sig Saudafell, uden at man der var bleven synderlig opmærksom paa hans Færd; og først da han kom Gaarden ganske nær, red han frem til den med Raskhed. Hans Folkestyrke, som nu med eet viste sig, synes at have gjort sin Virkning paa Bisskoppens Mænd. Are og Bjørn, der vare dragne ham imøde for at afsperre ham fra Gaarden, vege tilbage ved hans Komme. Dade red ind paa Tunet og tog Sted med sine Mænd paa en liden Høi, som der var, og hvor han strax lod sine Bøsser opplante. Bisskopsmændene stode foran Husene og tildeels paa Hustagene, hvorfra de rettede sine Bøsser mod Dade. Denne bød sine Modstandere fri Bortgang; men Gaarden vilde han have i sine Hænder, før Dagen var leden. Sagen mellem

dem kunde saa henstaa til næste Althing, og Loven der afgjøre den. Efter Nogles Udsagn skal han derhos have budt Penge for at hans Gods maatte blive i Fred, og fordobblet Tilbudet, da det første ei antoges. Are skal da have raadet sin Fader at modtage det, men Bjørn fordret mere, hvorpaa Dade ei vilde indgaa. Imidlereid havde de Sydlændinger, som nys vare stødte til Bisskopsmændene, taget det Raad, ikke at deeltage i Kampen, hvis det kom til Slag mellem begge Flokke, — og dette fik Dade ligesaasnart vide som Bisskopsmændene. Disse saa, at de, forladte af Sydlændingerne, vilde have det mindre Folketal, og derfor drog de sig med sine Bøsser og sit øvrige Verge ind paa Kirkegaarden, som laa lige ved, men dog ikke gav noget godt Forsvar. Dade fulgte dem i Hælene, med sit bedste Folk, i det han lod 30 Mænd, som vare mindre godt væbnede, tilbage ved Bøsserne. Bisskopsmændene havde ei faaet Tid til at stille sig ret i Orden, før Dades Folk angreb dem fra tvende Sider, løb med Skynding over Kirkegaardsgjærdet og trængte sine Modstandere ind til Kirkeveggen. Nu gik det ilde med Bisskopsmændenes Forsvar, og de søgte snart Tilflugt i Kirken selv. Are kjæmpede tappert, men han trængtes snart af de Vigende med ind i Kirken, og ligesaa gik det Bjørn; Bisskoppen selv var allerede derinde. Det lykkedes dem at stænge Kirken med Kister og andet, som bares for Kirkedørene; men Dades Folk skjød ind gjennem Træværket, og Bjørn blev saaret i Armen, saa han ei meer var vaabenfør. Nu vankede der ogsaa Slag og Saar paa de Bisskopsmænd, som vare blevne udenfor, men Ingen skal dog være bleven dræbt. Dade lod opbryde noget af Tømmerverket i Gavlen paa Kirkens Chor og sine Mænd trænge derind igjennem. Man saa da Bisskop Jon for Alteret i fuld Skrud, med det viede Brød i den ene Haand, og et Mariebillede i den anden. En sterk Mand af Dades Folk rev ham imidlertid fra Alteret, og under Mishandlinger, som dog Dade selv søgte at hindre, ud gjennem den aabnede Chorgavl. Enden paa Mødet ved Saudafell blev saaledes, tvertimod Bisskop Jons egen Forventning, hans og hans tvende Sønners Fangenskab. Dade førte dem alle tre under sterk Bevogtning til Snoksdal.

Bisskop Jons tredie Søn, Presten Sigurd til Greniadarstad, havde fra først af ikke billiget Toget mod Dade; men da det var tiltraadt, tænkte han paa, at hans Fader vel kunde komme til at trænge om Hjælp, og red efter ham med 30 Mænd. Han havde imidlertid lang Vei at fare for at naa sin Fader igjen, og han kom ikke længer end vest til Hrutafjorden, før han traf nogle af Bisskopsmændene, der kom fra Saudafells-Kampen og fortalte ham Udfaldet. Da standsede Sigurd, men sendte en Prest, Gotskalk, med tolv Mænd vest til Snoksdal

for at udvirke Forlig og Fred for de Fangne. Men i hvad han end bød, vilde Dade ei indgaa paa deres Frigivelse, og Gotskalk ligesom og Sigurd maatte vende tilbage med uforrettet Sag.

Dade sendte strax efter sin Seier Budskab om hvad der var hendet til Bessastad, hvor Befalingsmandens almindelige Sæde var. Men der var paa denne Tid ingen Befalingsmand i Landet; thi Laurits Mule var igjen faren til Danmark, som det synes strax efter det uhæderlige Møde med Biskop Jon i Vido. Som Laurits's Ombudsmand var kun tilbage en Dansk ved Navn Kristian, som almindelig kaldtes Skriver, fordi han før havde været Raadstueskriver. Til ham kom da Dades Budskab med Opfordring, at han nu, ifølge Kongens Brev, skulde overtage Fangernes Bevogtning. Samtidig gik ogsaa Bud til Skaalholt, hvor Biskop Martin strax sattes i Frihed. Martin og Kristian skyndte sig nu til Snoksdal. Her blev, ifølge Dades Forlangende, en Ret sat af Lagmanden Orm Sturlasson den 22de October, og en Dom fældet, som er almindelig kjendt under Navnet: Snoksdals Dom. Ved den dømtes Biskop Jon og hans Sønner at være medrette fangne paa Kongens Bud; Dade og hans Mænd derimod at være sagløse og fri for al videre Bevogtning af Fangerne, hvilken Kristian Skriver nu skulde overtage, indtil deres Sag var paadømt ved næste Aars Althing; Biskop Martin og begge Landets Lagmænd skulde hjælpe Kristian i Bevogtningen.

Da denne foreløbige Dom var fældet, bleve Fangerne af Kristian førte bort fra Snoksdal; Biskop Martin, Dade og flere Stormænd fulgte med for i Skaalholt nærmere at overlægge, hvad der var at gjøre. Da man kom til Skaalholt, gav først Biskop Martin Dade og hans Følgemænd Afløsning for den Vanhelligelse, som de havde tilføiet Saudafells Kirke; og derpaa blev et Raadslagningsmøde holdet, hvortil de bedste Mænd af de omliggende Bygdelag kaldtes. Paa dette Møde fremførte Kristian Skriver alle Beskyldningerne mod Biskop Jon. De vigtigste vare, at han havde ladet fange Biskop Martin, — at han og hans Sønner havde opbaaret uden Bemyndigelse de kongelige Indtægter af Nordlandet, — at han havde været Kongens Bud og Domme angaaende Klostre og Beneficier overhørig, — at han af al Magt havde staaet mod Guds Ord, — at han havde tilladt sig en voldsom Færd mod Læge og Lærde, — at han havde brugt Trudsler mod de Danske og lovet Hamborgerne, at ingen Dansk skulde være tilbage paa Island den næste Vaar, — at han havde yttret, at han ikke længe skulde have Laurits Mule ved Siden som Hirdstyrer, eller Kjetteren Martin ved Siden som Biskop, — og mere saadant lignende, Beskyldninger, som man seer for en stor Deel vare grundede paa Fordomme, løst Snak, Frygt og Had, men som under

de nuværende Omstændigheder vare vel skikkede til at gjøre Indtryk paa Deltagerne i Raadslagningen.

Mest Indflydelse paa disse øvede dog, som tydelig sees, Frygten for Biskop Jons og hans Sønners Hevn, hvis de igjen kom i Frihed. Det faldt derfor de Forsamlede vanskeligt at komme overens om, hvorledes der skulde fares ad med de Fangnes Bevogtning. Kristian Skriver havde især meget at indvende mod at holde nogen af dem i sin Varetægt paa Besfastad; og hans Grund var mest den, at han frygtede de Nordlændinger, som ud paa Vinteren kom til Næsene paa Sydlandet for der at deeltage i Fiskerierne. Raadslagningerne droge sig ud i flere Dage. Da yttrede Presten Jon Bjarnessøn, Raadsmanden, en Morgen ved Frokosten, at han vel var den eenfoldigste af dem, men dog vidste han Raad til at vogte Fangerne. Da man vilde høre Raadet, svarede han: „Øxen og Jorden gjemmer dem bedst“. Dette Raad fandt Gjenklang i Manges Sind, skjønt de i Førstningen ikke selv vilde være det bekjendt. Kristian Skriver greb det dog med størst Begjærlighed, og det varede heller ikke længe, før Biskop Martin gik ind paa det. Dade gjorde først Indvendinger, men erklærede tilsidst, at Sagen ikke længer vedkom ham, efterat han havde overgivet Fangerne i Kristians Hænder. Mange talte dog ogsaa haardnakket mod Forslaget, holdt sig til den i Snoksdal fældede Dom og kaldte det baade ulovligt og umandigt at dræbe Fangerne uden nogen ny Dom. Men da Biskop Martin havde tiltraadt Jon Bjarnessøns Forslag, og Dade Gudmundssøn paa en Maade havde frafaldet sin Modsigelse, saa overdøvede snart Kristian Skriver de Øvriges Indvendinger med store Ord og Trudsler. Fangernes Død blev da, uden nogen ordentlig Dom, besluttet, og de selv bleve underrettede derom.

Hidtil havde Fangerne været ved godt Mod, og Biskop Jon havde oftere yttret, at til Jul skulde de igjen være paa Hole. Men da de nu fik vide, hvad der i Raadslagningen var bestemt, erkjendte Biskoppen, at han havde gaaet for vidt, og at han havde ladet sig lokke og svige af Verden. Bjørn bar sig ynkeligen, men Are viste, som sedvanligt, Rolighed og Mod. Fader og Sønner, som hidtil havde været vogtede paa eet og samme Sted, bleve nu skilte fra hinanden, hver i sit Hus med en Prest til Trøster. Dog blev dem tilladt stundom at komme sammen, og paa den sidste Dag af deres Liv, meddelte Biskop Jon sig selv og sine Sønner „Guds Legeme“, som de paa katholsk Vis kaldte Nadverens Sakramente.

Imidlertid var Bødelen, en udygtig Karl i sit Haandverk, hentet fra Besfastad til Skaalholt for at udføre Henrettelsen, og den 7de November, som var en Fredag, bleve Fangerne, efterat de, som før

er sagt, havde nydt Sakramentet, udledede til Døden ved Solens Opgang. En simpel Huggeblok var skaffet tilveie for Henrettelsen og lagt paa et ophøiet Sted i Gaardstunet.

Are blev først ført til Rettersſtedet, og opretholdt sit kjække Mod lige til Enden. Paa Veien yttrede han: „nødig gik jeg til denne Leg, jeg skal nu villig gaa ud af den“; og da han var kommen til Blokken, sagde han: „Er nu her Maalet, min Herre!“ „Ja,“ svarede Kristian Skriver, som stod nær og troede, at Are tiltalte ham. Da udbrød Are: „Tvi Dig, din Prakker! aldrig kaldte jeg dig min Herre! jeg talte til min Gud!“ Man bød ham Livet, fortælles der, hvis han vilde love aldrig at tage Hevn for hvad der var skeet; men dette Løfte vilde han ei give. Han tog Farvel med de fleste tilstedeværende Høvdinger, navnligen med Biskop Martin og Dade, og bad dem om Tilgivelse. De Fleste misbilligede hans Død og fjernede sig noget for ikke at see den. Han gav Bødelen sin kostbare Hat, for at han skulde hugge sikkert, faldt paa Knæ ved Blokken med utilbundne Øine, læste en Bøn og befalede Gud sin Aand. Han strakte derpaa sin Hals paa Blokken saa sterkt, at alle Sener og Aarer tydelig viste sig, — og hans Hoved faldt med eet Hug.

Efterat Blokken var flyttet til et andet Sted i Tunet, blev Bjørn udledet. Hans Færd var meget forskjellig fra Ares. Han bar sig ilde, jamrede sig for sine Børn, tiggede om Livet, og lovede aldrig at skulle hevne hvad der var skeet. Men han havde i sine gode Dage været mindre vensæl end Are, og han vakte nu mindre Medfølelse: var Are falden, kunde han gjerne gaa med. Lige til han lagde sit Hoved paa Blokken, raabte han „ak, mine unge og smaa Børn!“ Han sammentrak Halsen af Sorg og Kvide, og hans Hoved faldt først ved det fjerde Hug. Endog mellem Huggene skal han have bedet om Livet.

Hugblokken blev atter flyttet, og nu var Raden kommen til den gamle Biskop. Man sagde ham hans Sønners Død og bød ham selv Livet; men han svarede: „De have fulgt mig saa, at jeg nu ønsker at følge dem!“ Han havde hidtil været i Kirken og gik ud af Choret med et Kors i sin Haand. Han vilde knæle for et Mariabillede i Nærheden; men den Prest, som ledsagede ham og som hed Svein, bad ham lade slig Overtro fare og betænke at der var et Liv efter dette. Biskoppen vendte sig hastig mod ham og sagde: „Det ved jeg, Sveinke.“ Da han gik forbi Biskop Martin, Kristian Skriver og Dade, hvilke stode tilsammen paa en Tue kort fra ham, gik han mod Dade og bød sig til at løse ham af Bannet; men Dade svarede ham kun: „Du seer ei meer Spor af Bannet paa mig end paa dig selv!“ Biskoppen taug og fortsatte sørgmodig sin Vei. Ved

Blokken knælede han og sagde paa Latin: „I dine Hænder, Herre! befaler jeg min Aand“. Han var meget bøiet i Skuldrene af Alderdom, og hans Hoved faldt først for det femte eller sjette Hug.

Saaledes faldt Jon Aresson af Hole, den sidste katholske Biskop i den norske Kirke; og Mange fandt, at hans egen Spaadom sandedes, hvilken han udtalte dengang, da ved hans Indvielse Biskopshuen faldt af hans Hoved: — at hans Biskopsverdighed vilde faa en bradt og ulykkelig Ende [1]. Han var ved sin Død sex og serti Aar gammel og havde været Biskop i sex og tyve Aar.

Efterat de Halshuggedes Lig havde henligget paa Rettersstedet langt ud paa Dagen, bleve de endelig paa flere gode Mænds Forbøn begravede paa Kirkegaarden bag Skaalholts Kirkes Chor. Et temmelig almindeligt Had rammede Kristian Skriver for det Verk, som var udført, og Flere sagde ham det reent ud, at det var en forhastet Handling, for hvilken han visseligen vilde komme til at bøde haardt. Kristian selv følte sig ingenlunde sikker; han gav dem, der varede ham mod Faren, Ret, men skjød nu Skylden for hvad der var skeet, mest paa Biskop Martin og Presten Jon Bjarnesson. De Dræbtes Venner holdt sig imidlertid nærmest til Kristian som dansk Mand, og ovenikjøbet, som de fleste Danske paa den Tid, forhadt paa Island. Hevnen rammede ham ogsaa, før han udentvivl ventede det.

Biskop Jon havde strax før sin Død sendt en fortroet Mand med sit Guldsignet nord i Landet til sin Frille, Helga Sigurdsdatter, og sin Søn, Presten Sigurd, med Bud til dem, at de skulde udbetale en rundelig bestemt Sum af hans efterladte Gods i Almisse til de Fattige; og med denne Sendemand kom udentvivl ogsaa Tidenden om hans og hans Sønners Henrettelse til Hole. Sigurd og Helga opfyldte hvad der var dem paalagt, og Sigurd overtog tillige Hole Stols midlertidige Bestyrelse. Tidenden søndenfra vakte en stor Bevægelse blandt Nordlændingerne, og denne forøgedes ved eggende Ord fra Sydlandet. Biskop Jons Datter, Thorun, der boede paa Grund i Eyafjord, en rask og streng katholsk, men ogsaa haardsindet og hevngjerrig Kvinde, synes heller ikke at have sparet paa Opegninger til at hevne Faderen. Strax efter Jul var Tiden, da Nordlændingerne vare vante til at drage syd i Landet for at deeltage i Fiskerierne der; og i Januar 1551 drog næsten tre hundrede Mænd fra Nordlandet til Sydnæsene. Men i denne Flok vare Flere, der vare rustede af Biskop Jons Frænder til at hevne ham og hans Sønner, og disse Mænd holdt sig sammen, da de kom sydpaa, og udgjorde efter Nogles Udsagn treti, efter Andres serti. I Slutningen af Januar for Kristian Skriver i sine Forretninger fra Besfastad til Sydnæsene og havde for

[1] S. o. f. II. 661.

sin Sikkerheds Skyld flere væbnede Mænd end han plejede i sit Følge. Men da han gjestede paa Gaarden Kirkiubø, kom Nordlændingerne did, som det heder, med Skjul for sine Ansigter, og anfaldt ham. De dræbte syv til otte Danske, som udgjorde Kristians Følge, og desuden hans unge Søn. Kristian selv forsvarede sig længst, og de kunde ikke faa brudt hans sterke Pantsertrøie; men omsider rendte en ung attenaarig Mand, Thorun Jonsdatters Svend fra Grund, sit Spyd under Pantsertrøien op i Maven paa ham, og saaledes lod Kristian sit Liv. Fjorten Danske, fortælles der, bleve siden dræbte paa Sydnæsene, og deres Lig haanligen medhandlede.

Anden Dag Paaske, den 30te Marts, sendte Sigurd Jonsson fra Nordlandet treti raske Mænd med tre Prester som Førere til Skaalholt. De havde med sig Ligkister, og de Fleste havde Skjul for sine Ansigter. De lode bede om Tilladelse til at opgrave Bisskop Jons og hans Sønners Legemer for at føre dem til Hole. Bisskop Martin fandt det, efter hvad alt tidligere var skeet, ikke raadeligt at negte deres Begjæring. De opgrove da Ligene med største Hast, lagde dem som de vare i Kisterne, og fore strax igjen afsted. Ved Laugarvand vaskede og pyntede de Ligene den næste Dag, og førte dem derpaa i hvitideligt Optog nordover. De fæstede Klokker under Kisterne: een under Ares, to under Bjørns og tre under Bisskoppens, og overalt hvor de i Hole Bisskopsdømme nærmede sig en Kirke, blev ringet med alle Kirkeklokker. I Hole Kathedralkirke bleve de ogsaa modtagne med Ringning af alle Klokker, og de forud samlede Prester og en Mængde Lægfolk gik Toget imøde og ledsagede det ind i Kirken, hvor Ligene med al Hæder bleve jordede. Man ansaa de Dræbte næsten som Helgener, og mange Blinde og andre Vanføre kappedes om at faa røre ved Kisterne og syntes deraf at faa Helsebod.

Kort efter, den 27de April, holdtes et Prestemøde paa Hole for at modtage Regnskab for Bisskopsstolen; og da dette var aflagt, valgte fire og tyve Prester Sigurd Jonsson til Faderens Eftermand og udstedte derom sit Valgbrev. Alt vidnede om den Agtelse, man trode sig at skylde den henrettede Bisskop og hans Sønner; og ingensinde har vel det danske Herredømme paa Island vakklet meer end denne Gang.

Men Kristian III maatte, efter de Tidender, han i 1550 gjennem Flere havde modtaget fra Island, være rede til en Kamp for sit Herredømme over Øen. Hans Rustninger bleve fuldendte i Begyndelsen af 1551, og om Sommeren dette Aar, før Tidenden om Bisskop Jons Død endnu havde naaet Danmark, gik Otte Stigsson med eet Skib og to hundrede Stridsmænd til Sydlandet, medens Axel Jul og den

tidligere omtalte Nordmand, Kristoffer Throndsson [1]), med to Skibe og 500 Mand seile til Nordlandet. Man skulde nu, efter den Stemning, som nys havde vist sig blandt Islændingerne, have troet, at det vilde være kommet til et blodigt Sammenstød mellem dem og de Danske. Men det gik paa Island som tidligere i Norge: de Danskes Seier blev vunden uden Blod. Modstandskraften havde hverken Samhold eller Ledere, nu da Bisskop Jon Aresson og hans Sønner vare borte. Da Otte Stigsson kom til Sydlandet og kundgjorde Bisskop Martin sin Komme, stevnede denne strax sit Bisskopsdømmes Prester, Embedsmænd og Almue til Althinget. Man mødte her uden Indsigelse, og Troskabsed blev aflagt til Kong Kristian og Fredrik hans Søn den 1ste Juli af alle de Tilstedeværende med Bisskop Martin i Spidsen.

Ligesaaliden Vanskelighed mødte Axel Jul og Kristoffer Throndsson paa Nordlandet. De samlede uden Modstand Nordlændingerne til Thing paa Oddeyre i Eyjafjord, og her blev allerede den 15de Juni Kong Kristian og hans Søn uden Indsigelse hyldet. Sigurd Jonsson trøstede sig ikke til at komme frem med sit Bisskopsvalg, og ingen Modstand blev gjort, da de danske Anførere udnævnte Presten Olaf Hjaltesson, der var fulgt med dem, til Superintendent i Hole Bisskopsdømme. Bisskop Jons Frænder og Tilhængere bleve forresten behandlede med nogenlunde Mildhed; men en stor Deel af Hole Kirkes Kostbarheder tilegnedes Kongen og førtes til Danmark. De danske Anførere saa snart, at et langvarigt Ophold var unødvendigt for dem, og de vendte endnu samme Sommer tilbage til Danmark. Olaf Hjaltesson fulgte dem did og blev i Kjøbenhavn indviet af Peder Plade til sit Superintendentembede, hvilket han tiltraadte det følgende Aar. Kristian Skrivers Mordere bleve strengt forfulgte, men mange af dem undgik dog paa forskjellige Maader sin Straf.

En vis Modstand mod Reformationen holdt sig længe paa Island til stort Besvær for de første evangeliske Bisskopper; men denne Modstand var mere hemmelig end aabenbar og kom aldrig efter denne Tid til noget voldsomt Udbrud. Islændingerne ærede, trods Reformationens Indførelse, Bisskop Jon som et Slags Nationalhelt, og denne Ærefrygt har paa en Maade holdt sig lige til vore Dage. De fornemste Ætter paa Øen regne sig det til Hæder at stamme fra ham, og det er ei blevet ubemærket, at af Islands senere Bisskopper, fem i Skaalholt og tre i Hole vare Jon Aressons Ætlinger. Paa den anden Side troede Samtiden at see en Guds Straf i den Ulykke, som rammede hans ivrigste Modstander, Dade Gudmundsson. Denne fik nemlig, ti Aar efter Bisskop Jons Død, en Kræftskade i Ansigtet, hvil-

[1]) S. o. f. II. 841, 842.

ken voldte ham meget Meen og efter et langt Sygeleie endte hans Liv i 1563. Men Kirkereformationen har dog, hin første hemmelige Uvillie mod den uagtet, baaret sine herlige Frugter paa Island baade i Religiøsitetens Vækkelse og i Videnskabelighedens Gjenfødelse [1]).

122.

Oversigt over den norske Kirkeforfatning i det fjerde Tidsrum.

Naar vi her, i Lighed med hvad vi have gjort ved hvert enkelt forudgaaende Tidsrums Slutning, ville give et Overblik over den norske Kirkes Forfatning i det sidst omhandlede Tidsrum af Katholicismen, — da kunne vi fatte os kort. Thi intet Nyt af Betydenhed, ingen store Fremskridt, ingen glædelig Udvikling møder os her. Hvor vi ikke støde paa reent Forfald, der viser sig Stillestaaen, og Kirken skrider ikke over det Udviklingspunkt, paa hvilken vi fandt den ved det fjortende Aarhundredes Midte.

Og denne Tilstand var visselig ikke noget Særeget for den norske Kirke; den deelte heri Skjebne med hele den øvrige samtidige romerske. Dennes Glandstid og kraftige Alder viste sig allerede forbi ved det fjortende Aarhundredes Begyndelse. En Vanmagt og tærende Hensygnen traadte i Stedet, som ingen Kunstgreb formaaede i Længden at dække, men hvis Virkninger efterhaanden aabenbarede sig nær og fjærnt i dens vide Kreds. Romerkirken begyndte allerede at ryste sterkt under de avignonske Paver (1305—1378). Den syntes nærme sig sit snare Fald under den store Pavedømmets Splittelse (1378—1417). Den frelstes dog for Øieblikket fra Undergangen ved Kirkeforsamlingerne i Kostnitz (1414—1418) og i Basel (1431—1449). Dens Anstrengelser i den nærmeste Tid efter for atter at hæve sig, var intet uden bedragersk Blendverk, og den var paa ny hensjunken i sin Vanmagt og Døs, da Kirkereformationen overraskede den og løsrev fra dens Herredømme blandt saa mange andre af Europas Stater ogsaa de tre nordiske Riger.

Den romerske Kirke havde i Norge strax før vort Tidsrums Begyndelse, ved Midten af det fjortende Aarhundrede, naaet det Høidepunkt, som var den her af Gud tilmaalt. Den havde da vundet et agtverdigt Præg af Orden og Fasthed. Men Tegn paa Stillestaaen vare ogsaa allerede indtraadte. Det sidste lange Tidsrum har vist os, hvorledes den norske Kirkes Nedadgaaen for Alvor begyndte ved den store Mandedød [2]), og hvorledes den snart hensank i en Dødsdvale, der varede saagodt som uafbrudt, lige indtil den store Kirke-

[1]) Om Biskop Jon Aressons Død og de sidste Begivenheder paa Island i den katholske Tid s. Espol. Aarb. þ. 3. c. 121—155; Finn Joh. II. 670—730.
[2]) Jfr. o. f. II. 339—341.

reformation rev den uberedt, meer ved politiske end ved religiøse Rystelser, ud af Søvnen for at omdanne den i en ny Skikkelse.

Vi ville i vor korte Oversigt følge den samme Orden som ved de tidligere Tidsrum.

I. Af Kirkens Embedsmænd opstod ingen nye Klasser, og de ældres Stilling i det Ydre, indbyrdes og overfor Lægfolket, blev uforandret. Titler, Rangfølge, glimrende Optræden i Livet, Fordring paa Lægfolkets Ærefrygt og Underkastelse, — alt dette holdt sig vedlige. Men i den indre Sammenlænkning mellem Kirkens Ledemode indsneg sig en Forrykning, der hastig drog den mægtige Kjedes Svækkelse til Følge.

Hvad Presterne angaar, da undergik deres Forhold baade mod oven og mod neden mindst Forandring. Sognepræstens Rettigheder og Pligter bleve, saavidt vides, staaende ved det, som i næst foregaaende Tidsrum var fastsat. Hvorvidt de saa nyttige og vigtige Prestemøder eller Diocesansynoder [1]) have været strengt opretholdte, kan ikke siges; men ganske nedlagte vare de dog ikke hverken i Norge eller paa Island.

I Kirkens overordnede Styreres Stilling derimod, i Erkebiskoppens og Biskoppernes, foregik en Forandring, og det en ganske iøinefaldende. Den havde sit væsentlige Udspring fra Pavernes allerede tidlig sterkt fremtrædende Stræben efter at sammentrænge den hele Kirkestyrelse saa umiddelbart som muligt i Pavedommet selv og den pavelige Kurie. Den oprindelige Tanke hermed var vist nok at styrke paa denne Maade Pavedommets og den romerske Kirkes hierarchiske Magt og Enevælde. Men man gik for vidt; og det aabenbarede sig snart for meer uhildede Øine, at tilsidst maatte den overspendte Bue briste og Maalet tabes. Man lod sig dog ikke i Tide advare; man skred tvertimod med stedse voxende Sorgløshed frem paa den engang betraadte Vei. Og det var snart ikke Higen efter Enevældet alene, som drev Paverne til Yderligheder; lav Vindesyge blandede sig ogsaa i Spillet. Den erkebiskoppelige og biskoppelige Myndighed blev planmæssig svækket for at hæve Pavedommet, og det vigtigste Led i den hierarchiske Lænke tabte sin Kraft.

Vi have i den norske Kirkes tidligere Historie stræbt at vise, hvorledes den egentlige kanoniske Kirkestyrelse var beskaffen, og hvorledes den fandt Indgang og vandt Fasthed i Norge. Men vi have ved Siden heraf ogsaa gjort opmærksom paa, at Paverne allerede tidlig begyndte i visse Punkter at rokke den i dens fulde Strenghed. De havde allerede fra det 9de Aarhundrede af gjort sig det til Opgave at svække Metropolitanmyndigheden i Almindelighed for at drage alle Biskopper meer umiddelbart ind under sit Omraade. At Metropoli-

[1]) Jfr. o. f. II. 315.

tanerne ikke skulde blive for overmægtige, det var saaledes allerede en pavelig Grundsætning længe før Nidaros's Erkesæde oprettedes, og dettes Magt over Provinsens Bisskopper blev naturligvis afmaalt derefter. Men ved Siden heraf kunde Suffraganbisskoppernes Myndighed være bleven opretholdt ubeskaaren, eller endog snarere forøget. Den almindelig indførte Valgmaade ved Domkapitler pegede jo ogsaa hen til, at man ønskede en Udvidelse af Suffraganbisskoppernes Selvstændighed. Dog ogsaa disses Magt forekom senere hen Rom at kunne blive farlig; og Kurien fandt det bedst at indrette sig saa, at den kunde stramme Tøilen paa dem, naar det var den magtpaaliggende. Dette viste sig, som vi have seet, ogsaa i Norge, idet Paven begunstigede de derværende Kathedralkirkernes Kapitler, i deres Fordringer paa Deeltagelse i visse af den bisskoppelige Styrelses Grene til Indskrænkning for selve Bisskoppernes Myndighed [1]). Imidlertid, om end enkelte betydningsfulde Fingerpeg heri lode sig tilsyne, saa var dog lige til Midten af det 14de Aarhundrede den kanoniske Orden i den norske Kirkestyrelse ikke endnu i nogen væsentlig Mon forrykket. Bisskopsstolene besattes endnu til den Tid i Regelen paa kanonisk Maade ved tilhørende Kapitels fri Valg eller Postulation, og hvor Kapitler ikke fandtes, ved Erkebisskoppens og det nidarosiske Kapitels; medens Pavens Provisionsret (jus provisionis) sjælden, og oftest kun i visse ved den kanoniske Ret bestemte Tilfælde, anvendtes [2]). Erkebisskoppen udøvede sin Stadfæstelsesret ved sine Lydbisskoppers kanoniske Valg. Endelig opretholdtes under Erkebisskoppens Ledning, de for Kirkestyrelsen saa vigtige Provinsialconcilier eller Bisskopsmøder. Alt var saaledes, med Hensyn til den overordnede Kirkestyrelse i Norge, ved Midten af det fjortende Aarhundrede endnu i upaaklagelig kanonisk Orden.

I det senest omhandlede Tidsrum derimod indtræder en øiensynlig Forandring i de samme Forhold. Paverne begyndte nemlig nu baade i Tide og Utide at gjøre sin Provisionsret gjældende ved de norske Bisskopsstoles Besættelse, hvorved da Kapitlernes Valgret i Virkeligheden tilintetgjordes eller forandredes til en tom Formalitet. Ikke bedre gik det med Erkebisskoppens Stadfæstelsesret paa Bisskopsvalgene. Da disse reves ud af de rette Hænder for at øves af Paven selv, saa blev naturligvis Metropolitanens Stadfæstelse uden Betydning. Et Paalæg eller blot en Underretning til Metropolitanen var nu tilstrækkelig. Hvad endelig Provinsialconcilierne angik, da ophørte disse efterhaanden, idet Pavens Villie gjorde al Overveining unødvendig. Men med Provinsialconcilierne svandt det Baand, der hidtil væsentlig holdt den norske Kirke sammen som Nationalindretning, tjente Bisskop-

[1]) S. o. f. I. 218, II. 102—103. [2]) S. o. f. I. 445—447, II. 316

perne til Knyttepunkt i deres Virksomhed og gav Kirkestyrelsen den Enhed og Kraft, som ikke Metropolitanen, med sin sterkt beskaarne Myndighed, længer ved sig selv alene formaaede at fremkalde.

Vi have seet, hvorledes den norske Kirke, strax efter den store Mandedød var overstanden, ved Besættelsen af Nidaros's Erkestol i 1350 og Oslos Bispsstol i 1352, fik en haandgribelig Forklaring paa, hvorledes Kurien for Eftertiden vilde have sin Provisionsret udstrakt og tydet. Pave Clemens VI erklærede jo ved denne Leilighed at han havde forbeholdt sig Provision og Disposition af alle ledige og ledigblivende Biskopsdømmer [1]). Fra den Stund, kan man sige, havde de norske Domkapitlers fri Valg af Biskopper ligesom ogsaa Erkebiskoppens Stadfæstelsesret paa Valgene erholdt Dødsstødet ved Pavens egen Haand. Fra nu af gjordes Biskopsdømmerne i Norge, som i saa mange andre Lande, ikke alene til Maal for Lykkesøgeres Stræben, men endog til en Handelsartikel, hvormed den romerske Kuries Vindesyge spekulerede. De bleve gjorte til Gjenstand for en fast Taxation, idet en vis Sum, afpasset efter hvert enkelt Biskopsdømmes Indtægter, bestemtes at skulle udredes til Kurien ved hver indtrædende ny Besættelse [2]).

Endnu værre blev disse i sig selv saa fordærvelige Forhold, da den verdslige Styrelse, fra Dronning Margretas Tid, nyttede dem til underhaanden, ved Kuriens Hjælp, at faa den norske Erkestol og de norske Biskopsstole besatte med sine villige Haandlangere; og den Uorden, som indtraadte i alle Pavedømmets Virksomhedsgrene under dets store Schisma (1378—1417), lettede Kongedømmet dets Indflydelse ved Biskoppernes Tilskikkelse. Hvor vidt det med Misbrugene fra Kongemagtens Side gik under Erik af Pommerns Styrelse, have vi seet; og hvorledes Kirken led under alle de forargelige Tilfælde, som ved disse Misbrug fremkaldtes, kan man let forestille sig, om man end ikke havde Exemplerne med Erkebiskop Nikolaus Ruser, Biskopperne Jon Gerikssøn, Arne Klemetssøn og flere i Tidsrummets Historie omtalte for Øie.

Det lykkedes Conciliet i Kostnitz at ende det store Schisma, men ikke at forbedre Kirkestyrelsen [3]). Heldigere syntes i dette Stykke Conciliet i Basel at skulle blive, og dets Anordninger virkede for Norges Vedkommende en liden Stands og Indskrænkning i de indsnegne Misbrug, i det mindste ved Biskopsstolenes Besættelse. Men dette var dog i Virkeligheden kun et lidet Lysglimt i det almindelige Mørke.

[1]) S. o. f. II. 342, 350. [2]) At denne Taxation af Biskopsdømmerne blev indført ogsaa for de norskes Vedkommende, er sikkert nok, om man end ikke ved at paapege Tiden med Bestemthed, da det skede. Münter, Kirchengesch. II. 471—478. [3]) S. o. f. II. 459.

Pavelige Kabaler seirede til Slutning over Conciliets gode Villie, og de gamle Usikke bleve i Hovedsagen staaende ved Magt [1]). Paa begge Concilier regnedes, som bekjendt, Afsendingerne fra de nordiske Riger under den germaniske Nation, en af de store Afdelinger, hvori de Mødende inddeltes. Da nu i 1448 Concordatet mellem Paven og den tydske Keiser, Fredrik III, til Aschaffenburg, — eller som det også, maaskee rigtigere, benævnes: til Wien, — for en stor Deel gjorde det baselske Conciliums Bestemmelser magtesløse for Tydsklands Vedkommende, saa blev ogsaa, som det lader, dette Concordat efterhaanden udstrakt over de nordiske Riger tillige. Dette skede vist nok ikkun gjennem Brugen, ikke ved nogen bestemt offentlig, strengt retsgyldig, Akt. Men Virkningen blev lige fordærvelig for Kirken [2]). Under de Bestræbelser, som fra nu af Paven paa den ene Side og Kongen paa den anden anvendte for at bringe Bisopperne i et Afhængighedsforhold af sig, kunde det ikke være andet end at Biskopsdømmet maatte meer og meer tabe i Selvstændighed og kraftig Indflydelse paa Kirkens Anliggender. Paven saa gjennem Fingre med Kongens Indtrængen paa Kirkens Enemærker, naar kun Kongen til Gjengjæld lukkede sine Dine for de pavelige Misbrug. Ikke alene Biskopsdømmerne men ogsaa de fleste andre høiere og bedre aflagte geistlige Verdigheder, f. Ex. Pladserne i Domkapitlerne, bleve efterhaanden, snart fra Pavens snart fra Kongedømmets Side, betragtede som Indtægtskilder for dem. Fra begge Kanter søgte man at udpine af Kirken al den verdslige Fordeel, som det var muligt at vinde, medens atter Kirken, saalænge den magtede, tog sin Mon igjen hos Almuen. Om Kirkens høiere Formaal var liden eller ingen Tale, og et frit Valg til en Biskopsstol eller til et andet overordnet og rigt kirkeligt Embede blev endelig at regne for en reen Undtagelse fra Tingenes almindelige Gang.

Hvad de norske Provinsialconcilier angaar, da have vi seet, at den første Erkebiskop efter Mandedøden, Olaf, i sine første Styrelsesaar endnu viste nogen Iver for at opretholde dem [3]). Men med denne Iver tog det snart en Ende. Provinsialconciliet i Nidaros i 1351 er, som vi have seet, det sidste i det Aarhundrede, hvis Statuter ere optegnede; og fra den Tid ligetil 1435 savnes aldeles saadanne Statuter, medens kun saare faa, og det usikkre Spor findes til at ordentlige Biskopsmøder have været holdne. Det var den i flere Henseender virksomme Erkebiskop Aslak Bolt, som igjen, støttende sig

[1]) S. o. f. II. 476—477. [2]) Se herom Pal.-Müller, Herredagene i Odense, 34—38, hvor Indflydelsen af det baselske Concilium og af Concordatet i Wien paa de nordiske Riger, især Danmark, udførligen og med Skarpsindighed er paavist. [3]) S. o. f. II. 343—349.

til Conciliet i Basel, søgte at bringe dem i Gang. Men han mødte, som det lader, Uvillighed hos sine Lydbiskopper, og det forblev ogsaa i hans Tid med tvende Provinsialconcilier: det i Bergen 1435 og det i Oslo 1436 [1]). Indretningen hensank derpaa atter i Forglemmelse.

Men hvorledes Nationalkirken meer og meer blev svækket ved Opløsningen af Metropolitanforholdet og Tilsidesættelsen af Provinsialconcilierne, — derpaa have vi seet Beviser i dens Tilstand umiddelbar før Kirkereformationen. Da kunde den verdslige Statsmagt gjøre med de kirkelige Indretninger saagodt som hvad den vilde. Den norske Kirkes Forbindelse med Rom havde nemlig den for Reformationen stemte Kongemagt næsten fuldkommen afskaaret, og de enkelte Biskopper, der hver i sit Biskopsdømme nu var at ansee for den i det Geistlige øverste og eneste Raadende, handlede uden Samhold, og uden overordnet Ledning. Deres Optræden mod det verdslige Tryk var kraftløs og uvirksom.

At Erkebiskoppen og Biskopperne som Raadsmedlemmer vandt under Kalmarforeningen en forøget Indflydelse paa Norges Statsanliggender, drog dem kun endnu længere bort fra deres egentlige Virkekreds, fra deres Omsorg for Kirken, end deres verdslige Stræben allerede forud havdeført dem. Og ligefuldt, skjønt de forsømte Kirken for, som de trode, at pleie Staten, saa formaaede de dog ikke til Gavns at støtte under denne sammensynkende Indretning. Kun en ydre Glands over sin egen personlige Tilværelse formaaede de endnu nogenlunde at opretholde. Dog selv dette lykkedes dem neppe uden føleligt Tryk paa Almuen. Thi Kilderne for deres Indtægter vare allerede ved Uforsigtighed og slet Styrelse begyndt at stoppe op, medens Fordringerne først fra Pavernes og senere fra den verdslige Magts Side endnu stedse vare til, ja vare voxende.

Klostervæsenet i Norge viser sig under dette Tidsrum i kjendeligt Forfald. Vi have rigtignok seet Birgittinerordenens Oprettelse i Slutningen af det 14de Aarhundrede at modtages med et Slags Velvillie i de nordiske Lande. Mest var dog dette Tilfælde i Stifterindens Fædreneland, Sverige; i de tvende andre Riger synes det meer at have været de kongelige Styrere, Dronning Margreta og Erik af Pommern, som med Forkjærlighed fremhjalp den, end Folkenes Beundring. Hvad Norge særligen angaar, da have vi seet, at man, for at indføre Ordenen der og skaffe den Bolig, maatte berøve den gamle Benediktinerorden et stort Kloster, nemlig Munklif i Bergen, og skjænke Birgittinerne dette, — en Forandring, der ikke blev udført uden efter megen og lang Modstand [2]). Senere bleve Munke af den hellige Antonius's Orden indførte i Norge, men disse

[1]) S. o. f. II. 485—495. [2]) Smsts. 435—439, 478—483.

vare hverken meget udbredte eller opnaaede nogen Rigdom og Indflydelse. Man seer, at ogsaa de kom til Bergen ved et ældre Nonneklosters Ledigjørelse i 1507. Men deres Ophold der var kun kortvarigt, da deres Kloster allerede i 1528 blev sekulariseret [1]). At nye Klostere af de ældre Ordener ere blevne oprettede i Norge i dette Tidsrum, ved man ikke heller. Paa Island blev et eneste nyt Kloster stiftet, nemlig i Skrida i Fliotsdal paa Østlandet. Dette var et Munkekloster, saavidt vides, af Augustinerordenen, med en Prior til Forstander. Det blev stiftet omkring 1500 af den skaalholtske Biskop Stefan, men dets Tilværelse var kort, og det naaede ikke nogen Velmagt [2]). Vi have seet, at Klostrenes Inddragelse i Norge til Kronens Bedste hørte blandt de første reformatoriske Skridt og havde taget sin Begyndelse længe før Kirkereformationen forøvrigt endnu kunde siges at have vundet noget Tilhang blandt Landsfolket. Klostervæsenet i Norge nød dengang liden eller ingen Medfølelse hos Folket, udentvivl fordi det allerede var i Bund og Grund fordærvet og fuldmodent for sin Undergang.

II. Med Hensyn til religiøse Skikke vides ikke den norske Kirke, i det Tidsrum, vi nu forlade, at have undergaaet nogen væsentlig Forandring. Var allerede i det foregaaende Tidsrum Pavens Bud, med Hensyn til Kirkeskik, en paa det nærmeste ufravigelig Rettesnor, saa blev denne Grundsætning vistnok i nærværende Tidsrum end ydermligere befæstet. Den norske Kirkes Selvvirksomhed blev jo desuden afskaaren, da Provinsialconcilierne gik af Brug, og dette dengang uundværlige Organ for al national Kirkelovgivning, ogsaa for den ceremonielle, tabtes. Vi have saaledes i dette Stykke intet at føie til det, som allerede ved de foregaaende tre Tidsrum herom er sagt.

III. Hvad endelig den norske Kirkes Styrelse og statsretlige Forhold angaar, da gjælder herom i Hovedsagen det Samme. Vi have allerede ovenfor, ved at omtale Erkebiskoppens og Biskoppernes Stilling, paavist, hvorledes deres Selvstændighed i flere saare væsentlige Retninger svækkedes ved Pavedømmets fortsynede Statskunst, og hvorledes det derved lykkedes den verdslige Statsmagt at gjøre Indgreb paa Kirkens Omraade, som maaskee ellers skulde have faldet vanskelige. Vi have tidligere seet, hvorledes den norske Kirke med megen Konsekvens og Klogskab, tildeels ogsaa med Held, i det trettende og den første Halvdeel af det fjortende Aarhundrede arbeidede paa at opretholde, ja udvide sin Ret ligeoverfor Kongedømmet. Vi have ogsaa ved Slutningen af det foregaaende, tredie Tidsrum udhævet det Standpunkt, til hvilket den norske Kirke ved Midten af det 14de Aarhundrede havde naaet i sin statsretlige Stilling. Alle

[1]) S. o. f. II. 608—609, 690—691. [2]) Finn Joh. IV. 113—121.

sine Fordringer havde den ei seet sig istand til fuldkommen at drive igjennem; men de som endnu stode uopfyldte, lykkedes det den ikke heller i nærværende Tidsrum at tilkjæmpe sig. At den norske Kirke i 1458 fik Kong Kristian I's Stadfæstelse paa Foreningen til Tunsberg, var den vist ikke til nogen væsentlig Nytte. Denne Forening var nu, paa Grund af mange i Mellemtiden indtraadte Ændringer i Norges Statsforholde, i flere Stykker ubrugbar, og kunde ikke længer, om end Geistligheden havde raadet langt meer end den raadede, gjøres anvendelig i større Udstrækning. Herpaa blev heller ikke forsøgt. Man mærkede vistnok snart, at Foreningen var fra hierarchisk Standpunkt et altfor konsekvent gjennemført Arbeide, til at den i det 15de Aarhundredes kirkelige og politiske Røre skulde kunde smage enten Pave eller Konge.

Den Forandring, som foregik i det norske Riges statsretlige Stilling ved dets Indtrædelse i Foreningen med Danmark og Sverige var ogsaa aabenbart uheldbringende for den norske Kirkes naturlige og jævne Udvikling. Man kunde tro, at den Leilighed, som nu aabnede sig for den til at kunne ved Kongevalg og Haandfæstning sikkre sig sine Rettigheder og udvide dem, helst da Nidaros's Erkebiskop jo ved enhver indtrædende Valgledighed var det norske Kongedømmes erkjendte Vikarius og det norske Rigsraads Formand, — skulde være gunstig i det mindste for Kirkens ydre Magt og dens Indflydelse paa Statsstyrelsen. I Virkeligheden blev dog dette ikke saa. Vi have seet, at Kongedømmet, med Hensyn til Geistligheden som i det Verdslige, idelig omgik sine Haandfæstningers Løfter. Derhos rakte den romerske Kurie meer end eengang Kongen en hjælpsom Haand mod hans egen Geistlighed, naturligvis under Forudsætning, at Kurien selv intet derved tabte, men tvertimod kunde opnaa Gjentjenester fra Kongedømmets Side. Endelig var det indre Samhold mellem Erkebiskoppen, hans Lydbiskopper og de verdslige Stormænd i Rigets Raad næsten altid for ringe, til at Erkebiskoppen som Rigsvikarius skulde have kunnet udrette noget stort til sin Stands varige Gavn. Heller ikke fandt nogen inderlig, fast og stadig Sammenslutning Sted mellem de tre Rigers Kirker indbyrdes til fælles Forsvar. Tvertimod, den Spending, som idelig viste sig mellem de tre Rigers Raad, overførtes oftest gjennem disses geistlige Medlemmer, Biskopperne, ogsaa paa de tre Kirker. Kom det end ikke til nogen religiøs Strid mellem disse; saa manglede dog den sande broderlige Aand mellem deres Forstandere, der nødvendig fordredes til en nærmere kirkelig Sammenknytning. En saadan vilde desuden vel i de fleste Tilfælde have været stridende ligemeget mod Unionskongens som mod Pavens egennyttige Hensigter; og hverken Konge eller Pave var det derfor om at gjøre at fremme den.

Man mærker overhovedet tydeligen, at en uhyre Slaphed havde indsneget sig i de religiøse som i de moralske og kirkelige Begreber. Verdsligt Sind og Usedelighed havde sterkt udbredt sig blandt Kirkens Personer, fra de øverste til de nederste, ja i det hele Kirkesamfund baade blandt Lærde og Læge. For Biskopperne var Virken og Indflydelse i Rigets verdslige Raad bleven noget langt meer magtpaaliggende end den aandelig Pleie af det dem betroede Kirkeomraade; og Presterne manglede baade sand christelig Religionskundskab til at undervise sine Sognebørn, og varm Gudsfrygt til at opbygge dem. Gudstjenesten var bleven en prunkende, tom Ceremoni, et Middel til først at fæste Folket i Overtro og siden udsuge det til Fordeel for en havesyg og sandselig Geistlighed, der raadede over Almuen ved Frygt meer end ved Kjærlighed eller Agtelse. Kort den romerske Kirke i Norge var dybt sjunken, da Reformationen rammede den. Stødet kom uforberedt og traf haardt, — saa meget haardere som Selvstændighedens Fald gik Haand i Haand med den gamle Statskirkes. Et engang hæderligt om end fattigt Riges dybe politiske Fornedrelse har vist nok bragt Mangen af dets Børn til at see Romerkirkens samtidige Omstyrtelse der i Landet med et meer medlidende Blik, med større Savn, end den i Sandhed fortjente. Romerkirken, som den da var, vilde dog aldrig have kunnet opretholde Norge som selvstændigt Rige i dets synkende Tilstand, end mindre kunnet puste nyt Liv i det, hæve det til en ny og herligere Skikkelse. Nu da vi see videre og meer tillidsfuldt om os, maa vi inderlig takke Gud, at han lod Romerkirken, da den dog havde naaet Fordærvelsens Toppunkt, vige Pladsen i vort Fædreneland for en renere christelig Kirkeorden, der med Evangeliets Kraft har gjenvakt og styrket, og — det haabe vi — med Guds Hjælp ogsaa fremdeles skal vække og støtte Norges aandelige Liv.

Slutningsord.

Idet jeg herved overgiver til Offentligheden Slutningen af den norske Kirkes Historie under Katholicismen, maa jeg gjøre mine Læsere Rede og Undskyldning deels for en liden Afvigelse, jeg har tilladt mig, fra den i Fortalen foran 1ste Deel antydede Plan, — deels for den lange Tid, der er hengaaet, før mit Arbeide er blevet fuldendt i Trykken, da dog Fortalen lod formode, at allerede ved den 1ste Deels Offentliggjørelse det hele Arbeide var fra min Haand færdigt. Begge disse Ting staa i den nærmeste Forbindelse med hinanden, og kunne under Eet oplyses.

Mit Arbeide var, da dets Trykning begyndte, meer end tyve Ark mindre i Omfang, end som det nu fremtræder fuldendt; og dette havde igjen sin Grund deri, som jeg ogsaa i Fortalen har hentydet til, at det fjerde Tidsrums sidste Hundredaar, nemlig Tiden fra Kristian I's Tronbestigelse til Reformationens Indførelse (1448—1537), var der meget kort behandlet. Jo meer jeg imidlertid, ved Overarbeidelsen af mit Haandskrift for Trykken, nærmede mig det nævnte Affnit, des meer følte jeg, at mit Arbeide her vilde ansees for ufyldestgjørende. Jeg overtydede mig meer og meer om, at jeg i den tidligere Deel af mit Arbeide havde indblandet saa meget af den verdslige Statshistorie, at jeg, ved at behandle denne i det seneste Aarhundrede ganske løseligen, som jeg oprindeligen havde gjort, vilde baade berøve det Hele den jævne Holdning, og desuden lade meget og mangt blive uklart for Læseren. Havde jeg tidligere — tænkte jeg — indblandet vel meget verdslig Historie i min Fortælling, saa fik jeg føre denne til Enden paa samme Maade og efter samme Maalestok, hvad end derimod i andre Henseender kunde være at indvende, — heller end lade den fremgaa i den afstumpede Form, som jeg oprindelig havde givet den. Fuldstændiggjørelsen har ikke voldet mig liden Umag, og jeg haaber, at dette tilstrækkelig undskylder for den velmenende

Læser baade den længere Tid, som Bogens Afslutning har medtaget, og at den viser sig meer omfangsrig og udførlig end fra først var beregnet og i Fortalen antydet.

Jeg skylder forøvrigt, idet jeg gjør Rede for Beskaffenheden af mit Arbeides Slutning, at erkjende med Taknemmelighed den store Hjælp Dr. C. Paludan-Müllers grundige Arbeider, baade i kildesamlende og i historieskrivende Retning (nemlig hans Aktstykker til Greve-Feidens Historie, hans Beskrivelse af denne og hans Afhandling om Herredagene i Odense 1526 og 1527) har ydet mig for Tiden fra 1523 til 1537. Mine Citater ville tilstrækkelig vise, hvor flittig jeg har benyttet hans skarpsindige og fordomsfrie Granskninger; og har jeg end ikke stedse i Eet og Alt kunnet være enig med ham i Slutninger og Domme, saa er jeg overbevist om, at jeg ikke behøver at undskylde dette for en saa samvittighedsfuld, af sit Kald gjennemtrængt, Historiker. Han kjender ligesaagodt som jeg, hvilke Vanskeligheder vort Arbeide medfører, hvor let man, selv med den bedste Villie, kan blendes, — og han tilgiver mig derfor, om jeg undertiden har vovet at fravige hans Meninger for at sætte mine egne, kanskee mindre grundede, i Stedet. Jeg skylder ogsaa, blandt mine Landsmænd, at takke Hr. Rigsarkivar Lange for de mange Bidrag, han af sine Notater og Afskrifter har havt den Godhed at meddele mig.

Jeg har troet at tjene mine Læsere ved at tilføie Bogen et Navne- og Sag-Register, som Hr. Candidatus magisterii Sigv. Petersen har vist mig det Venskab at udarbeide.

Idet jeg endelig beder mine Læsere velvilligen undskylde de mange mindre Trykfeil, som kunne have indsneget sig i min Bog, tillader jeg mig at tilføie en Fortegnelse paa de større og meer forvildende, som jeg har opdaget, samt overhoved paa Urigtigheder, som ved min Glemsomhed og Forseelse ere indkomne i Texten, og som jeg blev opmærksom paa for seent, til at jeg der kunde faa dem rettede. Jeg skulde ønske, at disse Berigtigelser og Udfyldninger maatte komme Texten tilgode uden at vække for megen Mishag hos mine Læsere eller Tvivl om min Nøiagtighed og Paalidelighed i det Øvrige.

Tillæg og Rettelser.

Første Bind.

Side 91 Linie 3 f. n. Det samme viser sig ogsaa af hvad der fortælles om Thorgeir Gamle paa Garmo i Lom i Gudbrandsdalen, som ogsaa byggede en Kirke paa sin Gaard efter at have antaget Christendommen i Kong Olaf den Helliges Dage. N. Dipl. II. 5.

Side 156 Lin. 4 i Not. 1041 læs 1141.

— 277 Not. L. 1 f. o. vare l. være. L. 9 f. o. Notetegn 2) l. 1).

— 389 og 391. Hvad jeg her har yttret som en Formodning, at ved de hedenske Sambiter, mod hvilke Pave Innocentius IV opfordrede Kong Haakon Haakonssøn til at gjøre Omvendelsestog, kunde være meent Finnerne paa Norges nordlige Grændse, maa jeg frafalde, efterat have læst Prof. Munchs „det norske Folks Historie" 5te Bind. 53. Not. Ved Sambitæ mener Paven uden tvivl, som Munch antager, de hedenske Indbyggere i Samland i Preusen, mod hvilke ved 1252 et Korstog forberedtes.

— 441 L. 21 f. o. døbet l. dødet.

— 451 L. 4 f. n. af Priorer l. af Abbeder eller Priorer. jfr. II. 323. Not. 6.

— 453 L. 8 f. n. og Oslo l. Oslo og Hamar. jfr. II. 323. Not. 6.

— 454 L. 11 f. o. Stavanger l. Nidaros. jfr. II. 323. Not. 6.

— 459 Not. 296—209 l. 206—209.

Andet Bind.

S. 8—10 Hvad jeg her har sagt om Kong Magnus Haakonssøns Lovgivningsarbeider stemmer ikke ganske med Prof. Munchs Fremstilling i „Det norske Folks Historie" 5te Bind. Havde jeg, før jeg skrev, kjendt hans lærde og skarpsindige Undersøgelser om Kong Magnus's Lovgivningsverk, saa havde jeg vist fundet mig opfordret til en og anden Forandring i min Fremstilling. Men, alt vel overveiet, er dog Uoverensstemmelserne mellem vore Udsagn ikke af nogen særdeles væsentlig Betydning, især med Hensyn til min Bogs Bestemmelse og Omfang; og derfor har jeg ikke villet her blandt Rettelserne omarbeide min Textes Ord. Jeg maa blot bemærke, at jeg rimeligvis har feilet i at antage, at Kong Magnus's nye Lov for Kongearvefølgen fra først af har været indført i hans Udkast til en Christenret, da dette derimod synes oprindelig at have indeholdt Kong Haakon Haakonssøns Kongearvefølgelov.

— 30 L. 20 f. o. Biskop Thorfinn af Hamar var en Thrønder og havde været Cisterciensermunk, altsaa rimeligvis af Tautra. Lange, Klh. 2den Udg. 240.

— 49 L. 20 f. o. Biskop Thorfinn af Hamar blev efter sin Død anseet for hellig. Suhm D. H. X. 908.
— 51 L. 21 f. o. Pustulation l. Postulation.
— 74 ⸗ 4 — Magt l. Mage.
— 162 ⸗ 9 f. n. Forhaanden l. for Haanden.
— 220 ⸗ 8 — og 234 L. 7 f. o. Johannes de Senone l. Johannes de Serone. Suhm har læst Navnet paa første Maade; Hildebrand og Lange derimod paa sidste, hvilket udentvivl er det rigtige.
Side 223 Not. L. 1 f. n. cenceatur l. censeatur.
— 264 ⸗ 2 f. n., 265 Not. L. 1 f. o. Oslo l. Tunsberg.
— 323 Not. L. 1 f. o. II. 90. l. II. 70.
— 325 — ⸗ 1 — 327 udgaar paa sidste Sted.
— 479 — ⸗ 1 — II. 559. l. II. 459.
— 495 L. 13 f. o. 18de Februar 1437 l. 18de April 1437.
— — ⸗ 17 — Arnoldus⸗Gylden, der og i Linien n. f. burde kanskee rigtigere læses: arnheimske Gylden.
— 507 L. 12 f. n. Rigsarkiv. Lange antager, at denne Amund Sigurdssøn hørte til Slegten Bolt. Han førte, siger han, Bolternes Vaaben, og var udentvivl samme Mand som Amund Bolt, Væbner, der udstedte et Brev af 20de Marts 1447, Tunsberg. N. D. III. 573.
— — L. 6 f. n. Denne Svarte⸗Jønes antager Lange for at have været Svensk af Æt, eller oprindelig vel Skaansk (Svarte⸗Skaaning), men forlængst bosat i Sverige.
— 530 L. 16 f. n. Om denne Biskop Gotskalk af Hole raader nogen Usikkerhed med Hensyn til hans Faders Navn. Prof. Munch har fra Kjøbenhavn meddelt mig en vigtig Oplysning om ham, der findes i en gammel Optegnelsesbog, tilhørende det islandske Literaturselskab, hvilken Oplysning jeg her vil gjengive i Oversættelse lidt forkortet og med Prof. Munchs Bemærkninger:

„Kønik var en Ridder i Norge Gotskalkssøn; hans Søn var Gotskalk, Biskop i Hole, der raadede 9 Vintre. Han lod ophygge Midtkirken og hele Muren omkring Kirken i Hole. Han døde pludselig i Hole, og de sidste Ord, han sagde, vare: „min Kirke! min Herre!" Han og hans Broder, Røgnvald, vare saa mægtige, at de alene eiede en Trediepart af Norge. Han bød Kongen til Gjest med 500 Mænd. Kongen sendte det halve Folk til Gaarden, men det andet halve hjem; men Gotskalk sendte efter alt Kongens Folk og holdt ham en Maaneds Gjestebud (mánaðar veizlu). — — — Kongen sendte ham til Island, da der senere blev biskopsløst. — Biskop Jon Skalle (s. ovenf. II.

282, 387, 431) var Køniks Farbroder. — Biskop Olaf, Søn af Røgnvald Køniksøn styrede (i Hole) 37 Aar. Hans Broder var Nikolaus, Fader til Biskop Gotskalk Nikolaussøn (af Hole); hans Moder var Herborg Baardsdatter".

Uagtet heri, bemærker M., er en Deel Fabel, saa synes det dog som om Gotskalks Slegt her er rigtigere angiven end hos Espolin (Aarb. þ. 2. c. 31), hvor det heder, at Bp. Gotskalk var en Søn af Gotskalk Køniksøn. Hvis Biskop Gotskalk selv var Køniks Søn, da er han aabenbare ingen anden end den Gotskalk Køniksøn, der forekommer som Prest i Lardal i Thelemarken 1424 og 1427 (N. D. I. 498 og 515). Navnet selv synes vise, at dette maa forholde sig saaledes; thi man skulde dog vel have vanskeligt ved samtidigen at opvise to Exemplarer af en saa sjælden Navnecombination som Gotskalk Kønikesøn. Biskop Gotskalk kunde ogsaa vanskelig være (eller ialfald vedkjendes som) en Søn af Gotskalk Prest, baade fordi denne var geistlig, og fordi Biskoppen da bliver for ung; men derimod passer det meget godt, at Gotskalk Kønikesøn, født maaskee omkr. 1390, var Prest omkr. 1420—1440, 30—50 Aar gammel, og siden Biskop, samt døde 1457, isaafald omkr. 67 Aar gammel. Det er ikke umuligt, at han i 1442 kan have bevertet Kong Kristoffer, da denne var i Norge. Gotskalk var jo da selv sammen med ham i Lødøse og holdt sig forøvrigt omkring Oslo og paa Vestfold.

Ifølge hvad Prof. Munch her har udviklet bliver vel al mulig Sandsynlighed for, at Biskop Gotskalk virkelig har været Køniks- eller Kønikesøn, og ikke Gotskalksøn.

Side 530 Not. L. 1 f. o. II. 442. l. II. 472.

— 563 L. 24 f. o. Gotskalks Søster- eller Brodersøn l. Gotskalks Brodersøn.

— 576 Not. L. 1 f. n. 26de August l. 24de August.

— 585 L. 4 f. n. hvilken rimeligvis var norsk l. norsk. At Gotskalk Nikolaussøn havde arvet Jordegods i Norge, i Bergens Biskopsdømme, og havde to Brødre der, Peter og Guttorm, og sin Moder Herborg Baardsdatter i Live i Aaret 1497 den 4de Marts, viser sig af et Brev, hvilket Gotskalk har udstedt som „med Guds Naade Biskop af Hole paa Island" 1497 den 17de April under sit Ophold i Norge. Paa sidstnævnte Dag var han altsaa allerede indviet Biskop. Rigsarkiv. Lange har meddeelt mig Afskrift af Brevet.

— 587 L. 7 f. n. Knut Alfsøn l. Alf Knutsøn.

— 595 L. 3 f. o. Jørgen Westenn. Navnet findes ogsaa skrevet: Jørgen Westenie.

— 643 L. 14 f. n. Bp. Stefan Jonsøn af Skaalholt døde den 30te November 1519. l. Bp. S. J. af S. døde den 16de October

1518. — Denne Berigtigelse gjøres efter Finn Jonssøns Isl. Kirkeh. IV. 201—202.

De Rettelser, som Biskop Finn Jonssøn har tilføiet den 4de Deel af sin Historia ecclesiastica Islandiæ, vare, da jeg skrev om Biskop Øgmund Paalssøn, aldeles gaaet mig i Glemme, og jeg opdagede først min Forsømmelse, efterat andet Binds andet Hefte af min Bog allerede var offentliggjort. I det jeg herved beder mine Læsere om Tilgivelse for denne Feil fra min Side, vil jeg paa nærværende Sted, stræbe at berigtige og fuldstændiggjøre Fortællingen om Biskop Øgmunds Valg og Indvielse overensstemmende med Finn Jonssøns Rettelser. Det her anførte træder altsaa i Stedet for Stykket II. 643—644.

Da Biskop Stefan Jonssøn den 16de October 1518 var død, blev Øgmund Paalssøn, Abbed i Vidø, i 1519 af det skaalholtske Presteskab eenstemmigen valgt til hans Eftermand; hans Valg blev ogsaa anbefalet af Biskop Gotskalk af Hole ved Brev til Erkebiskoppen af Nidaros. Øgmund gav sig nu paa Reisen til Norge; men efter at være tumlet længe om paa Havet, blev han nødt til at søge Island igjen og overvintre der. Næste Aar 1520 gav han sig anden Gang paa Reisen og kom da ind til England. Han tilskrev derfra den 13de August Kong Kristian II., at han nu var, som Electus til Skaalholt, paa Reisen til Erkebiskoppen og Kapitelet i Nidaros for at erholde disses Stadfæstelse og derpaa sin Indvielse. Forudsat han opnaaede dette, lovede han Kongen Troskab som Medlem af Norges Raad. Derpaa naade Øgmund lykkelig Norge og fremstillede sig her for Erkebiskop Erik Walkendorf i Throndhjem. Erkebiskoppen lod nu sit hele Kapitel samle, og Øgmunds Valg foregik meget ordentligen den 15de November 1520. Ifølge foregaaende skriftlig Opfordring fra Mgr. Hans Mule paa Kongens Vegne modtog ogsaa Erkebiskoppen Øgmunds Troskabsed til Kongen baade mundtlig og skriftlig, og meddelte ham derpaa høitideligen sin Stadfæstelse paa hans Valg. Nu stod Indvielsen tilbage. Denne vilde Erkebiskoppen gjerne for Biskopsdømmets Skyld paaskynde saameget som muligt. Men da han ikke kunde foretage den i Throndhjem, uden at tvende af hans Suffraganbiskopper derved vare tilstede, og disse ikke nu ved Vintertid uden stor Uleilighed kunde komme derhen, saa blev det afgjort, at Øgmund skulde drage til Bergen, og Erkebiskoppen bemyndige Biskoppen der, Andor, samt Biskopperne Hoskold af Stavanger og Magnus af Hamar at indvie ham. Erkebiskoppens Brev herom til Vedkommende blev udstedt den 20de December og Indvielsen skulde være udført inden Fasten (10de Februar) næste

Aar 1521. Biskop Øgmund var i Bergen paa den bestemte Tid, og ligesaa synes de tilsagte Biskopper at have været; men da kom ganske uventet Brev fra Throndhjem til Øgmund, hvori Erkebiskoppen lod denne vide, at Kongen havde forbudt hans Indvielse, med mindre han i Forveien søgte Kongens Samtykke; gjorde Øgmund Vanskeligheder hermed, saa anbefalede Kongen Laurits Westen paa det varmeste til Biskopsdømmet. Erkebiskoppen raadede ham derfor at skynde sig til Danmark for at vinde Kongen. Øgmund for strax afsted. Han skal i Slutningen af Mai have truffet Kristian og nu udvirket baade hans Bekræftelse paa Valget og hans Bud til de norske Biskopper om hans Indvielse. Da Øgmund nu kom tilbage igjen til Norge, var Erkebiskop Erik reist til Nederlandene, og da han henvendte sig til de andre Biskopper om sin Indvielse, gjorde Biskop Magnus af Hamar nogle Vanskeligheder, der voldte Udsættelse. Endelig foregik hans Vielse i Bergen den 28de October 1521. Men da var det allerede ledet for langt paa Aaret til at han kunde undgaa at dvæle endnu een Vinter over i Norge. I Juni Maaned 1522 gav han sig endelig paa Hjemveien, men opholdt sig underveis henved en Maaned paa Hjaltland, hvor det af Archidiaconus og Kapitel i Nidaros var ham overdraget at visitere Kirkerne. Orknøerne og Hjaltland stode nemlig som Biskopsdømme endnu under Nidaros's Metropolitanhøihed, uagtet de i over 50 Aar havde været, rigtignok kun som Brugspant, i den skotske Konges Magt. I August 1522 kom Biskop Øgmund endelig efter en haard Reise til Island og tiltraadte sit Biskopsdømme. Finn Joh. IV. 201—212.

Side 644 L. 15 f. n. kun eet l. kun to.

— 660 L. 23 f. o. Hvad her og i de næste Linier nedenfor siges om Jon Aresson kan fuldstændiggjøres ved Finn Jonssøns Tillæg, IV. 240—243, hvor Domsbrevet i Jon Aressøns Sag findes. Sagen paadømtes i Erkebiskoppens Gaard i Bergen, den 9de August 1524. De af Erkebiskop Olaf Engelbrektsøn tilsatte Dommere vare: Biskopperne Hoskold af Stavanger, Magnus af Hamar, Olaf af Bergen, fire Kanniker af Throndhjem og fire andre Geistlige, som det synes af samme Kapitel, hvoriblandt Mgr. Hans Reff og Mgr. Henrik Nilssøn. Jon Einarssøn fremstilles i Brevet, som den der fremførte Klagepunkterne mod Jon Aressøn, og disse støttede sig til tre Domsbreve, hvilke han paa Biskop Øgmunds Vegne forelagde, og ved hvilke Øgmund havde sat Jon Aressøn i Forbud og Bann samt dømt ham fra Ære og Gods og under sin Naade. Jon Einarssøn fremviste ogsaa et aabent Brev, der vidnede, at flere Prester af Hole Biskopsdømme havde tilbagekaldt det

Valgbrev, de havde givet Jon Aresøn. Denne fremlagde derimod til sit Forsvar et aabent Brev af Erkestolens Kanniker, hvorved disse gave Hole Bispopsdømmes Prester Fuldmagt til at vælge og sende til Throndhjem den, de ønskede til Bisop, — et Brev med 24 hængende Segl, der vidnede, at Hole Bisopsdømmes Prester havde valgt Jon Aresøn til sin Bisop, — og endelig et Brev, hvorved han med Hole Presteskabs Raad havde appelleret sin Sag fra Bisop Ögmunds Dom under Erkebisoppens. — Paa Grund af at Ögmund ei var viet til Hole, og ei havde havt Befaling af Erkebisop og Kapitel til at tage nogen Bisopsrente i Hole Bisopsdømme, om han end havde været tilskikket som en Hjælper i Stiftet, saa dømtes Tilbagekaldelsesbrevet, som Jon Einarssøn havde fremlagt, og de Domme, Bisop Ögmund havde ladet udgaa over Jon Aressøn, efterat han var valgt *til Hole* Kirke, Alt magtesløst at være, hvorimod Jon Aressøn skulde beholde baade sin Hæder og alle de Penge, han kunde bevise, at Bisop Ögmund havde frataget ham. — Jon Aressøn kaldes i Brevet Postuleret til Hole; hans Indvielse maa følgelig have foregaaet i Bergen mellem den 9de og den 23de August, da han i Raadets Brev af denne sidste Dag nævnes: Biskop af Guds Naade.

— 684 L. 21 f. o. Nyborg paa Falster l. Nyborg paa Fyen. At det første staar i Fru Ingers Brev, Sml. I. 535, maa være en Uagtsomhedsfeil.

— 858 L. 15 f. n. Kalmansunga l. Kalmanstunga.

Register.

